1578
1908

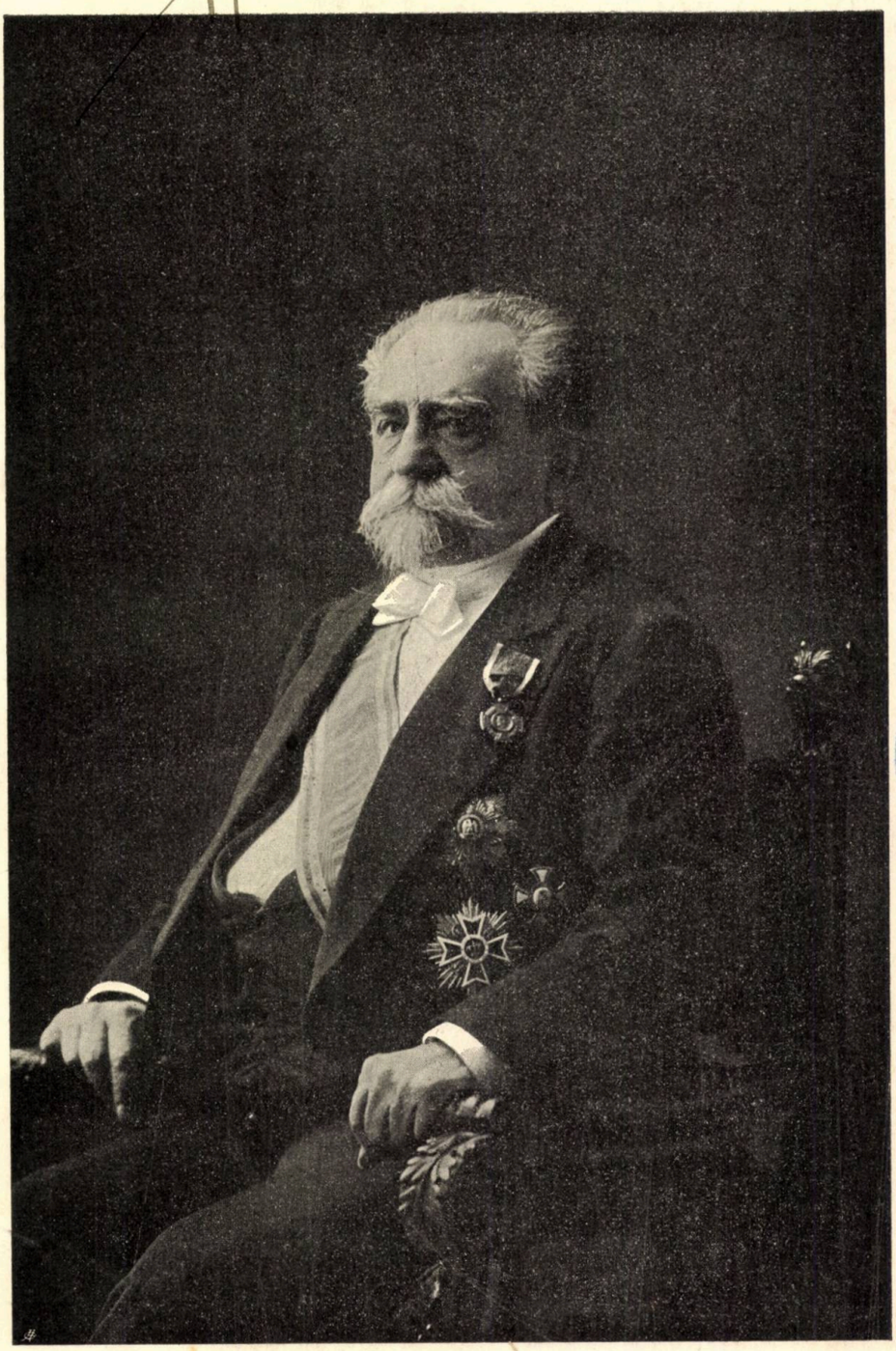

General G. Manu

19 JAN. 1935
Biblioteca Universității Iași
Intrat înainte de anul 1933

Discursurile generalului G. Manu

1871—1906

Adunate și colecționate de B. Mangăru, pentru a servì la cunoașterea istoriei moderne a României.

București 1906; un mare volum în 8° de XXXV și 1183 de pagini.

I.

După publicarea culegerilor de cuvântări rostite în parlamentul țării, ale lui V. Conta, B. Boerescu, A. Lahovary, T. Maiorescu și Take Ionescu, a apărut, către sfârșitul anului trecut, un puternic volum care cuprinde cuvântările generalului George Manu, ministru de războiu sub guvernul de față.

Volumul redă cele mai multe din cuvântările bărbatului de stat care a fost unul din cei mai harnici luptători pentru propășirea României, fie în guvern, fie în opoziție.

Din toate se desface, ca o singură notă, statornică și neschimbată, convingerea adâncă și nestrămutată a generalului Manu în principiile partidului conservator, de care s'a ținut în lunga lui carieră politică și care este formulată în următoarele cuvinte, în discursul său din 25 Ianuarie 1889 (p. 253 a volumului): „Eu nu pot primì să fiu privit ca un dezertor al partidului, în care am lucrat în tot timpul carierei mele politice; nu pot primì de asemenea, să fiu sprijinit, fiind la guvern, de o coaliție. Eu am venit la guvern trimis de partidul liberal-conservator și voi rămâneà la guvern pe cât timp voi aveà sprijinul acestui partid, de care nu mă pot despărți".

Generalul Manu însă nu înțelege, prin partid conservator vechiul partid boeresc. „Aceste lucruri, spune el, sunt trecute; nu mai sunt astăzi la ordinea zilei. Noi întrebuințăm cuvântul de conservator, pentru a desemnà prin el un partid democratic din această țară, un partid liberal, amic al progresului și care dorește să dee țărei o organizare în raport cu secolul în care trăim" (p. 43). Aiurea adaogă generalul Manu că el „întrebuințază cuvântul de conservator ca etichetă pentru a-l deosebì de partidul ce poartă eticheta de liberal; dar nicăeri mai mult ca la noi aceste cuvinte de con-

94/909.10.

servator și liberal nu pot fi luate altfel ca simple etichete, de oarece nimeni nu poate tăgădui că nici Liberalii nu sunt mai puțin conservatori decât noi, nici noi mai puțin liberali decât dânșii" (p. 48). Generalul Manu este însă de părere că „în România ar trebui să fie numai două partide, cel conservator și cel liberal" (p. 44) și „că nu este bine să fie disidenți în partide" (pagina 807).

Dacă generalul Manu luptase contra guvernului lui I. C. Brătianu și luase parte în așa numita *opoziție unită*, aceasta o făcuse condus de o întrebare de principiu, anume „pentru că acel guvern, în timpii mai apropiați și mai cu seamă în cei din urmă trei-patru ani, părăsise ideea de a representà un partid și se transformase din ce în ce mai mult într'o personalitate, împrejurul căreia se adunase elemente din toate partidele, ca să-și facă un guvern personal" (p. 13).

De aceea generalul Manu este împotriva oricărei grupări personale sub conducerea unui cap. El spune într'un loc: „Eu sunt conservator, fără să fiu nici catargist, nici vernescist, nici carpist; și din faptul că nu am auzit încă vorbinduse de un partid manist, reesă că eu nu urmăresc clientela, ci numai realizarea ideilor conservatoare prin ori cine din acest partid" (pagina 67).

Crezând generalul Manu că-și aduce la îndeplinire ambele sale principii, întâiu, ca în țară să alterneze numai două partide, și al doilea, ca cel puțin partidul conservator să nu fie constituit decât pe comunitatea de idei și nu pe autoritatea unor persoane, dânsul crezù un moment, că va puteà alcătuì un guvern din ambele tabere conservatoare, acei de baștină și Junimiștii, crezând că aceste două grupuri „vor puteà lucra împreună pentru binele țărei și că prin această conlucrare vor ajunge a se înfrăți" (p. 279).

In ministerul președat de generalul Manu fură chemați și trei junimiști, d-nii Th. Rosetti, D. Ghermani și Al. Marghiloman. Generalul cercase această concentrare a elementelor conservatoare, fiindcă erà convins că „Junimiștii sau Constituționalii au idei conservatoare", și erà cu atât mai în drept a crede că izbutise, întru cât în acest guvern nu intrase capul Junimiștilor P. Carp, și cu toate acestea generalul Manu „găsise dispoziții de sprijin sincere și leale, de unde a conchis că nici pentru Junimiști chestiunea de persoană nu juca rol și că ceeace trebuià să joace rol erau ideile pe care guvernul erà să le realizeze" (p. 20).

Mai târziu însă generalul Manu trebuì să-și schimbe ideea asupra elementului conservator-constituțional și să devină unul din protivnicii săi cei mai rostiți, mai ales de când se convinse că acea fracție conservatoare erà susținută de liberali în scopul de a dărăpănà pe conservatorii de baștină. In cuvântarea generalului Manu din 4 Decembre 1902 combătând pe ministrul-președinte D. A. Sturdza, îl învinueste că „ar voi să distrugă vechiul partid conservator, urmărind mai ales prin modul venirei la putere al partidului liberal, ideea că trebue să înființeze un alt partid conservator, pe care punându-l sub direcția unui membru al familiei sale, să-l poată aveà la îndemână și atunci, amândoi înțeleși, să-și poată zice unul altuia: *Passez-moi la rhubarbe, je vous passerai le séné.* Cred că nu-i nevoe să traduc, și dacă-i nevoe s'o fac, voiu îndeplini-o sub altă formă. Domnul Dimitrie Sturdza dă, împarte, mandate de deputați, voturi la alegeri comunale de ale partidului său la grupul junimist, pe care voește să-l sue în capul partidu-

lui conservator. In schimbul acestui *séné*, pe care d. Sturdza îl dă partidului junimist, acesta-i făgăduește a-l sprijini în corpurile legiuitoare, a nu zice nimic, a vota tot ce va aduce, însă cu condiție ca Junimiștii să succedeze Liberalilor când momentul va fi venit ca ei să părăsască puterea. Procedeurile acestea copilărești, ridicole, trebue să le condamnăm, pentru că este în interesul d-voastră, ca partid liberal, ca să nu se desrădăcineze din această țară partidul istoric conservator. Numai așà țara poate progresa, când cele două partide istorice se vor întrece unul pe cellalt pentru a face binele ei. D-voastre ați bolit câtva timp de niște tendințe în mijlocul partidului liberal, care voiau să dee naștere unei noi formațiuni. Noi nu ne-am amestecat. N'am făcut ca d-voastră, să zicem: sprijinim pe Drapeliști ca să iee locul adevăraților Liberali. Noi am fost spectatori imparțiali și d-voastră v'ați tămăduit de boală. Vă felicităm! Lăsați-ne și pe noi să ne tămăduim de această *pecingine* care s'a pus pe partidul istoric" (p. 168-69).

Erà firească această întoarcere a generalului Manu dela părerile sale din 1889 asupra Junimiștilor, întru cât faptele nu adeveriseră așteptările sale, că acest grup ar voi să împărtășească soarta Conservatorilor de baștină. Prin urmare, nu părerile generalului Manu se schimbaseră, ci experiența vieții îl învățase încotro trebue căutată realizarea lor. De aceea generalul Manu este unul din protivnicii cei mai îndărătnici ai fuzionărei conservatoro-junimistă din 1900. „Știți bine, spune el în cuvântarea sa din 2 Decembre 1900, cum am fost noi, fostul guvern împreună cu majoritatea sa conservatoare, declarați de către Junimiști de un guvern incapabil, de un guvern care nu puteà duce la bun sfârșit opera pe care o luasem asupră-ne. Ei bine! Să venim noi Conservatorii, să recunoaștem în mod implicit acest lucru, cedând puterea Junimiștilor, este după părerea mea un ce atingător pentru demnitatea partidului conservator" (p. 111). „Fuziunea, după generalul Manu, nu erà nimic altceva, decât să ajungă d. Carp la președinția partidului, și ca d-nul Carp să nu mai considere partidul conservator ca adevăratul partid istoric al țărei și să-i substitue lui elementul și gruparea junimistă" (p. 212).

Totuși generalul Manu este de părere că se pot, în chip excepțional, primì uneori coaliții de persoane și în afară de principiile conducătoare ale partidelor, atunci când este de nevoe de a se apărà un principiu superior, privitor la viața întregului stat. D-sa primește în acest caz părerea Romanilor: *Salus reipublicae suprema lex esto*. De aceea a fost el un partizan al opoziției-unite pentru răsturnarea regimului Brătianu. Dar dacă generalul primește această abatere dela principiile aspre ale vieții statului, numai în cazuri extreme, el nu înțelege a se face amestecuri de partide care să conducă și mai departe, fals înfrățite, soarta țării, ci îndată ce primejdia a trecut, fiecare partid trebue să reintre în matca lui și să se conducă după principiile lui. De aceea generalul Manu, la întreruperea lui Palladi că în opoziția-unită fusese cu ei îi răspunde: „Eram alături ca să doborîm pe Ioan Brătianu; dar îndată ce acea răsturnare s'a făcut, am scos pălăria și v'am mulțumit. Și d-voastră dacă veți izbuti, cu concursul d-lui Catargiu, să ne răsturnați pe noi, atunci să binevoiți a-i face aceeași reverență, iar nu să-l luați în guvern cu d-voastră, căci aceasta nu se cuvine" (p. 48).

De aceea tot generalul primește să poți face, ca individualitate, slujbe unui guvern al cărui principii nu le împărtășești, bine înțeles dacă acele slujbe nu aduc vătămare principiilor politice ce călăuzesc personalitatea de

care e vorba. Așa nu se poate învinui pe d. Carp că a fost agent la Viena în timpul guvernului lui Brătianu, și că prin aceasta ar fi trădat partidul conservator, de oarece, în privirea politicei externe, Carp era de aceeași părere cu Brătianu" (p. 53).

Cu atât mai mult trebuia ca generalul Manu să sprijine asemenea idei cu cât el fericește partidul conservator că „este un partid compus din fel de fel de nuanțe, și aceasta trebue s'o atribuim împrejurării că în partidul conservator sunt mai multe persoane care se bucură de independență prin poziția lor socială, de cum întâlnim în cellalt partid, cel radical, care poate fi prin urmare înregimentat" (p. 218).

Generalul este deci, după cum se vede din toate părerile reproduse, partizanul disciplinei de partid, însă a unei discipline, nu de „sus băeți, jos băeți", ci a unei școli raționale în care individualitatea să nu fie cu totul nimicită. De aceea el primește chiar o opoziție în sinul partidului; dar o opoziție numai pentru a face să izbândească ideea cea mai bună fără să aducă însă destrăbălarea partidului prin disidență Cu alte cuvinte, libertate de desbateri, de păreri, însă supunere la părerea majorității; căci individualitatea nu are nici odată dreptul de a atinge sau sfărâmà închiegarea de partid. A fi de altă părere decât majoritatea partidului, nu poate da dreptul de a-l părăsì, spre a clădì o nouă bisericuță" (p. 274).

Tot din acest principiu al respectului personalității în marginile disciplinei de partid, se trage și un altul mai larg încă, acel al respectului convingerilor politice ale dregătorilor statului. Un dregător nu trebue înlăturat, decât dacă nu-i cinstit și nu-și face datoria. Se înțelege că un dregător nu trebue să facă ațițare contra guvernului, căci atunci depășește marginea căderilor și dă drept și autorității superioare să nu se mai uite numai la rolul său de dregător" (p. 339). „Nu trebue să ne uităm decât la îndeplinirea datoriei de către funcționari și să nu-i schimbăm la fiecare schimbare de regim. Bine înțeles, când se produc vacanțe, ele trebuesc împlinite mai ales prin prieteni politici" (p. 477).

Tot din această pricină generalul Manu e de părere că nu trebuesc disolvate consiliile comunale și să se numiască comisii interimare, pentru a se izbutì în alegeri (p 389).

Generalul Manu merge mai departe pe clina acelorași idei, și nu primește să se caseze alegerile, mai ales din pricina coloarei politice a alesului (pag. 487).

II.

Dacă trecem acuma dela principiile curat politice care alcătuesc convingerile generalului Manu, la acelea ce privesc ocârmuirea țării, putem spicuì câteva din multe pe care suntem nevoiți să le lăsăm la o parte.

Așà bunăoară în privirea dreptului de disolvare al corpurilor legiuitoare, generalul Manu e de părere că el nu trebue nici odată aplicat, decât în cazul de neînțelegere între guvern și parlament, nici când însă, în scopul de reconstituire a unui guvern însuși (p. 18). Această părere își găsește aplicarea chiar în momentul de față.

In privirea raportului între ambele corpuri legiuitoare, generalul combate părerea d-lui N. Fleva, că Senatul ar avea dreptul de a lua în des-

batere o validare sau invalidare a unui deputat din partea camerei, sprijinind deci autonomia internă a ambelor corpuri legiuitoare (p. 341).

Ca guvern, generalul susţine că trebue să proteguiască libertatea votului fie-cărui cetăţean (p. 382 şi 413).

Generalul Manu este pentru libertatea întrunirilor, dar această libertate nu trebue să dea loc la manifestări de stradă (p. 390). In privinţa aceasta el este foarte hotărît, când spune că libertatea de întruniri a mers aşa departe, încât s'a transportat şi pe uliţi şi lucrul acesta trebue să-l părăsiţi, căci este un mijloc foarte periculos în societate, şi dacă nu-l veţi părăsì, voi fi silit să intervin cu puterea ce-mi dă legea, pentru a asigurà liniştea cetăţenilor (p. 415). Totuşi generalul Manu face o deosebire între-o simplă preumblare pe stradă pe care o încuviinţează, şi prefacerea preumblării în întrunire aţiţătoare, prin cuvântări rostite de pe tribuni improvizate — şi la o întrerupere a unui deputat, generalul adaogă: „D-voastră credeţi pe semne că numai atunci este întrunire, când există o tribună şi când oratorul se înflăcărează şi ia câte un pahar cu apă din când în când, ca să se răcorească“ (p. 469). Tot din această pricină mustră el pe Liberali pentru sistemul iscodit de ei de a ţinea întruniri odată cu Conservatorii, ceeace ar putea duce la turburări de stradă între ambele tabere eşite înflăcărate dela întruniri (p. 471).

In privirea libertăţii presei, generalul Manu are păreri foarte liberale. Intâmplându-se, pe când era la putere ca un ziar umoristic, *Moş Teacă* să atace pe Hristos, ceeace atrage o plângere din partea Mitropolitului, generalul Manu se gândeşte, pentru a înlătura asemenea necuviinţi, să nu apuce de îndată calea pedepselor şi a legii, ci pe acceea mai blândă „a întrevorbirii cu directorul foaei, fiind că ori cât de degradat ar fi un scriitor, când s'ar face apel la conştiinţa lui şi i s'ar arăta răul incalculabil ce se face unei societăţi, cu asemenea scrieri, poate că sfaturile ce i s'ar da să-l îndrepteze şi să 'şi dea socoteală de consecinţele rele ale faptei sale“ (p. 418).

Tot din această fire împăciuitoare a generalului Manu se explică ţinuta lui în chestia dării în judecată a ministerului Brătianu.

El caută să liniştească patimile pe care le găsise foarte vii în momentul venirii sale la putere, şi să facă ca spiritele să se alipiască de ideia sănătoasă, că nu este bine să se facă lupte de felul acesta între partizi, şi izbuteşte astfel a înlătura darea în judecată a ministerului Brătianu (p. 321).

Generalul Manu spune cu acest prilej că «o majoritate de guvernământ nici nu trebue să fie bănuită, că în exerciţiul celui mai înalt drept al puterii legiuitoare, ar fi fost inspirată de simţimântul răzbunării sau al pasiunii politice, căci răul ar fi mai mare decât binele ce l'ar urmărì» (p. 263).

Dacă trecem acuma la câteva întrebări mai speciale, vom găsì pretutindenea aceleaşi apreţuiri sănătoase pe care le-am întâlnit până acuma în părerile generalului Manu. Cu acest prilej vom reproduce şi unele locuri care arată pe generalul Manu ca orator, ca om al cărui graiu curgeà adeseaori din inimă, îmbrăcând forma atrăgătoare a vorbirii frumoase.

Aşa cu prilejul tragerilor aşa numite patriotice ale obligaţiilor statului, generalul Manu spune: «Incă odată noi Conservatorii blamăm teoria, că se poate furà de către funcţionari în folosul statului, şi că în aşa caz pedeapsa ar trebuì să le fie mai mică, decât atunci când furà ei. Eu aşi merge

chiar mai departe și ași pretinde că atunci când fură cineva pentru dânsul, știe cel puțin că va fi pedepsit; dar că se face și mai vinovat, când fură în numele altuia — în cazul de față în numele statului, — fără ca acesta să-i fi dat o asemenea misiune, căci ea atinge onoarea statului și atunci i se cuvin circumstanțe nu ușurătoare, ci îngreuietoare. Tocmai prin teoria d-voastră, găsim că ați adus o lovitură cinstei țării, și pentru aceasta țara s'a sculat dela Mehedinți până la Dorohoiu, cerând depărtarea d-voastră. Protestați degeaba; faptul e așa, și numai cu greutate oprim opinia publică să nu se exprime mai cu violență. Noi nu ațităm, ci potolim. Dar noi respingem solidaritatea țării cu procedarea d-voastră. Țara voește să știe, și Maiestatea Sa trebue să audă aceasta și din parlament, după cum a auzit-o din întrunirile publice, că România nu admite un guvern care trafică cu onoarea țării» (p. 192).

Când s'a votat convențiunea cu Grecia, generalul Manu a fost contra protocolului anexat convenției, prin care se recunoștea personalitatea morală mai multor biserici și școli grecești din România, căci, cum spune d-sa: «recunoașterea persoanelor morale se face prin legi interne, iar nu prin convenții internaționale, care împiedică controlul statului și putința amenințării, cu retragerea recunoașterii, în cazuri de abateri grave. Apoi clauza națiunii celei mai favorizate ar putea fi învocată de alte puteri catolice și protestante, și atunci așezămintele n'ar mai ascultà de legile și ordinile guvernului român, ci de acele ale guvernelor străine de care se țin» (p. 309).

Când s'a desbătut o însemnată întrebare financiară, acea privitoare la neverificarea socotelilor statului pe mai mulți ani, ceeace dispusese pe Cameră a luà voturi foarte aspre în această privință, generalul Manu întâmpină cu drept cuvânt, că «pe cine ar putea lovì și cine ar putea fi tras la răspundere, chiar dacă s'ar constatà abateri? Moartea a spălat păcatele multora; îndepărtarea din funcții a absolvit pe unii; răsturnarea dela putere a apărat pe ceilalți. Pedeapsa nu este aplicabilă decât când se dă la timp. A vă îndrumà să pronunțați vreun vot, ar fi a vă expune la darea de voturi platonice, care fac mai mult rău celor care le dau, decât acelora în contra cărora sunt luate, căci ele, nepuse în lucrare, le slăbește autoritatea și prestigiul» (p. 708).

La desbaterea asupra unui excedent, generalul Manu face prea dreapta băgare de samă că «tocmai aceasta este greșala noastră, că exploatăm fără încetare viitorul, zicând: anul este bun; vom încasà mai mult decât am evaluat; să ne aruncăm deci în cheltueli. De această boală ar trebui să ne tămăduim» (p. 869).

Cele mai numeroase băgări de seamă ale generalului Manu sunt însă bine 'nțeles acele privitoare la oștire, pe un tărâm pe care d-sa este pe deplin competent. Multe am puteà spicuì aice, dacă fiece lucrare n'ar trebuì restrânsă într'un privaz anumit.

Enumărăm câteva din ele:

Așa, generalul Manu combate sistemul înaintării numai după merit (alegere), dar pe de altă parte și acel al înaintării numai după vechime; căci «a înaintà numai după merit este a descurajà pe ofițerii care, fără a fi stele strălucitoare, își împlinesc totuși slujba cu zel și activitate; care fiind sfioși din natura lor sau neavând noroc sau ocaziunea de a-și arătà valoarea

lor, sunt tot atât de buni ostași ca aceia care sunt mai întrepizi, sau cărora oarba soartă le-a dat ocaziunea de a se recomandà. Din contra a înaintà iarăși numai după vechime, este a încurajà lenea și trândăvia, a împiedicà emulațiunea, a strânge concurența, a închide ușa talentelor eminente, a oprì recunoașterea faptelor mărețe» (p. 494).

Generalul este de asemenea împotriva localizării regimentelor, căci «o asemenea măsură, în afară de interesele politice, este chiar împotriva a acelui al armatei. In adevăr nu este bine ca un regiment să stee necontenit în aceeași garnizoană și să-și primească recruții din acelaș loc; mai întâiu pentru că-i natural ca cineva avându-și familia în locul unde își îndeplinește datoria de militar, să poată fi adus în poziția critică de a nu o îndeplinì cu exactitate, căutând a menajà sentimentele de familie cari sunt o consecință a naturii omenești. Un alt motiv ar fi că «dacă într'o luptă, un regiment ar suferì mai mult ca un altul, tot doliul ce-l aduc după sine aceste pierderi l-ar suferì numai o localitate, o provincie, fără ca celelalte localități din țară să participe la dezastrul suferit de regimentul în chestiune» (p. 502).

Intr'un rând s'a ridicat în adunare întrebarea dacă n'ar fi bine să se suprime dreptul de vot al militarilor.

Generalul Manu a combătut din răsputeri această dispoziție arătând, că în Franța militarii sunt împiedicați numai de a fi aleși, și că «este o deosebire mare între dreptul de a fi ales și acel de a fi alegător; căci când cineva este ales, el face politică; alegătorul însă nu face politică. El își exercită dreptul său de cetățean, drept ce i-l recunoaște constituția, de a alege și a trimite în parlament persoanele care inspiră mai mult încrederea». Adaoge însă generalul Manu că «nu este vorba să luăm exemple de la Franța sau Prusia. Noi nu trebue să ne luăm după legile și obiceiurile altor țări, trebue să rămânem în țara noastră, și legile ce le facem să căutăm să le punem în concordanță cu principiile cuprinse în constituția noastră.

In întrebarea fortificațiilor, de și generalul Manu fusese în principiu pentru acest mod de apărare al țării, se deosebise de ceilalți în privirea punctelor de întărit și a modului de a o face; bine 'nțeles însă că odată legea votată, d-sa ca ministru era ținut s'o aplice.

Deputatul Bibescu combătând un credit cerut de generalul Manu, ca ministru de răsboiu, pentru fortificații, și spunând d. Bibescu că cea mai bună apărare a unei țări este pieptul soldaților săi, generalul îi răspunde: «ei bine, domnule Bibescu, când veți fi ministru pe această bancă, atunci veți puteà să procedați așa; dar eu întru cât mă privește, ași considerà ca o crimă pentru ministrul de răsboiu, dacă ar apelà numai la vitejia Românului și numai la simțimintele lui de datorie către țară, fără a se mai crede obligat să se ocupe și de alte mijloace, căci este bine că și piepturile soldaților să fie puse la adăpost prin fortificațiuni» (p. 564).

Am mai putea spicuì încă multe principii sănătoase din cuvântările generalului Manu și anume pe toate tărâmurile vieței de stat.

Dar a reproduce comoara de învățături politice și de ocârmuire conținute în marele volum al cuvântărilor generalului, ar fi a întinde peste măsură această dare de seamă care urmărește, nu atât scopul de a reproduce

comoara de gândiri cuprinse în ele, cât prin arătarea câtorva, a îndemnà pe acei ce citesc de a răsfoì cel puțin, dacă nu a le cetì în întregime, discursurile generalului Manu, de oarece pe fiecare pagină va puteà întâlnì câte o gândire sănătoasă, câte o băgare de samă nimerită, privitoare la conducerea trebilor publice ale poporului român.

Să nu uităm însă a amintì despre frumoasa prefață a d-lui profesor B. Mangâru, scrisă cu atâta căldură și într'o limbà atât de neaoșă și atât de curat românească.

A. D. Xenopol.

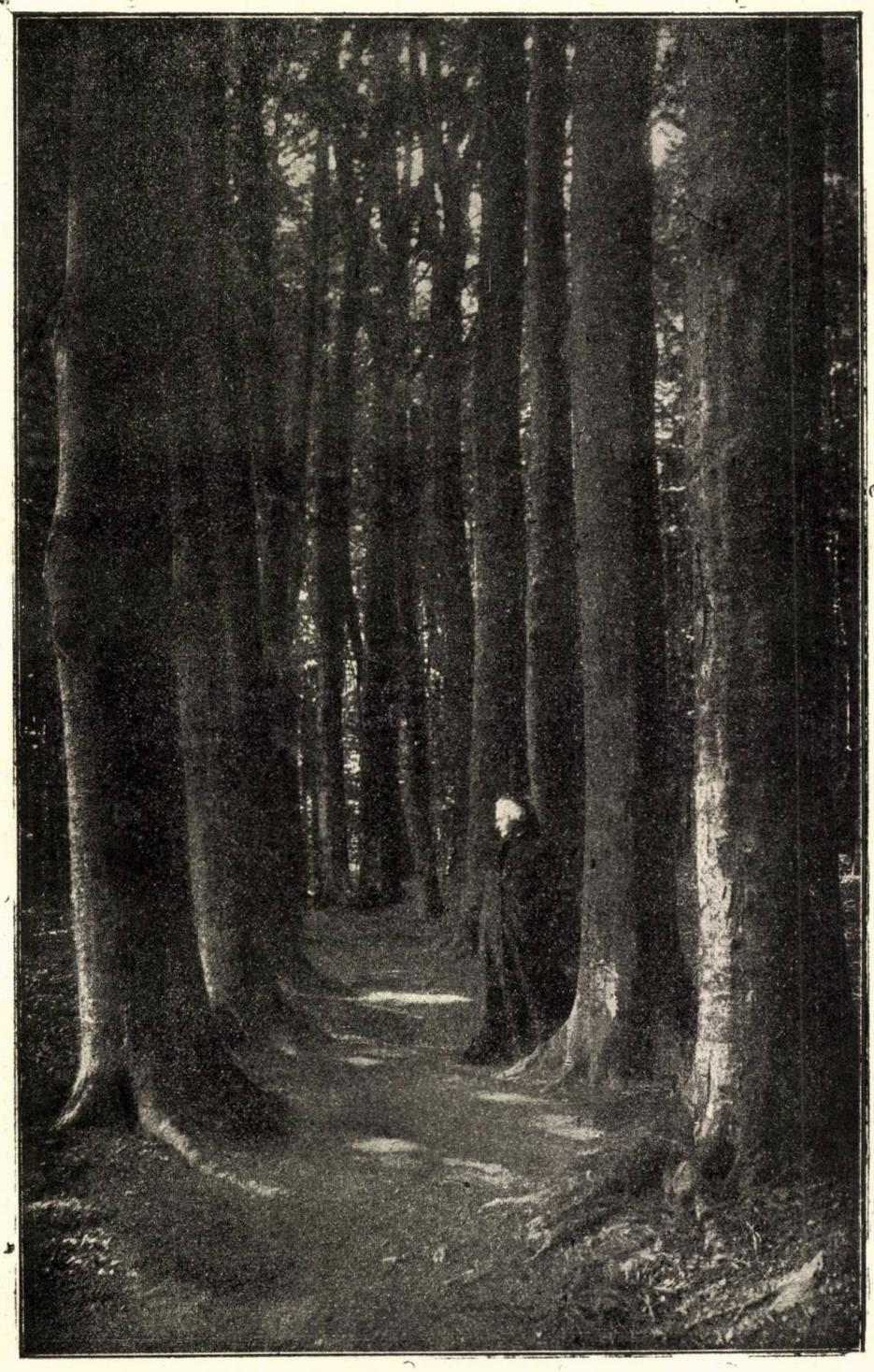

CARMEN-SYLVA PĂDUREA SINAEI

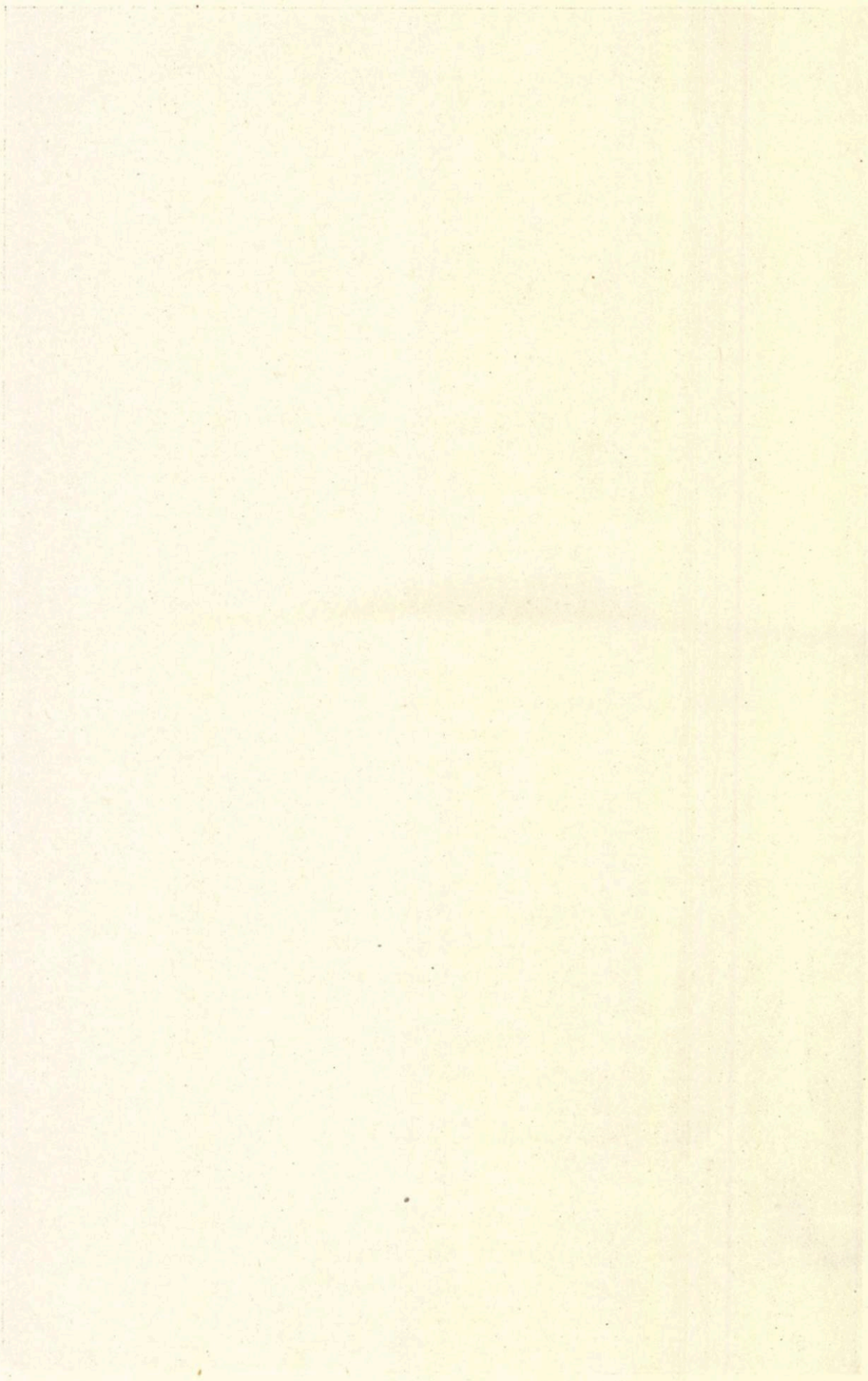

Grigorescu

in tot ce-avem mai bun, mai sfânt,
In larg de șes pe culmi sihastre,
Cules-a gându-ți fermecat
Lumina sufletelor noastre.

Pe graiul blând al primăverei
Și 'n jalea toamnelor pustii,
Ai prins minunile de visuri
Din vremea când eram copii;
Și, ca vrăjit, acelaș este
Pe care noi 'l-am sărutat,
Adâncul foc văzut de tine
In ochii fetelor din sat.

Ai noștrii sunt și 'nviforații
Ce 'n câmpuri ude, fără drum,
Se duc plecați pe baionete
Păn'se topesc în nori de fum:
Că ni's tovarășii de horă,
De plugărie și cules,
Eroii tainici de la Plevna,
Dela Smârdan și Opanez.

Iar dinspre turmele drumețe
Pe lunci scăldate 'n asfințit,
Coboar'un viers cu care-alături
De-atâtea ori am adormit:
In lumea toată, veci de veacuri,
N'o să răsune peste văi
O doină mai înflăcărată
De cum o zic ciobanii tăi.

Ne-ai spus un basm cu zări senine,
Cu veselii și sărbători,
Ne-ai pus în suflet mângâere
Și pe obraji senin de flori ;
Dar și ce mult ne-ai fost tovarăș
Sub biciul cruntelor nevoi,
Ca să ne cânți cu-atâta farmec
Poema carului cu boi....

Mărire ție. Re'nviem
Plutind pe-a gândului tău cale,
Și când durerile ne-adorm
In largul cerurilor tale.

G. Tutoveanu.

DIN OBIECTELE MUZEULUI NAŢIONAL DE ANTICHITĂŢI

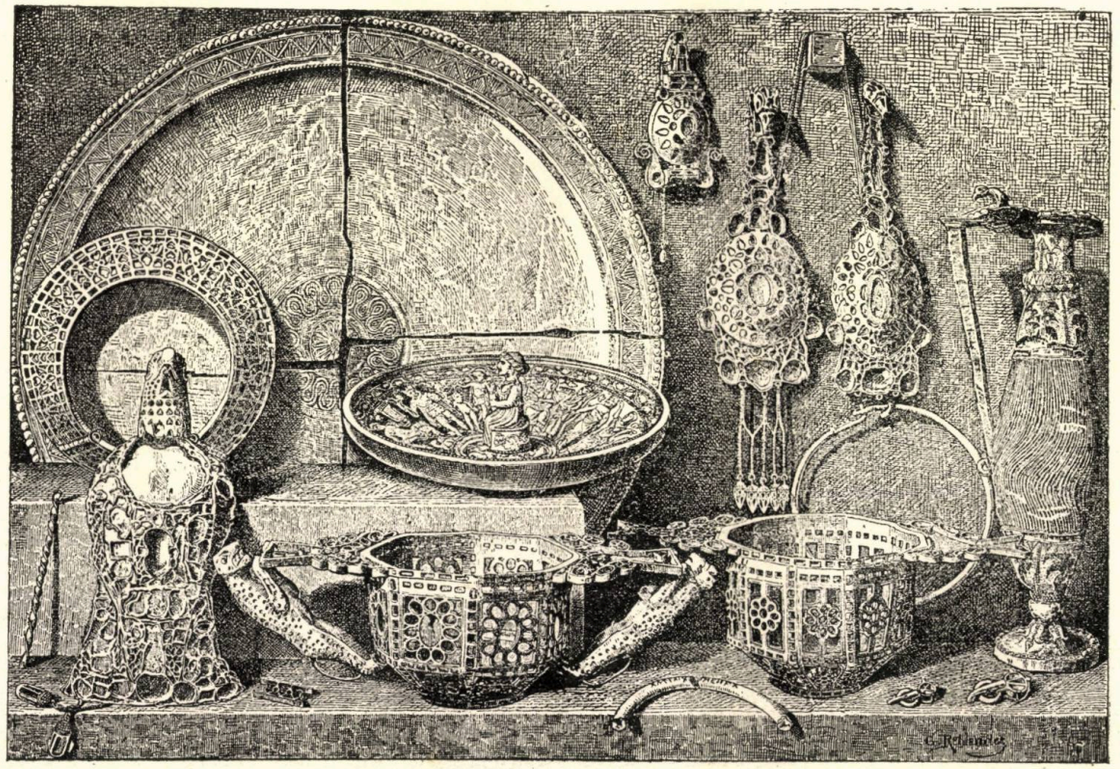

CELE 12 BUCĂŢI CE COMPUN TEZAURUL DELA PIETROASA

Zestre peste zestre

Eram să scriu altceva în capul acestei mici povești și s'o poreclesc „Râs cu plâns". Dar mi-am tras pe samă, fiindcă întâmplarea, pe care am de gând să v'o spun, a început cu plânsete, și încă de cele amarnice, ș'apoi abia a venit voie bună cu hârzobul. Vorba e că toate se țineau cheag de zestrea unei fete de țară și ca să nu lungesc predoslovia haide mai bine să vă povestesc lucrul cum a fost, până nu'l scap din minte.

Sunt 20 de ani și mai bine, că mă aflam pe drum spre țărișoara fagilor, cea mult cântată de Alecsandri. Era spre crăciun și gara Pașcani, unde se întâlniau mai multe trenuri era ticsită de călători de tot soiul. Cum trenul pe la Vaslui nu umblà încă pe vremea aceea, Iașul și cu Bucureștiul își da întâlnire la Pașcani și încă de două ori pe zi. Pornisem de cu seara din București pe o ninsoare ce nu se cam putea înteți, din pricina unui puiu de ger, care s'a lăsat peste noapte prefăcând pojghița de albă de pe câmpie în marămă argintie. Sclipia zăpada în zarea soarelui cu dinți și unde puneai mâna te împungeau cristalele mărunte ale fulgilor amorțiți și prefăcuți în ascuțiș de ghiață.

In gara de Pășcani, care pe atunci n'avea decât un singur salonaș lungueț de clasa întâia și a doua și o crâșmă plină de duhoare ce ținea loc de așteptare pentru prostime, se înghiesuià, cum vă spuneam, o lume neobicinuită ca în alte zile. Scrâșnea omătul sub botforii văcsuiți ai elevilor de școli militare, unii venind din Iași, alții din București, încât credeai că tot locul e numai al lor. Grăbiau băieții la mâncările faimosului restaurator Ror, care la zile de vacanță, ca aceasta, nu prea știà cât încasa, dar își găsià în sfârșit socoteala sa la ceilalți călători, ce veneau pe urma neastâmpăraților militari. Aceștia erau deputații și senatorii din vagoanele călduțe ale trenului de la Roman, cari se întorceau după munca grea din sfatul țării pe la căminurile lor. Și mi se așezau oamenii dela cârma statului pe la mesele întinse și nenea Ror îi servia, cum știà el. Și se amestecau taifasuri politice înfierbântate cu zgomotul farfuriilor și paharelor, cu glumele școlarilor neastâmpărați, cu strigătele chelnerilor îngrijați de plata ce aveau să iee, cu țipete de copii mici, de câni călcați pe coadă și evrei îmbrânciți

de portarul bărbos Costache, care păzià intrarea în sală și ținea în frâu sărăcimea de pe peronul strâmt al gării.

Izbutisem să iau și eu o cafea cu lapte, când iată că la o margine de masă, pe banca lungă de lemn, am zărit că se așează un bătrân, care fără să ceară dela cineva ceva, și-a scos din buzunarul mantalei sale lungi o frântură de pâine neagră și niște fălii de carne de vânat și mânca în liniște și fără să-i pese de chelnerii cu farfurii și pahare ce umblau forfota pe lângă dânsul. După haine nu părea să fie bogătaș, la chip semăna a fi fost cândva militar, încolo însă chipul său de om în vrâstă, cu bărbia rasă și trăsăturile puțin încruntate, nu arătà nimic neobicinuit. Am băgat însă de seamă că toți câți treceau pe lângă acest bătrân, îl salutau cu multă temeneală. Dela un tânăr ofițer, cu care mă împrietenisem în tren, am aflat că acest bătrân erà faimosul colonel Alcaz, moșier bogat și proprietarul unei fabrici mari de postav dela târgul Neamțu și că a ajuns vestit prin zgârcenia sa.

N'am avut când să mă gândesc la vorbele tovarășului meu de călătorie, căci în minutul acela a despicat un țipet strașnic de femeie, oarecum văzduhul fumuriu al sălii, un țipet, precum nu'mi aduc aminte să-l fi auzit vr'odată. Glasul venià din spre ușa ce da în tinda de afară și odată cu strigătul sfâșietor „banii mei, bănișorii mei", care făcuse pe toți să se oprească în loc, văzurăm năpustindu-se o tânără femee, slabă la chip, cu ochii holbați și zmulgându-și părul din tulpănașul de lână, ce 'l avea pe cap. Erà atâta strașnică durere în glasul și înfățișarea sărmanei fete de țară, încât mai mult din zbuciumările ei, decât din vorbele tăiate de bocet nesfârșit au putut înțelege cei de prinprejur cam despre ce erà vorba.

„Am cusut dela Rusalii și până acum la zestrea duduiei Elenca din Mărgineni..." spuneà fata în gemete surde „...am orbit lucrând nopțile, până am dat lucrul gata și acum plecam cu cei 420 frăncușori strânși, acasă la Botoșani, să-mi văd de sărmana mea mama și să-mi fac și eu rost de măritiș, și mi-au furat hoții băsmăluța cu banii..., m'au nenorocit..., am rămas pe drumuri...

Ași fi dat mult, să se găsească în sală și o actriță de meserie, să învețe ce va să zică durerea și deznădăjduirea la o ființă simplă și ce greu poate cineva să meșteșugească simțiri, pe cari le scoate sufletul omului încercat și lovit de nenorocire. Eram cuprinși cu toții de compătimire adâncă la vederea acestei femei nefericite, care înconjurată acum din toate părțile, nu mai contenia cu plânsetele ei amare. Abia a putut șeful gării și cu polițaiul să scoată dela sărmana fată ceva lămuriri, cum și în ce fel a fost prădată. Am înțeles atât că un lucrător străin, ce zice că se înghesuià pe la casa de bilete, când fata își așteptà rândul să poată străbate la ferăstruica casierului, îi șterpelise băsmăluța. Despre asta nu erà acum nici o îndoială și gardiștii gării s'au și luat îndată după urmele hoțului, dar cum și unde să-l găsești ? Fata însă leșinase în cele din urmă de atâta plâns și disperare și numai mulțămită unor doamne miloase din sală a fost adusă în simțire.

In această mișuială de tot felul de gânduri de îndurare ce cuprinsese până și pe cei mai reci din oamenii adunați, nimeni nu știà ce să zică sau să facă și lumea începeà să-și caute de treabă, grăbind spre peron, mai ales că portarul Costache strigà acum cu glasul său gros: „pleacă trenul la Roman..." Și totuși erà în sală un om, pe care oricine l'ar fi bănuit că are

inima de piatră, erà bătrânul cel cu pâinea și pastrama de căprioară în mână, care a pus capăt priveliștei de oameni ce o tânguiau pe nenorocita fată, dar nu știau sau poate nici nu aveau de gând s'o ajute. Căci știți ce a făcut? A scos omul din adâncurile mantalei sale un portofoliu vechiu legat cu o curelușă subțire, a desfăcut din el o hârtie de o sută și zmulgând din mâna unui chelner zăpăcit blidul gol, a pus biletul de bancă în farfurie și fără să spună o vorbă a început să întindă talerul de milă pe la cei de prinprejur.

Ce să vă mai spun? Au dat toți, fără să scoată și ei o vorbă, de s'a umplut farfuria în câteva clipe cu hârtii de câte douăzeci și cu poli și cu piese de cinci și de doi lei, peste cari s'a rostogolit la sfârșit și un franc bortelit dat de însuși Herșcu cel chior, arendașul boierului din Pașcani, Nunuca Roznovanu. Că doar îl atinsese și pe el mila de biata fată.

Au plecat, pe rând, trenul spre Roman și cel spre Iași, în vreme ce Stanca Gălășescu, — așa-i spuneà fetei cu paguba, — mulțumia în genunchi pentru scăpare și ajutor și nu știa, să râdă sau să plângă, când a aflat dela comisarul Costandache, care 'i numărase banii adunați, că s'au strâns cu 90 de franci mai mult decât avusese fata.

Dar cu asta nu erà să se isprăvească întâmplarea. Căci ce să vedeți? Când i-a venit rândul și trenului de Suceava să fie de plecare și mă gătiam și eu cu ofițerul meu, să ne urcăm în vagon și priviam cu ochi curioși la Stanca Gălășeasca, cum o suià lumea ca pe o mireasă în clasa treia a vagonului pentru Botoșani, s'a iscat pe peron o zarvă nouă. Venià arendașul Herșcu cel cu francul bortelit și cu ochiul sub petec, tărînd pe un băețandru lanț de guler și strigând cât îl țineà gura: «Atădu hòț ir dem talaharoiu» domn Costandache, l'am prins eu singur cum a vrut să schimbe suta de lei la cumnat al meu, Ghedale!

Fetei îi venià să nebunească de bucurie, când i-a dat șeful stației și banii găsiți, în ciuda feței cam oțărîte a polițaiului. Peronul răsunà însă de chiote de veselie, de pare că mergeà trenul la nuntă. Eu însă mi-am propus să scriu această întâmplare, căci așà lucru cu zestre peste zestre cine a mai pomenit.

Em Grigorovitza.

Brăduleţ, brăduţ frumos...

răduleţ, brăduţ frumos,
Verde'n sus şi verde'n jos,
Vara iarna, veşnic stai
Sus pe munte tânăr crai.

Ca şi tine-aş vrea să fiu
De dureri să nu mai ştiu,
Ca şi tine 'nalt şi drept,
Fără pic de dor în piept.

Dar mi'i scris, brăduţul meu,
Şi lăsat de Dumnezeu:
Ziua, noaptea să suspin,
Ca o creangă de arin

Care'i bate vânt şi ploi
Fluturaticile foi;
Vara, iarna să tot plâng,
Dorurile să le strâng,

Să le-aştern în viers citeţ,
Tânăr, mândru brăduleţ,
Să le-aştern în viers duios,
Brăduleţ, brăduţ frumos.

Vasile G. Militaru

NEAGOE-VODĂ ŞI SOŢIA SA MILIŢA (FRESCĂ)

Icoane din străbuni

Sihastrul

La brâu i-ajunge barba de argint; pe'nalta-i frunte
Din cer trimes, sfielnic par'c'a șoptit un înger;
Iar în privirea-i blândă țintită'n jos de munte
Un veac de suferințe ca'ntr'o pustie sânger'.

Mormânt de taină'n juru-i, pe boltă ochi de aur,
Mister de șoaptă'n aier plutind pierdut se cerne,
Pe când din slava nopții al viselor tezaur
In sufletu-i cucernic chinuitor s'așterne:

Distinge glas de luptă, răsar în flăcări sate,
Pe-alocuri umbra morții sporește 'nsetoșată,
Și'n tremurat de gene subt zări întunecate—
O aripă rănită Moldova i s'arată.

Dar iat'un braț de veghe, s'a rădicat, tot crește,
Fantastică nălucă se'ntinde pân'la Nistru,
Și la un gest, pe șesuri ca fulger ce zbucnește
Păduri de lănci scântee venind vuind sinistru.

Tot sbuciumul gândirii s'a luminat. Pe față,
Ii flutură izbânda nutritelor visări,
Iar din afund de codri vestind o nouă viață
Cântări înflăcărate pornesc în aiurări.

Colò, departe, pluguri, de-apururi buni tovarăși,
In tihnă taie brazda subt focul sfânt de soare,—
Și iarăși râd feciorii și luncile — și iarăși
Întregul neam renaște la zâmbetul de floare.

Ca'n zi de paști, și'nnalță privirea-i de părinte,
Subt văl de strălucire din neguri se desface,
Și surâzând, prin lacrămi în ruga lui fierbinte
O cruce'n spre Moldova menește'n semn de pace.

Zbucium

a dintr'un templu'n rugăciune
Te'nnalță suflete,—și du-te,
Copil senin s'adormi în codri
La sânul florilor tăcute.
In desmerdarea lor plăpândă
Și'n taina nesfârșit'a firei,
Bătând la ușa ta de vise
S'aduni tot farmecul iubirei,—
Și'n zori, când slăvile-or trimite
Măreața genelor sclipire,
Iar florile în straiu de rouă
Vor tresări de fericire, —
Din zbor furându-le surâsul
Când blânde soarelui se'nchină
Să te întorci grăbit acasă
Să'mi umpli vieața de lumină.

Sclavia gândului, în chipul
Iubitei, prefăcut în rază,
Zdrobindu-și lanțul, lin veni-va
Să-ți fie îngerul de pază.
Și-atunci, cu brațele întinse,
Ca un stejar bătut de vânturi,
Ingenunchind spre cer, nălța-voiu
Smerit altarul meu de cânturi.
Din lumea plânsului, isvoare,
Și codrii rânduri toți porni-vor,
In hohote să tălmăcească
Al patemilor mele vifor.
Iar când năluca desnădejdii
Va'ntinde-aripa-i arsă'n pară,
Să fugi din pieptul meu copile
C'o'mpărăție se doboară.

Neştiutor, să'ţi caţi aiurea
Sălaş odihnei tale moarte:
Să uiţi ce-ai învăţat o clipă
In neagra vieţii mele carte.
Şi dincolo... din zbor privindu-ţi
Pustie casa ta rămasă,
O lacrim'aruncând, nevrednic
In urma ta pierdut mă lasă.
Măcar în zbuciumul ţărânei
Ce m'adânceşte ca'ntr'o mare,
Să simt asupră'mi cum s'aşterne
Ca'n vis privirea-i arzătoare.
Şi răscolind comoara'mi scumpă
Din plânsul nostru-amândurora,
Păgân, din sufletu-i, un idol
Să'nalţ în ochii tuturora.

Căci niciodată blând norocul
N'o să'mi surâdă, ca să'mi fie,
Iubita mea sfinţit tovarăş
La suferinţi şi bucurie.
Ci ca o candelă, copile,
Sub sfânta bolţei strălucire,
Pe-altarul dragostei veghea-va
Pierdutul vis de fericire.

A. Mândru.

RADU-VODĂ ŞI SOŢIA SA ROXANDRA

MIRCEA-VODĂ ŞI FIUL SĂU MIHAIL-VODĂ

STEMA ŢĂRII ROMÂNEŞTI PE TUNUL LUI PETRU-VODĂ CERCEL

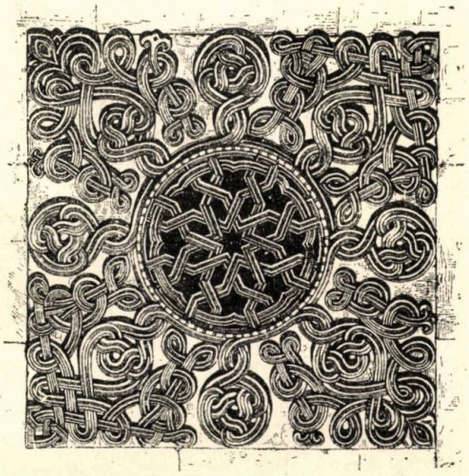

DESCHIZĂTURĂ DELA FERESTRELE CURŢII-DE-ARGEŞ

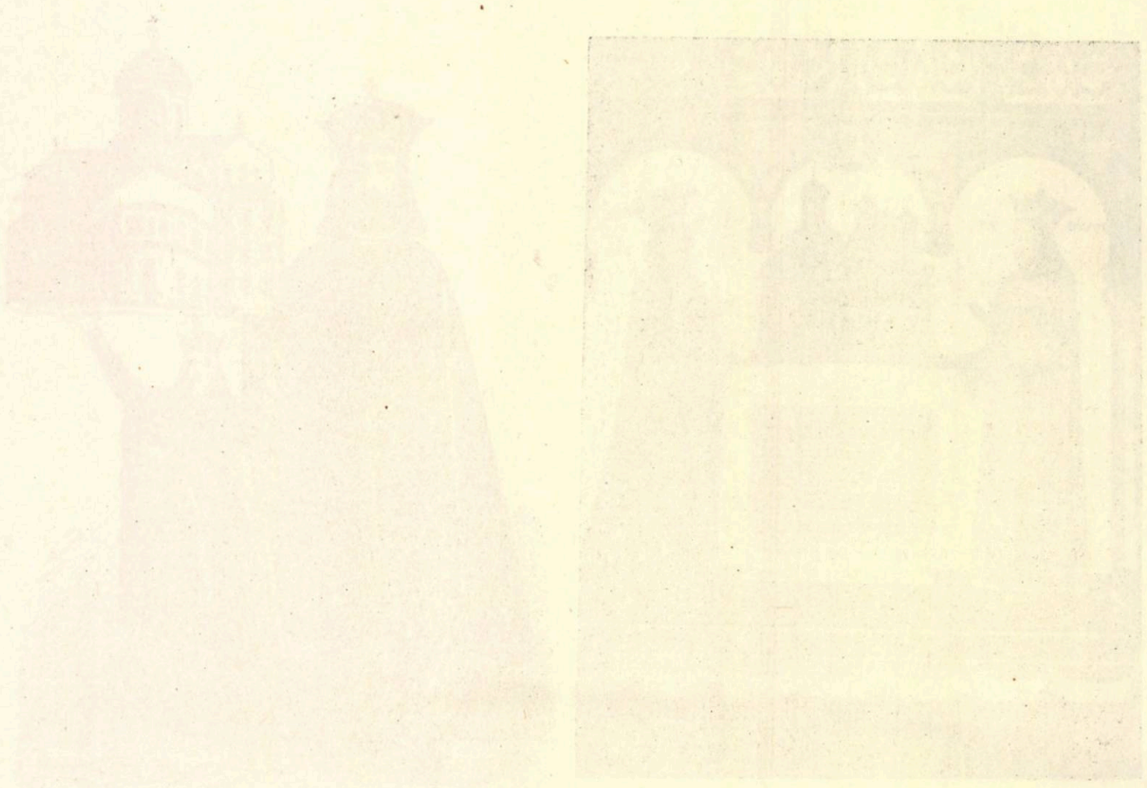

Ivan Turghenef

Alphonse Daudet povesteşte, într'un capitol al cărţii sale *Trente ans de Paris*, împrejurările în care a făcut cunoştinţă cu *Turghenef*, şi stăruieşte mai cu seamă asupra probelor de admiraţie şi devotament, ce i le-a arătat totdeauna marele scriitor rus. Din nenorocire, puţin dupe moartea lui Turghenef, s'a dovedit că toate acele probe erau false; iar între ceeace spunea dânsul că crede despre *amicul* său *Daudet* şi între ceeace în adevăr credea, a fost un adevărat contrast. Toate acestea s'au putut vedea din *Amintirile* lui Turghenef, publicate după moartea sa.

Cât de mare dreptate a avut *Talleyrand*, când a spus că „natura a dat omului cuvântul, pentru ca să-şi ascundă cugetarea“ !

Insă, în acest studiu nu ne vom ocupà de sinceritatea — sau, mai bine zis, de nesinceritatea — lui Turghenef, dar de valoarea sa ca literat.

Literaţii, faţă de critici sau de cei cari se îndeletnicesc cu critica, au acest avantaj, că nu li se pretinde cu orice preţ să fie oameni de caracter. Ceeace li se cere, în primul rând, este să producă opere de valoare.

Nu tot astfel e cu criticii. Acestora li se impune — cu drept cuvânt — ca mai presus de toate să fie oameni de bună credinţă. Căci, ceeace li se cere lor, nu este să producă opere; dar să prezinte în adevărata lor lumină pe acelea produse de către alţii, şi nu pot face aceasta decât atunci, când sunt nepătimaşi şi neinteresaţi. De aci se poate vedea, că unui critic sau chiar unui recensionist i se poate iertà, mai mult sau mai puţin, lipsa unei alte însuşiri; dar niciodată lipsa dreptei şi exactei aprecieri a unei opere literare.

Cât timp asemenea oameni nu sunt demascaţi, dânşii pot să fie periculoşi atât scriitorilor, despre operele cărora dau ştiri neadevărate; cât şi publicului, pe care-l informează greşit.

Se poate uşor vedea, prin urmare, cât de salutar serviciu fac lumii intelectuale, aceia cari demască pe cei de rea credinţă şi pătimaşi.

I

Intr'o scrisoare adresată unui prieten al său, Turghenef spunea că toată biografia sa se găseşte în opera sa literară.

Această mărturisire nu e adevărată decât în parte; căci în scrierile

sale — ca aproape în toate scrierile de imaginație — se găsesc amestecate ficțiunea cu realitatea. Este adevărat că multe dintr'însele sunt întemeiate pe vre-o amintire din viața sa; dar această amintire este amplificată și modificată după capriţiul scriitorului.

Turghenef s'a născut în anul 1818, la Orel în Rusia. Dânsul a trăit în acea epocă în care cea mai mare parte din poporul rus zăcea în robie; iar ca mijloace de educație se întrebuințau, chiar în familiile nobile, pedepsele corporale. Maxima că „unde dă părintele creşte carnea" era în floare; iar dânsul avù să sufere mult din cauza acestui mijloc barbar de educație. Astfel, odată fiind bănuit — pe nedrept — că a furat un ceas, a fost biciuit mai multe zile dearândul, din ordinul părinților săi, ca să mărturisească o faptă pe care n'o săvârșise. Numai în urma intervenirii unui guvernor francez al său, a fost iertat. Putem să ne închipuim ce grozav efect trebue să fi produs în sufletul său de o simțire foarte delicată, purtări de asemenea natură. Este probabil că sub influența acestei dureroase amintiri a scris mișcătoarea sa nuvelă *Ceasornicul* [1]).

Delicateța simțirii lui Turghenef nu reese numai din scrierile sale; ea a fost mărturisită şi de către cei cari l'au cunoscut. Astfel *Alphonse Daudet* ni-l descrie în felul următor: „Qui donc dans ce colosse aux sourcils d'étoupe, aux méplats immenses, aurait deviné la femme, cette femme à délicatesses aiguës que Tourguéneff a peinte dans ses livres, cette Russe nerveuse, alanguie, passionnée, endormie comme une Orientale, tragique comme une force en révolte? Tant il est vrai que dans le brouhaha de la grande fabrique humaine les âmes se trompent souvent d'enveloppes, âmes d'hommes dans des corps femmelins, âmes de femmes dans des carcasses de cyclopes [2])".

Tot din cauza autoritarizmului nemăsurat al părinților săi, Turghenef își petrecea o mare parte din timp împreună cu subalternii din casa părintească. Unii dintre dânșii erau oameni foarte inteligenți și învățați; iar din contactul lor se puteau învăță multe lucruri folositoare. — In nuvela *Punin și Baburin* [3]) se află descris un asemenea tip luat după natură.

Mama lui Turghenef era cu mult mai rea și mai autoritară decât tatăl său. Poate că acestei împrejurări se datorește faptul — remarcat și de d. *Melchior de Vogüé* [4]) — că toate mumele din scrierile sale sunt înfățișate într'o lumină nefavorabilă.

In anul 1837, Turghenef a terminat facultatea de litere din Petersburg; iar în anul următor se duse în Germania pentru a-și urmà studiile mai departe. Acolo a stat până în 1841, când se întoarse la Petersburg, pentru a-și trece tezele de profesorat. Dar nu s'a făcut profesor; ci funcționar la Ministerul de interne.

In anul 1847 se reîntoarse în Germania.

Turghenef a publicat în anul 1843 un poem *Paraşa*, care n'a avut succes. In 1847 a scris mai multe nuvele, care deasemenea au făcut puțin zgomot.

Scrierea care l'a făcut celebru a fost *Povestirile unui vânător*,

1) In vol. cu titlul: *Les reliques vivantes.* Paris. Hetzel.
2) Daudet, — *Trente ans de Paris* pag. 334—335.
3) In *Reliques vivantes.*
4) *Le roman russe.* Paris 1897. Plon.

publicate în 1852. Intr'însa autorul descrie în termeni mișcători dar indirect, — după cum se obișnuia atunci în Rusia — dureroasa stare de robie în care se găsea poporul rus și împilările pe care le suferea din partea guvernanților.

Guvernul, prinzând de veste prea târziu, nu l'a pedepsit pentru aceasta; dar s'a servit de un alt pretext, pentru ca să 'l pedepsească. Cu ocazia morții lui *Gogol*, Turghenef a scris o scrisoare în care găsindu-se unele părți *subversive*, a fost arestat și exilat pe moșiile părinților săi.

In anul 1854, fiind grațiat, dânsul a părăsit Rusia — s'ar putea spune, că pentru totdeauna — și s'a dus în Germania. Aproape tot timpul de atunci și până la moartea sa, Turghenef l'a petrecut între Paris și Baden. In Rusia nu s'a mai dus decât din când în când și pentru scurt timp, ca să-și vadă moșiile.

Cea din urmă perioadă a vieții lui Turghenef a fost foarte tristă. Aproape fără întrerupere a suferit de gută, de boală de inimă — și în sfârșit de cancer la măduva spinării, din care cauză a și murit.

Este foarte mișcător un fragment dintr'o scrisoare adresată lui *Polonski*, în 7 Mai 1877: „Stau din nou înaintea unei mese și sufletul îmi este mai posomorît ca o noapte întunecoasă. Ziua trece ca o clipă, deșeartă, fără nici un scop, spălăcită. Deabia am timp să-mi arunc ochii pe ceva, și iată că din nou trebue să intru în așternut. Nici un drept la viață... nici o dorință să mai trăesc... Nimic de făcut; nimic de așteptat; nimic de năzuit... Imi vorbești de strălucitoarele raze ale gloriei și de farmecul muzicii... O, amicul meu, suntem cioburile unui vas de mult sfărâmat!“ [1]).

Cea din urmă scrisoare a lui Turghenef, care se poate socoti ca testamentul său literar, este aceea pe care a scris'o, cu câteva zile înainte de a murì, lui *Tolstoi*. Ea se încheie astfel: „Prea scumpul meu Leon Nicolaevici, nu ți-am scris de mult; am fost și sunt pe patul de moarte. Nici vorbă nu mai poate fi de vindecare. Iți scriu cu tot dinadinsul, ca să-ți spui cât am fost de fericit că ți-am fost contimporan, și pentru ca să-ți exprim stăruitoarea și cea din urmă rugăciune a mea. Amicul meu, reîntoarce-te iar la lucrările literare! Acest dar ți-a venit de acolo de unde ne vin toate. Ah! cât m'așì simți de fericit, dacă a-și putea crede că-mi vei asculta rugăciunea!... Amicul meu, tu mare scriitor al țării noastre, împlinește-mi această rugă! Răspunde-mi dacă ai primit scrisoarea aceasta. Te îmbrățișez pentru cea din urmă oară, pe tine și pe toți ai tăi... Mai mult nu pot.... Sunt obosit!“ [2]).

Turghenef a murit la Bougival, aproape de Paris, în anul 1883; iar corpul său a fost transportat în Rusia, unde i s'a făcut una dintre cele mai impunătoare înmormântări.

Probabil că el nu a crezut niciodată într'o așa de târzie manifestare de simpatie din partea compatrioților săi; căci, încă din anul 1860 când a publicat celebrul său roman *Părinții și copii*, reputația sa în Rusia a mers descrescând.

In 1877, dânsul scrie tatălui său, cu amărăciune: «*Diderot* spunea că, înainte de a murì, omul își urmează de mai multe ori propriul său convoiu funebru; sunt de față la îngropăciunea mea literară» [3]).

---

1) Haumant, — *Ivan Turguénief* Paris 1906. Colin, pag. 105—106.
2) Vogüé, — *Le roman russe* pag. 200.
3) E. Haumant, — *Tourguénief*, pag. 97.

Dar lucrul acesta se întâmplă, din nenorocire, foarte des, ca să nu se consfințească gloria unui om mare, decât atunci când el nu mai poate simți nimic.

II

„Sufletul omenesc este ca o pădure întunecoasă" — spune un personaj al lui Turghenef; iar un altul, în care s'ar părea că autorul s'a încarnat, spune de asemenea: „Căutăm să pătrundem tainele ascunse ale sufletului nostru și apoi ne închipuim că am isbutit să cunoaștem sufletele altora".

Poate că și noi am cădea în această greșeală, dacă am căuta să cunoaștem sufletul lui Turghenef, în cele mai mici amănunte. Ceeace ne interesează și trebue să ne intereseze, este personalitatea lui ca scriitor.

Turghenef a fost unul dintre acei literați, cari nu pot să scrie niciodată numai de gust sau de poruncelă. La dânsul acțiunea de a scrie pornia dintr'o nevoe sufletească, nevoe atât de mare, încât nu-i era cu putință a i se opune: „A Bade Tourghénief raconte à son ami Pitsch que jamais son œuvre ne dérive d'un désir net d'écrire, de telle façon, sur tel sujet. Avant qu'il ait une intention quelconque, il sent s'agiter, tout au fond de lui, un souvenir, une impression encore obscure. Pendant des semaines, l'obsession le suit; peu à peu, des images, des idées, un embryon d'intrigue cristallisent autour du noyau primitif. Un jour enfin, il s'enferme dans sa chambre; on l'entend marcher à pas pesants, gémir „comme un lion en cage"; puis il s'assied et écrit, poussé par une force invincible vers des tableaux qui l'épouvantent. „Il faut que je la décrive, dans son cercueil ouvert, quand ses parents viennent la baiser, suivant l'usage... J'ai assisté à des adieux de ce genre. Voilà ma journée gâtée". Mais, lui disent ses amis, si les tableaux tragiques vous rendent malade, pourquoi ne pas tourner autrement votre récit? „C'est impossible, repond-il; il finit mal par ce que je veux m'y débarraser d'un souvenir personnel" [1]).

După cum vedem, Tourghenef nu avea nevoe de mijloace artificiale ca să se inspire. Stimulentul său erau deosebitele amintiri din viață care-i serviau ca un pivot în jurul căruia dânsul brodà felurite plăsmuiri de ale imaginației sale bogate.

Dânsul erà înzestrat cu imaginație reproductivă și cu imaginație creativă. Prin mijlocirea celei dintâi evocà anumite amintiri din trecut; iar prin mijlocirea celei de a doua le combinà și le amplificà, după cum credea de cuviință. Dar nu mergea până acolo, încât creațiunile sale să nu pară verosimile. *Bielinski*, un critic distins și prieten al său, l'a caracterizat foarte bine spunând, că dânsul „așezà întâmplările vieții reale, după fantazia sa".

O calitate, poate cea mai mare, a scrierilor lui Turghenef este farmecul descrierilor sale. Aceasta se datorește, în primul rând, spiritului său foarte dezvoltat de observație; iar, în al doilea, puterii sale descriptive.

Dânsul ne deșteaptă în minte tot felul de imagini, așa cum se înfățișează în realitate. „En général, les descriptifs n'ont que des yeux et se contentent de peindre. Tourguéneff a l'odorat et l'ouïe. Tous ses sens ont

1) Hanmant, — *Tourghénief*, pag. 189.

de portes ouvertes les uns sur les autres. Il est plein d'odeurs de campagne, de bruits d'eaux, de limpidités de ciel, et se laisse bercer, sans partie pris d'école, par l'orchestre de ses sensations[1])". Astfel, atât peisagele descrise de dânsul, cât și oamenii, au viață, trăesc.

O observație pe care de bună seamă au făcut'o aceia cari au citit scrieri de Turghenef, este că niciodată descripțiile sale nu ne obosesc. Explicarea acestui lucru stă în faptul că, fără a fi necomplecte, sunt lipsite de prolixitate.

Turghenef schițează numai, atât tablourile din natură, cât și stările sufletești; însă le schițează așa fel, încât să ne poată deșteptà în minte imagina complectă a realității. In descrierile sale nu vom găsì nici un detaliu de prisos, le vom găsi însă pe acelea care caracterizează un peisaj, o împrejurare sau o stare sufletească. In această privință dânsul se aseamănă cu *Guy de Maupassant.*

O calitate la care Turghenef a ținut foarte mult, a fost *obiectivitatea.* Dânsul credea chiar că o are pe deplin. „Una dintre rarele calități cu care m'a înzestrat natura este aceia de a fi adevărat și nepărtinitor[2])".

Insă Turghenef s'a înșelat; căci scrierile sale nu sunt obiective decât în parte. Și nici nu s'ar putea altfel; căci, ori și cât am căutà să ne dezbrăcăm de personalitatea noastră, nu vom isbutì complect, și e peste putință ca în cele ce scriem să nu se întrevadă, ici și colo, părți din sufletul nostru. Totul se reduce la o cestiune de cantitate.

Cei cari au cunoscut pe Turghenef găsesc multă asemănare între starea sa sufletească și a celor mai mulți dintre eroii romanelor sale. „Ses héros sont atteints de paralysie morale. Or, lui-même, il est faible, facile à la suggestion, à la capitulation. Il passe une partie de son temps à céder, l'autre à se reprocher sa „maudite complaisance", sa „nature de mouton", même sa „lacheté". Ses amis parlent de „son manque d'épine dorsale morale". Ses personnages n'en ont pas davantage, car il les a faits, remarque Herzen, comme Dieu le père a fait Adam, à son image. C'est lui-même qu'il analyse quand, dans cette description de la timidité que Taine jugeait un chef-d'œuvre, il nous montre „l'obstacle incompréhensible, insurmontable qui se dresse entre ses sentiments, ses idées, et l'expression de ces idées et de ces sentiments[3])".

In *Amintirile sale asupra lui Turghenef*, — *Pawlowski* citează următoarea mărturisire, ce i-ar fi făcut'o odată marele scriitor: „Am gustat din toate plăcerile pe care le-am dorit. Am muncit, am avut isbânzi, am iubit, am fost iubit..... E trist să mori înainte de vreme, dar pentru mine ar fi timpul".

Nu știm dacă aceasta a fost singura dată când Turghenef a fost optimist, dar ceea ce putem spune este că nu se poate să se fi simțit astfel de multe ori.

Turghenef a fost pesimist. Aceasta era starea sa afectivă și intelectuală obișnuită. Scrierile sale sunt triste, sunt deprimante, din toate se degajează o atmosferă tristă și tandră în acelaș timp. Dânsele nu ne produc acea

1) Daudet, — *Trente ans de Paris*, pag. 324—325.
2) Haumant, *Tourguénief* pag. 126
3) Haumant, — *Tonrguénief*, pag. 188.

tortură sufletească pe care o simțim la citirea romanelor lui *Dostoievski*, dar ne lasă abătuți, dezorientați și desgustați, nu de dânsul dar de viață.

Incă din adolescență mintea sa neformată pe deplin a fost isbită de nepăsarea naturii față de tot ce există. „Doamne—esclamă dânsul într'o poezie — cât de mută și nepăsătoare este natura!". Cu înaintarea în vârstă aceasta observație a sa a fost din ce în ce mai adeverită și, după cum era natural, dânsul a devenit din ce în ce mai pesimist. Pe de o parte, decepțiile pe care le-a avut mai ales din partea compatrioților săi; pe de alta, boalele cu care a trebuit să lupte de timpuriu și în sfârșit, bătrânețea: toate aceste cauze la olaltă au făcut ca tristețea și amărăciunea sa să se mărească.

Nepăsarea naturei față de tot ce există, asprimea luptei pentru existență, veșnica nestatornicie a tuturor, prostia și infamia omenească: iată cele 4 motive de căpetenie pe care este întemeiat pesimismul lui Turghenef.

Viața este condiționată de o neîntrecută luptă de atac sau de apărare. Foarte des fericirea unuia este întemeiată pe nenorocirea altuia, mulțumirea unora pe nemulțumirea altora.

„Totul în jurul meu mi se înfățișà ca un adevărat câmp de măcel, toate vietățile se mâncau unele pe altele cu lăcomie, cu turbare. Am scăpat de la moarte o furnică pe care alta mai mare o târà cu salturi de tigru, dar deabià scăpată, dânsa înhățată cu aceiași cruzime o biată musculiță mai mult moartă de cât vie, pe care a zărit'o în cale. De rândul acesta nu m'am mai amestecat. *A distruge sau a fi distrus; nu există nici o mijlocie între aceste două*" [1].

„Cu asprime și nepăsare, fiecare dintre noi este purtat de către soarta nemiloasă și numai la începutul vieții, atunci când suntem preocupați cu tot felul de întâmplări neânsemnate, de nimicuri și de noi înșine, — noi nu simțim greaua apăsare a brațului său.

„Cât timp mai avem iluzii, cât timp nu cunoaștem adevărul, putem să trăim și nu ne este rușine să sperăm. Adevărul!... cine oare ar putea să-l cunoască întreg? Dar este destul să devenim stăpâni pe acea foarte mică parte dintrînsul pe care mintea noastră poate s'o descopere, pentru ca gura să ne amuțească, brațele să ne fie legate și să nu mai credem în nimic.

„Atunci nu-i rămâne sărmanului om de cât un singur punct de sprijin, un singur mijloc de a nu se cufundà în mocirla uitării de sine... în disprețul de sine însuși: să-și întoarcă privirea de la toate și să-și zică: — Destul! — și apoi încrucișându-și brațele neputincioase pe piept, să-și păstreze singurul lucru de care poate să-și dea seama: demnitatea, demnitatea care stă în cunoștința propriei sale nemernicii. La această demnitate s'a gândit Pascal când, numind pe om o trestie gânditoare, a spus că chiar dacă universul ar strivi-o, totuși el, această trestie ar fi mai mare ca dânsul, căci el își dă seama că natura îl strivește pe când ea, natura nu 'și dă seama de nimic [2]".

Dar față de această nepăsare a naturei, față de această luptă aprigă pentru existență, nu ne-am putea oare găsì consolarea în ideile democratice sau în dreptate, libertate, umanitate, de artă? Nu răspunde Turghenef. „Nu mă îndoesc că dacă Shakespeare s'ar renaște în timpurile noastre, n'ar avea de schimbat absolut nimic în *Hamlet* sau în *Regele Lear*.

---

1) *Scrisoare* către d-na Viardot (citată de Haumant pag. 284).
2) Tourguénief, *Assez!*

„Privirea sa pătrunzătoare n'ar avea să mai descopere nimic nou în viața omenească; același tablou destul de simplu i s'ar desfășura dinaintea ochilor săi în toată turburătoarea lui monotonie. Dânsul ar vedea aceiași încredere neroadă și aceiași cruzime, aceiași sete de sânge, de aur, de mocirlă, aceleași plăceri josnice, aceleași suferințe nebune și toate acestea pentru ce, în numele cui ?... Ei bine, în numele aceleeași prostii pe care Aristofan a ridiculizat'o acum 2000 de ani. El ar găsì aceleaşi momeli grosolane în cursa cărora cade atât de ușor bestia cu 100 de capete: mulțimea; aceleași pretenții nemăsurate din partea celor puternici, aceleași deprinderi josnice de slugărnicie din partea poporului, aceiași domnie a minciunii; cu un cuvânt: veșnic aceleași sărituri neliniștite ale veveriții din colivie care se învârtește fără încetare în jurul aceleași roți“ [1]).

Poate că omul și-ar putea găsì consolarea în artă. Din nenorocire, operele artistice sunt foarte trecătoare; dânsele nu pot rezistà asprimii timpului. Aceasta ne deșteaptă în minte un pasaj interesant din *Jurnalul lui Goncourt.*

„Au musée du Louvre. Tous les chefs-d'oeuvre anciens où les critiques voient du soleil, de la chair illuminée de lumière, m'ont paru bien tristes, bien blafards, bien noirs, et d'un artifice d'art bien surfait. Cette humanité peinte me semblait une figuration d'hommes et de femmes ayant la jaunisse dans la demi-nuit d'une cave“ [2]). Aceaşi impresie aproape a avut'o și d-ra *Bashkirtsseff* [3]) despre celebrele tablouri ale lui *Rafael.*

Kant spunea că «fără somn și speranță omul ar fi cea mai nenorocită ființă din univers». Alții—și poate că cei mai mulți—spun că numai fără iubire omul s'ar putea socoti astfel. Ei găsesc că iubirea este balsamul tuturor nenorocirilor și că ea ar putea fi singurul refugiu al tuturor celor prigoniți de soartă și amărâți de atâtea și atâtea mizerii în care este așa de bogată viața.

S'ar părea că Turghenef nu era de această părere; dânsul socotia amorul ca o robie și ca cea mai grozavă. Un personaj dintr'o scriere a sa care, după cât se pare, vorbește în numele autorului, face următoarele interesante aprecieri: „In iubire nu este egalitate și nici armonie desăvârșită. Nu; nu este decât un stăpân și o slugă și cu drept cuvânt poeții ne vorbesc de lanțurile dragostii... Vei vedea într'o zi cum aceste mânușițe delicate știu să te chinuiască, și cu ce desmerdări prevenitoare o să-ți sfâșie inima în bucăți. Și după cum bolnavul oftează după sănătatea pierdută, tot astfel și tu vei oftà după dulcea liniște sufletească. O să simți ce ce va să zică a fi sclavul unei fuste și cât de rușinoasă și apăsătoare este această sclavie [4])“.

In cestiuni de această natură nu trebuesc niciodată să se tragă concluzii generale, căci foarte des ele vor fi desmințite de faptele reale.

Nu totdeauna iubirea este o robie, după cum nu totdeauna femeia este aceea care obține dreptatea. Mai ușor s'ar putea spune, că în legăturile de sentiment va avea de suferit cel care este mai de caracter. In iu-

1) *Assez* pag. 196 și 197.
2) Tome VII pag. 155.
3) *Journal de M-lle Bashkirtsseff.*
4) Haumant, *Fourguénief* pag. 174

bire nu sunt numai martiri, dar și martire. Și după cum în viața socială cad jertfă cei buni și drepți, tot astfel se întâmplă și în viața sentimentală.

Afară de egoism în puterea căruia ființele viețuitoare merg cu lupta atât de departe, în cât se nimicesc unele pe altele; mai există și puternicul sentiment al iubirii, care se prezintă sub deosibite forme, dintre care cea mai mișcătoare este aceea a iubirii părintești.

Intr'unul dintre delicioasele sale *Poeme în proză*, intitulat *Vrabia*, — Turghenef arată cât de puternic poate fi acest sentiment câte odată. O vrabie, văzând că un puiu al său este în pericol să fie mâncat de către un câine, se repede și se apropie de gura câinelui, expunându-se să fie dânsa mâncată, numai și numai ca să-și scape puiul. „Iubirea este mai puternică de cât moartea și decât frica de moarte. Numai prin iubire se susține și se menține viața“ [1])

Turghenef nu avea un sistem al său filosofic; dânsul era un părtaș al filosofiei lui *Schopenhauer*, pentru ale cărui scrieri avea multă considerație.

După cum remarcă și d. *Haumant* în interesantul său studiu asupra lui Turghenef, între pesimismul acestor oameni de geniu este mare asemănare. Deosebirea stă mai mult în forma sub care dânșii își îmbracă ideile: unul caută să le dea o formă literară, iar celălalt o formă științifică.

„Scopul or cărei poezii geniale spune Schopenhauer — este descrierea în culori vii a stăpânirii ironice a hazardului, și a doborîrei fără speranță de îndreptare a celui drept și nevinovat.“

S'ar părea că Turghenef a căutat să ilustreze prin scrierile sale literare cea ce tristul și adâncul filosof german a ridicat la înălțimea unui sistem filosofic. Iar dacă a reușit sau nu, aceasta o pot vedea acei cari mai cu seamă îl vor simți.

Dacă vom cercetà cu deamănuntul coprinsul tuturor acelor scrieri, care sunt socotite ca cele mai geniale monumente ale literaturii omenești, — vom constatà că aproape toate au un fond pesimist. Cum s'ar putea explicà acest fapt? O scriere literară mare de orce natură ar fi, afară de partea închipuită, mai trebue să conțină și un mare fond de adevăr. Dar adevărul de regulă este trist, și cu cât e mai profund cu atât e mai trist. In ce stă valoarea lui *Hamlet*, a lui *Faust* sau a *Infernului*? — In felul măestrit -- mai mult de cât atât: genial — în care ni se arată amărăciunile și mizeriile vieții; relativitatea cunoștințelor noastre și neputința în care ne aflăm de a cunoaște adevărul absolut; răutatea și perversitatea omului. Chiar *Mizantropul*, celebra comedie a lui *Molière*, ne impresionează mai mult prin adevărurile triste pe care le spune *Alceste*, de cât prin situațiile comice pe care le expune autorul.

Afară de acestea, omul este cu mult mai impresionabil la durere de cât la plăcere. Durerea, fizică sau morală, lasă urme mai adânci în sufletul său, de cât plăcerea. Prin urmare, este natural ca scrierile triste să ne impresioneze mai adânc, decât cele vesele. O scriere veselă ne face să râdem, ne înveselește și atâta tot; pe câtă vreme o scriere tristă, pe lângă faptul că ne mișcă puternic, ea ne mai dă în totdeauna și de gândit, de reflectat.

Literații geniali toarnă, într'o formă înflorită și aleasă, gândiri care stăpânesc mințile multora, — și dau o formă concretă unor sentimente de

[1]) *Le moineau* (în Souvenirs d'enfance pag 139. Paris. 1885. Hetzel).

care sunt sbuciumate sufletele unei lumi întregi, lume căreia îi lipseşte putinţa să le exprime.

Aceasta a căutat şi Turghenef să facă prin scrierile sale, adică să descrie în culori vii suferinţele poporului rus, relele de care este minat şi să dea o formă concretă unora din năzuinţele acestui nenorocit popor.

III.

Turghenef, ca cea mai mare parte dintre prozatori, şi-a început cariera literară prin a scrie poezii, cari însă n'au avut succes, şi de neînsemnătatea cărora el însuşi s'a convins mai târziu.

Dânsul a scris şi piese de teatru, dar a căror valoare nu e mai mare de cât a poeziilor.

Genurile în care s'a distins, au fost nuvela şi romanul.

Intriga romanelor sale nu e complicată. In schimb însă, descrierea caracterelor şi stărilor sufleteşti este artistică şi mişcătoare în acelaşi timp.

Eroii romanelor sale sunt nehotărâţi şi lipsiţi de energie.

Este vorba de Ruşi; fiindcă un lucru trebueşte observat, că aproape în toate romanele sale joacă rol personage şi de alte naţionalităţi. Turghenef a voit să ne arate deosebirea sau, mai bine zis, contrastul dintre poporul rus şi alte popoare europene.

De ce eroii romanelor lui sunt nehotărâţi şi molatici în acţiunile lor? Explicarea o găsim, pe de o parte, în faptul că erau zugrăviţi după chipul şi asemănarea autorului; iar pe de alta, în convingerea sa despre Ruşi în genere. „Noi, Ruşii — spune un personaj din scrierea sa *O corespondenţă* — suntem maeştrii în arta de a nu isprăvi nimic. La început, vrem să cucerim cerul; apoi visăm binele omenirei întregi, al patriei şi în urmă de tot, fericirea casnică. De odată ne înpleticim într'un furnicar, şi puf! cădem lungiţi la pământ şi apoi în groapă".

Un tip clasic de acest fel este *Nejdanov* din *Generaţia nouă*. Foarte cult, cu idei foarte înaintate, cu tendinţe de reforme cât se poate mai umanitare, fără să fie laş, el totuşi nu e în stare de luptă, de acţiune. In sufletul său este ceva din stofa lui Hamlet. Dânsul îşi recunoaşte această infirmitate sufletească ce-l face impropriu să aducă o ideie la îndeplinire, şi se sinucide.

Un roman al lui Turghenef care a produs mare sgomot şi a dat naştere la discuţii numeroase mai ales în Rusia, este acela întitulat *Părinţi şi copii*, apărut în anul 1860.

Intr'însul autorul a pus faţă în faţă două generaţii: cea veche şi cea nouă. Acest roman i-a creat lui Turghenef, în Rusia, cele mai multe antipatii, atât ale *părinţilor* cât şi ale *copiilor*, cari, atât unii cât şi celalţi n'au fost mulţumiţi de lumina în care au fost înfăţişaţi.

Un tip foarte curios dintre *copii* este *Bazarof*, student în medicină, tânăr foarte cult, dar care nu mai crede în nimic şi nu mai iubeşte nimic. A rămas celebră reflecţia sa la vederea unei femei frumoase: Ce efect admirabil ar produce acest corp, întins pe masa de autopsie!—Dânsul este tipul *nihilistului* intelectual.

Dela apariţia acestui roman înainte, reputaţia literară a lui Tur-

ghenef a mers descrescând în Rusia. Acest fapt la amărât foarte mult și acestei amărăciuni se datorește în parte celebrul său roman *Fum*, care se poate socoti întru câtva ca un fel de rechizitoriu în potriva poporului rus.

E un fapt caracteristic — deși nu tocmai neesplicabil — că mulți oameni celebri n'au iubit poporul din care au făcut parte, în mijlocul căruia s'au născut și și-au petrecut viața. Astfel a fost *Ibsen*, pentru care Norvegia era un iad ; astfel a fost *Schopenhauer*, care a făcut următoarea celebră declarație : „In vederea sfârșitului meu apropiat, mărturisesc că disprețuesc poporul german din causa prostiei sale nemărginite, și-mi este rușine că fac parte dintrânsul". Astfel a fost Nietzsche, care a spus că germanii sunt născuți ca să fie sclavi, — și care a căutat să probeze cu orce preț că dânsul uu e german, dar Polon. Astfel a fost, în sfârșit, Turghenef, care a susținut că poporul rus e leneș, ignorant, intolerant și fanfaron. Dânsul atribuia această tristă stare de lucruri îndelungatei lipsé de cultură și de libertate, și înclină spre credința, că prin mijlocirea unei culturi sistematice și încetul cu încetul s'ar putea produce o schimbare în mentalitatea sa.

Cei cari cunosc poporul rus, spun că afirmațiile lui Turghenef sunt exagerate. In orice caz, dânsul n'a retractat nimic din cele zise.

Cu totul altfel sunt zugrăvite eroinele romanelor lui ; ele fac contrast cu eroii. Pe cât sunt de molatici și nehotărâți dânșii, pe atât sunt ele de energice și devotate. Prin excepție de cele ce se petrec de obicei în romanele altor scriitori, — în scrierile lui Turghenef rolurile sunt intervertite, adică găsim la femei însușirile pe care de obicei ar trebui să le aibă bărbații, iar la bărbați însușirile pe care le au de regulă femeile. Se poate ca bărbații să nu fie așa cum îi descrie dânsul ; dar femeile sunt astfel. Atâtea și atâtea fapte petrecute în Rusia dovedesc că femeia rusă este de o energie și de o abnegație fără seamăn. In ceeace privește explicarea acestui curios fenomen psihologic, nu știm care ar putea să fie.

Tipurile de femei din romanele lui Turghenef se pot clasà în 3 grupuri : Perverse și depravate. Exemple : Soția lui Lavretski din *Un cuib de nobili*.

Mistice, ca Sofia din *Intâmplări stranii* ; Clara Milici din *După moarte* și Mașurina din *Generația nouă*.

Iar abnegate și energice : Mariana, din *Generația nouă* ; Lisa, din *Un cuib de nobili*, și altele.

Povestirile unui vânător, pe care unii o consideră ca cea mai celebră scriere a lui Turghenef, nu se poate socoti ca roman. Dânsa se compune dintr'o înșiruire de nuvele în care autorul ne descrie, în cadrul unor peisage rustice admirabile, deosebite tipuri și scene din viața țăranului rus și a clasei suprapuse. Culorile negre, dar adevărate, în care zugrăvește starea de mizerie morală și materială a țăranului, sunt cum nu se poate mai mișcătoare. E probabil că și aceste scrieri, — pe lângă alte cauze de altă natură — a contribuit la desființarea robiei, după cum *Coliba lui Moș Toma* a celebrei scriitoare americane *Beecher-Stowe*, a grăbit desființarea robiei Negrilor.

Straturile sociale descrise de Turghenef sunt clasa țărănească și burghezimea.

El ne zugrăvește pe țăran ca blajin, răbdător, viclean, răutăcios câte odată și crud ca o fiară atunci când e scos din răbdări. Dânsul e cufundat în cea mai complectă ignoranță, din care pricină e și foarte superstițios. Ii lipsește chiar acea cultură elementară, care să-l poată face să înțeleagă și să secondeze pe cei cari luptă pentru binele său.

In romanul *Generația nouă* e un pasaj, în care este caracterizat foarte plastic acest lucru. *Nejdanov* se coboară în mijlocul țărănimii, pentru ca să o deștepte la conștiința drepturilor sale; iar țăranii nu găsesc nimic mai bun de făcut, decât să-l îmbete și să-și bată joc de el care a voit să le facă bine. Pentru țăranul rus — poate ca și pentru alții de altă naționalitate — nu sunt decât două alternative: extrema răbdare sau extrema cruzime.

Clasa mijlocie se compune din două categorii: bătrâni și tineri.

Bătrânii sunt lipsiți de o cultură ceva mai aleasă, sunt sclavi ai tradițiilor, cruzi cu subalternii lor, fără să li se pară că sunt nedrepți; dar în relațiile sociale între dânșii sunt plăcuți și politicoși.

Cu totul altfel sunt tinerii: învățați dar triști, bogați în idei dar săraci în fapte; doritori de reforme dar incapabili să lupte pentru a le aduce la îndeplinire.

Inalta aristocrațime, clasa care se află în vârful piramidei sociale a poporului rus nu a fost descrisă în romanele lui Turghenef. Tolstoi a fost acela care s'a distins în descrierea acestei clase și care de altfel se aseamănă — poate mai mult de cât toți romancierii ruși — cu scriitorii din Occident.

Sunt puține țări în care literatura să fie — și să fi fost mai cu seamă — de mai mare folos ca în Rusia. Regimul absolutist de care încă nici până acuma nu s'a scăpat cu totul, a fost piedica cea mai grozavă la manifestarea pe față a nemulțumirilor și aspirațiunilor de libertate ale poporului. Refugiul tuturor a fost în literatură, unde sub masca unei povestiri închipuite autorul exprimă o nemulțumire și propagă deosebite idei, care sunt apoi transmise mai departe și produc de multe ori efecte foarte mari. Literații exprimau în mod simbolic cea ce nu puteau să spună categoric.

Iată un punct de vedere din care se observă însemnătatea politică și socială a scrierilor lui Turghenef; dar acesta nu e singurul.

Tot din cauza absolutismului rusesc istoricii ruși, contimporani cu Turghenef, nu au putut să descrie în culorile adevărate viața socială a poporului din timpul lor. Așa în cât cei cari voesc să o cunoască trebuesc să recurgă la scrierile literare și în prima linie la acelea ale lui Turghenef.

Din acest punct de vedere, scrierile sale prezintă pentru Rusia mai mare însemnătate de cât acelea ale lui *Balzac* pentru Franța, căci în mare parte societatea franceză descrisă în romanele genialului romancier francez se află descrisă și de istorici, pe când aceea din scrierile lui Turghenef nu se mai află descrisă în nici o carte de istorie.

Prin urmare opera literară a lui Turghenef, pe lângă însemnătatea sa artistică, mai prezintă și o însemnătate istorică.

Cei cari caută în literatură numai un mijloc de petrecere, îl vor citì cu folos pentru farmecul descrierilor, finețea observațiunilor psihologice și tandrețea cu care sunt expuse unele stări sufletești; iar cei cari vor caută într'o operă literară mai mult de cât atât, vor fi folosiți de asemenea, căci vor găsì descrisă în culori vii, mișcător și aproape exact o epocă tristă din viața unui popor asuprit.

N. Zaharia.

BIBLIOGRAFIE

Haumant,—*Ivan Tourguénief.* Paris, 1907. Colin.
Bourget,—*Nouveaux essais de psychologie contemporaine.*
Hennequin (E),—*Les écrivains francisés* Paris 1880.
Wizewa (T. de),—*Ecrivains étrangers.* Paris 1896.
Dupuy (E.),—*Les grands maîtres de la littérature russe.* Paris 1997.
Melchior deVogüé,—*Le roman russe,* Paris.
Renan (E.),—*Tourguénief. Discours funèbre* (in Tourguénef, *Oeuvres dernières).*
Ossip-Lourié,— *La psychologie des romanciers russes au XIX-e siècle.* Paris 1905.
Gherea,—*Studii critice II.*

DIN OBIECTELE MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI

BUSTUL UNUI COPIL

BUST DE MARMORĂ (NECUNOSCUT)

Suferința pământului

— NUVELĂ —

Marele Județ al tuturor, văzutelor și nevăzutelor, sosì într'o bună dimineață pe cometa sa albastră să cerceteze și întinăciunea pământului nostru. Indată cârmaciul cel mare al planetei 'i se înfățișă temenindu-se înaintea Prea sfântului:

— Bine ai venit, Măria Ta Doamne, în împărăția care ți se cuvine.

— Bine v'am găsit, jupân mare dregător. Ce mai nou pe la cuviosia voastră?

Și dregătorul arătă puternicului împărat raportul planetului pe care îl cârmuește.

— Toate bune, toate bune, grăì bunul Dumnezeu.

Și spre a cerceta mai bine planetul, se suì într'o clipă până în ținuturile lui Hesperus. Uriașul măr, roș ca un cuptor de văpae, se arătà sfintelor priviri subt razele cu mii de culori fermecătoare ale soarelui care 'i sărutau chipul în dimineața fragedă.

— Frumoasă priveliște, jupân cârmace, grăì Dumnezeu, mulțumit de făptura sa. Și e supus planetul, ai multă cazną întru călăuzirea lui?

— Ah, supus sărmanul!... Merge pe unde 'i arăt, se ferește cu meșteșug să nu se ciocnească cu marile astre cari călătoresc din mila Măriei Tale până prin depărtatele noastre tărâmuri.

— Foarte, foarte bine! Dar satelitul, mica lună de ce e așa de tăcută?

— Ei, a-tot-stăpânitorule!... Sunt atâtea zeci de mii de ani de când sfinția ta n'ai mai călcat prin speluncile noastre. Nu mai știu câtă vreme e de când ni s'a întâmplat o mare nenorocire.

— Nenorocire? întrebă bunul Dumnezeu cu grijă. Și ce anume?

— Inchipuește-ți Părinte, că de atunci s'au pripășit pe plaiurile noastre niște mici gărgărițe, niște spurcăciuni, care pretind semețe că ar fi plăsmuite nici mai mult, nici mai puțin decât după chipul și asemănarea ta.

— Asta 'i prea mult; ia spune ce-i cu ele?

— Și aceste lighioi s'au așezat așa, netam nesam prin grădinele cele

mai înflorite ale planetului. Ah, ce necaz mai trag de atunci cu scârbele de infuzorii, n'ar mai fi fost să fie, Doamne!

Și bietul sfetnic arătă cu mâna sa dumnezeiască luna, care ca un coșciug uriaș alerga moartă prin ținuturile stelare.

— Ce-i cu acest hoit? întrebă Dumnezeu.

— Ce să fie Părinte, e o mare dreptate. Micile insecte despre care-ți vorbii au făptuit pe scumpa noastră mărgea o crimă nespusă; și în puterea deplină pe care mi-ai dat-o și spre a da o pildă insectelor de pe planet, le-am nimicit pe toate, pe toate, pe toate. Acum se plimbă sărmana ca un astru enigmatic, așa de tăcută și de pustie încât poeții au botezat-o soarele morților.

— Hm! Hm!... Rău ai purces. Dar să vedem ce fac acești microbi?

— Așa Părinte! Și de câteva milioane de ani neînsemnatele infuzorii au ajuns o pedeapsă cumplită pe capul frumosului nostru pământ. Il găuresc, îl frământă, îl istovesc și îl sug în tot chipul. Frumoșii munți pe care i-ai scos din fundul apelor, astăzi nu mai sunt de recunoscut. Marile păduri cu cari le-ai împodobit fruntea sunt azi rărite, ofilite, tăiate de cărările lor. I-au scobit cu dinți ascuțiți și și-au croit pe sub ei tuneluri prin cari vâră niște mașini fumegânde, de 'ți-e mai mare jalea de stricăciunea ce au făcut. Pe albastrele mări și limpezile oceane menite să oglindească chipul sfântului soare în adâncul lor, ei aleargă acum cu bârne blestemate purtând dela un cap la altul ura, jalea și destrăbălarea lor.

Ici și colea s'au stabilit în puternice colonii otrăvind cu totul fața planetului care nu se poate cu nici un chip pieptăna de ei. Și s'au înfipt cu putere în acele colonii făcându-și mii și milioane de cuiburi tari ca piatra, din fier și cărămidă, în cât foarte greu se pot dărâma.

Nu mai asculți nici cântec de privighetori, nici nu te mai slăvește ciocârlia în rugăciuni, nici soarele nu te mai vestește glorios pretutindeni, nici pământul nu te mai adoară în smerenia-i plecată subt liniștea văzduhului. Ah, e atâta jale pe la noi, o Doamne!

— Grozav, grozav ce'mi spui, jupân cârmace. Dar puteai să ei măsuri profilactice împotriva acestor microbi. Cum se luptă planetul cu ei?

— Sărmanul e fără putere; din când în când se încearcă să se scuture aruncând pe câteva guri ca Vezuviul, Etna, Kracatoa, Mont Pelée, izvoare de foc și de lavă; aceste izvoare pornesc pe povârnișuri, curățind câteva mii... ce sunt câteva mii! căci milioane izvorăsc și mai fioroși și mai cumpliți.

Câte odată îi prinde pe sub pielea lui, căci au ajuns așa de obraznici în cât i se vâră în carne scobindu-i grăsimea, rărunchii și plămânii, și consumându-i nesățioși cărbunii, aurul, argintul, păcura, fierul, arama. Atunci planetul își zbârcește și el pielea și mai ucide acolo în fundul acelor găuri pe care ei le numesc mine, câteva mii, iar câteva mii — tot nimic!

Sau când îi apucă pe oceanele depărtate plimbându-se lacomi în semețele lor bărci, umflă apele și desleagă orcanele prăpădindu-i în străfunduri. Sunt însă așa de afurisiți în cât mai-mai se iau la luptă sfruntând și puterea thalasei.

Incât uneori planetul este așa de desperat și atât îl doare că își rupe singur câte un mădular, înecându-l în prăpăstii împreună cu milioanele de spurcăciuni încuibate pe el. Așa a făcut acum vre-o opt sute de mii

de ani cu Atlantica. S'a zguduit atât de grozav în cât și-a strâmbat și axa, de erà să se prăpădească în văzduhuri, dacă Marte și Jupiter nu i-ar fi alergat în ajutor cumpănindu-l cu puterea atracțiunii lor. Oh, Părinte, ce jale a fost când în locul acelei frumoase țări cu munți și cu râuri, cu văi și cu plaiuri, cu holde și cu păduri, am văzut de odată întinzându-se apele înfricoșate, închizându-se asupra ei cu nimicirea și vecinicia lor. Nu e vorbă, a pierit mădularul, dar au pierit și microbii săi. Și a vrut sărmanul să se despartă în două pentru a-i nimici în părți izolate. Aș! Au stat ei cât au stat așà despărțiți până când unul dintr'o parte, anume Cristof Columb, a făcut ce-a făcut și a străbătut din nou peste oceanul deschis împreunându-se cu ceilalți astfel în gânduri, în perversitate și în crime.

Acum s'au înmulțit peste măsură pe un mădular al planetei numit Europa, căruia îi pregătește soarta Atlantidei. Intr'atât desperarea l'a cuprins acum.

— Nu, nu! Să mai aștepte încă. Se va ciuntì de tot. Dar ia să vedem, jupân cârmace, cuviosia ta cum te-ai purtat față de ei? Ce-ai făcut să-mi mântuești scumpa oiță pe care ți-am încredințat-o de pacostea acestor lighioi?

— Tot ce mărinimia voastră mi-a dat în putere să fac, am făcut. Am început cu răul, voind să-i înfricoșez. Ei au râs sfruntând puterea răului. Am pus cestiunea în divanul geniilor celor șapte planete și s'a hotărît să-i luăm apoi cu binele. Sfinția sa cârmaciul soarelui, președintele sfatului nostru ne-a sfătuit să le trimitem dascăli, care să-i învețe, să-i aducă la calea cea bună, să-i izbăvească prefăcându-i în temple pentru slăvirea ta.

— Dar trebuià să-i pregătești întâiu pentru această chemare.

— I-am pregătit. Și le-am trimis în deosebite vremuri profeți să le aducă vestea cea bună. Ei i-au ucis cu pietre. Le-am trimis în deosebite chipuri și după priceperea fiecărei colonii, (căci sunt de mai multe feluri: albi, galbeni, roșii, măslinii). Le-am trimis pe Buda, pe marele Ram, pe Zoroastru, pe Confucius. Le-am trimis pe Ilie, pe Isaia, pe Ieremia, și alți mulți încă. Ei au râs și i-au ucis.

— De ce nu le-ai trimis lumină adevărată? Poate ascultau și se tămăduiau...

— Am întrupat în sfârșit nemărginirea în mărginire, lumină din lumina ta chiar, miel fără prihană, și stea neapusă, pe Isus Christos, care le-a propovăduit pace, adevăr și mântuire.

— Și l'au ascultat?

— Ah! Văzând lumina în carne, trup asemenea lor, au blestemat și mai tare. L'au luat cu batjocură, cu spini l'au încoronat, cu oțet l'au adăpat, cu palmele l'au lovit, pe cruce cu piroane l'au țintuit, vărsându'i sângele sfânt și slava ta blestemând. Și de atunci aleargă și mai răi și mai trufași, și mai nebuni. Sunt vr'o douăzeci de veacuri de când această grozavă crimă nu a fost ispășită prin nimicirea lor generală. Și cât să mai rabd?

— Să rabzi. Răbdarea e în puterea noastră, o, mare dregător. Și de atunci ce fac ei.

— Ce știu. Suduesc tăria ta, bârfesc, chicotesc. Și-au cioplit idoli și și-au pus vrăjitori să le slujească. Chinuesc pământul gata să izbucnească în mii de bucăți.

— Nu, nu așa. Mai bine să plesnească ei, ei între ei.

— S'au luat acum la ceartă, cei albi cu cei galbeni, căci pe cei roșii aproape 'i-au nimicit cei albi.

— Dar ei nu voesc de cât petreceri și bani.

— Dă-le bani.

— Nu voesc de cât mâncare, băutură și veselie.

— Dă-le mâncare, băutură și veselie.

— Nu cer de cât sânge și crime.

— Dă-le sânge și crime. Dă-le tot ce cer ei. Căci nu știu ce cer. Inbuibați de câte li se dau vor crăpa ei însiși. Vor înebuni de femei, se vor sătură de mâncare și băutură, vor plesni de sânge și de crime. Lasă-i dar în întunericul minciunii, rabdă'i încă în rătăcirea lor. Plăsmuirile lor, armatele și tunurile de care se slujesc, dinamita pe care au făcut'o, drumurile de fier, vapoarele, știința lor smintită toate, toate se vor întoarce cu isbândă asupra lor. Lasă'i dar în dezordinea lor, rabdă-i cum și eu îi rabd. Albii au nimicit pe roșii, galbenii vor nimici pe albi, negrii vor nimici pe galbeni și negrii se vor nimici pe ei. Și când va rămâne doar unul singur, numai unul, cel din urmă om, atunci tot își va pleca trufașa frunte, și cunoscându-mi puterea mi se va prosterna umilit. Nu, nu trebue să'i exterminăm dintr'o dată. Lasă'i să învețe, să sufere urmările faptelor lor, unul singur închegând toate suferințile, toate lacrămile și toată experiența. Unul singur, cel din urmă. Și dacă un singur drept se va naște în gomora veacurilor, ne va fi de ajuns.

Apoi atot puternicul se așează în jilțul său de alabastru și porni înainte, pe căile văzduhului, să cerceteze și alte ținuturi în alergarea lor.

Iuliu Dragomirescu.

Vederi din România

DRUM DE FER PRIN MUNȚI

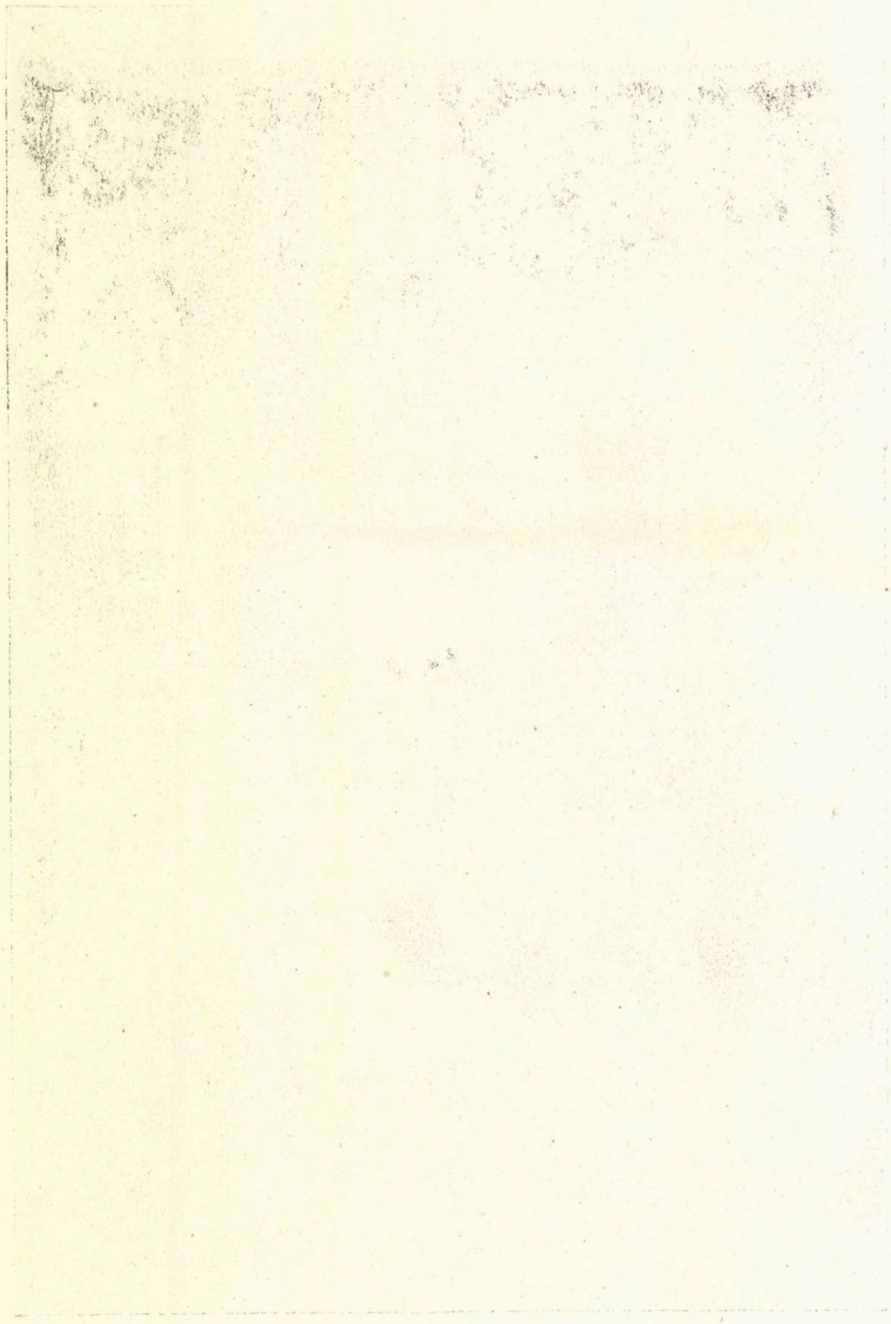

Isvorașul

e sub salcia pletoasă
Strecurându-și unda lină,
Isvorașul intră'n codru
Pe nisipul de rugină.

Zuzetând se afundă'n sânu'i
Tot mai dornic și se pierde
Printre florile și iarba
Ce s'apleacă să-l desmierde.

Și se duce isvorașul
Când mai iute, când agale,
Parc'ar vrea să se oprească
Obosit de-atâta cale.

Dar din nou apucă drumul
Prin pădurea cea bătrână
Și se duce calea lungă
Cât ai merge-o săptămână.

Cine știe ce iubire,
Câte doruri nu'l îmbie,
De zorește el să iasă
Din pădure pe câmpie !...

Și târziu lăsând în urmă
Codrul, umbră, și răcoare
Se răsfață și se scaldă'n
Ploaia razelor de soare.

Și e limpede și dulce
Și e blând, mai blând ca mielul
Și'l sărută iasomia
De pe plai și mușețelul.

Pastel

Arde soarele 'n pârloage,
Ni s'au copt ovesele
Și le seceră'n poloage
Copilițe vesele.

Rătăcind, vestesc a ploae
Ne 'ncetat prigoarele,
Clinchete de acioae
Asurzesc ogoarele.

Nemișcate stau s'asculte
Florile sulfinelor
Galbene, nespus de multe,
Zumzetul albinelor.

Și cum cântă ciobănașul
Doina 'n poala văilor,
Mama'și culcă copilașul
Pe la umbra clăilor.

A 'nceput abia s'adie
Vântu'n spicul meiului,
Mierla cântă, ca să'i vie
Soțu'n frunza teiului.

Dar se 'npurpură și iată
C'asfințește soarele ;
Amuțit-au dintr'odată
Toate dumbrăvioarele.
. . . . . .

Acum pace... Noaptea lină
Ne sărută genile,
Doar o doină mai suspină
Și-o ascult poenile.

Vasile G. Militaru

Vederi din România

LA PĂȘUNE

Cronica literară şi artistică

Gr. G. Tocilescu, *Catalogul Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti,* Ediţiune prescurtată cu 15 figuri, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1906, 164 + IV pp. în 10.

Simpla enumărare a bogatelor colecţii coprinse în Muzeul de Antichităţi, ne arată însemnătatea acestei instituţii, prea puţin cunoscută, dar adese ori ponegrită de ori cine avea interes a lovi în conducătorul ei.

Oamenii cari poate că nu văzuseră sălile Muzeului, decât de pe trotuarele Bulevardului Academiei; necunoscători ai chestiunilor de cari vorbiau, sau iubitori ai discuţiilor nesenine, un mănuchiu de vrăjmaşi ai domnului Tocilescu au umplut, în anii din urmă, multe coloane de gazete ori de reviste cu repetate articole îndreptate în potriva directorului Muzeului.

Dacă în aceste critice pătimaşe, un om strein de certurile astea vroià să găsească punctul real şi temeinic dela care plecaseră alcătuitorii lor,—munca i-ar fi fost zadarnică, fiindcă sprijinul aşteptat nu există.

Avem două Muzee, se ziceà: Unul cel ştiinţific; iar altul... cel după Bulevard. Adevărat! şi când bagi bine de seamă, spiritul presupus e spiritul... lui Mitică. Mai întâiu, primul, de sub conducerea domnului Antipa, e ştiinţific, fiind privitor la Ştiinţele Naturale; al doilea, el poate să fie cât de rău sau cât de bine rânduit, dar acest lucru va fi, va rămâne un ce necunoscut, unui istoric sau archeolog—de pildă: Simpla frumoasă rânduire a părţilor alcătuitoare—într'o casă mare, spaţioasă, cu lumină îndestulătoare, nu constitue o rânduire şi o culegere ştiinţifică, şi chiar existând nu poţi să o constaţi tu, un nepriceput în cele pe cari le vezi.

Şi dacă pentru clădirea Muzeului dela Şosea, ca şi pentru repararea şi reclădirea caselor Archivei Statului, s'au cheltuit sute de mii de lei,—nu directorul Muzeului de Antichităţi va fi fost de vină că s'au făcut palate pentru adăpostirea şi expunerea animalelor împăiate—de pildă;—pe când bogăţiile istorice, atâtea amintiri glorioase ale trecutului nostru, zac în câtevà încăperi umede, întunecoase şi cu totul neândestulătoare, sau chiar în grădina de lângă Universitate.

E o întâmplare poate, dar e un fapt—din nenorocire—perfect de adevărat: Sunt instituţii cărora nu li se dă nici un ajutor cât se află în fruntea lor un om de mare valoare, un om ilustru. Indată ce un simplu titular al acelui post apare, sprijinele şi îmbunătăţirile curg ca o ploaie îmbelşugată. Negreşit că noi privitorii acestor curioase înfăţişări nu putem şti decât ce vedem: Amănuntele nu le putem cunoaşte. Constatăm numai că atâta vreme cât—de pildă—la archive, director a fost un mare învăţat ca d. Haşdeu, casele în care se găsia această instituţie ajunseseră o adevărată ruină. Şi totuşi atunci ilustrul filolog şi istoric a publicat lucrările sale monumentale *Cuvinte din Bătrâni* [cele trei mari tomuri], *Etimologicum Magnum Romaniae* [patru tomuri], fără a mai vorbi de altele. Indată însă ce d. Onciul,—profesor universitar, care a făcut de multe ori acelaşi curs în anii consecutivi, şi care se înfăţişează posterităţii şi Ministerului cu *o* cărticică, apărută în vreo trei înfăţişări—îndată ce d. pro-

fesor D. Onciul a fost numit conducător al Archivelor, s'au ridicat, ca prin farmec, frumoase locuinţe în curtea bisericii Mihai-Vodă. Să nu se uite însă că această grabnică răsplată, această deosebită atenţie nu a venit şi nu vine decât după o stăruitoare neactivitate publicistică a noului director care de vre-o şase ani de când conduce Arhivele n'a dat publicului nici măcar o broşură de 100 de pagini privitoare la vechiul material închis în acele ziduri nouă.

Oare Muzeul de antichităţi va fi şi el ajutat când director va fi—într'un depărtat viitor—un alt titular? De oarece d. Tocilescu a publicat fiind în fruntea acestei naţionale instituţii atâtea lucrări, ca: *Monumentul Triumfal dela Adamklissi* (în colaborare cu *Otto Benndorf* şi *G. Niemann*), [1]) Viena, 1895, Afred Hölder; marele volum cu privire la *Monumentele epigrafice şi sculpturale ale Muzeului Naţional de Antihităţi*, Bucureşti, 1902; *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucureşti, 1901, etc., de aceea nu se îmbunătăţeşte acest Muzeu?

O constatare interesantă şi de neînchipuită însemnătate e următoarea: Afară de *Le trésor de Pétrossa*, a regretatului Odobescu, nimeni nu a studiat—în mari opere—însemnatele părţi, aflătoare în Muzeu, decât d. Tocilescu. Neîncetata sa muncă a dat la lumină, încet dar sigur, multe din cele mai de seamă amănunte găsite în studiările sale arheologice şi epigrafice.

Prin publicarea ucestui catalog în care atât Lapidarium cât şi toate sălile Muzeului sunt cu deamăruntul descrise, publicul cari se interesează de cercetările epigrafice şi archiologice găseşte un material bogat.

Ca un model de lămurire a însemnătăţii obiectelor expuse în Muzeu, vom reproduce, la întâmplare, câtevă rânduri din acest catalog. Astfel începând, la pagina 100 enumărarea lucrurilor coprinse în sala No. II, numită şi sala eclesiastică, în dulapurile de pe margini, în prima despărţire unde sunt rânduite: „*Epitafe, covoare, perdele, patrafire, rucavite, odăjdii şi alte cusături bisericeşti*", d. Tocilescu le înşiră—în această lucrare prescurtată—în chipul următor:

«No. 1. Epitaf sau tablou înfăţişând punerea în mormânt a Domnului nostru Iisus Christos, cusut cu fire de aur pe taftă de culoare civită. Inscripţiune slavonă pe margini: o cântare bisericească a Sf. Vasile; data $\frac{6904}{1396}$ (mânăstirea Cozia).

No. 2. Epitaf sau tablou înfăţişând punerea în mormânt a Domnului nostru Isus Christos, cusut cu fir de aur pe mătasă. Inscripţiune slavonă pe margini, din care se vede că a fost început de Ştefan-Vodă, Domnul Moldovei, pentru Mânăstirea Dobrovăţ, şi s'a sfârşit după moartea lui de către fiul său Bogan şi soţia sa Maria. $\frac{7814}{1506}$ Februarie 1, (Mânăstirea Dobrovăţ).

No. 3 Epitaf sau tablou înfăţişând punerea în mormânt a Domnului nostru Iisus Christos, cusut cu aur şi mătasă pe fond de mătasă roşie. Inscripţiunea slavonă, cusută pe margini, arată că a fost făcut pentru mânăstirea Slatina de către Alexandru Lăpuşneanu, în acelaş an când acesta s'a cununat cu Doamna sa Roxanda, în anul $\frac{7064}{1556}$ (Mânăstirea Slatina în Moldova).

No. 4. Epitaf sau tablou înfăţişând punerea în mormânt a Domnului nostru Iisus Christos, cusut cu fir şi cu mătasă şi încadrat cu 28 figuri de sfinţi în medalioane. Inscripţiune ru-

---

1) In „*Convorbiri Literare*", Ianuarie 1907, An. XLI, No. 1, pag. 122—123, se spune—pentru cei cari n'au citit lucrarea de mai sus—că d. Tocilescu nu e decât *editorul* acestei opere, adică e confundat cu Hölder. Se mai spune, tot în revista citată, că volumul publicat de d. Tocilescu, împreună cu Benndorf şi Niemann, ar fi rezultatul studiilor celor doi din urmă. Se citează, în acest scop, nu coprinsul volumului ci o notiţă a lui Reinach în care se zice că în *1896*, împreună cu Niemann, Benndorf studiă ruinele Tropaeului, descoperit de d. Tocilescu, şi le consacră un volum. Ca o dovadă nostimă de informaţiunile şi cunoştinţile d-lui Salomon Reinach, în această privinţă, adăogăm doar următoarea informaţie: Volumul d-lui Tocilescu (în colaborare cu Benndorf şi Niemann) apare în *1895*, la Viena—în ediţia românească şi germană; iar scriitorul francez datează studiarea ruinelor din *1896*, adică *un an* după apariţia volumului. In urma acestei limpezi socoteli, în „Cronica artistică", din amintitul număr al „*Convorbirilor Literare*" se exclamă [p. 122]: „Nu mai rămâne îndoială. Benndorf le-a studiat, cosacrându-le o lucrare ruinelor scoase la lumină—ştim în ce fel!—de Senatorul român".

O foaie liberă şi nesemnată de nimeni, dar aşezată la începutul Revistei care păşeşte în al 41-lea an, se adresează *Către Onor. Public*, recomandând în multe feluri bătrâna publicaţie lunară. Intre altele se zice, cu privire la partea „de informaţie":

„A doua cronică se va ocupă cu *arta*. Având colaborarea unuia dintre specialiştii cei mai bine informaţi despre arta noastră, revista, prin articole şi ilustraţii, va împărtăşi publicului din materialul foarte bogat ce-i stă la îndămână, tot ce va fi de trebuinţă spre a informă pe Români asupra manifestării artei lor naţionale".

Repetăm, însă, că notiţa e anonimă.

seacsă din anul $\frac{7109}{1601}$ care arată că a fost făcut de Ţarul Rusiei, Boris Teodorovici Gudunov, pentru mânăstirea sa Tihvina din Rusia, (provine din mânăstira Bistriţa, judeţul Vâlcea).

No. 5. Epitaf sau tablou înfăţişând restignirea Domnului nostru Iisus Christos, cusut cu fire de aur şi mătasă, pe un fund de mătasă roşie; aureola în jurul capului Mântuitorului împodobită cu 52 mărgăritare. Jos, îngenuchiaţi şi cu mâinile rugătoare: „Jupân Preda, marele ban al Craiovei (adică Preda Buzescu, generalul lui Mihai Vodă Viteazul) şi jupâniţa sa Catalina", cum se citeşte slavoneşte de asupra figurilor lor. (Mânăstirea Sf. Gheorghe-Nou din Bucureşti)" [1])

In acest fel sunt descrise 85 de numere din această subâmpărţire, plus o serie de «*obiecte de metal: candele, cădelniţe, căţui, discuri, ripide, cane şi icoane*»[2]) în tot 265 de numere.

In vitrina dela mijloc — aceiaş sală — se găsesc, între altele «*chivoturi, engolpioane, mitre, vase, cruci*» [3]): 201 bucăţi, descrise cu aceiaş îngrijire.

Dintre puţinele manuscrise şi tipărituri de seamă ce au mai rămas Muzeului de antichităţi (12 din primul fel şi 41 de al doilea), descrierea celor aflate în aceiaş sală eclesiastică se găseşte pe paginele 142—150.

In celelalte părţi ale volumului, găsim în primul rând, şi la început, descrierea monumentului triumfal dela Adamklissi şi a celor 180 de bucăţi ale lui — aflătoare în grădina din aripa stângă a Universităţii. Din puţinele pagini [4]) în care se vorbeşte despre monumentul triumfal, despre mausoleul şi despre cetatea dela Adamklissi, cititorul — care presupunem că nu cunoaşte până acum marile descoperiri şi studii ale domnului Tocilescu — va pricepe adânc nespusa însemnătate a cercetărilor acestui învăţat de frunte, care nu 'şi a înălţat — prin aceasta — numai numele său, ci şi pe al ţării noastre — atât de puţin cunoscută, încă şi până azi, de savanţii străini.

In total numărul inscripţiilor, ornamentelor în piatră, etc. din secţia epigrafică, se ridică la numărul de 487 şi se găsesc aşezate: în grădina Universităţii; în galeria din stânga intrării în Muzeu; în vestibulul dela intrarea cancelariei Muzeului; în galeria despre bulevard; în vestibulul Senatului; în sala IV (depozit) şi — în sfârşit — în curtea Universităţii [5]). Printre cele aflate în vestibulul Senatului, găsim (inscripţiile antice), sub No. 467 frumoasa inscripţie pusă de Constantin-cel-Mare şi de Licinius, pentru reconstruirea cetăţii *Tropaenum Trajani* [6]). Tot acolo, printre inscripţiile şi pietrele mormântale moderne, găsim — sub No. 416.

„Statua zisă a lui Negru-Vodă dela biserica domnească din Curtea-de-Argeş" [7]).

Aceasta e vestita piatră mormântala a lui *Radu Negru*, despre care un istoric — un tânăr istoric — spunea în *1899* că *se găseşte* în slona bisericei domneşti, pe care apoi o confundă cu ruinele Sân-Nicoară.

Faptul e că de mulţi ani mai înainte ea se odihnia în stânga intrării dela Senat, şi deci nu putea fi văzută la Curtea-de-Argeş la sfârşitul veacului care ne părăsi de curând.

Sala No. 1 sau *Sala Mavros* în care se coprinde — între altele — comoara dela Pietroasa — cea studiată de regretatul Odobescu — e descrisă pe paginile 41—90. In fine avem *Camera cea mică dela mijloc numită şi „Curtea-de-Argeş"*, în care se păstrează modelul în lemn al vestitei biserici episcopale; frescurile scoase de pe pereţii interiori ai bisericii, înaintea reparaţiei făcută de d. Leconte de Nany; o serie de monede şi medalii; un tun rupt cu inscripţia slavonă, dela Petru Cercel (1585), etc.

Din figurile cărţii, 13 sunt afară din text şi reprezintă:

1. Ruinile monumentului triumfal dela Adamklissi.
2. Monumentul triumfal dela Adamklissi (restaurat).
3. Relief attic reprezentând un tânăr jucându-se cu arşice.

---

1) **Tocilescu**, *Catalogul Muzeului Naţional de Antichităţi*, 1906. pp. 100—101.
2) Ibidem, pp. 112—124.
3) Ibidem, pp. 124—141.
4) Ibidem, pp. 3—9.
5) Ibidem, pp. 3—37.
6) Ibidem, p. 33.
7) **Gr. G. Tocilescu**, op. cit., p. 36.

4. Cele 12 bucăţi ce compun tezaurul dela Pietroasa.
5. Statueta împlătoşată a împăratului August.
6. Statueta zeului Asclepios găsită la Constanţa.
7. Capul unui bătrân pescar.
8. Bustul de marmoră al unui copil.
9. Bust de marmoră al unui tânăr.
11. Biserica episcopală din Curtea-de-Argeş.
13. Mircea Vodă cel Bătrân şi fiul său Mihail Vodă.
14. Neagoe Vodă şi soţia sa Despina Milita.
14 bis. După frescurile originale.
15. Radu Vodă şi soţia sa Roxandra.

In text avem pe pag. 92, o închizătură de piatră lucrată *à jour* la ferestrele bisericii episcopale din „Curtea-de-Argeş", şi — pe pag. 97 — „stema Ţării-Româneşti de pe tunul lui Petru Vodă Cercel".

Astfel se înfăţişează, în trăsături generale, acest preţios şi interesant catalog, a cărui deosebită valoare va fi recunoscută de orice om de bună-credinţă şi de oricare iubitor al trecutului nostru istoric.

C. Şăineanu, *Plictiseala*, Conferinţă, Bucureşti, 1907, Stabilimentul industrial de Arte Grafice Ralian şi Ignat Samitca, Craiova; 46 pp. în 12.

In această interesantă conferinţă, rostită de d. profesor Şăineanu, la Craiova, în folosul generoasei instituţii pentru orbi „Vatra luminoasă", — cititorul va găsi, cum au aflat desigur şi ascultătorii, multe şi bogate idei cu îndemânare expuse şi înlănţuite de autor.

Pe scurt, iată coprinsul conferinţei care ia uneori înfăţişarea de studiu — adică aşa cum sunt şi cum t r e b u e ori şi ce lucrare de acest fel.

Plictiseala, zice d. Şăineanu, se naşte din pricini.

I) d e n a t u r ă f i z i o l o g i c ă s a u p s i h i c ă:

Astfel: *a*) o rea stare a stomacului e de multe ori cauza unei neînţelese plictiseli şi nemulţumiri.

b) dorinţa de *a părea* [*Paraître* al d-lui Maurice Donnay putea să fie exemplul cel mai puternic], sau

c) ***ambiţiile*** şi pretenţiile noastre (cari de multe ori intră în cadrul pricinei de mai sus, confundându-se cu ea), — ne fac a nu fi mulţumiţi: a ne plictisi din cauza nereuşitei sau din urmările neplăcute ale unei isbânzi; într'un cuvânt ne duc la decepţionizm. Observaţi că, prin aceasta conferenţiarul întinde mult mai mult decât am fi crezut şi decât suntem obicinuiţi, hotarele acestei stări psiho-patologice numite p l i c t i s e a l a.

Chiar *[d]* *„cultura serioasă* este foarte adesea un isvor nesecat de d e c e p ţ i i" spune autorul [1]). Neputinţa, de care au vorbit atâţia mari scriitori, de a redà tot ce aŭ simţit, de a pune pe hârtie tot gândul şi perfecţiunea la care se aşteptau p l i c t i s e ş t e cumplit pe mari şi geniali oratori.

E, cred, o mică greşală de citaţie când d. C. Şăineanu pomeneşte pe răposatul Zola în vecinătatea lui Flaubert. Vestitul autor de lucrări naturaliste n'a fost de loc un m a r e s c r i i t o r, un a r t i s t de frunte ori un p s i h o l o g fie şi de mâna a doua. Priceput în zugrăvirea părţilor scârboase din omenire, singurele cari l'au impresionat [dovadă înfăţişarea puţin firească a unui roman mai ales cum e *La Rêve*], nu se arată nicăeri în opera sa un stilist neîntrecut, ca Flaubert; un frământător de mari idei ca Sully-Prudhomme; un filosof-poet ca Guyau, sau un cugetător cu fraza într'aripată ca d. Delavrancea, la noi, — atâţia scriitori puternici pe cari i'a frământat într'adevăr această mare problemă [2]). Daudet e — slavă Domnului! — la o distanţă enormă — în sus — de răspânditorul murdăriilor din *La Terre*, şi aveà dreptul a fi citat cu mai mare şi bogată potrivire de cât f a b r i c a n t u l de cărţi despre care Barrés a zis chiar într'o solemnă împrejurare:

«Zola, qui possédait plusieurs vertus professionnelles, mais qu'une i r r é m é d i a b l e

1) Pag. 14.

2) Cf. conferinţa noastră *Manifestări artistice* în *„Literatură şi Artă Română"*, An. VIII, No. 4, April 1904, pp. 226 sqq.

vulgarité condamnait aux rangs subalternes, faisait rage pour transformer en gloire de lettres des succès de librairie» [1])

Din punctul de vedere al fondului conferinţei, e de observat că — din ce în ce—d. Şăineanu contopeşte plictiseala cu d e c e p ţ i o n i s m u l, cu p e s i m i s m u l chiar, adică cu mult peste marginile noţiunii exprimate prin cuvântul care slujeşte de titlu publicaţiunii.

Omul care îşi vede zădarnică toată strădania unei vieţi întregi, sau cel cu simţurile prea rafinate şi care nu mai simte nici o plăcere — nu sunt numai nişte simpli plictisiţi.

e) Monotonia vieţii e o nouă cauză a plictiselii. Ea duce uneori la sinucidere chiar, după cum arată autorul. Dar firește e la mijloc o minte nesănătoasă, iar nu o simplă a n o s t i r e. Plecarea în vilegiatură — în timpul marilor călduri — nu e un mijloc aducător de distracţie, din cauza neajunsurilor, spune autorul; ceva mai grav, „facem excursiuni obositoare cari au dezavantajul de a ne indispune, căci excursiunile în general, sfârşesc mai totdeauna neplăcut [2]).»

Aci o să'mi permit a contrazice pe d. Şăineanu. Nici una din nenumăratele excursiuni făcute în munţii noştri de către cel care scrie rândurile de faţă, nu s'au sfârşit rău; şi nu-mi aduc aminte să fi auzit pe vre-unul din obicinuiţii cutreierători ai Carpaţilor să aibă neplăcute amintiri din drumurile plăcute. Aşa încât întemeiat pe aceste cunoştinţe proprii, socot că nu e o prea mare îndrăsneală să afirm că sunt mulţi pentru cari excursiunile se sfârşesc, în general, în chip cu totul plăcut.

f) Plictiseala dobândită prin *imitaţie*, în urma citirii operelor triste, pesimiste, este—o recunoaşte şi autorul—un rezultat tot «al unei minţi anormale [3]) Cu multă dreptate, adaogă d. Şăineanu, toţi aceşti filosofi şi scriitori [ca Schopenhauer, de pildă «s'au mulţumit a face mai mult operă de istorici, ei înşişi continuând a duce o viaţă normală ca toţi oamenii. In schimb însă, operele lor au avut şi au încă astăzi asupra minţilor slabe, dezechilibrate, o influenţă dezastroasă»[4]) Plictiseala care urmează acestor citiri e încă curat pesimism.

Un al doilea mare isvor, după cauzele de natură fisiologică şi psihică, sunt, zice autorul, cele cari nu pleacă dela şi din noi, ci vin din m e d i u l f i z i c şi s o c i a l în care trăim. Cu distinsă elocinţă se zugrăveşte o schiţă din tabloul neomeniilor s o c i e t ă ţ i i în mijlocul căreia se zice că t r ă i m: «nedreptăţile revoltătoare la care asistăm, protecţiile şi abuzurile de tot felul cari se comit pretutindeni, piedicile ruşinoase ce se pun în calea oamenilor cinstiţi şi muncitori, loviturile calomniei şi ale invidiei, dispreţul sau indiferenţa unora faţă de alţii, atâtea şi atâtea amărăciuni în stare de a desgustà de viaţă şi de lume până şi pe omul cel mai răbdător şi mai tare.»

«Dar *opinia publică* care nu aclamă de cât pe cel victorios, indiferent de felul şi de mijloacele prin care a ajuns? Dar *presa* noastră care, în bună parte, şi-a luat misiunea de a batjocorì, de a insultà, de a stropì cu noroi pe toţi aceia cari n'au darul de a'i plăceà; care cu un lux uimitor de amănunte, inserează toate bătăile de prin cafenele, toate duelurile ceie mai însemnate, toate crimele în cele mai mici amănunte asupra lor, până şi atentatele la bunele moravuri, în sfârşit tot ce poate depravà mintea omenească, dar care evită cu scrupulozitate ca ceva banal şi lipsit de interes, de a menţionà o faptă bună şi cinstită, sau de a încurajà vre-un curent sănătos?»[5])

Dar *critica* de atâtea ori nedreaptă şi răuvoitoare?... Toate acestea sunt—o repetăm—elocvente cuvinte, rostite întru înfruntarea atâtor nedreptăţi cari bântue societatea din timpurile noastre.

In sfârşit al III-lea izvor al plictiselei se găseşte în f i r e a, în t e m p e r a m e n t u l individului. Cel *istovit*, născut din părinţi degeneraţi; *visătorul*, zdrobit de contactul cu realitatea; *leneşul* — bolnav de aşa ceva din tată în fiu—:cel *timid;* omul cu *voinţa slabă* şi cel *nehotărît*; în sfârşit *bolnăviciosul* — toţi au firi predispuse la plictiseală şi chiar la o rostogolire, în mintea lor, de gânduri negre, triste, de plâns.

Ca mijloace de vindecare a boalei acesteia numită p l i c t i s e a l a, ca leac isbăvitor, autorul ne arată p o t r i v i t a, b u n a î n t r e b u i n ţ a r e a e n e r g i e i

---

1) **Maurice Barrès**, *Discours de réception à l'Academie Française*, Supplément au *„Journal des Débats"* du Vendredi 18 Janvier 1907 119e année, 17, pag. 1 col. 3.

2) **C. Şăineanu,** *Plictiseala*, p. 18.

3) Ibidem, p. 19.

4) Ibidem p. 19.

5) Ibidem p. 21.

noastre. O neîncetată *activitate* goneşte în depărtări ori şi ce momente de tristeţă sau de plictiseală. S'a constatat chiar, a spus Finot, că ramolismentul devine din odihna prea timpurie, din contenirea înainte de vreme a unei activităţi obicinuite. Munca, observă conferenţiarul, e alinătoare de suferinţe a căror amintire o îndepărtează.

V o i n ţ a puternică, — îndrumătoarea muncii, activităţii—este marele stăpân al vieţii; ea este duşmanul plictiselii şi ajutătoarea omului în lupta în potriva răului.

Conferinţa domnului Şăineanu e o lucrare de o însemnată valoare şi tocmai de aceea crezurăm că e bine a stărui în resumarea ei şi în alăturarea unor observări. Am aveà de adăogat numai faptul că împărţirea causelor aducătoare de plictiseală nu alcătueşte o c l a s i f i c a r e de nediscutat. De pildă grupa cea de a treia—t e m p e r a m e n t e l e—poate să fie uşor coprinsă în prima despărţire: p r i c i n i l e d e n a t u r ă f i s i o l o g i c ă ş i p s i h i c ă.

Ca o cestiune privitoare la chiar temeiul conferinţei: S'a confundat prea dese ori *plictiseala* cu *decepţionismul* şi cu *pesimismul*, manifestări psihice înrudite dar nu identice. S'a făcut aceasta însă bine înţeles în credinţa că prima ar fi treapta începătoare a celorlalte două. E adevărat că lucrul se înfăţişează de multe ori în felul acesta; dar nu e o regulă, şi nici nu e totdeauna *plictiseala* o notă fundamentală a pesimismului, de exemplu. O probă lămurită e chiar vieaţa lui Schopenhauer, al cărui traiu bun îl recunoaşte conferenţiarul. Şi cine trăeşte bine, ba caută succese şi distracţii nu se plictiseşte,

Un termen pe care nu l'am găsit în toată conferinţa dar care ne-ar fi arătat înfăţişarea cea mai înrudită cu p l i c t i s e a l a, e a n o s t e a l a. Ca sens, *anost* va să zică nu numai *ennuyeux* — traducţia cuvântului *plicticos* — ci şi *fade*. E dar o nuanţă care merită băgarea de seamă.

In privinţa *activităţii*, dacă d. Şăineanu şi-ar fi amintit frumoasele şi bine argumentatele teorii ale lui Guyau ar fi adăogat încă o distinsă pagină la expunerea d-sale. Acest strălucit filosof şi poet ajunge la concluzia că temelia artei, moralei şi chiar a religiunii este manifestarea vieţii în chipul cel mai intens. Morala spune el [1]) are drept criteriu despărţitor al binelui de rău d e z v o l t a r e a e n e r g i e i. Oprirea acestei răspândiri de putere e un rău şi aduce durere individului împiedicat în activitatea lui. Munca, desvoltarea energiei e dar nu numai un mijloc de isgonire a plictiselei, e şi un fapt moral, un act bun.

Ca limbă, afară de unele neologisme—ca de pildă r a i o a n e l e [2])—, lucrarea domnului C. Şăineanu are o înfăţişare aleasă şi de multe ori o frază elegantă.

M. Mihăileanu, *Idei vechi ale unui profesor nou*, Piteşti, Tipografia Mihail Lăzăr fiu, 1907, 22 pp. in 10.

Broşura domnului Mihăileanu, preparată dese ori cu trăsături de spirit, ridică un colţ din învălişul relelor cari bântue şcolile noastre secundare şi învăţământul în genere.

Direcţia utilitaristă, predicată pe multe cărări; goana în potriva clasicismului şi admiratorilor unei ş t i i ţ e—pedagogia—care până acum nu există decât ca slab reflex al psihologiei—toate acestea sunt pe scurt lămurite de colegul nostru—întru profesorat, şi cu deosebită dreptate zugrăvite.

E de mirat într'adevăr, cum s'a putut luà hotărâri atât de cumpănitoare pentru viaţa copiilor, elevi de liceu, care pe la vârta de 14 ani sunt obligaţi să ia m a t u r a decizie de a fi din acel minut admiratori ai lumei clasice, ai secţiei moderne sau ai lui x şi y. Seninătatea tinereţei lor, care se iveşte în zare, e umbrită de norii grijei; sau se va întâmplà ca hotărâtoarea şi grava alegere să nu fie datorită decât întâmplării ori gustului părinţilor—de cele mai multe ori slabi observatori ai fiilor lor.

Copilul trebue să fie din vreme pregătit în lupta asta pentru traiu, şi de aceea bine este ca să-l deprindem cu grijile—se zice de unii. Cu alte cuvinte căutăm a face pe aceşti viitori cetăţeni cât mai tari şi mai îndemânatici în războiul zilnic în, goana pentru un trai mai bun. Dar după cum spuneà Brunetiére, [3]) pe care îl citează

1) **Guyau,** *Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction.*
2) Pag. 40.
3) *Questions actuelles.*

d. Mihăileanu, această direcţie a instrucţiunii moderne—lucrul se petrece pretutindeni —e potrivnică educaţiunii, care urmăreşte un scop creştinesc — a face pe om din ce în ce mai bun.

Clasicismul,—cu toată poezia lui neântrecută; cu dragostea sa de viaţă liniştită patriarchală, idilică—e prigonit de mulţi cari nu-l cunosc de fel sau prea la suprafaţă.

„Studiul limbilor clasice este învinovăţit, că nu dă omului o urmă cu care să-şi poată face drum prin nevoile vieţii. Cel mult cultura clasică — cultură de lux — ni-ar puteà oferì un bastonaş elegant şi subţire, care s'ar frânge la prima lovitură dată în lupta pentru existenţă, de către concetăţenii armaţi cu bâte-simbolul culturii utilitariste“ [1])

Duşmanii clasicismului nu observă că din punct de vedere al foloaselor dobândite pe urma învăţăturii, după cum unui inginer nu i-a fost cu totul trebuitor să cunoască pe Homer sau pe Virgiliu, tot aşa unui lânar nu-i va folosì la nimic toată cunoştinţa calculului integral,—zice Brunetiére [2])—sau unui înalt magistrat lămurirea anatomiei broaştelor. Dacă e deci vorba să nu învăţăm decât lucruri folositoare vieţii de toate zilele, de ce să nu ţinem seamă că direcţia r e a l ă, care tinde a cotropì totul, e de multe ori netrebuincioasă? cu asemenea argumente—de folosinţă şi nefolosinţă— nu se poate ţine o discuţie serioasă. Dacă se renunţă însă la ea şi se înlocueşte cu o impunere nemotivată e ceva mai sincer şi mai potrivit vremurilor de faţă.

Gluma cu învăţătura a cât mai multe limbi modnrne—lucru care pare foarte serios multor profesori—ne-ar duce la o încărcare a programelor fără de nici o urmare serioasă. D. Mihăileanu dovedeşte cu citaţii din Sigwalt [3]), pentru Franţa, şi chiar cu notele unui profesor, d. Ion Bogdan—pentru Germania [4]), că predarea limbei germane şi engleze în prima ţară şi a limbei franceze în cea de a doua n'a dat rezultate fericite. Pe temeiul acestor constatări s'ar puteà cere ştergerea limbilor moderne, ca n e f o l o s i t o a r e; aşa după cum adversarii clasicismului cer înlăturarea limbilor greacă şi latină, cari nu dau ajutor imediat indivizilor în lupta lor pentru câştigarea hranei.

„Greşala cea mare e că se compară programele şcolare cu reţetele de la spiţărie. Bunioară dacă vrem să obţinem un inginer, dăm elevului să beà o soluţie compusă de arhidridă matematică—hidrogenul reprezintând clasicismul s'a eliminat—combinată cu azotat de limbi moderne, cu acid isterios şi geografic şi ca să aibă un miros plăcut punem în soluţiune şi apă de flori pedagogice.“ [5])

In sfârşit aceşti copii cari trebue să-şi aleagă drumul în lume şi direcţia culturală, îndată după a patra clasă de liceu, vin cu un slab, prea slab, total de cunoştinţe din clasele primare.

„In clasele primare nu se mai învaţă nimic, sub pretext de a se înlătură surmenajul. In schimb, se cântă: «A fost odată o păsărea», se face gimnastică de bancă, se joacă de-a baba oarba, şi oalele sparte le plătim noi profesorii secundari cari primim în liceu serii extrem de slabe». [6])

Aceste rezultate, aducătoare de melancolie şi de anosteală pentru cei cari trebue să joace în hora pedagogică, nu sunt nici un semn de progres nici un îndemn la o muncă spornică.

Pedagogia, scoasă la ivială la ocazii în cari e nevoe a se afirmà existenţa ei, nu e în cele mai multe licee decât o amintire duioasă, glumeaţă sau tristă—după împrejurări—a examenelor de capacitate. [7]) In loc să fie o aplicare plină de bun simţ a unor principii de psihologie, s'a văzut că de multe ori e o chinuire a minţii copiilor de către nişte reguli lipsite de mlădiere; şi apoi după cum zice d. Mihăileanu:

Scara cu treptele formale, fiind prea înaltă, şi cei mai mulţi profesori suferind de pal-

---

1) **M. Mihăileanu**, *Idei vechi ale unui profesor nou*, p. 4.
2) Citat la p. 7.
3) *L'Ensegnement des langues modernes.* Paris 1906.
4) *Raport asupra şcoalelor secundare din Germania.*
5) **M. Mihăileanu**, Op. cit., p. 14.
6) Pag. 16 din broşura d-lui Mihăileanu.
7) D. inspector dr. Leon a constatat această apariţie a înfăţişărilor pedagogice numai în anumite împrejurări şi o spune la p. 5800 din *Buletiuul Inst. Publice*, No. 259, din Sept. 1906. [Pag. 16 din broşura d-lui Mihăileanu].

pitaţie –zace părăginită într'un colţ. Trifurcarea atât de mult cântată, e gata să ia drumul pribegiei, lăsând locul vechiului proprietar, liceul unitar enciclopedic.« [p. 20].

Astfel pe când cei străini de învăţământul secundar cred într'o biruinţă a sistemului specializării din liceu, aplaudă îndrumarea utilitaristă a tinerimii şi socot pedagogia ca un fel de i a r b a - f i a r e l o r care d e s c h i d e capetele celor mai înădrătnici şi mărginiţi copii—în acelaş timp realitatea e de altă înfăţişare, iar oamenii cărora le place vorba sinceră spun lucrurile aşa cum sunt. D. Mihăileanu a urmat această cale din urmă şi neîndoelnic a făcut un bine. Ne aşteptăm la lucruri mai amănunţite din partea d-sale, fiind un cunoscător al cestiunilor tratate şi un îndemânatic mânuitor de condeiu.

N. I. Apostolescu.

Eminnntul nostru colaborator domnul *A. D. Xenopol* a fost chemat la Paris spre a ţine la *Sorbona* o serie de 12—15 lecţii asupra *Istoriei ţării*. D-sa va începe cursurile la 28 Martie/10Aprilie. Vom ţine în curent pe cititori despre aceste conferinţi cari ridică atât de mult reputaţia noastră ştiinţifică în lumea învăţată apusană.

N. R.

Cărţi şi reviste străine

Les Maîtres de l'Art: *Raphael*, de Louis Gillet. Un volum în 8°, cu 24 gravuri afară de text.

Cazul lui Rafael este fără îndoială unic în istoria artei. Până la mijlocul secolului XIX el n'a încetat de a se bucură de o glorie în adevăr universală; trecea de obiceiu drept „cel mai mare dintre toţi pictorii"; mai mult încă, singur numele său simbolizà Pictura. Dar în câţiva ani, totul s'a schimbat. Prerafaeliştii începură atacul; Rafael devine îndată autorul responsabil—şi odios—a întregei arte academice. Cultul primitivilor înlocuì pe al lui. Domnia lor durează încă; dar lumea începe să revie la păreri mai drepte şi să vadă că în admiraţia ei este loc şi pentru unul şi pentru ceilalţi. Volumul eloquent care se adaogă la colecţiunea destul de bogată a *Maeştrilor Artei* apare într'un moment nemerit.

Gillet nu se gândeşte că obiectul criticei este de a ne desîncântà de ceeace ne a încântat secolii trecuţi, ci mai curând de a găsì pretutindeni cuvinte noui de admirare. Folosindu-se de lucrările apărute de 20 ani încoace, cari au luminat multe puncte obscure din viaţa lui Rafael, el ne prezintă o biografie fără legende şi fabule; ne face să vedem limpede obârşia maestrului, influenţele ce a încercat îmbogăţirea treptată a acestui geniu a cărui superioritate nu este poate decât un instinct ingenios de a da expresiunea supremă tuturor viselor neamului său; el ne arată părţile — adesea ori foarte plăcute — făcute de elevii săi în ultimele sale lucrări; şi pe măsură ce ne înfăţişează opera sa, cu un mare talent de scriitor, el ne explică înţelesurile ei şi ne face să simţim frumuseţea-i nemuritoare. Ne lasă convinşi că „în ziua când Rafael va fi încetat de a fi înţeles, se va vedea perderea nu numai a unei opere de artă, dar a unei întregi civilizaţiuni".

Ilustraţiunile reproducând unele din picturile cele mai celebre, sunt aşa, ca să dea o idee despre înfăţişarea puţin cunoscută a geniului lui Rafael, mult mai bogat şi mai deosebit decât s'a crezut adesea.

Les Métèques roman de *Binet-Valmer*.

Odinioară „métèques" se numiau străinii cari locuiau la Atena; astăzi sub acest nume autorul înţelege mulţimea cosmopolită atrasă şi reţinută la Paris, de dorinţa gloriei şi renumelui, sau mai de grabă de plăcerea luxului.

In scrierea sa, Binet-Valmer, ne prezintă o mulţime de varietăţi de tipuri: streini simpatici, neliniştiţi, de o moralitate îndoelnică, aventurieri, tineri, bătrâni, milionari, etc.; apoi: alţii săraci, bancheri, intelectuali, poeţi, de toate neamurile.

Binet-Valmer arată origina, aventurile şi viaţa fiecăruia din ei.

Printre tipurile mai însemnate de care se ocupă autorul, în primul rând este George Avrinos, născut în Grecia, comptabil al unei case mari de comerţ din Marsilia.

El este bun prieten cu un oarecare Claude Bourguillard, care ajunge ministru

al Republicei franceze. Pe lângă acesta, George Avrinos devine om bogat şi cu influenţă.

Hypathia Serviadès era de şaisprezece ani când a fost răpită de Georges Avrinos, tot din Grecia. Era frumoasă dar rece, bine făcută şi impunătoare. De oarece trebuiă să fie tovarăşa de afaceri a bărbatului ei, acesta o învăţă limba franceză, şi când ea nu puteă pronunţă bine, plângea de ciudă. George Avrinos o înşelă pe faţă chiar. Ea patronă societăţile greceşti de binefacere.

Printre numeroasele parsoane de cari ne vorbeşte Binet-Valmer în scrierea sa, este şi *Costache Baceanu*, medic psiholog: un cioban român la început, apoi bursier trimis la Paris, unde în curând ajunge om în lumea mare, savant şi chiar celebru la vârsta de treizeci de ani, pentrucă era înzestrat cu talente distinse şi că „din lucrările sale emană o putere misterioasă şi atrăgătoare".

Iată cum se exprimă Binet-Valmer în privinţa personagiului de mai sus:

„Ce cap surprinzător de preot vicios, de panglicar de bâlciu, de împărat.... Faţă rasă, buze de o culoare roz, subţiri, sbârcite, ironice şi sensuale, îndoituri mari la închieturile buzelor, fruntea mare, tâmplele neacoperite cu păr şi scofâlcite; barbă puternică, eşită înainte; faţa ca de ceară; şi tocmai în fundul orbitelor, în umbră, doi ochi aţintiţi, plini de mândrie şi seducţiune care aruncă departe o privire vie..."

Autorul mai descrie tipul unui Mihai Cantemir, român milionar „principe prin urmare".

Subiectul romanului este următorul:

George Avrinos se vâră într'o afacere mare; el formeaza un sindicat care să cumpere flota de comerţ a asociaţilor Schreiner Malan et Traub din Marsilia, în folosul armatorilor din Salonic. Intreprinderea fiind antinaţională, s'au făcut interpelări puternice în camera franceză, Bourguillard era ameninţat, George Avrinos a fost părăsit de Ghali şi Mihai Cantemir care până acum îl susţineau, şi nevoit deci să renunţe la întreprindere. Urmează ruina: unii se refugiază, alţii se sinucid. Totuşi Bourguillard, dela tribună, aduce prinosul său de prietenie şi simpatie lui George Avrinos.

Desordinea care domneşte în întreaga scriere a lui Binet-Valmer, întrece orice închipuire. O abundenţă de material aruncat la întâmplare fără nici o socoteală. Toate persoanele sunt pe acelaş plan, în aceiaşi lumină; pe cine să poţi distinge? Persoanele ar fi trebuit puse într'o ordine, într'o perspectivă, ar fi trebuit grupate în jurul unui punct principal.

Toată acţiunea se petrece în 12—13 ore, în care Avrinos îşi pune planurile în aplicare, se fac interpelări, opoziţii, cad proectele lui, se ruinează, alţii fug, se sinucid etc. etc.

Nu e nici o lămurire asupra *rolului* străinilor. Binet-Valmer, începe o scenă, o întrerupe, reia alta, o întrerupe din nou şi ne perdem în citire fără a da de rostul scenelor.

Lucrarea prin unele locuri pare a fi scrisă de un începător.

Autorul are oarecare talent de portretist, dar un colorit violent şi aproape de caricaturist.

In general, ni se dă o mulţime de dosare personale, variate, precise, dar care nu ne înfăţişează nici o idee asupra rolului social şi economic al străinilor în Franţa, de oarece atacă pe toţi străinii, cu toate că printre ei sunt şi omeni folositori şi da valoare.

Deuxième Memorandum, jurnal intim al lui *Barbey d'Aurevilly*.

Cu oarecare greutate autorul alcătueşte acest de al doilea jurnal.

Altădată îi plăceă căutarea sensaţiunilor, dar acuma, îndoiala despre tot ce există şi nepăsarea, au nimicit ceeace „palpita" într'însul, după cum o spune singur.

Autorul ne dă cele mai mici amănunte ale vieţii sale: Se sculă pe la ora nouă.... dejună cu două ouă proaspete, se îmbrăcă, se pieptănă şi era gata să iasă tocmai la ora cinci.

Din toată lucrarea, se vede dezgustul şi plictiseala de a trăi. Motivul acestui dezgust este, că el a căzut din o dragoste mare în singurătate şi nimic nu-l poate distrage dela amintirile şi dela părerile sale de rău.

Afirmă neadevăruri aceia cari zic că plictiseala şi slăbiciunea sufletului sunt

partea oamenilor cari n'au nici o ocupațiune ; căci acuma, eu sunt ocupat și activ. Nu ! în mine este ceva ce nu se poate vindecà și pe care tot l'așĭ simți (pe acel ceva) chiar dacă aș aveà o viață de prim-ministru. Când Pitt începeà să beà, el se deda poate la o pasiune pentru ca să uite pe alta sau să ascundă în el mizeria sufletului. Oamenii tari caută să-și varieze viața, dar vai ! natura nu totdeauna vrea aceasta.

A se înșelà singur este nevoia veșnică a omului, și de aceea poate, operele scriitorilor sunt aproape totdeauna în contrazicere cu viața lor.

Barbey d'Aurevilly știe să fie ironic și rece; dar când se găsește singur—cu sine însuși—el se analizează mai sincer și în această privință se poate observà că obsesiunea sentimentală nu-i împiedică mecanismul cerebral de a funcționà.

In general *Memorandul* este mai mult viața gândirilor autorului decât faptele sale. In această carte el poate fi urmărit în lucrările, în preocupațiunile sale literare și chiar surprins în goliciunea sufletului său.

Revue Bleue. No. 2 din 11 Ianuarie 1907. Un foarte interesant apel ce Tolstoi, adresează tuturor Rușilor :

I Către guvernământ : Înțeleg prin guvernământ adunarea oamenilor cari profită de puterea existentă, și cari pot modifica și aplicà legile stabilite. In Rusia, pân' acum, acest lucru e făcut de țar, miniștri și consilierii cei mai de aproape.

Scopul puterii guvernamentale este să lucreze pentru binele poporului. Voi guvernamentalilor, luptați contra revoluționarilor prin vicleșug și cruzime și nu căutați decât să vă păstrați situațiunea voastră; din ambele părți, aceea va fi învingătoare care se va putea apropià de țelul dorit. Prin nici un mijloc nu vă veți puteà opune revoluțiunii.

Puneți mai bine înaintea poporului idealul dreptății, binelui și adevărului și veți scăpa Rusia de pericolul ce o amenință. Căutați și dați țării o constituție sinceră; atunci se vor uni cu voi și revoluționarii și socialiștii și chiar tot poporul rus. Indrep'ați lucrurile cât mai este vreme făcând numai ceea ce vă impune misiunea voastră guvernamentală și atunci veți simți bucuria unei apropieri cu poporul care va uità greșelile voastre. Aveți două scăpări : sau masacru general al fraților voștri sau realizarea revendicării împăciuitoare și dreaptă a poporului rus. Cât vă mai permite firma socială, întrebuințați puterea la salvarea poporului și chiar a întregei omeniri.

II. Către revoluționari. — Ințeleg prin revoluționari toți oamenii, începând dela cei mai pacinici până la revoluționarii teroriști, cari doresc să înlocuească actuala putere guvernamentală cu alta egal organizată și cuvenită altor persoane.

Voi revoluționarilor găsiți vătămătoare puterea actuală și căutați prin toate mijloacele s'o schimbați. Voi înșivă nu sunteți de acord în păreri și luptați încă prin toate cruzimile zicând că luptați pentru popor și acesta vă consideră pe voi ca pe niște parasiți ce-i distrugeți ultimile puteri. Poporul are alte dorinți de cât voi, el își înțelege mai bine menirea lui. el își exprimă conștiința soartei lui chiar prin viața de toate zilele; dar voi nu-l înțelegeți. Incetați cu înșelările, nu minți când vorbiți de popor, și luptați pentru voi nu pentru el, căci lupta voastră e prostească, mizerabilă și imorală. Ceeace faceți voi, nu faceți bine; încercați de vă îndreptați singuri căci împrejurările actuale cer ca voi înșivă să vă observați sincer și sever și să ameliorați situațiunea generală a oamenilor.

III. Către popor. — Prin cuvântul popor, înțeleg poporul rusesc, dar mai ales poporul agricultor, acela al cărui muncă susține viața tuturor celorlalți oameni.

Voi rușilor muncitori și mai ales voi agricultorilor și țăranilor, vă găsiți acum într'o situație cu totul grea. Până acum, voi ați ascultat orbește de țar și v'ați supus cu umilință lui câtă vreme el erà atotputernic. Acuma însă, o parte din popor s'a revoltat, nu mai vrea să asculte de guvernământ, și caută—ca și guvernământul—să vă atragă și pe voi în partea lor. Și unii și alții vă promit îmbunătățirea soartei. Fiindcă voi nu puteți să vă uniți nici cu o parte nici cu alta cel mai bun lucru e să nu fiți nici pentru vechea nici pentru noua formă de guvernământ, să nu luați parte la faptele anticreștinești nici a uneia, nici a celeilalte părți.

Voi să vă lucrați ogorul vostru, să trăiți liniștiți la țară căutându-vă de treabă căci voi, sunteți necesari guvernământului, iar nu el vouă. De asemenea, voi, lucrători de prin fabrici și uzine, să nu ascultați nici de oparte nici de alta. Incetați de a mai servì guvernul, căci atunci el nu va mai aveà nici o putere. Puterea guvernului sun-

teți voi. Nu vă gândiți ce vor deveni atunci marile întreprinderi, căci acestea se pot face și din inițiativă particulară. Nu plătiți impozitele grele, nu dați soldați ca să'i trimeată să moară în războaie și guvernământul n'o să aibă ce vă face; pentru voi el e o sarcină și nu vi e nici util nici necesar. Guvernământul nu-i o condițiune necesară vieței omenești, și trebue deci să dispară.

Guvernământul era necesar când popoarele erau mai înapoiate, în timpurile mai vechi, dar acum nu mai are nici un rost. Astăzi mai susțin guvernământul numai aceia cari trăesc din munca poporului; lor le e necesar guvernământul, dar nu vouă muncitorilor.

Haide dar, muncitorilor, agricultorilor și lucrătorilor, și întreg poporul rus, încetați de a mai ascultă de guvernământ, nu vă mai supuneți lui, căci el vă conrupe și pierde corpurile și inimile noastre!

Mercure de France—1 Ianuarie 1907.

Georges Grapp publică un articol intitulat: *Quelques nottes sur le Symbolisme:*

In anul 1884 Paul Adam și cu mama sa vin din provincie la Paris, ca să petreacă sărbătorile aici.

Intâlnindu-se cu Teodor de Wyzewa, au discutat despre operele literare apărute atunci și după stăruința acestuia, P. Adam se hotărî să se stabilească la Paris.

Imediat după stabilirea lui la Paris, apăru „La Tarre" prima lucrare a lui Paul Adam, care nu vorbià și n'aveà alți prieteni decât pe M. de Faramont și pe T. Wyzewa.

Acest din urmă de o rară inteligență, poliglot cunoscând toate literaturile străine, semănà în cursul convorbirilor aprinse cu prietenii săi idei noi pe cari le apropia de ideile cunoscute în Franța. El studiase adânc toate sistemele filozofice ale popoarelor de Nord și era un asimilator minunat, care ar fi fost în stare să aleagă aurul din nisip.

Cercul lui Wyzewà se mărì în curând, și prin diferite lecturi și convorbiri el inițià pe noii săi prieteni în direcțiunile ce-i conveniau lui.

Paul Adam citì romanul său „Chair Molle„ lui Wyzewa care l-a lăudat. Dar autorul crezând că lauda e influențată de prietenie, a dat romanul lui Paul Alexis, care după ce i-a făcut o prefață l-a și tipărit.

Paul Adam a fost cinsprezece zile închis, sub cuvânt că scrierea sa e imorală; dar scriitorii și criticii recunoscuți i-au adus elogii. Prin închisoarea aceasta el și-a atras simpatia și stima tuturor literaților.

Cercul s'a mărit și mai mult și diferite publicațiuni au tipărit prietenii ce formau acel grup.

Laboratorul de idei noi era berăria Gambrinus din str. Medicis. Sala mică și afumată în care se adunau literații de pe atunci își păstrează și azi același aspect.

In acest aprins cenaclu literar amestecat cu oarecare vulgaritate s'au frământat ideile noi numite Simbolism. Se înțelege, ca la cele mai multe berării, consumatorii erau serviți de fete drăgălașe cari înfruntau cu mult curaj toate privirile și accesoriile ce le aruncau tinerii literați.

In câte un colț liniștit al camerei vedeai pe Paul Adam și pe Moréas aplecați pe masă și scriind diferite fragmente literare.

Un oarecare Barboux care făceà parte din acest cerc literar, de mult visase să scoată o revistă de modă; dar cum a apărut revista, prietenii săi i-o transformară numai decât în revistă literară, care sub titlul „Moda" nu conținea decât simbolism curat dela început până la sfârșit.

Acum toată elita care hrănià idei nouă, intră în cercul simboliștilor. In timpul acesta P. Adam a scos lucrarea sa „Soi" în care simbolismul profund apare nu numai ca o doctrină de formă sau de gândire, dar ca o estetică și ca o metafizică.

Cu timpul însă, acest mare entuziasm a căzut și Paul Adam a rămas cel mai mare simbolist presărând în toate scrierile sale, subtilitățile școalei simboliste și sensul foarte ridicat al metamorfozelor ideologice.

La Revue. — Ianuar 1907.

Georges Pellissier scrie un frumos articol despre *Emil Zola romantic*:

Al XIX-lea secol literar se împarte în două părți bine deosebite: romantizmul și realismul.

Realiștii nu vroiau să vadă romantici și tocmai aceștia aveau talente mai mari. Alex. Dumas fiul și Gustav Flaubert au fost principalii reprezentanți ai realismului aproape jumătate de secol. Zola, deși naturalist, poate fi considerat ca ultimul romantic.

Naturalismul fără romantism sau mai bine zis naturalismul care refuză *eului* partea sa, confundă literatura cu știința

De altfel și tendința naturaliștilor, aceasta a fost totdeauna. In sec. XVII-lea se observă o tendință așa de mare pentru naturalism și cu deosebire pentru știință, în cât se ajunge a se spune, că numai adevărul e frumos; se sacrifică chiar frumosul pentru adevăr.

In a 2-a jumătate a secolului nostru, dejà Balzac asimilà chiar științele sociale cu cele naturale. *Leconte de Lisle* declară în prefața poemelor sale antice, că arta și știința mult timp separate una de alta, trebue să se unească, dacă nu chiar să se confunde. Se poate rezumà chiar într'un cuvânt naturalismul lui Zola: aplicația în literatură a procedeelor științifice. Aceasta cu deosebire se observă în Rougon-Macquart.

Un singur lucru: se poate aplicà în literatură procedeele științifice? se poate oare deslipì cu desăvârșire opera de artă de *eul* propriu, alipit mai mult de romantizm?

Nici un naturalist de talent n'a reușit a face aceasta.

Alexandru Dumas e romantic în *Dame aux Camélias, în Les idées de Madame Aubray* în *Femme de Claude* în *L'étrangère*. In aceste opere pune în scenă adevărate simboale, chiar mituri; scopul principal la autor nu e de a reprezentà natura, dar a o reforma.

Flaubert naturalist, cu toate aceste și romantic, ajunge chiar să considere plictisitor și ridicol tot ce nu-i epic sau liric. Cât privește de Zola în ultimele sale opere, e romantic.

Acest pictor al animalității omenești devine un fel de apostol și celebrează virtuțile, prin care neamul omenesc prepară adevărul și justiția. Ceea ce rămâne din realism e cultul pentru știință.

Zola de și voește a fugi de romantism totuși nu se poate sustrage. Pe atunci mediul în care trăià l'a influențat și cu toată paza, cade în romantizm care înfierbântă mințile și inimile.

Se mai explică și din alte cauze romantismul la realiști:

Principiul fundamental al naturalizmului e că arta să reprezinte în mod exact natura; dar oare e vorba s'o reprezinți întocmai cum este, oare exactitatea este ea suficientă? atunci am face adevărate fotografii. Aceasta nu e de ajuns; pe lângă exactitate mai trebue pus și ceva din eul propriu a scriitorului, pentru ca opera să fie desăvârșită.

Studiul lui Zola asupra romanului experimental, acest manifest al realizmului, arată că autorul dă un loc mare eului și cu deosebire facultăților sale creatoare.

După Zola două calități sunt necesare romancierului: simțul realului și expresia personală. Dar la drptul vorbind, expresia personală în opera de artă nu e de cât ceva din *eul* romancierului; ori aceasta îndeplinindu-se, alterează rolulul.

Zola șeful școalei naturaliste laudă pe autorul romanului Nabab, tocmai fiind că autorul Alphonse Daudet împrumută naturei propriul său suflet. Zola deși naturalist el își asimilează natura conform eului său.

Ori ce, poate fi mai romantic. Dacă considerăm istoria ca o artă,—cel mai bun istoric, nu e acela care înșiră în modul cel mai exact faptele, dar acela ce își pune în joc și imaginația, —avem cel mai mare istoric pe Michelet. Asemenea și în domeniul filosofiei: Platon, Leibnitz sunt considerați nu numai ca oameni de știință, dar ca romancieri, tocmai pentru că nu s'au mărginit numai la studiul naturei simple ci au pus în scrierile lor și oarecari imaginații. Deci Zola e naturalist, și romantic. Gustave Flaubert după ce a citit Les documents Litteraires îi scrie lui Zola „ești un frumos romantic și iată de ce te stimez și admir"

Zola e romantic nu numai în operele artistice, dar chiar și în concepția sa de artă și chiar până în teoria romanului experimental.

Revue de l'Art — Ianuar 1907.

Marcel Nicolle se ocupă de *Portretul D-nei de Calonne*, de Ricard, ce se află de curând în Muzeul din Luvru.

In Istoria picturei din sec. XIX, Ricard ocupă un loc deosebit. El a fost un partretist ideal. După Leonard, Tițian și Rembrandt, el a reușit să dea nu numai imaginea exactă a modelului, dar chiar expresiunea vieții interioare a redat-o cu o intensitate mai mult decât naturală.

Acest mare maestru francez cunoscut ca un adevărat amator, deabia de curând a putut fi apreciat de public. El e un artist cu un gust ales, dublat de un tecnician cu o știință prodigioasă.

Până acum Luvrul avea numai patru lucrări de ale lui Ricard: Portretul lui însuși, cu o față nervoasă, cu ochii mari deschiși, privirea rătăcită; Portretul prietenului său Heilbuth, o figură bolnăvicioasă încadrată de o barbă blondă, care se proectează pe un fond roș; Portretul lui Paul de Musset, cea mai importantă lucrare a lui Ricard până mai anul trecut, dar care din nefericire e păstrată rău în Luvru, și bustul unei femei, o pictură cât se poate de aleasă.

La aceste patru lucrări ale lui Ricard se poate adăogă și portretul D-nei X..., din muzeul Luxemburg, un studiu cu totul tipic al maestrului, atât ca spirit cât și ca execuțiune.

Acuma, printr'o nouă achizițione a Luvrului, muzeul de acolo capătă și *Portretul D-nei de Calonne*, o mare damă de origină slavă, a cărui viață are părți misterioase; o femee, în tot cazul, de cel mai mare gust pe care legăturile dragostei o alipise așă de strâns de artistul pictor.

Unii au zis că studiul din Luxemburg poate fi considerat ca o lucrare pregătitoare pentru Portretul din Luvru; dar e o mare deosebire între studiul din Luxemburg și portretul din Luvru.

Ele sunt două lucrări cu totul deosebite, fiecare complectă, și aceste două traducțiuni ale aceluiași model, de același artist, sunt departe de a fi înțelese în același spirit.

In timp ce în studiul dela Luxemburg avem o figură cu privirea înaltă și trufașă, gura puțin deschisă, căreia pictorul i-a scos în relief și accentuat chiar unele părți pasionate, în portretul dela Luvru avem figura unei femei de familie mare, inteligentă, sensibilă, plină de o eleganță serioasă și o delicateță fermecătoare.

Puține lucruri se știu despre istoria portretului d-nei de Calonne. Semnat, dar nedatat, fără îndoială că portretul a fost pictat cam în același timp cu studiul dela Luxemburg, adică pela 1852.

Muzeul din Luvru cumpără portretul d-nei de Calonne cu 20.000 lei. Această sumă arată cât de prețuit este acum un pictor, al cărui nume acum câțivă ani nici nu era măcar cunoscut.

L'Art et les Artistes.—Ianuar 1907.

In fruntea acesti reviste *Henry Marcel*, fostul director al școalei de Belle-Arte, publică un studiu asupra pictorului *Lorenzo Lotto*. Articolul este însoțit de numeroase reproduceri după tablourile celebrului pictor italian.

In operele de artă, totul este norocul sau nenorocul. Diferite cauze contribue ca unele lucruri rele să fie bine privite, iar altele bune să fie rău privite. Așa s'a întâmplat cu Lorenzo Lotto: el a fost sacrificat de oamenii de rând unor pictori de a treia mână.

Lorenzo Loto s'a născut la Tréviso—posesiune venețiană—în 1480. După o perioadă de lucru în orașul său natal și împrejurimi, în anul 1506 i se pierde urma.

Biograful său crede că a trăit la Roma dela 1508—1512 bazându-se mai mult pe faptul că operele pictorului din acest interval, au caracterul rafaelic. Ori și cum, dela această epocă Lotto s'a dezbrăcat de deprinderile vechii picturi; ultimul său tablou (Annonciation) mai ales, arată o deosebită grijă în unitatea de compozițione. Câtevà opere numai, și Lotto, eși la marea sa onoare; dar el nu-și căpătă toată gloria decât prin decorarea „Sfântului Bartolomeu" dela Bergamo care a dat loc în 1517 la o inaugurare solemnă și care a fost plătită cu o sumă considerabilă de Alex. Martinengo.

E curios lucru, că există o mare asemănare între operele lui Lotto și ale lui Corregio deși acești doi maeștrii nu s'au cunoscut niciodată și deci niciodată n'au avut raporturi personale. Unde s'ar fi putut ei întâlni? La Veneția, la Parma? Nimic nu ne poate dovedi lucrul.

Cu totul altceva este asemănarea dintre trăsăturile din pictura lui Lotto și a lui Titian. Ei s'au cunoscut bine și sau apreciat unul pe altul.

Dovadă este chiar o scrisoare pe care Aretin o trimete lui Lotto în Aprilie 1528 și în care spune: „O Lotto, bun ca bunătatea și virtuos ca însuși virtutea! Titian îmi scrie din Augsburg [1]) unde înoată în favoruri, că te salută și te îmbrățișează. El spune că plăcerea ce o are știind că împăratul este așa de mulțumit de picturile sale, ar fi de două ori mai mare dacă ai puteà să-ți arunci privirea peste ele și să-ți spui părerea".

Așa dar, asemănarea de trăsături și colorit a acestor doi artiști se poate explică, însă asemănarea cu Corregio este inexplicabilă.

Și mai ales din tabloul „Glorificarea Sf. Niculae de Bari" ce se află la Veneția, pictat în 1529, se manifestă cu evidență relațiunile intelectuale dintre acești doi maeștrii: aceiași coeziune robustă de compoziție, aceiași dulce și caldă armonie a tonalităților.

Henry Marcel vorbește despre tablourile: Omorârea Sfântului Petru, Căsătoria Sfintei Caterina, Restignirea și alte compoziții ale maestrului.

Lotto ca portretist, are calități remarcabile. Tipuri care-i rămân indiferente, el le zugrăvește cu o conștiință și o aplicațiune demne de laudă, într'un mod cu totul obiectiv. Printre acestea se pot cità: cei doi frați „Della Torre" reprezentați în biurourile lor, înconjurați de conrespondențe, registre și diferite hârtii; cei doi „Logodiți", tablou ce se află la Madrid, reprezentând doi tineri ce-și schimbă inelele de logodnă; un „Menaj orășenesc" un „Arhitect" și multe alte portrete.

Lotto n'a zugrăvit numai tipuri cu aspect melancolic, trăsături contractate, cu aerul de oboseală și suferință, dar și tipuri din care respiră sănătatea morală și fizică, și o vigoare de nedescris.

Filozofia lămuritoare și pesimismul sentimental, le-a rezumat Lotto într'o compoziție celebră păstrată la Roma: *Triumful Castității.* Opera este delicioasă: niciodată un corp de femee n'a înfățișat o reunire mai plăcută de toate frumusețile ce pot există.

Lotto a murit în 1556. Ultima trăsătură caracteristică a lui: a vândut operele sale ca să înzestreze fetele și văduva unui confrate al său.

Nuova Antologia — 9 Ianuarie.—

Vechia revistă italiană intrată în anul al 42-lea merge îmbunătățindu-se din ce în ce sub conducerea energicului său director Maggiorino Ferraris. In No. de față, după prima parte a romanului *L'ombra del Passato* de Grazia Deledda și după un articol foarte interesant al lui Pasquali Villari întitulat „L'emigrazione e le sue conseguenze in Italia" se dă portretul lui Eduard Schuré, cunoscutul critic francez pe care autorul articolului, Arnalo Cervesato îl admiră în termenii cei mai elogioși. După dânsul, Eduard Schuré este „un precursor și un rebel". Rebel, zice el, într'un înțeles deosebit, adică nici teatral nici aparent, ci în sufletul lui. Prin caracterul acesta Schuré e mai înainte de toate un scriitor aristocratic și de aceea nici n'a fost înțeles de marele public. O a doua trăsătură a firii lui este că trăește singuratic ca cei mai mulți din gânditorii timpului nostru: «In timpuri de decadență morală și politică, adaogă autorul, singurătatea e o forță și o ocrotire; este cea dintâiu și singura tutelă a celor liberi». E născut la 1841, și-a făcut tinerețea în Alsacia; prima lui operă a apărut în 1868 sub titlul *L'Histoire du Lied* — în care se vede de ce utilitate este poezia populară la un poet modern —; colaboră la «Revue de deux mondes» chemat de Sainte Beuve, unde începù cu un studiu asupra lui Vagner; în 1872 scoase «L'Kistoire du drame muzical», o lucrare foarte importantă coprinzând istoria dramei muzicale de la Greci și până la Wagner; scrise «Les chants de la montagne», tragedie în 5 acte; în 1887 «Les grands initiés»; «Les grandes légendés de la France» în 1892; «Les sanctuaires d'Orient»; «Le théâtre de l'âmme»; «Les fils de Lucifère» etc. E un idealist și un stilist extraordinar.

1) El pictà acolo cele două vestite portrete ale lui Carol Quintul: unul călare, înarmart, care este la Prado, iar altul stând pe scaun în haine de cnrte, păstrat acum în Pinacoteca din Paris.

Bmporium.— 1 Ianuarie.

D William Ritter, colaboratorul nostru, începe numărul acesta cu un studiu asupra arhitecturei și artei românești. D-sa e un admirator pătrunzător al resturilor noastre de arhitectură națională și crede că în urma reconstituirilor făcute cu ocazia expoziției jubiliare, Românii vor înțelege că au un stil de arhitectură și artă națională pe care 'l vor puteà accentua și desprinde din caracterul altor arhitecturi, dacă vor merge pe urmele acelui trecut.

Ștefan Langa.

NOTE ISTORICE

DESPRE

Tipografiile, Xilografiile, Librăriile şi Legătoriile de cărţi

Din oraşul Bârlad, judeţul Tutova

DE

Economul I. ANTONOVICI şi GR. CREŢU

PROFESORI

Cu prefaţă şi note de cest din urmă

PREFAŢĂ [1])

In primăvara anului trecut 1906 am făcut un *Apel către tipografi, litografi, librari, anticvari, legători de cărţi, profesori, preuţi şi studenţi*, care s'a publicat *în Buletinul expoziţiunii generale române*, No. 7, p. 174—177, şi în alte reviste şi jurnale [2]), cum şi în două ediţii separate.

---

1) D. Gr. Creţu, cunoscutul şi neobositul cercetător de manuscripte şi cărţi vechi, ne pune la dispoziţie prefaţa de mai sus, pentru care îi mulţumim afectuos şi asupra informaţiilor căriia atragem deosibita atenţiune a cetitorilor noştri. **N. R.**

2) *Voinţa naţională* XXIII 6293, *Românul literar* IV 20 şi 21, *Solidaritatea* I 19 şi 20, *Buletinul oficial al asociaţiunii generale a librarilor din România* III 9 şi 10, *Şcoala şi Biserica* IX 7 şi 8. Prin *Apel* propuneam să se strângă şi să se trimită la expoziţie toate publicaţiile din judeţe, mai ales cele vechi şi rare, cum şi manuscriptele, ori cel puţin cataloagele cronologice exacte ale acelora şi monografiile tipo- şi litografiilor, librăriilor şi legătoriilor româneşti vechi sau nouă din ţară şi de peste hotare; arătam importanţa copertelor dela cărţi şi a cataloagelor scoase de tipografi şi librari, cu deosebire ale acelora ce cuprind şi manuscriptele rămase nepublicate; enumeram bibliografiile şi cataloagele bibliotecelor mai importante (între cari nu trebue să se uite *Catalogul bibliotecei Asociaţiunii transilvane* de N Togan, Sibiu 1895, cele ale bibliotecelor gimnaziului din Blaj şi a Societăţii p. liter. rom. şi cultura pop. rom. din Bucovina nefiind încă tipărite); enumeram asemenea monografiile tipografiilor de dincoace şi de dincolo de Munţi, citând mai multe tipografii cu datele lor din ţară şi de afară, ales din Basarabia, Rusia şi două din Turcia. Intâmplător am vorbit de stampa care reprezentă *Lupta biruitoare a lui Alexandru Machedon contra împăratului păgân Poriu şi îngropăciunea acestuia*, săpată de „Pop Gheorghie" probabil la Sibiu, în «1817», de care profesorul din Râmnicul-Vâlcii C. Mateescu, originar dela Curtea-de-Argeş, posedă un exemplar identic tot de Pop Gheorghie, dar fără versurile latineşti, din anul 1798, va să zică apărut curând după imprimarea *Alexandriei* la Sibiu 1794 şi circa 1797, cum şi la Movilău 1796, căriia trebue să-i fi servit cumvà ca ilustraţie, exemplar de 39×62 c. m. rămas dânsului după moartea moşului său Mihail Radovici, fost arendaş în Muscel, mort la anul 1883, în vârstă de 92 de ani, la schitul Ciolanul din acelaş judeţ, unde la bătrâneţe se călugărise sub numele de Macarie. La urmă exprimam nişte deziderate, din cari unul, cel relativ la cărţile de joc moldoveneşti, editate cu îngrijire pe la 1850 de „J. Sageder" (nu Saadecker) „in Wien", s'a împlinit, prin aflarea unei părechi complete la fostul cap al atelierului de tipărit al tipografiei Statului, Daniil Raţ, care a făgăduit să le dăruească Academiei române. In nişte *Adause*, apărute numai în ziarele şi revistele citate, şi în extrasul din *Solidaritatea*, completam şi îndreptam unele părţi şi rugam pe bibliotecarii Academiei, Universităţii din Iaşi şi Fundaţiunii Carol I, să compună şi să trimită prefecturilor un

La acest *Apel* părintele econom I. Antonovici, profesor din Bârlad, cunoscut prin mai multe lucrări, în special prin *Istoria comunei Bogdana din Tutova*, premiată de Academia română, s'a grăbit a răspunde, făcând *monografia tipografiilor, librăriilor și legătoriilor de cărți din Bârlad.*

Lucrarea erà gata la 10 Septemvrie 1906. Autorul se ocupà de cele cinci tipografii: a asociațiunii „Unirea", datorită stăruințelor profesorului I. Popescu, din 1869, a lui Catzafany, Munteanu, „Comercială" (Leţcae) și Lupașcu; apoi de cele patru librării: Barbu 1852, „Nouă" (V. Vasiliu, urmat de N. Petrof), a „Școalelor" (G. Vasiliu succedat de frații Frumuzache); în sfârșit, mai pe scurt, de legătorii: dascălii Alexa și Iancu de pe la 1840, paracliserul Stan Zgaroiu, diaconii V. Ionescu și G. Albu, doi Evrei (Avram și Haim), de legătoriile tipografiilor Catzafany, Leţcae, Lupașcu, cum și de legătoria specială de azi G. V. Radu, amintind tot deodată trimiterea spre a învăța legătoria a mai multor băieți peste hotar de către președintele Societății pentru învățătura poporului român din Tutova I. Popescu. Autorul producea și lista cărților, broșurilor și ziarelor apărute în fiecare tipografie (primele peste tot în număr de 40, ziarele 26, între cari și revistele principale: *G. Lazăr* și *Făt-frumos*), la mai multe din aceste institute dând și alte lămuriri, ca de exemplu mijloacele, felul mașinei, numărul lucrătorilor, iar în capit. B. (devenit în urmă C) arătând cărțile editate de unii librari, felul cărților ce se cetesc mai mult și altele.

Autorul îmi prezentă în Septemvrie monografia sa, spre a se publică în *Buletinul expoziţiunii*, cu rugăciunea ca să fac o prefață și corecturile la tipar.

Cercetând lucrarea, am constatat că este meritorie, deși cam inegală. In acelaș timp însă, bănuind că bibliografia e incompletă, am început a face cercetări din ce în ce mai încordate în biblioteca Academiei, unde, mai ales cu ajutorul celor patru *Registre* zise *ale cărţilor legale*, cărți al căror număr trece de 30.500 (nu 33.500, căci numerele curente dela 2.105 înainte sânt mărite din greșeală cu 3.000), am aflat, pe lângă cele 66 de publicații consemnate de autor la prima încercare, încă vro 290 atât dinainte de 11 Octomvrie 1885, cât și cu deosebire în urma acestei date a înființării acelor registre. Defectul acesta al lucrării primitive se explică prin lipsa de biblioteci județene, în cari să se strângă, de pildă la cea mai importantă școală secundară din orașul principal al ținutului, tot ce se publică în localitate, biblioteci pe cari le-ar puteà aveà în vedere legiuitorul prin adaugerea unui articul la *Legea pentru obligaţiunile atelierelor de arte grafice din 1904.*

Pe de altă parte, eu însumi am întimpinat greutate la urmărirea literaturii bârlădene în citatele *Registre de cărţi legale* ale Academiei, de

---

îndreptar de orientare tipărit, pentru lămuririle ce acestea sânt datoare a da despre institutele grafice existente la începutul fiecărui an, cu deosebire în privirea datei înființării lor, pentru ca tablourile respective să fie uniforme și mai complete, luând de pildă pe cele înaintate de prefecții de Neamț, Dorohoiu și mai ales Argeș, care înseamnă: strada și numărul tipografiei, naționalitatea proprietarului, data înființării, numele fabricantului mașinei, numărul lucrătorilor și felul lucrărilor, pe lângă firmă, numele proprietarului și schimbările eventuale din cursul anului. Anunț cu plăcere că prof. C. Mateescu prepară un *Catalog al cărților eșite din tipografia dela Râmnic* și că are intenția să-l publice în *Cuvântul adevărului* din localitate. Până atunci amatorii se pot servì de capit. VII *Tipografia episcopiei Râmnicul* din frumosul *Istoric al eparhiei Râmnicul-Noul-Severin*, alcătuit de Atanasie al Râmnicului, București 1906, p. 267 s., capitul în care se vorbește și despre tipografia dela Govora, dându-se și bibliografia respectivă. Tot aici îndrept și greșeala de tipar din *Apelul* mieu în data *Bibliografiei României* de G. Sfetea pe Martie–August 1893 (deci nu 1903).

oare ce în acestea lipsià rubrica specială pentru locul (orașul) tipăririi, rubrică care s'a înființat numai acum dela 5 Octomvrie 1906, în urma cererii mele, și care ar fi de dorit să se înființeze, dacă nu e, și în *Registrele* bibliotecei Centrale din Iași. *Registrul* Fundațiunii „Carol I“ e numai din 1904.

Oarecari înlesniri ar aduce scopului ce urmărim publicarea tuturor cataloagelor bibliotecelor de pe lângă școalele secundare și alte instituții, bună oară din cinci în cinci ani, cum a făcut direcția liceului din Ploești, întrebuințând pentru aceasta produsul unei serbări școlare patronate de ministrul instrucției. Insă în catalogul acestui liceu am aflat numai 11 cărți locale într'un total de 2.517, cu toate că și la Ploești trebue să fi apărut cel puțin câtevà sute de publicații [1]).

Și mai mare folos ar aduce introducerea bunei dispoziții, ce se aplică în Franța, ca ministrul de interne să primească câte un exemplar legal din toate tipăriturile și să publice câte un catalog anual al lor, lucru firește care l-ar puteà face la noi și una din cele trei instituții ce beneficiază de lege.

Mare bătaie de cap mi-au pricinuit cărțile fără dată, eșite mai ales din pana și din tipografia lui Catzafany, de cari acum nu poate da samă nici autorul-tipograf însuș, precum se întâmplă uneori chiar autorilor-profesori, dacă nu și-au însemnat la timp locul, tipografia și anul deosebitelor lor cărți și ediții nepăstrate, fie că-i întreabă cinevà, fie că-și publică bibliografia, care dacă ese pe sfert greșită, se îndreptățesc, zicând că au făcut-o din memorie sau că nu și-au corectat-o înșiși. Unor asemenea cărți nedatate le-am atribuit date aproximative, pe cari le-am pus între parenteze.

Controlând materialul adunat de părintele Antonovici, am îndreptat și oarecari greșeli. Astfel pe nesimțite am devenit colaboratorul sf. sale. Comunicându-i aceasta și mai multe deziderate în deosebite rânduri, dânsul a împlinit, cu același devotament, multe lacune, din cari cele mai insemnate sânt relative la începutul tipografiei „Unirea“, care s'a lămurit, după ce s'au descoperit *Actele gestiunii afacerilor tipografiei asosiaț. „Unirea“ pe (1869 și) 1870*, și așà, prin conlucrarea amândurora, monografia s'a îmbunătățit și s'a mărit încă de două ori.

Prin cercetările mele și provocările ce am făcut autorului s'au aflat, afară de un număr de cărți etc., de cari am mai vorbit, între altele, 3 tipografii: „Română“ a librarilor Vasile D. Vasiliu și G. M. Barbu, „Nouă“ sau „Progresul“ Sigmund Gross, care aveà și bibliotecă de lectură pentru împrumutare, și „Modernă Gutenberg“ Hermann Stein și Samuel Segall, care țineà și papetărie; apoi trei xilografii: pecetarul Weingarten 1870, D. M. Serrea I. și Letcae; asemenea librăria de pe lângă tipografia Catzafany, cum și legătoriile de pe lângă tipografia Munteanu și a lui Gross.

In acest studiu, cum se prezintă acum, nu s'ar mai puteà deosebì ușor partea mea de a primului autor, afară de prefață și de note, cari toate sânt scrise de subsemnatul, câtevà însă cu material comunicat de sfinția sa

1) Multe publicații locale s'ar puteà strânge, socot, în modul următor. Direcția unui liceu sau gimnaziu de pildă ar scrie un apel, pe care l-ar face cunoscut afigându-l pe poarta școalei, dându-l școlarilor, trimițându-l unora din cetățeni și publicându-l prin ziarele orașului în mai mulți ani. Prin apel ar arătà că dorește să completeze numărul imprimatelor locale: cărți, broșuri, jurnale, reviste, note de muzică, hărți, planuri, stampe, portrete, tablouri, foi volante din biblioteca școalei, unde până acum nu sânt decât cele din lista alăturată, listă care se va preface în fiecare an. Asta pentru cărțile din trecut. Pentru viitor, până la schimbarea legii în senzul arătat, s'ar face apel la tipografii, litografii, editorii și autorii din județul respectiv. Unele publicații s'ar cumpărà, iar dubletele s'ar puteà schimbà.

Fiind întâia monografie serioasă de acest fel din cele compuse în timpul expoziției și pentru expoziție, lucrarea cred că merită a se publică în *Buletin*, de unde, extrasă în ediție separată, se va puteà răspândì și va servì ca model cărturarilor din celelalte orașe doritori a se ocupà cu asemenea chestii, în special cu istoria tipografiilor din secului XIX.

De aceea reamintesc după *Apel* datele înființării celor mai vechi tipografii ale noastre din secului trecut cu îndreptările cuvenite: cea de la mânăstirea Neamțul 1807 [1]); cele de la Iași, unde dela 1813—1821 a ființat o tipografie grecească la Trei-Ierarhi, apoi „Institutul Albinei“ lui G. Asachi 1829 și altele; asemenea cele din București, începând cu cea de la Cișmeaua lui Mavrogheni 1818, Apr. 19 [2]) și a lui Eliade 1830 etc.; în urmă cele din județe:

---

1) An dedus din *Viețile sfinților pe Septemvrie*, prima carte sigură apărută de sub teascurile acelei tipografii la 4 Iulie 1807, carte pe care atât starețul Dosothei cât și mitropolitul Veniamin, în precuvântările lor, o prezentă ca *pârgă* a ostenelelor călugărilor și la începutul căriia se află icoana Inălțării, hramul mânăstirii, săpată în acelaș an.

2) Anul acesta 1818 l-am dat exact în *Buletinul expoziținii*, unde s'a tipărit întâiu *Apelul*, anume la pag. 176; iar în celelalte reviste și jurnale, ca și în edițiile separate citate, am adoptat anul 1817, luându-mă după articulul *Spicuiri din trecutul tipografiei*, publicat de directorul tehnic G. Ionescu în *Almanah tipografic* III 71. Dar această dată (3 Noem. 1817) e greșită, pentrucă atunci asociații dr. Caracaș, Clinceanu și Topliceanu au cerut numai învoirea de a deschide tipografia privilegiată, aducerea ei însă și începerea funcționării se făgăduià abià peste 6 luni (19 Aprilie 1818), cum arată documentele ce publică V. A. Ureche în *Istoria Românilor*, X 427 s. și în *Istoria școalelor* IV 201 s., documente reproduse și de G. Ionescu, *Călăuza tipografului* 133 s. și *Buletinul expoziținii gener. rom.* 305 s. Iată și nota pusă la titlul poeziei *Tipografia* a lui I. Văcărescu, în *Poezii alese*, (Sibiu) 1830, p. 53. și în *Colecție de Poezii*, București 1848, p. 295: «Ca din partea ei (a tipografiei) când s'a început la 1818 Apr. 19 la Isvorul tămăduiri(i), în Cișmeaoa lui Mavrogheni, în zioa acestui prasnic a biserici(i) de acolo». Ceeace susțin V. A. Ureche la p. 428 și 438 și la p. 212 ale operelor citate, Aron Densușanu, Al. Filipide, Moses Gaster în *Grundriss der roman. Philol.* II 355, Neculae Iorga (acesta îndreaptă data), Ovid Densușanu (*Ist. lit. contemp.*, curs stenogr. I 458) și alții, cum că broșura *Rost de poezii* ar fi scos-o Barbu Paris Mumuleanu sau Mămuleanu la 1817, sprijinindu-se pe afirmarea lui I. Eliade, din prefața *Poeziilor* lui Mumuleanu 1837 IV, că acesta și-ar fi publicat *Oda la întemeierea școalei din sf. Sava* sub G. Lazăr, în capul broșurii sale din 1817, asemenea afirmare, zic, cuprinde două greșeli: 1. autorul nenumit al broșurii de VI + 66 pag. in 12° trebue să fie logofătul Iancu Văcărescu, nu Mumuleanu, 2. cărticica s'a publicat fără indicarea loculuì și tipografiei în 1822, iar anul 1817 îl va fi pus Eliade după data înființării colegiului. Cât privește locul tipăririi, caracterele tiparului arată pe Ioan Bart dela Sibiu și deci atribuirea acestei cărți teascurilor dela Cișmeaua lui Mavroghene din București de către V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, tom. cit. 428 și 438 și *Istoria școalelor*, loc citat, și de G. Ionescu în *Buletinul expoz.*, unde adauge și *Hecuba* lui Euripide tradusă de A. Nănescu, acea atribuire, socot, n'are temeiu. Afară de aceasta modelurile celor doi autori încă se deosebesc, al lui Văcărescu fiind pentru parte din bucăți *Lirica* Anacreonului neogrec Atanasie Hristopol, cum declară însuș poetul român anonim către sfârșitul prefeței sale, iar ale lui Mumuleanu, ales la început, poeții români mai mult sau mai puțin populari predecesori lui; asemenea nici fondul (patriotismul, amorul mai ales și plăcerile bakhice) nici forma (limba, ortografia și versificația) nu se aseamănă. In special se deosebesc dispozițiile sufletești permanente ale lor: mulțămirea unuia și melancolia celuialalt. Se vede apoi bine că autorul *Rostului de poezii* din 1882 avea talent și cultură mai mare decât acela al *Caracterurilor* lui Mumuleanu dela 1825 și al *Poeziilor* aceluiaș dela 1837, carte de poezii care nu cuprinde nimic din cele două scrieri amintite mai sus și deci nu se poate numì ediția II sau III, cum îi zice Gaster, loc. cit. Astfel mai întâiu neștiința (în această chestie) și nebăgarea de samă a lui Eliade din 1837, apoi parenteza *Catalogului* lui D. Iarcu și aceea a fișei «A. 2855 (Paris Mumuleanul), *Rost de poezii*» din *Catalogul* manuscript al Academiei române, au încurcat pe toată lumea. Catalogului lui Iarcu apoi se datorește greșeala relativă la locul («București!»), unde s'au tipărit la 1830 *Poezii alese* ale lui Iancu Văcărescu, greșeală care se repetă în op. cit. a lui M. Gaster 354, *Istoria limbei și liter. rom.* a lui Filipide și a lui Adamescu, în ale cărui trei ediții data (1836) încă e neexactă, iar vorba a doua din titlul *Poezii originale* (în loc de *alese*) este luată dela V. Gramen Pop.

Despre unele din chestiile atinse mai sus adaug câtevà lămuriri. Ovid Densușanu, loc. cit., crede că ed. din 1822 ar fi a doua, deșì pe carte însăși nu se vede așà cevà și nici s'a aflat vr'un exemplar dela 1817, în cât este evident că Eliade n'a avut la îndemână broșura, când a scris prefața *Poeziilor* lui Mumuleanu. Cu aceasta se înlătură și data «1820» a *Rostului de poezii* (ed. II!), arătată de Gaster, op. cit. 355. Cărțile publicate la Sibiu între 1820 și 1840 de autori din Țara-românească, fără arătarea numelui și mai ales a loculuì și tipografiei, sânt multe. De 12 din ele dintre anii 1828 și 1830 vorbește dr. V. Pop în *Disertație despre tipografiile românești*, Sibiu 1838, p. 35, declarând însă că nu știe anume tipografia, ceea ce voiu încercà eu a spune altă dată. Intre cele 12 cărți se numără și *Poezii alese* ale logofătului Iancu

Buzău 1832 (reînfiinţare), Craiova 1838, Brăila 1839, Galaţi 1845 (primăvara), Focşani 1859, Bolgrad a „Şcoalei centrale“ 1861 (desfiinţată după 1878), Botoşani 1865 (după 1 August), Ploeşti 1866, Iunie 18 (data brevetului de strămutare a tripografiei din Bucureşti a lui G. Wallenstein), Bacău 1866 (către sfârşit), Turnul-Severin 1868, Bârlad 1869 Iulie, Roman acelaş an prin Noemvrie, Giurgiu 1871 Aprilie, Piatra, Huşi şi Turnul-Măgurele 1872 [1]). Pro-

---

Văcărescu 1830, tipărită în aceeaş tipografie a lui I. Bart, ca şi *Rostul de poezii* citat, dar cu altfel de caractere, vărsate, se vede, din nou sau procurate dela altă turnătorie. Despre piesa *Hecuba* vorbeşte Dim. Ollănescu, *Istoria teatrului la Români* II 1 11—12, unde zice că aceea a fost tradusă şi jucată la 1819 sau 1820. Dacă aceasta este întâia piesă românească jucată de şcolarii colegiului Sf. Sava şi dacă I. Eliade şi V. A. Ureche au dreptate, când afirmă, primul în *Oraţia funebră la îmmormântarea răposatului Ioanne Văcărescul*, Bucureşti 1863, p. 13 s., al doilea în *Istoria şcoalelor* I 212, că teatrul din Bucureşti s'a deschis în 1818 sau «pe la 1818» (cf. T. Burada, *Cercetări asupra Şcoalei filarmonice din Bucureşti*, în *Convorbiri literare* XXIV 3 s.), atunci s'ar puteà admite aceeaş dată şi pentru traducerea şi jucarea *Hecubei;* dar nu ştiu să se spue undevà că s'a şi publicat şi încă în 1817 la tipografia dela Cişmeaua lui Mavroghene. Cf. poezia lui I. Văcărescu *La deschiderea teatrului întâiaş dată în Bucureşti în anul 1819*, la p. 291 a *Colecţiei de poezii* din 1848. *Rost de poezii, adică Stihuri, acum întâi alcătuite în limba românească*, cu motto din poetul epigramatic francez Claude Mermet (1550—1607), caută să cuprindă producţii de ale lui I. Văcărescu din prima perioadă, când poetul erà sub influenţa literaturii greceşti şi franceze. Că autorul numitei cărticele n'a fost Mumuleanu se poate deduce şi din fraza prefeţei: «D'o asemenea mişcare a patimilor celor din lăuntru fiind plecat şi eu, îndemnul cel de din afară m'au supus acestor ostenele, şi *în slobozeniia vremii cei politiceşti* am întins condeiul spre ceaìa ce fandasiia au ajuns, iar nu şi ajutoriul ştiinţelor», frază care dovedeşte că el jucà un rol politic în ţară (căminarul I. Văcărescu, poet apreţiat din 1814, erà 1814 16—1817 ispravnic de Dâmboviţa şi în 1820 ajunse vel logofăt, cf. ms. Acad. 1651, 3; 8, 14 etc. şi V. A. Ureche, *Ist. Rom* XII 38), pe când Mumuleanu erà om nevoiaş, a trăit mult în slujba vistierului C. Filipescu, însoţindu-l şi în surgunul la moşia-i Bucovul din Prahova până la moartea acestuia în 1817, n'a ştiut greceşte şi numai târziu franţuzeşte. *Oda răvnitoare spre învăţătură* dela începutul *Rostului de poezii*, pare a fi fost inspirată lui Iancu Văcărescu şi de testamentul lui Ianache Văcărescu, moşul lui după tată, căci strofele 6, 9 şi 14 îndeamnă la «creşterea limbei româneşti», iar celelalte 5, 10—12, 15—16, 18—20 la «a patriei cinstire».

Spre a mă convinge mai mult despre temeinicia părerii mele în privinţa autorului, am cercetat comparativ limba următoarelor scrieri: 1) *Rost de poezii*, (Sibiu) 1822, prescurtat = *Ro.*, 2) manuscriptul Academiei române No. 1651 de pe la 1814—22, carè cuprinde corespondenţa dintre Nicolae şi Iancu Văcărescu şi încercări literare de ale amîndurora = *Ms.*, 3) *Poezii alese* ale lui Iancu Văcărescu, Sibiu 1830 = *Al.*, 4) *Caracteruri* de Paris Mumuleanu, Bucureşti 1825 = *Ca.*, şi am constatat că Ro. VI întrebuinţează *înainte cuvântare*: Ca. *procuvântare*; Ro. VI *au alcătuit*: Ca. 75 *au compus*; *Ro. obştească*: Ca 93 *de comun*; Ro. 11 şi 7 *pohtelor, pohtesc*, Ms. 1 *pohteşti*: Ca. 5, 113 etc. *pofte*; Ro. 4, 11, 14 *pururea* şi 65 *totd'auna*, Ms. 326, 363 b. şi Al. *(de a) pururea*, forme cari amândouă se află în Ianache Văcărescu, *Gram. rum.*[2] 100 *pururea, totu deuna*: Ca. 2, 82 *tot deauna*, 29 *tot dauna*, pe când *pururea* 48 îl ia dintr'un psalm; Ro. V, Ms. 326 şi 383, ca şi *Gram.* 165 etc. *stihuri*: Ca. 37 şi 155 *vers(uri)*; Ro. 22 şi 24 *amurezat:* Ca. *amoreaza*; Ro. 38 *coltivariseşte*: Ca 58 *cultivirea*; Ro. 46 *galanterie*: Ca. *galantarie*; Ro. *haractír* 49, *haractér* 27, 47: Ca. 22 *carácterul*, 81, 130, 142 *caractír*; Ro. 2, 3, 49 *muse(le)*, 1 *musicesc, Museu*, 62 *musicos*, Al. 4, 10 *muse, Gram.* cit. 169 *musă*: Ca. *muzele* 42, 45, 50, 80; Ro. *sympatrioţi*, cf. *Gram.*[1] 12, Ms. 45, 239 *symbatrioţi* (bucată de C. Herăscu) Ca. 38, 76 *cumpatrioţi*, 49, 57 *compatrioţii*; Ro. 57 *Afrodită*, Al 5 *Vineri*: Ca. 126 *Venerea*; Ro. IV *Virghilie*, ca şi *Gram.* cit. 166: Ca. 166 *Virjil*; Ro. 48 *Athina*: Ca. 43 *Atina*. Expresiile favorite lui Iancu Văcărescu: *ei = vei* Ro 17, 30, Al. 12, 42; *(mă) arăt învederat* Ro. 50 (cf. *în faptă învederat* Ro. 1), Al. 47 (cf. *învederat folos* 30): Ca. 1 *învederat lucru este*; *minutul* Ro. 23, 51, Ms. 1, Al. 33: *minut* Ca. 111; *planisit* 11, *planiseşte* 16, 32 de origine gr. 'înşeală' sânt în *Caractere* ori rar de tot ori nu-s de loc, cum nu se află în acestea nici vorbele de origine slavică *libov* Ro. 7 şi sau *libóv* 31 şi *blagoslovenie* din Ms. 26 (cf. Al. 27); iar, în loc de *ocazione* al Ms. 1 (cf. *congiunţione, construţione* etc. ale *Gram.* cit. 105, 109 etc.), Ca. 142 are *ocazion*. Şi din contra mai multe alte vorbe din *Caractere*: *cevaşlea* 98, 137, *eczemplu(l)* 4, 163 etc., *de leac* 'de fel de loc' 154, 160, *surda* 89, 99: (Ro. *geaba*), cum şi ardelenismele contractate de Mumuleanu din lecturi: *de lipsă* 30, 34, 61 'trebuincios' şi *că* în fraze ca *vor zice că ce am s cris* nu ne întimpină în cele 3 scrieri ale lui Văcărescu. Tot aici amintesc că *d* din *buzdunariul* 19 şi 20 şi *i* din *tinăr* 39 ale *Rostului* au fost puse inconştient de culegătorii sibieni. O particularitate interesantă a lui Iancu Văcărescu este fabricarea substantivelor postverbale: *năluc* Ro. V, *zâmbu* 49, *tângu* Al. 15, cari fireşte nu se văd la Mumuleanu şi cu cari cf. *omor(ul), auz(ul)* etc. din limba comună. Dacă nu se află în *Rostul de poezii* inversiunile îndrăsneţe ca: *se văzând* 7, *se întorcând* 14, *pociu mă întări, se mişcând* 19 din *Poezii alese*, aceasta trebue să se explice prin aceea că poetul va fi luat această apucătură după 1822. In urma acestora se poate considerà, crez, dovedit că autorul minunatei broşuri *Rost de poezii*, Sibiu 1882, e productul muzei lui Iancu Văcărescu.

1) Câtevà din datele acestea difer de cele din *Apel*, pe cari le-am schimbat în urma cercetărilor ulterioare, făcute la faţa locului direct, ca la Ploeşti, sau indirect. Aşà dar nu sânt de

babil că și tipografia lui Avram Friedmann, zisă a „Dunării de jos“, dela Ismail datează din acest an. Aceasta dela 1878 s'a mutat în Galați.

Incercarea econ. Antonovici se aseamănă cu a institutorului P. Condrea tot din Bârlad, care acum 22 ani iarăș primul și singurul a răspuns la apelul Societății geografice române, scriind *Dicționarul geografic al județului Tutova*, deși în acel întâiu an (1886) nu fusese puse la concurs decât județele Ilfov și Iași, ca cele ce erau presupuse mai bogate în elemente culte.

Un exemplu lăudabil au dat și tipografii din capitala Tutovei, din cari trei, ca și păr. Antonovici, au participat la expoziția dela Filaret, pe când alții din orașe mai mari s'au abținut. Acei trei tipografi sânt: G. Catzafany, C. S. Letcae și C. D. Lupașcu.

Precum se va vedeà, au publicat cărți, broșuri, reviste și jurnale Bârlădeni de categorii și stări deosebite: profesori, medici, militari, advocați și oameni politici, studenți (teze), autorități, societăți științifice și economice, între cari citez Ateneul, ai cărui primi (vice)președinți au fost I. M. K. Epurea nu și d-rul C. C. Codrescu. Cf. No. 55 dela tipografia Catzafany.

Ziarele locale au fost și sânt săptămânale, afară de numerele unice și de reviste. Iată numele revistelor: *G. Lazăr* 1887—89 (26 numere lunare), *Revista* 1896 (vro 20 de numere săptămânale), *Paloda literară* 1904 (12 numere lunare de câte o coală), *Făt-frumos* 1904—1906 (35 numere bimenzuale), *Crucea* 1906 (trei numere lunare).

---

admis următoarele date: Galați 1847 (cf. Moise Pacu, *Cartea jud. Covurluiu* I 189) și cele comunicate de directorul tehnic al tipografiei Carol Göbl, G. Ionescu, pentru «Giurgiu 1864», «Roman 1866», și cu atât mai mult pentru «Ploești 1841» (dată propusă și în *Călăuza tipografului* de acelaș, care se înșeală, și când afirmă tot acolo că la Brăila și Galați primele tipografii datează dela 1838 și 1847). Că înainte de 1866 nici Carol (tatăl) nici Gheorghe (fiul) Wallenștein nici altul n'a avut tipografie în Ploești o mai confirmă atât faptul că nu s'a aflat nici o tipăritură ploeșteană de pe atunci cât și cercetările făcute pentru mine de vechiul profesor și director al liceului local N. Crapellianu. Asemenea e neadmisibilă data „Roman 1868“ (propusă de Dim. Iarcu, A. Pop și de mine pe baza existenței în acel an a jurnalului *Femeia*, care numai începuse a se redactà în 1868 la Roman, dar se tipărià la Buciumul roman din Iași, dată îndreptată prin corespondența doctorului primar A. Vasiliu, fratele întâiului tipograf romășcan V. G. Sandu). Așișderea e greșit anul 1878 pentru Giurgiu (propus de mine prin confuzie cu cel relativ la Râmnicul-sărat, în loc de 1884, când după Al. Pop, *Bibliografia publicațiunilor periodice* 154, ar fi apărut primul ziar giurgiuvean, ambele date deci, adecă 1878 și 1884, eronate și îndreptate de profesorul N. Droc Barcianu, directorul gimnaziului local, care îmi afirmă că la 1871, Aprilie 22, a apărut acolo prima tipăritură *Gazeta Comunei*, sub redacția sa și a lui G. Baronzi, în tipografia lui T. Vaidescu, venit din București cu câtevà zile înainte). Neexactă e și data «Bacău 1867» (cf. C Radu, *Bacăul de la 1850 1900*, p. 77). Tot deodată coreg aici și anul 1874, greșit atribuit înființării tipografiei „Aurora“ a lui A. Tudoran din Gherla-Ardeal, de mine, după A. Pop, în prima ediție a *Apelului*, în loc de 1881, tipografie numită mai înainte «Gheorghe Lazăr» și foastă a lui popa N. Fechete Negruț 1879—81.—Adaug. aici că prima tipografie dela Turnul a funcționat numai un an din toamna lui 1872, după venirea proprietarului ei G. Wallenștein, fost tipograf la Ploești 1866—72 și mai înainte la București 1860—66. El a trăit de la 1839—1875 și erà fiul cel mai mic al lui Carol Wahlsteinr, recte Carol de Vella, care s'a născut la 1795 în Gospici lângă Agram—Austria și a murit la 1860 în București, strada Călărași, No. 24, azi 34, unde aveà casa proprie și tipograf e înființată pe la 1858. Acest Croat cult, harnic și conștiențios a fost mai înainte profesor de desemn la colegiul Sf. Sava 1832—1847 și întâiul conservator al muzeului de istorie naturală și de antichități 1837 până pe la 1857. A publicat în București *Elem. de desemn și arhitectură*, Walbaum și Weise 1836, și *Elem. de ornitologie*, după proprii observații locale în Țara-românească, tipografia mitropoliei pe la 1853, 24 pag., fragment de probă a întregei opere originale, al cării manuscript ar fi de dorit să se găsească. A lucrat mulțime de tablouri în uleiu, din cari se cunosc vro 20, și niște acuarele. Din tablouri 5 sau 6 se află la o nepoată a pictorului domiciliată în Alexandria-Teleorman, celelalte în București la pinacotecă, din care unul a ars, în sacristia catedralei catolice Sf. Iosef și la urmași și rude. Data înființării primei tipografii în Turnul-Severin mi s'a comunicat în ultimul moment, prin intervenirea fostului institutor N. D. Spineanu, deputat de Mehedinți, chiar de C. M. Georgescu, administratorul acelei „tipografii și librării Naționale Macinca si Iosef Samitca“ cunoscuții proprietari asociați și ai institutului similar din Craiova, administrator care în 1870 a devenit patron al ei și care a înbunătățit și ținut numita tipografie până la 1892. Acum el are tipografie în Craiova.

In tipografiile dela Bârlad tipăriră și scriitori sau autorități din județele limitrofe: Vasluiu, Fălciu și Tecuciu, chiar după ce se înființară în capitalele acestora tipografii. Contrariul nu se întâmplă decât rar și din anumite cauze. Aceasta dovedește că Bârladul a avut ascendență culturală în partea sud-estică a Moldovei. Câtevà broșuri însă, scrise pentru trebuințele județului Tutova, se văd imprimate la Focșani și fireste alte cărți, mai ales înainte, la Iași și probabil și la Galați, și cu atât mai mult, dela Unire încoace, la București.

Lista cărților, broșurilor, ziarelor și revistelor, eșite din o tipografie s'a așezat în ordine cronologică la sfârșitul istoricului ei, având fiecare carte un alineat. Am ținut samă cu deosebire de ediția cea mai veche, cele următoare puindu-le sub acelaș număr. Insă scrierile unuia și aceluiaș autor și cele fără autor, cari aveau aceeaș vorbă la început, ca: *budget*, *compt*, *expunerea situațiunii*, *raport*, *regulament*, *statute* și în parte și *anuar*, s'au pus la locul cuvenit după anul primei din ele, urmând immediat în acelaș alineat toate celelalte de această categorie până la cea mai nouă, fără să se mai repețească numele autorului sàu întâiul cuvânt din titlu. Am făcut cuvenitele trimiteri la cărțile aceloraș autori și la budgetele, regulamentele etc.. apărute în alte tipografii din oraș. Am întrodus toate broșurile oricât de mici, pentrucă fiecare reprezentă o idee, o stare de lucruri existentă în cutare ținut și timp. De altmintrelea această primă lucrare pentru un oraș de provincie va puteà arătà altor studioși la ce material se pot așteptà.

Numărul cărților, broșurilor și jurnalelor aflate până azi s'ar urcà la 357 [1]): 312 cărți și broșuri, 40 de ziare și 5 reviste. Suma totală însă de 357 nu reprezentă exact numărul publicațiilor bârlădene, pentrucă pe de o parte n'am pus la socoteală decât prima ediție a unei cărți eșite din o tipografie, iar pe de altă parte 10 jurnale (și reviste) s'au tipărit în mai multe tipografii, ceea ce s'a întâmplat și cu deosebite ediții a vro 6 cărți, așà că numele unui ziar sau cărți revine mai de multe ori. Astfel numărul cărților și broșurilor eșite în prima ediție la Bârlad se poate socotì la 306, iar al ziarelor și revistelor la 30+5, peste tot deci 341 de publicații, mai toate tipărite în limba română, în curs de 37 $^1/_2$ ani, la 8 tipografii, din cari cele patru acum existente sânt ale unor proprietari creștini (unul Grec românizat, ceilalți trei Români). Trebue știut că multe din publicații nu-s decât mici broșuri de puțină însemnătate atât ca valoare reală cât și ca originalitate; un număr de cărți apoi fireste sânt traduceri. Din publicațiile periodice iarăș opt ziare și două reviste au apărut timp scurt, în tot cazul mai puțin de un an, cum sânt gazetele ce au eșit pe vremea alegerilor; și în sfârșit șase s'au tipărit numai în câte un număr unic sau ocazional, în maioritate scoase de Evrei, mai ales pe timpul emigrărilor acestora din 1900. Tot deodată însă se cuvine a relevà și unele lucrări de valoare netăgăduită, cum sânt: *Notițe istorice despre Bârlad* de academicul Al. Papadopol Calimah; *Igiena generală și aplicată* și *Medicina populară* (ed. a doua) de dr. C. Codrescu și *Istoria comunei Bogdana* de econ. I. Antonovici, toate trei acestea premiate de Academia română; *Sama generală a epitropiei spitalului* pe trei perioade, scrisă de medicul Codrescu și de alții; *Analele medicale*

1) Numărul de 357 (respectiv 341) este sub realitate, pentru că în timpul tipăririi acestei prime coale am mai aflat câtevà cărți și până la sfârșitul lucrării probabil se vor mai descoperì altele, carì toate se vor însemnà la urmă în *Adause* sau și în o notă finală.

ale spitalului, publicate de dr. T. Cerchez în Bârlad, Iași și Vasluiu: revista „*G. Lazăr*“, cari toate (*Samă*, *Anale* și *revistă*) au apărut mai mulți ani. Și altele. Tot aici caută a amintì că *Gramatica română* a lui St. Neagoe a eșit în 10 ediții, adecă mai mult decât toate celelalte cărți din Bârlad, și că gazeta *Paloda*, fondată de acelaș Neagoe, se publică de 25 ani de către tipograful-proprietar Catzafany, care a scos și o *Bibliotecă populară*, tradusă de dânsul din grecește, de cel puțin 18 numere și a tipărit 211 cărți sau broșuri, 13 gazete și 3 reviste, în totul sau în parte, deci mai mult decât toți ceialalți tipografi la olaltă.

In unele note am arătat cărțile tipărite în alte orașe de scriitorii bârlădeni respectivi domiciliați în Bârlad și cari au publicat cevà și în capitala Tutovei. In o notă mai lungă dela începutul capit. A. *Tipografiile*, citez 40 de bărbați și 3 femei cu oarecare cultură din Bârlad dela 1853 și pe scriitorii originari din Tutova cari au tipărit numai aiuria, fie înainte, fie după 1869, domiciliați la Bârlad sau în altă localitate, arătând la mai toți orașul unde și datele mai însemnate când și-au scos lucrările, iar la cei mai vechi punând și titlurile [1]). In notele relative la reviste am dat numele colaboratorilor, explicând pseudonimele. Astfel lucrarea aceasta este întru câtvà oglinda întregei culturi a Bârladului de pe la 1850 încoace.

Imi pare rău că n'am putut da la fiecare carte formatul și numărul paginelor sau că nu s'au desemnat măcar cu vorba „broșură“ cărțile cu mai puțin de 100 pagini. Numărul arătător al deosebitelor ediții s'a exprimat de multe ori printr'un exponent. Uneori am întrebuințat scurtări: *Catz.*=Catzafany, *Munt.*=Munteanu, *ed.*=ediția, *soc.*=societate, *asoc.*=asociațiune, *p. cl. prim.* = pentru clasele primare, *cf.* = latin. confer, adecă 'compară' (tu) etc. Schimbarea de dată a cărților din catalogul fiecării tipografii se arată prin imprimarea cu altfel de caractere, anume cu compacte, a numărului de ordine respectiv și a anului corespunzător, operație ce se aplică numai la prima dintre ele, când sânt mai multe cărți cu date identice. Un indice de nume și lucruri se va puteà face în ediția separată.

Am introdus mai multe ilustrații, ce reproduc în măsură redusă: 1) *Tabloul* cu portretele prof. I. Popescu, promotorul asoc. „Unirea“ și directorul primei tipografii, ale celor patru tipografi actuali citați, ale librarilor Manolache Barbu și N. Petrof, cum și ale legătorilor G. Albu diaconul și G. Radu, 2) *Prospectul* din 1869 al tipografiei asociaț. „Unirea“, 3) *Calendarul de biurou pe 1884* al tip. Catzafany, 4) *Portretul* xilografului D. M. Serrea I *și* câtevà din *lucrările lui*, 5) *Două anunțuri* cu litere săpate în lemn de tipograful C. S. Letcae și 6) *Stampa* lui Pop Gheorghie din 1798, de care am vorbit în nota întâia, aceasta ca anexă.

Mai multe lămuriri în privința publicațiilor periodice mi-a dat harnicul funcționar al Academiei române Alexandru Sadi (= Sandi) Ionescu, iar cele relative la unele publicații făcute de Evrei le datoresc institutorului Adolf Axelrad și funcționarului comercial Salomon Segall, amândoi trăitori acum în București. Profesorul Gr. Negură, senator de Tutova, a binevoit a face cercetări despre trecutul familiei juristului I. Dobreanu, semnalat mie

---

1) Acești scriitori, pe cât am putut aflà până acum, sânt în număr de 17 și anume: Man. Kostache Epurearu, monahul Sofronie Vârnav, I. Dobreanu, I. Vârgolici, N I. Istrati, G. Bou, St. G. Vârgolici, P. Rășcanu, Al. Filipide, medicii V. Mihail, G. C. Nanu și Al. Șaabner-Tuduri, G. D. Palade, Al. Vlăhuță, G. C. Dragu, C. Litzica și Anton Davidoglu.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ

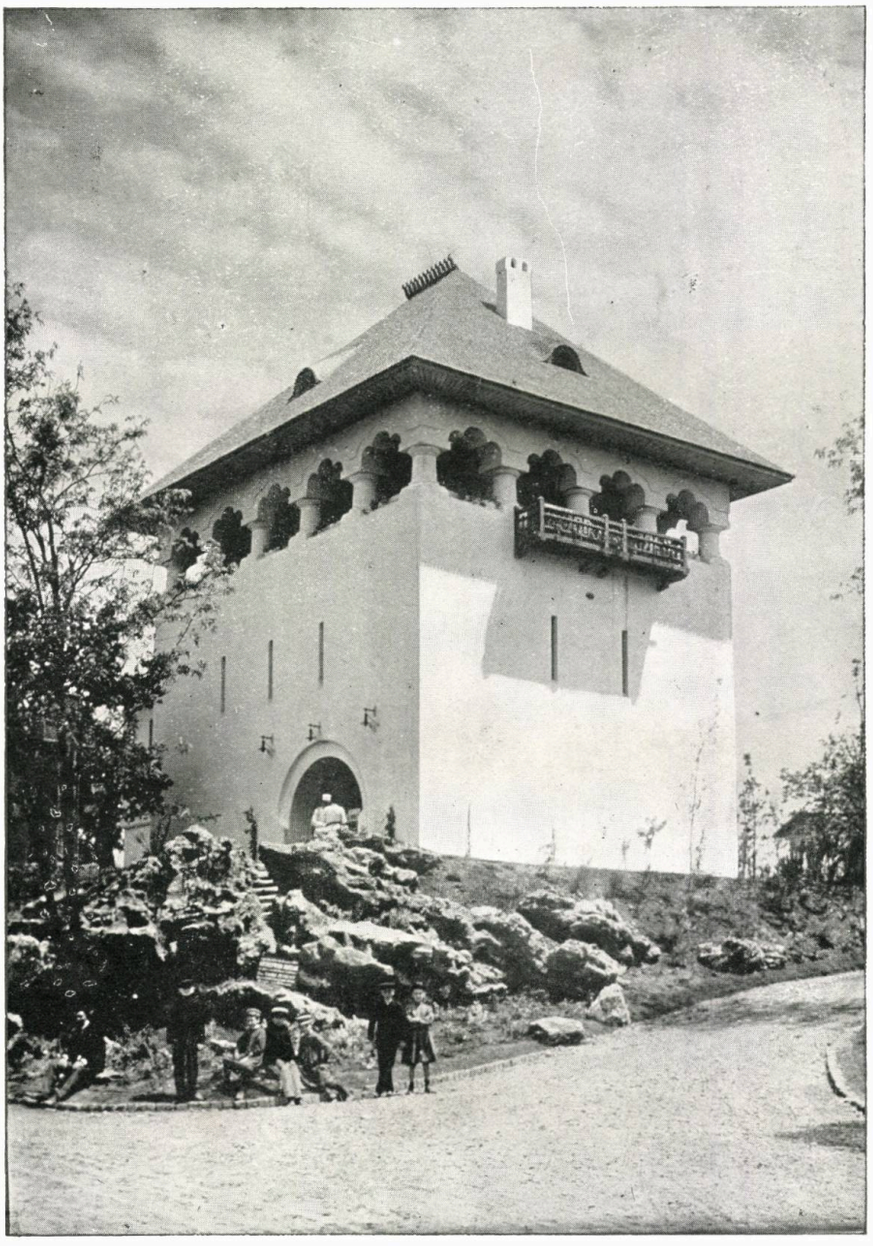

Arhitecți: BURCUȘ și ȘTEFĂNESCU

CULA

Stabiliment Grafic Albert Baer, București

De unde vii?

De unde vii tu cântec trist
Izvor de caldă armonie?
Ce dor nebun dezmierzi și plângi,
Ce buză te-a trimes solie?

Ce taină porți în depărtări
Și 'n zborul tău pe cine cați?
O, parcă văd pierduți în zări
Doi ochi albaștri 'nlăcrămați,

Și-o frunte palidă umbrită
De-un păr bogat și mătăsos,
Pe care zori de biruință
O luminează mângâios.....

Iar tu, jucându-te pe buză
Mai zăbovești o amăgire,
Crescând în ochii ei văpaia
Unei nădejdi de fericire;

Apoi lăsând-o 'n paza sfântă
A unui vis, — pornești departe;
Nu-i spui nimic, ea însă știe
La cine și în care parte....

O, du-te, du-te cu izbândă
Și să te reîntorci cu bine!
La ce să te opresc din cale
Când știu că nu ești pentru mine....

Corneliu Moldovanu.

mai întâiu de directorul acestei reviste. Acelaș profesor a izbutit a scoate dela tipograful Catzafany niște mărturisiri, cari m'au ajutat întru câtvà să descopăr numele adevărat al Mariei N. dela Banca, pseudonim sub care un colaborator al jurnalului Tutova-Paloda, s'a ascuns cu mare discreție și abilitate timp de 14 ani. Cf. No. 1 al ziarelor dela tipografia Catzafany.

Sper că cetitorii cari vor observà oarecari lipse bibliografice ori de altă natură le vor semnalà unuia din autori, pentru a le aveà în vedere la vreun suplement sau la ediția a doua.

București, 10 Fevruarie 1907.

Gr. Crețu, prefesor,
Strada Tunari, No. 37

Limiah și Nicovera

Poem dramatic

I.

In pădurea Dobrovățului

Pe netedul covor al unei poene din mijlocul pădurei Dobrovățului, stau meseni veseli și privesc cu drag la bătrânii copaci care par înfipți cu vârfurile lor ascuțite în sânul cerului, ca să-l ție sprijinit de asupra tuturor.

Soarele care a trecut de amiază, se uită șăgalnic printre ramurile cele mai înalte, depunând pe frunți, pe cosițe și în ochi, zâmbiri de primăvară, pe când Ionică Barbu, lăutarul iubit al Iașului, zice din glas și din arcuș duioase cântece de dor.

E o zi de acelea în care totul se unește, spre a îmbrăcà viața în haina ei de sărbătoare; iar bietul muritor își pipăe inima, să vadă dacă bate în deajuns; își ascute auzul, ca să poată adunà ecoul îndepărtat al fericirilor gustate și preludiul fermecător al celor ce așteaptă. Legănați între ce am iubit în trecut și ce dorim în viitor, respirăm mai adânc; sprijinim pieptul cu mâna; căci știut e că în slabele lui coarde se zbate fericirea și durerea. E o zi de acelea care revarsă peste întreaga fire dorința de a trăì și farmecul de a fi.

Un visător care stăteà rezemat pe cot, se ridică, împins de dorul de a spune ceea ce-i arde în inimă:

«Sărmani ce suntem noi, zice el, că trăim amărându-ne; sărmani suntem, că ne închidem trupul în ziduri dătătoare de boli ucigătoare și sufletul în carcerile dorinței! La ce n'am trăì ca oamenii cei simpli, în fața naturei; la ce am nesocoti potopul frumuseții și am ucide adesea avântul tinereții, sau mai bine zis avântul chiar al vieții?

O femee bălană, despicând valurile înalte ale ierbei, vine zâmbitoare, cu ochii plini de glume, cu brațul plin de flori, pe care le împrăștie voioasă pe capul tuturor. Rămânându-i un mănunchiu de nalbă, îl aruncă spre acel ce vorbià și care singur rămăsese nesemănat; iar el, oprindu-și vorba, își scutură

florile rămase în umăr şi priveşte lung la frumoasa semănătoare. I se părea, în acel moment, că mai întâlnise undeva mândrul chip . . . . . poate în visul întrupat de dorul tinereţii!

Nicovera, întocmai ca Samariteana la izvor, sub puterea învieţuirii, strânge la piept creanga de floare albastră ce păstrase pentru dânsa, chemând în spre ea privirea adâncă şi întunecată a oacheşului tânăr. In această clipă, iubirea aprinsese iarăşi scânteea eternei poezii care uneşte pe vecie noaptea întunecată, cu stelele lucitoare, din îndepărtatul albastru.

Cu graiul încremenit pe buze, prin trecerea întregei lui puteri în ochi şi în gând, Nicovera merge de se aşază departe de tânăr, strângând între degete crenguţa de nalbă şi privind-o adânc, pare că ar fi vrut să zmulgă din sânul ei o tainică întrebare; iar Limiah, la rândul lui, întocmai ca planta ce cată faţa soarelui, îşi întoarce capul înspre dânsa, întrebându-se şi el: care e simţirea ce-i îngreue pieptul cu puterea durerii?

Cine n'a trecut prin asemenea clipe, nu înseamnă că a trăit, nu înseamnă că a simţit, şi de sigur că n'a zărit, printre norii vieţii, strălucitul curcubeu.

Pe când tovarăşii de petrecere plecau pe potecele pădurii, în zgomotul nespus al cântăreţilor, care ziceàu cu dor şi cu foc: «După fragi şi după mure»—între două suflete alese, se legau şi deslegau lungi fire de dureri şi bucurii.

Glumiau toţi cei din prejur; glumiau cum glumeşte Românul când îi e inima plină—şi cine are darul cel mare de a umplea inimile mai mult ca natura, când în toiul vrerilor ei, revarsă din potiru-i fermecat, raze de lumină po tot ce trebue să se iubească!

Se dusese toţi, iar ei se văzură de odată singuri, departe prin cuviinţele sociale, abea doi cunoscuţi, dar aproape de tot prin simţirea ce le zguduià inima. Limiah era într'adevăr cu totul zdrobit de puterea dorului ce-l cuprinsese; căci dacă bărbaţii sunt cu mult mai tari în lupta pentru agonisirea vieţii, ei sunt mult mai slabi faţă de simţirile sufleteşti cari, fie ele de bucurie, fie de durere, cutremură, deşi pentru o clipă adese ori trecătoare, chiar firul vieţii lor. Trăinicia iubirii ne aparţine nouă, femeilor. In noi e implântat darul ramificării acestei puternice simţiri care se desface în făşii, pătrunde inimă şi suflet şi adesea cele mai mici fibre ale existenţei noastre. De aceea iubirea la noi pierde din intensitatea umitoare, cu care zgudue un moment firea tovarăşilor vieţii noastre. Nu e adevărat că bărbatul iubeşte întâiu şi femeea mai târziu. Dacă femeea care e făcută pentru iubire, prin menirea ei de a fi mamă, soţie şi fiică, ar aveà numai intensitatea, fără trăinicia simţirilor, ea nu ar puteà îndeplini aceste sfinte chemări. Dar fiind menită a fi focarul simţirilor sufleteşti, iubeşte prin puterea inimei şi a gândului; bărbatul însă numai prin puterea instinctului.

«Plăcerile vă sunt credinţa, dar a iubi ştim numai noi»,

cum spune prea bine înainte-mergătoarea poetelor române, Matilda Kugler-Poni.

Nicovera, stând pe trunchiul de copac ce-şi alesese drept scaun, scoate din săcuşorul de mână o carte, în care ceteşte:

Iubit al visurilor mele,
De ce nu ești și tu aici,
Să-mi împrumuți bogatu-ți gând,
Iar eu să-ți dau inima-mi toată;
Și amândoi, cântând un cânt
Ce dulce-l cânți numai odată,
S'oprim a vremii clipe 'n loc
Pe-un ceas de farmec și noroc.

In colțul acestei poene bătute cu flori în mii și mii de fețe, sub umbra fagilor înalți, semănați și ei cu petale de aur rupte din floarea cea mare a cerului, între cele două ramuri din aceeași tulpină, Nicovera stătea ca într'un leagăn cu flori, și aștepta parcă, mâna nevăzută a unei zine, să prindă a o legănà, făcându-i vânt spre lumea basmelor iubirii. Mâinile i se încleștase pe genunchi, cartea căzuse în iarbă, iar creanga de nalbă lunecase din brâu și se prinsese în dințuitura de mătasă a hainei. De ar fi fost față vreunul din acei care citise basmul „Moșneagul și Baba", ar fi luat desigur pe Nicovera drept fata Moșneagului, împodobită de zina pădurii, eșită năpraznic din trunchiul bătrânului copac.

Și acì era o zină în joc; dar acestă zină era adevărata stăpână a tot ce se zbate în marele haos numit viață: era Zina iubirii.

Deșteptată din dulcea visare și văzându-se rămasă singură numai cu Limiah, se sculă cu încetul și porni spre drumul luat de veselii tovarăși ce s'auziau cântând și râzând în fundul pădurii. Plecând și el pe aceiași cale, văzù crenguța căzută din brâul Nicoverii, se plecă, o ridică, și rupând floarea de pe dânsa, o ascunse repede; apoi apropiinduse de ea, bucuros că-i poate vorbì, îi zise:

„Doamnă, ați perdut ramura ce vă rămăsese singură tovarășă".

Ea privește creanga lipsită de floarea ce mai avuse și îi răspunde:

— Mulțumesc;.... nu-mi mai trebue;.... leapăd-o;.... e purtătoare de rele prevestiri.... A avut o singură floare și a scuturat-o, dând-o pradă picioarelor ce vor zdrobi-o sau pământului, spre a se hrănì din ea și a face să se nască alte flori, pentru alți trecători.

Vorbind acestea, Nicovera ridică ochii în sus și văzù pe tânărul ce-i stà în față, zâmbind neînțeles.

— Zâmbește Domnule, îi zise ea! Zâmbirea vi e lungă pe pământ. Râdeți adeseori de nimicurile ce ne fac fericirea sau nefericirea, căci voi nu știți câte gânduri poate deschide sau închide o mică floare ce a stat un moment, nepriceput pentru alții, sub raza ochilor îngândurați. S'a scuturat și.... cu dânsa a deschis mormânt grabnic dorului ce-a îmbrățișat-o în scânteerea unei clipe.

Limiah, alipindu-și cu încetul pasul de al ei, îi spune cu glasul stâns:

„Ce ai zice, dacă floarea desprinsă de creangă și-ar fi aflat leagăn în loc de mormânt? Un leagăn pregătit de dorul întregei tinereți și care stătea deșert, căci așteptata nu venià. Ce ai zice, când te-așì rugà, să nu lepezi crenguța de nalbă albastră, ci s'o păstrezi? Căci dacă nu mai avea-va putere să 'nflorească,

Aveva-singur dorul și rostul să-amintească,
Că floarea ce purtat-a la sânu-mi s'a uscat.

— Cum?

„Iat-o, zise, arătându-i floarea.

De ar fi fost spre seară, când soarele își iea rămas bun dela orizontul înălbit de umbrele nopții, atunci când își adună ultimul mănunchiu de raze spre a învăpăià cu ele geana apusului, ar fi fost el însuși, stăpânul luminei, surprins de puterea privirii ce se aplecase și asfințise în rumena brăzdare a feței Nicoverii.

Cei împrăștiați adinioare prin rariștile pădurii, se întorceau tocmai, aducând brățare de flori. Voind să înapoească Nicoverii semănatul de mai înainte, risipiră pe capul amândurora mănunchiile aduse, zicând cu haz: „Pare-că sunteți mirii pădurii.

Se prinseră de mână și întinseră o horă mândră.

Limiah și Nicovera, minunați de cele ce se petreceau în jurul lor, adânc robiți de cele ce se unise în ascunsul sufletelor lor, se deșteptară abia când Ionică Barbu ziceà cu putere:

Să 'nvârtim hora frăției pe pământul României.

Un șir de corbi, trecând în goană, făcură o dungă neagră pe albastrul strălucitor al cerului, și un croncănit sfâșietor turbură văzduhul.

Limiah plecându-se spre Nicovera îi șoptì:

„Păcat că zboară spre apus și nu sunt rândunele".

Iar Nicovera îi răspunse:

Am creanga și ai floarea cu dulcele meniri;
Spre cer ridică fruntea, iar nu spre prevestiri.

II.

In casa Nicoverei

Sala în care Nicovera primește oaspeții ei, e o cameră mare, spațioasă, înzestrată mai mult cu gustul artistic, decât cu podoabele luxului obicinuit. Câteva pânze alese, dintre care două lucrate de Nicovera, împodobesc pereții. Pe una din ele e zugrăvită Corina Doamnei de Staël încoronată la Capitol, în momentul când lordul Osvald întră în sălă și rămâne uimit de frumusețea și graiul ei. Celalt tablou, atârnat asupra canapelei din unghiul drept, ne înfățișează pe această mare martiră a iubirii, privind în oglindă, slabă și prăpădită, spunând lui Osvald, întors din Anglia și căsătorit cu sora ei mai mică, Lucy: «Ce eram când m'ai cunoscut; ce am devenit de când tu m'ai uitat»!...

Cetind acea scriere, Nicovera pricepuse că omul cu totul superior trebue să se învingă pe sine și să nu'și jertfească sie însuși fericirea nimănui.

Amintirea primei întrevederi cu Limiah era însemnată astfel pe fila unui album deschis:

Peste troenele durerii un soare azi a răsărit
Zălog mi-l fă tu mie, Doamne, să'mi fie visul împlinit.

Nicovera, 1 Mai 188.... Dobrovăț

Mai jos cu un plumb stà scris mic şi mărunt:

Zălog dă mi-te **tu** mie, zarea lumii de'mi învie;
Iar de vrei vre un pripas, viaţa'mi toată eu ţi-o las.
Limiah, 21 Mai 188....

Sub un glob de sticlă, pe o pernuţă mică de matasă, stau creanga de nalbă şi floarea albastră atât de aproape, pare că nu fusese niciodată desprinse una de alta.

Câtă bogăţie făgăduitoare de fericire şi durere nu se află in frumosul privaz, în care găsim pe Limiah şi pe Nicovera stând aproape unul de altul.

El, printre degetele mânei iubite, pe care le resfiră cu încetul, îşi cerne gândurile pierdute din raza pământească; iar ea se fereşte să-i întâlnească ochii îngânduraţi, ca să nu-i turbure cumva visarea fermecată. Cu toate că erau în casă şi cu toată vitejia cu care dânsa primise şi alcătuise plecarea lui Limiah spre ţări îndepărtate, i se păreà că e afară şi că aude un croncănit de corbi ce turbura văzduhul, zburând în spre apus.

Limiah ieşi cu încetul din înlemnirea în care se află. Lin de tot pleoapele lui începură a se bate, aşa că păreau numai ele vii, în faţa-i îngheţată. Câteva lacrimi lunecară printre ele şi se oprirà pe degetele iubite pe care le strângea acuma cu durere.

Nicovera îşi trase mâna, îi netezi fruntea şi, rădicând viţa de păr ce-i căzuse pe obraz, spuse iubitului ei care prinsese a zâmbì sub lina desmierdare:

— Ce-i oare? Văd că râzi.... De unde-i bura caldă
Ce mâna mi-a stropit?
Senin e tot văzduhul, iar visul ce zâmbeşte,
Cu toată 'ndepărtarea, e mai senin ca el.

Iar Limiah şopteşte:

„Aşa-i de dulce ceasul şi-atâta bucurie
Adapă-această clipă pe-un om făr' de noroc,
Că'mi vine chiar a crede că-i culmea fericirii
La care am ajuns.... Eu nu ştiu de ce viaţa, ca şi întreaga fire
Se 'nvârt fără 'ncetare spre mândrele 'nălţimi!
Pe unii îi coboară pe scările urcate,
Şi îi reurcă iară de trei sau patru ori;
Pe alţi-i prăbuşeşte făr'nici o ondulare,
Din vârful fericirii spre negre adâncimi!...,
Văzut-ai tu vre-o dată să-şi ţie teiul floarea
Sau merele de aur să crească pe salcâmi?....

Nicovera se îndepărtează de dânsul şi caută în jos, spre a ascunde ce se petrece în ochii ei. Limiah, întinzând mâna, o apropie de dânsul.

„La ce-ai fugit de mine, iubita vieţii mele?
Am urmărit într'una şi chipul şi-al tău glas
Şi-acum când eu le-aflat-am, de voie să le las?!

....O vino lângă mine, lipeşte-te de umăr
Şi lasă să scântee a dorului văpăi,
Ca ochiu-mi să te soarbă şi gura-mi să se 'nfrupte
Acum ca şi-altă dată, 'n cosiţele-ţi bălăi!

Ea cearcă din nou să se îndepărteze, în loc de-a se apropia ; căci lupta cu dorul o răpune. El îi prinde mâna, şi-o pune cam cu sila lângă dânsul, zicându-i :

„La ce mai stânjâneşti şi tu a inimei prea iuţi bătăi ?
E atât de largă lumea, şi plină-i şi deşartă !....
De ce-ai fost pentru altul şi nu ai fost a mea ?....
Mă duc, căci dorul arde în inimă prea tare
Şi *oarba datorie* tu crezi că-i partea ta !...
Să stângi o vecinicie pe-o zi de primăvară,
S'aşterni o remuşcare pe-un vis aşa frumos ;
Ar fi s'umbreşti lumina ce din iubiri răsare
Şi vâlnicul ruşinei s'o 'ncingă dureros....
De crezi că-aşa e bine, să fie-aşa cum vrei....
Eu mâni mă pun în cale şi cine ştie dragă
De ne vom mai vedeà ; căci nimeni nu pricepe
De-i depănată viaţa de la 'nceput pe-un bob,
Sau de-s numai mrejite cununile pe-un drob. [1])
— O ! Limiah, porneşte şi Domnul să-ţi răriască
Cernitele 'ntrupări. Punând dorinţei stavili
Şi râvnelor privaz,
Să te întorci iubite din nou iar în spre mine
Si fără de durere şi fără de necaz.

Limiah abătut, cu fruntea în mâni, cu cotul pe genunchi, pare străin cu totul de ce şopteşte ea. Nicovera, ridicându-i capul, îi zice :

— O Limiah iubite, priveşte-mă rog iară....
De-aşi ştì că mii de chinuri în cale-o să-mi răsară,
Voi duce fericită a zilelor povară,
La tine tot gândind....
Şi-acum fii iarăşi vesel ca'n zilele d'intăi
Şi pune iar nădejdea la doru-ţi căpătăi!

Limiah răspunde amărit :

«Un căpătăi de sigur cu cât drag nu aş face
Pe care să-mi pun capul şi sufletul trudit
De gândul despărţirii
De jalea 'ntunecată-a părerilor de rău....
Să plec iar făr' de tine spre ţări îndepărtate,
Să nu-ţi aud nici glasul nici pasul liniştit ?

---

1) *De-i depănată viaţa dela 'nceput pe-un bob*
Sau de-s numai mrejite cununile pe-un drob.
Adică dacă ghemul vieţii este depănat strâns şi plin pe un sâmbure mic, sau dacă cununile ghemului sunt numai rare, învălind ca o mreajă miezul cel mare, drobul, pe care se învârt.

O nu, nu, Nicovero, din astfel de plămadă
Eu nu sunt zemislit.
Cu mine haide iute de vrei să mai trăesc...
De-o parte lasă gloata deşartă de credinţi ;
Căci nu !.... inbirea 'naltă nu poate da căinţi !....

Nicovera îi răspunde :

— Cum crezi ? Poţi rupe lanţuri pe care a ta mână
Şi viaţa le-au încins,
Fără a schimba iubite zâmbirile in plâns ?....
Tovarăşă-a gândirii ţi-oi fi în totdeauna,
Şi doru-mi de departe îţi va purta noroc !
Dar soarta aşa scris-a ca pasurile noastre,
Să se urmeze vecinic, dar făr' a sta pe loc...
De credeţi fericirea că din instinct trăeşte,
Şi că 'mplinirea jertfei în suflet n'o răceşte,
La ce-o numiţi păcat ?...
Păcatu-i o ruşine şi condamnarea Gheenei de crezul creştinesc.
De ce-l zoriţi atuncea, ca remuşcări să-l ardă
Şi să 'mpovoare viaţa în scurtul ei cuprins ? ..

Limiah o atrage cu furie spre dânsul, ţinându-i braţele în jos. Cu ochii înfipţi în ochii ei frumoşi, îi strigă cu durere :

„E-o nebunie datoria ce gândul prinde-a clătina,
E-o rătăcire cugetarea ce arde-acum în mintea ta !....
Căci desnădejdea a aprins
Şi peste suflete s'a 'ntins,
Să stângă vieţi cu-al lor cuprins !

Ridicându-se şi scuturând cu putere umerii Nicoverei :

„Tu uiţi că dreaptă-i legătura ce dorul scump alege !,...
Cununa braţelor fierbinţi
Ţinută de doi nuni cuminţi :
Grumazul celor îndrăgiţi
In preajma sânilor topiţi,
La o laltă ca să-i lege !
Şi'n roţi de umbre plăvănii, [1])
S'aprindă'n scurt patru făclii
Lumini albastre şi căprii,
Sub mândre teascuri rumenii
Norocul să'l închege !

Ea se retrage de dânsul ; iar el zâmbind, urmează mai departe :

„Vezi ? şuguesc. Nu-ţi place ţie
Printre nimicuri să mă gudur.

---

1) *Şi'n roţi de umbre plăvănii.*
Plăvănii, culoarea gălbuie-brună a boilor plăvani ; cearcănul din jurul ochilor obosiţi.

Te 'nşeli! Acelaş eu rămân;
De dragu-ţi nu pot să mă scutur.

Nicovera îmblânzindu-se iar:

— La ce întărţi mâhnitu-ţi gând ? Eu te-am văzut adese ori
Făcând din paşii grei ai vieţii nepreschimbate sărbători....
Acum opreşti 'n loc lumina şi soarelui căldura stingi,
Cu lacrimi fără de măsură, cu care dorul tău încingi.
Intinde mâna către ceruri ce de un timp închise stau
Şi pentru mine, le întreabă, cam ce-ar voi ca să le dau,
Să-mi lase, 'n ziua de pe urmă, privirea-ţi blândă, cum o ştiu,
Nainte ca viclenii lumii să-ţi pue inima 'n sicriu ?....
O da ! Aş da şi nimb şi raze şi nemurirea de-aş aveà,
Ca să luciască în spre mine măcar o clipă mândra stea!

Limiah îi zice atunci cu durere:

«O lasă stelele să zacă în vecinicia lor de foc,
Şi nu mai căutà în ele proorocie de noroc!.....
Ele-s menite ca să ardă sau să luciască tot mereu;
Căci ele-s mai aproape poate de-aşa numitul Dumnezeu...
Şi cine să ne poată spune, de-a lor lucire 'i viaţă... 'i moarte?
Căci cine ştie 'n zări ascunse şi lor lumina cine 'mparte?...
Vom străluci şi noi odată cu razele ce am resfrânt,
Şi încălzi-vom inimi poate, pe când a noastre-or fi pământ.

Inflăcărându-se apoi din ce în ce, tot mai în aiurare, urmează:

«Vezi valul sparge cripta de spume 'n clipi născute,
Ca să-şi îmbine fruntea cu soarele din zori;
Dar cum apare 'n faţă, eterul îl apasă
Şi adâncimea-l trage, iar el reintră 'n sânu-i
Ucis de atâţi fiori....
Zăbranicul mi-l rupe, căci mintea mi se pierde
Şi vreau cu ochii goi,
Să văd de stâns-a viaţa iubirea dintre noi.....
. . . . . .
Acum ţărâna ce se trage spre-atomul care vreà împrumut
Va deslegà sigur minciuna ce gândul rău a învăscut;
Căci nimeni nu mai chinueşte pe cei ce nu pot pătimì
Iar adevărul birueşte când nu mai poţi a-i mulţumì...
. . . . . .
De ce m'aţiţă stavili? De ce sunt eu nebun?....
Pădurea nu-i ţesută din frasin şi alun ?
Iar boabele de aur din crugul cerului
Şi astrul ce răneşte zarea eterului
Să fie mai mici oare de cum noi le zărim,
Sau poate mai mari încă de cum le 'nchipuim?...
Ori unde-i înşelare!
Ori unde, e urzire de mare şi pitic!

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ

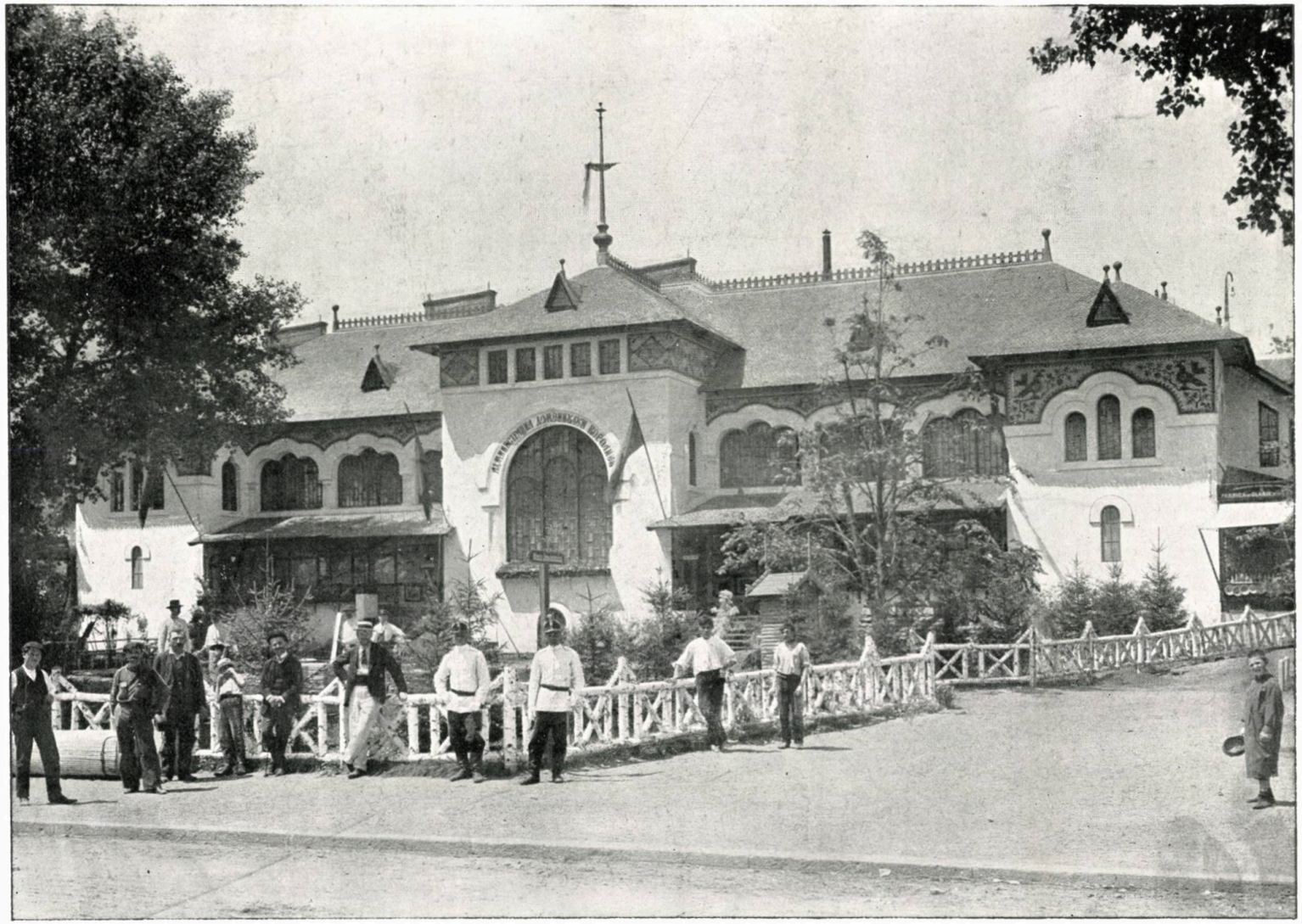

PAVILIONUL DOMENIILOR COROANEI

Stabiliment Grafic Albert Baer, București

Iar omul, cum se vede-i atomul cel mai mic!....
. . . . . .
Pădurea cu ştejarii şi pajiştea cu flori
Nu sunt şi ele-a vieţii fantastici meteori ?....
Şi luna ce eterul în strânse cângi încinge,
Putere de chemare spre dânsa nu resfrânge,
Când razele de aur ce-i vin din depărtări,
Le 'ndoae şi le frânge de scoarţa-i oţelită
Şi le aruncă repezi, din faţa-i vânzolită,
Pământului bătrân,
Făcând pe-acea lucire chiar sânul ei stăpân?...
Şi-acest joc se învârte de veacuri nesfârşite,
Călcând paşii veciei pe minţile jertfite
De cercetări nebune, în haos sprijinite.....
. . . . . .
Iar omul ce se crede puternică 'njghebare
Şi care se mândreşte c'a gândului vultoare
Ar da zbranca 'n lumea misterelor ne-atinse,
Dacă-ar ţineà într'una a minţii pânze 'ntinse
In hăul mişcător,
Unde o cumpenire susţine un pridvor
Pe capul tuturor....
. . . . . .
Acela-i sclavul morţii ! !....

Limiah cade zdrobit pe locul de pe care se sculase, iar Nicovera îl mângâe îngrijită.

— Vai Limiah ce-ţi este? Vorbeşti parc'ai căldură !

Ii pipăe încet fruntea, iar ochii îi atinge cu degetele-i blânde. Arătându-i crenguţa de sub glastrul de sticlă :

— Priveşte, vezi crenguţa cu dulce prevestiri....
Voiam să-ţi spun : tulpina desprinsă e de floare;
Dar tot mereu zâmbeşte, în noi încrezătoare,
Pe când noi o uităm.

Limiah răspunde răzvrătit:

„Nu-mi mai vorbì de viitor, nici amintì de ce-a trecut !
Urăsc scânteea ce dă viaţă; urăsc şi clipa ce dă moarte;
Căci una a 'nceput de mult ce alta 'nchee şi desparte ! !

(Va urmà)

Riria
(Coralia V. Gatovski).

D-nei Eufrosina Poppescu (Marcolini) [1]

Joi, 29 Maiu 1879.

Doamna mea,

Acum câţiva ani, am avut onoarea să vă comunic impresiunile mele, pentru chipul măestrit cu care d-voastră aţi interpretat rolul mamei lui *Calvin*, din piesa *Lupta pentru credinţă*. De atunci alte creaţiuni, alte succese, alte triumfuri, au încoronat cariera d-voastră, punându-vă în cel dintâiu loc, printre artistele noastre dramatice.

In *Mama din Popor*, în *Doamna Cavekley*, în *Dochia*, în *Roma învinsă*, în comedie, în dramă şi în tragedie, când surâzătoare, când tristă, când îngrozitoare, aţi răpit totdeauna aplauzele publicului prin melodia dicţiunii, prin simplicitatea şi adevărul gesturilor. Artistă pătrunsă de datoria ce vă impune locul d-voastră în teatru, pe când în juru-vă unii din camarazii d-voastră urmând încă rătăcirile trecutului, judecă importanţa rolurilor după *lungimea* lor; d-voastră v'aţi însărcinat voioasă cu rolul ducesei de Albucquerche, ducesa din Ruy-Blas.

Sunt sigur doamnă, că aţi cerut să jucaţi un rol cu totul secundar într'această piesă, nu numai ca să daţi pildă celorlalte, dar fiindcă ştiaţi câte speranţe punea direcţiunea teatrelor şi toţi aceia cari se interesează de progresul literaturii noastre dramatice, în reprezentarea piesei Ruy-Blas, tradusă de Ascanio în versuri atât de frumoase. Aţi făcut-o, doamna mea, fiindcă sunteţi convinsă că „una din cele mai mari îndatoriri în interpretarea unei opere dramatice nu este numai de a înfăţişà personagiul ce este încredinţat unui artist: cu portul, cu masca şi viaţa sa proprie, dar a lega acest personagiu cu toate celelalte din piesa unde l'a aruncat fantezia autorului, supunându-l la *unitatea de impresiuni* ce trebue să producă asupra noastră orice *operă de artă* bine alcătuită.

Asemenea pilde din partea d-voastră şi din partea tuturor celorlalţi artişti, cari prin talentul lor sunt puşi în întâile rânduri ale societăţii dra-

---

1) Printre scrisorile primite de d-na Eufrosina Poppescu, găsim şi scrisoarea de mai sus, trimisă de fostul Director al Teatrului Naţional d. C. Stăncescu, acum aproape 30 de ani. O reproducem cu plăcere spre a se vedea ţinta ce urmăreau diriguitorii Teatrului Naţional încă de pe atunci. **N. R.**

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ

CETATEA LUI VLAD-ȚEPEȘ

Arhitecți: BURCUȘ și ȘTEFĂNESCU

matice, vor fi un stimulent puternic pentru progresul teatrului românesc. Trebue în sfârșit ca și artiștii noștrii dramatici să se convingă de *datoriile* ce le sunt impuse de mărirea artei lor. Trebue, dacă voesc să aibă prerogativele pe care le au artiștii națiunilor mai înaintate în cultura artelor decât noi, să caute a pătrunde mai adânc secretele artei atât de dificilă pe care au îmbrățișat-o ; să caute prin observațiune și prin *studiu* să se apropie de marele modeluri care onorează scenele teatrelor străine. Altmintreli vor fi zadarnice încuragierile guvernului și ale publicului ; vor fi zadarnice consiliile și neobosita supraveghere a direcțiunii generale și rezultatele legei teatrelor vor fi în veci sterpe.

. . . . . .

Să nu vi se pară aspre aceste cuvinte, doamna mea. Ele vă sunt d-voastră șoptite numai, în dorința ce am ca teatrul nostru să fie iubit chiar de acea parte a publicului care până eri îi tăgăduia orice urmă de progres.

Eu, care urmăresc de peste 20 de ani, zi cu zi, tot ce s'a făcut la teatru și care am mândria de a fi luat parte ca director general și ca membru în comitetul teatrului, la toate îmbunătățirile care s'au adus acestei instituțiuni de douisprezece ani încoace, eu sunt convins de valoarea multora din artiștii noștrii, știind bine că teatrul român nu puteà face un progres vădit decât numai în virtutea legei de astăzi a teatrelor, care abrogând sistemul *întreprinderilor particulare*, a acordat *stabilitatea* în teatru *artiștilor societari*. Acesta este cel mai mare bine de care a fost lipsit până acum Teatrul Național.

'Mi-aduc aminte cu groază —și d-voastră asemenea, cred —de luptele și de lacrimile multora din d-voastră, și chiar de ale d-voastră, lupte și lacrimi zadarnice până eri, dar care azi încep a da roade. Ce progres puteà să facă un artist până acum în teatru, jucând abia 4 luni și jumătate pe an și neștiind niciodată unde va juca în stagiunea viitoare, fiind vecinic supus voinței antreprenorului.

. . . . . .

Astăzi totul începe a surâde Teatrului Național...

Literatura dramatică originală adormită de mai mulți ani, se deșteaptă. In fruntea Teatrului a binevoit a se pune una din persoanele cele mai marcante ce avem în țară, Prințul I. Ghika, un bărbat a cărui solicitudine pentru d-voastră este fără margini și pe care nici un sacrificiu nu-l abate dela greaua sarcină ce 'și-a impus ca să conducă Teatrul Național, la adevărata sa menire.

Guvernul, care nu perde ocaziunea de a încuragia progresul chiar atunci când el abia începe a se manifestà, v'a acordat în fine o subvenție pe care o va sporì în proporție cu progresul făcut și cu necesitățile impuse de timp.

Viitorul Teatru este însă cu totul în mâinile d-voastră : în mâinile artiștilor.

Noi, direcțiunea generală a teatrelor, vom căutà, mulțumită nouilor resurse bănești ce s'au pus la dispoziținea noastră, să propunem *premii* pentru înavuțirea literaturii dramatice. Vom mărì biblioteca teatrului cu operile cele mai utile și cu revistele ilustrate cele nouă relative la teatru. Vom stăruì a se încadrà operele premiate, în decorurile și în costumele cele mai exacte făcând chiar un nou apel la toți amatorii de teatru din țară, ca să

sporim resursele noastre materiale ; vom introduce *dansul* în piesele unde el este indispensabil creând un mic corp de Balet cu elemente române ; vă vom angajà pe dată profesori de arme... în fine Comitetul a și autorizat începerea, în cursul lunei acesteia, a unui curs de Istoria Teatrului și a literaturei dramatice făcut de un profrsor june dar plin de dorința de a devenì util regenerării Teatrului Român.

Toate aceste îmbunătățiri nu sunt însă decât înlesniri pentru podoaba Artei ; nu sunt însă *Arta* chiar.

Publicul care judecă progresul Teatrului după *impresiunile* ce primește direct dela artiști, impune artiștilor *datoria* de a ridicà nivelul artei și nivelul artei nu se ridică decât printr'un *studiu* continuu, prin respectul ce-i consacrăm, făcând fiecare din arta noastră un adevărat cult.

D-voastră dar, care dimpreună cu Millo, Pascaly, Demetriadi, d-na Frosa Sarandi, d-na Stavrescu, Velescu și alții ; d-voastră care ați fost înainte mergători la noi în arta dramatică ; d-voastră trebue să consiliați pe artiștii cei juni și să le spuneți cu ce sacrificii și cu ce muncă se străbate calea ce duce la *Gloria artelor*.

Primiți, doamna mea, și cu această ocaziune, încrederea osebitei stime, cu care am onoarea a fi al d-voastră amic.

C. I. Stăncescu.

In sus el cată-apoi spre bolta cu mii de Stele presărată
Ce par'c'a 'nmărmurit de teamă, privind a umbrelor armată,
Dar Steaua lui e adâncită pe veci în nepătrunse sfere;
Un semn și oastea-i risipită, iar el se stinge de durere.

Când ziua zorilor vestește, sosind în carul său eteric,
Pe strălucitul împărat, învingătorul de 'ntuneric,
Câmpia râde 'nveselită, nici semn, nici zgomote, nici șoapte,
Nimic nu amintește taina ce piere 'nvăluită 'n noapte.

Din lutu 'n care 'și-au găsit atâtea suflete pierzarea,
Din mii de inimi de eroi pe care s'a întins uitarea,
Azi crește verdele porumb și grâul dătător de pâine,
Zâmbind zădarnicului *Eri* și nepătrunsului de *Mâine*.

De-asupra leul belgian privește mândru pe câmpie,
Durând prin secolii ce vin, o ne'nțeleasă ironie.

Waterloo.

Florian I. Becescu.

Confesiile unui egoist

III [1])

Sunt în mine două fiinţe distincte: una morală şi una fizică. Cea fizică mă face să iubesc numai pământul cu toată viaţa lui, mă face să te iubesc pe tine, să'mi fie drag să mă gândesc la persoana ta. Cea morală, când înviază, mă face să'mi placă totul, să fiu mulţumit de tot. Imi fac astfel o bucurie, o senzaţie din cel mai neînsemnat lucru. Amintirea unui cântec, trecerea unei paseri în sbor, liniştea pustiului de la ţară, infinitul cerului, totul mă mulţumeşte, mă face fericit...

Intr'un timp simţii o tristeţe nemărginită, un dor, şi începui să mă gândesc la trecut, la trecutul fericit cum mi se pare chiar când n'a fost, la prezentul hidos şi rece, la viitor.

Ce fac? Ce caut eu aici, ce trăiesc? Ce sunt aceste gânduri cari mă năpădesc necontenit?

Incet-încet, fiinţa mea morală mă coprinse cu totul; fizicul dispărù cu toate senşaţiile lui şi nu mai trăii decât sufleteşte.

Aşa sunt eu.

Când nu rămân decât cu eul meu, nu mai văd pe nimeni, nu mai simt nimic pentru nimeni, nu mai am pe nimeni în afară de mine.

Eu-eu-eu, asta e tot. Şi nu e toată lumea aşa? Insăşi firea e egoistă, căci ea crează pentru a'şi satisface o trebuinţă.

Dacă n'am fi egoişti, n'am puteà trăi.—Inchipueşte-ţi un om altruist, în sensul adevărat al cuvântului. Un om „à sacrifice“ care să deà orice; un om care să nu rezerve nimic pentru dânsul.

Ei bine, un astfel de om face din altruism un egoism. Căci filantropia lui e o necesitate pentru dânsul, el îşi satisface prin asta o trebuinţă, se mulţumeşte pe sine însuşi, e un egoist. Şi cred că egoismul cel mai altruist, este iubirea de sine, iubirea aceasta mare şi frumoasă, singura care contribue la progresul şi fericirea omului.

Eu nu'mi fac o crimă din aceea că mă iubesc pe mine însumi, că mă absorb cu viaţa mea proprie. Asta e tot ce am; tezaurul meu. Din egoism s'a creat toată lumea asta minunată.

Fiecare invenţie, fiecare descoperire, a fost o trebuinţă şi apoi o satisfacţie a individului. Cine a simţit cea mai mare mulţumire în faţa unei creaţiuni, dacă nu cel care a creat-o? Căci egoismul e un stimulent, un îmbold, şi, dacă n'ar fi mulţumirea asta egoistă, sensaţia fericirii la care râvnim cu toţii, satisfacţia vanităţii, lumea n'ar progresa şi civilizaţia ar fi ceva necunoscut.

---

1) A se vedea No. 6, 7 şi 8 din 1906.

Fericirea nu e un egoism? La ce tindem noi toată viața noastră dacă nu la fericire? Orice act al nostru, tot ce facem, are acest scop.

Când facem ceva pentru un altul și e mulțumit, noi suntem fericiți — ce e această fericire?

Iubindu-te chiar, satisfăceam o trebuință egoistă a mea — poate cea mai egoistă.

Căci dragostea e punctul culminant al egoismului; dorința instinctivă a afinității elective, dorul de a procrea...

Nu vezi tu, lumea îmi face o impresie din cele mai curioase.

De aici, de departe, singur, mereu singur, stau de privesc. Imi amintesc de scene văzute sau trăite și râd... și râd...

Totul îmi pare așa de hâd, așa de ridicol. Cum ia fiecare viața în serios, gata să se sacrifice ori să sacrifice pe altul.

Toată lupta asta de dimineața până seara, se dă de mulțime, fiecare cu altă grijă.

Câte minciuni se spun și câte tertipuri se întrebuințează.

Pe scenă o organizație întreagă; legi și coduri, judecători și paznici ai drepturilor; afișe de adevăr și egalitate. Intre culise se râde și se glumește. Cade armătura-convenție și rămâne adevăratul om, așa cum e dânsul: animal vorace, sau parazit lacom, sau indolent, furios ori leneș... și râd... și râd... Parcă nu știe fiecare ce trebue să creadă de celalt?

Parcă nu știai tu când îți spuneam că te iubesc, ce înțelegeam prin asta, — ce scop urmăream și unde voiam s'ajung? O știai foarte bine, fiindcă mă asigurai și tu de iubirea ta; aveai aceeași dorință ca și mine; voiai ce voiam și eu; ceeace se face și nu se spune... și râd... și râd...

Organizația asta a lumii e o înțelegere tacită între oameni, de a spune una și a face alta! Intreabă pe judecător câte nedreptăți are pe conștiință. Intreabă pe un socialist ce veleități are. Intreabă pe un artist de drama lui intimă. Intreabă pe un nenorocit de partea lui de fericire. Intreabă pe toată lumea asta, dacă faptele ei sunt conforme cu vorbele. Nu. Asta este o condiție socială, o trebuință naturală în organizația noastră; în felul nostru de a fi. Corpul poate să fie murdar, bine că haina e curată... și râd... și râd...

Ce prostie să iei viața în serios; viața asta fadă și fără scop determinat.

Căci, ce urmărești tu trăind? Care e scopul vieții tale? Spune-mi-l! Ai crescut, ai învățat — om gata. Și acum ce-ți mai rămâne să faci? Mânânci, dormi și aștepți — ce?

Asta, asta mă exasperează. Deșertăciunea vieții... golul sufletului... nimicnicia corpului... iluzia vieții... și râd... și râd...

Sărmana mea prietină! Te îmbraci, te gătești, cauți să fii în curent cu totul și crezi că însemnezi ceva, fiindcă ești frumoasă. Mergi pe stradă și nu știi cum să-ți mai măsuri pasul, să ții corpul, pentru ca să faci impresie, să fii remarcată, fiindcă crezi că însemnezi ceva. Stai de vorbă și cauți cuvinte alese, fraze pompoase; vrei să analizezi, să convingi; combați ori aderi, stărui ori cedezi, te aprinzi, te entusiasmezi, suferi ori ești mulțumită, râzi ori te superi, strigi sau plângi, te manifestezi în sfârșit și crezi că însemnezi ceva... și râd... și râd...

Singur așa cum stau aici, izolat de toată lumea, cu cerul și pământul și cu mine însumi — departe de zgomotul vieții — acum văd odată mai mult, că nefericirea e o minciună.

Da, minciună, fiindcă asta e platforma sub care se ascunde egoismul omului. Așa cred, judecând după mine.

Cea mai sinceră judecată este aceea în care găsești oglinda ta proprie; în care ești tu singur acuzator și acuzat. Când m'am crezut cel mai nenorocit om, am văzut că nefericirea asta e o părere, o trebuință a eului meu. Opinia fiind relativă, un om pentru celalt e fericit ori nenorocit, după părerea pe care o are unul despre altul. Căci totul e relativ. Puteam de pildă să fiu fericit iubindu-te, după cum cred că sunt acum când nu te iubesc și vice-versa.

Intr'un rând îmi eră atâta dor de tine! Ce n'aș fi dat să fii aici, să te am în apropierea mea, să te sărut, să te iubesc, să fii a mea — numai a mea...

Nu vezi tu, singura nefericire adevărată, este aceea a dorinței nerealizate, a iubirii nesatisfăcute, — cea mai egoistă dintre plăceri.

Și numai atunci eram eu cu adevărat nenorocit. Restul a fost o dispoziție, o

senzaţie, o stare morală momentană. Singură dragostea, dragostea nerealizată, e adevărata durere, eternul regret.

O spuiu, azi fiindcă simt, şi văd singur cum sunt prins între mine şi instinct.

Instinctul, el e tot fondul existenţei noastre, restul e o transformare exterioară. Ceeace rămâne în noi e instinctul, puterea şi creaţiunea, focul care arde în om, etern-etern.

Şi atunci, mă întreb eu, cum am putut să îmblânzesc animalul care doarme în mine, să nu fac altceva decât să gândesc şi să ajung la concluzii la cari nici un om n'a ajuns. Nici un om, căci nimeni, nu se poate ridică de-asupra sa însăşi. Omul rămâne mereu acelaşi: fiinţă, corp, în totdeauna corp, doritor de plăceri, supus simţurilor.

Ah! de ai fi fost tu eternă. De ai fi fost tu făcută din marmoră neperitoare, nu carne şi sânge. Fiindcă vezi tu, asta, asta mă omoară pe mine: ceeace se vede nu e ceeace este. Frumuseţea asta a ta e o mască prinzătoare de plăceri.

Ochii, aceşti ochi ai tăi în cari curg toate mările din lume — ce sunt ei? Ce e faţa ta, sânii tăi, trupul tău întreg? Nimic-nimic decât fiinţa cu nevoile ei, cu păcatele şi slăbiciunile ei. Îţi faci din viaţă o datorie. Trăieşti fiindcă ai fost făcută şi trebuie să trăieşti. Atâta tot. Uite de ce te urăsc eu pe tine şi urăsc pe toţi semenii tăi. Voi înţelegeţi viaţa numai pentru că trebue s'o trăiţi, şi cât mai bine — atât. Dar raţiunea, creierul, mintea, ce faci tu cu ele? In ziua când ai să fii bolnavă sau bătrână, ceeace e tot una, vreau să ştiu ce ai să faci cu creerul tău? Nu asta te preocupă pe tine. Ai alte griji. Şi toată existenţa ta de femee se învârteşte în jurul unui singur subiect: dragostea. Ştiu eu bine. Asta e ţinta vieţii tale de fată tânără — acesta a fost scopul tău când m'ai văzut pe mine şi când m'ai primit în apropierea ta. O fată acceptă avansările unui bărbat, fiindcă le vrea. Vezi tu, atunci când am făcut descoperirea asta, când am văzut că mă iubeşti şi tu, deci urmăreşti să mă posezi, ura a luat locul dragostii. Ţi-am citit în suflet, te-am văzut dezbrăcată de corp şi sufletul tău gol mi s'a părut aşa de deşert, aşa de nimic. Nu, de sigur, iubirea sexuală nu e capabilă de nici o idee frumoasă, fiindcă la dânsa totul este corpul; acel corp, care se frânge sub plăcerea efemeră, ingrată, deşartă şi pentru care totul e sex, totul trebuinţă.

Viaţa morală cine o trăieşte? Cine are ca mine două fiinţe distincte într'însul? Nimeni, fiindcă în voi trăieşte încă cea d'întâi.

Eu singur, fiindcă sunt singur, am putut să omor bestia din mine şi cu ea dragostea către lume, către tine. Să mă refugiez în sinele meu, să trăiesc cu mintea, numai cu mintea... şi râd... şi râd...

IV.

. . . . . .

. . . . . .

Am recăzut iar pe pământ. S'a dus tot — şi idei şi morală şi intelect. N'a rămas în mine decât instinctul conducător. Nu sunt decât simţ. Nici un gând nu mă mai animă, nici o idee nu mă mai turmentă. Aşi vrea — nici eu nu ştiu ce... dar simt un fel de tristeţe — un dor de viaţă în mine, ură, plăcere, desgust. Neurastenie? Nu ştiu. Ceeace ştiu, e că sunt într'o continuă stare nervoasă. Am dorinţa de a distruge, de a sfărâma, de a poseda, de a avea... Şi fiinţa ta îmi stă mereu în cale. De ce? de ce? De unde această schimbare în sufletul meu? Să fie scrisoarea ta? Să fie cuvintele tale?: „Ei bine, acum când nu mai am nimic de pierdut îţi pot spune limpede: nu te-am iubit sincer niciodată. Am trebuit să te fac să crezi că'mi eşti drag fiindcă voiam să mă mărit... iată tot".

„Voiai". Simţai aşa dar trebuinţa fizică despre care îţi vorbiam" — singurul motiv al dragostii. Astăzi, când mi-o spui, tocmai fiindcă mi-o spui, în loc să rămân indiferent, nepăsător, simt un regret în mine, regretul pe care l'am prevăzut la început, şi în neputinţa mea mă turbur.

Aşa dar voiai şi tu ce voiam eu — doriai dorinţa mea — şi eu care credeam că ai să te scandalizezi dacă ţi-aş fi spus-o...

Te-am perdut şi regret. Te-am perdut şi-mi pare rău că nu te-am posedat niciodată. Te-am perdut şi simt părerea de rău rozându-mi sufletul. Te-am perdut şi

te urăsc, fiindcă n'ai fost a mea. Te-am perdut și simt ura în mine contra ta, fiindcă n'am știut să te posed. Te-am perdut și mi-e silă de tine, mi-e silă de mine, mi-e silă de lumea întreagă, de toată firea și de viața mea proprie. Urăsc tot ce există, tot ce văd și tot ce'mi stă înainte. 'Mi-e groază de oameni și de animale, de lucruri și de gânduri, și n'aș vrea să mă gândesc la nimic, să nu cuget, să'mi opresc mintea în loc și să-i spun: „stai... nu turbura lumea, nu opri instinctul în drum...“ Căci mizerabilul acesta de cuget a influențat asupra-mi, m'a îndepărtat de tine, mi-a amorțit instinctul. Am crezut că ridicându-mă mai presus de ce simte toată lumea voastră — mai presus de ceea ce guvernează omenirea — este a deveni mai mult decât om. Nu. Egoismul rezidă tocmai în instinct și instinctul e omul.

Ah! instinctul — iată tot — instinctul....

Ce e mai frumos ca viața, ce e mai frumos ca satisfacția pe care o ai prin simțul al șaselea? Resultatul? Ce'mi pasă?...

A. Orna.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ

BISERICA CUȚITU-DE-ARGINT

Arhitecți: BURCUȘ și ȘTEFĂNESCU

Bibl. Univ. „Al. I. Cuza” Iași

La Waterloo

La Waterloo pe câmpul larg și 'ntins cât ochiul vede zarea,
Din lutu 'n care 'și-au găsit atâtea suflete pierzarea,
Din mii de inimi de eroi pe care s'a întins uitarea,
Azi crește verdele porumb și grâul dătător de pâine,
Zâmbind zadarnicului *Eri* și nepătrunsului de *Mâine*.

La Waterloo un lung fior îți strânge inima... 'N câmpie,
Zadarnic ochiul vreà să vadă spăimântătoarea tragedie,
Doar gându 'mbracă 'n forme mândre, ce par'că nasc din glia lumii,
Povestea 'n care spada sorții a 'nvins pe 'nvingătorul lumii.

Prin vântul parfumat de flori și de miros de grâne coapte,
Sburând cu aripi nevăzute, îți par că plâng duioase șoapte
A mii de suflete pe care le-a înghițit eterna noapte,
Și 'n ceața vremilor apuse cu cât mai mult te adâncești,
Te 'ndurerează adevărul, zădărniciei omenești....

Când, umezit de roua serii, pe lanuri șerpuește vântul,
Și vălul înegrit al nopții a coperit întreg pământul,
O umbră tristă, rătăcind răsare 'n zările pustii:
De-un lung fior tresare câmpul iar Stelele sclipesc mai vii,

Viu freamăt s'a 'nălțat spre cerul senin pe care luna plină
S'aprinde presărând pământul cu flori de aur și lumină....
Pe câmpu 'n care-acum răsună al vremilor trufaș echó,
Cu brațe 'ncrucișate trece învinsul dela Waterloo....

Ca 'n vis, d'un vuet de alarmă văzduhu 'ntreg a clocotit,
Din umbra falnică se 'nchiagă oștire fără de sfârșit
Și'n zbor fantastic de prin neguri eșind în jurul lui s'adună:
De tropot dudue pământul și armele sclipesc la lună.

Note de artă

Expoziția d-lui G. Petrașcu

Cea dintâiu impresie pe care vizitatorul o încearcă intrând în salonul d-lui Petrașcu, este, ca să zic așa, supărătoare. Cruditatea culorilor din toate tablourile expuse, deconcertează la prima privire; dar puțin câte puțin, ochiul sfârșește prin a se obișnui cu brutalitatea culoritului, și, după un timp oarecare, calități reale să descoper în aceste pânze de o îndrăzneală puternică. Cu cât vizitatorul se oprește mai mult să le admire, cu atât i se alipește sufletul de ele, cu toată impresiunea unui simțimânt factice care se desprinde dintr'însele.

Brutalitatea culorilor, în operele d-lui Petrașcu, nu e numai manifestarea unui temperament de o mare vigoare, doritor de a-și afirmà forța printr'o strălucire excesivă de culori; ea nu este expresia numai a unei picturi solide, ci încă și mai mult rezultatul unei extraordinare influențe literare; artistul a condensat în opera sa toate tendințele literaturelor moderne; multe din tablourile sale sunt ca niște inspirațiuni directe ale lui Zola, Ibsen sau Verlaine sau încă de ale lui Marcel Schwob; îți vine să crezi că pictorul s'a pus la lucru sub impresiunea imediată a unei lecturi.

In toate pânzele sale d. Petrașcu face — înainte de toate — literatură, foarte probabil, fără să știe; de altfel, această impresiune nu este de loc făcută ca să displacă, și poate chiar ea constitue farmecu-i inexplicabil și atât de atrăgător. Reprezentarea vieții reale, nu este singura preocupare a d-lui Petrașcu; puțin îl importă pe dânsul peisagiul ce-l reprezintă, din moment ce vizualitatea sa se exaltă subt îndemnul unei inspirațiuni puternice. El nu vede viața, decât prin spiritul său care a fost așa de mult frământat de imaginea tuturor școalelor literare contimporane.

Cu toate acestea d. Petrașcu are o tendință marcată pentru concepțiunile violente; sensibilitatea sa arzătoare, traduce cele mai mici impresiuni ale sale, în opere de o putere deconcertantă; și, cum foarte adeseaori violența, cu toată intensitatea sa, nu-și atinge scopul, ea devine de multe ori

o greutate și artistul n'a știut în totdeauna să scape de această înșelătoare piedică. In numeroase tablouri cruditatea culoritului îngreuiază mult pitorescul peisagiului.

Prin predispoziţiunea naturală a temperamentului său, acest artist erà născut pentru a fi un orientalist. Numai sub cerurile arzàtoare ale Egiptului și ale Arabiei el puteà mai liber să deà curs dorinței sale neînfrânate de a picta peisage în culori strălucitoare și bătătoare la ochi. Artistul a înțeles perfect tendința personalității sale și aproape instinctiv el s'a tras la acest gen care se potrivià atât de bine cu talentul său. Această închipuire a Orientului este așà de vădită în opera d-lui Petrașcu în cât, într'un mare număr a peisagelor sale care reprezintă orașe românești, parcă admirăm vre-o cetate algeriană ; tabloul No. 80 „Vedere la Câmpu-Lung" în deosebi, poartă urme de această influență orientală și orașul nostru din Muscel are cu totul aerul de un îndepărtat Sidi-bel-Abbès.

Sub continua impresiune a acestui Orient fascinator, d. Petrașcu, atras de orbitoarele viziuni ale Levantului, a început să se ducă în josul Dobrogei, unde urmele vii ale unui recent orientalism supraviețuesc încă, unde lucrurile și oamenii sunt cu totul îmbibați de orientalism, și acolo, în fața mării pe care avea plăcere s'o redea mai orientală de cum erà, el pictà case turcești.

Dar artistul simți îndată în fața unor tristețe prea închise ale cerului din Dobrogea, că Orientul nu erà încă aici, și, într'o bună dimineață, își ia penelurile și paleta, și, pe luciul mărilor, se îndreaptă spre acel Orient, al cărui nostalgie îl munceà de atâta vreme.

Fericit artistul care poate să găsească în această lume, țara ideală pe care visurile sale au făurit-o. Debarcând în Egipt, d. Petrașcu atingeà pământul promis, puteà în sfârșit, fără nici o piedecă să se dedea la toate exagerările de colorit la care râvnise vizualitatea sa : tablourile pe cari le-a adus din țara Piramidelor, dovedesc această exuberanță de fosforescență, de strălucire și de metamorfoze solare.

Adaptat la mediul care îi convenia, d. Petrașcu a făcut opere de mare valoare și numeroasele scene din „piața Assouan" sunt pagini pline de pitorescul vieții orientale.

Azurul neîmpăcat al cerului din Egipt, monotonia caselor joase, cu ferestrele mici, ca și curioasele grupuri de musulmani îmbrăcați în costume de o culoare deschisă și împestrițată, au fost redate cu o profundă emoțiune. Sfătuim pe d. Petrașcu să nu mai lucreze niciodată decât sub cerul orientului.

Prin modul său de execuțiune, acest artist aparține cu totul școalei impresioniste ; el are o pictură viguroasă, dar și cam nehotărită ; nehotărârea sa se accentuează chiar până la un punct, în unele tablouri al căror subiect este complect desfigurat ; cea mai mare îndepărtare posibilă nu te poate face să condensezi culorile lor, prea impetuoase și prea aruncate.

No. 60 „Interiorul bazarului dela Assouan" este cu totul neînțeles, căci culorile se încurcă într'un amestec turbure, fără nici un relief, fără realitate și în care ochiul nu poate distinge nimic.

D. Petrașcu s'a dedat la un gen de impresionism greu care nu-ți permite să faci o operă de o întindere și de o mai mare putere ; în genul pe care l'a adoptat, totdeauna va rămâne condamnat să facă lucrări mici, un fel de schițe, care pot să provoace admirațiunea fervenților artei când ele

indică treptele unui artist în execuțiunea unei opere puternice, dar care, izolate, te vor face în totdeauna să te gândești la oarecare neputință de concepțiune sau de execuțiune.

Totuși, în acest gen, dezordonat și grăbit, d. Petrașcu a căpătat o însemnată virtuozitate; tabloul său No. 72 „Portal la Assouan", cumpărat de d. V. Morțun, este o operă unde măestria pictorului apare în toată vigoarea sa.

Cu toate acestea, artistul nostru parcă nu s'a fixat îndeajuns în acest impresionism tumultuos, căci sunt unele pânze de ale sale în cari se vede o mare naivitate, atât în concepțiune cât și în execuțiune. No. 77 „Sara pe malul Siretului" este un tablou cu deprinderi vechi de pictură clasică, a cărui prezență te miră printre toate pânzele sale cu o inspirațiune și o execuțiune așa de moderne.

No. 74 „Seara", deși un tablou feeric, nu este de loc în nota pictorului; sigur, acest tablou este de un lirism foarte sentimental, apărând ca un reflex al operelor strălucitoare ale lui Ziem sau Türner, dar nu stă mai puțin în contrast cu maniera d-lui Petrașcu, care practică de obiceiu un gen cu totul opus. Să nădăjduim că el nu este decât o simplă fantazie care nu angajează întru nimic personalitatea pictorului.

In tot cazul trebue să recunoaștem că d. Petrașcu este un artist superior, posedând o educație desăvârșită și că printre pictorii actuali el este unul dintre acei puțini care a ajuns să producă opere interesante revelând o tendință, o experiență technică, un adevărat temperament.

Olimp Grigore Ioan.

Brumărelul

(După HENRI DE RÉGNIER)

Mai 'nainte ca bruma în surghiun să trimită
Rândunicile triste și 'n văzduh orice frunză,
Deslipită de ramuri, liliac să se pară ;
Mai 'nainte ca 'n trestii — dătătoare în vară
De săgeți și de naiuri — uscăciunea să sune,
Aș voì ca în pragul încadrat de o viță,
Aromit de căldură să'mi renchipui trecutul
— Petrecut în surâsuri, — furișat pe sub scutul
Unui an care pleacă și mă lasă 'n tăcere,
Neștiind dacă umbra ce fusei nu-i durere.

Brumărel, o ! Brumar
Cu rod și 'n ghimpi de porumbar ;
Cu zori de-argint, cu seri de sânge ;
Măreț răsari
Ca un voinic,
In cadru de bătrâni ștejari,
Din poleit colnic,
Pe mal de ape 'ntinse
In aburii veștminte de neguri și mătase,
Cu părul tău în valuri din unde ruginoase
De aur, de aramă, de sânge și de chihlibar,
Brumar,
Cu gros burduf de piele grasă
Ce 'ncarcă umeri-ți i-apasă
Și picură la cusături
In roiu de 'ntârziate-albine cântând un psalm strein de uri.

Brumar,
Mustosul vin spumează, gonit din linuri
In urcioare;
Din pimniţi ies balsamuri, hambarele se 'ndoaie,
Şi 'n loc de snopi şi holde, bogată-i viţa toamnei,
Pe când — în teascuri line — strivit lucește rodul
Tăcuţilor măslini.
Stăpânitor de faguri, de linuri şi hambare,
Brumar, cântat cu slavă de mândrele isvoare,
Ascultă ce'ţi doinește poema:
Cu frig venit-a seara,
Din codru se întinde tot mai departe umbra
Şi soarele coboară cu faţa ca şi ceara
In sihla nepătrunsă, înaltă, seculară şi plină de mistere.

A. Nicoară

Obidă

Prin ferestrele largi ale biroului pătrundeà o lumină searbădă și cenușie. De sus, norii vineți scăldau privirea în nemărginirea lor cețoasă, strecurând în suflete neliniștea bolnavă și apăsătoare a zilelor ploioase de toamnă. Stropi mărunți de apă încărcau văzduhul de răcoare și de umezeală, întunecând culoarea acoperișurilor și a trotuarelor. Nici o rază de soare nu-și tremurà aurul peste oraș.

Maria, ridică deodată capul și-'și odihnì mâna dreaptă pe marginea îngustă a mașinei de scris. O fierbințeală dulce îi muiă trupul. Ușa din încăperea de alături se deschisese și se închisese cu zgomot Se auziră pași grei de bărbat călcând parchetul. Apoi, pașii încetară ; fù liniște un minut, două, trei. O voce caldă răsună în spațiu, trimițând vagul cuvintelor în urechile fetei care rămase nemișcată, pânditoare. Pașii se lămuriră din nou, tot mai aproape, clanța scârțâì ușor ca sub apăsarea unei mâini și rămase astfel ; dar, după o clipă, ușa fù împinsă cu putere, învălmășind în odae o fugă ușoară de aer.

Maria abia avù timpul să'și ducă degetele pe clapele mașinei de scris, făcându-le să salte. Un văl cald de sânge îi aprinse obrajii de rumeneală ; inima-i bătea în neștire, mâinile îi tremurau. Un miros de stofă muiată se răspândì în încăpere Intrase un tânăr înalt, bine făcut, cu privirea semeață cu mustățile castanii și părul de aceiași culoare. Ochelarii de aur cari îi ocioteau ochii erau aburiți de ploae ; apa șiruià de pe dânsul.

Tânărul se oprì, privì la dreapta, lângă fereastră, unde se aflau doui contabili ai băncii. după aceea în colțul unde ședeà Maria. Își luă ochelarii în mână și-i șterse cu batista. Ii puse la loc, clipì de câteva ori din gene și rostì cu politeță : —«Bună ziua !». Cei doi funcționari se sculară ușor de pe scaunele lor, răspunseră la urare și se apucară iar de scris. Tânăra fată nici nu'și ridică ochii și rămase mută. Noul venit se uită în jurul său, își aruncă privirea afară, prin geam și se grăbì să deschidă cealaltă ușă, opusă aceleia pe unde intrase. Incă un zgomot și un curent de aer, și ușa se închise la loc. Maria își odihnì iar mâinile și răsuflă din greu, privind muncită la raftul de hârtii de lângă masa ei de lucru.

«Nici azi,... nici azi nu mi-a zâmbit!» se deslușì în creerul fetei, și o copleșì o jale neagră, o furie pe ea însăși. Căci de câte ori își pusese în gând să-l privească drept în față, să-i soarbă razele din ochi, tot de atâtea ori plecase capul la intrarea lui, cu urechile țiuind și cu gâtlejul strâns și uscat. N'avea îndrăzneală! N'avea îndrăzneală, și-l iubia, îl iubia ca o nebună...

George Varian erà fiul bancherului, patronul Mariei. Și fata îl iubia de doi ani de zile, îl iubia în taină. In fiecare zi dragostea i se măria, în fiecare seară adormia cu așteptarea nelămurită, că a doua zi se va întâmpla ceeace doria cu atâta patimă: ca *el* să-i arunce o privire mai caldă, mai plină de înțeles. Dar s'au scurs lunile, s'a scurs un an și lucrurile au rămas ca la început. Maria îl iubia, George nici n'o băgà de seamă. Ba poate că nici nu-i cunoșteà bine chipul, căci slujbașii băncii erau numeroși și fiul directorului, care ocupà și el un post înalt la tată-său, nu venià în atingere decât cu foarte puțini din ei.

Și de sute de ori până acum se hotărîse tânăra fată să-i arunce o privire încărcată de dragoste, să se uite la el lung, lung și limpede, să-i grăiască prin ochi ceeace nu îndrăznia să facă prin graiu. Iar în clipa în care George Varian călca pragul, o copleșeau simțiminte de teamă, de rușine, cari o țintuiau locului punându-i pe ochi o perdea neagră și 'n urechi un roiu de muște. Nu aveà curagiul să-l privească drept în față, nici măcar să-i răspundă la salut. Auzià în fiecare zi aceiași «Bună dimineața» politicoasă și nepăsătoare, auzià aceiași pași apropiindu-se și îndepărtându-se, fără ca ea să facă vre-o mișcare. Și cu toate acestea numai diminețile trăiau pentru dânsa, când îl știà că vine la bancă, trecând prin biuroul unde lucra ea.

Dar plecând capul în jos, sub înrâurirea bătăilor de inimă ce-i aduceà venirea lui, Maria tot îl vedeà. In clipa când Varian se arătà 'n pervazul ușii, fata își trimitea ochii, ca pe două albine, să-i culeagă mierea de pe față. Totul țineà un sfert de clipă, căci numai decât după aceea, capul ei se aplecà adânc peste mașina de scris.

Cât îl iubià! Ziua, seara, noaptea și dimineața o înduioșà dragostea cu dorul ei cald și tainic. Fiecare răsărit de soare îi aruncà în suflet o rază de nădejde, făgăduința unei întâmplări dulci și nelămurite. Cărțile pe cari le citea — și citea mult — aprindeau într'însa jarul sărutului îmbătător, amețeala temeei cu capul rezemat alene pe umărul *lui*, doina vrăjită a cuvintelor de dragoste. Și-l chemà în gând pe George...

Zilele trecuseră însă, una câte una, monotone și reci ca ploaia de afară.

Maria privì pe geam. Nu mai merge, nu mai merge! Până când atâta jând? Un cuvânt, unul singur, și i-ar pune capăt. Varian erà bogat, și ea, Maria, o fată sărmană, o fiică de văduvă. Ei, și...? De mult își spusese că ar fi o nebunie închipuirea că George o va luà de soție. Și se 'nroșise încurcată numai la nălucirea unei astfel de putinți. Dar ce să facă? Să meargă la altar cu cine știe cine? Nu... mai bine nici să nu se gândească la ce ar puteà să urmeze... Dar să-l aibă pe George; să apese buzele ei tremurătoare pe gura lui... Intâmplă-se orice... orice!...

Cei doi contabili începură să vorbească între ei. Apoi tăcură. Unul dintr'înșii aveà socoteli migăloase de făcut. Și... în mijlocul tic-tacului mașinei de scris, răsunà moale și trăgănat: *douăzeci... douăzeci și opt... treizeci și două... treizeci și două... treizeci și opt...*

Ploua tare. Picăturile de apă cădeau pe geam cu un sunet sec. Vineţeala norilor pătrundeà în odae din ce în ce mai posomorîtă

„Mă duc la el", îşi zicea Maria apăsând înfrigurată pe clapele maşinei de scris... *Domnului Gr. Petrescu. Ploeşti*... „Da, mă duc în cabinetul său ; îl fac să priceapă că îl iubesc, că mi-e dor de el !... Mi-e dor... îl iubesc...". *Bine-voiţi a ne remite acţiunile*... scrise ea mai departe fără să ştie ce face... „Mă duc, mă duc la el !" îi răsună în minte. Şi, deodată, ca şi cum ar fi împins-o cineva, fata se sculă repede în sus, răsturnând scaunul. Cei doi funcţionari ridicară greoi capul, cu privirea încărcată de muncă. Maria se îndreptă încet spre uşă ; inima-i bătea cu putere. Nu mai erà vreme de perdut ; nici înapoi nu se puteà da. Puse mâna pe clanţă, cu ochii pierduţi, cu membrele muiate. Inainte !... Dar n'avu puterea să apese. Şovăia. Indărătul acestei uşi era *el*... Deodată, fără să ştie cum s'a întâmplat faptul, Maria se pomeni închizând uşa la loc... Erà la *el*... erà în faţa *lui*, cu ochii împăinjenaţi, cuprinsă de ameţeli...

Tânărul Varian îşi întrerupse lucrul şi'şi ridică capul. Ochii fetei întâlniră o privire rece, întrebătoare. „Nu mă iubeşte !" îi detună în creeri ca un cântec de jale. Fiul bancherului cu condeiul în mână, aştepta....

— Ce doriţi, domnişoară ? întrebă el.

Maria deschise gura, o închise, mişcă buzele, aplecă ochii şi strânse pumnii. Oh, nu puteà !... N'o iubea !...

Ce căutà ea aci ? Ce frumos erà biuroul lui !... Ce tare ploua !...

Sfâşiată de gânduri fără şir, Maria nu ştià ce-i cu dânsa. Varian o priveà mai ascuţit, cu o uşoară nerăbdare în ochi. Şi atunci, fata îngână neştiind ce răspunde :

— Am venit... am venit să vă cer... un concediu de două zile... Mi-e mama bolnavă...

— Bine, domnişoară ! picură din gura tânărului şef şi George începù iar a scrie.

Maria se întoarse la locul ei cu paşi liniştiţi... „S'a dus !... S'a sfârşit !..." i se încrucişă în minte. Şi îi venià să plângă de mila ei ca de o streină.

Rămase nemişcată cu privirea pustie, cu mânile obosite. Unul din funcţionari începù să ascută un creion. Frecarea briceagului de plumb o scoteà din fire... Celalt slujbaş urma să socotească... Maria apăsă clapele maşinei de scris : Tic-tic-tic-tac-tic... răsunà în încăpere.

In inima ei erà zi de înmormântare. De un an îl iubea... Şi el nici că se uitase la ea !... Tic-tic-tac-tic !... Şi ochii îi erau atât de nepăsători... Şi cum îl dorise !... Tic-tac.

O năpădì plânsul...

Cum ar fi voit să moară !...

Ce viaţă goală şi tristă !

Picăturile de ploae izbeau în geamuri ca nişte pietricele.

Radu Baldag

Toamna

runze galbene, de ceară
A'nceput să pice-acuma,
Peste fânul de-astă vară
Cade bruma, cade bruma....

Toamna, galeșă copilă
Tufănicile 'ncovoae
Și le bate fără milă
Vânt și ploae, vânt și ploae....

Și cum vin de sus, din slavă
Glasuri triste de cocoare,
Prin vâlcele și dumbravă
Plâng isvoare, plâng isvoare....

Dorință

Du-mă Doamne, iar pe plaiul
Care seamănă cu raiul,
Lânga mamă, lângă tată,
Să mă fac ce-am fost odată.

Să mă fac cioban la munte,
Să pasc oile cărunte;
Ciobănaș cu chica lungă,
Să dau oile la strungă.

Și să las să 'mi cad'alene
Umbra fagilor pe gene,
Să visez o păstoriță
Cu flori albe la cosiță,

Cu ochi verzi ca bradul verde,
Din priviri să mă desmerde;
Cu gurița 'nflăcărată
Cum n'a fost mai mândră fată.

Și s'o văd, încet, cum vine
Și ea'n umbră, lângă mine
Cu obrajii roși, ca para
Să m'alinte până seara.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ

Arhitecți: BURCUȘ și ȘTEFĂNESCU

VEDERE DIN ARENELE ROMANE

. . . . . .
. . . . . .
Să mă lase soarele
Ascultând isvoarele,
Să mă prindă zorile
Indrăgit cu florile.

Și din culmea dealului
Să dau glas cavalului,
Să răsune văile,
Să'mi deschidă căile.

Și păscându-mi oile
Să mai uit nevoile
Sus pe vârful plaiului
In mijlocul raiului.

Pastel nocturn

De săgeți încoronată
Ese luna din pădure
Ca o zână din poveste,
Gândurile să ne fure.

Sărutând blajin copacii
Codrului cu frunză multă,
Vine-o rază dela lună
La isvor și stă.... și-ascultă....

Picuri mici din unda clară
Se răstăgolesc alene,
Aninându-se de iarba
Ce'l ascund ca niște gene.

Parc'ar plânge isvorașul,
Prea e trist și... prea suspină...
Raza pleacă 'ngândurată
Cu surorile'i să vină,

Ca să vadă, de ce plânge
Și... ce doruri mi'l apasă?
Și din nou străbate largul
Codrului cu frunza deasă...

. . . . . .

Un potop de raze blonde
Ca pe-aripa dorului
Au venit acum și ascultă
Plânsetul isvorului.

Și cum stau și-ascult cu toate
Picuratul stropilor,
Șoapte dulci îngână vântul
Prin frunzișul plopilor.

O poveste dureroasă
Stau și-ascultă razele,
La isvorul ce'și alungă
Rând pe rând topazele ?

Și pătrunse de poveste'n
Revărsatul zorilor,
Fug cu toate ca s'o spună
Luni 'n munții norilor.

Vasile G. Militaru.

Cronica literară şi artistică

Generalul C. I. Brătianu, *Armata la expoziţiunea generală română*, Extras din „Revista Armatei“ ; Bucureşti Stabilimentul grafic Albert Baer, 1907; 122 pp. în 8°.

Armata română în timpul ultimilor 40 de ani 1866—1906; volumul I, Administraţia centrală a războiului; Bucureşti, Librăria C. Sfetea, 1906; 238 pp. în 8°.

D. General C. I. Brătianu, în calitatea sa de preşedinte al Comisiunii pentru organizarea *secţiei militare* a Expoziţiei, a ţinut în ziua de 25 Octombre 1906, ofi-cerilor garnizoanei Bucureşti, în pavilionul armatei, o conferinţă în care a lămurit însemnătatea acestei secţiuni, arătând părţile ei de seamă. Pentru a se înlătura o simplă înşirare a lucrurilor expuse, d. general Brătianu a unit enumărarea cu mici notiţe de ordine istorică sau literară, amintitoare mai ales ale întâmplărilor din vremea ultimului război purtat de Români.

După această primă parte [1]), se reproduce — în restul volumului — cuvântarea rostită în Arenele Romane cu prilegiul serbării distribuirii premiilor la Expoziţiune [2]) şi lista recompenselor acordate exposanţilor şi colaboratorilor la secţiunea militară [3]).

Volumul întitulat *Armata română în timpul ultimilor 40 de ani*, de şi nu poartă numele autorului, este datorit neîndoelnic tot d-lui general Brătianu, căci după cum spune o revistă militară din cele mai de frunte:

«Această lucrare nu poartă numele autorului; studiile însă publicate în trecut în această privinţă — despre cari aminteşte însuşi autorul în prefaţa lucrării — şi mai ales stilul, precum şi expunerea lucrurilor, ne îndreptăţesc a crede că autorul e tot d. general *C. Brătianu* [4])»

Studiul început de autor asupra armatei noastre se ocupă mai întâiu—în acest prim volum — despre felul cum este organizat ministerul oastei, despre pregătirea de război a întregei armate şi în sfârşit — în cea de 3-a parte — vorbeşte despre trecerea pe picior de război a armatei. Autorul propune unele îmbunătăţiri ale administraţiei centrale ostăşeşti după ce arată însemnate neajunsuri existente.

Pentru un militar — care firesţe poate să-şi dea seamă cu mult folos, despre cuprinsul acestui volum, citirea publicaţiei domnului general Brătianu e mai mult decât interesantă.

---

1) Pp. 7—94.
2) Pp. 95—102.
3) Pp. 103—118.
4) «România Militară», Anul IX, vol. II No. 5, Noembre 1906, p. 533.

St. Michăileanu — Stempo, *Neurastenic*, Schiţă dramatică — Un act; — Bucureşti, Minerva, 1907; 64 pp. în 16.

Autor al unei puternice drame — despre care am avut plăcerea să vorbesc acum vre-o câţi-va ani, când autorul era încă un necunoscut — şi al comediei ***Două logodne***, publicată — mai întâiu, ca şi schiţa despre care vom vorbi — în această Revistă, d. Michăileanu-Stempo este azi unul din puţinii scriitori care fără a fi înscris în vreo gaşcă din cele aşa zise literare, a renunţat a se impune atenţiei publicului.

Lucrarea din urmă este — după cum spune însuşi autorul — numai o schiţă, pe care nădăjduim să o vedem schimbată, nu după multă vreme, într'o distinsă dramă.

Subiectul este, pe scurt, următorul: Un tânăr magistrat care petrecuse vreme îndelungată prin tavernele Parisului, şi îşi prăpădise cu totul puterea de vieaţă, se însoară — la întoarcerea în ţară — cu o tânără pe care o iubia din toată inima. De şi părând a fi destul de bine, fostul chefuitor dela Bullier ori din Montmartre, e pe clina de a fi un viitor paralitic. Doctorul — un prieten — îl sfătueşte ca să evite, pentru un timp, ori şi ce emoţiune şi chiar „ori-ce scene de dragoste" între el şi soţia sa. Dar pentru cel bolnav, funcţia lui de magistrat nu poate — firesţe — să nu-i dea şi ceasuri de libertate: ast-fel încât a se ascunde în dosul îndeplinirii datoriei lui — cum îl învăţase medicul — spre a trăi ca un străin faţă de soţia lui — căruia se feria a-i destăinui boala — era o imposibilitate. Hotărârea de a fi tratat pe faţă ca bolnav — neurastenic, obosit de greaua muncă a studiilor juridice făcute la Paris — era însă o mântuire. Dar mai 'nainte ca medicul să poată da lucrurilor această înfăţişare, se întâmplă între cei doi soţi, o scenă în care tânăra femee impută bărbatului ei că nu o mai iubeşte. Îndurerat peste măsură, speriat de un atac de nervi — din timpul discuţiei — şi de urmările lui, nesigure dar suggerate de medic drept hotărâtoare în rău, încă dela început, [1]) — bietul om sbuciumat de necazuri, îşi pune capăt vieţii împuşcându-se.

Cu îndemânare alcătuită, schiţa domnului Michăileanu este însă neîndoelnic o lucrare pe care autorul o va schimba în multe părţi atunci când o va desvolta. De pildă medicul va trebui să apară sau mai priceput într'unele din mijloacele pe cari le propune — nu va mai vorbi despre divorţ unui om care ţine mult la nevasta lui, care e bolnav de nervi şi care nu este în acelaşi timp eroul unei tragedii cu nuanţe epice — sau va fi înfăţişat ca un foarte neândemânatec sfătuitor şi chiar, pe departe şi fără de voe, pricinuitor al morţii prietenului său, pe care îl speriase cu vorbele sale doftoriceşti. E un tip de precizat într'un sens ori într'altul.

Lucrarea dramatică a d-lui Stempo este îndreptată în potriva celor cari se căsătoresc după ce — istoviţi de puteri — şi-au trecut vremea tinereţii în cel mai urât chip, iar acum aduc după ei nenorocirea — iar alţii desonorarea — într'o căsnicie fără de rost Firesţe că o producţiune artistică, literară, poate să fie şi tezistă, numai cu simpla condiţiune ca spectatorul sau cititorul să nu fie atras în prima linie de problema socială — de pildă, — ci de puterea acţiunii dramatice. Teza pe care vrea să o susţină scriitorul va fi o simplă urmare, o parte secundară, ceva care nici nu va scădea nici nu va adăoga la valoarea lucrării. Indată ce atari preocupări — streine vieţii pur literare şi artistice — se vor ivi, producţiunea va fi judecată din alte pucte de vedere Aşa se face, de pildă, că ***Deşteaptă-te Române!*** — vestita poesie a lui Mureşanu — o producţiune cu versuri puţin poetice — ne pare, multora, o poemă de seamă. Pricina e că se amestecă ideile patriotice şi naţionaliste, cari n'ar trebui să ne predomine în clipa când vrem să pricepem valoarea literară a rândurilor citite ori auzite. De asemenea, socialiştii — şi firesţe, în rândul d'intâiu, cei francezi — declară superbe toate cuvântările tovarăşului Jaurès, care, — adesea-ori, spune multe vorbe goale, acoperite de fraze sunătoare. Opera statuară a lui Rodin, aşezată acum un an în faţa Panthéonului, aşa zisul *Penseur*, pare — spunea d. Faguet, în *Revue Latine* — un lucrător apucat de colici. Totuşi guvernul francez, pentru a face o distinsă plăcere lucrătorilor neintelectuali — simplilor muncitori cu braţele — a îngrămădit, la intrarea curţii Panthéonului, statua de salahor despuiat — aşa probabil îşi închipuesc socialiştii pe viitorii poeţi şi *gânditori* — supranumită *cugetătorul* de către autorul ei. Sub-secretarul de stat al artelor frumoase, d. Dujardin-Beaumetz, în cuvântarea rostită la inaugurarea statuei, a ridicat, până la nouri, concepţia filosofică a sculptorului. Mulţi

1) « . . . ţi-o repet, încă un atac ca cel care l-ai mai avut, şi eşti pierdut», p. 27.

au râs; dar partisanii unor asemenea idei au găsit aproape genială ideia lui Rodin, care este vestitul autor al micei dar strălucitei lucrări *La Pensée* — din Muzeul Luxembourg, — dar, din nefericire, şi al producţiei statuare, tendenţios — însă cu totul nepotrivit, — numită *Le Penseur*. Tezismul duce aşa dar la multe greşeli, une-ori aducătoare de surâsuri.

Exemplul lui Alex. Dumas fils, care este un scriitor de frunte şi care totuşi urmăreşte în piesele sale câte o problemă socială, nu este o excepţie; se explică însă prin faptul că talentul său puternic făcea să primeze înfăţişarea dramatică, iar nu tendinţa sau teza. Cu toate astea inferioritatea scriitorilor de acest fel, faţă de cei cari nu urmăresc numaidecât apărarea sau combaterea unei anumite cestiuni, se iveşte chiar la scriitori ca Al. Dumas fils, — une ori. Se ştie că dramaturgul francez care a scris *La Dame aux camélias*, *Demi-Monde*, etc. era preocupat neîncetat de cestiunea feministă. Citiţi câte două din piesele lui Dumas, sau — mai bine — asistaţi la representarea lor şi veţi observa efectul. Din pricina studierei—în drame—a unei aceleiaşi probleme sociale, de şi luată din felurite puncte de vedere, cititorul ori spectatorul va băga repede şi lămurit de seamă că e la mijloc mai mult tratarea unei cestiuni de ordine generală socială decât o representare literară dramatică în care atenţia cititorilor şi mai ales a spectatorilor să fie aţintită asupra desfăşurării acţiunii, asupra puterii de redare scenică a vieţii personagiilor. Văzând în aceiaş seară *Francillon* şi *Une visite de noces*, am putut — eu spectator — să înlătur cu multă greutate neplăcerea simţită la vederea unor piese cari — cu toată măestria şi valoarea lor şi cu toată interpretarea splendidă a d-nei Bartet şi a d-lor De Féraudy şi Le Bargy — se zăriau a a fi nişte pledoarii. Necunoaşterea firii femeilor de către bărbaţi, în primul rând; greşala pe care o fac aceştia de a nu se interesa de aproape de vieaţa soţiilor lor; şi în fine piedica gonirii doicilor — se văd, şi prea încă, de către ori-care spectator urmăritor — fără de voe — al tendinţelor scriitorului. E ceva advocăţesc în ambele comedii, şi deci un element neliterar, nedramatic.

Piesa domnului Michăileanu-Stempo este, după cum am spus, tezistă; dar — prin aceasta, firesce, nu e lipsită de talent. Observăm numai că e mult mai bine când lipseşte o asemenea înfăţişare, păgubitoare — până la un punct — unei producţii literare sau artistice. De alt-fel d-sa, — începând cu *Ultima lovitură*, şi până azi în *Neurastenic*, — nu ştim datorită căreia împrejurări, a fost din ce în ce mai tendenţionist — în direcţii diferite e adevărat — până când acum este aproape cu totul tezist, adică susţinător în toată lucrarea al unei idei, în care scop este alcătuită schiţa dramatică. Nu ne îndoim însă că schimbat într'o piesă mai desvoltată, acest miez dramatic va lua o altă înfăţişare. Talentul autorului, învederat în primele două producţii teatrale, este o chezăşie pentru activitatea următoare.

A. D. Xenopol, *Sociologia e Storia* (Estratto dalla *Rivista Italiana di Sociologia*, Anno X, Fasc. V—VI — Settembre — Dicembre 1906;) Roma, presso la «Rivista Italiana di Sociologia», 1906; 30 pp. în 8°.

In acest capitol dintr'o viitoare nouă ediţiune a lucrării d-sale *Principiile fundamentale ale istoriei*, d. A. D. Xenopol caută locul pe care-l ocupă istoria în cadrul cel mare al ştinţelor şi cunoştinţelor omeneşti.

După ce arată deosebirea între actele de *repetiţie* şi între cele de *succesiune* [1]) şi învederează că deosebirea între ele este obiectivă, autorul dovedeşte, — în potriva lui Lazarus, Steinthal, Carrau şi alţii, — netemeinicia părerii, că repetiţia se vede numai în lumea cea materială, pe când succesiunea — care se desvoltă în timp — este privilegiul spiritului.

Fenomenele universului se pot împărţi însă în patru mari categorii, socotindu-le din punctul de vede e al raportului lor faţă de timp şi spaţiu: 1°) Fenomene universale cu privire la spaţiu şi timp; 2°) fenomene universale cu privire la timp şi individuale cu privire la spaţiu; 3°) fenomene universale cu privire la spaţiu şi individuale cu privire la timp; 4°) fenomene individuale cu privire la spaţiu şi timp.

Din primul fel d. Xenopol citează fenomenele atmosferice; reproducţia diferitelor spete de vieţuitoare; fenomenele datorite acţiunii căldurii interne; etc. din câmpul vieţei materiale. Din fenomenele spirituale enumără actele psihice şi logice ale cugetări; pe acele ale producţiunii, împărţirii şi consumării avuţiilor, etc. [2])

---

1) «I fatti di ripetizione ci mostrano il loro lato somigliante; i fatti successivi il loro lato dissimile» P. 6

2) **A. D. Xenopol,** *Sociologia e Storia*, pp. 13 — 14.

Din al doilea grup: Inclinarea axei globului nostru pe eliptică; inelele planetei Saturn; elipsele străbătute de comete, fiecare deosebită de cealaltă. [1])

Aceste două despărţiri de fenomene coprind acte de simplă repetiţie. Nu tot astfel e cu celelalte următoare.

Din cea de a treia categorie fac parte fenomene studiate de zoologie, paleontologie, geologie.

In sfârşit ultima despărţire, compusă din fapte individuale (sau generale, dar nu universale) în ce priveşte spaţiul şi timpul, coprinde fenomenele istorice propriu zise, Aşa, de pildă, civilizaţia egipteană, cea babiloneană, cea elină, cea romană, etc.; invazia barbarilor; cruciatele; oamenii geniali — cu influenţa lor asupra unei părţi din omenire, într'o anumită vreme — toate acestea se întâlnesc aci.

O despărţire absolută, firește, că nu există între aceste grupe; ba chiar sunt legate între ele prin fenomene de transiţie.

Din această cercetare, şi discutând împărţirile cunoscute până acum — cf. Bacon Auguste Comte, Spencer, etc. — autorul ajunge la concluzia că ştiinţele se împart în două mari categorii:

1. Cele privitoare la fenomenele de *repetiţe*, subîmpărţite în:
a) Naturale: fizica, chimia, biologia, etc.
b) Spirituale: matematica, psihologia, logica, dreptul, etc.
2. Ştiinţele istorice (fenomene de *succesiune*):
a) Naturale: geologia, paleontologia, etc.
b) Spirituale: istoria cu toate ramificările ei.

Acest prim capitol, interesant din multe puncte de vedere, îndreaptă atenţiunea — cu temeinicie — asupra întregei lucrări promisă cititorilor.

Ion Bârseanul, *Primele cânturi;* Budapesta, 1906; 56 pp. in 12.

Versurile coprinse în acest volum au o notă de poporanism care — uneori — ca de pildă în „Salba“ [2]) este lămurit naturalistă. In alte părţi [3]) se vede însă o îndepărtată amintire a lui Eminescu, în înfăţişarea lui de admirator al Evului Mediu. „Jalea Codrului“ [4]) are în schimb vre-o două strofe de aleasă imitare a poeziei poporane. Numai versurile:

Pfânge frunza nucilor
Chiotul haiducilor

pot singure să preţuiască mai mult decât o mică poemă norocos inspirată. Nu toate rândurile însă au aceiaşi poezie; şi multe nu sunt prea uşoare la citit.

O bucată care poate să caracterizeze felul de a scrie al poetului este chiar întâia poezie din volum:

Noapte de vară

Adâncă pace-i, Doamne!
Dau miros fragii copţi:
Precum ca să însamne
Cărarea doamnei—Nopţi

Plutesc necunoscute
Fantazme de omăt
Se'ntoarnă feţe mute
Fricoase îndărăt.

Şi gânditoarea Noapte
Socoate'n mers tăcut,
Din calea cea de lapte
Vr'o stea dac'a perdut.[5])

Din totalitatea versurilor se întrevede o notă de poezie lipsită de banalitate; şi unele din poemele domnului I. Bârseanul, apărute în urma publicării acestui volum întăresc şi mai mult această credinţă sau mai bine zis această observare a multor cititori.

1) **A. D. Xenopol** *Sociolrgia e Storia*, p. 14.
2) Pag. 20.
3) «Regele gotic» pp. 9—10; «La Castel» pp. 11—12, etc.
4) Pp. 5—6.
5) **Ion Bârseanul**, *Primele cânturi*, pp. 3—4.

Dela Siriu, *Sylva-Carmen şi CarmenSylva*, atelierele Socec, Bucureşti; 192 pp. în 8⁰, cu numeroase ilustraţii afară din text şi cu o hartă a României.

Intreaga lucrare este un amestec de povestire de excursii în regiunile muntoase; de legende privitoare la plante, animale, ori superstiţii poporane; şi mai ales o stăruitoare apărare a împăduririi sau cel puţin a păstrării locurilor azi acoperite de codri, dumbrăvi şi crânguri. O mare dragoste pentru viaţa sylvestră se revarsă în tot coprinsul volumului; şi aceasta face une-ori pe autor, a scrie pagini interesante ca descriere a locurilor văzute. Dacă limba ar fi fost curăţită de unele neologisme — mai ales în povestirile ţăranilor — şi dacă lucrarea avea un plan mai unitar, volumul s'ar fi înfăţişat ca o producţiune de o însemnătate rară. Firește că şi stilul nu e destul de mlădios; dar adeseori interesul deşteptat de conţinut covârseşte în mintea noastră această lipsă. Ilustraţiile elegant executate, şi din cari cititorii acestei Reviste au văzut reproduse vre-o câteva, adaugă — împreună cu informaţiunile de ordine botanică — la interesul deşteptat de această lucrare.

N. I. Apostolescu.

Cărți și reviste străine

Les gens d'Auberoque, roman de *Eugène Le Roi*.

Autorul, un scriitor drept și conștiincios, studiază în această lucrare moravuri de provincie.

Personagiele de care vorbește Eugène Le Roi, trăiesc într'un colțișor de pământ, unde oamenii nu se hrănesc decât cu un fel de castane fierte, făcând numai la anumite timpuri altfel de mâncare.

Un biet francez a căzut în cuibul lor și a fost pus să păzească pe Michelette fiica unui șef al ținutului Auberoque.

După diferite împrejurări, el ajunge să se căsătorească cu fata ce i-a fost încredințată s'o păzească. Ei s'au iubit și au dus o viață fericită.

Romanul este lipsit de prea multă intrigă. Toată frumusețea lui constă în stilul cumpătat și viguros, în peisagiele clare, și în tipurile firești luate chiar în momentele vieții obișnuite.

Se zice că naturaliștii adese ori n'au dat ceeace se aștepta dela dânșii; aceasta din cauză că ei s'au trudit să iee subiectele de acolo de unde nu erau.

In scrierea ce ne-o prezintă Le Roi, atât obiceiurile rele cât și cele bune ne sunt înfățișate cu o plăcută limpeziciune.

Le jardin de la sagesse, poemă de *Pierre Camo*; ed. Floury, Paris.

Se vede că autorul a citit pe Catul, Lucrețiu și Teocrit; imagini din Asia se unesc în gândul său cu grațiile clasice ale lui Racine și Fénelon.

Versurile sale suntcurate și luminoase ca profilul unor munți înalți.

Ca să ne facem o idee de frumusețea lor, extragem câteva strofe din poezia următoare:

Viendras-tu quelquefois, Sarrasine indolente,
Dont le corps est plus frais que le raisin nouveau,
Le poivron rouge et la pastèque succulente,
Viendras-tu te poser ici comme un oiseau?

Pour orner tes cheveux, j'ai des fleurs de grenade,
Pour tes lèvres des figues fleurs et du vin vieux
Et de l'eau de benjoin, de rose et de muscade,
Pour baigner de senteurs ton corps harmonieux.

Dans la solennité de la rude nature,
Des pierres mortes et des astres désolés,
Tu serais une vive et suave parure
De jeunesse, de joie et de fragilité;

Tu serais au milieu de ma noble terrase
Comme un magnolia du glorieux été,
Dont la neige fiévreuse exhale dans l'espace
Le parfum de la mort et de la volupté.

Le Miroir d'étain, poemă de *Maurice Levaillant.*

Curios lucru, că autorului i-a plăcut să caute la autorii de idile, mime și epigrame, mici tablouri din viața familiară, pe care le-a împrumutat și prin unele locuri chiar le-a reprodus, dându-le o frumoasă formă literară.

Dacă el nu este de loc așa cum ar fi dorit să fie

. . . . . né dans un bourg de l'Attique
D'une marchande d'herbe et d'un bouvier rustique,

apoi poate să se mângâe că trăește printre barbarii cimerieni, pentru că el revelează care a fost frumusețea Atenei, Siracuzei, Alexandriei în

La surface limpide et lisse de l'étain
Qui, détenteur des cieux et des soleils éteints,
Après avoir dormi deux mille ans dans la Grèce
Au sépulcre odorant d'une jeune prêtresse,
Magique, restitue à nos regards pieux
Les reflets alternés des hommes et des dieux.

La Revue. — 15 Februarie.

Georges Pellissier semnează un articol în care vorbește de *Omul politic în teatrul modern.*

De oarece foarte puține sunt piesele de teatru în care să figureze omul politic, autorul își propune să cerceteze rolul acestui personaj în comedia franceză și să arate pentru ce, mai ales în comedie, figurează acest rol.

Mai întâi trebue să se știe că dacă piesele în cari apar politicianii nu pot reprezenta pe scenă dezbateri politice, aceasta nu împiedică nicidecum ca aceleași caractere politice să fie foarte bine redate printr'un alt caracter individual, modificat prin influențele politice.

Omul politic figurează mai totdeauna în comedii unde are un rol cam urît și un portret cam neprielnic. Aceasta, din cauză că orice comedie nu reprezintă nici odată virtutea.

Analizând mai multe roluri ale politicianilor prin diferite comedii, și punându-și întrebarea: „ Pentru ce acest fel de piese maltratează așa de rău pe omul politic", autorul dă următoarele răspunsuri:

1) Pentru că mai totdeauna comedia reprezintă viciile oamenilor, și mai ales comedia realistă din timpurile noastre; căci rău ni se pare totdeauna mai real decât binele. 2) Teatrul nu poate să ne arate decât un fel de viață parlamentară, sau oficinele unde se fac diferite tocmeli și transacțiuni politice. 3) Din cauză că cea mai mare parte dintre scriitori privesc rău politica. Ei disprețuesc pe toți politicianii și le arată o mare rea voință; scriitorii teatrali obișnuesc să le dea în piesele ce scriu roluri cât mai josnice socotind politica aproape ca o conrupțiune.

Mercure de France. — 15 Februarie.

Pierre Vierge publică un articol asupra *Lecturilor lui Bonaparte în Egipt*:

Conservatorul castelului Malmaison — d. Pallu de la Barrière — a cerut de curând primarului din Marsilia, să-i deà niște volume cari se zice că ar fi aparținut generalului Bonaparte; aceste cărți sunt lăsate la Marsilia și păstrate în biblioteca acelui oraș, de pe timpul întoarcerei armatelor franceze din luptele ce au întreprins în Egipt.

Comitetul bibliotecei a găsit că e dreaptă cererea, căci e mai bine ca și aceste cărți să fie păstrate la castelul dela Malmaison unde se găsesc toate obiectele de pe timpul lui Napoleon și de aceea a dispus eliberarea cărților.

Cărțile lui Napoleon, păstrate la biblioteca din Marsilia, pot să ne deà un indiciu despre particularitățile caracterului marelui general, și să ne arate ce citea el în ajunul luptelor ce aveà să le poarte cu Mamelucii.

Ele sunt în număr de douăzeci și cinci tratând subiecte de morală, politică, istorie, filosofie, etc. Toate sunt legate la fel, în piele, aurite și cu două inițiale jos.

Cu toată activitatea sa prodigioasă, Bonaparte era un mare cititor. In unele momente de lectură, el avea crize nervoase. In sfârșit, lui îi plăcea să viseze pe cărți.

Incă pe când era tânăr, obișnuia să citească mâncând. Dacă termină de mâncat, chiar bând cafeaua continuă cu cititul.

El se află în țara legendară a mormintelor Faraonilor, tot așa de veche ca și omenirea. Intr'o noapte, pe când în jurul său nu se vedeà decât Piramidele seculare repauzându-se în liniștea nopții și Sfinxul luminat de razele stelelor, pe când nu se auzià decât zgomotul ritmic al valurilor mării și respirarea armatei sale adormite, Napoleon Bonaparte citià pagină cu pagină în „Essais de Morale et de Politique" de Bacon (capitolul L'ambition):

„La război, trebue să alegi cu preferință generali buni, ori cât de ambițioși ar fi ei. Utilitatea serviciilor acestora, interesează mai mult decât orice și a vroi ca un om de război să nu aibă ambiție, însemnează a i lua orice speranță..."

Surâzând, Bonaparte repetă această frază de mai multe ori.

Când era chemat de datorie în fruntea oștilor, lupta ca un erou. Câteva momente libere însă dacă avea, el continua să citească volumele din secțiunea bibliotecei sale ce o transportase în Egipt.

Păcat că atunci când cărțile lui Bonaparte au fost readuse în Franța, mare parte din ele s'au pierdut.

Din aceste câte au mai rămas, foarte ușor se pot cunoaște pasagele unde Napoleon s'a oprit mai mult, căci cărțile se deschid lesne la acele pasage.

Ele sunt cercetate cu oarecare emoțiune și curiozitate de mulți lectori.

La Revue bleue. — 23 Februarie.

Paul Louis se ocupă de *dreptul grevei*:

Una din cele mai interesante probleme economice, e aceea a grevelor, nu numai a celor ce paralizează serviciele publice, dar și a celor particulare, acestea constituind episoadele cele mai caracteristice și cele mai decisive în lupta claselor.

Grevele au loc aproape în toate statele.

Faptul acesta a dat loc la întrebarea; cum să trateze statul pe greviști, și ce legislație să aplice? *legislație de drept comun* sau *legislație aparte.*

Greva va fi considerată, ca un delict ea însăși, va fi considerată, ca o circumstanță agravantă, sau asimilată faptelor normale zilnice.

Discuțiile relative la greve, dau naștere la numeroase controverse, căci nimic mai mult, ca greva, nu arată opoziția teribilă, ce există între capitaliști și clasa salariaților. Cu cât timpul trece, cu atât mai mult antagonismul acesta, se afirmă, și grevele se întind.

In diferite timpuri s'au făcut legi speciale, cari aveau de scop să pedepsească pe greviști, pedepsele acestea făcând parte din legislația dreptului comun. In Franța s'a considerat grevele, ca delicte, ba chiar, ca acte de crime.

Acum însă, s'au suprimat din codul penal asemenea articole, și se opresc numai acele greve în care se constată fraudă, înșelăciune, unde se fac acțiuni de rea credință, care au fost determinate, și prin cari se atacă libertatea patronilor și lucrătorilor.

Violențele sunt pedepsite după regulele dreptului comun, prin articolele prevăzute în codul penal.

Dacă, organele conservatoare, dacă economiști zișI liberali, combat reîntoarcerea pur și simplu la dispretul comun, aceasta o fac pentru că această reîntoarcere, a fost reclamată în tot timpul, de proletariat.

In fiecare an grevele se înmulțesc; în Franța statisticile arată dela 700 la 1000 de reuniri, asemenea în Statele-Unite și Germania.

Toate aceste, datorite cu deosebire, în *Franța democratică, clasei lucrătorilor.*

La Revue de l'Art *ancien et moderne.* — Februarie 1907.

In No. precedent al acestei reviste Louis de Fourcaud începuse studiul său asupra marelui pictor francez *Honoré Fragonard*, dând mai multe amănunte relative la copilăria lui, arătând cum a început el arta picturei și primile impresiuni ale pictorului în această artă.

In No. de față al revistei, autorul continuă studiul început:

La 30 Martie 1765 s'a ținut la Academia Regală din Paris un concurs de lucrări prezentate de pictorii tineri. Iată ce zicea: un membru al Academiei vorbind despre acel concurs.

„Am fost la ședința Academiei Regale. D. Fragonard a fost agreat cu aplauze. El expusese în fața adunării un tablou istoric foarte frumos, mai multe peisage bine făcute și admirabil colorate precum și mai multe desemnuri în diferite maniere, toate de un merit deosebit"...

Trebuința de a face o operă considerabilă, în vederea căpătărei primului său grad academic, l'a preocupat mult timp. El a șovăit în alegerea unor subiecte din psihologia teatrală, concepțiuni istorice, etc. De odată se oprì asupra subiectului „Moartea lui Coresus" modificând la început de mai multe ori aranjamentul adoptat întâiu. Din cauza aceasta chiar o frază dintr'o critică asupra lui, de pe acea vreme spunea:

„Nici odată mulțumit de producțiunea sa, el șterge și revine asupra lui însuși, ceeace este o metodă care vatămă talentul și care nu poate îndreptăți pe tânărul pictor".

Oprit asupra acestui subiect de scene teatrale el a fost de o justețe absolută. A executat această pagină neliniștitoare așa fel, că academicianii au rămas uimiți și l'au primit în academie în aplauze nesfârșite.

Partea ideală este sublimă la acest artist: nu-i lipsește decât o culoare mai adevărată și o perfecțiune technică pe care numai timpul și experiența poate să i le procure.

Fragonard erà de talie mică, bine proporționat, figura rotundă, fizionomia sinceră, ochii vioi, îi plăceà societatea oamenilor, numai ca aceștia să fie de spirit.

Totdeauna aveà gata pe masa lui mai multe foi de hârtie și creioane, de oarece, o vorbă, o amintire, o emoțiune, o impresiune, îi sugerà o compoziție pe care o și așternea pe hârtie. Este curios, că mai toate tablourile sale, te fac să te gândești pe rând la diferiți maeștrii: Boucher, Watteau, Rubens, Rembrandt, etc., deși nici o urmă directă, nici o imitație nu se vede în lucrările sale din care emană un gust frumos de aranjare a culorilor și un acord minunat de tonuri.

Mare parte din viața sa, a pictat scene amoroase.

In Iunie 1769 s'a căsătorit la Saint-Lambert de Vangirard cu Maria Ana de Gérard, o femee nici frumoasă, nici grațioasă, nici spirituală, nici distinsă, nici bogată.

In 1773 el a întreprins o îndelungată călătorie în cursul căreia a lucrat multe tablouri frumoase. Din această călătorie a avut un mare proces cu un financiar în a cărui întovărășie plecase.

L'art et les artistes. — Februarie 1907.

Poussin, novator și peisagist; studiu de *Raymond Bouyer.*

Poussin novator! Dar el nu este oare clasic prin excelență? Numele său chiar, nu este sinonim clasicismului și regulei? Cu toate acestea el are două moduri de a fi novator: *a)* scutură jugul regulelor asupritoare; *b)* se ridică hotărât contra domniei răului gust.

Nu are decât un mod de a se arătà ca novator: combate în numele sentimentului personal, toată dominațiunea care degenerează în desemnuri banale.

Poussin nu este numai un pictor psiholog în regatul profund al inimei, dar și un peisagist neașteptat, în domeniul naturei armonizate prin gândire. Peisagele lui Poussin fac tot atâta plăcere cuiva ca și sonatele lui Beethoven, cari vor rămânea nemuritoare. Natura ce o zugrăvește acest pictor, este însuși gândirea sa.

Iată cum se exprimă Bouyer, vorbind de Poussin ca peisagist:

„Da, el apare ca unul dintre cei mai mari peisagiști ai școalei vechi de pictură, căci dintre toate lucrările sale, peisagele sunt adevărate capo-d'opere în care este mărită ideea de modificare. Poussin, nu este un peisagist cum l'am fi crezut noi: el nu tratează decât peisage istorice, unde natura servește de cadru actorilor micșorați ai scenelor antice..."

Ca și vechiul înțelept, acest Platon al câmpiilor ideale, nu concepe de loc natura fără om.

Poussin ca peisagist este un remarcabil novator; el urmează totdeauna „sentimentul său". A lucrat patruzeci de ani, peisage în câmpiile Italiei. In arta sa, ca și în scrierile sale, acest francez italianizat nu are altceva poetic decât colaborarea constantă a adevărului, cu natura și poezia.

Nuova Antologia. — 16 Martie.

D. Benedetto de Luca, cunoscutul publicist italian dela noi, publică un studiu asupra Carmen-Sylvei din care reese limpede, personalitatea atât de extraordinară a poetei noastre încoronate. Studiul începe în chipul următor, dând idee în acelaș timp și de stilul în care este scris: «Din închisele sere ale castelului de Wied răsări, floare de Palat Regal cu toate frumusețile alese și cu toate mirezmele. In ea, inteligența sa se deschise la raza celei mai curate minți (prima învățătoare a Ei fù mama sa, înzestrată cu cea mai rafinată cultură și mai complectă). Orizonturile deschise din fața Ei și vastele livezi înverzite și parfumatele efluvii a dulcelui părintesc domestic, întăriră într'însa virtutea sângelui și înțelesul vieții». Iată cum traduce autorul articolului, mai departe, câteva din cunoscutele gândiri ale Reginei cari par a se înaripà și mai mult, sub frumusețea cântătoare a limbei italiene:

«Studiate il corpo umano: l'anima non n'e guari lontana».

«La civetteria non è sempere un adescamento: essa, qualche volta, è uno schermo».

«Le donne nei loro bambini combattono sopratutto i difetti del marito e della sua famiglia».

«Una casa scuza fanciulli è come una campana senza battaglio. Il suono, che dorme, sarebbe dolcissimo se ci fosse qualche cosa che lo destasse».

«L'amicizia alimentata dalla riconoscenza è conu una fotografia: col tempo si scolora».

«Non v'ha che una felicità: il dovere. Non v'ha che una consolazione: il lavoro. Non v'ha che un godimento: il bello».

«Dacchè la nostra felicita ci appare un'illusione, noi lavoriamo a distruggerla».

«V'ha una specie di fraternilà che si stabilisce a prima vista fra quelli cui ha colpiti il dolore. Quando avete vestito per lungo tempo la gramaglia, voi vi sentite attirati verso ogni abito nero che incontrate».

«La bestia che soffre cerca la solitudine. Non c'è che l'uomo il quale cerca di menar pompa anche oella stessa sofferenza».

«Quando ci si è da lungo tempo separati dalla gioia, non la si chiede più, e quand' essa batte alla nostra porta, si va ad aprire tremando, per tema essa non sia il dolore travestito» . . . . . .

. . . . . .

D. Benedetto de Luca, închee astfel studiul său:

«Pe un Tron fără glorie din trecut, Ea a știut să ridice măreția Coroanei la o înălțime la care un alt sceptru nu mai ajunsese poate. Și acum, în supusa recunoștință a poporului Său, trece încrezătoare sporind bogățiile geniului său și ale soartei sale. Așa că, toți copii pe care Ea îi îmbrățișează și în aziluri îi crește, femei cari au ridicat din cărțile sale ochii însetați de speranță și umezi de plâns, bătrâni cari au salutat'O ca pe un sol al păcii venit să strălucească de-asupra sfâșierilor naționale, soții și amanți cărora Ea le însufleți sublimele idealuri ale dragostii și ale familiei, toți O iubesc și O binecuvintează, pentrucă fiecare găsește în Ea un reflex al însuși destinului, o făgăduință a însuși viitorului, o chezășie a strălucitei stări a Patriei, o proorocie a spornicei Sale măreții și propășiri.

Emporium. — Martie.

In urmarea articolului său asupra *Arhitecturei și Artei* românești, d. William Ritter, vorbește de pictorul Grigorescu arătând calitățile lui extraordinare și puterea cu care introduse peisajul național și scenele populare în câmpul întins al artei. D-sa îl compară cu nobilul muzicant Cec. Smetana, care dete muzicei naționale din Boemia dreptul de cetate în melodrama și simfonia universală. Autorul dă cu drept cuvânt,

atâta importanță operei artistului nostru, că zice, că un astfel de pictor ar merită premiul Nöbel.

Mai departe, articolul său se ocupă de talentatul nostru pictor G. D. Mirea: «singurul din generația imediat următoare lui Grigorescu, care poate să-i stee alături». Arată calitățile de portetrist ale d-lui Mirea ca și de decorator și vorbește de tablourile sale mari expuse în Paris ca: *Vârful cu dor* și *Capul lui Batori*. Amintește numele pictorului Petrsșcu „quest' ottima artista", atinge numele pictorului Alexandru Steriade și pe a lui E. Stoenescu „giovani rumeni, di cai auguro il meglio" și sfârșește amintind numele mult regretatului Georgescu.

Stefan Langa

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

1548

D. George Panu

Fe când marele Rosetti — mai mult desgustat de pustiul ce creștea împrejurul lui prin dezertările amicilor săi politici, decât slăbit de boală și de bătrânețe — lăsa condeiul să'i cază din mână, un tânăr, puțin cunoscut până atunci, lua acest condeiu spre a'l mânuì cu o dibăcie singulară, cu o îndrăzneală care mergeà până la nesocotință, cu o logică ce degenerà adesea în dialectică,[1]) o vervă nesecabilă, o vehemență incandescentă și o înverșunare ce se arătà cu atât mai reală, cu cât ea erà mai aparentă.

Acesta erà d. George Panu.

Mai fericit decât C. A. Rosetti, d. Panu sosia pe un tărâm netezit de alții, în care prejudițiile Regulamentului organic ajunseseră povești de copii. Dar totuși se cerea să-și facă cineva drum cu putere prin mijlocul ruinelor vechiului regim, ca nu cumva să vie alt cineva și cu molozul și dărâmăturile trecutului să clădească un nou edificiu social, în care unii numai să muncească, iar alții numai să consume. I. C. Brătianu avea veleități de a se întoarce către trecut, căci zisese de câteva ori că el este conservator, și Principele Dimitrie Ghica, relevând aceste cuvinte ale șefului liberalilor, susținuse că nu el s'a făcut liberal, ci Brătianu conservator. Libertatea erà deci în primejdie.

D. George Panu, născut în anul 1846, și-a făcut studiile în Iași și este aproape sigur că a făcut studii frumoase, pentrucă îndată a fost numit prin concurs profesor de liceu, unde a trebuit să propună cu un succes vădit și a fost iubit de școlarii săi: unii dintr'înșii au până azi un devotament și un cult pentru persoana sa. Intâia sa apariție pe arena publică și-a făcut-o în *Convorbirile Literare*, unde scrise un articol interesant asupra Studiului istoriei la Români, și o serie de articole critice asupra Istoriei critice a lui Hașdeu, care pe atunci forma obiectul admirațiunii publicului. Toată tinerimea studioasă așteptà cu o nerăbdare febrilă apariția fiecărui articol

1) Numesc logică arta de a deduce concluzii necesare dintr'o premiză adevărată, și dialectică arta de a trage dintr'un principiu consecvențe aparente.

al lui Hașdeu în *Columna lui Traian* și erà fermecată de acea condițiune multicoloră cu care surprindeà el în fiecare săptămână, de originalitatea metoadei, de puterea judecății, de cutezanța teoriilor și de noutatea concluziilor. Nimeni nu aveà curajul de a se îndoì în public de siguranța rezultatelor la care ajungeà Hașdeu. Singur d. Panu intreprinse o polemică contra concluziilor lui. Și erà mult adevăr, dar și multe erori în articolele sale. D. Maiorescu încondeiase, după sistemul său, pe mulți din literații „Vechei Direcții". Numai Hașdeu, din fortăreața cunoștințelor sale slavone, rămâneà neatins, pentrucă nimeni nu se bizuià să-l atace pe un tărâm, peste care el erà stăpân și ceilalți cu totul necunoscători. Hașdeu erà prea mare și prea mândru pentru a se lua la harță cu un debutant în specialitatea sa. De aceea inspiră răspunsurile sale tânărului Gr. G. Tocilescu, care le tipăria în *Columna lui Traian*. Lumea nu puteà să crează că un tânăr ca d. Panu va avea dreptate în contra corifeului științei istorice dela noi, și de aceea Mihail Zamfirescu îl luà în zeflemea, făcându-l să recite, în satira sa intitulată: *Muza dela Bolta-rece*, următoarele versuri:

Eu sunt Pan-Pan *tocilitul*
Ce istoric mă numesc!
Insă, vai! nenorocitul,
Nu prea pot s'o nimeresc.

sau

Cât oi fi ș'oi mai trăi
Eu istoric n'oi mai fi!
Frunză verde lemn-trăsnit,
Căci Hasdeu m'a prăpădit!

Mulți dintre scriitorii de pe atunci, mai ales cei dela *Revista Contemporană* (1873) luau în râs pe d. George Panu. Laurian îl trata cu un aer segnorial în tabletele sale bibliografice; alții însă simțiau că dacă d. Panu n'a nimerit pretutindeni adevărul, aveà totuși în sine stofa unui eminent scriitor.

Când d. Maiorescu ajunse în 1874 ministru al instrucțiunii, d. Panu, ca unul ce-și făcuse armele în contra lui Hașdeu, fù trimis la Paris să studieze istoria. Aci el se înscrise la școala *des Hautes Etudes*, însă în acelaș timp, ca om practic, urmă și cursurile facultății de drept, și, după trieniul academic reglementar, obținù diploma de licențiat în drept. Firea intelectului său nu'i permiteà să se cufunde în cercetările cu totul speciale și adesea pedante ale școalei *des Hautes Etudes* și, când Gaston Boissier îi propuse să cerceteze litera *C* sub toate combinațiile ei în inscripțiile din Neapolitane, el aruncă cât colo «Corpus Inscriptionum latinarum», spre a se ocupà cu alte materii care îl atrăgeau, precum: economia politică, estetica pozitivistă, științele de stat și tot ce se raportà la politică. Citià cu asiduitate ziarele, mai ales pe cele socialiste și se întoarse în țară cu un arsenal întreg pentru luptele politice.

Aici se aliă mai întâi cu Conta și cu Verussi și lucră ca un colaborator de temeiu la ziarul *Liberalul* din Iași. Conta intrând în minister, el continuă a scrie, și într'o zi pierdù acea scrisoare care dà pe față fondurile din care se hrănià ziarul, producând un scandal, care făcù mult rău amicului său politic.

Când C. A. Rosetti, ca ministru de interne la 1883, vizità Moldova, avù o conversație cu d. Panu, care îi făcù impresie cu ideile sale socialisto-radicale și Rosetti îl luă de secretar general. D. Panu profesează până astăzi,

dacă nu un cult, cel puțin o admirație pentru Rosetti, pe cât d-sa poate admirà pe cineva. Incepând ca socialist sau cel puțin dându-se pe atunci de socialist, această atitudine atrase împrejurul său pe d-nii Mille, C. Bacalbașa, chiar pe d. Nădejde, care ambiționà și d-sa la vrednicia de șef de partid, lucru care 'l învrăjbi mai târziu cu d. Panu. Acesta își luă toată independența sa și se arătă pe deplin ceea ce fù în ziarul *Lupta*.

Orator bilios, viu, agresiv ; fanatic ca adversar, dar rece și nesigur ca amic ; îndrăzneț, aruncându-se cu ochii închiși asupra vrăjmașuluiși neferindu-se de a-i face orice rană cât de adâncă. Articolele sale contra liberalilor și contra regelui au trecut peste orice măsură și lege susținând câte odată imposibilități, ca atunci când zicea că Eugeniu Stătescu trebue omorît, sau când a vorbit contra facultății de teologie ; nu știu însă cum face că prin puterea dialecticei sale scăpă totdeauna de ridicol.

Niciodată n'a fost corist, în totdeauna o personalitate, și oricâte hatâruri i-ai face ca guvern sau ca aliat, nu ești niciodată sigur de sprijinul său. Studiază cu o stăruință inteligentă chestiunile de economie politică și constituționale, și de câte ori ia cuvântul este armat din cap până în picioare, ca în chestiunea dării în judecată a ministerului Brătianu, unde a lăsat cu mult în urmă pe toți cei ce au vorbit pro sau contra.

In opoziție e jenant, pentrucă este nedisciplinabil și pentrucă adesea trece dincolo de scop. Așa în opoziția-unită ataca mai mult pe rege, și prin aceasta depărtà pe suveran de opoziție. Dar dacă alianța sa e supărătoare, nu este mai puțin adevărat că servește admirabil pe cei ce's cu sine prin articolele sale vioaie, țâșnitoare de forță și știință, prin indiscrețiile sale, prin modul îndrăzneț și militant cu care atacă chestiunile cele mai spinoase și prin pișcăturile spirituale ale cuvintelor sale.

Are vorba anevoioasă și fraza greoaie, când nu se pregătește, dar aceasta nu-l împedică de a-și spune cuvântul său când este trebuință și de a lovì cu putere în adversarii săi. Și, zău, nu știu cine a scăpat de muscăturile și loviturile d-lui Panu. Citind mereu Lupta, credeam în cele din urmă că d. Carp este nu numai un fanfaron, dar chiar un nebun de balamuc. Condeiul ca și buzele lui distilă venin, și ochii săi trimit lumini fulgerătoare. O ironie care grimasează câte odată pe buzele sale îi dă fizionomia unui diavol.

E greu de guvernat, și, când ți l-ai luat ca aliat, trebue să-l legi cu o coardă tare, ca pe panterele îmblânzite. Dacă scapă vânatul,—pe care îl miroase, îl simte, îl urmărește cu o sete de sânge nestinsă, cu salturi de fiară selbatecă,—este în stare să se arunce asupra stăpânului.

Erà interesant într'o vreme să fi văzut pe d. Panu urmărind pe Vernescu, cu limba scoasă și sabia în mână, căutând a-i dà lovituri de moarte, iar pe de altă parte pe Vernescu făcând tot felul de sărituri, ferindu-se când în dreapta când în stânga, ca să evite vârful armei neînduplecatului său vrăjmaș. Toți știau însă cât de anevoe este să încolțești pe Vernescu. Când credeai că ai pus mâna pe dânsul, atunci îți scăpà ca țiparul printre degete. Cam acelaș lucru se repetă azi cu d. Take Ionescu, căruia odinioară i-a aprețiat mult însușirile.

Scriind zilnic și după cele dintâi impresii, dacă nu s'a contrazis mult asupra principiilor, a căzut în mari contradicții asupra persoanelor ; exemplu, portretul lui Paladi, pe care îl făcuse cu totul alttel cu un an înainte ; și al lui Mârzescu pe care l-a desconsiderat în modul cel mai strașnic, după

ce îl adorase în scrisorile sale și care îi fusese de ajutor în timpul fugei sale la Paris, după condamnarea la un an închisoare și 5000 de lei amendă. Intr'un an d. Fleva erà idolul lui, în al doilea, fiara apocaliptică. Tot așa cu Dumitru Brătianu, Carp, Maiorescu, Lahovari, Catargiu, Manu, Take Ionescu, etc. Tot așa cu guvernele: astăzi erau bune, peste două luni rele. Aceasta îl silește să revie adesea asupra înțelesului cuvintelor și frazelor sale, și să se misce îndărăt, în loc de a merge înainte: să explice, să comenteze și să interpreteze discursurile și articolele sale. Este adevărat că găsește în tot deauna un colțișor prin care să scape când este înconjurat, dar un fugar, chiar nevătămat, este tot un fugar.

Casant cu impiegații săi, pe care îi concediază la cel mai mic semn de nemulțumire, dar având avantajul și fiind în stare a-și scrie mai-mai singur ziarele; de o fecunditate nesecată, el scrià odinioară în fiecare zi articole de fond, culise parlamentare, al doilea articol, informații, etc. și făcuse din ziarul său cel mai important organ de publicație, nu numai prin violența atacurilor contra guvernului și Coroanei, ci și prin importanța lucrurilor ce spunea, și prin originalitatea felului în care le spunea.

Acum, deși ocupat mai mult de avocatură, scrie totuși singur *Săptămâna*, unde discută toate chestiile la ordinea zilei, dar unde mai cu seamă mușcă cu o putere fioroasă, neînduplecată, în adversarii săi de astăzi. Câte sentimente, însă, nu sunt întărite la unii prin ura sa înverșunată contra celor pe cari ei îi iubesc! Căci pasiunea reacționează în pasiune contrarie. Simțindu-se singur pentru totdeauna, știind că amicii săi de azi sunt rănițiii săi de ieri, are presimțirea neputinței sale de a face vr'odată ceva în politică, și amărăciunea, și ura clocotesc din sufletul său ca dintr'un izvor firesc.

Violența atacurilor și lipsa sa de prevedere în politică i-a înstreinat multe simpatii și l-a făcut să treacă de un aliat periculos. Pentru un bărbat politic este foarte important de a nu se lăsà în voia impresiei momentului și după capriţiul condeiului. Voind să inventeze o combinație fericită de cuvinte ca să isbească în cineva, el riscă de a face o rană incurabilă; vehement, se va duce prea departe şi va fi nevoit să se retracteze; caustic, își va înstreinà oamenii pe cari i-ar putea atrage la sine și cu cari ar puteà lucrà împreună. Numai pe Kogălniceanu nu l-a atacat.

Panacea sa politică erà și este restrângerea prerogativelor Coroanei și sufragiul universal, după legea propusă de Victor Hugo: fiecare român elector, fiecare român eligibil. Pe cât înțeleg, d-sa voește votul direct. In acest caz îl rog să-și amintească broșura lui Taine «Le souffrage universel» și să vadă dacă are ce răspunde la obiecțiile de acolo.

In rezumat: viața sa a fost făcută să aducă multe adevăruri și lumini nouă, dar în acelaș timp să spue și că cei mai buni de azi erau cei mai răi de ieri, și din potrivă. De aceea mulți îl admiră în ceeace scrie, dar mai puțini îl cred.

Silver.

Curcanii Ovreiului

ANECDOTA

e la Iași, de mult, când Rușii,
La o crâșmă'n mahala,
Ca la orice crâșmă, sara,
Multă lume furnica ;
Dară lume ca pe-atuncea,
Nu de-aci de pe la noi,
Ci cazaci și muscălime
Ce pornise la războiu.

* * *

Cum era deci crâșma plină,
De gemea, de forfotea,
Și ovreiul la tișghea,
Iată-un rus pe ușă vine
Parcă s'ar păzi cumva,
La ovreiu întins se duce
Și-i arată sub manta
Un curcan frumos și mare
De-ți ziceai : De unde-l'are!
— *Scolchi* 'ntreabă-atunci ovreiul
Sau *cât costă*, cum s'ar spune,
— Nu, *dva rubla*, zice rusul
Și curcanu 'n mână-i pune.
Pune mâna și ovreiul
Și 'ncercându-l de e greu,
— *Una rublă* îi răspunde,
Căci cu două 'ți vând și eu.
— Nu, *dva rubla*, zice rusul.
— Una, hai, ovreiul zice,
De vrei, uite, na-ți parale,
Că n'am când, am treabă-aice.

* * *

Și cu-aceste vorbe rusul
Mai gândește ce-a gândit
Și se ia și dă curcanul
Și ia rubla în sfârșit.
Și cu rubla cum o ia
Cere de băut să-i dea.
Iar ovreiul iea curcanul,
Il mai cearcă 'n mâni de greu
Și trecând cu el în tindă
Zice 'n gându-i :
„Uite, zău,
„Ce mai pleașcă, bună pleașcă,
„Cu-o cărboavă-așa curcan !
„Face chiar și trei cărboave,
„Iară două, ca un ban.
„Vineri sara pentru sabeș,
„Ce mai lucru de friptură ;
„Gât umplut și chifteluțe
„Care se topesc în gură !
„Ce mai pleașcă ! Bună pleașcă,
„Cu-o cărboavă-așa curcan !
„Face ori când trei cărboave
„Iară două, ca un ban !“

* * *

Ajungând apoi în tindă
Iea curcanul bucuros,
Il aruncă 'n pod de jos,
Și se întoarce în crâșmă. Iară
După el un rus pe dată,
Pe sub streașină, pe-afară
Urcă 'n pod mai pe dindos
Și dă, hai, curcanul jos.
Apoi sub manta, cu pază
Indosindu-l frumușel.
Haide la ovreiu cu el.

* * *

Când privește-ovreiul còlo,
Zice : „Uite, alt curcan !
„Mai frumos ca celalalt !
„Două ruble ca un ban !
„Dar de unde-i scot ei rușii !..
„Parcă i-ar fi scos din baltă !
„Dacă-l capăt și pe-acesta,
„Am pe Vinerea cealaltă.“
Apoi *scolchi* iar întreabă.
— Nu, *dva rubla*, rusul zice,
— Una, una, zice-ovreiul,
Dacă nu, hai, mergi de-aice !

Apoi unul tot : *dva rubla*,
Celalt : *una*, nici un ban !
Şi 'ncurând se 'nchee târgul :
Incă-o rublă pe-un curcan.

* * *

— *Doi* : gândeşte-acum ovreiul,
Pleacă 'n tindă bucuros
Şi-l aruncă 'n pod de jos.
Dară pân'se 'ntoarce dânsul
Inapoi în crâşmă iară,
Iată că-un alt rus l-ajunge
Cu curcanul de pe-fară.
— „Incă unul, zice ovreiul.
„I-au furat de undeva !
„Dar ce-mi pasă : eu îi cumpăr ;
„Altul nu i-ar cumpăra ?!
„Mai vârtos când, de, ostaşul
„Este om împărătesc
„Despre cinstea lui atunce
„Pot eu dar să bănuesc ?!
„Dacă-l capăt şi pe-acesta
„Facem noi atunci altfel :
„Mâne merg frumos cu dânşii
„Şi-i vând còlo la hotel.
„Şi iau, dacă nu mai bine,
„Zece ruble ca un ban...
„Ce ! poftiai acum la sabeş
„Să plesneşti musai curcan ?!
„Ce ! Pofteai pe Vineri seara
„Ca să ai musai friptură,
„Gât umplut şi chifteluţe
„Care se topesc în gură ?!
„Dar ce, tată-tău şi mă-ta
„Te-au crescut tot cu curcani ?!
„Ce, bogaţi, boeri au fost ei
„Ca să-şi bată joc de bani ?!
„Ai uitat de când, sărace,
„Nemâncat chiar te culcai,
„Şi după-un biet sfert de pâine
„Câtă vreme sughiţai ?!...
„Doi curcani să fie numai
„Şi chiar unul singurel
„Sau ori cât de mulţi, mai bine
„Vinde-i còlo la hotel !
„Vinde, da, şi ia parale :
„Paşte sunt odată 'n an !
„Prinde banul când îţi vine :
„N'ai să crăpi făr' de curcan !...

Deci o 'ncepe iar cu *scolchi*
Şi *dva rubla* şi 'nsfârşit,
Târgul iar e isprăvit.
Rusul ia şi-această rublă
Şi la cinste, hai, s'a pus
Iar ovreiul cu curcanul
Merge şi-l aruncă sus.
Dar n'apucă dânsul bine
La tişghea să intre iară
Când alt rus pe uşă vine
Cu curcanul de pe-afară.
— „Incă unul, zice-ovreiul,
„Când priveşte 'n partea uşii;
„Au furat de-au stins pământul!
„Indrăzneţi mai sunt şi ruşii.
„Mâne 'mi trebue-o căruţă
„Că doar n'o să pot altfel
„Ca să duc de-aici curcanii
„Pân' acolo la hotel.
Apoi iar începe târgul
Tot cu *scolchi*, cum am spus,
Şi dă rubla, ia curcanul
Şi-l aruncă iarăşi sus.

Dar acuma când curcanul
Còlo sus în pod se duce,
Şase, şapte ruşi l-aşteaptă
Numai gata să-l apuce.
Şi se 'ncepe—acum o moară
Intocmită cu temeiu
Care plimbă biet curcanul
Când în pod, când la ovreiu,
Şi ovreiul dă la ruble,
Şi mereu îşi zice 'n gând:
Opt cu-acesta, nouă, zece,
După cum îi vin la rând.

Mai pe urmă însă-ovreiul,
Ce-a făcut ori ce-a lucrat
Uită câţi a numărat.
Şi cum şade aşa la gând
Câţi anume o fi având
Şi cum tocmai lume 'n crâşmă
Nu mai este, căci s'a dus,
Dintr'o dată-aşa cu toţii
De nu-i nici picior de rus,
Hai, se sue 'n pod să vază
Insuşi el cu ochii lui,
Şi ce este şi ce nu-i.

Iar la pod când pune scara
Se gândește el și zice :
„Ce mai curcănime-acuma
„Este sus în pod aice !
„Când în pod cu lumânarea
„M'or vedeà ei dintr'o dată,
„Or să facă-un hòdur-hòdur,
„De-o să crezi că-i o armată
„Parcă-așĭ vrea cât mai în grabă,
„Sus în pod ca să mă sui !
„Parcă vezi cum fiște-care
„Are còlo capul lui ! ..
„Un cap roș cu nas de-oparte
„Și se uită-așa la tine,
„Aplecându-se 'ntr'o parte
„Parcă n'ar vedeà prea bine,
„Și-ar voì ca să te 'ntrebe :
„Ce poftești, mă rog, cu mine !..
„Mâni chiar trebue căruță :
„Cum sunt mulți, nu-i chip altfel
„Ca să-i duc pân' la hotel.
„Și-apoi trebui să-i și-acopăr,
„Că eu, de, i-am cumpărat ;
„Dară poți să dai de dracu,
„Că vezi, rușii i-au furat“.....
Dar în pod când urcă còlo,
Cât de mare-i podul sus,
Pace, liniște, tăcere,
De curcani nici urme nu's.
. . . . . .
. . . . . .
Iar a doua-zĭ află dânsul
Că mai mulți crâșmari ovrei
Cumpărase 'n acea noapte
Tot așa curcani și ei.

Th. D. Sperantia.

Grazielei

(După *Lamartine)*

---

dio, vorbă ce se 'neacă în lacrimile despărţirii—
Sfârşit, prin care se închee plăcerile de pe pământ —
Adio, tu stingi — fără milă — din suflet farmecul iubirii...
Doar vecinicia nu te ştie, îndurerat şi trist cuvânt!

Adio — 'n viaţa mea adesea, eu te-am rostit. Dar cum să ştiu
Ce-amărăciune te umbreşte?... Iar azi, cu suflet chinuit
Nu regăsesc nimic în urmă din ce'mi fu drag, — căci e târziu
Când omul zice „înc'odată", iar vecinicia „s'a sfârşit!"

Acum pricep cu 'nfiorare tot rostul tău — ce gându-mi curmă —,
Cuvânt, ce-atâtea vrei a spune, — când, purtător de tristă ştire
In haos nesfârşit şi rece, suspini, te stingi, lăsând în urmă
Uitarea: neagră noapte, strajă între-al meu suflet ş'amintire...

Şl totuşi, îmi revii pe buze, şi inima de tine 'i plină,
Cuvânt, pe care-l întretaie durerea — Doamnă peste gând
Şi Doamnă peste 'ntreaga Fire, ce par'că ţie se închină
Când tot ce murmură şi cântă „adio" zice suspinând.

A. Marta.

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

Teatrul modern

Alături de melodramă și de tragedia clasică [1])

Z'a sis, că nu e nevoie să mai vizitezi locurile, unde-ai petrecut când aveai 20 de ani și nici să cauți să mai revezi femeile pe cari le-ai iubit la aceeași vârstă.

După o zi de oboseală, găsești un conac în drumul tău. Călător, setos de odihnă și înfometat, îți pare mâncarea bună și vinul tot așa. Ei, încearcă să te mai duci odată și vinul îți va părea acru.

Farmecului primei călătorii îi va lua locul realitatea singură și tristă, iar seducțiunile femeei care ți-a plăcut la 20 de ani, le cauți zădarnic și pleci furios, că ai mai avut curiozitatea să revezi ce trebuia să rămâie aproape uitat.

Tot așa pățește publicul, când vine să revază un repertoriu care l'a încântat când era copil; tot așa pățește și artistul sau cel chemat să-l prezinte, când crede că în decursul anilor, publicul căruia se adresează, a rămas același.

Intr'adevăr, în teatru, ca și în biserici, moaștele rămân și ar trebui să se păstreze, cu cinstea cuvenită, în sicrie ermetic închise.

Nimic și nimeni nu rămâne același, și arta, — care simbolizează perfecțiunea — o fi eternă, însă e aceeași medalie, care 'și schimbă efigia și ecserga imprimând nota timpului.

Și fiind-că încerc să vorbesc de lupta, ce o dă teatrul modern celorlalte genuri, vă voi spune că publicul este acela, care cedând trebuințelor și vederilor sale noui, face să nască o literatură mai solidă și mai omenească.

S'a mai zis, că popoarele au totdeauna guvernele cari le merită; cu tot atât de mare dreptate se poate adăoga, că publicul are teatrul care-l cere. Iată de ce, întocmai ca și în domeniul științii, al politicei și al artei, spectatorul reclamă în scenă sinceritate și adevăr.

Existența sănătoasă a teatrului, care să aibă și asupra moravurilor

---

1) A IV-a conferință publică, din seria *„De-ale teatrului"*, ținută la 1 Aprilie 1907 la *Ateneul Român*. Autori citați în această conferință: F. Brunetière, I. Claretie și A. Koberstein. (Istoria Literaturii Germane).

influența cuvenită, se va datorì autorilor, cari urmărind cu toții aceeași cale, chiar cu riscul unor eșecuri, își vor impune să aducă pe scenă viața modernă cu toate complicațiile, cu toate nevoile și cu toate suferințile ei, — cari ilustrează epoca confuză în care ne agităm, vremile furtunoase, îndoielile, temerile, atâtea chestiuni arzătoare și cu atât mai încurcate cu cât ni se pare, că le-am rezolvit; în sfârșit, toată tristețea contimporană, isvorită din anemia și nevroza veacului, în care trăim.

Autorii de convingere și de talent, cari vor ști să zugrăvească viața, — fără preocupări de succese imediate, — vor fi autorii cei mari, numai pentru că au îmbrățișat adevărul și acest teatru modern al lor, în loc să se demodeze ca o stofă, a cărei culoare a pălit la prima rază primăvăratică de soare, — va viețuì arătând altor vremuri ce-am iubit, ce-am dorit și ce-am suferit.

Publicul, — căci el e partea interesantă în această luptă, — se va măsurà însuși măsurând valoarea operei. Teatrul modern ne dă măsura idealului, care'l respirăm și nu trebue să ne mire dacă uneori plămânii noștrii sunt rebeli, fiind-că totdeauna aerul e mai tare pe înălțimi...

Victoriile literare însă au această inferioritate, față de alte victorii, că suportă discuții și dupe înfrângerea uneia din părți.

Iată de ce teatrul modern nu se poate arătà învingător, până ce nu va scrie documentat epitaful celui care l'a precedat.

Autorii, cari întâmpină neîncrederea unei părți nepregătite din public sau critica pedantă și superficială a celor cari nu sunt chemați s'o facă, pot avea drept mângâere faimoasele vorbe din parabola *Nourilor* lui Aristofan: „...am fost deocamdată învinși de niște rivali imbecili!...".

*
* *

După cum e o moarte de asemenea e și o naștere pe fiece secundă pe pământul nostru și fiece secundă e aici un doliu și dincolo o sărbătoare.

Viața, o știm cu toții, că e o perpetuă ciocnire între tristețe și veselie, între serios și ridicul, între infinit și material. Ce-l face pe unul să râză, pe altul îl face să plângă. Supărarea stăpânului e totdeauna răzbunarea slugii. In vreme ce doamna petrece la bal ironizând rochia intimii sale prietene, copilașul rămas acasă s'a aprins dela o lumânare în leagănul lui. Un nenorocit în agonie bolborosește delirând câteva lucruri de o bufonerie irezistibilă. Faimosul Vatel se omoară, fiindcă nu i-a fost peștele gata la timp.

Toate acestea în viață se încrucișează, se ating, se amestecă.

Tragedia însă le împarte în două: într'una pune eroismul, catastrofa și crima, într'alta viițiile, ridiculul, infirmitățile și poftele.

Ea-și adjudecă prima parte și pe a doua o hărăzește comediei.

Să nu uităm că în tragedie toți oamenii sunt gravi și solemni; pentru ea, în toată lumea, nu există nici un singur imbecil. Nimeni n'a fost avar, mișel sau lacom; niciunul din eroii ei n'a avut măcar o indigestie și chiar existența stomacului e o calomnie...

Ca și Ludovic al XIV, tragedia fără perucă e moartă; dar aceea ce o îngrozește cu desăvârșire, e acțiunea și de aceea îi smulge decorul, adică realitatea.

Omul s'arată cine e, prin mediul în care trăește, prin strada care

şi-o alege, prin casa care-o locueşte, prin mobilierul odăei, ceeace adesea îi reflectă spiritul.

Tragedia îşi încuartirează personagiile într'o ante-cameră vagă şi goală, aceeaşi pentru toate actele, ba tot aceeaşi pentru toate piesele.

Şi cum nu e lucru tocmai obicinuit ca faptele intime, misterioase, interesante, duelurile, crimele, toate evenimentele tragice să se petreacă pe un coridor sau într'unvestibul,—lucru curios !— clasica tragedie suprimă toate evenimentele tragice. Ca şi decorul, acţiunea ei e tot o ante-cameră.

Cât timp lucrul se mărgineşte la conversaţie, eroii stau în scenă şi publicul e liber să-i contemple ; cum însă gluma se 'ngroaşe şi ajunge momentul ca vorbele să se traducă în fapte şi povestea să devie mai *amuzantă*, mai interesantă — dacă vreţi, — eroii o şterg din scenă şi se duc să sfârşească piesa în culise.

Monstrul lui Hypolit nu apare decât sub forma puţin agreabilă a d-lui Teramene, un bătrân prea onorabil... şi aşa mai departe.

Acţiunea suprimată, tragediei nu-i rămâne decât vorba şi încă şi asta e prea mult !

Ştiţi, fără îndoială, cum Voltaire ironizà pe Corneille, făcând haz de repulsiunea ce tragicii aveau pentru cea mai mare parte din cuvinte, cari nu puteau să figureze în *„genul nobil“*.

Ba cutare expresie nu e de domeniul tragediei, ba cutare vorbă ar merge în comedie, cel mult ; şi după ce a restrâns vocabularul tragediei, expulzând din el mai toate cuvintele, cu o disperare tragică exclamă: „E de „plâns sterilitatea rimelor în stilul nobil Foarte puţine ne sunt îngăduite şi „adeseaori lipsa unei rime prăpădeşte un geniu...“.

Gluma, celui mai mare ironist din lume, e crudă pentru sărmana tragedie clasică, care-şi făureşte un merit suprem din a se abţine dela cele mai multe cuvinte şi bietul Racine, cu versul lui pompos, magnific, dichisit ca de sărbătoare, rămâne consternat în faţa acestei glume supărătoare, şi, credincios *genului nobil*, nu-şi permite să râză, fiindcă râsul 'l-ar dezonorà !

Atât de robiţi scrupulelor, legiferate cu o suficienţă şi cu o naivitate într'adevăr clasică, erau marii autori din *genul nobil*, cum singuri îşi botezaseră genul, — că nu-şi permiteau să pomenească măcar în *capo d'operele* lor vre-un nume de animal. Ce vreţi, nu găsiau de demnitatea lor să se coboare la asemenea trivialităţi !

E drept, că Racine a îndrăznit să amestece în versurile lui un *ţap* şi un *câine* şi din pricina acestei erezii neiertate, i-a sărit în cap toată critica contimporană. Boileau n'a permis niciodată să se vorbească de măgari în versuri.

După cum se vede, sărmanele dobitoace nu puteau să aibă nimic de împărţit cu tragedia ; ele rămâneau pe seama comediei.

Shakespeare însă, lipsit de asemenea scrupule ridicule, şi om până în vârful unghiilor, nu se sfieşte să pue un rege, — regele Lear — să plângă pe cadavrul Cordeliei zicând :

«.....De ce oare un câine, un cal, un şoarece mai au viaţă în ei, când tu nu mai respiri?».

El nu şi-a restrâns vocabularul, dinpotrivă: Shakespeare e autorul care poate a întrebuinţat cele mai multe mii de cuvinte şi datorită lor a zugrăvit toate patimile omeneşti cu o varietate infinită de nuanţe în colorit,

adâncind, cu atâta putere, toate cutele sufletului omenesc, încât atâtea sute de ani i-au păstrat neştirbit monumentul lui dramatic şi sute de ani vor mai trece încă şi vecinic autorii moderni vor puteà găsì în teatrul lui modelul şi inspiraţia.

E drept, că drama modernă e şi mai liberală şi autorii ei, refractari nobleţii unui gen hodorogit, nu se sfiesc să-şi intituleze chiar piesele cu nume de animale: *Păsărelele*, *Şoricelul*, *Câinii*, *Cărăbuşii*... ba chiar să găsească un simbol în *Sgârieturile de pisică* şi publicul să aplaude cu sinceritate prinosul de stimă şi de protecţie datorit dobitoacelor, mai de grabă decât admiraţia necondiţionată pentru eroii de carton din panorama clasică.

Tragicii se cred cu atât mai mari cu cât sunt mai puţin reali, uitând că adevărata măreţie n'o dă decât adevărul. Shakespeare e amestecul idealului cu realitatea. In teatrul lui materia, un bulgăre de pământ, se însufleţeşte, devine lumină.

Tragediei clasice îi lipseşte materia, pântecele lui Falstaff, capul lui Richard III, dar nu numai atât: îi lipseşte şi lumina, azurul, avântul lui Puck şi fruntea lui Hamlet.

Ea a trăit într'o regiune mijlocie, care nu e nici pământul, nici cerul. E ca şi cosciugul lui Mahomet: cei cari au avut curiositatea să-l deschiză, n'au găsit într'ânsul decât un schelet.

Tragedia, neadmiţând decât un fragment din tot ce-i omenesc, se adresează unei priceperi mai puţin vaste decât drama. Ea poate fi înţăleasă de inteligenţile mediocre, pe cari însă le turbură, le copleşeşte imensitatea lui Shakespeare.

Şi apoi dacă acest *gen nobil* mai ridică fruntea pe ici pe colo, lucrul e explicabil. Intre spirit şi corp poate fi o asemănare: o gheată nouă supără piciorul şi o idee nouă sâcâe inteligenţa.

Drama modernă preà e nouă şi tragedia clasică preà e cizmă veche!

Rarii ei apărători cum să nu privească cu ochi răi drama modernă, care în loc să le vorbească numai de regi şi de regine, le vorbeşte de propriile lor afaceri, de ce li s'a întâmplat eri, de ce vor face mâine şi are îndrăzneala să se ocupe de întreaga lor persoană!

Şi apoi toate gusturile sunt în natură...

De câte ori n'aţi citit prin ziare: „eri noapte cutare a fost prins într'un cimitir profanând un mormânt.“ In lumea asta sunt şi amorezaţi de cadavre.

De ce dar clasica tragedie n'ar fi şi ea iubită?

O crimă însă, de cele mai multe ori, nu se comite, nu reuşeşte fără complici.

Tragicii au operat în complicitatea unei Rachel, care le-a pus la dispoziţie tot geniul ei şi a cărei influenţă, îi putem zice reacţionară, a confiscat avântul dramei în folosul tragediei. Iată de ce rolul acestei femei geniale a fost regretabil până la un punct, căci ea a galvanizat morţii, în loc să împrumute focul ei sacru, celor cari trăesc.

Dar să lăsăm tragedia să-şi plângă păcatele pe ruinele *unităţii* ei reduse la zero.

* * *

Ce e *melodrama?*

Melodrama însemnează sau, mai bine zis, întrupează trei lucruri îngrozitoare:

1) emoţiune violentă, interes palpitant, desnodământul pe scenă, (până aici ar mai merge,) agonii, cadavre, toate brutalităţile şi toate cruzimile.

2) bogăţăţie de spectacol, şease, şeapte, opt, cinci-spre-zece acte, oare-cari detalii în costume şi ceva realitate în decor.

3) o muzică specială, muzica imprecaţiilor, fără care blestemul contesei *înşelate*, „*O, D-zeul meu,*“ n'ar cădea just pe capul contelui trădător şi care trebue să se svârcolească ca un câine şi să moară, făcut praf de *mii de bombe*... sărutând în disperare *amuleta maicei sale* !...

Mai frumos de cât aşa nici nu se poate : un om, şi mai cu seamă marchiz sau conte, — ceea-ce nu e totdeauna un om, — moare „sdrobit de mii de bombe, sărutând în disperare amuleta maicei sale, O ! D-zeul meu“... în vreme ce contesa blestemă pe muzică, adică pe un tremol de viori, terminat cu un bubuit de tobă mare în momentul, când D-l Conte îşi dă sufletul ca un câine....

Să nu uităm *victima*, care din cauza sufletului negru al răposatului, a tras pe dracu de coadă o viaţă întreagă şi s'a rezemnat numai la bine-faceri, deşi n'avea de unde, autorul nu vrea să ne explice *cum* intră, în cele din urmă, în posesiunea unei averi ca în poveşti, dovedind ast-fel că virtutea e totdeauna recompensată în.... melodramă !

Fără nici-o glumă recunosc că prefer acest gen *genului nobil*, mai cu seamă că pentru lumea, care n'are tocmai o cultură deplină şi pentru cei cu neştiinţă de carte, acest gen de teatru e chiar mai mult decât o *şcoală primară*, unde viţiul e înjosit şi virtutea proclamată biruitoare.

Şi cu toate trucurile, sforile şi naivităţile particulare genului, mărturisesc că adesea ori dăm şi peste scene interesante şi ne întâlnim şi cu oameni, cari trăesc. Dacă pe lângă fondul anecdotic, s'ar amesteca subiecte din istoria naţională, cu mai puţin respect pentru vechile facturi ale pieselor de acest fel,—nu ştiu zău, într'un anumit teatru, popular, dacă nu s'ar atrage un public special, care eşind de la aceste reprezentaţii, probabil că ar avea moralul mai înălţat, decât eşind de la acele reprezentaţii de operetă, intrus în teatru şi duşman periculos al artei adevărate, cel puţin la noi în ţară, unde gustul, concepţia artistică nu sânt încă desăvârşite, căci din cele mai multe ţări înaintate opereta a şi fost expulzată.

Dar să revenim la succesul melodramei. Cui datoreşte melodrama situaţia ei preponderantă în secolul al XVIII, dacă nu unui element nou, propriu şi particular, romantismului, acelei combinaţiuni a libertăţii sau a suveranităţii imaginaţiei cu expansiunea personalităţii poetului ? Şi tocmai intervenţiunea, amestecul personalităţii poetului grăbeşte căderea genului, de oare-ce acest amestec împiedică desvoltarea personagilor din piesă.

Apariţia *Literaturii dramatice de Schlegel, Littérature du midi de l'Europe de Sismondi, Littérature de l'Allemagne de M-me Staël* zugrăveşte în deajuns lupta încercată de romantism în Franţa, pe la 1814 precum şi semnalul primelor atacuri.

In drama romantică a lui Victor Hugo, a lui Dumas sau a lui Schiller amestecul personalităţii autorului e şi mai vizibil şi poate şi mai dăunător ideiei de teatru în sine.

Dumas în Antony sau în Kean, Victor Hugo în Ruy-Blas sau în Ernani, Schiller în Intrigă şi Amor sau în Hoţii, toţi părăsesc culisa şi s'arată 'n public îmbătaţi de propriile lor idei, ba chiar de metaforele lor, ca

să-şi expue mai bine opiniile lor critice asupra comediei de moravuri sau asupra dramei pasionale şi luând actorilor putinţa de a-şi prezinta publicului individualitatea, şi piesei acea existenţă independentă, acea asemănare cu istoria sau cu viaţa, care singură poate să intereseze mai mult, decât superficialitatea sau eleganţa acestor *idei dramatizate.* In aceste melodrame sau drame romantice, ce au pus mai nou Dumas sau Hugo decât Corneille? Femeile din Andromaca sau din Fedra nu sânt aproape aceleaşi ca în Christina sau în Ernani?

Şi ca să ilustrăm mai bine analogia dintre tragedia clasică şi melodramă, n'aveţi decât să observaţi că amândouă aleargă, ca nişte disperate, să găsească situaţiile cele mai extra-ordinare, simţimintele cele mai excesive, acelaş amor pentru anecdota istorică.

Toate astea frământate la un loc, în versuri sau în proză, alcătuesc pelteaua tragică sau melodramatică, de care întind, cam cu aceleaşi urlete, actorii pe scenă şi publicul în sală. Aceleaşi sbierete caracterizează aceste două genuri dramatice şi în interpretare chiar cam aceeaşi gesticulaţie, cu un grad de frenezie sau de violenţă mai mult poate într'un gen decât în altul. In roman dacă romantismul a reuşit. faptul se datoreşte, în parte, acelorasi motive, cari l-au făcut să cază la teatru, totuşi datorită talentelor superioare, cari l-au cultivat, dacă pentru teatru nu e aceea ce se cere în concepţia teatrului modern,—în schimb romantismul şi-a sculptat un monument literar în Franţa ca şi în Germania, unde în afară de celebritatea lui *Goethe*, al cărui Faust a rămas un isvor vecinic de poezie — şi de *Schiller*,— au mai apărut pe scenă cu o faimă strălucită *Uhland*, cu Ludovic de Bavaria; *Raupach*, un autor de o rară fecunditate, cu piesele lui inspirate din istoria neamului de Hohenstauffen; *Grillparzer* cu Safo; *Koerner* cu comediile lui, între cari Logodnica pare a fi cea mai apreciată; Müllner, Verner, Grabbe şi Immerman, urmăriţi de Holtei şi de faimosul Tieck.

In Germania încercarea de-a face să reînvie formele pure şi elegante ale tragediei antice, cade, şi numai cu Lessing, cu Goethe şi cu Schiller teatrul evoluează şi capătă noui puteri.

Romantismul însă, cum am mai spus, cade în teatru şi prea mult lirism omoară multe din drepturile dramei. E curios, în ori-ce caz, felul romanticilor de-a vedea *adevărul istoric* şi de-a reda *caracterul local.*

Şi ori-cât s'ar susţine, că limba spaniolă e de-o elocvenţă prea emfatică, prea umflată, de când e Spania nimeni n'ar putea să dovedească, că a fost ministru care să ţie un discurs la fel cu al lui Ruy-Blas:

„Poftă bună, Domnilor, cinstiţi miniştri, când vă strângeţi ast-fel vă căutaţi de treabă? şi ce urmează: *pungaşilor, escrocilor!* şi alte amabilităţi versificate.

O fi frumos faptul în sine, ca din slugoi Ruy-Blas s'ajungă ministru în ţară la d-lui, dar să ne ierte când îi vom spune că păcat c'a mai ajuns ministru, dacă nu e în stare să-şi facă singur un discurs şi roagă pe Victor Hugo să vorbească în locul lui.

* * *

Autori romantici s'au preocupat de toate nimicurile istorice. Negreşit, că detaliile servesc istoricului, dar nu totdeauna autorului dramatic, pe care-l depărtează de la adevăratul obiect al sarcinii lui.

In acest soi de piese *pitorescul* înghite *adevărul psichologic*, singurul care trebue să preocupe în teatru şi care rămâne la temelia teatrului modern.

In teatrul melodramatic toată lumea poartă mănuşi. Lăptăreasa şi cucoana vorbesc şi se înţeleg în aceeaşi formă aleasă şi distinsă.

Autorii, din acest gen de teatru s'aseamănă cu acei pictori, cari-'şi fac reclamă că sunt tari în colorit, fără însă să-i taie capul, cum să deseneze un nas. Ingrijesc forma, forma aceasta ne-verosimilă şi ideea nu există.

Sunt şi critici, cari pretind — cum ar zice Molière în *Bolnavul închipuit*: «ochiul drept incomodează pe cel stâng şi-i ia hrana,» — că forma sleieşte hrana ideiei, ca şi cum bogăţia carnaţiunii unei femei frumoase ar trebui să provie dintr'un sânge slab.

Stilul şi ideea, desenul şi culoarea sunt nedespărţite în artă, după cum e corpul şi sufletul. E greu însă la teatru să zugrăveşti omul. Lumea din tragedii şi din melodrame nu e alcătuită din oameni ca toţi oameni şi dovadă că-i aşa, îmbrăcaţi oricând *Misantropul* lui Molière în redingotă, în haină neagră, puneţi-i şi cravată albă, dacă vreţi, şi apucăturile lui vor rămâne aceleaşi şi toţi îl vor înţelege; dar să nu încerce vre-unul din noi să joace pe Agamemnon sau pe bătrânul Horaţiu cu favoriţi şi fără sandale, că anachronismul costumeler îl dă gata !

Din fericire însă pentru artă, din ruinele unor genuri, cari dispar, se clădesc genuri noui, cari încorporează şi-şi asimilează resturile, supunându-se ast fel şi istoria artei legilor firii, care nu admite nimic să se piarză sau să se creeze, ci totul să se transforme şi ast-fel să renască. Ca să urmărim evoluţia artei dramatice, n'avem decât să ne răspundem la o serie de întrebări, şi în primul rând : *care e scopul şi raţiunea de-a fi a teatrului?*

Realizarea frumosului ? Intru cât poate fi obiectul comediei ? Poate in parte al tragediei ; ori cum însă această realizare a frumosului se pare că şi-o revendică cu mai multe drepturi poezia lirică.

Să fie distracţia ? Avem atâtea alte mijloace să ne distrăm..... şi dacă e vorba de distracţii cu caracter literar, de ce n'ar fi nuvela de exemplu ?

Zugrăvirea oamenilor după natură? Dar ce a făcut La Bruyère în *Caracterele* lui şi atâţia alţii ? *Corectarea moravurilor prin biciuirea ridicululuí ?* Atunci să renunţăm şi la *satiră ? Să zugrăvească pasiunile ?* dar *romanul* ce scop mai are ?

Toate astea au servit ca definiţii dramei, după timpuri, după locuri şi după împrejurări. Nici-una din definiţiile de mai sus nu sintetizează esclusiv ideea teatrului în sine.

Aceea-ce, însă, nu aparţine decât teatrului şi-i lămureşte raţiunea lui de-a fi, de la Greci şi până la noi, unitatea permanentă şi continuă a speţei dramatice este *acţiunea*, care va rămâne legea imutabilă a teatrului.

Elementul principal îl va forma lupta neîntreruptă dintre *subiectiv* şi *obiectiv*, luptă contimporană cu origina artei şi care face parte din însă-şi definiţia teatrului.

* * *

Priviţi publicul cu câtă atenţie, cu câtă bunăvoinţă salută pe autorii dramatici cei noui, cari es din cărarea bătătorită de predecesorii lor.

Sardou cu un singur gest desfiinţează pe Scribe şi pe Labiche şi pu-

blicul francez, când simte nevoia poeziei la teatru, şi-o procură dela Coppée şi apreciază atmosfera sănătoasă, ce o răspândeşte teatrul lui Pailleron.

In fiecare epocă publicul, în manifestări energice, fixează simptomele de regenerare ale teatrului, alegându-şi autorii.

Nu-i vreà nici caraghioşi, nici pedagogi. Pedagogia la teatru e tot ce poate fi mai plicticos şi mai nesuferit. Publicul proclamă autor pe acela care ştie să întrunească utilul cu agreabilul.

Publicul ţine seamă de originalitatea autorului, dar nu vreà decât acelaş subiect în piesa, ce se reprezintă: *omul*. Şi subiectul nu l-au inventat nici cei vechi, căci Oreste a existat înainte de Eschil şi Troia înaintea lui Omer; nici Omer n'a fost cel d'întâiu rapsod, care a povestit căderea Troiei şi nici Eschil nu-i cel d'întâiu poet dramatic, care ne-a împărtăşit sfârşitul lui Oreste!

Nimeni nu e singur nici în artă, nici în viaţă; nimeni n'a început şi nimeni n'o s'o isprăvească; nimeni nu e nici cel d'întâiu, nici cel din urmă.

Va fi vecinic o *singură dramă*, făcută în colaborare de toţi scriitorii cari au fost şi cari vor mai fi. Eschyl a făcut un act; i-a urmat Sophocle, Aristofan; Shakespeare şi-a făcut actul lui, Calderon de asemenea, Molière şi Goethe tot aşa şi drama lui Eschyl tot nu e sfârşită şi nu va fi niciodată.

Publicul nu părăseşte teatrul, tocmai pentrucă piesa nu e sfârşită.

Vom aveà sub ochii noştrii totdeauna aceeaşi dramă, dar totdeauna alt act.

Omul, subiectul piesei, va fi acelaş, dar totdeauna la altă vârstă, în alt mijloc şi deosebindu-se de el însu-şi, după vremuri; alte moravuri, altfel de-a gândì, alt teatru, de unde şi alte genuri dramatice.

După urletele şi lacrimile nesecate ale tragediei clasice, al cărei desnodământ erà unul sau mai mulţi morţi, — vodevilistii, căutând o formulă echivalentă, ca succes, desnodământului tragediei, — au admis ca toate piesele lor să sfârşească cu o căsătorie.

Nu cred să fie nici o potrivealà între aceste două desnodăminturi, ceeace e sigur, e că vodevilistii găsesc, pentru moment, — fiindcă abuzul îl banalizează, — sfârşitul priincios concepţiei comice a intrigii.

* * *

Amorul, care în teatru pare a fi elementul predominant, a fost utilizat în toate felurile şi, atât timp, cât n'a fost banalizat, a avut triumfurile lui senine şi dela incestul Jocastei la amorul vaporos al Julietei a trecut la trădarea uşuratecă din comedie.

Dar cât de meşter să fii, e greu să disertezi în public despre amor.

Mă voiu mărginì dar să spun, că amorul împărtăşit, ajuns la desvoltarea lui deplină, — când e înşelat sau batjocorit devine un excelent element tragic; atât însă cât ochiadele mironosiţilor amorezaţi nu sunt încă traduse în vorbe şi din vorbe în fapte, — amorul acesta, nătâng sau duios dacă vreţi, oferă comediei tonul cel mai potrivit limbagiului ei.

Marivaux spune: „Am pândit în inima omenească toate vizuinile, „unde s'ar puteà ascunde amorul, care se sfieşte să iasă la lumină şi fiecare „din comediile mele a avut de obiect să-l scoată de urechi din câte-o vizuină".

Dacă într'un anumit repertoriu, amorul a slujit fie de pretext piese-

lor, cari se făceau cu intrigă, fie de scop în altele, — în teatrul modern adeseaori e un incident.

* * *

Pateticul, un alt element tot atât de important ca şi amorul, nu lipseşte în tragedie şi nici în drama romantică.

Acest patetic isvorà dintr'o origine foarte puţin accesibilă maselor: din lupta inimii împotriva patimilor cărnii şi sângelui.

Toate eroinele tragice, afară de Andromaca şi de Iphigenia, toate sunt vinovate şi Hermiona, Agripina, Fedra, Atalia şi altele, toate au câte ceva de ispăşit.

Sunt pe jumătate bune şi pe jumătate rele, de aceea şi noi nu le putem plânge decât tot pe jumătate.

Zaira lui Voltaire, din potrivă, n'a greşit nimic ca să-şi merite nenorocirea. Aruncată de soartă sau de capriciul poetului în circumstanţele cele mai tragice, ea e o victimă nevinovată. Ce i se întâmplă Zairei sau lui Orosman, ni se pare că ni se poate întâmpla şi nouă şi nedreptatea soartei lor deşteaptă *compătimire* în noi. Emoţiunea artistică poate că scade, dar emoţiunea omenească creşte.

In tragedia clasică moartea nu erà temută; ea erà un accident sau un eveniment al vieţii. Voltaire, ca să obţină emoţiunea noastră, speculează onoarea, frica noastră de moarte şi astfel pateticul îşi schimbă izvorul.

Din ce în ce preţul vieţii omeneşti crescând, problema vieţii e evitarea morţii şi prin urmare teama de moarte devine marele izvor al pateticului.

Filozofia teatrului lui Voltaire e un pas mare, care l'a făcut teatrul îndreptându-se către drama modernă.

In aparenţă doar mai e discipolul clasicului, dar nu încetează de a fi un inovator şi dacă îi vom smulge aceeace păstrează încă prin tradiţie: cele trei unităţi, constrângerea versului, imitaţia istoriei şi celelalte, — opera lui rămâne modernă.

* * *

Dacă tragedia clasică şi-a închinat steagul, dacă drama burgheză şi-a mâncat credinţa şi dacă romantismul nu-şi mai găseşte locul nici în roman, şi dacă, totuşi, din când în când mai ridică fruntea inspirând unui talent poetic de valoarea lui Rostand ode dramatizate, — o cale nouă se deschide dramei moderne sub impulsul puternic al geniului lui Ibsen şi al verismului italian.

Temelia teatrului modern să reazimă pe credinţa, pe convingerea şi pe ştiinţa, ce autorii dramatici trebue s'o aibă de timpul în care trăiesc. La aceşti autori noui s'adaogă şi un public nou, sau mai bine zis, un public cu trebuinţe şi cu vederi noui şi întruniţi veghiază la dezvoltarea acestei literaturi mai solide şi mai omeneşti.

Publicul astăzi vreà să vază pe scenă viaţa. Artistul e obligat să fie sincer şi să pue numai adevăr în aceeace face, după cum autorul trebue să arate relaţiunile subiectului său cu interesele permanente ale omenirii.

Dar morala în artă?

N'are decât să fie, dar în aşa proporţii încât scena să rămâe scenă, să nu se schimbe în catedră.

Sunt unele idei cari trebuesc susţinute şi altele nu ; cari însă sunt ideile acelea şi în ce mod ? E greu de spus şi de învăţat, din moment ce ele trebuesc încarnate în fiinţe omeneşti.

Teatrul modern înfăţişează masele, după ce a răspicat bine psihologia individului. Nu ţine să pue în scenă numai împăraţi şi regi; teatrul modern înfăţişează societatea în care trăim şi ne 'nvârtim şi care, după vorba lui Taine, preferă din economii să-şi plătească fotografia şi renunţă la luxul de a conversà cu suveranii.

Pentru cei cărora li se pare, că în teatrul modern zugrăvirea firii duce la uniformitate, la monotonie, — li se poate răspunde : e adevărat..... Totdeauna acelaş decor : apă, pământ, stele; acelaş actor : omul, iar figuranţii recrutaţi din dobitoace, fiind-că sunt mai numeroase. După vară toamnă, după iarnă primăvară şi curios! anul nu simte nevoia să-şi adaoge un al 5-lea anotimp. Nimic nu e nou sub soare şi nici soarele nu e nou.

In nici un oraş, pe unde am fost, n'am văzut pe nimeni să aibă originalitatea să umble cu capul în jos şi cu picioarele în sus.

De când e lumea bărbaţii au iubit femeile şi amorul de mamă, vechiu ca lumea, tot tânăr a rămas.

Dunărea de azi e tot Dunărea de altă dată şi, cu toate acestea, câtă deosebire între izvorul şi gurile ei !

Omul se reînoeşte şi reînoirea lui aduce reînoirea dramei.

Dar, ne-ajung atâtea principii. Regulele în teatru să rezumă la faimosul aforism al lui Molière : să ştii să placi.

Cum însă reuşeşti să placi, e taina artistului, care n'are alte călăuze decât *adevărul* şi *firea*, singurele cari servesc şi de scop şi de punct de plecare teatrului modern.

Că veţi mai da în el şi peste câte ceva strecurat din alte genuri, nici vorbă, fiind-că, de când e lumea, n'a fost revoluţie, de pe urmele căreia ruinele rămase să nu fi fost utilizate.

* * *

Literatura noastră dramatică încearcă, în zadar, să-şi dobândească individualitatea, copleşită de numărul colosal de traduceri.

La început suflarea romantismului a fost un bine pentru literatura noastră dramatică şi eră şi justificată prin conflictul social, care ilustrà fisionomia ţării noastre.

Ea a dat prilej lui Alecsandri şi Hasdeu să dea teatrului, limbii româneşti, poezia sentimentelor şi utilizând drama istorică să înalţe mândria neamului într'o epocă de asuprire şi de frământări sociale şi să caute să întregească tot poporul românesc, potolind apucăturile autocrate de dominare ale oraşelor asupra satelor şi luptând, mână în mână, arta cu politica, Alecsandri cu Kogălniceanu, — reuşesc să deà istoriei literare a ţării cel mai frumos act al dramei lor : desrobirea ţăranului.

Revoluţiile sociale hotărăsc evoluţiile artistice şi cel chemat să le prezideze e publicul, care oglindeşte felul de a fi şi de a gândì al unei epoci întregi. După această epocă de tranziţie, influenţa culturii străine străbate şi la noi şi problema vieţii începe să fie sâmburele, împrejurul căruia gravitează şi puţinii noştri autori dramatici.

Influenţa teatrului modern în arta noastră se simte mai mult în in-

terpretare, căci lucrările originale apar cu greu şi se reprezintă şi mai cu cu greu, nu e locul să ştim din ce anume împrejurări.

Ceeace e sigur însă, e faptul care trebuie să ne deschidă ochii la toţi, că în toate ţările mai înaintate în artă decât noi, apostolii ei fie autori, fie actori, nu aşteaptă dela stat aceea ce trebuie să aştepte numai dela ei.

Iniţiativa particulară, care nu e obligată întru nimic să ţie seamă de tradiţii, e aceea care a servit Italiei, Franţei şi Germaniei de impuls hotărâtor. Subvenţiile oficiale sunt preţul robiei artistice şi să ştie, că arta n'are alt apanagiu mai măreţ decât *libertatea*. Pe această libertate s'au sprijinit şi au eşit la lumină în Italia autori ca Bracco, Giacosa, Ferari şi artişti ca Zaccone, Novelli, Duse, Gramatica, Reuter şi alţii, cari ne dau pilda adevărului şi a sincerităţii în teatrul modern.

Dar să convenim, că pe cât suntem de egoişti în unele, pe atât suntem de nepăsători în ce priveşte teatrul nostru.

Sforţările către progres depuse de actorii şi autorii noştrii, întâmpină de cele mai multe ori, indiferenţă sau neîncredere.

O reputaţie, dobândită ca pricepere, cu trudă şi chiar cu preţul vieţii, o uităm lesne; în schimb însă suntem foarte largi cu trupele străine, mai ales cu cele proaste, cărora le vărsăm punga întreagă, numai pentru că ne fac onoarea să vie la noi în fiecare an, parcă ar veni la *hagialâc*.

Ca şi pe cale economică, fără un oarecare protecţionism şi în artă, teatrul nostru nu poate propăşi şi tendinţa lui de a intră în rândul lumii, de a deveni şi el teatru modern, va rămâne numai tendinţă, căci autorii dacă nu vor mai scrie, cu ce vor rămâne actorii, dacă nu cu bagajul învechit al repertoriilor demodate?

* * *

Dar, e timpul să sfârşesc.

Fiecare gen de teatru zugrăveşte o epocă. Dacă tragedia lui Eschyl a fost pe vremuri politică şi moralizătoare; dacă clasicii cari i-au urmat n'au făcut decât să imite fără alt scop; dacă romantismul ne-a exagerat patimile şi a pus pe alţii să vorbească în locul nostru, orbindu-ne cu extraordinarul; — teatrul modern ne dă adevărata oglindă a vieţii şi reflectându-ne în ea, avem dovada că trăim.

Lui Descartes i s'a dat odată să citească o poezie şi a fost rugat să-şi deà părerea despre ea. Dupăce a citit-o, a zis: „Foarte bine, dar ce „a vrut să dovedească?".

Şi aveà dreptate faimosul matematician. Arta e chemată să dovedească ceva.

Principiul ruginit: *artă pentru artă* a fost îngropat de mult şi întru cât priveşte principiul necesităţii, omul n'o fi făcut pentru artă, dar *arta e făcută pentru om*.

Teatrul modern se călăuzeşte şi de acest principiu; cât despre tragedie... dar uitasem! Să nu mai vorbim despre ea: locurile, cari le-am vizitat odată, nu ne mai dau aceleaşi senzaţii, când le vedem a doua oară şi e o curiozitate imprudentă să ne întâlnim cu femeile, pe cari le-am iubit când aveam douăzeci de ani!...

Ioan I. Livescu.

Dușmanul

n mine simt un dușman crâncen, ce pas cu pas mă urmărește,
Și 'nvăluit în atmosfera-i de ironie și mister,
Mi-apasă umerii, năprasnic, cu mâna lui cea grea de fier,
Și toate gândurile mele și 'ntreagă inima 'mi răcește....

Nu'n închide genele o clipă, de-apururea îmi stă de strajă,
Tăcut și strașnic în tăcerea-i, o santinelă fără arme,
Și-așteaptă doar un gest, o vorbă, ca toată viața să mi-o darme,
Stingându-mi dorurile toate și toată—a lor divină vrajă.

Când stau alături cu draga și gâtul ea mi-l împresoară
Cu brațe albe de zăpadă, șoptindu-ne eternul cântec
Ce-a înfiorat atâtea inimi, ca imn nespus de drag și sfânt,
Pornit din alte lumi senine cu-a visurilor lui comoară;

Atuncea dușmanul, ironic, mi-aruncă râsul lui în față,
Trezindu-mă din fluturarea vrăjită-a visului senin,
Zvârlind pe clipele-mi divine otrăvitorul lui venin,
Și sufletul mi-l simt în tremur, și inima mi-o simt de ghiață!

Când ard în para desnădejdii, haină și istovitoare,
Când dorul dragostii de viață se vede'nfrânt, de chin strivit,
A mângâerii rază caut și-aștept să-și pice liniștit
Lumina 'n inima cernită de dorul unui vis ce moare;

Intunecatul demon svârle pe agonia-mi sufletească
Lințoliul de nepăsare, suprema clipă a durerii
Pe el îl face să rânjească, și'mi stinge raza mângâerii,
Plecându-se, mai crud, de aproape, din noaptea lui să mă privească.

P. Costi.

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

Pățania dascălului Pavel

I.

Părintele Grigore puse piciorul pe pragul bisericii și ținând cu dreapta clanța ușii se oprì câtva pe loc, pierzându-și privirea pe deasupra copacilor în cerul albastru de Maiu.

— Frumoasă zi, Pavele! grăì el voios îndreptându-și ochii în jos la dascălul care stătea plecat să'și ridice briceagul care 'i căzuse pe iarba verde din curte.

— E blândă, părinte, blândă de tot! răspunse Pavel ridicându-se.

Popa se 'ntoarse cu fața în spre ușa bisericii și învârtì cheia de două ori. Apoi încercă dacă a 'ncuiat bine și'și puse cheia în brâu, scoborînd cele două trepte de piatră înegrită.

— Isprăvirăm cu bine și vecernia de azi. Ei, stai! urmă el oprindu-se locului îngândurat. Trebue să mă duc în grădină ca să'mi ud brazdele. Nu vii și tu? îl întrebă pe dascălul care se apropiase de el schiopătând.

— Nu pot părinte. Vream tocmai să'ți spun că am puțintică treabă în oraș, la-al de cuscrii Niculae. Și dacă n'ai acușica nevoe de mine...

— Du-te, Pavele, du-te. Și de treci pe la mine, spune te rog preotesei că n'am să zăbovesc nici eu de acum încolo.

— Bine, părinte Grigore, spun. Te las sănătos.

— Mergi cu bine!...

Și preotul o cotì în dosul bisericii unde 'i erà grădina.

Dascălul Pavel, un om uscat, mic de trup, cu nasul ciocârjat și roșu, își scoase șapca din cap, se scărpină după ureche și o luă în spre poartă târându-și piciorul: erà schiop.

Din curtea bisericii un roiu de musculițe bâzâind vesele 'n văzduhul căldicel, o luară razna după el, urmându-l până 'n stradă, unde se opriră 'n loc sburdând la razele de soare care făceau să le strălucească aripioarele. Pavel o luă înainte pe drum, șontâc-șontâc, privind în jos la praful gălbicios care se așterneà pe caldarâmul dres de curând.

Și se duse unde avea treabă, se 'ntâlnì cu cuscru-său Nicolae, cu care se cinstì vre-o două ceasuri în cârciuma lui Dumitru, iar când o luă înapoi

în spre biserică, lângă care 'și avea locuința, băgă de seamă că soarele erà la scăpătat, vărsând lacrime calde din apusul înroșit. Vre o câteva raze numai se desfăceau din grămada de nori purpurii, întocmai ca niște bisturii de aur dintr'o vată însângerată.

Primăvara erà dulce. Pe străzi treceà lumea învoioșată de pacea senină care cădeà din cer ca o plasă de miresme. Un vânt ușor mângâià vârfurile copacilor înfloriți, cari se plecau cu gingășia unor copii gătiți în haine de sărbătoare. In jurul lui Pavel năsteau și mureau uruituri de trăsuri, glasuri omenești, pași repezi, înceți.

Ajuns în dreptul bisericii, dascălul își aduse aminte că a uitat să treacă pe la casa popii.

„Tiii, ce uituc! făcù el oprindu-se brusc și lovindu-se cu palma peste frunte. Se poate însă ca părintele să fie încă în grădină" și intră în curtea verde a clădirii pe care o ocolì spre a păși în grădina aromită.

Dar preotul nu mai erà acolo. Se vede că plecase mai de mult, căci brazdele purtau urme preà ușoare de udătură. Pământul se svântase aproape tot; doar mirosul proaspăt al humei stropite dovedià că pe-acolo trecuse mâna popii încărcată cu garnița de apă.

Dascălul Pavel închise ușița de brad și se apropià de caișii din fundul îngrăditurii. Caișii aceia erau dragostea lui; de zece ani le mânca roadele cele gustoase. Acuma străluciau ca acoperiți de fulgi mari de zăpadă: atâtea flori albe purtau pe ramuri.

Seara nu se lăsase încă, dar lumina zilei se făceà din ce în ce mai cenușie. De departe veniau sunetele clopotelor de tramvae. Câte un trecător lovia cu tocurile în pietrele trotuarului, păsind în dreptul grădinei. Din soare nu se mai vedeà nici o urmă; pierise de tot, înghițit de noapte, care ca o prăpastie mare cât lumea păreà că'l așteaptă dincolo de norii apusului.

Dascălul se 'nvârtì ca de vre-o câteva ori printre brazde și caișì uitându-se la ceas: erau orele șapte.

Târziu! și își târî piciorul îndreptându-se către portiță.

Pe când da însă să ocolească un colț de iarbă, piciorul stâng care rămâneà mereu în urmă, se lovì de cevà greu; erà parcă un fer.

Pavel se 'ntoarse, se aplecă și găsì cheia bisericii aruncată în iarbă.

„A pierdut-o părintele" își zise el privind-o lung. Dar în loc să iasă afară rămase pe loc, își dete șapca la o parte, se scărpină după urechi, privind țintă înaintea sa. Ce gândià dascălal?... Nu știu. Destul că la o vreme eșì din grădiniță dupăce băgă cheia în buzunar, se oprì în fața bisericii cu ochii lucitori, murmură cevà ca „norocul meu" și în loc să se îndrepte către locuința preotului, o luă în spre casa lui, schiopătând pe trotuar.

Incepuse să se înserezc deabinelea. Intunericul se 'ntindeà de-asupra orașului, ca un fum negricios eșit din măruntaele pământului și scoborît din albastrul adânc al cerului. Un vânt călduț mângâià frunțile și gâdilà nasurile, încărcându-le cu miros de muguri sparți. Ca un lac ce ar oglindì stelele cerului, orașul își aprindeà unul câte unul miile sale de felinare.

Iar pe strada tăcută pașii dascălului sunau a sec. Omul cu șapcă, înaintà ca o nălucă în pulberea de cărbune a serii.

II.

Biserica păreà o clădire de zăpadă sub potopul de raze care o scăldà. Pe cer strălucià luna, stelele clipiau a lene, puține și rare.

Incetase orice zgomot. Nici frunzele pomilor nu mai fâșiau, nici murmurul surd al orașului nu se deslușià. Rândurile de case se 'nșirau mute și nemișcate ca niște blocuri de marmoră într'o carieră uriașă. Câteva ferestre răsfrângeau lumina lămpilor dinăuntru și felinarele de pe trotuare păreau îngândurate de măreția astrului de sus Din curtea din față a căpitanului Radici se ridică ca un sunet de alarmă, cântul unui cocoș, căruia îi răspunseră alții din depărtare într'o simfonie turbure și stridentă. Apoi tăcerea se întinse din nou asupra trotuarelor.

Trecuse de miezul nopții. In grădina bisericii se mișcà o umbră neagră sub desișul caișilor. O mână omenească împinse portița a cărei parte de jos scrâșnià pe nisipul curat Umbra făcù doi pași, încovoiată de mijloc, pândind cu îngrijire în toate părțile ; după aceea înaintă în curtea acoperită cu iarbă, mergând greoi și împleticindu-se până 'n dosul zidului clopotniții, unde se oprì cu grijă.

Erà dascălul. Pavel se strecurà binișor de-alungul păretelui târîndu-și ca îngrijire piciorul. Din când în când își rotià ochii în toate părțile și trăgea cu urechea : nimic însă decât cele văzute până atunci nu'i stânjenia privirea, nici un sunet neașteptat nu stricà liniștea ; acelaș ocean întins de lumină se revărsà peste tot și toate.

Omul se apropià de scările de piatră care duceau în biserică. O ultimă aruncătură de ochi pe strada tainică și albă, și rămase câteva clipe pe loc, gâfâind din greu, cu urechile pline de bătăile inimii. Își apăsă o mână pe piept și cu cealaltă scoase tremurând cheia din buzunar. Dascălul Pavel aveà de gând să intre în biserică și să fure două cupe de aur.

Ii erà drag aurul. Ii erà drag, pentru strălucirea lui și mai ales pentru binele ce-l aduceà în viață. Aur ! vorba asta fermecată, care a vrăjit lumea dând omului un simț nou de îndată ce o cunoaște, i-a urlat în cap de când se știe pe lume. Și niciodată n'a avut parte de el. Erà de patruzeci și șase de ani, își îngropase tinerețea într'o mlaștină de zile prăpădite și searbăde, muncise necurmat din zori până 'n amurg, fără să fi gustat dulceața îmbătătoare a buzunarelor pline și a capului ușor de gânduri. Aur! Având aur se puteà hrăni mai bine, se puteà sculà dimineața mai târziu, își puteà plimba trupul în veștminte mai frumoase.

Asta își spusese dascălul găsind cheia bisericii în iarba din grădină. De mult se gândise el să prade casa sfântă, dar niciodată cu temeiu. Căci multe se petrec în capul omului ! Câte omoruri nu se făptuesc în cugetul cel mai curat ! Gândul e închis în cutia de oase ca în cea mai ascunsă dintre închisori — cine altul îl poate afla decât ființa care 'l stăpânește ?

Pavel știà multe povești curioase despre hoți cari spărseseră biserici ca să le prade. E adevărat că fiecare poveste sfârșește cu pedepsirea nelegiuitului de mânia cerească. Unul a văzut-o pe Maica Domnului ridicându-se încruntată în clipa în care el se gătià să fure un lanț de aur de pe icoană, și a rămas fără graiu toată viața lui. Un altul înebunì de spaimă : se pomenì deodată cu Mântuitorul că îi pune mâna pe umeri. Și a doua zi a fost găsit lângă altar, galben ca ceara, prostit și țipând de câte ori se apropià cinevà de el. Și câte și mai câte ! Dar dascălului nostru nu'i venia să crează nimic din fleacurile astea. Au fost oameni slabi de înger și pace! De câte ori n'a stat el noaptea singur în biserică și tot n'a pățit nimic, nici n'a văzut alt-ceva decât luminile candelelor și icoane ca toate icoanele. Bi-

serica îi erà tot atât de obișnuită ca odaia în care dormia. Și dacă unii proști au vedenii înfricoșătoare, e din pricină că nu's obișnuiți cu întunericul mohorît și pustiu al sfântului locaș.

Și ce ușor îi erà acum să se îmbogățească! Intâmplarea cu găsirea cheei erà norocul lui. Cele două cupe erau ascunse de popă într'un colț din altar; n'avea decât să intre, să le ia și să se 'ntoarcă pe unde a venit, lăsând ușa bisericii deschisă ca să se creadă că au intrat hoți din cei de meserie. Cât despre dascăl, el erà la adăpost de orice bănuială; cheia o s'o arunce undeva ca să rămâie părintele Grigore cu credința că hoții au deschis ușa cu o chee streină, făcută de ei.

Un lătrat de câine îl făcù să 'ntoarcă capul. Câinele lătrà în mijlocul străzii la niște semeni de ai lui, cari tocmai treceau drumul.

Dascălul voind să înăbușe sgomotul pe care îl va face deschizând ușa, întoarse cheea în broască în vreme ce animalele se certau cu înverșunare. Dar când să pună mâna pe clanță ca s'o apese, iar se oprì. Il trecurà nădușeli reci și inima începù să-i bată cu furie.

Pavel se uità în toate părțile. Ce noapte sfântă de primăvară! In văsduh roiau miresme de flori și de iarbă; pomii se jucau cu firele de argint ale lunii, care privià în în jos cu tristeță ca o față de copil frumos; acoperișurile sclipeau ca niște tăvi de aur și geamurile bisericii resfrângeau valuri de argint. O pace îngerească se revârsà peste oraș.

Dascălul se 'nturiă. Ce așteptà el acuma? De ce nu deschideà ușa? Și, deodată, fără să'și fi dat seama cum, împinse clanța. Un scârțâit ușor îl făcù să creadă că s'a năruit un maldăr de fiare. Se oprì o clipă, se uità împrejur și deschise ușa de tot. Mirosul greu al încăperii singuratice îl izbì în nas. Trase ușor ușa după el și se strecurà înăuntru. Cei câțiva pași pe cari îi făcù pe dale sunară lugubru, lovindu-și zgomotul de toți pereții ca o minge de lemn. Dascălul se oprì și vuetul se potolì și el. Prin văzduhul rece și negricios al bisericii nu se auzià acum nici o șoaptă. Zidurile sumbre se lămuriau foarte puțin în partea stângă; păreau mai mult niște nori de culoarea plumbului, nedeslușiți, desprinși parcă din cer ca să cadă grămadă acolo, într'o nemișcare fioroasă. Pe pereții din dreapta jucau razele intrate pe fereastră. Fășii luminoase puneau pete mari argintii pe lespezile de piatră, și deasupra lor tremurau umbrele negre ale caisului din dreptul geamului.

Câteva din stranele locașului eșiau din negură, lucind posomorît în noapte. In fund, altarul se ghicia după lumina slabă a candelii aprinsă la picioarele Sfântului Dumitru. O rază albăstrie lega ca o sfoară de mătasă cele două capete ale ferestrelor opuse.

Atât mister plutia în aer și atâta mohorîre împrăștià locașul, că lui Pavel i se strânse dintr'o dată inima.

Își trecù mâna pe frunte ca un om care nu știe ce are de gând să facă și se furișă tiptil în dosul unei coloane, așezată nu departe de ușă; acolo se oprì câteva clipe cu o sudoare rece pe frunte. Respirația îi eșia din gâtlej șuerătoare ca o năpârcă; coșul pieptului i se zbuciumà de bătăile inimei. Își ațintì ochii pe fereastră la ramurile întunecate ale caisului, îi duse după aceea în fund, în spre gămălia pâlpâitoare a candelii, se frecă prostește la ochi și se scutură ca prins de frig.

De odată îi pătrunse la urechi lătratul unui câine în chiar curtea

bisericii. Dascălul tresări din cap până 'n picioare și întinse mâinile într'o mișcare repede. Dar după două clipe câinile tăcù și liniștea luă din nou în stăpânire împrejurimile. In jurul lui Pavel, ca niște foale ce s'ar desumflà, sgomotul gâfâelilor sale îi supărau urechia. Atunci își dete seama pentruce venise ; făcù doi pași înainte atingând de-abia tălpile de pietrele răsunătoare ale bisericii. Ajuns în mijlocul ei, dascălul chibzuì la ce aveà de făcut. Să meargă drept la altar și să ia cupele de aur dela locurile lor. Nimic mai lesne. De ce zăbovià din treabă? Și începù iar să pășească încetișor, încetișor, cu mâinile întinse înainte, ca nu cumva să se lovească de vre-o stranã. Dar iar se oprì și se 'ntoarse speriat ; un sunet slab, eșit ca din frecatul unui chibrit de scânduri, îl țintuì pe loc. Stătù astfel câtva trăgând cu urechia și privind către ușă; nimic nu mișcà — o fi trecut cineva pe stradă; sau poate vre-un câine...

Din nou începú să meargă înspre altar. Lumina galbenă a candelii păreà mai strălucitoare în beznă ; razele lunii îi rămăseseră la spate. Și icoana se deslușià tot mai bine : o față albă ca varul, cu o barbă neagră umbrind partea de jos și cu părul căzut pe frunte. Pavel se cutremură și înțepenì ; o bătae mai tare de inimă îi gonì sângele în obraji ca o palmă voinicească ; ochii îi lăcrămară într'un tremur de fulgere ; ameția...

Căci chipul sfântului se mișcase. Privirea lui înecată de obiceiu în blândețe, strălucià acum la flacăra candelii ca niște ochi de pisică.

Capul i se bălăbănia încoace și 'ncolo ca un cap de mort zguduit în cosciug. Lui Pavel i se făcu rău ; îi tremurau genunchii și brațele-i atârnau moi de-alungul trupului. Abià să ținù să nu cadă. Inchise pleoapele, strângându-le cu putere, dar repede le deschise iar. De astă dată înfruntă cu îndrăzneală candela și icoana. Sf. Dumitru îi apăreà acum ca în totdeauna: un chip zugrăvit pe perete. Dascălul se întoarse și se uità îndărătul lui la petele albe ale lunei, și prin fereastră, la noaptea luminată de afară.

Nu-i mai erà teamă de nimic. La lucru!

Se urcă frumos în altar, rece și hotărât, luă cele două cupe și le băgă una în sân și alta în buzunar. Atingerea lor îl făcù să tremure o leacă; se liniștì însă numai decât. Și îmbucurat, da să scoboare treptele altarului...

Dar îngheță pe loc, cu ochii holbați, cu gura căscată. Auzià ușa deschizându-se încet... încet.,. Apoi, lumina lunei năvălì ca niște valuri de argint pe dalele dela intrare.

Ușa rămase câtva deschisă. Scârțâitul ei vuià încă în bolta negricioasă... Cine venià ? Un fâșâit straniu îi atinse urechia... Și... și .. o formă albă, o femee înaltă și slabă, cu gura rânjită, se strecură înăuntru, înaintând spre el.

Dascălul nu mai aveà puterea nici să strige, nici să se urnească din loc. Vedeà năluca, o vedeà bine cum pășià țeapănă, fără să se abată, trecând când prin razele lunei, când prin vălul întunericului... Maică Precistă, Doamne!... Sfinte Dumnezeule... erà Moartea, Moartea care venea să'l pedepsească... Vrù să vorbească dar îi erà gâtlejul strâns ca de o mână de fier ; vru să se miște, dar se simțià mai greu decât o stâncă!... Și năluca, înainta, înainta mereu, străbătând biserica cu pași mărunți, cu vestmântul alb, fâlfâind ca un steag, cu fața ca varul, cu ochii închiși!...

Moartea, Moartea! îi urlà hoțului prin creer.

Și 'l îngheță frigul spaimei. Un pas, numai un pas să facă, în lături,

în dosul stranei din dreapta... dar nu puteà. Stafia nu se oprià de fel, se 'ndreptâ spre dânsul!... Moartea!... Mântuitorule, iartă-mi mie păcătosul! îi trecea prin cap. Iartă-mă Doamne, iartă-mă! Vine năluca... vi-ne năluca!...

Și într'adevăr, arătarea se apropià mereu. Inaintà pe același cale, neuitându-se nici la dreapta, nici la stânga, cu părul mare, despletit pe umeri, cu mâinile atârnate în jos. Drumul o duceà la dascăl, care stà pironit pe treptele altarului, cu părul sbârlit, cu gura strâmbă, cu ochii eșiți din orbite. Incă un pas, încă doi și vedenia fù lângă el. Dar când îi simțì apropierea, când o privì în obraz, Pavel avù un foc roșu în ochi și în tâmple.

Din piept i se rupse parcă ceva; și sfâșiat de groază, își umflă gâtul se ridică în picioare sguduit, își adună puterile și scoase un urlet prelung care răsună în bolta cătrănită, ca un bubuit de tun. Apoi dascălul căzù de pe scări, rostogolindu-se pe lespezi ca un butuc.

Dar... arătarea se oprì și ea din mers, întinse brațele, ridică pleoapele dând la iveală niște ochi de diavol, țipă de se cutremură biserica, și se 'ntinse pe jos cu mâinile și picioarele încârceiate și cu obrajii răsuciți...

In locașul sfânt se făcù liniște. Numai razele lunei se fugăriau pe cele două corpuri.

. . . . . .

. . . . . .

A doua zi clocotia strada și clocotia și orașul de pățania dascălului Pavel, care fù găsit mort în biserică cu două cupe de aur la el, alăturea de corpul leșinat al nevestei căpitanului Radici care, suferind de somnambulism, se strecurase noaptea din casă, atrasă de razele magnetice ale lunei.

Radu Baltag.

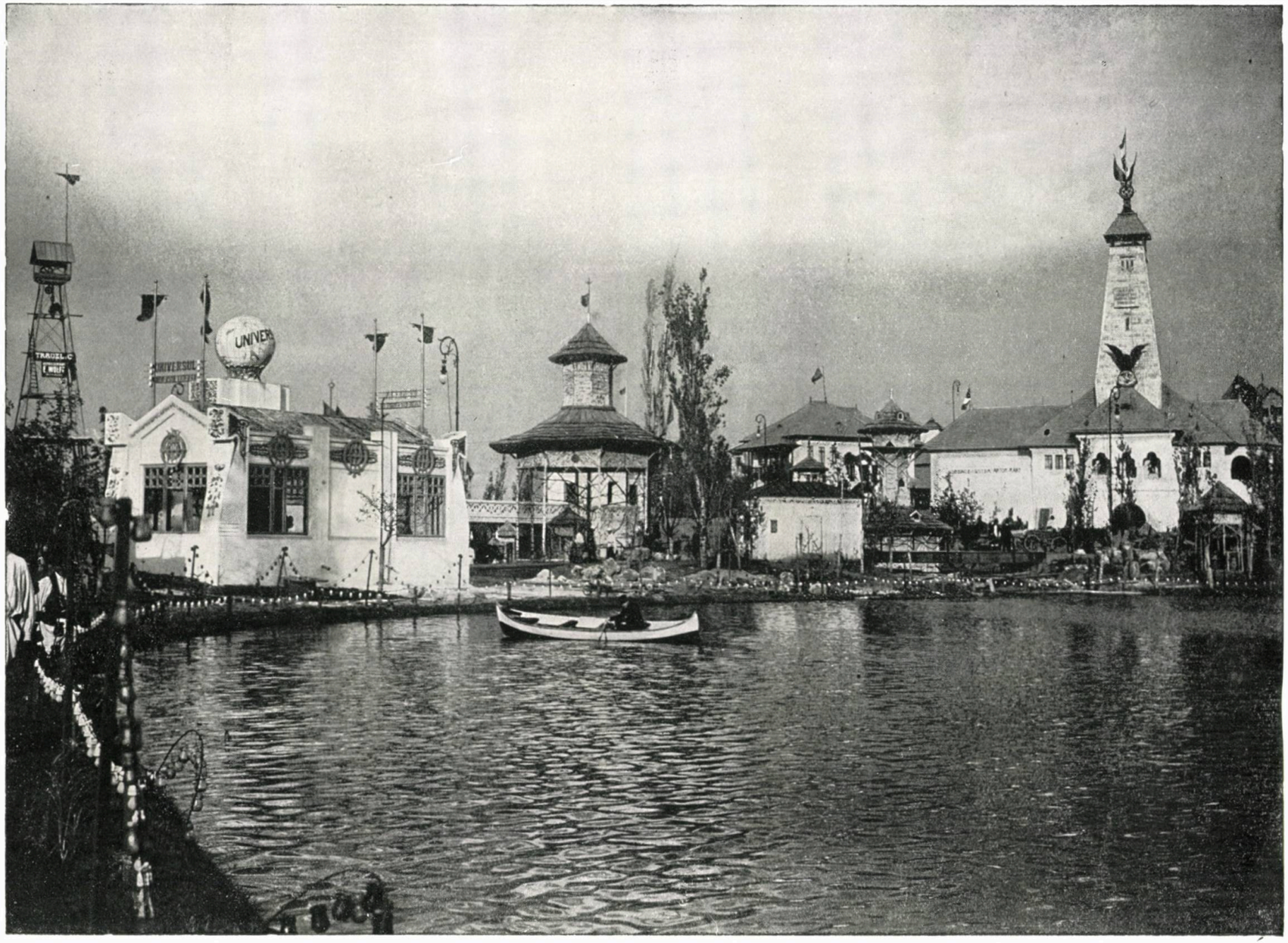

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

Guy de Maupassant

— STUDIU —

I

unt foarte rari literaţii care să fie mulţumiţi sau încântaţi de soarta lor. Pe când unii arşi de setea gloriei, luptă o viaţă întreagă fără ca s'o poată obţine, alţii, cu toate că au obţinut-o de timpuriu, totuşi nu se simt de loc fericiţi. Din această ultimă categorie a făcut parte şi Maupassant care, deşi ajunsese celebru încă din tinereţe, se simţea însă foarte nefericit.

Cât de popular scriitor devenise, să poate vedea din următorul pasaj dintr'o scrisoare a sa cu data de 15 Dec. 1891: „Scrierile mele se traduc în lumea întreagă, se vând într'un număr considerabil de exemplare şi sunt cumpărate cu cele mai mari preţuri ce au dat vre-o dată ziarele franceze care îmi plătesc pentru romane, un franc rândul, şi 500 franci pentru cea mai mică povestire subscrisă de mine. Numărul ediţiilor din scrierile mele este unul dintre cele mai mari, şi chiar cel mai mare după acela al romanelor lui Zola."

Această popularitate a lui Maupassant nu era de acelaşi fel cu aceea a scriitorilor de romane-foiletoane. Succesul său de librărie era egalat de succesul moral. Cum se explică acest fapt, destul de rar în lumea literară? In primul rând se datoreşte calităţii sale de a fi totdeauna interesant. Dânsul a reînviat nuvela, un gen care aproape dispăruse din literatura franceză, numai prin *farmecul* pe care a ştiut să-l dea expunerii sale şi prin *stilul uşor*, fără, a fi vulgar, în care a făcut această expunere. Un incident zilnic din viaţă sau o simplă poveste auzită într'un cerc de prieteni la cafenea, descrisă de către dânsul, căpătau un deosebit şi fermecător înţeles, căci îi serviau drept motiv ca să evidenţeze partea tristă sau comică a vieţii omeneşti. Astfel Maupassant avea însuşirea de a ne face să plângem sau să râdem, după cum era natura faptelor pe care ni le descria. Câte odată el a fost şi umorist, însă umorul său nu sta în reflecţiile pe care le ar fi făcut dânsul, ci în *comicul situaţiei* pe care ne-o descria.

Maupassant era sobru în descrieri; ne prezintă mai mult *schiţe*, dar

așa fel în cât știa să ne scoată în relief părțile cele mai interesante ale unui peisaj sau ale unei situațiuni.

Dupe cum se știe, dânsul a fost și mare romancier. O calitate de căpetenie a romanelor sale este de a ne ține curiozitatea încordată dela începutul până la sfârșitul acțiunii. Romanele sale se pot socoti cu drept cuvânt *des oeuvres de longue haleine*. Toată acțiunea lor se înfățișează în cea mai naturală și cea mai desăvârșită înlănțuire. Așa se explică marea lor calitate de a ne *captivà*. Ele sunt pline de viață. Tipurile pe care ni le descrie sunt cât se poate de variate și fie care dintre dânsele are un contur bine definit.

O altă însușire care l'a făcut pe Maupassant să devie atât de popular, este *limpezimea stilului* său și *ușurința expunerii* celor mai complicate stări sufletești. Nu se poate spune că el n'a fost psiholog — romanul său *Notre coeur* dovedește contrariul, — dar analiza sa psihologică nu este greoae ca în romanele lui *Dostoievski* sau mai ales ale lui *Paul Bourget*. De aceea scrierile lui au fost și sunt mai mult gustate ca ale acestor doi.

II

Ceea ce caracterizează pe un literat mare, este că dânsul ni se înfățișează ca o personalitate artistică bine definită, ale cărei calități de căpetenie nu se pot confundà cu calitățile altor scriitori. Totuși scrierile lui pot avea unele puncte de asemănare cu scrierile altora.

Literatul francez contimporan cu care se aseamănă mai mult Maupassant, este *Alphonse Daudet*. Intocmai ca și la acesta din urmă, scrierile lui prezintă multă diversitate în subiecte și au mult colorit. Totuși Maupassant pare mai sobru în descrieri. Atât unul cât și celălalt ne înfățișează aceleași straturi sociale, cu toate părțile lor ridicule sau triste. Poate că lui Maupassant îi lipsește *gingășia* caracteristică scrierilor lui *Daudet*, dar are în schimb mai multă *duioșie*. Il simți cum sufere împreună cu personajele scrierilor sale și cum peripețiile prin care le face dânsul să treacă, nu-l lasă nepăsător. Aceasta este o calitate de căpetenie a scrierilor lui Maupassant, adică putința de a ne mișcà adânc și a ne face să suferim împreună cu întreaga lume de nenorociți, pe care o face să defileze pe dinaintea noastră.

Daudet este cu mult mai puțin mișcător. El nu se identifică de loc cu personajele scrierilor sale și ne descrie cu aceiași liniște nepăsătoare o scenă de durere sau una de veselie, un caracter nobil sau un caracter pervers. E interesantă indiferența cu care ne zugrăvește — în mod admirabil de altfel — acțiunile perverse ale tipului femeii celei mai perfide din câte am întâlnit vre-o dată în literatură. Este vorba de eroina romanului *Fromont jeune et Risler aîné* Ea lasă cu mult mai pre jos pe femeea perfidă din *La femme de Claude* a lui *Dumas fils*, pe aceea a lui *Strîndberg* din *Pledoaria unui nebun*, pe Irena din celebrul roman al lui *Turghenef* intitulat *Fum*, sau pe *M-me Marneffe* din *Cousine Bette* al lui Balzac. Și totuși această femee despre care s'ar putea spune că ține recordul perfidei, este descrisă cu aceiași placiditate, cu care ar fi descrisă o alta înzestrată cu un suflet ales, cu un caracter nobil.

Se poate susține de către unii, că tocmai această *obiectivitate* face valoarea unui scriitor și cu toate acestea nu e în totdeauna așa. Cerem unui scriitor

să simtă împreună cu noi și să fie absorbit atât de mult în lumea fictivă pe care ne-o înfățișează, în cât să piardă simțul realității, socotind ca o lume reală lumea creată de propria sa imaginație. Această rară însușire o avea complect *Balzac*, care de multe ori în mijlocul unei convorbiri începea să spue deosebite întâmplări ale personajelor din romanele sale, întâmplări plăsmuite de geniul său, și să le compătimească întocmai ca și când acele personaje ar fi existat în realitate. In acele momente era atât de autosugestionat, în cât nu mai putea să facă deosebirea între lumea reală și lumea creată de către bogata sa imaginație.

Tot astfel este și cazul destul de cunoscut al lui *Flaubert* care, când a descris otrăvirea cu arsenic a lui M-me Bovary, a simțit gustul arsenicului în gură, ca și cum s'ar fi otrăvit el însuși.

Ceea ce *Balzac* avea în totalitate, Maupassant avea până la un punct numai. Aceasta îl face destul de interesant.

Intre dânsul și *Anatole France* nu găsim nici un punct de asemănare, tocmai din cauză că romanele acestuia din urmă sunt lipsite de partea emoționantă. S'ar putea spune că *Anatole France* este un romancier pur *intelectual*. Simțirea în romanele sale nu joacă nici un rol sau un rol foarte secundar. El ne face impresiunea unui om înzestrat cu o inteligență superioară, *dar foarte blazat*. Descrierea scenelor sentimentale din scrierile lui pornește din inteligență, *nu din simțire*. De aceea ne lasă nepăsotori; căci găsim numai arta, nu și simțirea. Dar ca artist *Anatole France* e greu să poată fi întrecut. Stilul său este de o plasticitate uimitoare și de o tehnică impecabilă. Prin aceasta este superior lui Maupassant. Descripțiile sale sunt cât se poate de vii și bogate, spiritul său foarte subtil, ironia foarte fină. Cât de mare ar fi fost dacă ar fi avut și simțire! Admirăm scrierile sale ca opere de artă, dar nu ca opere de sentiment.

Maupassant deși e mai puțin artist, dar în schimb este mai mișcător. Cei cari vor căutà mai mult arta într'o scriere literară vor preferà operele lui *Anatole France;* iar cei cari vor căutà simțirea, vor prefera de bună seamă pe celălalt.

După cum se vede, amândoi sunt scriitori mari; dar cari nu valorează prin aceleași calități.

III

Pentru ce Maupessant, cu toate că devenise bogat și celebru, se simția atât de nenorocit? In primul rând, tristețea lui se datorà temperamentului său prea delicat. Spiritul său de observație prea ascuțit și spiritul său de analiză prea exagerat, l-au făcut să nu guste niciodată în mod desăvârșit o plăcere.

Maupassant n'a iubit pe oameni. Intocmai ca și lui *Ibsen*, vulgaritatea mulțimei îi producea desgust. Fire de artist, cu gusturile cât se poate de rafinate, dânsul nu se putea împăcà nici de cum cu meschinăriile societății burgheze pe care o disprețuia fără însă ca s'o urască.

„Orce om care vrea să-și păstreze integritatea cugetării, independența judecății și să studieze viața, umanitatea și lumea ca observator liber, desbrăcat de orce prejudițiu și lipsit de orce credință preconceputà și de orce religie, — trebue să se depărteze cu desăvârșire de ceea ce se numesc „rela-

țiile mondene"; căci prostia universală este atât de molipsitoare, în cât dânsul n'ar putea fi în atingere deasă cu semenii săi trupești, n'ar putea să-i vadă și să-i asculte, fără ca involuntar să nu fie mânjit de credințele, de ideile și de morala lor de imbecili. Nu mai încape vorbă că această părere conține o parte de adevăr, dar și o mare parte de exagerare.

O altă cauză a tristeții și amărăciunii lui Maupassant este că dânsul n'a putut să iubească niciodată.

Cei cari mai cu seamă au avut isbândă în dragoste, știu cât de mult îndulcește acest sentiment amărăciunile vieții. Maupassant însuși a spus-o, chiar la vârsta de 18 ani, prin versurile următoare

Heureux, heureux celui qui peu verser son âme,
Ses inspirations, espoirs, rêves joyeux,
Chagrins et peurs enfin dans le sein d'une femme,
Fleuve où l'on boit des maux l'oubli mysterieux.

Maupassant n'a iubit și n'a putut iubì, fiind-că nu s'a mulțumit nici odată numai cu relativul; și cum absolutul nu există, a fost firesc să se întâmple așà.

„N'am iubit nici odată... Cred că analizez prea mult pe femei, pentru a mai putea fi cu totul subjugat de farmecul lor... Orce creatură omenească se compune dintr'o parte trupească și una sufletească. Pentru ca să pot iubì, ar trebuì să găsesc o ființă în care aceste părți să fie într'o armonie deplină, ființă pe care n'am găsit'o nici odată. Totdeauna o parte dintre acestea două precumpănește, uneori cea sufletească, alteori cea trupească.„ [1])

Lordul *Bolingbroke* povestește în Memoriile sale, că un tânăr englez s'a sinucis din cauza plictiselei ce simția de a se îmbrăcà și a se desbrăcà în fiecare zi. El erà de 30 ani, și când s'a gândit că s'ar puteà să mai trăiască încă 40 în care să fie osândit să se îmbrace și să se desbrace zilnic, n'a găsit altceva mai bun de făcut, de cât să se împuște.

Maupassant n'a mers până acolo, dar ca să scape de monotonia vieții, și-a căutat refugiul în călătorii. „Te simți doborât sub impresia dureroasă a veșnicii mizerii a tuturor, a neputinței omenești și a monotonii faptelor zilnice... Orce casă în care ai locuit mult timp, îți face impresia unei temnițe! Ah! Să fug, să plec! să fug din locurile prea cunoscute, de oameni, de monotonia acelorași acțiuni care se repetă la aceleași ceasuri, și mai ales de aceleași gânduri care mă stăpânesc! Când te simți obosit, atât de obosit în cât îți vine să plângi de dimineața până seara, atât de obosit în cât să nu mai fii în stare să te ridici de pe scaun nici măcar pentru a bea un pahar cu apă; obosit de fizionomiile prietenilor pe care le vezi aproape zilnic și care au început să te turbure... trebue să pleci, să intri într'o viață nouă și variată. Călătoria este ca un mijloc de scăpare din realitatea obișnuită, pentru a trece într'o realitate neexplorată încă și asemănătoare unui vis.„ [2])

Neapărat că o asemenea plictiseală erà de natură bolnăvicioasă; căci ea se deosebește cu totul de aceea la care se află expus în mod firesc or și cine dintre noi. Atunci când, bunăoară, așteptăm pe cineva care nu mai vine sau când suntem osândiți la o neacțiune îndelungată, este destul de logic să ne plictisim; căci mintea noastră este ținută în suspensiune și nu ne putem descărcà de prisosul de energie disponibil.

---

1) Maupassant, — *Le colporteur.* Paris. Ollendorf.
2) *Au Soleil.* Préface. Paris 1884.

Tot atât de puțin normală a fost și plictiseala Englezului despre care vorbirăm.

In cazul când am trăi numai prin simțuri, în cazul când toată viața noastră s'ar reduce la o totalitate de mișcări automatice și la nimic altceva, atunci bine înțeles că o asemenea perspectivă nu ne-ar surâde absolut de loc. Dar paralel cu această viață trupească, paralel cu această viață animalică, omul superior mai este înzestrat cu *viața intelectuală*. Și chiar dacă prin viața noastră corporală suntem osândiți mai mult sau mai puțin la aceleași acțiuni mașinale și prin urmare monotone, prin mijlocirea minții noastre noi putem trăi într'o lume totdeauna nouă. Aceasta este de altfel și superioritatea vieții intelectuale asupra vieții simțurilor. Pe când pe cea de a doua ești osândit s'o înduri, fiindcă nu poți s'o reînoești în totdeauna, prin mijlocirea celei dintâiu poți să trăești într'o lume veșnic nouă, căci este veșnic schimbătoare. Călătoria în lumea ideilor este nesfârșită; principalul este să nu ne rătăcim în ea.

Tot astfel ne explicăm de ce pentru viața intelectuală bătrânețea este mai târzie. Simțurile se tocesc, se uzează cu mult mai curând de cât mintea; iar celor care au trăit prin ele și numai prin ele, este natural ca, după uzura organică, viața în general să li se pară o mare greutate.

Când a scris Maupassant pasagiul [1]) pe care l'am reprodus mai sus n'avea de cât vârsta de 34 ani; dar erà deja atins de paralizie generală, ale cărei prime simptome s'au manifestat chiar din anul 1878.

Un fapt surprinzător poate, dar care s'a întâmplat și cu *Nietzsche* mort de aceiași boală, este că cele mai valoroase opere ale nenorocitului literat francez au fost scrise după ce mintea sa deja suferise grozavele atingeri ale acestei boli implacabile. Așà, bunăoară, *Bel-Ami* a fost scris în 1885; *Monsieur Parent*, în 1886; *Pierre et Jean*, în 1888 și *Notre Coeur*, celebrul său roman pisihologic, în 1890, prin urmare cu doi ani înainte ca geniul său distins să fie întunecat cu totul de nebunie.

S'ar părea că paralizia generală la unele persoane prezintă acest fenomen curios, că mai nainte de a le nimici mintea le produce un fel de exaltare, un fel de surescitare sufletească, în care viața lor mintală este mai intensă și mai fecundă ca în starea normală. O flacără care mai nainte de a se stinge, produce o lumină orbitoare.

Nu vom inzista mai mult asupra durerosului sfârșit al lui Guy de Maupassant, lucrul acesta l'au făcut alții și poate că mai mult de cât ar fi trebuit.

Insă am voit numai să accentuăm acest fapt, că Maupassant a făcut parte dintre acei oameni, cari au fost foarte puțin favorizați de noroc. Cei din urmă ani ai vieții sale au fost o lungă agonie, iar gloria binemeritată pe care a obținut'o așa de timpuriu, nu a mai produs nici un farmec în sufletul său îndurerat și chinuit de frica morții și a nebuniei. Știà că pentru dânsul aceasta este singura alternativă și nu s'a înșelat de loc în prevederile sale. Și cât de bine ar fi fost dacă încercarea sa de sinucidere, din noaptea de 1 Ianuarie 1892, ar fi izbândit! Căci nimic nu e mai dureros de cât să vezi lumina strălucitoare a unui suflet omenesc întunecată cu desăvârșire de către nebunie, de cât să vezi pe omul a cărui minte a fost un izvor bogat de opere geniale, devenind un simplu automat, cu mult mai prejos de cât o brută.

N. Zaharia

1) *Au Soleil.* Préface. Paris 1884.

NOTIȚA BIBLIOGRAFICA

Celor cari se interesează mai cu seamă *de viața* lui Guy de Maupassant le recomandăm scrierea care se poate socotì *clasică* în această privință, a baronului *Lumbroso (Souvenirs sur Maupassant.* Rome 1905. Bocca).

Iar în ceea ce privește *istoricul operelor*, pe aceea a d-lui *Meynial.* (*La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant.* Paris 1906. Mercure de France). Partea biografică din această scriere se poate socotì ca un rezumat al cărții indicate mai sus. De altfel ea este pur și simplu o expunere de fapte și nimic altceva. E o scriere de *analiză.*

Câteva studii critice asupra lui Maupassant:

Lemaître (J), —*Les contemporains.* I, V, VI.
Faguet (E),— *Propos littéraires.* III.
Bourget P.),— *Sociologie et Littérature.* Paris 1906.
Brunetière,— *Le roman naturaliste.* Paris.
Doumic (R.),— *Ecrivains d'aujourd'hui.* Paris.

N. Z.

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

Teatrul Naţional

Stagiunea 1906—1907

Teatrul naţional şi-a închis porţile, aşa cum a luat obiceiu de câţiva ani, la 1 Aprilie. De fapt, cu o lună înainte stagiunea e ca şi isprăvită; se joacă mai mult de mântuială şi se simte că toţi aşteaptă momentul de a luà vacanţă până în toamna viitoare. Bieţii artişti se gândesc la beneficii şi la combinaţiuni de turneuri; publicul asaltat din vreme cu bilete pentru tot felul de spectacole extraordinare, ghicind debandada ce există în teatru, se indispune şi ocoleşte templul Thaliei. Aceasta şi este una din cauzele slăbirii reţetelor în luna lui Martie. Stăruim a crede că de s'ar face o bună alcătuire a repertorului, rezervând pentru ultimele luni ale stagiunii, piesele cele mai de efect, făcând chiar ceva concesiuni cerinţelor publicului, s'ar puteà îndreptà reţetele lui Martie şi s'ar câştigà luna lui Aprilie; ceeace ar fi şi spre folosul teatrului şi spre binele artiştilor. Ei s'ar puteà scutì de acele reprezentaţiuni forţate care numai pentru prestigiul lor nu sunt şi care, negreşit, fac să sufere amorul lor propriu.

Stagiunea 1906 — 1907, a doua de sub-direcţiunea d-lui Al. Davila, a fost mai puţin norocoasă din punct de vedere material şi mai puţin mulţumitoare din punct de vedere artistic decât cea precedentă.

Incepem prin a recunoaşte în toată sinceritatea părţile bune ale activităţii d-lui Davila, care cel puţin obişnueşte a stăruì în ceeace crede d-sa bine. Ca şi anul trecut, piesele au fost frumos montate şi studiate cu îngrijire. S'au lăsat deoparte farsele scabroase şi de prost gust, spectacolele de un gen prea inferior. S'a păstrat bunul obicei de a nu se schimbà prea des afişul, dând răgaz publicului să se pronunţe asupra fiecărei piese. Ba direcţiunea a căutat chiar, a impune unele spectacole în contra părerii publicului, ceea ce nu e rău, când ai conştiinţa că ceea ce voeşti a impune are o valoare, fie măcar din punct de vedere literar. In definitiv, d. Davila a urmat a ne arătà o mare abilitate de director de scenă şi multă voinţă. Disciplina de fier introdusă de d-sa, atât de viu dorită şi atât de necesară în teatru, n'a încetat a domnì.

Nesupunerii la această disciplină au fost atribuite demisiunile reînoite

ale d-lor Nottara și Liciu, cu care bunele relațiuni păreau restabilite. Noi socotim că nici cel mai iscusit judecător, fie însuș înțeleptul Solomon, n'ar putea da o sentință temeinică în asemenea litigii de culise. Oricum, plecarea definitivă a d-lui Nottara a lăsat un gol în repertor și a vădit încă odată greșeala ce au făcut toate direcțiunile de a nu pregăti înlocuitori pentru artiștii noștri de frunte. Nu mai puțin păgubitoare a fost și lipsa din teatru a d-lui P. Sturza, în urma căreia a devenit imposibilă reprezentarea atâtor piese din repertorul modern, în care acest valoros artist jucà rolul principal, și s'a slăbit simțitor interpretarea lucrărilor noi în acest gen, ce s'au dat în cursul stagiunii.

Anul 1906—1907 a început dar sub auspicii neprielnicie pentru Teatrul Național. Era lesne de prevăzut că programul nu va fi bogat și îndestul de bine alcătuit. El n'a fost însă nici pregătit dinainte, din primăvară, așa cum cere o bună administrație teatrală. Se poate zice că stagiunea a început aproape cu o singură piesă bine studiată, și aceea de o valoare îndoelnică. Ea ar fi dispărut repede de pe afiș, de nu era publicul special al Expoziției, avid de distracțiuni și dispus la cheltuială. Dar și de acest public nu s'a profitat în deajuns. Din cauza sărăciei de piese pregătite, nu s'a putut jucà, cum trebuia, în fiecare seară, ceeace ar fi fost un mare profit în toate privințile. Și apoi, ce s'a oferit acestui public compus în bună parte din Români din țările vecine, cărora trebuia să le dăm o idee mare de teatrul nostru? *Cărăbușii*, o piesă decadentă, aproape fără rost pentru cine nu cunoaște lumea parisiană, în partea ei cea mai puțin recomandabilă, și care pune în scenă amorul unei isterice cu un bărbat stăpânit de porniri șensuale. Dacă e adevărat că frații noștri de peste hotar ne socotesc stricați, de sigur că acei care au fost la teatru în zilele acelea au plecat întăriți în asemenea părere. Mai bine era încaltea să se fi reluat pentru dânșii, în lipsă de ceva mai bun, unele din piesele vechilor autori naționali, lesne de montat în grabă.

Nu mai vorbim de partea muzicală a teatrului nostru, care a rămas cu desăvârșire în umbră. In această privință, ne-am arătat mai săraci decât Românii ce trăesc sub jug străin și cari, în vremea întrunirii la un loc a reprezentanților întregului neam, ne-au dat cel puțin pe *Moș Ciocârlan*, încercare lăudabilă ca intențiuni, dar mai pe jos de ceea ce s'a produs la noi ca lucrări muzicale. N'ar fi fost greu a se înjghebà reprezentațiuni lirice, cu artiști Români din streinătate în frunte, și care n'ar fi costat mai mult, dar ar fi fost mai de preț decât spectacolele dela arene. Directorul Teatrului Național, care e și directorul general al teatrelor, avea aci cuvântul său și ar fi putut intervenì în mod util, ca arta română să fie reprezentată la Expoziție mai frumos și mai complect de cum a fost.

Către sfârșitul festivităților marelui jubileu, reprezentațiunile d-rei Agata Bârsescu au dat câtăvà vreme strălucirea cuvenită primei noastre scene. D-ra Bârsescu a apărut din nou în cunoscutele sale creațiuni: *Mesalina*, *Magda*, *Medeea*, *Hero și Leandru*, *Safo* și ne-a arătat un talent ajuns la apogeul său, ne-a dat senzațiea unei arte nu numai mare, dar și cu adevărat frumoasă, arta marilor tragedieni, a interpreților sublimului —artă pe punctul de a dispare sub valurile crescânde ale realismului.

Odată cu închiderea Expoziținei au început zile grele. Nici una din

piesele care au urmat reprezentațiunilor d-rei Bârsescu n'a putut face ceea ce se chiamă în limbagiul teatral o serie, ci au fost numai succese de stimă.

Poate este acì și o lipsă de noroc, dar negreșit de vină au fost și unele slăbiciuni de interpretație și însăș genul pieselor ce s'au dat: *Tinereță* (Notre jeunesse) de Picard; *Arlesiana* lui Daudet: *Nepoțelul* (reluare); *Carmosina* lui Alfred de Musset. Toate aceste lucrări sunt aproape în acelaș ton, de un sentimentalism cam fad, foarte puțin gustat de publicul nostru. *Două lumi*, de Hauptmann, aparține, ce-i drept, cu totul altui gen, și e o piesă de reală valoare, dar cu prea puțină acțiune și prea multă filozofie. Ea se petrece într'un mediu absolut german și ne înfățișează niște persoane care nu cugetă nici nu simțesc ca noi. Firește că artiștii noștri, deși și-au dat lăudabile silințe, n'au putut să-și schimbe într'atâta temperamentul, încât să pătrundă în sufletul și apucăturile acelor tipuri neobișnuite. Socotim că e prea greu unui actor de rasă latină să ne redeà în nota potrivită pe transcendentalul dr. Iohanes Vockerat, nici pe studenta ibseniană Anna Mahr.

Uniformitatea spectacolelor din stagiunea expirată a fost cu atât mai simțită, cu cât s'a văzut pe scenă mereu aceiași actori. Sistemul nu e bun; contra lui s'au ridicat totdeauna protestări. Și la urma urmelor nu păgubesc numai acei care joacă prea rar și se pot socotì victimele prigonirii, dar și acei cari par favorizați. Acestora li se dă roluri pentru care nu sunt făcuți și care în câtevà seri îi coboară în stima și dragostea publicului, adesea cu greu câștigate.

Se știe că elementele care compun trupa comică sunt cele mai bune de care dispune Teatrul Național. Totuși comediele au fost mult năpăstuite și excelenții noștri comici au avut prea puțin de jucat. Bine înțeles nu vorbim acì de vodevilurile grosolane care au dezonorat mult timp prima noastră scenă și au stricat gustul publicului. Dar câte adevărate comedii s'ar fi putut găsì, în care talentul unui Soreanu, unui Niculescu, etc., să aibă prilej de a face creațiuni vrednice de un teatru mare! In genul vesel s'au dat ca noutăți numai două piese: *Micheta:* (Miquette et sa mère) și *Pălăria de paie* (Le chapeau de paille d'Italie). Cea dintâi este o stranie amestecătură de farsă-comedie și de comedie sentimentală, cu tipuri bune pentru operetă, totul chibzuit așa ca să scoată la ivealà aptitudinile unei anumite actrițe parisiene, aceea pentru care a fost scris rolul Michetei. Cât despre *Pălăria de paie*, care e vechia farsă a lui Labiche, jucată odinioară cu titlul de *Hai cu nunta* și care a avut pe vremea ei un succes extra-ordinar, ea a fost o deziluzie chiar pentru spectatorii cărora erau cunoscută din prima lor tinereță. S'a părut demodată și copilăroasă, și de mult ce a fost imitată a trecut drept o imitațiune după atâtea și atâtea alte vodeviluri. Cum să mai râzi de situațiuni și glume văzute și auzite de atâtea ori! Inșiși artiștii au jucat-o fără convicțiune și n'au făcut din rolurile lor tot ce s'ar fi putut face.

In ciuda atacurilor ce i s'au adus de oparte din presă și pentru a distruge faima că e dușman al autorilor Români, d. Al. Davila le-a făcut anul acesta o parte largă. Un critic dramatic a și calculat că s'au dat mai multe reprezentații de lucrări originale decât de traducțiuni. Piesele românești au fost cu deosebire reluări, începând cu *Ovidiu*, drama lui Alecsandri, dată cu o interpretare destul de slabă și având drept protagonist pe d. Demetriad, căruia i s'a făcut parte în această stagiune tot de roluri ne-

potrivite cu însușirile sale. Printre aceste reluări am revăzut cu plăcere pe *Vlaicu-Vodă*, care și-a dobândit definitiv un loc de cinste printre dramele cu caracter național ale repertorului nostru.

Ca piese originale noi, am avut *Gemenii* de d. Th. Cerkez și *Mama* de d. I. Miclescu.

Prima este lucrarea de încercare a unui tânăr cu oare-care dispozițiuni pentru literatură, în forma unei povești dialogate, plutind într'o lume închipuită. Ciudățenia acestei lumi e mărită prin faptul că personagiile poartă costume românești, dar vorbesc ca niște cavaleri și dame din evul-mediu occidental, care ar fi cunoscut pe vr'un Meterlinck și s'ar fi inspirat din tiradele lui.

Acțiunea dramei e clădită pe asemănarea desăvârșită dintre doi gemeni, Jolea și Mitrai, asemănare care la început a mărit iubirea lor frățească, apoi a devenit un isvor de suferință și aversiune. Ei nu se mai pot îngădui, nu se mai pot vedea, și unul dintr'înșii, Mitrai, se exilează de bună voie. Celalt, Jolea, rămâne acasă, în prada unei negre melancolii.

Gândul că există undeva un alt om identic cu dânsul, îi sugerează reflexiunile cele mai pesimiste asupra lucrurilor omenești. Acest Jolea e iubit de două femei, Ruxanda și Ralda, între care inima lui ezită sau mai bine zis care nu pot câștiga, nici una nici alta, pe deplin, sufletu-i nedumerit și sbuciumat. Intoarcerea acasă a lui Mitrai, sosit fără veste, grăbește catastrofa. Mitrai se înamorează de Ralda și e iubit de aceasta, care îl ia drept fratele lui. Roxanda, înșelată la rândul ei de fatala asemănare și socotindu-se trădată, ucide pe Jolea.

Mama este o piesă cu teză, având de scop de a susține că drepturile mamei sunt așa de sfinte, încât nu pot fi nesocotite nici atunci când ea a fost o femeie vinovată, o soție rea și necredincioasă, ba chiar și-a călcat înseși datoriile de mamă. O femeie având un soț bun și de treabă, care o adoră, și o fetiță drăgălașă, poate să se arunce în brațele altui bărbat, uitând și de soț și de copilă; dacă, după câțiva ani, își amintește deodată că are o fiică, ea are cuvânt să'și revendice drepturi de mamă. Și dacă în loc de a se pocăi și a căuta prin o purtare exemplară să capete iertarea soțului trădat și să se facă iarăș demnă de stima fiicei sale, ea se aruncă în desfrâu și dă lumei un spectacol scandalos, are totuș dreptul să vorbească de tirania sexului tare și de neomenia societății! — Teza dramei e deci puțin simpatică. Ea nu e nici bine susținută, căci tu, spectator, ești nevoit a da dreptate, în contra voinței autorului, nu mamei vinovate, ci soțului victimă, omului cinstit, bunului părinte care și-a crescut fata cu dragoste și grijă, și acum, cu drept cuvânt, vrea s'o ferească de relațiuni cu o femeie perdută ca reputație. Cu toate aceste, piesa d-lui Miclescu e una dintre cele bune scrise de autorii Români, de oare-ce cuprinde câteva scene de un real dramatism. Dacă, precum l'au sfătuit și alții, d-sa s'ar decide a sacrifica actul IV, care e de prisos și nu conchide la nimic, făcându-ne numai să asistăm la agonia prea lungă și nefirească a mamei rătăcite, lucrarea sa ar câștiga mult și ar putea să facă o bună carieră.

Pentru matineuri nu s'a făcut nici o sforțare, nu s'a dat nimic nou, ci s'au reluat mai mult farsele prea bine cunoscute ale lui Molière, uzate acum cu desăvârșire. S'a părăsit ideea, pusă înainte cu *Căldarea* lui Plaut, de a se face educațiunea tinerimii prin o revizie treptată a repertorului

clasic antic și modern, începând dela primele origine. Ideea era bună și e păcat că d-nu Davila s'a descurajat prea repede. Nu'i de crezut că timpul și elementele i-au lipsit, când atâția artiști au stat neocupați, încât numai pentru acest cuvânt, lesne de înțeles, trei dintre dânșii, dd. Carussy, Maximilian și Ciucurete, și-au dat demisiunile la sfârșitul stagiunii.

Drept încheiere, vom exprima înc'odată un desiderat. Teatrul Național nu trebue să fie, într'o țară încă tânără ca a noastră, numai o școală de artă, dar cată să aibă și o influență moralizatoare. Aceasta e mai ales necesar pe niște vremi de anarhie în spirite, cum sânt cele de acum. De aceea, bine ar fi ca direcțiunea să facă o selecțiune în piesele moderne, pline de degenerați, desechilibrați, de revoltați în contra a tot ce se privește încă drept sfânt în sărmana lume de azi.

El. Rovin

Struguri negri...

truguri negri, struguri negri
Cu broboanele 'nbrumate
Când vă văd, mi-aduc aminte
De-ochii fetelor din sate.

Și 'mi-aduc aminte iarăși
De doi ochi, de-o mândră fată
Cum nu mai văzui de-atuncea
Niciodată, niciodată.

O, și cât mă fermecară
Ochii-acei și draga zână
Intr'o zi, când ne 'ntâlnirăm
Pe sub vale, la fântână!...

Ne-am iubit o vară 'ntreagă
Și 'ntr'o Joi ne prinse tata...
Unde-s vremurile-acele,
Unde-s ochii, unde-i fata?...

Azi mă uit la voi pe gânduri
Și mă prinde parc'o jale
Când vă văd atât de negri
Ca păcatele din vale...

. . . . . .

Struguri negri, struguri negri,
Cu broboanele 'nbrumate,
Când vă văd, 'mi-aduc aminte
De-ochii fetelor din sate.

Și 'mi-aduc aminte iarăși
De doi ochi, de-o mândră fată
Cum nu mai văzui de-atuncea
Niciodată, niciodată. .

Scrisoare

Invățătorului meu.

Moșneag bătrân cu barba colilie,
Cu trupul gârbovit de-atâta cale,
Eu rătăcesc prin țările străine
Și-am ascultat de sfaturile tale :
Am învățat pe cât mi-a fost puterea,
Deși sărac, dar silitor din fire,
Iar azi trimit îndemnurilor tale
O lacrimă a mea de mulțumire.

Căci tu m'ai învățat, bătrâne dascăl,
Ca să citesc întâiu „Abecedarul"
Și m'ai mustrat adese cu cuvinte
Că nu știam la „Capra și ștejarul".
Și-acuma 'mi amintesc de nueluța
Cea de gutui, de coajă curățată,
Ce sta mereu în colț, lângă catedră
Și ne cădeà pe palme câte-odată.

Ai fost și bun, ai fost și aspru 'n clasă
Și-adese-ori tu ne spuneai la basme,
De ne uimia poveștile bătrâne
Cu feți frumoși, cu zâne și fantasme.
Și-atât ne-ai spus povestea lui Păcală
Cu vorba ta șegalnică și rară..
Și cât e ea de lungă și frumoasă
Eu o știam atunci pe dinafară.

VEDERE PANORAMICĂ A EXPOZIȚIUNII GENERALE ROMÂNE (1906)

O, cum aș vrea din nou să fiu în bancă,
Cu brațele pe piept să'ți stau în față,
Copil neștiutor ca altădată,
S'ascult de bătrânească ta povață!...
Când 'mi-amintesc de vremurile-acele,
Un dor nebun simt inima că'mi strânge,
Căci am uitat povestea lui Păcală
Și-am învățat atât de bine-a plânge!...

Vasiie G. Militaru

Cronica literară şi artistică

Tudor Pamfile, Mihai Lupescu şi **Leon Mrejeriu,** *Carte pentru Tineretul de la Sate,* cuprinzând: Rugăciuni, cântece de stea, Irozii, urături, poveşti, glume, frământări de minte şi de limbă, colinde, rostiri la nuntă, cântece, bocete, gâcitori şi felurite sfaturi şi învăţături pentru viaţă. Bârlad, Tipografia şi legătoria de cărţi Constandin D. Lupaşcu, 1907; 288 pp. în 8°.

In anul acesta nenorocos pentru ţărănimea noastră, care—s'a dovedit—îşi hrănise mintea cu scrieri nesănătoase, un militar şi doi învăţători au dat la lumină o carte — mai mult decât folositoare — pentru săteni; o lucrare plăcută pentru ori şi care cititor; o interesantă colecţie de folklore.

Credinţă; patriotism luminat, fără de vorbe late; notiţe istorice scrise într'un stil cât se poate de limpede; învăţături privitoare la diferite nevoi ale săteanului; sfaturi pentru înbunătăţirea vieţii, — dar nici o vorbă răscolitoare de uri sau de fapte.

Ca o dovadă lămuritoare a valorii literare, a putinţii de a împăca un stil simplu cu o înfăţişare distinsă, iată vre-o câteva rânduri din bucata întitulată: „Scurtă povestire despre Neamul Românesc de când este şi până acum“:

«Cei din preajma ta sunt cei de un neam cu tine, cei cari sălăşluesc până acolo, de unde încep pământurile altor naţii de oameni. Cu folos este dar, să ne ştim povestirea Neamului nostru, de când este el pe lume şi până astăzi, căci numai aşa ne vom putea cunoaşte taina zilelor cari vin. Dacă vom găsi c'am trăit cum se cade, petrecându-ne viaţa cu munca grea şi cinstită, vom căpăta putere să urmăm înainte; dacă, din potrivă, vom afla c'am fost o strânsură de oameni fără căpătâiu, care am ajuns până astăzi din mila şi pomana unuia şi a altuia, ne vom roşi obrajii de ruşine şi ne vom îndrepta.» [1])

Sunt însă, în chip firesc, şi mici scăpări din vedere — pe ici pe colo —, dar prea neînsemnate faţă de valoarea întregii cărţi. Poate că o greşală e faptul de a nu se nota publicaţiile din cari s'au luat unele bucăţi. De şi alcătuită pentru locuitorii dela sate —, pe cari puţin îi interesează asemenea lucruri —, cartea e folositoare şi pentru mulţi orăşeni şi în special pentru cercetorii domeniului folkloric.

Poveştile, ghicitorile, jocurile de copii, zicătorile, etc. presărate în toată întinderea cărţii, alternează în chip ales şi plăcut cu părţile privitoare la cultura pământului, la igienă etc.

Totul ne face să ne aducem aminte de vestitele calendare de pe vremuri, cari — în cuprinsul lor de almanach — dau părinţilor noştri literatură, notiţe istorice, sfaturi pentru viaţa de toate zilele, etc. — şi cari erau atât de bine primite şi de preţuite de cititorii lor.

Alcătuirea unei asemenea lucrări nu e o muncă uşoară şi cere o îndemânare

---

1) Pag. 11.

şi o pricepere de seamă. Credem că autorii *Cărţii pentrn tineretul de la sate* au isbutit să-şi atingă ţinta dorită, dând în acelaşi timp un model de felul cum orăşenii trebue să vină în ajutorul ţăranilor pe cale culturală.

Romulus Cioflec, *Doamne ajută-ne.* Bucureşti, «Tipografia Regală», 1907; 246 pp. in 12.

Nuvelele acestui volum, cu subiecte luate din lumea celor săraci, ne arată o distinsă putere de colorit. Sunt bucăţi întregi de pasteluri amestecate cu schiţe lămuritoare de stări sufleteşti. De pildă cititorul va găsi în prima nuvelă — care dă numele volumului întreg — zugrăvirea unei scene în care talentul pictural reuşeşte a goni reproducerea fotografică a celor văzute. Este vorba de o aşteptare pe sălile Ministerului Instrucţiei publice. Amestecul celor favorizaţi de puternicii zilei cu bieţi necunoscuţi —, toţi aşteptând o îndreptare a nemulţumirilor cari îi târau acolo; nădejdea pusă de tânărul student Serafim Ioniţă într'o petiţie pe care o va da Ministrului sau altui mare funcţionar; gândurile omului care speră şi amintirile trecutului comparate cu ale unui fericit viitor; audienţa, cu obicinuitele ei resultate pentru cei fără proptele, — toate alcătuesc un tot real şi cu viaţă.

S'ar părea curios că un om în minute de aşteptare chinuitoare să observe lucruri de nici o însemnătate: o mişcare a unui vecin, o convorbire banală, etc. Guy de Maupassant vorbind în *Sur l'eau* despre obligaţia pe care o simt scriitori şi artişti de a observa neîncetat cele petrecute în jurul lor, chiar în minutele cele mai dureroase, aduce nişte exemple asemănătoare. Nu pentru a scoate mai târziu o notă literară sau artistică, din observarea făcută, dar ca printr'un fel de obsedare, sunt mulţi oameni, cari — în momente de chinuire morală, — îşi aţintesc ochii asupra unui obiect; privesc vre-o scenă cu o atenţie bolnăvicioasă; ascultă cine ştie ce vorbe cari nu-i interesează—fără ca să 'şi dea seama în acele clipe despre cele văzute ori auzite. Toate acestea revin însă mai târziu în minte, în acelaş timp cu amintirea chinuitoarei aşteptări, dureroasei întâmplări, etc, care ne a turburat odinioară.

E o parte slabă însă în unele din nuvelele d-lui R. Cioflec, atunci când nu înlătură amănunte nefolositoare pentru tratarea subiectului. De pildă certurile dintre vecinii lui Serafim Ioniţă—în „Doamne ajută-ne"—nu au legătură prea strânsă cu povestirea generală. [1])

Apoi nu tot-deauna sunt lămurite punctele de trecere dintre diferitele părţi ale unei nuvele. Este o neglijenţă voită; o aruncătură de penel; ceva care foarte adesea reuşeşte în pictură, dar nu prea des în literatură.

Foarte puţini cititori vor da atenţie unei alte caracteristice a felului de a scrie al d-lui R. Cioflec. Autorul nuvelelor despre cari vorbim subliniază unele cuvinte spre a face pe cititor nu numai să'şi închipue o nuanţă deosebită a lor, sau ca să le dea mai multă însemnătate, ci spre a le c o m p l e t a şi iată cum. De multe ori unele vorbe au o însemnătate şi o însemnare deosebită numai însoţite de anumite gesturi. Aşa de pildă pentru ca să înţelegem coloritul pe care vrea să-l dea scriitorul rândurilor ce urmează, ar trebui ca negreşit să ne aducem aminte şi de gesturile cari trebue să fi însoţit acele vorbe subliniate în text.

«Ori-ce om mai ştie, că înţelepciunea unui morar e acolo la postavă: cearcă făina în palmă şi dacă e prea măruntă, bate cu ciocanul înt'o pană, sau sucește un şurub *mai aşa*; iar dacă e prea mare, face tot *cam aşa*». 2)

Sau:

«Morarul era mulţămit de ceia-ce făcuse.
Morăreasa erà şi ea tot *cam aşa.*
Florica erà *cumva.*»3).

In general vorbind, însă, volumul d-lui R. Cioflec arată dacă nu pe un fruntaş nuvelist de viitor, pe un distins prozator. Cei mici — „les humbles" ai lui Coppée—găsesc în paginile acestea, multe schiţe de seamă din vieaţa lor învăluită în amar.

---

1) Vezi, de exemplu, pag. 36.
2) *Doamne ajută-ne,* «La moară», p. 89
3) Ibidem, p. 103.

P.S. In numărul 2 din anul acesta al Revistei, s'au strecurat în Cronică câteva greşeli de tipar, din cari ţin să îndreptez pe una care schimba cu totul cele spuse atunci. La pagina 127, rândul 7, s'a tipărit „a r e n u n ţ a t a se impune atenţiei publicului". în loc de „a r e u ş i t a se impune atenţiei publicului". Era vorba de un distins literat, d St. Michăileanu—Stempo, ale cărui producţii au reuşit— într'adevăr să fie cunoscute marelui public, fără de osanalele vre-unei reviste de reclame americane.

Rog să fiu iertat — eu ca şi tipograful — de această greşeală. Sunt oameni a căror întreagă producţie este o greşeală de tipar[1]) şi cari totuşi ajung chiar profesori universitari—un proaspăt exemplu e în mintea tutulor—pe temeiul unor atari opere. Pentru un cronicar de revistă nu e prea mare vină că nu şi-a corectat bine rândurile cerute în grabă de tipograf; şi de aceea cred că voiu fi scuzat.

N. I. Apostolescu

1) Vorba d-lui Hasdeu.

Cărţi şi reviste străine

La Prètresse d'Isis. *Légende de Pompéi,* roman de Edouard Schuré.

Romanul istoric, în Franţa, este într'o stare de înflorire. Scrierile ce au legături cu antichitatea se înmulţesc din ce în ce.

Succesul operelor curat istorice este cauza acestei înfloriri a romanelor din acest gen. Istoria şi romanul istoric au fost totdeauna unite; romanţierii francezi urmează pas cu pas pe istorici şi romanul istoric nu este decât o transpunere în domeniul artei a elementelor împrumutate dela ştiinţă; ceea ce ne interesează este valoarea artei.

Mulţi romanţieri se ocupă cu dibăcie de cele mai noi descoperiri istorice.

Edouard Schuré se sileşte să reînoiască romanul vechiu. El este un erudit care posedă întinse cunoştinţi istorice şi un poet aprins după visuri metafizice, căutând a pătrunde numeroasele înfăţişări ale misterului universal.

Critic, erudit, poet, el este atras, în tot ceea ce studiază, mai mult de enigmă; problema destinului îl interesează mai ales.

Faptul că nu găseşte o soluţie definitivă îl ţine într'o continuă stare de nelinişte.

Ştiinţa modernă ne îndeamnă să nu trecem niciodată peste marginile cunoscutului. Edouard Schuré nu poate să se supue acestui îndemn; spiritul său trece peste aceste margini, dincolo de cari spiritele fricoase s'au obişnuit a nu păşi.

Autorul nostru scrie un roman vechiu; el introduce într'însul visurile şi închipuirile sale scânteietoare; roman de magie, de iubiri supranaturale şi de aventuri supraomeneşti, roman metafizic, operă în care se încrucişează simboalele, operă complexă care s'ar putea numi „fantastică" de ar trebui definită printr'un singur cuvânt.

«L'absurde est une des joies de la vie» spune Anatole France. Suntem gata să credem că există presupuneri absurde şi încântătoare, poveşti lipsite de judecată şi delicioase. Iată cum gândeşte Anatole France:

„Ne place supranaturalul unui amor desperat. Ştim că nu există, căci dacă ar fi existat, n'ar mai fi supranatural . . . . Dacă morţii ar reînvia, ar fi natural, şi nu supranatural când ar reînvia. . ." Iată ceea ce credem toţi: scepticismul ce surâde lui France ne susţine pe noi; supranaturalul cu care împodobeşte şi el unele opere, ne farmecă.

Ed. Schuré, cu toate acestea, nu distinge niciodată presupunerea de realitate şi niciodată nu îngrămădeşte observaţii amănunţite cu atâta stăruinţă ca atunci când e vorba de a afirma vre-o minune. Acesta este semnul deosebit al literaturei fantastice.

Corespondance d'Alfred de Vigny (1816—1863) culeasă şi publicată de *Emma Sakellarides.* Ed. Calmann Lévy.

Din aceste corespondenţe, putem admira nu numai calităţile scriitorului, dar şi marea demnitate a caracterului şi vieţii sale. Vorbind despre dânsul, se ocupă mai

mult de ideile și simțimintele, sale decât de persoana sa. Nu se încrede decât în el însuși, și iubește singurătatea. Scrierile sale, în aparență impersonale, sunt rezultatul analizei asupra lui însuși.

In 1835 el scria lui Saint-Beuve:

„Cât despre lucrările mele, acestea îmi sunt întrerupte totdeauna de agitațiile necunoscute ale vieții. Elogiile pe cari mi le aduci pentru statornicia lor, mă rușinează. Mă faci să-mi măsor tot ce ași putea face și mi se măresc părerile de rău când mă gândesc la puținul timp care l'am avut, ca să fac ceea ce lauzi. Scriu în grabă în fiecare zi, planuri pe care n'aș fi avut niciodată timpul să le execut și sunt preocupat de mii de lucruri, afară de mine".

El simția nevoia de a nu pierde nimic din cugetările și din amintirile sale. Aceasta era ca un fel de boală a lui. Dar el mărturisia că boala cea mare a vieții, este plictiseala. Remediul desperării mai adăuga el, este „disprețul".

Iată cum judecă dânsul amorul său pentru Maria Dorval, scriind D nei de Plessis:

„Să nu credeți că aceste relațiuni de teatru, cari fac atâta zgomot, țin locul ce se pare, în viața unui om. Erau șapte ani de când nu văzusem pe această persoană, care vă preocupă, când am auzit că ea părăsise deodată viața în posesiunea căreia era cu atâta ardoare și strălucire; și am aflat aceasta, cum? ca toată lumea, dintr'un jurnal."

Cu toate acestea el o iubise din tot sufletul, după cum singur îi scria, și îi consacrase în adevăr câțiva ani din viața sa. Pentru dânsa a compus piesele sale de teatru și e cam ironic să citim alături de scrisoarea de mai sus, versurile următoare, scrise pe un volum dat de A. de Vigny Mariei Dorval:

Si des siècles mon nom perce la nuit obscure,
Ce livre, écrit pour vous, sous votre nom vivra.
Ce que le temps présent tout bas déjà murmure,
Quelqu'un, dans l'avenir, tout haut le redira.

Maria Dorval îl făcea adeseaori să sufere, nesocotindu-i dragostea; dar când ea l'a lovit chiar în amorul propriu, demnitatea lui s'a revoltat, și a părăsit-o.

Din corespondența lui Vigny s'ar mai putea culege curioase păreri literare câteodată spirituale dar totdeauna drepte, asupra lui Chateaubriand, Balzac, Baudelaire și alți scriitori.

Această corespondență a lui Alfred de Vigny are importanța unei lucrări noi a poetului și poate fi pusă lângă „Le Journal d'un poète".

Hypnotisme et Magnetisme, Somnambulisme, Suggestion et Télépathie, Influence personnelle.

Sub acest titlu *Jean Filiatre* publică, într'un volum de 400 pagini, un adevărat curs complect de *hipnotism practic*. După cum zice însuși d-sa, lucrarea este un rezumat a tuturor tratatelor și cursurilor apărute pân'acum pe cele două continente în această ramură a științii. Autorul descrie toate procedeele de sugestiune, hipnotizare, și magnetizare practicate de hipnotizatorii și magnetizatorii cei mai reputați, diferitele grade de hipnoză și fenomenele transmiterii gândului și influenței la distanță, a prezicerii și cunoașterii viitorului.

Autorul explică în acelaș timp toate aceste fenomene. El mai vobește despre manifestarea hipnotică la animale, despre aplicațiunile sugestiunii și magnetismului la educația copilului, la alinarea și vindecarea boalelor, despre mijloacele de a dezvolta influența sau magnetismul personal și despre diferitele procedee auto-hipnotice pe care ori cine le poate întrebuința ca să lupte contra defectelor și boalelor sale, să se facă nesimțitor la durere și să obție în fine un control perfect asupra lui însuși.

Toate acestea sunt bine ordonate și scrise cu o deosebită claritate. Se vede că autorul este deplin stăpân pe subiectul tratat.

Poèmes—*Pierre Chaine*. E. Sansot.

D-nii Tancrède de Visan și Maurice de Noisay, moștenitorii autentici ai simbolismului, au explicat în diferite rânduri părerile lor literare; paginele pe cari D. Tancrède de Visan le-a scris în fruntea volumului „Paysages introspectifs" sunt părți de o critică excelentă. Criticul însă câte odată atacă pe autorul volumului întitulat „Poèmes".

Pierre Chaine a ținut să spună cum concepe d-sa poezia, să salute cu politeță pe simboliști și să aducă omagii mai ales lui Alfred de Vigny. In mai toate poemele sale autorul întrebuințează dicționarul filozofic, afară de câteva strofe din „*Moulin*“ din care reproducem una, ca mai slabă:

Comment donc est tombée ta superbe,
O toi qui méprisais le seigle et le froment
Et qui voulais transmuer l'herbe
Par la force du sacrement?
Comment s'est terminée l'extase
Toi qui croyais pouvoir enfin éteindre l'être
Dans son éternelle hypostase
Par delà l'erreur du paraître?

Trebue recunoscut însă, că nu toate strofele sunt ca aceasta.

Autorul a auzit vocea sirenelor; din cauza lor s'a săturat de a mai asculta în el vocea zeilor, și acuma vrea să fugă de plictiseala cântecelor acestora.

O Sirènes, en vain vos cris montent plus doux
Pour étouffer la voix pure des cantilènes
Qui murmure sans lèvre et vient on ne sait d'où
Je n'obèirai pas à votre appel, Sirènes.
Mais crevânt mon oreille avec un poinçon d'or
Je boucherai les trous d'impénétrable cire
Afin que, sourd aux voix qui viennent du dehors,
Je perçoive les chants mystérieux des lyres.

La Revue Bleue. 23 Martie.

Raimond Bouyer se ocupă de *Muzica în Biserică*.

Nu e prea târziu de a vorbi încă de ea, zice el, cu toate că greutățile eșite din noua lege a separațiunii Bisericii de Stat, fac viitorul său așa de problematic ca și soarta tezaurelor de artă de prin catedralele noastre.

Muzica religioasă este un capitol din *Viața muzicală în Franța* ale cărei înfățișeri ar trebui schițate după anotimpuri.

Inainte de a se forma „cea din urmă religiune a oamenilor“ muzica a fost în tot-deauna, din timpurile cele mai vechi, tovarășul natural al ceremoniilor religioase. Această artă sfântă prin excelență, este limbagiul chiar al idealului. Cântecele, iudaice și păgâne însoțiau leturghia în vechile bazilice romane.

De pe vremea lui Sf. Ambrozie (sec. IV) s'au păstrat primele patru moduri de cântări cari au fost desbărate de ornamentele prisositoare; de la Grigore cel Mare (sec. VI) se mai aleg alte patru moduri. Muzica gregoriană a plăcut mai mult in vechime. După ce vorbește de muzica bisericească din evul mediu continuând a se ocupa de subiectul propus, autorul spune:

„Ces seuls rapprochements entre un passé lointain et le présent, entre la psalmodie grégorienne et la mélopée debussyste, entre les messes *a capella* de la Renaissance et nos tardives résurrections des chefs-d'oeuvre, suffisaient à signaler dans la musique d'église le courant déjà renouvelé d'une onde latente....“

Mai departe, R. Bouyer se ocupă de evoluția dramatică a muzicei în biserică, și arată cari autori muzicali au fost mai plăcuți și cari au fost producțiunile lor cele mai plăcute.

Vorbește despre reforma muzicală, despre muzica bisericească de la sărbătorile și posturile mari, spunând că cele mai sugestive cântări sunt acele din „Săptămâna mare“.

Regretând că prin multe părți muzica bisericească este în mare scădere, autorul închee astfel articolul:

„.....les exécutions musicalees se raréfient dans nos paroisses, un grand nombre d'entre elles ont dû suprimer ou diminuer leur maîtrise, faute de fonds. Lutter assurait que la musique gouverne le monde et rend l'humanité meilleure: mais encore faut-il de quoi la payer !“.....

Numărul de la 23 Martie al revistei de mai sus, cuprinde o frumoasă poezie a D-lui *Eugène Hollande*, pe care o reproducem în întregime spre a i se putea aprecia mai bine frumusețea.

SUR L'OCÉAN DES JOURS

Le hasard est puissant sur chaque destinée,
Et nulle âme ne sait sous quelle étoile née,
Elle vivra toute sa vie, heur ou malheur.
Mais l'Océan des jours laisse au marin lutteur
Dont le regard est ferme el la volonté forte
A décider du hâvre où sa voile l'emporte.
Si l'orage le brise, ou s'il touche l'écueil,
Il se rend témoignage, avec un juste orgueil,
De n'avoir pas couru sa hardie aventure
Selon le gré des vents qui courbaient sa mâture.
Toi, le pressentiment d'un rivage ignoré
Où l'acclamation attend ton front lauré,
Ecarte ton vaisseau de la route tracée
Et l'équipage en vain murmure, ta pensée
Refuse de marquer des limites au sort
Et se confie à lui pour aborder au port.
Le voyage ainsi fait est fécond en surprises.
Il connaît, tour à tour, la tempête ou des brises
Molles infiniment et qui s'exhaleraient
De roses que des mains douces effeuilleraient.
Sous l'azur adorable aux yeux visionnaires,
Ou sous des cieux d'airain sonores de tonnerres,
Tantôt atterrissant à des bords inhumains,
Et tantôt, dans l'oubli des douteux lendemains,
Jetant l'ancre, un moment, à qulque heureuse grève
Où ton navire balancé berce ton rêve,
Mais au souffle nouveau, comme au nouvel espoir,
Toujours livrant ta voile et ton coeur, sans savoir
Où le destin enfin te tiendra sa promesse,
Rien ne t'enlèvera ta divine allégresse :
Argonaute déjà porteur de ton trésor,
Tu pourras ne ravir jamais la toison d'or,
Si tu sombres avant de saisir le mirage,
Quel triomphe eût valu l'extase du voyage ?

Mercure de France. — 1 Martie.

Paul Louis într'un interesant articol vorbește de „*Germania de astăzi*".

Autorul începe articolul ocupându-se de alegerile cari s'au făcut în Germania în Februarie trecut și arată alianța marei și micei burghezii cu nobilii agrarieni, contra proletariatului revoluționar.

Trecând mai departe, Paul Louis vorbește de politica mondială a Germaniei. Mai toate Puterile actuale au adoptat o politică mondială și se silesc să-și întindă cât mai mult influența comercială și să-și creeze debușeuri și colonii. Așa fiind lucrurile, este natural ca și Germania să nu rămână indiferentă față de intențiunile celorlalte Puteri.

Din multe puncte de vedere, Germania de astăzi se deosebește mult de cea de altă dată — înțelegând perioada dinainte de Bismark. Această țară s'a schimbat foarte mult în timp de 25—35 de ani. Populația s'a înmulțit într'un mod considerabil, orașe colosale s'au clădit în apropierea mării și fluviilor, lucrări admirabile de artă leagă diferitele părți ale teritoriului. Dintr'o țară agricolă, Germania de odinioară a devenit o țară industrială, iar locuitorii au părăsit câmpurile ca să se scoboare în fundul pământului ca să-i scotocească bogățiile. Comerciul, de asemenea a ajuns într'o stare din cele mai înfloritoare. Acest triumf se datorește politicei lui Bismark.

Autorul menționează uzinele metalurgice și producțiunile lor și marina comercială și navigația germană cu care în adevăr poporul german se poate mândri.

Populația rurală însă s'a micșorat într'un mod simțitor, în folosul elementului orășănesc, a cărui număr a crescut considerabil.

O mare deosebire este între clasele sociale ale vechii Germanii, față de clasele sociale de astăzi. In cincisprezece ani s'a format o aristocrație bogată care exploatează subsolul țării și în mâinile căreia sunt îngrămădite mari bogății. Paul Louis vorbește apoi, despre aristocrație, despre masa lucrătorilor și burghezia întreprinzătoare și îndrăzneață.

„Ceeace caracterizează încă Germania actuală, — zice autorul — și-i dă o înfățișare particulară, este puterea ce o conservă Statul. Ca și în timpul lui Frederic II,

ca și în timpul marei reforme, Statul domină națiunea maintea căreia nu se ține seamă nici de interesele individuale, nici de cele corporative sau colective".

Germania de mâine, cea din 1910, poate foarte bine să se deosebească de cea de astăzi. Politica mondială și conservatismul social vă triumfa. Lupta între Stat și popor, între burghezie și proletariat. între imperialismul industrial și pacifismul lucrător, continuă sub toate formele. Se poate chiar zice că, dela nimeni Germania nu e pe cale de a câștigà o măreție așa de mare ca dela monarhia de Hohenzolern.

La Revue. — 15 Martie.

Alimentațiunea muncitorilor intelectuali. D. dr. M. de Fleury spune că dela Lavoisier încoace, chimiștii și biologiștii s'au străduit a află dacă munca intelectuală se manifestă sau nu prin fenomene fizice ca și munca musculară, dacă oboseala intelectuală poate fi măsurată și în sfârșit dacă munca intelectuală este influențată de schimbările nutritive adică ce alimente convin mai mult intelectului pentru a-i reda forțele cheltuite cu munca.

Autorul zice că asupra acestor chestiuni nu suntem mai bine luminați de cum eram la sfârșitul secolului XVIII.

Totuși d-sa arată câteva observațiuni asupra întrebărilor de mai sus.

Ni se pun două chestiuni de rezolvat: 1) care e cantitatea de alimente pe care un muncitor intelectual trebue să digereze; 2) care e natura alimentelor de digerat.

E greu să se dea o listă de alimentele favorabile unui intelectual, totuși s'a observat că alimentele cele mai bogate în fosfor convin mai bine intelectualului.

S'a văzut că în creer există substanțe ce conțin mare cantitate de carbon și hidrogen; pe lângă aceste s'a mai văzut că există în creer mai multă apă decât în orice alt organ al omului Toate aceste substanțe conțin fosfor.

Pe lângă substanțele fosforice mai convin creerului și alimentele azotate căci „de nenumărate ori mi-a fost dat să văd — spune autorul — că muncitori intelectuali obosiți și literalmente intoxicați de o hrană peste măsură de bogată în fosfor și azot, se găseau admirabil de bine după un regim vegetarian, sau chiar după o dietă de lapte urmată timp de mai multe zile. Sub influența laptelui, ei vedeau renăscând facultatea lor de a gândi și forța lor de lucru perdută de săptămâni sau de luni întregi".

Se va zice însă că trebue să mănânci mult ca să muncești mult.

Pentru acest lucru autorul citează exemplul școalei Politechnice unde elevii sunt supuși unei munci intelectuale intense, dar în schimb mănâncă foarte mult, pe când elevii școalei Saint-Cyr cari fac mai mult exercițiu fizic și trăesc mai mult în aer, mănâncă mai puțin.

Apoi, autorul ne spune că există trei lucrări asupra higienei muncitorului intelectual: 1) „Higiena cabinetului de lucru" a d-rului Riant; 2) „Higiena spiritului" a d-lor Reveille-Parise și Carrière și 3) volumul d-lui Tissot, „Despre sănătatea oamenilor de litere." Toate aceste volume nu regulează științific rația alimentară a oamenilor dedați muncei intelectuale dar ne dau lungi liste de oameni celebri cari au voit să arate posterității modul lor de a se nutrì fie preà îmbelșugat la unii sau preà cumpătat la alții.

Autorul vorbește de boalele nervoase — neurastenii — cauzate în majoritatea cazurilor de oboseală intelectuală; la toți cei atinși de această boală s'au văzut aceleași manifestări: lâncezeală totală; tulburări în digestiune, insomnie și apoi un întreg număr de simptome psichice ca: oboseala memoriei, întunecarea inteligenții slăbirea voinței; incapacitate de lucru și tristeță.

In majoritatea cazurilor, mai ales la oamenii trecuți de 40 de ani, aceste crize sunt cauzate de o turburare a nutriținnii și de abuzul alimentării cu carne sau substanțe grase, de abuzul în băutura vinurilor, alcoolului, cafelei, ciaiului, tutunului și a tot ce excită prea mult tensiunea arterială, sau accelerează pentru un moment funcțiunea cerebrală pentru ca apoi să se sleiască. Viața sedentară facilitează foarte mult această boală. Ca remediu autorul recomandă regimul lactat urmat de cel vegetarian și terminat cu un regim mixt, căci s'au văzut oameni atinși de boală nervoasă care în urma acestui regim și-au dobândit toate facultățile — bine înțeles dacă boala nu erà preà învechită.

Să recomandă în sfârșit care ar fi regimul de nutriținne al unui muncitor in-

telectual între 40—60 de ani care este forțat de a nu face exerciții fizice, analizând fiecare din alimentele ce recomandă și arătând influențele ce au asupra organismului persoanei supuse la acest tratament.

La Revue de l'art *ancien et moderne*. — 10 Martie.

G. Bayet continuă articolul început în No. precedent al acestei reviste, care tratează despre *Giotto à Assise*, scenele din viața Sfântului Francisc.

In articolul precedent s'a arătat cumpătarea viguroasă cu care este compusă fiecare din scenele vieții Sfântului Francisc. Aceeași artă se regăsește în fiecare figură luată aparte.

Dacă ne uităm la picturile cele mai originale produse de arta italiană pe la sfârșitul secolului XI-lea, vedem adeseaori că nu există acordul între mișcările corpului și expresiunea figurei. La Giotto din contra, unitatea există atât în figură cât și în ansamblul scenei: corp, brațe, cap, toate contribuesc de o potrivă la aceeași acțiune. Indemânatec în a exprimă amenințarea, durerea, mânia, Giotto știe să redeà și atitudini mai liniștite.

Acest artist are meritul de reda mișcările și atitudinile mulțumindu-se numai cu observarea indicațiunilor sau ansamblului general; dar nu analizează în amănunțime toate părțile corpului. In privința asta iată ce spune autorul articolului:

„Giotto nu are de loc știința exactă a formelor; probabil, el n'a studiat niciodată mai deaproape structura unui corp omenesc; de obicei, nu se preocupă de loc să arate deosebirile dintre trăsăturile diferitelor figuri. Cea mai mare parte a capetelor sale sunt masive, cu fălcile mari, barba pătrată, buzele subțiri, strânse, ochii puțin deschiși, nasul drept și mare...".

Arhitectura de asemenea ocupă un loc important în picturile sale. Edificiele de fantazie, cari abundă în operele bizantine sau în operele italiene anterioare, se găsesc si la el; însă, oarecari convențiuni trădează oarecare stângăcie. Autorul dă ca exemple: Sf. Francisc în biserica Saint-Demain, și alte lucrări.

Giotto este familiar cu arhitectura gotică introdusă în Italia prin secolul al XIII-lea, a cărei structură și ornamentare i-o cunoaște îndeajuns. Astfel, la Roma, el n'a observat numai construcțiunile medievale, — dar a înțeles chiar importanța monumentelor antice.

Autorul articolului trecând la peisagele maestrului Giotto ne spune:

„Din contra, peisagiul n'a preocupat de loc pe Giotto. Printre episoadele vieții Sfântului Francisc, multe se petrec la țară. Pretutindeni el se mulțumește cu indicațiunile cele mai sumare și cele mai vagi... dacă el le-a înțeles, (peisagele) n'a știut să le zugrăvească...".

Cu toate stricăciunile și reparările ce au încercat operele sale, totuși se poate lesne vedeà cum lucra Giotto și ucenicii săi. Fiecare din compoziționile bine ordonate, în cari grupurile și figurile se potrivesc sau se opun cu o simplicitate atât de savantă, în cari mișcările și efectele sunt așa de exact calculate, dovedesc o serioasă pregătire. Cât despre execuție, el a trebuit să adopte mai întâiu procedeele pe cari pictorii precedenți lui le împrumutase dela atelierele grecești. Giotto însă, a făcut și oarecari inovațiuni.

Din ansamblul scenelor vieții Sf. Francisc, se vede o senzație particulară de lumină și strălucire; pictorul evită culorile întunecoase. Totuși, când introduce lumina în tablourile sale, nu cunoaște acțiunea variată și jocul culorilor. Dacă într'o compoziție oarecare, el a vroit să deosebească părțile luminate de cele cari rămân în umbră, adeseori nu știi de unde vine lumina nici ce timp este, nici dacă e ziuă sau noapte.

In rezumat arta lui Giotto mai ales în scenele vieții sfântului Francisc, este necomplectă.

In acelaș No. al revistei de mai sus E. Pottier, continuă studiul asupra lui Fidias și predecesorilor săi, făcând mai mult o critică asupra volumului cu acelaș titlu dat la lumină de curând de Lechat.

Maurice Maindron semnează interesantul articol: Arsenalul cavalerilor dela Malta.

L'Art et les artistes. — Martie.

Pierre de Nolhac publică în fruntea revistei un studiu în care se ocupă de „*Portretele d-nei de Barry*", femeia vestită din secolul XVIII-lea prin frumusețea și

farmecele sale cari au inspirat pe mulți artiști în executarea unor opere de valoare. Pictorii și sculptorii din timpurile acele își disputau care mai de care onoarea de a fi făcut vre un portret al d-nei de Barry. Se pare că cei mai favorizați au fost pictorul Francisc-Hubert Drouais și sculptorul Pajou cari i-au făcut cele mai multe portrete.

Autorul insistă mai puțin asupra portretelor sculptate și se ocupă mai ales de cele pictate. Portretele sculptate însă au fost și mai puține, în raport cu cele pictate.

Mai multe portrete sculptate în marmoră ale acestei femei s'au perdut și chiar acele ce s'au mai păstrat sunt deteriorate.

Vorbind despre un portret al d-nei de Barry făcut în 1869 de pictorul Drouais, Pierre de Nolhac spune:

„Totuși aceasta este cea dintâiu pânză care a redat mai bine expresiunea adevărată a acestei femei, frumusețea sa blondă, „aerul de virgină", cum ar zice un contemporan. Nu înțelegem de loc, cum toți criticii de pe atunci n'au găsit că acest portret este răpitor. Puțin cam slabă, poate, de o gingășie delicioasă în rochia sa de satin alb, decoltată, ea surâde; o cunună de flori se sprijină pe bustul său, iar pe părul auriu alte flori presărate fără a ține seamă de modă".

Un alt portret interesant este și acela care reprezintă pe d-na de Barry îmbrăcată cu o jachetă de mătase cenușie brodată. Portretul însă, e mai puțin prețios ca cel dintâiu.

Multă vreme publicul și presa s'au ocupat de aceste tablouri. Cântecele de asemenea n'au întârziat de a face critica artei. Cel ce urmează nu e de prost gust:

Quels yeux! que d'attraits! qu'elle est belle!
Ese-ce une divinité?
Non, c'est une simple mortelle
Qui le dispute à la Beauté.
Entre vous qui décidera,
Beau cavalier, aimable Flore!
L'Olimpe jaloux se taira;
Et l'Univers surpris admire et doute encore!

Dar dacă arta a tratat pe d-na de Barry cu atâta favoare, nu tot astfel a făcut și istoria. Legendele răuvoitoare colportate pe socoteala sa de contimporanii ei, au fost repetate și de cronicari, fără critică.

Ar trebui ca adevărul să ne fie spus de o voce autorizată asupra acestui subiect așa de interesant.

Ștefan Langa

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

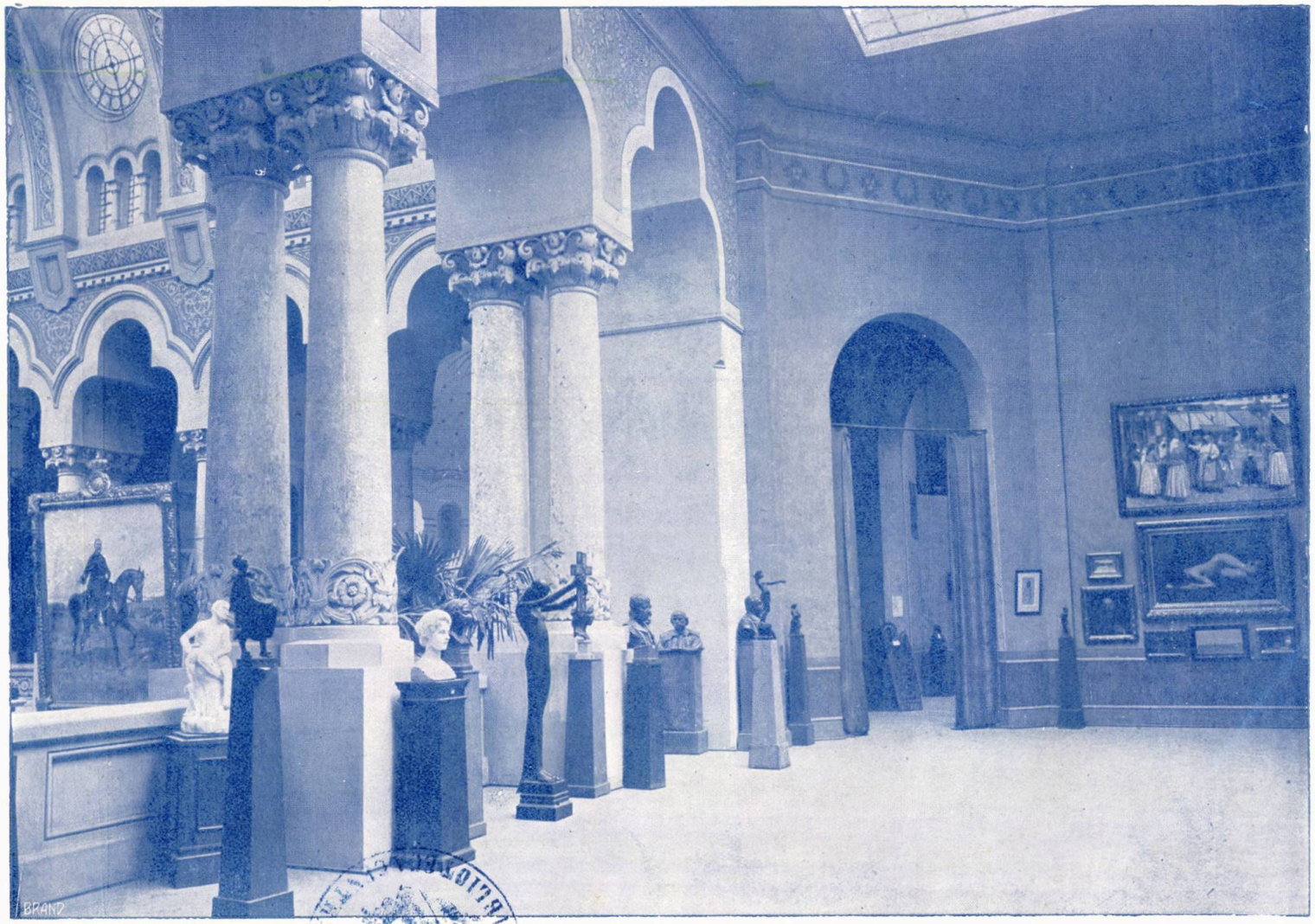

SALA TINERIMII ARTISTICE.

BIBLIOTECA ... DIN IAȘI

Statua lui Alecsandri

In Bucureşti

Academia română, a deschis, cum se ştie, o subscripţie publică spre a ridică lui Alecsandri o statuă, care să spue vremurilor admiraţia ce contimporanii au avut pentru poet şi pe care i-au păstrat-o şi după moarte.

Statua lui Alecsandri în Bucureşti, adică traducerea în marmură sau în bronz a monumentului literar ce şi l-a ridicat însuşi poetul în viaţă, erà de mult aşteptată ca un semn de recunoştinţă naţională.

Scrierile sale s'au împletit prin vers pe gândul şi simţirea neamului nostru, arătând, ca un ceasornic ce ar fi mers mai înainte, toate tresăririle inimii româneşti, toate aspirările şi dorurile ei, toate bucuriile şi amintirile ei, spre a ne îmbărbăta şi mai mult întru isbândirea şi rodnicia năzuinţelor noastre.

Cine nu ştie, în adevăr, prin cântecele lui Alecsandri, faptele mari ale redeşteptării noastre din veacul al XIX-lea? Cine nu-şi aminteşte prin ele legendele şi datinele poporului, biruinţele ostaşilor noştri, înălţaţi de el la eroi legendari, şi atâtea alte episoade istorice de vitejie strămoşească, şi atâtea figuri măreţe pământene întrupate de dânsul într'un graiu liniştit şi blând, limpede şi duios, ca şi graiul Românului, şi cu o credinţă pururea sinceră în ursita ţării, ca şi în virtuţile poporului român?

Cine n'a auzit dintre noi glasul părinţilor noştri recitând istoria miş-cătoare a timpului în versuri cari le ridicau piepturile şi le umpleau ochii de lacrimi, începând cu:

Scumpă ţară şi frumoasă,
O Moldovă, draga mea!...

sau cu:

Hai să dăm mână cu mână,
Cei cu inima română!

şi sfârşind cu:

Juni ostaşi ai ţării mele, însemnaţi cu stea în frunte!
Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei şoimani de frunte!

Viața lui însăși a fost o pildă de dragoste de țară. Petrecută în lunca dela Mircești, departe de sgomotul și frământările Capitalei, ea a vibrat, pentru întâia oară, la auzul poeziei noastre populare, la duioșia și aleanul inimii românești din *Cântecele bătrânești*, ca apoi să ni le facă simțite și nouă, adică să le scoată din umbrele munților și din întinsul plaiurilor, unde se perdeau, — precum ea s'a inspirat, tot pentru întâia oară, de frumusețile umile ale pământului național, de munca câmpului nostru și de podoabele rasei, curată și poetică în simplitatea ei, frumuseți care pânăla el fusese ca niște flori de câmp necunoscute și neadmirate încă de ochiu omenesc luminat. Chiar în privința faptelor politice, Alecsandri, stând la Mircești, a auzit oarecum răsunetul lor depărtat, înălțindu-le și mai mult prin dragostea și entusiasmul simțirii lui. Când s'a întâmplat de s'a depărtat de scumpa lui luncă, a făcut-o, fie pentru a-și sluji țara în misiuni politice, fie spre a se impresionà în călătorii de priveliștile lumii, fie de a primì onoruri, în numele țării, ca la Felibrele de la Monpellier, — cu alte cuvinte, dacă scrierile sale au fost incarnațiunea geniului românesc, viața lui a fost închinată toată neamului său.

Scris-a Alecsandri poezia sa cu un talent real, rămâitor ? (Punem întrebarea fiindcă unii i-au tăgăduit această însușire).

Invederat că da, însă în marginea timpului, a nașterii și firii sale.

Fiind primul poet român care s'a îndreptat spre limba și poezia populară ca la un izvor de inspirațiuni naționale și neurmând drumul pe care apucase mai toți scriitorii din timpul lui cari scâlciau frumoasa limbă românească, — se știe că școala lui Petru Major prinsese rădăcini în învățământul nostru și oricine voià să se arăte că știe ceva trebuià să vorbească mai mult sau mai puțin după dicționarul Academiei, — Alecsandri n'a putut aprofunda toate comorile poeziei populare. El a fost în literatură ca și în politică un conservator, dar rezultatele atitudinii sale sunt așa de însemnate în cât ele părură nouă, prin faptul că au putut să abată dela calea greșită pe cei rătăciți din timpul său, și pe care mania de a inovà în toate îi copleșiseră și în privința limbei. Mulți părăsiră calea veche în fața modelelor limpezi și vii ale poeziei lui.

Dar, dacă el n'a putut pătrunde în adâncurile poeziei noastre populare și n'a făcut invențiuni și aproprieri originale, a cules însă din ea frumuseți neperitoare, expresiuni românești, combinații fericite de cuvinte, pe care uneori le-a imitat cu perspectiva și coloritul lor firesc, cu viața lor de imagini înăscute.

Nefiind, un fiu din popor, ci ascultând numai pe bătrânii satului Mircești cari îi recitau poezii, sau asistând din când în când la șezătorile țărănești, unde vedeà glumele flăcăilor și gingășia naivă a fetelor de țară, țăranii și țărancele sale sunt toți frumoși, bine îmbrăcați, în altițe și fluturi, alcătuind un popor idealizat, văzut prin prizma sărbătorii. Banditii săi chiar, sunt eroi, un fel de Hernani, descriși mai pe scurt și mai ușor.

Aceste pricini s'au opus la acea observațiune profundă psicologică, pe care o găsim în alți scriitori și a făcut pe Alecsandri să se mulțumească cu o intuițiune poetică populară, isvorîtă din înfrățirea cu poporul a talentului său quasi-popular.

Firea sa cuminte și viața sa cumpătată au însemnat și ele scrierile lui Alecsandri. Totul în poezia sa are o măsură potrivită care nu cade niciodată în extreme; nu cade spre pildă, nici în furiile romantismului, nici în platitudinile clasicismului, și nici în cruditățile realismului. In acest înțeles, am puteà zice despre dânsul ceeace Victor Hugo ziceà de Lamartine, că este romantic între clasici și clasic între romantici. Din această însușire a minții sale senine și preocupată adesea și de sine, rezultă că el n'a putut studià, în teatrul său, în destul pe alții, că nu a despicat ce va să zică complexitatea și infinitul unui caracter și că nu a putut să producă o adevărată dramă.

Chiar în poezia sa lirică, în care a ajuns cele mai mari înălțimi și unde bucățile sale vor rămâneà pentru mult timp ca modele, el nu a avut simțirea adâncă a lui Eminescu, nici patriotismul arzător al lui Bolintineanu, nici puterea de meditație a lui Grigore Alecsandrescu și nici forma poeților de după dânsul, cari au făurit versuri de o vigoare, de o flexibilitate și de o nuanțare de imagini originale necunoscute lui Alecsandri. A avut, însă, de toate, ca nici unul din ei toți.

Așa că Alecsandri, prin deschiderea de drumuri nouă, și prin întinderea și variația scrierilor sale, rămâne pentru noi cel mai mare poet român al generației dela 1840.

Statua lui va trebuì, prin urmare, să oglindească, prin proporțiile și prin atitudinea ei, ca și prin arta cu care va fi lucrată, personalitatea poetului, așa cum a fost el și cum trebue să rămână în mintea Românilor, și să nu cadă în greșelele ce le-am făcut cu alte statui din București, despre care generațiile viitoare vor zâmbi sau se vor întristà pe socoteala noastră.

N. Petrașcu.

Sonete

Tragedianei Floarea Cocea

I

Ți le-am cules din parcuri solitare
Și din câmpii prin cari-am hoinărit,
Visând voios că poate le-ai dorit,
Gândind îndurerat la nepăsare.

Privește-le! sânt flori ce-au încolțit
Abia de eri, și-așteaptă-o alintare;
In lumea asta fără de 'ndurare
Pentru un surâs al tău ele au venit

Prier frumos, tu des te schimbi în Faur!
Dar bietele iluzii delicate
Veghiază-le cu soarele'ți de aur!

Ar ofilì o clipă îmbrumate,
Și 'mi sânt acuma singurul tezaur,
Și prețul lor nu-l dau nici pe palate!

II

I-o ploae de văpaiți pe grădină,
Și 'n fiecare arbore 's orchestre
De cântărețe fără de maestre.
Incepători pe naiu și piculină.

Ca 'ntr'o oglindă 'n soare, ca 'n ferestre
Se joacă 'n lac imagini de lumină,
Pe cari o lebădă de sine însăși plină
Le socotește auru-i de zestre.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

GRUPUL LUPOAICEI.

Tufișuri mari de liliac așteaptă
Pe banca lor să vie fericirea,
Și peste tot mireasma 'și-o îndreaptă.

Cu-un singur glas o cheamă toată firea!
Și iată-o, vine zâmbitoare, dreaptă;
I-o tânără pereche, e iubirea!

III

La tine 'n Franța
Trimet speranța,
Colindă visul
Intreg Parisul
D.

Tu ai plecat; dar eu, o serenadă,
Ce-o ingânam în gându-mi, din sfială,
Am dat-o azi în lume la iveală,
Și-o cânt ca un truver smintit pe stradă.

Vei socoti-o poate de greșală,
Gândind că 'n versul meu o să se vadă,
Că nu-i o eroină de baladă
Ci că ești tu, cum nimeni nu se 'nșală.

In nopțile înalte și senine,
Pe pânză de păiajen, ce din lună
Coboară aurită pân la mine,

Inalț cântarea sumbră și nebună!
Când luna va privì duios la tine:
Un cântec scump, al meu vreà să 'ți-l spună!

IV

Ca o câmpie 'ntinsă, pustie, ce de-odată
Ridică piept de munte, se 'nalță până 'n nori,
In cântece de pasări și în parfum de flori,
Și 'n culmea 'i însorită cu-o lume aripată;

Viața mea lipsită de arbori și de sori
Își desfășoară vremea banal întunecată
Pe-anevoioasa pustă, pe care s'o străbată
Toți oamenii se luptă în lacrămi și sudori,

Până în clipa 'n care iluzia mă minte,
C'o fericire sfântă ce nu 'ndrăznesc s'o sper
Că tu, alcătuirea din dragoste și minte,

În ziua revederii ce 'nfrigurat 'ți-o cer,
Cum te gândesc, aevea îmi va eși 'nainte,
Incât să cadă 'n mine seninul tot din cer.

V

De când mă știu cercat-am să-ating desăvârșirea.
Și inima 'mi și mintea silind a fi depline
Căutară adevărul și mai multul bine,
Și 'n mai frumos gătiră cu grije viețuirea.

Ambițios și mândru, aș fi cerut să 'nchine
Oricine fruntea 'n fața'mi, căci mă credeam gândirea;
Nu găzduisem încă în spiritu'mi pornirea
De-a 'ngenuchia și 'n pratul ce a fost călcat de tine.

Dar azi umili ca șerpii, când domesticitorul
Le cântă dintr'un fluer, să-i vie blânzi în cale,
De 'i-ar puteà ucide, băteà fermecătorul,

Virtuțile, mândria, în preajma vrerii tale,
Stau să le calci trufașe, artistă, cu piciorul;
Și umbra ta le-adoarme ca stratul de petale.

IV

Tu n'ai râvnit o faimă de Elenă,
Și de Paris gândirea ta 'i departe;
Ci datu-te-ai întreagă sfintei Arte:
Un Menelaos gârbov și-o Athenă.

Tu 'ți-ai închis dorința ca pe o carte,
Și vei vorbì de dragoste pe scenă;
Ca de-un cuvânt, un monstru, o balenă;
Ca de cevà de care tu n'ai parte?

Sau tu căutând să-ți cucerești un nume,
Vei spune 'n fața lumii Adevărul,
Cu glasul cel mai cald și mai anume?

Tu n'o să schimbi nici Biblia, nici mărul!
Ah, n'aș dori ca singură pe lume
Când te-ai trezì, să-ți smulgi de jale părul!

VII

Și în această seară vineție
In care moartea soarelui 'i ascunsă,
C'o boltă scundă, grea şi nepătrunsă,
Și pomi și case plâng melancolie;

Și 'n seara asta tristă şi străpunsă,
Ca de fiori de vânturi de pustie,
De grija ernii care va să vie
Cu hoarda ei zănatică, netunsă,

Ca să 'ngenuche 'n tină nici un tată,
Să vestejească cinstea unei fete,
Să râdă 'n ochi mândriei pentru-o plată.

Eu îți trimit gândirea cete, cete,
Să-ţi cadă la picioare 'nseninată,
Că tu 'i surâzi când scrisă e 'n sonete.

Demetrius.

Expoziţia „Tinerimii Artistice"

Cu toate greutăţile prin care a trecut ţara noastră zilele din urmă, Societatea pictorilor români, „Tinerimea Artistică" şi-a deschis şi anul acesta la aceeaşi epocă, ca în anii trecuţi, Expoziţia anuală de pictură şi sculptură în Palatul Ateneului.

Expoziţia din acest an, al şeaselea din existenţa Societăţii, alcătueşte vădit, prin lucrările expuse de membrii ei şi de cei ce au răspuns la apelul lor, un pas mai departe în mişcarea noastră artistică. Cele mai multe din lucrări sunt impresiuni france în tablouri mici, făcute direct după natură, şi, dacă se poate imputà lipsa de lucrări de o mai mare întindere, în această expoziţie, cele existente le făgăduesc în curând. Talentele nu trebuesc forţate. Ele 'şi urmează cursul lor normal, şi peste puţin, dela aceşti artişti, dată fiind dorinţa lor de a lucrà şi trăì din arta lor, vom aveà lucrări mai temeinice şi de o mai mare întindere. Această mână de oameni sunt devotaţi artei lor; ei vor conta în istoria neamului nostru şi de sigur, printre oamenii meritoşi ai generaţiunii dela 900, se vor prenumàrà cei mai mulţi şi dintre dânşii.

Ceeace-i trist este altceva. Nimeni sau aproape nimeni nu se interesează de munca lor.

Pe când, în alte state similare cu al nostru, deschiderea unei expoziţiuni de artă, de multe ori mai slabă decât a noastră, este un eveniment, la noi, ea trece aproape nebăgată în seamă. O întrunire publică, o afacere scandaloasă, au atras şi vor atrage încă multă vreme atenţiunea Capitalei; lucrările de artă, însă, unde seninătatea, frumosul şi câştigul moral domnesc, vor rămâneà multă vreme apreţiate numai de câţivà inşi, foarte puţini.

Ca şi noi, mai eri, erau alte state: Danemarca, Suedia, Rusia, Ungaria. Artiştii lor, în expoziţiunile internaţionale, nu erau băgaţi în seamă de nimeni. Dar aceste state au înţeles că numai prin sacrificii mari, prin înfiinţarea de muzee, şcoli de bele-arte, cumpărări de lucrări şi comenzi, vor izbutì ca artiştii lor să se desvolte. Şi în câţiva ani ei au ajuns de contează, în mişcarea artistică universală, printre cei dintâi.

In toamna trecută, la Salon d'Automne, în Paris, secţiunea rusească a uimit pe toată lumea prin puternica originalitate şi temperamentul ei de mari

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

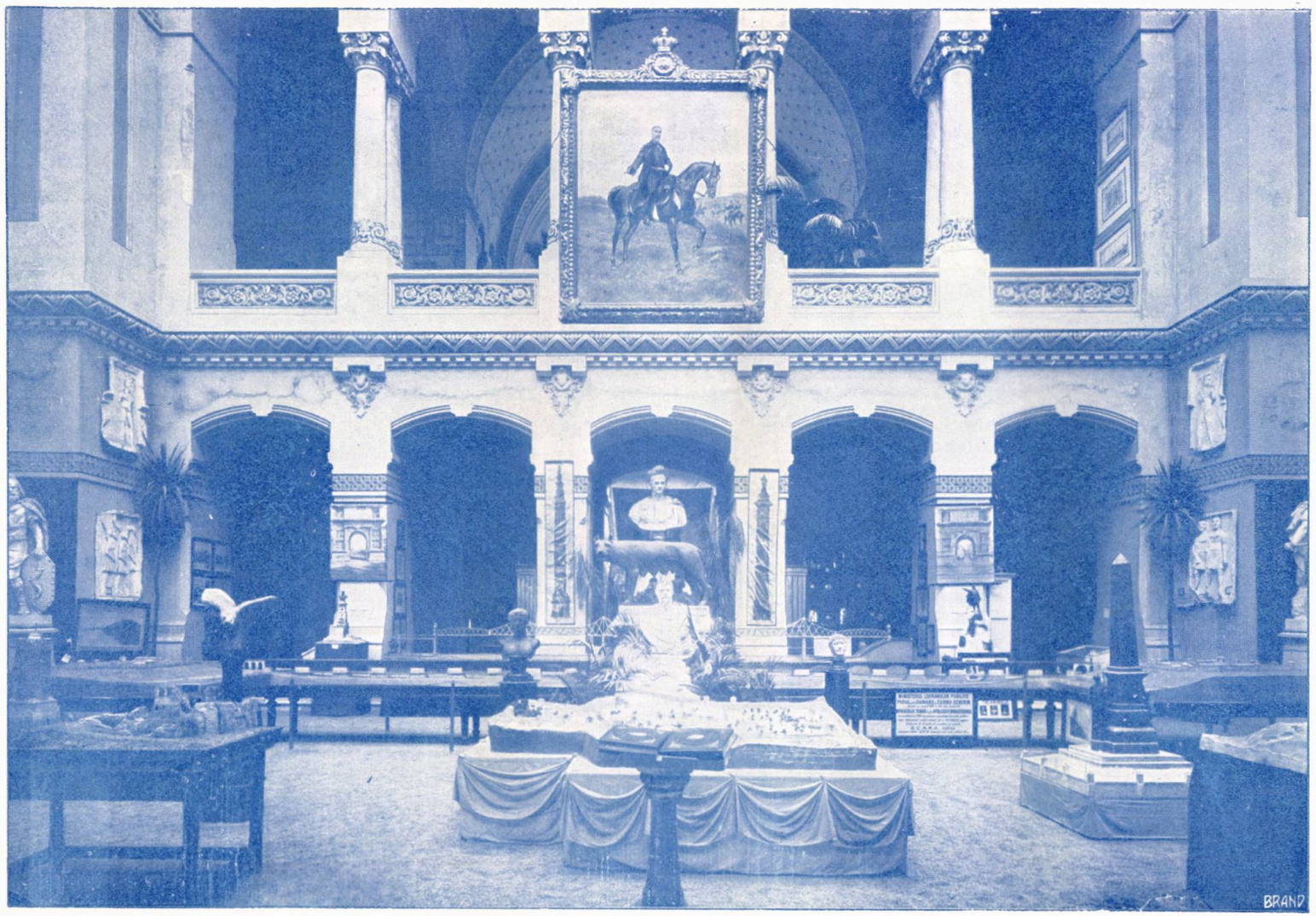

INTERIOR IN PALATUL ARTELOR.

artiști. Erà de așteptat, de altfel: în urma scriitorilor și romanțierilor mari rusești, urmà natural ca și artele plastice să-și ia sborul.

Și la noi, mai anii trecuți, se auzià că se va face ceva în această direcțiune. Se vorbià de înființări de muzee, de *Casa artelor*, de școli, de expoziții. Artiștii noștri păreau a se înviorà. Așteptà fiecare să-și încerce puterea talentului său. Din păcate, nu a fost decât o amăgire. Oamenii puși în capul Casei artelor nu aveau însușirile necesare unei asemenea instituțiuni ci numai gândul de a se asigurà pe ei însiși și pe ai lor. Aud că s'a cheltuit două milioane! Ceeace e exact e că artiștii, în acești din urmă doi ani, au fost mai puțin încurajați din partea Statului decât ori când.

De cinci, șase ani de zile Statul n'a mai făcut expozițiuni anuale ca în alte timpuri, în afară de expoziția jubilară din vara trecută, la care, cred, că artiștii, răspunzând invitației ce li s'au făcut, au comis o greșeală. După ce și-au adus lucrările și le-au instalat, nimeni nu s'au mai ocupat de ei. Nici catalog, până în ultimile zile, nu a fost, și lumea care ar fi voit să se intereseze, cu toată bunăvoința nu a putut-o face. Nici o gazetă sau aproape nici o gazetă nu a făcut dări de seamă, când, alături de lucrările d-lui Grigorescu, erau încă și alte tablouri care meritau mai mult decât tăcerea absolută: Andreescu și aproape toți membrii acestei societăți ? ! !

Și li s'a spus cu ani înainte, că tot fondul este rezervat pentru cumpărare de lucrări de artă în expoziția jubilară Câteva zile înainte de închidere s'a târguit de 2—3 mii de franci, și asta fără ca nimeni să nu afle...

Să sperăm, că în viitor vor venì și oameni politici ce se vor interesa mai cu tragere de inimă despre mișcarea artistică dela noi, fără de care o țară civilizată, cum are năzuința de a fi a noastră, nu poate exista. Repet sus și tare, că în momentul de față avem talente reale, vremea o va probà de altfel, și e de neertat greșeala ce se face de a le neglija astfel. Cu cei mai mulți din artiștii de azi, Statul a făcut cheltueli trimițându-i să studieze în străinătate și acum întorși, când s'ar puteà vedeà roadele muncei lor, nu-i întreabă nimeni de nimic. Și cu toate acestea, cu foarte modeste sume anuale din partea Statului, s'ar puteà întreține și duce munca lor la bun sfârșit. Numai astfel ar fi cu putință producerea de lucrări de seamă în timp și desvoltarea gustului public. In ziua în care ei vor fi complecți, nu vor mai aveà nevoe de nici un sprijin din partea nimănui. Statul își va fi făcut datoria. Ei vor fi căutați și apreciați de lumea întreagă. Exemplu Franța de astăzi, și încă, cât cheltuește ea anual pentru lucrări de artă ? ! !

Expoziția din acest an numără peste 30 de expozanți. Cei mai mulți, în afară de membrii societății, sunt artiști începători, și dacă lucrările lor au fost primite, e mai mult în dorința societății de a a-și lărgì cercul și a încurajà pe toți tinerii de talent.

O revelație pentru noi în această expoziție e sculptorul D. Paciurea, artist de o reală valoare. Fragmentul, studiu de om, pentru cascada expoziției e de o putere de execuție, de o știință de modelaj, de un pitoresc, cum poate până astăzi nu s'a făcut nimic de nici un sculptor dela noi. Bustul fratelui său, actorul Paciurea, e de o expresie și de un caracter remarcabil.

De asemeni gravorul Gavril Popescu, care expune un studiu de bătrân, portretul său și bustul lui J. P. Laurens după Rodin, denotă o măestrie de execuție desăvârșită.

Un alt nume nou în sculptură, Brâncuși, un talent de multă vigoare. Portretul de uvrier și un cap de copil, într'o atitudine curioasă dar adevărată, sunt dovezi hotărîtoare.

Printre cei noi de asemenea d. Hărlescu, profesor de desemn la Constanța. Un cap de expresie, de un colorit și o putere de viață a la Gericault. Studiul de bătrână mahomedană și portretul ni se par însă mai puțin reușite.

Membrii societății, cunoscuți din anii trecuți, expun lucrări noi. Unii sunt în progres vădit, alții stau pe loc și unii dau înapoi, din pricina împrejurărilor dela noi.

D-l Mărculescu expune șeapte lucrări. Cea mai de seamă din toate este: Femee dormind, de o execuțiune uniformă, de o împestrițare de colori foarte frumoase, dându-ți iluzia de departe a unei stofe de preț.

D. Ștefan Popescu expune vederi din Franța și dela noi din țară. Moară în Bretania, al cărei fond e de o frumusețe rară, dar care ca moară în sine, ca parte din tablou, ne pare cam prea insistată și din această cauză cam prea greoae, față de restul tabloului. In toate însă, aceiași gamă aurie, melancolică și plină de distincție.

D. Petrașcu are o serie de peisage de toamnă poetice, unde toată langoarea zilelor de toamnă ale noastre se desinează în cei câți-va arbori roșii și aurii pe cerul albastru și profund. De remarcat mai cu seamă, Case în Assouan și Vedere din curtea dela Câmpu-Lung, care prin delicatețea tonalității, prin gama argintie în care e ținută toată lucrarea, o face de o distincție și de un adevăr surprinzător.

D. I. A. Steriade expune o singură lucrare mai mare, Femei din Chioggia, unde calități de pictor serios se relevă. Dacă colorile și expresiunea, care îmi pare puțin caricaturizată, ar fi mai observate, tabloul ar câștiga mult. Dela d. Steriade ne așteptăm la lucrări frumoase în viitor, date fiind tinerețea și puterea de lucru cu care se distinge de ceilalți pictori.

D-na C. Cuțescu, cu un portret de copil, fraged în colorit, dar nu în deajuns de abil redat. Expresia lasă de dorit de asemeni. Studiul de nud ce expune, interesant prin gama de colori în care e ținut, e slab ca desemn, prin urmare, nu egalează studiul pe care l'a avut acum câțiva ani tot în expoziția „Tinerimii Artistice".

D. Verona, unul din cei mai meșteri pictori dela noi, are câteva impresii dela munca câmpului, adevărate ca lumină și colori. Vederea Mănastirii Cozia, unde felul cum a fost prinsă această zidire îți vorbește de timpurile medievale, e romantică. Portretul în albastru, o simplă schiță de seară, denotă abilitatea d-lui Verona și știința sa de colorist.

D. Luchian e acelaș artist interesant, ca în totdeauna, și în această din urmă cercetare de acuarelist vernisat. Portretul său, de o melancolie adâncă, un mic peisagiu de toamnă, cele două tipuri și femeele din interior și de pe terasă, sunt lucrări de un om înzestrat dela natură, artist în toată puterea cuvântului.

Mai puțin interesanți îmi par de rândul acesta d-nii Loghi, care, în afară de colori, calitate ce o are înăscută, preà neglijează celelalte cerințe esențiale artei, — Vermont, care nu expune decât lucrări mici și fără mult interes, — Strâmbulescu care amintește din ce în ce mai mult pe d. Grigorescu tocmai în partea ce n'ar trebuì imitat, — Artachino, care nu ese din

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

CASA DE LA PORADIM.

cele două trei crisanteme, și Grant, care nu trimite decât flori în acuarelă, ceeace îndreptățește pe mulți de a-l considerà ca diletant în pictură.

Sculptorul Fr. Storck expune bustul d-lui Boscof, cu calități de bun executant, lipsit, ca mai toate lucrările d-lui Storck, de o expresie fericită. Căldura, cu alte cuvinte poezia ce se citește în toate lucrurile din natură, și care face operele de înaltă artă, nu le-a înțeles d. Storck, ori nu poate să le simtă. Cred că artistul Boscof, trebue să fie altfel. Profilul arhitectului Mincu e asemănător, în afară de barbă lipsită de caracter. Statueta de femee prea rigidă, prea țeapănă.

Oscar Spaethe are o serie de busturi interesante ca execuție. Aproape toate însă lipsite de expresie, ori unele dintr'însele exprimând teamă, milă ori râs. Cel mai de remarcat e bustul d-lui Pavelescu, de o tăetură romană, amintind pe vre-un decadent dela masa vre-unui împărat din ultimii timpi ai imperiului roman.

Alături de această pleiadă de tineri, expune și d. Grigorescu, omul cel mai de talent ce l'a avut țara noastră până azi, ca o dovadă de iubire pentru tinerii ce cu succes păsesc pe aceeași cale, dreaptă și frumoasă, pe care o viață întreagă, printr'o abnegație, o putere de muncă, prin un temperament de artist desăvârșit, a tras o brazdă atât de luminoasă încât cu drept cuvânt ea va fi începutul renașterii poporului român în artă. In capul de copilă blondă, se relevă toată gingășia copilărească, frumusețea coloritului, meșteșugul admirabil, calitățile esențiale ale marelui nostru pictor.

Ca o încheere, expoziția din acest an este interesantă. Cele din viitor vor fi din ce în ce mai interesante, dacă cei în drept se vor ocupà mai de aproape de mișcarea noastră artistică. Astăzi, când expoziținile se urmează continuu, când în fiecare an noi talente răsar, când cele existente lucrează în marginile puterii lor, înălțându-se, e de nevoe să se clădească un *local de expoziții*, sala de jos a Ateneului ne mai fiind îndestulătoare, și să se pue o sumă mai însemnată în budgetul Statului pentru cumpărări de lucrări de artă. Artiștii nu au decât dorința de a lucra, pentru asta însă cer și ei, dela cei în măsură de a răspunde, dreptul la viață și la considerația muncii lor.

Sanzio.

De-atunci...

Nici eu nu știu cum s'a făcut lumină :
Pluteam, stingher, prin valuri de 'ntuneric
Și-adimenit de-al morții vis misteric,
Ardeam pe rug, în lumea mea străină ;

Când tu, copilă, îmi răsărișI în cale.
Cu fruntea 'n nor de 'ndurerări divine.
Amurg 'n ochi și 'n graiul tău o jale
Ce nu știam de unde și cum 'mi vine...

Cuvinte dulci de blândă mângâere.
Lin picurau din buze-armonioase
Invăluind în unde luminoase.
Eternul vis, ce sufletul ni-l cere.

Și 'ncet, încet durerea mea cea sfântă
Topitu-s'a : un imn de fericire,
Alinător în dulcea lui neștire,
De-atunci, pierdut în sufletul meu, cântă...

P. Costi.

G. MĂRCULESCU

FEMEE ADORMITĂ.

IP. STRÂMBULESCU

FATĂ BRODÂND.

FRITZ STORCK

STATUETĂ.

G. PETRAȘCU

CASE ÎN ASUAN.

Criticii noştri şi arta

I. D-nii Maiorescu şi Gherea. II. Anton Bacalbaşa şi revista «Viaţa». III. D-nii Gh. Ibrăileanu şi Simionescu Râmniceanu. IV. Influenţa Artei. V. Tendinţa şi atitudinea în Artă. VI. Priviri generale.

Discuţiunile asupra artei se repetă necontenit. Motivul e vecinic acelaş: dacă arta e liberă, dacă este o întrupare a simţirii, indiferentă şi fără nici o preocupare alta decât aceia a formei, sau, dacă nu cumvà este o întrupare interesată, o expresie concretă a unei morale sau ideal social. Vom urmări nepărtinitor fazele mai însemnate prin care a trecut această chestiune la noi, cu care prilej se va expune şi discută teoriile câtorvà critici români.

I

Ori decâte ori va fi vorba de critică în literatura română, nu se va puteà să nu se reamintească numele d-lui Titu Maiorescu. „De unde până la el, critica operelor literare, se mărginea la impresii superficiale, de cele mai multe ori influenţate de consideraţiuni străine de literatură, acum ea devine cu el o adevărată judecată, întemeiată pe principii estetice precise, îndrăzneaţă şi sigură de paşii săi pe acest temeiu obiectiv, şi plină de autoritate tocmai prin faptul că se fereşte în mod conştient de consideraţii străine de literatură (1)».

Om de gust, cu judecata rece şi cumpănită, cu o autoritate nediscutată, d-sa a oprit pe loc curentul de falşă latinizare a limbii noastre, a stârpit, pe cât aceasta este cu putinţă, beţia de cuvinte şi a înlăturat, timp de 30 de ani şi mai bine, pe toţi pretenţioşii cari confundau declamaţia cu talentul, socotindu-se poeţi desăvârşiţi „îndată ce cu o limbă şi o ortografie deplorabilă ştiu să rimeze libertate cu dreptate". Adversar neîmpăcat al superficialităţii, a combătut-o, nu numai în literatură, dar şi în organizaţia noastră socială, care nu conrespundea cu gradul nostru de cultură nici cu felul nostru de a fi. Teorie estetică propriu zisă a făcut puţină şi numai incidental. A făcut însă tocmai ceiace este mai greu, a analizat şi apreciat tot ce a apărut ca literatură, îndată după închegarea noastră ca stat. Revista *Convorbiri literare*, a căreia direcţie erà dată de d-l Maiorescu, a fost un fel de purgatoriu, care nu a lăsat să străbată decât numai pe cei chemaţi şi pe cei destoinici.

Cel d'intâi care a dat un implus discuţiunilor pur teoretice, asupra artei, la noi, a fost d-l Dobrogeanu-Gherea. Intr'un articol: *Asupra criticei*, d-sa se ridică împotriva criticii judecătoreşti de până acum. Aceasta dădea sentinţe, împărţia titluri: cutare operă e bună, cutare rea; cutare magistrală, sublimă, genială. Criticii dădeau numele de talente, de maieştri, de geniu, după hatâr, după prieteşug. Epitetele de:

(1) Gh. Adamescu şi M. Dragomirescu, *Literatura română modernă.*

operă bună, rea, maèstră, talentată, genială sunt cuvinte largi, cu înțeles nehotărât și relativ, ele sunt date cele de mai multe ori în mod părtinitor, arbitrar, după prietenie, după simpatia sau antipatia criticului, care nu este călăuzit de nici o lege. D-l Gherea recunoaște totuși, că această critică judecătorească și-a avut rostul ei bun, la început. Ea a trebuit să călăuzească pașii copilărești ai literaturii noastre, a trebuit să încurajeze operele mai bunișoare și să oprească pe cele cu totul rele, eră un fel de strajă, pusă înaintea edificiului literaturii românești ca să nu lase să intre acolo decât pe acei ce meritau asemenea cinste. In înțelesul acesta, critica judecătorească a adus mari serviciuri literaturii românești, mulțumită d-lui Maiorescu, reprezentantul ei cel mai de căpetenie. D-l Maiorescu, om luminat, instruit, — care și-a format cunoștințe'e și gustul său literar după geniile cele mari ale Germaniei, după Lessing, Schiller, Goethe, — cunoscător al literaturii, europene, om cu gust artistic și cu tact critic, a avut glas destul de tare și destulă autoritate pentru a da înlături nulitățile.

După un timp oarecare literatura românească a luat o desvoltare mai mare, și cu dânsa s'a desvoltat și gustul publicului. „Când unui public îi place Alexandri, Eminescu, Vlăhuță, scrierile lui Prodănescu et Comp. vor stârni râs obștesc și fără nici o strajă, acestea vor fi izgonite din literatură (1)". In asemenea împrejurări, se înțelege, critica judecătorească nu mai poate conrespunde nevoilor literaturii. Trebuia o altă critică, întemeiată pe alte baze. Această critică nouă, privește opera literară ca un product și-l analizează ca atare, cum fac științile naturale, căutându-i pricinele care i-au dat naștere. De astăzi încolo va fi imposibil să fie cinevà bun critic fără a aveà o mare cultură științifică, pe lângă care, firește, se mai cere intuiție, inspirație, un talent deosebit, pentrucă critica e știință și artă în acelaș timp.

După d-l Gherea, criticul trebue să dea următoarele deslușiri asupra operei de artă:

1. Să stabilească legăturile de cauză între operă și artistul creator. Pentru aceasta criticul va trebui să analizeze viața artistului, sufletul lui; va explică apoi de ce și cum a făcut el operă artistică, țiind seamă de temperamentul, de psihicul lui, de cutare și cutare întâmplare din viața lui.

2. Considerând apoi opera artistică ca un fapt împlinit, critica o analizează ca atare, căutând să afle ce icoane, ce idei, ce idealuri sociale și morale sunt întrupate în ea, care este însfârșit tendința socială și morală a operei artistice.

3. După aceia se va studià cât de mare este această influență socială, ce simțiminte sugerează, ce concepții filosofice ori sociale și cât de puternice sunt ele, cu alte cuvinte va aveà de lămurit: cât de mare, cât de vastă e creațiunea artistului.

4. Va mai aveà însfârșit de răspuns la o ultimă întrebare: Prin ce anume mijloace lucrează artistul asupra psihicului nostru? Prin ce anume mijloace creațiunea lui ne influențează pe noi? „Aci va fi vorba de stil, ritm, rimă, peisagiu, descripția naturii, combinația felurită de icoane, atingerea cutărei ori cutărei coarde a inimei".

Sunt foarte rari criticii cari să știe răspunde la toate aceste patru întrebări; — poate un Taine, Saint-Beuve sau Brandes. Insuși d-l Gherea, care admite aceste norme în critică, nu se ține de dânsele când părăsește teoria și trece la practică. In articolele sale, d-l Gherea stărue mai mult în partea sociologică, în explicarea scriitorului prin mediul înconjurător. Influența acestui mediu este atât de hotărâtoare, încât poate schimbà cu totul fondul scriitorului. Iată, de pildă, ce zice d-sa despre Eminescu: „Cât e vorba de Eminescu, în alte împrejurări sociale la dânsul poesiile sociale și filosofice ar fi fost cu totul altele. Imi închipui ce ar fi fost, dacă Eminescu s'ar fi născut cu 30 de ani înainte și s'ar fi întâlnit cu C. Roseti, el cel mai mare poet-artist în literatura noastră, C. Roseti, cel mai mare poet-artist în politică.... Ar fi rămas oare atunci creația artistului așă cum e acum? De sigur nu... cu totul sigur este că creațiunea lui n'ar fi fost așà cum este (1)". Care vreà să zică, Eminescu ar fi fost cu totul altul, dacă se întâlnea cu C. Roseti și, de sigur, cu totul altul, dacă s'ar fi întâlnit cu d-l I. Nădejde, directorul *Contemporanului*. Cercul acestei reviste ar fi făcut din el un socialist, după cum societatea *Junimea* a făcut din el un conservator. Dacă cercul *Contemporanului* ar fi luat naștere odată cu societatea *Junimea*, și dacă ambele ar fi căutat, cu o egală stăruință, să câștige pe Eminescu, noi

(1) Gherea. Studii critice I p. 30.
(1) Studii critice I. p. 133.

credem că acest din urmă tot la *Junimea* ar fi trecut. Firea lui l'ar fi împins mai mult spre d-l Maiorescu, decât spre d-nii Gherea şi Nădejde; l'ar fi făcut să aleagă cercul cel mai apropiat cu felul său de a fi, unde talentul să i se poată desvoltă în deplină libertate, potrivit cu caracterul şi natura lui. Cine garantează, unde sunt dovezile nediscutabile, că un alt cerc, al *Contemporanului* de pildă, în loc de a-i desăvârşi talentul, nu l'ar fi stâns?

In tot ce scrie d-l Gherea să simte un fel de „parti pris" învăluit în o mulţime de generalităţi conciliante; să simte tendinţa de a măsura totul cu o aceiaşi măsură: idealul d-sale social. Partea psihologică, stabilirea legăturilor dintre creaţiunea artistului şi organizarea lui psiho-fiziologică, şi partea estetică, adică analiza mijloacelor artistice, sunt cu totul neglijate. In faţa unei opere de artă, când apreciază şi nu face teorie, d-l Gherea îşi pune numai următoarea întrebare:

„Acum eşti aici între noi, vrând nevrând trebue să te primim aşà cum eşti; spune dar copil răsfăţat şi sublim al muzelor: ce ai să faci între noi şi cu noi? Ne vei face oare să râdem ori să plângem? Ne vei face să binecuvântăm ori să blestemăm? Ne vei face să iubim ori să urâm? Ne vei face oare să ne închinăm lui, marele ideal, izvorul luminei, iubirei şi dreptăţii, ori să ne închinăm Satanei sau viţelului de aur? Spune".

Aceasta mai cuseamă caută d-l Gherea: marele ideal, izvorul luminei, iubirii şi al dreptăţii, ceeace a făcut pe I. N. Roman — un publicist cu mult gust literar, pe vremuri redactor la o gazetă politică din Iaşi, — să arate, într'o broşură, că d-l Gherea „pune ideia socială pe planul întâi, iar arta pe planul al doilea". In răspunsul său, d-l Gherea îşi expune din nou ideile sale asupra artei.

Toate producţiunile artistice se reduc, la urma urmei, după d-l Gherea, la înrâurirea mijlocului natural şi a celui social. Artistul ne dă numai ceeace primeşte şi nu poate să ne dea decât aceia ce primeşte. D-l Gherea presimte însă că aceasta nu-i de ajuns şi că dacă s'ar oprì aici, invinuirea, că pune ideia socială pe planul întâi iar arta pe planul al doilea, ar rămâne în picioare. Cevà mai mult, artistul, după această concepţie, pare a aveà un rol cu totul pasiv, el n'ar fi decât un organ de înregistrare, de pură repreducere. Pentru a eşi din încurcătură, d-l Gherea afirmă în altă parte, că o impresie făcută de mijlocul natural, de pildă un răsărit de soare, ori o idee socială, cum este iubirea de oameni sau iubirea către femee, nu va eşi dela poet tocmai cum a intrat. „Impresia va găsi o sumă de impresii adunate, o sumă de idei, va găsi *un sistem nervos deosebit care la naşterea artistului coprindea posibilitatea desvoltării şi creării artistice*". Ceeace d-l Gherea numeşte „un sistem nervos deosebit", nu poate fi altcevà decât ceeace vechea estetică numea un dar Dumnezeesc şi ceeace noi obişnuim a numì talent sau geniu, cuvinte cu care botezăm mai mult sau mai puţin pompos putinţa de a produce cevà nou, desăvârşit, rar. In vechea estetică acest dar, adică personalitatea artistului, talentul, erà totul; de aici şi numai de aici purcede creaţiunea artistică. In potriva acestei teorii se produce o reacţiune puternică, care cade în altă extremitate, afirmând că creaţia artistică este numai un product al mediului, neglijând cu totul sau aproape cu totul personalitatea artistică, D-l Gherea încearcă să concilieze amândouă teoriile, prin acea atât de discutată formulă cunoscută sub denumirea de „tendenţionism".

Să vedem, ce înţelege d-l Gherea prin tendenţionism. Ori ce creaţiune artistică e rezultanta înrâurirei mijlocului natural şi social. Dacă artistul ne dă ceeace a pus în el mijlocul natural şi cel social, creaţiunea lui va exprimà într'un fel ori în altul tendinţele epocei, ale societăţii în care trăeşte. „Deci artă fără tendinţă nici nu poate există. Artă fără tendinţă n'a existat, nu există şi nu va există". Tendenţionismul nu trebue confundat cu tezismul. Teziştii susţin că însuşirea artistică nu se deosebeşte de însuşirile intelectuale în general; după cum toţi oamenii pot să înveţe cele patru regule, tot astfel toţi ar puteà fi poeţi. Nu ştiu dacă teziştii au spus vreodată aşa cevà, dar o spune d-l Gherea, — probabil, ca să-i poată mai uşor combate şi să-i dea prilej să afirme că „nu fiecare om poate să se facă poet şi vorba că poeţii se nasc este un adevăr ce nu trebue tăgăduit". După tezişti, un artist, poet de pildă, poate după o teză dată să scrie orice, azi o odă unui monarh, mâine o odă republicii; „artistul e un meşteşugar, să aseamănă cu tâmplarul care face azi un tron pentru rege, iar mâine face unul pentru preşedintele republicei". Aceste afirmări ale d-lui Gherea se potrivesc mai mult pentru cei ce susţin arta pentru artă, decât pentru tezişti, d-sa

însă are nevoe de aceste premize, ca să-și lămurească mai bine ideia: „Plecând dela două puncte de vedere deosebite, zice d-l Gherea, dar amândouă greșite, metafizicii și teziștii ajung unii și alții la aceeași încheere greșită, că artistul poet e neatârnat de mijlocul ce-l înconjură și după voință poate să creeze ori în ce fel. Cetitorii știu că, după părerea noastră, creațiunea, poetului e condiționată negreșit prin mijlocul natural și prin cel social. Aceste câtevà cuvinte le credem destule pentru a arătà deosebirea ce este între teziști și noi".

Cu toate explicațiile date de d-l Gherea, chestiunea rămâne încă nedeslușită și mulți vor continuà să confunde tezismul cu tendenționismul. Polemicile încinse din nou, după câțivà ani de zile, vor arătà în deajuns, cum a fost înțeleasă această teorie a tendenționismului.

II

In Februarie 1894 publicistul Anton Bacalbașa ține o conferință la Ateneu — «Arta pentru artă». Conferențiarul, care este un adept al artei tendenționiste, combate pe cei ce susțin de bună seamă că arta nu trebue să aibă nici o altă menire pe pământ decât aceea de a fi frumoasă, precum este frumos diamantul cu toată inutilitatea lui, cu alte cuvinte combate pe cei ce cred în „Arta pentru artă". In această conferință, pe lângă unele lucruri bune, sunt și multe exagerări, cari n'au putut fi trecute cu vederea. Așà într'un loc, vorbind despre partizanii teoriii artei pure, Bacalbașa se exprimă astfel: „Sunt între ei oameni cari ar puteà produce lucrări de o mare însemnătate socială, lucrări care nu numai prin valoarea artistică, dar și prin tendința lor socială să fie niște factori puternici în mersul progresiv al omenirii. Totuși, închiși în cercul strâmpt al câtorvà formule clasice, ei fac niște opere peritoare a căror valoare se apreciază numai în rândurile câtorvà adepți, admiratori ai frumosului în sine... Ei se tem să nu confunde niște idei sociale cu ideia artistică, ei se tem ca operele lor să nu fie excluse de către acei cari dau tonul în literatură ca și în politică, se tem în fine să nu fie excomunicați... Trebue oare ca artistul, pentru un motiv de ordine cu totul neartistică, să-și stăpânească revolta care clocotește într'însul și să dea naștere unei opere searbăde, atunci când ar puteà creà lucrări care să însemneze enorm în marea luptă dintre oameni? Este oare moral, ca un om care simte nedreptățile lumei așà cum lumea e organizată astăzi, să pue frâu celor mai sfinte și celor mai generoase aspirații ale lui, numai de teama de a nu fi exclus de către cei ce cârmuesc?» Care vrea să zică, când artistul vorbește de altcevà decât de nedreptățile lumii acesteia, o face din prefăcătorie! El își stăpânește revolta ce clocotește într'însul numai de teama de a nu fi exclus de către cei ce cârmuesc! Dar aceasta numai este artă „tendenționistă", ci artă „sectaristă". Indată ce artistul ne vorbește de altcevà decât de nedreptățile lumei, el e bănuit și sinceritatea lui discutată. E locul de a reaminti proverbul: Capra sare masa, iada sare casa. In adevăr, d-l Gherea, la imputarea ce i se făcuse că vrea să impună artei un anumit ideal social, că cere poeziei să glorifice viitorul să cânte femeia cetățeană etc., răspunde:

„Dacă un poet talentat mi-ar face cinstea de a mă întrebà despre ce să scrie i-ași răspunde următoarele: zi, poete aceia ce-ți arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere ori cu bucurie, ce-ți arde și istovește creerii, ce te face să visezi cu ochii deschiși, ca astfel versul tău să sugereze în omenire aceleași sentimente și gânduri care te muncesc și istovesc; dar tocmai fiindcă sentimentele și gândurile ce te muncesc, urele și simpatiile tale vor fi atâtate în cetitorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai sublime idei și sentimente ale veacului ca astfel să fii nu numai poet mare, dar și un mare cetățean". Cu alte cuvinte d-l Gherea povățuește pe poet să caute a fi nu numai poet mare, dar și cetățean mare. Una este să-ți exprimi o dorință în sensul vederelor tale, și alta să contești meritul și sinceritatea celor ce fac altfel.

Revista „Viața" de sub direcția d-lui Vlăhuță, vorbind despre conferința lui Bacalbașa, închee cu următoarele cuvinte: „Cât despre arta cu tendințe a conferențiarului și anume cu tendințe de a servì cauza unei clase și a unui partid, noi continuăm de a rămânea convinși că aceea nu e artă".

In urma acestui articol se încinge o aprinsă polemică între *Evenimentul literar* dela Iași, *Adevărul literar*, ziarul *Munca* și revista *Viața*, polemică, care a durat timp îndelungat și în care arta rămăsese pe planul al doilea și personalitățile

pe planul întâiu. Aşà de pildă, Dr. Ureche, răspunzând unui articol din *Adevărul*, scrie următoarele: „Cine se mai poate îndoi că d-l Nădejde nu va preferì „marele Salon Sotir“ salonului de Rambouillet, şi că d-l Rion nu va permite poetului să cânte iarna dătătoare de guturai până ce întreaga armată a lui Rigolot nu va posedà batiste, altele decât cunoscutele batiste naţionale. Şi fără îndoială, pentru d-l Sacâz şi Vraja mâinile marchizelor nu vor aveà acelaş farmec ca picioarele proletarilor şi parfumul florilor va fi departe de acela al sudoarei poporului, iar stelele şi luna vor fi toate nişte infame burgheze de oarece nu's trecute între membrii clubului Sotir!“

Ionescu Raicu-Rion, pe de altă parte, scrie în *Evenementul literar:* „De câtăvà vreme *Viaţa* a început o goană înpotriva celor cu artă tendenţionistă. Un trubadur şi un doctor s'au pus pe atâta. Răutăciosul doctor experimentează, săptămânal, asupra noastră o doctorie foarte de rău gust, pe care şiretul o păstrrază în cutii de *ghiveciu*... Urechea doctorului fiind mai deprinsă cu vuetele victimilor sale — nu mai avem speranţă din partea asta. Ne adresăm numai trubadurului şi-i cerem voe ca, uitând că stă de vorbă cu un sectar, să ne asculte: De ce să faci pe bătăiosul cu noi? De ce să ajungi în doaga lui Don-Quichote, ne mai scriind nimica decât înpotriva socialiştilor, şi găsind de vină chiar pe socialişti acolo unde... priceperea d-tale e de vină? Te vede lumea! In acest costum de cavaler, înarmat până în dinţi cu zale şi lorică, cu o lance lungă în mâni, cu mutra înfuriată şi crâşnind din dinţi — te faci de râs!....“

In fond, *Viaţa* n'a luat poziţie potrivnică decât în contra intransingenţii şi sectarismului unor adepţi ai tendenţionismului în artă, adepţi vorbăreţi, cari pretindeau gălăgioşi că toate manifestările vieţii trebue să îmbrace numai decât o aceeaşi culoare, culoarea sub care întrezăresc ei idealul social. Adevărul asupra discuţiunilor din această epocă se va puteà vedeà, cred, mai lămurit, dintr'un articol al meu — *Asupra ultimilor discuţii despre artă* — articol semnat cu pseudonimul „Meşteru Manole“ şi publicat în *Viaţa* dela 3 Aprilie 1894. In acest articol caut să stabilesc punctul de vedere al *Vieţii*.

Iată articolul:

S'a încins o aprinsă discuţie asupra tendinţei în artă. Socialiştii susţin că arta trebue să aibă numaidecât o tendinţă socială; ei sunt consecvenţi în această privinţă, nimic mai natural decât a supune conceperii tale despre lume, principiilor scumpe ţie, toate manifestările vieţei. Partea adversă, fără a negà valoarea şi nevoia unor asemenea principii, reclamă mai multă libertate, îngrijită de modul cum unii înţeleg a aplicà acele principii în artă.

D-l Gherea a pus minunat de bine chestiunea la noi, pentru prima oară, acum câţivà ani, în revista *Coutemporanul*. Arta e un product, o manifestare, ca oricare alta a spiritului omenesc şi, ca atare, poate să fie ori folositoare ori vătămătoare. Odată ce este exprimătoarea ideilor şi sentimentelor omeneşti, însuşirea ei atârnă şi dela ce idei şi sentimente va exprimà ea. Pornind dela această ordine de idei, d-sa are foarte mare dreptate, când zice mai departe: «...fiindcă sentimentele şi gândurile ce te munceşte, urile şi simpatiile tale vor fi aţâţate în cetitorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai înalte, de cele mai sublime idei şi sentimente ale veacului, ca astfel să fii nu numai poet mare dar, şi un cetăţean mare».

Dar d-sa mai recunoaşte în acelaş timp că poetul are un sistem nervos deosebit, care coprinde în sine posibilitatea desvoltărei şi creărei artistice şi că, în fiecare creaţiune a sa, el nu poate să nu-şi manifesteze personalitatea, înclinările, sentimentele sale, şi fiindcă toate sentimentele au dreptul de a fi exprimate în artă, trebue lăsată poetului o complectă libertate, cânte ce-i zice inima, numai să fie sinser:

«Zi, poete, aceea ce-ţi arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere ori cu bucurie, ce-ţi arde şi istoveşte creerii, ce te face să visezi cu ochii deschişi!...»

Ca să arăt însă ce s'a întâmplat cu aceste largi vederi, împrumut o imagine dela d-l Mille, întrebuinţată de d-lui pentru ace'eaşi chestiuni, într'un articol publicat în *Adevărul literar*.

«Un bulgăre de zăpadă se desprinde din creştetul muntelui. Rostogolindu-se spre văile întinse, creşte mereu, până când—namila uriaşă—se opreşte la poalele muntelui, unde nu-l mai poţi recunoaşte, astfel a devenit de mare. Tot astfel şi ideile. Ele ies din creeri, şi, prin capetele celorlalţi trecând îşi schimbă forma, iau alte înfăţişeri, luând câte ceva din creerii prin cari au trecut, lărgindu-se dacă au trecut prin inteligenţe superioare, micşorându-se şi deformându-se dacă capete strâmpte le-au adăpostit (1)».

Asemenea lucru s'a întâmplat cu ideia despre artă.

D-l Mille sfătueşte pe poet să-şi aleagă subiectul din câmpul nedesţelenit încă a vieţei moderne, şi va găsì mult mai multă poezie în noua concepţie grandioasă a lumei, decât în toată biblia, dar în acelaş timp, ca şi d-l Gherea, simte că lumea e largă şi admite că poetul are facultatea să aleagă la urma urmei acele subiecte, care sunt mai apropiate de natura şi simţimintele sale.

(1) *Adevărul literar* dela 14 Martie 1894.

Dar nu toţi tendenţioniştii văd lucrul aşà cum îl vede d-l Mille sau d-l Gherea. În adevăr, iată un pasagiu dintr'un articol publicat în «Munca»:

«Cât despre tinerile odrasle ale burgheziei, slobod este să facă artă pentru artă şi să-şi aştearnă în şiruri «ce din coadă au să sune» impresiile ce le face primăvara, vara toamna şi iarna, stelele şi luna şi ochii drăguţei lor; aceasta nu este decât oglindirea *strâmtului egoizm de burtă-verde....* Numai să nu ne pretinză să admirăm talentul lor artistic, să cădem în extaz înaintea versurilor lor muzicale şi a metaforelor lor îndrăzneţe, *căci pentru noi aceasta nu este artă!....*»

Câtă deosebire este între criticul dela «Munca» şi între d-nii Gherea şi Mille, cu toate că şi unii şi alţii au aceleaşi principii sociale. Contra acestui mod de a înţelege arta se ridică d-l Vlăhuţă.

A!... D-le critic dela *Munca*, sonetul cu descrierea Veneţiei şi Somnoroase păsărele nu sunt artă pentru d-ta? Noaptea de vară, Vestitorii primăverei de Coşbuc nu-ţi spun nimic?... adică versuri ca aceste:

Dintr'alte ţări de soare pline,
Pe unde-aţi fost şi voi streine,
Veniţi, dragi pasări, înapoi—
Veniţi cu bine!
De frunze şi de cântec goi,
Plâng codrii fără voi!

te las rece?... Când obosit de munca de toate zilele, citeşti aşà cevà, în orele de repaos, nu simţi nimic mişcând în d-ta?... Dar mă mir atunci cum poate să te miste suferinţele asupriţilor, cum a putut pătrunde în d-ta ideile umanitare de cari faci atâta paradă! Principiile socialiste când dau peste inimi ca a d-tale, cad în pământ sterp, în pietriş, nu vor găsi seva necesară să le deà viaţa. Acele principii, d-ta şi alţii de soiul d-tale, cu aceiaşi inimă, le veţi prezentà numai, ca o implacabilă nevoe utilitară, rece şi posomorâtă, niciodată nu veţi reuşi să le daţi acea aoreolă de simpatie universală, acel avânt către un mare ideal de solidaritate şi fraternitate, care-ţi înalţă spiritul şi te face mai bun; pentrucă nu te cred în stare să vibrezi în umbra duioaselor dureri, strigătele d-tale contra asuprirei nu le simt pornite din sinceră inimă. Glasul vostru va fi a tusă lugubră de muribund, nu un cântec de renaştere la o nouă viaţă: principiile d-tale,—după modul cum le înţelegi d-ta—mă vor face să plâng de groază şi frică, nu vor reuşi să mă facă să plâng de înduioşare şi milă, nu mă vor puteà robi lor cu inima şi sufletul —vorbesc de poeţi, d-le critic, nu de burghezi.

Cunoşteam o morgă aristocratică, morga d-voastră de unde a-ţi împrumutat-o? Din care principii a-ţi scos acest nou soiu de snobism, această desconsiderare despreţuitoare pentru poeţii cari nu vă fac placul de a schimbà simţirea lor intimă şi sinceră, într'o plată reclamă?...

S'o potrivì, nu s'o potrivì, poetul trebue numai decât să să-şi aleagă subiectul aşà, ca să poată fi tratat din punctul d-tale de vedere, dacă nu, d-l marchiz sau duce dela «Munca» te despreţueşte şi te invită să te retragi de pe domeniile sale!... Florile, primăvara, natura?... egoizm de burghez! Ce copilărie!...

Un fapt analog s'a întâmplat prin secolul a 18-lea cu ştiinţa.

Religiunea şi morala sdrucinându-se, ştiinţa şi filosofia umple golul lăsat în urma lor şi gustul adevărului de raţionament înlocueşte gustul adevărului de credinţă. Entusiasmul pentru ştiinţă e atât de mare, că lumea caută să amestece ştiinţa în toate celea. O damă, voind să spue că iubitul său s'a cam răcit de ea, se exprimă astfel: «...amorul lui s'a micşorat cel puţin cu diferenţa dintre diagonală şi laturile pătratului!» Probabil că numita damă ar fi admirat un sonet în care s'ar fi cântat propietăţile triunghiurilor, sau variaţiunea sinusurilor, cosinusurilor, tangentelor ori contangentelor şi, dacă ar fi întâlnit simplele versuri de mai sus ar fi strâmbat din nas. «Asta nu-i artă! ar fi zis ea».

Cum se schimbă lumea!

Prin o comparaţie, voi reuşì poate mai bine să lămuresc gândul meu.

Un grădinar, prin multă sârguinţă, reuşeşte să scoată multe fructe din pomii lui; descoperise că e bine să tundă unile crăngi. Zăreşte o frumoasă plantă la un bătrân vecin şi-şi pune în gând să i-o ia cu orice preţ. Bătrânul, cam de voe, cam de nevoe cedează; scoate planta din pământ şi o dă. Grădinarul tânăr, care moştenise pomii dela alţii, nu văzuse niciodată cum *se sădeşte* o plantă, şi el crezù că va face bine dacă va tunde rădăcinile plantei, cum făceà cu crăngile pomilor. Sărmana plantă ...s'a uscat în grădina nouă!.... Dacă ia tăiat din rădăcini.....

Nu faceţi cu arta, ca grădinarul cu planta.

Lăsaţ poetului să zică «aceea ce-i arde sufletul, ce face inima lui să bată cu durere ori cu bucurie, ce-i arde şi-i istoveşte creerii, ce-l face să viseze cu ochii deschişi!...»

Poate că în acest articol se simte oarecare declamaţie, explicabilă prin pornirea şi strângăcia tinereţei; poate că nota largă şi liberală, atribuită d-lui Gherea, e cam silită, fără îndoială pentru a scoate mai mult în evidenţă sectarismul celor dela „Munca“; el explică, totuşi, destul de lămurit, natura neînţelegerilor de atunci asupra artei.

III

Problema tendenționismului în artă este din nou luată și adusă în discuție de d-nii G. Ibrăileanu, dela „*Viața românească*“, și Marin Simionescu-Râmniceanu, dela „*Luceafărul*“. Polemicile încinse între acești doi critici depășesc uneori limitile obiectivității. D-l Simionescu-Râmniceanu e mai discret; d-l Ibrăileanu, dinpotrivă, are o alură vie și provocătoare, ceva din tonul sfidării, care deservește adesea fondul articolelor sale. Din cronicile literare ale d-lui Ibrăileanu și articolele d-lui Simionescu-Râmniceanu vom căutà să desprindem numai teoriile lor asupra artei, pe care le vom discutà, pentru a vedeà până la ce punct se pot stabili adevăruri precize în chestiuni de felul acesta.

Incepem cu teoria susținută de d. Ibrăileanu.

Producțiunile spiritului omenesc se împart în trei genuri mari: știința, arta și oratoria.

Sistemul știinților este sistemul diferitelor noastre cunoștinți asupra lumii. Ca să putem înțelege lumea, o reducem la noțiuni generale și serii de noțiuni, care nu sunt altceva decât niște extracte de imagini. Aceste noțiuni constitue materialul cu care lucrează omul de știință.

Artiștii au altă menire, ei nu explică lumea, ci se apucă să creeze, după modelul lumii reale, o altă lume, — care adaogă ceva, care prelungește creațiunea. „Pe lângă cei un miliard și jumătate de oameni în carne și oase, artistul mai creiază alți oameni. Pe lângă comisarii înscriși în budget și în actele stării civile, Caragiale a mai creat unul, pe Nae Ipingescu, despre care vorbim ca despre oricare altul, cu care comparăm pe alții, etc. Pe lângă peisajele lăsate de Dumnezeu, artistul crează altele. Pe lângă munții din geografie, Eminescu a creat pe cei din „Făt frumos din lacrimă“. Iar uneori, când artistul redă o persoană reală — Napoleon în Războiu și Pace“ de Tolstoi, de pildă — el tot creiază, creiază a doua oară, în al doilea exemplar, acea persoană. Și fiindcă artistul creiază individualități, el trebue să utilizeze nu noțiuni care nu corespund la indivizi, ci imagini cari, ele, în lumea psihică, tind să fie corespondentele individualităților din lumea reală“ [1]).

Dacă scopul omului de știință este explicarea lumii, al artistului este crearea unei lumi alături, dar conform cu lumea reală.

Al treilea gen, cel oratoric, în care intră discursul propriu zis, ziaristica, pamfletul etc., are de scop *convingerea.* Oratorul combină idei, ca știința, și imagini, ca arta, așa încât să convingă. Ideile și imaginile sunt un mijloc în vederea unui scop, care nu e nici explicarea lumei, nici crearea unei lumi, ci înduplecarea. Acest gen e oarecum parazitar, pentrucă utilizează materialul celorlalte două.

Arta nu trebue confundată cu oratoria. Artistul crează cu toată personalitatea lui; lumea lui de imagini — atât la îmagazinarea ei, cât și la reproducerea ei în operă de artă — este condiționată de sentimentele și concepțiile sale asupra vieții; ceeace determină asociațiile sale de imagini sunt sentimentele și concepțiile, artistul are preferințe, simpatii și antipatii, care se trădează în creațiunea sa. La teoria că artistul are numai imagini, opunem, zice d. Ibrăileanu, „teoria elementară în psicologie, că artistul, nefiind un aparat fotografic și cinematografic, răspunde la imagini, că și la un artist imaginea, element psihic intelectual, este însoțită ca la orice om, de un element afectiv, apreciator: plăcere ori displăcere, simpatie ori antipatie, — și de o judecată asupra ei, adică de o clasificare a ei din punct de vedere al concepțiilor asupra lumii, concepții pe care nu este om să nu le aibă“. Când analizez sufletul unui poet sau opera, zice d. Ibrăileanu în altă parte, „analizez felul imaginilor sale, felul său special de a *răspunde* la această lume, de a reacționà față de ea, de a *aprecia*“.

Apreciarea lumii de afară, sentimentul față cu materia tratată constitue *atitudinea* scriitorului. Această atitudine este ceeace se chiamă *tendință* în artă. Cuvântul: *tendință,* stârnește însă ideea de *urmărire conștientă* a unui scop, și de aceea el este luat în înțelesul de teză. D Ibrăileanu protestează contra acestei confundări a tendenționismului cu tezismul. După d-sa, atitudinea, preferințile artistului sunt determinate în mod inconștient, sunt un ecou al adaptării noastre la împrejurări. Artistul crează o lume de imagini, e drept, dar ele sunt influențate de concepții

1) *Viața Românească* No. 8, 1906.

și sentimente, cari sunt mai subiective. Cencepțiile și sentimentele sunt partea cea mai adâncă și mai intimă a personalității noastre, ele prelucrează și combină imaginile, așa că acestea nu sunt decât o expresie a celor dintâiu.

Arta este deci expresia solilocă a sentimentelor și a concepțiilor noastre prin imagini. Aceste stări sufletești, artistul le depune în opera sa, „pentrucă le are, pentrucă organizația nervoasă moștenită și influența împrejurărilor vieții i-au produs acele stări sufletești. El nu le depune pentrucă i le cere cineva, nici măcar pentrucă și le impune el, ci pentrucă le are".

Un alt caracter al artei, din punct de vedere tendenționist, este influența ei asupra cititorului și prin urmare asupra societății. Că arta poate produce sentimente în cititor, o recunosc toți: și partizanii artei pentru artă și tendenționiștii. Cei dintâiu însă susțin că sentimentele provocate în cititor nu pot fi motive pentru voința lui, n'au influență morală; ele durează numai cât impresia estetică și caracteristica acesteia e de a fi desinteresată. D. Ibrăileanu nu admite modul acesta de a vedea. Un sentiment odată avut, e ca orice act psihic, o posibilitate mai mult de a-l avea din nou. El lasă o urmă, o predispoziție în suflet, creând astfel o serie de motive anumite pentru acțiune. „De aici, zice d. Ibrăileanu, nu urmează că o carte bună mă face bun și una rea rău. Pe cât educația are efect, și cartea e un mijloc educativ. Și, de sigur, dacă n'am predispoziție pentru anumite sentimente, cartea nu-mi va produce nici un efect; dar dacă am predispoziție, cartea va fi o întărire a unei serii de motive determinate ale vieții mele".

Opera de artă, deci, are o semnificație *morală* și *socială*, și prin urmare nu poate fi tratată ori studiată fără un ideal. Criticul, care ar studia o operă numai din punctul de vedere al frumosului, al formei, al impresiei estetice, nu este critic, ci estetician. Critica nu se ocupă numai cu forma operei de artă, ea se ocupă și cu legătura între artist și rasa sa, și naționalitatea sa și concepția epocii sale, are în vedere cu alte cuvinte și mediul natural, moral, social. Toate aceste lucruri stau în afară de domeniul esteticii, dar pe care criticul nu le poate neglijă. „Criticul nu poate, n'are drept să nu aibă un ideal asupra vieții... Toți criticii s'au pus și din punct de vedere al idealului. Cum vei înțelege idealul lui Eminescu ori Goga, fără a te pune pe terenul idealului?" Ba, ceva mai mult, zice d. Ibrăileanu: „Ca critic pot nici să nu studiez opera din punct pe vedere estetic. Așa d. Șărcăleanu, în *Cuvântarea pătimirei noastre*, a studiat pe Goga din punct de vedere al idealului mai cu seamă. Dar este o chestie: când studiezi, cum a făcut d. Șărcăleanu, idealul unui scriitor, asta înseamnă că prealabil ai admis valoarea estetică a operei; almintrelea, despre operă care nu e de artă, nu se poate discuta nimic: ea nu există!".

In scurt, ideile d-lui Ibrăileanu asupra artei s'ar puteà rezumà astfel:

Orice operă de artă e o selecție de imagini de către un sentiment sau de către o concepție. Pentru scriitorii — realiști — ruși, țăranul e o ființă blândă, poetică, pentrucă așa văd ei pe țăran, aceste însușiri îi lovesc și pe acestea le aleg. De aici nu urmează că artistul se pune anume, conștient, să propage idei, să susție în opera sa o temă oarecare morală, socială ori psicologică. Lumea are milioane de aspecte, și din ele noi selectăm pe acelea care ne interesează. Pe Turgheff l'au izbit mai mult calitățile țăranului, iar pe Maupassant defectele lui: chestie de sentiment, de concepție asupra vieții, de simpatie ori antipatie și nu de propagandă. In orice operă de artă se manifestă, așa dar, un sentiment sau o concepție, aceste sentimente se transpun în cititor și adaugă la seria de motive determinante ale voinței. Arta, prin urmare, nu poate rămâne fără influență, ea va fi moralizătoare ori demoralizătoare, după sentimentele și concepțiile ce deșteaptă în cititor.

* * *

Să trecem acum la d. Simionescu-Râmniceanu.

In articolul său „Morala în artă", publicat în „Luceafărul" No. 11—12 din 1906, sunt multe părți pe care le-ar puteà semnà și d. Ibrăileanu. D. Râmniceanu însă are părerea intimă că, arta este și trebue să fie cu totul liberă. Vom căutà, deci din cele scrise și citate în acel articol, să scoatem în evidență această părere a sa.

Arta e născută din trebuința de a arătà aceà față nouă a lumii, înțeleasă numai de artiști, acele firi alese care prin mărimea ființei lor ajung să coprindă cât

mai mult din realitate. La început, arta este unită cu utilul; instinctul de înfrumusețare al omului se exteriorizează mai întâiu asupra obiectelor de primă întrebuințare, până se întind asupra lumii întregi. Scopul artei, văzut în utilități diferite, cu totul îndepărtat de ceeace vreà arta azi, se emancipează cu timpul pânăla o utilitate pur artistică. Intreaga istorie a esteticii expune lupta aceasta pentru scopul artei a cărei tendință vădită e în ascensiunea spre scopul curat artistic: satisfacerea unei simțiri estetice.

Emanciparea artei se face treptat. In secolul al 19-lea de pildă, în locul utilului imediat, în locul moralei zilnice, se dă ca scop al artei un ideal mai înalt, mai abstract, anume: înălțarea și desăvârșirea omenirii. Cugetătorii timpului văd arta din punct de vedere sociologic și al influenții ei în mare asupra societății. „Scopul cel mai înalt al artei este, zice Guyau, de a produce o emoțiune estatică cu un caracter social". In genere, însă, ceeace au scris filesofii despre artă pornește mai mult din nevoia de a-și întregì un sistem, e aplicarea la artă a unei idei de ordin filosofic universal. Pe timpul când — în secolul trecut — esteticianii scriau despre scopul mare social al artei, artiștii aveau ca ideal „l'art pour l'art". Exemplul acestei despărțiri dintre teoria artei și ceeace ea întruchipează își poate găsì paralela în toate timpurile.

Artistul nu trebue să fie preocupat de cutare sau cutare sistem filosofic, el apreciază lucrurile și oamenii din punct de vedere estetic, al puterii lor de impresionare, al întregimii lor sufletești, alegând de sigur dintre ele pe acele pe care firea sa le poate coprinde. Atitudinea sa față de lume e condiționată de natura sa: unul e impresionabil numai de viața plină de întâmplări, altul de viața intensivă sufletească de pasiuni, altul de îngrozitor, etc. A cere o atitudine anumită scriitorului afară de cea artistică pe care și-o ia singur, înseamnă a nimicì arta. Tendința de a-și representa numai impresiunea — care prin tăria ei a îndemnat pe artist la creat — face ca el să nu poată niciodată răspunde ce scop a avut în vedere într'o anumită creațiune; să redea imaginea din el e ultima țintă.

Literatura ridică orice acțiune într'o sferă mai înaltă decât viața de toate zilele și așa vrea să impresioneze. O operă literară nu e scrisă spre a fi imitată, spre a fi realizată în viață, ci ea e scrisă cu scopul unei emoțiuni estetice, e o parte întrupată din viață, care satisface atât prin puterea ei de vitalitate, cât și prin forma, felul cum e întrupată. Criticul trebue să analizeze întru cât și cum se traduce această impresiune în operă, și nu după rezultatul care l'ar da dacă opera ar fi citită de oameni lipsiți de o simțire estetică și cari ar căutà în aceasta un folos practic și nu numai o însuflețire sufletească. Arta mișcă un suflet, dar nu-l influențează în acțiune.

Critica de artă, la rândul ei, de asemenea începe cercetările dintr'un punct de vedere cu totul diferit de al ideilor filosofice și anume, din punctul de vedere numai al realității artistice. Ea se mărginește numai la creațiuni, analizează ceeace face opera de artă fără idei preconcepute din viața socială, de interese, de planuri în afară de artă. Criticul, ca și istoricul de artă, ignorează pentru studiul său estetica teoretică, mai întâiu fiindcă un fel anumit de a vedea idealul unui timp, nu se poate aplica la creațiunea tuturor timpurilor și al doilea, scopul lui e să lămurească ceeace face valoarea artistică a unei opere de artă, indiferent dacă a vrut sau nu să servească biserica, morala sau un partid. De aceea și condamnarea în raport cu tendința operei e numai atunci îndreptățită, când tendința, întrecând efectul artistic, scoboară creațiunea ca operă de artă. „Ca adevărate și curate opere de artă, zice Wund, nu pot să recunosc decât pe acelea, al căror scop de frunte constă în mulțumirea unei nevoi artistice".

Sunt mulți cei impresionabili de artă, dar puțini cei ce pot vedeà în ce constă aceasta, prin ce mijloace se exteriorizează, se ajunge la formă, cum numai această formă poate exista. Pătrunderea unei opera de artă nu constă numai în impresiunea căpătată; opera, deși un tot desăvârșit în felul său, nu își desvălue întreg coprinsul întâiului venit. Trebue o pregătire mare spre a ajunge a-i înțelege limbagiul și prin aceasta fondul artistic. Rolul acesta revine criticului. Neartist prin lipsa putinții de a creà, el are în schimb darul de a preschimbà simțirea artistică în gândire, găsind astfel în ea o logică, o rațiune, o explicare. Comprehensiunea sa deschisă pentru tot trebue să absoarbe destul de complect personalitatea sa pentru ca să poată descoperì și lăudà cărțile chiar care nu-i plac ca om, dar care trebue să le priceapă ca judecător și să le aprecieze ca artă. Numai cei cărora opera de artă nu li-e îndeajuns ca

artă, îi cer tendințe în afară de domeniul ei, uitând însă că arta nu e nici în serviciul științei, nici în al părerilor și convingerilor criticului și dacă o operă nu împărtășește ideile acestuia, nu înseamnă că e slabă.

Doctrina artei independente, împărtășită de d. Simionescu-Râmniceanu, se poate sintetizà în următoarele versuri ale lui Tennyson, puse ca moto în capul articolului său:

„Primește, doamnă Flora, cântul meu. Și dacă nu găsești în el nici o morală,
„te uită într'o oglindă și spune-mi ce morală e în a fi frumoasă ? Ce scop vreți să isco-
„diți în floarea de câmp atât de simplă ? Și ce morală se ascunde oare în sânul unui
„trandafir ?".

IV.

Am căutat să expun, cât se poate mai conștiincios, ideile d-lor Ibrăileanu și Simionescu-Râmniceanu asupra artei. Unul este pentru arta tendenționistă, celălalt pentru arta independentă. O deosebire fundamentală între cele două teorii este că, arta tendenționistă admite influența morală sau imorală a artei, pe când cealaltă nu o admite, opera trebuind să ne deștepte numai emoțiuni estetice.

Pentru d. Ibrăileanu, acei ce într'o epocă de artă caută numai aspect și valoare estetică, sunt ajunși într'o stare sufletească bolnăvicioasă, starea obositilor rafinați. Sunt ca Petroniu care vestește pe Nerone că se sinucide: „E în viață ceva ce nu mai pot suferi. O, rogu-te, nu crede că mă înspăimântă că ți-ai omorât mama, soția, fratele, că ai dat foc Romei... Dar încă ani întregi să-mi chinuesc urechile cu cântecile tale; să văd pântecile tău domițian pe picioare subțiri, cum saltă în dans... iată ce întrece puterile mele".

Printre moderni se găsesc mulți, cari într'o operă de artă caută numai frumosul și nimic alt decât frumosul. Iată cum se exprimă scriitorul Suderman într'o conferință a sa: „In actul întâiu din Valküre de Wagner se reprezintă cum un oaspete al unei case e gata să seducă pe femeia găzduitorului său, care fugind noaptea de lângă soțul ei se apropie de el. Ei nu se cunoșteau, totuși deodată în mijlocul istorisirilor lor ei văd că sunt înrudiți, că sunt frate și soră. In loc însă să se îngrozească și să fugă de păcat, descoperirea lor aprinde mai mult focul dragostei și cortina cade la sfârșitul actului asupra unui extaz de dragoste, cum nu a mai existat în nici un timp pe scena vreunui popor... Dacă Valküre nu ar fi pătruns pe scena tuturor țărilor dacă reprezentarea ei ar mai da de gândit, omenirea ar rămâne mai săracă cu una din cele mai mari creațiuni artistice." Suderman, ca mulți alții, este deplin convins că o operă de artă nu poate fi morală sau imorală, dacă are calități estetice superioare. Aceste calități covârșesc totul și împedică orice fel de altă preocupare. D-l Simionescu-Râmniceanu adoptă acest mod de a vedeà, deși în articolul său intră în unile considerațiuni streine acestei teorii, considerațiuni potrivite mai mult pentru teoria adversă.

Unde e adevărul ?

Atârnă de publicul care îl ai în vedere.

Publicul mijlociu, acela care-și trăește viața în condițiunile strâmte ale societății, a căruia experiență se reduce în a ști ce se face la primărie, în piață și în casa vecinului, vecin de aceiași intelectualitate și aceiași moralitate ca și dânsul, publicul acesta, zic, nu cunoaște mai nimic din marile pasiuni și sentimente, din tulburările și sfâșierile adânci ale sufletului omenesc. Dacă cetește sau dacă merge la teatru, el vede acolo figuri care n'au existat niciodată în lumea cunoscută lui: prinți, doamne mari, aventurierieri, scelerați; vede situațiuni stranii, în care el nu s'a găsit niciodată și află cum gândesc, simt și se poartă creaturile în acele situații, imaginate de fantazia poetului. Publicul acesta, care nu poate rectificà cu propiile sale observații afirmările poetului, crede tot ce vede, împrumută noțiunile sale asupra vieții dela operă, ia personagiile excepționale drept modele, și-și asimilează judecățile, simpatiile și urile lor.

Așà, pariziana, este opera ziariștilor și romancierilor francezi. „Ei fac din ea, zice Nordau, ceeace vor, fizic și intelectual. Ea vorbește, ea cugetă, ea simte, ea să poartă, se îmbracă, se ține și umblă așà cum îi impun scriitorii la modă. Ea este în mâinele lor o păpușă, care se supune docil la toate sugestiunile".

Faptul este cu atât mai regretabil, că scriitorii se ocupă exclusiv cu cazuri

excepţionale şi morbite. Cetitorului semicult i se dă istorii sângeroase, spectacole, stranii, aventuri extraordinare de hoţi, piraţi, exploratori; naufragiuri, întâmplări şi crime neauzite. Cetitorului mai cult i se serveşte pasiuni şi conflicte interioare, stări de spirit neobicinuite; totdeauna cevă care se îndepărtează dela viaţa dreaptă şi cunoscută. Se înţelege, că şi publicul are partea lui de vină. Nu-i place să găsească în cărţi ceeace cunoaşte mai d'inainte. Caută senzaţii nouă, şi acestea nu se găsesc decât în stări de conştiinţă nouă. Condiţiunile vieţii obicinuite sunt familiare atât simţurilor cât şi conştiinţii noastre, aşà că nu le mai băgăm în seamă, după cum nu băgăm în seamă nici presiunea atmosferei în mijlocul căreia trăim. Pentru a excità publicul, scriitorul prin urmare, e nevoit să-i prezinte situaţii şi fiinţe necunoscute, care se găsesc numai în afară de limitele normalului: obosiţi, degeneraţi, hiperexcitabili. «Fiinţe, care simt, gândesc şi se poartă altfel decât cele sănătoase şi întregi. Cele mai mici atingeri deslănţuesc în ele furtuni; sentimentele lor se transformă în pasiuni, asupra cărora judecata nu mai are nici o putere. Emoţionali şi impulzivi, exageraţi în ură ca şi în iubire, cu vederi din cale afară stranii, încoherenţi în ceeace fac şi ceeace nu fac..... E clar că aceste naturi pun probleme care nu se pot pune între oameni normali. Raporturile de atracţiune şi repulziune, conflictele interioare şi exterioare, complicaţiunile şi catastrofele sunt altele decât la oamenii sănătoşi (1)".

Tabloul acestor pasiuni, acestor ruperi de echilibru intelectual şi moral, este pus sub ochii cetitorului, şi-l influenţează, lucrează asupra lui prin sugestiune, determinând astfel stări sufleteşti nouă, prin urmare vederi şi înclinări nouă.

Să trecem la celălalt public, la publicul rafinat, la filosofi şi artişti.

Aceştia pretind că emoţiunile simţite în faţa unei opere de artă sunt cu totul dezinteresate. Artistul şi poetul ne ridică deasupra a tot ce e josnic în noi, ne liberează din noi înşine, ne duce într'o atmosferă superioară, într'o regiune de linişte şi potolire. „Ororile desfăşurate pe scenă, zice Schopenhauer, ne arată amărăciunile şi neînsemnătatea vieţii, neantul tuturor aspiraţiunilor noastre. Efectul tragediei trebue să fie pentru noi sentimentul, poate nu tocmai deslusit, că e mai bine să ne desprindem inima şi voinţa dela viaţă, să nu mai iubim lumea, şi existenţa... Căci dacă n'ar fi aşà, dacă tragedia n'ar tinde să ne ridice deasupra tuturor sfârşiturilor şi bunurilor vieţii, abătându ne dela existenţă şi seducţiunile ei, cum s'ar explică atunci acea acţiune binefăcătoare, această înaltă plăcere datorită tabloului părţii celei mai urâte din viaţă care se desfăşoară înaintea ochilor noştri?"

Această tendinţă de a ne ridică deasupra tuturor sfârşiturilor şi bunurilor vieţii, despre care vorbeşte Schopenhauer, abătându-ne dela existenţă şi seducţiunile ei, nu cred să o îndeplinească tragedia, şi cu atât mai puţin literatura în genere. Această tendinţă o are mai degrabă muzica. Muzica are în adevăr acea particularitate rară de a exprimà ceeace scapă oricărei reprezentări plastice, oricărei imitaţiuni exacte ceeace, în fiecare lucru, e mai greu de determinat. Reprezentaţiunile ei sunt de ordin cu totul spiritual şi metafizic. Ea traduce tristeţea, bucuria, ura, teama în mod cu totul general şi abstract, fără nici una din contingenţile care ar face din aceste sentimente caracteristica unui anumit moment din existenţa noastră. Indată ce auzim un sunet plin, o melodie sau o succesiune de acorduri melodice, sentimentalitatea noastră se trezeşte şi spiritul intră într'o activitate deosebită, vagă, nedeterminată, căutând să îmbrace cu aparenţe reale o lume de visuri.

Sentimentul acesta l a exprimat bine Nietzsche, vorbind despre melodia largă a muzicei moderne: «Pentru a aveà o idee lămurită despre scopul urmărit de muzica modernă, care a adoptat ceeace se numeşte *melodia infinită*, trebue să intri în mare, să înaintezi până ce nu-i mai atingi fundul, lăsându-te în voia elementului în mişcare: *plutești*».

Cuvântul «plutești» e, de sigur, cel mai nimerit pentru a caracterizà starea sufletească pe care o deşteaptă muzica înaltă, muzica din adagiul unei simfonii, a lui Beethoven de pildă. Intr'o astfel de simfonie vorbesc toate pasiunile şi toate emoţiunile omeneşti: bucurie, tristeţă, iubire, ură teamă, speranţă, cu nuanţe nesfârşite dar toate abstracte şi fără nici un semn hotărât care să le deosebească unele de altele. „O formă fără materie, ca o lume de spirite aeriane, zice Schopenhauer".

Un sentiment analog îl simţesc şi iubitorii de natură, în faţa unui peisagiu.

(1) Max Nordau: *Paradoxes Psychologiques*.

Pentru un pictor, peisagiul este un simbol nedeslușit al arborilor îngălbeniți de toamnă, al lacurilor verzui și adormite, al dealurilor încrețite, al cerului împestrițat cu nouri, este armonia a tuturor culorilor acestora, este înțelesul plutitor al gândului universal pe care el îl întreabă și-l traduce pe pânza sa. „A prinde natura în expresiunea ei cea mai adâncă, zice pictorul Huet, în înțelesul ei cel mai intim, în acea cugetare care ridică toate ființele către o viață mai sublimă, aceasta este menirea tuturor artelor... Artistul inițiat în taina divină a artei înțelege vocea naturei care povestește misterele sale nesfârșite prin arbori, prin plante, prin flori, prin ape și munți. Apoi se coboară asupra lui, ca un duh al lui Dumnezeu, darul de a transpune senzațiunile lui în operă. Tinere, n'ai încercat tu cevă deosebit privind peisagiile bătrânilor maiștri? De sigur, n'ai găsit că foile de tei, că pinii, platanii sunt mai conformi cu natura, că fondul e mai brumuriu și apele mai adânci; *dar spiritul care plutește peste acest ansamblu te ridică într'o sferă a căreia strălucire te îmbată* (1)".

Iată dar că și culorile, că și undele de lumină și umbră, că și frunzele cu arborii, cu florile, cu adâncurile de spațiu, văzute prin un ochiu deosebit, pot da o impresiune de ansamblu care te aruncă într'o lungă și inexprimabilă reverie, după cum te aruncă și muzica.

Această stare conrespunde, mai mult decât oricare alta, cu ceeace înțelegem noi prin *emoția estetică*. Prin estensiune, prin o generalizare silită, unii caută asemenea senzații și în literatură, care are cu totul alte însușiri. In adevăr, pe când muzica exprimă sentimente generale și abstracte, literatura, din potrivă le precizează, le individualizează, le dă prin urmare o direcție. Vagul din muzică, contemplarea din pictură nu sunt ținute se ducă la acțiune, tocmai fiindcă le lipsește e această direcție pe care numai literatura singură o poate da. Când ești solicitat în o mie de părți, stai pe loc; atâtarea aceasta difuză și ne deslușită face să treacă în mintea noastră o lume mai frumoasă de imagini și — atâta tot. In imaginația noastră se petrece cevă analog cu ceeace se petrece pe pânza unui cinematograf: figuri și scene se succedează fantastic unele după altele, dar pânza rămâne tot albă și curată ca mai înainte. In literatură imaginile se prezintă într'o anumită ordine, sunt alese și rânduite așà ca să scoată în evidență o personalitate, un caracter, un sentiment sau o scenă bine definită. Cu cât scrittorul va fi mai mare, mai artist, cu atât va ști să grupeze mai bine mijloacele pe care i le pune la îndămână arta lui, ca să lămurească ceeace poartă în suflet, ceeace intuiția lui l'a ajutat să descopere.

In actul întâiu din Valküre, despre care ne vorbește Suderman, omul și femeia, după ce se întâlnesc și află că sunt înrudiți, că sunt frate și soră, nu se îngrozesc, nu caută să fugă unul de altul, ci dinpotrivă, descoperirea aceasta aprinde mai mult focul dragostei lor și cortina cade la sfârșitul actului asupra unui extaz de dragoste, cum nu a mai existat în nici un timp pe scena vreunui popor. Acest extaz nu se potrivește cu extazul în care te aruncă o bucată de muzică sau pictură. Acest extaz decurge din o logică a sentimentelor, este strâns unit cu imaginea unei acțiuni, cu întâlnirea fratelui și a surorei, cu îmbrățoșerile lor înfrigurate, aprinse, atâtate de dorințì; el are particularitatea de a fi însoțit de o imagine lămurită, care poate fi un punct de plecare pentru alte imagini, *în aceiași direcție*, putând deci creà motive de determinare.

Acestea sunt considerațiunile care mă fac să admit și eu că literatura, adică poesia, romanul, și teatrul, nu poate rămâne streină și fără influență asupra moravurilor, asupra pasiunilor, asupra plăcerilor și credinților omenești. Se uită, că artele sunt mai multe și nu una și aceiași. Cele mai mari neînțelegeri vin, mi se pare, numai de acolo, că foarte adesea vorbim de o artă, pe când în gând și inimă purtăm impresia alteia, a aceleia către care ne împinge mai mult temperamentul, dispoziția, alcătuirea intimă a sufletului nostru. E cazul celor ce susțin că literatura n'are nici o influență, că ea dă numai emoțiuni pur estetice, ca o simfonie sau un peisagiu, fără a aruncà în suflet acel element misterios, imperceptibil, care la un moment dat poate ajunge o cauză determinantă în felul plămădirei pasiunilor noastre.

---

(1) Citat de Saint-Beuve în *Portraits-Contemporains* V. II.

OSCAR SPÄTHE

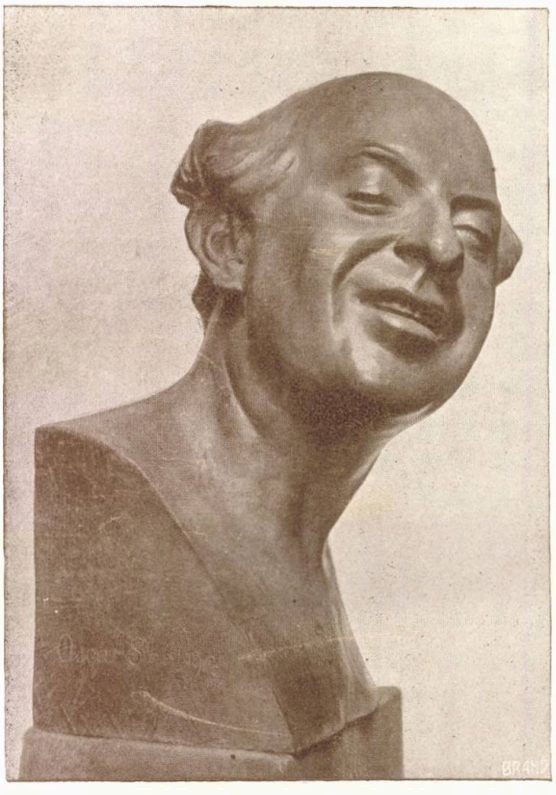

HERMES.

CECILIA CUȚESCU-KUNZER

PORTRET.

N. GRANT.

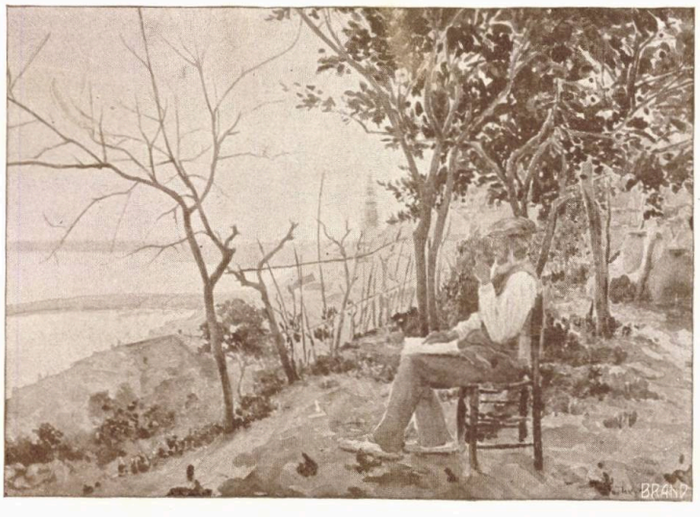

BĂTRÂNUL MARINAR.

I. BASSARAB

BĂTRÂN.

V

Să trecem la chestia tendinței și atitudinei artistului.

Artistul nu primește incitațiunile lumii de afară ca o simplă placă fotografică, pentru a le reproduce apoi întocmai. In reproducere, el pune și ceva dela dânsul ceva din personalitatea sa intimă, din concepțiile și sentimentele sale. Aceste stări sufletești, artistul le depune în opera sa pentrucă le are, pentrucă organizația nervoasă moștenită și influența împrejurărilor vieții i-au produs acele stări sufletești. El nu le depune pentrucă i le cere cinevà, nici măcar pentrucă și le impune singur, ci pentrucă le are. Acel *ceva* pe care artistul îl adaogă *fără știre*, în opera sa, este ceeace d-l Ibrăileanu numește *tendință*.

In expunerea tendenționismului, d-l Ibrăileanu procedează prin eliminare. D-sa face atâtea rezerve asupra înțelesului în care trebue luat cuvântul *tendință*, îi limitează în așà mod sfera de accepțiune, încât acest cuvânt ajunge sinonim cu ceeace se numește *personalitatea* artistului. Avem astfel un termen nou pentru o noțiune veche. In adevăr, prin personalitatea unui om se înțelege rezultanta tuturor sentimentelor, pasiunilor, ideilor, credinților și obiceiurile acelui om. Ea este opera eredității, a educației ce a primit, a mijlocului în care a trăit, a experienții, a întregii existențe trecute, este cu alte cuvinte, acel depozit fix, pe care-l lasă în suflet împrejurările trecătoare ale vieții. Acel depozit fix, adică personalitatea artistului, nu poate să nu se manifeste și în opera de artă. Faptul este atât de adevărat, încât chiar cei cari, în teorie, susțin impersonalitatea artistului, când analizează o operă, sunt isbiți de manifestarea lui.

Iată ce scrie d-l Simionescu-Râmniceanu, care nu admite tendința în artă: „Un copac poate aveà interes pentru un pictor ca volum, pentru altul ca armonie de linii, pentru altul ca culori, *iar firea fiecăruia, fie veselă fie tristă — sentimentul își va imprimá și el caracterul său în operă.* Firea tragică, întunecată, violentă a lui Ruysdael se exteriorizează în peisagiile sale, după cum seninătatea, lumina, ușurința în peisagiile lui Hobbema... Tendința de a-și reprezentà numai impresiunea — care prin tăria ei a îndemnat pe artist la creat — face ca el să nu poată niciodată răspunde ce scop a avut în vedere într'o anumită creațiune, să redeà imaginea din el e ultima țintă". Să se compare aceste rânduri cu următoarele, scrise de d-l Ibrăileanu: „Dacă Eminescu zugrăvește poetic numai natura melancolică, înseamnă că el a fost un om melancolic; aceasta e tendința, e răspunsul său emoțional față de realitate... Ceeace nu trebue să *cerem* unui scriitor este ca să nu se pună *anume,* conștient, să ilustreze în opera sa o temă oarecare, nu numai morală, dar nici psichologică".

Din aceste două citate se vede lămurit că în fond d-nii Simionescu și Ibrăileanu sunt de acord. Firea, sentimentul, caracterul dela unul, devin tendință la celălalt. Firea tragică, întunecată și violentă a lui Ruydeael se exteriorizează în peisagiile lui, după cum melancolia, care este tendința, răspunsul emoțional al lui Eminescu se exteriorizează în ale sale descripții de natură.

Tendința, în înțălesul acesta, dar numai în acesta, este un factor fundamental care nu poate lipsì în operă de artă. Negarea tendinții înseamnă anihilarea oricărei personalități. Nu există artist care să se poată desbrăcà cu totul de pasiunile și emoțiunile lui de om, care să se ridice în afară și mai presus de tot ce ne agită pe noi și chiar pe dânsul, părăsindu-și astfel o parte din propia lui individualitate. E lucru cunoscut că, iubirea, gelozia, onoarea, patriotismul, invidia, orice pasiune însfârșit, nu se manifestă la fel la toți oamenii și în toate timpurile. Aceiași pasiune poate îmbrăcà o mie de forme, acelaș motiv poate determinà acțiuni cu totul opuse, după felul omului, după acel depozit fix despre care am vorbit mai sus, după personalitatea lui, care 'și are rădăcinile în adâncul individului și dincolo de individ, în familie și în specie. Ar fi extraordinar ca tocmai artistul, natură mai aleasă și mai impresionabilă, mai capabilă de a se emoționà, de a suferì, de a înțelege, să-și jertfească sentimentele lui pentru a produce o operă impersonală, cevà transcendental și în afară de om.

O altă chestiune, atinsă de d-l Ibrăileanu în articolele sale, este aceia a *atitudinei* artistului. Înțelesul acestui cuvânt nu e tocmai bine lămurit; uneori înseamnă tendință, alteori pare a exprimà altcevà. D-l Simionescu-Râmniceanu se folosește de aceasta pentru a nu da un răspuns direct pentrucă: „Ori despre ce s'ar vorbì, zice d-sa, e de prisos, de oarece d-l Ibrăileanu va puteà găsì în articolele sale c'a spus

dejà tot ce e necesar pentru pledarea și pro și contra... De aceia și imposibilitatea de a vorbi despre atitudinea artistului din articolul din urmă, căci atitudinea aceasta înseamnă: apreciare, sentiment, concepțiune, fel de a răspunde lumii, reacțiune față de ea, tendință, morală, ideal, poporanism etc. Cine va puteà să ajungă la definiția atitudinii acesteia fie chiar și cu ajutorul ei, acela se răspunză (1)".

Dacă atitudine și tendință înseamnă acelaș lucru, fără nici o deosebire de înțăles, nu pricep nevoia de a mai introduce acest termen nou, menit se aducă mai mult nedumerire decât lumină, într'o chestiune atât de discutată cum este tendenționismul în artă. In *Viața Românească* din Aprilie 1906 citesc următoarele: „*Apreciarea* lumii din afară, sentimentul față de materia tratată în opera sa, *atitudinea* scriitorului, aceasta ne interesează aici: Are sau nu scriitorul o *atitudine* față de opera sa? Cu alte cuvinte, apreciază sau nu scriitorul?"

Vrea să zică, atitudine, în artă, însemnează apreciare; acesta cel puțin e înțălesul mai apropiat, accepțiunea cea mai justă în care trebue luat acest cuvânt. Dar „apreciare" inplică în sine judecată, și judecată inconștientă nu se poate concepe. Deci un element de diferențiare între atitudine și tendință. Intr'o operă tezistă se va găsi totdeauna o atitudine a artistului; într'o operă tendenționistă numai întâmplător. Tendința, cu rezervele arătate la începutul acestui capitol, e mai generală și mai fundamentală, pentrucă își are rădăcinele în domeniul inconștientului; atitudinea e ceva accesoriu, mai mult sau mai puțin voit, e o consecință a celei d'intâi, o consecință însă contingentă, nu necesară.

Voi încercà să arât că, în multe locuri, unde d-l Ibrăileanu vede o atitudine, de fapt nu există.

Nuvela *Yvette* de Maupassant produce o desplăcere, o durere morală d-lui Ibrăileanu, pentrucă autorul simpatizează cu seducătorul fetei, pentrucă se bucură de triumful lui. Această bucurie nu este exprimată direct, pe față, ea rezultă, după d l Ibrăileanu, din alegerea unor anumite note, unor anumite scene, foarte reale dealmintrelea.

Jean de Sarvegny, seducătorul Yvettei, erà un om aplecat spre petreceri. Inteligență, avusese, dar el și-o cheltuise numai în cuvinte de spirit și în nimicuri. Din toate însușirile lui nu-i mai rămâsese decât o oarecare practică a vieții, o lipsă totală de prejudecăți, și un mare dispreț pentru oameni și femei. Yvette este fata marchizei Obardi, o parvenită cu moravuri ușoare, o șnapancă elegantă, matură dar încă frumoasă, încântătoare, insinuantă și vicioasă până în măduva oaselor. In casa acestei așà zisă marchiză se petrece mult, se danțează, se benchetuește, se joacă cărți, se face de toate... Yvette, deci, nu erà nici din societatea înaltă, nici din burghezime, nici din popor. După mamă, prin naștere, prin educație, prin ereditate, prin cercul ei de toate zilele pare predestinată la o singură profesiune: profesiunea amorului. Maupassant a căutat să deà într'un tablou de dimensiuni mici, și ne-a dat, cu un relief extraordinar de exact, acele câtevà scene care hotărăsc definitiv linia de viață a fetei. Ansamblul, efectele de umbră și lumină, tonul general al tabloului vor exprimà desigur ceva din vibrarea particulară propie artistului, propie personalității lui, adică tendinței lui, după cum s'ar exprimà d-l Ibrăileanu.

Maupassant înțelege și redă în chip desăvârșit, dar fără ideal, fără de preocupare morală, fără simpatie sau antipatie, partea de lume care cade mai direct sub domeniul simțurilor. La dânsul, sensualitatea este o forță nerezistibilă, fatală ca destinul antic. De aceea cade Ivetta. Dacă faptul e moral sau imoral, puțin îi pasă lui Maupassant; dacă aprobă sau nu pe Sarvigny, nu se poate ști. Atitudinea, adică aprecierea lui Maupassant, nu se vede nicăeri, nici direct nici indirect; el constată și atâta tot. Impresia dureroasă din această nuvelă vine dela conflictul ce se naște între aspirațiunile noastre și între a tot puternicia instinctelor, iar nu dela bucuria ce simte Maupassant pentru izbânda lui Sarvegny, pentrucă această bucurie nu o arată. Yvette cu tot mediul stricat în care trăește, are o pornire bună, propune mamei sale să se retragă undevà, departe:

— Ascultă, zice ea cu ochii muiați în lacrămi, trebue să vorbesc... ascultă... Făgăduești-mi... vom plecà amândouă, departe, la țară, și vom trăi ca niște țărance și nimenea nu va știi ce ne-am făcut! Spune, vrei tu, mamă, te rog, te rog, vrei tu?...

(1) Luceafărul Mo. 11 și 12, 1906.

Știu că primim oameni cu reputație rea, aventurieri, știu că nu suntem respectate din cauza asta. Și mai știu și altele. Ei bine, nu mai trebue, înțelegi tu, nu mai vreau. Să plecăm; îți vei vinde juvaerurile, vom munci dacă trebue, vom trăi ca niște femei cinstite, undevà departe, departe...

Așà vorbește Yvette și noi vibrăm cu ea. Am dori să fie ascultată, să i se împlinească pornirea asta bună, dar împrejurările hotărăsc altfel și de aici impresia dureroasă, părerea de rău, tristețea cu care rămânem la sfârșitul nuvelei. Ideia de a atribui lui Maupassant aici o atitudine: satisfacția că Sarvegny triumfează, este sugerată de satisfacția acestuia din urmă. Dela atitudinea personagiului se trage concluzie pentru atitudinea autorului. Sarvegny este un craidon inteligent, dar fără scrupul, și Maupassant ni l-a redat așà până la sfârșit; acesta nu este un motiv care să ne îndreptățească a presupune că Maupassant îl aprobă.

Dacă am pune în mâna d-lui Ibrăileanu romanul *Sonate à Kreutzer*, fără a-i numi autorul, presupunând că nu-l cunoaște, și i-am cere părerea, d-sa după metoda atitudinii, ar raționà astfel: „Moralitatea autorului se deduce după simpatia și gradul de simpatia ce acordă personagiilor din roman. Este evident că el acordă toată simpatia sa omorâtorului Pozdnychev. Asta sare în ochi la fiecare linie. El arată prin acumularea detaliurilor cari au exasperat pe eroul său că acesta nu poate face altfel decât să-și omoare femea, este adus aici prin o fatalitate neînlăturabilă. Romanul este admirabil scris, el însă îți lasă o impresie dureroasă, din pricină că autorul triumfează cu asasinul. Atitudinea autorului e vădit imorală, pentrucă romanul este un strașnic rechizitoriu împotriva căsătoriei etc. etc...." Autorul acestui roman este Leon Tolstoi, care poate fi acuzat de orice, numai de imoralitate nu. Părinte fericit a doisprezece copii — deși în unile locuri predică renunțarea la iubirea fizică — el mărturisește în amintirile sale că n'a gustat fericirea decât în căsătorie, în mijlocul alor săi. In romanul *Sonate à Kreutzer* Tolstoi e împotriva căsătoriei lui Pozdnychev și nu a căsătoriei în genere, ceeace nu e tot una. Pozdnychev erà un om puțin făcut pentru căsătorie; cele mai mici incidente ale vieții conjugale luau proporții enorme în ochii lui, torturându-l și exasperându-l până a-l face în cele din urmă să-și omoare nevasta, într'un acces de neurastenie. Dacă se caută o atitudine și o morală în acest roman, nu cred să se găsească alta decât aceia formulată spiritual de Faguet: „Să nu te căsătărești dacă ești țicnit!"

Adeseori, ceeace numim „atitudine", este numai o apreciare subiectivă a noastră. Iată un exemplu. Pe timpul procesului memorandului mă dusesem la Cluj ca delegat al secției, al modestei secții: „Liga culturală din Curtea-de-Argeș". Intr'un restaurant, unde eram peste 200 de inși, preoți, studenți, publiciști, State Dragomir, absolvent al conservatorului de declamație din Iași, se sue pe o masă și recitează poezia „Vrem pământ!". Toți, dar absolut toți, în cuvintele „Vrem pământ" vedeam un strigăt pentru libertate, pentru emanciparea cugetului și simțirei românești. „Vrem pământ" pentru noi însemna: „lăsa-ți-ne limba noastră"; erà un fel ascuns de a se exprimà al poetului, erà o formă simbolică sub care Ardealul protesta contra asupririi maghiare. Astăzi, această poesie nu mai are acest înțeles; pentru țăranii noștrii atitudinea poetului e alta. El, cu adevărat, cere „pământ". „Vrem pământ" înseamnă: *pâine*, ni-i *foame!* Intâia oară atribuiam poetului o atitudine pentru emanciparea națională din Ardeal, acum îi atribuim o atitudine pentru revendicarea economică a poporului de aici. Probabil că atitudinea atribuită în urmă e cea adevărată; dar, după cum ne-am înșelat odată, ne mai putem înșela și altă dată. S'ar puteà aduce multe exemple, încă și mai lămurite, care să învedereze că, ceeace se numește atitudine în artă, în foarte multe cazuri, este o simplă apreciare a publicului, determinată de simpatiile și antipatiile acestui public, și nici decum de simpatiile sau antipatiile artistului.

Cele arătate până aici învederează, cred, în de ajuns, că tendința nu trebue confundată cu atitudinea. Tendință pot găsì și într'un pastel, și într'un tablou, și într'o descripție a naturii. Va fi proiecția discretă a fondului sufletesc al unui artist, proiecție inconștientă, ne voită. Va fi melancolia la Eminescu; liniștea tihnită la Brătescu-Voinești; duioșia, gestul larg, nostalgia după îndepărtatul lucrurilor la Sadoveanu.

Patriotismul literaturii generoase de acum 30 de ani, patriotismul de pe vremea când răposatul V. A. Urechiă declară că o poezioară a lui Văcărescu e mai frumoasă decât originalul ei, — a lui Goethe, este o atitudine. La Goga, este o tendință,

un sentiment adânc inspirator de adevărată poezie. Insuși d. Maiorescu, care în materie de artă, consideră patriotismul mai mult ca o pavăză sub care se ascunde lipsa de talent, recunoaște că la Goga e un element fundamental, adevărat, simțit. Chiar când Goga vorbește miresei lui:

Te apropie, te apropie de mine
Vreau mâna ta, minunea mea bălae

nu poate să nu se gândească la țara celor fără soare, la cei îngenunchiați de rele și de ură, la bordeiul părăginit, unde-o fecioară harnică trudită

Cu acu 'n mâna albă, ostenită
A adormit pe pânza chinuită...

VI.

In discuțiunile asupra artei nu se poate pune precizia care se întâlnește într'o chestiune de știință. O siluire de înțeles, un adjectiv mai mult în anume loc, — și concluzia va fi cu totul alta. Aici poți pune de toate: indiferență sau partialitate, răceală sau pasiune, știință sau ignoranță, spirit, subtilitate, viclenie, etc. Afară de asta, foarte de multe ori, gustul nostru pentru o operă e determinat de împrejurări străine conținutului, împrejurări, cum sunt de pildă spiritul de imitație, grupările literare, alcătuirile unei reviste, legăturile de castă și altele. *Viața Românească* vede într'un fel, *Convorbirile literare* în altul, *Arta și Literatura* iarăși diferit. Aprecierile criticilor noștri asupra lui Eminescu, aprecieri relevate și analizate de d. Mihail Dragomirescu în studiul său asupra criticii științifice, sunt foarte instructive în privința aceasta. Așa, după Aron Densușanu, Eminescu este un isteric iresponsabil; după Grama, un om practic și imoral fără pereche, care din poesie și-a făcut un mijloc de parvenire; după d. Gherea o victimă a societății burgheze; după d Pătrașcu, un sentimental idealist, etc. Și când te gândești că toate aceste caracterizări ale lui Eminescu i s'au făcut pe baza „criticii științifice"! Ca un exemplu tipic, de puțina consistență a aprecierilor în literatură, voiu aminti următorul fapt, petrecut acum 20 sau 30 de ani în Franța:

La examenul de admitere pentru voluntariatul de un an, comisia, compusă din militari, dictă pentru scris o pagină, fără a numi autorul. Ziarele citează bucata și fac mare haz de dânsa. De unde or fi luat militarii noștri frazele acestea absurde și ridicole, se întrebă lumea? Mulți oameni de litere le atribuiau vre unui bătrân căpitan neliterat. Acele fraze erau luate din Michelet, al căruia stil este doar recunoscut ca frumos! [1]).

In literatură, orice opinie poate să fie combătută de opinia contrară, mai ușor și cu mai mare aparență de dreptate, decât în orice altă ramură de activitate omerească. Lucrul nu datează de ieri, de alaltăeri, e vechiu de când lumea. In antichitate, fiecare școală filosofică căută să-și prenumere pe Homer între aderenți: unii vedeau în el un epicurian, alții un stoic, și toți, bine înțăles, găsiau în textele lui ceeace le trebuià pentru susținerea părerii lor. Nu e de mirare dar ca ieri să fi avut dreptate d. Ibrăileanu, azi să am eu, mâine d. Simionescu-Râmniceanu, poimâine un altul. Mai cu seamă că deosebirile nu sunt fundamentale, cele mai de multe ori rezultând numai din confuzia unor termeni. Cititorul, în orice caz, nu pierde nimic; va culege noțiuni și dintr'o parte și din cealaltă, va asculta pe toți și va face cum știe el.

In sfârșit, fiindcă m'am amestecat în polemica aceasta, voiu încerca să arăt și eu ceeace mi se pare mai puțin discutabil în artă, după care apoi voi face o încheere generală.

* * *

Arta, după cum se știe, este un produs imediat și necesar al activității omenești. Ea este expresia spontanee a plăcerii ce simte omul când percepe unile forme, unile linii și sunete, înainte chiar ca facultățile lui intelectuale să fi ajuns la gradul de desvoltare necesar pentru a puteà concepe și combinà idei, pentrucă omul, până să înțăleagă lumea, a simțit-o. Parte din sensațiunile lui a avut răsunet și în centrele

1) Anatole France: *Vie littéraire* V. IV, «C'était du Michelet, et du meilleur, du Michelet du plus beau temps».

unde se elaborează sentimentele și ideile, dându-i noțiuni de ordine, de armonie, de proporție, de varietate, de unitate, de viață, noțiuni mai mult sau mai puțin inconștiente la început, dar cari în urmă s'au transformat în idei conducătoare pentru compoziția artistică. Aceste elemente au fost desprinse ulterior din complexitatea impresiunei primitive, prin analiză. O operă, dacă conține complect și în combinație concordantă cât mai multe din aceste elemente, pe lângă plăcerea ce ne procură, mai deșteaptă în noi un sentiment de admirație simpatică pentru creatorul care a produs o așa lucrare. Sentimentul acesta, în care intră plăcere și admirație simpatică pentru creator, constitue ceeace se numește o plăcere estetică.

Orice operă, care ne procură o plăcere estetică, o numim frumoasă. Frumusețea aceasta însă nu trebue considerată ca ceva obiectiv, ca o calitate metafizică sau transcendentă a lucrurilor, este numai un chip subiectiv și personal al nostru de a simți lucrurile și care atârnă de felul și cantitatea noțiunilor ce avem. Unul, într'un lucru, vede numai obiectul brut, pe când altul vede o lume întreagă. „Călătorul în Normandia, zice Guyau, zărește nenumărate cirezi de boi culcate alene, cu ochii mari deschiși, privind peisagiile răcoroase ale câmpurilor pe care un pictor se pregătește să le zugrăvească. O aceiași imagine se reflectă în ochii animalelor și a omului. Există cu toate acestea o deosebire: în creerii unora aceste imagini trec fără a lăsa urme; în creerul celuilalt va stârni nenumărate vibrațiuni cari se vor transformă în sentimente și gândiri, care la rândul lor vor modifica imaginea însăși. Imaginea aceasta astfel modificată, peste care a trecut ceva omenesc, pe aceasta pictorul sau poetul trebue să o prindă pentru a o fixà pe pânză și în versuri. Fără îndoială trebue sa ne represinte o natură reală, arbori adevărați, animale vii, văzute însă de un om, nu de un bou“ [1]).

Frumosul, adică darul acesta a unei opere de artă de a ne procura plăcere estetică, fiind legat de intelectualitatea noastră, a trebuit să varieze împreună cu dânsa. Copilul este izbit la început numai de frumosul fizic, lumina strălucitoare, culorile bătătoare la ochi, sgomotul vesel, lucruri, cari de sigur nu spun nimic omului matur; marea, muntele, cerul, nu'l impresionează. Cu timpul, însă, în el să desvoltă însușirile hereditare cari au apărut treptat în specie, cu scurgerea vremii, însușiri, necesare pentru a puteà înțălege și gusta romanul, poezia, drama și toate celelalte forme ale artei Astăzi sensația noastră este mai largă, sistemul nostru nervos mai fin; cea mai mică excitare poate trezì o sumă de sentimente și cugetări complimentare, care altă dată ațipiau în umbra subconștientului. Sentimentele au devenit mai filosofice, mai pătrunse de inteligență; sensibilitatea noastră nu poate gusta plăcere acolo unde inteligența nu-i satisfăcută. Vocea cântărețului trebue să fie însoțită de freamătul lucrurilor, care o întregește, după cum acordurile întregesc o melodie. Intr'o operă căutăm viața întreagă cu toate șoaptele ei, voim să auzim în ea și pasul insectelor, clătinarea frunzelor, tremurarea luminei, murmurul sevei ce se urcă și coboară în ramuri. Această intelectualizare exagerată a artei împinge pe artist să pue în opera lui mai mult decât poate ea coprinde, silind un gen să deà și ceeace convine numai altui gen. Astfel, muzica caută sa devie descriptivă, concretă, exactă în expresia formelor și atitudinilor, pe când pictura și sculptura, urmând aceeași rătăcire, se abat dela destinația lor primitivă, părăsesc cultul liniei pentru a se îndreptà spre studiul moravurilor sau spre simbolurile filosofice. Literatura, de asemenea, alunecă pe acelaș drum, încă și mai mult, ea ne dă tablouri, statui, melodii, unde cuvintele, prin combinarea și dispoziția lor, vor trebuì să înlocuiască culorile, marmora și notele gamei.

Toată această confuzie rezultă din un spirit de sistemă, din pasiunea intelectuală pentru generalizare. De câtăva vreme spiritul științific a pătruns pretutindenea. Noi tratăm lucrurile omenești ca natura brută, sacrificăm diversitatea pentru unitate și particularul pentru general. Când în fața noastră avem un număr considerabil de fapte, le enumărăm în pripă, ca să le subordonăm pe unele altora, rânduindu-le în ordin logic și armonic pentru a puteà scoate apoi o formulă. In noi există nevoia intelectuală de a reduce la un termen fix toate sensațiunile și ideile noastre, pertrucă dezordinea și haosul ne contrariază, ne produc neplăcere. Nu-i de ajuns să ai un șir de impresiuni plăcute, un șir de idei, un șir de imagini diferite, mai trebue să ai putința de a le raportà la un termen comun care să le lege și să formeze un tot.

1) Les Problèmes de l'Esthétique.

Sculptura este artă, pictura este artă; literatura artă; muzica, de asemenea, artă. Cuvântul *artă* este termenul comun care rezumă în el toate caracterele generale ale sculpturii, picturii, muzicii. Aceste caractere au căpătat însă cu timpul o extensiune mai mare, însuşiri mai multe şi mai variate aşa că, ceeace noi punem azi în noţiunea de artă, nu poate fi deopotrivă redat de fiecare artă în parte. Simboliştii de pildă, cum este Macedonski la noi, caută să topească armonic în poesia lor ideile şi sentimentele cele mai variate. După ei, în fiecare vers trebue să se găsească mai multe înţelesuri suprapuse, după cum în fiecare acord se găsesc mai multe note muzicale. Fiecare vers ar trebui să fie în acelaş timp o imagine plastică, expresia unei cugetări, enunţul unui sentiment, un simbol filosofic, o melodie definită. Poezia să nu fie numai poezie, dar şi o simfonie de cuvinte, cu moduri, ritmuri şi tonuri melodice, cu alte cuvinte să fie o transpunere artistică, nu numai a unei stări sufleteşti, ci a sufletului nostru întreg. Această tendinţă se manifestează şi în pictură. „Unii pictori, zice Wyzewa, vorbind despre arta Wagneriană, au părăsit destinaţia primă a picturii, care erà de a sugerà sensaţii hotărâte de ale vederii. Ei întrebuinţează culorile şi liniile într'o combinaţie pur simfonică, fără grijă de a zugrăvì direct un obiect văzut. Astăzi aceste culori şi aceste linii pot să servească la două picturi diferite; una senzaţională şi descriptivă, recreând obiectul văzut; cealaltă emoţională şi muzicală, neglijând obiectele ce aceste culori şi linii represintă, considerându-le numai ca semne ale emoţiunii, combinându-le pentru a produce în noi, prin liberul lor joc, o impresie totală comparabilă cu aceea a unei simfonii... Aceste două tendinţe ale picturii cer două arte diferite prin natura lor, cu toate acestea pictorii stăruesc în a le confunda la un loc. Ei vor să fie totodată mişcători şi descriptivi, să reprezinte lucrurile pe cari le văd şi în acelaş timp să le înfrumuseţeze, adică să adaoge la această representare ceeace ei numesc poezie“ [1]).

Din pricina acestui amestec al caracterelor diferitelor arte speciale resultă toate neînţălgerile dintre critici. In discuţiunile lor să face adesea abstracţie de factorii speciali, cari imprimă fiecărei arte caractere particulare, limitându-i sfera de acţiune. Dela artele contemplative, menite să dea impresiuni de spaţiu, raporturi de euritmie şi simetrie, dela arhitectură, sculptură şi pictură se pretinde impresiuni şi imagini mintale din domeniul artelor sugestive, adică din domeniul literaturii şi al muzicii; iar acestea, la rândul lor, caută să producă efecte de pictură sau sculptură. Totuşi, influenţa literaturii pare a fi mai covârşitoare, ea dă tonul întregii arte contimporane, fiindcă este mai intelectuală, mai largă, mai coprinzătoare de sentimente şi impresiuni diferite.

In toate artele, însă, fără deosebire, există un element hotărâtor, care nu poate să lipsească fără a le ştirbì puterea de viaţă. Este modificarea ce suferă imaginea realităţii când trece peste creerul artistului, este adaosul, este urma omenescului ce rămâne pe acea imagine când este redată afară în opera de artă. Să se compare impresia produsă de spectacolul obiectelor sau faptelor reale, cu impresia produsă de spectacolul aceloraşi fapte dintr'o operă de artă, poemă, dramă sau tablou; deosebirea va fi izbitoare. Influenţa personalităţii artistului este atât de însemnată, în cât ea poete să precumpănească toate celelalte lipsuri. O operă de artă, plină de incorecţiuni şi defecte, poate trezì admiraţia noastră când personalitatea artistului să manifestă puternic, prin originalitate, prin temperamentul şi caracterul impresiunii sale individuale; şi dimpotrivă, altă operă, deşi corectă, bine compusă şi de un colorit exact ne va lăsa cu totul reci, dacă personalitatea artistului este ştearsă.

Această intervenţie spontanee a personalităţii artistului în complexitatea sentimentelor, care alcătuesc emoţia estetică, este ceeace d. Ibrăileanu numeşte tendinţa în artă, asupra căreia am spus tot ce aveam de spus în capitolul precedent.

* * *

Am zis că arta este expresia spontanee a plăcerii ce simte omul când percepe unile forme, linii sau sunete, plăcere, pe care a simţit-o înainte chiar ca facultăţile lui intelectuale să fi ajuns la gradul de desvoltare necesar pentru a puteà concepe şi combinà idei. Negreşit că, odată cu desvoltarea intelectuală a omului, arta a trebuit să se transforme şi ea, să se rafineze. Fiecare om, de sigur, este înzestrat dela

1) T. Wyzewa. *Nos Maitres* p. 21 şi 23.

natură cu simțimântul estetic care 'l face să deosebească frumosul de urât. Dar acest simțimânt se moștenește și evoluează cu cultura unui popor; cu cât poporul va fi mai cult, cu atât și cultura artistică va fi mai înaintată și operile lui mai înalte. Care să fie oare astăzi rostul artei, dacă lăsăm la o parte exagerările despre care am vorbit mai sus?

Artistul, în prima linie, lămurește sentimentele care scapă observației celorlalți oameni; el se coboară în prea-adâncul nepătruns, în lumea semi-întunericului sufletesc, în acea țară a umbrelor de unde pornesc bucuriile fugare și atâtea suferinți nedeslușite. El a dat o formă urâtului, melancoliei, turburărilor nemărturisite; a pus în lumină nenumărate curiozități morole, despre care niminea nu bănuià.

Arta însă nu trebue să se oprească numai aici; descoperirile ei trebue să treacă dincolo de individ, ca să asculte, să deslușească murmurul mulțimei și al timpului. Bătăile unei inimi închise sunt mult mai puțin vii decât bătăile unei inimi vibrătoare, care trezește un ecou în șirul nesfârșit al simțirilor. Afară de asta, orice faptă, cuvânt sau gândire, orice sentiment, fie el cât de ascuns, nu poate să nu facă rău sau bine, să nu apese sau să ușureze cu ceva în cântărirea vieții. Ideile noui însă, foarte de multe ori, pot să fie periculoase, pentrucă sunt imperfecte, excluzive, simple sau încoherente, neadaptabile vieții reale; de aceea, înainte de a fi traduse în fapte, ele trebuesc transformate, curățite, îmbogățite. Această transformare a ideilor o poate face numai arta, luându-le și trecându-le prin domeniul său propriu. Ea poate revendică acest drept în virtutea idealului, adică în virtutea acelui fond intelectual și moral, care necontenit clădește orizonturi noui pentru viață. In drumul omului spre sfârșitul misterios către care îl împinge sforțarea inconștientă a naturii, această clădire și reclădire nu se poate opri, pentrucă nu s'a smuls și nici i se va smulge din inimă, aspirațiile lui către ceeace este desăvârșit, către mai bine.

Mai rămâne încă ceva. De când lumea, de când oamenii gândesc, un acelaș strigăt de durere se aude, care se întinde și crește în scurgerea vremilor. Toate societățile, sub toate civilisațiunile, s'au plâns de greutatea și suferințile vieții. Sufletul omului s'a lărgit, — însă ca să poată coprinde în el mai multă durere; viața compli cată și rafinată de azi n'a adus alinare, ci neliniște, grijă, mii și mii de deschideri necunoscute altă dată, pe unde noui și nenumărate loviri pătrund în simțire. Numai arta mai poate da repaos. Ea este ca o noapte binefăcătoare, care acopere zgomotul zilei și ne aduce visuri frumoase, făcându-ne să uităm cercetările zadarnice, rănile, dezamăgirile vieții. E singurul adăpost ce mai rămâne inimilor simțitoare.

Fără îndoială, că n'a fost suflet mai zbuciumat decât acela al lui Jean-Jacques Rousseau. Ascuns odată în verdeața de pe marginea unui lac, iată cum descrie el impresiunile lui: „Murmurul valurilor și mișcărei apei, pironindu-mi simțirile și gonindu-mi orice altă preocupare din suflet, mă adânceà într'o visare fermecată, în care noaptea mă apuca fără să bag de seamă. Fluxul și refluxul acestei ape, zgomotul ei neîntrerupt, dar mai umflat din când în când, lovind neîncetat urechile și ochii mei, înlocuiau mișcările interne, pe care visarea le stingeà în mine, și mă făceau să simt cu plăcere existența, fără oboseala de a gândì". Clipele acestea, în care simțim cu plăcere existența noastră, existența întreagă, plină, desăvârșită sunt rari și trecătoare. Numai arta le poate prinde și fixà, pentru totdeauna, într'un tablou, poemă sau cavatină. Negreșit că arta poate exprimà multe lucruri, pentrucă viața e nespus de variată; totuși, cine știe, dacă nu cumva aceasta e menirea ei cea mai înaltă.

In *Anna Karenina* de Tolstoi, un personagiu, cu soția sa și o bătrână, veghiază la patul fratelui lui bolnav, pe moarte. El se miră că cu toată știința sa adunată din cărți și Universitate, cu toată experiența de om matur, cu toată afecțiunea adâncă de frate, nu poate găsì mijlocul, cuvintele dulci ale celor două femei, cari fac agonia bolnavului mai puțin crudă. Arta are ceva din puterea aceasta misterioasă a femeii. Oricâtă știință ar pune criticii și esteții, oricare ar fi discuțiunile asupra esenței artei, ea va rămâne pururea o mângâetoare a omenirii, pe care o va însoți ca să-i păstreze, în momentele de agonie, o scântee în privire și mai multă căldură în suflet

Pitești, Aprilie 1907. **N. Em. Teohari.**

Patru veacuri

(Cu prilegiul sărbătorii comemorative dela Putna)

Patru veacuri, cine-ar crede
Că sânt patru veacuri,
De când dormi în codru verde
Străjuit de prapuri?

Dormi, când ori în care parte
Glasul trist de bucium
Trece văi, păduri străbate
Și se pierde 'n zbucium;

Când obștimea românească
Își aduce aminte
De viața vitejască
De mai înainte...

Și nu vezi cât îs de multe
Cetele cărunte,
Care vin să-ți mai asculte
Glasul tău din munte,

Și-acel viers, și-acea fanfară
Și acele cânturi
De pe plaiuri, dela țară,
Din tus-patru vânturi,

Cum înșiră la mărgele
Putnei visătoare,
Ce culege floricele...
— Pentru cine oare?

Sânu-i fraged poartă taina,
Taina învierii
Unui neam, ce cântă doina
Doina primăverei

...De-ar sosì și ea odată,
Clipa mult dorită
Să mai faci, drăguță fată,
Țara fericită.

Valuță

FRITZ STORCK

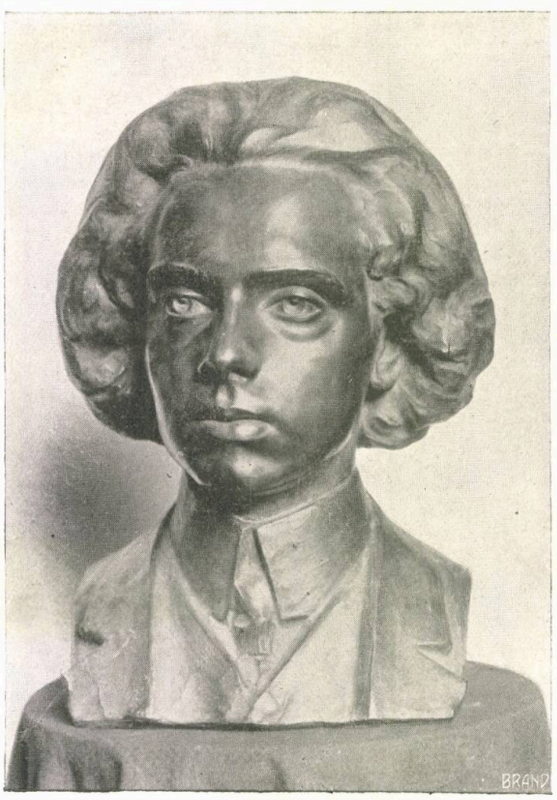

BUSTUL PIANISTULUI BOSCOF.

KIMON LOGHI

ZÂNA LACULUI.

ST. LUCHIAN

IN GRĂDINĂ.

N. VERMONT

ȚIGANCĂ.

CEAS RĂU

DRAMĂ INTR'UN ACT

Amicului, Petre Liciu

PERSOANELE:

Octav Fontă — **Georgeta**
Alexe Golea — **Uu Doctor**
Elena

DECORUL

O cameră modest mobilată: Masă rotundă, scaune împrejur, armoar în fund, la stânga; pat de copil, la dreapta. Planul întâi: măsuță la dreapta, oglindă la stânga. La ridicarea cortinei Elena şade la masă şi lucrează.

SCENA I

Octav. (intrând, figura palidă, abătut). — Bonjur Eleno! (cade pe un scaun).

Elena. (privindu-l lung). — Dar ce ai? Ce e? Ai aerul aşà de desperat... ce ai, spune....

Octav. — E grav, foarte grav... Ah! tu nu ştii...

Elena. — Dar vorbeşte, pentru Dumnezeu! Ce s'a întâmplat?

Octav. (deodată). — Imi trebue zece mii de lei şi dacă nu-i am până într'o oră sunt perdut.

Elena. — A!...

Octav. — Perdut îţi spun, cu desăvârşire!

Elena. — Dumnezeule! Asta e veşnicul tău pericol. In totdeauna, de treisprezece ani de când te cunosc, nu te plângi decât de bani. Nu, nu ştiu... Şi cu toate acestea dacă ai fi voit să trăeşti mai modest, ţi-ar fi ajuns leafa pe care ţi-o dă Alexe.

Octav. — Tu ştii bine, că eu nu mă mulţumesc cu viaţa asta de vită de jug. Nu pot, ce vrei, nu pot. M'am deprins aşà: masa la Bristol, seara la club, bacşiş, cauciuc. Astea vrei să le iau din cele două sute de lei, cu care mă plăteşte bărbatul tău? La urma urmei, poate eram plictisit şi eu de viaţa asta, dar nu mai puteam... cercul, lumea, ce ar fi zis lumea...

Elena. — E mai bine aşà?

Octav. (ridicându-se). — Vorbe, vorbe, trece timpul Eleno. E târziu acum, s'a isprăvit. Şi dacă până într'un ceas nu găsesc banii s'a isprăvit cu mine.

Elena. — Eşti nebun! Acum mi-o spui? Cum vrei să găseşti într'un ceas zece mii de lei? Dar ce ai făcut? Cui datoreşti tu suma asta pe care trebue s'o plăteşti numai decât?

Octav. — Polițe, două polițe...

Elena. — Ei bine, nu găseşti un mijloc de amânare? Du-te, spune, roagă, plăteşte dobânda... să-ţi îngăduie, să ai timp...

Octav. — Dacă ai şti... dacă ai şti...

Elena. — Ce? Ce?

Octav. — Nu pot.

Elena. — De ce?

Octav. — Nu... e iscălitura... mea.

Elena. (neînţelegând). — N'ai iscălit tu?

Octav. — Ba da, ba da...

Elena. — Atunci, cum ce? ce fel?

Octav. (cu vocea înecată). — Eu... eu le-am iscălit, dar nu cu iscălitura, nu cu semnătura mea, nu cu numele meu...

Elena. (făcând un pas înapoi). — Falş! ai iscălit falş

Octav. — Ah! tu disperi aşà de lesne...

Elena. — Şi tu nu? Dar uite-te la figura ta, eşti palid ca un mort... Ce ai făcut, nenorocitule, ce ai făcut? O Doamne! Şi pe cine ai iscălit?

Octav, (cade pe scaun, cu capul în mâini). — Pe Golea... pe bărbatul tău.

Elena, (îngrozită). — Pe Alexe!...

Octav, (ridicânduse-se brusc). — Dar nu înţelegi tu, trebuiam... trebuiam, pricepi, eram la ultima resursă, altfel nu recurgeam la mijlocul ăsta... Ţi-o jur, eram la capăt... şi credeam să-i recâştig, să scot poliţele înainte de scadenţă, n'ar fi ştiut nimeni...

Elena. — Ai jucat... ai jucat, ah!... (pauză). Ce mai stai? Ce mai stai? Nu e nici un moment de perdut... Cu atât mai mult... cu atât mai mult... aleargă... caută... răstoarnă oraşul, găseşte banii... Dar nu-ţi dai tu seamă în ce prăpastie cazi?... Du-te, du-te, nu înţelegi??? O! e îngrozitor!...

Octav. — Unde? unde? Sărmana mea Elena! Cât suferi... ştiam... am suferit şi eu, m'am luptat destul, am încercat ce nimeni n'ar fi încercat. Şi dacă am venit să-ţi spun este că nu mai am nici o speranţă de nicăeri, e ca...

Elena, (desfăcându-şi cu grabă un cercel). — Uite, dă-i cerceii mei, fac o mie de lei, fă-l să-ţi acorde câtevà zile.

Octav, (cu un râs dureros). — Inutil, inutil scumpa mea, am încercat. Înţelegi tu? O mie de lei am găsit şi eu. M'am dus am rugat... am stăruit; nu vrea, are trebuinţă de bani şi nu vrea să audă nimic.

Elena, (umblă agitată). — Ce nenorocire! Ce să fac? Ce să facem? Dar ce ţi-a fost? cum ai recurs tu la astfel de mijloace? Şi cum de nu mi-ai spus nimic până acum?

Octav. — N'am crezut, n'am prevăzut, eram sigur că n'are să fie nimic. Până în ultimul moment am avut promisiuni... m'au tot amânat. (Elena pe scaun cu batista la ochi). Eleno, nu plânge, am plâns eu destul pentru tine, şi pentru dânsa, pentru Georgeta noastră... Cu asta nu îndrepţi lucrurile. Am făcut rău, foarte rău, ştiu bine, dar ce vrei? Totul este să nu lăsăm să se consume faptul. Eleno, câtevà momente au mai rămas.

Elena. — Spune, aşà e... ai dreptate spune, pot eu să fac cevà?

Octav. — Da, să vorbeşti cu Alexe, să-l rogi pentru mine.

Elena. — A!.. Alexe, dar nu-l cunoşti tu? El... el. Ş' apoi, cum să motivez, ce să invoc, ce scuză... ce...

Octav. — Ai să găseşti. Spune-i ce ştii, ce vrei, numai roagă-l să le plătească, să nu refuze... şi pe urmă, pe urmă om vedeà... am să-i plătesc, am să caut, am să am timp... înţelegi tu?... Eleno, pentru Georgeta, pentru dânsa; o iubesc aşà de mult. Tu ştii... aţi fost singura bucurie a vieţii mele... Altcevà ce am eu pe lumea asta? Pe cine? Iţi jur, azi de dimineaţă mi-au venit gânduri de sinucidere, voiam să isprăvesc, sunt sătul de viaţă... dar voi... voi nu m'aţi lăsat, şi mi-am zis că plătesc dragostea voastră cu preţul ruşinii mele...

Elena. — Nu ştiu... nu ştiu ce să-ţi spun, sunt distrusă, sunt zăpăcită, nu ştiu. Dacă nu ţi-aşi fi dat puţin câte puţin, azi poate că economiile mele ţi-ar fi ajuns. Aşà, nu mai am nimic, nimic. Vezi tu, niciodată n'ai vrut să asculţi de sfaturile mele.. şi acum uite... ce durere, şi ce nenorocire!... Ah! şi timpul trece... unde să mă duc? Ce să fac?

Octav. — Nimic, nu, nimic altcevà de făcut ți-o spun. Incearcă ca să-l convingi pe Alexe. Atât, și dacă nu reușești...

Elena, (cu teamă). — Și daca nu reușesc? (pauză).

Octav, (ridicând din umeri). — Eleno, să nu perdem timpul, eu plec, vreau s'o văd pe Georgeta.

Elena, (ridicându-se). Octav!...

Octav. — Ei bine! Ce e? Vreau s'o văd pe Georgeta.

Elena. — Octav, Octav, pentru numele lui Dumnezeu! Tu ai gânduri negre.

Octav. — Dar îți jur că nu, ți-o jur! Orice s'ar întâmplà, nu vă părăsesc, nu, vă iubesc prea mult. Ah! și eu care mă temeam de ura ta!

Elena. — Să te urăsc, eu!...

Octav. — M'am luptat destul cu mine însumi, și de ași fi avut într'adevăr gânduri de sinucidere, nu veneam să-ți spun, dispăream. Dar nu vreau. Hotărârea mi-e luată, și orice s'ar întâmpla, eu nu mi-o schimb. (O sărută). Cât îs de nenorocit și cât te iubesc, dacă ai știi... dacă ai ști... Eleno, ah, ce luptă și ce sforțare...

Elena, (se desface din îmbrățișare, se duce la ușă și strigă: „Georgeta, Georgeta!" (pauză).

Octav, (scoțând ceasul). — Uite s'o văd numai pe Georgeta și plec, mi-e dor de dânsa. Pune-ți și tu cevà și du-te până la biurou. Alexe e acolo. Vezi, încearcă, roagă-l, imploră. Ași fi făcut-o eu, dar îl cunosc, știu ce inimă de piatră are, și mă tem să nu stric totul. Poate că tu, cine știe... în nenorocire încerci imposibilul. Oricum ar fi, orice s'ar întâmpla, aibi curaj, uite, cum sunt eu... și mai ales nu mă învinovăți, nu mă condamnà. Nu sunt vinovat... Așà a trebuit să fie. Un moment de uitare de sine. Am făcut orice până acum, dar falș nu, n'am furat, n'am înșelat pe nimeni. Tu știi că am treisprezece ani de muncă onestă în urma mea. N'am căutat niciodată sa mă îmbogățesc... A fost un moment blestemat... am pontat pe câte o sută de lei și în trei ceasuri am perdut... eu care nu joc nici odată! Eram nebun! Ce puteam să mai fac? Și trebuiam să plătesc... opt mii de lei... mă amenință cu scandal... rușine, credeam să-i refac... am alunecat... Cine ar fi dat zece mii de lei pe iscălitură? Nimeni. Nimeni. Totuși mi-am zis: poate că am să-i reiau.

Elena. — Ah! erai inconștient. Cum de te-ai lăsat să fii târît orbește de patima jocului?

Octav. — Puteam să mai stau pe gânduri? Frigurile jocului tu nu le cunoști. Din restul de două mii de lei pontam pe câte puțin. Patru zeci de lei am câștigat și i-am perdut cu cele două mii împreună. De atunci o lună. Unde am putut am împrumutat: zece lei de ici, cinci de colo, douăzeci de dincolo și pe toți mi i-a înghițit.

Elena. — Vezi... vezi...

Octav. — Ca un blestem, ieșiam de acolo, jurând să nu'mi mai calce piciorul și pe drum mă răcoriam și'mi ziceam: „am să-i iau înapoi" și reveniam... eram beat... eram nebun...

Elena. — Te vedeam așà de rar și atunci când veniai, parcă erai aiurea, acum abia îmi mai dau seama.

Octav. — Mă muncea ideia falșului... Ah! tu nu știi cât am suferit... (Ca trezit dintr'un somn). Uite, Georgeta nu vine și timpul trece...

Elena. — O Doamne! timpul... Crezi tu că am să pot face cevà? Crezi tu că Alexe e omul care să scoată zece mii de lei și să-i deà pe nimic, așà, și încă în ce împrejurare... El care s'ar duce în capătul lumii pentru zece bani, el care n'a dat în viața lui un gologan la un sărac... Atunci...

Octav. — Atunci... (ridicând din umeri). Atunci am să plătesc fapta așà cum merit, s'a isprăvit... Vezi bine că așà a trebuit să fie. (Brusc). Cheam-o, te rog, vreau să plec.

(Elena se uită un moment lung la el și apoi ese)

SCENA II

(Georgeta are capul legat, e palidă).

Octav, (mergând spre ea). — Dar ce ai?

Elena. — Am găsit-o în bucătărie cu capul legat... i-e rău.. nu știu ce are..

Octav. — Ce-ți e Georgeta, ce ai?

Georgeta, (încet, arătând, cu mâna la ceafă). — Mă doare. aici . . înăuntru, mă apasă . . și 'mi vine să dorm . . . mi-e greu capul.

Octav, (mângâind-o). — Asta nu e frumos. Auzi, o fată așà de mare să se plângă că nu e bine . . . (O sărută). Uite tu iubești pe nenea Octav al tău, nu este așà?

Ceorgeta. — Da.

Octav. — Atunci, trebue să-i faci pe plac și să fii sănătoasă . . . Uite așà îmi placi! Huu!. . urât . . . copiii nu trebue să fie bolnavi!

Georgeta, (privind spre Elena). — Mamaie, capul . . . mă doare capul . . .

Elena, (sărutând-o). — Ei ce să-ți fac, puiul mamei . . . Uite, ședi aici, eu mă duc în oraș să-ți aduc ceva . . . vrei?

Octav. — Da, da, ce să-ți aducă mama? O păpușă, sau o cutie cu bonboane?

Georgeta. — O păpușă.

Octav. — Bine, are să-ți aducă mama o păpușă, și eu o cutie cu bonboane. Dar mă iubești?

Georgeta. — Da.

Octav. — Mult?

Georgeta. — Da.

Octav. Cât de mult?

Georgeta. —Ca pe mamaia.

Octav, (îmbrățișând-o). — Bravo! Să trăești, așà îmi placi . . . Eu plec, mă duc să-ți aduc bonboanele. Dar n'ai să te mai plângi că te doare capul?

Georget. — Nu, dar tot mă doare . . . uite . . . aici.

Octav. — Are să-ți treacă, n'are să fie nimic. Adio . . . sărută-mă (Fetița îl sărută, Elena își șterge o lacrimă. Către Elena). Cu bine, și vezi, fă tot ce-ți stă în putință. Convinge-l, stăruie . . . nu uită că de aici depinde totul . . . Spune-i adevărul dacă trebuie, spune-i ce vrei, dar bagă de seamă să nu te trădezi.

(Ese)

SCENA III

Elena, (după o pauză cu vocea înecată). — Ei, tot te mai doare?

Georgeta. — Da, mamaie . . . mi-e greu capul . . . nu pot să stau . . . îmi vine să dorm . . .

Elena. — Vrei să te culci în pat?

Georgeta. — Da

Elena. — Să te desbrac?

Georgeta. — Nu, nu vreau. (O pune pe marginea patului, îi scoate ghetele. Ea își ține o mână la ceafă).

Elena. — Așà . . . stai să ridic cuvertura. (O pune în pat și o acoperă). Tot ți-e rău?

Georgeta. — Foarte rău . . . capul . . . capul . . .

Elena, (sărutând-o). — Are să-ți treacă, n'are să fie nimic. Uite trimit pe Ruja să steà cu tine și eu viu numai decât. Am să-ți aduc păpușa și trec și pe la farmacie . . . Da?

Georgeta. — Da nenea Octav mai vine?

Elena, (cu un oftat). — Cum? Se poate? De sigur că vine.

Georgeta, (gemând). — Mi-e rău, mamă . . .

SCENA IV

Alexe, (intrând brusc și trântind pălăria pe masă). — A! e uimitor . . . e ne mai auzit! . .

Elena, (cu o mișcare). — Ce e? Ce s'a întâmplat?

Alexe. — Ah! banditul! mizerabilul! . . . (Umblă agitat).

Elena, (încet). — A aflat! s'a isprăvit! e perdut. (Tare). Dar ce e? pentru Dumnezeu . . . nu înțeleg, liniștește-te . . . intri, și începi să strigi, fără rost . . .

Alexe. — Fără rost? Banditul, șarlatanul! Asta e răsplata. A . . . dar tu nu știi nimic . . . ce știi tu? Ei bine, iată omul pe care l'am încălzit la sânul meu treisprezece ani, știi tu ce a făcut? Mi-a falșificat iscălitura. Auzi tu? M'a iscălit pentru

zece mii de lei... Acum uite, acum... în momentul ăsta... Te miri hai? Nu 'ți vine a crede? nici mie... nici mie, și uite, un falșificator, un escroc...

Elena. — Alexe!

Alexe. — Ce e? Nu crezi, așă e? Tot nu crezi... Și eu... nici eu... Dar au venit să le plătesc. „Ce, sunteți nebuni? N'am iscălit eu. Scrise de Fontă, iscălite de Fontă... pe numele meu... falș, nu plătesc nu recunosc..."

Elena. — Grozav! Octav... el!

Alexe. — Ei da, a fost nebun, de sigur asta e faptă de nebun. Nu știa el că n'am să plătesc? Uite, protejatul tău... te rugai pentru el... îl cunoșteai de mic. Și-l primiam în casă, îl îmbrăcam îl hrăniam... se puteà altfel? Cu viața pe care o duceà el... Un perdut... un mizerabil... (Pauză). Taci? Nu te miră? Ori te miră prea mult?

Elena. — E îngrozitor! Nu-mi pot revenì în fire... sunt ca zăpăcită... El, el s'o facă... Orice, dar asta nu. Cine știe cine l-a îndemnat... ce motive...

Alexe. — Cine știe? Eu știu; luxul, femeile, chefurile!

Elena. — Cu toate acestea, timp de treisprezece ani cât a fost la tine, treisprezece ani, asta e o vârstă de om, n'ai avut să te plângi nimic de dânsul, de onestitatea lui...

Alexe, (mirat). — Ce? Ai aerul de a-l apără...

Elena. — Nu-l apăr, nu. Dar vreau să judec mai calm. Gândește-te, o astfel de faptă... Ca să facă cineva așà ceva trebue să fi ajuns la capăt... trebue să aibă motive extreme. Așà cred eu și apoi știà el că la scadență are să vie la tine și că tu ai să recunoști îndată Era natural deci să fi disperat.

Alexe. — Destul! Nu vreau să-l judec, eu nu vreau să te aud că îl aperi. Faptul, faptul există. E, ori nu e un falșificator? A abuzat de încrederea mea? Atunci? Ah! tu cu vechiul tău obicei...

Elena. —Și ce ai făcut?

Alexe. — Ce eram silit să fac. Am plătit că nu puteam altfel... mă amenință cu protest...

Elena. — Ah!

Alexe. — Da, și în momentul ăsta se emite mandatul de arestare... il caută poate...

Elena, (făcând un pas). Alexe!

Georgeta, (gemând). — Mamaie! mamaie... mi-e rău... capul... capul...

Alexe, (apropiindu-se și ștergându-și fruntea).—Dar ce e? Ce ai Georgeta? Nu ți-e bine?

Georgeta. — Nu.

Elena. — Alexe! Alexe! Te-ai gândit tu bine la ceeace faci?

Alexe. — Ce vrei? Ce vorbe sunt astea? Nu înțeleg...

Elena, (sforțându-se, să pară liniștită). — Nu faci tu oare rău? Gândește-te, pe urmă are să fie prea târziu...

Alexe, (neînțelegând). — Ce rău, ce târziu? Vorbește, nu înțeleg...

Elena. — Il arestează, îl învinuește, condamnarea e sigură... probe evidente... falș...

Alexe. — Ei bine, ei bine...

Elena. — Omul acesta e de treisprezece ani în serviciul tău. Tocmai că tu l'ai ridicat n'ai dreptul să-l prăvălești...

Alexe, (furios). — Destul, nici o vorbă... Ha! Nu... tu ai înebunit?... Nu știi ce vorbești... Ce vrei să spui, să vedem... cum? Il aperi... îi găsești vre-o scuză? Eleno bagă de seamă...

Elena. — Te asigur că furia te orbește. Recunosc, ai dreptate, nici eu n'așì fi altfel. Fapta e gravă, extrem de gravă dar nu ireparabilă. Știu ce vrei să zici. Eu l'am apărat întotdeauna. Ei ce vrei? Am inima mai slabă decât tine, mă înduioșez repede... Un om singur, muncitor... onest, nu uită, onest întotdeauna. Avea atâtea ocazii n'a abuzat nici odată de încrederea ta. Poate a fost o rătăcire; o nenorocire.. îi vine omului când se așteaptă mai puțin... îl ai în mâni, oprește-i jumătate din salar... El ți-a adus atâtea foloase, a muncit la tine...

Alexe, (scurt). — L'am plătit.

Elena. — Adevărat. Tocmai fiindcă ai făcut atâtea pentru dânsul, nu trebue să-i dai cu piciorul... Alexe, mai e timp, retrage-ți plângerea.

Alexe, (apropiindu-se amenințător, ochi în ochi, cu o răceală de ghiață). — Ce-l aperi ? Ce stărui ? Ce vrei ? Spune . . . repede . . . repede . . .

Elena. — Doamne ! Alexe, îmi faci rău... Alexe... ce privire... O !...

Alexe, (același joc). — Ce vrei, ce vrei ? (O lasă, își șterge fruntea și cade pe un scaun).

Elena. — Nimic îți jur... atât : scapă-l, iartă-l, e păcat... e păcat...

Alexe. — Păcat ? De ce păcat ? Eleno, vezi tu, încep să mă îndoiesc de tine, încep să mă îndoiesc cu toată căsnicia noastră. In loc să plângi cei zece mii de lei... Câte zeci de mii crezi tu că avem pentru Georgeta noastră ?... Uiți, uiți, în loc să'ți arăți tot disprețul pentru o astfel de faptă, în loc să-l condamni, tu stărui, aproape plângi... Eleno, orice răbdare are o margine... Bagă de seamă... bagă de seamă...

Elena. — Ce vrei să zici ?

Alexe. — ...Purtarea ta. Plângi, aperi pe un om care m'a făcut de râs pentru tot binele ce i-am arătat ani de zile, un om care a abuzat de încrederea mea falșificându-mi semnătura și nu găsești un cuvânt de mângâere pentru noi, pentru averea noastră, pentru mine.

Elena. — Dar gândește-te, nu pierzi mai mult așà ? Are să-l închidă, are să-l judece, are să-l condamne, și pe urmă ? Nu e mai rău ? Il distrugi pe dânsul și perzi și banii căci ce'ți folosește dacă 'l condamnă ?

Alexe — Cum ? Crezi că ași mai puteà să-l privesc în ochi... să-l simt alăturea de mine... să-i încredințez ceva... Atunci ? Să plătesc pentru dânsul, să-i zic mersi de faptă și adio... Ah ! banditul ! Judeci bine, ce e dreptul. (Ea vreà să vorbească, el furios). Nu. Iți spun nu mă înfurià ! (Amenințător). Nu mă înfuria îți zic !

Georgeta. — Mamaie... mamaie... mi-e rău... O ! capul... mă doare capul... (Isbucnește în plâns. Amândoi lângă dânsa).

Elena. — Ce e ? Ce e ? Doamne, ah !... nu mai pot... cât sunt de nenorocită... Dar ce ai, ce'ți este ? Alexe, repede... uite, a leșinat... repede... un doctor, repede... repede, apă...

(El dă fuga și aduce apà. O stropește. Fata se mișcă, văitându-se, cu ochii închiși).

Alexe — Ce-i este ? Așa de o dată ? S'a petrecut ceva aici, și nu mi-ai spus nimic.

Elena, (desbrăcând-o sub cuvertură). — Dar n'auzi... nu mai stà... aleargă. (Alexe ese în grabă. Elena isbucnește în hohote, cu capul pe pieptul fetei. Stă așa plângând multă vreme. Fata geme încet și la intervale, printre lacrămi). Dar ce'ți este ? Unde te doare ? Ce te doare ?

Georgeta, (încet). — Capul... capul nu mai pot... am să mor... mamaie...

Elena. — Georgeto, puiul mamii ! O, Doamne ! Nu, n'are să-ți fie nimic... Copil ce ești... cum vorbești așa... nu e nimic... ți s'a făcut rău, ei și ? are să'ți treacă... ai să te faci bine. Păpușa n'o vrei ? Și ciocolata, are să-ți aducă ciocola... (O înecă plânsul. Fata scâncește. Pauză). Ți-e mai bine ? Nu te mai doare ? (Fata mișcă buzele. Aplecată peste dânsa, spune) Georgeto, mamai-ta e lângă tine... Taci... ți-e rău... tot ți-e rău. Ah ! și nu mai vine... ce nenorocită sunt ! ce nenorocită ! Mamă, mamă, la ce mai făcut ?... (Se duce la ușă, desperată).

SCENA V

Alexe, (intrând). — Ei, ce e ?

Elena. — Nu știu... nu știu... (Doctorul se apropie, se uită, pipăe pulsul, dă din cap). Ce e ? Ce. e domnule doctor...

Doctorul. — Grav !

Elena. — Dumnezeule !

Doctorul, (cu un gest). — Sst ! Liniște absolută. Ghiață, repede ! (Alexe ese în grabă).

Elena. — Ce are, te conjur doctore, ah ! ce nenorocire !... (Doctorul continuă examenul fără să răspundă).

Alexe, (revenind). — Am trimes... aduce acum... ei ce e ? ce e ?

Doctorul. — Inceput de... dacă nu se complică e bine... inutil să vă ascund adevărul... periculos, foarte periculos. Pentru moment nimic decât ghiață și să n'o lăsați să vorbească... să nu plângă ; cea mai mică iritație, poate să fie funestă. (Își ia pălăria). Dacă intervine ceva, chemați-mă, peste o jumătate de oră sunt iar aici. Până atunci ghiață, mereu ghiață și liniște. (Ese. Pauză).

SCENA VI

Elena, (frângându-şi mâinile, încet, întretăiat) — Ah! ah!... nu, n'am să rezist... sunt prea nenorocită, prea încercată! Copilul meu, copilul meu... abia s'a jucat, şi râdeà... şi cereà păpuşa... şi acum... acum uite... Doamne, de ce mă pedepseşti!...

Alexe (şoptind). — Eleno, pentru Dumnezeu... nu vorbi, ai auzit... linişte... li...

Georgeta, (cu un gemăt). — Ma-ma-ie.

Elena, (aplecată peste pat). — Ce e puişorul mamei? Nu vorbi, îţi faci rău...

Georgeta. — Ne...nea... Oc...tav...

Elena, (cu un gest). — Taci, Georgetico, îţi faci rău...

Georgeta. — Vreau... pe... nenea Octav...

Alexe. — Ce, ce?

Georgeta. — Să... vie... nenea... Octa...

Alexe, (brusc). — Are să... vie... mai târziu...

Elena. — Ei nu mai vorbi, fetiţa mamii, e rău...

Georgeta, (plângând). — Vreau... pe nenea... Octa...

Alexe, (strângând pumnii). — Bine, bine, taci acum..

Georgeta. — Vreau... pe... nenea...

Elena. — Doamne! îşi face rău. Ah! (Către fetiţă). Nu mai plânge Georgeto, nu mai plânge...

Georgeta, (stăruitor). — Vreau... vreau...

Alexe, (încruntat). — Pentru ce? Ce'ţi trebuie?

Georgeta. — Vreau... vreau pe ne...

Elena. — Alexe, are să se întâmple o nenorocire... ce facem?

Alexe. — Şi ce vrei să fac?

Georgeta. — Vreau... pe nenea... Octav...

Elena. — Alexe, Alexe, o auzi, mi se rupe inima!...

Alexe, (îndepărtându-se) — Ei ce să fac? ce să fac? S'a isprăvit, înţelegi tu, l'a depus... chiar acum...

Elena. — Inchis... l'a închis!...

Georgeta. — Vreau... vreau pe.. nenea Octa...

Alexe, (furios). — Taci! (Fata izbucneşte în plâns).

Elena. — Alexe, o omori!... vezi... Vezi... Doamne! (Către fată). Nu plânge... Georgeto... fetiţa mamii... (Către Alexe). Uite Alexe, se isprăveşte; Alexe, aibi milă (izbucneşte în plâns). Du-te Alexe, numai pentru un moment... un moment... să vie s'o vadă... Alexe... O! ce fiinţă... copilul... copilul...

Alexe, (luptând). — Eşti nebună! Ce? Am să-l aduc din închisoare? Nici Dumnezeu nu mai poate să-l scoată de acolo!

Georgeta, (ca în vis). — Vreau... pe nenea Octav...

Elena. — Alexe, îndură-te... moare...

Alexe, (lovind cu pumnul în masă). — Să moară! Nu pot să fac nimic... lasă-mă!...

Elena, (făcând un pas). — Asasin!

Alexe. — Eleno! Nenoro...

Elena. — Asasin... o omori... da... îl omori pe dânsul... şi... pe copi... pe copilul lui...

Alexe. — Ce, ce? (O prinde de o mână). Ce... ai... zis?... Cum?...

Elena, (se zvârcoleşte de durere). — Mizer..rabil... criminal... ai omorât-o... ai omorât-o... monstrule! Ah!... omoară-mă si pe mine... Da... ce vrei... da, el a fost... amantul, da, amantul meu... Nu e copilul tău... auzi tu?... nu, nu, e a lui... a lui... asas...

(El cu un răcnet, o smuncește. Ea cade. El tremură, se repede la pat. Ea după dânsul. Fata deschide ochii. Alexe îi pune mâna în gât. Se aude un horcăit).

Alexe, (clănţănind din dinţi). — Mori... cu el... aa!... ticăloa...

Elena, (strigând). — Ajutor!... Ajutor!...

— CORTINA —

A. Orna.

Cronica literară și artistică

C. Rădulescu-Motru, *Studii Filosofice*, VI: I. Valoarea Științei. II. Organizarea rațională a Universităților. III. Psichologia industriașului. București, Librăria Socec & C-ie, 1907, paginele 203 — 280 — în 8°.

Intâiul din aceste studii are o deosebită însemnătate prin faptul că tocmai un profesor de filosofie—autorul fasciculei—atrage băgarea de seamă oamenilor de știință ca să nu se mai lase în voia filosofiei materialiste, care nu poate să le facă de cât rău.

„Filosofia materalistă din toate timpurile, în propaganda ce a dus-o în favoarea ideilor sale, a făcut așa de des recurs la ajutorul științei, încă mai mult: a căutat să acrediteze identitatea sa cu însăși știința, în cât pentru mulți astăzi valoarea științei se confundă cu valoarea concepțiunii materialiste. Din această cauză și tonul combativ, dacă nu chiar pretențios, pe care îl întâlnim la unii din cei mai de frunte reprezentanți ai științei, după pilda filosofilor materialiști de odinioară. Intocmai ca și filosofii materialiști, unii dintre reprezentanții științei nu pot concepe valoarea activității lor, de cât alături cu o desăvârșită desconsiderare a tuturor celorlalte genuri de activitate omenească. Afirmarea științei înseamnă pentru ei negarea a tot ce nu intră în cadrul acestei disciplini. Aidoma vechiului procedeu al filosofiei materialiste: tot ce nu se reduce la materie, nu există". [1])

După ce arată că tovărășia științei cu filosofia materialistă e pe sfârșite și după ce constată că «eșită din tovărășia filosofiei materialiste, știința n'avea de cât să câștige», autorul adoagă:

«Tovarășa sa de odinioară era o armă de dispută, și încă o armă înveninată; ea, știința însă, este prin excelență o forță de coeziune pentru gândirea omenească.

Și nu numai cu filosofia materialistă ci cu nici un fel de filosofie nu trebue să se confunde activitatea științifică. Aceasta din urmă își are natura și valoarea ei proprie, care trebuesc deosebite de natura și valoarea sistemelor filosofice, cu care întâmplător de alt-fel se poate întâlni". [2])

In primul paragraf care urmează acestei introduceri, d. Rădulescu-Motru arată că știința e un act social având un caracter de universalitate. Adevărurile științifice s'au lămurit cu timpul și treptat, mulțumită posibilității avute de mintea omenească de a-și disciplina cursul intuițiilor sale actuale, întemeindu-se pe principiul identității. Ast-fel experiența poate, apoi, să se extindă—pentru ori-ce individ—dincolo de cadrul activității sale. Controlul și verificarea altora conduce la cristalizarea de noțiuni și reguli. De aci înainte știința se formează neîncetat.

In al 2-lea paragraf autorul arată că indivizii înlătură — în mod forțat — părțile cari înfățișează un caracter prea personal, de oare-ce trăesc în sânul societății — care nu poate avea interese, cugetări și acțiuni identice pentru toți membrii săi. Activitatea științifică urmează ca simplificare și ca selecțiune, influența vieții sociale. Știința lărgește cadrul experienții, însă pe măsură ce-i reduce din bogăția conținutului. Partea subiectivă e înlăturată, pentru ca știința să nu se ocupe de cât «de general, adică de câte-va elemente abstrase din intuițiunile și reprezentările primitive» [3]).

1) Pag. 203 [a 3-a a fasciculei.]
2) Pag. 204 [a 4-a a fasciculei]
3) Pag. 209.

G. VERONA

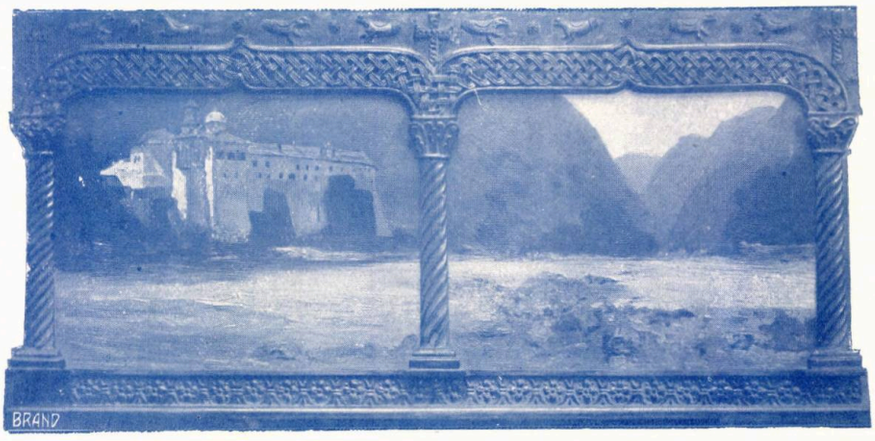

MÀNÀSTIREA COZIA.

OSCAR SPÄTHE

BAS-RELIEF. EVLAVIE.

ION AL. STERIADI

VÂNZÀTOARE DE DANTELE.

Totuşi în vieaţa de toate zilele individul reuşeşte să facă a prima o prespectivă subiectivă (individuală) faţă de obictivitatea ştiinţifică... ; şi atunci vina, firește, că nu este a ştiinţei. Intru cât putem fi siguri de obectivitatea ştiinţei, — constată de indivizi cari nu pot fi lipsiţi de un subiectivism mai mult s'au mai puţin puternic, — ne lămureşte o notă extrasă din lucrarea d-lui Poincaré, *La valeur de la science.*

In ultimul paragraf d. Rădulescu-Motru constată că :

„Valoarea ştiinţei este netăgăduită, dar ea nu e absolută. Spiritul omenesc îşi face din activitatea ştiinţifică un scop important, dar nu unicul său scop. Alături de convingerile întemeiate pe ştiinţă, el pune de o potrivă preţ şi pe convingerile dobândite pe cale de intuiţiune individuală, adică pe acelea care sunt datorite perspectivei ego-centrice" [1]).

Pentru ca omul să ajungă a fi stăpânit numai de ştiinţă, ar trebui să putem vedeà ceva de neînchipuit : o conştiinţă omenească universală, o disolvare a individualităţii sufleteşti a omului.

....Şi asemenea lucruri nu's cu putinţă.

„Trebue să ne mulţumim cu aceea ce este posibil.

In ştiinţă, omul n'a dobândit un talisman, cu ajutorul căruia el să pătrundă toate misterele fiinţei sale. El a dobândit numai un mijloc de orientare şi mai ales de adoptare la lumea socială" [2]).

Şi, înainte de a conchide, autorul acestor cuvinte înţelepte — foarte rari în ţara noastră, dela o vreme—spune :

«In afară de domeniul ştiinţei, rămâne domeniul credinţei şi al arpeciaţiunilor subiective, individuale. Şi acest domeniu este tot aşa de întins, dacă nu mai întins ca acel al ştiinţei» [3]).

Sfârşeşte prin arătarea greşelilor cari duc la polemeicile dintre «profesioniştii ştiinţei şi religiei, ştiinţei şi artei, ştiinţei şi moralei».

Mulţi apoi îşi susţin părerile lor personale, arătându-le într'o lumină ştiinţifică înşelătoare.

«Aşa se ajunge, prin ajustarea metodelor ştiinţifice la slăvirea persoanelor şi programelor politice, la netoleranţă şi sectarism» [4]).

Ştiinţa, prin firea sa însăşi «deschisă tuturor progreselor» ajunge să se prefacă într'o concepţie doctrinară.

„Asemenea pseudo-ştiinţă, cu toate serviciile sale de moment, este totuşi fără valoarea durabilă" [5]).

In cel de al doilea studiu, autorul spune — pentru cine vreà să audă — care ar fi menirea Universităţilor şi cum ar trebui aleşi profesori. Din nenorocirea s'a dovedit că recomandarea pe temeiul lucrărilor aduce — une-ori — la anumite Facultăţi, profesori a căror producţie tiparnică e lipsită de reală înfăţişare ştiintifică ori literală.

Psihologia industriaşului e un capitol zugrăvitor mai mult al muncitorului din Apus, un tip din nenorocire pe cale de ivire, şi în ţara noastră.

Autorul sfârşeşte zicând :

«Dacă este sufletul industriaşului simpatic sau nu, aceasta este un lucru secundar. El este o forţă, şi aceasta este lucru principal».[6])

Fără vre-o părere de înfăţişare supărătoare, sigur e—privind mai ales la industriaşii din Franţa, Germania, etc,—că foarte puţină poezie, prea mult utilitarism şi rară cugetare înaltă se găseşte la aomenii aceştia plini de hărnicie.

St. Antim, *Studii Sociologice.* Substratul economic al subjugării femeii. Substratul economic al dreptului. Substratul economic al familiei. Bucureşti, Imprimerie de *La Roumanie*, 1907, 136 pp. in 8°.

Cea mai mare şi mai însemnată parte a volumului e consacrată f e m i n i s m u l u i, al cărui apărător hotărât este autorul acestor studii. Intemeiat pe cercetări sociologice şi pe câte-va istorice, d-sa vroeşte a dovedi că — dealungul vremurilor — bărbaţii au căutat, prin toate mijloacele cari le sta la îndemână, să poată subjuga pe femei.

Prin forţa brutală în epocele primitive, prin înfăţişări de ordin religios în

1) Pag. 212.
2) Pag. 212.
3) Pag. 212.
4) Pag. 214.
5) Pag. 215.
6) Pag. 279.

timpurile vechi istorice—bărbaţii şi-au menţinut supremaţia. E de observat însă că în capitolul în care cestiunile istorice sunt pe în întâiul plan,[1]) teza susţinută de autor nu poate rezista multelor dovezi contrarii de cât mulţumită unei ingenioase argumentări desvoltată de sprijinitorul feminismului. Se zice în rezumat că în Egipt—de pildă—preoţii fiind clasa cea cea mai înaltă, bărbaţii exclud de la serviciile sacre pe femei. Dar Champollion dovedeşte cu ajutorul inscripţiilor că femeile au fost admise la preoţie. D. St. Antim crede că titulatura acelor femei vine de la bărbaţii lor, iar nu dovedeşte o proprie funcţiune a celor pomenite pe monumente. Ca o dovadă, laterală ca să zic aşa, d-sa aduce următoarea:

«Faptul acesta nu trebue să ne surprindă; şi femeile romane purtau aceiaşi titulatură împrumutată de la soţii lor preoţi: «cea mai mare parte a preoţilor, mai cu seamă aceia a căror origină e m a i v e c h e, sunt asistaţi de femeile lor la serviciul divin. *Flaminca* îndeplineşte aceleaşi oficii ca şi preotul *Flamen* soţul ei (**Boissier**, *La religion romaine.* Paris, 1884 Hachette, 2 vol, II, pag. 261)». Asemene şi «regina sacrificiilor»—la început sub regalitate soţia regelui; apoi, sub republică, soţia preotului care înlocuia pe regi,—a jucat un rol religios tot atât de mare ca şi soţia flaminilor (**Mommsen**—*Droit public romain,* Trad. Girard, Paris 1893 Tharin, 7 vot, III; pag. 71).»[2])

Din aceste citaţii rezultă însă tocmai că femeile aveau un rol preoţesc, indiferent—pentru noi—de faptul că erau sau nu soţii de preoţi. Credinţa că ridicarea femeilor la ranguri preoţeşti este dintr'o epocă mai târzie, când puterea teocraţiei era stinsă, e contrazisă de istorie. De alt-fel în primul rând, chiar citaţia de mai sus, din Boissier, dovedeşte că femeile preoţilor aveau şi ele o funcţiune sacerdotală tocmai într'o vreme «m a i v e c h e». Chiar însăşi autorul recunoaşte, mai departe că:

„La Greci, de pildă, găsim preotese la fie-care oracol; sunt temple unde sacerdoţiul erà exclusiv reservat femeilor. La Romani femeile se bucurau de privilegiul unui sacerdoţiu important, numai ele puteau fi vestale. Barbarii Germani, după un vechiu obiceiu, atribuiau femeilor darul de a prezice viitorul şi cum superstiţia n'avea la ei margini, le adorau şi ca zeiţe (**Tacit**—*Hist.,* IV, 61)" [3]).

Am putea să adăogăm, cu temeiu, că puterea cea mai înaltă la Celţi era în mâna castei druidice, şi că hotărârile femeilor din această grupare sacerdotală era conducătoare pentru întregul popor.

Aşa în cât micşorarea importanţei dovezilor acestora, prin afirmarea că „religiile umilesc femeia numai întru cât ele constituesc o putere pământească" şi drept dovadă e faptul „că la popoarele unde religia n'are vre-o însemnătate socială mare, femeia nu-i lovită de nici o incapacitate religioasă" [4]) — nu este ceva real.

Atât istoria cât şi literatura poporului grec şi a celui român, fără a mai vorbi de Celţi—despre care nu ştim de cât puţine lucruri, dar în primul rând că aveau înfruntea lor femei învestite cu funcţii sacerdotale—sunt pline de povestiri şi de legende din cari se vede marele amestec al femeilor în chestiunile de ordin religios.

Şi ar fi curios ca numai prin faptul elimiminării femeilor din clasa preoţească, să li se aducă o aşa de mare şi de nespusă înfruntare, când încolo—în toate chestiunile—femeea este, în Egipt, de exemplu, egală cu bărbatul său. Cestiunea e destul de importantă şi se poate citi la p. 56 a lucrări de care ne ocupăm.

In dragostea pe care o are de a dovedi că femeea, n'a fost de cât într'o neîncetată subjugare, şi că bărbaţii s'au gândit la tot felul de mijloace spre a o îndepărta de la posibilitatea de a le fi egală—autorul dă, uneori, o înfăţişare paradoxală afirmărilor sale.

Aşa, cine s'ar fi gândit că înfăţişarea cea mai nobilă, cea mai distinsă care s'a născut pe vremuri—cavalerismul—nu are altă origine de cât una foarte josnică: Dorinţa de a ţine pe femee într'o stare de inferioritate.

«Femeea trebuia exclusă de la postul armelor şi din această nevoe s'a născut cavalerismul. Femeia a fost apărată de el pentru a nu fi nevoită să uzeze de arme»[5])

Şi ne explică autorul mai pe larg, cum dacă femeia punea mâna pe arme, prin aceasta s'ar fi înfăţişat ca prea pe acelaş rând cu bărbatul.

Cu alte cuvinte toată nobleţa, toată poezia, toată credinţa religioasă care dase naştere instituţiei cavalerismului, deviza lui «Dieu et Madame»—totul nu era de cât o foarte urâtă minciună de... politician de cea mai proastă speţă!

---

1) „Popoarele Orientului", pp. 47—84.
2) **St. Antim**, Op. cit., pp. 51—52.
3) Ibidem, p. 82.
4) Ibidem, Op. cit, p. 82.
5) Ibidem, Op. cit., p. 91.

Din fericire istoria crede altfel, şi e bine de multe ori să o consultăm înainte de anumite afirmări. Tot ea, când nu e întunecată de prejudecăţi, ne spune că Evul-Mediu n'a fost o epocă întunecoasă în toate părţile ei; şi că în orice cas nu s'ar putea susţine—nici pe departe — că este cea mai crudă şi cea mai tristă epocă pe carè a trăit-o vre-dată omenirea [1]). Atunci, e de întrebat, cum va fi fost în timpurile anteistorice? Ori... aşa e!... J.—J. Rousseau credea altfel.

In trăsături generale, studiile feministe din acest volum sunt interesante chiar când concluziile nu sunt prea exate. Autorul, fără a fi mult cunoscător al cestiunilor istorice, este însă un harnic cercetător în domeniul sociologiei. Lucrări de felul celor publicate de d-sa nu sunt în mare număr în literatura noastă ştiinţifică.

Memento:

Benedetto de Luca, *Cuvântul Romei* (CVI-MCMVI), «Minerva» Bucureşti, 1906; 100 pp. în-12.

Ioan I. Livescu, *De-ale teatrului la noi şi'n alte ţări.*

Documente şi impăesii: Pischologia artistului. — Intemetori teatrului. românesc Teatrul e o şcoală sau distracţie? Legiuirile teatrale — Impresari, turneuri, trupe streine şi de provincie.—Criticii.—Autori orginali—Limba ţări şi părerea M. S. Regelui. — Publicul şi primele representaţii.—Bucureşti, Tipografia «Luis», 80 pp. în-12.

N. I. Apostolescu

1) **St. Antim** op. cit., p. 91.

Cărţi şi reviste streine

Les Maîtres italiens d'autrefois. — *Teodor de Wyzewa.* (Perrim).

Autorul, care este un admirator al poeţilor pictori, şi-a notat impresiunile de spirit cunoscător şi foarte simţitor în lucrări de artă. El preferă şcoala veneţiană şi pe cea sieneză şi pictorii cari îl impresionează mai mult sunt: Angelico, Borgognone sau Sano di Pietro pe lângă Carpacio şi Titian.

In adevăr — zice autorul acestui volum — au trăit în Italia trei pictori, singurii cari au fost cu adevărat «mistici», dacă prin acest cuvânt se înţelege mai mult decât simpla cucernicie a unor meşteşugari cinstiţi, ne punând la îndoială de loc realitatea scenelor religioase pe cari să însărcinau să le zugrăvească în schimbul plăţii. Au fost trei pictori, cari în adevăr, s'au inspirat totdeauna nu numai de observaţiunile sau fantaziile lor, dar întrucâtva şi de o versiune directă a cerului ridicat până la extaz prin râvna credinţei lor. Câteşi trei au fost sfinţi în viaţa lor particulară: aşà de străini de lucrurile lumeşti, încât operele lor ne par astăzi fără vreo legătură cu arta din acele timpuri.

Mai departe T. de Wyzewa arată locul şi timpul când s'a născut aceşti pictori. Dar unele din paginile cele mai însemnate din volum sunt consacrate marelui Titian:

Ca şi Rafael, ca şi Mozart, Titian a aparţinut totdeauna felului de geniuri «imitatori» cari sunt de altfel cei mai mari dintre toţi şi cari sfârşesc prin a ni se înfăţişà ca cei mai personali. Scopul lor nu este noutatea, nici forţa, nici un mod sau altul de emoţiune artistică; singurul scop la care ei aspiră este perfecţiunea. Ei visează realizarea unei frumuseţi a cărei imagine cred c'o au gata în inima lor, şi deabià încearcă s'o realizeze, când aceasta să alterează, şi să transformă sub influenţa propriului lor gust şi a operei altuia. Având sufletul mai înalt decât confraţii lor chiar cei mai talentaţi, ei vizează mai sus, şi însufleţesc operele lor cu o frumuseţă superioară. Pentru acela care a înţeles însfârşit geniul lui Titian, cât de jos rămâne prestigiul unui Palma Vechio sau unui Tintoret! Dar însuşi prin superioritatea geniului lor, acest fel de oameni sunt mai expuşi decât alţii să sufere.

Idealul unui Michel Angelo sau unui Verones, îndată ce s'a fixat, nimic nu-l mai împiedecă de a se desvoltà liber şi de a răspândì în inima artistului orgolioasa bucurie a creaţiunei. Idealul unui Titian sau unui Rafael se tot furişează dinaintea lor, şi orice lucrare pe care o sfârşesc, perde puterea de a-i mulţumì. Şi încă Rafael şi Mozart au murit prea de timpuriu pentruca această urmărire aprigă a lor către perfecţiune să fi avut timpul de a nu le mai apare ca un fel de joc.

Pentru Titian, această urmărire a perfecţiunei a durat şapte zeci de ani şi când bătrânul a simţit că mâna sa tremură, că ochii i se paienjenesc, în timp ce imagini noi de frumuseţe se redeşteptau în mintea lui, înţelegem cum s'a găsit el ostenit cu minunata luciditate a sufletului său, cum l-a coprins descurajarea şi tristeţea nemărginită...

Din frazele de mai sus şi din cele ce continuă Wyzewa să spună în volumul său, reesă că Tintoreto este inferior lui Titian, ale cărui opere sunt «extraordinare». Lucrul parcă n'ar fi tocmai aşà. Dacă Titian este cel mai mare colorist, Tintoret este cel mai mare caracterist şi oricât de frumoase ar fi portretele celui d'intâiu, ele n'au totdeauna extraordinarul accent al efigiilor lui Tintoreto.

Teodor de Wyzewa ne dă lucrurile aşà cum le vede el prin prizma prea particulară a modului său de a vedeà pe unul sau altul din aceşti mari pictori.

Fontenelle. — *L'homme, l'oeuvre, l'infleunce*, studiu de *Louis Maigron ;* Plon.

După autorul acestui volum, numai mulțumită influenței lui Fontenelle, «obiceiurile vechi de supunere și respect, au fost puțin câte puțin înlocuite prin independență, prin spirit critic și liberă cercetare».

Această afirmare e prea absolută căci dacă nu era Fontenelle, critica n'ar fi rămas sclavă vechilor obiceiuri. Ceea ce făcù succesul operelor lui Fontenelle și Voltaire, este faptul că ei au exprimat lucruri la care mulți oameni cugetau mai demult, dar în tăcere.

Influența pe care au exercitat-o mulți dintre scriitori se datorește acordului dintre ideile lor și ale publicului.

Din operele lui Fontenelle se citește mai mult «la Pluralité des Mondes» și puțin «Eloges». Adevărata operă mare a lui este însăși viața sa, pe care Maigron a gândit-o și cercetat-o cu deamănuntul.

Cea dintâi condițiune pentru a fi fericit, spune Fontenelle, este de a fi bine cu tine însuți :

„Toate întâmplările supărătoare cari ne vin din afară ne reîntorc către noi înșine și e bine ca în noi să avem un loc retras și plăcut".

Maigron ne mai spune că Fontenelle rezumă metoda sa : «înțăleptul poate să se împrumute cuiva, dar nici-odată nu să predă».

Metoda sceasta permite lui Fontenelle să nu sufere nici dela oameni, nici dela lucruri, dar din contră, să se servească de ei în folosul său. El sacrifică totul pentru liniște, care pentru dânsul este sinonim cu fericirea. Practică fără să creadă în ele, datoriile exterioare ale religiunii. In discuțiile ce le are cu alții, dacă e contrazis, cedează cu plăcere acestora zicând : totul este posibil și toată lumea are dreptate.

El n'a scris de cât de plăcere, și a publicat totdeauna sub pseudonim. Să povestește că în anticamera lui s'a găsit un cufăr plin cu tot ceea ce se scrisese contra lui, dar din care el nu citise nici măcar un rând. Aveà mare încredere întrânsul și până în ultima oră nu s'a interesat de cât de persoana sa.

Răspunsul ce a dat medicului ce-l întreba ce simte el, când era aproape să moară, este caracteristic : Nu simt decât o greutate de a mai trăi.

Acest om fericit își câștigase celebritatea prin multă muncă, dar ne spune Trublet :

«Lucrările sale, cari i-au procurat o glorie așa de măgulitoare și la care el nu era nesimțitor, nu l-a costat sforțări grele și stăruinți îndelungate și obositoare. El lucra cu ușurință, de și cu multă grijă, și după cum zicea el – *în conștiință*; și mulțumită unei sănătăți depline, această ușurință era aproape aceeași în toate zilele.

Fontenelle nu scria de cât după ce termina să cugete : fără còpii și aproape fără să corecteze.

Livret de Folastries. — Poezii de *Pierre de Ronsard*, cu o prefață și note de Ad. van Bever. — Mercure de France.

In prefața acestei lucrări Bever spune că la volumul întitulat «Folastries» adăogând mai multe ode, sonete și diferite poezii, a vroit să alcătuească o frumoasă colecție de versuri și să arate că Ronsard este un «continuator al vechilor maeștri francezi».

Le Livret de Folastries, care n'a mai fost retipărită până acum, și din care nu există decât un singur exemplar păstrat cu mare băgare de seamă, a avut o reputație de obscenitate pe care n'o merită deloc. Te miri cum, aceste poezii drăgălașe au putut fi scandaloase, și e surprinzător faptul că o carte care astăzi se retipărește în mii de exemplare pentru biblioteci, la 1862 a fost condamnată să fie distrusă de tribunalul corecțional de Sena, sub motivul că ar conține ultragii la morala publică și bunele moravuri.

Aceste poezii, al căror ton e puțin cam ușuratec, sunt de un erotism cu totul inofensiv și fără nici o brutalitate de limbă.

Ele ne dau cunoștințe asupra tinereții autorului, asupra primului său amor, asupra încercărilor sale literare influențate de Marot :

Une jeune pucelette,
Pucelette grasselette,
Qu'éperdûment j'aime mieux
Que mon coeur ny pue mes yeux,
A la moytié de ma vie
Eperdûment aservie
De son grasset embonpoint;
. . . . . .

Se găsește de asemenea în primele poezii ale lui Ronsard, această dulce filosofie așa de bine rezumată în frumosul său sonet: «Mignone, alons voir si la rose...» din care citez:

La belle rose du printems,
Aubert, admoneste les hommes
Passer joyeusement le tems,
Et pendant que jeunes nous sommes
Esbatre la fleur de nos ans.

Car ainsi qu'elle defleurist
A bas en une matinée
Ainsi notre âge se flestrit,
Las! et en moins d'une journée
Le printems d'un homme perist.
. . . . . .

S'ar puteà adăogà asupra acestei cărți aprecierea lui Estienne Pasquier, care rămâne totdeauna nestrămutat și drept în părerile sale: citiți — zice el — o cărticică pe care Ronsard a intitulat-o *Folastries*, unde el are părți cari dacă nu v'ar înveseli, dar ar fi peste putință să vă supere.

La Revue Bleue. – 13 Aprilie.

Eduard Schuré publică un interesant studiu asupra poetului idealist și religios *Louis le Cardonnel* care din dragostea ce o are pentru religie s'a făcut acuma preot.

In prima parte a studiului său, autorul vorbește despre d-na Gabriela Delzant o femee care a fost Muza discretă și îngerul păzitor a lui Cardonnel, o femee ea însăși cu aspirațiuni religioase, cu frumoase dispoziționi literare și cu un gust pasionat pentru poezie. Ea a devenit celebră anul trecut, prin publicarea postumă a poezielor și scrisorilor ei. In casa acesteia se țineau ședințe literare și aici s'au cunoscut pentru prima oară poeziile lui Cardonnel.

Născut la Valența, Normand prin tată, Lorian prin mamă, Irlandez prin strămoși, misticul Cardonnel este un temperament curat celtic.

El aveà totdeauna credința nestrămutată că altă dată a fost poet mare într'un oraș Celtic:

Je suis le barde roux qui tresse des guirlandes
De gloire, et devant qui le palais du roi d'Ys
Ouvrit, je m'en souviens, ses portes toutes grandes,
Et mes chansons calmaient comme un De Profundis
Les pauvres morts qui vont en peine sur les landes.

Mai în toate poeziile sale juvenile se vede o asemănare cu existența anterioară și într'însul parcă reînvie o personalitate veche:

En mille spectres je me lève
Des cités mortes, des jours vieux:
Et, lamentables, tous mes yeux
Me poursuivent de rêve en rêve,
J'entends mille sanglots confus
S'exhaler de tombeaux sans gloire:
Et c'est là-bas, dans ma mémoire,
La plainte d'hommes que je fus.

Mulțimea blestemată care a renegat pe Hristos, din întunericul în care zace înăbușită, tinde spre poarta luminată a cerului și a salvării, dar în zadar:

Elles veulent, ces mains, l'Anneau,
L'Anneau d'or des Noces mystiques
Où l'on marche avec des cantiques
En procession vers l'Agneau.

Elles veulent, ces mains, les Palmes!
Mais, dans la lumière du soir,
Les Anges de Dieu, sans les voir,
S'en vont écarlates et almes.

Volumul de poezii a lui Cardonnel a apărut imediat după moartea D-nei Delzant și într'însul nu se găsesc decât două poezii la adresa iubitei poetului, și aceste se referă la începutul relațiunilor lor. Una din acestea e întitulată: *A une âme:*

Grande âme que dévore une ardeur éternelle,
Le même javelot céleste m'a touché,
Et je sens naître en moi le feu qui vous rend belle,
Du véritable Erôs, véritable Psyché.

Quand vous m'avez parlé de cette voix meurtrie
Où vibraient la souffrance et l'extase à la fois,
Le deuil d'être exilé de la même patrie
A frémi dans mon coeur comme dans votre voix.

J'ai lu dans vos regards la brûlante pensée
Qu'excepté le retour au Pays, tout est vain.
Puis, vous vous êtes tue, âme deux fois blessée
Par l'ennui de la terre par l'amour divin.

....Nous saignons tous les deux: mêlons le sang qui coule
De nos fronts douloureux et de nos coeurs navrés;
Montrons-nous, loin des yeux de la cruelle foule,
Le dard mystérieux qui nous a déchirés.

Mais vous, que le vainqueur terrassa la première,
Pour qu'un jour, par la Mort, au seuil de votre Roi,
J'arrive comme vous chère âme de lumière,
Eclairez le chemin, en montant devant moi.

Ceeace deosebește poeziile lui Louis le Cardonnel de alte volume contimporane de credință banală și religiozitate de comandă, este vioiciunea sentimentului religios și originalitatea formei artistice. Dogmele, riturile și simboalele sunt reînoite prin sentimentul individual. Vocațiunea religioasă e manifestată în versurile sale printr'o desfășurare naturală, continuă și irezistibilă.

La Revue. — 15 Aprilie.

In vederea congresului ce se va ține anul acesta la Haga, pentru dezarmarea generală a tuturor statelor din lume, marele sociolog *I. Novicow* scrie un interesant articol întitulat: *Les prétendus dificultés du désarmement.*

După cum se știe, diplomații cari s'au întrunit la Haga în 1899 ca să discute chestiunea dezarmării generale, după lungi dezbateri, au declarat că această propunere prezintă mari dificultăți și ar trebui studiată mai cu deamănuntul de către toate statele.

Autorul articolului, care susține cu toată căldura ideea dezarmării, se întreabă dacă dezarmarea prezintă mai multe greutăți decât organizarea militărească modernă.

Acei cari sunt contra dezarmării spun că aceasta ar fi dăunătoare dinastiilor și claselor guvernatoare, și cred că înarmarea este mai avantajoasă. Diplomații și miniștrii cari au luat parte la conferința dela Haga în 1899 au fost și ei atunci de această părere, ascunzându-și reaua voință sub acest ridicol motiv.

Inseși unele state nu vor dezarmarea, din cauză că ele, sau vor să facă noi cuceriri, sau nu vor să părăsească pe cele vechi; altfel nu se explică ezitarea de dezarmare.

Ar trebui să se țină seamă că dacă niciodată vreun stat n'ar puteà atacà pe altul, n'ar fi nevoe să se echipeze nici un soldat măcar pentru apărare.

Autorul aduce numeroase exemple actuale, din care rezultă că unele state europene ar vreà să facă cuceriri, dar în acelaș timp și cam ezită.

O singură piedecă se opune acuma dezarmării: chestiunea Alsaciei și Lorena. Aici parcă am fi în fața unui fapt pozitiv și concret. Germania este singurul stat din Europa care se mai opune dezarmării, tocmai din cauza Alsaciei-Lorena, chestiune fără de care acordul în privința dezarmărei ar fi complect.

Socialiștii germani înțeleg bine chestiunea și încearcă să-și concentreze puterile spre a convinge statul că trebue să consimtă la dezarmare.

Anul acesta se va ține la Haga o altă conferință la care vor luà parte reprezentanții tuturor statelor. Această conferință va fi o adunare obștească a întregei omeniri. Dacă Germania se va opune, atunci asupra ei să cadă responsabilitatea odioasei anarhii internaționale care dezolează popoarele europene.

I. Novicow nădăjduește că diplomații ce se vor adunà acum la Haga vor propune condițiuni ce vor puteà fi lesne primite de toți și fără sacrificii prea mari. El laudă Statele-Unite care sprijinesc dezarmarea și amintește cuvintele pe care le-a pronunțat Root, ministrul afacerilor străine, la un congres american ce s'a ținut anul trecut pentru dezarmare:

«Nu voim—zice Root—altă victorie de cât aceea a păcii, alte teritorii decât ale noastre, nici altă suveranitate decât noi înșine. Socotim că neatârnarea și egalitatea drepturilor celui mai mic și celui mai slab membru al familiei națiunilor trebue de asemenea să fie respectate ca acelea ale celui mai mare imperiu, și socotim că observarea respectului este principala garanție a celui slab contra asupririi celui tare».

Mercure de France. — 15 Aprile. — *Jaques Bainville* publică un interesant articol:

Jean Jacques Rousseau și romantizmul în Franța.

O strânsă legătură există între Revoluție și Romantizmul în Franța; li sau descoperit chiar origini comune.

S'au dat mai multe definițiuni Romantizmului; Sthendal spune: Romantizmul este arta de a reprezenta diferitelor popoare operile literare, care în starea actuală a obiceiurilor și credințelor lor, sunt în măsură a produce, cât mai mare plăcere.

Romantizmul însă se bazează pe o dispoziție specială, a spiritului, comună tuturor adepților; aceasta dispoziție și concepție o regăsim la Jean Jaques Rousseau, care este părintele Romantizmului. El își întemeiază întreg principiul, nu pe rațiune, care a îngenunchiat secole întregi cultura, ci pe sentiment și imaginațiune.

El e hrănit de biblie.

Pentru Voltaire, D-zeu e o idee, pentru J. J. Rousseau există.

Romanticul crede, că omul din fire e bun. Societate împedecând instinctele lui, pasiunele ating frumusețea și virtutea. Aceste sunt ideile lui Rousseau.

M. Lasserre definește Romantizmul:

Un desordre, qui, partant sur les sentiments et les idées, bouleversse toute l'economie de la nature humaine civilisée!.

Această definiție face să înțeleagă, cele mai ascunse subtilități, a Romantizmului și Revoluției.

Rovoluția pornește din aceleași principii, ca și Romanțizmul, dânsa e Romantizmul politic. Ca și Romantizmul Revoluția, are, ca părinte pe J. J. Rousseau.

Din contimporanii noștrii cei ce sunt contra Revoluției sunt și contra Romantizmului. Tain în scrierea sa *Origines de la France contamporaine*, vorbind de Revoluție, răspândi idea, că Revoluția ar rezulta din spiritul clasic francez atribuind ideile Revoluției, abuzului procedeelor matematice, dar desigur că Tain perdea din vedere, principiul mistic și supra natural, introdus de Rousseau în concepțiile politice a secolului XVIII, care face ca revoluția din 1789 să aibă un caracter religios.

Din acest principiu, omul primitiv este perfect, conștiința sa e D-zeu. Rousseau și doscepolii lui, au dedus sistemul *drepturilor omului* și metafizica socială a revoluției; De sigur, Tain n'a cunoscut, că contractul social a lui Rousseau nu se bazează pe nimic rațional, ci pe postulate mistice și sentimentale care sunt eșite, din bătăile inemii lui J. J. Rousseau Tain atribue aceași influență lui Montesqiueu. Voltaire, enciclopediștilor, în mersul Revoluției.

Revoluția făcută de aceștia, a fost o Revoluție definită.

Mais la Révolution se fit par Rousseau et ce fut la Révolution éternelle, la Revolution qui doit tougours s'écrire avec un R majuscule, la Revolution illimitée la Revolution infinie la subversion universelle.

Iată pentru ce Romanticii adevărați, toți mai curând sau mai târziu, au salutat *Revoluția*, ca un evenement ne mai auzit, supranatural, ca o adevărată Revelațiune.

In No. din 1 Aprilie, al aceleiași reviste, D-l *Marcel Mondandon* scrie:

Marin Gelea,—un mare volum de 473 pagini, adică romanul cel mai dezvoltat din literatura română actuală și cel dîntâiu—după câte cunosc eu—care nu să mărginește numai la stricta observare a realității pitorești naționale. In jurul unui tânăr arhitect și a doi prieteni ai săi, un poet și un muzicant și văzut mai adesea prin ochii lor, d-l Petrașcu descrie un tablou puțin măgulitor, dar prea evident luat după realitate din mediul bucureștean: saloane mondene și adunări politice, în acelaș timp bizantin și cosmopolit, într'un viguros contrast cu nobilele aspirațiuni ale celor trei tineri ca să reînoească tradițiunile locale temeinic luminate și consolidate printr'o serioasă asimilare a culturii celei mai înaintate, latină și germană. D-l Petrașcu, care a călătorit mult, multe a văzut și reținut, a lucrat în volumele sale de critică asupra artei și literaturei: *Eminescu, Alecsandri, Scriitorii români contimporani, Grigorescu,* la deșteptarea unei elite române; gloriile trecutului național și istoria artei universale se amestecă în cartea sa cu viața modernă a țării sale și partea aceasta este lucru nou; trăind prin revista sa *Literatura* și *Arta Română* și prin activitatea fratelui său George, pictorul, în plin curent al renașterii române, el n'a avut de cât să privească în jurul său imediat și în el însuși ca să descrie starea de fierbere a spiritelor ce simt apăsând asupra lor o responsabilitate în destinele viitoare a patriei lor și sforțările unor anume grupuri de tineri ca să pregătească terenul unei vieți întelectuale cercetată cu deamănuntul. Vai! descrierea este așa de fidelă că mentalitatea propriilor săi eroi rămâne o împestrițare încă superficială: ei visează și vorbesc multe; îi mângâe închipuirea glorioasă a unei mari Românii care va restaura regatul un moment reunit sub sceptrul lui Mihai Viteazul și care ar afirma independența și individualitatea sa în toate domeniile; dar nici ei nu sunt bine formați nici pentru o operă definitivă, nici pentru un apostolat eficace; nici unul din cei trei tineri n'are încă ștofa și nici energia de a se impune; nici unul nu poate da asalt barierii care deosebește acolo talentele autohtone de publicul lor legitim, dar indiferent.

Valoarea cărții d-lui Petrașcu, constă poate, mai puțin în reușita formei de cât în sinceritatea și căldura convingerilor, in înălțarea sentimentelor. El uzează cu oare-care stângăcie, ca să expună ideile sale sau să-și desfășoare cunoștințele, de tirade cari samănă a conferință. Vorbește mult despre inteligența superioară despre gândirile mari, despre natura de elită a personagelor sale în loc de a le arăta fie chiar o singură dată la fapt; dar știu bine că este mai ușor să discuți asupra meșteșugului de a scrie de cât să pui în scenă pe Shakespeare în tot lungul unei cărți; cum a făcut Leon Daudet. Descrierile colțurilor țării și monumentelor, de și bine văzute, apar într'un stil ușor, monoton, fără sărituri de expresiuni plastice, evocatoare; cu toate acestea, limba este în general îngrijită și curată. In sfârșit paginile unde Gelea triumfă asupra unei pasiuni posibile pentru a se devota unui amor de castă și virilă dragoste să rădică până la o frumoasă emoțiune.

La Revue de l'art ancien et moderne. — Aprilie.

Gustave Mendel începe publicarea studiului său despre «Figurinele de lut ars din Muzeul din Constantinopole», cari au rămas multă vreme necunoscute chiar de arheologi. De vre-o patru ani aceste Figurine, al căror număr să ridică până la vre-o 3.400 în care nu intră figurile arhitectonice, au fost așezate într'un pavilion special elegant decorat.

Printre aceste mii de figurine, puține pot fi socotite ca lucrări de artă. Dar dacă sunt clasate, se vede în ele o parte a istoriei și o pagină a civilizației generale a popoarelor mediterance.

Inceputurile acestor figurine sunt foarte simple: un gogoloș de lut pus în ca-

pătul unui cilindru cam lățit și iată statuia! Apoi din ce în ce figurinele mai au oarecare asemănare cu forma omenească.

Egiptul a dat impulziunea decisivă în această artă care a influențat pe Greci și mai ales pe Ionieni.

Cele mai multe, mai frumoase și mai viguroase Figuri sunt cele făcute de Greci.

Autorul studiază particularitățile figurinelor găsite la orașul grecesc Assos, și cari sunt într'un complect contrast cu acelea ale figurinelor tipului samo-rodian. Cu toate acestea trăsăturile feței sunt ioniene.

Figurile de lut din epoca clasică—sec. V și VI. — sunt reprezentate prin unele statui beoțiene, într'un stil mediocru și execuție neângrijită. Sunt numai câteva figuri ce ne dau o idee religioasă, asupra cărora s'ar puteà oprì cineva,

Vorbind în general de muzeul imperial autorul articolului spune :

«Printre figurile de pământ din Muzeul Imperial, trei, dintre toate, îți atrage atențiunea prin perfecțiunea lor tecnică, prin frumusețea stilului și prin starea excepțional de bună în care se păstrează. Descoperite în 1890 în acelaș mormânt la Koum-Kaleh, ele au fost mai întâi publicate de Th. Reinach. Se crede, că sunt de prin sec. V-lea. Toate aceste figuri au ca subiect pe Zeița Afrodita.....".

Maestrul acestor lucrări se vede că erà un artist îndemânatec ce rămâne încă necunoscut.

L'art et les artistes. — Aprilie.

Cunoscutul critic de artă, d-l. *William Ritter*, colaboratorul revistei noastre, publică un studiu întitulat : D-l și D-na *Oscar Graf*.

Acești soți sunt unii dintre cei mai mari artiști din Munich. Ei sunt aquafortiștii cari n'au alt rival în Germania de cât pe Legrand. Marele catalog ilustrat al operelor soților Graf coprinde descrierea a 96 opere al lui, și 38 ale ei, printre care, serii întregi sunt date sub acelaș număr, formând cele mai frumoase publicațiuni pitorești.

Oscar Graf s'a născut la 1870 la Fribourg ; Cecilia Grafe fiica celebrului profesor universitar Pfaff din Erlangen.

De câțiva ani ei zugrăvesc cu apă tare niște peisage de o frumuseță răpitoare. Ii vezi așezați lângă cuveta cu acid și cele necesare acestui mod de a picta, în aproprierea vreunei fântâni, pe malul unui râușor, sau în mijlocul unei câmpii netede unde desemnează direct pe plăci de aramă, cu o răbdare egală atât unul cât și altul. Astfel acești artiști lucrează peisage până când frigul le îngheață degetele și-i silesc să se retragă în oraș pentru timpul iernei, spre a compune alte tablouri. Din cauza continuei lor preumblări dela țară la oraș și dela oraș la țară, operele lor sunt foarte variate.

Intre lucrările soților Graf se văd numeroase fantazii poetice și legendare cu accentul vechii Germanii, portrete studiate și bine reușite, nuduri în mijlocul peisagelor admirabile etc. etc.

Peisagelor lor la lumina lunei sau în nopțile înstelate sunt pline de mister.

Operele lor s'ar puteà împărți în mai multe clase : portretele, printre cari acela al moșului lor : compozițiunile inspirate de D-na Graf ; compozițiunile inspirate de D-ra Sâma, fiica lor, la diferite vârste și în poziținile cele mai naive ; în fine peisagele : mai întâi acele cari au avut ca obiect poziținile locurilor și apoi acele în care natura este numai un pretext.

Ștefan Langa

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMANĂ (1906).

VEDERE DIN PALATUL ARTELOR. (SALA GRIGORESCU).

1578
1908

STABILIMENT GRAFIC ALBERT BAER, BUCUREȘTI

Fecior de bani gata [1])

VIII.

Nici a doua zi și nici a treia zi podul nu fù gata, cì tocmai după Dumineca Tomei — când zapciii inteţiți de porunci ridicară satele și pe niște plute înjghebate în toată graba putură musafirii lui kir Ivanciu să treacă, cu anevoință, Oltul năvalnic și primejdios.

Se zvonia despre sosirea nemților în țară și ocârmuirea se îngrijià să le înlesnească drumul, căci altfel gloata dela Hanul Grecilor ar fi putut încă aștepta până să se tragă apele ori podarii să-și întindă singuri odgoanele dela un mal la celălalt.

Clucerul Alecake spumegà de mânie și măsurà cu ciubucul spinarea purtătorilor de veşti rele, văzându-se, la firea lui, fără putere de a-și îndeplinì dorința ce acum i se făcuse mai neastâmpărată și mai arzătoare. Noroc că la dânsul toate veniau și se duceau cu aceeași repeziciune și că dela cea mai aprigă îndârjire treceà la veselia cea mai nebună, precum dintr'un nimic erà în stare să facă moarte de om.

Așa și acum ; toate neajunsurile și împotrivirile de care suferià, i se prefăceau în glume și în voe bună când dedeà cu ochii de Sandu, ori când auzià ciripitul lui Mady, care prinsese iar suflet și vorbià și cântà, că erà cald și frumos afară și împrejur livada erà verde și plină de flori.

Hrănită numai cu lapte și cu ouă proaspete, îngrijită și răsfățată de mama Uța, Mady, după două zile, se întremase cu totul și acum stăteà cu Sandu și cu Clucerul sus în foișor. Subțirică și sprintenă, râdeà, spuneà cântà și jucà, atunci când nu sărià dintr'un loc într'altul și mai cu seamă nu steteà în spinarea ori pe umerii babacului.

Alecake — ca omul deprins să nu scape prilejul — ti țineà într'una hangul, jucându-se ca un copil cu dânsa, căci la joc mișcările sunt așa cum vin, cele mai multe fără de chibzuială și ar fi fost păcat ca un trupșor atât de gingaș să fie coprins numai de brațe trudite ori fără vlagă, ca ale lui Sandu.

Și cum să nu'și amăgească urâtul cu dânsa, când Grecul — gros și

1) A se vedeà No. 11 și 12, anul VI.

lacom — adormià numai decât dupe mâncare, iar Mady se furișà binișor din odaie ca să nu-i strice odihna.

Călcase Alecake în gura lăcomiei și bucățica, i se păreà, ca ruptă din raiu...

In sfârșit trecură Oltul și așezați câte și trei în calеasca boerului Dincă sburau — cu vineții mânați de Gavrilă surugiul — în spre București, unde după trei conace și o noapte petrecută de-a curmezișul singurului pat din bordeiul unui căpitan de poștă — ajunseră frânți de oboseală, dar legați prin cea mai caldă prietenie.

— Mi-a fost dracu ca un părinte !... își ziceà Clucerul gândind cum împrejurările îl apropiase de singurile ființi care 'l puteau slujì pe lângă Matilda și în legănarea trăsurei strângeà, — coprins de o nespusă mulțumire — când palmele grase și asudate ale lui Sandu, când mânușițele albe și parfumate ale copilei, rezimată jumătate pe perne și jumătate pe brațele lor...

De a douazì după sosire, ridică banii dela Hagi Tudorache, numai galbeni noi — pecetluiți în opt pungi de mătase — și după ce-i puse la loc sigur, alergă la aceea pe care o dorià cu înfocare, deși îi erà par'că teamă să deà ochi cu dânsa.

Ii vorbise femeea în chip hotărât și-i dedese peste labe când se trecuse cu gluma, așà că i se încurcau sforile gândurilor și avânturile îndrăznelei i se muiau, cu cât mai mică se făceà depărtarea dintre amândoi.

După ce așteptă câtva în fața unei uși închise, Matilda îi trimise vorbă că e bolnavă și nu primește pe nimeni.

Alecake răsuflă din adânc — ca ușurat de o povară — însă cu mâhnire coborî treptele și frământat de îndoeli și de prepusuri se vântură până târziu pe uliți fără de nici un căpătâiu...

Către seară cercă să vadă pe Sandu, dar nu găsì pe nimeni acasă. Erau de sigur la Matilda. Aceasta îl bucurà, căci fără îndoială aveau să-i vorbească de dânsul și dela Mady, mai ales, așteptà și laudă și sprijin.

Nu se turburà el atâta că nu fusese primit, cât se temeà ca femeea îndărăptnată în amenințarea ce-i făcuse, să nu-l îngădue a'și îndeplinì însărcinarea ce luase dela părinții lui Gheorghiță. Ș'apoi câte ademeniri nu visase să desfășure, câte speranțe nu-i prinsese rădăcini în inimă cu acest prilej.

Trăise zile pline de atâtea dulci năzuinți și se deprinsese în gând cu înfăptuirea atâtor desfătări, că simțià cum i se rupe ceva în piept, gândind că toate ar puteà să rămâe vis și speranțe deșarte. De aceea n'avea astâmpăr și nu-și găsì toată noaptea odihnă.

A douazì trimise de dimineață vorbă Beiului să treacă pe la dânsul.

Trebuià negreșit să lămurească lucrurile, să afle adevărul și la nevoe să-și deschidă cu ajutorul lui drum până la Afrodita.

Grecul sosì înainte de amiază și cu vorbe hazlii și hohote de râs intră pentru întâia dată în casa Clucerului. —

— Inconjurată de ziduri înalte, casa lui Jerebie se ridică în mijlocul unei grădini cu flori alese și cu pomi roditori.

Un adevărat cuib plin de taină și de minunății.

Era vestit iatacul lui cu pereții de oglinzi, cu patul larg de abanos și perdelele de horbotă subțire și de atlas albastru. Tavanul luminat cu candele de argint erà așà de cu meșteșug alcătuit, din ochiuri de sticlă și din poleeli, că strălucià ca un soare când se aprindeau toate luminele. Pretu-

tindeni covoarele moi și pieile de urși amintiau despre călătoriile lui depărtate și isprăvile îndrăznețe de vânător.

In celelalte odăi — printre șaluri scumpe și tablouri de seamă — eșiau frumos la iveală arme bogate, chipuri de marmoră. statui de bronz, cărți și mobile de preț, ce dovediau priceperea și bunul gust al stăpânului.

Moștenitor al unei averi însemnate, pe care o cheltuise în mare parte la Paris ca să învețe cum se trăește bine, deștept, prietenos și îndatoritor, Alecake ducea o viață plăcută și era unul dintre tinerii cei mai căutați în lumea petrecerilor și a veseliei.

Ajuns de vreme la înalte slujbe și la mari ranguri de boerie, cuvântul lui trăgea greu și aveà vază și trecere pretutindeni.

De aceea se și făcuse mai iute și mai puțin răbdător de cât era din fire și cea mai mică împotrivire îl întărâtà peste măsură. Puțini dar se încumetau să-i fie protivnici, iar femeile — cărora le e dragă silnicia — nici una aproape nu pusese piedică vrerilor lui.

Și în casa ceea, ascunsă între copaci, își adăpostià norocosul amorez fluturatecele-i *Sufletele*, acolo cu prietenii buni și păunițele galeșe dedeà el ospețe și durà serbări, de care 'și amintiau, cu o duioasă înfiorare, îndrăgostitele perechi, acolo Roxandra singură avusese parte să fie stăpâna inimii lui cu nenumărate aripi și nenumărate îndemnuri.

— Mă înebunesc coconule de dikisul d-tale, zise grecul intrând, ai o minune de casă și un raiu de grădină !

— Iți plac ? răspunse Clucerul zâmbind și strângându-l de mână.

— Cum să nu-mi placă boerule ? Nu m'aș fi așteptat la așa ceva în mijlocul Bucureștiului ăstuia plin de praf și de murdării ! și oprindu-se când la un lucru, când la altul strigà cu mirare : frumos ! minunat !... halal să-ți fie ! Acum înțeleg pentru ce nu te-ai însurat !

— Pentru ce ?

— Pentru că muerea nu te îngădue să mai iubești altceva afară de dânsa, zise Beiul cu un hohot care 'i scuturà pântecele.

— Adâncă vorbă !...

— Ori cum zici...

— Așa că Mady a d-tale...

— Mady a mea e o răsfățată... ei îi place orice numai frumos să fie !...

— Ba nu !... îi răspunse în gând Jerebie, măsurându-l cu ochii.

— Dar eu vorbesc, vorbesc și uit că m'ai chemat... urmă Sandu, întorcându-se 'n loc... Ce e porunca ?... Cu ce te pot slujì ?...

— Nu e nici slujbă, nici poruncă, răspunse Clucerul, e poate ceva mai mult, căci e vorba despre lucruri foarte gingașe, la care te rog să mă ajuți.

— Mai e vorbă ! Aș fi foarte fericit să-ți fiu bun la ceva, întâmpină grecul ploconindu-se.

— Mai mult decât bun, urmă Alecake și așezându-se lângă dânsul pe o sofà, îi povestì cele petrecute mai întâiu între dânsul și Matilda, apoi la Smeureni cu părinții lui Gheorghiță și... ajungând la însărcinarea ce primise de a desrobì pe băiat de sub jugul franțuzoaicei, zise :

— E, precum vezi cinstea și liniștea unei familii, cinstea, și — apăsând vorba — liniștea mea la mijloc și cum d-ta ești prietenul lui Gheorghiță și mă măgulesc a crede că ești și al meu...

— Din tot sufletul ! din tot sufletul !...

— Nădăjduesc că vei fi alături de mine, pentru a le duce toate la bun sfârșit. Ce zici ?...

— De !... ce să zic ?..... Eu, trup și suflet, sunt al d-tale, răspunse Beiul și voiu face tot pentru ca să-ți ajungi scopul, dar muerea... muerea e calu dracului... mai ales Matilda. Arțăgoasă și lunatică... pe noi de-abea ne-a lăsat să intrăm la dânsa și câte marafeturi... ba că e bolnavă, ba că 'i e teamă să n'o răpească oameni puși de părinții lui Gheorghiță, ori s'o omoare — în țara asta sălbatecă, zicea ea, toate's cu putință — în sfârșit peste un cias de tevatură, când am putut s'o fac să înțeleagă că toate temerile 'i sunt copilărești, că nimeni nu 'i vreà răul, când i-am jurat că mă fac eu apărătorul ei și altele și altele, a început să se mai domolească, să vorbească mai omenește — căci numai frica și prostiile astea îi umblau prin cap — să ne întrebe ce mai erà pe la Paris... începuse iar să fie dulce și plăcută cum e de obiceiu... Dela un lucru însă nu am putut'o cu nici un chip întoarce și anume că vreà să vadă pe Gogo al ei și numai din mâna lui să primească aceea ce i-a dat. Altfel nu vreà să știe de nimic și de nimeni !... Nu ți-am spus eu că e avană de tot ? M'a ținut boerule până la ziuă, ș'am trebuit să fac ce n'am făcut de doi ani, să mă 'ntorc singur acasă, că i-am lăsat pe Mady s'o mai netezească, s'o mai îmbuneze, că de trei săptămâni, de când a venit, nu a scos nasu afară și e turbată nu alt ceva.

Ba nu o fi ; muere tânără, sănătoasă și singură de atâta vreme — cu focul la inimă — între patru pereți. Auzi hal ? !...

— Mă rog, dar despre mine pomenitu-i-ați cum-va, întrebă cu un fel de tainică sfială Clucerul.

— De d-ta ? mai e vorbă !... Doar cu petrecerea dela Hanul Grecilor și cu drumul nostru până la București, ce a mai putut'o descreți Mady, care te urcà la al noulea cer, așa de bun și de prietenos — precum ești — te zugrăveà în fața ei, urmă babacul aprinzându-și țigara.

— Imi faci plăcerea să mâncăm împreună, zise Alecake înviorat și bucuros.

— Mai ales.

Bătu din palme. Un arnăut aduse pe o tavă de argint sticle cu băuturi și câteva mezeluri.

— Noroc și veselie, zise Clucerul ciocnind paharul cu al lui Sandu.

— Amin, grăì el, și toate în plin !... Hm, bun soiu de mastică ; nu băusem de mult... Incă un păhăruț !...

— Trăiască amorul ! Trăiască iubitele ! urmă Jerebie.

— Ura ! mormăì grecul cu gura plină.

— Iar cât despre prietena d-voastră, eu cred că lucrurile se pot schimbà în bine, dacă le vom chibzuì noi cu dibăcie...

— Să le chibzuim — Arhonda mu — răspunse Sandu, care încercà un alt păhăruț. Să le chibzuim. Vorbește D-ta.

— Iți mai aduci aminte, de o veche fabulă grecească ?

— Ce fabulă ?

— O fată închisă într'un turn de fildeș, în care nu puteà pătrunde nimeni...

— Să zicem că nu'mi aduc aminte.

— Ei bine, unul mai șmecher a intrat în turn și a pătruns până la fată...

— Bravo lui ! Dar cu ce meșteșug ?

— Foarte simplu; s'a prefăcut în ploae de aur...

— Ha! Ha! Ha! sbucnì Sandu în hohot sgomotos, bătându-se cu palmele pe coapse... Așa năzdrăvănie da!... și zici că'i grecească ?,..

— Da, grecească veche.

— *Ovaia Ellas!*

— Prin urmare ne prefacem în ploae de aur — urmă Jerebie — pătrundem la frumoasa Danae...

— Care Danae ?

— Fata din turn, adică Matilda, și...

— Și e în stare să sară pe fereastră, nebuna, dacă nu-i vine lucrul la socoteală. Banii au mai puțină trecere la dânsa, decât vrerile ei, împlinì nepotul lui Samsudi.

— Mă rog să ne vedem noi înăuntru, întâmpină Clucerul, că... pe fereastră nu sare sufleţelu...

— Atunci îți sare 'n cap.

— Fugi că mor !

— Zău îți sare !...

— Ciudată zidire !... par'că n'ar fi femee... șueră printre dinți Alecake.

— Ba e femee și încă cum ! răspunse grecul... Și tocmai pentru asta mie 'mi vine o idee. Uite eu pe nemâncate sunt ca un pom fără rod, cum îmbuc însă câte ceva, mintea începe să'mi fiarbă, iar ideile — bunăoară ca acum — gâlgâe, gâlgâe...

— Foarte minunat !... Dă-le drumu, zise Clucerul nerăbdător.

— Fiindcă ai grabă și muerea 'i îndărăptnică, ce să te trudești d-ta cu fel de fel de tertipuri ca să te primească ? !... Ei, și dacă nu te-o primì ea, ce ai zice dacă ai primi-o d-ta pe dânsa ?...

— Aici, strigă Jerebie sărind de pe sofà ?

— Aici, vezi bine ! Matilda nu cunoaște și vreà să cunoască orașul, așa că ușor poate să vie la d-ta, crezând — de pildă — că vine la noi acasă. Ce zici de ideea mea, întrebă Sandu, holbând ochii și deschizând gura.

— Ideea 'i strălucită, încântătoare, răspunse *Sufleţel* frecându-și mânele și măsurând cu pași mari odaea.

— Și asta 'i tot grecească !

— Ești mai ischiuzar decât Aristoteles, iubitule :...

— Văzuși ! nu'mi trebuì mult — zise Beiul arătând tava aproape goală — ca să fiu bun la ceva...

— Apoi dacă 'i așa să mergem la masă, să punem încailea temeiul la toate, încheiă Clucerul, luând brațul lui Sandu și trecând în sofragerie.

(Urmează). **D. C. Ollanescu.**

Muzeul Louvre

Faima fără pereche, de care se bucură capitala Franței în lumea întreagă, atrage zilnic mii de străini, doritori să vadă cetatea visurilor lor.

Închipuirea, înaripată de povestirile altora și de ceeace fiecare, mai mult sau mai puțin, a putut citi, înfățișează acest oraș în culorile cele mai poetice. Îndată însă ce piciorul a călcat Parisul, iluziile încep să se șteargă una câte una: Străzi nu tocmai largi, case cu multe caturi, clădite în ciuda artei, par'că pentru comerț mai mult; înghesuială de nesuferit; trăsuri, tranvaie, omnibusuri și automobile, ce se încrucișează în cale și amenință să zdrobească pe trecător; în sfârșit, un aer greoiu o mișcare vie și un zgomot asurzitor! Atâtea lucruri, cari pot zăpăci, ce-i drept, nu însă încântă.

Vine noaptea. Orașul se resfață în lumină. Afișe, firme luminoase, la fiecare pas, s'aprind, sclipesc câteva clipe, se sting. Unele îți arată calea spre faimosul «Mont martre», spre «Moulin Rouge» sau spre «Olimpia». Sunt nume cunoscute și alegi la întâmplare. Iar când ai ieșit de acolo, ești amețit, năuc, de ceeace ai văzut, de cele ce ai simțit. O nouă viață ți s'a dezvăluit, care te-a prins în mrejele farmecelor ei. Și în fiecare noapte te reîntorci mereu acolo, să guști din vrăjile plăcerii, care te mână dela teatru la supeu.

Corupția cu care parisianul se joacă fără frică, și de care știe așa ușor să scape, pe tine te încătușează strâns, și, biruit, rămâi rob în noul Babilon. Dacă din fire însă, ești ceva mai posac, dacă voința-ți s'a obișnuit să te călăuzească pe alte cărări decât pe cele ale petrecerii vesele, cu dezgust îți întorci fața dela ceeace vezi în jurul tău, și te gândești cât mai curând să pleci.

O noapte, însă, petrecută la «Operă» sau la «Théâtre Français», îți înalță cugetul și oprește ca desamăgirea să se desăvârșească. Dar în curând afli, ce se ascunde după culisele, a căror față te-a încântat. Răsvrătirea sufletească te cuprinde din nou; și, când în sfârșit, o călăuză rafinată te duce la ceeace se numește «La cave d'Olympia», sau în «L'Enfer» din Montmartre, indignarea ta întrece orice margine; o frică mare te apucă să nu cumvà să fii și tu, fără voie ispitit, și într'o hotărâre tare, pe care o socotești drept eroică, zici: «Am văzut și am auzit destul». Iar când te-ai depărtat de această Gomoră apu-

sană, par'că te simți mai ușurat, mai la adăpost de orice încercare, de ruină sufletească, ce te amenință. Și în țara ta câte nu povestești, și câte nu spui despre grabnica prăpădire a neamului francez!

Și totuși, și tu, care crezi că te-ai mântuit prin fugă, ca și celălalt, care s'a închinat demonului, cât sunteți departe de adevăr!

Nu din viața de stradă, plină de «cocote», de «apaches» și de «fils-à-papa», și nu din teatre ca cel dela «Maulin-Rouge» sau «Scala» — unde totuși joacă și artiști cu oarecare merit — se pot trage încheieri definitive. Și apoi chiar și în viața de stradă, și în cea a teatrelor mici și a cabarcelor, nu trebuie văzute numai defecte și scăderi, ci și unele calități deosebite, cari alcătuiesc un dar firesc al francezului: harul acela fermecător al scânteierii minții acel «spirit parisian» neîntrecut; acea veselie nebună, copilărească, care face pe toți, să râdă cu poftă, cu zgomot, în hohote, izvorâtă dintr'o nevoie imperioasă a acelora, cari ies din ateliere și din biurouri, istoviți de o muncă supraomenească; pentru ei, orice le-ai spune e bine venit.

De altfel viața parisiană își are și fața ei serioasă, de care prea puțini străini își dau bine seama.

In casele acele, ce par atât de triste și adâncite într'o tăcere de mormânt, monotone ca arhitectură, se ascunde o viață intensă. Acolo trăesc ființe, în ale căror piepturi înfloresc simțiminte nobile; acolo se întâlnesc fecioare de o inocență de neînchipuit și plină de farmec; tineri și bătrâni cu o cultură sufletească superioară, izvorâtă dintr'o civilizațiune, care se scurge de veacuri; acolo lucrează, în sfârșit, un furnicar de oameni, dintre cari unii își pregătesc gloria lor proprie, odată cu a patriei lor.

Iată ce ascund zidurile triste ale caselor Parisului.

Dar afară de aceasta, câte locuri nu are aici străinul, unde poate să-și înalțe cugetul și să guste multe clipe rare, senine și pline de farmec! Câte instituțiuni superioare nu sunt, unde tot ce poporul francez are mai de seamă ca inteligență, ca gust și ca muncă, se pune gratuit la dispoziția aceluia, care vrea s'audă și să vadă!

Dar câți oare dintre miile de străini fac aceasta? Prea puțini. Cei mai mulți socotesc, într'adevăr, să dea un ocol prin ele; dar neavând pregătirea trebuincioasă se aseamănă cu ignorantul, care răsfoește o carte de o adâncă filosofie.

Astfel pregătiți și dispuși, firește că cei ce vin de peste nouă mări și nouă țări să vadă Parisul, au să plece cu impresiunile cele mai puternice pentru ei, culese negreșit, din viața ușoară ce se desfășoară pretutindeni în capitala statului care își are drept deviză: *libertatea*. Ei nici odată nu-și vor puteà da seamă, de ce Parisul a fost supranumit «La ville-lumière», și, în credința că au văzut și știu totul, pentru că au cheltuit mult, vor povestì în gura mare tuturor, minunățiile și scăderile morale ale acestui oraș. Lor însă, o puternică desmințire le-o dau instituțiunile de știință și de artă, cari se găsesc din belșug în marea cetate apusană.

Intre ele, fără îndoială, un loc cu totul deosebit, își are muzeul Luvre, acea comoară neînchipuit de mare de bogății artistice minunate.

Cei ce-l vizitează rămân uimiți în fața obiectelor expuse, dintre cari unele în limba lor tainică și armonioasă, vorbesc de vremuri depărtate de noi cu cincizeci și mai bine de veacuri.

In sălile numeroase cari alcătuesc acest mare palat, vizitatorul se perde

în adevăr. Şi nu ştie ce să vadă şi ce să admire mai întâiu. Rare ori se iau drept călăuză cataloagele, şi atunci chiar, ele pot încurcà mai mult pe acela ce nu ştie să le mânuiască. Iar vizita se face astfel repede, fără vre'un folos real.

O schiţare dar, în trăsături generale a acestui mare şi bogat muzeu, poate nu va fi fără folos pentru unii din cititori, şi va îndreptăţi îndemnul de a se luà în seamă şi puterile intelectuale şi dispoziţiile sufleteşti ale acelora, cari pe lângă alte merite, au adunat sau au făurit aceste obiecte de artă, atunci când neamul lor este supus de unii, criticei aspre, cari îşi culege argumentele din străzile şi localurile publice ale Parisului.

Palatul Louvre, a cărui măreţie exterioară şi interioară impune vizitatorului, cu largile lui curţi, pavate şi curate, cu piaţa Carrousel din faţă, în mijlocul căreia se înalţă falnic monumentul marelui cetăţean francez Gambeta, precum şi arcul de triumf al Victoriei; cu încântătoarea grădină a Tuileriilor, cuprinsă în braţe de cele două aripi prelungite ale acestui palat, grădină presărată cu statui, eşite din mâini artistice, cu pajişti vesele şi îngrijite,— n'a avut dela început înfăţişarea, pe care o are astăzi (Fig. 1).

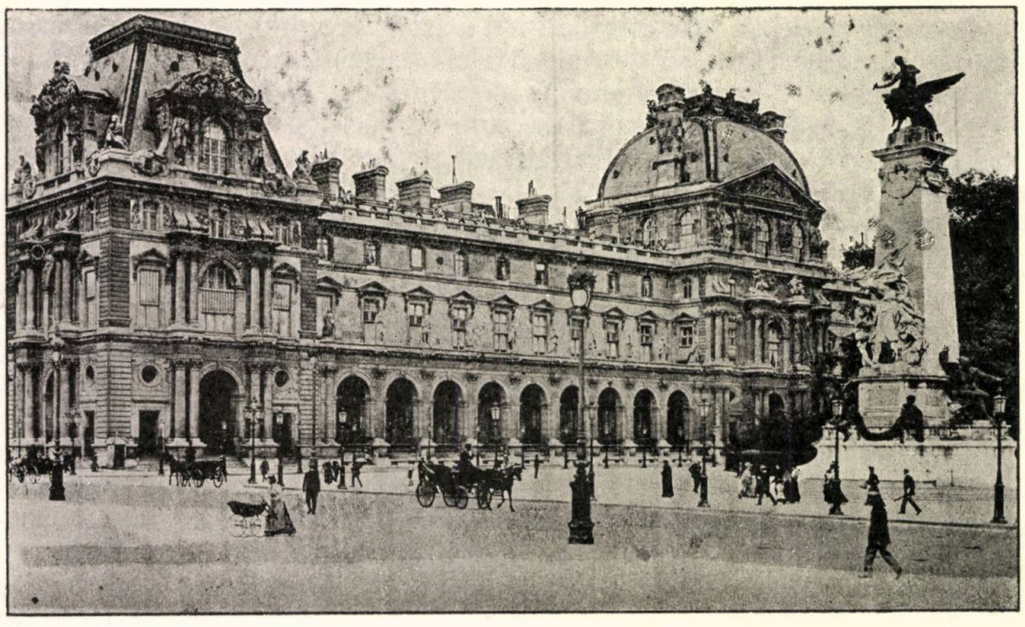

FIG. 1.

«Existenţa sa se urcă până prin veacul al doisprezecelea.

In 1204, în adevăr, regele Filip August îi făcù diferite reparaţiuni şi construì un mare turn, care fu numit *La Tour Neuve.* Sub domnia acestui monarh, Luvrul începe să fie locuinţa regilor Franţei.

In veacul al XIV-lea, Garol al V-lea, schimbă cu totul aspectul acestui palat, îmbodobindu-l cu bogate ornamentaţiuni. Intr'un turn, care a luat mai târziu numele de *La Tour de la Librairie,* regele acesta strânse cărţile ce şi le-a putut procurà, cărţi cari fură sâmburele Bibliotecii Naţionale de astăzi. (Fig. 2.)

După moartea lui Carol al V-lea, Luvrul a încetat să mai fie reşedinţa regală până la 1527, când Francisc I-iu a hotărât să-l restaureze. Turnul cel mare, construit de Filip August a fost dărâmat, şi s'au întreprins unele repa-

raţiuni uşoare în restul palatului. Dar Francisc întrerupse în curând proectul său, care nu fu reluat decât doisprezece ani mai târziu, când s'a simţit nevoia de a se oferì o locuinţă vrednică lui Carol Quintul, cu prilejul trecerii sale prin Paris.

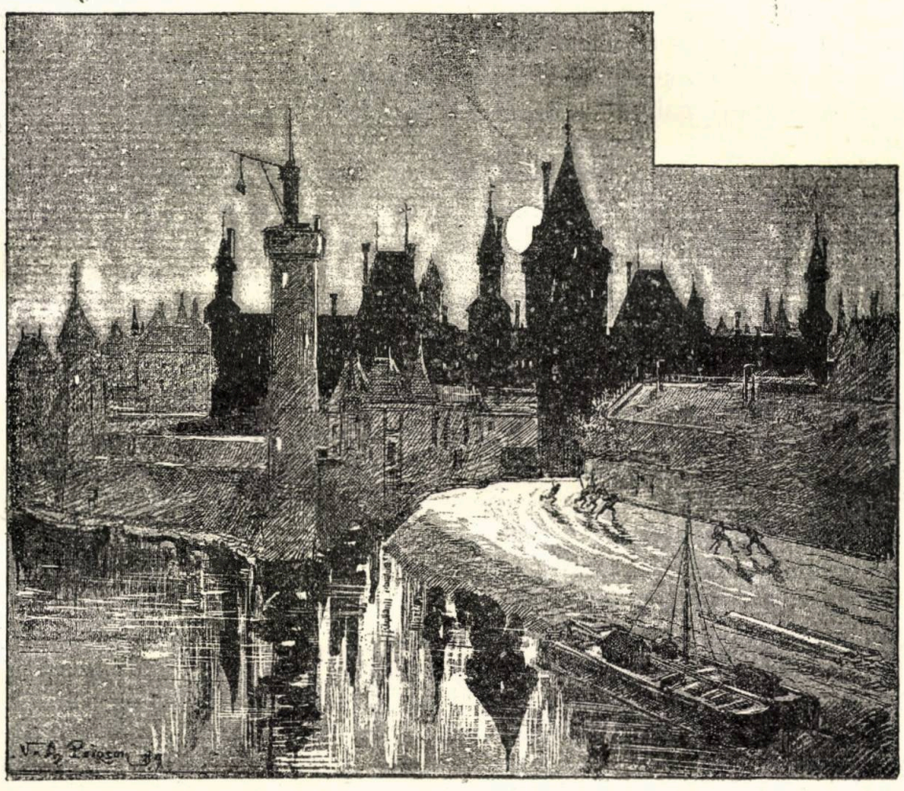

FIG. II.

In curând însă, s'a luat hotărârea de a se clădì un nou palat în locul celui vechiu. In 1541 s'a început dărâmarea, şi când terenul fu liber, regele aduse pe celebrul arhitect italian Celio, căruia îi cerù planuri. Dar ele n'au plăcut, şi de aceea fu însărcinat cu clădirea arhitectul Francez Lescot, ale cărui planuri fură adoptate.

Lucrarea începù şi a continuat fără întrerupere, şi după moartea lui Francisc I-iu şi a lui Enric al II-lea, urmaşul său.

După cincisprezece ani de muncă, lucrările fură întrerupte iarăşi, şi planurile lui Lescot părăsite. Totuşi acest arhitect reuşise să clădească aripa răsăriteană a palatului, aşezată între Sena şi pavilionul numit *Horologe* precum şi faţada dela miazăzi, ale cărei sculpturi exterioare şi interioare fură săvârşite de Jean Goujon.

După moartea lui Enric al II-lea, Caterina de Medicis venì să locuiască în Luvru, la care dânsa mai adaose o galerie, ce se îndreptà perpendicular spre Sena, şi se legà cu aripa apusană în lungul culoarului.

Galeria aceasta astăzi e cunoscută sub numele de *Galerie des Antiques*, şi alcătueşte catul de jos al galeriei *Apollon*.

In anul 1564, Caterina de Medicis deşertă Luvrul şi se îndeletnicì cu clădirea unui nou palat, care devine palatul Tuileriilor.

Carol al IX-lea şi Enric al III-lea în veacul al XVI-lea, făcură din Luvru reşedinţa lor obicinuită, dar fără a-l mai înfrumuseţà.

Aici cel dintâiu din aceşti doi regi, organiză pe St. Barthéleny, când zece mii de nenorociţi fură masacraţi; şi tot aici Enric al III-lea se dădù la acele scandaluri nerusinate de curte, cari îl siliră chiar să fugă din Paris, ca să scape de furia cetăţenilor răsvrătiţi.

Enric al IV-lea puţin după urcarea sa pe tron, hotărî să unească Luvrul cu Tuileries printr'o galerie lungă, care să treacă peste zidul înconjurător al palatului.

Cu această lucrare fu însărcinat Ducerceau. S'a înălţat dar, mai întâiu la palatul Tuileriilor, pavilionul numit al *Florei,* şi apoi o galerie care se îndreptà de-alungul fluviului şi se legà cu pavilionul *Lesdiguières.*

Tot în acest timp, sub direcţiunea lui Meteyeau şi Dupaira, se sfârşiră şi lucrările numeroaselor arcade ale palatului, rămase neisprăvite din timpurile de mai înainte, şi se ridică un etaj deasupra galeriei *des Antiques.*

După moartea lui Enric al IV-lea, Richelieu dărâmă ceeace mai rămăsese din clădirile lui Carol al V-lea. Dar îndată s'a băgat de seamă că Luvrul nu-i desăvârşit. Cum însă nu voià nimeni să se distrugă opera lui Pierre Lescot, arhitectul Lemercier propuse să se îndoiască dimensiunile palatului, executându-se la miază-noapte şi la apusul pavilionului central, aceleaşi construcţiuni ca cele înălţate la miazăzi şi la răsărit.

Proectul acesta fu primit, şi în 1624 Lemercier se puse pe lucru. In 1643, aripa dela apus erà gata, iar cea dela miază-noapte atingeà vestibulul din centru. Dar din nou urmă o întrerupere în lucrări. Ana de Austria se mulţumì să pregătească vechile apartamente ale Caterinei de Medicis, pentru trebuinţele ei personale, şi clădì o sală de spectacole şi una de băi.

In 1660 Ludovic al XIV-lea, voind să desăvârşească opera strămoşilor săi, însărcină pe Levan să continue lucrările palatului. Astfel, în curând şi aripa dela miază-noapte fu sfârşită.

Un an mai târziu, galeria construită de Enric al IV-lea, fu distrusă de incendiu. Levan o reclădì şi Lebrun fu însărcinat cu decoraţia interioară.

In 1663, aripa dela miazăzi erà şi ea gata, şi nu mai rămâneà de clădit decât faţada de răsărit, care trebuià să conţină şi poarta de intrare a palatului.

Sub înrâurirea lui Colbert care nu erà favorabil lui Levan, lucrarea s'a scos la concurs. Nici un plan însă n'avù darul să placă regelui. Levan, dar, căutà să fie din nou însărcinat, când Colbert băgă de seamă că nu s'a examinat un gros rulou, uitat într'un colţ al sălii. El alcătuià, în adevăr, un plan minunat şi nu purtà nici un nume de autor. Regele însă, în curând află că autorul lui erà un medic, numit Charles Perrault, arhitect în orele sale libere. Planul plăcù şi aveà să fie adoptat, dar concurenţii geloşi, declarară că dacă proiectul medicului erà plăcut la vedere, execuţia sa însă, erà cu neputinţă. S'a făcut atunci apel la arhitecţii italieni, neinteresaţi în cauză, cerându-li-se părerea. Aceştia n'au voit să se rostească, şi trimiseră în schimb un mare număr de modele. Unul din ele plăcù regelui. Autorul său, Bernini, fu chemat la Paris; dar arhitecţii francezi s'au coalizat împotriva sa, şi i-au făcut atâtea neajunsuri, încât l-au silit să se retragă singur, după optsprezece luni dela venirea sa în capitala Franţei. Acum nu mai rămâneà decât să fie adoptat planul lui Perrault. Şi în adevăr, el începù să-l puie în lucrare, asistat de un

consiliu alcătuit din pictorul Lebrun şi de arhitecţii Dorbay şi Levan. Lucrările începute la 1666 continuară neîntrerupt, şi faţada fu sfârşită în 1674.

Cu toate acestea Ludovic al XIV-lea, lăsă Luvrul pentru Versailles. Măreţul palat începù să fie locuit de oameni, cari ştiură să facă să li se conceadă lor lucsoasele apartamente. Din pricina aceasta Luvrul în 1750 nu mai erà, decât o tristă ruină. Marchizul de Marigny, însă, intendent al construcţiunilor regale, căpătă autorizaţia de a gonì pe paraziţi din palat şi de a-l reparà.

Totuşi, deabia după lucrările dintre anii 1803—1813 Luvrul devenì un palat vrednic de renumele său.

In scurgerea acestor zece ani, arhitecţii Fontaine şi Percier lucrară fără întrerupere şi făcură galeria, care leagă Luvrul de Tuilleries din partea străzii Rivoli.

Guvernul provizoriu dela 1848 decretă terminarea lucrărilor palatului, şi Adunarea legislativă votă prelungirea lui din partea străzii Rivoli.

In 1852 Louis-Napolion Bonaparte dădù un nou imbold artiştilor, însărcinaţi cu lucrările definitive ale Luvrului.

Galeria de-alungul străzii Rivoli fu prelungită până la Luvrul propriu zis, prin îngrijirea lui Visconti şi Lefuel, şi două alte galerii nuoi plecară paralel cu Luvru pentru a se uni cu corpul clădirilor, care îşi au faţa pe piaţa Carrousel. Pilaştrii întâiului etaj s'au destinat să susţie statuele oamenilor celebri. Arcade numeroase, străpunseră catul de jos, şi pentru a se da palatului o înfăţişare plăcută, s'au dispus din loc în loc pavilioane, cărora li se dădù numele miniştrilor: Donon, Mollien, Daru, Richelieu, Colbert, Turgot. Artiştii Ottin, Préault, Barye, Diebolt, Barthélemy, Frison, fură însărcinaţi cu o parte din decoraţia pavilioanelor, a căror inaugurare se făcù la 14 August 1857. Un banchet fu oferit cu acest prilej de către Napoleon al III-lea, într'o sală spre miazăzi, artiştilor şi lucrătorilor. Această sală luă, puţin mai târziu, numele de *La Salle des Etats,* în amintirea unui alt prânz dat de acelaş împărat, generalilor cari se întorceau biruitori din Italia.

Astăzi cea mai mare parte a palatului, coprinde bogate colecţiuni artistice, cari alcătuesc un isvor nesecat de studiu şi de inspiraţie. Muzeul Louvre datează din anul 1793, când convenţiunea, în 27 Iulie, publică decretul prin care se întemeià un muzeu, sub numele de *Muséum National et Central des Arts.*

Sub Napoleon I-iu fu îmbogăţit foarte mult, căci acest mare cuceritor erà un iubitor pasionat al frumosului, şi după fiecare din biruinţele lui, aduceà numeroase obiecte de artă, luate din muzeele vrăjmaşilor [1]).

Zilnic cu numeroase obiecte noui, al căror studiu şi aranjare îndeletniceşte mulţi savanţi, aflaţi în fruntea instituţiunii, şi va mai îndeletnicì, fără îndoială, încă multe alte ganeraţiuni de oameni, închinaţi studiului artei şi al antichităţii.

I.

Sub impresiunea puternică ce ţi-a lăsat vestita colonadă a faţadei palatului, străbaţi poarta sa de intrare spre a vizità muzeele. Pe uşa din stânga al întâiului vestibul, citeşti: *Antiquités Egyptiennes,* iar pe cea din dreapta, *Antiquités Assyriennes.*

1) Histoire des Rues de Paris par Bloch et A. Marcklein, Paris 1882, p. 29 şi urm.

Nu stai mult în cumpănă.

Egiptul cu minunata sa civilizaţiune, Nilul, piramidele, templele imense cu misterioasele lor săli hipostile, într'o clipă se strecoară prin minte, şi te îndeamnă să vezi mai întâiu această secţiune a muzeului. De altfel în aceasta are mare înrâurire şi faptul, că orice istorie a popoarelor antice începe cu Egiptul, «strămoşul naţiunilor civilizate».

Şi când ai străbătut pragul Muzeului, la lumina ce se revarsă prin largile ferestre din dreapta, ţi se înfăţişează tăcută, liniştită şi măreaţă acea lume depărtată, în negură de vremuri, încremenită pentru vecie în monumentele ei.

La început eşti, ce e drept, dezorientat; în curând însă, începi să înţelegi şi să descoperi, cu o adevărată satisfacţiune, prin observaţiunea ta proprie întrucât realitatea lucrurilor se potriveşte cu cele descrise de alţii.

Acum poţi urmări prin tine însuţi evoluţia urmată de arta egipteană, care mult timp s'a bucurat de faima rea a stereotipiei şi a convenţiunii. Muzeul, în adevăr, are destule piese ca să-ţi servească să te luminezi.

Arta egipteană ale cărei origini nu se pot fixà, s'a manifestat cu producţiuni de o înaltă valoare, într'un timp în care alte popoare, chiar cele ce au jucat mai târziu un rol fruntaş în istoria civilizaţiunii omenirii, nu ieşiseră încă din perioada preistorică.

Inceputurile sculpturii, ca şi cele ale arhitecturii, se urcă pânăla primii strămoşi ai egipteanului. Şi când ar fi vorba să ne întrebăm, care din aceste două arte a avut un mers evolutiv mai repede, şi care a atins mai iute punctul ei culminant, răspunsul ar fi: cea dintâiu [1]).

Aceasta se datoreşte după cum se ştie, credinţelor religioase cari au stăpânit în toate veacurile pe Egipteni.

De timpuriu, în adevăr, dânşii au conceput ideea nemuririi sufletului, al cărui *dublu* sau *Ka*, cum îl numiau dânşii, aveà să vină să mai locuiască odată trupul părăsit pe pământ. Cu orice chip, dar, corpul cătà să fie păstrat, ca nu cumva Ka, să se prăpădească din lipsa unui sprijin material. Dar acest corp, oricât de bine ar fi fost conservat prin îmbălsămare, care atinse perfecţiunea la ei, nu se puteà înlătură cu desăvârşire dela primejdia distrugerii sale. Spre a se pune dar, la adăpost de o astfel de calamitate, s'a născut nevoia unei multiplicări. Trebuià să se recurgă la o plăsmuire, care să imiteze cât de bine mortul. Cu cât mai multe exemplare ar fi avut locuinţa pământească a lui Ka, cu atât erà el mai la adăpost de a fi lipsit de un sprijin trupesc, când ar mai fi venit să locuiască pe pământ. Căci erà greu ca toate statuele mortului să piară la olaltă.

Se vede dar, că cel ce erà chemat să multiplice corpul, sculptorul, aveà în primul rând datoria de a obţine în opera sa o asemănare ideală, de se putea. O astfel de străduinţă, pornită dela nişte astfel de necesităţi, nu putea să creeze, decât o artă cu desăvârşire realistă. Dela artist nu se cereà nimic mai mult decât fotografia mortului. Şi de aceea cu drept cuvânt Perrot zice, că dacă arta fotografiei ar fi fost descoperită în vremurile Egiptenilor, fotografii ar fi strâns bogăţii nenumărate [2]).

In faţa pieselor originale egiptene uşor se poate vedeà această silinţă a artistului de a se apropià cât mai mult de realitate. Figurile mai ales nu

---

1) Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art*, I, p. 631.
2) Op. cit. I. p. 633.

sunt niște repetițiuni ale aceluiaș arhitip, ci niște adevărate portrete [1]). De aceea arheologilor egipteni le este foarte ușor a descoperì, chiar fără alte indicii, dacă cutare statuă înfățișează de pildă, pe Ramses al II-lea, sau a fost uzurpată de el; întru atât artiștii au reușit să execute adevărate portrete.

Acest mare merit însă, al imitării naturei, nu trebue căutat în aceeași măsură în toate operele sculpturii egiptene. Mai des se întâlnește în cele ale vechiului imperiu, decât în cele ale epocelor următoare. Și cu drept cuvânt. Pentrucă atunci s'au manifestat cu mai multă tărie și au avut o mai mare înrâurire asupra artistului credințele religioase, cari îndemnau pe egiptean să închidă în mormânt, în *serdabul* acestuia, un adevărat portret al rudei moarte, și mai ales pentrucă atunci nu existau modele, în care să se poată găsì de a gata unele formule ale atitudinelor corpului, unele tipuri fixe, cari ar fi ușurat, ce-i drept munca, dar cari ar fi ucis sentimentul realității. «Ceeace astăzi se numește *convenţiune*, nu există încă pe acele vremuri sau de-abià se năștea». Ca să producă opera sa, artistul era silit să privească, să studieze natura, și să se inspire dela ea. Ii trebuià nu numai să prinză trăsăturile generale ale rasei, ci și pe cele ale individului care serveà de model. Și această obligațiune era pentru el cea mai bună școală [2]).

Dacă arta egipteană a ajuns mai târziu la un fel de stereotipie în ceeace privește poziținea și atitudinea corpului, și din care n'a știut să scape, aceasta se datorește unor anumite împrejurări vrednice de luat în seamă.

Mai întâiu artistul căta să ție seamă de operile înaintașilor, care prin vechimea lor primiseră sigiliul sfințeniei. In al doilea rând, ca să ajungă a mânuì bine arta sa, el trebuià să treacă printr'o aspră și îngrijită învățătură.

Egiptenii, în adevăr, aveau școale unde se formau artiștii.

Maestrul puneà pe elevii săi să lucreze, pentru instruirea lor, după unele modele graduale, ce reprezentau, fie animale, fie chipuri, părți sau corpuri întregi omenești.

S'au găsit un număr însemnat de asemenea modele la Saggarah, la Tanis, la Theba, la Medinet-el-Fayum etc. Unele din ele sunt de o execuție și de o fineță desăvârșită [3]).

Tocmai această instrucțiune precum și gusturile contimporanilor influențate de respectul pentru operele vechi, a fost pricina nașterii unei convențiuni. De altfel artistul cu mare greutate puteà să egaleze operele ce-i serviau ca model, și rare ori să le întreacă. In minte aveà vie amintirea atitudinilor și a pozițiunilor modelurilor din timpul uceniciei, și greu îi venià să se scape de înrâurirea lor.

Ajungeà însă, în ceeace privește modelarea și execuția la o superioritate atât de mare, încât astăzi chiar, cu greu se poate el întrece.

Pe lângă acestea se mai adăogà și o altă cauză. Unii din artiști ajungeau la un mare renume și se bucurau de favorurile curții regale; ei erau însărcinați cu execuția statuei-portret a monarhului. Opera lor devenià un model oficial, peste care provincia, particularii, sculptorul însărcinat de ei, nu puteau trece. De altfel chiar în timpurile noastre, sub Napoleon al III-lea, în Franța, nu era îngăduit să se ia ca reprezentațiuni oficiale ale suveranului,

---

1) Ibid. I. p. 633 cf. Maspero, *Archéologie égyptienne* p. 204.
2) Perrot et Chipiez, *Histoire de l'art*, I, p. 634.
3) Maspero, op. cit. p. 190.

alte copii, decât cele ce se săvârşiseră sub privigherea şi controlul statului, după portretul lui Winterhalter [1]).

Pe lângă aceasta după cum a atras luarea aminte deja Soldi, artistul aveà să lupte cu greutatea materialului, din care 'i se impuneà să plăzmuiască opera sa [2]). Dioritul, granitul, bazaltul, din cari sunt făcute o mare parte din operile sculpturii egiptene, nu sunt uşor de lucrat. Sculptorul n'aveà la îndămână, decât un ciocan şi câteva dalte ascuţite de metal, cari se tociau foarte repede, numai după câteva lovituri, şi pe cari trebuià să le treacă din nou prin mâinile fierarului [3]).

De aceea trebuià să simplifice şi să evite a se avânturà în schiţarea unor forme şi atitudini necunoscute.

Şi e de mirare chiar, cum s'au putut lucra nişte opere aşa de mari şi impunătoare cu mijloace aşa de simple şi de restrânse. A trebuit, fără îndoială pe lângă talent şi o mare răbdare, izvorâtă dintr'un sentiment şi o disciplină religioasă covârşitoare.

Arta egipteană şi-a avut şi ea idealul său: expresie şi vigoare în figură, însoţită de un aer de blândeţe; imobilitate impunătoare şi mistică corpului (după dinastia XII-a) şi întregului, o linişte nobilă, o maestate, conştientă de puterea ei, o grandoare plină de taină adâncă.

Artistul pentru aceasta se mulţumià numai cu trăsături generale şi eliminà amănuntul.

De timpuriu însă, s'a iscat un conflict în spiritul său. Pe de o parte nevoia de a imita natura, pe de alta tendinţa de a imobilizà atitudinile, de a creà un fel de stereotipie, de convenţiune.

«Istoria sculpturii egiptene este istoria luptei care s'a întreprins între aceste două înclinări». Din această pricină în timpurile mai nuoi ale artei egiptene, s'au creat opere, în care se vede pusă o grijă deosebită în redarea expresiei figurei, în executarea unui adevărat portret şi o neglijentă execuţie sumară, în ceeace priveşte corpul, petrificat în atitudini imobile.

Realist şi hieratic, iată două cuvinte, cari pot caracterizà stilul egiptean.

In decursul perioadelor de înflorire şi de decadenţă ale acestei arte, se poate foarte bine urmări aceasta.

In primele şase dinastii se simte o tendinţă cu totul realistă. Mişcare în atitudini, multă silinţă în redarea trăsăturilor feţei, o grijă deosebită în imitarea muşchilor membrelor şi a încheieturilor genunchiului, în sfârşit, o dorinţă de a da statuei un suflet, un sentiment. Şi toate acestea artistul le căpătà prin linii viguroase, cari scot în relief scheletul trupului şi al figurei.

După un întuneric de mai multe veacuri, arta egipteană renaşte sub dinastiile a XI-a sau mai bine sub cea de a XII-a.

Acum se dă, ca şi în trecut, o deosebită atenţie figurilor; dar stilul în general e mai imobil. Mişcarea trupului nu mai are naturalul statuelor din întâia perioadă, şi convenţiunea se manifestă în chip evident [4]). In schimb, formele devin mai lungueţe, mai zvelte, mai uşoare.

După un nou hiat pricinuit de invaziunea Icşoşilor, cari totuşi n'au

---

1) Em. Soldi. *La Sculpture Egyptienne*, p, 20. Ed. Leroux 1876.

2) Cu cât materialul erà mai rezistent, cu atât erà ferit de distrugere, şi Ka erà sigur că va aveà o locuinţă.

3) Maspero, op. cit. p. 190. Cf. Perrot et Chipiez op. cit. 753 şi urm.

4) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 677.

persecutat arta, după cum multă vreme s'a crezut, apare un nou imbold pentru artişti sub dinastia a XVIII-a. Pentru scurtă vreme însă, căci decadenţa se iveşte repede, pe la sfârşitul domniei lui Ramses II-lea şi mai ales sub urmaşul său Meneftah.

Unii arheologi cred, că însuşi marele cuceritor Ramses al II-lea a contribuit la această decădere; în adevăr, zic dânşii, acest faraon a întrecut pe toţi înaintaşii săi în construcţiuni de tot felul, pe cari însă le dorià să le vadă isprăvite cât mai iute. Din pricina aceasta a uzat pe bunii artişti, cărora nu le-a dat vreme, să-şi formeze buni elevi [1]).

Oricum ar fi, un lucru e sigur: în operele din acest timp se vede o slăbire în observarea naturei, o imperfecţiune în redarea formei şi atitudinei mişcării unui animal, de pildă, ceeace nu se întâlneşte în trecut. Se simte par'că, că se abuzează de a se lucrà după un model, după un fel de manechin.

«Cu toate acestea, uneori artistul par'că bănueşte primejdia rutinei, şi îi este frică de monotonie. Incearcă dar să redeştepte atenţiunea sa amestecând în tablourile de bătălie, reprezentarea tipurilor străine, care se caracterizează prin trăsăturile feţei, prin culoarea pielei, prin costum şi armură» [2]). Aceasta tocmai din cauza că nu mai are un model, pe care să-l imiteze cu multă supunere, ci e silit să observe şi să studieze natura. Stilul în această perioadă păstrează încă aerul de grandoare, caracteristic operelor din prima epocă, dar este mai ţeapăn, mai urât [3]).

Figurile însă sânt expresive, nişte adevărate portrete [4]).

Cu dinastia a XIX-a, arta decade cu totul, ca să nu se mai ridice decât în perioada saita, când se produc opere de o fineţă şi de un gust deosebit. Acum se întrebuinţează mai ales pentru sculptură, bazaltul negru şi verde. In ceeace priveşte execuţia, membrele capătă mai multă uşurinţă în mişcări, mai mult natural. Se mai observă o mlădiere drăgălaşă a modelării, pe lângă o îndemânare savantă a desenului. Corpul e subţirel, mlădios, înalt.

Sculptorul caută să redeà, nu liniile dominante ale timpului, nu schelea osoasă, ci mai mult fineţa şi rotunjimea cărnii. Adesea chiar trece peste măsura admisă, şi ajunge «la o factură enervată şi curgătoare, care osteneşte prin banalitatea ei» [5]).

Stilul acesta se continuă până la Ptolomei, când cel grec, prin frumuseţea sa neîntrecută, îi dă lovitura de graţie. Sub dominaţiunea romană aproape nu se mai poate vorbì despre un stil egiptean.

Şi cu aceste consideraţiuni sumare cu privire la arta egipteană, începi a observà obiectele din muzeu.

Secţiunea egipteană ocupă trei săli în catul de jos şi mai multe în cel de sus. In primele, sunt expuse statuele de piatră, basoreliefurile, vase *canope,* mai mari şi cari serveau pentru păstrarea măruntaelor momiilor, stelele cu inscripţiuni ieroglifice sau demotice, precum şi cele câtevà sarcofage de piatră ce le posedă muzeul.

In cele de sus, sunt orânduite obiectele de artă de dimensiuni mai

1) Ibid. I, p. 710.
2) Ibid. I, p. 704.
3) *Description sommaire des salles du musée égyptiene.* par E. de Rougé, nouvelle édition par P. Pierret, pag. 32.
4) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 691.
5) Ib. I. p. 717. Cf Description sommaire des salles du musée égyptien par de Rougé, ed Pierret, p. 33.

mici: statue de lemn, foarte interesante pentru istoria sculpturei, statue şi statuete de piatră, de bronz, obiecte de cult şi de găteală, bijuterii şi sarcofage.

Un spirit de estetică mai mult în orânduire, iar pentru catul de jos, poate şi nevoia de a se economisi spaţiul, a făcut ca obiectele să nu fie aşezate după epoci. Se vede în adevăr uneori învecinate opere, despărţite în ceea ce priveşte făurirea lor, de zeci de veacuri.

Această orânduire s'a schimbat de mai multe ori, de oarece nici numerotaţia catalogului mai vechiu al lui de Rougé, nici ediţia mai nouă a conservatorului de astăzi Paul Pierret, nu mai corespunde cu cea a obiectelor expuse, dintre cari unele chiar n'au de loc.

Pentru lămurirea publicului, mai peste tot sunt tabele cu explicaţiuni scurte, cari pot mulţumi întru câtvà şi pe cel ce se interesează mai de aproape, cât şi pe cel ce dă numai un ocol prin muzeu.

Obiectele, expuse în sălile de jos, se pot împărţi în cinci clase:

1. Statui;
2. Basoreliefuri;
3. Sarcofage;
4. Stele şi altare cu sau fără inscripţiuni, şi în sfârşit,
5. Inscripţiuni.

Cea dintâiu cuprinde:

a) Statui de faraoni; b) statui ale unor personaje însemnate; c) zeităţi.

La intrare chiar te întâmpina un sfinx de granit roşiu, de o lungime aproape de cinci metri, şi de o înălţime mai mult de doi. (Fig. 3).

Lungit pe cele patru picioare, cu coada-i puternică încolăcită strâns pe după pulpa dreaptă, cu capul, îmbrobodit cu *klaft,* [1]) stă nemişcat, semeţ, privind liniştit în depărtare.

Viguroasele trăsături ale figurei, energia privirilor şi surâsul uşor al gurii, se armonizează în chip desăvârşit la o laltă, şi îţi desvăluieşte întreaga statue: conştiinţa deplină a puterii şi o blândeţe binevoitoare, mărinimoasă, daruri neîntrecute ale maestăţii egiptene.

Nu se ştie ce faraon înfăţişează. [2]) Pe piept şi pe umărul drept, în adevăr, sunt săpate cartuşele lui Meneftah, fiul lui Ramses al II-lea, şi al lui Şeşonk I din dinastia a XIX, cari se socotesc contimporani cu Moise,—veacul al XIV a. Chr.—dar sunt urme vizibile că aceste cartuşe s'au gravat mai târziu. De altfel după stil, lucrarea face parte din operele dinastiei a XII-a [3]).

Monumentul acesta e bine conservat, deşi piciorul stâng dinainte, vârful coadei, vârful nasului, precum şi o parte din pulpa piciorului stâng dindărăt lipseşte. Pe pedestalul oblong, pe care se înalţă, sunt săpate ieroglife, iar pe Klaft, în mijlocul frunţii—de altfel ca la toate statuele ce reprezintă pe un suveran—se vede şearpele *uraeus* sau aspicul *haje,* simbolul divinităţii şi al regalităţii [4]). Proveniența sa nu se ştie cu siguranţă. se crede însă că e Tanis.

---

1) Klaft însemnează «capuşon» în limba coptică; se întrebuinţează a desemnà broboada regală, alcătuită de o bandă de ştofă vărgată, terminată cu două mărgini late, carî cad de o parte şi de alta a figurii spre piept. (Vezi P. Pierret, *Catalogue de la salle* historique, p. 189, precum şi Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art* pag. 674.

2) «Sfixul erà un animal imaginar, cu trup de leu şi cap de om: simbolul puterii, unită cu inteligenţa». Cu toate acestea D. Pierret nu e de p rere, că această explicaţiune abstractă dată de celebrul egiptolog Em. de Rougé, să fi fost în spiritul alegoriei egiptene. (Vezi, *Salles du musée egyptien* par Em. de Rougé, nouv. éd. par P. Pierret p. 38, precum şi nota 2 aceeaşi pag.)

3) E. de Rougé, *Notice des monuments exposés dans la galerie des antiquités égyptiennes,* p. 21.

4) Din această pricină grecii au numit acést şarpe *basilicos,* adică regal. Uraeus mai reprezintă şi diviziunile cerului, (Vezi *Catalogue de la salle historique de la galerie égyptienne* par P. Pierret, p. 208.

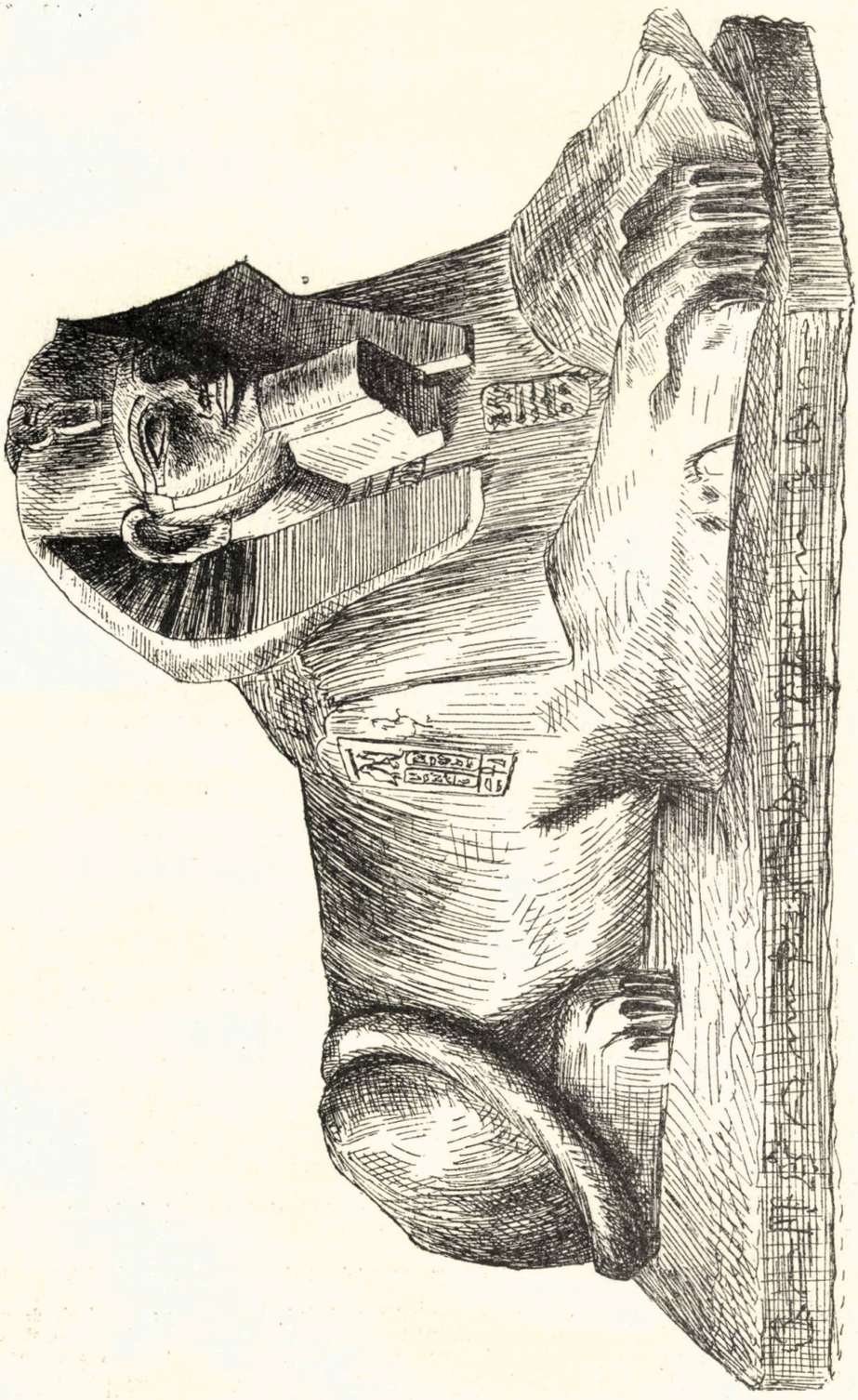

FIG. III.

In partea opusă a sălii, cu faţa întors spre intrare [1]) se află un alt sfinx de dimensiuni cevà mai mici, [2]) tot de granit roşu, şi de un stil superior celui dintâiu. Corpul este mai zvelt, mai nervos, cu linii de o frumuseţe rară. Mândru, măreţ priveşte fix înainte, desvăluind un farmec deosebit prin majestatea atitudinii sale [3]).

Ca şi cel dintâiu, după stil, face parte din perioada a doua a artei egiptene, adică din timpul dinastiei a XII-a. Pe piept şi între picioarele sale dinainte, sunt săpate două cartuşe ale lui Ramses al II-lea dintre cari cea de pe piept este în chip învederat gravată pe locul unei legende mai vechi martelate. Monumentul, dar, a fost uzurpat de sus zisul faraon. Pe bază se mai află o dublă inscripţiune, săpată adânc, şi «a cărei punct de plecare este în faţa capului sfinxului».

Din partea ferestrelor sălii sunt orânduiţi doi alţi sfinxi, de dimensiuni mult mai mici, unul de granit negru, celalt de bazalt. Cel dintâiu are un cap foarte frumos şi pe pedestal nu se vede nici o legendă. După stil face parte din perioada ultimelor dinastii.

Cel de bazalt, care poartă No. 34, are o legendă mutilată, din care însă, s'a putut citi numele faraonului Nefauiret, numit de Manethon, Neferites din dinastia a XXIX-a (veacul al IV-lea a. Chr.)

Dintr'o simplă aruncătură de ochi se poate constată, că epoca făurirei lor e mai recentă: nu se întâlneşte la ei, liniştea, vigoarea, maestatea, cari se desprind din tovarăşii lor, descrişi mai sus. Execuţia picioarelor apoi, învederează stilul decadent, care nu mai ştie să se aproprie de realitate.

In aceeaşi sală, precum şi în încăperea vecină se mai află expuşi un număr de alţi sfinxi cu mult mai mici, dintre cari cea mai mare parte sunt lucraţi în gresie statuară. Stilul lor e din ultima perioadă a artei egiptene. Unul din ei reprezintă pe regele Nectanebo al II-lea (dinastia a XXX-a), după cum arată legenda, care înconjoară baza. Chipul lor totuşi nu-i lipsit de frumuseţe.

După ce te-ai oprit în faţa acestor simbole ale puterii monarhilor egipteni, ale căror capete înfăţişează însuşi chipul lor, îţi întorci privirile spre operele, ce reprezintă pe înşişi aceşti suverani.

La stânga, între cei doi mari sfinxi, se înalţă ca un adevărat uriaş [4]) statuia în gresie roşie a unui faraon.

Ea poartă numărul A. 24, şi înfăţişează pe Seti II (dinastia XIX-a), purtând pe cap *pşentul* [5]). In mâna stângă ţine un toiag terminat la vârf cu un personaj în picioare. Legenda regelui este repetată pe bază şi pe dosul statuei. Ieroglifa, care înfăţişează pe zeul Set este martelată pretutindeni şi n'a scăpat decât o singură dată pe unul din cartuşele din dos.

In faţa colosului acesta, produs, după cum s'a zis, al gustului con-

---

1) Se vede de aici spiritul orânduirei în sală a acestor doi sfinxi. Ei stau faţă în faţă ca păzitorî neadormiţi a lumii petrificate şi tainice din prejur.

2) Inălţime: 1 m. 69 ; lnngime 3 m. 13.

3) Starea de conservare e foarte bună, deşi monumentul astăzi se compune din două fragmente.

4) Inălţimea sa e de 4 m. 65.

5) Faraonii sunt prezentaţi pe monumente purtând una din cele trei coroane: a regiunii de sud, a celei de nord, sau a ambelor regiuni unite. Prima seamănă întru câtvà cu forma mitrei unui cardinal, şi pe picturile mormintelor egiptene est totdeauna vopsită în alb ; a doua aduce întru câtvà cu forma unei căldări cu o singură ureche, prelungită din partea cefei ; ea este totdeauna pictată în roşu ; în sfârşit, când amândouă aceste coroane se combină, intrând una în alta, se capătă coroana ambelor regiuni, de sud şl nord, şi care ia numele de *pşent*. (Vezi : Hist. de l'Art par Perrot et Chipiez, I, p. 16, precum şi Catalogue dela salle hist. p. Pierret, ı. 198.

timporan, în faţa grandoarei impunătoare ce se desprinde din el, vizitatorul se simte par'că mic, neînsemnat, şi gândul său zboară prin vremurile scurse, la valea Nilului, ca să admire în extaz poporul care a făurit aceste opere.

Şi totuşi, ce este această statue faţă cu cele patru ale lui Ramses al II-lea, în adevăr uriaşe, cele mai mari din câte Egiptul şi cu el omenirea întreagă a putut produce vreo-dată, — în afară de sfinxul dela Gisec — statui cari păzesc intrarea celui mai mare dintre cele două temple subterane dela Spisambul, şi cari numără în înălţime peste douăzeci de metri [1]).

Alături, în atitudine liniştită, învăluită în aerul acela al măreţiei regale, se află o altă statuie în diorit, înaltă de 2 m. 56, care reprezintă un faraon şezând pe tronul său, şi purtând pe cap pşentul.

După legendele regale ale lui Ramses al II-lea, săpate pe ea, ar fi cineva înclinat să-i atribue lui această statuă. Totuşi, deşi capul e puţin mutilat, s'a observat că trăsăturile feţei nu se aseamănă cu cele ale operelor, lucrate cu adevărat pentru acest suveran, şi păstrate la Ibsambul şi Mit-rahineh. Stilul apoi sever, cu linii largi şi sigure, cari nu se întâlnesc în perioada lui Ramses al II-lea, arată că această statuă reprezintă pe un alt faraon, poate din dinastia a XII-a [2]), şi care a fost uzurpată de cel dintâiu.

Inscripţiunea săpată în jurul tronului numeşte pe regele «iubitul zeiţelor». In adevăr pe laturile tronului se văd, la stânga, zeiţa numită a Nordului, iar la dreapta zeiţa Sudului, ţinând în mână plantele, cari simbolizează aceste două regiuni: papirusul şi crinul [3]).

Un alt colos, cu mult mai mare decât cel al lui Seti al II-lea, din care însă din nenorocire nu se păstrează decât baza cu picioarele până ceva mai sus de glesne, precum şi capul, se află aşezat la dreapta intrării, şi a sfinxului celui mare.

El înfăţişează pe faraonul Amenothes sau Amenofis al III-lea, pe care grecii îl numiau Memnon, din dinastia a XVIII-a (sec. al XVII a. chr.).

Ca să-şi facă cinevà idee de uriaşele dimensiuni ale acestei statui, e de ajuns să se amintească, că numai capul ei are o înălţime de 1 m. 25, iar picioarele, până cevà mai sus de glesne, un metru.

Capul poartă coroana de sud, şi figura are o expresiune vioae: trăsături viguroase şi un aer de măreţie unit cu blândeţe.

Pe soclul, pe care se ridică întreaga statuă sunt săpate figurile a douăzeci şi trei popoare, al căror profil nu lasă nici o îndoială, că ele aparţin continentului african. De altfel ieroglifele, ce le însoţesc, dau şi numele lor, în cea mai mare parte descifrat bine.

Nu mai puţin interesantă este a doua categorie de statui, cari reprezintă diferite personaje şi din cari muzeul posedă o frumoasă colecţiune.

Din punctul de vedere al poziţiunii, ele se pot împărţi în două mari grupe:

1. Tipul în picioare;
2. Tipul în poziţie de repaos.

Acest din urmă, la rândul său, se poate subîmpărţi:

a) Persoana stă pe tron [4]) sau pe un scaun;

---

1) Perrot et Chipiez, Op. cit. p. 416 şi 421.

2) In adevăr indicaţia muşchilor şi studiul atent al articulaţiunilor genunchiului amintesc stilul acestei dinastii.

3) E. de Rougé, *Notice des monuments exposés dans la galerie des Antiquités Egyptiennes*, p. 21.

4) Tipul în picioare şi tipul tronând sunt singurele, care ne îutâmpină pentru faraoni şi zeităţi.

b) Persoana stă cu picioarele încrucişate după obiceiul orientalilor de astăzi ;

c) Persoana stă jos ; picioarele 'şi le are strânse şi apropiate de genunchi în aşà chip, în cât formează un fel de piramidă trunchiată cu baza îu sus, care serveşte de razăm mâinilor încrucişate, şi pe care o depăşeşte numai capul ;

d) Persoana stă în genunchi în poziţie de rugăciune, şi în sfârşit,

e) Persoana stând în genunchi, ţine înaintea sa un templu sau altar, dedicat unei zeităţi protectoare, reprezentată în fundul lui. Din această pricină i s'a dat numele de *naofor*.

Din primul tip fac parte trei statui în piatră de calcar, ce merită o atenţiune deosebită.

Două din ele [1]) reprezintă acelaşi personaj, numit Sepa, sau după Maspero, Sapi, iar a treia e un tip de femee cu numele de Nesa, probabil soţia celui dintâiu. Cea de sub No. 36 are o înălţime de 1 m. 59 şi înfăţişează pe Sepa în picioare, gol pânăla mijloc. El e încins cu un *şenti*, adică cu un fel de şorţ, scurt care acoperă şealele. Mâna dreaptă, lipită de corp, ţine între degetul cel mare şi arătătorul, sceptrul, numit *prat*, semnul comandamentului, Sepa fiind profetul şi preotul «taurului alb». Mâna stângă, răzămată pe pept, ţine un toiag, simbol al şefilor.

Părul încreţit şi orânduit în unde, ce se coboară pânăla gât, e vopsit în negru ; picioarele sunt goale şi pe jumătate angajate în bloc. Pupila, genele şi sprâncenile sunt vopsite în negru, iar sub ochi se află o dungă verde care se regăseşte peste tot la cele mai vechi monumente din mormintele dela Giseh şi Saggarah.

«Stilul acestei piese prin aerul său greoiu şi prin simplitatea sa aminteşte în adevăr cele mai vechi monumente funerare, şi se ridică pânăla cea mai depărtată antichitate. Umerii sunt înalţi, capul foarte rotund, torsul puternic, forma picioarelor schiţată sumar, şi articulaţiunea genunchiului viguros redată. Toate aceste caractere indică prima perioadă a artei egiptene. Ieroglifele, cari se citesc pe statuă, sunt de asemenea de un caracter foarte vechiu. Ar fi îndrăzneţ să se fixeze o dată pentru acest monument. Dar se poate să se afirme, că el a fost sculptat pe timpul dinastiei a III-a sau la începutul celei de a patra» [2]) adică cam pe vremea construirei piramidelor.

Statua sub No. 37 este de acelaş stil, şi reprezintă pe acelaş personaj ; cea de sub No. 38 înfăţişează, după cum s'a zis, pe soţia lui Sepa, probabil, numită Nesa. Observaţiunile ce s'au făcut pentru cele două precedente sunt aceleaşi şi pentru această statuă. Nesa este învestmântată cu o rochie sau cămaşă simplă, deschisă la sân, în formă de triunghiu. Braţele 'şi le are împodobite cu brăţări, alcătuite de mai multe inele, vopsite, ca şi partea de sub ochi, cu o culoare verde.

«Stilul acestor trei din urmă statui, zice de Rougé, este cel al celor mai vechi basoreliefuri din mormintele dela Memfis, contemporane autentice cu primele dinastii. *Ele se pot socoti ca cele mai vechi statui din lumea întreagă*» [3]).

---

1) No. 36 şi 37.

2) E. de Rougé, Notice des mon. exposés dans la galerie des Antiq. Egypt. p. 26. Cf. Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 637.

3) E. de Rougé, Op. cit. p. 27. cf. şi ediţia mai nouă de Pierret, p. 39.

D. Perrot, constatând că de aceeaşi părere sunt şi urmaşii lui de Rougé, spune, că ei poate merg preà departe. Totuşi el nu neagă stilul lor foarte vechiu.

«Ce qui est plus significatif, zice acest renumit arheolog, c'est le style même et la physionomie des figures. On y sent un art qui a déjà ses instincts secrets et ses partis pris, mais que l'exécution embarasse encore. Ce qu'il veut faire, le sculpteur le sait; mais sa main manque d'assurance et de décission. Il est dans la voie où ses successeurs marcheront d'un pas plus ferme; il s'applique à copier religieusement la nature» [1]).

Maspero însă este cu totul de altă părere. Din greşeală, zice el, aceste statui s'au socotit de unii, că denotă bâzbâelele unui popor care încearcă.

«La raideur du geste et de la pose, la carrure exagérée des épaules, la bande de fard vert barbouiblé sous les yeux, les caractére qu'ils offrent et qu'on donne comme des marques d'antiquité, apparaissent sur de monuments certains de la Ve et de la VIe dynastie.

Les sculpteurs d'un même siècle n'étant pas tous également habiles, si beacoup étaient capables de bien faire, la plupart n'étaient que des maneuvres, et l'on doit bien se garder de prendre pour gaucherie archaïque ce qui est chez eux maladresse ou insuffisance d'apprentisage.

Les oeuvres des dynasties primitives dorment encore sous vingt mètres de sable au pied du Sphinx [2])».

Deşi marele egiptolog înlătură dela aceste statui o vechime aşà de mare cum le-o atribue ceilalţi, totuşi şi dânsul le socoteşte tot din prima perioadă a artei egiptene.

In aceiaşi sală se găsesc expuse şi alte statui de tipul în picioare, aparţinând diferitelor perioade ale artei, şi lucrate în calcar, granit sau diorit.

Din categoria a doua, adică a personajelor în stare de repaos colecţiunea muzeului posedă unele piese foarte frumoase. Intre ele se poate amintì statua în gresie a lui Nekht-har-heb, un personaj însemnat, care a trăit, după Manethon, sub Nectanebo I. El este înfăţişat în genunchi [3]). Caracterele stilului său arată că a fost lucrat în frumoasa perioadă saită. Figura are multă expresie, picioarele şi mâinile, deşì lucrate sumar, au destulă mişcare. Inmlădierea torsului, în felul ţinutei capului se observă un aer degajat, care dă în primul moment, impresia unei marmore greceşti [5]).

Din grupul *naoforelor* cea de sub No. 65 (No. 60 în catalogul lu Rougé), care totuşi nu-i decât un fragment, merită atenţiune [4]).

Personajul ce reprezintă, şi căruia îi lipseşte întreaga parte de sus, ţine un naos şi e îmbrăcat cu o piele de panteră. Inscripţia dela bază şi delături, spune că el erà preot al zeului Ptah, şi se numià *Ptahmai*. Titlurile sale sunt vrednice de a se luà în seamă: «Mare pontifice din Memfis; ales al regelui pentru templul lui Ptah, din cauza virtuţii sale. Cu totul devotat zăului, el erà cumpăna dreptăţii în consiliul celor treizeci. Toate vorbele sale erau izvorâte din dreptate, toate actele lui erau ale unui om, care lucrează pentru bine. El cunoşteà dispoziţiunile pământului şi a infernului; Heliopolis

---

1) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 637—638.
2) Maspero, op. cit. p. 200.
3) Inălţ. 1.48; lung. 0,70.
4) Pérrot et Chipiez, op. cit. I, p. 718; cf. de Rougé, op. cit. p. 46.
5) Gresie; înălţ. 0.55; baza 0.47.

şi Memfis; pătrunsese misterele tuturor sanctuarelor; nimic nu erà, care să-i fie ascuns. Adorà pe Dumnezeu şi-l slăvià în planurile sale. *Invăluià, însă, cu o perdeà tot ce văzuse*».

Aceste cuvinte desvălue în mare parte caracterul religiunii egiptene şi îndeamnă la meditaţie. Cine ştie, dacă tocmai săvârşirea exactă a tuturor celor ce ne zic ele, n'a fost cauza principală a acelei minunate civilizaţiuni, a cărei frumuseţe şi măreţie rămâne, în felul ei neîntrecută!

Nu mai puţin însemnate sunt statuele de zeităţi.

In prima sală se găsesc câtevà *leontocefale*, în diorit, cari înfăţişează pe zeiţa *Sekhet* [1]).

Primele patru (No. 1, 2, 3, 4, după catalogul de Rougé) au o execuţie mai interesantă şi fac parte din perioada a treia a artei egiptene. Pe ele se află cartuşele lui Amenofis al III-lea, din dinastia a XVIII-a. Artistul s'a mărginit în lucrarea sa la linii generale, neglijând amănuntele. Capetele însă sunt cu îngrijire executate, respirând o rară vigoare. Poziţia imobilă — zeiţa e reprezentată stând pe tron — par'că convine aerului misterios, care învăluieşte această figuraţiune curioasă. Totuşi mâinele sunt din cale afară de manechin. Pletele zeiţei, orânduite în formă de roze, ajung până la gât, în jurul căruia se vede un colan. In mâna stângă ţine un simbol al puterii. Dintre basoreliefurite colecţiunii muzeului unele au o însemnătate mare atât pentru artist cât şi pentru archielog. Intre ele sunt vrednice de amintit unul, care reprezintă portretul lui Ramses al II, ale cărui trăsături sunt de o fineţă admirabilă: un cap tineresc, buze cărnoase, un nas puţin achilin, ochii de o tăetură viguroasă; şi din întreg se desprinde un aer de energie, de încredere în puterea proprie, de nobleţă, de măreţie.

Ar fi însă preà greu, şi poate lipsit de interes pentru cititori, de a se descrie chiar şi o mică parte din marea colecţiune ce posedă Louvrul, basoreliefuri, stele, altare, piramide funerare, tabele de libaţiuni.

Tot în prima sală de intrare sunt expuse sarcofagele de piatră, de o valoare pentru artă şi ştiinţă incontestabilă.

Ele sunt de două tipuri: 1) în formă de paralelipiped scobit, şi 2) în chipul unei momii. Materialul din care sunt lucrate este: bazantul, granitul şi calcarul.

Sarcofagul [2]) cu No. 9, lucrat în bazalt, adus muzeului de însuşi Champollion, se poate socotì drept capo d'opera a gravurei egiptene din perioada saită.

El fu consruit pentru un personaj, numit T'aho, preot al lui Imhotep fiu al lui Ptah, zău asimilat lui Esculap.

Monumentul este împodobit, atât pe din afară, cât şi pe dinăuntru cu diferite scene reprezintând călătoria mortului în lumea cealaltă. «Descripţiunea acestor scene ar umpleà un volum întreg. Ele sunt gravate în ordine retrogadă, începând dela căpătâiul sarcofagului».

Unele figuri n'au decât dimensiunea de un centimetru şi alcătuesc nişte adevărate miniaturi.

---

1) Sekhet erà o zeiţă solară, care se reprezentà în forma unei femei cu capul de leu, deasupra căruia se înalţà discul solar, împodobit cu un uracus, simbol al suveranităţii. Ea aveà legătură cu cultul lui Ptah şi titlul ei favorit erà «marea iubită a lui Ptah». Când în locul capului de leu aveà unul de pisică, luà numele de *Bast*. Cultul ei se ridică până în timpuri foarte vechi. (Vezi de Bougé, op. cit. p. 13—14; Perrot et Chipiez, op. cit. I p. 55—56; Maspero etc.)

2) Inălţime totală 1.20; lung. 2.85; lărg. 1.24.

Reprezentațiunile sunt împărțite în registre: Primul la stânga căpătâiului sacrofagului este indicat în legendă ca întâiul ceas al nopții de călătorie. «Un mare șearpe ocupă poarta. Soarele sub chipul unui berbec, apare în barca sa și e întâmpinat de diferite personaje, cari îl adoră. Deasupra, se vede o a doua scenă analoagă, care înfățișează ceasul al doilea al nopții de călătorie.

Pe flancul stâng, banda superioară cuprinde scena pedepsirei vrăjmașilor lui Osiris, decapitați înaintea lui; alți vinovați, legați și doborâți la pământ, sunt ținuți de Horus, care se recunoaște după capul său de uliu.

Dedesubt se vede o barcă solară, la care șarpele Aprofis, simbolul râului, reprezentat în corpul plin cu țepi în forma de cuțite, este mânat de zeița *Selk* [1]). Sensul general al acestor reprezentațiuni pare că arată ora III-a călătoriei: triumful lui Osiris asupra râului și pedepsirea vinovaților.

Pe flancul drept se vede Osiris ca judecător, stând pe un tron înalt, pânăla care se ajunge străbătând opt trepte. Inaintea sa se află diferite personaje; o scroafă, condusă de doi cinocefali, se depărtează într'o barcă, după ce a fost poate judecată. După explicațiunea dată de Champollion, ea ar desemnà lacomul pedepsit, al cărui suflet este închis în trupul acestui animal» Aceste sunt cele mai însemnate scene din exterior.

«In interior la cele dăuă căpătâie, se văd două zeițe înaripate, întinzând în semn de protecțiune aripele lor de-asupra mortului; ele sunt Nephthys și Isis, zeițe funerare. De fiecare latură se înșirează zece genii, cari adresează lui T'aho făgăduința reînvierii. Fundul sarcofagului este ocupat de zeița *Amenti*, care primește pe mort» [2]). Această figură se distinge prin trupul ei ușor, zvelt și prin chipul ei de un desen admirabil.

Acoperișul sarcofagului este și el gravat. In partea sa inferioară se află zeița cerului; de-asupra se vede un disc solar, împrăștiindu-și razele; un uliu cu cap de om înfățișează sufletul și ține în ghiare câteva inele, simbole ale lungilor perioade de ani. Jur împrejurul acoperișului se află gravați șacali, animalele zeiței Anubis, despărțiți printr'un ornament, alcătuit de trei feare de lance.

Restul acoperișului, cași sarcofagul însuși, este acoperit de ieroglife.

Monumentul acesta, a cărui frumusețe merită să oprească mai mult în fața lui pe vizitator, decât cum de obiceiu se întâmplă, face parte din operile dinastiei a XXVI-a sau din vremea lui Nectanebo (dinastia XXV-a).

Desemnul figurilor, precum și execuția, este de o frumusețe aleasă. Liniile sigure, simplitatea în orânduirea scenelor, realismul, totul în sfârșit satisface ochiul și chiar îl încântă.

(Urmează) **O. Tafrali.**

---

1) O formă neexplicată încă a zeiței Isis. Selk este înfățișată cu corpul de scorpion și cu capul de femee. Ea prezida la conservarea măruntaelor maniei, depuse în vasele Canope.

2) Em. de Rougé, *Notice des monuments etc.* p. 179—181.

Povestea unui craiu ș'a unui neam de oameni

fost odată un popor
De neam, cu mare viitor;
Frumos, deștept și bun, vioiu;
Voinic la muncă și 'n războiu.

Ș'avea el parte pe pământ,
Iubit cum fuse de cel sfânt,
De o țară-aleasă, câmp mănos,
De brazi la munte, marea 'n jos.

Luptase 'n veacuri tot din greu,
Cu crez în neam și 'n Dumnezeu,
Incât în urmă, a răsbit
Și el ce fuse greu robit.

Și dornic tare de bun traiu,
Și 'ncrezător în al său craiu,
Și 'n geniul său, la'l vieții spor
S'aducă partea-i, aveà dor.

Și craiul său și'l a adus,
De peste țări, dinspre apus,
Din neam de oameni, buni, curați,
La treaba asta, mult cercați.

Erà el, Doamne isprăvit,
Curat la cuget; mult dorit
Ca 'n cinste, muncă 'n viitor,
Să meargă 'n tihnă, ăst popor.

Dela sosire în al său stat,
El spuse verde răspicat,
Cu legea 'n mâini, sub jurământ:
„Sta-voi vrednic, până 'n mormânt"!

Și fù la fel, cât a domnit,
Muncind mereu, nehodinit;
Dorind spor mult, la toți ai săi,
Pildă, le stând, pe bune căi.

Nu a fost ziuă dela-Mnezău,
Să nu-i zorească în drumul greu,
Iubind pe toți, trăind curat,
Cum se prinsese-adevărat.

. . . . . .

Dar între dânsul și-al său popor,
Muncind ei harnic, cu-acelaș dor,
Se-aflau ai țării, conducători,
Sfetnicii Rigă-i, adesea ori.

Ăști oameni însă, mare păcat,
N'au fost cu toții cum s'ar fi dat.
Credeau, mulți, țara că-i pentru ei
Unealtă numai, la totul ce vrei

Mulți grăesc limbă, ce nu-i a lor,
Să țin tot mândri, lucra nu vor.
La bine 'n frunte, iar la nevoi:
«Toți să muncească, fără de noi»!

De's de sămânță..., ori dela sat,
Ajunși acolo, prin bunul sfat,
Tot albăstrime's; mulți s'au ajuns,
De le-a mers buhul, de popă tuns.

Și vor ei numai, muncì deloc,
Viață plăcută, bani și noroc;
Toate de-a gata, drum la Paris,
Benchet, avere, ca 'n.... Paradis.

Luptă 'ntre dânșii, cu un fel de vot,
Cu bani, făgadă, cu morți... cum pot;
Ca să mai stoarcă, ceva pe rând,
Din birul țării cât mai curând.

Ş'apoi, auzi-i, o Doamne sfânt,
Şi te 'ncruceşte, de a-l lor cuvânt:
Patrie, cinste, progres, popor...
Cum le înşiră, spre sporul lor!
. . . . . .

Puţini mai fost'au, acei cu suflet,
Şi care 'n viaţă, avură umblet,
Numai cu cinste, spre al obştiei spor,
Iubindu-şi ţara şi craiul lor.

Puţini aceia, cu caractere,
Stăpâni pe dânşii, nevrând putere
Minţind mulţimea; bine dorind,
Creştin cu suflet, ţării robind.

Ş'adesea plânsul chiar te cuprinde,
Şi de ruşine faţa-ţi s'aprinde;
Să vezi toţi răii în frunte duşi,
Şi păn-şi bunii, sub dânşii puşi.

Ei fac şi strică, după plăcere,
Şi de şi luptă, dar în tăcere
Mulţi se ajută; s'au înţeles,
Când din locmale, au de cules.

Spre a minţi lumea, a lor ziare,
Stau gata toate, ca nişte fiare,
Ne cruţând cinste, nici drept, nimic,
Murdărind totul, după tipic.

Ş'ajuns-au astfel, încât în ţară,
Nu-i omenie, tot e ocară.
Şi mulţi sunt încă, chiar plictisiţi
Că mai sunt totuşi oameni cinstiţi.

Nu-i loc în lume, cinstea să steà,
Ca la ăşti oameni, în stare rea;
Dela Vlădică, până la popor,
Câţi o au numai, pe buza lor.

Ş'atunci văzurăm că în oraşe,
Cuibare rele, mult pătimaşe,
Că e un merit să fii cinstit,
Şi chiar când ţara ta ţi-ai iubit.

Că crezu 'n Domnul, piere la ţară,
Beţia, viţiul, nu au hotară,
Muncă, dreptate, cinste... altar ?
Lenei, hoţiei, aduc ei har.

Ş'atunci văzuta'm curţi dărâmate,
Hambare 'n flăcări, vite 'njunghiate ;
In jaf, beţie, popor de rând,
Mai rău ca Turcii, tot distrugând.

Oameni în caznă, fete silite;
Moartea şi fapte ne 'nchipuite;
Prin foc şi sânge, cerând pământ,
In preajma zilei, Domnului sfânt.

Şi 'n urmă plumbul şi cazna 'n sate...
Şi, cine ar crede chiar tunul bate ?
Fraţii se-omoară; şi cad ades,
Nevinovaţii, ce 'n drum le ies.

Iată isprava, căiei greşite,
Ce ţării dat-au, cu legi pripite;
Cu dascăli, preoţi şi cârc-sardari,
Adesea brute, hoţi, panglicari.

Justiţia este mult horopsită,
Şi's mulţi aceia ce în ispită
Cad, şi dreptatea, adesea dau
Tocmai acelor, ce nu o au.

Administraţia, o pungăşie !
Adesea, bande 'n tovărăşie,
Date pe mâini de spânzuraţi :
Notar, primarul, jandarmi, juraţi.

Şi când răbojul s'a încheiat,
Ş'aevea fapta s'a arătat ;
Când cine-i oare răspunzător,
Numai orbeţii, să afle vor,

Poeţi, de-aceia, ce pe morminte
Plâng numai, sărbezi, cu seci cuvinte,
Ar vrea să facă răspunzător,
Gândiţi pe cine, pe Craiul lor.

Ah, unde este Alecsandri,
Pe cei de seamă, el a'i mândrì.
Şi Eminescu, de-ar fi trăit,
El, adevărul le-ar fi grăit.

Nu, vinovatul nu este Craiul,
Dar toţi aceia ce şi-au pus graiul
Şi fapta, numai, în a clădì
Pripit, şi răul a răspândì.

De vină-i numai, grecescul sânge
La mulţi ce curge şi e a plânge,
Deprinderi rele, de prin fanar,
Ce stau înfipte 'n a lor hotar.

De vină-i lipsa, iubirei bune,
Adevărate, de legi, ce pune
Şi pentru-oraşe şi pentru sat,
Mai sus de toate, regula 'n stat.

De vină-i boala ce copleşeşte
Neamul, din ţară, ce fudulește ;
Boală ce naşte multe nevoi,
Căci sunt de-avalma : ciocoi, ciocoi !
. . . . . .

Sus s'aibă dară, ce'i buni din fire,
Inima 'n piepturi şi cu simţire ;
Dreptul de-o seamă, la toţi să deà,
Şi datoriei, faţă să steà.

Credinţa iarăşi să stăpânească
Cu cinstea, fapta cea sufletească ;
Iar munca, bunul cel roditor,
Să fie sprijin, ăstu-i popor.

Din rostul ţării, piară 'n vecie,
Toţi gheşeftarii, breasla 'n trufie,
Hoţii, ciocoi, politiciani !...
Trăiască Craiul încă mulţi ani !

I. C. Artist.

10 Iunie 1907.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ (1906).

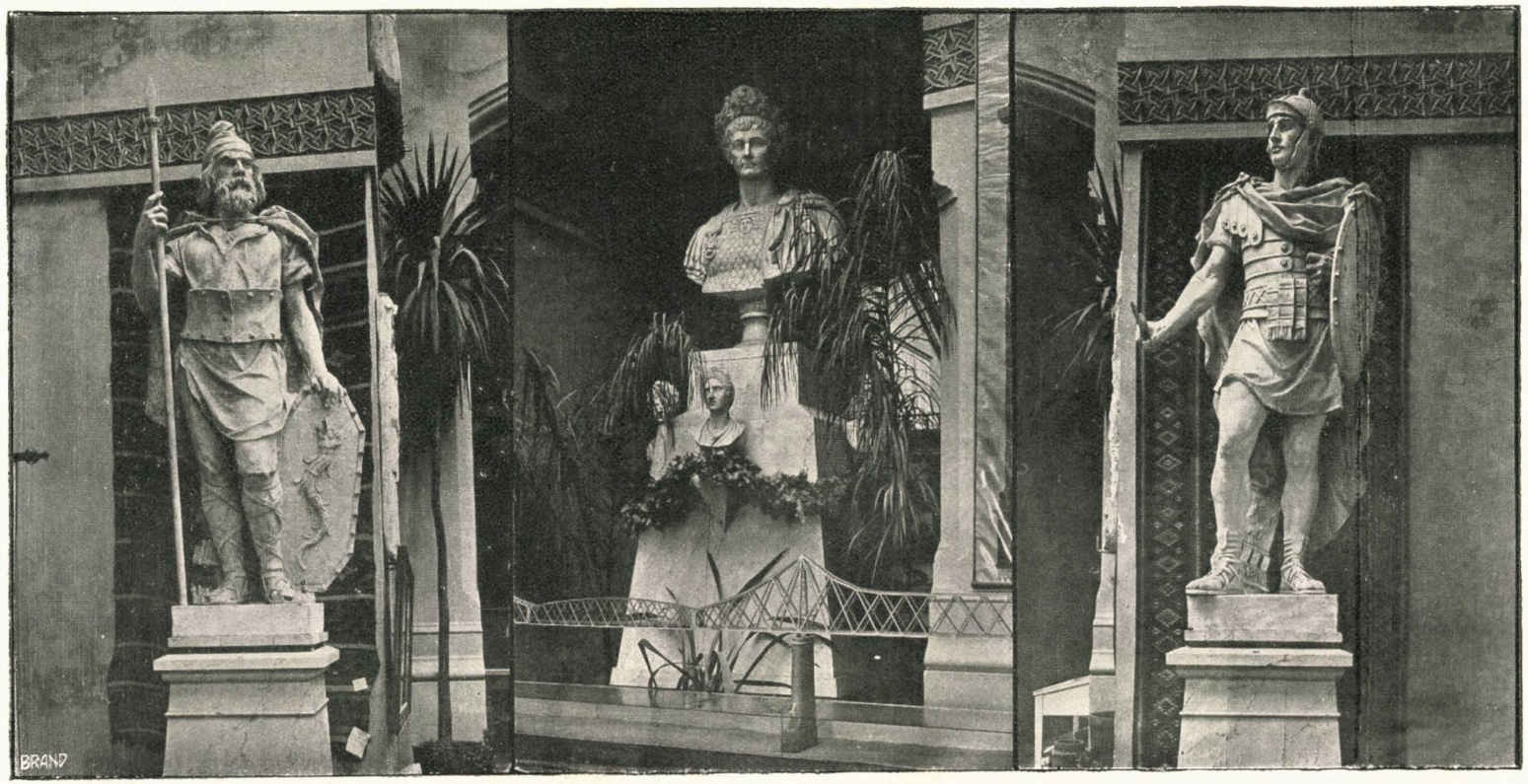

VEDERE DIN PALATUL ARTELOR. (PARTER).

Albert Baer, București

Bibl. Clasa Universitatii Iași

Dimitrie Brătianu

Dimitrie Brătianu s'a născut la 1818. Fiind copil mic, Kiseleff care venise într'o zi la tatăl său la Pitești, ținù pe micul Dimitrie pe genunchi și îndemnă pe tatăl lui să-l trimită la București ca să studieze. In Capitală, fù așezat la Vaillant care își aveà pensionatul în localul colegiului Sf. Sava. Cum el venise cam târziu, trebuià să învețe în timpul nopții mai îndelung; Vaillant îi interzise aceasta de vre-o câteva ori, și la urmă mai serios. Brătianu rugă pe tatăl său a-l scoate de acolo și luă casă cu chirie împreună cu un grec Tănase, care 'l înșelă mâncându-i banii, iar Brătianu se rugă de Poenaru, atunci director, ca să-i deà o cameră în Sf. Sava, ceeace se și făcù. La sfârșitul anului, eșì cel dintâiu; Știrbei îl luă la braț, se duse în camera lui și vorbì mult cu dânsul.

In etate de 16 ani, la 1835, plecă la Paris singur. Pe drum, făcù cunoștință cu un român din Transilvania care ziceà să vie Românii în Transilvania; el răspunse că România este țara Românilor și vorbì cu atâta căldură în cât acela îl luă în brațe și-l sărută. La Paris voì să intre în școala normală, dar n'a putut, și atunci s'a dedat dreptului. In colegiu se deosebise prin talentul lui în compoziținni. O scrisoare a sa către Michelet făcù pe acesta să-l menționeze la cursul său, zicând că de această scrisoare s'ar cutremurà sala. Michelet a avut o mare influență asupra lui.

Intră în luptă încă de pe la 1836; scrise articole în privința Românilor în presa franceză și mai ales în *Naționalul* sub pseudonimul Regnault; combătù pe baricadele franceze dela Februarie 1848; venì în țară unde intră în comitetul revoluționar; trecù cu ideea emancipării în Transilvania, unde într'o noapte friguroasă fù găsit de alți pribegi de prin Moldova, bolnav, într'un car cu fân; fù trimes la Constantinopol ca să prezinte Sultanului noua constituție spre confirmare; pribegì apoi proscris, prin Transilvania și mai în urmă în Anglia, unde cunoscù pe ilustrul Palmerston și pe lordul Dudley-Stuart cu care corespunse mult timp asupra stării țării noastre, așà că contribuì a aduce în 1853 chestiunea română în parlamentul englez.

In 1854, pe când țara erà ocupată de Ruși și Nemți, Brătianu se întoarse în țară spre a produce o mișcare, dar fără rezultat. Această întoarcere fù plină de aventuri. Plecă din Marsilia, se oprì în Malta, unde, spu-

neà el, prepeliţele treceau şi se prindeau chiar pe stradă; la Galipoli luă pasport, — aveà o maşină de fotografie ca să nu poată fi descoperit; când ajunse la Severin, dete Turcului ce-l treceà cu caicul o monedă mare bacşis de bucurie; acesta strigă că vine un personagiu însemnat. In Craiova mâncă o proclamaţie când simţì că vine prefectul la el. Fù nevoit a plecà din ţară. La Dresda erà să fie arestat; în fine scăpă.

Se întoarse în Bucureşti la 26 Iunie 1857. „Miercuri seara au intrat în Capitală patru din emigraţi, şi anume fraţii Stefan şi Nicolae Golescu, Dimitrie Brătianu şi Costache Rosetti. Venirea lor a aruncat o rază de bucurie asupra Capitalei noastre. In dealul Filaretului o adunare numeroasă de amici îi aştepta; bucheturi li s'au aruncat în trăsură şi tot felul de demonstraţii simpatice li s'au făcut.

„In sfârşit această măsură de dreptate reclamată de toate jurnalele române s'a îndeplinit, deşi cu mari anevoinţe şi cu condiţii".

Astfel scrie *Concordia* din 1 Iulie 1857, care a ridicat cea dintâiu glasul în favoarea intrării emigraţilor şi care nu lipseşte de a urà o bună venire celor intraţi şi o grabnică întoarcere celor ce se află încă departe.

Cu puţin mai înainte, în Aprilie 1857, a eşit de sub tipar în Berlin sub formă de broşură două scrisori atingătoare de organizarea Principatelor ca răspuns la circulara ce guvernul turcesc a adresat la 31 Iunie 1856 către agenţii săi diplomatici de pe lângă curţile străine. Dimitrie Brătianu, autorul acestei broşuri scrisă în franţuzeşte, dovedeşte legalitatea Unirii întemeindu-se pe tractatul din Paris care a recunoscut Principatelor o administrare naţională şi neatârnată de împărăţia turcească cum şi de oricare alt stat; că niciodată nu s'a aflat în Ţara Muntenească şi Moldova decât o singură naţionalitate românească; că locuitorii lor nu se privesc ca două popoare deosebite, că legile şi obiceiurile lor sunt aceleaşi; că Unirea va fi prin urmare consfinţirea iar nu violarea acestei stări de lucruri şi că astfel fiecare Principat, fără a pierde nici unul din foloasele ce-i sunt proprii, se va câştigà cu toate ale celuilalt [1]).

Reîntors în ţară, fù ales deputat al divanului Ad-hoc; scrise un memoriu coprinzător de dorinţele Românilor şi susţinù aceste dorinţi împreună cu Goleseu la congresul din Paris. Peste puţin, fù trimis din nou cu un protest împotriva actelor nepatriotice ale căimăcămiei celor trei, protest ce-l prezintă personal lui Napoleon III; se întoarse în ţară unde fù ales din nou deputat, şi lucră pentru Unirea Principatelor; fù numit ministru de Culte sub Cuza, când desfiinţă cenzura; conlucră la aducerea Prinţului străin; fù mai târziu trimis ministru plenipotenţiar la Constantinopol; apoi pentru puţin ministru de externe, şi în urmă prim-ministru; se retrase, intră în opoziţie contra fratelui său Ioan; fundă *Naţiunea* care încetă în curând din lipsă de mijloace. Se îmbolnăvì în 1891 şi murì în ziua de 8 Iunie 1892.

Violent, irascibil, vindicativ, neîncrezător, nesuferind discuţiunea; dârz în răspunsurile sale, însoţite de o mişcare a mânei drepte bruscă şi neplăcută; răspunzând cu glume în loc de argumente, şi având o memorie slabă.

Nervos, de acì vorbirea sa pripită; când vorbià aveà mişcări convulsive, strângeà din dinţi, dar erà plin de porniri puternice. Nu erà actor, însă aveà o pasiune exagerată.

---

1) *Opiniunea* ziar românesc tipărit în Paris, reprodus în *Concordia* 1857, Maiu 1, p. 94.

Firea sa romantică o descrie Michelet, în *Légendes démocratiques du Nord*, arătând cum el a însoțit pe d-na Rosetti în fuga acesteia din București la Giurgiu în 1848. Brătianu, erà îmbrăcat ca vizitiu țărănesc. La Giurgiu a sosit tocmai pe când ceilalți treceau cu vaporul în Rusciuc. Atunci el a plecat singur.

Idei politice n'a avut; economice slabe: în politica externă inamic al Rusiei, foarte neîncrezător în ea. A scris *O datorie de conștiință către țara mea* cu ocazia războiului din 1877. Ca reprezentant al țării la Constantinopol fù singurul om posibil a ne reprezentà atunci acolo. După moartea Goleștilor se desfăcù cu totul de fratele său și de Rosetti.

Când fù chemat la 1881 din Constantinopol, spre a compune cabinetul, după faimoasa declarație a lui Ioan Brătianu că parlamentul îl jenà în toate și se amestecà în administrație, el băgă în minister pe V. A. Urechiă la instrucție. Compunerea Cabinetului se făcù la Vasile Șiaicariu, în pensionul său de pe malul gârlei. V. A. Urechiă mai târziu i se arătă ingrat, căci la trei sau patru luni după numirea sa, când Senatul erà decis să deie Cabinetului Dimitrie Brătianu un vot de blam, Urechiă, după îndemnul lui Ioan Brătianu, aducea pe episcopi cu birja în Senat, deșì Dimitrie Brătianu îi zisese să împiedece cu orice preț pe popi de a veni la Senat în acea ședință. Această ingratitudine a fost plătită cu numirea lui Urechiă la instrucție și în noul Cabinet I. Brătianu, unde rămase până în August 1883. Greșeala cea mare a lui Dimitrie Brătianu în acel minister a fost de a amenință camerile cu vorbele: hoții la pușcărie... bănuiții la carantină. Altă greșeală a făcut că a prorogat Camerele peste termen, deșì Regele îl îndemnà să le închiză. Această prorogare a dat loc intrigilor de tot felul să se urzească și să se întărească împotriva lui. Lucrul cel mai bun ar fi fost de a închide Camerele, de a reformà în vacanță Cabinetul și de a se prezentà cu un minister omogen în sesiunea viitoare, apoi de a disolvà Camerele, lucru pe care nu-l puteà face înainte cu niște colegi care îl minau ca Rosetti și I. Brătianu.

Când steaua lui Ioan Brătianu începù să se înalțe, cei mai mulți părăsiră pe Rosetti și se grupară împrejurul fericitului om politic. Numai Dimitrie Brătianu ar fi putut zice: Victrix causa Dux placuit sed victa Catone.

Silver.

Concursul Camerei de Comerţ

DIN BUCUREŞTI

Palatul Bursei

Ultimul concurs publicat de Camera de comerţ din Bucureşti pentru clădirea Bursei, a provocat un adevărat scandal printre architecţii noştri.

Parte dintre concurenţi, ei înşişi au ridicat protestări energice şi au formulat acuzaţiuni grave privitoare nu numai la competinţă, dar chiar şi la onestitatea unora dintre membri juriului însărcinat cu examinarea concursului. Un architect distins d. Sp. Popescu a publicat în broşură (institutul de arte grafice «Eminescu») o critică foarte aspră atât a proectelor prezentate la concurs, cât şi a împrejurărilor obscure în care acesta a avut loc.

Fără a împărtăşi în totul acuzaţiunile aduse, credem că este bine să arătăm în câteva cuvinte şi numai în parte neajunsurile şi observaţiunile la care a dat loc faimosul concurs al Camerei de comerţ.

Este în afară de orice îndoială că sistemul concursurilor publice, care constă în a pune la încercare — în condiţiuni egale — toate talentele şi toate inteligenţele ţării, fiind singurul care dă putinţa de a alege printre nenumăratele soluţiuni ale aceleiaşi probleme, pe cea mai bună, pare a fi — în teorie — sistemul la care trebue să recurgă toţi acei care, cu bună credinţă, urmăresc acest rezultat.

Dar acest rezultat nu se poate obţine decât cu o singură condiţiune, şi anume aceea de a parvenì să angajăm în luptă, pe toţi sau pe cea mai mare parte a oamenilor speciali, cărora se adresează problema de rezolvat; — altfel, nu se poate atinge scopul urmărit, de vreme ce premiatul I-iu al unui *concurs restrâns*, poate să fie un neîndemânatic începător, faţă de mulţi din acei cari n'au luat parte la acel concurs.

Dacă în ţările civilizate şi cu moravuri demne sunt totuşi foarte nu-

meroși oameni superiori, artiști eminenți cari combat pe față sistemul concursurilor publice, pentru motive pe care socotim că este inutil să le arătăm aici, — la noi, acest sistem este cu desăvârșire condamnat.

Pentru ce ?... pentru multe și nenumărate cuvinte și mai cu seamă : pentrucă atât programele și condițiunile concursurilor, cât și compunerea juriilor de examinare, sunt alcătuite, în cele mai multe cazuri, fără chibzuință și fără cea mai mică grijă de a oferì concurenților garanțiele unei drepte și competente judecăți, — pentru că o nenorocită și îndelungată practică, a întărit în credința oamenilor de științe și a artiștilor, ideea, că concursurile publice nu servesc, la noi, decât pentru a mascà *hatârurile*, pe care un respect de pudoare, împiedică a le acordà pe față, protegiuților, pentrucă, în fine, încrederea ce ne acordăm unii altora a căzut așa de jos încât mulți gândesc că în același timp în care concurenții naivi își bat capul să răspundă cu demnitate apelului făcut, *omul de casă*, mai dinainte ales, studiază în liniște proectul definitiv, fără a duce grija rezultatului pe care ar puteà să'l aibă concursul public.

Acestea zise în mod general, iată și observațiunile ce avem de făcut în privința concursului Camerei de comerț din București. Pentru a fi scurt la vorbă, le vom reduce numai la două, care ni se par mai importante : una relativă la condițiunile concursului și alta la juriul însărcinat cu examinarea lui.

Condițiunile concursului prevedeau trei premiuri, destul de importante de vreme ce valoarea lor se urcà la 16.000 lei și se menționà că premiul I-iu se va dà «oricare ar fi fost valoarea proectelor prezentate» ; — și cu toate acestea, numărul concurenților care au răspuns invitațiunei Camerei de comerț nu a fost decât de 11, număr care în raport cu acela al architecților din țară (80—100) este cu totul neînsemnat.

Cari să fie cauzele acestei aproape generale abțineri ? Vom semnalà numai pe una : Camera de comerț promiteà, în adevăr, un frumos premiu I-iu de 8.000 lei ; dar totul se opreà acì și ea 'și rezervă dreptul de a face să se studieze proectul definitiv și să se execute clădirea «prin cine va găsì de cuviință».

Cine nu înțelege că o astfel de restricțiune, este singură în stare să înlăture dela concurs pe cea mai mare parte din architecții serioși ?

In adevăr, — dacă înlăturăm chestia timpului de care în diferite împrejurări putem dispune, — cari sunt specialiștii chemați la luptă cu ocaziunea concursurilor publice ?

Fără a gândì să facem vre-o aluziune răutăcioasă la vre-unul din colegii cari au luat parte la concursul Camerei de comerț, — noi îi împărțim în trei categorii :

Intâia categorie, — cea mai numeroasă, — este aceea a *architecților zișì*. Aceștia de obicei iau parte la orice soi de concursuri. Neștiința și inconștienta îi scutește de orice neliniște ; iar speranțele lor de izbândă se întemeiază mai mult pe ajutoare lăturalnice și oculte, decât pe calitățile proectelor ce sunt în stare să ticluiască.

A doua categorie este aceea a architecților pe cari îi vom numì *fabricați*, adică a acelora cari prin trudă și perseverență au ajuns să-și formeze un stoc de cunoștințe, un capital de forme întrebuințate de alții și capabili — cel mult — să alcătuiască prin împrumuturi, opere anonime, care în cel mai bun caz să nu necăjească bunul simț.

Țelul pe care aceștia îl urmăresc în concursurile la care iau parte, nu este atât gloria ce le va încorona succesul, cât suma pe care el o reprezintă.

In fine este și o a treia categorie, aceea a adevăraților architecți născuți și făcuți, cari, pe temeiul cunoștințelor dobândite, a inteligenții și talentului lor, totdeauna simulați de nobile năzuințe sufletești, sunt singurii capabili să conceapă înșiși, să născocească forme noi, să însuflețească opere caracteristice și originale. Ceeace îndeamnă pe aceștia și îi obligă să ià parte la concursurile publice, nu este, de sigur, câștigul bănesc ce le poate aduce premiul, ci onoarea de a vedeà realizate prin ei înșiși și în natură, operile pe cari le-au conceput numai pe hârtie.

Din simpla enumerare a diferitelor categorii de care am vorbit mai sus și din tendințele ce fiecare din ele urmăresc, se înțelege lesne fără o altă explicare, atât sărăcia numărului, cât și mediocritatea rezultatului ce a putut să deà concursul deschis de Camera de comerț din Capitală.

Ceeace însă este cu neputință de a se înțelege și ne pune pe gânduri în privința corectitudinei cu care a fost orânduit acest concurs, este hotărârea neașteptată luată de Camera de comerț în urma judecării concursului său. Deși prin publicarea condițiunelor concursului, ea nu promiteà decât recompense în bani, celor ce vor fi premiați, rezervându-și dreptul *de a face să se studieze proiectul definitiv și să se execute lucrările, prin cine va crede de cuviință*» totuși ea încredințează astăzi aceste sarcini concurentului pe care singură l'a clasificat I-iu.

Și atunci ne întrebăm: fi-va oare întemeiată acuzarea ce s'a adus, atât de un număr de concurenți, printr'o plângere ce au adresat «Societății architecților români», cât și de către d. architect Sp. Popescu prin broșura de care am vorbit mai sus, acuzare gravă, prin care să declară că între membrii Camerei de comerț sau ai juriului și între unii dintre concurenți, ar fi existat urâcioase învoeli prealabile? Nu se poate oare bănuì că rezerva neobicinuită publicată de Camera de comerț «*de a face să se studieze proectul definitiv și să se execute lucrările prin cine va crede de cuviință în afară de concurenți*» eră numai o amenințare destinată să facilitеze combinațiile alcătuite mai dinainte și să îndepărteze pe concurenții serioși cari ar fi putut să le pericliteze?

Intru cât privește valoarea proectelor prezentate la concurs, precum și competența juriului care le-a judecat, este de ajuns să reamintim înțelesul lămurit și deplin al programului care formează subiectul concursului, pentru ca să ne convingem cât de departe este Camera de comerț de adevărata soluțiune a problemului ce-i pare astăzi a fi rezolvat.

Cine zice *bursa* și îi cunoaște rostul, se gândește fără voe la nenumăratele exemple din trecut: la vechile bazilici romane, la localurile burselor din Evul mediu, Logia dei Lanzi din Florența, Logia bancherilor din Genua, bursa comercială din Londra, sau la cele moderne ca bursa din Bordeaux și amintindu-și-le, înțelege și știe că o bursă nu este alta decât un fel de piață acoperită, inundată de aer și de lumină și în care, la anumite ceasuri, se aglomerează toată negustorimea unui întreg oraș pentru a tratà afacerile lor, fie direct, fie prin intermediul samsarilor; mai știe că un astfel de local trebue să formeze un fel de continuare a pieții din afară, a pieții deschise sub cerul liber, cu care trebue să aibă cele mai numeroase și ușoare accese pentru comunicarea repede în afară, a tratativelor urmate înăuntru.

Aceste singure considerante sunt de ajuns pentru a conduce pe specialiștii abili, atât întru alcătuirea și distribuirea practică a încăperilor interioare, cât și întru caracterizarea estetică a exteriorului clădirei în care trebue să se citească, fără indicații scrise, rostul și destinația ei.

Ce ne dă proectul adoptat pentru execuție de Camera de comerț a Capitalei ?

Ca parte practică : o sală de bursă joasă și obscură, destinată pare-se comercianților condamnați la moarte prin sufocare, cu servicii imediate în afară de orice comunicație directă, cu galerii și culoare destinate pare-se cultului vestalelor și în care ele vor trebui să întrețină pe veci lămpile nestinse, în fine cu accese dificile și insuficiente spre stradă, ea însăși cu mult preà îngustă pentru a încăpeà fără pericol mulțimea ce staționează în totdeauna în fața acestui soiu de localuri.

Ca parte caracteristică și estetică a fațadelor, noi afirmăm împreună cu aproape totalitatea specialiștilor că ne depărtăm cu totul de opinia juriului care descopere acest caracter și această estetică în «*acurateța și îngrijirea desemnului*» în «*amenagiarea axelor*» și nu mai știm în ce alte mărunțișuri de acest fel. Din acest punct de vedere, noi suntem convinși că viitorul local plănuit de Camera de comerț va alcătui, pentru toate generațiunile viitoare, o nedescifrabilă enigmă; ei vor puteà crede că au în față o importantă casă de speculă, un han bogat ; dar niciodată nu vor puteà bănui că în dosul unor ziduri înflorite și banale se ascunde una din puținele clădiri susceptibile de forme mari și monumentale : *o bursă*.

I. Mincu.

STUDII DE LITERATURĂ DRAMATICĂ

Shakespeare

Il est décidément dans la destinées des vrais génies de traverser une période de pénombre et de crépuscule, après le resplendissement de leur gloire. C'est le coucher du soleil; mais, comme le soleil, le génie doit reparaître dans léclat d'une nouvelle aurore.

Em. des. Essarts

Dacă cineva ar voì să dovedească relativitatatea aprecierilor făcute de către criticii literari, chiar atunci când ei sunt de bună credinţă, i-ar fi greu să găsească un exemplu mai convingător, decât acela al criticelor lui Shahespeare şi monumentalei lui opere dramatice. Pe când unii, precum *Victor Hugo* şi *Alexandre Dumas*, îl socoteau ca semizeu; alţii compatrioţi ai săi chiar îl găseau cu mult mai puţin decât mediocru. Astfel, *Johnson* spuneà despre dânsul, că «tragediile lui sunt produsul industriei, iar comediile sale sunt produsul instinctului». *Green* îl numià «inimă de tigru îmbrăcată în piele de comedian».

Acesta este marele păcat al sufletului omenesc, că nici odată aproape nu poate să judece cu totul drept. Intocmai ca iubirea şi ura, admiraţia şi desgustul trec foarte adesea peste hotarul judecăţii bine cumpănite.

Neapărat că Shakespeare n'a fost nici semizeu şi nici inimă de tigru; după cum nici opera sa literară nu se poate socotì ca fiind cu desăvârşire cea mai artistică sau, din potrivă, un produs industrial şi intructiv. Şi după cum frumuseţea măreaţă a unui munte nu poate fi admirată în adevărata ei splendoare decât când îl privim dela anumita îndepărtare; tot astfel unele opere literare nu pot fi văzute în adevărata lor strălucire, decât după o oarecare trecere de timp dela producerea lor.

Astăzi, după aproape trei secole dela moartea genialului poet englez, convingerea asupra valorei scrierilor sale este aproape unanim stabilită şi se poate rezumà în puţine cuvinte. Shakespeare este socotit ca cel mai neîntrecut autor dramatic; iar scrierile lui ca monumente literare nu neperitoare — căci totul piere, — dar având o putere de rezistenţă ce nici nu se poate socotì.

In potriva acestei admirații aproape unanime a genialelor opere ale lui Shakespeare, s'a ridicat acum de curând Tolstoi [1]), celebrul romancier și moralist rus.

Cei cari cunosc concepțiile lui despre artă, nu vor fi tocmai mirați că după opinia sa, Shakespeare «nu numai că nu poate fi socotit ca scriitor genial, dar nici chiar ca mediocru»; iar scrierile lui; ca «nule și imorale».

De altfel, acest lucru l'a spus deją cu mult mai naintea lui *Voltaire*. Deosebirea între dânșii, cu privire la Shakespeare, stă în criteriile după care l'au judecat. *Voltaire*, din punctul de vedere al clasicismului; iar Tolstoi, din acela al credinței religioase.

I

Făcând abstracție de aceia care judecă o scriere literară după cum le dictează patima sau interesul și ocupându-ne numai de criticii ale căror aprecieri sunt cu mult mai pe sus de aceste josnice mobile, vom vedeà că nici aprecierile lor nu sunt cu totul obiective. Gusturile lor artistice sunt modelate după credințele religioase și convingerile lor sociale. Așà ne explicăm pentru ce un roman al lui Zola, orcât de bine ar fi fost scris, nu puteà să placă nici de cum lui *Brunetière*. Căci concepțiile pe care le aveau dânșii despee artă erau diametral opuse. Pe când *Zola* susține că literatura trebue să fie în strânsă legătură cu știința experimentală, convingere care-l făceà pe el, literatul, să se socotească discipol al celebrului fiziologist *Claude Bernard*, *Brunetière* susțineà din potrivă că literatura nu trebue să aibă nimic de a face cu știința.

Pe când *Zola* erà un adept al materialismului, Brunetière erà spiritualist și a sporit prin a devenì un catolic devotat al papei. Erà firesc dar ca spiritualistului *Brunetière* să i se parà «vulgare» scrierile materialistului *Zola*.

Tot astfel este cazul cu Tolstoi și Shakespeare.

In scrierea sa intitulată: *Ce este arta?* Tolstoi o definește în felul următor: «Arta nu e un mijloc de plăcere sau de petrecere; ea este un organ vital al omenirii, care transportă în domeniul sentimentelor concepțiile rațiunii. In timpurile noastre, concepția religioasă a oamenilor are ca temelie înfrățirea universală și ca țintă fericirea ce rezultă din această înfrățire: arta trebue să transporte această concepție în domeniul sentimentelor.

«Menirea artei adevărate este nemăsurat de mare: cu ajutorul științei și călăuzită de religie ea trebue să caute a face ca această unire pașnică dintre oameni, care astăzi nu se obține și nu se menține decât prin mijloace externe, precum tribunale, poliție, azistență publică, inspecția muncii, etc., să se poată îndeplinì prin liberul și veselul consimțimânt al tuturor.

«Arta trebue să distrugă violența. Și numai ea singură poate face aceasta» [2]),

După cum vedem, Tolstoi este utilitarist în artă și numai utilitarist.

Iar în privința scopului pe care trebue să-l urmărească drama, el spune următoarele: «Pentru ca să aibă drept la existență și să fie socotită operă

1) Tolstoi. *Shakespeare.* Trad. du russe par Bienstock [1907]. C. Lévy.
2) Tolstoi,-*Shakespeare*, pag. 262—3.

serioasă, drama trebue să servească la esplicarea conştiinţei religioase» [1]) dintr'o anumită epocă.

Tolstoi explică în felul următor conştiinţa religioasă: «Totdeauna, în orice epocă şi în orice societate omenească, există un simţ religios de ceeace este bun şi de ceeaçe este rău, comun tuturor oamenilor din acea societate, şi acest simţ religios este acela care hotărăşte asupra valoarei sentimentelor exprimate prin mijlocirea artei.

«De aceea, la toate popoarele, arta care a exprimat sentimentele isvorâte din conştiinţa religioasă, a fost judecată ca bună şi încurajată... Astfel a fost la Evrei, la Greci, la Romani, la Chinezi, la Egipteni, la Indieni, precum şi la cei dintâiu creştini» [2]).

«Pentru ca drama să aibă însemnătatea ce i se atribue, trebue să servească la aplicarea conştiinţei religioase» [3]).

De aceea, «pentru ca să scrii o dramă, trebue mai întâiu de toate să ai de spus oamenilor ceva interesant, ceva privitor la raportul dintre om şi Dumnezeu, dintre om şi lume, dintre om şi tot ceeace este etern şi nesfârşit» [4]).

Acestea sunt, expuse pe scurt, ideile lui Tolstoi privitoare la artă în genere şi la dramă în particular. El nu admite decât arta religioasă. Erà firesc prin urmare ca dânsul să fie împottiva operelor lui Shakespeare, care n'a ţinut socoteală nici de sentimentele religioase predomnitoare în societatea din epoca sa, şi nici nu a făcut din scrierile sale un mijloc de propagandă. El ne-a zugrăvit pe om aşa cum este, — nu cum ar trebuì să fie, — stăpânit de patimi şi veşnic în luptă cu semenii săi, — luptă în care de obiceiu isbândesc cei răi în paguba celor buni.

De bună seamă că dacă ar fi urmărit ceeace pretinde Tolstoi că trebue să urmărească arta; atunci n'ar fi ajuns la o celebritate atât de mare şi durabilă.

Căci, la drept vorbind, nici Tolstoi n'a devenit celebru prin scrierile sale tendenţioase; ci tocmai prin acelea care nu au fost scrise pentru propagandă. Vorbim de celebrele sale romane *Răsboiu şi Pace* şi *Ana Karenina* pe care autorul lor, spre marea noastră surprindere, regretă că le-a scris.

Dintre toţi scriitorii ruşi, poate că Tolstoi este singurul ale cărui scrieri se apropie mai mult de acelea ale literaţilor din Occident; căci sunt lipsite de grosolăniile sau, în orice caz, de unele părţi vulgare pe care le întâlnim chiar şi în *Turghenef* câte odată şi dese ori în *Gogol, Dostoievski, Gorki* şi alţii.

Această rară calitate a lui Tolstoi se observă mai ales în aceste două romane. Cu toate că acţiunea lor cam tânjeşte, cu toate că peripeţiile pe cari ni le înfăţişează nu sunt înlănţuite în felul măestrit care se observă în romanele lui *Maupassant* sau ale lui *Alphonse Daudet;* dar descrierile sunt de un colorit neîntrecut, observaţiile psihologice foarte subtile şi zugrăvirea caracterelor cât se poate de plastică. Autorul pare că te plimbă prin locurile pe care ţi le descrie şi îţi dă iluzia că ai trăit o întreagă viaţă cu personajele pe care ţi le zugrăveşte.

Dupăce arta lui a devenit tendenţioasă, operele ce a produs au fost

1) Tolstoi,-Shakespeare, pag. 138.
2) Ibidem pag. 231.
3) Ibidem pag. 137.
4) Tolstoi,-Shakespeare, pag. 131.

de mai mică valoare artistică. Astfel este, bunăoară, cel din urmă roman al său, *Reînviere*, în care deşi acţiunea este mai curgătoare decât în celelalte două, dar este mai forţată şi lasă a se întrevedea foarte limpede că autorul s'a servit de opera sa ca de un mijloc de propagandă. In Tolstoi, aşa cum ni se înfăţişează acum, admirăm mai mult pe apostol decât pe literat.

II.

Ce condiţiuni trebue să îndeplinească o scriere poetică de valoare? După credinţa lui Tolstoi sunt următoarele:

Mai întâiu de toate trebue ca *subiectul* să fie interesant. Cu cât subiectul interesează mai mult viaţa omenească, cu atât opera va fi mai valoroasă.

Judecate din acest punct de vedere, scrierile lui Shakespeare sunt «nule şi imorale». In dramele lui sunt îngrămădite «cât se poate mai multe întâmplări, crime, caraghioslâcuri şi disertaţii» [1]).

Dar asupra naturei subiectelor din dramele lui Shakespeare, aşa cum e judecată de Tolstoi, am vorbit în capitolul trecut. In ceeace priveşte «lipsa lor de interes» pentru oameni, vom vorbì ceva mai târziu, când ne vom ocupà de o anchetă făcută în Rusia.

Forma unei scrieri dramatice, de asemenea este supusă mai multor condiţii.

In primul rând se cere ca limbajul să fie apropiat, să fie potrivit cu caracterul persoanei care vorbeşte.

Lui Shakespeare îi lipseşte această calitate fără de care nu poţi zugrăvì caractere. «Toate personajele lui nu vorbesc limbajul lor propriu, dar în totdeauna acela al lui Shakespeare, — această vorbire în imagini, artificială, pe care nu numai că n'ar fi putut'o vorbì personajele pe care dânsul ni le înfăţişează, dar în genere, în nici un timp şi în nici o ţară, n'a putut'o vorbì nimeni» [2]).

«Ceva mai mult: Toate sufer de mâncărime de limbă.

«Indrăgostiţii, aceia cari sunt gata să moară, luptătorii, muribunzii: toţi vorbesc cu mult mai mult decât ar trebuì, şi despre lucruri cu totul neaşteptate, care nu au nimic de-aface cu acţiunea» [3]).

Lui Shakespeare i-a lipsit calitatea de a zugrăvì caractere.

«Iar personajele care se disting printr'un caracter bine definit, sunt împrumutate din opere scrise înaintea sa, din isvoarele de unde 'şi-a scos dramele sale, — şi cele mai multe nu sunt zugrăvite prin mijlocul dramatic, care constă în a face pe fiecare să vorbească limbagiul său propriu; dar prin mijlocul epic al povestirei unora despre calităţile celorlalte» [4]).

Un alt defect al dramelor lui Shakespeare, judecate din punctul de vedere al formei, este *lipsa de măsură*. «La el totul este exagerat. Sunt exagerate faptele, urmările lor şi discursurile personajelor. De aceea la fiecare pas este nimicită putinţa impresiunii artistice» [5]).

Dar nici situaţiile din piesele lui Shakespeare nu sunt mai fireşti.

1) Tolstoi,-Shakespeare, pag. 131.
2) Ibidem, pag. 65.
3) Ibidem, pag. 66.
4) Ibidem, pag. 67.
5) Ibidem, pag. 94.

Imprejurările în care ne înfățișează personajele sunt așa de puțin *naturale,* încât cititorul sau privitorul nu numai că nu pot compătimi la suferințele lor, dar nici nu-i poate interesă ceeace văd sau citesc» [1]).

In piesele lui Shakespeare se observă o mulțime de *anahronisme.* «Toate personajele dramelor sale nu trăesc, gândesc, vorbesc și se poartă potrivit cu timpul și locul» [2]). Deși acțiunea din *Regele Lear* se petrece în secolul VIII-lea a. Chr., totuși personajele se găsesc în condițiuni care nu erau cu putință decât în evul mediu».

O altă calitate de căpetenie care se cere unui autor, este *sinceritatea*, adică dânsul «trebue să simtă în mod viu ceeace ne înfățișează» [3]).

Shakespeare este lipsit de aceasta. «In toate dramele sale se observă artificiul intenționat; se vede că dânsul nu exprimă ceeace simte și se mai constată un mare abuz de jocul de vorbe» [4]).

Așà dar, «operele lui nu corespund cerințelor nici unei arte și, între altele, tendința lor este dintre cele mai josnice și imorale» [5]).

S'ar puteà, spune Tolstoi, ca mulți să-mi invoace în favoarea lui Shakespeare unele cugetări adânci și apropouri frumoase, ce s'ar fi găsind în piesele sale. Dar eu nu socotesc aceasta drept calitate; căci «cugetările și apropourile frumoase pot fi prețuite într'o scriere în proză, într'un tratat, într'o colecție de aforisme, nu într'o scriere dramatică al cărei scop este să ne deștepte interesul pentru subiectul înfățișat. De aceea, chiar dacă apropourile frumoase și discursurile din Shakespeare ar conține multe cugetări adânci și noi — *ceeace nu e* — totuși nu ar puteà constituì calitatea unei opere poetice, artistice» [6]).

Mulți au atribuit lui Shakespeare, rara calitate de a zugrăvì caractere. Este interesant cum caută Tolstoi să explice aceasta... «Shakespeare—ne spune dânsul — aveà dibăcia să deà o desfășurare deosebită scenelor sentimentale.... Scenele în care se produce ciocnirea mai multor sentimente opuse unele altora sunt conduse cu putere și siguranță și, prin mijlocirea unor actori valoroși, reușește cel puțin pentru un moment să deștepte interesul privitorilor pentru personajele care sunt în acțiune» [7]).

In rezumat, operele lui Shakespeare nu valorează nimic nici ca coprins nici ca formă; căci coprinsul nu ne interesează, iar forma nu este artistică.

Cum se aplică atunci gloria sa? Această glorie este cu totul artiificială și ea a fost proclamată în Germania de către *Goethe*, și susținută mai pe urmă de către criticii de artă germani «lipsiți de sentimentul artistic» care au născocit teoria estetică în puterea căreia o concepție definită, religioasă a lumei nu este nici decum trebuincioasă într'o operă de artă în general și în dramă în particular. Ei spun că «pentru țesătura dramei este de ajuns reprezentarea caracterelor omenești și a pasiunilor, și că nu numai că nu este nevoe de o consacrare religioasă a celor ce se reprezintă, dar că, ceva mai mult arta trebue să fie *obiectivă*, adică să înfățișeze fapte, independent de valoarea lor morală» [8]).

---

1) Ibidem, pag. 61.
2) Ibidem, pag. 61.
3) Tolstoi,-Shakespeare (în *Revue bleue.* 1 Dec. 1906.
4) Ibidem.
5) Ibidem în (Revue bleue 1 Dec. 1906).
6) Tolstoi,-Shakespeare, pag. 91—92.
7) Tolstoi,-Shakespeare, pag. 88—89.
8) Ibidem, pag. 128.

«Insă cauza principală a gloriei lui Shakespeare este că dramele sale sunt *pro captu lectoris*... corespund adică spiritului imoral şi nereligios al oamenilor din clasele superioare ale actualei noastre societăţi» [1]).

III

La această critică aspră a lui Tolstoi în potriva lui Shakespeare şi a pieselor sale s'a răspuns în modul cel mai convingător cu putinţă, chiar în Rusia.

Pentru a se vedeà dacă în adevăr piesele lui Shakespeare nu interesează poporul aşà după cum susţineà Tolstoi, s'a procedat la următoarea anchetă interesantă, al cărei rezultat a fost publicat şi la Paris de către d. *M. Delines* în ziarul *Le Petit Temps* din Martie, iar în traducere a fost reprodus la noi în *Voinţa Naţională* din 24 Martie şi în *Epoca* din 23 şi 24 Martie.

S'au citit în faţa unui mare grup de ţărani *Regele Lear* şi *Hamlet*, piesele cele mai criticate şi găsite de către Tolstoi ca fiind cele mai nenaturale, precum şi sguduitoarea dramă *Othelo*.

S'a dovedit cu această ocazie că marele dramaturg englez poate fi tot aşa de gustat de către popor, după cum este de către clasele superioare ale actualei noastre societăţi al cărei spirit este «imoral şi nereligios».

Este adevărat că monologul din Hamlet («A fi sau a nu fi») a trebuit să fie citit de 3 ori; însă lucrul acesta nu este deloc surprinzător, ştiut fiind cât de greu este chiar unui om cult a-l pătrunde şi a-i aprecià frumuseţea, numai dintr'o singură audiţie.

Nu este oare acesta cea mai bună dovadă că Tolstoi s'a înşelat, când a spus că acţiunea din piesele lui Shakespeare este forţată şi că sentimentele care se exprimă întrânsele sunt nefireşti ?

D. *Michel Delines* conchide în următorul fel:

«Este în adevăr surprinzător că simţirea ţăranului incult pentru frumuseţile lui Shakespeare, să fi scăpat din vedere lui Tolstoi, care totuşi cunoaşte adânc pe ţăranul rus. Singura explicaţie a acestui dispreţ ciudat e numai acel spirit de împotrivire în contra oricărei păreri primită de către alţii, ce l-a arătat Tolstoi cu învierşunare chiar din tinereţe».

Noi credem că, probabil, scriitorul francez se înşeală şi găsim mai de admis părerea că Tolstoi nu cunoaşte destul de bine psihologia ţăranului rus.

Este foarte caracteristică următoarea întâmplare din viaţa sa. Dânsul a scris pentru ţărani piese de o foarte mare forţă dramatică. *Puterea întunericimelor* [2]), în care *Nikita* eroul piesei, după ce făptueşte mai multe crime care nu puteà fi descoperite şi de pe urma cărora el ar fi putut să tragă foloase mari—se denunţă singur autorităţilor. Citind Tolstoi această piesă mai multor ţărani, a văzut contrariu aşteptării sale, că ei nu aprobau purtarea lui Nikita; iar unul dintre dânşii a şi spus chiar, că el a fost un prost că s'a denunţat singur, tocmai când erà gata să guste liniştit din fructul crimelor sale. Şi s'a întâmplat acest fapt curios, că această dramă care a fost scrisă de Tolstoi pentru ţărani, n'a plăcut ţăranilor; ci din potrivă a fost foarte

1) Ibidem, p. 132.
2) *La puissance des ténèbres*. Trad par E Halpérine. Paris, Perrin.

mult gustată de către lucrători şi burghezi, pe cari el îi numeşte cu dispreţ «orăşeni».

Un învăţat istoric englez *Thomas Rymer*, care a trăit între anii 1641 şi 1713, a judecat în felul următor mişcătoarea dramă *Othelo* şi se spune că această părere erà împărtăşită şi de către alţi critici şi literaţi din timpul său:

«Morala acestei fabule — spune dânsul — este de bună seamă foarte instructivă. Gospodinele pot trage din ea învăţătura, că trebue să-şi supravegheze mai bine albiturile. [Se ştie că peirea Desdemonei a rezultat din cauza unei batiste ce a pierdut şi de care Jago s'a servit ca s'o calomnieze lui Othelo că-i este necredincioasă].... Ce impresie reconportantă şi folositoare ar puteà produce o asemenea poezie asupra unui auditor? Şi la ce altcevà ar puteà servì, decât ca să ne rătăcească bunul simţ, să ne turbure mintea, să ne pervertească instinctele, să ne conrupă gustul şi să ne umple capul cu vanitate, cu zăpăceală şi cu sgomot?»

Ţăranii în faţa cărora a fost citită această piesă au dat dovezi de mai mult bun simţ, decât criticul de care ne ocuparăm. Ei au fost pătrunşi de frumuseţile dramei, de toate acele suferinţe grozave prin care a trecut Desdemona şi chinurile geloziei de care erà coprins Othelo. «Chipurile galbene, mişcate, ochii deschişi mari, plânsetele nervoase abià stăpânite, arătau că impresia erà puternică».

«Când venì catastrofa finală [omorârea Desdemonei de către Othelo], lacrămile curseră şiroae şi publicul rămase adânc mişcat şi nervos.

— «Eu pe Othelo îl plâng mult! strigă o lucrătoare tânără. Ea, săraca, nu s'a chinuit mult, dar el, ce a trebuit să îndure!»

Tot cu ocazia acestei anchete, s'a văzut că observaţiile ţărancelor asupra lui Hamlet se potriveau cu acelea făcute de către învăţaţi.

IV.

Dacă am analizà rând pe rând învinuirile pe care le face Tolstoi pieselor lui Shakespeare, am vedeà numai decât că dânsul nu ne-a spus nimic nou.

Cine oare dintre cei înzestraţi cu spiritul de observaţie, n'a văzut că în dramele lui Shakespeare toate personajele fac filosofie şi toate vorbesc în imagini? Dar aceasta nu împiedecă nicidecum ca ele să placă.

Orice scriere literară şi mai ales teatrală este ceva convenţional. Realitatea aşa cum e nu ne poate fi înfăţişată de nimeni. Şi este de mirat cum unii pretind, ca într'o acţiune care se desfăşoară pe scenă să fie mai multă logică, decât se observă în viaţa de toate zilele.

Este adevărat că în viaţa reală oamenii nu vorbesc în imagini, nici nu sunt toţi filosofi. Dar în schimbul acestei abateri dela adevăr, ni se dau spre compensare imagini de o neîntrecută bogăţie poetică şi ni se exprimă idei de o adâncă filosofie. Iar farmecul pe care ni-l produce este atât de mare în cât nici nu mai ţinem socoteală că ele nu s'ar puteà să fie spuse de către persoanele care le rosteşte. Acesta e un mare merit al lui Shakespeare.

Şi când Tolstoi spune că apropourile şi cugetările filosofice nu-şi pot aveà sau nu trebue să-şi aibă locul decât într'un tratat, într'o colecţie de aforisme, — prin aceasta pledează chiar împotriva propriilor sale opere, care sunt presărate cu asemenea cugetări.

O scriere literară valorează cu atât mai mult, cu cât pe lângă valoa-

rea estetică mai are şi o valoare filosofică. Şi lucrul acesta devine cu atât mai trebuincios, cu cât omenirea devine mai cultă. Scrierile care nu sunt decât descriptive, nu pot aveà viaţă lungă.

Şi tocmai aceasta este una din rarele calităţi ale lui Shakespeare, că în sufletul său au fost întrunite bogata imaginaţie de poet cu gândirea profundă de filosof. Dânsul a fost înzestrat cu marea calitate de a ne exprimà cugetări adânci prin mijlocirea unor fermecătoare imagini poetice.

Că lucrul nu se petrece şi nici nu se poate petrece astfel în realitate, nouă puţin ne pasă. De realitate suntem sătui, şi tocmai aceasta cerem dela artă; ca să ne înfăţişeze realitatea estetizată, poetizată.

Dacă însă Shakespeare ar fi avut numai această calitate, atunci probabil că scrierile sale nu l'ar fi făcut relativ nemuritor. Căci oricât de mare ar fi ea, nu este tocmai aşa de rară.

Tolstoi mai impută lui Shakespeare anacronismele ce se găsesc în piesele sale. Dar nici această imputare nu este nouă: i-a făcut'o dajà *Voltaire* înaintea lui.

Nici o scriere literară, ori cât de genială ar fi, nu are şi nici nu poate aveà o valoare estetică absolută. Insă cu cât calităţile ei covârşesc defectele, cu atât ea este mai mare.

Aceasta se poate aplicà şi pieselor lui Shakespeare. Chiar dacă unele dintre ele păcătuesc împotriva adevărului istoric, însă puterea lor dramatică este atât de mare şi desfăşurarea acţiunii atât de măestrită, în cât pierdem din vedere acele defecte.

După cum se ştie, Shakespeare, pentru plăsmuirea pieselor sale, a recurs la legende şi întâmplări istorice. Subiectele pieselor lui nu sunt deci cu totul originale. Dar cine oare ar puteà să-i facă o vină din aceasta. Din potrivă, poate că meritul său este mai mare, că a putut şi a ştiut să imprime unor lucruri deja cunoscute, pecetea originalităţii şi genialităţii sale. Ideia că valoarea unei scrieri literare stă mai puţin în originalitatea subiectului, decât în felul cum îl tratezi, coprinde mult adevăr.

Şi lui *Edmond Rostand* i s'a imputat un anacronism ce s'ar fi găsind în drama sa *Cyrano de Berjerac* — este vorba de nişte personage care au trăit cu mult mai târziu decât în timpul în care se petrece acţiunea; totuşi aceasta nu a împiedecat ca acest giuvaer literar să placă foarte mult nu numai francezilor, dar aproape întregei lumi culte. Şi lucrul erà firesc, căci ceeace pretindem în primul rând nu este adevărul istoric, ci cu totul altceva: însemnătatea sau frumuseţea subiectului şi măestria formei.

V.

De ce dramele lui Shakespeare au plăcut şi plac aproape tuturor?

Nimic mai schimbător decât gusturile omeneşti. Nu numai că ele se schimbă dela o generaţie la alta; dar chiar la o singură generaţie nu rămân mereu aceleaşi. Fenomenul acesta se întâmplă deseori chiar şi unui singur om. La fiecare epocă a vieţii sale, gusturile lui estetice — vorbim de cei care le au — nu rămân aceleaşi. Şi se întâmplă de multe ori, ca o scriere ce i-a plăcut sau nu în tinereţe, să nu-i mai placă sau să-i placă la vârsta matură.

Ei bine, cu toate aceste fluctuaţiuni la care este supus gustul estetic al oamenilor, totuşi scrierile lui Shakespeare nu s'au pierdut încă în «vastul

ocean» al uitării. Cum se explică aceasta? Toată explicarea stă în foarte rara şi neîntrecuta lui calitate ca să întrupeze pasiuni. De aceea scrierile sale sunt în totdeauna de actualitate; căci a pus în joc şi a turnat într'o formă cât se poate de măestrită parte din sufletul omenesc, care este cea mai puţin schimbătoare: *partea afectivă.* Dânsul a întrupat iubirea în *Romeo şi Julieta;* gelozia, în *Othello;* avariţia în *Shylock;* remuşcarea, în *Macbeth.*

S'ar puteà obiectà de către unii, că şi în scrierile literare ale altora este vorba tot de pasiuni şi cu toate acestea ele nu au putut rezistà timpului. Faptul este adevărat; dar sunt rare cazurile în care patimile sufleteşti ale omului să fi fost înfăţişate în mod atât de plastic şi de complect, scoţându-li-se în relief părţile cele mai caracteristice ale fiecăreia. Şi dacă mai avem în vedere şi forma sub care ni le-a înfăţişat. ne explicăm uşor succesul neîntrerupt aproape şi neîntrecut al dramelor lui Shakespeare.

Dar mai este o dramă care, cu toate că în nici unul din personajele ei nu este întrupată vre-o pasiune, a tost şi este poate cea mai gustată dintre toate scrierile marelui dramaturg englez. E vorba de *Hamlet,* căreia Tolstoi nu-i găseşte nici o calitate. Cum se explică succesul persistent al acestei piese? Prin măestria cu care autorul a ştiut să abordeze cele mai mari probleme filosofice — problemul existenţei şi problemul relativităţii cunoştinţelor omeneşti — aşa fel, în cât ele să fie accesibile futuror; şi prin genialitatea cu care ne-a zugrăvit cel mai complex tip intelectual — tipul lui *Hamlet,* — care deşi nu este adevărat, e cu toate acestea verosimil. Şi ceeace este mai de mirat, e faptul că deşi a fost plăsmait acum 3 secole, totuşi pare că ar fi fost luat din epoca actuală.

Dacă în timpul lui Shakespeare s'ar fi putut să existe un tip asemănător cu acela al lui Hamlet, aceasta noi n'o putem şti; dar ceeace ştim este că în epoca noastră există mulţi oameni stăpâniţi de scepticismul dezolatului prinţ al Danemarcei şi lipsiţi de energia morală atât de trebuincioasă în apriga luptă pentru existenţă.

Iar dacă acest tip a fost o curată plăsmuire a minţii geniale a lui Shakespeare, cu atât mai mare este meritul său.

In privinţa aceasta, regretatul critic francez Brunetière a spus cu multă dreptate: «Si, de tous les privilèges du génie, c'en est un, que d'éclerer de son flambeau les obscurités du passé, et c'en est un autre que de debrouiller la confusion du présent, mais le plus beau sans doute, et le plus rare, est d'anticiper sur l'avenir».

N. Zaharia.

Vis

Pierdut în valurile lumii,
Cu sufletul ca boaba spumii,
Ţi-ai otrăvit visul tău drag
Purtându-ţi viaţa de pribeag...

Şi azi adânc te-adimenesc
Păduri şi ape ce'şi doinesc
Eterna lor singurătate
Sub bolţi albastre şi 'nstelate!

Şi azi ai vreà să pleci pe drum
Să-ţi scuturi jalea ta de-acum,
Să-ţi răcoreşti sufletul tău
In murmurele de pârău;

Să-ţi porţi stingherii paşi, ca 'n vis,
Sub cerul larg, măreţ deschis,
S'adormi al gândurilor val
Privind amurgul de pe deal;

Privind isvoarele cum curg
In pacea blândă din amurg,
Cum al pădurii negru fald
Murinde raze 'n blond îl scald;

Iar buciumul din depărtări
Trezind în sufletu-ţi vibrări,
Te-ar legăna duios şi blând
Şi-ai adormì în sbor râzând...
. . . . . .

Pădurea ți-ar cântà, în somn,
Iar sufletu-ți, a toate domn,
Le-ar străjuì cărunții munți
Cu argintatele lor frunți

Miresme te-ar încunjurà
Și stelele ți-ar picurà,
Din haosul făr' de hotar,
Argintul lor plăpând și clar ;

Ce râurând în dulci scântei
Ți-ar amintì de ochii *ei*,
Și-ai prinde 'n visu-ți minunat
Seninul lor catifelat...

. . . . . .

P. Costi

Isvorașul

Singurel, ca 'n totdeauna
S'a sculat de dimineață
Isvorașul și-a pornit-o
Pe cel plai cu ismă creață.

Pe sub unda lui, sclipește
Un covor de pietricele:
Parc'ar fi țesut cu totul
Numa'n fluturi și mărgele.

Și cum soarele se 'nalță
Peste-al câmpului tezaur,
Mi-l sărută cu blândețe
Și 'l îmbracă 'n strai de aur.

Iar când trece prin vălcele,
Toate firele de nalbă
Mi s'apleacă, să-i anine
Pe de margini câte-o salbă.

Și-i atât de lin murmurul
Care-l toarce isvorașul,
Că te-alintă cum alintă
Mama 'n leagăn copilașul!

Și-așà limpede cum curge-n
Straiul razelor de soare,
Se 'mpletește isvorașul
Ca un păr de fată mare!...

Ce mai speri...

Unui poet

Ce mai speri sărmane 'n lume,
Ce mai speri și ce mai plângi
Dorurile altor inimi,
P'ale tale să le stângi...

Ce mai speri de azi pe mâine
In al vieții tale drum,
Ce mai plângi și ce durere
N'ai gustat-o pân'acum...

Ce mai ceri cu ochii 'n lacrămi
La icoane — scânduri vechi,
Când icoanele-a ta rugă
Să-ți asculte, n'au urechi.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ (1906).

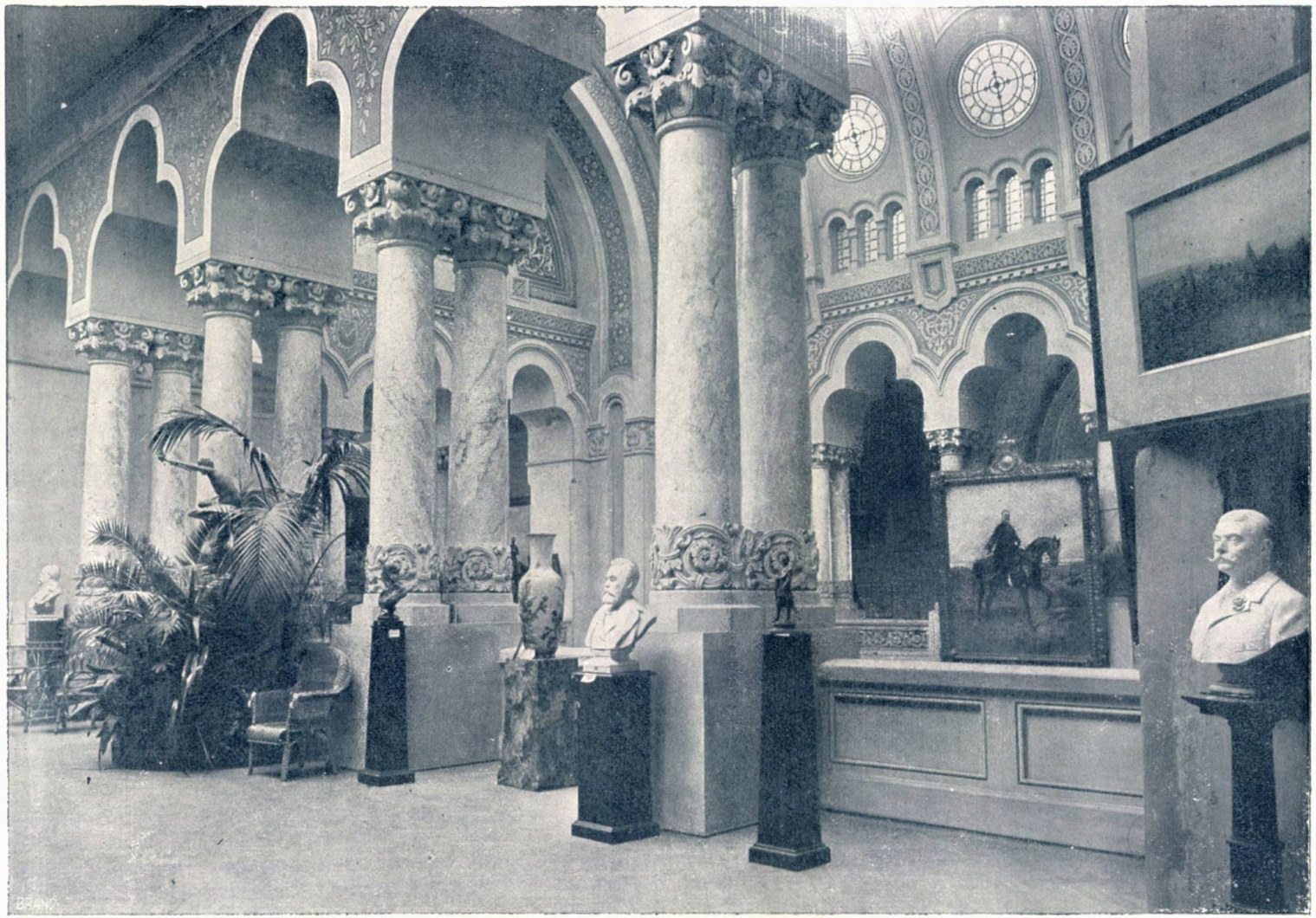

VEDERE DIN PALATUL ARTELOR. (SALA GRIGORESCU).

Stabilimentul Grafic Albert Baer, București

Codrule...

odrule, tu, zilele
Rătăcești copilele,
Codrule și serile
Impărțești averile;

Când s'arată zorile,
Scoli privighetorile
De 'ți îngân isvoarele
Pân' apune soarele

Vara, — și cu genile
Adumbrești poenile
Unde zburd mioarele
Cât le țin picioarele.

Codrule, minutele
Insă, fug ca ciutele
Și vor trece lunile
Cari 'mpart căpșunile

Și ți-or bate foile
Vânturile, ploile,
Și ți-or curge perlele
Că te lasă mierlele

Și ți-o curge aurul
Că te lasă graurul
Numai cu cărările
Să le plângi cântările.

Vasile G. Militaru.

Cea dintâiu revoltă

Asupra d-lui Magheran, vechiu notar în satul nostru, părerile erau împărțite :

După unii beția odată și odată avea să-i pună capul; după alții nevasta, cât de curând. Se știa apoi de toți că boerul în orice clipă ar puteà să-l deà afară din sat (*„dracului“*) după cum în diferite împrejurări fusese silit să se exprime.

Domnul Magheran ocoleà însă în totdeauna prilejul de a-și face de lucru cu d. Livezeanu, boerul bogat și tare priceput în hărțuiala vieții, lucruri cari îl făceau temut în satul nostru de oamenii săraci și neumblați.

Pentru toată lumea însă notarul treceà între oamenii *tari*, pe cari numai boerul puteà să-i frângă.

Pentru un om care vreme îndelungată ocupă atenția unei țări, unui ținut, unui oraș sau chiar a unui sat, se poate face o biografie ; trebue chiar, trebue să se cunoască anul nașterii, chipul și împrejurările în cari a venit pe lume, mediul social în care a crescut, cultura pe care și-a câștigat-o cu studii și examene strălucite în școlile țării și ale străinătății, apoi începe — trebue să înceapă la o biografie — seria nesfârșită în viața unui om de geniu, de voință în viața unui caracter de fer, de bronz, etc... seria nesfârșită de idei mărețe, de sbuciumări, demnități, avânturi și decorații — pentru biruința idealurilor ce-l încălziau.

Se obicinuește, pentru mai desăvârșita caracterizare a personalității, a se remarcà unele mișcări, unele ticuri fericite și chiar unele strâmbături ale figurii dispărute, spre a se dovedì puterea și sbuciumarea uriașă a sufletului... care lasă un gol simțit etc , eșind *pentru totdeauna* din mijlocul... sau : care necontenit va vegheà asupra faptelor urmașilor săi.

Cu d. Magheran lucrul se schimbă. Născut nu se știe unde, crescut nu se știe cum și de cine și pripășit sau adus de boer în satul nostru nu se știe din ce parte. Prin aceste rânduri vorbește gura satului cu știrile ei nesigure și în același timp bogate, cu svonul amestecului de amintiri și de legende, cari nu se amintesc aici de oarece ar contribuì mai mult să întunece figura d-lui Magheran cu caracterul lor îndoelnic — așa dar tradiția și legenda.

Mă voiu mărginì mai la vale să arăt în această privinţă părerile mele personale şi ale tovarăşilor mei de copilărie (păreri).

Tradiţia, representată prin acei ale căror păreri pentru susamintita figură le-am arătat, nu cunoaşte în viaţa d-lui Magheran nici avânturi, nici succese sau decoraţii. Noi însă, lumea nouă, când am deschis ochii am găsit satul cu notar dupăcum 'l-am găsit cu popă şi cu moaşă. Aceşti din urmă s'au schimbat, d. Magheran nu.

Altceva despre rostul notarului nostru, la a cărui poruncă trebuià să se supună fiecare om schimbat rând pe rând în caraulă la primărie, nu mai ştiam. Nici nu mai făceam vre-o asemănare între d. Magheran şi ceilalţi slujbaşi ai satului; pentru el nu puteam găsì un început în negura trecutului, după cum nu se puteà găsì unul pentru sat. Şi chiar de s'ar fi putut găsì pentru acest din urmă, apoi ne-ar fi fost greu să stabilim dacă s'a făcut întâiu satul şi pe urmă l'au dibăcit pe notar, sau dacă d. Magheran existà notar prin sine, iar satul s'ar fi întocmit numai cu prilejul acesta.

Se ziceà că fusese adus de boer pentru scrisoarea frumoasă şi mai cu seamă pentru firea lui ascultătoare.

Pentru noi însă el erà mult — şi în adevăr, afară de boer, de preot şi de cârciumarul din vatra satului la el mai găsiai bani — 80 de lei leafă!

Altă avere nu aveà, doar o purcea (Ghiţă), o căpiţă de fân, pe care din toamnă o ţineà lângă primărie (un cal trebuincios pentru cercetări prin cătune voià să-şi mai cumpere şi păstrà căpiţa) — şi femeea pe care mai mult de sila boerului o luase, dar cu care în cele din urmă se împăcă.

Se spuneà că mai înainte vreme, în tinereţe, erà mai cumpătat şi numai în urmă s'a ticăloşit după ce a prins patimă de ţuica noastră.

Iarna îl găsiai aproape în totdeauna lângă masa lui de brad, plină de hârtii şi pătată de cerneală, rostind întâiu cu voce tare — cuvânt după cuvânt — aceea ce scrià — singur cu caraula. Vara ca vara, cu călduri, lumea fiind risipită care pe unde îl chemau nevoile, d. Magheran cât erà soarele mai tare mai făceà cevà sau moţăià. (Cu durere îşi amintià adesea cum 'şi-a spart o bunătate de călimară aruncând după vaccinator, care odată pe fereastră a aruncat cu o pătlăgeà când el moţăià cu capul răzemat înapoi de dulapul cu dosare — frumuseţe de călimară!).

...Seara de cele mai multe ori plecà în *cercetare* la vre-o preţuire sau cu hârtii de iscălit la primar. Se ostenià une-ori chiar cu câte-o citaţie la vre-unul din negustori.

Scoteà caraula din primărie, vârà pe Ghiţă la coteţ ca să nu-l mănânce câinii, încuià şi coteţ şi primărie, puneà amândouă cheile la grinda pridvorului ridicându-se în vârful degetelor. Amintesc, deşì târziu, că d. Magheran erà un om scund ca şi sala primăriei, slăbănog, deşi nu subţire la trup, cu faţa puţină, părând a fi turtită de sus în jos. Sub nişte sprâncene cari abià se puteau cunoaşte se adăpostiau nişte ochi mici ca de pisică, adânci şi ştersi. Pe chipul lui cu linii mai mult drepte decât rotunde şi mai cu seamă scurte se poate închipuì ce fisionomie îi dedeau cele câteva fire de mustaţă şi musca din bărbie şi ea rară.

Văzut întreg de sus până jos, cu rizicul de a fi crud, puteai să-i zici foarte bine un *om lat*.

Unii îi ziceau „veneticu". Boerul nu-l cruţà nici atât' cu toate că îi erà fin. Toate aceste împrejurări însă în loc să înrăutăţească firea d-lui Ma-

gheran îl făceau din contră mai blajin față de oricine. Chiar când cinevà îl luà în bătae de joc, zâmbià. Unii ziceau că trebue să fie prost.

Erà la toată întâmplarea o fire căreia nu-i puteai zice nici curioasă pentrucă erà ascunsă. Pe la nașul se duceà rar cu toate că erà alături de primărie sub al cărui acoperiș domicilià și d. Magheran. Il chemà adeseori la curte dar nu stăruià. In schimb însă *Elencuța* se duceà regulat — aproape în fiecare zi — ca să mai pue rânduială în gospodăria rămasă pe mânile slugilor, căci boerul erà văduv.

Numai ce i se auzià uneori în curte gura grămădind blesteme și înjurături. Atunci aveà vre-o supărare. Du-te Constantine cheam-o pe fina să vă mai facă rânduială că o să'mi puneți capul.

Scoteà și d. Magheran capul pe ușa primăriei când își vedeà femeea pornită spre curte:

„Du-te, Elencuțo dragă, du-te de mai fă o fărâmă de rânduială la boer" — apoi intrà în primărie, își mai aruncà poate pe geam ochii spre tovarășa care se depărtà spre curtea boerească și se așezà pe scaun...

Când n'avea de lucru d. Magheran, dacă mai întâiu de toate nu erà dus cu treabă în sat, sau citià sau, dacă nu moțăià, stà de vorbă cu caraula. Acum fiindcă Elencuța erà dusă și fiindcă d. Magheran erà cu gândul aiurea, Ghiță râmà și guiță în voe la ușă nesupărat de nimeni. Caraula moțăià cu capul rezemat de perete.

Afară vântul adià ușor și frunza lată a teiului din fereastră își legănà alene umbrele prin sala primăriei. Ochii d-lui Magheran se vede că rămăseseră acolo, dar acum ca nealtă-dată aveau un înțeles. Fața uscătivă și puțină rămăsese prinsă între cele două palme cu condeiul strâns după urechea dreaptă. Ochii îi clipeau rar; păreau adânci, dar plini de bunătate. Buzele se atingeau par'că cu teamă una pe alta. In drumul său vântul luà fir cu fir din căpiță și le risipià prinprejur.

După o răsuflare abià înțeleasă se ridică, își luă pălăria de pae cu marginile largi, condica la subsioară și bățul de nuele împletite.

— Radule să bagi pe Ghiță la coteț; eu mă duc devale.

Când înțelese că a fost observată de caraulă condica dela subsioară, pornì liniștit, căci asta însemnà că știe ce să spună ori-cui 'l-ar fi căutat în lipsă.

Eșì pe ușă împiedecându-se de purceà și încuiè.

— Ghiță, Ghiță...

Purcelul guițà privind blând și mergând cu botul ridicat după mâna stăpânului.

— Fugi... Bagă-l la coteț.

Rămăsese o clipă nemișcat; gâudurile i se răsuciră 'n loc și pe față i se lăsă o asprime tristă. Se învârtì în loc și pornì devale.

Privindu-l din spate cu trupul lat și scund cu genunchii puțin aduși în afară, cu mersul pripit împiedicat și nehotărât, părea legat cu pământul.

— Vine teleaga — murmură unul din cei ce stăteau la o masă în cârciuma lui Petrache.

— Vine, răspunse cârciumarul, privind cu un ochiu la băiatul care tocà carne, unde s'o fi zorind așa de tare?

— Bună ziua.

— Bună ziua d-le Dumitre, încotro?

— La primar; dă-mi un tutun. Dă-mi că mă grăbesc, zise el din nou oarecum întărâtat de glumele ce le făceà crâșmarul mai mult ca să-l mai încurce.

— Și o țuică, adaose primind pachetul.

— Una mare băete. Acesta trântì toporol, iar stăpânul se apropie binișor de d. Magheran și apucându-l de braț îi șoptì ceva.

Intinzându-i un cinzec, unul dintre oamenii ce erau la masă, alături, îl rugă să cinstească cu ei. Deși ocupat cu crâșmarul primi și închină. Primì apoi și a doua oară. Ochii în cele din urmă i se înmuiaseră. Se lăsase pe un scaun, condica pe tejghea, iar bățul de nuele rezemat. Negustorul îi stăteà în față.

Soarele coborà ușor spre deal aruncând raze slabe printre sticlele de limonadă și țuică din fereastră. Cerul erà senin și o tăcere mare stăpânià în tot satul. In viața fiecărui muncitor lucrurile își aveau mersul regulat, cu nevoile, cu grijile, cu munca de dimineața până seara. Unii erau la prune, alții la fasole, alții la fân. Câte o femee bătrână se mai strecurà pe drum cu un copil de mână, sau cu furca la subsioară torcând și privind împrejur cu oarecare fricâ și ținând bățul gata să se apere de câinele ce ar voì să se răpeadă.

Gârla, aproape secată de căldurile verii, șoptià cu prietenie strecurându-se printre pietriș.

Coastele dimprejur și întreg satul erà înecat în livezile de pruni, cari, anul acesta, abià la pădure dacă mai rodiseră. De verdeața lor nu se puteà vedeà decât ici-colo câte un coperiș mai înalt și foarte rar câte un perete alb de casă.

Pe culme, sus, străjuià pădurea veche de stejari, iar printre vârfurile lor în zare se legănau ușor aripile unei paseri. Vrăbii și rândunele sburătureau gureșe pe la cuiburile lor și din liniștea satului se ridicà arare câte un hămăit de câine.

Soarele, aproape de apus, aprinsese în pară de foc geamurile dela turnul bisericii. Casele boerești străjuiau alături de biserică scăldate și ele în para apusului.

Dela primărie în sus în tot largul coastei și până în zarea depărtată în tot înaltul ei, ochiul se pierdea în umbra nepătrunsă a crângului de pruni, iar sus, sus de tot, pe creastă, răsărià încă din umbra înserării teiul bătrân, care de nu se știe câtă vreme străjuià asupra celor trei văi ale satului, plecându-se alene spre fiecare ca să vadă bine ce se mai petrece.

S'ar părea că s'a născut odată cu cea dintâiu licărire de viață, ce s'a putut simți devale, odată cu cea dintâiu rază de soare și nu s'a sfiit să-și aleagă cea mai înaltă creastă ca să poată să stăpânească cu mai multă mândrie, iar acum, în bătaia vânturilor ce nu se simt în vale, se leagănă ușor ca să nu-și uite învățul.

Se auziră chelălăituri în adăpostul zidurilor înalte ale curții boerești, o poartă trântită în lături, fosnet prin iarbă și răsuflări iuți. De după biserică se arătă în fugă întinsă și lacomă droaia de câini ai curții, cari tăiară drumul. Se lăsără ca fulgerul prin fața primăriei, cu un dulău negru în frunte, care se răsucì în loc la căpiță. Ghiță începù să guițe. Se îngrămă-

dirĕ toţi în amestec în urlete şi chelălăituri sălbatice. Acei ce nu încăpeau să apuce se sfâşiau între ei. In câteva clipe porcul erà rupt în bucăţi.

Trecătorul care încercase să-l scape aruncând cu bolovani se rezemase în cele din urmă de uşa primăriei, înconjurat de toate părţile şi lovind la desnădejde în dreapta şi în stânga...

* * *

Când umbrele începură a se lăsà pe vale domnul Magheran asudat şi ochii turburi suià spre primărie, cu pasul pripit, aşa că nu i se puteà vedeà nesiguranţa.

Se îndreaptă întâi spre casă. Uşa erà încuiată — Ghiţă, Ghiţă — începù să cheme când văzù coteţul gol, cu uşa deschisă înlături. Dădù roată primăriei murmurând şi vorbind cu sine.

Când îl zărì la pământ sfâşiat şi risipit, ochii i se deschiseră mari şi păreau deschişi mai cu seamă fiindcă în tremurarea lor şi buzele domnului Magheran făcură o anumită mişcare. Cu capul în pământ începù apoi să se învârtească în loc năuc. Rămase din nou apoi cu ochii pironiţi în pământ, ca şi când l-ar fi muncit un gând al cărui fir nu-l puteà găsì . . . Ridicându-şi fruntea brăzdată de sudoare rotì ochii prin ceaţa tot mai deasă a umbrelor ce acopereau satul, ca şi când ar fi vrut să întrebe: cine mi-a făcut-o ? La unul din geamurile caselor boereşti zărì ivindu-se şi pierzându-se din nou, trupul alb al Elencuţei . . .

Când a venit caraula d. Magheran erà la masă, singur, cu faţa îngropată în palme.

Ii întinse un petec de hârtie cu nişte însemnături dela curte.

— Boerul zice să faci o jalbă — şi se aşeză pe scaun.

Domnul îşi aruncă ochii pe bucăţica de hârtie, unde erau însemnate: numele unui om din sat, o livede, păşune, vite şi la sfârşit o sumă de lei despăguri.

Printr'o curioasă asociere de idei începù să cearnă prin minte tot ce făcuse de dimineaţă. Timp de câteva minute a stat cu ochii nemişcaţi pe masă, oprindu-se uneori asupra unui gând, pe care nu se pricepeà sau nu îndrăznià să-l deslege, ca şi când te-ai învârtì în jurul unei biserici părăsite, fără să ai curajul s'o priveşti pe geam.

...Pentru ce plecase ?

Luă o coală şi muie tocul în cerneală . . . „Domnule Primar, Subsemnatul, Vă rog . . .“ La vorba asta se oprì; puse tocul deoparte şi lăsându-şi capul iar între mâini rămase pe gânduri . . . Intunericul se lăsà tot mai greu. Pe drum, din vreme în vreme, se auzià pasul câte-unui om trecând la vale, — „să chemaţi în judecată pe locuitorul“.

. . . Işi umflă pieptul şi se lăsă pe speteaza scaunului privindu-se până jos la picioare şi oprindu-se cu o atenţie bolnăvicioasă la o cută a pantalonului şi la petecul dela gheată (la un anumit punct care da de gândit . . .) Pentru prima dată se gândì că piciorul acela era al lui. Ochii îi se opriră apoi la urma ştearsă de vreme a unei răni pe care şi-o făcuse în copilărie cu toporul, tăind surcele pentru mamă-sa . . .

Târziu se deşteptă şi în întunericul ce se lăsase văzù cu oarecare surprindere coala pe care abia se deslusià sfârşitul scrisului său: „să chemaţi în judecată . . .“ Rămase cu ochii pironiţi ca şi când ar face o socoteală

scurtă. — Pe geana ochiului stâng se strecură o lacrămă, pe care, cu toată sila și cu toată deschiderea mare a ochiului, nu o putù împiedicà.

Sărì în picioare fără zgomot, privì cu grijă împrejur, își umflă pieptul oprindu-și respirația, luă pălăria și bățul de nuele împletite și se strecură ușor pe lângă caraulă, care adormise pe bancă. In liniștea înserării nu se mai auzia decât țârâitul greerului și arare un lătrat, o lovitură de topor sau un strigăt nedeslușit. Inima îi bătеà grozav . . .

Cu pieptul aplecat înainte urcă iute la deal, lăsând tot mai mult în urmă satul împestrițat de luminile ce se furișau din vre-o casă pierdută între livezi.

Negru și plin de taină stăruià în noapte turnul înalt al bisericii, primăria ca o mătăhală grămădită alături și mai jos, măruntă căpița lui de fân. La curte câteva geamuri scăldate în lumină. Ajunse pe vârful dealului . . .

Strângând cu putere în mâna dreaptă bățul său de nuele împletite, pornì apoi și mai grăbit devale pierzându-se în noapte.

A fost zadarnic zvonul dat prin satele vecine, zădarnică cercetarea Elencuții și întrebarea la subprefectură, de unde nimeni nu puteà să deà domnului Livezeanu o știre despre finul său.

După câteva săptămâni numai, un bătrân păstor de cai din satul nostru, căruia nu i se puteau arătà năluci și stafii, pentrucă nu se temeà de ele, afirma că aproape în fiecare noapte se arată singur în marginea pădurii din preajma satului așteptând, iar spre ziuă trecea muchea dincolo, — de data asta cu purcelul în urmă-i.

Lumea își făceà tot felul de gândiri. Se primejduise de bună seamă undeva, în munte, neștiut de nimeni; în tot cazul era undeva pe moarte și nu puteà să-și dea sufletul. Și s'au făcut și la primărie și la biserică rugăciuni, iar din ziua aceea nu s'a mai arătat — și de-atunci a și venit notar nou în satul nostru.

Căpița de fân însă a rămas multă vreme lângă primărie și nimeni nu vroià s'o cumpere și s'o folosească decât după ce primăria a hotărît ca prețul ei să se dea la biserică pentru odihna lui Dumitru Magheran.

Romulus Cioflec.

Când voi murì...

Când voiu murì, iubită mamă,
La cimitir să nu mă duci,
Ci să mă 'ngropi la noi la cramă,
Subt umbra celor patru nuci.

Să fiu aproape de isvorul
Ce povestește atât de mult...
El știe să-mi aline dorul,
Eu știu în taină să-l ascult.

La cap să nu'mi pui nici o cruce,
Ci să'mi sădești un trandafir:
El, mângâeri îmi va aduce
Pe adieri de blând zefir.

Să nu plângi, mamă, plâns de jale,
Să'mi cânți un cântec de pribeag,
Te va 'ngâna codrul din vale,
Eu te voi ascultà cu drag.

Iar de-oi murì pe-alte hotare,
Să nu mă cauți — înțelegi?
Căci e un Dumnezeu, ce are
De grijă omenirii 'ntregi...

Scrisoare

L. MAVRICHY

E mult de când nu-ți mai scriserăm:
Aproape anul, dar nu știi
Că nici odată nu se uită
Acei ce s'au iubit copii?
Ce repede trecură anii...
Când te gândești, par'că fu eri
Și totuși, câte erni grozave
S'au scurs de-atuncea, câte veri!..
. . . . . .

Pe-aici tot câmpu-i plin de viață
Și de parfumul lui, te 'mbeți,
Iar oamenii din satul nostru-s
Atât de veseli și glumeți,
Căci anul ăsta, Milostivul
Ne-a dăruit destule ploi
Și-o să se facă pâne multă.....
Mai vino și tu pe la noi,

Că ce frumos e aici la țară...
Dumineca e horă 'n sat
Și 'n jurul horei, cât pe colo
S'adun femeile la sfat.
Să vezi și fetele... frumoase,
Smerite 'n vorbă cum se țin
Și cum le tremură 'n cosiță
Bobocii florilor de crin.

Și flăcăiași cu mustăcioara
Ca floarea galbenă de tei
Cum spun la glume pe la fete
Și râd și fetele cu ei.

Iar când le strâng în hora mare
Flăcăii mânile, se fac
Obrajii fetelor blajine
Mai roşi ca florile de mac.

D'apoi pe câmpuri... ce mândreţă,
Ce cântece de ciocârlii
Şi ce de flori... mai mare dragul...
Să faci ce-i face şi să vii!
Să vezi cum mişună albina'n
Livada noastră de trifoi,
Cum râde soarele 'n mătasa
Ştiuleţilor de păpuşoi;

Să vezi un răsărit de soare,
Un asfinţit cu munţi de foc
Şi 'n vraja lor, să te slăvească
Mirosul florilor de soc!
Şi să te culci, o seară numai,
In lunca satului cu fân,
S'asculţi ce povesteşte valul
Sabarului — moşneag bătrân!

Când e zăvoiul dela moară,
De treci pe-alături, să te ţii,
Că-ţi iea auzul gălăgiea
De vrăbioare şi scatii!..
Pometuri... vişine, caise
Să 'ncarci cu carul... fel de fel...
Te-adoarme doina de pe vale
Şi mirosul de muşeţel!...

Dar mai spre toamnă, când se bate
Potopul roadelor de nuc
Şi berzele rotesc în slavă
Să-şi ia adio că se duc;
Ce bine e la viea noastră
Şi ce răcoare-i la răstoc,
Cum şuer mierlele prin viţă
Şi 'n soare strugurii se coc...

Şi-atâta farmec e 'n pădure
Şi-atâtea cântece-s pe plai,
Că de-ar fi cerul mai aproape
Şi îngeri-ar venì din rai!
Zău, vino şi tu pe la ţară
Şi atât de bine-o să petreci,
Că nici odată n'o să-ţi vină
Din satul nostru să mai pleci!...

Spune-le...

Vântule, pe care cale
Vii, de plângi așà cu jale?
Vii pe calea vieții mele
Presărată cu mărgele
Și cu strai de mărăcine?
O, te plâng atunci!... Și cine
Te-a trimis să 'ntrebi de mine?
Tata, mama, frații?... Bine.
Atunci du-te și le spune
Vântule, că toate-s bune,
Că mi-e dor dor de surioare
Și de turma de mioare;
Că mi-e dor de frățiori
Și o să vin de sărbători
Cu de toate și cu bine
De prin țările streine.
De durerile'mi nebune,
Vântule, tu nu le spune,
Că mai bine-i să nu știe
Câtă jale e 'n pustie.
Spune-le nimicuri multe,
Ei să tacă, să te asculte,
Că destul au plâns nebuni
Nouă ani și patru luni.

Pastel primăvăratic

'a topit și cea din urmă
Fărâmitură de zăpadă
Și 'ntr'un verde'nchis, câmpiea
S'a gătit ca de paradă.

Câtu-s luncile de 'ntinse,
Fluturași de primăvară
Indrăgitu-s'au cu floarea
De brândușă ca de ceară.

Toată ziua stau la soare
Pe la garduri „Boii popii"
Și cu frunză șoptitoare
Imbrăcatu-ni-sau plopii.

Iar cireșii din grădină
Toți 'și-au pus maramă albă
Ca să facă umbră deasă
Firicelelor de nalbă.

Și albina din știubee,
Cum e dânsa, bat-o focul,
A ieșit ca să ne prade,
Toate florile și... socul!

Dar cum ciorile se rabde'n
Flori atâta tâlhărie?!
Zău, că eu de-aș fi o floare,
Le aș chemà la Primărie!

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ (1906).

VEDERE DIN PALATUL ARTELOR. (SALA MIREA).

ALBERT BAER, BUCUREȘTI

Spre tine...

pre tine se 'nalță, părinte din cer,
A turmelor rugă fierbinte;
Privirea ta blândă întoarce spre noi
Şi ascultă-ne, bune părinte.
Minciuna și ura stăpâne-s pe noi,
Pe sufletul nostru stăpâne,
Din toată credința nimic n'a rămas
In firile noastre păgâne.
O cruce în fața altarului sfânt,
In fața icoanelor sfinte
De mult nu mai facem și nu mai plecăm
Genuchii spre rugă, părinte.
Truditu-ne suflet se bate 'n nevoi,
De patemi robită ni-i firea,
Tu iartă-ne bune părinte, milos
In veci — și ne dă mântuirea :
Trimiti-ne iarăși ca 'n vremi pe Isus
Cu vorba lui blândă, 'nțeleaptă
Să 'ndrume a turmi grămada de oi
Pe calea cea bună și dreaptă.
Să samene iarăși credința 'n ogor,
Spre tine la rugi să ne învețe,
Să ști-vom acuma smeriți s'ascultăm
Cerești le-i, sfinte povețe
Cu toții,—și 'n locul cununii de spini,
Cunună de lauri i-om pune
Și sta-vom cu fruntea plecată 'n pământ
In fața cerești minune.
Ogoru 'nverzi-va, de lacrămi udat
Și turma va paște ogorul
Și cânturi de slavă spre tine-or suì
Și 'n frunte-i păși-va Păstorul.

Vasile G. Militaru

Cronica literară şi artistică

RAPOARTE ŞI ANALIZE

Un fost profesor suplinitor de gimnaziu, d. Mihail Dragomirescu, a fost recomandat şl numit, anul trecut, profesor titular de literatura română la Facultatea de litere din Bucureşti. Puţin timp după această întărire de situaţie, noul profesor universitar începea să publice o revistă bilunară — intitulată *Convorbiri*, — probabil în scopul de a dovedì publicului o dorinţă de muncă neîncetată, mai ales că în domeniul literaturii române pe care aveà s'o predeà erà un necunoscut şi, s'ar fi putut presupune — în lipsă de lucrări, de publicaţii serioase — un necunoscător al materiei pe care aveà s'o trateze.

La revistă a strâns în jurul său scriitori de seamă ca I. Dragoslav, Irena Mohor şi alţii, iar d-sa — directorul — şi-a păstrat partea critică, socotind că ea nu poate fi dată — firește! — decât unui om de gust, unui spirit fin, unei minţi luminate şi drepte, unei firi delicate — cum este noul profesor de literatură română. Marile sale cunoştinţe în literatura universală şi — în special — în cea românească îl arătau, cu degetul, încă de multă vreme ca pe cetăţeanul cel mai potrivit pentru o asemenea ocupaţie.

Cercetând tot ce apăreà de sub tipar în lumea românească, de d. M. Dragomirescu a avut o puternică influenţă asupra literaturii noastre, începând dela 1 Ianuarie (stil vechiu) 1907 — data ivirii *Convorbiri*-lor sale. Cei mai mulţi cititori de reviste românești erau minunaţi de activitatea ne mai văzută a criticului — profesor. In scurtă vreme a şi ajuns vestit: a avut cinstea să figureze chiar în fabule[1]); iar notiţele sale critice privitoare la scrieri pe cari nu le citise erau cele mai gustate.

De o dată însă pe ziua de 1 April — n'o fi vre-o păcăleală? — în No. 7 din amintita revistă, pe paginele 354—361, apare un fel de comunicat, întitulat „Pro domo“ alcătuit din două părţi: 1) O notiţă semnată „M. D.“ şi 2) Raportul d-lui P. P Negulescu profesor de filosofie la Facultatea de litere din Iaşi, pentru recomandarea d-lui M. Dragomirescu la catedra de literatură românească dela Facultatea de litere din Bucureşti.

Pentru ca mirarea cititorilor să nu fie prea mare, directorul revistei explică în câte-ve cuvinte motivul publicărei acestui certificat.

»Dela apariţia acestei reviste — zice d. M. D. — care prin activitatea sa critică, a căutat să introducă, în atmosfera noastră literară turburată de patimi politice şi personale, iubirea de adevăr şi frumos, obiectivitatea ştiinţifică şi seninătatea artistică», —vedeţi ce vorbe mari, aproape late, şi—mai ales—potrivite cu realitatea!—de atunci «mai toţi criticii, dela mai toate revistele», «au cercat să slăbească în conştiinţa publicului auto·

1) Cf. **G. Ranetti**, Fabula maimuţăriei, „*Sămănătorul*“, An. VI, No. 17-18, 20 Aprilie 1907, pp. 339—340

r i t a t e a m e a»... «Spre a slăbì temeiul acestor atacuri cer ertare cititorilor, că-mi îngădui să public mai jos opiniunea d-lui Petru P. Negulescu, unul din cei mai buni profesori universitari ce avem, asupra lucrărilor mele» etc...[1]).

Nu trebue să uităm că notiţa d-lui M. D. se sfârşeşte cu lămurirea că «această opiniune este extrasă dintr'un raport semnat de d-nii A. Naum şi A. Philippide».

Fără a lua în nume de rău faptul că acest raport e făcut şi semnat de trei colegi, ai d-lui M. Dragomirescu, din redacţia revistei *Convorbiri Literare*, unde colaborau cu toţii de multă vreme — să citim părerea d-lui Negulescu, lăsând a vedeà mai pe urmă şi altă părere a d-lui A. Naum despre o lucrare a noului profesor de literatură română.

Partea extrasă din raport începe astfel:

«Vom mărgini cercetarea noastră numai la acele lucrări, care ne pot arătà, sau cultura generală a autorului, sau cunoştinţele lui speciale în materia catedrei pe care o predă».

Puţin cam curios lucrul care se iveşte încă dela primele linii. *Se înfiinţează* o catedră de literatură română; iar cel care o doreşte; primul care trebue să o i l u s t r e z e are nevoe de a i-se arătà... cultura generală — aşa de cunoscut este şi aşa de multe opere valoroase a dat la lumină în direcţia materiei pe care vrea s'o predeà. Dar să continuăm.

D. Negulescu menţionează mai întâiu lucrările filosofice ale candidatului, vorbind în câte-va rânduri — 10 la număr — despre „O controversă metafisică" şi e n u m ă r â n d titlurile altor trei lucrări — în alte 3 linii —. Raportul încheie puţinele, sale cuvinte zicând — între altele —:

«Aceste studii coprind vederi personale ale omului, care, firește, se pot discuta, dar a căror seriozitate nu se poate tăgădui. I n f i l o s o f i e t o t u l s e p o a t e d i s c u t à»[2]).

D. Negulescu este — se ştie — autor al unui interesant studiu despre psihologia stilului... A căutà să afirmi s e r i o z i t a t e a unor lucrări, despre cari nimeni nu zisese până atunci nici bine nici rău, şi mai ales când nici tu — recensentul — nu le discuţi, e o fineţă de stil pe care mă îndoesc de o va puteà pricepe candidatul M. Dragomirescu

E o parte chiar dureroasă pentru viitorul profesor de literatura română: Ori cât s'ar îndulcì, prin vorbe următoare, afirmarea ironică: „In filosofie totul se poate discutà", totuşi asta însemnează l u i l a n c e r u n p a v é . . . . . e n a m i. E o nouă înfăţişare a ziselor Trubadurului.

«Meseria cea mai uşoară din lume este d'a minţi ori d'a filosofà» [3])

dar, firește, autorul e înmănuşat şi întinde... bolnavului un hap învelit într'o specială poleială... stilistică.

A doua serie de lucrări înfăţişate de candidat comisiunii sunt cele mai interesante, fiind cercetări în domeniul materiei pe care vrea să o predeà la Facultatea de litere.

Raportul d-lui Negulescu zice:

«B) D. Dragomirescu ne înfăţişează mai departe o serie de studii critice asupra literaturii române. Să rezumăm câte-va dintr'ânsele;

1) In studiul întitulat: «Criticile d-lui Maiorescu» autorul cercetează influenţa, pe care a avut-o acest critic asupra mişcării noastre literare».

...Punct.....

«2) In studiul întitulat: Critica ştiinţifică şi Eminescu», autorul î n c e a r c ă să arate...» etc.

«3) In studiul întitulat «Direcţiuni literare», autorul î n c e a r c ă să caracterizeze.....» etc.

«4) In studiul întitulat «Ziaristică şi literatură» autorul c a u t ă să.....» etc,

«5) In studiul întitulat «Asupra valoarei poeţilor noştri actuali», autorul î n c e a r c ă să.....» etc.

In sfârşit ceva teatral, o lovitură ca în ultimul act al unei..... drame —să zicem:

«6) Din studiul întitulat «Grigorie Alexandrscu», candidatul ne-a prezintat n u m a i **o c o a ţ ă** r e s t u l f i i n d s u b t i p a r. Această lucrare—cât se poate vedeà din paginile tipărite—pare a se deosebi da cele de până acum printr'o notă nouă. Intr'ânsa, autorul ni se înfăţişează sub aspectul de critic. Erudiţia, care s e a s c u n d e a p â n ă a c u m, ese de astă dată la iveală[4]) în notele de pe fiecare pagină.....»[5])

---

1) Loc. cit., pag. 354.

2) Pag. 354 „*Convorbiri*" No. citat

3) **Delavrancea**, *Trubadurul* La Şosea, 1887 p. 106. Cf. **A. Lalande**, *La Dissolution*, Paris, F. Alcan, 1898, p. 168: «l'ingnorance est entretenue par ce préjugé qu'il n'est rien en philosophie qui ne soit pas discutable».

4) Cf. **Depărăţianu** în *Nihil novi sub sole.*

5) Pag. 355 din No. citat al „*Convorbiri*" - lor.

Fără a 'ndrăsni să comentăm vre-un rând al celor spuse, am ţine totuşi să adăogăm ceva. Mai puţin fericit de cât comisiunea, restul muritorilor Români, este lipsit chiar şi de cunoştinţa acelei singure coale din opera cea plină de erudiţie a d-lui M. Dragomirescu. Subsemnatul, ca şi mulţi alţii, cunoaştem însă oare-cari notiţe critice asupra aceluiaşi Grigorie Alexandrescu publicate în manualul de „Literatură română modernă“ (pentru clasa a VII-a de liceu) al d-lui G. Adamescu şi M. Dragomirescu. Cum însă în vechea ediţie a d-lui G. Adamescu lipseau acele observări pe care le găsim când d-sa tipăreşte volumul în colaborare cu viitorul profesor universitar — în chip firesc şi neîndoelnic, paternitatea celor mai nouă notiţe critice trebue atribuită d-lui M. Dragomirescu.

Aşa dar din studiile sale critice asupra lui Gr. Alexandrescu, publicate în manualul de literatură română, pentru clasa a VII-a,[1]) aflăm că marele poet român este superior lui Casimir Delavigne în tratarea unui subiect foarte asemănător: Anume *Câinele soldatului* este o poemă mai distinsă decât *Le chien du Louvre*, căci pe când câinele Azor, al lui Alexandrescu, are simţiminte de iubire universală; jalnicul lătrător al lui Delavigne are numai simţiminte... naţional franceze. Cu alte cuvinte câinele r o m â n este un cosmopolit; iar cel f r a n c e z un patriot. Aşa vine — în rezumat notiţa din carte. Firește că nişte atari studii — de... psihologie şi sociologie animală, sau şi mai restrâns: canină, — îşi au deosebita lor însemnătate în mersul neîncetat progresiv al ştiinţei şi mai cu seamă în literatura comparată. Am ţinut să dăm publicului nerăbdător un exemplu ales din opera cea încă sub tipar a d-lui M. Dragomirescu, care probabil că n'a înlăturat, din studiul general asupra lui Gr. Alexandrescu, paralela simţimintelor câineşti din manualul de literatură, cu atât mai mult, cu cât eră u n e v é r i t a b l e t r o u v a i l l e.

In al treilea rând raportorul vorbeşte despre „criticile dramatice“ ale candidatului, publicate în două volume, dintre cari unul „a avut onoarea de a fi premiat de Academia română“. Noi cititorii — cari n'avem să recomandăm pe d. M. Dragomirescu pentru vre-o funcţie, fie chiar teatrală — ştim că volumele în chestie coprind simple foiletoane scrise în grabă, şi că unul a avut onoarea de a fi r e s p i n s dela un premiu — de Academia română. Doritorii de limbă literară românească pot adună din aceste publicaţii cele mai alese modele de nerespectare a gramaticii şi cele mai nostime înfăţişări de stil... propriu autorului, şi din care vom dà un exemplu mai la vale.

In sfârşit o a patra categorie o formează lucrările cari «coprind părerile sale (ale domnului Mihail Dragomirescu) în estetică». Trecând repede asupra retoricei şi a celor două manualuri de Literatură română, raportorul se ocupă mai de aproape de *Teoria poeziei cu aplicare la literatura română*. Neavând la îndemână, aci, chiar acest volum, mă voiu referì la cunoscuta „introducere în poetică“ de acelaş autor, din manualul de *Poetică română* publicat împreună cu d. G. Adamescu — lucrare pe care d. Negulescu n'o mai aminteşte, socotind-o, probabil, ca un fel de variantă a operei de d-sa analizată.

Vom cità de preferinţă din manualul de poetică şi din alt punct de vedere. Insuşi d. profesor Negulescu pune deosebit temeiu pe lucrările premiate de Academia Română — după cum s'a văzut mai sus; îl interesează deci părerea membrilor Academiei noastre, ca un îndreptar în viaţa literară şi ştiinţifică. Iată că tocmai *Poetica* despre care vorbim — şi care coprinde diferite păreri estetico-literare ale domnului Dragomirescu — a fost cercetată de *doi* membri ai celei mai înalte instituţii de cultură dela noi. Intr'adevăr pe pag. 406 din *Analele Academiei Române* (Seria II, tom. XXIII, 1900—1901, Partea administrativă şi desbaterile, Bucureşti, 1901), citim un scurt raport al domnului A. Naum — care subscrie acum şi raportul de recomandare scris de domnul P. P. Negulescu — elocventă notiţă al cărei sfârşit e următorul:

«Nimic nu va lipsì şcolarului; el va aveà sub mână tot; în privinţa exemplelor de arătat, nimic din tot ce a fost mai bun şi mai corect scris în limba noastră până acum, fără deosebire de şcoli şi de sisteme, n'a fost lăsat de o parte.

Carte de mare folos pentru şcoalele noastre şi eu o recomand spre premiare».

Dar în acelaş volum, pe paginile 366—372 (adică pe 6 mari pagine din *Anale*) se găseşte şi contra-raportul domnului Gr. G. Tocilescu, pe care cititorul îl vede că nu s'a uitat numai la coperta Poeticei.

---

1) Ed. din 1902, p. 167.

Incă de pe la început d-sa spune:

«...elevul care va citì chiar cu atenţiunea cea mai încordată acest manual, mai cu seamă în partea întâia a cuprinsului, care lipsià, şi bine făceà că lipsià în prima ediţiune, scoasă numai de d. Adamescu, va eşì buimăcit din noianul de afirmaţiuni obscure şi contradictorii» [1]).

Până acum, ar zice poate cine-va, nu e decât o contra-afirmare a unora din afirmările domnului Naum. Dacă d. Tocilescu va dà însă exemple despre slăbiciunea şi greşelile acestei producţii, lucrul va fi cu atât mai convingător cu cât d. Naum nu aduce nici măcar o singură probă susţinătoare a celor scrise.

Inainte însă de a ne ocupà de aceasta, să observăm că d. Tocilescu spune că partea întâia e cea cu pricina, şi să mai băgăm de seamă că „autorii" în prefaţa lucrării (p. II) spun:

«Ne facem o datorie a declarà că autorul primei părţi a desvoltat mult şi cu insistenţă partea privitoare la fondul poesiei».

Aşa dar: 1) Partea întâia din *Poetică* este produsă numai de *un* autor.

2) Această parte nu erà în ediţia primă, cea datorită numai domnului G. Adamescu; deci este a d-lui M. Dragomirescu.

3) Această primă parte a fost lucrată cu insistenţă, dându-i-se o mare desvoltare: Erà viitoarea *Teorie a poeziei*.

4) Această primă parte este alcătuită având drept temelie multă neştiinţă şi mare nepricepere, după cum vom vedeà reproducând chiar numai două sau trei probe din multele aduse de d. Tocilescu.

Autorul introducerei în poetică vorbeşte pe mai multe pagini despre *originalitate*, declarând că ea poate să fie de patru feluri şi anume: de simţire, de închipuire, de memorie şi de gândire sau de judecată. Negreşit cititorul va gusta cu tot dinadinsul această originală înfăţişare a originalităţii. Din nenorocire „pe la sfârşitul capitolului acesta aşa de confus" — zice raportorul general, d. Tocilescu — găsim conclusiunea următoare:

«Originalitatea de imaginaţie, de memorie şi de gândire se reduc, *la urma urmelor, la originalitate de simţire* (!)».

«Atunci — zice raportorul general al Academiei din acea sesiune — cu ce scop clasificarea de mai sus, decât ca să-l ameţeşti pe bietul şcolar, cu fraze de acestea cari pot servì drept probă despre stilul autorilor manualului:

«Această *simţire* a lui (adecă a lui Alecsandri) este însă aşa de adevărată, în cât, deşi-l face pe poet să prefacă, să transforme adevărul, totuşi ea-l ajută să deà lucrului descris aparenţa adevărului. Această *simţire* de groază sprijineşte însă altă *simţire — simţirea* de speranţă, că acea câmpie întinsă va fi în curând străbătută de drumul-de-fier (e vorba de poesia «Bărăganul») care ne face cu putinţă viaţa omenească în mijlocul ei. Deşi deosebite, aceste *simţiri* se sprijinesc una pe alta, se ajută şi ne fac să le *simţim* mai vii decât ar fi singure. Ele se înbină adecă într'o singură concepţiune, formează un întreg, o unitate complexă de *simţiri*» (p. 36).

Dacă în urma unui atât de clasic model de stil, autorul lui nu ar fi fost numit profesor de literatură, ar fi însemnat a descurajà pentru totdeauna pe oamenii talentaţi, cu îndemânare de a scrie câte-va rânduri limpezi şi cari spun ceva...

Dar să continuăm a citi cele spuse de raportorul Academiei, cu atât mai mult cu cât vom aveà ocazia să facem cunoştinţă şi cu priceperea pedagogică a domnului Mihail Dragomirescu, fost — sau poate şi actual — profesor la cele două clase de gimnaziu ale Seminariului pedagogic.

«Mai departe ni se afirmă că: poezia se face prin idei, gândiri şi simţiri (p. 28); că «pentru ca o concepţiune poetică să nu moară în sufletul poetului ci să fie transmisă şi altora, trebue să aibă mai multe calităţi şi anume trebue să fie concepţiunea poetică 1) posibilă, 2) durabilă şi 3) trainică» (p. 137). Ce deosebire fi-va între durabilă şi trainică, manualul nu ne spune, precum nu ne spune nici ce sunt imaginile (p. 40) [2]), ce este imaginaţia poetului (p. 47) şi mulţi alţi termeni întrebuinţaţi fără a fi definiţi. Poetica, după d-nii autori (noi am văzut că în realitate e vorba de *un* autor) este o ştiinţă (p. 14), ceeace revine la a crede că a învăţà regulile dintr'o astfel de poetică este a deveni de sigur poet. Definiţiunile luate din Hegel, filosoful german, abundă [3]). Ce va înţelege elevul clasei a VI-a din următoarea definiţiune hegeliană a genului didactic?

«Când o idee generală, a cărei desvoltare presintă un tot sistematic, e concepută de spirit cu carac-

---

1) **Tocilescu**, «*Analele Academiei Române*», Seria II, t. XXIII, 1900—1901, Partea administrativă şi desbaterile, Bucureşti, 1901, p. 367.

2) E vorba de o carte pentru clasa a VI-a de liceu.

3) Poate că aci d. Tocilescu greşeşte. Autorul introducerii în poetică vreà să spue tot ce ştie, orl şi unde şi ori-cui. Este un om care dovedeşte o inimă bună, cu simţiminte de iubire universală.

terul său abstract şi în acelaş timp este exprusă într'o formă şi cu împodobiri împrumutate dela artă, atunci se naşte poezia didactică» (p. 255).

Autorii sfătuesc pe elev să întrebuinţeze cuvintele abstracte în poezie (p. 155) ca şi cum aceste cuvinte ar face imaginile cele absolut necesare fondului şi formei unei adevărate poezii. Confusiunea atinge mari proporţiuni la capitolul consacrat versificaţiunii, bună-oară acolo unde se vorbeşte, pentru versurile româneşti, de unitatea ritmică coborâtoare sau iambică şi de unitatea ritmică suitoare sau trohaică» [1]).

Acì o mică pausă... D. Tocilescu aduce drept pildă cestiunea cu anapesticele şi cu „amfibrahul clasic" dela pp. 227 şi 228 din lucrarea domnului M. Dragomirescu. Pentru ca locuitorii regatului românesc să se convingă, în fine, că nu e nevoe să cunoşti nici măcar toate elementele unei materii pe care vrei să o predai, şi că poţi ajunge profesor — chiar universitar — fără să ştii, dese ori, ce vrei să spui, iată probe:

In şirurile pe care le vom reproduce mai jos se va observà mai întâi că autorul vorbeşte despre „vers iambic *abundent* de trei picioare". D. M. Dragomirescu vreà să vorbească despre picicoul care, într'o parte a lui seamănă cu iambul.

Viitorul profesor universitar de limba română a modificat întreaga versificaţie antică, numind — de pildă — piciorul amfibrahic (⏑–⏑), vers iambic *abundent*, socotindu-l compus dintr'un iamb (⏑–), plus o bucată.. o abundenţă : (⏑–|⏑.

Fiind-că d-sa nu vreà să mai recunoască picioare de versificaţie (pe care le numeşte *versuri*, spre a puteà să le confunde cu... *versurile*) decât de *două* silabe, anapestul va fi...va fi tot un iamb abundent, dar cu...abundanţa înainte (⏑|⏑–) Dactilul (–⏑⏑) va fi un troheu (–⏑) plus o... abundenţă în coadă (–⏑|⏑), şi aşa mai departe. E, după cum se vede o reformă menită să aducă simplificarea versificaţiei, prin desfiinţarea vechilor numiri şi înlocuirea lor cu foarte limpedea nomenclatură şi clasificare de mai sus.

Dar ca să nu se creadă că autorul a vroit să'şi uşureze sarcina vorbind numai despre două feluri de picioare — trohei şi iambi — iată proba hotărâtoare prin care se dovedeşte că... d. Mihail Dragomirescu, autorul „introducerei în poetică" şi viitor profesor universitar, înţelegea... înţelegea perfect, chiar ce e un vers, ce e un picior şi ce este amfibrahul şi chiar...anapestul.

Pe pagina 227 din citatul manual se zice:

Repetând de trei ori versul iambic abundent de trei silabe (— – | —) dobândim un vers iambic de nouă silabe care seamănă cu **anapesticul** clasic; şi are cesură după fiecare trei silabe».

Deşi aveam modelul mai sus, din care se vedea că e vorba despre **amfibrach** iar nu despre anapest, autorul ca să ne convingă şi mai bine despre ce vreà să spună dă o schemă completă şi un exemplu, pe pagina 228:

— – / — ‖ — – | — ‖ — – Iambic complex [? nu mai e *abundent* ?] de 8 silabe
— – | — ‖ — – | — ‖ — – | — „ „ „ 9 „

— adică mai simplu, şi după cum ar zice alţi oameni mai puţini savanţi ca d. M. Dragomirescu, e vorba de schema:

⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – . . . . . 3 picioare amfibrahice, din care ultimul catalectic
⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑. . . . . 3 picioare amfibrahice.

Iată şi exemplul — primele 3 versuri,—despărţite de noi, după ritm.

Voĭ laşĭ dă	tătorĭ de	poruncă	8 silabe
Maĭ râdeţĭ	nevolni	că turmă	9 silabe
Maĭ râdeţĭ	că-ĭ visul	din urmă	» »

Etc.

(**G. Coşbuc**, cântec barbar)

Puţin mai jos de rândurile, schema şi exemplul citat, pe aceiaş pagină 228 a poeticei găsim însă următoarele:

---

1) **Tocilescu**, «*Analele Academiei Române*», tom. cit., p. 368.

«Repetând de patru ori acelaş vers iambic abundent de trei silabe dobândim un vers iambic de 12 silabe, cu cesura după fiecare trei silabe, pe care spre a'l puteà deosebi de de celalt, l-am puteà numi *vers iambic abundent de 12 silabe.*

Urmează schema — cu versuri de 12 şi 11 silabe

— ⏑ | — ‖ — ⏑ | — ‖ — ⏑ | — ‖ — ⏑ . . . . . 11 silabe
— ⏑ | — ‖ — ⏑ — ‖ — ⏑ | — ‖ — ⏑ — . . . . . 12 silabe

care scrisă limpede vine ast-fel :

⏑ — ⏑ | ⏑ — ⏑ | ⏑ — ⏑ | ⏑ — . . . 4 picioare amfibrahice, din care ultimnl catectic
⏑ — ⏑ | ⏑ — ⏑ | ⏑ — ⏑ | ⏑ — ⏑ . . 4 » »

Exemplul este din Gr. Alexandrescu :

O temni|ţă-adâncă | îmi e lo|cuinţa.
Prin dese | prin negre, | zăbrele | de fier
O rază | pierdută | îmi spune | fiinţa
Cerescu|lui soare, | seninu|lui cer.

Indată după aceasta, citim, sprə marea noastră mirare, declaraţia care urmează :

„In acest vers care are analogie cu „amfibrahul" clasic, s'au scris câte-va poezie celebre..."

Cum are analogie cu *amfibrahul ?* Dar mai sus era *anapest ?*

A !... va să zică : De iei de trei ori piciorul de formă *amfibrahică* se transformă în *anapest ;* dar dacă îl repeţi de patru ori, rămâne tot amfibrah. Cu alte cuvinte dacă, după aritmetica şi metamorfosele întrezărite—ai de pildă, patru... măgari ei rămân : măgari. Dacă însă ai trei, atunci... se schimbă în catâri. Acum e clar.

Ar mai rămâne de întrebat cum se face că scriitorul acestei poetice nu ştie ce este o *cesură*, pe care o confundă cu sfârşitul fie-cărei *unităţi de măsură* ritmică. Aceasta ca şi altele fiind însă lucruri pe care nu e ţinut să le ştie un profesor de limba sau de literatura română, care n'avea intenţie a rămâne în învăţământul secundar, nu găsim că e potrivit a mai stărui asupră-le. Şi *la urma urmelor* — vorba dumnealui — versificaţia este un studiu plicticos pe care nu e ţinut să-l cunoască, ba nici chiar să-l priceapă în trăsături generale un om cu înalte cercetări filosofice.

Am putea să ne oprim cercetarea : cunoştinţelor, a tactului pedagogic şi e dreptăţei de critic a noului profesor de literatura română dela Facultatea de litera din Bucureşti. Dar d-sa ne spune la finele notiţei din „*Convorbiri*" ; Raportul e semnat şi de d. A. Naum; iar d. Naum am văzut că recomandă călduros Academiei *Introducerea la Poetică* a domnului M. Dragomirescu. Deci trebue să mai vedem măcar încă vreuna din trăsăturile acestei opere. Cu cât lucrarea aceasta va fi mai conformă celor spuse de d. Naum, cu atât şi recomandarea făcută de acelaş membru al Academiei Române, pentru catedra de literatură română, va fi mai însemnată, mai temeinică şi mai potrivită cu realitatea.

Până aci am găsit, bazaţi pe raportul domnului Tocilescu, interesante puncte mai ales cu privire la stilul şi cunoştinţele autorului.

Să continuăm a culege din acelaş loc, o serie nouă de acest din urmă fel. Aşa manualul afirmă că :

«Idila se naşte în epoce de mare civilizaţie şi de mare desvoltare a literaturii, când oamenii nu se mai pot încântà nici de istorie nici de prezent» (p. 310)—când ştiut este că idila este poezia drăgălaşă a timpurilor patriarhale. Manualul afirmă că V- Hugo a făcut pentru Donizzetti libretul Lucreţiei Borgia (p. 249) când se ştie că acest libret e făcut de Felice Romani»[1]).

«Nu este adevărat că melodrame se joacă numai la teatrele de mahala din Paris (p. 246). Melodramele lui Schiller se joacă la Burg-Theater şi melodramele lui Sardou (*Patrie*) la Comedia Franceză» [2]).

Ca o dovadă de imparţialitate, de bun gust şi de spirit critic, iată câteva mostre.

1) Pag. din «*Anale*», tom. citat.
2) Ibidem.

«Greşeala de tendinţă — zice d. Tocilescu — se ţine şir dela primele pagini până la sfârşitul cărţii. Nici un poet român, afară de Eminescu [1]), nu capătă graţie înaintea autorilor. Alecsandri, Gr. Alecsandrescu, nenorocitul de Bolintineanu, Zamfirescu Mihail (p. 171), Depărăţeanu, care e, spun autorii, ridicul (p. 167), deşi îi reproduc mai târziu *Vara la ţară* (p. 308), regretatul nostru coleg G. Sion (p. 19), Al. Macedonski «care are mintea unui Farfuride vrând să facă poezie p. 23—24 — (aceasta într'o carte didactică!) toţi sunt criticaţi şi ridiculizaţi [2]).

Fiindcă, natural, numai comentarii nu se pot face în urma acestor ştiri să trecem la o parte cu care vom sfârşi citaţiile din contra-raportul Academiei.

Ca o dovadă de gust fin

«Din toate doinele literaturii noastre poporale, autorii nu aleg decât pe una: «Frunz verde usturoi» (p. 58) şi alte câteva foarte slabe şi prozaice, pentru a le cită ca modele[3])

In fine...

«In fine, lucru extraordinar, cum se poate da elevilor din clasa VI acea parte din *Moartea lui Daphnis de Theocrit*, tradusă de stimatul nostru coleg, d-l Caragiani, cum se poate da, zic, acea parte unde căprarul cheamă pe Thirsis înaintea *icoanei* lui *Priap* şi-i prezintă o cupă cu o femee sculptată, înaintea căreia se ceartă doi bărbaţi, iar femeia se uita cu ochii la unul, şi-aruncă mintea la altul, iar oamenii cu ochii umflaţi de dragoste, «muncesc degeaba» (p. 301), ? Şi mai departe: cum se poate oferi elevilor *lupta Afroditei cu Daphnis* (p. 312), care se mândria că poate resista amorului, iar Afrodita îi aruncă în spinare o fată. Bietul Juvenal scriă odinioară *magna debetur pueris reverentia*» [4]).

. . . . ! . . . . . .

In urma tutulor acestora, cu entusiasm cuvine-se a repetà vorbele din raportul domnului A. Naum:

«Nimic nu va lipsi şcolarului; el va avea sub mână tot: în privinţa exemplelor de arătat, nimic din tot ce a fost mai bun şi mai corect scris în limba noastră până acum fără deosebire de şcoli şi de sisteme, n'a fost lăsat de oparte.

Carte de mare folos pentru şcoalele noastre şi eu o recomand spre premiare».

Peste câţiva ani d. A Naum va recomanda la catedra de literatura românească pe autorul acestei «introduceri în poetică». iar d. M. Dragomirescu se va grăbi să zică— pentru cine nu citeşte *Analele Academiei Române*: raportul de recomandare pentru Universitate e semnat şi de d. A. Naum, pe care d-voastră îl ştiţi că e şi membru al Academiei. Deci... închinaţi-vă popoare!

«Infine, a cincea categorie din lucrările prezentate de d. Dragomirescu o formează «traducerile». Aceste traduceri merită să fie menţionate, fiindcă ne arată cum ştie să mânuiască candidatul limba română în lucrările pur literare [5]).

Raportul spune că va cita câteva bucăţi din *Antigona* lui Sofocles «tradusă de d. Dragomirescu în «versuri metrice» — printre care ne spune d-sa însuşi în memoriul său [Ce ar fi să cunoaştem acest memoriu ?!] se găsesc câteva forme introduse pentru întâiaşidată în literatura noastră».

După aceea reproduce câteva din aceste «versuri metrice,» începând cu:

In lume sunt multe minuni,
Ca omul nu este nici una.

Fără să avem indiscreţia de a întrebà ce este *metrica* şi ce e *prosodia*; ce ar însemnà «vers metric»; şi cum din exemplele aduse, «d. Dragomirescu ni se înfăţişează ca un adânc cunoscător al legilor ritmului şi ca un minunat mânuitor al limbei româneşti» [6]), ne vom mărgini a constatà că raportorul a vroit să fie mai călduros către sfârşit, vorbind despre cestiuni pe cari le cunoştea — probabil — numai din memoriul candidatului.

Dar fiindcă e vorba de versuri, de poezie şi — în acelaş timp — de operele domnului Mihail Dragomirescu — cel care mânueşte aşa de maestru limba românească în traduceri — ne vom sili a umple, pe cât ne va fi posibil, un gol din notiţa bibliografică de care vorbirăm. Nu s'a citat *nici-unul*, dar nici-unul din versurile proprii originale, neîmprumutate, ale d-lui candidat. Pentrucă, însă, poate nicăeri în vasta operă literaro-ştiinţifică a domnului Mihail Dragomirescu, nu se oglindeşte mai bine,

1) Cf. **A. Philippide,** Specialistul Român «*Viaţa Românească*», Martie, 1907, p. 426.
2) **Tocilescu,** «*Analele Academiei Române*» tom. cit. p. 369.
3) Ibidem.
4) Ibidem, p. 371.
5) Pag. 360 din citatul n-r al «*Convorbiri*»-lor.
6) Pag. 361 din «*Convorbiri*». Raportul domnului P. P. Negulescu.

mai distins, nota sa personală, felul său de a cugetà, de a vedeà lumea prin... pânza poeziei, decât în ale sale versuri, să citäm o poemă publicată în *Convorbiri Literare* anul XXIX, No. 5, 1 Maiu 1895, pp. 520—523, — intitulată „Primăvara".

Compoziţia este alcătuită din 11 părţi şi poate fi socotită drept o bucată epică. Fiindcă subiectul este foarte greu de rezumat, vom reproduce tot ce va fi trebuincios din înseşi versurile domnului Mihal Dragomirescu — aproape despărţire cu despărţire

Poema începe astfel :

Didi fată fără frică,
Si cu sora ei mai mică,
Ana, care, cum se spune,
Avea ochi cât o minune,
S'au certat, două nebune,
Pentr'un petec de panglică.

Subiectul — se vede — e gingaş, delicat, de o deosebită valoare poetică ; iar chipul de tratare al rapsodului e nu se poate mai distins, întrecând cu mult frumuseţea ideilor şi imaginilor din les *Fêtes Galantes* ale lui Verlaine şi evocând — cu tot dinadinsul—opera picturală a lui Watteau.

In a doua despărţitură a poemei, cititorul aude pe Ana plângând. Ar vrea să se plângă doamnei... mamei d-sale (nu ştim cum se numeşte. In orice caz politeţea de care dă probă şi autorul, ne obligă să ne exprimäm cu vorbe alese. Şi oricum nu am fi putut zice : Vrea să se plângă m ă-s i i). Dar deodată, fără ca să mai fi fost vorba, câtuşi de puţin, de ei, apar nişte câini — nu ştim cu ce fel de simţiminte — dar cari se par a fi cunoscuţi autorului de oarece ne spune, din chiar senin :

Dar căţei (??!?) toţi deodată
Auzind că plânge o fată,
Sar şi 'n jurul ei fac roată,
Sar şi toţi vor s'o mângâe
Şi s'o facă iar hazlâe
Ana însă e 'n mânie
Şi privirea-i turbarată.

Lăsând la o parte frumuseţea poetică, prea evidentă spre a nu fi gustată, observäm că versul al patrulea nu este şchiop, căci dacă ritmul ne forţează să citim ultimul cuvânt „m â n g â e" — cu accentul pe al doilea *â*, în loc de a fi pe primul— pricina este probabil — fiindcă avem înainte-ne un „vers metric" (?!). Tot aşa dacă româneşte se zice „h a z l i e" — iar nu „h a z l â e" care rimează cu „l ă l â e" (cuvânt puţin întrebuinţat în cercurile universitare)— cauza este că d. Mihail Dragomirescu, dovedit ca „minunat mânuitor al limbii româneşti" a vroit să dea o nouă viaţă vocabularului naţional, variind— cel puţin— înfăţişarea monotonă a cuvintelor. Autorul nu este numai un „adânc cunoscător al legilor ritmului" — după cum se vede, dar şi un om care înţelege ce este o *rimă*. Astfel d-sa rimează vorbe sfârşite în — *âe* cu altele în— *ie*, şi cu unele cari au accentul pe o silabă anterioară. Astfel următoarele trei cuvinte, coprinzătoare de rime, se prezintă la M. Dragomirescu în chipul acesta :

....mâng â e — în realitate : ....mâng â e

....hazl â e — „ „ ....hasl i e

....mân í e — ....mân i e

Dar să nu uităm pe căţei, sau pe Ana, ori Didi — pe care deocamdată o pierdem din vedere :

Dar un nor trecând prin slavă,
El, cu aripa-i jilavă
Puse răzelor săbavă
Şi căzu 'ntuneric mare
Peste pomi, peste cărare
Şi pe ochii Anei, care
Sta cu câinii spre gâlceavă.
Ana — atunci [1]) clipind, căzură

1) Adică pe când se certa cu câinii.

Lăcrămi din căutătură [1])
Pe obraji şi 'n colţ de gură ;
Iară ea tăcu [2]) şi 'n dată,
Ochii mari făcându-şi roată
Vede cum câinimea toată
Sta împrejur în bătătură.

Coada 'n sus şi nara 'n vânt,—
Şi de-o fi cu crezământ
Mult ciudatul meu cuvânt—
Toţi din ochi şi din mustaţă
Priviau fata drept în faţă
În cât alta de roşeaţă
Şi-ar fi pus ochi 'n pământ!

Ce-are aface! Din potrivă, autorul ne încredinţează îndată că nu:

Ana, nu, e 'n veselie.
C'a fost plâns nu vrea să ştie ;

şi s'apucă să se joace — în grabă — cu câini; dar observă cu multă dreptate autorul:

.....cea mai slabă
Ei voinici, dar câini de treabă.

Şi când se ivi soarele, — căci ştim : pe sus călătoriă un nor cu o aripă jilavă —

Îi zări făcând sobor
Câinii, câinî — şi ea podoabă!

Interesant lucru, din punctul de vedere darwinian, e faptul că — observaţi bine — câinii sunt tot câini. Ca descripţie poate că este o mică scăpare din vedere, care, lasă tabloul final necomplet. Mă rog, ar puteà să ne spună poetul, — care a văzut, mai întâiu, pe câini „cu coada 'n sus", — cum îşi aranjaseră aceşti eroi, apendicele lor, la sfârşitul părţii a treia din poemă?

In partea a patra regăsim pe o veche cunoştinţă:

Fără teamă de mamae
Didi, fata cea bălae
Cu păpuşele 'n odae
Se tot joacă şi nu-î pasă.

Dar, ne spune d-l Dragomirescu, în vremea aceasta, afară din casă e bine, soare, frumos, aşà în cât:

Să fii mort şi eşi din groapă
Cu mormântul la spinare! [3])

Natural..... Ce să faci în groapă când e o vreme aşà de splendidă ? Ş'apoi nu e puţin lucru să ai plăcerea şi putinţa de a eşi cu mormântul la spinare. Autorul, prin ultimul vers, nu caută să imiteze câtuşi de puţin, după cum s'ar crede, — fie chiar printr'o îndepărtată analogie — cunoscuta anecdotă a domnului Speranţiă, în care un ovreiu explică altuia ce este un tun şi cum se face [4]). Imaginaţia creatoare şi vioiciunea de cugetare a scriitorului, a poetului, a rapsodului modern, îl arată încă dela începutul acestei mici epopei, ca pe un inspirat mai mult decât original. Nici Théophile Gautier, în *La Comédie de la Mort*, nici Baudelaire, într'unele părţi din *Les Fleurs du Mal*, nici Maurice Rollinat, în *Les Nevroses*, n'au putut să ajungă la o aşà de minunată producţie, la ne mai închipuitele imagini ale viitorului profesor de literatură română dela Facultatea de Litere din Bucureşti.

In timpul acesta, Didi tot jucându-se cu păpuşile, sfărâmă câtevà şi se supără ba chiar şi plânge. Afară — partea VI — Ana, împreună cu câinii, aleargă după găini

Totuşi lumea e cum este:
Pune storuri la fereste,
Pune haina rece peste
Braţe tinere de lapte,
Şuer în a seriî şoapte
Şi istorie 'n poveste—

---

1) Fenomen psiho-fisiologic, plus unul fizic: Privirea producând lacrimi, care apoi — în virtutea principiului gravităţei (vezi «Fizica» de ...diferiţi autori) cad către centrul pământului.

2) Fiindcă, probabil, vorbia până atunci.

3) Pagina 521 din citatul No. al «*Convorbiri*»lor *Literare*.

4) Spre a fabricà un tun se procedează astfel: Ei o gaură, lungă aşà de vre-o doi coţi. O înveleşti apoi cu fier, etc.

zice, foarte limpede, începutul despărţirii a VII. Apoi — nu ştim cum — deodată câinii fug, şi Ana, după ce i-a chemat în zadar, se întoarce:

Deci se 'ntoarse către casă
Printre pomi, prin iarbă grasă.
Cugetând ca o mireasă
Ce 'n ajun s'a logodit.

Puţin după asta, aflăm că Didi doarme; că Ana văzând cum îi este dat afară „puiul" ei [cine o fi ăsta?], se repede furioasă în casă. Dar, (partea X), zărind cât de frumoasă e Didi când doarme, se linişteşte:

Si văzând-o-aşa frumoasă
Toate urile o lasă.

In fine, ultima parte — foarte scurtă — ne vesteşte că:

Iar când pe neaşteptate
Mama lor sosi din vie [1])
Hotărît a fost să fie —
Să le afle 'mbrăţişate.

In faţa tutulor acestor probe de bun simţ, de critică, de cunoştinţe literare şi literaro-ştiinţifice, recunoaştem că foarte bun e metodul de recomandare al profesorilor universitari pe temeiul operelor produse de d-lor. D-l Dragomirescu, netrecând prin cele 14 (patru-spre-zece) probe cerute — înscris, oral şi în faţa elevilor — profesorilor secundari, a dat dovada celui mai prielnic tact, care l'a dus, fără hopuri, la o catedră universitară, menită a fi ilustră prin titularul ei. Raportul d-lui Petru P. Negulescu, citit cu atenţie, nu pare a conchide numai decât la întronarea universitară a colegului d-sale — de atunci — din gruparea dela *Convorbiri Literare*. D-l Dragomirescu a socotit din potrivă că e chiar prea elogios, şi s'a grăbit să-l publice în propria-i revistă. Ce ar fi fost să se alcătuiască un raport în care să se *analizeze*, iar nu numai să se anunţe, lucrările candidatului? Cred că am fi socotit — împreună cu cu autorul — să ne găsim la Academie şi să ascultăm un contra-raport.

N. I. Apostolescu.

Paris, Maiu, 1907.

O Scrisoare

Bucureşti, 26 Iunie 1907

Domnule Petraşcu,

In numărul din 10 Iunie al revistei «Viaţa literară şi artistică» un domn V. Cioflec a publicat un articol intitulat «un condamnat» în care atribue d-voastră notele de artă apărute acum câtva timp în revista d-voastră «Literatura şi Arta română» asupra expoziţiei de pictură a fratelui d-voastră d-l G. Petraşcu.

Pentru restabilirea adevărului vă trimit această scrisoare pe care vă rog a o publică în viitorul număr al revistei d-voastră şi prin care revendic paternitatea acelor note. Ţin să se ştie că acest domn Cioflec a indus în eroare, cu ştiinţă, pe cititorii revistei sale. Intr'adevăr articolul meu a fost publicat mai întâiu de mine în «L'Independance Roumanie» şi pe urmă tradus şi publicat tot sub propria mea semnătură în revista d-voastră.

Orice confuzie nu puteà deci să fie decât intenţionată. De aceea nu-mi voi da osteneala de a discutà preţioasele aprecieri critice a d-lui Cioflec, căci dânsele nu numai că sunt copilăroase, dar simt şi vădit inspirate dintr'o pornire perrsonală în potriva d-voastră. Dealtmintrelea acel articol dovedeşte că d-l Cioflec posedă pe lângă un spirit strâmt un caracter pătimaş şi irascibil, de aceea nu ţiu să-l mai contrazic şi eu.

Primiţi, vă rog, Stimate Domnule, asigurarea deosebitei mele stime.

Olimp Grigore Ioan

---

1) De unde cititorul află că mama fetelor aveà şi o vie.

Cărţi şi reviste streine

Les Métamorphoses d'Ovide et leurs modèles grecs. Studiu de *George Lafaye;* Alcan.

Acei cari se interesează de chestiunea originei şi de izvoarele *Metamorfozelor*, vor găsì în această lucrare analiza şi rezumatul lucrărilor anterioare însoţite de o concluzie personală a autorului.

Nu vom puteà găsì nici odată toate izvoarele Metamorfozelor, pentrucă cele mai celebre lucrări greceşti şi latineşti pe cari le-a consultat Ovidiu, n'au ajuns până la noi.

Ovidiu n'a încercat numai influenţa poeţilor greci, dar şi a scriitorilor latini, şi câte odată a luptat cu aceşti din urmă, în imitarea aceluiaşi model grec.

Concepţia artei o perdem din vedere din ce în ce, tocmai noi, aceia cari vrem ca în producţiunile noastre totul să fie nou: atât fondul cât şi forma. A găsì cevà nou, este singurul imbold al vieţii; să faci şi să refaci într'una acelaş lucru, nu e tocmai plăcut. Cu toate acestea e interesant pentru noi să ştim că unele capo-d'opere ale antichităţii sunt adeseori desăvârşirea şi condensarea unei întregi epoce. Dar perfecţiunea nu se mai imită: după Racine, tragedia a murit.

Iată cum înţelege Ovidiu arta şi imitaţiunea:

..Când imità pe tragici, parc'ar fi dat la începutul fiecărei bucăţi un echivalent al prologului. Apoi, urmând fantazia va trece mai mult sau mai puţin repede pe deasupra dialogurilor şi corurilor; ţinta sa este să ajungă la un monolog, unde concentrează toate emoţiunile ce dau viaţă dramei. De aici o scenă principală, în jurul căreia toate celelalte se îngrămădesc în câtevà versuri, afară numai dacă imitează una din povestirile pe care Euripide o încredinţează unui povestitor. In sfârşit, când ajunge la metamorfoză, împrumută unui Alexandrin, fie unui autor de elegii, fie unuia dintre poeţii cari căutase într'o lucrare specială metamorfozele eroilor L'am văzut chiar, în imitaţia Bacantelor, că a intercalat la mijlocul tragediei o lungă bucată are în întregime parcă-i de origine alexandrină.

Aşà se fac unele capo-d'opere cari rămân multă vreme. Lucrările ce ne interesează prin noutatea sau originalitatea lor, nu sunt totdeauna acele de care posteritatea îşi va aduce aminte.

Clasificările ce noi facem, contimporanilor noştri, sunt cu totul provizorii.

David Staars: **La Femme anglaise et son évolution psychique.** Maloine; 1907.

O scriere concepută în spiritul acţiunii mediului, foarte interesantă prin originalitatea ideilor personale ale autorului.

Cu cât individul evoluează, cu atât adună într'însul stările de suflet ale unor persoane care-i sunt scumpe, ale altora a căror existenţă se amestecă cu a sa, în sfârşit, bucuria, tristeţa etc. Omul psihic este rezultanta condiţiunilor în care trăeşte. Mediul schimbă şi variază posibilităţile evoluţiunii fiinţii omeneşti.

Staars atribue un rol foarte important individului în evoluţia socială. Socie-

tatea se compune în realitate dintr'un număr hotărît de persoane. Orice impresiune intelectuală care atinge conştiinţa omenească, lasă urme în ea. Printr'un mecanism încă necunoscut, dar care se numeşte «sugestiune», toata activitatea psihică năzueşte să dea naştere în spirit la noi idei, noi sentimente.

Sensibilitatea la sugestiune variază, dar nimeni nu poate s'o spună complet, indiferent de o idee repetată adeseori. Orice individ are asupra oamenilor din jurul său o acţiune proporţională cu puterea caracterului său şi în raport cu importanţa relaţiunilor reciproce. Caracteristica civilizaţiei moderne este a întinde la un număr nesfârşit de inteligenţe acţiunea sugestivă a ideilor exprimate sau scrise.

Astfel, rolul individului creşte fără încetare.

In Englitera, mai mult decât în alte părţi, s'a luat obiceiul de a respectă sforţarea psihică; biografiile formează o parte importantă în literatură, viaţa intimă a mortului lucrează încă prin exemplul dat şi perpetuează acţiunea individuală.

Anumite personalităţi devin focare de raţionament psihic foarte puternic; astfel sunt femeile a căror evoluţiune psihică o schiţează Staars: Hariett Martineau, G. Eliot, Miss Francis, Power Cobbe.

Charles Baudelaire. Studiu biografic de Eugène Crepet, revăzut şi adăogat de *Jaques Crepet*.—Messein.

Eugène Crepet a publicat în 1877 operele postume ale lui Baudelaire însoţite de corespondenţa lui şi de un studiu biografic asupra poetului.

Jaques Crepet publică acum un studiu biografic mai desvoltat, însoţit de «Baudelairiana» de Asselineau precum şi diferite scrisori adresate lui Baudelaire de prietenii săi.

De pe la 1837, prin diferite scrieri, au început să se deà la iveală lucruri noi, privitoare la Baudelaire. Afară de acestea, Jaques Crepet a căpătat dela tatăl său mai multe documente, dintre cari unele de ordin intim cari nu fuseseră publicate. Toate acestea au ajutat mult complectarea studiului biografic de care ne ocupăm aici.

E interesant să citeşti aprecierile acelora cari au cunoscut intim pe acest poet: «Baudelaire erà un suflet delicat, ager şi simţitor, care s'a spart la cea d'intâi ciocnire cu viaţa», spune Buisson.

Théophile Gautier scrieà: «Un vas frumos care are o spărtură». Dar însuşi Baudelaire a scris: «Strămoşii mei nebuni sau maniaci, în apartamente solemne, au murit toţi victime ale furioaselor lor pasiuni».

Se găseşte proba sincerităţii atitudinii sale, în această frază dintr'o scrisoare a lui Jules Troubat, din 21 Ianuar 1837: «Iată umbra lui Baudelaire de altă dată, dar ea este tot asemănătoare».

Baudelariana de Asselineau, ne arată mult mai bine adevăratul caracter al lui Baudelaire: El iubià convorbirile, discuţiunile şi Asselineau mărturiseşte că acesta a fost singurul om cu care n'a simţit niciodată plictiseala.

Celebrul poet mai aveà obiceiul să ceară ospitalitate dela prietenii lui pentru o noapte sau pentru o zi două.

Simţià nevoe de a stà de vorbă şi aveà oroare de locuinţa sa. De asemenea când aveà cevà de scris, şi erà mai grăbit se duceà de scrieà la cel dintâi prieten ce i-ar fi fost în drum.

Intre cele ce se spun despre dânsul, e o curioasă critică ce el o făceà adesea:

„Ah! ziceà el mânios; ce-i şi cu criminalii aceştia sentimentali, cari au mustrare de cuget pentru nişte piese de patruzeci bani, cari se ceartă ore întregi cu cunoştinţa lor, şi cari pun preţ pe virtute? Aceştia judecă ei ca nişte oameni? Eu aş face un roman unde aş pune în scenă un scelerat, dar un adevărat scelerat, asasin, hoţ, incendiator, şi care ar sfârşì prin această frază: «...Şi, sub aceste umbre pe cari le-am plantat, înconjurat de o familie care mă venerează, de copii cari mă iubesc şi de o femee care mă adoră,—*eu sunt liniştit* şi mă bucur de fructele crimelor mele".

Baudelaire erà un excelent critic înzestrat cu o judecată sigură, pe care o exercità chiar asupra operelor sale. Ca dovadă de judecata sa este faptul că el a putut rezistà pasiunii în aventura ce a avut cu d-na Sabatier . . . . . «numai acela va suferì, care, ca un imbecil va luà în serios chestiunile de inimă», scrieà el.

Un capitol întreg asupra romanului d-nei Sabatier şi lui Baudelaire, se întinde pe paginile cele mai frumoase din volumul acesta.

Câtevà bilete a d-nei Sabatier publicate aici, pe care ea le semnà «votre bien malheureuse amie» ne-ar fi făcut să regretăm dacă nu ni s'ar fi dat tot ceeace se posedă din conrespondenţa acestor două persoane. Apoi, e şi neconvenabil să nu poţi vedeà răspunsurile unor scrisori. Jaques Crepet ne-a dat însă într'un apendice a volumului său o serie de conrespondenţe ce a avut poetul Baudelaire cu diferite persoane. Aceste scrisori ne pot complectà mult ideile ce le vom puteà aveà despre Baudelaire care nu s'a înşelat nici odată nici în admirarea nici în dispreţul ce-l aveà pentru cinevà.

La Face d'airain, de Octave Aubry.

Un Roman din timpurile lui Marcu Aureliu care se sileşte să păstreze o perfectă nepăsare înaintea tristei realităţi a vieţei.

El a fost înşelat de o femee şi la prietenie ca şi la dragoste n'a avut noroc.

Stoicismul de care erà el stăpânit de mulţi ani, l-a făcut să uite de adâncile lui păreri de rău. Pentrucă el merge totdeauna cu capul sus, nu se uită nici măcar la umbra corpului său; dar masca lui de aramă va cădeà într'o zi în lacrămile amorului, fără să prindă el de veste. El nu e aşà de bătrân ca să nu mai poată iubì sau să nu mai poată aveà o fiică demnă de a-i continuà neamul său.

Oarecari împrejurări îl fac chiar să prindă slăbiciune pentru dragoste, şi cu toate că fusese înşelat de vreo două logodnice, el iubeşte încă şi se încrede inimei altor femei.

Scrisă într'un stil bine cumpănit şi natural, această carte are meritul de a fi simplă ca şi viaţa liniştită de ţară.

Revue Bleue, numerile dela 4 şi 11 Maiu publică un studiu, asupra scriitoarei *Ellen Key* şi *ideile sale asupra amorului şi căsătoriei*, sub iscălitura lui *Gabriel Monod*.

Scriitoarea scandinavă, de care vorbeşte autorul, s'a născut la 11 Decembre 1849 şi a fost crescută în ideile lui J. J. Rousseau. Erà convinsă că desvoltarea liberă a personalităţii este principiul fundamental al educaţiei şi spuneà în una din scrierile sale: «Je suis née pour la campagne et la solitude; j'en été nourrie mais je me suis élevée pour l'activité sociale et la sympathie humaine...».

Citirea autorilor celebri şi numeroasele călătorii 'i-au dat simţul artei şi 'i-au lărgit orizontul cunoştinţelor.

Erà o profesoară pasionată şi ţineà cursuri de Istorie şi Literatură femeilor tinere. Relativ la lecţiunile sale spuneà: «Je n'avais pas pour but de former des savants et d'enseigner beaucoup de choses; mon but était de préparer à la vie, d'enseigner à vivre d'une vie plus complète, pour la culture littéraire, à faire comprendre dans la poésie les voix de la vie...».

Impreună cu alte femei a format o societate unde se discutau diferite chestiuni religioase.

Scrierea sa mai însemnată este: *Sur l'amour et le mariage*. Ea se miră de oamenii aceia cari încearcă o căsătorie cu femei pe cari le transformă în instrumente de plăceri, căsătoria având loc nu din iubire sinceră, ci pentru asigurarea unei situaţii sociale mai bună. Asemeni indivizi n'au în vedere că procreaţiunea şi creşterea copiilor e una din cele mai sfinte şi nobile datorii.

Ellen Key e revoltată contra minciunilor sociale cari implică organizaţia actuală a poligamiei, pretutindeni admisă sub aparenţa monogamiei.

Dacă iubirea fetelor ar fi mai liberă şi bărbaţii mai sinceri, s'ar face căsătorii mai serioase. Nu trebue să se confunde libertatea iubirei cu iubirea liberă, nici cu unirea liberă.

Libertatea în amor ar face iubirea mai curată, şi legăturile mai solide.

Deşi este acuzată de antifeminişti, dar ea ţine cu tărie să păstreze neatinsă individualitatea feminină.

Gabriel Monod, răspunde relativ la cele susţinute de Ellen Key: nu tăgăduesc că bărbatul e poligam şi femeea monogamă; dar în totdeauna bărbatul prin firea sa e atras de ceva nou, pe când femeea, are instinctiv nevoe de credinţă şi ajutor. Căsătoria se sileşte să armonizeze aceste două elemente. Armonia nu există, decât atunci

când amorul cimentează unirea lor; acestea îndeplinite între soţi, nu mai rămâne decât o reciprocitate de prietenie.

Ţinta vieţii conjugale este acţiunea comună, în vederea utilităţii generale şi a creării familiei. Iubirea este forţa care permite a ajunge mai sigur la acest scop. Trebue să trăim prin iubire, iar nu pentru iubire. Dacă se dă amorul ca scop al vieţii, acesta va provocà repede oboseala şi se va nimicì prin el însuşi.

Marea iubire pe care Ellen Kei o cere, se poate aflà numai la întâlnirea a două suflete excepţionale.

Femeea trebue să-şi dezvolte mişcările în plină libertate şi să'şi exercite în mod liber facultăţile personale.

Ea trebue să se dedeà la o muncă mai greà. Femeea în viitor va aveà o sensibilitate delicată şi va fi în măsură să se bucure şi să sufere mai mult ca femeea de astăzi.

Femeea secolului XX va lucrà mai mult să înalţe sufletul bărbatului, va face să înainteze judecata solidă şi dreptatea; ea va triumfà prin entuziasm, el prin curaj.

Femeea să fie castă nu prin răceală, ci prin pasiune.

Dar femeea viitorului există chiar în inima bărbatului.

Tipul ideal al femeei moderne nu este femeea bărbat, ci femeea care 'şi păstrează cât mai mult individualitatea ei.

Ellen Key descriind femeea viitoare, ne redă portretul ei însăşi.

Se înţeiege că o astfel de femee a exercitat în ţara ei o puternică admiraţie şi entuziasm.

La Revue. — 15 Mai.

Carmen Sylva pregăteşte o scriere întitulată «Mes Pénates». Din acest interesant studiu, La Revue publică un capitol care tratează despre «*Moisi şi Ebreii*».

Ilustra scriitoare spune că în timpul copilăriei sale a cunoscut pe marele învăţat Bernays. «Imi petreceam ore întregi alături de mama, ascultându-l. Mărturisia că este evreu şi ţineà mult la religia lui; cunoştea perfect Noul Testament. Mai târziu aflai că erà bun prieten al lui Ernest Renan».

El spuneà totdeauna că religia cea mai ferită de fetişism, e religia evreilor: «Si le Christianisme était aujour'hui tel qu'il est sorti de la bouche de Jesus Christ, ce serait une religion tout autre que celle que nous connaissons».

Viaţa lui Bernays erà greà, ne spune Carmen-Sylva; adesea îl vedeam posomorît şi îngrijat.

Eram prea copilă pe atunci ca să pricep tot ce spuneà el, şi n'am putut reţine decât unele lucruri: aveà mare necaz pe cei ce se converteau la creştinism; despre aceştia el spunea că «s'au turcit», vorba Românului când cinevà îşi schimbă religia.

Când auzi neînţelegeri asupra lui «Filioque», socoteşti că biserica este în aceeaşi stare de plâns ca toate lucrurile pământeşti incapabile de a se ridicà deasupra lor înseşi. Cu toate persecuţiunile ce le-au suferit secoli întregi, ebreii şi-au păstrat cel puţin, neatinsă religiunea lor, dacă n'au impus-o altora.

Carmen-Sylva spune că persecuţia ebreilor în România cât şi în alte state este o chestiune de rasă. Creştinii au dat drept scuză a urii lor contra ebreilor, Crucificarea lui Christos. Ebrei sunt unicul popor care n'a cunoscut decadenţa. Ca o stâncă au rămas uniţi între ei şi acestea datorită numai unui om care a fost cel mai mare suveran pe care istoria l-a cunoscut vreo dată, regele regilor, medicul cel mai iscusit, psiholcgul şi fisiologistul cel mai distins: acesta e Moisi; el şi-a organizat poporul în aşà mod, ca să poată rezistà la toate greutăţile.

Dacă lumea ar fi practicat legile lui Moisi, azi nu ar fi existat o sumedenie de boale, de cari poporul lui Moisi a fost ferit, fără ajutorul atâtor instituţii medicale. Ebreii prin sănătatea lor şi-a păstrat şi agerimea spiritului; şi, decât să-i persecutăm, mai bine să urmăm pilda lor.

Toţi cei ce sunt chemaţi a urmà pe tron, ar fi bine să cunoască toate ştiinţele mai ales medicina; dar mai presus de toate să studieze biblia, căci noi din biblie trăim, adevăr şi poezie cum nicăeri nu mai este, aici găsim.

Cei mai mari profeţi din lume au fost din ebrei: David, care n'a fost un mare rege dar un om superior şi un mare profet. Moisi un om curagios, sfarmă tablele legii într'un moment de mânie, pentrucă erà în stare să creeze altele. Ideile şi inspira-

țiile lui Moisi întrec marginile așteptării și crezi că un contract a fost între el și divinitate. Fruntea lui era liniștită căci Dumnezeu o atinsese.

«Moïse, qui possedait toute la science de son époque et plus encore, avait — malgré son admirable génie — la croyance la plus simpliste, et une confiance inébranbable comme un roc. Que de fois resta-t-il seul au milieu des vagues agitées d'une foule en délire!...

Michel Ange l'a représenté sous une forme puissante et il a bien fait, car Moïse est la force humaine la plus élevée qui ait jamais existé sur la terre, son oeuvre reste....»

Ce ar zice Eliseu și Eremia când ar vedeà lumea de astăzi! Unii au numit-o insula dracului. N'ar fi așa, dacă oamenii ar face-o mai demnă de locuit prin milă și iertare, prin blândețe și pace.

Carmen Sylva termină astfel capitolul:

«Je voudrais être assise aux pieds de Bernays, comme l'était Stourdza lorsqu'il lisait avec lui les Evangiles en grec. Je voudrais entendre ses comentaires, à l'époque actuelle, au milieu de nos buttes, de nos absurdités et de nos conquêtes. Cela en vandrait la peine car Bernays lisait dans l'avenir.

La Revue de l'Art *ancien et moderne.* — Maiu.

Leon Deshairs publică în fruntea revistei un studiu amănunțit despre *Colecția Moreau la muzeul artelor decorative.*

Moreau a dat statului francez o frumoasă colecție de tablouri, picturi, aquarele și desemne. In muzeul artelor decorative s'au făcut încă două săli, pe cheltuiala statului, unde s'a expus întreaga colecție a tablourilor adunate de Moreau.

Această colecție, de o însemnătate netăgăduită, a fost începută în anul 1840 de bunicul lui Moreau.

Printre cei mai valoroși artiști cari au lucrări însemnate în această colecție sunt: Delacroix, Decamps, Géricault, Corot, etc...

Delacroix,—acest celebru maestru care rămâne nemuritor prin tablourile sale: Dante și Virgil, și Luarea Constantinopolului de Cruciați,—ocupă primul loc. El transformă în limbagiul pitoresc creațiunile marilor poeți; în colecția Moreau are picturi de o frumuseță neîntrecută: La noce juive à Tanger, La fantasia, La jeune fille dans un cimetière, tablouri de o mare însemnătate prin felul aranjamentului culorilor. Delacroix își impută singur conturul, afirmând că în pictură cel mai principal lucru este desemnul.

In aproape toate tablourile sale este demn de admirat cerul albastru pe care el îl redă cu o măestrie neîntrecută.

Cevà mai tânăr ca Delacroix este *Decamps* însemnat prin picturile decorative printre cari mai principale sunt: Jésus sur le lac de Génésareth, cu un colorit admirabil, Le passage du gué și alte vre-o nouă tablouri. Lui Decamps îi mai lipsià mult ca să fie un bun decorator; chiar el, către sfârșitul vieții își regretà subtilitățile tecnice. Intr'o zi Decamps spuneà lui Corot: «Quel enseignement vous m'avez donné... Si je n'étais pas si vieux, si j'avais encore la vie devant moi, je lâcherais toutes mes recettes artificielles, et je ne voudrais avoir d'autre vertu que la vôtre: la sincérité».

In al treilea rând, în colecția Moreau, vine pictorul *Corot*, care trăià foarte simplu găsind toate mulțumirile sufletești numai în pictură, dar care nu făcea nimic spre a atrage atenția cuivà sau să vândă tablourile sale.

Dintre cele mai frumoase creațiuni personale sunt mai cunoscute: la Danse des Nymphes, le Bain de Diane, l'Effet du matin, les Étangs de Ville-d'Avray, etc...

In 1825 'și-a făcut portretul său privindu-se în oglindă. Deși portretul nu se recomandă prin abilitatea executării dar cel puțin este o lucrare de bună credință, imaginea fiind exactă. Se cunoaște bine fruntea sa mare, umerii obrajilor eșiți, ochii vioi și toată fața unui tânăr inteligent dela țară. Pe tabloul său *le Colisée vu des Jardins Farnèse* s'au găsit scrise cuvintele «Pour le Muséum» arătând astfel voința sa ca acest tablou să fie lăsat muzeului Louvre. Corot a călătorit mult și a studiat în amănunțime toate colțurile naturii. Din tablourile făcute în călătoriile sale, în colecția Moreau se găsește *Tivoli* una din frumoasele amintiri ale pictorului. Pretutindeni unde cerul albastru surâde, unde lumina învălue lucrurile, el se simte fermecat.

Mai sunt în această colecție și alte tablouri ale diferiților pictori, de o însemnătate nu tocmai mare. Toate operele din colecția Moreau sunt anterioare anului 1875.

L'Art et les Artistes. — Iunie.

Armand Dayot se ocupă de pictorul *Chardin.* Acest artist extraordinar a a debutat prin capo-d'opere și lucrările lui dela început chiar, vor rămâne nemuritoare.

I-a plăcut să zugrăvească cu o sinceritate ireproșabilă intimitatea lucrurilor familiare.

Subiectele lucrărilor sale sunt luate din scenele modeste ale vieții de toate zilele. Nici un meșteșug n'a fost mai personal ca al său, nici o viziune a lucrurilor și ființelor n'a fost mai sinceră și mai pătrunzătoare. In simplicitatea lui savantă este unul din marile genii ale picturii.

Chardin cunoaște admirabil tecnica artei sale. El spune că pentru a pictà bine, când lucrezi, trebue să fii sincer ca natura, lăsând la o parte orice alte preocupațiuni.

Simeon Chardin s'a născut la Paris în 1699 și a murit în 1779. Tatăl său erà un tapițer care cunoșteà bine pictura, și chiar el a sfătuit mult pe micul artist să intre ca practicant într'un mare atelier de pictură. Adevăratul maestru al pictorului Chardin a fost însăși natura.

Pentru prima oară acest pictor a expus în 1726 pe zidurile din piața Dauphin, un tablou ce reprezentà un baso-relief în bronz, care a atras atențiunea tuturor cunoscătorilor în pictură. După doi ani a expus celebrul său tablou *Raie,* care figurează astăzi în muzeul Luvrului și care poate fi socotit printre cele mai bune tablouri ale marelui artist. Dela data acestui tablou Chardin a fost primit în Academia de Arte-frumoase, ca pictor de fructe, flori și de «subiecte de caracter».

Nota galantă în operele lui Chardin este cam rară. Cu toate acestea ea se găsește în delicioasa pictură din muzeul dela Potsdam *La jeune femme cachetant une lettre,* care, pe când erà în posesiunea lui Hubert Robert, erà catalogată cu această notă: «Dans un appartement, deux figures, dont une dame se disposant à cacheter une lettre, tandis que son valet lui allume une bougie. Le costume, qui tient à celui de feu M-me Geoffrin, rend ce morceau curieux et original».

Unul dintre cei mai buni prieteni ai pictorului erà portretistul Aved, căruia i-a lăsat două portrete de valoare: *Philosophe* și *Souffleur.*

Lucrările lui Chardin coprind: naturi moarte, scene din viața domestică, imitațiuni de baso-reliefuri, portrete, precum și câteva subiecte satirice, fără nici o răutate.

Chardin s'a servit în mod sincer și original de penelul său într'un mod mult mai deosebit decât alți pictori ai timpului său.

Ca o observație asupra efectului produs de operele sale pe la sfârșitul secolului trecut, iată ce spune autorul acestui articol:

«Cependant, malgré la forte probité et la maîtrise admirable de son art, Chardin, comme tous les peintres du XVIII-e siècle, dont il fut un des plus grands, vit son œuvre désavouée au début du siècle dernier, lamentable époque où le goût français subissait une si regrettable éclipse au milieu du tintamare assourdissant des trompettes napoléoniennes et de la pompe des apothéoses guerrières».

Stefan Langa.

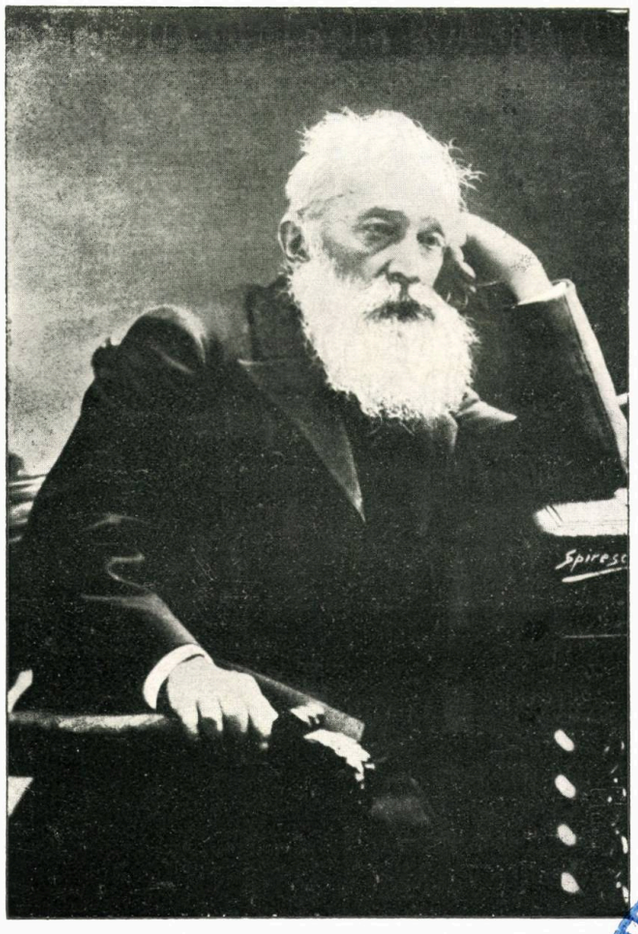

B. P. HASDEU.

BIBLIOTECA

Albert Baer, Bucureşti

HASDEU

...Nessun maggior dolore
Che ricordasi del tempo felice
Nella miseria.
Dante, *La Divina Commedia* (Inferno, Canto V).

zi în care pieirea treptată a verii aromeşte natura... In vechia — azi dispăruta — sală de şedinţe de la Academia Română, prin luminoasele ferestre de casă boierească, pătrundeau potolite raze de la soarele care vestia ivirea toamnei. Câţi-va membri ai Academiei, care la data de 3 Septembre (1893), se aflau în Bucureşti; puţin public—ca de obiceiu, ...şi preste tot o linişte, o pace bine-făcătoare... Hasdeu citia unul din cele mai geniale studii ale lui: *Basarabii*. Cunoştinţele vaste ale marelui învăţat; legătura lor minunată; argumentarea limpede şi desăvârşită; stilul acela clasic, al cărui secret se găsia în însăşi firea omului—entusiasmau adevărata cugetare, cea care nu se îmbată de fraze ori de mormanuri de citaţii, proprii sau... împrumutate; şi mulţumire adâncă, citită pe figura ori-căruia şi nearătată în chip zgomotos, domnia peste ascultători. Când, la o pauză generalul Fălcoianu, care presida, apropiindu-se de genialul istoric îşi arătă uimirea-i în faţa lucrării pe care o auzise, Hasdeu avu un surâs fin, ciudat: de blândeţă, de ironie în acelaş timp, de mulţumire părintească—ceva care spunea:—Pentru mine laudele... Am pierdut de multă vreme plăcerea de a mă simţi admirat cum şi neplăcerea de a fi desaprobat — fie de pricepuţi, fie de cei neştiutori, fie de nişte diletanţi... — Dacă d. Mirea a prins una din cele mai alese înfăţişări ale marelui om pe vestita pânză, care socot că se găseşte şi acum în donjonul castelului dela Câmpina, câte din feluritele surâsuri ce iluminau figura lui Hasdeu, n'au pierit pentru totdeauna, nefixate de vre-un penel maestru pentru viitorime..... — Şi în faţa marilor tablouri ale Academicianilor de altă dată, în tăcere aproape religioasă, sub privirile ascultătorilor încântaţi, s'a citit înaintea unei adunări de cel mult 30 de persoane, — poate — cel mai frumos şi mai ales studiu istoric din literatura noastră ştiinţifică.

Azi, peste 14 ani, e o zi tot aşa de senină; toamna cea blândă, cea liniştită presară frunze galbene şi arămii pe colnice şi pe alee, şi poate că vre-

una va fi pătrunzând, până în templul Iulia Hasdeu, deasupra unui mormânt proaspăt, ...mormântul lui Hasdeu!.....

A murit.... a murit cea mai luminoasă rază din cerul nostru atât de puțin strălucit; s'a stins Bogdan Petriceicu-Hasdeu.

...Și a pierit cu el nu numai cel mai mare istoric și filolog al neamului, criticul și poetul de o înfățișare unică în literatura noastră, dramaturgul care a scris *Răsvan și Vidra*, înviorătorul credinței în țara noastră; — ci și ultimul descendent din străvechiul și domnescul neam Petriceicu-Hasdeu—care începând din vremurile lui Ștefan cel Mare și până în timpul domniei regelui Carol, a dat țărilor românești, când viteji luptători, când voevozi, când mari literați: poeți și învățați...

Pentru el, plecarea din lumea asta e îndeplinirea unei dorinți neîndurate pe care o hrănia de multă vreme. In ultimul timp, de aproape un an, viața lui începea să se topiască, încetul cu încetul. Când în Octobre 1906 l-am întâlnit, la Academie, părea doar o îndepărtată înfățișare a lui Hasdeu de odinioară; numai vorba — rară — și câte-o palidă înviorare a ochilor și a figurei obosite și duse pe gânduri, mai aminteau pe marele Hasdeu. Iar când, în April ce trecù, m'am dus, să-l văd—într'o căsuță din strada Telegrafului (la n-rul 25), — a trebuit ca o privire stăruitoare a magistrului Tócilescu să mă forțeze a'mi stăpâni emoțiunea. Sunt mai bine de doi ani [1]) de când înainte de a părăsì țara pentru mai multă vreme, salutându-l de plecare—la castelul său din Câmpina,—nu prevedeam nimic din nenorocirea care-l pândia. Glumia, făceà planuri a viitoare lucrări, citià mult.....; doar din când în când — privind în jur, prin camerele în care *singur* erà stăpân acum, își înăbușia un oftat, și repede începeà o convorbire pe care-i plăceà să o animeze. De la moartea doamnei Hasdeu, tristețea singurătății a ros, zi cu zi, viața marelui învățat, până ce în sfârșit Sâmbătă 25 August, l-a răpus pentru totdeauna.

Puțini au fost acei cari au urmat carul funebru, ce trecù aproape necunoscut pe stradele Bucureștilor; și, printr'o curioasă întâmplare, tocmai unii din cei streini lui sau cu cari, de mult, nu mai erà în prietenești raporturi, i-au urmat rămășițele până la ultima locuință pământească și i-au adus ultimul omagiu.

In minutele acestea cari urmează plecarea lui Hasdeu, din lumea noastră — rea și neîndurată—e dureros și chinuitor pentru un elev și discipol al său, a vroì să încerce o privire, fie chiar generală, asupra operei și activității lui. Intorcând filele, și recitind rândurile cari oglindesc cugetarea celui dispărut d'intre noi, se pare că răscolesc lucruri atinse de mâna omului care se odihnește astăzi lângă fiica și lângă soția lui—pe cari atât le-a iubit!

Când la 16 Februariu 1906 publicai în această revistă [2]),—cu ocazia împlinirii a șeapte decenii de vieață a lui Hasdeu [3]), — un studiu, o sumară ochire peste activitatea marelui om, nu aș fi crezut, câtuși de puțin, că sfârșitul îi va fi așà de apropiat.

Tot astfel nimeni din admiratorii lui Sully-Prudhomme, când hotărârà sărbătorirea și baterea unei medalii—în Martie ce trecù—întru aniversa-

---

1) Pe un exemplar din *Bourgeons d'Avril* (noua ediție), pe care mi l-a dat atunci, găsesc, scrisă de el data de 4 August 1905.

2) «*Literatură și Artă Română*», Anul X, No. 2, Februariu 1906, pp. 67—76.

3) El mi-a făcut cinstea de-a mi explicà lămurit cum data nașterei sale e în realitate 1836, iar nu 1838, cum figurează în unele biografii, dacă nu în toate.

rea celor 25 de ani de vieață academică a marelui poet francez,—nimeni nu ar fi cugetat că el se va stinge așà de curând.

...Dar să încercăm, și de se va puteà, să ne reamintim cel puțin unele momente din zbuciumata vieață a castelanului dela Câmpina!

Viața lui B. P. Hasdeu a fost un amestec neînduplecat de cele mai mari dureri și de cele mai desăvârșite mulțumiri. In primii timpi, când fugit de sub dominațiunea rusească, părăsì pământul strămoșesc al Basarabiei, aproape n'avea cu ce trăì în România. O parte din aceste suferințe le-a zugrăvit mai târziu și în treacăt în biografia soției sale — *O nevastă românca*—, unde povestește treptat unele momente din viața lui proprie [1]). Ajuns la culmea gloriei — din care nu erà să se mai coboare — cu publicarea *Istoriei Critice a Românilor*, Hasdeu reîncepù o viață fericită. *Cuvente den Bătrâni*, cel mai desăvârșit monument pe care se va întemeià de apururi știința filologică românească — urmă (în primii ani după răsboiul pentru independență), pentru-ca să se desăvârșiască, după 1884, prin cele 4 tomuri din *Etymologicum Magnum Romaniae*. Fericit; tronând în literatura noastră; văzând cum crește sub ochii lui, și apoi admirând din depărtare, o fiică de o inteligență extraordinară în primii ani ai vârstei și de un talent strălucit mai apoi — Hasdeu simțià că viața face a fi trăită și că durerea nu e prea mult stăpânitoare în lume. Poet, el produsese, până atunci ca lucrare de frunte, *Răsvan și Vidra* — o dramă fără de pereche în literatura românească —. Optimist, nu se uità cu ochi buni la răspânditorii ideilor pesimiste. Credincios, spunând lămurit în prefața *Istoriei Critice* că totul e relativ afară de Dumnezeu, el se războià în această privință chiar cu prieteni de ai săi cari — ca Ștefan Mihăilescu — socotiau că materialismul e o doctrină filosofică stăpânitoare în lume. De o activitate extraordinară, el conduse— publicând studii superbe, ca *Doina* — reviste științifico-literare, din cari *Columna lui Traian* fu un model, neapropiat decât de *Revista pentru Istorie Archeologie și Filologie* a d-lui Tocilescu. In culmea bucuriei, Hasdeu află în August 1887 [2]) că fiica sa, Iulia, scrià de mult și alcătuià poeme admirabile, dar pe cari le ascundea ochilor și auzului tutulor. Pe ascuns, tatăl reușește a pune mâna pe cele patru frumoase poezii, pe care în curând le publică ziarul bucureștean — ce apăreà pe atunci — *L'Étoile roumaine*. In curând se formă cercul *Revistei Nouă*, unde sub conducerea lui Hasdeu, veniau d-nii Delavrancea, Vlăhuță, regretatul Gion, d-nii Speranțiă, Bianu, apoi Ion Ghica și d. D. A. Sturdza, tânărul poet — pe atunci — Victor Bilciurescu, criticul — dispărut — Racoviță. Acì își desfășură talentul său Gheorghe din Moldova — căruia Hasdeu îi adresă în No. 3 al Revistei (anul I) o vestită scrisoare, model de critică aleasă — domnii V. Cosmovici, V. Crăsescu-Basarabeanu, Rădulescu-Niger, N. Iorga, I. A. Basarabescu, A. Stavri, Badea Pletea, D. Moldoveanu și atâția alții cari produseră lucrări de frunte: poezii, nuvele, studii; mulți, aci începură și scriseră tot ce au publicat mai de seamă. In sfârșit tot în *Revista Nouă* publică d. Haralamb Lecca mai toate poemele cari alcătuesc volumul *Prima*, și de acì fu cunoscut ca poet fruntaș

1) Pentru date biografice și bibliografice a se consultà: Biografia lui B. P. Hasdeu, făcută de d. Fr. Damé la începutul ediției franceze din *Istoria Critică*; **N. Petrașcu,** *Scriitorii români contimporani*, vol. IV 1898; diferitele notițe din operele Iuliei Hasdeu: *Bourgeons d'Avril* și *Chevalerie*; **B. P. Hasdeu,** *Sic Cogito* (în anumite părți); diferite studii privitoare la fiica sa și indirect la tatăl și familia ei; etc.

2) „Un portrait", *Bourgeons d'Avril*, Bucarest, nouvelle édition, Socec, 1904, p. 177.

în literatura noastră. Dar acesta e istoricul, mai mult decât pe scurt, al *Revistei Nouă*. Pentru Hasdeu, două perioade împart viața acestei mari publicații: Intâia e de scurtă durată și ține până la 17 Septemvrie 1888. Dela început, o nenorocire se abătù asupra celor cari fundaseră Revista: Ispirescu, împăratul basmelor — cum a fost numit de d-l Delavrancea — abia apucà să'și publice în primul număr (apărut în Decemvrie 1887), povestirea lui *Sarea în bucate*, și plecă pentru totdeauna dintre prietenii lui. In No. 3, autorul *Trubadurul*-ui făceà biografia dispărutului colaborator al Revistei. Dar nenorocirea care erà să urmeze, va zguduì, cu puterea vijeliei pe marele ștejar, care neclintit stase în mijlocul atâtor furtuni. O boală fără de leac duceà cu iuțeală spre pământul rece, trupul tânăr al Iuliei Hasdeu. Dar tatăl ei nu ar fi crezut nici odată că sfârșitul fatal erà atât de puțin depărtat. Se frământà însă, se chinuià vrând să vadă un viitor mai bun; și zărind obrajii palizi ai celei care se înclinà către mormânt, urà până și *albul* — care a fost semn de doliu la îngropăciunea strălucitei poete. Zugrăvind, cu puține luni înainte de toamna anului 1888, un pastel de iarnă, Hasdeu după ce descrie domnia cetei și a zăpezei, spune:

Șerpuește'n aer fumul și se'ntinde alburiu
Din colibe, troienite ca sicriu lângă sicriu.
In zadar privirea cată negre benghiuri în albeață:
Pân'și umbrele sunt albe pe cea marmură de ghiață!

Insă iată, ca șireaguri de călugări în sobor,
Vezi ceva negrind în zare: ciorile pe șes cobor
Și de spânul chip al iernii, vesel croncănind, s'agață...
Mult mai drag mi-e viul negru decât albul fără viață! [1])

...Și albul morții se întindeà în curând pe fața celei care a cântat pe răpitoarea ei: — «La Mort» — [2]). In n-rul 10, al primului an, din *Revista Nouă* se vestì moartea și se publicară primele mari poeme ale Iuliei Hasdeu.....

Cine în țara noastră nu cunoaște nemăsurata durere a lui Hasdeu, la moartea fiicei sale? Care cititor nu știe poezia care se revarsă din scrierile ce ilustrară *Revista Nouă:* basmul *Povestea Crinului*; poemele *Gaudeamus, La casa de nebuni* și mai ales geniala inspirare — demnă de un Hugo — din *Așteptând?*

Nici odată un părinte nu și-a închinat — ca Hasdeu — toată viața care i-a rămas din clipa morții fiicei sale, amintirii celei pierdute. De atunci el a trăit par'că mai apropiat de ea: de gândurile, de tot sufletul ei — decât când o simțià în viață, alături de sine:

Din două aripi un avânt,
Din două sonuri un cuvânt,
Din rapsodii o epopee,
Ori-unde-aș fi, ori-unde-i ea,
Noi pururea vom scânteià
Ca una singură idee! [3])

Atunci s'a ridicat el până la înălțimi ne mai atinse în poezia românească, rugându-se ca în fața unei sfinte, și zicând Iuliei:

---

1) Cf. *Sarcasm și Ideal*, p. 154, «Alb și negru».
2) **Julie Hasdeu,** *Bourgeons d'Avril.*
3) **B. P. Hasdeu,** *„Revista Nouă»*, 1888, Anul II, No. 3 și în *Sarcasm și Ideal*, »Așteptând».

De m'ai iubit a mìa parte
Din cât eu vecinic te iubesc,
Pe-o clipă numai lasă raiul
Şi vino 'n sânul părintesc;

Sau ca o stea cu mii de raze,
Intinde o rază prin eter
Până la mine să străbată:
Un capăt jos şi altu'n cer!

Desmoştenit de viaţa vieţii,
De vrei un pic să mai învii
Pe negrul jalnicul tău tată,
De ce nu vii? De ce nu vii?

Atunci pricepù el răspunsul celei invocate, simţì fiorul Nemuririi şi 'şi revărsă — cum ziceà el —

Odorul meu de poesiă.

Tristeţă omorâtoare; chinuri neândurate; suiş pe culmea care duce la prăpastia numită: disperarea — totul pierì când marele om înţelese o adiere a misterului ce învălue lumea.

Şi nevăzută, ea 'mi răspunde:
— Nu pot venì, dar sunt;
Fii mângâiat!
— Eşti unde?... unde?
— Nu mă căta'n mormânt!
Intr'ânsul vei găsì o haină,
Pe mine — nu. Mi-e greu
Să-ţi desvălesc a morţii taină...[1])

Dar totuşi pustietatea care simţia că-l învălue în lumea de aci, îl întorceà cu mintea iarăşi către ea, către fiica lui, către ultimul vlăstar al neamului său, către poeta care — cine ştie? — poate erà să fie mai strălucită decât însuşi Bogdan Petriceicu Hasdeu...

Trăià ca'n vis — un vis rău întrerupt de nevoile vieţii ori de trebuinţa pe care o simţià de a mai dà lumii ceva din scânteierile geniului său: studii învăţături ori avânturi ale minţii... Şi iarăşi se îndoià sub greutatea suferinţii:

De-atunci o duc ca şi 'nainte:
Privesc ce unii dreg,
Ascult ce alţii spun,
Urăsc pe cei crezuţi cu minte,
Şi nu pot să 'nţeleg
Că n'am ajuns nebun![2])

Credincios neclintit, Hasdeu începù cercetările spiritiste, cari publicate — mai întâiu — în *Revista Nouă*, fură strânse, apoi, în volum sub titlul *Sic Cogito*. Punte de trecere între ştiinţă şi avântul religios, spiritismul — privit cu neâncredere atâţia ani, în mai toate ţările — azi este intrat în faza în care nimeni nu mai îndrăzneşte a-i tăgădui rostul, chiar în domeniul

[1]) **Hasdeu**, «Aşteptând».
[2]) Idem, *Sarcasm şi Ideal*, «La casa de nebuni».

—relativ— experimental [1]). Un vânt de adevărată credinţă învioră — la cuvintele lui Hasdeu — sufletele multora, însetaţi de vorbă inspirată şi întristaţi că, mai prin nimic, ortodoxul cler român nu caută a susţine religiositatea. Pentru marele învăţat fù o nouă revenire la viaţă, dacă nu plină de fericire — ca înainte de moartea Iuliei —, cel puţin izvorâtoare de optimism, precum o dovediră în curând cele două vestite conferinţe inaugurale dela Ateneul Român: *Noi în 1892* [2]) şi *Noi şi Voi*[3]) — ca şi tot restul vieţii sale. Atunci produse el studii ca *Strat şi substrat* [4]) (Genealogia popoarelor balcanice), *Basarabii* [5]). Cei patru *aş* [6]), *Basmul* [7]) şi atâtea altele; atunci se războì cu atâta spirit cu adversarii săi — pe cari îi împroşcă în atâtea rânduri cu vestitele *Zacherline*; atunci, în sfârşit scrise marea sa poemă filosofică *Dumnezeu*. In 1897, adică doi ani după ce încetase cel de-al şaptelea an al *Revistei Nouă*, mai toate poemele, satirele, poveştile şi micile studii apărute în acea publicaţie lunară fură strânse într'un volum [8]) sub titlul *Sarcasm şi Ideal*. Dar în acest răstimp câte neplăceri, câte lovituri! Neputinţa de a vedeà izbutind pe un învăţat colaborator al său, d. Lazăr Şăineanu, ca să fie împământenit, nu fù puţin costisitoare pentru Hasdeu. Nu trecù mult şi Academia Română luă marelui filolog şi istoric sarcina de a mai continua *Etymologicum Magnum* [9]). De atunci au trecut aproape zece ani şi credinţa membrilor Academiei că uriaşa lucrare întreprinsă de Hasdeu, se va realizà iute de către alt-cineva — fie chiar pe un plan redus, foarte redus — nu s'a îndeplinit. Desgustat se retrase atunci şi dela Universitate şi dela Archive; dar avù satisfacţia de a vedeà cum Corpurile legiuitoare, în urma rapoartelor domnilor Tocilescu şi G. Panu, îi acordară o «recompensă naţională». Retras la Câmpina, ducând o viaţă patriarhală, îngrijit ca un prinţ de către iubita lui soţie, Hasdeu avù iarăşi câţiva ani de mulţumire sufletească [10]). Mi-aduc aminte că spre sfârşitul lui Iuliu 1900, regretatul G. Dem. Teodorescu — pe care erà să-l pierdem peste o lună — îmi spunea că văzuse cu o zi mai 'nainte pe doamna şi pe d. Hasdeu, şi că venerabila bătrână îi ziceà fostului ministru de instrucţie — devotat discipol al lui Hasdeu: — Vezi ce bine s'a făcut? Obrajii trandafirii, veselie, viaţă liniştită — mie mi le datorează... Şi o să le păstreze cât o vreà să asculte sfaturile mele. Şi într'adevăr, când peste foarte puţină vreme, îi revăzui şi eu la Castelul «Julia Hasdeu» din Câmpina, bătrânul învăţat păreà reântinerit, reânviorat şi plin de o adâncă mulţumire faţă de soţia sa. Dar nenorocul urmărià casa lui Hasdeu, căci în

---

1) Dacă vreunii din cei cari erau în jurul lui Hasdeu, intimi ai lui, vor fi fost de rea credinţă în cercetările făcute — după cum s'a crezut şi după cum s'a zis — lucrul e întristător. Asemenea bănueli sunt dureroase. Când acum un an şi jumătate (în această revistă, anul X, No. 2, din Februarie 1905, pag. 75) am îndrăznit a vorbi despre atari lucruri, am făcut-o cu tot respectul datorit bătrânului meu magistru. Nu trebue uitat-însă că experienţele făcute de către însuşi Hasdeu şi de învăţaţi ca d. dr. Istrati sau ca regretatul profesor Ştefan Mihăilescu, (şi chiar de alţi oameni a căror bună credinţă nu poate fi pusă la îndoială), controlate de aproape şi chiar în chip multiplu de către ei, se înfăţişează cu o deosebită garanţie şi cu o siguranţă pe care nimeni nu o poate tăgădui.

2) *Sarcasm şi Ideal*, pag. 36—46.

3) Idem, pag. 47—60.

4) *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. III, 1893, pp. III—XXXVII.

5) Ibidem, coloanele 2450—2592.

6) Idem, t. II, 1945—1961.

7) Idem, t. III, col. 2596—2652.

8) Editat de către librăria Socec.

9) Ultimul tom (marele studiu istoric *Negru-Vodă*, CCLXXXVI pp) apărù în urmă, în 1898.

10) In acest răstimp mai publică el *Cine sunt Albanezii*? şi alte conferinţe, cari apărură mai întâiu în *„Literatură şi Artă Română"*. Pentru un scurt timp conduse ziarul *„Apărarea Naţională"*, a cărei direcţie o lasă după moartea d-nei Hasdeu.

vara lui 1902, doamna Julia Hasdeu murià, lăsând pe zdrobitul ei soţ în prada singurătăţii. De acì înainte mulţumire, pace, clipe de adevărată fericire n'a mai fost pentru el. Dorià sfârşitul vieţii, îl aşteptà cu nerăbdare; şi ţin minte că la moartea lui Gion mi-a spus — îndată ce m'a văzut — cu o linişte care m'a înghețat: — Ai văzut? A murit Gion!.. Curios... Cad brazi ca Anghel Demetriescu, Gion [discipolii săi], Radu Novian [vechiu prieten]; şi eu nu pot să plec, să ies din lumea asta! Ce rost mai am acì? Fiică-mea şi nevastă-mea s'au dus... De ce să mai stau singur, când până şi elevii ori prietenii mei mor?..

Acum i s'a îndeplinit voia. In România nu mai există un Petriceicu-Hasdeu. Steagul neamului său voevodal, chiar dacă va mai fâlfâi de-asupra marelui turn din castel, nu va fi decât o aducere aminte a unei glorii trecute.

La groapă a fost condus de o mână de oameni; dar amintirea lui va fi păstrată — prin veacuri — de un popor întreg.

A început viaţa lui literară şi ştiinţifică prin a fi contestat. Cu atât mai bine pentru el şi cu atât mai rău pentru oamenii cari o făceau. «Aşa sunt salutate geniile în zorile lor: ciudată greşală, de care se miră toate generaţiile după ce lucrul s'a săvârşit, şi pe care toate o reâncep cu naivitate»[1]).

Va fi batjocorit, uitat ori micşorat a doua zi după moarte? Va fi o dovadă că el ca şi toţi oamenii mari trebue să treacă printr'o perioadă curioasă — dar obicinuită — de negare, de ascundere a stelei lor, în dosul norilor ignoranţei!

Va fi lăudat, de cei cari au aruncat asupră-i cu noroiu? Va fi omul despre care vorbeşte poetul: omul mare urât de cei mici; hărţuit o viaţă întreagă şi nelăsat în linişte nici o zi...

> Cependant, sous la faix sa tête à la fin ploie,
> L'âge vient, il couvait un mal profond et lent,
> Il meurt. L'envie alors, ce démon vigilant,
> Accourt, le reconnaît, lui ferme la paupière,
> Prend soin de le clouer de ses mains dans la bière,
> Se penche, écoute, épie en cette sombre nuit
> S'il est vraiment bien mort s'il ne fait pas de bruit,
> S'il ne peut plus savoir de quel nom on le nomme,
> Et, s'essuyant le yeux, dit: C'était un grand homme.[2])

Şi dacă ar fi îngăduit celui care scrie aceste rânduri — la întâmplare cu gândul întunecat de durere şi cu inima plină de amar—, ca să 'şi arate şi el simţimintele sale pentru cel care — prin operele lui — i-a înviorat, i-a împuternicit şi desăvârşit viaţa; ce-ar puteà spune omul care şi-a pierdut pe părintele său sufletesc, în minutele în care îşi ia adio dela cel pe care niciodată, niciodată nu-l va mai întâlni pe acest pământ?...

N. I. Apostolescu.

Paris, 3 şi 4 Septembre, 1907.

---

1) **Théophile Gautier**, *L'Histoire du Romantisme*, p. 201.
2) **Victor Hugo**, *Les Contemplations*, „Melancholia".

Fecior de bani gata [1]

Fuga lui Gheorghiță din Paris fusese pentru Matilda prilej de durere și de desnădejde fără seamă. Il plânsese ca pe un mort, se cernise, și ochii ei, atât de veseli și de frumoși, erau vineți și obosiți de neodihnă și de lacrimi.

Scrisoarea lui dela Viena, plină de fățarnice făgăduieli, o înviorà însă ca prin minune și o făcù — încredințând o că trăește și se gândește la dânsa — să privească din nou, cu drag, lumea și viața cele atât de împovărătoare până atuncea.

Și aștepta.... cu ce foc!.... ziua îndeplinirei atâtor dorinți,—ce necontentit creșteau și se grămădeau în inima ei. Sub puternica lor stăpânire frumoasa Matilda își schimbă și felul traiului și purtarea.

Afară din coprinsul casei—în care petrecuse atâtea clipe fericite, rare ori eșià ; nici teatrele, nici petrecerile nu o mai ademeneau și ea, care dela vârsta de 20 ani nu mai călcase într'o biserică, acum regulat odată sau de două ori pe zi se ducea să se roage într'o Mânăstire din apropiere. Sfârșise chiar, prin a nu vedeà de cât pe Mady și pe Sandu la cari ținea foarte mult ea fiind vioae, și veselă, el prieten și din aceeași țară cu Gogo.

Iubià într'adevăr și iubireà câte odată este o neîndurată feară.

Singurătatea însă și mai cu seamă încordarea minții și simțirii, către același dor, îi prefăcură firea blândă și încrezătoare....

Steteà acum ceasuri întregi cu privireà pironită în gol, gândind ori negândind la ceva, oftà din adânc și se credeà nenorocită pentru cel mai neînsemnat lucru, ori fără pricină se puneà pe plâns, sau cădeà într'o adâncă melancolie.

Erà tristă și cu cât vedeà vremea trecând fără nici-o schimbare pentru dânsa, grija și îndoiala—furișate în sufletul ei — se întețiau și atățându-i bănuelile îi dedură friguri și o îmbolnăvirà.

Medicul—care o cunoșteà și o îngrijià de mult—priveà mirat la dânsa, dar neînțelegând nimic din cele ce vedeà, o sfătuì să schimbe aerul și să se ducă sus undeva la munte.

---

1) A se vedeà numărul din urmă.

Ea se împotrivì la început—agățându-se încă de cel din urmă fir de nădejde ce 'i mai tresărea în suflet—dar cum Doctorul o îndemnà să plece cu orice preț, îndemn cu care se luptase când și când, se aprinse iar, cu îndrăsneală într'însa, și se hotărî la plecare.

Bătrânul ei prieten care o rugase în genunchi să 'și caute sănătatea, fù atât de bucuros de această hotărâre, că îi dete mult mai mult de cât aveà trebuință și o pornì binecuvântând-o la drum.

Rămăsese înțeles că merge în Elvetia, dar numai Sandu—cu care se sfătuise și dela care luase toate lămuririle—știà că se duce la București.

Dorința aceasta—nebunească de sigur—erà unica putere ce o mai însufleția și numai dânsa îi dete tărià să înfrunte lungimea și oboseala drumului și ce erà mai cumplit: necunoscutul.

La București, Madame Vidal, gazda către care Sandu îi dedese o scrisoare, o primì cu brațele deschise.

Fostă prietenă a unchiului Samsudi o mueruscă oacheșă și nurilie,—nu se îndurase—după moartea acestuia—să-și părăsească căsuța frumușică și înbelșugată de toate, în care trăise cu dânsul, mai vârtos că o tânără Beyzadè se însărcinase să-i ție de urât.

Matilda i se dedese drept o neguțătoreasă din Paris, venită să reguleze niște daraveri de bani la fața locului, așa că tovarășa ei — care erà un fel gazetă a orașului—din zilele de'ntâi îi desfușură și cele văzute și cele ascunse ale lumei Bucureștene.

Fiecăruia avu grijă să-i spue cusurul și pe puțini îi scoase din rândurile secăturilor și desfrânaților în care grămădia pe ceilalți, iar când, în mijlocul acestui potop de cuvinte—Matilda pomenì sfioasă numele Bucoveanului, un sunet puțin cuvincios, și un hohot de râs sbucnirà dintre buzele limbutei oacheșe care 'i răspunse.

— Frumos soiu de dobitoace câte'și trei: tatăl mama și fiul!

Bătrânul om de ispravă, bogat putred dar tras pe sfoară și cornorat de nevasta-sa care a făcut fericirea a trei generații de tineri leventi și de ofițeri—; ea femee foarte frumoasă, care spre bătrânețe a căzut la patimă de dragoste cu cel mai șmecher și mai fluturatec dintre bărbați, om plăcut de altfel și cu mare trecere la femei, dar pentru care eu n'aș jertfi nici vârful unghiei celei mici — zise ea cu asprime, ca și cum i-ar fi părut rău de cevà.

Cât despre fiu, un dezmetic și un găgăuță și necinstit pe de-asupra! In loc să învețe carte la Paris, a învățat să beà, să joace cărți și să mănânce banii femeilor, — căci a fugit ca un mișel, furând o sumă mare dela o nenorocită care avusese slăbiciunea neertată să-l oploșească la dânsa și nu i-a fost deajuns atâta; pe drum s'a înhăitat cu un fel de Unguroaică, pescuită D-zeu știà unde, cu care trăește de șase-șapte luni, iar acum e gata s'o ià și de nevastă....

Un scandal fără de pereche în lumea, destul de stricată de altfel de aici! Măsa și cu amorezul D-ei în loc să'l sgâlțâe și să-l desbare de o așa lepră, n'au avut odihnă până ce bătrânul — care fugise de dânșii la o moșie — nu și-a dat și el păcătosul—învoirea pentru cununie! și acum se află cu toți — adevărat neam de țigani — la țară unde-va, așteptând să facă nunta. Iată draga mea cine sunt și cât trag la cântar Bucovenii D-tale!....

— Vai de mine! dar ce ai?... strigă ea deodată, băgând de seamă că Matilda căzuse, galbenă ca ceara, pe covor.

Cu mare greutate o făcù să'şi vie în simţiri, o culcă şi numai când o văzù mai potolită, o privì îndelung şi amintindu-şi de cele petrecute, prinse a'şi zice :

— Uite ! uite !... Nu cum-va o fi vre-o taină la mijloc ?! şi-am râcâit buba fără să vreau ?... Intr'adevăr : prietenă cu Sandu, daraveri de bani la Bucureşti, leşină când vorbesc — şi n'am spus decât adevărul — despre nătărăul cela !... Asta e, de sigur... Am mers poate preà departe !... Ei şi ?... Tot trebuià să afle odată biata femee !... Dar dacă n'o fi ?... Atuncea ce e ?... Să aşteptăm până mâine...

Şi aşa adormì târziu veghind pe Matilda nemişcată între perine.

A doua zi şi zilele următoare bolnava — căci erà bolnavă de-a binelea — se munci cu cele mai sfâşietoare gânduri şi luă hotărâri care de care mai crunte. Una însă rămâneà fără clintire în vălmăşagul acela schimbător de îndemnuri şi de mânii, şi anume : să vadă pe Goga, să afle din gura lui adevărul şi să-şi răzbune... Nu că aveà să sufere mai mult, decât sufereà, nici că i se va ridicà de pe pept povara sub care zăceà strivită acum, dar voià să aibă amara mulţumire a unei răzbunări, şi o vroià cumplită ca şi chinurile ei ! Ş'apoi cine ştie ?... poate că nu erau lucrurile nici atât de rele, nici atât de înaintate, precum i se spusese... Lumea e atât de uşoară la învinovăţiri !... Ah ! de ce a voit să afle ?, de ce pornirea aceea urâcioasă să asculte fleacurile unei guri rele, care bârfeà pe toată lumea... Hm ! ce mizerie !...

Şi lacrimile pentru a o suta oară îi înecau ochii viorii, adânciţi în cea mai duioasă desnădejde !...

De aceea când se întremă, văzându-se totuşi singură în luptă cu împrejurări grele şi poate primejdioase, Matilda îşi desvălì taina şi împărtăşì temerile şi dorinţele ce aveà, gazdei care — prin îngrijirile ce-i dăduse, prin mila ce avusese de durerea ei — ştiuse să-i câştige încrederea.

— Cel d'întâiu lucru ce ai să faci este să le dai de veste că eşti aici şi să spui, fără încunjur, aceea ce vrei. Cu oameni ca de-al de ăştia nu trebue să pui mănuşi, mai cu seamă când e vorba de parale, îi zise dânsa.

O scrisoare fù trimisă lui Gheorghiţă şi dupe câte-va zile, trecute fără răspuns, o altă scrisoare prin om înadins, iar când Alecake *sufleţel* se înfăţişă în locul lui „ca să dreagă lucrurile", se încredinţă că erà departe de a le puteà împăcà şi că toate meşteşugurile şi ameninţările îi erau zadarnice.

De sigur M-me Vidal cunoşteà lumea şi aveà simţul împrejurărilor, căci nu lipsì să înconjoare pe Matilda cu o mulţime de închipuite primejdii şi de prepusuri care negreşit înfricoşând-o o apropiau şi mai mult de „buna ei gazdă".

— O femee singură, venită dela atâta depărtare într'o ţară ca asta, poate să întâmpine multe neajunsuri ! Cine să te ocrotească, cine să te ajute când vei da de-o beleà ? Bogătaşii aici sunt atotputernici ; ca o nimica te pomeneşti ridicată, ş'apoi ia-o de unde nu e pe prietena noastră. Aud ? Şi încă bine dacă nu'ţi sucește gâtul vre unul dintre sălbatecii ăştia !... Mă rog cu ţiganii lor, boerii pradă ziua mare pe cine vor şi nimeni nu le zice nimic !... Apoi pentru hatârul d-tale au să-şi părăsească ei năravul ?!... Doamne fereşte dragă, mai ştii... frumoasă cum eşti şi cu parale !... şi fără de încetare, buna gazdă îşi depănà fuioarele limbei.

Așa înfrigurată o găsiră Mady și Sandu, cari tocmai mare plăcere nu făcură stăpânei de casă cu venirea lor.

Dar puțin câte puțin Mady, cu glumele și veselia ei, Sandu cu îmbărbătările lui, îi risipiră norii de pe frunte, făcură să tresară câte un zâmbet la colțul gurii și în ochii cei altă dată „plini de focul diavolului“ cum i se ziceà la Paris, licărì o scântee vestitoare de bucurie.

Matilda își recăpătà încet, încet, stăpânirea de sine și încrederea spulberate până în clipa aceea.

— Așa, scumpa mea, zise ea când rămase singură cu Mady, a fost un vârtej nebun care m'a mânat — vai! prin câte drumuri și cu câte oboseli — ca pe un jidov rătăcitor până aici. Am picat ca în lună! O lume pe care n'o pot cunoaște, nici judecà de loc; dar prietena care mă ospătează cu atâta bunătate, nu mi-a spus lucruri frumoase despre dânsa... și-am suferit, am suferit atâta, că mă mir cum de n'am murit. Oh! tu nu știi ce este să ți se rupă inima de durere, să ți se peardă mintea de desnădejde și să rămâi ca sleită de puteri de odată?!... Și n'au fost numai cele spuse, ori cele bănuite, ci am înțeles prin mine însă-mi cu cine am de aface și la ce mă puteam așteptà... Am plâns de mâhnire, de rușine, de perderea a tot ce credeam mai bun în mine: dragostea și credința, iar azi — desgustată de ochi duioși și de gură dulce — nu mai urmăresc decât un lucru, dar acela din toată inima: răzbunarea, dacă într'adevăr mișelul cela — despre care mi s'au spus grozăvii — și-a bătut joc de mine!...

— Răzbunare, tu?... o draga mea! răspunse Mady.

— Ah!... cea mai cumplită!... Aceea care s'a zămislit în nopțile mele de chin și de nesomn, aceea care 'l va face să sufere pe el și pe ai lui, tot atât — de nu mai mult — cât m'au făcut ei să sufer pe mine!...

— Foc și sânge! pumnal și otravă! Ce tragedie!... Fugi de-acolo. Tu, cel mai dulce și mai blând suflet de femee!... Aide, nu te mai gândì la lucruri atât de urâte!... liniștește-te... Tu nu știi că femeile nu trebuesc să se supere?... Supărarea dă sbârcituri și sbârciturile aduc bătrânețea!...

Tu dragă, pururea să râzi,
Să joci, să cânți, să fii frumoasă;
Femeile ca îngerii
Să aibă fața luminoasă!...

cântă Mady, luând de gât pe bălana ei amică și alintând-o ca pe un copil necăjit...

Și noaptea și-o petrecură ele astfel; una destăinuind ce aveà pe suflet, iar cealaltă povestind — cu hazul ei strengăresc — întâmplările drumului, căutând — ori de câte ori pomenià de Alecake — să-l ridice în slavă.

— Daca toți boerii, despre care vorbiai adineaori, vor semănà cu dânsul, apoi vivat amorul și libertatea! scumpa mea, că sunt drăguți de tot. Da, nici n'am întâlnit om mai delicat! Tinerii noștrii din Paris sunt niște mocofani pe lângă el. Nu apucam să deschid gura și lucrul erà îndeplinit, cu toate că mă străjniceau grozav la ale mâncării, colo, lângă râul cela mare revărsat... Erà frumos și înfiorător, mai ales din vârful foișorului, unde steteam ziua... of! și nesuferit erà Babaco!... dormià necontenit; ori, când nu dormià, vreà să joace cărți și să vorbească limba lor, până ce boerul... ei știi că nu-i cunosc numele... îl țineà de rău din pricina mea... Mă mir că ție să-ți fi făcut așa de reà impresie!... Ei, te așteptai să vezi pe Gogo și...

iaca, te-ai tulburat. Firește, dar... n'ai dreptate!... Și ce mai cai, ce mai trăsură!.. am venit — vorba ceea — ca pe brațe, așa de n'am simțit nici un sdruncin... Ciudată țară! nici drum făcut, nici pod pe ape, nici alte înlesniri ca pe la noi... dar belșug și... atâta omenie și cuviință, socoteam că noi eram stăpânii pretutindeni... Ce om! Ți l'o fi zugrăvit cine știe cum gazda ta — care mie una, nu mi-a plăcut de loc!... par'că e o cucuveà, negricioasă, cu părul creț pe tâmple, cu ochii ceia mari sticloși și buzele subțiri, sub nasul... oh! nasul... ca un cârlig!... Nu trebue să fie bună la inimă, nici darnică la laudă... și înțepată!... of!!

N'o vedeai cum cătà la mine și la Sandu?... să ne' nghită nu alt ceva!... Că doar nu erà să-i sărut mânile, deși a împodobit bătrânețile unchiului. Bun stomac și sănătoase urechi a avut sărmanul, ca să trăiască cu o gaiță ca asta... Poate că de aceea o fi și murit!... Brrr!... că mă ià cu frig!... Eu dragă nu te mai las în casa asta. Ai suferit preà mult aici și la urma urmei nici nu știi pe ce mâni ai căzut?!..

Cine măgulește jumulește, zice proverbul... Ha! ha! ha!...

Și ar fi urmat tot așa vorba înainte, dacă nu simțià că Matilda adormise, legănată par'că de undele glasului ei.

Mady, cu toată sburdălnicia și ușurătatea ei, erà o fată cu simțiri pline de gingășie.

Deși lipsită de o creștere aleasă și trăind par'că numai pentru veselie și pentru plăcere, inima i se înduioșà lesne și aprig se răzvrătià împotriva nedreptății. Slobodă la vorbă ca și la mișcări, puteà spune omului adevărul în față; dar îl înconjurà cu atâția nuri, în cât chiar cusurul îi păreà o podoabă.

Deșteaptă și hazlie, aveà pentru orice prilej un cântec ori o poveste la îndemână, iar râsul îi erà credincios tovarăș în totdeauna.

Pentru toate acestea, pentru trupul ei subțirel și mlădios, pentru obrajii rumeni, ochii albaștrii — umbriți de un păr auriu și mătăsos — o iubì Sandu, dela întâia întâlnire la „Maison d'or" într'o seară când câștigase multe parale la cărți.

De doi ani nu se despărțise o clipă de dânsa și cu cât mergeà cu atâta îi erà mai dragă și simțià că n'ar mai puteà trăì fără de „nebuna lui" care 'l obosià adesea, dar cu care nu i se urà niciodată...

Tocmai din pricina asta se împrieteniseră cu Matilda, care aveà o deosebită slăbiciune pentru Mady, singura ființă într'adevăr neprefăcută dintre câte cunoscuse.

Matilda, fiica unui mic negustor din împrejurimile Parisului, primise o creștere îngrijită și arătase o atât de mare silință și istețime la învățătură, că părinții o văzuse cu bucurie luând calea dăscăliei.

Toate i-ar fi mers de minune și numele bun ce'și făcuse i-ar fi adus multe foloase, dacă un dușman primejdios — cu care în zadar cercă să lupte — nu i-ar fi răpit și liniștea și încrederea, de care ar fi avut nevoe ca dăscăliță.

Erà frumoasă și frumusețea îi erà atrăgătoare de inimi și dătătoare de dorinți. Ochii cari o vedeau, nu puteau să n'o urmărească, să n'o caute și cu patimă să nu'și aprindă privirile. Acei cari aveau norocul să'i vorbească și să'i atingă vârful unui deget, rămâneau înfrigurați de un dor nestăpânit și un fior de plăcere le cutremura ființa.

Cu asemenea daruri Matilda aveà singură nevoe de sprijin și apărare, dar încă să călăuzească și să ocrotească ea pe cineva.

Copii înșiși cătau mai cu drag la chipul ei fraged și luminos, decât o ascultau vorbind, deși graiul îi erà dulce și ademenitor.

Așa că ceeace aveà fatal să se întâmple, se întâmplă!

Matilda fù răpită de un Conte — în casa căruia dedeà lecții la doi copilași — și doi ani cutreeră lumea cu dânsul. Contele erà văduv și vroià s'o ià de nevastă, din nenorocire însă murì, întorcându-se la Paris — fără să'și poată ține cuvântul.

Biata copilă rămase sdrobită și fără ajutor în fața unui gol, ce se făceà tot mai mare și mai adânc, din zi în zi.

Lovită în ce aveà mai scump, erà ca nebună de durere și desnădejde și nimeni nu'i întindeà o mână de ajutor.

Incercă să se ucidă, dar nu izbutì decât să se vadă amenințată cu închisoarea într'o casă de nebuni.

De întors în orășelul din care plecase, erà cu neputință; mama îi murise de inimă rea, iar tată-său nu mai vreà să audă de dânsa. Căută să'și reià iar vechia-i meserie. Toate străduințele și alergările îi fură în deșert, nimeni nu vroià să'și încredințeze copii pe mâna unei atât de frumoase și de puțin sigure dăscălițe.

Un tânăr autor dramatic, care locuià în aceeași casă cu dânsa și o urmăreà de câtă-va vreme, o îndemnă să se urce pe scenă, garantându-i o mare izbândă în cel mai scurt timp.

Stătù mult la îndoială, luptă chiar cu o tainică îmboldire, ce o îndemnà să îmbrățișeze o atât de strălucită carieră și în cele din urmă mărturisì că nu aveà nici îndrăzneala nici talentul, trebuincioase ca să se sue pe scenă.

Tânărul poet erà însă un om plăcut și dulce vorbitor așa că Matilda — ale cărei mijloace de traiu se împuținau, și vedeà cu groază prăpastia mizeriei — sfârșì prin a se încredința că „frumusețea chezășuește talentul“ și curând — după aceea — debută pe o scenă mică și avù într'adevăr succes.

Jucà în chip natural și aveà mișcări fericite și simpatice. Trupul ei bine legat cu linii armonioase și rotunde, ochii viorii cu privirile focoase și pătrunzătoare, părul care erà cunună bălae pe capul ei mic și vioiu făcură o atât de plăcută impresie asupra publicului, că d-șoara d'Avray—acesta 'i erà numele de teatru—fù cerută și aplaudată pe multe scene ale Parisului.

Intrase într'o lume nouă — obositoare și sgomotoasă — care la început o făcù să se îngrijească, dar pe nesimțite sbuciumul, veselia, nepăsarea, petrecerile și risipa începură să'i placă, mai ales că suspinătorii și curtezanii se făceau tot mai numeroși împrejurul ei.

Luată astfel de curent, Matilda nici se mai îndoì că aveà mai mult talent decât îi trebuià, iar prietenii — mai numeroși și mai darnici decât putuse visà — îi preziceau un viitor strălucit.

De aceea mirarea și displăcerea tuturora atinseră culmea când se află că frumoasa subretă, părăsise — în plin succes — totul pentru a se duce în tovărășia unui tânăr prinț în depărtările neumblate ale Rusiei...

Viața Matildei fù acuma numai slavă și belșug. Cei care o înconjurau cătau la dânsa ca la o icoană, iar nobilul prinț îi revărsà la picioare tot ce puteà s'o încânte și s'o uimească. Puteà fi deci mândră, puteà fi fericită...

Dar în castelul acela mare, cu odăi clădite ca pentru uriași — de se perdeà printr'însele — în grădinile nemărginite d'împrejur — unde numai patru luni într'un an nu zăceau toate sub un mormânt de ghiață, pretutindeni, chiar în colțul turnului celui înalt, din care se puteà privì departe peste câmpii și peste păduri, pretutindeni — de cum plimbările, amețitoare de repezi, cu sania pe luciul zăpezii; vorbirile îndelungate și drăgălașe — ochi în ochi și mână în mână — la gura sobei; desmierdările și alintările pline de pătimașă și duioasă înflăcărare, se făcură mai rari și mai fără de pricină reci și obositoare, Matilda își petreceà vremea cu un musafir searbăd, cârtitor și bolnăvicios și acel musafir erà : urâtul !...

Când prințul plecà la vânătoare și zile și nopți ea rămâneà singură ; când tot mai des apoi îl așezau — pe slăvitul prinț — slugile pe perini, ca să'și urmeze — după masă — șirul viselor sorbite din fundul paharelor: când nopți după nopți ea nu mai auzià decât vuetul furtunei și urletul cânilor iar sufletul i se cutremurà, văzându-se atâta de singură în pustietatea din care nu mai credeà să iasă vre-o dată; când tot ce'i amăgise gândul și'i fermecase inima: năluca iubirii, se prefăceà din zi în zi într'o înjositoare supunere la capriciile unui om viții și violent ; când ochii ei nu mai vedeau decât giulgiul alb al zăpezii, întins până în depărtările zării iar cântecile răgușite ale orgiei îi răsunau necontenit în urechi, o desnădejde fără de margini îi coprinse ființa, puterile o părăsiră, un foc mistuitor îi aprinse peptul, vederile i se păenjiniră și fără glas, fără simțire căzù ca moartă — sărmana pasăre pribeagă — în patul acoperit cu stofe grele de mătase și de argint.

Când după lungă zăcere iar deschise ochii și începù să ià parte la cele ce se petreceau împrejur, soarele strălucitor pătrundeà prin ferestre, de afară venià aer cald și mirositor, pasările cântau prin crengile verzi și înflorite. Erà primăvară, iar la picioarele patului tânărul prinț, privià trist și tăcut la dânsa.

— Vii de departe iubit-o — îi zise el cu glas mișcat — de acum cu soarele a intrat iar bucuria în casa aceasta... și'i sărută mâna albă și străvezie.

— De acolo de unde viu e cerul mult mai îndurător și soarele prietenos nu se ascunde de fața oamenilor. Acolo aș dorì să merg... stiu că ești bun, vrei ?... îi răspunse Matilda cu ochii în lacrimi.

— Va fi precum dorești iubit-o și sărutând-o pe frunte prințul eșì.

Tinerețea, căldura, speranța făcură minuni căci pe la mijlocul verii Matilda se întorceà la Paris.

Prințul o însoțise pânăla granițăș cu hotărâre de a petrece iarna la Nizza.

Fiind încă slabă, doctorii o trimiseră la băi de mare unde nu întârziè să se întremeze și să se arate în lume iar frumoasă și elegantă, precum fusese cu trei ani înainte de a părăsì Parisul.

Trei ani!... câte schimbări, câte goluri, câte lucruri nouă și necunoscute pentru dânsa. Cu toate că nu perduse firul celor ce se petreceau — căci ziarele îi aduceau noutățile Parisiene până în fundul pustietăților de unde venià, erà firește nerăbdătoare să afle aceeace ziarele nu-i putuse spune.

O norocită întâmplare o aduse într'o seară în fața amicului care o hotărâse să intre în teatru și acesta încântat de a o revedeà, o puse repede în curent cu toată mișcarea parisiană, de pe toate treptele sociale.

Matilda reintrà astfel, armată cu tot ce-i trebuià în cercul lumii, în care fusese atât de bine primită și din care momeala unei amăgitoare năluci

o smulsese aproape fără voia ei. Suflet blând și inimă dornică de adevărată iubire, ea fluturà nehotărâtă căutând suprema mângâere ..

Cu Rusia știrile se urmau regulat, deși din ce în ce mai scurte și mai reci, de acolo, iar dela dânsa tot pline de dor și de nerăbdarea revederii.

Pe la începutul ernei — când Matilda își aștepta prințul — primì o gazetă rusească, în care un articol subliniat cu roșu, dedeà seamă de serbările bogate ale căsătoriei prințului Boris Ivanici Zaltow — nobilul ei prinț — cu fiica celui mai bogat negustător de ceaiu din Moscova, pe care Țarul îl făcuse nobil cu acest prilej.

Lovitura fù crudă pentru dânsa! Erà par'că o fatalitate care o prigonià, tocmai când se credeà mai aproape de fericire.

Scârbită și îndurerată cătă adăpost sub cerul binefăcător al mării dela miază-zi, unde aerul îmbălsămat, veselia neastâmpărată a locului, îi împrăștiară gândurile negre și o liniștiră mai degrabă decât ar fi putut crede.

Cu voe fără voe se văzù aruncată în vârtejul petrecerilor, în cari frumusețea și gingășia ei, învârtiau capetele tuturora. Acolo cunoscù un negustător parisian foarte bogat care 'i puse averea și dragostea lui la picioare, rugând'o să'i întindă cu prietenie mâna.

Matilda drept răspuns îi dete mâna să i-o sărute și peste două luni erà stăpâna minunatei case, în care am văzut'o ospătând cu atâta dărnicie pe Gheorghiță.

(Urmează) **D. C. Ollanescu.**

Râuleț zglobiu

âuleț zglobiu de munte,
Tu m'ai pironit pe punte
Să-ți ascult povestea ta,
Și să uit durerea mea.

Cum nu sunt cu tine frate!...
Ne-am cântà în libertate,
Dragostele'n faptul sării
Dând nevoile uitării.

Și ne-am pierde zile'ntregi,
Singurateci și pribegi,
Când pe dealuri, când pe vale,
Fără dor și fără jale.

Dar, așà ți-a fost dat ție:
Viața-ți veșnică să-ți fie.
Eu,... să zbor de pe pământ,
Ca un fulg bătut de vânt.

A. Podol.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

PAVILIONUL INDUSTRIEI.

Radul Şerban Basarab şi Matei Basarab.

Schiţe genealogice.

(Cercetări istorice).

In ale d-sale „*Note explicative la Documente*“, [1]) d. profesor *N. Iorga* spune cu multă dreptate, dar şi cu o oarecare ironie, că *Matei Vodă din Brâncoveni* şi-a zis, „după socoteli genealogice mai mult sau mai puţin încurcate, „*Matei Basarab*“. In mod mai brutal, mai violent, a fost persiflat un alt *Brâncovean* la curtea Vienei de către un consângean al său după mamă. Ori finețea ironiei d-lui profesor, ori brutalitatea Cantacuzinului, unchiu al Brâncoveanului, tot acolo ţintesc: tăgăduirea descendinţei *basarabeşti*.

In acest caz dreptatea şi ştiinţa ne impune să punem alături de ei şi pe *Radul Şerban Basarab* şi, apoi, pe câte trei împreună, să-i scoatem din aceste „*socoteli*“ căci, de la ei, sau cel puţin dela *Radu* şi dela *Matei* nu avem, drept orice *genealogie*, decât mărturisirea lor, sau a altora, *netăgăduită atunci de nimeni*, (2) că nu s'ar trage din neamul *basarabilor*

---

1) *Studii şi Documente*, V, pag. 640.

2) *La 19 Mai 7122 = 1614.* Radul V.V. feciorul Mihnei VV. nepot lui Alexandru VV. dă sf. mănăstiri *Mislé* care este zidită din temelie de răposatul *Radul V.V.* Călugărul când au fost cursul anilor 7045=1536—7 ca să'i fie satul *Gréca* depe baltă din jud. Vlaşca tot satul; pentrn că acest sat el au fost al *Craioveştilor* de moşie, iar după aceia când au fost in zilele *Radului VV. Călugărul* Domnia Lui au cumpărat acest sat *Gréca* dela *Craioveşti* drept 52.000 de aspri gata tot de argint şi l'au adaos la sf. mănăstire de hrană. Şi tot au ţinut sf. mănăstire cu bună pace satul *Gréca* în 75 de ani. Iar după aceîa când au fost în zilele *Radului Vodă Serban* dacă au stătut Domnîa lui a fi Domnu Ţării Rumâneşti, atuncea au fost cursul anilor 7118 = 1610. Deci au luat satul *Gréca* dela sf. mănăstire *Mislé în silă*: pentru căci s'au fost *tras Domnia lui dă némul Craioveştilor* şi au dat sf. mănăstiri alte moşii partea Domnii lui din sat din *Cornu* ot sud Prahova şi satul *Vlădomireşti* toţi din sud Ilfov pentru satul *Gréca*. In zilele Domnii mele călugării reclamă că le-a luat Radu Vodă Şerban satul *Gréca* în silă etc. Domnul le dă dreptate şi strică schimbul etc.

Divanu: jup. *Ianake* Vel Ban., *Cărsté* Vel Vorn., *Vintilă* Vel Log., *Dédiul* Vist., *Leca* Spăt., *Mihalake* Stol., *Bratul* Comis., *Lupul* Pah., *Brănad* Postel. I az *Lepădat* log napisah în Bucureşti. (Arh. Stat. *M-rea Mislea*, I pag. 23 şi II pag. 40 bis).

La 23 August 7151=1643. Matei Basarab Voevod dă „sfintei mănăstiri Bistriţa să'i fie nişte ţigani „daţi mai dinainte vréme „*de moşul Domniei méle Barbul Banul*“, pe care i-a împresurat „*Preda slugerul Flo-*„*ricoiul* (Greceanu) ginerile lui Mihai Vodă făr'de nici uă treabă, zicând cum că'ï sunt de zéstre“.

Acum, în zilele Domnii mele, „călugării au rădicat pâră înainté Domnii méle la Brâncovéni de au stătut faţă cu *Petrea* clucerul ginerile *Predii* Floricoiul şi cumnată-sa jupăniţa *Buica* fata *Predii* slujerul Şi aşa părăia *Petrea Clucerul*, „cum că sunt ţiganii ai lor dela *Preda* slujerul“.

Domnul judecă, iar *Petrea* clucerul şi cumnată-sa au rămas de lége şi de judecată.

(Arhivele Stat. *M-tirea Bistriţa* III, pag. 389 bis).

Craioveşti. Ei ştiiau, din tradiţiuni de familie, că sunt din neam *Băsărăbesc*, dar cum şi în ce chip descind din acest vestit neam, nu au spus-o niciodată altfel, după documentele ce avem înainte-ne până azi, decât că sunt: „*Io Radul (sau Matei) nepotul marelui şi pré bunului bătrânului răposatului „Io Basarab Voevod*“. Ei se referă amândoi la acelaş *Basarab*, la *Neagoe*, care domneşte dela 1512 la 1521. Matei zice: 1) „în zilele răposa„tului bătrânului strămoşului Domnii méle Basarab V. V dela curgerea anilor 7026 „(= 1517—8)“.

Dar acest *Basarab V. V* este prea depărtat atât de *Radul* cât şi de *Matei* în cât cuvântul *nepot* trebue luat în sensul de *rudă* mai mult sau mai puţin depărtată. Ei nu sunt nepoţii lui *Neagoe Basarab* nici după fraţii nici după feciorii sau fetele lui. Sunt *nepoţi* pentru că aşà se obicinuia să se zică pe atunc, ca şi azi, ca să se arate că sunt rude.

Iată o probă. Un boier destul de serios, Stolnicul *Barbu Stirbeiu*, se plânge la Domn, la 1781, în contra lui *Ilie Buzescul*. *Ştirbeiu* afirmă în jalbă, cu o convingere neprefăcută, şi *Ilie Buzescul* nu protestează de loc; Ştirbeiu zice: „moşii şi strămoşii miei cu ai dumnealui *fiind tot un „neam* etc.“ Adică, *Stirbeii* şi *Buzeştii* sunt tot un neam! Da, erau *rude* dar nu după moşii şi părinţii lor, cum înţelegem noi azi, ci după *moaşe* şi *mame*. Dar *moaşele* şi *mamele* nu hotărăsc *neamul*; ele au greutate, după *neamul* lor, numai în *cartierele* de nobleţă, în ţările cu instituţiuni cavalereşti.

O schiţă genealogică nu are drept scop să constate numai *rudenia*, ci mai ales *gradul* rudeniei, adică în ce chip diferiţii membrii ai unui *neam* sau ai unei familii descind ei unii din alţii.

De regulă, cei ce se muncesc cu facerea genealogiilor sunt *cărturarii* şi, prin urmare, ei *descurcă* sau *încurcă* „socotelile“ la care face aluziune d. profesor Iorga.

Iată un specimen:

In cartoanele mânăstirii *Horez* [2]) se află un document, *autentic* şi absolut eronat şi ciudat, din 6 Ianuarie 7193 (1685) relativ la neamul boierilor *Buzeşti*:

„*Banul Vlad*, zice actul, cu *Balica Spătarul* fraţi *Banul Vlad* a făcut pe „Armaşul *Radu Buzea*, acesta a făcut pe *Radul Clucerul Strejescul* şi pe *Stroie* „*Stolnicul* şi pe *Banul Preda*. Ci, din *Stroie* şi din *Radul* n'a rămas nimeni, iar „*Preda* a făcut pe *Maruşca* ş'au dat-o soţie lui *Teodosie* ot *Corbi* şi a făcut cu „dânsa pe *Preda Spătarul* şi pe jupâneasa *Caplé* şi pe jupâneasa *Kiera*. Ci, din *Preda* „şi din *Caplé* n'au rămas nimenea, iar *Kiera* au făcut pe *Ilinca* ce au ţinut pe *Pătru* „*Milescu* şi a făcut pe *Matei Postelnicul* tata lui *Costandin Cepturoianul*“.

Cel ce s'ar încumetà să facă genealogia Buzeştilor bazându-se pe acest act *vechiu*, ar încurcà într'un mod inextricabil „*socotelile*“. Sunt câteva indicaţiuni exacte dar restul este cu totul neexact şi necomplet.

In adevăr, nu este exact că *Radul Clucerul Buzescu* n'a avut descedenţi. Iar dacă *Pătru Milescu* este tata lui *Matei Postelnicul*, atunci acest *Matei*, diferit de un altul, — feciorul Bănesei [3]), — nu este *Buzesc* ci Părâian şi, prin urmare, nici fiul lui *Costandin Cepturoianul* nu este Buzesc. Nu intrăm în alte amănunte.

---

1) Arhiv. Statului, *M-tirea Căldăruşani*, pach. 45, doc. 1 Orig. slav.
2) Arhivele Statului, *M-rea Horezu*, pach. 5, doc. 5.
3) *Tinerimea Română*, pag. 89. Hrisovul lui *Constantin V. V. Basarab.*

Mai este ceva.

Dintr'o formulă matematică nu poţi scoate altceva decât ceeace ai pus în ea, dintr'un hrisov însă poate răsări fel de fel de ciudăţenii dacă n'ai pentru dânsul *grijă*, *răbdare* şi *stăruinţă*. Iată două pilde:

Prima o iau din *Hrisovul Buzeştilor* dat de *Constantin V. V. Basarab* (Cârnul). Din hrisov aflăm că prima soţie a *Radului Clucerul Buzescu* a fost *Stanca Boldeasca* care, la moarte-i, lasă bărbatului ei cu testament toată averea şi toate moşiile. Tot hrisovul ne spune că pe maica *Radului Clucerul Buzescu* a chemat-o *Maria*.

Mai departe hrisovul continuă astfel în traducere (căci în fototipie nu se poate deslusì:[1]) „satul *Mostiştea* a fost de moştenire al jupâniţei *Marii* mama „răposatului pan *Radul Clucerul Buzescu*... (Maria) a dat şi a miluit pe jupâniţa „*Stanca* soţia fiului său *Radului Clucerul* cu acest sat pentru sufletul ei, etc., pen- „trucă au locuit împreună jupâniţa *Stanca* cu *Radul Clucerul* 12 ani".

In această citaţiune diiacul s'a încurcat, deşì trăià în acelaş timp cu personagiile despre care scrie, şi încurcătura lui ne-a transmis-o şi nouă, poate spre a ne *încercà* sagacitatea. El adaogă greşit numai un nume: pe *Buzescul*. De nu-l scrià ar mai fi mers lucrul şi ar fi putut chiar să aibă o scuză peremptorie anume: cititorul erà prevestit că *Stanca Boldeasca* moare ea înaintea soţului ei *Radul Clucerul Buzescu*, pe când *Stanca* cea miluită de jupâneasa *Maria* soacră-sa (tot *Maria* se numea şi soacra *Stancăi Boldeasca)* cu satul Mostiştea, *vinde* acest sat lui *Radul Clucerul Buzescu*. Adevărul este că *Stanca* cea miluită a fost soţia lui *Radul Clucerul Florescul* iar nu *Buzescul*.

A doua pildă:

Retrăgându-se la Bucureşti *Sinan-Paşa* dădù ordin garnizoanei din Târgovişte să supravegheze mişcările lui Mihail-cel-Brav şi chiar să-i reziste.

Cetatea fù înconjurată de Mihail V. V. iar artileria lui intră în acţiune. O baterie pusă la **deal** *de cetate* o bătèà cu mult succes. Fiindcă lângă Târgovişte este *Dealul* la câţiva kilometri, cronicarul reflectează: *„Mihai bătù cu tunurile dela Mânăstirea Dealului"!* Şi atunci tunurile abià băteau la 4—500 de paşi!

Istoria este o ştiinţă, ea cere, din partea celui ce a intrat sau intră în templul ei, judecată şi demonstraţiune, stăruinţă şi atenţiune. Căci, *graba strică treaba*, şi dacă graba poate comportà *grijă*, esclude însă orice ideie de răbdare şi de stăruinţă.

* * *

In *„Originile Craiovei"*, B. P. Haşdeu zice[2]) că: „primul *ban* al „Olteniei cu reşedinţa în Craiova, în loc de capitala cea antică dela Severin, se pare „a fi fost *Barbu Basarab*, supranumit de aceea *Craiovescul*, bisericosul fundator al „mânăstirii Bistriţa.

„El a trăit cam între 1450—1510.

„O biserică *bănească* în Craiova datează cel mult din timpul acestui perso- „nagiu, de vreme ce înainte de dânsul nu se constată a fi fost *bani* în Craiova".

Arătările acestea sunt, uşor îndreptate, vrednice de toată credinţa, căci ele se sprijinesc pe documente sau se verifică prin ele. In divanurile dom-

1) *Tinerimea Română*, Nota pag. 122. Hrisovul lui Constantin V. V. Basarab.
2) *Columna lui Traian*. Iulie 1876, pag. 293

nești, anterioare domniei lui Vlad Vodă Călugărul, tatăl lui Radu cel Mare, nu se află dregătoria de *mare ban* căci primul sfetnic domnesc păstrează titulatura de *Vornic* [1]). Sub Vlad Călugărul aflăm însă pe jupân *Barbul Banul* în capul divanului. Adeseori jupân Barbul este însemnat fără dregătorie însă i se zice atunci jupân *Barbul Craiovescul* și chiar jupân *Barbul al Craiovei.*

Din cercetările scrupuloase ale răposatului *academician arheolog*, Al. Odobescu, rezultă că mânăstirea *Bistrița* fù din temelie zidită pe la 1500 de *Barbul Banul Basarab.* Kowalewski, celebrul călător rus care vizitase mânăstirea Bistrița, zice că această mânăstire este fondată de *Banul Barbul* [2]) pe la 1490 El se pare a fi fost cel întâiu *Ban al Craiovei* ceeace i-a și procurat caracteristicul epitet de *Craiovescul.*

Dacă nu trebue (și, de altfel, nici nu putem) să tăgăduim calitatea de *Basarabi* a Craioveștilor și a celor împreună cu ei, fără a ne da cuvântul întru aceasta, apoi se cuvine nici să nu credem ca absolut sigură obârșia lor basarabească fără a ni se probà în chip pozitiv că, într'adevăr, cutare act ne permite a nu ne mai îndoì în astă privință.

Este o presumpțiune bazată pe curgerea vremilor și pe mărturisirea diferiților cronicari cum că Craioveștii sunt Basarabi dar *legătura* lor cu dinastia *Basarabilor* nu am putut-o aflà până azi, de și avem înainte-ne peste o mie, câteva sute de documente, din timpurile cele mai vechi și până la începutul secolului al XVII-lea.

Din documentele ce avem, mai ales din Arhivele Statului, rezultă o serie de *științe* foarte precise și în același timp foarte importante pentru Istoria Patriei, Istorie care, după părerea noastră, are nevoe de multe îndreptări și adaose spre a o pune cu adevărat pe bază științifică, nu numai literară cum prea bine vrea distinsul nostru profesor d. D. Onciul.

Presumpțiunea despre care vorbirăm mai sus de și plausibilă, devine certitudine îndată ce, lasând deoparte cronicarii, ne raportăm numai la documente și căutăm în ele deslușirile de care avem nevoe. Căci mulți istoriografi distinși, în fruntea cărora strălucește renumitul academician d. A. D. Xenopol, sunt convinși că nu trebuie să ne încredem preà mult în *cronicari* care, daca nu scrieau cu patimă, apoi în unele chestiuni preà depărtate de ei, nu se sprijiniau decât pe *tradițiune* mai mult sau mai puțin amplificată, mai mult sau mai puțin esactă sau eronată.

Din cronicari aflăm că **Laiot** *Basarab* ar fi fost **tatăl** lui *Neagoe Basarab,* care *Neagoe* ar mai fi avut un frate anume *Danciul* și că acest *Danciul* ar fi fost instigatorul sârbului *Dimitrie Iacsici* care ucise, la Sibiu, pe *Mihnea-cel-Rău.*

Neagoe Basarab, în hrisoavele ce dă, își zice numai astfel: *Iω* „*Basarab* V.V. feciorul marelui și preà bunului *Basarab* V.V.“ Intr'un document din [3]) 16 Septembrie 7028, el se mai intitulează și „*Iω Négoe cel numit Basarab*“; dar nu am aflat absolut nici un act în care el ar zice că tatăl său *Basarab* se mai numià *Laiot.*

---

1) Sub Mircea cel Bătrân aflăm pe *Drăgoi Banul,* dar nu *Vel Ban;* pe *Stănilă Ban* la 1394; *Radul Banul și Aga Banul* sub Mihail V. V. la 22 Iunie 1418; iarăși *Drăgoi Banul* la 1431 sub Alexandru Aldé; *Oana Banul* la 1472 sub Basarab V. V. Sub Vlad Călugărul apare demnitatea de *mare* ban al Craiovei cu *Barbul.*

2) B. P. Hasdeu. *Istoria critică,* etc., pag. 80.

3) Arh. Statului. Schitul *Séca,* pach. 2, doc. 2. Secția istorică.

De altă parte, se citește că „*Neagoe Basarab* ar fi fost fiul *Pârvului Vornicul*, nepot de frate *Banului Barbul Craiovescul*“, care Ban era el însuși „*fiul bătrânului Pârvul*“.

De unde rezultă întâiu că „*Craioveștii* sunt *Basarabi* și, al doilea, că ei au o legătură bine stabilită, dacă ar fi esactă. In adevăr, tatăl *documentat* al Banului *Barbul Craiovescu* nu este *bătrânul Pârvul*, ci *Neagoe din Craiova*.

Căpitanul în *Cronica* lui zice: „Au dat o seamă de oameni lui *Neagoe* „*Vătaful de vânători*, carele era nepot lui *Barbul Craiovescul feciorul Pârvului;* „iar așà îl numeà că este fecior de Domn [1])“. Din această *povestire* a Căpitanului scoate, poate, mai târziu, nemuritorul *Șincai* pe **Pârvul-Vodă,** pe care documentele nu-l pomenesc nicăeri, cel puțin n'am aflat până azi nici unul.

Intrevăzând cu multă agerime de minte încurcăturile cronicarilor, d. profesor A. D. Xenopol zice: „Mai curând trebue dat crezământ însemnării ce „este contimporană decât cronicei redactată cu mult posterior cu atât (mai) mult că „*Neagoe Basarab* totdeauna s'a pretins *fecior de Domn* și daca el ar fi fost fiul „*Pârvului* și nepot *Barbului Craiovescul*, deci mai mic și mai tânăr de cât ei, nu „înțelegem cum de aceștia îl ajutase pe el la luarea coroanei si nu o păstrase pentru „ei. Apoi mai este de observat că la începutul Domniei în țările române, numai *vițele* „*de Domn*, puteau pretinde la tron, căci, după cum am arătat-o și mai sus, predomneà „pe atunci principiul că *nu se cădeà altuia* să (i se) dee *scaunul fără de căruia* „*nu vrea fi sămânță de Domn.*

Domnul Xenopol are foarte mare dreptate când încheie zicând că „cronicarii fac o confuziune dând lui *Négoe* drept tată pe *Pârvul*, care era „de sigur înrudit cu el, ca întreaga familie a *Pârvuleștilor*, dar într'alt „grad decât acel de părinte“. Observăm, în treacăt, și numai din punct de vedere al corectitudinei științifice, că eminentul profesor academician s'ar fi ferit cu siguranță de calificativul „*Pârvulești*“ dacă ar fi cunoscut un număr mai mare de documente. Căci în acest caz ar fi văzut că toți *Pârvuleștii* sunt *Craiovești* pe când contrariul nu este esact. In adevăr, frații *Pârvului Vornicul*, adică *Barbul* bătrânul, Danciul Vornicul, *Radul* și *Negoiță* sunt toți *Craiovești* pe când *Pârvulești* nu sunt decât urmașii lui *Pârvul Vornicul*, singurul dintre Craiovești care a avut feciori și nepoți probați prin documente, după cum vom vedeà.

Tot în această ordine de idei se face o eroare de unii care despart *Basarabii* în *Dănești* și *Drăculești* în loc de a'i diferența în mod logic în *Dănești* și *Mircești* de oare ce feciorii care au domnit, ai *Radului Vodă Tismăneanul* (1374—85) au fost *Dan* 1-iu (1385—86) și *Mircea-Cel-Bătrân* (1386—1418) tatăl lui *Vlad Dracula* dela care s'a dat porecla *Drăculeștilor*.

Ajungând la *Teodosie Voevod* (1521) d. profesor Xenopol ne spune că acest Domn fu epitropisit de „unchiul său *Preda*“ care „*Preda* era vă„rul nu fratele lui *Neagoe V. V.*, căci pe când acesta se da drept fiul lui „*Basarab V. V.*, *Preda* se numește jupan *Preda* fiul marelui *Vornic* „*Pârvul*“.

D. Xenopol a văzut desigur documentul care glăsuește astfel și foarte bine a aflat filiațiunea lui *Preda* care este *Preda Banul Craiovescul;*

---

1) *Magazin istoric*, t. I. pag. 114.

acest *Preda* este frate cu *Pârvul Banul* şi cu jupaniţa *Marga* şi, deci, după mamă, *Neagoe Basarab* este cu adevărat văr primar cu ei.

Cu această ştiinţă genealogică totuşi d. Xenopol comite involuntar o confuziune când zice: „în acest document se vede ca martor pe lângă alţi boieri „şi *marele Ban al Craiovei Pârvul* pe care l-am cunoscut ca *tată* al lui *Preda* vărul lui *Neagoe Basarab*". Se confundă acì *Pârvul Banul* (care e martor la 24 Iulie 1524) cu *Pârvul Vornicul, tatăl său* (mort dejà dela 5 Iunie 1512).

Tot ca confuziune trebuie socotită şi afirmarea că *Moise Vodă* cu mai „mulţi boieri din Oltenia între care *Barbul Craiovescul* **moşul** lui *Neagoe Basarab*, etc." Acì se confundă *Barbul al II-lea*, (care pierì împreună cu Moise Vodă la Viişoara) care erà nepot de văr primar lui *Neagoe Basarab*, cu *Barbul bătrânul* fratele mamei lui *Neagoe Basarab* şi care murise de câtvà timp, ca *călugăr (?)*, în etate de vreo 90 de ani, şi se înmormântă se pare la *Sf. Munte* unde *Craioveştii* erau ctitori [1]).

Mai departe, *Vlad Vodă Vintilă* dela 1532—1535 este feciorul lui *Radul-cel-Mare* şi, prin urmare, nu ţine de ramura *Dăneştilor* ci de a *Mirceştilor*.

D. A. D. Xenopol nu este însă singur care face confuziuni, de altfel explicabile, cu aceste personagii căci şi d. profesor Iorga arată că le confundă când zice [2]): *Pârvul* care a fost *Vornic* şi **apoi** *Ban...*" ceeace însemnează că *Pârvul Vornicul* este una şi aceeaş persoană cu Banul, când în realitate *Vornicul* a murit *Vornic* iar *Banul* după ce a fost *Vornic* a devenit *Ban* şi a murit învestit cu această boierie.

Ce rezultă de acì?

De acì rezultă că cel ce nu face nimic, numai acela nu greşeşte şi, apoi nimeni nu poate aveà pretenţiunea absurdă de a se crede fără de greşală, tăgăduind astfel şi *progresului* tendinţa sau firea lui spre perfecţionarea lucrărilor omeneşti.

In *Istoria critică a Românilor* [3]) genialul *B. P. Hasdeu* arătând cele ce spune *Leunclavius* despre un aventurar român care pe la 1570 s'a văzut în *Spira* la curtea împăratului german *Maximilian al II-lea*, zice: „din fericire pentru lumina istorică, individul în cestiune nu e de tot obscur·

„Pela 1569. cu un an înainte de a face solemna-i aparitiune la curtea impe„rială a Habsburgilor, el petreceà în *Segovia* în *Spania*, de unde îl vedem scriind „un fel de hrisov, în care îşi dă numele de *Nicolau, fiul lui Barbu Basarab, Dom„nul Munteniei*".

Acest pretendent de va fi fost cu adevărat feciorul unui *Barbu Basarab*, apoi acest *Barbu* nu poate fi decât feciorul lui *Preda Banul*; căci averea lui *Pârvul Banul* trece la copiii sorei lui *Marga* de sigur din *lipsă* de moştenitori ai *Barbului* celui ce a pierit în lupta dela *Viişoara* la 1530. Până azi însă nu ne putem pronunţà cu certitudine în această privinţă; poate, cu vremea, se va luminà şi punctul acesta.

---

1) D nul Stoica Nicolaescu care a vizitat mânăstirile (bibliotecile) din Sf. Munte are bunavoinţă a-mi comunicà că pe pereţii M-rei Xenofon sunt zugrăviţi ca ctitori Barbul Ban, Danciul Vornicul, Pârvul şi Radul Vornicul, Duca şi Radul, Matei Basarab şi Doamna sa Elena.

2) *Studii şi Documente*, III.

3) Vol. 1, pag. 64.

Craioveştii şi Brâncovenii.

Dintr'o remarcabilă lucrare [1]), premiată de Academia română, împrumutăm următoarele două ştiinţe :

1) In Mânăstirea *Dealul* se află înmormântat *Vladislav V. V.* încetat din viaţă, scrie piatra, la 22 August 1455 ; tot piatra spune că mormântul s'a ridicat în zilele lui *Neagoe Voevod* de *Barbul* Banul, *Pârvul* Vornicul şi fraţii lor, fii lui *Neagoe* din Craiova, ca recunoştinţă „că şi *Vladislav V. V. i-a făcut boieri*".

2) La 28 Ianuarie 1501, fraţii Craioveşti miluesc cu 2000 de aspri pe an mânăstirea *Sf. Pavel din Muntele Athos* unde deveniră ctitori.

Ei scriu superiorului ca să „înscrie la sfântul poménec, la sfânta prosco-„midie pe părinţii noştri : *Barbul* şi *Vlăcsan* şi *Vlada* şi *Maina* şi *Négoe* şi *Stana* „şi *Vinia* şi pe noi mai sus zişii jupânul *Barbul* Ban şi *Pârvul* Vornic şi *Danciul* Comis şi *Radul* Postelnic şi *Négoe* Postelnic; încă şi jupâniţele *Neguţa* şi *Neaga* şi *Hrusana* şi *Velica*".

Dacă celebrul *Cuvier* dintr'o falcă a reconstituit *Paleotherium*, să ne fie permis a încercà, cu aceste **două** *documente*, necesare dar nesuficiente, o primă schiţă genealogică a *Craioveştilor* şi *Brâncovenilor*.

Dacă timpul va mai scoate la lumină alte acte, atât mai bine pentru norocosul cercetător şi pentru *Istorie*.

De o camdată, trebue să facem oarecare observări.

Despre care *Vladislav Voevod* este vorba pe piatră? Despre Vladislav II-lea, feciorul lui *Dan* al II-lea, sau despre *Vladislav al III-lea*, feciorul lui *Vladislav al II-lea*? Căci unii istorici pretind că *Vladislav* dela Cosova, feciorul lui *Dan*, ar fi cel mort la 1455, iar *Vladislav al III-lea* ar fi murit şi el la 1456. Intrebarea aceasta se impune din cauză că un document [2]) din 15 Aprilie 6964 (1456) este dat de „*Vladislav feciorul lui Dan*. Cu alte cuvinte, data de pe piatră poate să nu fie exactă şi se poate admite această bănuială pe considerentul că ea nu s'a ridicat, pe mormântul decedatului binefăcător, de cât mai târziu ; şi mai târziu cu cel puţin 55 de ani judecând după mărturisirea pietrei şi după boieriile cu care îi prezintă inscripţiunea pe fraţii *Craioveşti*. Au putut deci să facă ei vre-o greşeală după atâta scurgere de vreme. Fondul însă rămâne intact: Craioveştii au fost *boeriţi* de unul din cei doi *Vladislavi* pomeniţi mai sus.

Au fost *boeriţi* de Vladislav!

Ce trebuie să înţelegem prin această *boerire*? Cred, că *Vladislav* i-a băgat în *funcţiune*, i-a băgat în *Divan*, căci Craioveştii erau boeri din naştere. Şi dacă i-a admis în Divan, să zicem, spre a fixà ideile, la 1455, apoi trebuie imediat să ne gândim la *etatea lor*. In cazul cel mai rău, *Barbul* şi *Pârvul* măcar, dintre toţi fraţii, trebuiau să aibă cel puţin 20—25 ani. Deci, am fi aproape de adevăr dacă am admite că *Barbul* se va fi născut *pe la 1430* iar frate-său *Pârvul* pe la 1432. Erau deci, cam de aceiaşi vârstă cu *Vlad Vodă Calugărul*. Se verifică deci una dintre limitele admise de nemuritorul *B. P. Hasdeu* şi se precizează sau mai exact, se strânge mai de aproape, adevărata dată a naşterei care, evident, nu poate fi 1450 în urma celor spuse mai sus cu privire la boierie, ci poate 1430 probabil.

---

1) Stoica Nicolaescu. *Documente Slavo-Române*. Bucureşti, 1905, pag. 39 şi 325.
2) Arhivele Statului *Epis. Argeş*, Condica 1-a pag. 275 şi *Secţ. ist*, pach. 16, doc. 1.

Cine este însă *Neagoe din Craiova?*

Observăm că cronicarii îl confundă cu *Neagoe Basarab*, care a domnit dela 1512—1521, din cauza potrivirii numelui. Căci este şi aci de bănuit că acest *Neagoe din Craiova* îşi ziceà, sau i se ziceà, şi *Neagoe Basarab* de unde, presumpţiunea că *Craioveştii* sunt *Basarabi*, ar puteà fi temeinică.

In poménicu din 28 Ianuarie 1501, care există şi azi la Sf. *Pavel* din Muntele Athos, fraţii *Craioveşti*, văzurăm, consideră ca *părinţi* trei bărbaţi şi patru femei. Şi au grijă de a scrie întâiu bărbaţii *Barbu* şi *Vlăcsan* ca fiind *„crucea întreagă“* şi apoi două jupânese *Vlada* şi *Maina*. Nu încape îndoială, dar nici nu putem afirmà *până azi* contrariul, că *Barbul* n'ar fi soţul *Vladei* iar *Vlăcsan* al *Mainei*. Pe al treilea bărbat îl cunoaştem sau, mai exact, se brodeşte a aveà acelaşi nume cu al jupânului *Neagoe din Craiova*. Deci, figurând în categoria celor declaraţi ca *»părinţii noştrii“*, jupân *Neagoe* din poménec este cu siguranţă *tatăl* Craioveştilor. Dar, cum între el şi jupân *Barbul* sunt două nume de femeie bănuim că Neagoe a avut două soţii ; întâia *Stana* şi a doua *Vinia ;* aceastà *potrivealà a noastră* ar fi singură de natură, şi în măsură, a ne explicà pentru ce fraţii Craioveştii în mai toate actele lor dintâiu nu se numesc decât patru fraţi, — fraţii cei buni, — iar al cincilea frate nu e pomenit decât la poménice. Din cele ce preced, rezultă că *Văcslan* şi *Maina* ar puteà să fie tatăl şi mama lui *Neagoe* din *Craiova* iar *Barbul* şi *Vlada*, moşii lui.

In Divanul lui *Basarab V. V. (Laiotă)* din 15 Iulie 6983 (1475) aflăm în fruntea divanului pe jupân *Neag Vel Vornic* [1]) apoi pe jupân *Neagoe al Borcii* care figurează în mai multe divanuri sub diferiţi Domni, şi mai aflăm şi pe jupân **Neagoe dela Craiova** însă fără nici o boierie.

Neagoe dela Craiova, scris în divan printre boerii fără boerìi, ne arată că erà un boer mai bătrân printre toţi boerii titraţi ai divanului. S'ar fi putut dar naşte pe la 1400. Dar această socoteală nu ne servă acì la altceva decât la o *verificare* relativă la data naşterei *Barbului Banul* pe care am presupus-o a fi fost pe la 1430 şi că aceasta, nu ne-a condus la nimic anormal, care ar fi putut arătà ca neprobabile ipotezele precedente.

Mai departe.

La 3 Noemvrie 7066 = 1557. *Pătraşcu* Vodă dă lui *Radu Vel Stolnic* „cu fraţii şi fiii lui, hrisov de întărire a stăpânirii peste satul *Băileşti“* pe baza cărţilor ce a arătat dela *Radul-cel-Frumos ;* satul îl aveà „dela strămoşii lui: *Neagoe* şi *Harvat logofătul“* [2])

La 16 Martie 7002 = 1494 Vlad V. V. Călugărul în hrisovul său [3]) ne spune că: jupân *Barbul Craiovescul* cu fraţii lui, jupân *Pârvul* şi *Danciul* şi *Radul* (Negoiţă nu e pomenit) au închinat, între alte moşii şi averii, sfintei Mănăstiri Bistriţa, şi moşia *Brâncovénii toţi*, cu tot hotarul etc. Dar la 3 Mai 7026=1518 Basarab Voevod (Neagoe Basarab) întăreşte jupânesii *Neacşa* stăpânirea peste *Brâncovénii toţi* [4]). Jupăneasa Neacşa, spune hrisovul, este fata jupânului *Harvat logofătul*, iar Domnul zice:

---

1) Arhivele Stat. *M-rea Cozia*, I, pag. 30 şi Secţia ist. pach..., doc. 6. Orig. piele.
2) Iorga. *Studii şi Documente*, V., Documentele d-lui *Barbu Ştirbei.*
3) Arh. Stat. M-rea Bistriţa, condica 1. p. 1. Secţ. ist. pach. 23, doc. 1 Orig. pergam.
4) Iorga. *Studii şi Documente* V, pag. 169.

„pentru că jumătate din *Brâncoveani* am dat Domnia mea jupânésii *Neacşii* şi băr-„batului ei jupân *Dobrovoe Părcălabul*, iar altă jumătate de *Brâncovéni* o au cumpărat „jupân *Dobrovoe Părcălabul* dela *Bran* drept 3000 de aspri. Şi iar am dat Domnia „mea, lor amânduror, *Baia* toată, pentru că singur Domnia mea am dat satele ce s'au „zis mai sus *de zéstre* fetei jupânului *Harvat logof*, jupânesii *Neacşii* şi ám *miluit* „Domnia mea şi pe bărbatul ei, pe jupân *Dobrovoe Părcălabul* pentru *slujbe ce au* „*slujit Domnii mele.*

„Iar după aceia, jupân *Dobrovoe Pârcălabul* el a socotit, la moartea lui, de „au dat partea lui dela *Bae* şi partea jupânesii *Neacşii*, mânăstirii dela Tismana, „pentru sufletul lui; iar Domnia mea am luat jumătatea de Brâncovéni, partea lui „*Dobrovoe*, de am dat o jupânesii *Neacşii* pentru acea jumătate de *Bae*, partea ei, „dată de *Dobrovoe* mânăstirii dela Tismana".

Domnul mai dă *Neacşei* şi casele dela *Brâncoveni*, după ce a despăgubit de ele pe fraţii lui *Dobrovoe Pârcălab*. In divan figurează, în frunte, bătrânul *Barbul Banul* cel ce dăruise Bistriţei *Brâncoveanii* toţi. Şi el nu zice nimic!..

In fine, *Marele Stolnic Radul*, cunoscut şi sub numele de *Răducanu Postelnicul* este, după cum vom probà, feciorul jupânesii *Marga* sau *Maria din Caracal*, fata lui *Matei Banul* din Brâncovéni, care *Matei* şi cu fratesău *Vlăcsan* din *Caracal*, par a fi feciorii lui *Dobrovoe* şi ai *Neacşii din Brâncoveni*, fata lui *Harvat logofătul* cel de pe vremea lui *Radul-cel-Frumos*.

Iată dar unul dintre strămoşii hrisovului din 1557.

Cine să fie celalt, *Neagoe*? Cu multă probabilitate, el nu poate fi altul decât tatăl *Craioveştilor*. Şi ceiace ne face a *bănuì noi* această filiaţiune este moşia *Brâncoveni* care Brâncoveni aparţin *toţi* fraţilor *Craioveşti* şi pe care îi vedem trecând, iar *toţi*, la urmaşii lui *Harvat*. Dar să stăruim asupra însemnării cuvântului *toţi*.

Cititorii vechilor documente cunosc fraza stereotipă: *a dat moşia cutare toată*, **partea lui** *câtă se va alege*"; prin urmare, fraţii Craioveşti închinând sf. mânăstiri Bistriţa *Brâncovenii* **toţi**, trebuiă să înţelegem: *toţi* câţi au fost *partea lor*, iar câţi n'au fost partea lor nu o au putut dărui. Şi ca imediată probă avem pe *Bran* care stăpânià şi el „*jumătate de Brâncovéni*" pe care îi vinde lui *Dobrovoe Pârcălabul*.

Apoi Domnul declară că *jumătate de Brâncoveni* o dă el de **zestre** *Neacşii*. Care jumătate să mai fie şi asta pentru ca împreună cu jumătatea lui *Dobrovoe* să formeze iarăşi *Brâncovenii* **toţi** ai jupânesii *Neacşii*.

Ca să fi luat *Neagoe Basarab Brâncovenii* daţi mânăstirii de *Barbul Banul* şi să'i deà de zestre nu e de crezut, pentru că în Brâncovenii *Neacşei* este şi partea cumpărată dela *Bran* şi, apoi, mai la urmă nu este *Neagoe Basarab* care înzestrează, propriu zis, pe *Neacşa*, ci el recunoaşte sau întăreşte proprietatea lui *Dobrovoe* şi a *Neacşii* făcută danie, poate, de tatăl său *Basarab* „mai de nainte vreme". Neagoe cu ocaziunea aceasta, va fi făcut „*compensarea*" dintre *Baia* şi *Brâncoveni* adăogând şi „casele din Brâncoveni".

Care să fi fost pricina că *Neagoe Basarab*, sau, mai exact chiar, tatăl lui *Basarab Voevod*, să *înzestreze* pe Neacşa? N'o fi rudenie? Se prea poate. *Basarab V.V.* tatăl lui *Neagoe Basarab* este ginerile lui *Neagoe din Craiova*, pe care îl bănuirăm a fi fratele lui *Harvat logofătul*. Prin urmare, *Basarab V.V.* era văr prin alianţă cu *Neacşa din Brâncoveni*.

Mai este ceva. Pentru ca *Dobrovoe* să poată cumpărà dela *Bran*

moşia în *Brâncoveni* trebuià să fi avut dreptul de *protimisis*. Poate va fi fost şi el rudă cu ceilalţi stăpânitori ai moşiei Brâncoveni de vreme ce a putut cumpărà.

Ne având destul material la îndemână ca să putem clădì în chip desăvârşit studiul de faţă, vom plecà dela aceste constatări posibile şi probabile şi vom începe cel puţin *urzeala* până ce vom fi în stare să punem temelia desăvârşită.

Iubitorii de istorie, şi meşterii, nu vor luâ în nume de rău munca noastră pentru că în buchetul ce prezintăm acì s'ar puteà găsì unele florì cu ghimpi. .

Incepem cu ramura *Craioveştilor* cu care se leagă *Radul Şerban Basarab* Voevod şi apoi vom terminà cu ramura *Brâncovenilor* din care răsărì *Matei Basarab* Voevod.

(Urmează) **General P. V. Năsturel.**

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

PAVILIONUL AGRICULTUREI.

DIN PSIHOLOGIA OAMENILOR MARI

INSPIRAȚIA

Le génie est une sorte d'inspiration fréquente, mais passagère, et son attribut est le don de créer.

Marmontel

I

Nimic mai straniu decât să putem ști cum se produc anumite fenomene la îndepărtări imense, și totuși să nu fim în stare a cunoaște cum se produc acelea, care se petrec în propriul nostru suflet. Și cu toate acestea faptul este adevărat.

Cum se produce gândirea? Care este mecanismul său? De ce câte odată ne răsar în minte anumite idei, fără ca noi să le evocăm și deseori chiar fără ca dânsele să fie evocate de împrejurări? Și de ce nu se petrece acest fenomen atunci, când voim cu tot dinadinsul să se petreacă? Iată întrebări la care nu se poate da nici un răspuns pe deplin satisfăcător; căci nu s'a putut află cum se elaborează gândirea. Cunoaștem elementele sau mai bine zis materialul din care ea se formează și care este compus din sensații, impresii, imagini și idei pe care le-am căpătat mai din nainte și pe care, prin mijlocirea memoriei, le-am putut păstrà ; dar cum se combină ele pentru a da naștere la ceva care n'a mai fost, la ceva cu totul nou, — această operație mintală ne este cu totul necunoscută și, ceva mai mult, ea rare ori este supusă voinței și aproape niciodată în mod desăvârșit.

În memorabilele sale convorbiri cu *Eckermann*, *Goethe* s'a ocupat în treacăt și de arzătorul problem al *inteligenții creatoare* pe care, bine înțeles, nu l'a putut rezolvà. „Munca ce se îndeplinește — spune dânsul — în or și ce inteligență creatoare, este în același timp conștientă și inconștientă; raporturile care se stabilesc între aceste operații mintale de o îndoită natură, sunt foarte variate. Când, de exemplu, un bun compozitor muzical scrie

o partiție mare, în lucrarea sa, reflecția conștientă cu instinctul inconștient se amestecă, se întrețes întocmai ca firele unei pânze... Practica, învățământul, reflecția, izbânda, neizbânda, încurajerile, piedicile și mai cu seamă munca neâncetată a gândirii, esercitează asupra celui ce scrie o acțiune de care el nu-și dă socoteală și astfel opera sa, care este o totalitate complexă de calități câștigate și de calități înăscute, ia un caracter nou și isbitor" [1]).

Sunt cazuri în care cele spuse de celebrul gânditor și literat german se adeveresc pe deplin. Dar sunt și multe în care faptul se petrece altfel.

Am avut ocazie să obțin mărturisirea unui tânăr poet de talent,—cunoscut prin gingășia și tandrețea versurilor sale, și pe care lipsa de cultură mai întinsă l'a făcut să-și păstreze întreaga originalitate,—asupra felului cum compune sau cum se inspiră.

Mai întâiu de toate, nu poate compune or și când. Trebue să se găsească într'o anumită stare sufletească, pe care însă el nu o poate descrie în toate amănuntele. Atunci se simte mai „visător". Mi-a dat ca exemplu o poezie pe care o făcuse de curând și în care era vorba de niște amintiri din copilărie. Iată cum spune că a procedat. Când s'a găsit într'o asemenea stare sufletească particulară, și-a propus să descrie ceva din trecut; *a evocat* această întâmplare din viața sa. Pe dată ce această amintire a fost *reînviată* în minte-i, el a căutat să o îmbrace într'o formă poetică. Din multele imagini care i s'au ivit în minte, el *a ales* pe cele care i s'au părut mai frumoase. Dar despre felul *cum* aceste imagini s'au închegat în formă versificată, el nu-și poate da seamă. În această ultimă operație mintală, voința sa n'a avut nici un rol.

Odată ce amintirea s'a închegat în versuri, autorul nu face altceva decât să înlocuiască un cuvânt prin altul, care i se pare mai potrivit. Cu alte cuvinte *să retușeze*, întocmai după cum pictorul, prin trăsături de penel, îndreaptă sau schimbă unele părți dintr'un tablou, care nu se i par destul de potrivite, destul de armonice cu restul tabloului.

Ceeace trebue să reținem din toate acestea este mai întâiu constatarea, că în această elaborație intelectuală inteligența are un rol secundar, pe când imaginația creatoare are rolul de frunte și, al doilea, că rolul voinței este aproape nul, adică poetul nu poate să compue or și când ar vrea și cum ar vrea.

De altfel acestea sunt și caracterele de căpetenie ale inspirații poetice mai ales, adică inconștiența sau mai bine zis *subconștiența* și *spontaneitatea*.

Poetul despre care am vorbit face parte dintre literații a căror inspirație nu trebue să fie provocată de către mijloace artificiale. De obiceiu el plăsmuește întreaga poezie pe din afară, așa încât când o așterne pe hârtie, nu mai are nevoe de nici o retușare. Această mărturisire mi-a făcut'o, când mi-am exprimat mirarea asupra modului caligrafic în care erau scrise câteva poezii inedite, pe care mi le-a arătat.

II

Este cât se poate de adevărat adagiul lui *Cicerone* că „poeții se nasc". Însă același lucru s'ar putea spune despre toți literații cei mari, nu numai despre poeți.

---

[1]) Eckermann, — *Conversations de Goethe.* II. Paris. Charpentier. pag. 331—2.

Un exemplu clasic de ceeace va să zică vocația poetică, se poate lua acela cu *Ovidiu*. Din acest punct de vedere, este prețioasă mărturisirea pe care o face într'una din elegiile sale. „Tatăl meu îmi zicea adesea: „Pentru ce să îmbrățișezi o carieră atât de stearpă, când însăși Homer a murit în mizerie?“ Supus poveților lui părăsì Heliconul și mă căznì să scriu în proză; dar cuvintele în mod spontaneu mi se așezau în formă ritmică și tot ce mă încercam să spun, se așternea în formă de versuri“.

„Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod tentabam dicere versus erat“[1]).

Sunt relativ puțini oameni mari a căror vocație să fie ajunsă la o așa de înaltă desvoltare, cum a fost la celebrul poet latin. Deși înzestrați cu geniul poetic, mintea lor funcționează cu mult mai greoiu. Astfel a fost, de exemplu, *Heredia* cunoscutul poet francez mort de curând care, după cum se spune, a compus o sută de sonete și un poem în nu mai puțin de treizeci de ani.

După cum de altfel este și firesc, nimic nu stimulează mai mult inspirația, puterea creatoare a geniului literar, decât pasiunile.

Exemplul, cel mai isbitor poate, de spontaneitatea inspirații atunci, când este pusă în împrejurări favorabile manifestării ei, este cazul celebru al lui *Rouget de Lisle* autorul *Marsiliezei,* care compuse atât versurile cât și aria într'o singură noapte. El a povestit unui prieten al său „că dupe un dineu pe care l'a luat la Dietrich, primarul din Strasburg, dineu înveselit de prezența a două fermecătoare fete și unde s'au băut vinuri alese, Dietrich își exprimă părerea de rău, că nu au și dânșii un cântec războinic național, care să fie cântat în locul *Carmagnolei* și al lui *Ça ira*. Apoi îl rugă pe dânsul, care pe atunci nu era decât un tânăr sublocotenent, ca să compue unul.

„Puțin mai în urmă *Rouget de Lisle* părăsește sindrofia în mod discret; se duce acasă; își ia vioara și, în trăsăturile lui de arcuș, găsește notele inspirate și inspiratoare. „Cuvintele —spune dânsul— îmi scânteiau în minte însoțite de arie, aria însoțită de cuvinte. Emoția de care am fost coprins atinsese culmea; părul mi se sbârlise. Eram turburat de niște friguri arzătoare, apoi șiroae de nădușeli îmi inundară trupul, mă înduioșai și sughițuri de plâns îmi întretăiau glasul“[2]).

* * *

Dintre toate pasiunile, aceia care provoacă mai mult inspirația, cea poetică mai ales, este amorul și mai cu seamă amorul nesatistăcut. Probabil că această din urmă considerație l-a făcut pe scepticul *Byron* să spună, că „dacă *Laura* ar fi fost soția lui *Petrarca*, el n'ar fi scris sonete toată viața“. Tot acestui puternic sentiment este datorit *Werther*, celebrul roman al lui *Goethe*, — și pe cele mai multe dintre poeziile lui *Lamartine*, între care *Lacul* poate fi socotită ca cea mai prețioasă perlă.

„In toamna anului 1816, *Lamartine* întâlnì la Aix-Les-Bains pe o tânără femeie, a cărei frumusețe ideală păreà incarnația însăși a poeziei spiritualiste: „Privirea ochilor săi părea că vine dela o distanță pe care poetul

1) Ovide, — *Oeuvres*. Ed. Nisard. Paris. 1857. (*Les Tristes*. Livre IV, Elégie X).
2) Letourneau, — *Physiologie des passions*. Ed. II. Paris. Pag. 127—128.

nici odată n'a putut-o măsură în nici un ochiu omenesc.... Totul o făcea să semene cu o statuă a morții; dar a morții care atrage, care desbracă sufletul de simțirea chinurilor omenești și-l transportă în regiuni luminoase sub razele adevăratei vieți". [1])

Aceasta era celebra *Iulia*, cu care poetul s'a plimbat adesea pe țărmul lacului *Bourget*, devenit de atunci celebru. Dar în curând au trebuit să se despartă, căci din nenorocire iubita lui era măritată. Și-au dat întâlnire tot în acel loc, pentru toamna anului viitor. Insă iubita lui n'a mai venit, și în acele momente de chinuitoare așteptare si de pustietate sufletească el compuse celebra lui poezie, al cărei lirism, până în prezent, n'a fost de nimeni întrecut.

In anul 1794, la 7 Martie, poetul francez *André Chenier*, fiind implicat în marea revoluție franceză, a fost închis în temnița Saint-Lazare din Paris, unde a făcut cunoștință cu o tânără aristocrată, cu domnișoara *de Coigny*, de care s'a înamorat cu tot focul naturii sale de poet. Acest amor i-a inspirat poezia *La jeune captive*, cea mai celebră dintre poeziile sale, care l'a și imortalizat.

Cazul lui *André Chenier* poate fi dat ca exemplu pentru dovedirea și mai mult a marelui adevăr, că amorul este mai puternic decât or și ce sentiment.

Cu toate că poetul era aproape sigur că va fi executat; totuși ideia morții sale apropiate nu-l turbura de loc, față de iubirea înflăcărată de care fusese coprins. Inspirația sa poetică și-a luat zborul și l-a făcut să compue această poezie genială.

Dar cine ar puteà să enumere toate operele geniale datorite acestui puternic sentiment! Dela *Sapho* și până în timpurile nostre, toate sufletele literaților distinși au vibrat sub marea influență a acestei arzătoare pasiuni.

* * *

Durerea părintească de asemenea poate fi un izvor de inspirație Moartea atât de tragică a ficei sale, care s'a înecat în Sena împreună cu logodnicul ei, i-a inspirat lui *Victor Hugo* multe dintre frumoasele lui poezii. Tot astfel și lui *Hasdeu* moartea unicei sale fiice i-a inspirat versuri geniale, care deși păcătuesc printr'o formă nu tocmai corectă, dar vibrează de o adâncă durere.

Indignarea a inspirat lui *Victor Hugo les Châtiments*, celebrele sale poezii îndreptate înpotriva lui Napoleon III și a regimului său.

Și tot indignarea pare că ar fi inspirat lui *Eminescu Satira III*, în care găsim desgustul amestecat cu durerea și revolta de care era coprins sufletul său chinuit, la vederea stării sociale de plâns în care se găsește iubita lui țară.

Ca exemplu de zbuciumul grozav în care se află câte odată sufletul unui om de geniu, în momentul când este inspirat, se poate da sfârșitul *Satirei IV* a lui *Eminescu*. Subiectul e destul de cunoscut. In partea dela început autorul ne înfățișează, într'un stil scânteetor de imagini și însuflețit de o rară tandrețe, o scenă de amor care s'ar fi petrecut în

1) Pomairols (Ch. de),—*Lamartine*. Paris. 1889. Hachette. pag. 21.

vremurile de demult, cam „pe la 1400“. In cea de a doua parte ne arată cum se petrec lucrurile astăzi; cum căsătoria a devenit o afacere curat comercială, în care iubirea nu mai joacă nici un rol. Și poetul exclamă cu amărăciune.

„Da visam odinioară pe acea ce m'ar iubì,
„Când ași sta pierdut pe gânduri, peste umăr mi-ar privì,
„Aș simți-o că-i aproape, și ar ști c'o înțeleg
„Din sărmana noastră viață am dură roman întreg...
„N'o mai caut. Ce să caut? E acelaș cântec vechi,
„Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi;
„*Dar organele-s sfărmate, și 'n strigări iregulare*
„*Vechiul cântec mai pătrunde, cum în nopți izvorul sare.*
„P'ici pe colo mai străbate câte-o voce mai curată
„Dintr'un *Carmen seculare* ce-l visai și eu odată;
„*Dar tot șueră și strigă, scapără și rupt răsună*
„*Se împinge tumultoasă și sălbatecă pe strună,*
„*Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,*
„*Aspru rece sună cântul cel etern neisprăvit...*
„Unde-s șirurile clare din viață-mi să le spun?
„*Ah! organele-s sfărmate și maestru e nebun!*“

Nu se puteau oare socotì aceste versuri, ca o prevestire a tristului sfârșit al sărmanului poet? Fără îndoială că da.

III

Dintre toate ramurile activității intelectuale, poezia este aceea în care inspirația joacă cel mai mare rol; căci în nici un alt gen spontaneitatea nu este mai mare.

Cu cât ne îndepărtăm de poezie și ne apropiem de știința propriu zisă, cu atât rolul imaginații creatoare devine mai mic și controlul inteligenței mai mare. Se poate spune că rolul acestor două funcțiuni intelectuale, al imaginației creatoare și al inteligenței, stau în raport invers.

Neapărat că și literatura în proză este tot operă de imaginație, dar este lipsită de acea spontaneitate caracteristică inspirații poetice. Și aici ca și în poezie autorul *creează;* dar introduce mai mult *calcul*, își dă socoteala mai bine de ceeace face și de *cum* face. De aceea *originalitatea* se află mai rar la prozatori, decât la poeți.

Că se inspiră și prozatorii, aceasta nici nu mai e de discutat.

O prozatoare cunoscută prin spontaneitatea inspirației sale este celebra romancieră franceză *George Sand*. Dânsa compuneà o bucată literară mai ușor decât un om obișnuit scrie o scrisoare unui prieten.

Emile Zola, care a publicat asupra operelor ei literare un studiu foarte interesant, ne-a dat câtevà amănunte asupra felului cum compunea. „Poate că nici nu este în literatură un al doilea exemplu de o muncă atât de sănătoasă, atât de neînfrigurată. Ai fi crezut că este un izvor, care curge mereu cu acelaș murmur liniștit. Mâna păstrà o mișcare ritmică, scrierea sa erà groasă, liniștită și de o complectă regularitate. Adesea manuscrisul nu purtà urma nici celei mai mici ștersături. *Ți se părea că George Sand nu face, decât să scrie ceeace cinevà îi dictà*“ [1])

1) Emile Zola, — *Documents littér aires.* Paris. 1898. pag. 216—217.

Acest caz ne deșteaptă în minte versurile lui *Alfred de Musset*, în care el caracterizează starea sufletească a celui inspirat.

„On ne travaille pas, on écoute, on attend...
„*C'est comme un inconnu qui vous parle à voix basse.*"

Este interesant și felul cum se inspirà *Turghenef*. Planul unei scrieri nu se închegà dintr'o dată în mintea sa, ci încetul cu încetul. In această elaborație mintală, voința lui nu aveà nici un rol. Și simțea o adevărată nevoe să descrie anumite scene văzute sau trăite, care deveneau pentru sufletul său curate obsesiuni. „In Baden, el povestește amicului său Pitsch că nici odată opera sa nu purcede dintr'o dorință categorică de a scrie, în cutare fel, asupra cutărui subiect. Inainte de a avea o intenție anumită, dânsul simte agitându-se în adâncul sufletului său, o amintire, o impresie care nu e încă bine definită. Timp de săptămâni întregi, obsesia îl urmărește, îl stăpânește. Puțin câte puțin, imagini, idei, un început de intrigă se cristalizează în jurul simburelui primitiv: al amintirii sau al impresii. Intr'o zi în sfârșit, se zăvorește în casă; îl auzi umblând cu pași greoi, gemând „ca un leu în cușcă"; apoi, se așează dinaintea mesei și scrie, *îmboldit de o putere peste putință de învins*, ca să descrie tablouri care-l înspăimântă. „Trebue să o descriu, întinsă în sicriul descoperit, când părinții ei vin să-i dea cea din urmă sărutare, după cum e obiceiul... Am fost de față la despărțiri de acest fel. Această scenă mă întristează pentru tot restul zilei". Dacă tablourile acestea tragice—îl întreabă prietenii săi—te îmbolnăvesc, îți fac rău, de ce nu dai o altă întorsătură povestirii tale? „Imi e peste putință, — răspunde el — sfârșește rău, fiindcă vreau să mă scap de o amintire personală." [1])

Există un gen al literaturii scrisă în proză, în care inspirația joacă aproape un tot așà de mare rol ca în poezie, acesta este genul literaturii fantastice. Numărul literaților care s'au distins în acest gen, este foarte restrâns. Explicația acestui fapt o găsim în ciudățenia imaginilor, în stranietatea coprinsului scrierilor fantastice. Lumea închipuită care ni se descrie într'însele, n'are nimic comun cu lumea reală; ea este o lume cu totul supranaturală, în care sentimentele și deosebitele emoții sunt colosal mărite, uneori chiar pervertite. Și ea este atât de extraordinară încât, pentru a puteà fi evocată de către o minte omenească, trebue ca acea minte să fie stimulată prin mijloace artificiale.

Ne explicăm, prin urmare, de ce atât *Hoffmann* cât și *Edgard Poe*, socotiți ca cei mai mari scriitori în acest gen, au trebuit să caute în alcool izvorul inspirațiunii lor bizare.

Edgard Poe, dupe părerea doctorului *Cabanès*, nu căutà altceva în alcool decât aceasta. „El știa să se oprească pe margmea prăpăstii atunci, când simțià că conștiința începe a i se întunecà. Ajuns la acel punct în care vedenii stranii se perindau pe dinaintea minții sale, el nu mergeà mai departe. In tocmai ca și *Musset*, el aveà însușirea de a le așterne pe hârtie, și a doua zi, reînviindu-și visul, el îmbrăcà aceste vedenii într'o anumită formă, dându-le dezvoltările cele mai ciudate". [2])

---

1) Haumant, — *Tourguénief* Paris. 1906. Colin. pag. 189.
2) Gélineau, — *Loc. cit.* pag. 262—263.

IV.

Dacă trecem dela artiști și în special dela literați la oamenii de știință, vedem că între mentalitatea unora și a celorlalți este o deosebire aproape radicală. Pe când arma de căpetenie a literaților, în creațiunile lor, este *imaginația*; din potrivă, la oamenii de știință este *inteligența*. De aceia pe când literații *creează;* oamenii de știință de cele mai multe ori nu fac decât *să descopere,* adică să constate ceva care a existat, însă care nu ne era cunoscut. Legea atracțiunii universale a existat; însă a trebuit să vie un *Newton*, care să-i descopere existența. Tot astfel și legea greutății specifice a corpurilor; însă a trebuit să se găsească un *Arhimede*, care să o descopere. Tot așa și cu razele X. Fost-au ele inventate de *Roentgen?* Nici de cum. Dânsul n'a făcut decât să le constate existența. Însă nu se poate să existe un geniu artistic sau științific, care să aibă numai una dintre aceste două însușiri: inteligența sau imaginația. Dar pe când la unii precumpănește una, la alții precumpănește cealaltă. Pe când literații sunt înzestrați cu imaginație *creativă;* oamenii de știință trebue să fie înzestrați cu imaginație *reproductivă* sau memorie. Și literatul are nevoe de inteligență, pentru a stabili o armonie, a închegà într'un tot armonic deosebitele plăsmuiri create de imaginația sa. Dar la aceasta numai se mărginește rolul inteligenții la artiști. Pe când la geniile științifice lucrul se schimbă cu totul. Prin inteligență ele trebue să-și asimileze ideile predecesorilor, să se pună în curent cu ultimul stadiu de dezvoltare pe care l'a atins știința cu care se ocupă; iar prin genialitate a o face să înainteze cu un pas ori cu mai mulți. La adevărurile deja aflate să adaoge altele noui.

Lumea științifică și anume aristocrațimea intelectuală se compune din două categorii de cercetători. Unii, înzestrați cu un spirit analitic, nu fac altcevà decât să adune fapte. Aceștia pot fi cel mult oameni de talent. Alții, înzestrați cu un spirit sintetic, nu se mărginesc numai la aceasta. Ei compară faptele între ele și — mulțumită unor scăpărări geniale, care este adevărat că de multe ori nu se datoresc decât unei mici întâmplări din viață și nu se produc decât într'un moment, — stabilesc raporturi noui între noțiuni îndepărtate, descoper legi până atunci ascunse omenirii.

Ei bine, inspirația geniului științific este acea stare sufletească, în care se află în clipa când se produc acele scăpărări geniale, când descopere acele adevăruri noui pentru omenire.

Deosebirea între inspirația unui geniu literar și a unui geniu științific stă în *durată*. Pe când la cel dintâiu ea durează tot timpul — sau aproape tot — cât compune; la cel de al douilea ea nu ține decât un moment, are durata unui fulger. Atât spontaneitatea cât și subconștiența, care sunt cele două caractere de căpetenie ale inspirații, există și la unul și la celălalt; însă pe când la geniul literar poate să dureze un ceas sau o zi întreagă, la geniul științific durează numai o clipă, adică atât timp cât îi *scânteiază* ideia genială. Geniul literar este scânteetor de imagini; cel științific, de idei.

Și acum ne putem da seamă cât de imense sunt acele minți, care sunt înzestrate cu aceste două genii. Acum ne putem da seama cât de mare a fost un *Goethe,* care ne-a dat pe *Werther* și *Faust,* și a descoperit în același timp adevăruri noui în știință.

V.

Este un adevăr banal, că nu se inspiră or și cine vrea. O inspirație, acest dar dumnezeesc, este patrimoniul numai al oamenilor de geniu, al minților cu totul superioare. Insă nici aceștia nu se pot inspirà or și când vor, inspirația lor atârnând de anumite condiții care, bine înțeles, nu sunt aceleași pentru toți. Tot ce stă în putința lor este ca, atunci când le cunosc și când pot, să caute a le îndeplinì pentru ca să provoace inspirația.

Vom vedea cu această ocazie, cât de variate și numeroase sunt ele și cum unele sunt atât de stranii, încât ne este imposibil să nu credem, că sunt cazuri în care este o strânsă legătură și asemănare între geniu și nebunie.

Mulți au învinovățit pe *Alfred de Musset* că este alcoolic, fără ca să-și deà seamă că alcoolizmul erà cevà neapărat trebuincios inspirații lui poetice. El se ducea de regulă la aceeași cafenea obișnuită, unde un chelnăr îi aducea un pahar cu bere amestecată cu absint, și-o farfurie cu țigări. El bea conținutul paharului, făcând strâmbături de scârbă și fumà fără întrerupere toate țigările. Corpul său cădea într'un fel de amorțeală, iar imaginația'i devenea foarte vie.

Alfred de Musset nu putea să compue nimic, dacă nu se alcoolizà. „El își da seamă de ceeace face și de ceeace urmărește îmbătându-se și, pentru a face aceasta, avea două motive: întâiul erà căutarea inspirații pe care imaginația lui slăbită, istovită nu o mai găsea decât în fundul paharului. Alcoolul, acest excitant cerebral, însă fatal, 'i producea o beție specială, un fel de catalepsie, în care își da seama de toate cele ce se petreceau în jurul său, dar ca și cum ele se întâmplau în altă lume. El alegea din imaginile bizare care se perindau pe dinaintea minții lui, pe acelea care i se părea mai potrivite; întocmai ca pescarul, care aruncă undița într'o apă plină cu pește. Pe măsură ce materialul poetic se adunà, îl punea în lucrare numai decât, cu același sânge rece și ușurință ca și zidarul cocoțat pe schele. Imaginația sa concentrată în mod artificial, dar puternic, îi da pe loc ultima lovitură de daltă; iar limpezimea memorii lui erà atât de mare încât, a doua zi când fumurile otrăvii se risipiseră dejà, el nu păstrà altă amintire decât aceea a versurilor compuse în ajun, și pe care le scrià în mod curgător fără nici o ștersătură. Căci, din momentul ce nu se mai găsea sub înrâurirea muzei sale alcoolice, ilustrul poet nu erà decât un simplu muritor, deabia ridicându-se cu puțin deasupra mediocrității [1]).

Guy de Maupassant a recurs de multe ori la eter, pentruca să se poată inspirà. Doctorului *Maurice de Fleury*, care-i exprimà admirația lui pentru psihologia subtilă și în același timp verosimilă din celebrul său roman *Pierre et Jean*, dânsul i-a făcut următoarea mărturisire interesantă: „Din această carte, pe care o găsești înțeleaptă și despre care cred și eu că produce iluzia ezactă a realității, n'am putut să scriu nici un rând măcar, fără ca să mă îmbăt cu eter. Am găsit în această substanță o mare luciditate, dar mi-a pricinuit mult rău“.[2])

Pentruca mintea să funcționeze mai intens, trebue ca circulația de sânge în creer să fie mai puternică. Și așa se explică de ce unii recurg la

---

[1]) Gélineau, — *Penseurs et Savants*, Paris 1904. Vigvot. pag. 257.
[2]) Maurice de Fleury, — *Introduction à la médecine de l'esprit*. Paris. 1897. Alcan. pag. 139.

mijloace artificiale de activare a circulații cerebrale, pentruca să-și stimuleze activitatea intelectuală.

Astfel se spune despre *Schiller* că-și punea picioarele în ghiață, când compunea. *Chateaubriand* se plimbà prin odaie cu picioarele goale, când dictà secretarului său vre un articol. *Bossuet* lucrà în totdeauna într'o cameră rece și se înfășurà la cap cu pânze calde.

Alții, *vizualii,* pentru ca să compue, pentru a proectà în lumea de din afară imaginile pe care le au în minte, simt nevoe ca atenția lor să fie cât se poate mai puțin distrasă dela cele ce se petrec în jurul lor. Așa se explică de ce *Flaubert* care erà un *vizual,* lucrà numai noaptea.

„Pictorul *Turner* înainte de a contemplà un apus de soare, pentru ca să fie mai puternic impresionat, ședea închis în pimniță câte 8 zile". Alții evità lumina zilei, pentru ca să aibă atenția mai concentrată asupra subiectului ce-i preocupă. „Astfel *Mezerai* care a compus cea mai voluminoasă istorie a Franței din câte se cunosc, nu scrià ziua decât la lumina unei candele, după ce mai întâiu închidea ușile și ferestrele. Dacă venea cineva să-l viziteze în acest timp, el îl însoțea ceremonios până la ușa din stradă, dar cu candela în mână".[1])

Sunt alte cazuri însă, cele mai multe, cărora nu le găsim nici o explicare logică, nici noi și nici chiar aceia la cari se observă.

Intr'una din *Convorbirile* sale, *Goethe* povestește lui *Eckermann* următoarea ciudățenie a lui *Schiller.* „Iți spuneam că firile noastre se deosibeau; aceasta erà adevărat nu numai din punct de vedere sufletesc, dar și din cel trupesc. Un miros care lui *Schiller* 'i făcea bine, mie mi se părea otrăvitor. Intr'o zi m'am dus la el acasă; nu l-am găsit; nevasta sa mi-a spus că se va înapoià numai decât; mă așezai la biuroul lui, ca să iau niște însemnări. Insă peste câteva minute începui să mă simt așa de rău, încât erà cât p'aci să leșin. Nu știam la ce să atribui această stare extraordinară, când băgai de seamă că dintr'un sertar al biuroului venea un miros nesuferit. Il deschid și-l găsesc plin cu mere putrede. Mă apropiai numai decât de fereastră, unde aerul de afară mă înviorà puțin. Nevasta lui *Schiller,* care tocmai în acel moment intră în casă, îmi spuse că acel sertar trebue să fie în totdeauna plin cu mere putrede, fiindcă mirosul lor 'i place lui Schiller și *nu poate să trăiască și să lucreze fără ele*". [2])

O ciudățenie cam tot de acest fel avea și *Byron* care, pentru a compune sublimele lui versuri, simțea nevoe să miroase trufe.

Nu mai puțin ciudat erà și obiceiul lui *Ibsen.* „Pe masa lui de lucru și așezată dinainte-i alături de călimară, se aflà o tavă pe care ereau un ursuleț de lemn sculptat, un drăculeț negru, două-trei pisici și iepuri de aramă dintre cari unul cântând din vioară, — bibelouri, care pentru dânsul ereau un fel de fetișuri; jucării stranii deasupra cărora gândirea lui se odihnea. Intr'o zi, dânsul mărturisì chiar, că fără ele nici n'ar putea lucrà. „Insă cum mă servesc de ele,—acesta este secretul meu". Această minte vastă erà stăpânită de superstiții copilărești. [3])

Balzac nu putea să compue, decât îmbrăcat într'o hlamidă albă și încins peste mijloc cu un lanț de aur.

---

1) Gélineau. *Lac. cit.* pg. 277--280.
2) Eckermann, — *Conversations de Goethe.* I. pag. 403.
3) Zepelin et Colleville, — *Henrik Ibsen.* Paris. Nilsson. pag. 117,

Haydn, celebrul compozitor muzical, trebuia să aibă în deget un inel cu diamante, pe care i-l dăduse Frederic XI.

O anecdotă din viața lui *Donizetti.* Celebra sa bucată din *Lucia* a compus-o într'o cârciumă, după o ceartă cu bătae pe care o avusese puțin mai înainte cu nevasta lui.

La una dintre prelegerile sale, *Kant* a mărturisit că nu poate să vorbească bine, decât când fixează nasturele strălucitor dela tunica unui student așezat în banca din apropierea sa.

Bourdaloue, celebrul predicator, nu putea să compue nici una din memorabilele sale predici, până ce mai întâiu nu cântă puțin din vioară.

Dacă ar fi fost întrebați toți acești oameni excepționali, ce legătură cauzală este între aceste curioase obiceiuri și felul inspirațiunii lor, de bună seamă că nici ei singuri n'ar fi știut ce să răspunză.

Dânșii ne fac impresia unor instrumente, mai mult sau mai puțin conștiente, ale unei puteri ascunse, a cărei natură intimă nu ne-o putem explică decât în mică parte.

Totuși aceasta nu ne oprește să-i admirăm și să ne înclinăm în fața lor. Căci chiar dacă nu le-am găsi nici un merit pentru genialitatea cu care au fost înzestrați; totuși îi socotim ca reprezentanții cei mai superiori ai naturii omenești, ajunsă la cea mai înaltă treaptă de dezvoltare.

Ce merit are soarele că ne luminează? Și cu toate acestea rămânem fascinați de puternica lumină a razelor lui.

N. Zaharia.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMANĂ, (1906).

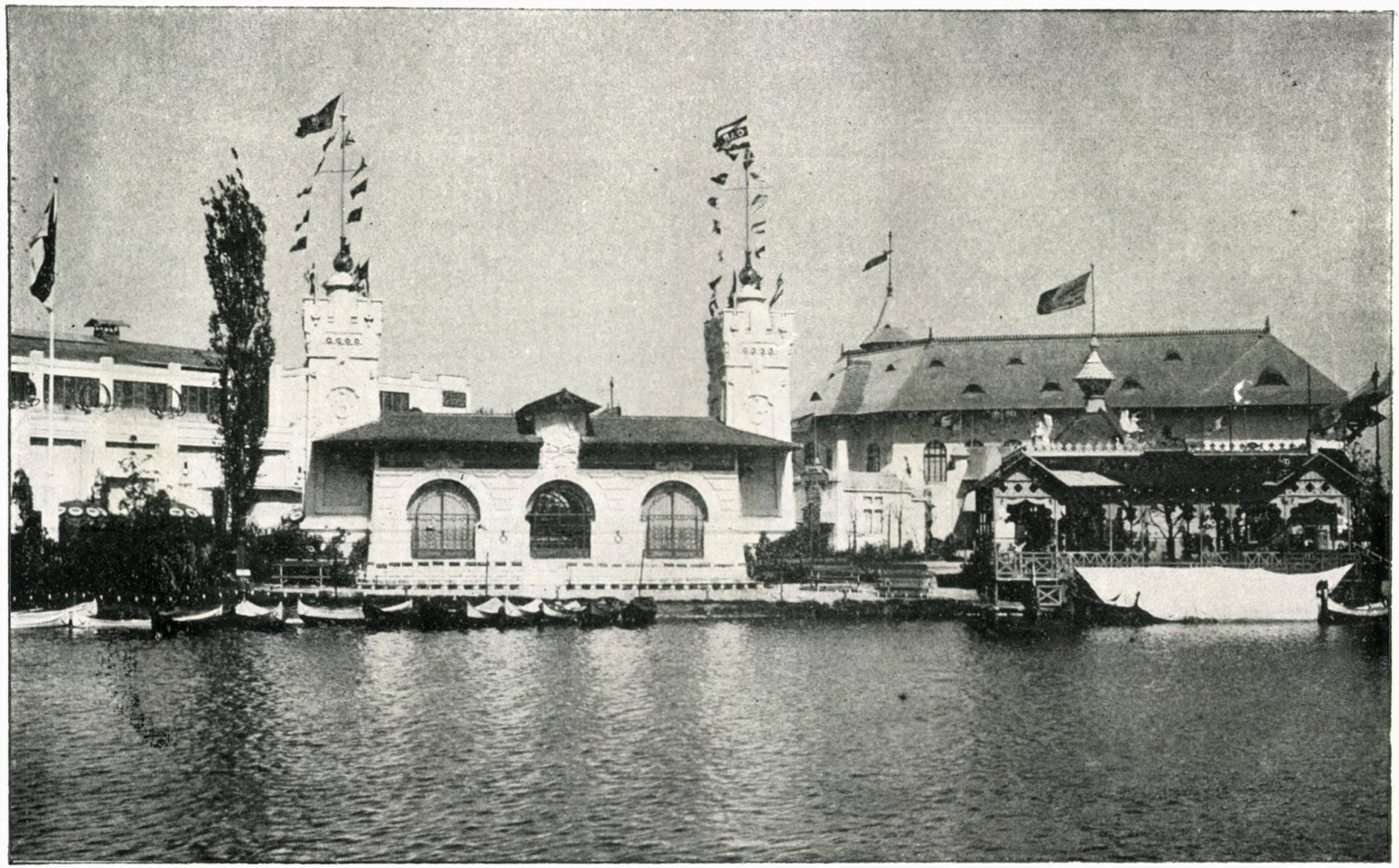

PAVILIONUL COMISIUNEI DUNĂRENE.

Un Vis

Era într'un amurg de toamnă,
O toamnă tristă, vânt și ploae,
Nici viers nu mai aveà pădurea
Și nici pe ramuri, sus vre-o foae.
In odăița mea săracă
Ședeam pierdut lângă fereste
Și vântul ce treceà prin ramuri
Spuneà o jalnică poveste....
Intr'un ungher, mai lângă sobă
Torceà pisica de cu vreme
Și 'n blana ei catifelată
Pisoii mici, ca niște gheme.
Eu ascultam cu mintea dusă
Povestea vântului din ramuri
Și ploaia — lacrămi de durere —
Prelung alunecà pe geamuri....
Ca un copil al suferinței,
Ce veșnic sufletul îl doare,
Târziu de tot mă prinse somnul
In mreaja lui alinătoare...
Un vis bălai, un vis de aur,
Cu zâmbetul furat din stele
Venì atunci, ca să domnească
Pe lumea gândurilor mele....
. . . . . .
. . . . . .

Eram așa 'ntr'o poeniță
Ce-o parfumase toată teii
Și-un izvoraș, curgând a-lene'i
Spunea un basm de când cu smeii.

In poala ei, pe iarba verde
Păzeam o turmă de mioare....
Un clopot unde-va, departe
Vestea că-i zi de sărbătoare...
Erà o dimineață blândă,
Cu adieri nespus de line,
Și-atâtea zâmbete de vrajă
Pluteau în zările senine!....
Cu ochii 'nflăcărați de doruri
Se ridicà frumosul soare,
Și 'n fiecare strop de rouă
Frângeà o rază orbitoare.
Un vânt ușor de primăvară
Abià că se'ncercà s'adie...
Din slavă picurà molatec
Un cântec lin, de ciocârlie....
La umbra unu-i fag de veacuri
Dormeà o tânără fecioară,
Iar în cosița ei de aur
Mureà o floare de cicoară.
Ca un cioban din vremi străbune
Mi-am pus căciula pe-o ureche,
M'am rezemat domol în bâtă
Și-am început o doină veche.

Și doina mea, așa de dulce
Curgeà, așa de fermecată,
Că'n umbra ei, din somnu'i lenes
S'a deșteptat frumoasa fată.
Deschise ochii mari, albaștrii
Trecându-și mâna pe pleoape,
Se ridică din iarba moale,
Venì aproape, mai aproape ;
Dar când ajunse lângă turmă
Copila și 'mi dădù binețe,
Prinsese doina să se stingă
Și degetele să 'mi înghețe....
Erà atâta de frumoasă,
Atâta de ispititoare,
Aveà un grai așa de dulce,
Cum nu s'a pomenit sub soare !....
Și mă priveà așa, de par'că
Voià să 'mi soarbă tinerețea
Și se mirà în gându-i poate
De ce nu i-am întors binețea...

Târziu m'apropiai de dânsa,
Dar ce sfielnic 'mi-ereà pasul,
Cum tremuram în fața zânii

Bibl. de la Universitatea Iași

Și cum mi se stinsese glasul....
I-am spus că m'a robit privireà
Din ochii mari și plini de vise,
Că orice drum, fără de dânsa
In restul vieții mele 'nchis-e.....
Ea s'a făcut ca macul toată,
Și-a 'ntors privirile 'ntraiure
Și-a ridicat o buclă 'n creștet
Alunecând prin toi de mure....

„Mai cântă — 'mi zise apoi — ce dulce
E doina ta și ce frumoasă....."
Și se plecă de rupse-o floare
Din iarba verde, mătăsoasă.....

O doină jalnică, duioasă,
O doină dulce, tremurată
Porni atunci din fluerașu'mi
Să picure, ca niciodată....
Inmărmurise toată frunza
Pe ramuri, ascultându'mi cântul;
Uimite rămăsese 'n codru
Privighetorile și vântul....
Nici turma blândelor mioare
Nu mai zburdà prin valul ierbii....
De prin brădet, scosese capul
S'asculte, ciutele și cerbii....
Ea stà așà, ca fermecată'n
Mireazma tainic' a poenii
Și-o lacrimă ca diamantul
I'ncremenise 'n colțul genii....

Târziu, când Seara 'mpodobise
Cu fluturi bolta azurie,
Mureà și doina printre frunze
Ca un supin de ciocârlie....
Atunci, în liniștea 'nserării,
Cum se 'nmlădie o răchită
Căzù la pieptul meu, fecioara
De dor, de lacrămi biruită, —
Și-o sărutare pătimașă,
Nespus de dulce și de lungă
Ne-am dat pierduți întâia dată
Ca, pe vecie să ne-ajungă.
De focul tainic al iubirii,
De focul sărutării noastre

Şi stelele se 'nflăcărară
In largul zărilor albastre....
De când e cerul şi pământul,
Nici-când nu culesèră zeii
O sărutare mai de flacări
Din sărutările femeii !.....

Trecù o zi, trecură două,
Trecură lunile de-a rândul.....
Noi ne iubiam nespus de dulce,
Aşa ca sufletul cu gândul....
Dormiam pe flori şi iarbă verde,
Drept strai — ne-acopeream cu slava
Şi când se revărsà de ziuă
Ne deşteptà 'n cântări dumbrava.
In fiecare dimineaţă
Porneam pe-aceiaşi cărărue
Printr'o pădure fermecată,
Cum nimeni n'ar puteà să spue....
In calea noastră, crengi şi ramuri
Subţiri, pe vrute, pe nevrute,
In freamăt dulce, peste gene
Se 'nmlădiau să ne sărute.
Privighetorile şi ele
In viersuri calde şi măiastre
Nălţau un imn de nemurire
Iubirei sufletelor noastre,
Şi 'n toate colţurile lumei,
In tot albastrul, toată firea
Râdeau cu râsul lor de aur
Prietenia şi Iubirea.
Dar într'o zi, pe nesimţite
Ne despărţirăm prin pădure....
Ce mână duşmană putuse
De lângă mine ca s'o fure?....
Stingher, c'o presimţire'n suflet
Pornii s'o caut pe de-arândul,
Prin văi, pe dealuri, prin tufişuri,
Pe unde nici nu'ţi dà cu gândul....

Amurgu'şi flutură năframa....
Mureà departe facla zilei,
Dar nici o frunză să'mi arate
Vre-un semn de urmele copilei.
Târziu mă pomeni, din sănul
Pădurei arborilor antici,
Prin nişte munţi cu creasta sură,

Pustii, întunecoși, gigantici ;
De bronz, asemeni unei statui
Incremenisem lâng'o stâncă
Ce par'că stà să se prăvale
Intr'o prăpastie adâncă.
La poala stâncii, risipite
Un smoc de flori, privind la mine,
Sub raza lunii răsărită
Pornir'a'mi spune prin suspine:
„Ea ne-a cules din vârful stâncii
Spre care-acuma'ți cată fața,
Dar pentru cuiburile noastre
Mireasa ta plătì cu viața.
Ne culesèse pentru tine
Și coborà voioasă'n vale.....
Un pas greșit, o tresărire
Și-a fost destul să se prăvale.
Prelung a tremurat un țipăt
De spaimă'n stâncile sihastre,
Prelung îl repetară munții
Cu vârfu'n slăvile albastre ;
Prelung a hohotit din funduri
Prăpastia ca o nebună
Când prăbușitu's-a iubita'ți
Din vârful stâncii în genună;
Iar noi picat-am unde suntem
Din mâna-i albă, delicată....
Tu să ne iei de-acum cu tine
Și să ne porți prin lumea toată".

Cu sufletul pustiu și jalnic,
In fața florilor acele
Lăsai atunci, întâia dată
Să curgă lacrămile mele ;
Și-atâtea lacrămi picurară
Întâmpinate de suspine,
Că de durerea mea nebună
Și stelele plângeau cu mine.....

Prin codrii par'că de aramă
Pășeam încet, pe-aceiași cale
Ce mă dusese, — presărând-o
Cu lacrăme de dor și jale.
Haotic răsunà pustiul
Ca un cavou de'nmormântare,
Se tânguià prin ramuri vântul,
De sus picau mărgăritare. ...

Ce triști ereau acum copacii
Și ce pustii, de frunze goi,
Plecase pasările toate,
Venise toamna înapoi.....
. . . . . .
In zori m'am deșteptat din visu'mi
Cu lacrăme curgând șiroae.....
Tânguitor bătea'n fereastră
Același vânt, aceiași ploae....

Sept. 1907. **Vasile G. Militaru**

BORDEIU DIN CAMPANIA 1877—78.

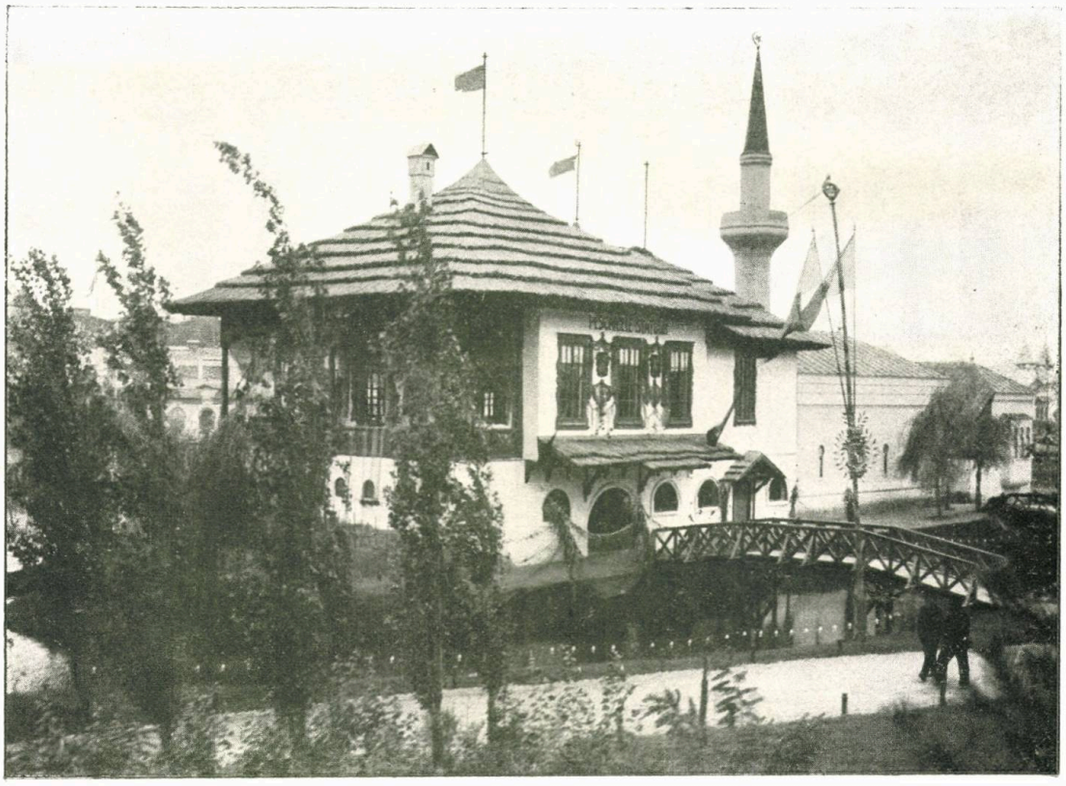

PAVILIONUL PESCĂRIILOR.

Ochii

(După **Sully-Prudhomme**).

Mai gîngaşi de cât vioreaua, sau cu sclipiri de diamante —
Atâţia ochi în lumea noastră s'au încântat de aurora
Divinizată de Homer;
Iar astăzi dorm în huma tristă—linţoliu chiar şi pentru Dante—
Pe când, nepăsător şi mândru, eternul soare se înnalţă
Ca totdeauna, sus, pe cer.

Atâtea nopţi de fericire, scăldate'n albă poezie,
Au încântat ochi făr' de număr; le-au arătat ce pot să fie
Când lasă zilei grija sumbră...
Ca ţinte mari de aur, stele scânteie'n bolta viorie;
Dar ochii scumpi de altă dată, streinii de melancolie
Acuma s'au umplut de umbră

Să fi pierdut privirea — focul nepriceput de mintea noastră —
Frumoşii ochi ce străluciră sub bolta 'naltă şi albastră
Spre care-apururi năzuim?
Să fie cu putinţă oare durere-atâta de bogată?....
. . . . . .
— Să nu ne mustre cugetarea, când necredinţa ne îmbată,
Căci oameni suntem şi greşim. —

...Dar nu! E neagră 'nchipuire, apusul vecinic al privirii:
Atâtea candele de viaţă s'au dus în spaţii depărtate
Spre cel de moarte nezărit.
Ca stelele de peste raza vederii noastre mărginite, —
Pe cari, 'nchis şi tainic, cerul le-adăposteşte ca'n palate, —
Apusa viaţă n'a pierit.

Mai mulţi ca mugurii de nufăr; strălucitori ca diamante —
Frumoşii ochi plecaţi din lume, privesc imense zori de vară
Şi mai divine ca'n Homer.
Departe, 'n alte zări—de basme, — nepricepute chiar de Dante,
De peste ţărmuri de morminte, închişii ochi-atinşi de Noapte—
Scântee 'n vecinicul eter.

A. Nicoară.

Muzeul Louvre [1])

Trecând în sala No. 2 şi 3, vizitatorul are de admirat încă câteva opere.

In cea dintâi din aceste două, numită sala lui Apis, se află aşezat pe un piedestal înalt şi în mijlocul ei, statua de calcar a acestui zeu. Apis, se ştie, înfăţişà prezenţa divinităţii sub chipul unui taur; el erà socotit ca a doua viaţă a zeului Phtah şi, câteodată, fiul său. Când murià, toată ţara Egiptului erà în mare jale, până când «îi plăceà divinităţii să se manifeste din nou».

Statua aceasta s'a găsit chiar în templul lui Apis. După stil este din ultima perioadă a artei egiptene. Corpul e cam greoiu, şi spaţiul dintre picioare, umplut. Capul însă are mult realism; de asemenea mersul animalului, domol, meditativ, este redat foarte bine.

In aceeaşi sală mai sunt expuse câtevà statui de lei culcaţi, lucraţi destul de bine, nişte vase canope, cu acoperişul în formă de cap de femee — de o execuţie, unele, admirabilă — şi în sfârşit făcând faţă boului Apis, statua zeului grotesc Bes [2]), de o înălţime cam de un metru. Reprezentaţiunea acestui zeu monstruos te face să râzi: ochii îi sunt deschişi peste măsură, limba-i scoasă şi atârnă afară; picioarele îi sunt strâmbe şi depărtate. In unele mici statuete din sălile de sus el apare în poziţiuni foarte obscene.

Urcând scările largi ale palatului în catul de deasupra, te opreşti să examinezi o colecţiune interesantă de ţesături şi broderii egiptene din epoca Ptolomeilor şi din cea romană [3]).

Ele sunt expuse în mai multe vitrine, împreună cu sandale, spilci de cap, săgeţi, împletituri de pae, plosci, reprezentaţiuni în miniatură ale unei corăbii egiptene şi ale unei case, care a atras dejà demult luarea aminte a arheologilor pentru studiul dispoziţiunii locuinţei egiptene, precum şi ghemuri de fir de lână şi de in, alături de modele lucrate din acest din urmă material, de o fineţă neîntrecută, care face să crezi că sunt de mătasă.

Tot pe platforma primei scări se află o statuă de alabastru oriental, de o înălţime de 2,06 m. Intreaga parte de sus este restaurată. Ea reprezintă pe Ramses al al II-lea. Execuţia ei, de o frumuseţe mare, face să se regrete pierderea părţii superioare.

Sus, în vestibul, pe lângă altele se poate admirà diferite obiecte, necesare vieţii private. Intre ele se află două harfe, tolbe, topoare, diferite vase şi taburele, precum şi un scaun, lucrat elegant în lemn cu încrustaţiuni de fildeş. (Fig. 4).

---

1) A se vedeà No. din urmă.

2) Zeul Bes nu e de origină egipteană; dânsul a venit prin Arabia, fără a fi de baştină din această ţară. El este asociat la ideile de dans şi de veselie, şi apare mai ales în ornamentarea obiectelor de găteală a femeilor egiptene. I se mai recunoaşte şi un caracter de zeu războinic. (Vezi Pierret, *Catalogue de la Salle Historique dela Galerie Egyptienne*, pag. 178).

3) Muzeul Cluny, are o colecţie şi mai bogată din această epocă.

Dar te grăbeşti să pătrunzi în sălile unde se adăpostesc bogăţii de o valoare artistică şi ştiinţifică foarte mare.

Aici, de o parte şi de alta a intrării se află busturile lui Champollion şi al lui Emmanuel de Rougé, nume cu cari, cu drept cuvânt, se făleşte Franţa.

In prima sală, numită *La Salle historique*, te întâmpină, chiar la intrare, «un specimen unic» de statue, în granit negru; este înfăţişarea unui câine. El stă de pază, par'că; figura sa vioaie, urechile ciuguiate — al căror vârf însă, lipseşte, — ochii săi cu privirea lor fixă, atentă, îţi dau impresia că el aude cevà, poate paşii stăpânului, care se apropie.

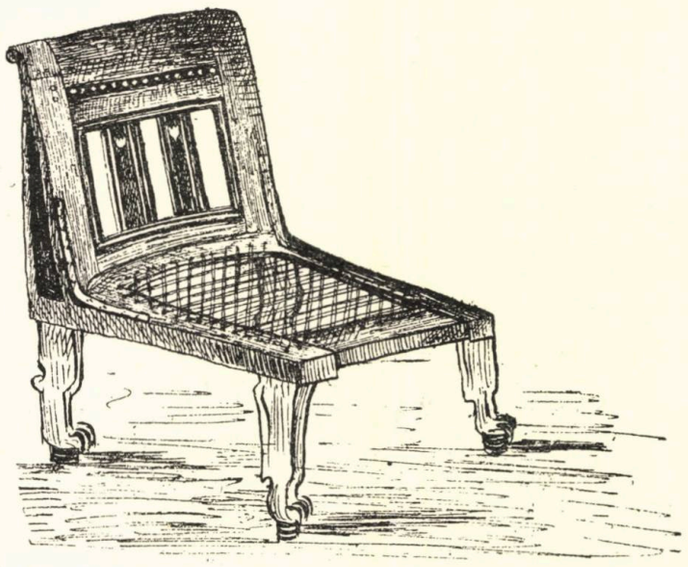

Fig. 1.

Artistul a reuşit în mare parte să cristalizeze intenţiunea sa.

In sala aceasta cât şi în cele următoare, sunt expuse un număr de obiecte, aşà de mare, încât chiar după mai multe vizite, te întrebi, dacă le-ai putut vedeà pe toate, şi dacă nu cumvà ţi-a scăpat din vedere cevà însemnat. Ele se pot împărţi în şapte grupe[1]).

1) Statui;
2) Statuete;
3) Vase canope şi alte vase;
4) Obiecte mici de cult;
5) Bijuterii şi obiecte de podoabă;
6) Sarcofage şi momâi; şi
7) Papirusuri.

Statuele, din aceste săli, după cum s'a zis, sunt de dimensiuni mai mici. Ele aparţin tuturor epocelor şi sunt lucrate din trei feluri de material: din lemn, din piatră şi din bronz.

Dintre statuele de lemn, muzeul posedă câtevà a căror vechime e foarte mare. Cea mai mare din ele reprezintă un şef, probabil, învestmântat cu *şenti*. In mâna stângă are toiagul puterii, cea dreaptă se lasă dealungul corpului; iar piciorul stâng îl ţine înainte [2]). Ochii îi sunt mari, deschişi, şi în întregul său, statua are multă mişcare şi natural.

O largă crăpătură însă brăzdează faţa şi corpul în lungime, micşorând întru câtvà [3]) frumuseţea monumentului.

Statuele de lemn egiptene se lucrau adesea din mai multe bucăţi; acestea se observă foarte bine la renumitul *Scheik-el-beled* sau *Primarul*, al muzeului din Giseh. După ce lemnul se lucrà de sculptor, se acoperià cu o pânză, lipită peste tot strâns,

---

1) Pentru obiectele expuse în aceste săli, cele două cataloage ale d-lui Pierrot nu pot fi de o mânuire uşoară. Aranjamentul din urmă al acestei secţiuni a schimbat cu totul locul obiectelor, aşa că cu greu se pot regăsì după aceste cataloage. Orânduiala însă, a sălilor e ceva vrednic de admirat şi de imitat: dulapuri scumpe şi luxoase, coloane de marmoră sau de piatră cu ape, cari susţin statuetele mai însemnate, vitrine elegante, în care obiectele sunt rânduite cu un gust deosebit, împodobesc tot locul.

2) O particularitate a artei egiptene este acea de a reprezentà personajele în picioare, cu piciorul stâng înainte. Nu se ştie dacă aceasta se datorà vreunei superstiţiuni, cum se întâlneşte de pildă la Romani.

3) Pierrot, în *Histoire de l'Art*, I, p. 650, crede că această crăpătură s'a produs după ce statua a fost transportată din Egipt; şi cauza e cerul umed al unei ţări continentale cum e Franţa. Clima caldă a Egiptului este singura în stare să păstreze aceste monumente. Cele ce s'au adus în muzeele europene, zice d-sa, par destinate la o distrugere sigură.

şi ea se acoperià cu un fel de ştuc, prin care se mai puteà adăogà câtevà finețe ale formei. Deasupra acestui ştuc începeà lucrarea pictorului. In adevăr Egiptenii, ca şi Grecii de altfel, vopsiau operile lor statuarice, cari odată ieşite din mâna sculptorului, treceau în cele ale colegului său, pictor [1]).

Intre statuetele mici de lemn pe cari le posedă colecțiunea muzeului, două mai ales, merită mențiune, amândouă reprezentând tipuri de femee.

Una este din timpul Ramesizilor, şi înfățişează pe o elegantă, numită Nai. (Fig. 5).

Ea e îmbrăcată strâns într'un lung vestmânt, care se lipeşte de corp, urmărindu-i ondulațiunile, în chip însă discret. Dealungul lui are o broderie largă ce scoboară până la picioare.

Figura ei dezvăluește o frumusețà şi o duioşie rară. Pe cap poartă o perucă — la modă în timpul epocii Ramesizilor — ale cărei lungi plete crețe cad până la sân, care apare cu forme feciorelnice. In jurul capului e legată cu o panglică lată. Mâna dreaptă o are dealungul corpului şi țineà probabil o oglindă, care a dispărut; cea stângă, e îndoită înaintea pieptului şi ține o floare de lotus. Ambele mâini port brățări.

Formele trupului sunt lunguețe, elegante; piciorul stâng înaintează puțin, timid, şovăitor. La gât poartă un colan, şi din întreg se desprinde o eleganță, o finețà şi un natural, care dezmeardă ochii [2]).

Aceleaşi calități, poate chiar mai accentuate, se regăsesc la o altă statue, în acelaş gen, şi pe care Muzeul Luvru o posedă nu demult. Perfecțiunea şi finețea lucrului la ea e în adevăr surprinzătoare; de aceea în sală i s'a dat un loc de onoare, sub o cupolă de sticlă, şi pe un piedestal luxos de piatră, aproape de ferestre, ca să poată mai bine fi admirată.

Statueta aceasta reprezintă o doamnă de bună condiție, numită *Toui*. Ea este învestmântată la fel cu precedenta, cu deosebire că-i lipseşte bordura lungă a hainei, precum şi panglica care înconjoară peruca.

Trecând la statuele de piatră, cată să se amintească cele câtevà exemplare dintr'o vitrină expusă în sala «monumentelor funerare», şi cari se socotesc din epoca primelor dinastii (a IV-a şi a V-a). Stilul lor, însă, n'ar interesà decât pe istoricul artei.

Cu totul altcevà este cu două alte piese expuse în aceeaş sală, şi cu cari, pe bună dreptate, se făleşte Muzeul Louvre.

Una reprezintă un cap de bărbat în calcar vopsit cărămiziu, iar cealaltă este celebrul *le Scribe accroupi*.

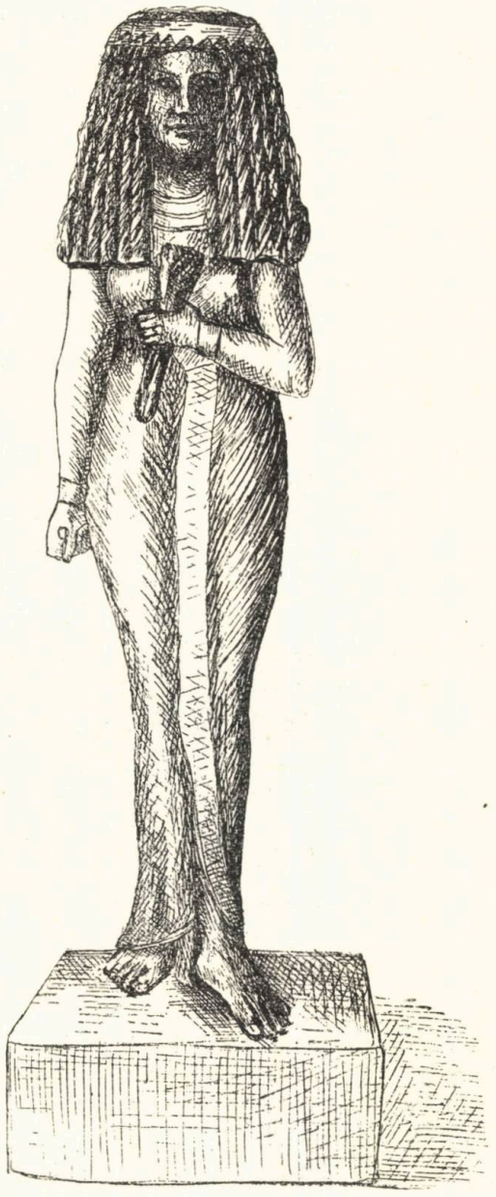

Fig. 5.

Cea dintâi, căreia i s'a dat în vitrină un loc de cinste, ca să domine pe toate tovarăşele sale din jurul ei, este de un stil viguros. Capul e prelung, obrajii scofâlciți

1) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 649.
2) Maspero, op. cit. p. 264.

iar umerii lor osoşi, proeminenţi; bărbia puţin ieşită în afară. Provenienţa lui este necunoscută; cât priveşte epoca, toţi savanţii, de Rougé, Mariette, Maspero, recunosc că e o capo d'operă a primelor dinastii.

«Ce personnage, zice Perrot, inconnu est laid, d'une laideur presque vulgaire; mais vous éprouvez, à le regardez, le même genre de plaisir qu'en face de tel ou tel buste toscan du XV s., et ce plaisir s'augmente encore à la pensée que cinq ou six mille ans peut-être vous séparent de l'homme, dont vous avez là sous les yeux la fidèle image». [1])

Pe o coloană luxoasă, înconjurat de vitrine, cari conţin scarabee, statuete de faianţă şi alte obiecte de cult, se află aşezată cealaltă statue, care împreună cu *Scheik-el-Beled* şi cu *Scribul îngenunchiat* al Muzeului din Giseh (fostul Bulaq), alcătueşte o capo d'opera a artei egiptene.

Le Scribe accroupi (Fig. 6), reprezintă un secretar al unui suveran, poate,

(Fig. 6).

sau al unui mare personaj al imperiului, stând într'o poziţie obicinuită astăzi de orientali, aşteptând ca stăpânul său să înceapă sau să reînceapă dictarea întreruptă. Genunchii săi, ale căror incheieturi sunt admirabil redate, servesc de masă de scris. Cu mâna stângă ţine marginea foaei de papirus, iar cu cea dreaptă condeiul.

Figura sa este uscăţivă, slabă; fruntea nu tocmai largă, capul acoperit de un păr tuns mărunt. Gura e lunguiaţă, cu buze subţiri, cari se ridică puţin pe la colţuri, ca să dispară încreţitura lor în muşchii obrajilor.

Ceeace miră, însă, pe oricine este privirea sa care nu numai că e inteligentă şi vioaie, dar chiar e scânteietoare. Aceasta se datoreşte unui procedeu ingenios al artistului. In scufundătura orbitei, ochiul e alcătuit de un fel de smalţ alb şi negru; o dungă de bronz mărgineşte rebordul pleoapelor; un punct de argint aşezat în fundul pupilei primeşte şi resfrânge lumina, imitând astfel scânteierea privirii adevărate.

[1]) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 646

«Umerii sunt înalți, pătrați, peptul larg, cu mușchii dezvoltați; pântecele se îndoește în încrețituri mari; brațele nu sunt lipite de tors, și mișcarea lor e ușoară firească» [1]).

Trupul e gol; numai în jurul șealelor cuprinzând și pulpele până la genunchi, se vede un vestmânt, lipit strâns de corp, și care iese în relief, fiind vopsit într'un cărămiziu mai închis decât restul.

Numai picioarele, ascunse sub pulpe, sunt de o lucrare cam sumară. Intregul însă, vibrează de viață și de un simțimânt artistic puternic.

Stilul aparține primei perioade a artei egiptene.

Muzeul mai posedă un număr foarte mare de statui și statuete de bronz, dintre cari unele încrustate în aur.

Intre ele, e vrednică de amintit statua de aproape un metru a zeului *Horus* cu capul de uliu. Mâinile 'și le are întinse înainte în semn de protecțiune. E îmbrăcat cu *șenti* numai. Piciorul stâng, ca de obiceiu, e scos înainte. «Stilul întregului este puțin sec, dar mișcarea-i naturală, energică; chipul de pasăre se ajustează pe bustul omenesc cu o siguranță surprinzătoare» [2]).

In diferite dulapuri sunt orânduite obiectele de cult: statuete, de bronz mai ales, ale lui Amon, Phtah, Osiris, Horus, Hathor, Iris, Selk, Bes, etc., precum și animale mistice: pasărea Ibis, pisica, șearpele aspic etc.

In vitrine elegante, orânduiți cu un gust ales, se află un număr foarte mare de *scarabei* [3]) *admirabil lucrați* și dintre cari unii au dimensiuni neobicinuite, ajungând chiar cam doisprezece centimetri [4]). In alte despărțituri ale acelorași vitrine este expus, în diferite mărimi și forme, *Ouza,* ochiul simbolic a lui Horus [5]). (Fig. 7).

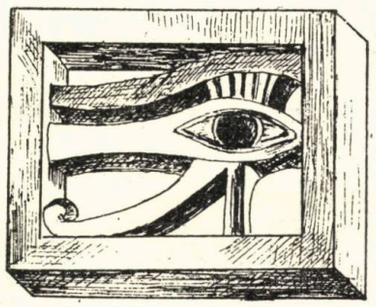

(Fig. 7).

Muzeul mai posedă o colecțiune foarte frumoasă de bijuterii și de obiecte de găteală.

Vitrine întregi cuprind astfel de mărunțișuri, de o finețe și de un gust ales, care dezvălue o altă latură a spiritului artistic egiptean, poate, de mulți nebănuit.

Cutii sculptate pentru dresuri, linguri elegant lucrate pentru prepararea cosmeticurilor, pepteni încrustați cu fildeș, etc., toate lucrate cu măestrie fină. Să se observe, de pildă, fig. 8, care înfățișează o lingură pentru prepararea dresurilor ale unei cochete.

Mânerul mai ales e sculptat cu mult gust: o tânără fată, care după părul ei peptănat cu îngrijire, se vede că e de condiție bună, culege flori de lotus în baltă. Pășește cu multă băgare de seamă, căci locurile, unde a înaintat, sunt umede, și pline poate, de ghimpi. Și-a ridicat rochia mai sus de genunchi, ca să n'o ude; e bucuroasă că a găsit în sfârșit, ce căutà: un boboc de lotus, cu care să se împodobească. Miș-

1) Perrot et Chipiez op. cit. I, pag. 646. (Cf. Maspero, op. cit. p. 206).

2) Maspero, op. cit. p. 292. Cf. Perrot et Chipiez op. cit. I, p. 64.

3) Insecta aceasta erà simbolul învierii, deaceea se găsește în număr așà de mare în toate mormintele egiptene.

4) Nu știu, dacă în orânduirea lor s'a ținut seamă de cele două categorii: *scarabei istorici* și *scarabei mistici.* Lucrul pare îndoelnic, avându-se în vedere că peste tot domnește considerațiuni estetice în aranjarea sălilor.

5) Origina sa trebue căutată în cercetările astronomice, cu cari de timpuriu s'au îndeletnicit Egiptenii Ouza simbolizează fazele soarelui și ale lunii, solistițiile, luna plină, eclipsele, și prin urmare fazele existenței terestre și iperterestre ale omului. (Vezi Pierret, Catalogue etc. p. 195).

carea corpului e naturală, şi întregul respiră de sentimentul gingaş al scenei, ce-a voit artistul să reprezinte [1]).

(Fig. 8).

In sala vecină se află, în vitrina din centru, colecţia cea mai interesantă şi cea mai bogată de bijuterii a muzăului.

Eleganţa, fineţa, gustul, cu cari sunt ele lucrate, nu s'ar puteà în de ajuns lăudà. Ornamentaţia lor e foarte frumoasă şi vrednică să fie imitată.

Să se observe, de pildă, unul din cele câtevà ornamente pectorale [2]) din numita vitrină. (Fig. 9).

Un uliu, cu capul de berbec, ţine în ghiarele sale câte un sigiliu, simbol al reproducţiunii şi al veciniciei.

El înfăţişează soarele succedându-se vecinic cu el însuşi, în faze întunecoase şi în faze luminoase [3]).

Obiectul, de o înălţime de 0.07 şi de o lăţime de 0.135, este lucrat în petre colorate, despărţite prin fire subţiri de aur.

Să se observe de asemenea inelul-sigiliu din figura 10.

Fineţa lucrăturei, mai ales în ceeace priveşte gravarea petrei, este învederată: mişcarea, mersul măreţ al leului, săpat pe una din feţe, s'a redat cu un adevărat simţimând artistic.

El aparţineà lui *Armais*, cel din urmă faraon al dinastiei a XVIII-a. Pe una din feţele petrei, se află reprezentat un leu, emblema puterii regale; deasupra sa se văd nişte ieroglife, cari însemnează «domnitorul vitejiei».

Pe a doua latură este gravat cartuşul lui Horus, rege din dinastia a XVIII-a [4]). In sfârşit, pe celelalte două laturi sunt săpaţi, un crocodil şi un scorpion. [5])

După ce ai examinat şi ai admirat operile acestei lumi depărtate de noi cu mai bine de şeasezeci de veacuri, te întrebi, dacă nu-i preà exagerată ideea, care şi-o fac mulţi despre arta egipteană, socotind-o, ca o artă greoaie, lipsită de frumuseţe, moartă.

Din operile văzute, ţi-ai alcătuit convingerea de idealul ce a călăuzit pe artiştii egipteni: ideal, care consistă în a redà, în operile cu caracter religios şi politic, o linişte, o vigoare, o soliditate, şi o măreţie blândă şi impunătoare, iar în cele ale vieţii private, o gingăşie, o fineţă un gust încântător care îţi dezvălue par'că pe maestrul, la care s'a format întru câtvà artistul grec.

In reliefuri ezecuţiunea are o frumuseţe rară.

Pentru aceasta, însă, cinevà trebue deprins să vadă, dar nu prin prizma şcoalei moderne, formată după modelul celei din antichitate a Grecilor. El cată să se pună din punctul de vedere al idealului urmărit de artistul egiptean, şi numai astfel să încerce să-l judece.

Căci oare ce temeiu s'ar puteà pune pe părerile unui critic, care judecă romantizmul, de pildă, după concepţiunea extrarealistă a unui Zola? Sau ce trebue să

1) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 845. Cf. Maspero, op. cit. 265.
2) Se numesc astfel pentru că se găsesc pe peptul momiilor.
3) Perrot et Chipiez, op. cit., I, p. 837. Cf. P. Pierret, *Catalogue* etc. p. 127.
4) Perrot et Chipiez, op. cit. I, p. 740. Cf. Pierret op. cit. p. 115—116.
5) Ultima sală cuprinde colecţia sarcofagelor şi a mumiilor, precum şi cea a papirusurilor Muzeului.

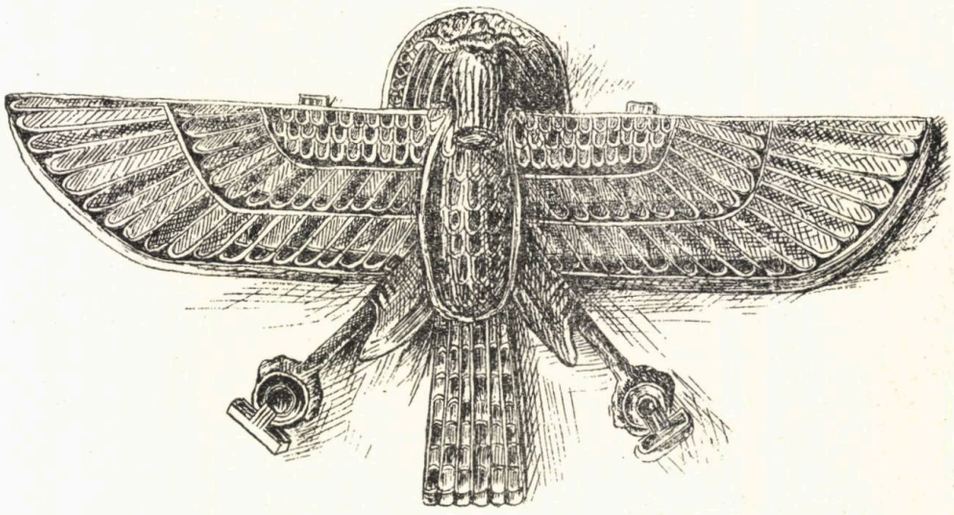

Fig. 9.

zicem despre acela, care avându-şi gustul format la şcoala de pictură italiană, judecă foarte aspru pe cea germană sau pe cea flamandă?

In această privinţă Taine scrie foarte bine următoarele:

«Parcourez dans un musée d'estampes toutes les œuvres d'origine germanique, depuis Albert Dürer, Martin Schoengauer, les Van Eyck, Holbein et Lucas de Leyde, jusqu'à Rubens, Rembrandt, Paul Potter, Jean Steen et Hogart: si vous avez l'imagination remplie par les nobles formes italiennes ou par les élégantes formes françaises, vos yeux seront choqués: vous aurez peine à vous mettre au point de vue, vous croirez souvent que l'artiste vise au laid, de parti pris. La vérité est qu'il n'est pas rebuté par les trivialités et les irrégularités de la vie. Il ne comprend point naturelle-

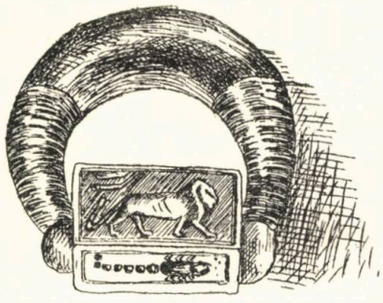

Fig. 10.

ment les ordonnances symétriques, le mouvement aisé et calme, les belles proportions, la santé et l'agilité des membres nus. Quand les Flamands, au XVI siècle, se sont mis à l'école des Italiens, ils n'ont réussi qu'à gâter leur style original. . . . . Ils ne savaient pas simplifier la nature; ils avaient besoin de la reproduire tout entière» [1].

Acelaş autor citează în privinţa aceasta judecata lui Mihail Angelo despre şcoala flamandă:

«En Flandre, disait-il, on peint de préférence ce qu'on appelle paysages et beancoup de figures par-ci par-lá. . . *Il n'y a lá ni raison, ni art, point de symétrie, nul soin dans le choix, nulle grandeur.* . . . . Si je dis tant de mal de la peinture flamande, ce n'est pas qu'elle soit entiérement mauvaise, *mais elle veut rendre avec perfection tant de choses dont une seule suffirait par son importance,* qu'elle n'en

1) Taine, Philosophie pe l'Art. I, p. 266—7.

fait aucune *d'une manière* satisfaisante». On reconnaît le génie italien, classique et *simpliste*», adaogă Taine. [1])

Se vede dar de aici cât de primejdios este să judecăm concepţiile artistice ale unui popor cu idei şi gusturi preconcepute.

Dacă în desenul figurilor egiptene, mai ales al basoreliefurilor, ochiul se loveşte de lipsa de perspectivă, şi de nişte atitudini, cari par naive şi stângace, aceasta se datoreşte nu lipsei de dibăcie a artistului, nu neexperienţii sale, ci ideilor, cari îl conduceau, idei al căror temeiu se regăseşte tot în religiune. In adevăr pare cam curios, când vezi, că persoanele sunt reprezentate în picturile sau în baso-reliefurile egiptene cu faţa în profil, iar cu corpul întors cu peptul spre spectator.

Maspero în privinţa această însă, dă o frumoasă explicare. Personajele reprezentau faraoni, oameni însemnaţi ai imperiului, sau morţi. Spiritul religiunii cereà ca ei să fie înfăţişaţi în plinătatea funcţiunilor lor fizice. Bărbaţii îi vedem, de aceea, în floarea vîrstei, femeile au sânul şi şalele elegante, feciorelnice şi toate figurile respiră sănătate şi energie. Faţa se reprezintă în profil, căci atunci apar mai viguros liniile ei, care altfel s'ar fi perdut în cadrul oval al figurei; corpul însă, nu puteà fi prezintat în profil, căci atunci volumul sau s'ar fi micşorat, şi aspectul său n'ar fi arătat destulă putere [2]).

Totuşi să nu se creadă, că artistul egiptean n'aveà idee de perspectiva corpului. Exemplele, pe cari le dă Maspero, sunt convingătoare. Ei ştiau să înfăţişeze un corp, întors în trei sferturi spre spectator, sau să execute un chip în plină faţă, sau, în sfârşit, să dee alte poziţiuni corpului, decât cele ce par imobile, ce-i drept, în operile ce are prilejul cinevà să le vadă mai des.

Vizitatorul secţiunii egiptene a Luvrului, luând în consideraţiune aceste preà sumare observaţiuni făcute aici, poate că va privì cu mai mult interes şi imparţialitate, operile acestei strălucite civilizaţiuni, care, pe zi ce merge, tot mai măreaţă şi mai minunată ni se dezvălue.

(Urmează).

O. Tafrali.

Paris.

1) Ibid. p. 267, not. 1.
2) Maspero, op. cit. p. 169.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMÂNĂ, (1906).

PAVILIONUL „UNIVERSULUI".

PICHETUL „MAIOR ENE".

Sonete

VIII

Tragedianei Floarea Cocea.

Fug slovele şi nu pot ţine minte;
Zadarnic cartea'mi stă deschisă'n faţă,
De fiecare vorbă se acaţă
Un şir strein de gânduri şi cuvinte:

«Ce dragă 'mi eşti!» Şi trist, îmi dau povaţă
Să te iubesc, dar să rămân cuminte.
Dar gândul meu, (aşa era 'nainte ?)
Ca un copil aleargă, se răsfaţă;

Te fugăreşte prin păduri, prin stepe,
Alăturea cu tine urcă munţii,
Şi orice joc cu-un sărut se 'ncepe.

Te ia de braţ pe scândurile punţii,
Te superi tu, dar el te şi pricepe;
Iţi laudă 'nălţimea albă-a frunţii.

IX

Uşă mică de chilie
Cum de-au izbutit
Să'mi pătrundă'n schimnicie
Uriaşele nădejdii
Ce m'au istovit ?

Această uşă ce mă duce'n lume,
La cafenea, la dragoste, la luptă,
In sbuciumarea vieţii ne'ntreruptă
Nici de cumplite drame, nici de glume,

Cu biata ei perdea aproape ruptă
Cătând senin în sufletu'mi să'ndrume,
Azi s'a închis de două ori, anume,
Ca nimeni să nu'mi vadă faţa suptă.

Tu ştii ce mult iubesc singurătatea!
Dar am ajuns acuma, dragă uşă,
Să'mi măsur mii de poşti pustietatea.

Văzduhul casei tale mă'năbuşă.
Dar dacă Ea.... lăsând streinătatea.....!
Te-ai spulberà în vânt ca o cenuşă!

X

O!.. aşi primì să fiu acì sărmanul
Cel mai sărac de bunul vieţuirei,
Lipsit şi de avutul amintirei,
Cu nici un vis de ce-o aduce anul.

Indurerat la farmecele firei,
Să nu mă poată adăpostì tufanul,
In soarele de Mai să'mi văd tiranul,
Să nu mângâi cosiţele-amăgirei.

Dar printre astre, còlo în albastru,
Acelaş eu să'şi ia fiinţa iară,
Uitându'şi traiul greu şi tot dezastru!

Dar Ea, aceiaş soartă să'şi-o ceară....
Să locuim într'un ţinut sihastru,
Şi noi, s'aprindem stelele pe seară.

XI

Vreai să'ţi trimit balade şi sonete.....
Să las să cadă 'n mine inspirarea,
Şi să se sbată ca 'n ţărmi 'i marea,
Mulţimea de speranţe şi regrete.

Ah, sufletu'mi aleargă toată zarea,
Şi vine iar în pieptu'mi ars de sete,
Să bată'n el cu pumnii, ca 'n părete,
Că'n lung de ţări, întinsu'ţi'ai cărarea!

Să'ţi scriu cum ceri, şi trenul să tot fugă
Cu versul meu, întunecat sau rugă,—
Dar el «să fie: piatră nestimată».

«Un giuvaer?» De pus printre brelocuri,
Să'i vadă lumea viile lui jocuri!
Şi tu,.... să râzi viclean şi încântată!

XII

Din toată neagra vecinicie
O clipă'n braţe te-am ţinut.

M. Eminescu.

«E sufletul meu rupt din neştiutul
Ce cată forme, laturi, plăsmuire,
Nainte viaţa 'mi-e nemărginire;
Nemăsurat napoia mea-i trecutul!»

Atât trecut a fost să se deşire,
Şi nu'ţi cunosc iubita mea sărutul!
Mi te doresc şi spiritul şi lutul
Fără nădejde şi fără amintire!

Oh! s'ar puteà toţi anii mei să sboare
Şi nici-odată sfânta sărbătoare
A fericirei noastre să nu vie?

Mă pironeşte gândul şi mă 'nghiaţă:
S'aştept iubirea ta în altă viaţă!
Sau să nu fii a mea în vecinicie!

XIII

In ceasul rar al clipelor senine
Psalmodiez, lipsitul de credinţă,
O rugă nouă, plin de umilinţă,
Şi care nu se'ndreaptă către tine:

Dă spiritului meu cu prisosinţă
Din strălucirea ce veghiază'n tine
Părinte, dă'mi splendorile divine
Ce locuesc cereasca ta fiinţă,

Dar nu'mi uită trupeasca 'nfăţişare!
Ci fără greş să aibă-asemănare
Cu sufletu-mi, să fie 'n armonie!

Şi ochii mei, şi ochii ei să poată
«Să mă aleagă, singurul din gloată»,—
Aşà fiind voiu şti că semăn Ţie!

Demetrius.

Trecutul

(După **Sully-Prudhomme**)*

---

pre-al meu Trecut, adesea mă 'nclin nefericit
Şoptindu'i: «povesteşte-mi din zilele senine».
Bătrânul se desprinde din noapte, buimăcit;
Işi freacă ochii; apoi... se 'ntoarce către mine.

Şi vesel, sub căldura vieţii, el tresare
Şi 'ncepe să mă poarte în zbor neînfrânat
Spre vremuri fericite, apuse în Uitare
— Mormânt fără de cruce, pe ţărmul depărtat! —

Minuni ne-mai văzute..... şi'i cald; în cupe vin;
Gondola 'npodobită cu flori, s'avântă lin,
Iar cântecul lui se pierde, cu valul apei stins....

Şi vrui să'l strâng în braţe.... dar groaza m'a coprins
Căci surâzând Trecutu-mi, privia spre mine mut
Cu ochi sticloşi în cari citii că'i mort de mult!

A. Martha

Paris 6/19 Septembrie 1907.

Toamnă

... Și plouă... ce tristă e firea,
Ce jale, ce zbucium e'n crâng...
Plâng toate izvoarele toamna,
Și toate pădurile plâng...
E noapte și vântul prin ramuri
Aleargă, s'oprește și vag
Imi bate o clipă'n fereastră
Și iarăși se duce pribeag...

... Și plouă... din streașină picur
Cristale ca slabul suspin,
In suflet revarsă durere
Și'n inimă'mi picură chin...
Din toate podoabele verii
Nimic n'a rămas: e pustiu
Și frunzele în codru culcate-s
Ca moaștele'n tristul sicriu...

... Și plouă... ploua-va'nainte,
Izvoarele-or plânge mereu,
Vor plânge pădurile toate,
V'a plânge și sufletul meu...

Vasile G. Militaru.

Cronica Literară şi Artistică

D. Rousso, *Studii bizantino-române;* Textele exhatologice din Codex Sturdzanus şi pretinsul lor bogomilism, învăţăturile lui pseudo-Neagoe. Bucureşti, Tipografia „Gutenberg“ Ioseph Göbl, 1907; 52 pp. in 8°.

Autorul doreşte a dovedi două lucruri — în primul rând —, anume că textele publicate de către d. Hasdeu sub numele de *Cugetări în ora morţii* [1]) nu sunt de origină bogomilică şi că *Învăţăturile* lui Neagoe Basarab ar fi scrise de un călugăr. In al doilea rând ar veni faptul că d. Hasdeu nu ar şti româneşte.

Pentru a dovedi nebogomilismul primei compoziţii, d. D. Rousso citează un tropar (text român dela 1888), şi două fragmente greceşti (din Dioptra lui Filip Solitarius şi din omiliile Sf. Efrem Siriul), cari intră în alcătuirea *Cugetărilor*. De asemenea se citează fragmente din viaţa Sf. Vasile cel nou. D. D. Rousso nu crede că autorul de pe la 1550 să se fi slujit de omilia sântului Ciril din Alexandria.

Nu ştim şi nu înţelegem întru cât compilarea unor bucăţi ortodoxe de către un bogomil, dovedeşte că el nu'şi păstră şi credinţele sale; căci — firesc — între ortodoxia creştină şi între bogomilism erau *diferinţe* dar nu o totală contradicţie.

Ca dovezi lămurite despre nebogomilismul autorului *Cugetărilor*, d. D. Rousso aduce trei, dintre cari întâia este următoarea:

„Bogomilii nu primesc [?] învierea trupului (cel puţin a trupului celor *născători de Dumnezeu*, τῶν Θεοτόκων)“ [2]).

Dar dacă scriitorul dela 1550 şi alţi prieteni ai lui nu erau *născători de Dumnezeu* [?], e firesc lucru — chiar după d. D. Rousso — ca ei să se gândiască la învierea trupurilor lor, şi deci pasagiul dela p. 454 din tomul al II-a al *Cuvente*-lor *den bătrâni* să fie scris chiar de un bogomil.

Argumentul principal, în sprijinul bogomilismului, e astfel combătut de d. D. Rousso şi în stilul de mai jos:

«După Hasdeu, fiind-că Bogomilii condamnau radicalmente căsătoria, un argument care pledează pentru proveniența bogomilică a acestor texte, e că în primul fragment unde Neagoe Basarab pune **coconi** şi **cocoane,** adică copii de ambele sexe, anonimul nu are decât **fraţi, soţi, gîntul** şi **cunoscuţii;** iar în fragmentul al doilea, menţionând de asemenea numai **gîntul, fraţii, părinţii** şi **soţii,** vorbeşte cu mustrare despre sufletul care se îngrijeşte în viaţă de **feciori** şi de **muere** (Cuvente 2, 448). Se vede că Hasdeu **uită,** că cuvintele *fraţi, soţi* (= prieteni), *gîntul* (=rudeniile) şi *cunoscuţii* (în Evhologiu ἀδελφοί, φίλοι, συγγενεῖς καὶ γνωστοί) precum şi παῖδες (Dioptra vers. 56, tradus cu *feciori* de anonimul nostru) se referă la ambele sexe.» [3])

Crezând, poate că d. Hasdeu nu va pricepe lămurit unde e greşala de româneşte pe care o face — atunci când arată tendinţa unui text de a înlătură ori-ce termen, ori-ce substantiv, de genul femenin — d. Rousso, într'o notă, zice:

«Genul masculin reprezintă persoana în genere, de sex masculin sau femenin; în *părinţi* se înţelege şi *mama,* în *fraţi* se cuprind şi *surorile.* In cugetări mai cu seamă se pune totdeauna genul masculin: toţi suntem *muritori*».

---

1) *Cuvente den bătrâni,* tomu II, 1879, Partea II, Texturi bogomilice (1550—1580), IV, p. 433—489
2) Pag. 27.
3) **D. Rousso,** *Studii bizantino-române,* pp. 28—29.

... Şi pentru a-i completă lecţiunea de româneşte pe care i-o dă, autorul broşurei face cunoscut d-lui Hasdeu şi cititorilor că

«In limba greacă chiar o femeie când vorbeşte de ea însăşi în plural, întrebuinţează genul masculin» [1]).

... De unde rezultă că:

1) D. Hasdeu nu prea ştie gramatică românească; nu cunoaşte geniul limbii noastre;

2) E foarte bine să citezi—pentru sintaxă, mai ales când nu e nici o nevoe—o limbă străină;

3) Deşi un text elimină termeni cari ar indică persoane de genul femenin — neplăcute Bogomililor — el nu dovedeşte decât că omul care a observat acest lucru nu ştiă (?)... alte cestiuni, cari n'au a face cu subiectul tratat.

In privinţa *Învăţăturilor* lui Neagoe, o notă — în josul paginelor 5—6—, şi un pasagiu pe pagina 41, pe care-l vom reproduce îndată, scoate pe Neagoe Basarab din lumea scriitorilor.

Iată ce zice d. Rousso:

«Părerea mea [pe care însă nu o susţine prin *nimic*] e că pe la începutul secolului al 17-lea un călugăr admirator al lui Neagoe — a cărui dărnicie pentru feţele bisericeşti întrecù orice margine — a scris în limba slavonă învăţăturile cam în forma şi întinderea redacţiunii greceşti [de ce?], cum ea ni s'a păstrat în Codex Athous No. 3755; puţin mai târziu Învăţăturile s'au tradus în limba greacă; alţi imitatori au amplificat şi preschimbat textul slavon şi au adăogat partea întâia a învăţăturilor. Acest text amplificat e represintat de manuscrisul slavon din Sofia şi dintr'un astfel de text amplificat izvoresc toate redacţiunile române» [2]).

Toate aceste presupuneri, trei sau patru în câte-vă rânduri, nu le vedem — din nenorocire — prin nimic indreptăţite, alcătuind o serie de afirmări, dintre cari una vreà să ia unui scriitor opera pe care a produs-o acum aproape patru veacuri.

Singura, nu probă ci argumentaţie, spre a dovedì prioritatea uneia din redacţiuni e următoarea:

«Redacţiunea română (sau mai bine zis redacţiunile române) şi redacţiunea greacă sunt *traduceri* de pe diferite redacţiuni slavone. Numai aşà se explică cum foarte des redacţiunea slavonă se potriveşte cu cea română şi se deosibeşte de cea greacă, câteodată se potriveşte cu cea greacă şi se deosibeşte de cea română, altă dată se potrivesc cea greacă cu cea română şi altă dată diferă toate» [3]).

Ar fi curios de ştiut de ce Neagoe, care aveà o cultură bisericească, n'ar fi cunoscut diferite texte religioase; iar pe de altă parte ar fi şi mai curios ca un călugăr — cum vreà d. Rousso — să se deà la o literatură aşa de lumească — lucru care firesce nu erà nepotrivit pentru Neagoe — şi să scrie nişte rânduri, atât de gingaşe cu următoarele inspirate de poezia poporană:

«Ca turtureaua ceeace se desparte şi-i pere soţia; multă jale şi dor are pentru dânsa, şi *nici odată pre copaciu verde nu se pune, ci tot pre uscat; şi când va să bé apă, întâiu o turbură cu picioarele şi atunci bea;* şi nici odată inima ei nu dobândeşte veselie ..." [4]).

...Aceasta fie zis în treacăt...

In privinţa citaţiile am aveà de observat că:

1) La p. 5, d. D. Rousso vorbind de Invăţăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie, zice — în notă — că d. Hasdeu publicându-le la 1865 în *Arhiva Istorică* nu cunoşteà prima ediţie, în care textele se publicau *îndreptate de sfinţia sa Ioan, Eclisiarhul Curţii*, la 1843.

Despre această *primă ediţie* iată ce spuneà d. Hasdeu:

„Aceasta ediţiune s'a executat după un manuscris din 1654, care între 1714—1716 fusese în posesiunea lui Ştefan-Vodă Cantacuzino şi pe care în zilele noastre Spătarul Antonie Sion l'a dăruit Bibliotecii Centrale din Bucureşti, unde l'am văzut

---

1) Ibidem, p. 29, nota.
2) Broşură citată, p. 41.
3) Ibidem, pp. 40–41.
4) **Hasdeu**, *Cuvente den bătrâni*, 1879, t. II, p, 442.

noi înşi-ne şi în parte l'am şi utilizat la 1865. (Vezi a mea *Archiva istorică a României*, t. I, part. 2, p. 111 sqq.) Ediţiunea s'a făcut sub îngrijirea „Sfinţiei sale Părintelui Ioan Eclisiarhul Curţii" care se laudă în prefaţă că: „a îndreptat-o". In realitate însă, acest pretins „îndreptător" şi-a dat toată silinţa posibilă de a strică ediţiunea, schimbând fără milă limba originalului; un vandalism cu atât mai de regretat, cu cât manuscrisul a pierit de vre-o câţi-va ani, nu se ştie cum din Biblioteca Centrală" [1]).

Nimenì nu pare a fi împărtăşit până acum [2]) regretul care se vede ridicându-se din felul de redactare al notiţei d-lui Rousso (p. 5); şi cititorul va fi surprins foarte aflând, dela d. Hasdeu, că *prima ediţiune*, cea „îndreptată", nu puteà fi luată prea în serios.

Ceva mai mult, într'o notă de pe p. 40, d. Rousso zice, vorbind de manuscrisele *Învăţăturilor*:

«Cel mai vechi (scris la 1654, v. Hasdeu Archiva 1, 2, 111) este manuscrisul dat la lumină de Ioan Eclisiarhul Curţii şi utilizat şi de Hasdeu în ediţia sa parţială".

Spre marea noastră mirare însă, D. Rousso — care ţine a îndreptà şi pe d. Hasdeu, — nu atrage băgarea de seamă a cititorilor că mss. dela 1654 a fost *cunoscut* şi *utilizat* de Ioan Eclisiarhul, dar n'a fost *publicat* aşa cum erà el, ci modificat cum a crezut de cuviinţă editorul din 1843 — lucru care, cel puţin din punctul de vedere filologic, îi ia orice valoare.

2) La pagina 11. d. D. Rousso zice

«Cât priveşte forma *suflete-ome* care revine de două ori (p. 451), Hasdeu observă în *Notanda* (p. 481): *de trei ori vocativul* **ome** (75,76,77), *dintre cari de două ori în compoziţiune cu* **suflet**. Dar nu încape îndoială că în compoziţiunea *suflete-ome* a doua parte e *meu* şi nu *om* cum crede Hasdeu" [3])

Această credinţă a domnului Hasdeu erà foarte uşor de controlat: şi fără de multă oboseală, cititorul tomului al II-a din *Cuvente den bătrâni*, întorcând filele, dela p. 451 şi 481, la p. 693, va găsì un specimen paleografic, tocmai din „Cugetări în ora morţii", de unde lezne poate vedeà forma literelor, *o*, *m*, *e* şi *u* şi tot aşa de lesne poate judecà dacă în faţa unei scrieri atât de limpezi, un om ca d. Hasdeu se puteà înşelà a lua — în altă parte a textului — *ome* în loc de *meu*. In fine pentru a dovedi greşeala paleografică, dacă ea ar existà, d. Rousso puteà cercetà mss. *Cugetărilor* şi reproducând prin fotografiare textul, ne puteà da — nouă cititorilor — exemplul de a nu vorbi de credinţa cui-va, când noi nu am şti nimic sigur în privinţa unei lucru despre care vorbim, fără a-l fi zărit.

3) La p. 16 d. D. Rousso declară?

„*Chestiunea vămilor văzduhului* nefiind tratată exact şi în întregul ei până acum de nimeni, cred nemerit a vorbi mai pe larg despre vămi...." [4])

Când se pleacă dela *Cuvente den bătrâni*, unde se găsesc, publicate şi studiate „Apocalipsul apostolului Paul" [5]) „Călătoria Maicei Domnului, la Iad" [6]) şi unde se cercetează cestiunea privitoare la „Migraţiunile postume ale sufletului după credinţa poporului român din Banat", după ce s'a pus în legătură „Rugăciunea lui Ioan Neagoe Basarab care a făcut la eşirea sufletului său" cu περὶ ἐξόδου ψυχῆς [8]) din Omilia Sântului Ciril — este puţin cam greu a se vorbi de neexactitate şi de necompletare: şi cu atât mai mult e greu cu cât d. D. Rousso în paginile 16—21, în care se ocupă de chestiunea vămilor văzduhului, înlătură legăturile cu ale noastre credinţe poporane, şi se ocupă numai cu citarea unor texte greceşti — importante firește — dar nu singurele interesante în cercetările făcute sau cari mai trebuesc făcute.

---

1) **Hasdeu**, Op. cit., pp. 439—440.
2) **A. Philippide**, *Introducere în istoria limbii şi literaturii române*, Iaşi 1888, pp. 81, 82, 83; **Ar. Densuşianu**, *Istoria limbii şi literaturii române*, Ed. a II-a, Iaşi, 1894, pp. 264—265; Dr. **I. G. Sbiera**, *Mişcări culturale şi literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul dela 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, pp. 265—267.
3) **D. Rousso**, Op. cit., p. 11.
4) Pg. 16
5) **Hasdeu**, Op. cit., pp. 403—432
6) Ibidem, pp. 229—385
7) Ibidem, pp. 706—716
8) Ibidem, pp. 440

A crede apoi că *Apocalipsul Apostolului Paul* şi *Călătoria Maicei Domnului la Iad* nu au nici o însemnătate în studiarea acestei cestiuni, fiindcă vorba *vamă a văzduhului* nu este pomenită, socotim că ar fi o mare greşală.

Citaţia făcută de d. Hasdeu— din Ozanam, *Les poëtes franciscains en Italie*, Paris, 1859, p. 370 — e mai mult decât importantă de reamintit aci:

„Comme des plantes touffues ne peuvent croître ensemble sans se mêler, s'envelopper, se nuire peut — être; de même, dans cette forte végétation poétique, chaque fable pousse des branches, qui vont s'entrelacer avec les rameaux voisins“ [1])

Pentru a tratà complet cestiunea vămilor văzduhului este imposibil de a trece sub tăcere — cum a făcut d. Rousso — aceste două texturi bogomilice, ca şi unele credinţe poporane.

4) A citâ pe Petit de Juleville [2]) pentru cearta între trup şi suflet, lupta între bine şi rău, etc — în literaturile occidentale nu înseamnă a merge la tot ce este mai amănunţit în cestie.

De altfel izvoarele citate de d. Hasdeu, nu erau de trecut sub tăcere, mai ales în privinţa călătoriilor la iad — antice şi medievale — aşa cum fuseseră citate şi analizate de Ozanam în studiul său „despre fântânele poetice ale Comediei Divine“— începând dela un pasagiu din Mahâbhârata până la Infernul lui Dante [3])

Faţă de toate acestea, menţionarea — de către d. Rousso — [4]) a lui Grigorie, ucenicul Sf. Vasile cel nou, ca „precursorul Divinei Comedii“ [probabil autorul vreà să zică : al lui Dante], face o slabă impresie.

In afară de acestea, broşura domnului D. Rousso se înfăţişează cu multe citaţii şi notiţe — mai toate din greceşte —, interesante totdeauna, dar nu în toate locurile preà în legătură cu subiectul.

După 28 de ani dela publicarea studiilor domnului Hasdeu, din cel de al doilea volum de *Cuvente den bătrâni*, broşura domnului D. Rousso apare destul de... plămădită, ca să nu fie trecută sub tăcere sau prea puţin observată de cercetătorii ca ca şi de iubitorii vechii noastre literaturi.

*

P. S. Nu e rău de notat acì o cestiune în legătură cu tendinţele celor doritori de a negà influenţa apocrifelor în literatura religioasă. Aşà d D. Rousso nu numai crede — spre pildă — „mai presus de orice îndoiala“, „că fragmentele despre care e vorba [cele din *Cugetări în oara morţii*] *n'au nimic a face cu bogomilismul şi cu doctrina lui*“, dar chiar înclină a tăgădui origina bogomilică cât se poate la mai multe cărţi populare [:„dacă trebue contestată provenienţa bogomilică şi în alte cărţi populare...“] Faţă de această tendinţă de originalitate curioasă, prin nimic serios întemeiată, nu e rău a pomenì despre dovezile altor învăţaţi cu privire la influenţa apocrifelor chiar... în artă

Ceeace se petreceà în alte parţi e foarte probabil că se puteà întâmplà şi la noi : şi dacă — după cum vom vedeà — în iconografie chiar se puteau strecurà amănunte de ordine apocrifă, cu atât mai mult lucrul erà cu putinţă în vorbire, în povestire şi apoi în scriere.

Iată într'adevăr ce spune — între altele — autorul marei *Histoire de l'Art*, vorbind despre interesanta publicaţie a domnişoarei Henriette Mendelsohn cu privire la „iconografia îngerilor“ *(Die Engel in der bildenden Kunst*, Berlin, 1906).

„Voiu dà o idee despre metoda d-rei Mendelsohn mărginindu-mă la un paragraf al cărţii sale, anume cel privitor la Buna-Vestire.

D-sa aminteşte mai întâiu în câteva linii (dar îmbelşugate notiţe bibliografice se găsesc la sfârşitul cărţii) că artiştii din primele vremuri ale creştinătăţii precum şi ceidin Evul Mediu se inspirară mai mult din apocrife, mai bogate în amănunte anecdotice şi pitoreşti, decât din Evanghelii“. [5])

---

1) *Cuvente den bătrâni* t. II, p. 311.

2) **D. Rousso,** *Studii bizantino-române, p.* 3

3) *Cuvente den bătrâni*, II *Apocalipsul Apostolului Paul*, pp. 405 sqq

4) Op. cit., p 21

5) **André Michel,** *Causerie artistique*: L'iconographie des Anges, Feuilleton du «*Journal des Débats*» du 3 Septembre 1907.

Urmează exemple interesante din care se vede lămurita adeverire a celor spuse. Nu trebue de loc uitată observarea făcută de cercetătoare că în momentul chiar în care unii artişti urmează — de pildă — povestirea sf. Luca, nu se pot opri de a nu pune în zugrăvirea lor adaose. Cu alte cuvinte ei făceau în pictură, ceeace azi face cu atâta spirit — în literatură — Jules Lemaître, scriind „*En marge de vieux livres*“ ale sale vestite povestiri.

Acest mic adaos poate atrage atenţia, pe de o parte a specialiştilor noştri asupra unor cestiuni similare în iconografia generală; iar pe de alta poate face pe d. Rousso a căutà să găsească dovezi despre netemeinicia spuselor d-rei Mendelsohn şi ale d-lui André Michel.

St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării-Româneşti cu Ardealul în sec. XV şi XVI.* Privilegii comerciale, scrisori domneşti şi particulare din archivele Sibiului, Braşovului şi Bistriţei din Transilvania. Texte originale însoţite de traduceri şi adnotaţiuni istorice. Bucureşti, Lito-tipografia L. Motzăţeanu; 1905; VIII+368 pp. în 8°.

Publicaţia domnului St. Nicolaescu este interesantă din multe puncte de vedere. Firește că valoarea ei constă mai ales în reproducerea şi în traducerea textelor slavone. In această privinţă însă discuţia cred că e închisă. Academia Română, în urma unui elogios raport al domnului Gr. G. Tocilescu, a premiat lucrarea despre care ne ocupăm. Si apoi despre atari lucruri nu pot vorbi decât cei competenţi. Obiceiul multora de a 'şi da părerea asupra unor cestiuni cari le sunt necunoscute, e probabil o glumă, care însă — pentru mulţi cititori — e un lucru foarte serios.

D. Nicolaescu urmează, în transcrierea textelor, felul de exactă şi amanunţită reproducere al domnului Hasdeu — în *Cuvente den bătrâni;* — aşa că slavistul care n'ar vreà să se încreadă în traducere, va aveà putinţa de a înterpretà cu uşurinţă cuvântul sau fraza cea nesigură. Aruncăturile deasupra rândurilor pot da naştere la felurite, ori greşite păreri, pe cari un cititor critic nu le-ar putea îndrepta când textul ar fi ***rânduit*** după voia şi dorinţa editorului.

In traduceri limba este curat românească şi chiar cu o mică nuanţă de archaism. — In privinţa exactităţei sensului — o repetăm — d. Tocilescu a lăudat pe d. St. Nicolaescu. — Iată de pildă, traducerea unei scrisori a lui Mircea Ciobanul:

„† La ai noştri cinstiţi şi prea iubiţi şi buni prieteni, burger meşterului şi judeţului măritului craiu şi celor 12 părgari din Sibiu.

† Cu mila lui Dumnezeu Iω Mircea, voevod şi domn a toată ţeara Ungrovlahiei. Scriem la ai noştri cinstiţi şi prea iubiţi fraţi, burger meşterului şi judeţului măritului craiu şi celor 12 părgari din Sibiu, multă sănătate şi cu dragoste mă închin domniei voastre. Şi după aceea dau de ştire domniei voastre, că acolo are să vină omul nostru de credinţă, Stanciul spătarul, cu adevărate şi de trebuinţă cuvinte dela noi la domnia voastră. Drept aceia ori cât vă va spune întru toate să-l credeţi, că sunt cuvintele noastre adevărate. Aceasta vă dau de ştire domniei voastre. Şi Dumnezeu să vă bucure, amin.

Scris luna Maiu 7 zie.

† Iω Mircea Voevod, din mila lui Dumnezeu domn“ [1]).

Un element de însemnătate al publicaţiei constă în descifrarea şi descrierea peceţiilor cari însoţiau fiecare act. Sfragistica — foarte puţin răspândită la noi alături de studiile istorice — e un domeniu în care până acum, după câte ştim, cel mai îndemânatec şi mai strălucit muncitor este d. Tocilescu. Faptul că însuşi d-sa recomandă Academiei premiarea publicaţiei d-lui St. Nicolaescu, care i-a fost elev, dovedeşte că tânărul cercetător n'a urmat o cale greşită şi din ultimul punct de vedere.

In fine o altă parte şi — în acelaşi timp — o altă înfăţişare a publicaţiei o alcătuesc notiţele cari însoţesc fiecare document. Foarte interesante, ele caută a lămuri diferite momente ori personagii istorice; adesea ori d. St. Nicolaescu reconstitue — pe scurt — întreaga domnie a voevodului de la care venia scrisoarea imediat anterioară. Repetăm că se găsesc multe, cât se poate de multe cestiuni interesante. Insă trebue să recunoaştem următoarele:

1) O atare întreprindere e nespus de grea, dacă nu imposibilă. A dà notiţe

[1]) Pp. 82–83. scris, XXXIII.

critice, însoţite de material, în câte-va rânduri sau în câte-va pagini cu tendinţă de monografie, la fiecare document, este de sigur o dorinţă ....neînfrânată de a folosi cititorului, dar — în acelaş timp — hazardată.

2) Chiar dacă nu se puteà face altfel, nu erà zadarnică o împărţire a fiecărei notiţe în: material şi critică de mai 'nainte cunoscute (indicare a culegătorilor şi a cercetătorilor), — strânse într'un relativ rezumat, — şi — pe altă parte — material inedit şi părerea d-lui St. Nicolaescu.

3) Nu înţelegem de ce d. Nicolaescu are o mare dragoste pentru anumiţi cercetători — pe cari'i citează chiar când nu e nevoe — şi o slabă consideraţie pentru alţii, pe cari îi trece sub tăcere — chiar când trebuiau amintiţi.

Astfel din prima categorie vedem făcând parte pe d. D. Onciul, căruia d. St. Nicolaescu îi aduce mulţumiri în prefaţă, ca unui profesor „în s minarul căruia am învăţat modul de a privì, tratà şi discutà cestiunile istorice“ [1]). E posibil; dar în orice caz foarte puţin puteà dobândì d-sa, dela un d. profesor care numai de slavistică nu se ocupă. In ce priveşte cestiunile istorice şi în special cele în legătură cu slavistica, fiecare student şi profesor român le-a învăţat într'un loc foarte ales şi cunoscut oricărui istoric: In operele domnului Hasdeu, ale cărui metode şi lucrări n'au nevoe de laude. Zadarnic e de a spune că printre multele persoane cărora d. Nicolaescu le mulţumeşte pentru ajutorul, direct sau indirect, ce-i s'a dat, nu se află şi d. Hasdeu.

Dar ne vom mărginì a nu vorbì — de e posibil — de cât de tinerii cercetătorii, cari ca şi d. St Nicolaescu, trag brazde, de felurite adâncimi în ogoarele istoriografiei româneşti. Socot că — de pildă — e curios, dacă nu greu, ca reconstituind, sau rezumând, sau cercetând domnia unui voevod, care a fost studiat anume de către cineva, de un muncitor tânăr ca şi d. Nicolaescu, să nu-i se pomenească numele anteriorului publicist, mai niciodată când e vorba de demnitorul în chestie: Cazul d-lui Al. Lepădatu şi al lui Vlad Călugărul [2]).

Am văzut apoi cu plăcere la d. Nicolaescu inscripţiile de la Vieroş, pe cari le cunoşteam de la Muzeul de Antichităţi—unde d. Nicolaescu a fost funcţionar—; de la d. Tocilescu; şi din lucrările domnului Elie Nicolescu despre familia Golescu. *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie* a domnului Tocilescu coprinde în ultimii săi ani, de exemplu,—interesante articole în această direcţie şi e de mirat că au scăpat din vedere domnului St. Nicolaescu.

Tot aşà se pare a se fi întâmplat şi cu alte studii ale tânărului cercetător d. Elie Nicolescu [3]), cari coprind cestiuni în strânsă legătură cu multe notiţe ale d-lui St. Nicolaescu,—de pildă cele privitoare la Radu Paisie.

Incă odată repetăm că lucrurile sunt spuse în treacăt şi cu privire la cei mai tineri tovarăşi de studii istorice ai d-lui St. Nicolaescu. O amănunţită cercetare, discuţie, lămurire, îndreptare, etc. ar duce la studiarea critică pe larg a istoriei Românilor din câteva secole.

Neîndoelnic lucru este că rândurile acestea nu au alt scop decât acela al unei mici dări de seamă cu privire la o publicaţie de merit, dar care—în mod firesc—trebuia să aibă şi oarecari imperfecţii.

Probabil că uneori d. Nicolaescu a fost şi grăbit. Altfel nu se explică faptul că de şi d-sa cunoaşte tomul III din *Etymologicum Magnum Romaniae* al d-lui Hasdeu,—pe care-l citează anume la coloana 3032, cu ocazia lui Gherghină pârcălabul [4]), rudă cu Mihail, din carele se trag boerii Băleni,—totuşi mai departe [5]) nu cunoaşte paginele imediat următoare (col. 334 sqq.) din opera d-lui Hasdeu. Aşà fiind lucrurile, d-sa nu ştie de îndreptarea pe care o face istoricul cu privire la Udrea Băleanu, deosebit de „Andreiu călugărul“: adică de lepădarea d-lui Hasdeu de părerea susţinută de către d-sa, odinioară, în *Cuvente den Bătrâni* (T. I, p. 140 sqq.). Ceva mai mult, după ce d. Nicolaescu bănueşte această personalitate deosebită a lui Udrea de Andrei, citează ca „inedit“ (p. 293) un act pe care cititorul îl găseşte publicat încă

1) P. VII.

2) Cf. pp. 2—6 din publicaţia d-lui Nicolaescu.

3) „In jurul lui Laiot Basarab“ «*Literatură şi Artă Română*» „An. vII Dec. 1903; „Cine este Radu Vodă Iliaş din 1553“, «*Literatură şi Artă Română*», An. VIII No. 6, 7, 8, Iunie, Iulie, August 1904, pp. 449—459.

4) **St. Nicolaescu,** *Documente slavo-Române,* pp. 9—11

5) Ibidem, pp. 292—293.

de mai bine un deceniu pe coloanele 3043 — 3044 din citatul tom al *Etymologicului*. Neîndoelnic e o grabă.

Și fiind că se caută a se înlătură părerile greșite de multe ori, d. Nicolaescu poate că n'ar fi făcut rău — dar, firește, aci e cestiune de apreciere personală — să atragă atenția asupra faptului curios că d. N. Iorga în studiile sale asupra cronicelor muntene — publicate în *Analele Academiei Române* (seria II, tom, XXI, 1898—1899, Memoriile secț. istorice, 1900, Cronicele muntene, III, Cronica Bălenilor, p. 339) — dublează, fără nici un motiv pe acest Udrea, studiat și de d. Nicolaescu —, printr'o foarte ciudată operație, despre care însă are grije să nu înștiințeze pe cititor. Anume: D. N. Iorga citește data de 7106, ca și cum ar fi fost 7160; adică socoate — fără însă a spune — că litera cirilică *zialu* (6) din veleatul pus pe testamentul banului Udrea e un *csi* (60); și atunci — fiindcă Udrea cel dintâiu murise la 1601 — apare un al doilea peste 54 de ani mai târziu decât prima datare. Zis și făcut: Tăcere asupra procedeului; credință neîndoelnică suggerată cititorilor asupra exactității și siguranței celor spuse; nedumerire pentru cei cari cunoșteau nu numai publicarea — în facsimile — de către d. Hasdeu [1]) a testamentului lui Udrea, ci și a copiei cu aceiași dată (21 August 1598)... [2]) în sfârșit ceva neoistoric. Asupra punctului acesta observăm că d. St. Nicolaescu nu zice nimic: Cei doritori de lumină voesc însă lămurea cestiunei.

In rezumat publicația d-lui St. Nicolescu se înfățișează ca un rezultat al unei munci serioase. Micile neajunsuri — de aci și de colo — nu poate să-i întunece reala-i valoare. Numai cei cari n'au muncit nici odată — în chip temeinic — socot că lucrările pot fi perfecte. Chiar dacă — și e mare exagerare și o ipoteză de neadmis aceasta — chiar dacă notițele d-lui St. Nicolaescu ar fi lipsite de noutate sau de interes, chiar atunci ar rămâne în de ajuns partea fundamentală: Textul slavon și traducerile, plus descrierea și descifrarea peceților din documente.

P. Dulfu, *Isprăvile lui Păcală*, ediția II, prelucrată din nou; cu numeroase ilustrațiuni; București, Editura Librăriei Naționale, 1907; 270 pp. in 8°.

Publicate în marea lor majoritate în *Revista Nouă* — a d-lui Hasdeu — și în *Vatra* — condusă de d-nii I. Slavici, I. L. Caragiale și G. Coșbuc —, *„Isprăvile lui Păcală“*, strânse într'un volum, au fost premiate de Academia Română acum mai bine de un deceniu. Reapărând într'o nouă edițiune, care la noi, se poate socoti — lămurit — drept a treia, poveștile versificate de către d. Dulfu nu pot decât să facă o plăcere aleasă cititorilor români de pretutindeni.

Producțiile lui Anton Pann au încântat o generație întreagă; și multe din ele rămân și vor străbate înainte prin însemnătatea lor proprie, chiar când literatura noastră va fi și mai bogată. Nimeni nu va uitâ însă, luând în mână un volum al vestitului scriitor poporan: epoca în care a scris; greutățile întâmpinate; lipsa de înaintași. Anecdotele d-lui Speranție, — cu înțepături epigramatice; cu înfățișări de satiră; sau în fine, adevărate apologuri și fabule — sunt o treaptă nouă și mult distinsă în acest mers de pătrundere al literaturei poporane în cea cultă. Producția domnului Dulfu e o mare povestire în versuri; o epopee cu înfățișări glumețe — n'am putea-o numi prea exact: eroi-comică —; o istorisire de multe ori apropiindu-se de basm. De altfel nimeni n'ar puteà zugrăvi mai bine tendința și felul povestirei decât următoarele cuvinte ale autorului, începătoare ale unui „Cuvânt înainte“!

Printre-atâtea griji, necazuri,
Dacă n'ar mai fi și glume
Și povești pe lumea asta:
Ce s'ar face biata lume?
L'al poveștii dulce farmec
Valma grijilor s'alină;
Vieţuim o clipă două
Intr'o lume mai senină [3]).

E o directă urmare a lui Anton Pann. Firește însă că fraza domnului Dulfu

1) *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. III, col. 3039—4040.
2) Ibidem, col. 3041. (Cf. Arhivele statului, Mânăstirea Nucetului, pach. 10, doc. 5).
3) Pag. 3.

e mai aleasă; versificaţia îngrijită; legătura între diferitele părţi nefiind lăsată cu totul la voia întâmplării — cum se întâmplă în *Călătoria lui Moş Albu*, de multe ori. Poate că, în schimb, istorisirea e mai colorată şi comicul sau ironia mai vii la Anton Pann. Pe de altă parte zugrăvirea de pasteluri în vorbirea potolită a unei povestiri populare nu e foarte uşoară; cu atât mai mult cu cât tonul glumeţ, faptele posnaşe ale lui Păcală, întâmplările hazlii se înşiră în jur: D. Dulfu a reuşit să învingă asemenea greutăţi. Iată o probă: un amestec de potrivită descripţie, în stilul cuvenit, amestecată cu un început de acţiune. Păcală pleacă să'şi vândă o vacă. Pe drum, vremea se strică, şi călătorul se abate într'o pădure, ca să mai poposiască şi să se adăpostiască:

Inaintea lui sta, verde,
Un ştejar nalt, scorbures,
«Ia să poposesc o leacă
«Supt acest copac stufos...

Şi legând-o pe Joiana
De tulpina scorojită,
El îşi lasă capu-alături
Jos pe pajiştea 'nflorită.

Stă ce stă culcat, cu mâna
Căpătâi, — şi-adoarme dus...
Fulgere brăzdau tăria,
Vântul vâjîà pe sus.

Clătinat de vânt, stejarul,
Cu putere scârţîà.
Lui Păcală'n somn copacul,
Că vorbeşte îi păreà

Deşteptat din somn, Păcală-căruia, sgomotul frunzelor şi scârţâitul copacului, i se păreau să fie o propunerea ştejarului de a cumpără vaca, intră în tocmeală cu arborele. Atunci

Vântul care-şi mai lăsase
O fărâmă de mânie,
Prinse a bate iar prin ramuri
Par'că şi mai cu tărie.

Scââârţi! făcù din nou stejarul.
Iar de jos Păcală: — Hai?...
«Şeaptezeci de lei e preà mult?
«Nu mai patruzeci îmi dai?... [1])

... Şi istorisirea, interesantă, se urmează în chip ales.

De altfel lucrarea d-lui Dulfu e destul de cunoscută şi de bine apreciată spre a mai stărui asupră-i — acum — la publicarea nouei ediţiuni. E de ajuns a repetà că povestirile d-lui Dulfu îşi au un loc de seamă încă de mult în literatura noastră.

Memento: **Gabriel Dichter,** *Dr. C. I. Istrate, intim* (1850—1907), Bucureşti, Inst. de arte grafice C. Göbl, 1907; 104 pp. in 8°, cu numeroase ilustraţiuni. **Dr. L. Colescu,** şeful serviciului statisticei generale, *Progresele economice ale României îndeplinite sub domnia M. S. Regelui Carol I,* 1866—1906, *Progrès économiques de la Roumanie realisés sous le règne de S. M. le Roi Carol I,* Tableaux graphiques et notices explicatives; Bucureşti, Inst. de arte grafice C. Göbl, 1907; 112 pp. în 4°. — *„Situaţia Ateneului Român în 1906"*, Bucureşti, Tipografia Curţii regale, F. Göbl fii, 1906; 28 pp. în 4°. — *„Buletinul societăţii Ateneului Român din Bucureşti"*, publicaţiune trimestrială, 1907, n° 1; Bucureşti, Tipog. Curţii regale F. Göbl fii, 1907; 42 pp. in 8°. — *„Şcoala"*, organul „Reuniunii şcolare române din Bucovina" (publicaţiune lunară), Anul I, n° 1, Cernăuţi, Maiu 1907, Societatea tipografică bucovineană; 32 pp. in 8°. — *Biblioteca populară Fundaţiunea „I. V. Socec"*, înfiinţată cu ocaziunea jubileului de cinci-zeci ani al casei Socec, 1856—1906 (Director: *M. Strajanu*, care publică broşura); Bucureşti, Atelierele Socec & Co, 1907; 10 pp. 8°.

Iunie, 1907. **N. I. Apostolescu**

[1]) **P. Dulfu,** *Isprăvile lui Păcală,* II, Vânzarea, pp. 14—15.

EXPOZIȚIA GENERALĂ ROMANA, (1906).

ROMÂNI DE PESTE HOTARE.

Cărți și reviste străine

C. Baget: **Giotto;** Plon-Nourrit; volum in 8° cu 25 gravuri afară din text.

Numele lui Giotto este unul dintre cele mai celebre în istoria artei. Până mai în anii din urmă, toți istoricii au admirat, după Vasari, faptul că Giotto a scos brusc pictura din bzantinismul în care o închideà încă Cimabuë, spre a o readuce la natură și viață. Patru secole s'au repetat elogiile pe cari Politien le aducea lui Giotto, că „el a fost acela prin care pictura moartă a reînviat".

Critica modernă însă, a venit să micșoreze rolul, aproape miraculos, pe care mândria națională a Florentinilor o atribuià acestui maestru.

Frescele lui Pietra Cavallini, descoperite la Roma, au arătat existența unei școale romane, pecare Giotto a cunoscut-o, și au făcut să se vadă tranziția între stilul lui Cimabuë și acela al ilustrului său discipol; dar acesta, nu pierde întru nimica dacă i se mai ia ceva din faima ce i se atribuise.

Dacă în adevăr Giotto a avut predecesori, el a transformat prin puterea geniului său, ceea ce a primit dela dânșii: el a întemeiat pictura florentină, și personalitatea sa multă vreme s'a impus întregei Italii.

Nu există scriere care să arate exact adevărata importanță a lui Giotto.

D. Bayet, autorul acestui volum, a îndeplinit lipsa cu o perfectă claritate și cu un adevăr bine determinat.

Cercetând operile sale, începând dela Altarul sfântului Petru din Roma până la tabloul Santa-Croce și admirabilele fresce dela Padua, autorul a urmărit pas cu pas dezvoltarea geniului celebrului artist, descriindu-i caracterul în amănunțime.

Cu drept cuvânt, se laudă naturalismul lui Giotto; dar el n'a fost unul dintre aceia care să copie lucrurile fără alt motiv decât de a combină liniile și culorile; el a fost un naturalist, din acel punct de vedere, că, privind natura, a știut ce să extragă dintr'însa, ca să poată compune opere ideale, în cari se vede reînviind în sufletul de poet, emoțiunile sincere ale inimii.

L'Or des automes poezii de *Raymond Christoflour;* „Maison des Poètes".

El are de-abia 18 ani. In versurile tânărului melancolic, nu-și are loc durerea definitivă.

In aurul foilor de toamnă retrăesc încă razele dispărute ale soarelui și oarecare nepăsare mai îndulcește tristeța inimii tânărului poet:

Quel désespoir autour de nous! Quels sanglots fous!
Que de larmes les bois et les cœurs von répandre!
Pourtant cette saison plus triste en est plus tendre,
Et le ciel, devenu plus pâle, en est plus doux.
L'automne au paysage a mis une couronne;
La douleur, ainsi, qu'un bijou grave, embellit;
Dans les yeux du Passé, mire ton front pâli;
Mon âme, qu'il est doux de souffrir en automne!

Dar dacă d-l Raymond Christoflour gustă cu plăcere din necazurile sale, este totuși dușmanul disperării tragice ca și a unei bucurii brutale:

Je veux me faire un cœur à l'exemple des champs,
Un cœur extasié de douceurs ingénues,
Sensible à toutes les tendresses inconnues,
Tout palpitant d'amour comme un soleil couchant.
Surtout je veux savoir innocent et rêveur,
Frêle comme un sanglot de source sur la mousse,
Souffrir bien simplement comme l'arbre qui meurt,
Et comme le crapaud qui pleure en la nuit douce.

Dar se vede că mai târziu, poetul va renunță la melancolia sa, și din casa-i câmpenească deschisă spre orizontul liniștit, va vedeà că se reîntorc zilele frumoase ale inimii liniștite și înseninată.

Le Journal d'un Solitaire, roman de *Xavrier Thiriat;* F. R. de Rudeval, 1907.

Volumul conține istoria unui biet țăran paralizat încă din copilăria sa și care a căutat în studiul naturii și a fenomenelor ei, o mângâere a infirmității sale și o țintă a vieții lui lipsită de orice ocupațiune.

Sunt pagini de un misticism cam naiv, dar în cari se vede o analiză sinceră.

A nu fi cunoscut nici o bucurie a vieții, și a atinge la bătrânețea sa această liniște fericită pe care o descrie Xavrier Thiriat, însemnează a fi făcut o mare cucerire asupra lui însuși. Dorința de a cunoaște, a devenit pentru bătrânul paralizat o rațiune sau un scop suficient pentru a trăi. Și dacă cultura sa este necomplectă, curiozitatea sa este nelimitată. Religiunea îi explică lui neînțelesul.

Bătrânul spune, că deși singuratic, paralizat, fără nădejdea de a-și dobândi un traiu mai modest, dar tot n'ar aveà să-și schimbe soarta, cu aceea a multor vecini ai săi, cari-l privesc adeseori ca pe cel mai nefericit dintre oameni.

Fericirea, crede el, este numai o iluzie.

Pentru dânsul, ca și pentru tinerii plini de sănătate, amorul n'a fost decât un vis dureros. Pe toate fețele același adagiu trebue să se citească: „calculul e te singurul studiu" al oamenilor; restul este indiferent.

El închee spunând că nimeni în lumea aceasta nu este mulțumit. Nu trebue căutată fericirea absolută, dar nici neglijate micile mulțumiri ale vieții.

Cu o filosofie plăcută și copilărească, și cu un optimism naiv, acest bolnav ne arată totuși un interes de a trăi, și o încercare de a birui suferința

Les Mistères de l'Univers; *Le conte de Tromelin,* Bibliot. Univers. Beaudelot vol. în 12.

Autorul, cunoscut prin lucrările sale matematice a scos acest volum ca răspuns la Enigmele Universului de Haeckel. O lucrare curioasă dar interesantă și originală.

Tromelin a devenit „medium" al spiritelor, la o vârstă destul de înaintată. Foarte deslușit, el a scris aproape cinci mii de pagini de note și observațiuni, ca rezultat al deselor raporturi ce le-a avut cu Spiritele. Aceste note și observațiuni, nu sunt lipsite de valoare.

Mai întâi, ele ne dau cunoștință asupra acestei lumi ascunsă a spiritelor, care învălue din toate părțile lumea noastră materială; deasemenea notele Contelui de Tromelin ne dau amănunte asupra diferitelor ființe ce populează lumea ocultă. Aceasta este partea cea mai interesantă și mai atrăgătoare din toată lucrarea.

In alte capitole autorul ne vorbește despre om, imoralitatea, creațiunea sa etc; discută teoriile lui Haeckel, ipotezele materialiste etc.

Ideile autorului, multora le-ar părea suspecte, din cauza originalității lor. Dar ce ne pasă nouă? Adevărul, ori și dela cine ar veni el, tot adevăr rămâne.

Ideile oricui, înainte de a le respinge, trebuesc bine controlate și examinate.

Anne Osmont: **Nocturnes:** Hachete, 1907, 3.50.

Aproape singură printre poetele mai noi, d-na Osmont a rămas credincioasă tradiției parnasiene; ea nu va mai fi acuzată de unii—fără ca să-i citească volumul—că este străină de orice emoțiune.

Fără îndoială, autoarea acestui volum ține să dea un culorit frumos simfoniilor sale nocturne sau crepusculare. Imaginele vizuale mai ales, i-au arătat lumea mai sensibilă, decât cum este în realitate.

D-na Osmont însă a ales un mod plăcut de a se exprimă, și despre care se poate spune: iată esențialul volumului.

O inimă sfiicioasă și gingașă mărturisește în versuri, că este în stare de a iubi și a suferi și nu-i pare rău de suferința sa.

Când ea va dormi somnul etern într'un cimitir, umbra sa chiar, nu va fi ostilă unui nou amor:

Si tu vois au rameau la fleur de pourpre sombre,
La rose teinte au sang de quelque amour ancien,
Cueille-la pour l'aimée et, ton cœur près du sein,
Ensemble respirez l'odeur puissante, amère.
Grisés du lourd parfum et de votre chimère,
Troublez l'écho dormant du bruit de vos baisers,
Et la rose de pourpre aux beaux plis embrasés.
Comme une bouche en fleur viendra chercher la tienne.
Si mon amour fut doux, qu'alors il t'en souvienne,
Songe, si je survis que je t'aime toujours...
Et je ne ferai pas d'ombre sur vos amours.

Mercure de France. — Septemvrie.

Lucien Bauzin se ocupă de gingașul poet francez *Olivier de la Fayette* analizând câteva din scrierile acestuia.

Viața unui tânăr este totdeauna interesantă, dar numai să i-o cunoști cu deamănuntul. Viața lui Olivier C. de la Fayette a fost liniștită și frumoasă ca o dimineață cu soare din zilele primăvăratece. Scrier le sale i-au fost imaginea fidelă.

Poeții nu știu de loc să ascundă secretele inimii lor; dar ei le redau într'un mod măreț adăogându-le sonoritatea lor verbală și metaforele poetice.

Olivier de la Fayete și-a petrecut copilăria în ținutul Auvergne în casa părintească din Cassagnon.

După ce a făcut studii solide într'un liceu clasic, s'a dus la Paris unde terminând Universitatea, a început să se intereseze de toate preocupațiunile sociale din ultimii ani.

O criză de mirticizm îl făcù să se izoleze câtvà timp într'o liniște monasticească.

După un scurt timp el a îmbrățișat cariera medicală; o părăsì și pe aceasta și începù să studieze dreptul și să se ocupe adânc de literatură.

Starea sa fizică nu i-a mai permis să steà la Paris, și ducându-se la Tuluza a dus o viață câmpenească.

In primăvara anului 1906 el reapărù plin de vigoare și vioiciune.

Dela reîntoarcerea în locul natal, a fost cuprins de o boală care i a grăbit sfârșitul.

Prin contemplarea locurilor în care a trăit, prin hereditatea și chiar prin natura sa, Olivier erà pătruns de un lirism plăcut; dar studiile solide ce le făcuse, cercetarea minuțioasă a problemelor sociale, și mai ales lecturile alese, au făcut din el un spirit critic deschis tuturor solicitudinilor intelectuale.

Când Olivier se reîntoarse în locul său de copilărie, totul din prejurul lui, erà privit sub o formă nouă: grâul ondulat în ogoare, fânețele înflorite, câmpiile înverzite, totul, erau văzute printr'o nouă prizmă.

Se gândește la viitor, când materia fiind învinsă de forțele mecanice, munca agricolă se va sfârșì mult mai lesne și iată că poezia sa *Rêve des blés* apare cu o nuanță profetică:

..... pour la moisson surnaturelle
les moissonneurs futurs, beaux comme l'avenir,
presque graves, pourtant fraternels et joyeux,
s'approchent des froments qu'on ne voit pas finir.
Et la plaine s'éclaire aux doux rayons des yeux.

Les groupes d'armonie, ainsi que pour les fêtes,
se séparent. Joyeux du vol de sa faulx d'or,
un enfant blond qui rit dans l'orgueil de l'effort
livre la vaste plaine aux forces déjà prêtes.

.....
Et les hommes pareils à des dieux immobiles
contemplent longuement l'œuvre de leur esprit,
la matière vainque et les forces dociles
à leur volonté simple et grave qui sourit.

Fără îndoială, poetul a vroit să exprime aici, mai mult decât o cugetare frumoasă „cu vorbele cari nu fuseseră spuse" încă. El a pus fraza sa cadențată în serviciul unei idei generoase și sociale și și-a manifestat neted credința sa într'o umanitate mai bună și mai pașnică.

Pe lângă peisagele sale introspective cari constituesc partea fundamentală a operelor sale, Olivier de la Faiette știe să deà curs liber fantaziei sale și astfel să scrie niște versuri drăgălașe.

Câte odată, și aceasta foarte rar poate, el se încearcă la ceea ce se numește „exercițiu de culori". Astfel sunt printre atâtea altele, *Rigel* și această expresiune a lui *Avril*, delicată, nuanțată, plăcută, care se cam aseamănă cu o schiță de-a contesei de Noailles:

Le jardin puéril a des senteurs d'abeilles,
de cire, de soleil, de miel et de fumée...
Entre la source l'ombre et les ruches vermeilles
la jeune matinée est toute parfumée.

—Voilà donc le Printemps encore qui revient!
Bientôt dans les noveaux arômes, chauds et vains,
une âme indiflérente à la beauté des choses
ira voir, cependant, au long du vieux chemin
si la mésange bleue a niché dans les roses...

Déjà les hauts lilas traversés de clartés,
les derniers seringas lourds de poudre dorée
auron étoilé l'ombre humide de l'orée,
en offrande flétrie à l'inutile Eté.

Et seul, l'ardent buisson de rosiers écarlates,
dressé dans le soleil de juin, en plein midi,
flambera sur l'azur comme un feu d'aromates
où s'abattront des vols d'insectes étuordis.

Mais le balancement d'une corolle avide
sous le poids frémissant de papillons pâmés
ne peut faire oublier à l'âme ni son vide
ni la cendre que laisse un plaisir consumé.

La Revue. — 1 August.

Paul Margueritte publică un studiu intitulat: *„L'Evolution de la morale et de l'amour"*. El arată pe scurt părerile a doi autori feminiști Ellen Key și Leon Blum, relativ la iubire și căsătorie.

De câtva timp s'a determinat în Franța un curent contra căsătoriei de interes. Vocea egoismului manifestată de societate îi dă bărbatului toate drepturile, fără să-l oblige a avea datorii.

In acest sens, iată ce zice societatea, bărbatului, prin vocea secretă a egoismului: „Femeea e sclava ta, nu te grăbi să te însori, distrează-te. Dacă femeea, pe care o iubești are un copil, părăsește-i pe amândoi; legea interzice căutarea paternității. De altfel sunt destule femei măritate, poți să le faci să cadă în greșeală fără frică; bărbatul va ascunde greșeala. Obosit de viața asta, ești bun de însurat. Caută o fată, tânără, bogată și cinstită, pe care mai târziu o vei înșela. Drept recompensă dânsa va fi credincioasă, înainte și după căsătorie. Dacă ai puteà, ai cere să fie credincioasă și după divorț, dar n'o poți face aceasta. Dacă ei i-ar veni în minte să facă la fel, ai dreptul să divorțezi; la nevoe ia revolverul și trage. Jurații imbecili, te-vor achità sub cuvânt că ți-ai răzbunat onoarea".

Opinia singură, reprezintă conștiința luminată a țărei, consacră responsabilitățile, ridiculizează căsătoria pentru bani. Admite ca femeea să nu mai servească în căsnicie ca instrument de plăcere și organ de reproducere și îi dă drept să pretindă cel puțin să trăiască în bună înțelegere.

Dacă s'ar modifică în întregime legătura conjugală : să se emancipeze femeea, să se suprime pedepsele adulterului și scuza omorului, să se stabilească căutarea paternității ; dacă căsătoria ar fi reînviată prin această cură viguroasă, cei mai pretențioși n'ar fi oare satisfăuți ? Da și nu. Iubirea în organizația familiei și a societății e prea sacrificată.

Ellen Key și Leon Blum atacă ipocrizia moravurilor, cari permit totul bărbatului și interzic totul tinerii fete, unesc ignoranța cu știința uzată și romanescul cu prozaica realitate. Amândoi găsesc imoral stagiul rezervat pentru inițiativele sentimentale. Se revoltă contra acestei concepții antagoniste pentru două ființe, la care iubirea excită turburări identice.

Ellen Key și Leon Blum sunt contra unui celibat silit și câte odată chiar etern. Ei se deosebesc în vederi însă, când e vorba de remediul acestui rău considerabil.

Ellen Key, înțelege ca baza căsătoriei să fie dragostea ; și prin căsătorie înțelege o unire cu totul liberă, făcută fără grabă oarbă, întărită prin cunoștința mutuală, făcută fără participarea familiei și a societății.

Noțiunea datoriilor și drepturilor conjugale, a dat loc la o cugetare adâncă : *La fidélité ne peut être jurée qu'il faut la conquérir à nouveau chaque Jour.* „Totul prin iubire, nimic fără ea" asta e deviza acestei femei celebre în Germania și Țările Scandinave.

Ea, reclamă în numele dreptății fericirea individului, folositoare evoluției și speției ; ea, vrea perechi împodobite prin tinerețe, inteligență și frumusețe

Leon Blum sacrifică chiar, interesul rasei pentru fericirea individului și propune altă soluție cam îndrăzneață :

Discordia în căsătorie, spune el, provine din cauza diferenței de vrâste, de gusturi, de idei, între bărbatul format și tânăra fată care va deveni femee, lacomă de emoții și sensații.

El, propune căsătoria atunci când crizele de poligamie sunt sfârșite, când ai nevoe de repaos reciproc : asta ar putea da căsătoriei cele mai mari șanse de fericire. Leon Blum, pune iubirea în primul rând: dar înainte de căsătorie să se deà drepturi egale femeii, liberă să iubească ca un bărbat. Astfel când se va mărita, va fi în aceleași condițiuni ca și dânsul, nu va fi suferit ani și ani de zile nici fizicul, nici sufletul ei, gustând și ea, ca și bărbatul său, fructele delicioase și amare din arborele vieții.

In ce privește gelozia, el răspunde cu argumente tecnice, fără să ascundă însă prin câte victime de plâns s'ar puteà cumpăra o dezrobire așa periculoasă a celei mai slabe.

Dar ce soluție va primì societatea ? Fetele tinere tentate de părerile lui Leon Blum, vor riscà oare să cunoască iubirea înaintea căsătoriei ?

Reforme atât de importante cer timp.

Scriitoarea modernă reclamă iubire în căsătorie, ca cel mai puternic ferment al vieții omenești. Ori cum ar fi, e sigur însă, că, cu, sau fără voia bărbatului, femeea va câștigà dreptul să iubească la fel ca dânsul !

Revue Blene; 20 Iulie.

Cunoscutul poet Henri Rouger, publică o poezie întitulată *„La Ville Forte"*.

Pentru a ne face idee de puterea de inspirație a poetului, extragem poezia în întregime.

LA VILLE FORTE

Heureux qui s'est bâti dans soi-même un asile
Où veille sa pensée avec sa volonté,
Garde sûre qui siège au sommet de la ville!

Heureux qui s'est bâti son altière cité
Que n'emporte l'assaut ni ne réduit la ruse
Et dont rien ne salit la vierge majesté;

Nid de vivant granit que vainement l'heure use
Et que seule, à l'instant suprême, faux en main,
Forcera la funèbre et formidable intruse!

Celui-là, dût la mort venir à lui demain,
Sous chaque jour éclos s'en va dans sa journée,
Sachant quelle est son œuvre et quel est son chemin.

D'un bras ferme à la tâche et d'une âme obstinée;
Il s'efforce à son humble ou noble mission,
Calme ou fougueux lutteur prêt pour sa destinée,

Et tout, regret, désir, intérêt, passion,
Tout ce qui brûle en lui, fermentant sous la sève,
Mûrit pour son dessein l'idée ou l'action.

Qu'il ait la plume aux doigts, le compas ou le glaive,
D'une tendresse lente ou d'un élan soudain,
Sous lombre ou le soleil, il s'attache à son rêve.

Et qu'importe l'outrage ou le rire badin?
Celui-là, c'est le fort! celui-là, c'est le sage!
Heureux est-il, heureux, jusque sous le dédain!

Mais celui qui se rend dès le premier message,
Celui qui n'est pour soi qu'un lieu mal abrité
Dont la muraille croule et s'offre à tout passage,

Malheur à celui-là! malheur en vérité!
Lors même qu'un beau songe a germé dans sa vie,
Toujours se creuse en lui sa sourde lâcheté.

Chaque souffle qui vient le heurte ou le dévie;
Chaque homme ou chaque instant le piétine au hasard;
Il hésite, rongé d'une impuissante envie;

Et, quand son rêve ancien renaît dans son regard,
Baissant d'effroi ses yeux comme devant un juge,
Il se sent dériver dans le vague brouillard.

Heureux qui s'est bâti dans soi-même un refuge!

La Revue de l'Art, Septemvrie.

In primile pagini ale revistei, *Max Collignon* publică începutul unui interesant studiu, care tratează despre biografia și operele celebrului sculptor *Scopas*.

Cu multă greutate i s'au putut găsi caracterile artistice prin bucățile de marmoră ce s'au găsit acum în urmă și cari stau necunoscute de atâta vreme.

Influența lui Scopas în arta sculpturei este ne'ăgăduită, mai ales că el a introdus elemente noui în sculptură.

Puține notițe literare, relative la dânsul, ni s'au păstrat. Adeseori însă îl găsim, citat alături de Phidias și Praxitele contimporani cu el.

Lui i-a fost încredințată reconstruirea templului din Tegea și celui din Atena Alea care fusese aproape distrus de foc.

In anul 352 îl găsim în Asia Mică unde, în tovărășia altor sculptori, lucrà la împodobirea monumentului ridicat satrapului Mausolos de către văduva sa Artemiza. In acest timp el erà la sfârșitul carierei sale de sculptor; dar, deși la o vârstă destul de înaintată, el erà totuși, de o bătrâneță viguroasă.

Scopas a reunit într'o singură operă stilurile: doric, ionic și corintian, aplicându-le simultaneu.

In figurile diferitelor frontoane ce s'au păstrat până acum, deși în mare parte mutilate, se distinge totuși finețea și măestria mânei marelui artist.

Autorul acestui studiu, analizează capetele de expresie ce au rămas sculptate de Scopas, și le găsește ca niște bucăți de o inspirație puternică în care un temperament de artist dibaciu știe să traducă emoțiunile puternice. Din aceste figuri, se vede că Scopas a rupt cu tradiția artei severe și liniștită care a predominat până în secolul al cincilea; el a deschis drumul nou al pateticului.

Conducând lucrările pentru restaurarea templului din Tegea, Scopas a executat pentru acel sanctuar două statui de marmoră: a lui Asclepios și a și a Hygeei, la care a redat perfect, mai ales modul de a se pieptănà al acestor zeițe.

Timpul cât Scopas a stat în Pelopones pare a corespunde unei perioade de o foarte mare activitate; prin lucrările câte le-a executat aici, el și-a recăpătat întreg renumele.

Printre numeroasele lucrări de aici, remarcăm statuele: Hecata, Hygeea, Heracles și altele; tot acestei perioade se mai atribue și câteva statui ale zeiței Afrodita Urania. Mai găsim apoi, pe Hermes la Palatin; aici tiranul zeu e în picioare cu mâna stângă sprijinită pe șolduri. Zeul reprezintă o atitudine liniștită și formele nervoase îi sunt bine redate.

Probabil, că Scopas după ce a fost celebrat prin lucrările sale din Pelopones, s'a stabilit la Atena. Aici el ajunge maturitatea talentului său fiind socotit după operele ce le produce. Din nefericire puține din aceste lucrări ni s'au mai păstrat: Hermes, Hestia, Artemiza Eucalea și Atena Pronaia. Un grup frumos, comandat de Megarieni, reprezentà pe Eros întovărășit de două figuri: una reprezentând pasiunea, alta dorința.

Diferite indicii ne arată pe Scopas ca autor al frumoasei opere „Menade tuant un chevreau". Figura este așà de bine redată, că marmora pare însuflețită: mâna dreaptă căzând dealungul corpului, Menada ține cuțitul; cu cea stângă ține de după gât capra tăiată, și aruncată pe umăr. Se crede însă, că acel ce a copiat opera, n'a reprodus fidel modelul. Dar, copia așà cum este ea, ne ajută în deajuns ca să putem admirà talentul neîntrecutului sculptor grec Scopas.

L'art. et les artistes.—Septemvrie, *Camille Mauclaire* publică un articol despre pictorul *Steilen.*

Arta lui Steilen ne sugerează o întreagă filosofie; dar această artă nu rezultă, decât dintr'o facultate și un sentiment; facultatea e aceea a desenului, și sentimentul e pietatea înaintea justiției.

Nici odată Steilen, n'a figurat un simbol în compozițiile sale. E cu desăvârșire plastic și nu are nimic, din aceea a unui artist „literar". Nu-i nici de un partid politic, n'are teorii, nici interese personale. Privește ceee ce se întâmplă și spune, ca un om liber, ceea ce îl interesează și îl revoltă.

El e mai mult un pictor de moravuri, și aceasta l'a condus la iubirea de popor și mai cu seamă la iubirea săracilor. Judecă poporul și simpatizează cu săracii.

A văzut poporul așa cum se prezintà cu toate viițiile și virtuțiile. Se pune în capul democrației își alege de aici figurile, pe cari le redă admirabil.

Steilen în opera lui de artă ne aduce morala socială.

A știut, să scrie o dogmă într'un simbol; a rezolvat în tăcere problema artei săciale. Acestea se pot observà în operile: *Gil Blas illustré, Chambard, Mirliton* și *Crainquebillé.*

Dar, analiza operilor sale, ar meritâ o carte întreagă, ar trebui cercetată inspirația, pentru a se puteà înțelege puterea expresiei; Steilen e un mare psiholog cu deosebire în redarea diferitelor caractere.

Toate desemnele lui sunt frumoase; ele redau perfect de bine tipurile criminale; cât și cele mai frumoase figuri de femee, sănătoase, ca acea a plebeenei muncitoare. De asemenea expresia minunat redată a băeților muncitori, cari se susțin prin muncă, și o cariatida, care ține în mână o dantelă.

Poporul din Paris, a făcut pe Steilen; Steilen îi plătește făcându-i portretul.

Autorul termină astfel studiul de față:

„Dintre toți artiștii cari, în fața artei oficiale, a artei bogate, a artei sărbătorită și premiată, au creat o artă liberă care să amintească pe săraci, arta socială care să amintească pe popor, dintre toți creatorii cari n'au avut pentru geniul lor decât o bucată de hârtie și niște creioane, dintre toți, cel mai demn de conștiința lui, cel mai magistral și cel mai de laudă, nu este altul decât Steilen".

P. Podeanu.

Fig. 1.

Fig. 2.

1578
1908

BIBLIOTECA CENTRALĂ ROMÂNĂ

Fig. 1. Colecțiunea : Maria Istrati-Capsa. Cofiță lucrată în Moldova (Roman ?) cu incrustațiuni de argint. Se află în colecțiune de la 1848.
Fig. 2. Colecțiunea : Maria Istrati-Capsa. Furcă incrustată din Bucovina, lucrată de Ioan Păslea. Oferită colecțiunei în Decembre 1906, de d. Cavaler de Flondor.

Câte-va cuvinte

relative la cele ce am voit să fac sau am făcut pentru muzeele noastre.

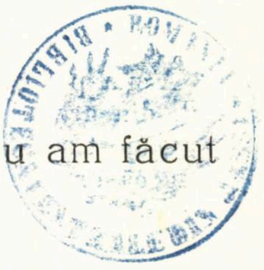

Puțini își dau seamă la noi de timpul ce se răpește celui cu gând bun care cu tot dinadinsul dorește a face ceva de seamă și care din contra este împiedecat în lucrarea sa, tocmai de aceia care prin menirea lor ar fi datori să te ajute, precum și de către aceia pe care judecându-i după vorbe și mai ales după fumurile ce le au, ai crede ușor că au și destoinicia și dorința de a face ceva.

Ei bine, la noi, pare că-i făcut ca tocmai aceia ce au situații oficiale sau, cei ce fac pe specialiștii, în marea majoritate a cazurilor, în loc să te ajute, tocmai ei pun cea mai mare rea voință în orice mișcare de seamă sau la orice lucrare bună.

Faptul se explică cu ușurință de către ori care cunoaște starea noastră socială.

Rar s'a văzut în istorie, la un popor viguros și deștept, în o țară binecuvântată din toate punctele de vedere, ieșită la libertate din lupte în care generațiuni întregi au dat de-arândul exemplul abnegațiunii și sacrificiilor pentru neam, să se nască o pătură cultă mai lipsită de orice entusiasm și de orice ideal, și care să fie mai decăzută, ca la noi, și în care *arivștii*, *farsorii* și *reclamagii* să fie mai numeroși și mai în vază.

Ei dau tonul, ei aproape au puterea, ei fac și desfac, ei... compromit și strică totul!

Și e așà! Observați, judecați, și judecați-i mai ales!...

M'am închinat totdeauna înaintea celor buni și ca Român și ca om cu oarecare cultură, am fost fericit totdeauna a recunoaște și adesea chiar a ajută, pe cât puteam, pe adevărații specialiști, muncitori, modești, dar rodnici și cari sunt atât de utili țării. Dar aceștia, de regulă supără mult pe cei răi, și adesea sunt neînțeleși și chiar neajutați și nu arare ori persecutați de cele trei categorii de mai sus, cari la noi înfloresc și progresează în aroganță, ca într'o seră fericită, în câmpul politicianilor noștri.

Aceştia se complectează: ignoranţa şi prezumţiunea se înfrăţesc cu lipsa de scrupuluri şi cu năpustirea pe faţă.

Ce voiţi, cei buni sunt aşa de puţini, ceilalţi aşa de numeroşi! Control nicăieri. Presa şi opinia publică, le cunoaştem; ele ajută, nu opresc!

Pentru această din urmă înfrăţire şi tagmă (reclamagii) am avut totdeauna un dispreţ absolut pe care nu l'am ascuns niciodată, stigmatizându-i cum meritau în mai multe rânduri dar cu deosebire, în ce priveşte pe ariviştii... specialişti, în un articol scris de curând, cu prilejul morţii marelui muncitor, părintele Marian dela Suceava, membru al Academiei, care fù unul din cei mai distinşi auto-didacţi, din care ţara noastră a avut numeroşi şi de valoare în diferite specialităţi şi cu totul superiori, faţă mai ales adesea cu lipsa vădită de valoare a „oficialilor“ după cum îi numesc eu.

Acolo ziceam: „Murim de prea multe ilustraţiuni...“.

Acum pot zice că muzeele noastre sufăr, dacă nu'şi vor da chiar sufletul, din aceeaşi nobilă cauză...

Cunoşteam de mult cele ce se petrec în ţara noastră, dar trebuie să recunosc că experienţa ce am făcut-o cu ocaziunea Expoziţiunii Generale Române din 1906 a depăşit cu mult, tot ce'mi închipuiam. Din nenorocire am văzut cu această ocaziune că răul este mai mare decât îmi închipuiam.

In o astfel de împrejurare, când trebuie să se manifesteze larg un neam întreg, în toate direcţiunile activităţii omeneşti, cine oare trebuià să fie în frunte pentru a mă ajutà ca opera să fie cât mai bună, decât specialiştii şi cu deosebire aceia cari fiind în serviciul ţării, aveau mai mult decât datoria morală de a'mi da concursul lor?

Din fericire numeroşi au fost aceia cari, alăturea cu câţi-va oameni de bunăvoinţă, auto-didacţi, mi-au dat larg concursul lor, pentru care le mulţumesc călduros din toată inima şi cu această ocaziune.

Chiar în cursul acestei scrieri voiu cità pe mai mulţi şi în ce priveşte muzeul trecutului nostru, care are precădere asupra tutulor celorlalte neamuri de muzee, voiu mulţumì d-lui Teohari Antonescu, profesor de arheologie la Iaşi şi d-lui inginer Duppérex, care cu multă trudă a reconstituit podul lui Traian, şi carii au făcut tot posibilul de a contribuì cu o largă parte la succesul acestei opere.

Voiu reamintì de asemenea cu o adevărată fericire pe d. Alexandru Bellu, al cărui nume va rămâne pe veci legat de acel giuvaer al Expoziţiunii, admirabil prin modul cum a fost organizat: Expoziţiunea din Culă.

Cu bună-voinţă, cu sacrificii de muncă şi timp şi în ce priveşte pe d. Bellu şi cu sacrificii băneşti, dumnealor au venit nerugaţi, fără mofturi, fără pretenţii, fără diurne, dar cu pricepere şi cu dor cinstit de muncă, pentru care sunt înscrişi în fruntea acelora ce cu această ocaziune au dreptul la recunoştinţa ţării.

Alţii, au fost rugaţi, li s'a pus totul la dispoziţie şi la marea aşteptare şi încredere — recunosc greşită din parte-mi — ei au răspuns prin o absolută lipsă de pricepere, de bună-voinţă şi chiar de bună-credinţă faţă de mine.

Unul a avut o scuză căci se angajase în o direcţiune care nu erà tocmai specialitatea sa şi pe urmă, d. Neculae Iorga, căci de d-sa este vorba, nu are nici timp mult de pierdut, căci cu toate că adesea nu împărtăşesc ceeace scrie şi în unele cazuri nu admir modul său pripit de a face lucru-

rile, dar în fine d. Iorga este cineva, e un mare muncitor și eu am un cult pentru aceștia. D-sa e un specialist consumat și în acelaș timp o natură francă și chiar când acțiunea-i a fost greșită, ea are scuză în aceea că e pornită din un sentiment ales pentru binele public și nu acoperind prin vorbe și intrigi interese personale.

Domnia-sa m'a atacat personal, i-am răspuns cum trebuià — voi reproduce actele mai la vale—și ca între oameni de bună credință și cari n'au nimic de pescuit în apă tulbure, lucrurile s'au oprit unde și când trebuia.

Și apoi chiar când d. Iorga m'ar mai atacà tot așa de nedrept și încă și mai aspru, cel puțin știu, că supărarea îmi este scăzută, că în acest om am de respectat și o parte bună și știu că o face nu pentru chiverniseală.

Mai am convingerea că cu oamenii corecți și de bună credință, cum cred pe d. Iorga, totdeauna te poți explicà și înțelege cu oarecare înlesnire.

Un domn însă, dela care mă așteptam mult, după zgomotul ce a știut a face în jurul numelui său, este d. Tzigara-Samurcaș.

D-sa nu numai că nu mi-a fost de nici o ispravă, astfel că grație nepregătirii și lipsei sale de bună voință, eram să rămân cu o anumită parte din Palatul Artelor neterminat, dar a fost încă de o lipsă complectă de bună credință și bună cuviință față de mine.

Dar nu numai atâta, d-sa care până în prezent nu a produs nimica, a ținut cu orice chip să'mi răpească pe lângă iluziunea ce-mi făcusem de d-sa, și timpul meu, ce-l pot întrebuința mai bine, pentru a-i răspunde la un articol al său, tip de byzantinism, apărut în „Convorbiri literare“ din Iunie a. c. sub numele de *„Cronică artistică“*, *artă* à la d. Tzigara-Samurcaș, sau care nu are nimica artistic în el, decât byzantinismul și priceperea desăvârșită de a'și face reclamă!

Articolul său atinge două chestiuni: 1) chestiunea muzeului ce voește a-și creà, ca piedestal personalității sale și 2) chestiunea colecțiunii mele, aflătoare încă în Palatul artelor dela Filaret.

Și la noi, insinuațiunile mișelești, se fac tot prin așa zisă confidență, jumătăți de cuvinte, reflexiuni bine-voitoare și tot procedeul școalei fanariote, pentru a murdărì pe alții. Așa s'a lucrat contra mea. Articolul său stă față.

Un altul, d. G. Sterian, mă atacă în mod atât de grosolan, în cât s'a descalificat singur. El servià însă mai mult de unealtă inconscientă.

Cunosc multe detalii, în ce mă privește, eșite din aceste oficine și iată de ce profit de ocaziunea ce mi se prezintă pentru a arătà și la alții ceeace am vrut să fac pentru muzee, precum și care este istoricul colecțiunii mele.

Se va vedeà, cine a pus inimă, și cine caută chiverniseală cu orice chip.

Voiu începe mai întâiu cu chestiunea muzeelor.

Voiu arâta ceeace am făcut, cele ce doream să se facă, și din reproducerea scrierilor mele: circulări, adrese, etc., se va vedeà și pentru ce am atins această chestiune.

In ce privește competința mea, de a mă amesteca în aceste afaceri, ca organizator și îndrumător, și nu ca specialist, ea se va vedeà din cele ce urmează. Căci am fost atacat, cum se va vedeà mai în urmă, de d. Tzigara-Samurcaș, și în această privință. D-sa e un mare specialist!...

Dar fie pusă chestiunea chiar pe tema specializării. In ce privește trecutul nostru, am curajul a afirma că mă pot cu succes compara cu d-l Tzi-

gara-Samurcaș, de oarece d-sa n'a produs absolut nimic, pe când eu, deși simplu amator, am făcut lucrări modeste, recunosc, dar care vor rămâne chiar și în această direcțiune.

In ce privește restul năzdrăvăniilor, atât de puțin, nu numai artistice dar chiar și inteligente, și în tot cazul lipsite de bună-cuviință, din așà numită „Cronică Artistică" a d-lui Tzigara-Samurcaș, îi rezerv „pour la bonne bouche" partea finală a acestui articol și cred că se va convinge singur de lipsa sa de seriozitate, care dezvălue în acelaș timp lipsa sa de cultură generală.

Ne e nimeni dintre oameni, în adevăratul înțeles al cuvântului, din această țară, care să nu fie amărât și umilit în acelaș timp de lipsa la noi, a numeroase muzee și de starea în care se află cele existente.

Cel ce se ocupă cu această chestiune, fie el localnic sau mai ales străin, va aveà cea mai vădită dovadă a spoelei noastre pe care o luăm a desea drept civilizațiune.

Un popor, care a suferit atât de mult, care are un trecut atât de înălțător și calități atât de superioare, care cu deosebire dela 1859 a cheltuit câteva miliarde, puteà să-și aibă dejà muzeele sale, în stare cel puțin cuviincioasă; și un muzeu nu e ceva de lucs. Nu. El e dovadă și unealtă directă a stării culturale. El, adesea, e depozitarul obiectelor scumpe trecutului neamului; adesea dovada geniului, priceperei și culturei sale.

Muzeele sunt unelte de cultură și blazoane, la popoarele ce se respectă și care au rost în munca și mersul lor.

Inceputuri fericite se făcuseră de mult în București și cu deosebire în Iași. Material admirabil și variat se află la îndămână. Secularizarea mănăstirilor închinate ne-ar fi dat prilejul să facem muzee admirabile. Tranziția dela industria casnică la industria mare și mai ales năvălirea în țară a industriilor străine, destinate orientului și făcute să ia văzul poporului nepregătit ce'și părăseà și lepădà comorile sale de artă, pentru tinichelile ovreiești, facilită de asemenea adunarea obiectelor scumpe, din toate punctele de vedere, trecutului neamului nostru.

Ce am făcut? Nimic, sau foarte puțin! Și pe când colecționarii străini și cele mai multe muzee străine s'au îmbogățit cu lucruri cumpărate dela noi; pe când în țară distrugeam ca Vandalii și risipeam tot ce merità să fie păstrat cu sfințenie, aceeași soartă o urmà din nefericire și Cabinetul de istorie naturală, al societății medicilor și naturaliștilor din Iași, înființat acum 80 ani, de oameni de ispravă, și care conținеà în germene material variat pentru începutul a numeroase muzee speciale.

Aceeași soartă a avut-o și muzeul din București, care a devenit cu totul insuficient în localul său impropriu și îngust, astfel că obiectele stau înghiesuite și pietrele înaintează, an cu an, în pridvorul Senatului, cu tendința de a cere mila celor în drept pentru o soartă mai bună.

Nu am a adăogà nimic la cele ce s'au scris în această privință.

D. Tocilescu nu a știut să inspire celor în drept încrederea necesară, pentru a i se pune la dispoziție mijloacele cerute, spre a fi ridicat un muzeu mai omenesc și când 'i-am pus acestea la îndămână nu a știut să profite și să facă ceva, a dovedit lipsa focului sacru și a unei convingeri hotărite și a scopului altroist, și mai înalt, ce erà dator a urmărì.

D-sa e vinovat, căci pe timpul Ezpoziținei, neîncrezător în ceeace

voiam a face — sunt convins însă că acum regretă aceasta — s'a opus la orice schimbare a stărei actuale de lucruri și la crearea de muzee speciale.

Totuși, d-l Tocilescu, din punctul de vedere cultural, nu poate fi comparat cu d-l Tzigara-Samurcaș, care până în prezent nu a produs absolut nimic, și care datorind recunoștință primului, caută a-i face tot felul de neajunsuri, și pe orice cale.

Vina e și a d-lui Tocilescu, care nu a avut o linie de conduită hotărâtă, și nu 'și-a dat seamă de cine voià a'l ajutà serios în organizarea muzeelor.

Trebue să fac o singură excepțiune și aceasta cu o adevărată mulțumire sufletească în ce privește muzeul de istorie naturală care cred că se va complectà și cu secțiunea de Etnografie generală.

Aici directorul este un om care are pentru dânsul prestigiul culturei și moralității sale. El e un muncitor zelos și priceput și fiind apreciat în țară și străinătate pentru cinstea sa și pentru calitățile sale științifice și stimat de colegii săi din țară și străinătate, a căpătat de pretutindeni bani și obiecte cu care să'și clădească, să așeze și să îmbogățească colecțiunile sale.

Din acest punct de vedere d-l Dr. Antipa merită toată cinstea, încurajarea și ajutorarea din partea noastră.

Urez din toată inima ca și pentru celelalte muzee să se găsească oameni la fel și eu voiu fi cel mai fericit de a mă închina lor și de a contribuì cu părți din colecțiunea mea, la lucrarea lor de înjghebare specială și conștientă.

Aceasta erà starea mea sufletească când am fost chemat ca să conduc ca Comisar general Expoziținea Generală Română din 1906.

Doriam ca cu ocaziunea acestei expoziținni să adun material abundent pentru ca la închiderea Expoziținei să se fi putut deschide numeroase muzee precum și în altă direcțiune: să se creeze o grădină zoologică, și școli practice de horticultură, apicultură și sericicultură.

Circulările mele în număr de 14 ating mai toate indirect această chestiune. Voiu reproduce din ele câteva părți cari privesc mai de aproape chestiunile cari ne preocupă. Incep cu următoarele părți mai principale, din circulara No. 9 [1]) și următoarele. Toate dovedesc preocupațiunea mea hotărâtă de a cinstì trecutul și de a scăpà ce se mai află, de uitare și distrugere.

Geniul civil și militar, arhitectura, mijloacele de transport, armata.

„Secțiunea aceasta este de sigur una din cele mai importante din câte va aveà viitoarea Expoziținne.

„Descendenți ai Romanilor, popor ce a lăsat pe toată suprafața pământului lucrări uimitoare, atât din punctul de vedere al geniului militar cât și al celui civil, ne-am așteptà ca, în țările locuite de români, să găsim continuitatea acestor lucrări caracteristice marelui popor.

„Nenorocirea a făcut însă, ca îndată după așezarea noastră în Dacia, în timp de aproape 1.000 ani, adevărate puhoaie de barbari, revărsându-se asupra Europei, au strivit tot ce străbunii noștri putuseră începe și au oprit în urmă orice viață socială cu un caracter impunător.

„Pământul țărei noastre e semănat totuși de movile cari serviau cu siguranță pentru telegrafia optică, drept călăuze, sau pentru a menține în sânul lor mormintele oamenilor de seamă.

---

1). Buletinul Expoziținnei Generale Române din 1906. No. 2 Octombrie 1905, pag 34—36.

„Valuri de pământ, pe întinderi cari uimesc, slujiau pentru a ne apără în contra vecinilor barbari; lagăre întărite, numeroase și variate, se găsesc pretutindeni; șosele, cari impun prin lungimea lor și prin soliditatea cu cari au fost construite, brăzdează țara, căutând toate a trece de la Dunăre în Transilvania.

„Templuri înălțate credinței sunt numeroase și cu deosebire sunt de reamintit pietrele mormântale cu anumite inscripțiuni.

„Ca dovadă că viața Română nu a fost cuprinsă în Dacia numai între domniile lui Traian și Aurelian, nu avem decât a privi un singur punct: Cetatea Romula (Reșca) de lângă Caracal. Dacă nu am considera decât vastul cimitir cu numeroasele sale sarcofagii de piatră de Nicopole, încă rămânem uimiți de avuția și arta ce a domnit acolo.

„Cărămizi variate, dintre cari unele rotunde pentru coloane, capiteluri sculptate admirabil cu vițe cu struguri, o statue de bronz a lui Jupiter, felurite sculpturi în piatră, obiecte de cea mai fină teracotă, caracteristice vieții romane (Phallus), ornamente rari și foarte scumpe ce s'au găsit cu profusiune, camee și monede nenumărate, toate dovedesc că orașul a trebuit să dureze câte-va secole.

„Monumentul dela Adam-Klisi, falnic și impunător, dimpreună cu orașul ascuns în apropiere, ne dovedesc același lucru pentru Dobrogea.

„E dureros a spune însă că acest monument de seamă, care a fost respectat de toți barbarii și în urmă până și de Turci, l'am distrus noi înșine.

„Am credința că în curând el va fi restaurat acolo unde a fost ridicat de strămoșii noștrii, în mijlocul unui frumos parc—pădure de 2.000 h. a.—ce va trebui creat în jurul său, și unit printr'un crâmpeiu de linie ferată cu Medgidia. Vom aveà astfel în țara noastră cel mai frumos monument roman, după columna lui Traian; iar după Pompei, Herculanum și ruinile din Tunis, vom avea și noi ruinele impunătoare ale unui oraș care va arăta și mai mult viața publică și privată a străbunilor noștri.

„Va exista astfel în România o localitate care va interesà și lumea streină în un mod deosebit și care va vorbi de origina noastră și de viața română în Dobrogea.

„Ruine de aproape 1.000 ani sunt însă puține în țara noastră și nu putem să cităm de cât cetatea Neamțului, datorită cavalerilor Teutoni, și care a fost refăcută cu deosebire sub Ștefan cel Mare.

„Cu Alexandru-cel-Bun, în Moldova și cu Mircea în Muntenia, bisericele încep să se înalțe în mod maiestos în țara noastră. Ele ajung punctul culminant sub Ștefan-cel-Mare și Vasile Lupu în Moldova, sub Neagoe-Vodă și Matei Basarab în Muntenia.

„Dintre biserici tot ne-au mai rămas în picioare câte-va; erau așà de maiestoase, că însuși vrăjmașii, ezitau a le rade de pe fața pământului, și în ori ce caz, după ce aceștia le profanau sau ardeau, ele erau reconstituite mai totd'auna de credincioși.

„Nu tot astfel a stat lucrul cu cetățile, cu palatele și cu casele străbunilor noștri.

„Numai temeliile numeroaselor palate ale lui Ștefan-cel-Mare se mai cunosc.

„La Suceava s'a înființat pe ele mahalaua ovreiască; la Piatra le-au desființat cu ocaziunea clădirei gimnasiului; la Hârlău, primăria aruncă latrinele publice în pivnițele lor; la Vaslui abia mai apar în o proprietate particulară; pretutindeni profanațiune și lipsă de atenție.

„Palatul lui Mircea de la Cozia găzduià criminalii, ca și mânăstirea Bisericani din Moldova.—In Capitala țărei chiar, locuința lui Mihai-Vitéazul a fost în parte acoperită de arhivele Statului, fără ca nimeni să se fi gândit la restaurațiunea sau scoaterea planului ei, iar la Târgoviște abia se mai văd urmele palatului aceluiaș Voevod.

„Ruinele palatului lui Brâncoveanu de la Potlogi, se desființează pe zi ce trece și numai casa lui Matei Basarab de la Brebu din Prahova, a fost ceva mai respectată păstrându-se mai bine; nemuritorul Davila, găsduì într'însa multă vreme fetele azilului Elena Doamna.

„Ruinele cetății lui Țepeș, mărețe și impunătoare, sunt cu desăvârșire în dărăpânare.

„Numai cetatea Sucevei, grație lui Romstorfer, a fost curățită și întărită, făcându-se un mic muzeu cu cele găsite în cuprinsul ei. Ca lucrări de artă, câteva poduri se mai cunosc încă de la Ștefan-cel-Mare.

„Iată bilanțul trecutului,

„Peste tot dovadă de destoinicie şi pricepere, peste tot dorinţa de a se afirmà pe vremuri, la viaţa liniştită şi prosperă prin muncă şi credinţă; dar pretutindeni lucrările lor desfiinţate prin foc şi sabie de aceea ce, tinzând la viaţa noastră, au reuşit să ne spulbere numai monumentele, dar nu să ne desfiinţeze şi neamul.

„Cultul trecutului s'a desvoltat în inimele noastre odată cu redeşteptarea noastră naţională.

„Odată cu Domniile pământene, de la 1822 încoace, atenţiunea celor mai cu cap şi inimă fu atrasă de ruinele noastre sfinte.

Dar aşà de numeroase erau ele, aşà de nepregătiţi eram noi, şi aşà de slabe mijloacele de care dispuneam, încât cu cea mai mare bună voinţă nu se puteà face decât foarte puţin.

„Trecură 60 ani în care se făcù foarte puţin, ba încă adesea şi rău şi numai de 40 ani încoace, sub domnia M. S. Regelui Carol, numeroase fură bisericile măreţe ale trecutului nostru care au fost restaurate şi foarte numeroase acele ce din nou s'au înălţat către cer, pe toată faţa ţărei dela munte până la mare.

„Caracteristica romană s'a păstrat însă în neamul nostru, cu tot trecutul de nesiguranţă şi distrugere şi acei cari nu au destulă credinţă în ceea ce spun, gândească-se că acum 40 de ani poştele şi telegrafele, de abia luate din mâna austriacilor, se aflau totuşi în mâna străinilor. Străini erau inginerii hotarnici, străini şi inginerii de orice natură şi arhritecţii cari ne schilodeau monumentele sfinte.

„Şi totuşi, mulţămită lui Dumnezeu, numai după 20 ani de voinţă şi muncă din partea noastră, inginerii români s'au deosebit mai întâiu, în modul cel mai surprinzător şi laudabil.

„Ţara e acoperită de şosele şi linii ferate datorite priceperei lor.

„Valea sălbatică a Jiului care a oprit chiar pe romani în mersul lor, silindu-i să se sue dela Castrul din Bumbeşti, peste munte în Transilvania, astăzi este pătrunsă de cea mai frumoasă cale, cu numeroase poduri în beton armat.

„Podul peste Dunăre de la Severin, al lui Apolodor, fu întrecut prin altul mai măreţ care ne leagă cu Constanţa.

„Căile noastre de comunicaţie şi serviciul nostru telegrafic, telefonic şi poştal sunt într'o stare bună, serviciul maritim în stare prosperă; căile ferate române nu lasă mult de dorit.

„In ce priveşte armata, trecutul nostru este departe de a nu alcătui un titlu de glorie pentru noi.

„Nu numai curajul, dar şi priceperea au caracterizat acele timpuri.

„Arcurile şi ar aşii noştri erau renumiţi şi poporul a păstrat încă amintirea lor, astfel că în satul Şotirle din Prahova, sătenii mai lucrează arcuri pentru copii lor, ca şi în câte-va sate din judeţul Iaşului.

„Tunurile lui Petru Rareş erau renumite şi silitra noastră erà trimisă în Polonia.

„Artileria noastră la Plevna şi purtarea soldaţilor în răsboiul Independenţei au dat dovadă de ce sânge curge încă în vinele noastre.

„In ce priveşte prezentul, graţie arsenalului, Pirotecniei şi Fabricei de iarbă de puşcă fără fum de la Cătelu, precum şi diferitelor ateliere şi fabrici de confecţiuni, multe din obiectele indispensabile armatei se lucrează în ţară“ ...

Cred de asemenea, că e bine să reproduc şi o parte din acea relativă în artele frumoase [1]).

Artele frumoase

„Românul e născut poet, ziceà bardul dela Mircesti, şi acest fapt, — oricât de pretenţios s'ar părea, impus fără nici o cercetare, — corespunde totuşi unui adevăr. Modul ales al vorbirei sătenilor noştri, povestirile lor frumoase şi pline de viaţă, precum şi întreaga lor literatu ă, dovedesc acest lucru.

„Săteanul român este cu siguranţă unul din cei mai deştepţi din Europa. El are închipuirea vie, pătrundera uşoară şi este şi un adânc observator.

1) Circulara No. 10 pagina 38 — 40, aceiaşi publicaţiune.

„Dacă la acestea adăugăm cânturile noastre naţionale cari conţin expresiunea durerei unui popor ce a suferit secoli îndelungaţi şi a unei rase capabile de sentimente puternice de iubire, vom înţelege întrucât această natură impresionabilă este duioasă sau vioaie, după împrejurări, şi cât de adânc este sentimentul artistic ce trăeşte în firea lui.

„Acelaşi lucru se observă şi în tot ce a produs el pe când nu ştiă nici să scrie, nici să citească.

„Sculpturile în lemn, fie de pe bâta sau fluerul ciobanului, fie de pe doniţă, de pe stâlpii prispei sau porţii casei, ori de pe coada furcei sau a depănătoarei, arată gustul şi priceperea săteanului nostru. Cusăturile, cu un caracter atât de original şi atât de impunător în măestria lor, plecând dela elemente atât de simple; ouăle încondeiate făcute de femeile dela ţară şi în lucrarea cărora sunt zecimi de modele, toate inspirate de natură; armonia simplă a culorilor de pe altiţa cămăşilor, de pe brâe, fote sau scoarţe, în cari cu câteva feţe făcute de ele, în mod atât de trainic, reuşesc a mulţumi ochiul cel mai delicat, toate denotă acelaş sentiment artistic.

„Din punctul de vedere ce ne preocupă pe noi, ţinem a stabili dela început, că va există o construcţiune specială pentru artele plastice în genere, dispusă însă astfel încât etagiul de sus să conţină expoziţiunea de pictură.

„Dorim ca cu acest prilej să fie sărbătorit cu deosebire acel pictor român, care cu toate că a călătorit în ţări străine, s'a inspirat însă, în tot ce a făcut, de mediul în care a copilărit, şi care, de fapt, alcătueşte şi astăzi sâmburele vieţei noastre rurale.

„Nimeni, mai bine ca Grigorescu, nu a reprezentat câmpia şi colnicele ţărei noastre; nimeni, mai ales şi mai frumos ca dânsul, nu a făcut nemuritoare pe romînca cea sprintenă şi mlădioasă şi pe ciobanul dela ţară; nimeni, ca dânsul, nu a reprezentat mai bine plaiul cu flori şi cerul albastru şi plin de lumină al ţărei.

„Grigorescu este dintre puţinii Români, care în specialitatea lor au făcut lucrări desevârşite, cari au înţeles neamul în care au trăit şi ale căror opere nu sunt numai o cinste pentru ţara în care s'au născut, dar constituesc o parte din gloria omenirei întregi.

„O secţiune „Grigorescu" va fi dar organizată cu acest prilej, în care ţara şi străinătatea vor puteà admirà principalele pânze ale fericitului artist în viaţă.

„Lângă acestea se vor alătură cele mai frumoase lucrări ale celor dispăruţi printre cari, în prima linie, Aman....

Cred necesar de asemenea a reproduce şi o parte din cea relativă la cult [1]).

Cultul

„Când odată se va cunoaşte bine, graţie monografiilor, istoricul fiecăruia din monumentele noastre religioase mai principale, atunci cu siguranţă se vor umple multe pagini albe ce constituesc încă atâtea goluri în atât de puţin cunoscutul nostru trecut: trecut ce a fost destul de măreţ; trecut ce-a avut o bază culturală şi artistică; trecut înălţător prin fapte vitejeşti şi pricepere ostăşească; trecut din care reese că nici odată nu ne-a lipsit nici conştiinţa originei, nici greutăţile ce vom întâmpinà prin situaţia noastră geografică, nici conştiinţa soartei ce ne este sălăşluită pe această faţă a pământului.

„Bisericile noastre au fost muzeele noastre. Dela architectura clădirei, până la arta aleasă a decoraţiunei lăuntrice, reprezentată prin tâmple admirabile, printr'un mobilier şi obiecte adesea de o mare valoare artistică, prin cunoştinţele fizice asupra efectului luminei, a rezonanţei cu anumiţi răsunători,—ca în bisericile lui Ştefan-cel-Mare,—care reese şi din architectura de detaliu; prin perspectiva creată graţie dispunerii liniilor mari şi a jumătăţii de lumină ce domnea în ele; prin admirabilele lucrări în metale, prin scrisul leatului, din care acel dela Războeni vorbeşte inimei şi este o adevărată şi măreaţă pagină a celei mai duioase descrieri a unei lupte uriaşe, în

1) Circulara No. 13, aceiaşi publicaţiune, pag. 47—48.

care Moldovenii au fost atât de crud încercaţi; modul cum au fost scrise sau tipărite cărţile sfinte; avuţia mare, atât prin valoare în sine, cât şi prin arta cu care erau împodobite moaştele şi icoanele; toate acestea dovedesc evlavia profundă a strămbunilor noştri, avuţia şi dărnicia lor, inima lor curată, în care sentimentele, înalte religioase, erau adânc sădite, şi dorinţa de a creà, în acest mod, comori de artă şi de înălţătoare privelişte pentru sufletul şi cugetul românesc

„Fapt sigur este că, privirea şi studiarea acestor localuri sfinte şi a cuprinsului lor, ne încălzesc sentimentele bune, desvoltă dorinţa de studiu şi cercetare, fac pe ai noştri şi mai buni ca oameni şi mai deseamă ca Români.

„Nu sunt multe monumente la alte popoare cari să vorbească localnicilor mai adânc şi cari să le înalţe mai mult inima şi cugetarea....".

Şi reproduc cu deosebire în total circulara relativă la trecutul nostru [1]).

Trecutul (Secţiunea retrospectivă).

„Această a XII-a secţiune este ultima din cele ce vor avea loc cu prilejul Expoziţiunei 1906, şi cu circulara de faţă se isprăveşte numărul celor deslusitoare prevăzute în circulara Comisariatului No. 2.

„«Trecutul», sau tot ce ar puteà fi expus în aşà numita „Secţiune retrospectivă", este de o însemnătate covârşitoare pentru noi, ca şi pentru oricare popor care cugetă, se respectă şi are aspiraţiunile sale.

„Trecutul deslueşte prezentul şi indritueşte spre anumite avânturi în viitor. „*Nosce te ipsum*, al strămbunilor noştri, în ordinea de fapte omeneşti, se aplică de o potrivă şi omului şi neamurilor. Pentru un neam, a-şi cunoaşte trecutul este a-şi da seamă de izvoarele sale de viaţă, de puterea rădăcinilor ce au dus şi duc seva trunchiului; este a-şi află raţiunea sa de a fi, drepturile ce are şi năzuinţele la cari poate să se încumeteze.

„Intreg trecutul unui popor constitue prin faptele săvârşite, prin jertfele făcute, prin slujbele aduse progresului, deci omenirei, atâtea pergamente ce alcătuesc atâtea titluri de nobleţă, fără cari nu poate să existe încrederea, siguranţa şi mândria, neapărate spre a păşi în mod sigur înainte.

„Din acest punct de vedere, neamul nostru poate fi liniştit; mai mult decât atâta, el nu numai că poate, dar trebueşte să fie mândru de trecutul său.

„Aparţinem prin coborîre dreaptă, unuia din cele mai falnice şi mai viteze popoare ce au trăit pe faţa pamântului.

„Ne-am altoit cu un alt popor, Dacii, viteaz şi mândru, şi care, departe de a fi fost barbar, se ridicase din contră prin propriile lui puteri la o astfel de înălţime, încât ştiuse să impună strămbunilor noştri Romani.

„Din pricina acestei semeţii, născută chiar din încrederea în propriile lor puteri, Dacii atrase asupra lor furia Romană.

„Moartea lor, dela regele Decebal şi până la cel de pe urmă soldat căzut, fu moartea eroilor cari mai bine preferă desăvârşita lor perzare, decât înfrângerea şi robia.

„Chiar puţinul ce cunoştem din trecutul nostru propriu, ca Români, pe toată faţa Europei ocupată de neamul nostru, dovedeşte cu prisosinţă că sângele roman şi dac, cari aveau atâtea însuşiri comune, s'a păstrat cu putere în vinele noastre.

„Am păstrat tipul, vorba şi multe din însuşirile poporului roman. Dintre toate limbile neo-latine, a noastră reaminteşte mai bine pe acea vorbită de masele poporului roman de pe vremuri.

„Puşi aici, în ţară cucerită, ca strajă în locul cel mai primejdios din lungile graniţe ale imperiului, o mie de ani în lupta de toată ziua, am fost izbiţi fără milă şi fără cruţare de toate puhoiurile sălbaticilor sosiţi din miază noapte şi răsăritul Europei şi Asiei; zdrobiţi prin numărul lor covârşitor, călcaţi sub copita cailor năvălitorilor, am fost împinşi până la Pind, în preajma Atenei, până în Iliria, Switera, şi Valahia-mică din Bohemia şi în munţii Pocuţiei şi Poloniei; ne-am păstrat totuşi principalul sâmbure de viaţă al arborelui românesc în munţii Carpaţi, cari pentru noi

1) Circulara No. 14, aceiaşi publicaţiune, pag. 50—54.

constituesc templul ocrotitor, la umbra căruia ne-am păstrat firea neamului şi încrederea în viitor.

„După o mie de ani de astfel de crude şi necontenite încercări, organizaţi în mici kinezate, năzuirăm la o viaţă de Stat mai însemnată. Oltenia fu primul loc în care răsări mai întâi această viaţă nouă, ce nu erà alt ceva decât dorinţa de a legà la un loc crâmpeele rămase şi de a clădi încetul cu încetul cea ce fusese zdrobit cu atâta furie.

„Nu apucarăm încă a ne organizà bine în Moldova şi în Muntenia, ca State neatârnate; deabia neamul începuse să-şi recapete siguranţa, cu toate că puţine erau minutele de linişte în cari arma erà neîntrebuinţată în luptele cu Polonii, cu Ungurii, cu Cazacii cu tătarii, cari toţi priveau cu ochi răvnitori şi îngrijoraţi în inima lor la viaţa ce se manifestà dejà în aceste regiuni, când un nou potop aziatic veni din cealaltă parte a răsăritului şi ca un vârtej puternic distruse tot până la Dunăre, zdrobind pe Unguri şi cucerind-le Buda.

„Luptele noastre, în amândouà ţările, împotriva Turcilor, întrec orice închipuire, prin suferinţa poporului nostru faţă cu cruzimea neasemuită a duşmanului, şi prin măreţia curagiului neîntrecut, a destoiniciei cu care am luptat, a încrederei în noi şi în viitorul ţărei ce nu ne-a părăsit nici o clipă.

„Europa, cu Papalitatea de pe vreme, recunoscù în poporul nostru şi cu deosebire în Ştefan-cel-Mare, pe cel mai vrednic apărător al creştinătăţei, deci al civilizaţiunei din acele timpuri.

„Preschimbarea se făcù în urmă şi în Europa, prin luptele intestine şi prin zbuciumările către o stare socială nouă, şi contimporanii uitară în acele părţi apusene ceea ce datora Moldovei şi Munteniei, de fapt ţăranului dela Dunăre.

„Când călătorii lor, trecând întâmplător pe la noi, le făceau cunoscute câmpiile noastre pustiite, târgurile noastre distruse, de pârjolul hordelor sălbatice, când ne descriau ca inculţi şi neorganizaţi, când ne compătimeau ca raia turcească şi ne arătau ca pe un popor subt fără milă de lipitorile din Fanar, ei nu ştiau nenorociţii, pe ce pământ sfânt călcaseră. Habar n'aveau că tot ce văzusesă trebuia să-i facă a spune celor dela Apus cât fu de mare jertfa făcută de neamul nostru, cât de cumplite împrejurările în cari noi am luptat şi de cari am scăpat numai graţie prudenţei şi rezistenţei noastre de necrezut, şi cât de mult ne datorà Apusul pentru apărarea Europei în contra Turcilor.

„Dacă Europa a putut să se desvolte în linişte, dacă Roma a rămas nepângărită de urgia Musulmanilor, după cum aceştia se şi legaseră, dacă templurile credinţei au rămas acolo în picioare şi dacă Universităţile şi cultura celor din Apus s'au născut şi-au ajuns atât de departe, toate acestea se datoresc numai faptului că vrăjmăşia şi cerbicia musulmană fusese oprite în avântul lor şi zdrobite dincoace de Dunăre.

„Din fericire, istoria trecutului nostru începe să se lumineze şi toţi oamenii pricepuţi, nu numai că îşi explicà starea noastră de înapoere ce a durat până acum o jumătate de secol, dar au respect şi recunoştinţă pentru trecutul valoros al unui popor, care a suferit atât de mult şi care a luptat cu atâta bărbăţie, nu numai din pornirea firească a propriei sale apărări, dar şi cu conştiinţa, în acelaş timp, de serviciile ce aduceà Europei.

„Totuşi, acest trecut atât de zdrobitor pentru noi, nu reuşise a desfiinţà cu deăvsârşire nici pornirile alese ale firei noastre, nici cea ce ridicase mâna omului.

„In ultima noastră circulară privitoare la „Cult", în acele privitoare la învăţământ şi educaţie" şi „Geniul civil şi militar", sau putut vedeà două lucruri. Intâi, cât de înălţătoare şi numeroase sunt monumentele, scrierile şi obiectele de artă ce au rămas dela strămbunii noştri — aflătoare în prezent, atât în ţară cât şi în muzeele străine, doveditoare de cea ce am fost în stare a face de 800 ani încoace, cu toată restriştea prin care am trecut.

„Şi din acest punct de vedere trebue să fim mândri, căci toate acestea arată continuitatea unei vieţi cu dorinţa de statornicie, cu dragostea frumosului şi cu dovedirea unor simţiminte alese şi înălţătoare ce se văd în toate ce au rămas dela dânşii.

„Al doilea, industriile casnice actuale din toate părţile locuite de Români ne dovedesc pe larg că tradiţiunea s'a păstrat şi că priceperea aleasă este aceeaşi.

„Şi din acest punct de vedere trebue să fim mândri şi trebue ca odată pentru totdeauna să ne convingem că înainte de a căutà să ne impunem în artă şi indstrii—

ceea ce constitue propriul lumei apusene — avem mai întâi datoria, față de ceea ce este propriu al nostru, de a dezvoltà ceea ce se află dejà în stare latentă în cugetarea și simțirea noastră, de a face să deà roade frumusețile artistice ce găsim la sătenii noștri.

„Acest mare rol îl are secțiunea „Trecutul".

„Dela mare și până la mic, dela guvern și până la cel din urmă locuitor al satelor, dela administrațiile publice și până la societățile datorite inițiativei particulare, dela școlile speciale și până la amatori și specialiști, dela muzeele Statului și pânăla colecționari particulari, dela familiile cele mai vechi și până la cele de dată mai nouă, dela cele avute și până la cele mai sărmane, dela fețele bisericești și până la ostași, dela autohtoni și până la noi sosiții în această țară, toți, dar absolut toți, să adune tot ce au, să aleagă ce e mai de seamă și să expună cu acest prilej. Nu e vorba numai de o expoziție oarecare și ca ea să fie mai mult sau mai puțin reușită, ci e cestiunea de ceva cu mult mai însemnat.

„Din acest material vom puteà reconstituì mai bine trecutul nostru. Din reconstituirea acestui trecut vom cunoaște mai bine ce avem de făcut.

„Intregi învățăminte, de o însemnătate excepțional de mare, pot decurge din studiarea acestui material din punctul de vedere artistic și economic. Mai rezultă încă un fapt foarte însemnat asupra căruia țin să atrag băgarea de seamă a întregei suflări românești: nimic nu e netrebuitor și e o crimă a distruge sau prăpădì orice obiect ce pare că nu are nici o însemnătate, găsit sau păstrat în familie.

„Un petic de hârtie veche, un ciob neînsemnat în aparență, o bucată de metal sau piatră oricât de deteriorată, o podoabă oricât de neînsemnată, un petic cât de vechiu de scoarță sau de haină, tot, dar absolut tot, poate să fie de o mare valoare când cade pe mâna cunoscătorului, când e adunat cu judecată într'o anumită colecțiune.

Destule documente și publicațiune vechi au servit pentru legarea borcanelor cu dulceață, destule podoabe neînchipuite au fost topite pentru a face linguriță de dulceață și giuvaeruri seci, destule obiecte distruse fără seamă, destule morminte și urme vechi desființate de nepricepuți și traficanți, destule lucruri, în fine, scumpe trecutului nostru, vândute nu numai muzeelor străine, unde le mai putem găsì, dar trecute, an cu an, negustorilor de pe piețele Europei, de unde pătrund în lumea mare, fără a se știì de unde vin și ce rol au avut în trecutul nostru.

„Iată ce va trebuì să se știe de acì înainte, iată ce trebuește făcut cu prilejul Expoziținei viitoare, iată în sfârșit la ce trebue să ne gândim cu toții, și ce atmosferă trebue să creăm în jurul nostru.

„Această secțiune va coprinde următoarele părți:

„1. Tot ce privește dezvoltarea culturală, militară și economică a Românilor.

„2. Armele vechi întrebuințate la noi.

„3. Arheologia preistorică.

„Tot cu acest prilegiu, trebue să căutăm ca să provocăm crearea unui muzău, în adevăratul înțeles al cuvântului, pentru tot ce privește trecutul nostru, muzău care să fie pus sub direcțiunea unei persoane conștiincioase, cunoscătoare și conștientă de marea misiune ce va aveà de îndeplinit.

„Muzăul actual să rămâie un muzău cu caracter general, iar tot ce privește trecutul nostru să fie grupat la un loc.

„Acolo, cu încetul și în chip cât se poate de judicios, personalități recunoscute prin trecutul lor științific în anumite specialități, vor studià și clasificà materialul adunat, astfel ca publicul să poată fi cu ușurință pus în cunoștință de însemnătatea obiectelor expuse și de rostul lor în dezvoltarea noastră culturală, economică și socială.

„O dispoziție nenorocită în legile noastre, insuflată tocmai de acei cari ar fi trebuit să cunoască mai bine țara și modul de a lucrà, a contribuit mai mult decât se crede la distrugerea și pierderea a o mulțime de lucruri însemnate găsite în sânul pământului.

„Toți acei cari vor împărtăși părerea mea sunt rugați a contribuì și ei ca această dispoziție a legei să fie schimbată cât mai curând.

„Este vorba de prevederea legei care cere ca orice obiect găsit, oricare ar fi natura, însemnătatea sa istorică sau valoarea sa comercială, să fie cedat imediat Statului, fără nici o despăgubire pentru găsitor.

„Această dispoziție neroadă a contribuit mai mult decât se poate crede la dosirea și distrugerea a o sumedenie de obiecte însemnate, ce au fost vândute pe aș-

cuns (și este un comerciu întreg ce se face de numeroși agenți străini, în mai multe puncte ale țărei), sau reduse în părți ușor de vândut, sau dosite ori aruncate pentru a numai aveà bucluc cu ele.

„Va trebui, din potrivă, ca legea să prevadă următoarele:

„Orice obiect găsit în sânul pământului și oricare ar fi valoarea și importanța sa, va fi proprietatea acelui ce l-a descoperit, cu singura obligațiune însă (pentru care legea va prevedeà pedepse extrem de severe) de a anunță guvernul (se va indicà dacă cererea trebue dată ministerului de interne sau celui de instrucțiune publică) pentru ca în decurs de 20 zile dela data primirei cererei să se decidă dacă Statul voește a-l cumpărà pe seama sa, sau nu".

„Sunt convins că în acest mod, toți vor aveà interes de a face cunoscut orice vor aflà și vom scăpà pe viitor, de distrugere sau de dosire, comorile ce se mai află în sânul pământului țărei noastre.

„Toate persoanele, societățile, administrațiunile, citate mai sus, sunt rugate ca în timpul cel mai scurt să facă cunoscut Comisariatului General ce anume doresc să expună și de ce suprafețe au nevoie.

Toate aceste extracte din circulările cu care inaugurăm activitatea mea ca comisar general dovedesc, cred, cu certitudine, preocupațiunea mea constantă de trecutul neamului.

Cu toate că aceste prime 12 circulări au fost dictate în primele 10 zile a numirei mele și în toiul tutulor lucrărilor așà de numeroase cu care eram împovărat, ele au fost bine primite, chiar și de presa adversă, care se știe că numai buna-voință nu a arătat comisarului general și chiar expoziținei, însăși, cu toate că erà opera țărei Românești...

S'a văzut că în „*Palatul artelor*", al expoziținei, căutasem să întrunesc, precum și alăturea în Culă, tot ce privește trecutul nostru. Am căutat chiar să dau numirea de: *Trecutul nostru*, viitorului Muzeu etnografic român, ce urmà să se înființeze acolo.

Acestea reiesă chiar din cuvântarea ținută cu ocaziunea deschiderei acestui Palat, în ziua de 17 August 1906.

Cred că nu e rău ca ea să fie reprodusă, de oarece sunt multe din punctele atinse, ce ne vor interesà mai în urmă.

Domnule Ministru,
Domnilor,

„Peste 10 zile se va împlinì abia anul de când târnăcopul începù să sape, în clisa ce se află pe acest loc, șanțul unde urmà să se zidească temeliile construcțiunei în care ne aflăm.

„Numele acestei construcțiuni variază: unii o numesc: „*Palatul Artelor*", alți „*Museul trecutului nostru.*"

Și unii și alții au dreptate:

„*Palatul Artelor*", poate fi numit el în prezent, căci într'însul se află expus pentru moment tot ce a fost produs mai de seamă de artiștii români.

„Palat al artelor în partea sa superioară, căci în catul de jos o altă ideie a domnit și anume: în sala mare centrală s'a rezervat locul pentru a sărbătorì două figuri mari ale neamului: Marele Imparat Traian, la origina zămislirii naționalității române, și primul Rege al României, Marele Domnitor Carol I.

„S'a căutat a se întrunì, în această sală, tot ce s'a putut găsì în țară din epoca romană și s'a adus și din străinătate, în reproducere fidelă, după muzeul Capitoliului din Roma, bustul marelui Impărat și busturile soției, fiicei și surorii sale.

„Mulțumesc din toată inima primăriei Urbei Eterne, de a fi permis, în mod excepțional pentru noi, reproducerea, prin mulagiu, a acestor odoare scumpe; mulțumesc cu deosebire pentru frățeasca și duioasa atențiune de a ne fi trimis o copie fidelă a Lupoaicei clasice, dela acelaș muzeu, în semnul unei participări dorită de unitatea

sângelui, cu ocaziunea primei şi importantei noastre manifestaţiuni, ca popor latin, pe calea civilizaţiunei şi a redeşteptărei naţionale.

Imi permit a trimite, cu această ocaziune, sindacului Urbei Eterne, D-lui Crucíani Alibrandi, mulţumirea noastră a tuturora şi urările noastre călduroase Romei Eterne şi marelui popor italian.

„Peste puţine zile, la 6 Septemvrie, D-nul San Martino, delegatul consiliului comunal şi al sindacului Romei, va sosi, în fruntea unei delegaţiuni, la Bucureşti.

„Vor vedeà aceşti bineveniţi oaspeţi cu câtă căldură vor fi primiţi de fraţii lor latini din Bucureşti.

„Tot la Roma s'an făcut aceste două frumoase statui, reprezentând pe strămoşii noştrii dela început: legionarul Roman şi luptătorul Dac, cari pe vecie contopiţi prin legătura lor de sânge au dat naştere neamului românesc.

„S'au adus încă fotografii mari, reprezentând forul roman, columna lui Trajan şi arcul de triumf al Marelui Impărat, dela Benevent.

„De asemenea s'a pus în această sală şi bustul lui Traian în bronz, găsit în Serbia la Cladova; el, de sigur, face parte dintr'o statue care nu se ştie de nu a fost pusă la intrarea podului dela Severin. Ea aparţine muzeului arheologic din Belgrad, direcţiunii căruia mulţumesc de a ni-l fi pus la dispoziţie.

„Am aşezat în aceaztă sală şi podul lui Traian dela Severin, admirabil reconstituit de vrednicul inginer D-nul Duppérex, căruia îi mulţumesc pentru interesul ce a dat şi priceperea ce a dovedit.

„Alăturea s'a pus şi o reducere a podului de peste Dunăre, făcut sub Domnia Majestăţei Sale Regelui Carol I. de D-l. inginer A. Saligny.

„S'au pus pe pereţi şi reproduceri după bucăţile principale, cari alcătuiau măreţul monument dela Adam-Clissi — „Tropaeum Trajani“ — din Dobrogea.

Dela Traian şi până la Majestatea Sa Regele Carol I, nu s'au uitat aceia cari, în decurs de numeroase secole, au luptat în Moldova şi în Muntenia, precum şi în alte părţi locuite de Români, pentru ca să se păstreze şi să se desvolte neamul românesc.

„Reliefal Sucevei şi al Târgovistei, puse la dreapta şi la stânga Sarmisegetuzei, lucrat de profesorul Antonescu din Jaşi, alături cu fotografiile foastelor noastre Capitale, sunt puse aici ca să se arăte trăinicia faptelor săvârşite de marii nostrii Voevozi, şi ca în sufletele noastre să înălţăm pe toţi aceia cari au contribuit la păstrarea şi mărirea neamului nostru.

„Alături, aci, se află închipuit mormântul lui Ştefan-cel-Mare, iar în fotografii s'au reprodus locul de vecinică odihnă al lui Mircea şi tot ce am putut adună în grabă şi cu slabele noastre mijloace dela marii noştri Voevozi.

„Pentru a cinsti pe acei ce au constituit România modernă, am căutat de asemenea să întrunim în această sală tot ce am putut găsi şi ce mi s'a pus la dispoziţiune cu bună-voinţă, relativ la acei bărbaţi cari, prin munca lor, prin inteligenţa lor, prin cultura lor, prin sacrificiile materiale şi cu deosebire prin o voinţă de fier şi un cald patriotizm, au putut să facă aşa de mult numai în jumătatea a doua a secolului trecut.

„Tot în această parte stângă a Palatului stă adunat tot ce priveşte trecutul nostru, şi materialul adunat acolo, alături cu acel expus în Culă, poate să servească a dovedi destoinicia noastră nu numai pe câmpul de bătaie, dar şi pe plăcutele plaiuri ale artelor frumoase. Cu deosebire se pot vedeà aptitudinile, inerente firei româneşti, pentru lucrările alese în direcţiunea ţesăturilor şi a lucrărilor în lemn.

„Trimit, cu această ocaziune, cea mai frăţească salutare şi aduc în public cea mai caldă mulţumire tuturor, şi cu deosebire sătenilor şi vânjoşilor noştri răzeşi, pentru graba ce au pus ei de a se despărţi de numeroase obiecte ale familiilor lor, pe cari le-au dăruit cu bună-voinţă pentru viitorul „Muzău al trecutului nostru“.

„Acest trecut, care ne este aşa de scump, nu va puteà fi studiat din punctul de vedere etnografic, religios, cultural, artistic, militar şi economic, fără a studià monumentele şi ruinele ce ne-au rămas dela părinţii noştri şi fără a cunoaşte îndeaproape toate scriptele şi obiectele ce se mai află prin biserici în păstrarea vechilor noastre familii boiereşti şi răzeşesti.

„Pentru moment avem un singur muzeu, cu caracter nehotărât, şi care, din cauza localului şi altor împrejurări, se află într'o astfel de stare, încât nu serveà la nimic şi nu poate fi vizitat fără a produce o adâncă strângere de inimă.

„Vă trebui ca el să păstreze caracterul clasic și să se ocupe în special cu marile epoci ale civilizațiunei omenești, care ne interesează mai de aproape și anume cu cea a Egiptului, Greacă și Romană.

„In acest palat să se așeze, cum am spus-o dela început în circulările mele, „Muzeul trecutului nostru", cu toate secțiunile, rămând pentru „Cula" numai partea bisericească a acestui trecut.

„Iată de ce, alături cu lucrarea pentru Expoziție, am căutat să adun în grabă cât mai multe obiecte de oriunde s'a putut găsi ceva la țară.

„Și cu acestă ocaziune, fac din nou un călduros apel țării întregi, pentru ca toți cei ce au *lucruri vechi*, cum se zice de obiceiu, să le aducă la acest muzău și astfel să putem constitui cât mai curând elementele pozitive de cunoaștere a trectului nostru și să realizăm astfel, cu un ceas mai curând, dorința exprimată de M. S. Regele în Actul de fundațiune, ce s'a semnat în ziua deschiderei acestei Expoziții.

„Domniei-voastre D-le Ministru, vă stă în mână mult ca să realizați aceste fapte.

„Aveți deja marele merit de a fi văzut dela început toate avantajiile câmpiei" Filaret„ și colinelor cari fac frumusețea Expoziției și dela care pare că se depărtaseră privirile Bucureștenilor.

„Domnia-voastră om hotărât, și căruia profit de ocaziune pentru a-i mulțumi de a ne fi acordat deplină încredere și de a ne fi lăsat mână liberă să facem binele cum îl înțelegem; Domnia-voastră, care aparțineți unei familei ce a dat atâția membri cari au adus servicii reale țării, vă cade astăzi și cinstea și sarcina de a pune temelie la numeroase muzee ce ne lipsesc și în special *muzeului trecutului nostru*.

„Dacă în aripa stângă a acestui palat am adunat obiectele ce privesc trecutul nostru de 18 secole; dacă am cules cu deosebire cele ce pot să arate fericita noastră dezvoltare de 40 de ani; dacă am căutat să pun în evidență pe toți acei ce au contribuit la mărirea neamului, sau, au ajutat la Renașterea României moderne, cu alte cuvinte, dacă am căutat să sărbătorim în această parte trecutul nostru — în aripa dreaptă a clădirii am pus învățământul superior, sau mai bine zis, năzuințele noastre spre viitor, învățământul superior și special, care se prezintă, cum vedeți, într'un mod destul de mulțumitor și căruia să-i urăm din inimă o dezvoltare cât mai mare, pentru ca astfel să poată dà roadele fericite pe cari le așteptăm spre binele țării, conform de altfel și cu menirea sa. [1])

(Urmează) **Dr. C. I. Istrate**

1) Vezi: Amintiri despre jubileul de 40 ani de Domnie a M. S. Regelui Carol I. București 1906 pag. 273—275.

Fig. 3

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 3. Colecţiunea: Maria Istrati-Capsa. Hercul, în bronz, cu extremităţile rupte, 'nalt de 14 ctm., găsit la Romula (Reşca), în Romanaţi. Din obiectele cumpărate la 5 Decembre 1905, de la d. Tzupagu din Craiova.

Fig. 4. Aceeaşi colecţiune. Dama romană, în bronz, 'naltă de 15 ctm. găsită la Romula. Din colecţia Tzupagu.

Fig. 5. Idem. Venus, în bronz, găsită la Romula, 'naltă de 17 ctm. Aceeaşi provenienţă.

Pastel

e uliți copiii se zbengue 'n joc,
Intartă zăvozii la sfadă,
Și casele toate, cu ochi luminoși,
Privesc prin ostrețe, să-i vadă.

Deasupra lor cerul e cald și senin,
A vară se 'ngână cocoșii,
Dar vântul pătrunde furiș prin livezi
Și scutură frunzele roșii...

Din codri coboară spre margini de sat
A nopții șoptită chemare,
Și-o tabără 'ntreagă de dropii se duc,
Plutind în amurgul din zare.

G. Tutoveanu.

Cântec de toamnă

Cu privirea 'nvăpăiată
Arde soarele'n apus,
Aruncând potop de flacări
Tot mai sus și tot mai sus.
Pe sub norii de aramă
Trece-un șir pribeag de grui
Și e toamnă... bate vântul,
Cade frunza de gutui.

La fântâna din poiană
Șede singur un păstor
Și din fluer zice-o doină,
Iar în doină pânge-un dor.
Din fântână apa 'ngână
Cu suspine doina lui
Și e toamnă... bate vântul,
Cade frunza de gutui...

Jale'n deal și jale'n vale,
Jale'n codru, jale'n crâng,
Toate stau cu jalea 'n suflet,
Toate-s triste, toate plâng,
Parc'aș vreà și eu cu ele
Ca să plâng,—de dorul cui?..
Și e toamnă... bate vântul,
Cade frunza de gutui...

V. G. Militaru.

Fig. 6.

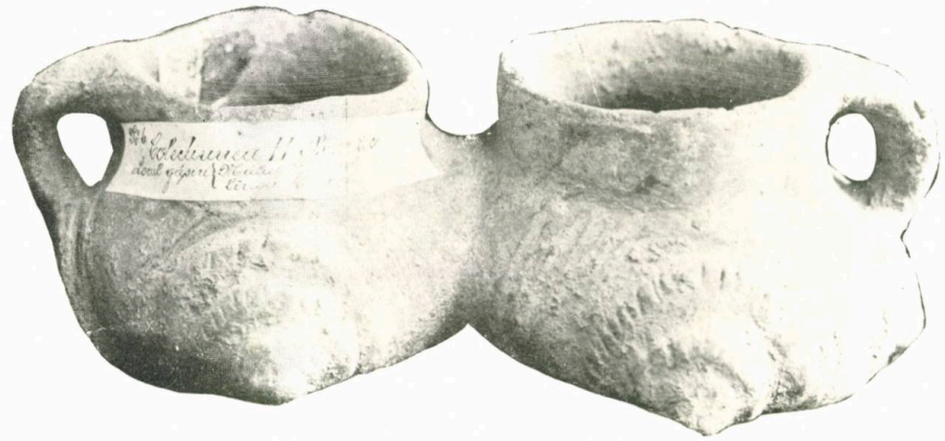

Fig. 7

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig 6 Colecţiunea : Maria Istrati-Capsa. Vas preistoric, cu 4 găuri laterale şi cu pătrăţele pe laturi.
Fig. 7 şi Fig. 8. Idem. Vase găsite în malul Dunării, judeţul Mehedinţi, de d. Hugo Mrajzek.
Fig. 9. Idem. Vas de pământ negru cu patru colţuri ascuţite. Candelă ?

Radul Şerban Basarab şi Matei Basarab.[1]

Schiţe genealogice.

(Cercetări istorice).

Din pomenicul din 1501, despre care am zis mai sus că se află la mănăstirea *Sf. Pavel* din muntele Athos, ne-a rămas să cercetăm pe „fraţii *Barbul*, *Pârvul*, *Danciul*, *Radul* şi *Neagoe*“ şi „încă şi ju„pânițele *Neguţa* şi *Neaga*, şi *Hrusana* şi *Velica*“.

Pe soţia jupânului *Barbul Craiovescul* a chemat-o *Negoslava*; aceasta este sigur. In „*Neguţa* şi *Neaga*“ trebuie să aflăm pe „*Negoslava*“. Una din ele cată să fie soţia lui *Barbu*. Care? Credem că este *Neaga*, fiindcă ei au scris la pomenic întâiu pe sora lor, fiind din sângele lor. Şi apoi, sora lor trebuia să fi fost mai tânără decât soţia fratelui cel mare *Barbul*; de aci diminutivul *Neguţa* întrebuinţat pentru ea, ca mai tânără.

Această *Neguţă* este mama lui *Neagoe Basarab*, după cum ne asigură d. profesor Iorga. Cât despre *Hrusana* şi *Velica*, care urmează după *Neaga*, ele nu pot fi decât soţiile lui *Pârvul* şi *Danciul*, fraţii cari vin după *Barbul*.

I. Barbul I-iu, Banul Craiovescul.

Pentru studiul ce urmează am admis *ordinea cronologică* a documentelor, fiindcă credem, că numai această ordine ne va pune mai bine în măsură să urmărim nu numai *filiaţiunea* personagiilor ci şi pe aceea a ideilor.

Născut pe la 1430 el este *boierit* odată cu fraţii lui *Pârvul* şi *Danciul* pe care îi şi aflăm în divanurile lui *Vlad Vodă Călugărul* şi chiar ale lui *Basarab* V. V. *Cel-tânăr* pe la 1480. La această dată, (23 Martie 6988=1480) printre divaniţi, se află şi un jupân *Barbul* fără a i se arăta boieria. Acest *Barbul* este cu siguranţă fratele mai mare al *Pârvului* şi al *Danciului*.

La 3 Septembrie 7000=1491, Vlad Călugărul zice[2]: „Să se strângă

1) A se vedea numărul din urmă.

2) Arhivele Stat. *M-rea Tismana*, I, pag. 76 bis şi Sect. ist. doc 2., orig. slav. pe piele.

„toţi în oraş în Tisména înaintea cinstiţilor *Bani* ai Domniei mele şi înaintea lui ju- «pân *Détco* şi jupân *Dédiul* şi jupân *Diicul* şi jupân *Dragomir*, ca să poruncească «tuturor oamenilor să se ferească de moşiile mănăstirii, de mori, de livezi, etc. Hrisovul este dat din Bucureşti şi dacă *Barbul* era cu adevărat *Mare ban al Craiovei*, atunci se explică lipsa *Marelui Ban* din capul divanului în care se află atât *Pârvul* ca Vel Vornic cât şi *Danciul* ca Vel Comis şi poate şi *Neagoe* şi *Radul* ca Postelnici, toţi fraţi cu *Barbul*,

Dar dacă la data aceea *Barbul* nu este numit *direct*, avem un alt hrisov dela *1 Aprilie 7000=1492* în care ni se spune că *Barbul* **a slujit** Domniei mele. *A slujit*, în trecut adică, mai înainte de data hrisovului.

Ori şi cum ar fi, la 1 Aprilie 1492 *Barbul* este **Ban**: „dă domnia mea [1]) „zice *Vlad V. V.*, prea cinstitului stăpânitor şi drept credinciosului, carele *au slujit* „Domniei mele, jupânului *Barbul Banul* şi jupân *Pârvul Vornicul* şi jupân *Danciului* „*Vornicului* (?) celui mare şi feciorilor lor, ca să le fie lor *Potelul* etc".

La 16 Martie 7002=1494, Vlad Voevod „a văzut cu mare umilinţă, „cu câtă iubire de nevoinţă s'au nevoit bunii noştrii şi credincioşii şi prea cinstiţii „*Barbul Craiovescul* cu fraţii lui jupân *Pârvul* şi *Danciul* şi *Radul* (se atrage a- „tenţiunea că *Negoiţă* nu este pomenit) şi au *ridicat din temelie* întru tot cinstită „mânăstirea Bistriţa [2])".

Din cele ce preced am putea deduce că întemeietorul *Marei Bănii* dela Craiova fu *Vlad Vodă Călugărul* îndată cu urcarea lui pe tronul „părintesc" şi că primul *Mare Ban* a fost jupân *Barbul*, boer din neamul *Basarabilor*.

Pe jupân *Barbul Craiovescul* îl aflăm în fiecare an, de sub domnia lui *Vlad Călugărul*, în activitate de serviciu, şi tot ca *Vel Ban* el îşi continuă activitatea sub urmaşii lui Vlad, sub *Radu-Cel-Mare* şi sub *Mihnea Cel-Rău* la 6 Iulie [3]) 7016=1508; iar la 10 Septembrie 7017=1508 Mihnea V. V. dă la „ai noştri buni credincioşi şi prea cinstiţi stăpânitori jupân *Barbul Ba- „nul Craiovescul* cu fraţii lui *Pârvul Vel Vornic* şi jupân *Danciul Vel Armaş* şi „jupân *Radul Postelnicul* (Negoiţă lipsă) etc. care au ridicat din temelie sf. şi dum- „nezeesca mânăstire *Bistriţa*", căreia Domnul îi întăreşte stăpânirea peste zestrea ce i-au dat-o fraţii Craioveşti [4]) etc.

Il mai aflăm în divanul din 19 Iulie 7017=1509; dar la 5 Decembrie 1509, sub *Mircea Vodă*, feciorul Mihnei, nu figurează nici un Craiovesc. Ei reapar iarăş sub domnia lui *Vlad*, feciorul lui *Vlad Călugărul*, şi, prin urmare, fratele lui *Radu-Cel-Mare*.

Printr'un zapis de danie, din 16 August 7014=1506, fraţii Craioveşti zic: „cei ce ne aflăm între cei vii jupân *Barbul Banul*, şi jupân *Pârvul* Vornicul şi „jupân *Danciul* Comisul şi jupân *Radul* Postel, (Negoiţă lipseşte) care suntem fraţi, ne-am sfătuit etc". (*Bistriţa*, condica II, pag. 4 şi Secţiunea istorică pach. 32, doc. 1 orig. pe piele, pecete aplicată cu inel, căzută).

Sub domnia lui *Vlad* (Vlăduţă) 1510=1512 fraţii *Bărbul* şi *Pârvul* sunt, în divan, câte odată împreunaţi şi fără boierie alta decât numele *„Craioveşti"*; de pildă: „jupân *Barbul şi Pârvul Craioveşti"*.

Deja la 22 Aprilie 7019=1511 jupân *Pârvul* este calificat *„Fost"* Mare Vornic, ceea ce însemnează o retragere din funcţiune iar, locul lui în divan

---

1) Arhivele Stat. *M-rea Bistriţa*, III, pag. 42.
2) Arhivele Statului *M-rea Bistriţa*, I, pag. 1 şi 260. Sect. ist. pach 1, doc. 1.
3) Arhivele Statului *M-rea Govora* I, pag. 215 şi II, pag. 53.
4) Arhivele Statului *M-rea Bistriţa* I, pag. 10 şi Secţiunea istorică pach. 23, doc. 2.

îl ia jupân *Bogdan* ca Vel Vornic alături de *Barbul Banul* care 'şi continuă serviciul mai departe.

Vom vedea că *Pârvul Vornicul* se va stinge în curând.

De şi destul de înaintat în vârstă *Barbul Banul* nu'şi întrerupe activitatea de serviciu, sub *Vlăduţă Voevod* decât la 27 Decembrie 7020= 1511 când îl aflăm înlocuit [1]) prin jupân *Détco Vel Ban* (fără calificativul „Craiovesc"). Dar acest *Vel Ban Dètco* nu este în capul divanului, cap pe care îl ocupă acum jupân *Bogdan* Vel Vornic, ca mai bătrân, şi poate ca *„boier din casa Domniei mele"* (era cumnatul Domnului) şi după el vine *Danciul* ca *Vel Pârcălab*, iarăşi ca mai bătrân (al treilea frate craiovesc) este şi el înaintea lui *Détco Vel Ban*.

Absenţa sau retragerea *Barbului* şi a fratelui său *Pârvul*, poate fi motivată de vre-o boală a lui *Pârvul*, boală care îi aduse desnodământul din 1512.

La 27 Iulie 7020=1512, *Barbul Banul* iar se află în capul Divanului [2]) chiar şi înaintea jupânului *Calotă* Marele Vornic un *„boier din casa Domnii mele"* (ţinea pe *Neacşa* fata *Vladului* V. V. *Călugărul)*. Aceste explicări le dădurăm aci spre a înlătura obiecţiunea care s'ar putea face spunând că *Barbul Banul* acesta nu mai este cel *bătrân*. Dacă ar fi fost vre-unul dintre nepoţi, apoi cu toată calitatea lor de *Bani*, fiind dată vârsta, ei ar fi ocupat acelaş loc ca şi jupân *Détco* despre care vorbirăm mai sus. In orice caz *Banul Barbul* „bătrânul" nu se sfârşeşte la 1510 cum a zis răposatul învăţat B. P. Hasdău, căci el este până la 14 Iulie 7022=1514 continu în Divan [3]) iar în acest an, 7022, aflăm pe un nepot al său, pe *Preda*, ca Mare Ban al Craiovei [4]). Din nou dăm peste [5]) jupân *Barbul* la 11 Ianuarie 7023= =1515 şi, în fine, la 3 Iulie 7025=1517 se pun bine punctele pe *i*: „şi au „venit *Banul Barbul* **bătrânul** şi au zis înaintea Domnii mele că au miluit dânsul cu „acea moşie pe *Pătrul Văcărescul*, pentru că au ajuns cu credincioasă şi dreaptă „slujbă şi cu vărsarea sângelui etc." Şi în Divan boierii încep cu: jupân *Barbul bătrânul* Ban [6]) scriindu-se chiar cuvântul *bătrânul*. De altfel ceilalţi *„Barbul"*, feciori din nepoţi, erau mai tineri, faţă de boierii din Divan, ca să se poată pretinde că unul din ei, şi nu *bătrânul*, ar fi figurat în Divan. Ba, ce este mai mult, ispravnicul hrisovului este jupân *Preda* şi alt boier cu acest nume nu am aflat atunci decât pe viitorul *Preda Banul Craiovescul*.

In ultimul Divan în care mai întâlnim pe fondatorul Bistriţei este în cel de 10 Ianuarie 1520 când *Barbul Banul* adaogă jumătate din satul *Celeiu* sf. mânăstiri *Bistriţa*, [7]).

La 10 Aprilie 7028=1520 aflăm că jupăniţa **Banului** anume *Negoslava*, dăruieşte sf. mânăstiri Bistriţa nişte ţigani etc. In Divan, în frunte, este jupân *Preda Vel Ban Craiovescul (M-rea Bistriţa*, Cond. No. 1. pag. 11).

Deci, *Barbul Bătrânul Craiovescul* a trecut în lumea celor drepţi, după o viaţă de aproape 90 de ani.

---

1) Arhivele Statului *M-rea Dealul*, I, pag. 7.
2) Arhivele Statului *M-rea Tismana*, II, pag. 169 bis.
3) Arhivele Statului *M-rea Cozia*, I, pag. 173 bis.
4) N. Iorga, *Studii şi documente*, V, pag. 473.
5) Arhivele Statului *Episcopia Argeş*, pag. 276.
6) Arhivele Statului *M-rea Bucovăţul*, pag. 97.
7) Arhivele Statului Secţ. ist. *M-rea Bistriţa*, pach. 52, doc. 1, orig. pe hârtie.

S'a zis că *Barbul Banul Craiovescul*, ctitorul Bistriței, s'ar fi călugărit sub numele de *Pahomie*. Când va fi luat el haina de lumină, cinul îngeresc? Poate în ultimele zile ale vieței sale. In acest caz el trebuie să se fi aflat *bolnav în casă*, iar *tabloul* care îl reprezintă plecând la călugărie condus de nepoții și strănepoții lui ar putea fi o închipuire postumă a vreunei legende relative la actul comis *in extremis*, poate; precum tot legendă alcătuită mai târziu, este și povestea Inscripțiunei Brâncoveanului păstrată acum sub turnul dela poarta mânăstirei, inscripțiune reprodusă în întregime de d. profesor Iorga,[1]) și din care rezultă că între *Mihnea Vodă-Cel-Rău* și între *Craioveşti* ar fi fost o vrăjmășiă atât de mare în cât „*Mihnea Vodă Dracea*“ își pusese în gând și silise cu tunuri și alte cinii *să șteargă* mănăstirea *Craioveștilor din fața pământului*.

Nu numai că *Craioveștii* se întâlnesc în mai toate divanurile lui *Mihnea Vodă*, dar nici *Vlad* Vodă, nici *Neagoe Basarab* în hrisoavele ce dau M-rii Bistrița pentru întărirea stăpânirei peste zestrea făcută de Craioveşti, nu pomenesc nici un cuvânt despre acea urgie[2]) a lui „*Dracea*“ căzută peste sf. locaș. Lucrul este cu neputință de admis.

Unii pretind că *Barbul* s'ar fi călugărit sub numele de *Pahomie* și s'ar fi înmormântat, la ctitoria lui din sf. munte, la mânăstirea Xenofon.

Cu jupâneasa *Negoslava* Barbul Banul a avut o fată *Ilinca*. Negoslava trăește la 1535, iar sora ei *Călina* a fost soția unui Rătesc din care se trage neamul Brătienilor.

II. Pârvul Marele Vornic.

Il aflăm în divanul lui *Basarab V. V.* la 23 Martie 6988=1480[3]) împreună cu un jupân *Barbul*.

Acest *Basarab* Voevod este numit în hrisoave: *Basarab-cel-tânăr*, feciorul lui *Basarab V. V.*

Sub *Vlad V. V. Călugărul*, la 6995, Pârvul este iarăși în Divan ca Vel Vornic[4]) și ocupă această importantă și de căpetenie funcțiune sub toți Domnii până la 1512 când moare și se înmormântează la mânăstirea *Snagovul*:

„A răposat robul lui Dumnezeu *Pârvul Marele Vornic* a toată Țara Româ-„nească și a părților de la Dunăre în anul 7020=1512 luna Iunie în 3(?) zile Sâm-„bătă, la ceasul al patrulea din zi; Veșnica lui pomnire. [5])

Cu soția lui *Hrusana*, sau alta, acest *Pârvu* avu mai mulți descen-

---

1) *Inscripțiune din Bisericele României*, fascicula 1-a pag. 194.

2) După moartea Radului Vodă era price între boieri pentru Domn pre cine ar pune; însă în cea de pre urmă au ridicat cu voia tuturor pre *Mihnea* feciorul *Dracii Armașul din Mănești*. Fiind foarte rău «s'au ridicat o seamă de boieri cu *Banul Barbul Craiovescul și cu frații lui* și cu alt neam al lui și au *pribegit* în țara turcească», unde reuși a măzăli pe *Mihnea* aducând în locu-i pe Vlad Vodă-cel-tânăr etc. (*Magaz.* ist., tom I-iu, pag. 112).

După spusele acestea, de sigur, se luă mai târziu Brâncoveannl de admise să se sape în piatră legenda *ștergerii din fața pământului a Mânăstirei Craioveștilor* despre care fapt nici un act contimporan nu pomenește nimic! Era predestinat *Mihnea-cel-***Rău** ca fecior **mai ales** al *Dracei*: «*Dracul nu face biserici*» mai degrabă le dărâmă!

3) Arh. stat. *M-rea Snagov*, I, pag. 1. In condică data este 6908, ceiace este evident greșit având în vedere boierii din Divan. Diiacul a scăpat din vedere *zecile* pe care le-am pus noi acum.

4) Arh. stat. *M-rea Mărgineni*, pag. 143 bis.

5) N. Iorga. „*Inscripțiuni din bisericile României* pag. 158. Ciclul solar fiind 20, zîntâiu de Iunie a fost Marți și, deci, Sâmbătă a fost în 5 iar nu în 3.

dinţi, despre care vom vorbi mai la vale. Această progenitură a fost pricina, care a dat *Craioveştilor* şi numele de *Pârvuleşti.*

Urmaşii mai mult sau mai puţin documentaţi ai *Marelui Vornic Pârvul* sunt: *Preda Banul, Pârvul Banu* şi o fată *Marga.*

III. Danciul Marele Vornic.

Este mai mult cunoscut sub boieria de *comis.* Il întâlnim la 1 Iunie 6991=1483 în divanul lui Vlad călugărul ca *Vel stolnic* [1]) şi în această boierie el continuă până la divanul din 6997 când îl aflăm ca *Comis* [2]).

La 15 August 7014=1506 este *Vel spătar* [3]); nu stete însă mult ca *spătar* căci la 1 Noembrie 7017=1508 îl vedem *Vel armaş* [4]), şi Vel *Pârcălab* iar la 24 Aprilie 7018=1510 *Vel Vornic* şi, în fine, *Pârvul şi Danciul biv Vornici* [5]) la 10 Ianuarie 7019=1511 dela care dată nu se mai vorbeşte nimic despre *Danciul* care trebuie să fi încetat din viaţă puţin după frate-său Pârvul Vornicul.

N'am aflat, din documentele ce posed, nici un urmaş al *Danciului*

IV. Radul Postelnicul.

A făcut parte din diferite divanuri împreună cu fraţii lui, însă documentele nu ne dau mai multe amănunte despre dânsul. Pare a se fi stins fără urmaşi.

V. Neagul sau Negoiţă Postelnicul.

In afară de poménicele în care figurează printre fraţii *Craioveşti* nu avem despre el de cât o singură mărturisire streină de familie şi anume hrisovul lui *Petru V. V. Şchiopul* din 23 Noembrie 7067=1558, relativ la *Balta-albă* dăruită de fraţii Craioveşti sf. mănăstiri Bistriţa.

Intre fraţii *Barbului Banul bătrânul* se află şi jup. Negoiţă. *(Mânăst. Bistriţa*, Cond. III, pag. 43).

VI. Neguţa.

Aflată pe poménicul Craioveştilor, trebuie să fie soţia lui *Basarab-cel-tânăr*, admisă şi de d. profesor *Iorga* cu multă dreptate. [6]) In adevăr, numai o *soră* a Craioveştilor poate fi mama lui *Neagoe Basarab* căci numai fiul ei, *Neagoe Basarab*, se potriveşte a fi când *nepot* când *văr* al *Craioveştilor* şi numai astfel s'ar puteà explicà *zăpăceala* cronicarilor, sau mai exact *zăpăceala* în care ne-au aruncat ei pe noi, ne punând bine punctele pe *i* sau ne fiind ei în măsură a vorbì desluşit. *Neagoe* era, în adevăr, şi *văr* şi *nepot*; dar *nepot* unui *Pârvu* şi *văr* altui *Pârvu.*

Cu documentele de care dispunem, noi nu putem demonstrà că *Neguţa*, sora Craioveştilor, este soţia lui *Basarab-cel-tânăr*, dar aceasta nu ne împiedecă à admite cele ce ne spune d. Iorga, spuse care par foarte probabile şi sigure.

---

1) Arh. stat. *M-rea Tismana*, I, pag. 76.
2) Id. *M-rea Mărgineni*, pag. 224 bis.
3) Id. *M-rea Radu-Vodă* I, pag. 642.
4) Id. *M-rea Tismana II*, pag. 167 bis. Sect. ist. pach 52, doc...
5) Id. *M-rea Tismana II*, pag. 169. Sect. ist. pach 58, doc 5.
6) *Inscripţiuni din Bisericele României* pag. 196.

Urmaşii lui Pârvul Marele Vornic.

I. Preda Banul.

La 7007=1498—9 Radu-cel-Mare dă un hrisov [1]) în divanul căruia figurează şi un boier anume *Preda Vornicul* care îl bănuim a fi nepotul *Barbului Craiovescul* şi fiul *Pârvului Vornicul.*

Acest *Preda Vornicul* nu este *mare Vornic* ca *Pârvu*, în cât bănuind că i s'ar fi zis „*Vornic*“ după boieria tătăne-său, a Pârvului, deaceea am făcut hipotesa şi legătura de rudenie.

Mai târziu însă, după moartea *Pârvului Vel Vornic*, aflăm pe *Preda Banul* în divanul lui *Neagoe* din 7022 când se fixează hotarele ţărei între *Ianoş* Craiul Ardealului şi între *Basarab V. V.* (Iorga, *Studii şi doc.* V. pag. 473). Il mai aflăm la 18 Iunie 7025=1517 alături de *Barbu Banul* Craiovescu bătrânul şi imediat după el, însă fără boieria *arătată*: jupân Barbu Banul Craiovescul i jup. *Preda*, i jup. *Hărvat* Vel logofăt etc.“ [2]); la 3 Iulie acelaşi an jup. *Preda* este ispravnic al hrisovului [3]). Apoi nu'l mai întâlnim de cât la 10 Aprilie 1520, după moartea *Barbului Banul bătrânul,* când îi ia locul în capul divanului [4]). De acum înainte *Preda* figurează ca *Vel Ban* Craiovesc în toate divanurile lui *Neagoe Basarab* nclusiv cel de la 4 Iulie 7029=1521 de la care dată nu'l mai întâlnim, căci după 10 zile, la 14 Iulie, divanul lui Neagoe Basarab [5]) nu mai are *Mare Ban* în fruntea lui şi această împrejurare ne îndeamnă a admite posibilitatea morţei lui *Preda Banul* în acest an.

N'am aflat nici un document, de cât doar indirect, care să ne dea indicaţiuni despre filiaţiunea lui *Preda Banul.* Dacă l'am pus între *Craioveştii Pârvuleşti* am fost îndemnaţi şi de consideraţiunea proprietăţilor stăpânite de Pârvuleşti şi care se văd stăpânite şi de feciorii lui *Preda Banul*, precum şi de afirmaţiunile d-lui profesor A. D. Xenopol.

II. Pârvul Banul Craiovescul.

Pare a fi fratele lui *Preda Banul.*

Din „*Documentele Slavo-Române*“ [6]) publicate de d. Şt. Nicolaescu aflăm că *Pârvul Banul* taie pe *Vladislav Voevod* la 1525.

„Şi după aceia, zice *Radu-cel-Viteaz* (de la Afumaţi), dau de ştire domnii „voastre (Braşovenilor) în privinţa acelui vrăjmaş ce s'au fost ridicat din Mehedinţi, „iar Domnia mea am trimes pe cinstitul diregător al Domnii mele, pe jupân *Pârvul „Banul* şi cu curtea Domnii mele de s'au bătut cu dânşii. Astfel a dat D-zeu de „am tăiat capul acelui vrăjmaş şi l'au fost dat la mâna Domnii mele şi întreaga lui „oaste de s'au fost făcut multă moarte asupra lor fără număr. Drept aceia am tri„mes Domnia mea pe jupân *Radu Postelnicul* ca să vă dea de ştire buna veste Dom„nii voastre.

In intervalul de timp de la 1521 la 1525 mai mulţi pretendenţi se luptă de a ocupa tronul; unii din ei reuşesc chiar a domni; cel mai noro-

1) Arhivele Statului. *M-rea Govora*, I, pag. 214.
2) Arh. stat. *Mitrop. Bucureşti*, II, pag. 314.
3) Arh. stat. *M-rea Bucovăţul*, pag. 97.
4) Arh. stat. *M-rea Bistriţa*, I, pag. 11. Sect. ist. pach. 1, doc. 4, pergament.
5) Arh. stat. Secţia istor. *M-rea Snagov* pach. 31, doc 1, Origin. pe piele.
6) pag. 38.

cos însă este *Radul dela Afumaţi* numit în hrisoave şi *Radul-cel-Viteaz* sau „*Radu care a pierit la Râmnic*".

La 1521 ţinea deci scaunul Domniei *Radul-cel-Viteaz* şi îl ţinea şi la 4 Aprilie 7031=1523 când aflăm în divan [1]) pe *Barbul Banul.* Dar la 11 Iulie 7031, după 3 luni, *Vladislav* V. V. este Domn şi Oblăduitor şi are în divanul [2]) său pe *Pârvul Vel Ban.*

Se vede însă că intervine ceva la mijloc, căci zice *Constantin* Căpitanul:

„După mazâlirea lui *Radu* (Bădica) Vodă luă domnia *Vladislav.* I'au ieşit „boierii înainte (*Mag. ist.* tom 1-iu p. 165) şi altă ţară după obiceiu, de i-s'a închinat. „Şi *Banul Pârvul de la Craiova* încă au venit cu oamenii lui de i s'au închinat. „Iară *Vladislav Vodă* vrând să puie alt *Ban* au zis să facă pe *Pârvul Banul*, Pos- „telnic mare, pentru ca să fie în toată vremea lângă dânsul, om de svat. Dar el n'a „poftit ci mâniindu-se de aceasta a fugit cu oamenii lui la Craiova şi peste scurtă „vreme s'au gătit la oaste şi au venit de s'au bătut cu *Vladislav* Vodă şi au biruit „pe Domn şi l'au gonit peste Dunăre".

La 12 Septembrie 7032=1523 Vladislav nu are în divan nici un *Craiovesc (Epis. Buzău. Sect. ist.*, pach 43, doc. 2 bis. orig. hârtie), dar la 23 Mai 7032=1524 jupân *Barbul Vel Ban al Craiovei* de şi se afla în divan, nu este însă în fruntea boierilor [3]). La 16 Iunie 7032 tot *Vladislav* ţine scaunul [4]) pe care este silit a-l părăsi fiind gonit de *Pârvul Banul* şi scăpă peste Dunăre spre a reveni iar, la 1525, cu boierii din Mehedinţi încercând să-şi reia „schiptrul".

La 8 Noembrie 7032=1523 *Radu de la Afumaţi* ţine şi el Domnia [5]) şi reuşind a goni pe *Vladislav* peste Dunăre, rămâne singur stăpânitor Ţărei căci nu mai întâlnim nici un hrisov dat de *Vladislav Voevod.*

De la 9 Februarie 7032=1524 Radu-cel-Viteaz domneşte singur [6]) şi are ca *Mare Ban al Craiovei* pe *Pârvul.* La 30 Maiu 7033=1525 iarăşi apare *Vladislav* dând hrisov mânăstirii *Tismana* [7]), dar în divanul său nu se află *Vel Ban* nici *Barbul* nici *Pârvul* cu care, bine înţeles stricase prietenia mai dinainte.

După tăierea capului lui *Vladislav*, cum s'a zis mai sus, Radu vodă domneşte singur şi are continuu în divan ca *Vel Ban* pe *Pârvul.*

La 14 Aprilie 7037=1529 încetează din viaţă Marele Ban *Pârvul Craiovescul* şi este înmormântat în mânăstirea Bistriţa:

„In luna lui Aprilie 14 a răposat robul lui Dumnezeu Pârvul Marele Ban al „Craiovei, în zilele blagocestivului Iω Moise Voevod, în anul 7037 (1529)". (N. Iorga *Inscripţiuni* etc. pag. 196).

Pârvul moare de *moarte bună* după cum probează următorul testament [8]):

„† In numele Tatălui şi al Fiului etc. etc. Iată eu robul lui Dumnezeu şi al „Domnului şi Mântuitorului nostru Ic. Xc., *Pârvul Banul Craiovei,* carele am fost „împreună cu voi cu toţi până în vrémé de acum, iar astăzi dar mi-au poruncit Dum- „nezeu şi m'au iubit dintre voi şi m'au despărţit dintr'această lume deşartă şi de la

1) Arh. stat. *Epis. Argeş*, pach. 17, doc 1, Orig. pe hârtie
2) Acad. Rom. Manuscris 2083, pag. 201.
3) Arh. stat. *M-rea Bistriţa*, III, pag 109.
4) „ „ *M-rea Tismana*, I, pag. 590.
5) „ „ *Mitrop. Buc.*, I, pag. 270 şi VIII, pag. 11. Sect. ist. pach. 34, doc. 1
6) Arh. stat. *Episc. Argeş.* Sect. ist. pach. 69 ter, doc. 1. Copie veche.
7) Arh. stat. *M-rea Tismana*, II, pag. 170. Sect ist., pach. 58. doc 9. Original slav.
8) Arhivele Stat. *M-rea Tismana*, I, pag. 536. Sect. ist. pach. 40, doc 2, orig. slav pe hârtie.

„voi. Drept aceasta *fraţilor* miei şi rudele şi prieteni în ştiinţă să vă fie şi tuturor „celor ce rămân, ca să fie din ceiace am agonisit eu, am rupt şi am dat sfântei Mă„năstiri *Arhimandriei Tisménii*, satul anume *Turcénii* toţi, să fie de hrană şi de în„tărire şi vecinică pomenire.

„Pentru aceasta fraţilor miei şi voi toţi, ştiind cum că aceste, sate îmi sunt „drepte de moştenire, pentru aceasta fără supărare, am lăsat sfintei mânăstiri. Iar „de se va sculà cineva din neamurile mele, sau dintr'alt neam etc. etc.“ să strice acest aşezământ, îi afurisește după formula obicinuită etc.

„Iată şi marturii am pus: *Barbul Détco* Vistier, şi *Hamza* Vistier, şi *Du„mitru* pârcălabul şi *Jitiian* stolnicul şi *Vlăsan* Vistierul şi *Şerban* clucerul şi *Ţura* „paharnicul şi *Prodan* medelnicerul şi *Peia* postelnicul, ca să fie neclătită. Şi am „scris eu *Radul* grămăticul *şi întru această zi au răposat* (Banul) la Piatra. Aprilie 14 lét 7037=1529“.

Pecetia aplicată a Banului.

Barbul al II-lea Craiovescul.

Moise Vodă, în zilele căruia încetează din vieaţă *Pârvul Banul*, este feciorul lui *Vladislav Voevod* căruia răposatul *Pârvul* îi tăiase capul, după cum văzurăm. Nu putem ştì cum se va fi operat împăcarea dintre *Moise* şi *Pârvul*, căci împăcare trebuià să se fi întâmplat la mijloc, din momentul ce feciorul *Pârvului Banul* ocupă demnitatea de *Mare Ban al Craiovei* sub scurta domnie a lui *Moise Vodă*, după cum ne probează următorul document greşit datat (din 25 Septembrie 7037=1528) avându-se în vedere documentul precedent, relativ la moartea *Pârvului Banul*, document a cărui *dată* este confirmată şi de piatra mormântului dela Bistriţa. Noi credem că adevărata dată este 25 Septembrie 7038=1529. Iată documentul: [1])

„Jupân *Barbul Vel Ban al Craiovei* scrie cartea lui sfintei mânăstiri Bis„triţa ca să-i fie stupina de la *Murgaşi* toată, cu toţi stupii şi să-i fie şi sălaşele de „ţigani etc. etc. Pentru că au fost miluit *răposat* **părintele nostru** *Pârvul Banul*, „aşijderea şi eu am miluit pe sfânta mânăstire cu aceşti ţigani etc.

„După aceia, după moartea noastră, *pre ori carele va voi şi va alége Dom„nul Dumnezeu a fi oblăduitoriu şi stăpânitori acestui loc, din fraţii noştri sau „din rudele noastre sau, după păcatele noastre, dintr'alt neam strein, îl rugăm „ca să înoiască şi să întărească mila* noastră, iar de se va ispiti a lua şi a călca“ etc. etc., urmează legătura cu blestem după formula obicinuită a *Domnilor* şi apoi termină Banul, întocmai ca şi în hrisoavele *domneşti*, prin: „iată şi mărturii am pus: jupân *Radul* Comisul, jup. *Peia* Portarul, i jup. *Stoica* „Stolnicul, i jup. *Nicola* Vornicul, i jup. *Preda* Stolnicul, i jup. *Spahiul* şi *Puşca„riul* pârcălăbul, şi *Stanislav* pârcălabul. Şi am scris eu *Bălaur* grămăticul“.

Partea finală a acestei cărţi arată prerogativele *Banilor din Craiova* şi ne îndreptăţeşte a bănuì că *Preda Banul* era un *Craiovesc* adevărat, şi frate *Pârvului*.

Este de observat că în toate divanurile lui *Moise Vodă* nu întâlnim pe *Barbul Banul*, dar lipsa lui se poate explicà, cum am zis, şi prin faptul că *Banii* nu se găsesc trecuţi în divanuri când ei se află reţinuţi la *scaunul* lor în Craiova.

Abia sosise de la Constantinopol *Vlad Vodă-înecatul*, feciorul lui *Vlăduţă*, când, „iată şi *Moise-Vodă* pogora din Ţara-Ungurească cu oaste pre apa „Oltului“. *Vlad* îi iese înainte „la sat la *Viişoară*. Acolo, vârtos dând războiu, au

1) Arhivele Statului. *Mânăstirea Bistriţa* III, pag. 384.

biruit *Vlad Vodă* pre *Moise Vodă* şi au şi pierit *Moise Vodă* şi *Banul Barbul de la Craiova*')". Lupta se întâmplă la August 1530, iar satul *Viişoara* îl credem, din consideraţiuni militare, a fi cel de pe dreapta Oltului, din judeţul Romanaţi.

Acest *Barbul Banul Craiovei* nu poate fi altul de cât feciorul *Pârvului Banul.* Istoricii ne spun că el erà *cumnatul* lui *Moise Vodă* şi astfel, împăcarea despre care am vorbit mai sus s'ar'puteà datora *cuscreniei.*

De altă parte, *Barbul* acesta, încetând din vieaţă în 1530, nu se poate confundà cu omonimul său *văr, Barbul* al III-lea, care se arată, vom vedeà, ca fiu al *Predei Banul* şi pe care îl aflăm în vieaţă după 1530.

Barbul al III-lea şi Drăghici, Craioveşti.

Pus la cale de cumnatul său, *Barbul Banul*, Moise Vodă răzbună uciderea rivalului tatălui său, „prinzând pre *Neagoe Vornicul* şi pre *Preda Po-*„*stelnicul* şi pre alţii cari au fost îndemnători de s'au ridicat asupra *Radului Vodă* „etc. şi pre toţi i-au omorât, făcându-se moarte pentru moarte". (Constantin Căpitanul).

Această procedare curioasă, a lui *Moise Vodă*, ridică în potrivă-i pe boieri, care fugind la Constantinopole izbutiră a-l scoate din domnie şi a aduce pe tron pe *Vlad Vodă* feciorul lui *Vlăduţă* Vodă cel care domnise la 1510.

Primul document ce avem dela *Vlad Vodă* este din 15 Octombrie 7038=1529 (*Mănăstirea Govora*, II, pag. 24 bis) dar şi *Moise Vodă* dă hrisovu [2]) la 31 Octombrie 7038=1529. De le 15 Iunie 1530 încolo *Vlad Vodă* este mântuit de rivalul său, care nu mai dă nici uă carte, nici un hrisov, fiind pribeag în Ţara Ardealului.

Sub domnia lui *Vlad* nu mai întâlnim în divanuri *Bani de Craiova* ci numai de *Jiu* şi aceşti *Bani* nu mai sunt în fruntea divanului, poate din cauza etăţei lor. *Bănia dela Jiu* se înfiinţează în anul 7039 şi primul *Vel Ban al Jiului* este jupân *Hamza.*

Cu toate acestea *Bănia Craiovei* nu fusese desfiinţată, căci la 7 August 7038=1530 jupân *Barbul Marele Ban al Craiovei* „scrim această carte [3]) „a mea sfintei mănăstiri Cozia ca să-i fie uă ocină ce se chiamă *Orlé* şi cu bălţile „cât ţine balta de la *Orlé*, care au fost date încă mai dinainte vreme de la răposaţii „părinţii noştri şi de la *unchii* şi de la *fraţii* noştrii ca să fie sfintei mânăstiri Cozia „de ajutor iar noao să ne fie de spăsenie sufletelor etc. etc.

„Drept aceia şi eu, cu al mieu pré iubit frate, jupân *Drăghici Postelnicul*, „dat-am această ocină sfintei mânăstiri ca să-i fie moşie ohabnică ei. Deci, pre carele „va alége Domnul Dumnezeu, după moartea noastră, a fi dregătoriu în locul nostru, „ori din neamul nostru, au din fraţii noştri, au, după păcatele noastre, dintr'altă parte, „dacă va cinsti şi va întări şi va drége şi va înoi această scrisoare a noastră, pre a-„cela Domnul Dumnezeu să-l cinstească şi să-l păzească pre el şi să aibă parte cu a-„postolii şi cu mucenicii şi cu dreptii; iar carele nu va cinsti şi nu va feri şi nu va „înnoi şi nu va întări ci va sparge şi va strica această scrisoare a noastră, pre acela „Domnul Dumnezeu să-l ucigă pre el şi să aibă parte cu *Iuda* şi cu *Ariia* şi cu cei-„l-alţi Iudei, şi să fie blestemat de 318 sfinţi părinţi de la Nicheia. Amin!

„Deci, iată şi mărturii: jupân *Vişan* Vornicul i jup. *Necula* Vornicul i jup. „*Stoica din Dobreşti* şi *Cazan* şi *Sperlan de la Hamarade* şi *Neagoe, Peiia* şi *Stan-*

1) *Magazin istoric*, tom I, pag. 167.
2) Arh. Stat. *Mitrop. Bucureşti*, I, pag. 270 şi VIII, pag. 11. *Secţ. ist.* pach. 34, doc 1. orig.
3) Arh. Stat. *M-rea Cozia*, I, pag. 107.

„*ciul Perşa* Stolnicul şi *Dieniş* i *Stănislav* Părcălabi. Şi eu *Şărban* diiac care am „scris".

Din cele ce preced rezultă că *Vlad* Vodă *înecatul* nu desfiinţă *Bănia Craiovei* [1]) de cât în cursul domniei lui pentru că, vom vedeà, acest *Barbul Banul,* al treilea de nume, s'a purtat cu vicleşug către Domnu. Cartea de mai sus ne întăreşte credinţa despre rudenia lui *Preda Banul* cu Craioveştii, căci moşia a fost în stăpânirea bătrânilor Craioveşti, *unchii* la care se referă jupân *Barbul Marele Ban* şi fratesău *Drăghici Postelnicul* în cartea lor către mănăstirea Cozia.

Aceşti doui fraţi sunt fiii lui *Preda Banul Craiovescul.* Ultimul document, ce avem înainte-ne, dat sub *Vlad V. V. cel-înecat,* este din 24 Iulie 7040[2])=1532. Tot din anul 7040 avem un document [3]), fără *lună şi zi,* iar în divan aflăm pe jupân *Hamza ca Vel Ban al Craiovei.* Această împrejurare ne arată că relaţiunile dintre *Vlad V. V.* şi jupân *Barbul Craiovescul* se rupseseră cu desăvârşire.

Lui *Vlad Vodă cel-înecat,* (în Dâmboviţă, la satul Popeşti, de la vale de Bucureşti) îi urmă în domnie *Vlad Vodă Vintilă* feciorul lui *Radu cel mare* şi fratele lui *Radu-cel-Viteaz,* al lui *Radul Călugărul* şi al lui *Mircea Ciobanul.*

In primele luni ale Domniei aflăm ca *Vel Ban al Craiovei* tot pe jupân *Hamza;* iar la 29 Decembrie 7041=1532 *Vlad Vintilă* într'un hrisov [4]) dat jupânului *Vlaicul Clucerul* ne spune: „şi iar să le fie (Vlai- „culuí şi fraţilor lui) în *Bărbăteşti* şi în *Brăneşti* partea *Barbului Banul* şi a fra- „telui său *Drăghici* toată, pentru că ei *le-au pierdut cu hiclenie de la Vlad V. V.* „iar boieriul Domniei mele, jupân *Vlaicul Clucerul,* le-au ajuns cu dreaptă şi credin- „cioasă slujbă de la Vlad V. V. Iar după aceia, aceste mai sus zise sate, bucate şi „ţigani s'au găsit şi cumpărate de jupân *Vlaicul Clucerul,* pentru că *Barbul Banul* „şi fratesău *Drăghici* au fost rămas datori *Eminului din Vidin* 40000 de aspri şi „*Eminului de la Rahova* 50.000 de aspri şi aceşti aspri au fost împărăteşti de pe la „vaduri din *sama* Tefterdarbaşii al împăratului, *Schinder-Celebi,* şi mare pâră au fost „avut răposatul *Vlad Voevod* de la Poartă pentru aceşti aspri şi au fost plătit Dom- „nia lui această datorie etc. etc".

Am zis că, în primele luni ale domniei lui *Vlad Vintilă* jupân *Hamza* poartă titulatura unui *Mare Ban Craiovesc;* această titulatură se schimbă în aceia de *Vel Ban al Jiului* în hrisovul [5]) de la 15 Aprilie 7041= 1533 şi rămâne astfel până la Noembrie şi poate şi Decembrie 7042=1533 când Hamza moare.

La 17 Martie 7042=1534 dispare *Hamza, Banul Jiului,* şi îi ia locul în divan jupân *Barbul Vel Ban al Craiovei;* în acel divan se mai află încă jupân *Vladul* şi jupân *Toma* dar numai ca *Bani.* Titulatura de *Ban al Jiului* nu este însă desfiinţată în mod oficial de oare ce la 27 Martie 7043=1535 jupân *Barbul* este *Vel Ban Jilcăi;* dar el ţine la vechia titulatură: astfel, jupân *Barbul* este, la 3 Aprilie [6]) 7042=1534, înscris în divan: „jupân *Barbul, fiul lui Preda, Vel Ban Craiovesc*", indicaţiune foarte precioasă căci deosibeşte cu precisiune pe *Barbul al II-lea,* feciorul lui *Pârvul Banul* de *Barbul al III-lea,* feciorul *Predei Banul.*

1) Poate şi din cauză că Craiova era proprietatea Craioveştilor.
2) Arhivele Statului. *M-rea Valé,* Secţ .ist. pach. 18, doc 1. orig.
3) Arhivele Statului. *M-rea Valé,* condica pag. 113.
4) Arhivele Statului. *M-rea Valé.* Secţia istorică, pach 16, doc 2. Original.
5) Arhivele Stat. *Epis. Argeş.* Secţ. ist. pach. 38, doc. 5. Orig.
6) Arhivele Stat. *M-rea Snagov.* Secţ. ist. pach. 4, doc..... Orig.

Până la Martie 7043=1535 jupân *Barbul* este arătat continuu ca *Vel Ban Craiovesc;* în această lună îl aflăm iar ca *Vel Ban al Jiului* spre a relua apoi titulatura de *Craiovesc.*

Jupân *Barbul* continuă serviciul sub urmaşul lui *Vlad Vintilă*, sub *Radul Călugărul* [1]), la 22 Iulie 7043=1535 dar el este înlocuit de către *Şerban Vel Ban al Craiovei* care, *Şerban,* era unchiul acestui *Barbu* prin alianţă [2]).

Cronicarul spune că pe *Vlad Vintilă Vodă* l'au ucis boierii Olteni.

Despre *Barbul al III* şi despre fratesău *Drăghici* cunoştinţele noastre se opresc aici.

* * *

Dând deslușiri [3]) despre un document (No. 54) din 17 Iunie 1679 d. profesor Iorga zice : „Pentru *sfârşitul Craioveştilor* şi acest *Barbu*, apoi Ban [4]), înrudit cu „Brâncovenii. V. *Doc. Cantacuzinilor* p. p. LVII—VIII".

Dorind să aflăm „sfârşitul Craioveştilor" ne-am grăbit a cercetà izvorul arătat, de unde reproducem : „*Matei Basarab* ce domnea atunci în Ţara „Românească *îşi recunoştea înrudirea* cu familia lui *Şerban* şi un document anterior „cu mult, domniei lui ne destăinueşte că averile *Basarabilor* din sângele lui *Neagoe* „se împărţise între văduva lui *Barbul Banul, bunica* Voevodului mort în 1620, şi „între ramura colaterală mai bogată şi mai norocoasă (Ilie Nicolescu în *Noua Re-* „*vistă română*, IV, pag, 358, nota 2) din Brâncoveni". Neamul, se adaogă în notă, „se stinse cu *Barbul Banul* ce pribegise sub *Mircea Ciobanul* şi care e cel ce se „constată sub Vintilă Vodă. (Vezi ediţiunea lui *Constantin Căpitanul* ce am dat, p. „53 nota 2 şi *Pretendenţii* p. 36 ; Hurmuzachi XI, p. p. III, IV, XXI)".

Din numeroasele documente ce avem înainte-ne, nu am putut aflà cine să fi fost soţia lui *Barbu al III-lea;* căci numai cu acest *Barbu*, şi fratesău *Drăghici*, cum observă foarte bine şi d-l Iorga, se sfârşeşte neamul *Craioveştilor*. Apoi *bunica Voivodului mort în 1620*, adică *bunica* lui *Radu Şerban Basarab*, este jupâneasa *Anca din Coiani*, şi ea nu a fost soţia ci vara *Barbului al II-lea* şi a *Barbului al III-lea*. Dacă d-l Niculescu dispune de documente care să lumineze cestiunea, credem că nu va întârzià să le dea în vileag.

Dacă ramurile *bărbăteşti* ale *Craioveştilor* par a se fi uscat, mai norocoasă a fost însă ramura *femeiască* căci din ea tot răsar rămurele, după cum vom vedeà în cele ce urmează :

Marga Craioveasca. Şerban Banul.

Intr'un document [5]) din 13 Iunie 1588, *Mihnea Voevod Turcitul* întăreşte bo- „ierului său *Nica biv. Vel Armaş* şi soţiei lui *Mariei* fica jupâniţei *Anca din Coiani*, „stăpânirea peste satul *Fântânélele* etc. fiindu-i bătrână şi dreaptă moşie şi de moş- „tenire jupânesei *Maria* cumpărată de răposatul *Ban Pârvul* încă de mai nainte vreme, „din vremea altor Domni bătrâni, ce au fost de mai naintea Domnii mele: dela *Vlad* „*Voevod Călugărul* şi fiul său *Radu V. V. cel bun* şi încă şi după aceştia, de la „*Vlad V. V. înecatul*. Şi iar l'a ajus jupân *Şerban Banul*, **cumnatul Pârvului Ba-** „**nul,** când a mers de a spânzurat pe *Drăghici* al lui *Danciu Gogoaşe* la Ţarigrad, „de oare ce s'a fost ridicat să vină ca Domn în Ţara-Românească etc. etc. Deci când

1) Arh. Stat. *M-rea Govora.* II, pag. 203. Secţ. ist. pach. 10, doc. 1. Orig.
2) Arh. Stat. *M-rea Glavacioc,* I, pag. 181.
3) *Studii şi documente,* V, pag. 684 ; documentul No. 54 de la pag. 304.
4) Acest *Barbu* a fost fratele lui *Matei Vodă*; el n'a fost *Ban.*
5) *Acad. Rom.* pach. XII./167. ap. Ştefan Nicolaescu *Docum. slavo-rom.* pag. 61.

„fu atuncea, mai sus scrisa jupâniţa *Anca*, fiica lui *Şerban Banul*, nepoata lui *Pârvul* „*Banul* şi fiul lor *Şerban Postelnicul*, ei au avut pără înaintea părintelui Domniei „mele Iω *Alesandru V. V.*, cu *Ivan Portarul* din sat. Şi aşa păra *Ivan* etc. etc.

Partea aceasta din documentul lui *Mihné Vodă* ne prezintă, pe lângă o importantă schiţă genealogică, nişte ştiinţe care ne permite a afirmà că *Preda Banul* şi *Pârvul Banul* au avut uă soră pe care a ţinut-o în căsătorie *Şerban Banul*. S'a numit ea *Marga*? Nu putem afirma. Dar zicându-i *Marga* demonstraţiunea noastră nu pierde nimic din faptul principal al *descendinţei*, ea este numai incompletă. Numele l-am citit undeva, dar am pierdut izvorul spre a-l cità aci după cuviinţă.

Pe această jupâniţă, *Marga Craioveasca*, o ia de soţie jupânul *Şerban* devenit în urmă *Vel Ban Craiovesc*.

Să ne ocupăm puţin de jupân *Şerban*.

Pe timpul lui Neagoe Basarab funcţiunea de *stolnic* a ocupat-o neîntrerupt jupân *Jitianu*. De acì încolo *Şerban* îi ia locul şi astfel îl întâlnim [1]) la 1522, şi sub domnia lui *Vladislav* feciorul lui *Vladislav* de şi, câte uă dată, îl înlocueşte [2]) *Vintilă* ori *Mané*, la 1524 şi la 1525. Sub *Radu-cel-viteaz* până la sfârşitul domniei, *Şerban* este tot mare Stolnic. Sub *Moise Vodă*, Stolnic mare este jupân *Badé* şi după el jupân *Vintilă*. Dela 15 Iunie [3]) 7038=1530, sub *Vlad* feciorul lui *Vlăduţă*, până la 18 Septembrie 1532 (7040) *Şerban* este *Vel Vornic* spre a devenì la această dată *biv. Vel Vornic* şi continuă în această calitate sub domnia lui *Vlad Vinilă* când iar este *Mare Vornic*, la 1534, trecând şi în divanul lui *Radul Călugărul* cu această demnitate, iar la 1 Septembrie 7043=1534 îl aflăm ca *Vel Ban al Craiovei* şi *Vel Ban de Jiu* ocupând demnitatea până la 7047=1539 când îl vedem în divanul dela 8 Ianuarie [4]) şi apoi nu îl mai întâlnim „căzând în disgraţie, ne spune d-l Ştefan Nicolaescu, pentru uă greşeală făcută „cu un oarecare *Bojiu* şi *Ivan*, faţă de *Radu Paisie*. La 15 Iunie 1543 *Şerban Banul* „este iar în disgraţie, acuzat fiind de rea viclenie faţă de Domn. Hrisovul care ne „păstrează această ştire este dat de *Radul Călugărul* spre a întări lui *Détco Vel* „*Armaş* şi soacrei sale *Néacşei* şi soţiei sale *Calé* stăpânirea peste mai multe sate şi „sălaşe de ţigani: *Şi iar să-i fie, zice Domnul, jupânului Détco Armaşul un sălaş* „*de ţigani din ţiganii* lui Şerban Banul, *că l-am miluit Domnia mea, pentru dreaptă* „*şi credincioasă slujbă cu care mi-a slujit Domnii mele, iar* Şerban Banul *cu rea* „*viclenie l'a pierdut că s'a ridicat peste capul Domnii mele.* „In acest timp îl aflăm „pe *Şerban Banul* pribegind împreună cu *Cârlig Orbul*". In privinţa lui *Cârlig Orbul* „să se vadă şi hrisovul [5]) din 22 Mai 7069=1561.

D-l Ştefan Nicolaescu ne spune [6]) că „între 1543 şi 1546 *Radu Vodă* se „împacă iar cu *Şerban*, probabil în urma spânzurării lui *Drăghici* al lui *Danciu Go-* „*goaşe* la Ţarigrad, căci la 30 Aprilie 1546 (7054) îl vedem figurând, într'un hrisov „*de al său*, printre martori, iarăşi ca *Mare Ban de Craiova* (Condica *Câmpulung*, „p. 266. Acad. Rom.)".

In adevăr, nu se poate zice că copiatorul *condicei* ar fi greşit la copiat de oarece un document *coajnic* se află în original la secţiunea istorică din Arhivele Statului şi el este exact *copiat*. Se întâmplă însă că *ulti-*

1) Arh. stat. *Episcopia Argeş* pach. 12, doc. 1.
2) Arh. stat. *M-rea Bistriţa*, III. pag. 109.
3) Arh. stat. *M-rea Govora*. Secţia ist. pach. 30 (netrebnice), doc....., original.
4) Arh. Stat. *M-rea Cozia*, I, pag. 134. Sect. ist. pach....., doc. 12 orig.
5) Arh. Stat. *M-rea Govora*, II, pag. 343.
6) *Documente Slavo-Române*, pag. 63.

mul hrisov de care dispunem noi şi care este dat de *Radul Călugărul*, poartă data de [1]) *16 Ianuarie 7053=1545*, iar *primul* hrisov dat de frate-său, *Mircea Vodă Ciobanul*, poartă data de 27 Mai 7053=1545 şi este urmat aproape de 9 hrisoave la diferite date până la 30 Aprilie 1546, încât credem că chiar diacul care a scris originalul din 30 Aprilie 1546 *a greşit şi cu el* a greşit şi copiatorul condicei.

Cine este *Şerban Banul*? Este el *Basarab* de origine pentruca şi odraslele lui să aibă dreptul a se pretinde descendenţi din Basarabi?

La 16 Aprilie 7085=1577 *Alexandru* V. V. feciorul *Mircii* V V. nepot *Mihnii* Voevod, dă hrisov [2]) „jupânului *Chirca Comisul* şi soţiei sale *Neacşa* să „le fie moşie în *Futeşti* toată partea *moşului* jupânesii *Nécşăi* dată ei de zestre de „fraţii ei *Şerban Banul* şi *Diicul Clucerul*

Chirca şi *Neacşa* au avut prigonire cu jupân *Ivaşco* Vel Vornicu (Golescul) şi cu jupân *Stoica Vel Postelnicul* (Văcărescul) dar jup. *Ivaşco* recunoscând că nu aveà dreptate s'a lăsat de judecată înainte de ziua înfăţişărei în divan, pe când jup. *Stoica* se prezintă înaintea divanului „şi aşa „pâră cum că a cumpărat *Vlăd Banul* moşia *Futeştii* partea jupâniţei *Neacşa în sa-„tul lui Détco* moşul jupânului *Chirca* (Rudeanul) şi al jupâniţei lui *Neacşa*, drept „7.000 aspri gata. Dar, într'aceasta, jupâniţa *Caplé din Periş*, maica *Vladului Banul*“ este chemată la Divan şi acolo ea declară că fiu-său *Vlad Banul* „el nu a „cumpărat partea jupâniţei *Neacşii* în satul lui *Détco* moşul jupânului *Chirca Comisul* şi al jupâniţei lui *Neacşii*. *Stoica Vel Postelnicul* pierde procesul: „rămâne „dă lège şi de judecată dinaintea Domnii mele şi din naintea cinstiţilor boierilor Di-„vanului Domnii mele“. etc. etc.

De acì rezultă că *Şerban Banul,* fratele *Neacşei*, a avut ca moş pe *Détco*. Dar cine i-a fost părinte? Un *Détco* care ar puteà fi moşul lui *Şerban Banul* se *potriveşte* a fi *Détco Stolnicul* de sub domnia lui *Radul-cel-Frumos* [3]), pe când *Détco Paharnicul* şi chiar *Détco Banul* de sub *Radul-cel-Mare* şi de sub următorii acestuia, nu ar puteà fi *moşi* ci, cel mult s'ar *potrivì* la vârstă cu necunoscutul părinte al lui *Şerban*. In această privinţă cercetările noastre se continuă.

Admiţând, pentru un moment, că *Détco Stolnicul* ar fi *Basarab*, neapărat, atunci şi *Şerban Banul* este Basarab.

Copii jupânului *Şerban Banul* şi ai jupâniţei lui *Marga*, sunt jupâniţa *Anca băneasa din Coiani* şi jupân *Marcea Postelnicul din Şitoia*. Aceasta *pare* a fi murit, după 1588, fără moştenitori.

Cât despre *băneasa Anca din Coiani*, numită câte uă dată şi *băneasa din Crăceani*, [4]) ea a purtat diferite ponoase din pricină că istoricii nu-i cunoşteau *bărbatul*. Azi însă, graţie neobositului cercetător d-l *Ştefan Nicolaescu*, aceste ponoase au dispărut: „In biblioteca mânăstirii bulgăreşti *Zo-„graful* din sfântul Munte Athos. ne spune [5]) d-l St. Nicolaescu, se păstrează, sub No „3, un frumos Tetraevangel slovenesc din 1563. Tetraevangelul e în octav, format mare „şi numără 254 de file. Pe ultima-i pagină poartă următoarea inscripţiune:

† Această carte numită sfânta Tetraevangelie au cumpărat-o jupânul *Neagoe Marele Ban al Craiovei* şi jupânésa lui *Anca* şi au închinat-o lă-

1). Arh. Stat. *M-rea Govora*, I, pag. 27 şi II, pag. 152.
2) Arh. Stat. *Mitrop. Bucureşti*, II, pag. 525 şi pach. 31, doc. 1 original.
3) Arh. Stat. *M-rea Cozia*, I, pag. 90 Secţia ist. pach. 14, doc. 1 orig. slav.
4) Arh. Stat. *M-rea Vieroş*, I, pag. 160.
5) *România Nouă*, I, No. 1, 1907, pagina 41.

caşului sfântului arhiereu şi făcătorul de minuni părintele nostru Nicolae, din *satul Coiani*, ca să slujéscă pentru sufletile lor şi pentru sufletile părinţilor lor şi ale copiilor lor la sfântul lăcaş. In zilele bine credinciosului şi de Christos iubitorului Domn al nostru. *Iω Petru Voevod şi Domn* fiul pré bunului Iω *Mircea Voevod*, în anul 7071 = 1563, luna Ghenarie a 11-a zi.

In primul divan în care întâlnim pe jupân *Neagoe* ca Mare Ban Craiovenesc, sub *Petru Vodă Şchiopul*, este cel din ziua de 21 Iulie [1]) 7068= 1560 şi continuă până la 31 Iulie 7070=1562 dela care dată (Mitr. Bucureşti, I, pag. 164) el nu mai figurează în divan decât tocmai la 7075 şi atunci ca *Biv. Vel Ban.*

Nimic nu ne îndreptăţeşte, până acum, să credem că *Neagoe Banul* de sub *Petru Vodă* s'ar puteà îndentificà cu *Neagoe* Vistierul de sub *Mircea Vodă Ciobanul* deşì s'ar puteà bănuì aşa ceva. Ori şi cum ar fi, originea lui *Neagoe Banul* ne rămâne necunoscută şi, prin urmare, nu putem nici afirmà nici tăgăduì urmaşilor lui calitatea de *Basarabi*, această calitate rămâne a se dovedì.

Cu *Neagoe Banul* jupâneasa *Anca* avu pe *Şerban Postelnicul din Coiani* şi pe jupâniţa *Maria din Coiani* căreia din eroare i s'au pus în spinare, ca şi mamei sale, ponoase şi i s'a atribuit maternitatea propriului său frate, *Şerban Postelnicul*, care, este adevărat, şi el a avut de soţie pe uă *Marie*, dar nu pe sorusa pe care o ţineà, după cum văzurăm [2]) dejà, *Nica Marele Armaş.*

La 7081 (1572,3). Alexandru Voevod feciorul Mircii Vod, nepot Mihnii Vod spune în hrisovul [3]) său că „au venit înaintea Domniei mele jupân *Şer-*„*ban Postelnicul* şi cu povaţa şi învăţătura mumei sale jupâniţa *Anca Băneasa din* „*Crăciani* de a dat satul *Bezdédul* dinaintea Domnii mele sfintei mânăstiri Vieroş“ etc. Iar după aceia, jup. *Şerban Postelnicul* au scris cartea Domnii mele de a „dat acest sat Bezdédul sfintei mânăstiri Vieroş“.

Acest *Şerban Postelnicul* pare a nu fi fost nici uă dată în Divanuri şi, prin urmare, *postelnicia“* lui servă numai a-l arătà ca fecior de boier şi nimic mai mult.

Mai târziu, sub Mihai Bravul, aflăm în divan încă din Iulie 1594, pe un jupân *Şerban Paharnic* alternând cu jupân *Manta Paharnicul*, până la 1595 în funcţiune,când *Şerban* rămâne singur *Mare Paharnic* al Eroului.

Acest *Paharnic* nu se poate confundà cu tatăsău *Postelnicul* fiindcă ştim că el ajunge chiar *Domn*, după Mihai Vodă, şi atunci îşi zice *Radu Şerban Basarab.*

Radu Şerban din Coiani aıe de soţie pe *Ilina ot Mărginéni* fata lui *Udrişte Vist. Mărgineanul*, feciorul lui *Drăghici Vornicul* ot Mărgineani.

Acesta este *Şerban Vodă* sau *Radu Şerban Basarab*, care domneşte dela 1601 la 1611 în ţara Românească, şi care se intitulează ca *nepot* al lui Neagoe Basarab V. V. El moare la 1620.

(Urmează) **General P. V. Năsturel·**

1) Arh. Stat. Mitr. Bucureşti, I, pag. 273.

2) Arh. Stat, *Episcopia Buzău.* III, pag. 590 bis se citeşte: la 16 Martie 7088=1580 Mihnea V. V. „dă lui jupân *Mitré Vel Vorn.* şi jupânesei lui *Neaga*, să le fie lor nişte ţigani care au fost de baştină ai *Ra-*„*dului Postelnicul*, şi ai jupânesii lui *Maria* **fata** *Bănesii dela Coiani.* etc“. De aci ar urmà că *Radu Postelnicul* este al doilea bărbat al *Marii dela Coiani* şi, cu toate acestea, *Nica Armaşul ot Coiani* trăià încă a 26 Iunie 1588. (Arh. stat, *M-rea Dealul*, I, pag. 8). Să fi fost divorţat?

3) Arh. Stat. *M-rea Vieroş*, I, pag. 160.

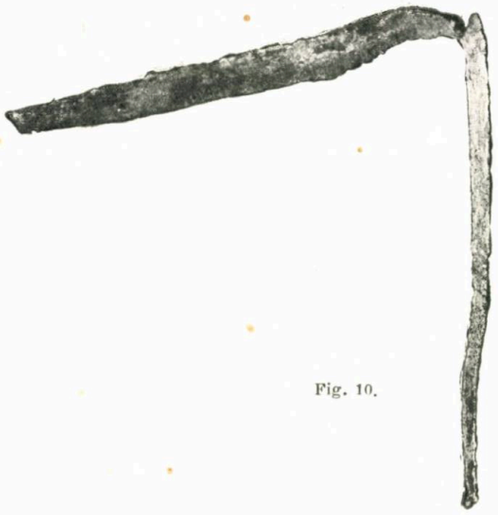

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig, 12.

Fig. 13.

Fig. 14

Fig. 10. Colecțiunea : Maria Istrati-Capsa. Lamă sabie întoarsă și ruptă.
Fig. 11 și 12. Idem. Lame de săbii frânte, găsite de d. Tzupagu la Gogoșița în Dolj
Fig. 13. Idem. Suliță încovoiată.
Fig. 14. Idem. Pintene cu craci drepți și bară de fer, cu cataramă și belciug în fer, găsit de d. Tzupagu la Borăscu în Gorj.

Scrisoare

Poetului X.

Îmi pare c'a trecut un veac
De când nu ți-am mai zis pe nume,
Și'mi pare că de-atunci, pe lume
N'am rost.

Răsare luna peste munți,
Mărind a nopților splendoare:
In ea văd fruntea'ți visătoare
Și plâng...

Ușor alunecă pe lac,
Prin ramuri aplecate-o barcă.
Din murmurul de valuri, par'că
Tu cânți.

Și pe cărări de codru des
Se luptă dorul să mă ducă,
Imi face semne o nălucă:
Ești tu.

O! nu'mi fugì mereu din drum,
O clipă stai de mine-aproape,
Ca, fericirea să mă'ngroape
De veci!.

1907. **Nyagara.**

Vremuri duse

Ca prin vis, bunică dragă,
Ca prin vis te văd și-acuma
Cu privirea mângăioasă
Și cu părul alb ca bruma.

Sub cel nuc din fața casii
Umbra'i lină, umbra'i deasă :
Arde soarele ca focul,
De căldură nu ne pasă.

Dintr'un caer alb de lână,
Firul tău se toarce leneș
Precum leneș curge basmul
Cu'mpăratul mândru, Peneș.

Eu te-ascult cu mintea dusă...
Am uitat și joc și școală.
«Ce frumos e basmul ăsta!»
Și târziu 'ți-adorm în poală.

Visuri blânde mă'mpresoară :
Ochii mei închiși sub gene
Văd cum sboară «feți-frumoșii»
Cu «Ilene-Cosânzene».

Iată «podul de aramă»,
Iată «podu cel de aur»
Și-ăl «viteaz cu negre plete»
Ce se bate c'un «balaur» ;

Iată «Smeul cel năprasnic
La mânie şi la ură
Lângă Zâna mai plăpândă
Ca o floare de răsură» ;

Iată «calu cel cu àripi»
Fără frâu, nebun, sălbatec,
Ce mănâncă dintr'o tavă
Numai «pară de jăratec» ....
. . . . . .
Unde eşti bunică dragă
Pe genuchi să mai mă tremuri
Şi să-mi spui poveşti frumoase,
Cum făceai în alte vremuri ?

Oh ! dar unde'i şi *copilul*
De-altă dată, să te-asculte,
Sub cel nuc din faţa casii
Tu să'i spui atât de multe ? !...

Lunca noastră

Între două dealuri 'nalte
Se răsfață lunca noastră,
Risipind parfumuri scumpe
Sub întinderea albastră.
Și-i frumoasă... și gătită'i
Numa'n flacără de maci
Și-o desmiardă toată vara
Cântecul de pitpalaci.

Și când stelele-s aprinse,
Din adâncul fără nori
Mângâios o ninge roua
Argintie, până'n zori.

Pe la cap îi trece chipeș
Un flăcău glumeț, bătrân,
Și-o sărută când e 'n toane,
Ba pe frunte, ba pe sân:
E Sabarul, care curge
Gureș, mândru și zglobiu
Și'i tot spune c'o iubește,
Și'i tot râde argintiu...

Pe călduri o adumbrește
Un zăvoi îngândurat
Și petrece lunca noastră
Ca o fată de împărat...

Dar când scapătă 'n de-sară
Şi apusul bate 'n maci
Cu potop fâşâi de pară,—
Schimbă'n purpură regală
Tot cuprinsul celei văi,
Că privind-o de departe
Parc'ar fi o colosală
Vatră, plină de văpăi.

1907. **Vasile G. Militaru.**

Sully-Prudhomme

O vent! souffle toujours dans les branches soyeuses
Du saule qui gémit sur les tombes pieuses,
Répète-moi souvent ton chant qui fait songer,
Et souvient toi des morts, vent rapide et léger.

Julie Hasdeu, *Bourgeons d'Avril,* Le Saule

ineri 24 August (6 Septembre) muria, în vila sa dela Châtenay, cel mai ilustru poet al Franciei contemporane. De șease ani de zile, o boală dureroasă — care-l depărtase de Paris — îi chinuià trupul neîncetat, dar îi lăsà puterea minții tot așa de măreață ca și în vremurile trecute. In sihăstria de acolo a scris el studiul său filosofic *la Vraie religion selon Pascal;* și tot la Châtenay, Sâmbătă 10 (23) Martie anul acesta, Academia, oamenii de litere și fruntașii cugetării franceze, sărbătoriră pe cel care a scris *les Vaines Tendresses, Stances et Poèmes, le Bonheur* și *Que sais-je?* — ...Dar a doua zi după moartea lui Sully-Prudhomme iată ce scrià Coppée:

„In acest moment îmi aduc aminte, cu adâncă tristeță, de acea sărbătoare intimă.

Erà la Châtenay, în casa în care Sully — ca să înlăture unele vizite nepoftite — se adăpostise de mai mulți ani, și unde a suferit atât de mult.

Ca să nu-l obosim prea tare, veniserăm foarte puțini. Dintre vechii tovarăși din vremea *Parnasului contemporan,* nu eram — de nu mă înșel — decât Mendès, Lafenestre, Cazalis și editorul Alphonse Lemerre. Câțiva poeți mai tineri și unii prieteni personali ai lui Sully ne însoțiau. Alcătuiam cu totul o mână de cel mult treizeci de oameni.

Bietul bolnav n'a putut nici să se ridice din jețul său ca să ne primiască. Figura lui — în tinerețe Sully erà de o frumusețe aleasă — păstrând, ca și până aci înfățișarea-i atât de dulce, erà—în dimineața aceea — prăpădită și buhăită de suferință și — vai! — nu semănà cu profilul gravat pe medalia pe care i-o aduceam.

Se prescurtă — pe cât fù posibil — ceremonia. D. Boutroux, eminentul filosof, și eu, citirăm micile noastre cuvântări. Lafenestre, care fù, pentru Sully, un tovarăș de apururi, recită un mișcător sonet. Iubitul poet ne ascultă, cu ochii umezi de lacrimi; îmbrățișă pe cei mai vechi prieteni, strânse mâna celorlalți vizitatori. Băurăm câte un pahar de champagne, și asta fù totul.

O mărturisesc, la întoarcere gânduri sinistre îmi străbătură mintea.

De sigur, ideea noastră de a sărbători pe un prieten care ne era prea scump şi pe un poet pe care îl admiram mult, era din cele mai bune; dar înaintea acestui biet om atât de slab, înaintea emoţiunii lui bolnăvicioase, omagiile astea aduse din inimi adânc mişcate, vorbele acestea aveau — în înfăţişarea lor — ceva funebru. Preà semănà totul că se petrece în jurul unui mormânt de curând săpat, în care se coborâse un cosciug.

Bietul Sully! Mi s'a părut că l-am făcut să fie de faţă — în ziua aceea — la un fel de repetiţie a înmormântării sale.

Şi n'avea să mai trăiască decât aşa de puţin!". [1])

...Şi în ziua înmormântării prietenului său, cel care mergeà, ca în vis, abătut, în biserica Madeleine, erà tot scriitorul rândurilor acestora, pe cari le sfârşià zicând:

„De altmintreli, de cât-va timp, eu nu mai scriu acì decât pagini cernite despre poeţii cari fură contemporanii şi tovarăşii întregei mele vieţi. Hérédia! Theuriet! Sully-Prudhomme!...

La urma urmelor, aşa e legea firii şi despre partea mea, eu mă simt plin de resemnare. Dar ori-cum, e întru cât-va melancolic a te gândì că numele cu care voiu iscăli acest articol va fi poate foarte curând titlul necrologiei închinate lui

François Coppée
din Academia franceză".

In mijlocul bisericii, sub palida lucire a făcliilor şi a luminilor presărate ca nişte stele sub bolta întunecoasă a templului; în cântece de orgă şi de voci maiestre; înconjurat de Cler, de Academie, de representanţii preşedintelui Republicei şi al Ministerului Instrucţiei publice, de nenumăraţi admiratori, corpul lui Sully-Prudhomme primì în ziua de Marţi 28 August (10 Septembre) ultima binecuvântare a Bisericii.

Se poate ca marele poet şi filosof să nu fi fost un catolic practicant, dar în orice caz el n'a fost nici odată un necredincios. Cei cari par a nu pricepe acest lucru, o fac sau din răutate sau fiind-că n'au citit operele celui despre care vorbesc. Fără să aibă intenţia de a polemizà cu atari personagii, şi tocmai cu ocazia sărbătoririi din Martie, d. Faguet publicà o privire generală asupra filosofiei colegului său. Terminând, reproduceà — aproape fără comentarii un pasagiu al lui Sully-Prudhomme în care cugetătorul poet îşi arătà plăcerea neasemuit de dulce pe care o simte în faţa Necunoscutului.

„Când aflu că azurul ceresc, contemplat de mine în chip extatic, e numai o stare a mea, pricinuită de o pulbere descompunând, la trecere, mişcarea ondulatorie a unui mediu material care nu poate fi cântărit de balanţă — simt mai întâiu o surprindere mâhnitoare pentru închipuirea mea... Dar bucuria care mă cuprinde în faţa unui cer dintr'o dimineaţă de Maiu, bucuria aceasta senină, nemărginită şi uşoară îşi are izvorul mult mai departe. Eu am primit o predispoziţie ca să o simt. Astă predispoziţie e contopirea unor nenumărate componente al căror sistem, constituind tot organismul meu fisic şi sufletesc, este cu desăvârşire complex. Sistemul acesta nu e opera mea, ci a *Necunoscutului*... Recunosc dară, în adâncul bucuriei mele, semnul unui principiu mai înalt de unde ea 'mi sosește, expresiunea foarte vagă — şi în acelaş timp atingându-şi ţelul — a nu ştiu ce, infinit, care mă chiamă. Bucuria aceasta îmi dă un fel de elan, ceva ca o desfăşurare de aripi; şi de sigur, eu mă împărtăşesc atunci cu avântul universal..." [2]).

Citaţia ilustrului critic francez e mai mult decât caracteristică şi ar

---

1) **François Coppée,** *Sully-Prudhomme,* «*Le Gaulois*» du Dimanche 8 Septembre 1907.

2) **E. Faguet,** La philosophie de Sully-Prudhomme, «*Les Annales politiques et littéraires*», XXVe année, No. 1239, 24 Mars 1907, p. 186.

putea să fie urmată de o completare — din alt punct de vedere: Sully-Prudhomme nu era pesimist.

„Pesimismul, zice el, este o filosofie desmințită de experiență, căci este un superlativ care nu răspunde exact realității. E de ajuns o floare ori un surâs ca să-l răstoarne. Urâtul și frumusețea, binele și răul se luptă în Univers, și apoi, însuși acesta e vădit în mișcare". [1])

In sfârșit iată cuvintele cele mai limpezi pe cari le putea spune un cugetător ca el, — supus frământărilor neîncetate ale minții, — vorbind despre materialism și spiritualism:

„In ce ne privește, înclinăm a crede că aceste două rânduri de fenomene sunt cu neputință de a fi reduse — unul la celalt —, întru cât ele sunt două chipuri deosebite ale existenței universale; dar socotim, că amândouă își găsesc în această ființă unică și comună — afară de care nu poate fi o legătură între lumi — temelia și principiul lor. Nu se poate zice că sufletul este ieșit din corp, dar că sufletul și corpul sau mai bine zis toate fenomenele morale și fisiologice la olaltă, pot să fie două manifestări ale substanței unice, în care — departe — se află acea lege cârmuitoare a legăturilor dintre ele. Dacă vei căuta această trăsătură de unire în sfera circumscrisă în care ele se înfățișează experienței din afară și din lăuntru, nu o vei găsi. Legătura comună a tutulor unităților pe cari le percepem, ale sufletului și ale corpului, și ale tutulor unităților pe cari le percepem, ale sufletului și ale corpului, și ale tutulor lucrurilor, este Ființa universală, este cel căruia i-am zice Dumnezeu, dacă această vorbă n'ar deșteptă în spirite atâtea idei felurite câte trepte de educație ale gândirii există". [2])

Firește că la un om care fugia de dogmatismul ori-cărei religiuni, asemenea sfieli de exprimare erau mai mult decât potrivite; dar din toate rezultă lămurit că Sully-Prudhomme nu era un necredincios.

A socoti însă că poetul care începuse a traduce pe Lucretius, a trăit într'un optimism desăvârșit și într'un extas lipsit de îndoieli — ar fi să facem o mare greșeală.

Dacă firea lui intimă îl îndemnà către un spiritualism desăvârșit, felul primelor lui studii — unite cu epoca în care le primise — îl împingeau spre căi opuse. Lupta a durat până la sfârșitul vieții, fără de a-l răpăci însă vre-odată pe drumurile materialismului ori ale ateismului. Opera lui în multe părți e dovada cea mai vie a chinuirii care 'i frământà mintea.

L'intelligence dit au cœur:
«Le monde n'a pas un bon père.
Vois, le mal est partout vainquer".
Le cœur dit: „Je crois et j'espère.

„Espère o ma sœur, crois un peu:
C'est à force d'aimer qu'on trouve;
Je suis immortel, je sens Dieu".
— L'intelligence lui dit „Prouve!" [3]).

Și de câte ori nu ar fi vroit să simtă că rugăciunea înălțată către Cel Veșnic e izvorâtă din adâncul inimii, și câtă durere când nesiguranța îl canonià.

---

1) **Sully-Prudhomme,** *La Vraie religion selon Pascal*, F. Alcan, 1905, Réflexions finales, p. 386.
2) Idem, *Poésies* (1878—1879), *Lucrèce; De la nature des choses*, A. Lemerre (l'éd. in 12) Préface, pag. LXXXI.
3) **Sully-Prudhomme,** *Poésies* (1865—1866), *Stances et Poèmes*, la Vie intérieure, „Intus".

Pourtant je veux prier, je suis trop solitaire.
Voici que j'ai posé mes deux genoux à terre:
Je vous attends, Seigneur; Seigneur êtes vous là? [1])

Dar tot Sully-Prudhomme era cel care nu credea nici chiar în stingerea privirii, a ochilor cari după moarte...

...se sont tournés quelque part
Vers ce qu'on nomme l'invisible...; [2])

și în versuri într'aripate cânta puterea sufletului:

J'ai dans mon cœur, j'ai sous mon front
Une âme invisible et présente:
Ceux qui doutent la chercheront;
Je la répand pour qu'on la sente. [3]).

Sufletul lui ales, mintea lui dreaptă și întreaga lui fire plină de o delicateță nespusă, îl făceau însă a suferi în fața nedreptăților, de pe acest pământ, pe care mișună atâtea răutăți și în care, mai presus de orice, stăpânitoare sunt între oameni, mai mult poate decât la alte înfățișări ale Naturii—: Grosolănia, invidia și puterea pumnului. Dreptate! murmura poetul—dreptate cânta el și respect pentru toți.

Non que j'ose espérer que le temps y ranime
La spectre évanoui de ma pensée infime;
Mais je sais que l'ebranlement
Qu'en battant pour le bien mon cœur ému fait naître,
Humble vibration du meuilleur de mon être,
Se propage éternellement [4]).

Poetul acesta — «poetul preferat de cei blânzi, de cei sfioși, de cei sensitivi, de cei delicați, de toți a căror inimă poate încă să moară de rana ușoară pe care o face o lovitură de evantaliu" [5]), le „délicat Sully qui fit les *Solitudes*" [6]), trăia cu resemnarea unui stoic, privind însă neîncetat în juru-i și plângând încet, ca un cântec în surdină, nestatornicia și tristețea din lumea asta:

Ici-bas tous les lilas meurent
Tous les chants des oiseaux sont courts;
Je rêve aux étés qui demeurent
Toujours...

El este autorul vestitei poeme *La vase brisé* [7]), care l-a făcut mai ntâiu cunoscut și care e știută azi de ori-cine. Desamăgiri din tinerețe i-au sfărâmat fericirea pe care o visase și pe care atât de frumos a cântat-o așa cum—poate—nimeni până acum n'a zugrăvit-o mai delicat și mai gingaș:

S'asseoir tous deux au bord d'un flot qui passe,
Le voir passer;
Tous deux, s'il glisse un nuage en l'espace
Le voir glisser;

---

1) **Sully-Prudhomme,** *Poésies* (1866—1772); *Les Épreuves,* Doute, „La Prière".
2) **Sully-Prudhomme,** *Stances et Poèmes,* la Vie intérieure, „les Yeux".
3) **Sully-Prudhomme,** *Stances et Poèmes,* la Vie intérieure, „L'Âme".
4) **Sully-Prudhomme,** *Poésies* (1878—1879), *Justice,* 9e veille: La Dignité. La Justice.
5) „*Le Gaulois*" du Merc. 11 Septembre 1907: **G. Drouilly,** *Sully-Prudhomme inédit.*
6) **Paul Bourget,** *Poésies,* (1872 — 1876), A. Lemerre, Au bord de la mer, „Aprés une lecture de Sully-Prudhomme".
7) *Stances et Poèmes,* la Vie intérieure.

A l'horizon, s'il fume un toit de chaume,
Le voir fumer;
Aux alentours si quelque fleur embaume
S'en embaumer;
Si quelque fruit, où les abeilles goûtent
Tente, y goûter:
Si quelque oiseau. dans les bois qui l'écoutent,
Chante, écouter... [1])

Sully-Prudhomme a cântat simţimintele cele mai ascunse, cele mai curate. El a zis:

La meilleur moment des amours
N'est pas quand on a dit: «Je t'aime»
Il est dans le silence même
A demi rompu tous les jours,[2]).

Poet al întregii firi, Prudhomme s'a înduioşat de singurătatea stelelor[3]), a fost pictorul şi rapsodul care a cântat maiestatea şi albeţa fără de pată a lebedei[4]); durerea de a vedea că nimic din trecut numai poate reînvia[5]); „fericirea“ [6]) — poemă care „este o dramă de o melancolie adâncă“[7]); arta[8]) după care mintea lui alerga veşnic tânguindu-se de imperfecţia ei[9]); şi tot ce un suflet putea să facă a răsuna în lumea de aici, pentru frumos şi pentru bine, a vibrat pe lira lui Sully-Prudhomme.

Poet de o simţire adâncă, neîntrecută, el a îngrijit cu artă forma versurilor sale, şi studiile, învăţăturile ori discuţiile din al său Testament poétique sunt dovada celui mai fin gust şi a celei mai desăvârşite priceperi a rostului unei versificaţii. Ca un noroc de care Prudhomme nu poate fi decât adânc mulţumit, Auguste Dorchain, scriind *l'Art des Vers* nu făcea decât a urma direcţia marelui său prieten. Pentru cei cari socot că artistul poetul, alcătueşte operile sale dintr'o singură atingere a unei adieri de inspiraţie, Sully-Prudhomme scria următoarele prietenului său Mounet-Sully, vestitul tragedian dela Comedia Franceză, vorbind tocmai despre *le Vase brisé*, acea minunată mică poemă, care pare scrisă dintr'un singur condeiu, fără nici o urmă de îndreptare, de potrivire, de rotunjire:

„Eu n'am împrovizat-o: foaia pe care am scris-o era acoperită de ştersături, şi cu toate astea nu e poate nici una care să'mi fi fost suggerată de un simţimânt mai trist: dar tocmai sinceritatea tristeţei mele mă silea să fac neîncetate îndreptări pentru ca să ajung la expresiunea cea exactă: greutatea de a întâlni cuvântul cel mai potrivit mă făcea să simt cele mai mici nuanţe cari deosibesc termenii şi prin urmare caracterele intime ale mâhnirii care mă îndurera„ [10]).

Mare lecţiune pentru toţi poeţii mari şi mici; frumoasă analiză psihologică, şi cea mai dreaptă completare şi — în acelaş timp interpretare — a ziselor lui Boileau:

---

1) **Sully-Prudhomme,** *Poésies,* (1872—1878), *Les Vaines Tendresses,* „Au bord de l'eau“.
2) **Sully-Prudhomme,** *Stances et Poèmes,* Jeunes Filles.
3) *Poésies* (1866—1872) *Les Solitudes,* „La Voie lactée“.
4) Ibidem, „Le cygne“.
5) Ibidem, *Stances et Poèmes,* Mélanges, „Le Passé“.
6) *Le Bonheur,* Poésies (1879—1888).
7) **Jules Lemaître,** *Les Comtemporains,* IV-e série, Paris, Société franc. d'imprimerie et de librairie 16-e éd., 1902, *Sully-Prudhomme,* „Le Bonheure“, pag. 199.
8) **Sully-Prudhomme,** *Stances et Poèmes,* Poèmes, „l'Art“, „Les voluptés“.
9) Ibidem, „Au lecteur“.
10) Ibidem, *Prose, Testament poétique,* A. Lemerre, in 8°, 1904, Introduction, p. 29.

Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage ;
Polissez-le sans cesse et le repolissez ;
Ajoutez quelquefois et souvent effacez [1]).

Cercetării ştiinţifice a celorlalte arte în afară de poezie, fu datorită lucrarea pe care o publică sub titlul: *L'Expression dans les Beux-Arts* [2])

* * *

Sully-Prudhomme a spus cuvinte de mare laudă pentru neamul nostru, vorbind despre poemele Juliei Hasdeu. Intr'o scrisoare adresată, la 22 Maiu 1889, domnului Louis Léger,—cunoscutul slavist, profesor la Collège de France,—marele poet, după ce arătà—în linii cari erau în acelaş timp ale unui psiholog şi ale unui stăpân al poeziei moderne,—în ce consistă adevărata inspiraţie, zicea:

„In fiecare limbă, se află—cum? nu ştiu—o muzică cu desăvârşire anumită, minunat potrivită cu expresia mişcărilor inimii şi care se organizează în chip spontan ca şi însăşi limba şi odată cu ea; poeţii sunt cei cari poartă în sine acest semn firesc unit în chip intim cu semnul convenţional printr'o legătură misterioasă. Domnişoara Hasdeu erà una din acele purtătoare. Talentul său poate fi comparat cu o floare încântătoare a cărei desvoltare a fost brusc întreruptă, dar în care botanismul recunoaşte toate caractere'e speciei celei mai rari. Tinerile Romance sunt înzestrate cu mari daruri, — cel puţin acela pe cari am putut să le cunosc în Francia prin convorbirile sau prin scrierile lor. Domnişoara Hasdeu a făcut, în ţara noastră, cea mai mare cinste patriei sale" [3]).

Un mare ziar francez spuneà—sunt câtevà zile—că unul din cei mai devotaţi secretari ai poetului, un profesor care ştià zece limbi, „mai învăţă două — r o m â n a şi suedeza — fiindcă îi se păru într'o zi că ar fi de folos pentru Sully-Prudhomme ca să le ştie..." [4])

Printr'o curioasă întâmplare—care face a fi notată—tatăl Julei Hasdeu, moare a doua zi după cel care scrisese *Ici-bas*.

(Autorul *Istoriei critice* e înmormântat înaintea lui Prudhomme).

Se pare că Românii—chiar cei aflători în Paris—nu şi-au adus aminte de marele poet francez, măcar din pricina simpatiei pe care ne-a arătat-o un om care n'a ştiut ce este vorba nesinceră. La Madeleine nu eram nici patru, şi nu au fost vre-un reprezentant oficial, de şi Sully-Prudhomme erà comandant al Coroanei României. Intre decoraţiile marelui om, a fost o mândrie, pentru noi, de a vedeà—în ziarele franceze—amintită măcar foarte mica distincţie şi atenţie ce i se dase—odinioară—de către ţara noastră.

Mulţimea—care puteà înţelege foarte puţin fineţea versurilor lui Sully-Prudhomme, [om care, nu trebue uitat, nu se amestecase niciodată în politică]—a fost simţitore la pierderea pe care o încercà lumea literară: Două mii de oameni erau pe piaţa Madeleinei, după soldaţii care au dat ultimele

---

1) *L'Art poétique*, Chant I-er.

2) *Prose* (1883), Application d'une théorie générale de l'expression à l'étude de l'artiste et des Beaux-Arts, A Lemerre, 1898, 420 pp. în 8°.

3) Cf. **Julie B. P. Hasdeu**, Œuvres posthumes *Chevalerie*, Hachette et Socec, 1890, Préface de *B. P. H.*, pp. VI—VII.

4) *„Le Figaro"* du Samedi 14 Septembre 1907, **Emile Berr,** La Vie de Paris, *Les Amis du Poéte*

onoruri. [1])—Artiștii, literații și toți oamenii de seamă ai societății franceze au fost de față. Academia, reprezentată în chip oficial prin Coppée, Hervieu, Masson, Lamy și Gaston Boissier, erà completată prin toți ceilalți membri care se găseau în Paris: Jules Lemaître, Vandal, marquis de Ségur, marquis Costa de Beauregard, Heury Haussaye, Jules Claretie și alții. Miniștri; mari demnitari ai Statului; vestiți artiști dela Comédie Franaçise—ca Truffier și De Féraudy; ziariști de frunte—contele de Nalèche, director la *Journal des Débats* erà printre cei d'intâi — ; clerici, militari, toți au adus ultimul lor omagiu lui Sully-Prudhomme, închinându-se înainte-i pentru cea din urmă dată.

...E mai mult respect, mai mare recunoștință, mai adâncă pietate față de cei morți—cel puțin astăzi—în alte țări, decât la noi. Chiar fără a fi fost vârât în atmosfera... distinsă a politicei—care face și desface pe oamenii *cei mari*—Sully Prudhomme a fost din inimă onorat — pentru ultima oară, înainte de a se odihnì în pământ—de toate clasele societății din țara în care a trăit.

A trecut ceasuri și zile multe până ce umil și îndepărtat admirator al geniului marelui mort, să pot zice:

Pour la première fois, ce soir, depuis que l'ombre
A fermé pour toujours, ô Poète, vos yeux,
J'ai rouvert tristement et d'un doigt plus pieux
Votre Livre éclatant que clot la page sombre. [2])

și să pot așterne pe hârtie aceste câteva rânduri cari pot fi îngăduite oricărui cititor al operilor lui Sully Prudhomme, din oricare țară ar fi el.

N. I. Apostolescu

Paris, Septembre 1907

---

1) „Abia patruzeci de inși după Alfred de Musset; două mii la înmormântarea lui Sully Prudhomme Nu se va mai zice că poeții sunt uitați.

Și Louis Legendre, din capătul treptelor, îmi arătà mulțimea care se vedeà grămădită după infanterie, după micile tunuri cenușii și după căștile cuirasierilor". **Jules Claretie,** La Vie à Paris, *La Mort d'un Poète*, Souvenirs de Sully-Prudhomme, „*Le Temps*" du Vendedri 13 Septembre 1907.

In realitate la moartea lui Musset n'au fost decât 27 de persoane [**Arsène Houssaye**, *Confessions*, cf. **Avrède Barine,** *Alfred de Musset*, 1893, p. 175; **Henri Lavedan,** *Le Saule*, «*Le Annales politiques littéraires*, 24-e année, no 1179, Dimanche 28 Janvier 1906] — adică ceva mai multe decât la îngroparea lui Hasdeu.

2) **Henri de Régnier,** *la Sandale ailée*, Dédicace.

Hippolyte Taine

Il m'a toujours semblé, que la meilleure façon de louer un homme, était de faire le récit exact de ses actions : les grands mots d'apparat sont une sorte de manteau pesant et doré qui cache la personne qu'on en affuble.

H. Taine.

I.

Ceei cari cred că preceptele filosofice, ne îmbărbătează mai presus de orce, în spinoasa luptă a vieţii, — se înşeală. Cu mult mai mult ne reconfortează descrierea peripeţiilor vieţei unui om mare, care a ştiut să lupte şi câte o dată să învingă, — fără ca cinstea lui să fi fost compromisă şi prestigiul înjosit.

Nu vom uitâ nici o dată puternica impresie ce ne-a produs citirea biografii lui *Spinoza*, făcută de către *Colerus*, un adversar al său, însă de bună credinţă.

Descrierea suferinţelor acestui mare filosof şi mai ales resemnarea cu cari dânsul le-a îndurat, îţi umple sufletul de milă şi îţi impune un nemărginit respect.

Cam aceiaşi impresie am avut, după ce am citit viaţa şi corespondenţa lui *Taine.* [1])

Cu un temperament bolnăvicios şi nemăsurat de simţitor, de un caracter integru şi ferm, stăpânit de nobila intenţiune de a lăsâ o urmă cât se poate mai adâncă despre existenţa lui în omenire, însă lipsit de mijloacele materiale, *Hippolyte Taine* avù de susţinut o luptă grea împotriva împrejurărilor şi mai ales a oamenilor, luptă din care moralmente a eşit învingător, dar trupeşte, zdrobit.

Incepând din anii tinereţei şi până la sfârşitul vieţei lui, dânsul nu scăpă nici un prilej, pentru a-şi exprimâ desgustul de oameni şi oboseala de vieaţă.

Incă din anul 1852, de atunci când deabia era în vârsta de 24 ani, el scrise unui prieten : „Cu cât trăeşti mai mult, cu atât îţi pierzi treptat-treptat din speranţe. Câte fericiri nu visăm la vârsta de 17 ani! Glorie, amor, avere. Astăzi nu mai pretind altceva, de cât să fiu liniştit". [2])

Iar după 12 ani, el scrise mamei sale: „Poimâine împlinesc 36 de ani. Partea sănătoasă şi puternică din viaţa mea a trecut. Cea de a doua, care va începe în curând, va fi un declin ; dar muncind, poate că voi săvârşi ceva, şi dacă puterile nu-mi vor lipsì, mai am în minte două sau trei idei, pe care doresc să le las în urma mea". [3])

1) *Revista Idealistă.* Ianuarie şi Februarie 1906.
2) H. Taine, *Correspondance.* I. pg. 241.
3) H. Taine,—*Corresp.* II. p. 294.

Şi tot astfel, mai târziu îl vedem regretând, că mintea nu-i mai funcţionează cu aceiaş uşurinţă ca mai nainte.

In anul 1873, el se plânge de acest lucru. «Mintea mea este ca un cuţit ros, ştirbit, care nu mai poate să tae şi să reteze dintr'o dată. Trebue să mă încerc de 15 sau 20 de ori, pentru ca să fac rău, ceeace mai înainte făceam bine dela întâia oară".[1])

Din acelaş an: «Veselia şi încrederea lipsesc temperamentului meu; am parcurs înalta colină a vieţii şi acum sunt la coborâş".[2])

Iar cu 10 luni înaintea morţii, dânsul a scris lui *Gaston Paris*: „La vârsta mea, restul vieţii este foarte scurt, şi în fiecare an puterile îmi scad din ce în ce".

In sfârşit, *Taine* muri în ziua de 5 Martie 1893. „Cinci luni de zile, lucid şi fără nici o iluzie asupra stării sale, asistând la propria lui distrugere organică, trecând prin stări de suferinţe trupeşti crude, însă suportate cu stoicism,—el aşteptă moartea cu rezemnare şi muri liniştit şi fără agonie "[3]).

Amicul său *E. Melchior de Vogüé* spunea, că cu două sau trei zile înainte de a muri, *Taine* a pronunţat câteva maxime greceşti, care păreau a fi dintr'acelea ale lui *Marcu Aureliu*.

Celebrul cugetător roman a fost cel mai favorit filosof al lui *Taine*. De *cugetările* lui nu se despărţea nici odată. „Am luat cu mine Evangelia mea, pe *Marcu Aureliu*. El este Evangelia noastră a tuturor cari am studiat şi aprofundat filosofia şi ştiinţele; el spune oamenilor care au o cultură ca a noastră, ceeace Iisus spunea poporului. Aşeazăţi-l la căpătâiu sau pe un colţ al mesei tale de lucru, şi citeşte în fiecare zi câte două-trei fraze; ele îţi vor da de gândit pentru o zi întreagă.... Niciodată nimeni n'a gândit şi n'a vorbit mai adevărat şi mai măreţ despre natură şi despre moarte. Iată testamentul suprem al întregei antichităţi, al unei lumi mai sănătoase decât a noastră.... Un bătrân de vârsta mea găseşte în ele, pe lângă farmecul desăvârşit, tocmai ultimul nutriment sufletesc de care simt nevoe".[4])

Taine îşi găsia refugiul în citirea *cugetărilor* lui *Marcu Aureliu* şi atunci sau mai cu seamă atunci, când se află într'un mediu social, care-l plictisia. Căci, după cum spunea dânsul, când te găseşti în asemenea împrejurări, cel mai bun lucru ce-ţi rămâne de făcut este «să taci şi să citeşti din când în când câte o pagină din *Marcu Aureliu*".[5])

Adevărul e, că ne-ar fi fost foarte greu să găsim nişte cugetări mai adânci şi mai pline de simţire, decât acelea ale lui *Marcu Aureliu*; dar în schimb, ele nu ne îmbărbătează de loc. Din potrivă, s'ar putea spune, că ne micşorează puterea de luptă.

Arătându-ne şi demonstrându-ne mereu vanitatea glorii şi a tutulor năzuinţelor noastre; ne paralizează voinţa şi ne înclină către neacţiune. Or şi ce luptă este condiţionată de oare cari iluzii. Odată ce ele au fost nimicite, găsim că lupta este de prisos şi urâtul ne coprinde.

Aceasta este partea cea rea a filosofii lui *Marcu Aureliu*. Insă ea are şi o parte—cea mai mare—bună. Ea ne măreşte puterea de rezistenţă la durere, ne învaţă să ne resemnăm, fără a fi laşi. Să suporţi—zice dânsul—relele pe care nu le poţi înlătura şi să nu socoteşti moartea ca un rău, ci mai mult ca o scăpare.

Putem spune, că filosofia lui *Marcu Aureliu* se poate rezumă în următoarele două principii: Să nu fim stăpâniţi de dorinţe zadarnice şi să rezistăm la durere.

Or şi cât ne-am stăpâni însă, nu putem să nu ne plângem de loc; dar putem ca, plângându-ne, să şi reacţionăm: unii într'un fel, alţii într'altul; fiecare, potrivit cu temperamentul său.

Lucrul acesta l'a făcut şi *Taine*. A luptat, însă totdeauna cu arme leale şi nici odată pe căi piezişe. In actele vieţii sale vom observă deseori disprețul şi resemnarea.

După ce apăru cel dintâiu volum din opera lui de căpetenie, *Originele Franţei contimporane*, mai mulţi amici ai săi, dintre cari mai cu seamă *Alex. Dumas*, îl îndemnară să se prezinte la Academie. El însă a ezitat, ne punând mare preţ pe

1) *Corresp.* III. pag. 230.
2) *Corresp.* IV. p. 351.
3) *Corresp.* IV. p. 196.
4) *Lettre à Em. Boutmy*, 9 septembre 1888 (*Corresp.* IV. pag. 274).
5) *Corresp.* IV. pag. 243-4.

aceasta. „Nu fac parte dintre cei cari găsesc viaţa nesuferită din cauza lipsei unui fotoliu academic şi cu cât înaintez mai mult, cu atât simt că aş jertfi toate satisfacţiile amorului propriu, pentru ca să dobândesc o idee mai mult or să dovedesc justeţea uneia pe care o am.“ [1])

După multe ezitări, se hotărâ în sfârşit să se prezinte pentru fotoliul rămas vacant prin moartea lui *Thiers*, la care se prezintă şi *Henri Martin*.

Se ştie care e obiceiul la Academia franceză. Candidatul la un fotoliu academic trebue mai întâiu, să facă o vizită prealabilă fiecărui academician.

Aceste vizite, pe care a trebuit să le facă şi *Taine*, l'au desgustat peste măsură. «Lipsa completă de conştiinţă literară şi morală, pe care o simt aici la fiecare vizită, mă scârbeşte atât de mult, în cât îmi pare că am venit să mă plimb printre mirosuri puturoase; sentimentul predomnitor de care sunt coprins, este desgustul şi simt nevoia să mă aflu iar în mijlocul cărţilor mele, care nu mint». [2])

Unele dintre aceste impresii ale lui *Taine* au fost îndreptăţite; căci doi dintre cei cari îi promiseseră votul, l-au minţit, nu s'au ţinut de cuvânt şi au votat pe *Henri Martin*, care a şi fost ales în ziua de 13 Iunie 1878.

Această neizbândă l'a făcut pe *Taine* să exclame, într'o scrisoare adresată lui *Alex. Dumas*, că „găseşte multă alinare în extremul dispreţ“, [3]) — exclamare ce se aseamănă cu cele ce a spus *Gambetta*, că «conştiinţa unui om de caracter simte o mare plăcere în dispreţul de oameni, plăcere atât de mare, încât îţi este de ajuns ca să te poată face să înduri totul, fără ca să-te dai răpus, numai şi numai ca ţinta să-ţi fie atinsă».

In urma noilor stăruinţe ale amicilor săi, cari i-au spus că va fi ales de bună seamă, fără ca să mai fie nevoie de noi vizite şi nici chiar de prezenţa sa la Paris, — *Taine* a primit să fie propus din nou şi a fost în sfârşit ales în ziua de 14 Noembrie 1878.

Dânsul nu lipsea niciodată dela şedinţele învăţatei adunări, unde se simţea foarte bine. „Academia franceză este un fel de club compus din oameni foarte feluriţi dar foarte politicoşi, cari convorbesc familiar şi pe picior de egalitate. Cestiunile politice şi religioase, atât de arzătoare, se răcesc în marea sală unde se lucrează dicţionarul. Fiecare nu dă pe faţă din sufletul său, decât părţile care sunt acceptabile pentru cel cu care vorbeşte, şi urbanitatea este la fel cu cea din secolul trecut». [4])

O constatare foarte regretabilă este aceea, că civilizaţia, or cât de înaintată ar fi, nu a putut face până acum să piară duşmănia dintre oameni; ea a schimbat numai formele sub care se manifestă şi mai cu seamă, sub care se ascunde. Se poate spune chiar, că duşmăniile dintre intelectuali sunt de multe ori cu mult mai mari, de cât acelea dintre oamenii de rând. Să fie oare din cauză că şi susceptibilităţile sunt mai mari? Ar fi şi aceasta o explicare, dar numai parţială.

Felul însă cum se manifestă, se deosibeşte de acela al oamenilor inculţi; el este cu mult mai *rafinat*. Insultele sunt înlocuite prin *mici înţepături*; iar calomniile grosolane, prin *insinuaţii perfide*.

Şi te întrebi adesea, pentruce toate aceste uri nesecate, pentruce toate aceste gelozii meschine? Cele mai multe dintre ele se reduc la simple cestiuni de amor propriu rănit.

Or şi cum ar fi însă, e foarte regretabil că se risipesc atâtea energii în lupte sterile, din care ţara în care se petrec nu profită nimic; iar cei cari se ceartă nu ajung la alt rezultat, de cât la acela de a-şi face sânge rău unii altora.

O personalitate marcantă care, ca foarte puţine de altfel, este însufleţită de dorinţa de a vedea progresând cât se poate mai repede ţara sa, se plângea cu drept cuvânt, că din cauza certelor dintre compatrioţii săi luminaţi, atât filologia cât şi istoria nu pot progresă aproape de loc.

Din nenorocire, cu toate că vedem unde este răul, nu ştim prin ce mijloace s'ar putea înlătură.

Sunt foarte mulţi oameni incorecţi, cari ţin filipice întregi în potriva incorec-

---

1) *Corresp.* IV. pag. 59.
2) *Corresp.* IV, pag. 66.
3) *Corresp.* IV, pag. 71.
4) *Corresp.* IV, pag. 105

titudinii; întocmai după cum multe femei depravate, crezând că-şi ascund depravarea, blamează mereu şi fără cruţare pe acelea, care în fond sunt la fel cu dânsele.

Dacă *Taine* n'ar fi fost un om de caracter, plângerile lui împotriva oamenilor ne-ar fi lăsat cu totul nepăsători; după cum nu ne impresionează de loc omul neonest, care mereu ne vorbeşte despre onestitate.

E. Melchior de Vogüé ne-a lăsat un admirabil portret al personalităţii morale a celebrului critic şi istoric francez.

«In ochii acestui bătrân care citise tot, şi aflase tot din cărţi, surprindeai câte odată privirea divină a copilului, mirarea neîncrezătoare ce au aceşti micuţi în faţa vieţei reale, a răului, a ironii. La nici un om n'am observat, în acelaş grad, noblеţea de sentimente, stima delicată faţă de or ce fiinţă omenească, temerea de a răni în amorul propriu pe vre-una, de a jigni o credinţă demnă de respect. El repetă adesea: «N'ar fi trebuit să scriu asupra filosofiii decât în latineşte, numai pentru cei iniţiaţi; căci prea mult te expui să faci rău altora». [1])

Aceiaşi ideie, însă sub altă formă, a fost exprimată de către *Taine* într'o scrisoare a sa, adresată lui *E. Boutmy*.

„Se poate ca, în fond, adevărul ştiinţific să fie vătămător animalului omenesc aşa cum este el construit, după cum ar fi pentru o balenă sau pentru un elefant cutare organ ciudat, anormal, un auz sau o vedere monstruoasă, care nu sunt în armonie cu restul organismului.

«Singura încheiere ce scot de aici este, că adevărul ştiinţific poate fi suferit numai de câţiva; ar fi bine ca el să nu poată fi scris decât în latineşte". [2])

Cu toate că *Taine* nu erà de loc favorabil literaturii naturaliste, aceasta n'a împiedicat pe *Zola*, fondatorul ei, să ni-l înfăţişeze într'o lumină adevărată. Explicarea acestui fapt, care se observă atât de rar, stă în aceea că şi *Zola* erà un om de caracter şi, astfel fiind, a căutat ca judecata lui să nu fie înrâurită de pasiune.

Iată cum ne descrie dânsul portretul psihologic al lui *Taine:*

„Matematic şi poet, iubitor al puterii şi al strălucirii, el este doritor să cunoască viaţa, are nevoie de un sistem şi este înzestrat cu nepăsarea morală a filosofului, a artistului şi a învăţatului. Dânsul are idei pozitive foarte hotărîte, şi le aplică tuturor cunoştinţelor sale. Temperamentul lui se dă pe faţă în estetica sa; fire independentă, el propagă libertatea; om de metodă, dânsul clasează şi vrea să explice orce; poet aspru şi brutal, el simpatizează câţivà maeştri, pe *Michel Angelo, Rembrandt, Rubens,* etc.; filosof, dânsul nu face decât să aplice artei filosofia lui. Nu ştiu dacă am fost drept faţă de dânsul; l-am studiat după firea mea, făcând să predomnească artistul în sufletul său. Aceasta nu e decât o apreţiere personală. M-am încercat să spun în mod adevărat şi sincer ceeace gândesc despre un om, care îmi pare că este una dintre minţile cele mai puternice din epoca noastră". [3])

II

Am spus mai nainte, că *Taine* a fost un adversar al şcoalei naturaliste. Ce cari au citit *Le roman expérimental* al lui Zola, ştiu ce credea acesta din urmă despre literatură. El susţineà, că romanului i se poate da o formă ştiinţifică, în care să vedem expuse documente exacte asupra naturii omeneşti. Aşà de exemplu, în *Docteur Pascal* dânsul căută să ne expună teoria eredităţii sub formă de roman. Unii spun că a răuşit; alţii susţin că nu. Dar, în sfârşit, nu aceasta ne priveşte aici.

Cu totul altă concepţie are *Taine* despre artă. „După cum înţeleg eu, arta nu are întru nimic de face cu ştiinţa, coprinsul lor făcând parte din două ordine cu totul deosebite. Când prin procedeul romanului creezi un personaj, creezi un personaj *compus, inventat;* nu unul adevărat, real, existent, un adevărat document ştiinţific. Ca document ştiinţific, al tău n'are decât o valoare îndoelnică şi secundară". [4])

Pe de altă parte, nici *Zola* nu admitea teoria prin care *Taine* explică geneza operelor de artă.

---

1) E. M. de Vogüé, — *Devant le siècle.* Paris. 1896. Colin. pag. 292—293.
2) *Corresp.* IV, pag. 340.
3) E. Zola, — *H. Taine, artiste* (*Mes haines.* Paris 1895. Charpentier. pag. 230).
4) *Corresp.* IV, pag. 168.

Orce literatură şi orce operă literară, spune *Taine*, este rezultanta a trei puteri primordiale: *rasa, mediul, momentul.*

Atât sufletul unui popor, cât şi acela al unui individ, nu se poate socoti ca o *tabula rasa.* El este un complex de anumite stări, de anumite tendinţe, de anumite moduri de a simţi, gândi şi voi, caracteristice *rasei* din care face parte.

Afară de această înrâurire a rasei, o alta aproape tot atât de mare este aceea a *mediului social* şi a *mediului cosmic,* care se exercită asupră-i într'un *moment* dat sau, mai bine zis, într'un spaţiu de timp determinat. „Stările şi fenomenele ce se produc într'un suflet omenesc au drept cauze, anumite feluri generale de a gândi şi simţi. Trei sorginţi diferite contribuesc să producă această stare sufletească elementară: *rasa, mediul* şi *momentul.* Când am avut în vedere rasa, mediul şi momentul... am epuizat nu numai cauzele reale, dar chiar toate cauzele posibile".

„Ori şi cât de inventivă ar fi o minte omenească, ea nu inventează de loc; ideile sunt acelea ale timpului ei şi ceeace geniul său original schimbă sau adaogă, este puţin lucru". [1])

Zola este împotriva acestei teorii. Cu drept cuvânt el spune, că ea poate să explice geneza *operelor colective,* nu însă şi pe aceea a celor individuale.

„Operele naţiunilor—spune dânsul—poartă stampila mulţimii; la vederea lor ţi-ar fi cu neputinţă să indici un nume; poţi indică o epocă. Toţi zeii Egiptului şi ai Greciei, toţi sfinţii catedralelor noastre se aseamănă: artistul a dispărut; el a avut aceleaşi sentimente ca şi vecinul. Statuile timpului au eşit toate din acelaş atelier. Din potrivă, există opere, acelea care n'au decât un singur tată, opere din carne şi sânge, şi atât de individuale, încât nu le poţi privi, fără să nu-ţi vie pe buze numele acelora ale căror fiice nemuritoare sunt. *Ele sunt unice.* Nu zic că artiştii care le-au produs, nu au fost înrâuriţi de împrejurările externe; dar ei au avut într'înşii o calitate personală, şi de bună seamă că această calitate dusă la extrem, desvoltată de către acele influenţe însăşi, a făcut ca aceste opere să fie atât de mari şi unice în felul lor. In ceeace priveşte *operele colective,* sistemul domnului *Taine* funcţionează cu destulă regularitate; acolo în adevăr este evident că opera este produsul rasei, mediului şi momentului istoric; nu există elemente individuale care să strice angrenajul maşinii. Dar îndată ce introduci personalitatea, avântul omenesc liber şi nesupus nici unei regule, toate arcurile scârţie şi maşina se strică. Pentruca ordinea sistemului său să nu fie turburată, ar trebui ca *Taine* să probeze, că individualitatea este supusă la anumite legi, că ele se manifestă după oarecare regule, care au o relaţie absolută cu rasa, mediul şi momentul istoric. Cred că dânsul nu va cuteză niciodată să meargă aşa departe. I va fi cu neputinţă să spue, că personalitatea lui *Michel Angelo* nu s'ar fi putut manifestă într'un alt veac; i va fi permis cel mult să pretindă că, într'un alt veac, această personalitate s'ar fi afirmat într'alt fel. Dar aceasta este o chestie secundară,—geniul consistând în măreţia ansamblului şi nici decum în relaţiunea dintre detalii". [2])

Nu există nici un sistem, care să fie cu totul adevărat. Tot astfel este şi cu sistemul criticei lui *Taine.* Indiscutabil că rasa, mediul şi momentul înrâuresc mult asupra genezei unei opere de artă. Iar cât este de mare această înrâurire, e greu de stabilit.

Destul că acest sistem coprinde o mare parte de adevăr şi el continuă să fie aplicat de către toţi aceia, cari fac critică literară.

Or şi cine se ocupă cu studiul vre unei opere sau vre unui artist, mai întâi de toate caută să le „situeze" în timpul şi locul în care s'a produs or s'a manifestat. Numai în acest caz putem constată, că ceeace acum ni se pare mic; în timpul şi pentru epoca în care s'a produs or a trăit, a fost mare.

Dacă ar fi să judecăm pe mulţi scriitori din trecut, după impresia pe care ne-o produce astăzi citirea scrierilor lor, dintre care unele ni se par destul de naive; atunci de bună seamă că am fi nedrepţi faţă de dânşii.

Dacă însă i comparăm cu cei cari le-au fost contimporani şi cu cei care i-au precedat; atunci numai le vom vedea adevărata valoare.

---

1) *Histoire de la littérature anglaise. Introduction.*
2) Zola,—*H. Taine, artiste* (*Mes haines.* pag. 226—227).

Tot astfel, pentru ca să constaţi progresele culturale ale unei ţări, nu trebue să o compari cu altele mai civilizate cu mult de cât ea; ci cu ea însă-şi, aşa cum se găsea cu 50 de ani sau mai puţin în urmă. Numai în acest caz vei vedea dacă, şi cât, a progresat.

Scriitorii ale căror opere să placă în toate locurile n'au existat şi nici nu pot există, gusturile fiind foarte variate nu numai de la rasă la rasă, dar chiar de la popor la popor.

Iar scriitori cari să placă în toate timpurile sunt cât se poate de puţini. Căci nimic nu e mai greu, de cât să întreci cu mult epoca în care ai trăit.

Pentru ca operele artistice să aibă o mare putere de viaţă, trebue — dupe părerea lui *Taine* — să îndeplinească două condiţii.

„Or ce operă conţine două părţi: *una sensibilă*, care îţi sare în ochi, şi care consistă în expresia vie, familiară, vehementă a sensaţii personale şi momentane; cea-laltă, *intelectuală*, care consistă într'o ideie generală şi de ansamblu, într'un plan riguros, în coordinarea logică a tuturor elementelor din care se compune, a tuturor efectelor ce trebue să se aibă în vedere, pentru producerea unui efect final şi complect. Aceşti domni (*Rossetti*, *Swinbourne*, fraţii *Goncourt*, *Verlaine*, *Bourget*, şi decadenţii din Franţa), cu *Daudet* în fruute, nu iau în seamă şi nu înţeleg decât prima parte; ei neagă pe cea de a doua, neputând s'o îndeplinească. Ei sânt pictori impresionişti, cari dispreţuesc anatomia, perspectiva şi modelajul; ei vor trece, ca or ce modă. Nici odată un artist nu s'a menţinut, de cât prin îndeplinirea acestor două condiţii, dintre care cea de a doua este chiar cu mult mai însemnată de cât cea dintâiu pentru cine vrea să dureze în viitor şi să fie înţeles.“ [1])

III.

> Omul nu s'a născut ca să deslege problemul lumii, dar ca să caute numai a-şi da seama de întinderea acestui problem şi, în urmă, să se oprească la hotarul cel mai îndepărtat, la care mintea lui se poate înălţa.
>
> **Goethe.**

Deşi aproape toţi sunt pătrunşi de adevărul spuselor lui Goethe, cu toate acestea este rar să existe vre-un om inteligent, care să nu fie preocupat din când în când de marele mister.

La ce altceva ţinteşte un sistem filosofic, dacă nu la explicarea... inexplicabilului? Ce altceva este el, decât felul în care o minte genială a înţeles universul şi viaţa? Iar faptul că există numeroase şi deosebite sisteme filosofice, dovedeşte că problemul nu este dezlegat, ci numai *interpretat* în multe şi felurite chipuri.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre religii. Intocmai ca şi sistemele filosofice, ele caută să răspundă unei trebuinţe a minţii omeneşti, aceea de a da o explicare originei şi scopului lumilor.

Deosebirea între unele sisteme filosofice şi religii pe de o parte, şi între ştiinţa propriu zisă pe de alta, este că pe când aceasta din urmă se opreşte în faţa problemului; religia mai ales îl rezolvă; nu însă ştiinţificeşte. Argumentele ei nu sunt întemeiate pe cunoştinţă, ci pe *credinţă* şi deci nu pot avea o valoare ştiinţifică.

Acest arzător problem al finalităţii, adică de a se şti dacă lumea urmăreşte un scop, care este în strânsă legătură cu acela dacă universul are o cauză, nu se putea să nu preocupe pe cei doi mari reprezentanţi ai gândirii franceze din cea de a doua jumătate a veacului trecut, pe *Renan* şi pe *Taine*.

Intr'unul din admirabilele sale *Dialoguri filosofice*, intitulat *Certitudini*, *Renan* se ocupă cu problemul finalităţii.

„Cu cât socotesc ca neîndoelnic faptul că nici un capriţiu, nici o voinţă lăturalnică nu intervin în ţesătura de fapte ce se petrec în univers; cu atât găsesc mai învederat, că lumea are un scop şi că lucrează la îndeplinirea unei opere misterioase. E ceva care se dezvoltă în puterea unei trebuinţe lăuntrice, în puterea unui instinct inconştient, analoage cu mişcările plantelor în direcţia apei sau a luminii, cu sforţarea

1) *Corresp.* IV. pag. 327.

oarbă ce face embrionul ca să iasă din matrice, cu nevoia intimă care produce metamorfozele insectei. Lumea e pe cale de a naște ceva; *omnis creatura ingenuiscit et parturit.* Marele îmbold al progresului lumii este durerea, ființa nemulțumită, ființa care vrea să se dezvolte și nu este la largul ei pentru a se dezvoltă. Traiul bun nu cauzează decât inerție; lipsa de ceva este principiul mișcării. Presiunea singură face ca apa să se ridice, să ia o direcție. Pubertatea fecioarei provine dintr'un ou matur pentru viață și care voiește să trăiască. Dela steaua de mare, pentagon care digerează, organism ciudat a cărui existență fără îndoială că a fost cu putință de timpuriu, până la omul cel mai desăvârșit, totul năzuește la viață și la o viață din ce în ce mai desăvârșită. Tot ceeace este posibil tinde a se vedea realizat: or ce realitate tinde să devie conștientă; or ce conștiință întunecată tinde să se lumineze. Intocmai ca o inimă nemăsurat de mare, copleșită de o iubire vagă și neputincioasă, universul este fără încetare stăpânit de durerea neîntreruptelor prefaceri. Corpul organizat tinde să ia forma unui tip; crescând, el dobândește anumite părți și-și crează organe prin mijlocirea unei puteri oarbe, ale cărei efecte se pot prezice mai dinainte. Fiecare tip își scoate din propria sa fire mijloacele de perfecție egoistă. Ce armă de vânat s'ar putea compară cu ventuzele pe cari caracatița și le-a creat printr'un fel de măestrie rară? Ceeace se poate spune de un tip animal, trebue să se spună și despre o națiune, despre o religie, despre or și ce mare fapt vital; trebue să se spună chiar despre omenirea întreagă și despre întregul univers. Se simte existența unui mare *nisus* universal pentru a realizà un plan, a realizà o formă vie, a produce o unitate armonică, o conștiință. Conștiința totului, până în prezent pare destul de întunecată, ea nu pare să întreacă cu mult pe aceea a racului sau a polipului, dar ea există. Lumea înaintează către scopul ei, cu un instinct neînduios". [1])

Din obiecțiile pe care *Taine* le aduce cu privire la pasagiul mai sus citat, se vede foarte limpede deosebirea de gândire dintre acești doi mari cugetători. La *Taine* se remarcă prudența omului de știință, căruia îi este greu să afirme ceva numai pentrucă așa crede dânsul.

Nici odată nu vom observà la el fluctuațiunea de gândire care se observă aproape în totdeauna la *Renan.* Nici odată nu vom putea ști cu siguranță ce crede *Renan* despre o chestie mare, cum ar fi, de exemplu, existența lui Dumnezeu. Când face știință pură, spune că Dumnereu nu există; când face filosofie, spune că există sau că s'ar putea să existe. In sfârșit nu observi pe omul care nu știe ce să crează, dar pe cel care crede când într'un fel, când într'altul.

La *Taine* nu se observă aceasta; însă și el păcătuește câte odată prin faptul că-și întemeiază unele convingeri pe probe neîndestulătoare. Vom vedea aceasta când ne vom ocupà — ceva mai departe — despre problemul conștiinței. După ce *Taine* complimentează pe *Renan* pentru stilul fermecător în care sunt scrise *Dialogurile filosofice,* el îi spune următoarele:

„Ași voì să te văd revenind asupra unui punct, și discutând cu o exactitate științifică una dintre cele două certitudini pe care le admiți, și anume aceea că lumea are un scop ascuns nouă și tinde la îndeplinirea lui... Această aserțiune este foarte bună pentru credință, pentru morală; îți poate servì ca să te consoleze, să te facă a vedea lucrurile în trandafiriu, cu speranța într'o perspectivă nesfârșită; dar aș pune această credință mai mult printre probabilități, decât printre certitudini.

„Spui că există ceva care se desvoltă în puterea unei trebuințe lăuntrice, în puterea unui instinct inconștient, analoage cu mișcările plantelor în direcția apei sau a luminii, cu sforțarea oarbă a embrionului pentru a eșì din matrice, cu nevoia intimă care dirigează metamorfozele insectei.

„Fie; dar dacă aceste mecanisme care par efectul unei *cauze finale* sunt ele însă-și, după cum astăzi admit naturaliștii, efectele unei *cauze eficiente?* Dacă *Darwin* are dreptate? Dacă materia organică evoluează prin singurul fapt al *adaptării* și al *selecțiunii?* Dacă fenomenele pe care le citezi *simulează* numai preconcepțiunea unui scop, întocmai ca flacăra ce ni se pare *că voește* mereu să se ridice în sus, or ca apa ce ni se pare *că voește* mereu să se coboare? „Un *nisus* universal pentru a realizà un scop, a realizà o formă vie, a produce o unitate armonică, o conștiință."? Mi-e foarte teamă, ca un asemenea fel de a vorbì să nu fie decât o metaforă, o soluție

1) E. Renan,—*Dialogues philosophiques.* Paris, 1895. IV-e Édition pag. 22—24.

comodă ca aceea a lui *Newton* asupra atracțiunii (poate că chiar dumneata o socotești astfel). Îți aduci singur obiecția cea mai puternică, arătând că acel *nisus* nu este universal, că condițiile înconjurătoare sunt protivnice de mai multe ori la sută, că pentru ca un ou de morun să dea pui trebue ca patru milioane să avorteze, că perioada glacială a omorât toate pachidermele Liberiei, etc. In scurt, aș voi să te văd analizând cu sânge rece și cu deamănuntul teoria cauzelor finale. Că soluția lui *Darwin* este sau nu adevărată, aceasta puțin importă. Se poate ca un alt procedeu analog să fi produs organizația vie; dar, dacă îmbrățișăm cestiunea în toată generalitatea ei, rezultă din ipoteza lui, că efectele îngrămădite ale unei cauze eficiente *(utilitatea acomodării cu mediul, supraviețuirea celor mai apți de viață)* pot să-i producă privitorului iluzia unei cauze finale". [1])

Claude Bernard, celebrul fisiolog francez, observând armonia dintre deosebitele fenomene ale vieții, credea că există o *idee directivă*, căreia i se datorește această armonie. Dar dânsul, om prudent, n'a mers mai departe și nici, după cât știm, n'a insistat prea mult asupra acestui lucru. Ea se poate socoti mai mult ca o ipoteză, pe care un om genial și-a făcut-o, când s'a găsit în fața unui problem uimitor prin stranietatea lui.

Adevărul e, că sunt fenomene în fața cărora rămânem cu totul înmărmuriți. Așa este, de exemplu, *mimetismul*, adică însușirea ce au unele viețuitoare, de a luà forma și culoarea mediului în care se găsesc, pentru a fi confundate cu el de către viețuitoarele care, dacă le-ar putea distinge, le-ar distruge.

Se vede cât de colo, că acest fenomen are ca scop conservarea vieții unor animale; dar *cine* urmărește acest scop? căci animalul nu este decât un instrument. Să atribuim noi acestea precum și alte fenomene tot atât de stranii, unei puteri supreme, care supraveghiază și dirigează tot? Aceasta nu o putem face, căci ne lipsesc dovezi îndestulătoare pentru a o dovedì. Cea mai bună atitudine este să spunem că nu știm și, dacă admitem părerea lui *August Comte* și *Dubois-Reymond*, să susținem, că nu vom putea ști nici odată. Să constatăm faptele, fără a mai căutà să explicăm causa primordială a producțiunii lor.

Astfel face d. *Ch. Richet*, cunoscutul fisiolog francez, când spune că „în acest domeniu al vieții pământești care, ori cât de vast ar fi, totuși este mărginit, observăm limpede două mari legi:

„Cea dintâiu, că există o sforțare către vieață.

„Cea de a doua, că există un progres în manifestările vieței". [2])

(Urmează). **N. Zaharia.**

1) *Corresp.* IV, pag. 9—10.
2) *Revue philosophique.* 1903. II. pag. 379.

Spre ţărmuri depărtate

Noaptea învăluià în liniște cetatea Pompeianilor. Forul, basilica, teatrele și thermele se goliseră de mult de lume, tarabele din faţa măreţului templu al lui Jupiter se adânciseră în tăcere, și prăvăliile din celelalte colţuri ale orașului, își închiseseră și ele obloanele. Pe ici pe colea deabia mai licărià câte o lumină. Din strigătele vesele, din zgomotul ce se înălţà în văzduh în jurul ei, se puteà ghici prea bine că vinul de rând, ori Falernul cel ales, ţineà încă pe slăvitorii lui, în jurul cupelor.

Străzile erau pustii. Numai un vânt puternic se strecurà șuerător printre ramurile copacilor și printre porticele elegante, dând goană peste tot locul. Pe cer nouri grei, plumburii, cătând să se întreacă, se fugăriau într'una ; iar în fuga lor nebună spre zarea depărtată, dădeau, din vreme în vreme, răgaz lunei să-și arate, în spărturile lor, faţa-i rotundă, argintie și plină de vrajă.

Pe larga cale ce duce la poarta Vezuviului, doi tineri, călători de noapte, mergeau grăbiţi. Vântul ce le suflà în faţă, se silià într'una să le răpească hainele fălfăetoare de pe trupul lor cel mlădios, iar ei înfruntându-l, se apărau pe cât puteau mai bine.

Inaintau tăcuţi. Trecuseră de mult prin faţa Teatrului cel Mare, trecuseră drăguţul templu al zeiţei Isis și cel închinat lui Jupiter Milichios, trecuseră și băile Stabiei, dar ţinta călătoriei lor de noapte nu fuse încă atinsă. In dreptul Thermelor Centrale însă, cel ce călăuzià pe cellalt, ocolì la stânga, și intră în calea Nolei. Tovarășul său se oprì atunci :

— Agatocleon, zise el, pricep acum unde te îndreaptă paşii. E prea târziu să te opresc ; dar îţi zic, că nu faci bine s'o revezi. Cu mult mai aspră și mai grea îţi va părea înstrăinarea.

— O nu, Phileta, nu te-ascult ! Soarta destul și-a râs de mine. Acum îmi trebuiesc mângâieri, îmi trebuiesc îmbărbătări să pot plecà, îmi trebue un talisman să mă călăuziască în viaţă ; și acestea toate mi le poate da ea, Phileta, numai ea !

— Cu toate acestea nu-i înţelept, să-ţi răscoleşti o rană adâncă.

— N'o răscolesc, o îngrijesc !

Phileta vroì să răspundă, se răsgândì însă, căci cunoșteà prea bine firea stăruitoare a prietenului său. Se mulțumì dar, să clatine din cap ; un ușor suspin îi scăpă de pe buze, și își iuți pasul s'ajungă pe Agatocleon.

Palate minunate se ridicau mărețe la dreapta lor, scufundate toate în tainica liniște a nopții. Trecură prin dreptul elegantei case a poetului tragic, lăsară în urmă gingașele ei rivale, trecură și templul Fortunei, și silueta impunătorului palat al lui Pansa le apărù deodată înainte, misterioasă, mândră, măreață.

Cei doi tovarăși pășirà spre ea ; pătrunserà într'o stradă mai îngustă, și se îndreptară spre partea din îndărăt al palatului, unde se întindeau grădinile....

Agatocleon se oprì puțin ; rămase câtevà clipe în meditare, apoi se apropiă de zidul palatului. Nu mult după aceea, tovarășul său, îl auzì cântând cu vocea-i limpede, o cunoscută arie duioasă, făurită de unul din prietenii lor.

O ! nu dormi, fecioară fără de prihană.
Aurora 'ntinde spre tine degetele-i trandafirii,
Chemându-te la joc.

Pentru tine cernut-a ea cu aur răsăritul
Pentru tine împurpurat-a cerul ązuriu ;
Pentru tine îngăduì zefirilor să 'ncingă hora,
Și păsărilor să cânte.

O ! nu dormì, fecioară fără de prihană.
Copacii s'apleacă să-și deà sărutul dimineții,
Frunzele își scutură vestmântul prăfuit,
Izvorul își zice povestea lui de veacuri,
Iar păstorașul vesel spre el își mână turma.

O ! nu dormì, fecioară fără de prihană.
Aurora 'ntinde spre tine degetele-i trandafirii,
Chemându-te la joc.

Tăcù, și liniștea din nou cuprinse împrejurimea. Câtevà clipe se scurserà astfel ; apoi, din fundul grădinei lui Pansa, se auzì de trei ori strigătul :

— Echo ! Echo ! Echo !

— E, ea, Phileta. Mă duc. Așteaptă-mă, te rog, aici.

* * *

Aelia Cuspidius Pansa, însoțită de bătrâna-i sclavă, nedespărțita și credincioasa ei tovarășă, așteaptă sub frunzișul des al unor portocali! La dreapta ei se înălțà, pe un piedestal înalt, statua Faunului dansând, făurită de însuși Agatocleon. Nu departe de ea, într'un bazin cu fundul vopsit albastru, și în jurul căruia florile, orânduite de o mână măeastră, încântau ziua ochii, un șipot de apă rece și cristalină cădeà în murmure ușoare din vasul aplecat, și ținut în brațe de un copil lucrat în bronz. Jur împrejur arborii își agitau mereu frunzișul, și-l resfrângeau în undele tremurătoare. La colțurile grădinei își înălțau spre cer statua lor zveltă, doi chiparoși,

Biblioteca Universității

falnici străjeri ai locului; iar în fața lor, încremeniți în nobile atitudini, stăteau doi frați, cinstiți de credincioși și artiști: Apolon Musagetul și Artemis la vânătoare, lucrați în marmoră de Paros.

Nemișcată, îmbrăcată într'o haină închisă, care îi acoperià mlădiosul și înaltul ei trup, Aelia păreà ea însăși o statuă. Vântul numai, jucându-se zburdalnic cu vestmântul ei larg, cu buclele frumosului ei păr castaniu, dădeà de gol ființa-i omenească.

Agatocleon se ivì din dosul unui mănuchiu de mirt, și alergă grăbit spre dânsa.

— Mulțumesc, Aelio, îi zise el, când fù aproape, îți mulțumesc că vii, să-ți mai pot revedeà făptura ta de nimfă. Două ceasuri mai sunt pân' la plecare; două ceasuri de fericire, atâtea clipe luminoase, stând lângă tine; apoi va începe noaptea neagră, noaptea rece, vecinica noapte....

— Oh! Agatocleon, cum vorbești! Par'că n'ai ștì, că fericirea e ca izvorul din pustiu, ce stă ascuns printre acanți. Călătorul însetat, trebue să facă o sforțare numai, și-o apă răcoritoare îi răsplătește osteneala.

— Ce n'ași da, să fie cum zici! Pustiul însă, draga mea, ascunde de obiceiu mulți acanți și prea puține izvoare; iar drumețul, ce-l străbate, își lasă adesea trupul prada păsărilor răpitoare.

— O Zei prea milostivi și mari! Ce gânduri triste te frământă în astă seară, Agatocleon! Tu, sculptor cunoscut al cetății noastre, copil răsfățat al celor ce te cunosc, tu, căruia îi răvnesc talentul atâția inși, să te lași prada deznădejdii, să n'aibi curaj, să întreprinzi călătoria aceasta, care te va înălță, îți va mărì numele, şi te va apropià mai mult de noi, așà încât.....

— „Mă va apropià de voi"! Vezi, Aelio... aceasta tocmai îmi roade inima și zi și noapte. Să fiu bărbat, îmi spui, să nu mă dau învins! Da. Deaceea am luptat și lupt încă... Dar!... Cine sunt?... Vechiu băstinaș al scumpei noastre Pompei, n'am rămas pentru urmașii acelora, pe cari Sulla i-a adus peste noi, decât un graeculus netrebnic. In For, în basilică, în palestre, pe stradă ori în temple, șoapta aceasta mereu îmi răsună la ureche ca un cântec de prohod, și ca o săgeată înveninată îmi străpunge peptul. Ce-mi folosește renumele, ce-mi folosește talentul, ce-mi folosește, că la un Apolon al meu și la a mea Venus, o lume întreagă se închină cu credință, când de aceași lume sunt socotit și sunt numit graeculus?! Străin în țara mea! Scumpo Aelio, de mult mi-aș fi pus capăt zilelor, de n'ar fi fost o singură ființă, să mă oprească, să mă susție: aceasta ești tu!...

Tăcuse, și capul 'și-l aplecă trist pe pept, pe când privirile i scânteetoare se stinseră sub înrourarea lacrimilor, pe cari nu le putù oprì. Aelia îl privià cu o nesfârșită milă, și ochii ei mari, frumoși, aveau luciri de-o neîntrecută duioșie, de-o nețărmurită dragoste.

Luminați de razele argintii ale lunei, care își făcuse loc în acel moment printre nourii călători, Aelia și Agatocleon păreau un grup de statui, puse să împodobească încântătoarea grădină a decurionului Pansa. Și clipele se scurgeau una după alta într'o adâncă tăcere, care îngăduià, să se audă zvâcniturile inimilor mișcate, și răsuflările greoae ale celor doui îndrăgostiți.

Aelia rupse peste puțin tăcerea.

— Agatocleon, îi zise ea, știu că mare e rana ce-ți pricinuesc niște oameni, strâmți la minte și mici la suflet. Tu ești totuși roman în fața le-

gii, în fața tuturora ; tu ai apoi o mângâere : sunt mulți acei, cari te stimează, cari te iubesc, cari ți-au dat inima. Spre ei îndreaptă-ți cugetul, înalță-ți sufletul, iubește-i și disprețuește pe ceilalți !

— Ai dreptate, scumpo Aelio. Te am pe tine. Asta mi-ajunge, și ar trebuì să-mi fie drept mângâere. Dar..... iată, vezi, iartă-mă, dacă gândurile negre mă urmăresc mereu.... Plec. Tu știi.... Și... nu sunt sigur de-oiu învinge ; căci nu-i vrăjmaș mai rău pentru om ca soarta nemiloasă.

— Din nou deznădejdea îl cuprinde ! Dar tu, Agatocleon, trebue să capeți biruința și o vei căpătà. Ostașul să-și ție capul sus numai, să înfrunte pe vrăjmaș, și izbânda va fi a lui. Iată, eu sunt mai tare decât tine. Soarta știu bine, că-și va plecà capul, și noi vom fi biruitori. Și atunci ea, sclava prea supusă, ne va slujì într'una, căci fericirea ne va tronà în casă.

— Ah ! ce frumos vorbești, scumpa și duioasa mea Aelio ! Dar vezi tu nu prea poți vedeà bine lucrurile. Să-ți spun atunci. Tu știi prea bine : sunt sărac. Tata avù avere ; războiul civil l-a ruinat. A căutat să și-o recapete, dar n'a fost chip. Ostașii triumvirilor erau stăpânii Italiei de Miazăzi. Murì bătrânul. Eu, copil orfan, am trecut prin toate. Zeii însă, nu m'au lăsat să pier. Și azi mă vezi ajuns sculptor. Dar noi artiștii suntem ca pietrele scumpe : ne poartă stăpânii cât vreau, iar când s'au săturat, ne aruncă în întuneric.

Lucrările noastre le plac, dar ei să steà alături de noi! o! nu primesc !... Vezi, scumpo Aelio, un artifex sunt, un graeculus, un simplu artifex... tu ?... fată de decurion...

— Dar Roma te va înălță, Agatocleon, și atunci...

— Roma ? Câte talente nu înghite și nu omoară dânsa ! Pâinea 'i acolo scumpă ; și eu, străin, un graeculus, un simplu artifex...

— O zei nemuritori, scăpați-l de astfel de gânduri mistuitoare, scăpați un suflet nobil, mântuiți-l !

— Ruga e 'n zadar. Nimeni nu poate desface, ce a legat destinul. Și mult mi-e teamă, să nu-și fi rostit deja el cuvântul despre mine.

— Și totuși eu îți zic : luptă. Destinul trebue amenințat ; știe el de frică și adesea dă îndărăt.

— Așa am să fac, Aelio, ca să te-ascult. Și am să mă închin deacum înainte unei zeițe, prea nobile, prea binevoitoare pentru oameni, și singura din concertul zeilor, în care pizma n'a pătruns : speranței. Dar tot mi-e frică. Vremea trece, iar oamenii sunt atât de ticăloși în sfaturile lor!... Silită, o să mă uiți poate, cu încetul și un altul bogat și de acelaș rang cu tine, te va aveà. Și atunci destinul își va fi spus cuvântul cel din urmă pentru mine...

Tăcù din nou și iarăși își aplecă trist capul pe pept.

Ea se apropiă atunci de el, adânc mișcată ; îi luă mâna în mâinile ei delicate, ce tremurau ușor, și încet-încet, ca pe un sfânt peplos al unei zeițe iubite, o duse la buze ; depuse pe ea o caldă sărutare și șoptì cu o voce tremurândă, stinsă :

— Nici odată !

*
* *

Agataleon plecase. Aelia străbătù în lung grădina, trecù prin minunatul portic, ce o despărțià de palat, intră în casă și se urcă în catul de sus al exedrei. Aici se rezemă de balustradă și se lăsă furată de gânduri.

Vântul rece, ce sufla din toate puterile, îi făcea bine, răcorindu-i obrajii înfierbântați.

Spre răsărit începură să apară întâiele licăriri ale zorilor; cerul se împurpurà; Vezuviul, muntele misterios, ce se înalță la miază-noapte ca un străjer neadormit al vilelor, cari, încrezătoare în ocrotirea lui, îi împodobiau povârnișul, se luminà într'un frumos auriu-cărămiziu. Vălul pâclei plumburii, ce se lăsase pe mare, se ștergeà încetul cu încetul. Și acum se puteà deosebì, cum valurile mării înfuriate se izbeau cu putere de țărmul ce le stà în cale. Perdută în zare, la dreapta, închideà intrarea golfului o insulă, pânăla care Aelia de atâtea ori călătorise cu barca; la stânga, se ivià capul albăstruiu al Sorrentului, înaintând în mare și părând că se unește cu frumoasa și prea vestita insula Capri.

Minunatul golf al Pompeei erà încă pustiu. In curând însă, Aelia putù deosebì cum un mic vas, cu pânza-i albă întinsă, umflată de vânt, se depărtà de țărm; și cum valurile, în jocul lor sburdalnic, îl învârtiau în loc încercând să-l cufunde. El însă, le înfruntà mânia cu mult curaj, le ocolià atacul, se folosià de avântul lor să meargă mai departe. Și Aelia privià cu sufletul strâns, la lupta neegală ce se desfășurà înaintea ei. Din inimă i se desprinsese ceva; zburase la acel petec alb, la acea pată neagră, ce se vedeà războindu-se cu marea răsculată; luà parte la lupta ce da vasul și îi împărtășià agonia, când, purtat ca o coajă de nucă, de talazurile înspumate, se înălță pe creștetul lor amețitor ca să se scufunde în prăpastia ce stà gata să-l înghită. Și un simțimânt dureros îi apăsà inima; răsuflarea îi încetà, zvâcniturile pieptului se făceau mai iuți, puterile o părăsiau. Dar iarăși barca se ivià pe vârful mormanelor de apă; și-atunci, un val de sânge cald se revărsà pe obrajii păliți ai tinerii fecioare; un zâmbet duios îi fluturà pe buze, frumoșii săi ochi scânteiau în lumini de bucurie și cugetul ei se rugà în taină:

— Venus, zeiță prea frumoasă, prea bună și puternică, ocrotește-l, ferbinte te roagă roaba ta! Ajută-l s'ajungă sănătos, călăuzește-i pașii, înfrânge pe vrăjmași și înlătură piedicile ce stau în calea a doi tineri, cari ți se închină ție, în curățenie de suflet.

Bucuria ei, însă, dură o clipă. Un val năprasnic ridicase vasul pe coama sa și îl trântì fără de veste în abis. Un altul venià grăbit, ca să-l înmormânteze.

. . . . . .

Se făcuse ziua. Pe mare valurile săltau din ce în ce mai înfuriate, mereu îmbrobodindu-se cu spumă albă, fâșietoare. Pe întinsa câmpie de ape nu se mai vedea nimic. Dar Aeliei 'i se părea mereu că zărește încă pânza albă a bărcii, care plecase spre țărmuri depărtate. Iluzia, însă, erà desăvârșită.

O. Tafrali.

Cronica literară și artistică

Mario Roques, *Recherches sur les conjonctions conditionnelles* **să, de, dacă,** *en ancien roumain,* Paris; Sonderabdruck aus den Mélanges Chabaneau, *Romanische Forschungen,* Band XXI I; Verlag und Druck von Fr. Junge. Erlangen K. B. Hof-und Universitäts — Buchdruckerei; 1907; les pp. 825—840.

L'Évangéliaire roumain de Coresi; **Romania,** tome XXXVI; Paris, 1907; pp.: 429—433.

Domnul Roques este unul din foarte puținii învățați din Franța care nu numai cunoaște țara noastră, dar încă dă o atenție de frunte neamului românesc în studiile sale filologice și linguistice. Intr' adevăr, cunoscător adânc al limbii române, domnia-sa a făcut ca de la înălțimea catedrelor din Sorbonna, atât la Facultatea de Litere cât și la Inalte Studii, să se audă rezultatul unor alese și foarte adesea surprinzător de nouă cercetări — de o importanță de nimeni bănuită până acum — asupra fenomenelor linguistice ori asupra unor vechi texte românești.

Din lucrările d-sale, unele încă în curs de publicare, ne facem plăcerea de a vorbì azi despre cele două studii de mai sus.

Intâiul tratează despre lupta între conjuncțiunile condiționale românești *să, de* și *dacă* în limba veche.

Dacă *să* a trăit multă vreme în românește cu îndoită valoare, și finală și ipotetică, apoi cu vremea rămase numai cu prima însemnare și fù înlocuit de îndoelnicul *de* — îndoelnic atât ca sens cât și ca origină, — gonit la rându-i în cele mai multe dăți din limba literară.

Dacă domnii Meyer-Lübke, Sanfeld-Jensen și Dimand pun în legătură pe *de* cel ipotetic cu *de* coordinător, d. Roques — fără a respinge cu desăvârșire această părere, se întreabă totuși dacă nu e nevoe — pentru siguranța faptului — să avem un exemplu de luptă, de substituire lămurită a lui *de* în locul lui *să.* Din nenorocire, spune d-sa, e probabil că istoricul acestei lupte nu va puteà fi scris nici-o-dată, de vom admite împreună cu d. Meyer-Lübke, părerea că *de* a înlocuit pe *să,* — sau cel puțin că principiul acestui fenomen exista, — înainte de cele mai vechi texturi și dacă băgăm de seamă că sintaxa acestor vechi rămășițe nu este, adesea, de cât un reflex al sintaxei slavone.

D. Roques strânge însă în studiul de față materialurile trebuincioase acestei părți din istoria limbii române, culese din textele românești din veacurile XVI-lea și XVII-lea, adică din: *Codicele Voronețean, Psaltiri (Scheiană,* a lui *Coresi,* cea *Voronețeană), Evangelia* lui Coresi, textele strânse în *Cuvente den bătrâni* de Hasdeu, fragmentele reproduse în *Analectele* lui Cipariu, *Crestomatia* domnului Gaster și *Bibliografia românească veche* a domnilor Bianu și Hodoș.

Din amănunțita cercetare a textelor acestora, d. Roques arată că:

1. In Faptele Apostolilor și în Epistolele din manuscrisul de la Voroneț:

a) Deca (vechea formă — împreună cu *deacă* — a lui *dacă*) n'are nici o valoare condițională, dar figurează des cu valoare temporală și corespunde lui jako ѯe, jegda ѯe din textul slavon — unde slujește la transformarea unui participiu în proposiție (mod personal).

b) Conjuncţiunea condiţională normală este *se*, unită cu indicativul presinte sau viitor şi cu toate formele condiţionalului (în — *re*, *aş*, *vrea*) şi corespunde regulat slavonului аще.

c) De este foarte adesea particulă coordinativă; câte odată şi de subordinare. După ce face această ultimă constatare, d. Roques studiază de aproape cele şease cazuri din lexicul domnului Sbiera, unde *de* este tradus prin *dacă*, şi arată că în trei dăţi, *de* are valoare temporală; de două ori e o combinaţie condiţională *(de se)*, iar în al şeaselea exemplu nu e de cât o particulă de legătură irraţională.

Exemplele şi discutarea lor dovedesc lămurit neexistenţa lui *de=dacă* în *Codicele Voroneţean.*

In ce priveşte fraza de la 52,4 sqq., unde *cum* pare a fi având o valoare de *ca şi cum*, d. Roques dovedeşte [1]) că în «Se sfătuiră să te roage aşa cumu demăînreţa se lă aduci Pavelu..... cumu ară vrea ceva a întreba de elu», *cum ară vrea* exprimă nu un pretext denunţat ca atare, dar un motif într'adevăr invocat, şi'l traduce prin «comme ayant à lui demander» iar nu prin «comme s'ils avaient à lui demander». Intr'adevăr chiar în limba actuală când zicem: «*Cum* aş vrea să-i spun ceva, n'ar fi rău să vină azi până la mine», prima propoziţie s'ar puteà înlăcuì — accentuând mai mult nuanţa cauzală — prin «*Fiind-că* aş vrea să-i spun ceva,...» etc. Tot astfel: «*Cum* n'ar cunoaşte drumurile, s'ar pierde», în loc de «*Fiind-că* n'ar cunoaşte.....» adică «de oare-ce nu va cunoaşte drumurile.....» etc..

2. *Psaltirile* prezintă două cazuri: Unul — dubios — în care ar fi un *de*; şi un altul în care se iveşte, cu siguranţă, *deca* (ps. LXVII, vers. 14: Scheia şi Coressi) în tovărăşia condiţionalului în — *re* (*deca* durmi*retu* pre mijloc de hotaru).

Cu ocazia acestui ultim caz — şi prin exemplu sigur de *deca* — d. Roques observă că presupunerea întrebuinţării aproape generale, de până aci, a lui *se* drept conjuncţie ipotetică nu poate îndreptăţi credinţa că avem aface cu un sistem de calchiare a întrebuinţării unice a lui *аще* în slavoneşte. O dovadă e faptul că această presupusă unică echivalenţă a lui *să=аще* n'a împiedicat să se recunoască, îndată ce împrejurarea s'a înfăţişat, echivalenţa *de=аще*, cum ne arată de pildă *Lexiconul slavo-românesc* al lui Mardarie Cozianul, la glosa 11.

3. Cele patru *Evangelii* (Coresi, 1561), studiate din punctul de vedere al întrebuinţării acestor trei conjuncţiuni, dovedesc a nu fi opera unui singur traducător. Autorul arată că Evanghelia lui Mateiu înfăţişează o stare lingustică deosebită de a celorlalte trei. Aşa pe când la el condiţionalul în — *re* este foarte des, la ceilalţi nu apare de loc; *de* cu condiţionalul trecut (nereal), de o potrivită întrebuinţare la Mateiu, este absolut la ceilalţi; şi în fine pe când *de* cu indicativul e cât se poate de rar la primul, e foarte des la ceilalţi.

Un singur punct de potrivire generală: *de* cu prezintele condiţionalului (potenţialul).

O deosebită atenţie trebue dată faptului observat de d. profesor Roques, în cercetarea acestor ultime texte: *De* condiţional apare întâi aci, dar nu e prea întrebuinţat când subordonata ipotetică vine după principală, şi nici în frazele concesive.

Un alt fapt de seamă, şi anume capital pentru cestiunile de origină ale conjucţiei *de*, e conclusiunea d-lui Roques (la p. 834), că întrebuinţarea lui *de* în aceste Evangelii nu confirmă presupunerea identităţii lui *de* condiţional cu *de* coordinatif.

In sfârşit *de* împreună cu irealul mai des de cât cu potenţialul, dă de gândit, zice autorul, la o apropiere cu sârbescul *da* — având valoare de nereal.

Cercetând în ultimele pagine, restul textelor româneşti, d. Roques găseşte în *Faptele Apostolilor* de Coresi, în special, două exemple de *de* temporal, dar nu ipotetic, ceeace le-ar apropia de *Faptele Apostolilor* din ms. de la Voroneţ. [2])

Mai e de însemnat, între multe altele, un exemplu de *déca*, cu presintele, putând fi tradus prin *si* tot aşa de bine ca şi prin *comme*, şi care poate că, într'un plan secundar, are pe lângă sensul causal, şi o nuanţă temporală. [3])

Vorbind despre *Leviticul* publicat de d. Hasdeu în primul tom din *Cuvente den bătrâni*, d. Roques zice:

1) P. 828.
2) **M. Roques**, op. cit., p. 835.
1) Cf. p. 836, nota 4.

«Fragmentul de *Levitic* cu data îndoelnică (al XVI-lea—XVII-lea veac) nu are decât *să* cu viitorul şi cu presintele. Fără a exagerà valoarea acestei constatări, ea ne va împiedica — totuşi — de a întinerì prea mult acest text sau originalul din care provine, după cum se tinde să se facă (cf. **Gaster**, Rumänische Literatur dans Gröbers Grundriss, II[3]). In ori ce caz, unde Leviticul are *să*, Biblia din 1688 are *de*». [1])

Ne oprim de a mai insistà asupra celorlalte exemple şi cestiuni, spre a nu fi acuzaţi, că pe nesimţite reproducem studiul de care ne ocupăm.

Reţinem însă două importante ultime observări.

1. Vorbind despre lipsa lui *de* condiţional din *Fapte* şi *Psaltiri*, d. Roques atrage atenţia asupra faptului că trăsăturile de aparenţă arhaică din aceste două texte — socotite drept cele mai vechi — pot să nu fie decât simple înfăţişări dialectale.

2. Conjuncţiunea slavă *da* poate să fi jucat vre-un rol în istoria condiţionalului român (cf. *da* cu irrealul).

O lucrare de asemenea însemnătate, pentru istoria sintaxei române, e studiul pe care am căutat a-l rezumà cât se poate mai cu deamănuntul în această notiţă.

Prin publicarea din *Romania* se întregeşte şi se desăvârşeşte publicarea unuia din cele mai vechi texte ale noastre: *Tetravanghelul lui Coresi*, tipărit la Braşov în 1561 şi reimprimat la 1889 în Bucureşti de către P. S. S. Gherasim Timuş, actualul episcop al Argeşului. Manuscriptul descoperit la Ciolanul (Buzău) de către P. S. S. şi de către d. C. Erbiceanu, erà însă incomplet, şi atât editorul lui cât şi domnii Bianu şi Hodoş în notiţa din *Bibliografia românească veche* au stăruit asupra punctului acestuia.

D. M. Roques găsind însă în biblioteca Muzeului naţional maghiar din Budapesta un exemplar c o m p l e t al *Tetravanghelului* (in folio de 252 foi), descrie în acest număr din marea revistă filologică franceză — cu toate amănuntele posibile şi dorite — vechea tipăritură a lui Coresi, reproducând şi foile cari lipsesc din exemplarul aflător la biblioteca Academiei Române (şt după care s'a editat publicaţia P. S. S. Gherasim).

Astfel mulţumită acestui savant francez putem avea întregită una din cele mai vechi şi interesante publicaţii ale traducătorului — sau chiar numai editorului, uneori — celui atât de harnic, dela începutul micii noastre literaturi: diaconul Coresi.

Leon Mrejeriu, *O şezătoare ţărănească* [Petreceri pentru popor]; Bârlad, Tipografia şi legătoria de cărţi Const. D. Lupaşcu, 1907, 56 pp. in 8°.

Alcătuitorul acestei şezători este unul din autorii publicaţiei de seamă: *Carte pentru tineretul de la sate* [2]) — despre care am vorbit aci, acum câtva timp. [3]). Invăţător, d. L. Mrejeriu se vede a fi un om nu numai cu multă dragoste pentru popor, — către care nu se îndreptează ca alţii cu aşa zise sfaturi politice, ci cu lucrări cari să-i hrănească într'adevăr sufletul — dar e şi un scriitor îndemânatec. In ultima sa publicaţie, reuşeşte a face ca poveştile, ghicitorile, cântecele (versuri şi note), frânturile de limbă, sfaturile de bună purtare, împrăştierea a diferite cunoştinţe istorice, etc., să fie aproape totdeauna şi aproape pretutindeni în chip nesilit aduse în vorbirea — presupusă—a ţăranilor la şezătoare. Ridiculisarea neologismelor barbare, după modelul comediilor lui Alecsandri, nu este o parte de nebăgat în seamă.

In trăsături generale şi ţinând seamă de greutăţile unei atari lucrări — care în chip inerent îşi are mai întotdeauna unele slăbiciuni, şezătoarea domnului Mrejeriu e o publicaţie interesantă. Ea va folosi întotdeauna şcolilor rurale cari vor voi să o dea elevilor spre a fi jucată.

Moartea domnului Frédéric Damé şi a domnului N. Vaschide

N. Vaschide mort la $^1/_{14}$ Octombre la Paris, dobândise aci — în capitala Franciei un loc de seamă printre cercetătorii în domeniul psycho-patologiei. Şef de lucrări al laboratoriului de psychologie experimentală al şcoalei de Inalte Studii, — la asilul de la Villejuif,—colaborator la *Journal des Débats*, la *Quinzaine* şi la diferite reviste filosofice, prin una din ultimele sale locrări — *La logique morbide* (I, *L'Analyse mentale*), publicată în colaborare cu d. Cl. Vurpas, atrăsese atenţia specială a domnului Th.

1) Pag. 837.
2) De T. Pamfil, M. Lupescu şi Leon Mrejeriu.
3) *Literatură şi Artă Română*, An. XI, No. 5, Martie 1907. C r o n i c a pp. 192—197.

Ribot, care, în prefaţa ce o face amintitului volum, recunoaşte deosebita importanţă a seriei de studii pe cari Vaschide le începuse prin această întâie parte

Vaschide a fost acum câţiva ani unul din întemeietorii revistei *La Renaissance Latine* care fu una din cele mai însemnate publicaţii periodice din capitala Franciei, şi care, se ştie, eşià, aproape de la început, sub direcţia unui alt român: principele Brâncoveanu.

Revista Idealistă pierde în Vaschide pe primul său redactor. El moare numai de 33 de ani, în plină putere a vieţii şi în plină activitate ştiinţifică.

Frédéric Damé [1]) fu unul dintre Francezii cari trăind în România aduseră ţării noastre servicii de frunte şi de o valoare statornică în curgerea vremii.

Cele patru mari volume în 4° din al său *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français*, (Bucarest, 1893-1896) sunt o lucrare temeinică şi de o însemnătate capitală în lexicografia românească. De o modestie rară, autorul acestei opere — în care fireşte pot să fie şi unele scăpări din vedere, ca în ori şi ce lucrare omenească — nu căută a'şi face măcar umbra unei reclame, unei puneri în evidenţă. Câţi Români ştiu că există o *Incercare de Terminologie poporană română* (un volum în 4° de aproape 300 de pagini, [192 text + 106 dicţionar român francez şi francez român] cu 300 de gravuri) datorită lui Frédéric Damé, în care se studiază în 25 de capitole, din toate punctele de vedere ale numirilor: animale, plante, unelte, apoi casa şi părţile ei, sània, moara, albinăritul, pescuitul, războiul, olăria, carul, plugul, etc: tot ce se atinge de viaţa poporană românească în toate ţinuturile ţării noastre?

In fruntea lexicului pe care-l face la terminologia ţărănească de care vorbise, Fr. Damé spune următoarele cuvinte, cari merită a fi reproduse pe de-a 'ntregul chiar în această mică, scurtă notiţă, căci zugrăvesc mai bine de cât orice pe autorul lucrării, opera şi firea lui. [2])

Domnului B. P. HASDEU

Domnia-ta, care ai aşezat temelia filologiei române, ştii cu câtă greutate se culeg cuvinte şi cu câtă trudă se tălmăcesc apoi într'o limbă străină, mai ales când e vorba de cuvinte tecnice.

Când am început această nouă lucrare de culegere şi de tălmăcire a cuvintelor întrebuinţate în terminologia poporană, nădăjduiam că va fi o slabă contribuţiune la uriaşul D-tale *Etymologicum Magnum*.

Deşi acest monument, care va rămânea fala D-tale şi a ţării, va sta nedesăvârşit, ca multe din capetele de operă ce bietul om le începe în astă lume, totuşi este pentru mine o fericire şi o mândrie de a'ţi închina D-tale această încercare.

Paris 15 Martie 1900. **Frédéric Damé.**

In 1878, Damé tradusese în franţuzeşte, *Istoria Critică a Românilor* de Hasdeu, într'o formă prescurtată şi refăcută de autor [3]). In timpuri mai apropiate a publicat la Paris o *Istorie a României contimporane* [4]), care fireşte şi-a găsit mulţi duşmani, tratând sau netratând une-ori despre persoane în vieaţă.

Literat, el este autor al piesei *Le rêve de Dokia;* ziarist fruntaş, Damé conduse pe vremuri, acum vre-o 20 de ani, *La Liberté Roumaine* — împreună cu d. Take Ionescu, iar în timpul din urmă a ilustrat coloanele ziarului *La Roumanie;* istoric, a produs lucrările amintite. Titlul cel mare şi cel cu desăvârşire trainic pentru amintirea în viitor a lui Fr. Damé va fi însă, mai ales *Dicţionarele* sale, împreună cu *Terminologia Poporană*.

N. I. Apostolescu.

---

1) Mort la 30 April.

2) **Frédéric Damé**. *Nouveau Dictionaire Roumain—Français*, Ve. volume, comprenant le *Lexique Roumain-Français et Français-Roumain* de la *Terminologie Paysanne*, Bucarest, Socecu & Cie, 1900, p. 5.

3) **B. P. Hasdeu,** *Histoire critique des Roumains, La Valachie jusqu'en 1400.* Extension térritoriale. Edition entièrement refondue. Traduit du roumain sous les yeux de l'auteur par **Frédéric Damé** Professeur de littérature française. Bucarest — Librairie J. Szollözy, éditeur, 1878, XXIV+120 pp. în 8°.

4) **Frédéric Damé,** *Histoire de la Roumanie contemporaine*, depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours; Paris F. Alcan, 1900.

Cărți și reviste streine

Entre la Vie et le Rêve, versuri de *Florian Parmentier*, cu portretul autorului și ilustrații de el însuși; III-a ed; Maison d'étidions de l'Impulsionisme, Paris.

D-l Fl. Parmentier este șeful școalei *impulsioniste* pe care d-sa a și inaugurat-o în Franța. D-sa văzând că se impune o reacțiune în arta poetică, a pus bazele impulsionismului, susținând că orice creațiune poetică precede trebuinței care se manifestă în noi, de a complectà și traduce cunoștințele directe inspirate de puterea supraumană în care constă Adevărul, Binele și Frumosul și care este *viața esențială*.

Entre la vie et le Rêve, sunt versuri scrise de poet sub *impulsionismul* natural al temperamentului său.

Totul ce se spune în acest volum, este rezultstul unei emoțiuni simțite în unele împrejurări din viața poetului, și o concepție din chiar momentul impresiunei.

Nu sunt de loc emoții anume căutate și redate în formă de versuri, cu răceală.

O lucrare „impulsivă" nu urmează să fie numai decât perfectă și d-l Parmentice nu face ca alții să-și expună lucrarea criticei și publicului, după lungi ezitări.

Naturalul și gingășia cu care poetul redă impresiunile sale te atrag și-ți plac; cum este spre exemplu: *La peur de lombre:* (pag. 35)

Jadis, quand je baignais mon front dans ma cuvette,
Une peur de rester aveugle me prenait
Et, vite, je devais sortir de l'eau la tête,
Tant cette horrible peur de l'ombre m'affolait.

Et quand je m'éveilais par une nuit obscure,
Malgré moi, je poussais un cri, puis aussitôt,
Afin de mieux chasser la triste conjecture,
J'allais, pour voir le jour, écarter les rideaux.

Dans la vie, à présent, le souci qui me ronge,
C'est de n'être point sûr de pouvoir écarter
Les ténèbres qu'autour de nous fait le mensonge,
Pour abreuver toujours mon cœur de Vérité...

In versurile sale poetul ne prezintă compoziții cari redau inspirațiunei inițiale o formă concretă care poate reconstitui exact impresiunea primită de creer și în așà fel că suscită cititorului o emoțiune asemănătoare cu aceea care a fost resimțită de autor; ex. o strofă din „Convalescence" (pag. 91)

Je rêve quelquefois longtemps, couché dans l'herbe,
Sous la caresse chaude et pure du soleil,
Et je ferme les yeux à ce monde superbe,
Pour vivre ingénument en un demi sommeil.

Desemnurile cari însoțește textul sunt traducțiunea *impulsivă* a sentimentului autorului pentru pitoresc.

L'Histoire de la Littérature Française, *Léo Claretie.* Tome III. Le dix-huitième siècle. „Mercure de France."

Conținutul volumului este mai mult istoria anecdotică a literaturii în sec. 18-lea, povestită, dealtmintrelea, într'un mod plăcut și interesant cu o mulțime de citațiuni din diferiți autori. Voltaire și Rousseau mai ales, retrăesc în paginele acestui volum. Dar când autorul nu se mulțumește numai să expună și să analizeze operele, și când vrea să rădice tonul criticei sale, i se întâmplă spre exemplu, să impute de geaba lui Voltaire, că n'a știut decât să strice: „Il lui a manqué le don d'édifier..., il lui faudrait un sistème logique, une philosophie décidée,....".

Și tocmai împrejurarea că filosofia lui Voltaire n'a fost niciodată statornică, exceptând realitățile vieții, tocmai acesta face frumusețea filosofiei sale.

Pentru dânsul, ceia ce e bun, este *tot* ce poate fi folositor vieții; ceia ce e rău este nefolositor. El aveà spiritul destul de limpede spre a se interesà de metafizică și să judece asupra necunoscutului. La începutul unei convorbiri asupra înfinitului, asupra căruia spuneà că totdeauna el a avut o idee confuză, Voltaire ziceà: „Ei bine, și ce rezultă din toate acestea? Că noi am pronunțat o mulțime de vorbe." Nu-l interesà decât realitatea și conchideà totdeauna că, mai mult face să te gândești la sănătatea și la viața ta zilnică, decât la spațiul înfinit.

Autorul mai citează încă câteva vorbe admirabile ale lui Voltaire, cari sunt o critică a tuturor religiunilor, și în același timp și un act de supunere la obiceiurile țării sale. Bolnav, el se supune, fără convingere, și primește Ultima Miruire, fiindu-i teamă „de răzbunarea catolicilor, cari vor aruncà corpul rău la gunoi."

— Quand on meurt à Surate, spune el, il faut tenir la queue d'une vache dans sa main.

La marche au supplice, roman de *Louis Frédéric Souvage*; Librairie universelle; form. 8.; 3.50.

In vechiul oraș Francfort, se desfășoară această tristă idilă, jumătate ca povestire aventuroasă, jumătate ca studiu de moravuri.

Suntem purtați pe toate străduțoarele înguste și întunecoase ale orașului, pe urmele dezolatului Servatius care a socotit că-și găsește liniștea studiind în tăcerea marei biblioteci a bunului său prieten Hans Winter; dar dragostea, se strecoară prin cea mai mică rază a soarelui, încolțește pe străzile liniștite împreună cu firele de iarbă, se dezvoltă și înflorește fără voia noastră.

Servatius întâlnește pe tânăra Blondine; își pierde noțiunea de recunoștință către prietenul său Hans Winter care-l ajută, și 'l părăsește pentru ca la rândul lui să fie și el părăsit de Blondine, care nu-l iubea de cât în speranța norocului viitor.

Servatius revine iarăși la vechiul său prieten cu capul plecat și cu inima obosită. El nu va mai vedea razele roarelui care aurește praful liniștitei biblioteci, nici firele de iarbă mici dar răutăcioase, cari se ivesc printre pietrele de pe străzi și le strămută din loc, dar va deschide marea carte a științei binelui și răului sub ochii celor mai tineri ca el, ca să-i învețe viața sau... frica de dragoste și de *chin*,

Revue Bleue, 12 Octombrie.

Edmond Pilon scrie un articol intitulat *Rousseau à Montmorency*, cu ocaziunea dezvelirei statuei din această localitate.

Autorul își începe articolul spunând că în ziua de 13/1 Oct. urmà să se desvelească statua lui Jean-Jacques Rousseau la Montmorency. Se întrebă însă, dacà toamna ar fi fost anotimpul nimerit pentru îndeplinirea acestui fapt. Mult mai bine ar fi fost dacă aceasta s'zr fi făcut în timpul primăverei sau al verii, de oarece autorul Reveriilor nu a cântat niciodată toamna. Nici chiar spre declinul vieții nu s'a gândit la aceste anotimpuri presărate cu zile posomorâte și triste.

In picioare cu o floare în mână, veșnicul cântător al florilor — așa cum l'a eternizat statuarul—Edmond Pilon găsește că această statuă și-ar fi aflat mai curând locul în drăgălașul parc dela Eau bonne, acolo unde genialul poet uda cu lacrimi mânile prietenei Houdetot.

Edmond Pilon continuă pe un ton de profundă sensibilitate întrebându-se dacă

legăturile lui Jeae Jacques Rousseau, cu oameni și adorațiunea acestora din urmă către genialul poet vor fi veșnice.

Spune că oamenii totdeauna vor îndumnezei geniul autorului *Reveriilor*, care a cântat mai bune ca ori care altul florile, cireșele, plopii. Femeile apoi, pe care Jean Jacques Rousseau le-a eternizat în versuri, pentru ce oare nu au fost puse la picioarele poetului și mai ales prietena lui cea iubită. Houdetot.

Parcurile frumoase, asilurile tăcute, lacul fermecător, pădurea dela Montmorency, Chevrette Soisy și la Briche, au fost eternizate de poet.

Caracterul mobil al poetului, căutând veșnic un sat retras pentru repaus și liniște, nu puteà fi mulțumit pentru totdeauna cu el, așa că iarăș umblà după sgomotul orașelor și erà dus de dorință de a fi oaspetele prietenei sale Houdetot. Abià sosit aici el doreà parfum îmbătător al florilor de țară și ar fi fost fericit cu o mâncare simplă țărănească.

Autorul ne mai spune că în parcul Marechalului de Louxembourg, Jean Jacques Rousseau a gustat clipe de adevărată fericire, scriind operile cele mai frumoase la umbra arborilor mari ai parcului, îmbătat de parfumul florilor și fructelor, și fiind obiectul atențiunilor celor mai delicate din partea gazdei sale.

Aici stă până la 1762 când fu arestat și smuls din aceste locuri atât înfrumușețate de divinul poet.

Edmond Pilon își închee articolul spunând că Montmorency cu dealurile sale, cu circșii săi, pădurea și satul, păstrară mult timp pecetea neșteарsă a omului, a cărui inimă și aer înfrigurat umplură aceste boschete și păduri de chimerele lor.

Revue dc l'Art, Octombrie.

Max. Colligon continuă studiul ce-l începuse în numărul precedent, asupra celebrului sculptor grec *Scopas:*

Multă vreme s'a crezut că statuia *Menada* nu erà opera lui Scopas. Collignon aduce argumente destule din cari, în această statue, se vede geniul lui Scopas cu o preciziune neașteptată.

Cei din urmă ani ai activității sale, Scopas 'și i-a petrecut în Asia-Mică, în această Grecie a Orientului care erà ca și o patrie a Ionienilor, unde a condus lucrările de sculptură ale Mausoleului. Aici își făcuse atelierul în care a sculptat un *Dionysos* în marmoră, pentru Cnidieni; o *Latona* și o *Ortygie* pentru Spanioli; un grup al *Afroditei* pentru templul din Samotrace și multe alte opere ce vor rămâne nemuritoare.

Vorbind despre dragostea ce aveau Romanii pentru lucrările lui Scopas, autorul acestui studiu scrie:

«Romanii au arătat un gust foarte aprins pentru operele lui Scopas. Ca stăpânitori ai Greciei și Asiei, când transportau în Italia capo-d'operile artei grecești, ei căutau cu o plăcere bine pronunțată, statuele sculptorului de Paros. Erà un noroc pentru un proconsul, pentru un general învingător, să poată trimite la Roma o marmoră sau un bronz semnate de Scopas. În vremea lui Pliniu, mai multe temple romane posedau lucrări de ale acestui sculptor»

Autorul începe apoi să enumere templele din Roma și statuele ce se găseau în ele de pe urma daltei sculptorului grec.

Dar, cele douăzeci și cinci de lucrări atribuite lui Scopas de diferite texte, sunt departe de a reprezentà întreaga producțiune a unei vieți care a fost destul de lungă, producătoare și glorioasă. Pe de altă parte artistul, înzestrat cu o personalitate atât de puternică, de sigur, a avut discipoli direcți ori indirecți, cari s'au silit să-și asimileze principiele stilului maestrului lor.

Rămâne acum câmpul deschis criticilor, ca, prin diferite comparațiuni să poată descoperi, în marmora ce se păstrează, urmele daltei lui Scopas.

Nu ne surprinde faptul că influența stilului marelui sculptor s'a simțit chiar și în sculptura funerară atică. De altfel, au mai fost și alți sculptori celebri dela cari ne-au rămas diferite statui pentru împodobirea mormintelor.

Scopas a tradus prin expresiunile figurilor ce a sculptat, emoțiunile cele mai intense. Se pare că el a fost cel d'intâiu care a pus în armonie trăsăturile feței omenești cu expresiunea sentimentelor violente sau cu pasiunea care agită întreaga ființă,

fie că dă un accent tragic desemnului gurei și frunței, fie că dă o agerime intensă privirilor dureroase ale ochilor rădicați spre cer.

M. Collignon termină studiul sau spunând:

«Cu dânsul, cu Praxitele contemporanul său, sculptura greacă devine expresivă, și aceasta e ceva nou. Ne putem lesne închipuì că artiștii timpului său și succesorii săi, datoresc ceva lecțiunilor sale»....

L'Art et les Artistes. — Octombrie.

Gabriel Mourey publică un mare studiu asupra sculptorului *Alexandru Charpentier*.

Dominanta talentului lui Al. Charpentier, care dă un farmec de originalitate operilor sale, este *simțul modernității*.

Modernizmul lui Charpentier n'are nici un raport cu modernizmul sculptorilor sau pictorilor de pe vremea sa; acesta a inspirat pe maeștrii tuturor epocelor.

Iată cum ne difinește autorul modernizmul lui Alex. Charpentier:

«C'est, brièvement, la faculté d'observer, de saisir, de ressentir les choses de son temps sous leur aspect particulier et général, sous ce que contien: d'éternel leur apparence momentaneé, d'en pénétrer l'esprit sous ce que leur forment la beauté, toute la beauté qué, fa-alement, elles recèlent.»

Talentul lui Charpentier s'a format sub influența școalei genialului Rodin, și a lui Dalou; dar mai mult s'a format sub influența școalei sale propii.

El a trăit și a observat; nimic din ceea ce-l înconjură nu-l lăsa indiferent; de aicì, frumusețea și farmecul operelor sale. Unitatea care domină lucrările lui Charpentier provine tocmai din cauză că el a făcut numai ceeace i-a plăcut, fără a se gândì la rezultatul imediat.

Puțini dintre sculptorii francezi au avut talentul acestuia.

Autorul acestui studiu enumeră o serie de lucrări de-ale sculptorului; în fiecare din acestea se vede expresia unei senzațiuni personale ale frumuseței.

Fără gesticulațiuni violente sau complicate, fără contracțiuni melodrametice: un fel de seninătate surâzătore, dă nota delicată stilului sculptorului Charpentier.

Cum Charpontier a avut puterea de a fixà asemănarea phisică unei figuri, fie de artist, savant, scriitor, intelectual, autorul se întreabă.

«Comment pourquoi, des musées comme le musée Carnavalet, et le musée du Petit Palais ne possèdent-ils pas, dejà, des séries complétes de tous les médaillons, de toutes les médailles et plaquettes, iconnographiques ou commémoratives, exécutés par Charpentier? Cela est incompréhensible!.

Mercure de France. — 1 Octombre.

Jean Marnold se ocupă în articolul său despre „*Nietzche și Muzica*".

Vechii filosofi aveau cunoștinți. relative, asupra muzicei. Cugetătorii greci, mai ales, cunoșteau bine muzica. Pe la sfârșitul secolului XVIII-lea însă, și din ce în ce mai aproape de timpurile noastre, cunoștințele muzicale la filosofi descresc mereu. Sunt însă și excepții, cum spre ex: Spencer, Schopenhauer, Taine. Un caz cu totul excepțional este cu Nietzche. El cunoștea bine muzica, studiase contrapunctul și armonia și chiar compunea diferite bucăți.

Disprețul cel mare ce avea el pentru muzica Wagneriană și faptul că el contestà lui Wagner orice „talent muzical" nu se explică decât din cauza unor chestiuni personale.

Nietzche însă a avut numai o cultură muzicală formală; melodiile ce le-a compus sunt lipsite de ori ce sentiment muzical de oarece marele filosof german nu eră sensibil în muzică.

Autorul, mai departe, polemizează cu Lasserre, care a scris diferite studii asupra muzicei și în cari adeseori a întrebuințat rău cuvântul „clasic".

La Revue. — Octombrie.

Intr'un articol intitulat «*Sensul literaturii de mâine*» Nicolas Ségur analizează spiritul literaturilor din țările Europei și mai ales în Franța, în ultimii trei secoli.

In secolul al XVII-lea literatura este liniștită, ca rezultat al unei vieți măsurate și cumpătate.

In secolul al XVIII-lea intelectualii își frământă mintea căutând să deslege tot felul de probleme ale vieții.

In secolul XIX-lea este o luptă între nevoia de a crede fără a cerceta și între știință care vrea tocmai din contra. Această stare de lucruri corespunde individualismului și predominării instinctului. Ea ne explică curiozitățile romantismului care influențează mai ales în Franța.

Romantismul însă, începe a cădea prin contra-curentul produs de Brunetière.

Prin căderea romantismului autorul prevede reîntoarcerea la clasicism, care e tendința în literatură.

P. Podeanu.

ERATA. In No. 7, 8, 9, la pag. 421, versul 11 din poezia «Trecutul» de A. Marta după Sully-Prudhomme, să se citească:

Iar c â n t u l lui se pierde cu valul apei lin

în loc de:

Iar cântecul lui se pierde cu valul apei lin

după cum din greșeală s'a imprimat.

R.

1578
1908

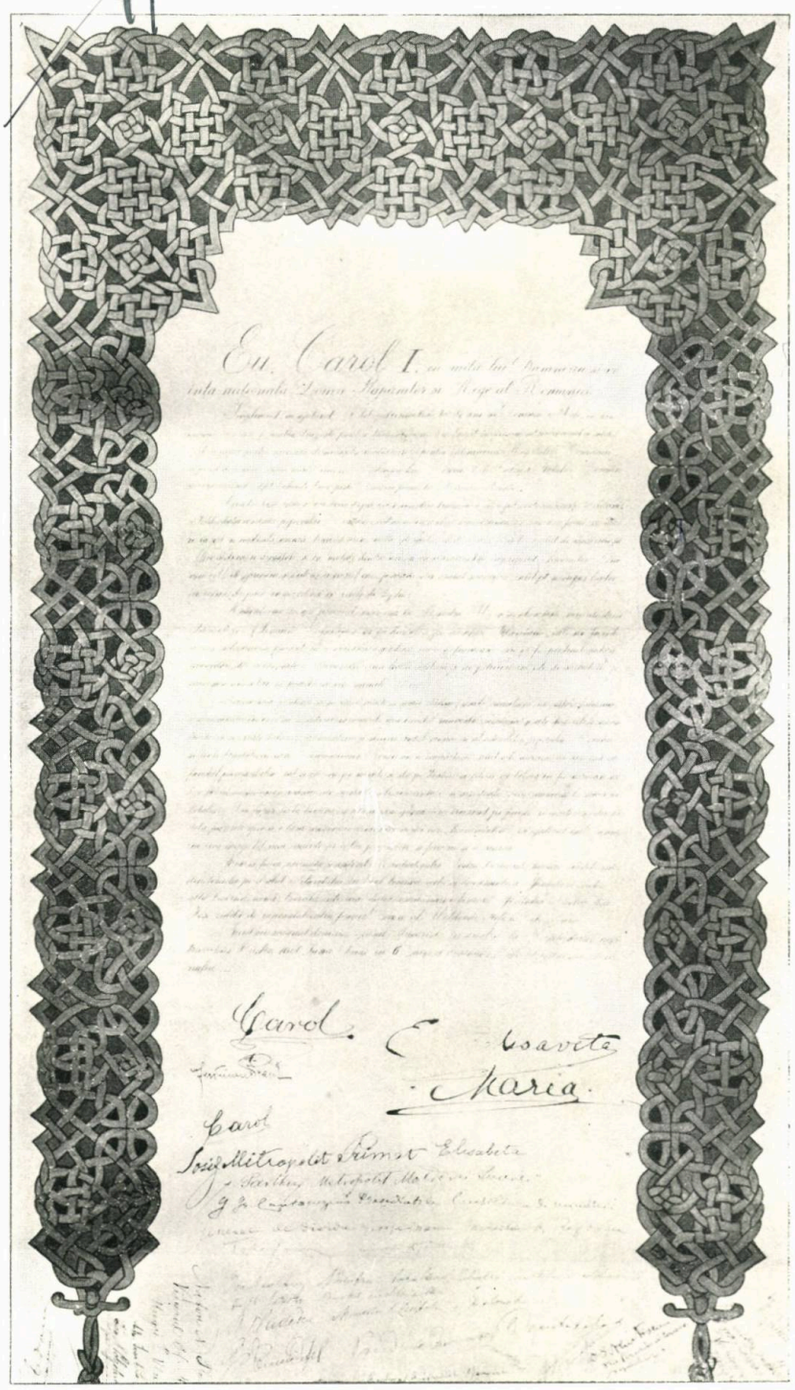

BIBLIOTECA CE

Actul de fundaţiune a parcului Carol I, de la Filaret şi a instalaţiunilor ce urmează a se creà acolo, semnat la solemnitatea deschiderei Expoziţiunei Generale Române în ziua de 6 Iunie 1906, cu ocaziunea Jubileului de 40 de ani de Domnie a M. S. Regelui. Chenarul este lucrat de d. V. Mironescu.

BIBLIOTECA CENTRALĂ

Câteva cuvinte

relative la cele ce am voit să fac sau am făcut pentru muzeele noastre.[1])

Mică *parantează, necesară pentru cele ce vor urmà*. Indată ce a apărut prima parte a acestui studiu, provocat în mare parte de un articol al D-lui Tzigara-Samurcaș, în *Convorbirile Literare*[2]), acesta a găsit cu cale a'mi trimite martorii săi. Imediat am constituit pe acei ce urmau a mă reprezintà. Chestiunea dar nu ne mai aparţineà nouă, celor în discuţie. Martorii au deliberat mai îndelungă vreme. In acest timp, *Voinţa Naţională* a publicat că D-l Tzigara-Samurcaș nu s'ar mulțumì cu scuzele mele, iar *L'Indépendance Roumaine* că D-rul Istrati a și făcut scuzele sale.

Am așteptat în liniște, până ce amicii mei, martorii, D-nii Horia C. Rosetti și Al. I. Ghyka, mi-au remis copie după procesele verbale.—

Surprinși însă, martorii, nu numai ai mei, dar și ai adversarului meu, au convenit a se face cuvenità rectificare în *L'Indépendance Roumaine*, care însă nu a publicat decât o mică notă, în locul actelor și epistolei martorilor mei.

Cred dar în interesul cititorilor *Literaturei și Artei*, ca și a adevărului, a se publicà și aici aceste acte. Ele vor servì, în acelaș timp, a limpezi oarecare detalii importante din cele ce urmează. Acestea sunt cu atât mai necesare, deoarece *pocesul verbal No. 1 și 2* se referă și la ultimul articol publicat de D-l Tzigara-Samurcaș, în *Viaţa Românească*[3]) și care bine înţeles va fi pus în adevărata lui lumină, de exactitate și adevăr, în cuprinsul acestui studiu.

In astfel de chestiuni, și la articole iscălite, nu am obiceiul a rămânea dator cu răspunsuri, și consider, ca o datorie de onoare și de *educaţiune publică*, la noi, a restabili adevărul și a se vedea de ce parte este vina. Iată aceste acte:

---

1) A se vedeà numărul din urmă.
2) No. 6. Anul X L 1. 1907.
3) Cronica artistică (Jaful obiectelor de artă de la Expoztţie).

D-lui Director al Ziarului : L'Indépendance Roumaine.

Domnule Director

Martori ai D-lui Dr Istrati, în diferendul său cu D-l Tzigara-Samurcaş, şi respectuoşi usagiilor în materie de onoare, am păstrat cel mai strict secret asupra deliberaţiunilor noastre.

Vă puteţi deci închipui de surprinderea noastră când am citit în „*L'Indépendance Roumaine*" de Joi $20/_2$ D-bre Ianuarie 1907/1908 o dare de seamă de ceea ce s'ar fi petrecut între cei patru martori şi că D-l Istrati ar fi făcut scuze.

Or, până joi la $4^1/_2$ ore seara (20 D-bre) nimic nu era terminat în acest diferend ; cei patru martori aşteptând pentru a decide, procesul verbal al juriului de onoare constituit în acest scop.

Noi ignorăm prin ce căi de comunicaţiune, atât de neuzitate pe cât şi de neexacte, au putut fi făcute jurnalelor ; şi ne place a crede că buna d. voastră credinţă a fost surprinsă de către cinevà interesat a denaturà lucrurile, în un scop ce nu avem a cercetà.

Fiind atât de surprinşi de acest procedeu ne aşteptat, pe cât şi de supăraţi de al vedeà admis de „*L'Independance Roumaine*", noi am cerut de îndată D-lor D-ri I. Cantacuzino şi A. Slătineanu, martorii D-lui Tzigara-Samurcaş, autorizaţiunea imediat acordată, de a repune lucrurile, la loc, în fine, pentru a stabili adevărul. Comptând pe imparţialitatea d-voastră obicinuită, vă rugăm, în interesul adevărului chiar, de a binevoi să înseraţi alăturatele trei procese verbale, care vă vor face să vedeţi, ca şi cititorii dv., realitatea faptelor şi a rezultatelor.

Mulţumindu-vă, de mai înainte, pentru amabilitatea de a bine voi să înseraţi aceste linii, vă rugăm de a primi asigurarea sentimentelor noastre alese.

Horia Rosetti. **Al. I. Ghyka.**

Astăzi Joi, 20 Decembre 1907.

Proces Verbal (No. 1.)

In urma aparitiunii în revista „*Literatura şi Arta Română*" No. 10, apărută în ziua de 15 Decembre (cu data de 25 Octombre) a articolului D-lui Dr. C. I. Istrati, ca răspuns la articolul D-lui Tzigara-Samurcaş, apărut în „*Convorbirile Literare*" la data de... Iunie a. c.;

Domnul Tzigara-Samurcaş găsindu-se ofensat a trimis ca martori D-lui D-r C. I. Istrati pe D-nii D-r I. Cantacuzino şi Dr Slătineanu, pentru a cere şi obţine reparaţiune.

Domnul Dr Istrati a desemnat pentru a'l repreznţà pe D-nii Horia Rosetti şi Al. I. Ghyka.

Astăzi 17 Decembrie 1907, noi, toţi martorii, ne-am întrunit la orele $4^1/_2$ p. m. la D-l D-r I. Cantacuzino pentru a discutà şi tranşa diferendul.

Aci, după o detaliată expunere a faptelor, în urma largilor discuţiuni ce am avut, considerând că fie care din noi este în deplină cunoştinţă, şi a faptelor şi a intenţiunilor clienţilor noştri în cea ce priveşte speţa care-i desparte ;

Având în vedere declaraţiunile D-lor D-ri I. Cantacuzino şi Slătineanu, martori ai D-lui Tzigara-Samurcaş, cum că acesta, prin articolul apărut în „*Convorbirile Literare*", cu data de Iunie a. c. nu a avut nici cea mai mică intenţiune de a pune la îndoială onorabilitatea D-lui D-r C. I. Istrati ;

Având în vedere declaraţia D-lor Horia Rosetti şi Alexandru Ghyka, martori ai D-lui Dr Istrati, cum că, în faţa acestora, declară că cele scrise de D-l D-r Istrati în „*Literatura şi Arta Română*" ca răspuns la articolul D-lui Tzigara-Samurcaş, cad de la sine, dar că, totuşi, retrag or ce cuvânt ce ar părea ofensator pentru D-l Tzigara-Samurcaş ;

Având în vedere toate cele ce preced ;

Noi, martorii, de comun acord, crezând diferendul închis şi misiunea terminată am dresat prezentul proces verbal . . . .

In momentul de a redacta acest proces verbal, martorii D-lui Tzigara-Samurcaş ne-au supus nouă, martorii D-lui D-r Istrati, „spaltul" unui articol menit să apară în „*Viaţa românească*", articol pe care noi Horia C. Rosetti şi Al. Ghyka, îl credem ofensator pentru D-nul Dr. Istrati:

In ori-ce caz, acest articol având să apară în urma întrunirei noastre, cei patru martori chemaţi a tranşa definitiv diferendul pentru care ne-am întrunit, şi acest articol menit să discute şi să perpetueze o afacere care era în mâna martorilor de a o discută şi tranşă:

Noi, Horia Rosetti şi Alex. I. Ghyka, cerem ca să se supue unui juriu de onoare chestiunea de a şti dacă în urma celor petrecute şi a declaraţiei D-lor D-ri Cantacuzino şi Slătineanu: că D-nul Tzigara-Samurcaş refuză de a opri publicarea articolului destinat revistei „*Viaţa românească*"; dacă D-nul Tzigara-Samurcaş mai este sau nu, în drept—conform regulilor în materie de onoare, prescrise de Codul lui Chateauvillard şi autorul Croabon—să ceară vre-o satisfacţiune D-lui D-r Istrati, chiar dacă ar fi ofensat.

Această propunere, primindu-se de martorii D-lui Tzigara-Samurcaş, s'au ales ca membri ai Juriului de onoare următoarele persoane:

M. Pherekyde, General L. Mavrocordat, propuşi de D-nii H. Rosetti şi Alex. Ghyka şi D-nii N. Filipescu şi C. C. Arion, propuşi de D-nii D-r I. Cantacuzino şi Slătineanu.

Aceşti arbitri, dacă va fi nevoe, vor alege cum vor crede de cuviinţă, pe un al cincilea care să tranşeze lucrurile în caz de divergînţă şi paritate de voturi între ei.

Făcut în dublu exemplar, astăzi şaptesprezece Decembrie 1907.

Pentru D-nul D-r **C. I. Istrati. (ss) H. G. Rosetti. (ss) Al. I. Ghyka.**
Pentru D-nul **Tzigara-Samurcaş. (ss) D-r. Cantacuzino. (ss) D-r Al. Slătineanu.**

Proces Verbal No. 2.

Subsemnaţii, constituiţi în Juriu de onoare, conform procesului verbal din 17 Dec. corent, al martorilor D-lor Istrati şi Tzigara-Ssmurcaş, ne-am întrunit în casa D-lui Pherekyde, aseară 18 Decembrie la orele $9^1/_2$ şi astă-zi 19 Decembrie la orele 12.

De vreme ce răspunsul la întrebarea juriului urmează să-şi găsească aplicarea în cazul special care ne ocupă, astfel cum el este stabilit prin procesulverbal din 17 Dec. am examinat toate amănuntele diferendului, autorizaţi fiind la aceasta în mod verbal de martorii ambelor părţi. Am constatat că diferendul a provenit dintr'o polemică de presă, şi că martorii ambelor părţi au declarat că nici una n'a avut intenţiunea de a ofensa pe cealaltă prin articolele publicate, si că cuvintele supărătoare sunt retrase. Aşa fiind, un nou articol nu poate atribui celor precedente intenţiuni contrarii declaraţiunilor părţilor, şi a le face ofensătoare, când nu sunt.

Credem dar inutil de a face despre regulele delicate ale dueluluio discuţiune teoretică, care în caz de divergenţă de păreri, ar puteâ creà în mod a rtificial un nou conflict.

Fiind dar constatat, în urma celor arătate mai sus, că nu poate exista afacere de onoare şi necesitate de reparaţiune, între D-nii Istrati şi Tzigara-Samurcaş, or ce diferend între ei n'are fiinţă.

In consecinţă, subsemnaţii suntem de părere ca martorii, precum aveau intenţiunea când s'a ivit chuestiunea supusă juriului, să declare diferendul închis şi afacerea terminată.

(ss) General Mavrocordat, (ss) N. Filipescu, (ss) C. C. Arion, (ss) M. Pherekyde

Proces Verbal No. 3,

Noi, Horia Rosetti şi Alexandru I. Ghyka, martorii D-lui D-r C. I. Istrati, şi noi, D-r. I. Cantacuzino şi Alexandru Slătineanu, martori D-lui Tzigara-Samurcaş ne-am întrunit astăzi 20 D-bre 1907 la D-nu I. Cantacuzino unde am luat cunoştinţă de procesul verbal dresat la 19 D-bre de câtre juriul de onoare constituit de noi prin procesul verbal de la 17 D-bre.

In urmă considerând cele cuprinse în procesul verbal de la 17 c. relativ la declarațiunile făcute de ambele părți;

Considerând concluziunile Juriului de onoare, de comun acord am declarat închis diferendul dintre clienții noștri: D-nii D-r C. I. Istrati și Tzigara-Samurcaș.

Pentru care am dresat acest proces-verbal făcut în dublu exemplar, astăzi douăzeci Decembrie 1907.

Pentru D-nul **Dr. C. Istrati, Horia Rosetti, A. I. Ghyka.**
Pentru D-nul **Tzigara-Samurcaș D-r. I. Cantacuzino. A. Slătineanu.**

Odată terminată partea aceasta, pusă în paranteză, cred necesar a lăsa să urmeze studiul început.

URMARE

Că în fostul Palat al Artelor, așà de bine situat și așà de propriu pentru un muzeu, urmà să se instaleze „Trecutul nostru", reiese și din cuprinsul actului de fundațiune, semnat în ziua de deschidere a Expoziținii, 6 Iunie 1906, de către Majestatea Sa.

„*Eu Carol I*, cu mila lui Dumnezeu și voința națională, Domn Stăpânitor și Rege al României;

„Implinind cu ajutorul Atot puternicului, 40 de ani ai Domniei Mele, în care vreme cu mare și multă dragoste pentru țară și neam, am lucrat împreună cu credinciosul și iubitul Meu popor pentru cucerirea desăvârșitei neatârnări și pentru întemeiarea Regatului României, alipind din nou, după multe veacuri, Dobrogea lui Mircea Cel Bătrân Statului Român și împingând astfel hotarele țării peste Dunăre până la Marea-Neagră;

„Voind a lăsà celor ce vor veni după noi o amintire trainică a celor petrecute în acești 40 de ani, și tot deodată a arătà poporului Român, cât și neamurilor străine ceeace cu toții am făcut, cu mare râvnă și neobosită muncă, trecând prin multe zile grele, atât Eu, Regele, ajutat de credincioșii Mei sfetnici și dregători, și cei mutați dintre noi, și cei cari azi stau împrejurul Scaunului Domniei Mele, precum și întreg poporul care pururea s'a arătat muncitor, înțelept și supus legilor în vreme de pace ca și viteaz în zilele de luptă;

„*Hotărât-am și am poruncit împreună cu Miniștrii Mei și cu aleșii țării, cari alcătuesc Senatul și Adunarea Legiuitoare, ca pe dealul și pe câmpul Filaretului, într'un loc odinioară mlăștinos și părăsit, să se sădeaecă o grădină mare și frumoasă care să fie pentru locuitorii și muncitorii din acea parte a Bucureștilor un loc de odihnă și petrecere în zile de sărbători, și care spre amintire să poarte în veci numele Meu;*

„*Iar în aeea grădină să se ridice multe și mari ciădiri, unele vremelnice, iar altele statornice și desăvârșite, în cari să se adune și comorile din trecutul neamului românesc și cele din zilele noastre și să se arate tuturor, pământeni și străini, rodul muncii și al ostenelelor poporului român și toate bogățiile cu cari Dumnezeiasca Pronie ne-a împărtășit, atât cele ascunse în ape sau în fundul pământului, cât și cele de pe munți și de pe dealuri și cele ce cu belșug în fiecare an ne dau holdele mănoase și rodnice ale acestei țări binecuvântate, și care toate, prin munca și hărnicia iubitului Meu popor ies la lumină, se adună și se grămădesc crescând pe fiecare zi avuția moștenită dela părinți spre a o lăsà mai mare urmașilor noștri, cari la rândul lor, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor merge tot mai înainte pe calea propășirii, a fericirii și a măririi.*

„Și ca să fie cu noi mila și ajutorul Mântuitorului Nostru la această lucrare clădit-am din temelie pe dealul Filaretului, în locul bisericii vechi și dărăpănate a Sfântului Nicolae, altă biserică nouă, lucrată întocmai după asemănarea bisericei Sfântului Nicolae din Iași, zidită de răposatul întru fericire Domn al Moldovei, Ștefan-Cel-Mare.

„Făcut în scaunul domniei, orașul București, în anul de la Mântuitorul nostru Isus Cristos 1906, luna Iunie în 6, iar al domniei Mele al patruzecișiunulea"·

Acest document nepublicat încă, socot că e necesar și util a fi dat la lumină cu această ocaziune. Limba românească în care e scris, face cinste fostului Ministru al Domeniilor, d-lui Ioan Lahovari, care l'a alcătuit.

Voiam ca în parcul Carol I, acolo unde ideile de libertate au fost cu drag primite de toți la 1848; acolo de unde M. S. Regele a văzut mai întâiu Capitala la 1866; acolo unde economicește și pe terenul cultural ne am manifestat așa de luminos în vara anului 1906; acolo în fine, unde în acelaș an și pentru întâia dată dela 106, data cuceririi Daciei de Traian, s'a produs doue fapte măreție:

Recunoașterea oficială a originei noastre de urbea eternă, și

Infrățirea românilor din toate părțile Daciei, și alte regiuni mai depărtate locuite de ei;

Ca acolo, să se fi înființat muzeul „Trecutul nostru", care erà o garanție și un îndemn spre viitor!...

Tot acolo era a se înființà în vale muzeele de agricultură, industrie și comerț.

De asemenea urma a se înființa grădina zoologică și școalele de pomologie, viticultură, apicultură și sericicultură.

Se forma un centru, într'o localitate admirabilă, care să arate trecutul adevărat și splendidul viitor, bazat pe fapte, pe muncă pricepută, pe cariere producătoare de avuție particulară și publică, pe *agricultură*, *industrie* și *comerț*.

Iată ce am dorit, iată ce făceam de eram lăsat în pace, ...de mulți, între care nu pot trece fără a face un loc de onoare (?) și multor partizani politici de ai mei — de adversari ca de morți... uitare; însă ei au făcut așa de mare rău, în momente atât de înălțătoare, — și de toți acei cari prin situația și prin specialitatea lor erau datori a mă ajuta!

Dar e o nenorocire a neamului nostru de a ne sfâșià și slăbì până și în momentele cele mai hotărâtoare, ceea ce lasă în urmă multe jertfe și multă stârpiciune în fapte.

Și să nu se creadă că această lucrare a mea—pentru a face ca muzeele noastre să fie cel puțin egale celui din Sofia și Belgrad—dată numai de acum.

Grație mamei mele, care avea darul a strânge lucrurile relative la familie și țară, încă dela 1848, am putut deschide în mod solemn față de familia mea, colecțiunea Maria Istrati-Capșa la 1907 în Câmpina.

Voiam chiar a construi o sală mai mare, unde și publicul să fi putut veni odată pe săptămână.

Totdeauna am arătat că colecțiunile publice nu vor putea progresa, dacă nu vor avea la bază colecțiunile particulare ale amatorilor. Am sfătuit pe toți, chiar pe cei cu mijloace restrânse ca mine, să strângă, să adune, ca astfel să nu se piardă nimic din patrimoniul neamului nostru.

De îndată ce am putut, am căutat a face mai mult.

Astfel, profitând de un mănunchiu de oameni activi, am căutat să ajut mișcarea lor la Târgul-Jiului, am și creat școala de ceramică de acolo, acum șapte ani, înscriind în budget și puține mijloace pentru a ajutà înființarea unui muzău care începuse așa de bine!

Cine credeți că s'a opus mai mult?... Specialiștii... ce caută a monopoliza totul.

Din nenorocire alții au dat lovitura de moarte și acestui rar focar de lumină din provincie.

Oameni politici au prigonit și au împrăștiat muzeul, iar școala de ceramică e aproape desființată. Și trebue să notez că d. Haret, ministru al partidului care nu prea respectă ce fac conservatorii, de data aceasta le lăsase ; mai mult: le ajutase să trăiască și să se desvolte. Dar... on n'est jamais trahi que par les siens !... Nenorocire și rușine.

Iată ce mi se scrie din întâmplare relativ la aceasta :

....„In privința Muzeului, adică al răposatului Muzeu Gorjan, nu pot să vă spun decât „rău" și „foarte rău". Adică s'ar putea zice „bine" ca pentru cei morți.

„Eu, de 3 ani de când fiind prigonit de . . . . . .și ceata lui, am înțeles că Muzeul a fost un vis, vis frumos, dar ca toate visele, irealizabil. Am muncit 12 ani și Muzeul tot în față a rămas, căci nimeni de aici nu l'a înțeles. Nu s'a cerut diurne pentru munca noastră, dar ne-am așteptat la încurajare, ceeace ne-a lipsit cu totul. Singurul d-voastră ca Ministru ne-ați venit în ajutor ; cu acel ajutor a făcut Diaconovici câteva dulapuri și câteva fotografii. Răposatul întru fericire Gr. N. Manu, ne-a ajutat cu sfatul său înțelepțesc.

Tot în acelaș an, 1900, profitând de primul congres al învățătorilor și institutorilor, ținut la București, am căutat să fac o mică expoziție de cărți și lucrări didactice în palatul Universității. Am căutat să adun tot ce privià și *trecutul* nostru școlar. Personal am adus și expus tot ce aveam în această privință în colecțiunea „Maria Istrati-Capșa". Expoziția aceasta a avut oare-care răsunet, și mulți de la acea dată au văzut ce bine e chiar dacă strângi un caiet școlar, o carte, sau orice alt obiect de școală. Mulți au început de atunci a face mici colecțiuni.

In urmă am căutat să fac mai mult, înarmat cu cunoștințile triste ce căpătasem, în ce privește păstrarea și reconstituirea monumentelor vechi, cu ocaziunea călătoriilor ce am făcut în țară, despre care voi vorbì altă dată.

La congresul al doilea al asociațiunei române pentru înaintarea și răspândirea știinților din 1903 pe care aveam onoarea a'l prezidà și care trebuia să se întrunească în București, am căutat să încerc o nouă lucrare.

Atunci am organizat expoziținea de pe cheiul Dâmboviței (splaiul General Magheru) în care am căutat să întrunesc tot ce s'a făcut până la acea dată în școlile și institutele noastre de cultură pe terenul cercetării pure și în ele sau în industrie, pe terenul aplicațiunilor științii.

Țineam ca dela prima manifestare a activității noastre științifice, să leg la un loc, cercetarea pură și aplicațiunea ei utilă.

Această direcțiune se impune cu atât mai mult la noi unde suntem duși mai curând la speculațiuni abstracte decât la aplicațiuni atât de utile progresului și care nu exclud de loc înălțimea cugetării.

Și atunci chiar, poate încă neînțeles de mulți, am căutat să atrag din nou atențiunea asupra trecutului nostru pe care 'l cred mai măreț și mai demn de cinstire decât se crede de regulă. Am creat o secțiune retrospectivă, nu numai pentru „carte" adecă școală și cultură, dar pentru întreaga noastră evoluțiune culturală, artistică și economică din trecut.

Cu toate că lucrul fusese făcut în grabă și cu puține mijloace, totuși am reușit nu numai a adunà un material prețios, dar a arătà vădit tutulor

importanța acestei chestiuni atât de vitale pentru cunoașterea trecutului nostru și a face să se vadă cât de sfinte sunt din acest punct de vedere, cele mai neînsemnate obiecte, care de regulă treceau neobservate și se rătăceau în străinătate sau se distrugeau în țară.

Iată chiar în ce mod mă exprimam pe scurt, în această chestiune pe care o atingeam numai, în cuvântarea mea ținută la deschiderea Expoziținii Asociațiunii Române pentru înaintarea și răspândirea știinților din 1903 și când aveam la ordinea zilei alte puncte mai importante pentru moment de studiat.

„Este încă o secțiune, a XII-a, cea retrospectivă, căreia am căutat să-i dăm toată desvoltarea. Puținul ce am reușit să fac, are meritul de a fi stors cu multă trudă de la stânca apatiei și indiferenței.

Toate le mai înțeleg, dar să nu iubești nici pe tatăl tău care numai prin munca lui 'ți-a lăsat un nume și adesea o situație, e ceva criminal. Și constat cu multă mâhnire, că nu arareori am observat indiferențe ne iertate.

Iată de ce m'am servit de aleasa cugetare a chimistului Dumas :

„Honorons nos grands hommes, Toute nation manquant à ce devoir prépare sa ruine intellectuelle, morale et matérielle ; elle ne vivra pas longtemps sur la terre et ne laissera en périssant qu'une trace bientôt obscurcie parmi les peuples de l'avenir.

Numai cinstind munca bătrânilor noștri vom proba că știm să respectăm această avuție națională. Numai oamenii ce au acest sentiment pot lucrà la rândul lor, pentru o idee înaltă și generoasă.

Tot de la acea dată am cerut facerea Expoziținei Generale Române din 1906, prin care să se sărbătorească o domnie îndelungată, la noi, și în care timp, țara a făcut așa de mari progrese.

Când în ziua de 16 Noembrie 1903 Maestatea Sa Regele a vizitat acea expoziție, din 1903, am atras atențiunea nu numai asupra ce făcusem la acea dată, dar indicam și ce trebuia să se facă la 1906, și cu această ocaziune am vorbit de cele ce pot caracterizà în prezent, sau prin studiul trecutului, neamul nostru.

Vedeam că așa de puțini se gândesc la acest trecut, încât aveam o adevărată durere de inimă față cu indiferența noastră criminală, și căutam să atrag atențiunea celor buni la ori ce ocaziune prielnică. Iată și ce ziceam în cuvântarea mea ținută în fața M. S. Regelui la 16 Noemb. 1903, când între altele spuneam și următoarele, de care spre cinstirea Suveranului, și numai de o parte a țării, s'a ținut seamă la 1906 :

....„Faceți, Sire, ca sub puternica impulsiune a voinții superioare și hotărîtă a Maestății Voastre această lucrare să se îndeplinească.

La 10 Mai 1906 să se deschidă o expoziție generală Română în București. De la agricultură și până la artele frumoase activitatea neamului în toate direcțiunile să se manifesteze.

In secțiunea etnografică, toți ai noști, de oriunde ar fi ei, vor puteà să arăte cum sânt și ce produc.

Această lucrare va încorona în mod luminos partea cea mai înaltă din Domnia Maestății Voastre..."

Așa a și fost. Astăzi când mă gândesc la greutățile învinse, la ura și micimea sufletească a unor frați de sânge de la noi, ce căutau să ne împedice, mă mir cum s'a putut realiza acea măreață manifestare a *neamului întreg*, din, și de peste *hotar !*—Cinste celor buni !...

Urmă în fine Expoziţiunea de la 1906.

Actele oficiale ce am tipărit mai mult sau mai puţin în întregul lor, indică totuşi ceea ce doriam a face.

Natural că mă aşteptam la oare care sprijin din partea multora ce credeam că sunt cunoscători şi la locul lor; dar la urmă, ce puţini au fost acei ce m'au ajutat cu cinste, cu devotament, cu pricepere, şi urmărind şi ei un ideal!

Acestora le mulţumesc din inimă. Tot ce am făcut bun cu acea ocaziune, prin ei şi graţie lor s'a putut face. In curând, la facerea raportului general, se va indica fie care cu partea sa de lucru.

Dar chiar şi de la închiderea expoziţiunii am căutat să realizez acelaş plan, de care personal mă interesam numai ca Român şi ca om cu oare care cultură.

Fiind că doresc a se cunoaşte de toţi ce am voit a face, voi publica şi următoarele adrese. In urmă, cititorul faţă cu cei ce au crezut săşi facă piedestal din calomnie şi neadevăr, va putea mai uşor vedea cine are dreptate, şi de ce sunt capabile anumite fiinţe. Astfel la unul din ultimile congrese ţinute cu ocaziunea mişcării făcute în 1906, şi anume la acel al Uniunii Absolvenţilor şcoalelor comerciale din ţară şi străinătate, ce am avut fericirea şi cinstea de a prezidà, la 29 Octombrie 1906, am spus între altele relativ la mersul industriei şi comerţului Român, şi următoarele :

«Lucrarea D-v, D-lor, pentru ca să fie complectă are nevoe în afară de şcoală, şi de un factor puternic şi anume de Muzee speciale.

«Sunt fericit a puteà să vă aduc la cunoştinţă că crearea acestor muzee, a căror lipsă o simţim cu toţii şi a căror creaţiune o urmăresc de mai mult timp, va puteà să aibă loc în curând.

«Vi se poate pune la dispoziţie palatul industriei care va dura cel puţin 10—15 ani şi în care veţi putea instala muzeul industrial.

«Tot acolo s'ar putea instala şi muzeul comercial, iar dacă nu, s'ar putea pune în palatul silviculturii.

«In acelaş timp în pavilionul agriculturei se va instala muzeul agricol şi al silviculturei ;

«In acest chip veţi putea să aveţi o unealtă prielnică pentru ca acţiunea D-v să fie încoronată cu succes.

Această idee a avut oarecare răsunet şi a fost îndată înţeleasă de aceşti tineri muncitori şi pricepuţi, crescuţi la şcoala practică a nevoilor sociale şi nu cu un învăţământ superficial, pedant, pretenţios, mai adesea nul şi tinzând la o funcţie a statului.

Puţin timp după acest congres, am fost invitat la o şedinţă a Uniunei, în care un tânăr şi meritos membru, d. Alexianu, a vorbit în special despre modalitatea creării acestor muzee în mod cu totul priceput.

Iată răspunsul meu, din care se va vedea cum voiam a se face şi ce speranţe nutream cu toţii.

„Vă mulţumesc şi cu această ocaziune pentru aleasa cinste ce-mi faceţi de a mă fi invitat şi de astă dată la lucrările d-voastre. N'am nevoe să vă spun cu ce viu interes am urmărit cuvântarea d-lui Alexianu, cuvântare care este un important studiu făcut relativ la înfiinţarea muzeului comercial.

„Cred că sunt interpretul d-voastră al tutulor, spre a felicità pe d. Alexianu pentru osteneala ce şi-a dat de a fi studiat această chestiune în mod atât de amănunţit.

„Să-mi fie permis a adăogà numai că este în interesul nostru al tutulor, ca numărul acestor muzee să fie cât mai mare.

„Vom avea astfel muzeul de agricultură, muzeul de silvicultură și muzeul industriei, destinate a face cunoscute toate productele prime precum și îmbunătățirile și transformările ce ele primesc.

„La fiestecare din acestea se va arătà progresele făcute și bazele științifice pe care sunt așezate.

„Muzeul comercial atât de mult de actualitate, și căruia va trebui să-i dăm îndrumarea practică pe care i-o arată d. Alexianu, se va ocupa în special cu productele comerciabile de diferite naturi și de origină internă sau străină, care sunt cerute de nevoile țării pentru exportul și importul său.

„Pe când primile muzee vor ridica nivelul cultural și vor servì ca un învățământ documentat, Muzeul Comercial va deștepta atențiunea vânzătorului sau consumatorului, puindu-le la dispositie în mod priceput și lesnicios — și eu aș cere și gratuit — toate detaliurile ce i se vor cere.

„Nu am nevoie să vă spun cât sunt de fericit, văzând că grație activității d-voastră se vor realizà aceste vechi dorințe ale mele cari sunt atât de utile țării.

„Vă spun din nou, că deja am făcut cunoscut Ministerului cele ce cred relativ la ființa acestor muzee ce cred că este bine să atârne de Ministerul Domeniilor, comerciului și industriei, precum și pentru acela al Trecutului nostru ce va depinde de Ministerul instrucțiunii publice și cultelor.

„Iată de ce v'aș ruga ca în unire cu Camera de comerciu, cu direcțiunea Școalei de comerț și cu un delegat al Ministerului comerțului și industriei, să vă uniți cât mai în grabă într'o comisiune specială pentru ca să alcătuiți un proect de statute, relativ la funcționarea muzeului comercial.

„Nu uitați, vă rog, ca prin aceste statute să se prevadă și recunoașterea de persoană morală a acestor creațiuni.

„Mă grăbesc a vă mai face cunoscut că am adunat deja numeroase obiecte pentru fie-care din aceste muzee, care așteaptă numai pe iscusiții organizatori pentru a putea fi așezate cu regulă și cu explicațiunile de care au nevoie.

„Multe din obiectele adunate sunt oferite de expunătorii români, iar altele de diferiți expozanți străini.

„Uniți cum sunteți d-lor, puneți-vă hotărât pe lucru. Munciți cu pricepere și dați exemplul unei vieți corecte și al economiilor indispensabile fără care nu se poate alcătui nici o avuție, fie particulară fie a comunității.

„Unul din marile noastre păcate e că suntem săraci într'o țară bogată.

„Să facem astfel ca fiecare om care muncește să represinte și la noi o valoare economică, astfel ca să ajungem ca în Franța și Anglia, care dau exemplul bogăției prin însumarea economiilor particulare.

„Și poporul român are imperios datoria, mai mult de cât oricare altul, de a devenì un popor avut.

„Popoarele sărmane n'au nici o libertate de acțiune și sunt zădărnicite în mersul și desvoltarea lor.

„Noi nu suntem încă un popor și o țară definitiv constituite și în evoluțiunea noastră firească și față cu lupta aprigă pentru existență, nu vom puteà face nimic dacă nu vom ști să muncim cu pricepere, dacă nu vom aveà mijloace la îndemână și reserve pentru zilele de grea cumpănă.

„Nu uitați că din punctul de vedere cultural noi trăim și pentru frații noștri de peste hotare, și că după cum frații noștri din Ardeal pe lângă impositele către stat duc încă și sarcinile bisericii și școlii, tot astfel și noi pe lângă datoriile ce avem către țară, avem încă sarcini către neam care să se manifeste când sub forma de școli și biserici în Macedonia, când sub orice altă natură, ori unde este vorba de desvoltarea cugetării românești și unității noastre culturale.

„Iată dar sarcini, d-lor, cari cad asupra tuturor și iată gândiri ce trebue să ne călăuziască zilnic pe toți în munca noastră și prin urmare și pe d-voastră, aș zice chiar cu deosebire, în lucrarea ce faceți pentru desvoltarea comerciului țării, adică a celui mai esențial factor de progres și avuție.

„Vă urez dar, d-lor, succes deplin în ceea ce faceți, cu speranța că în curând vom vedea realizate dorințele noastre.

Dar Expoziţiunea se închise. Crezui atunci momentul sosit de a interveni pe lângă cei de sus spre a le atrage atenţiunea asupra chestiunii muzeelor. Era cu atât mai indicat, cu cât în afară de marea chestiune a utilităţii lucrului mai era în joc şi voinţa expresă a M. S. Regelui, cuprinsă în actul semnat la deschiderea solemnă a Expoziţiunii.

Incepui cu cine de drept. Reproduc alăturata adresă, făcută la 25 Noembre 1906, d-lui Ministru al Domeniilor, cu No. 6.476.

Cred că aceste acte au înţelesul lor în chestie, şi fac mai bine cititorului doritor a cunoaşte rostul lucrărilor decât orice altă argumentare:

„Expoziţiunea se închide. Ea a servit cu siguranţă şi la îndrumări nouă în ce priveşte mişcarea noastră culturală socială şi mai ales economică.

Constatăm cu fericire că publicul nostru cu toată nepregătirea lui, regretă sincer închiderea acestei Expoziţiuni.

Toţi se întreabă ce va rămâne în locul ei, iar cei pregătiţi şi în curent nu numai cu ce se petrece în străinătate, dar cu deosebire cu ce ne lipseşte nouă, se grăbesc a se alătura celor ce deja voiesc a ne da tot concursul, pentru ca această Expoziţiune să lase după ea urme neperitoare şi anume, ca de la închiderea Expoziţiunii chiar, să se pue baza noilor muzee.

Incă de la început prin primele circulări ale Comisariatului arătam dorinţa, ca muzeele ce ne lipsesc să se creeze cu această ocaziune.

Acum, în urma unui apel ce am făcut în acelaşi sens, mulţi expunători din ţară şi din străinătate s'au grăbit a ne lăsa diferite mostre din obiectele produse de ei.

Societatea absolvenţilor şcoalelor comerciale, cu ocazia Aniversării a 40 de ani a înfinţării primei şcoli de comerciu, a discutat şi decis, să se creeze un muzeu comercial.

La una din şedinţele speciale la care am luat parte, s'a aprobat propunerea a se alege un comitet alcătuit din absolvenţi ai Societăţii foştilor elevi ai Şcoalelor Comerciale, Directorul Şcoalii de comerţ, Delegaţi ai Camerilor, delegaţi ai Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor, precum şi un delegat al Corpului industriaşilor, pentru a prezenta Camerilor un proiect de lege în această direcţiune.

Cred, Domnule Ministru, că Domniea Voastră mai bine ca ori-cine, prin pregătirea D-Voastră specială, afară şi de faptul foarte important că sunteţi titularul Ministerului de cari vor depinde multe din aceste muzee, sunteţi mai în măsură ca oricine de a putea nu numai să judecaţi în ce priveşte utilitatea şi oportunitatea unor astfel de creaţiuni dar şi de a lua iniţiativa realizării acestor desiderate atât de utile desvoltării noastre.

De vom perde şi momentul de faţă, nu numai că vom aştepta multă vreme pentru a găsi un altul tot atât de prielnic, dar nu vom da nici un ajutor industriilor noastre născânde şi comerciului nostru tocmai în momentul când ele au o mai mare necesitate de acest ajutor.

Creaţiunile ce trebuie să rămâie după Expoziţiunea noastră, sunt numeroase şi de o mare utilitate pentru noi.

Ele vor servi ca un mijloc de cultură generală din cele mai puternice şi ca un imbold nepreţuit pentru îndrumarea noastră economică.

Marea lor majoritate cad direct sub puterea şi sub controlul Ministerului ce conduceţi.

Aceste creaţiuni sunt următoarele:

Grădina zoologică a cărei lipsă era o adevărată pată pentru capitală şi care a fost creată cu această ocaziune. Localitatea este foarte prielnică pentru dezvoltarea ei şi ea s'ar întreţine cu uşurinţă dacă s'ar percepe o taxă de 50 bani, Duminicile 25 bani, la intrarea în parc de persoană şi un leu de trăsură.

Un comitet special va trebui însărcinat cu organizarea ulterioară, cu cumpărarea animalelor şi cu întreţinerea lor.

Animale exotice vor trebui aduse şi Expoziţiuni anuale, de speţe utile ţării,—aduse direct din străinătate, s'au obţinute prin încrucişare cu ale noastre, ori numai prin selecţionarea raţională a speciilor locale—va avea loc regulat în mod restrâns şi special în fie-care an, şi pe o scară mai largă la fie-care 5 ani.

O altă creaţiune care lipsia cu totul oraşului Bucureşti, este înfiinţarea Şcoale de horticultură, care va avea sub a sa direcţiune parcul întreg şi care va putea profita cu deosebire de partea dreaptă a intrării atât de bine pregătită de un anumit personal al Ministerului de sub dependinţa D-Voastre.

Cu timpul va trebui să se facă o seră şi o locuinţă pentru grădinar.

Pentru moment pavilionul rotund pe care îl oferă Prinţul Şuţu va putea servi pentru şcoala de demonstraţiune, căci va trebui ca în fiecare Duminică să se facă cursuri variate de horticultură, cursuri la care publicul amator din Bucureşti va învăţa cum să altoiască, cum să crească arborii roditori, zarzavaturile şi florile.

Grădinarul Şef al Parcului va trebui să fie un horticultor desăvârşit, un om practic în expunerea sa, doritor de a inobila speţele aflătoare la noi, de a aclimatiza pe cele ce pot să fie introduse şi în ori-ce caz, de a dosvolta gustul horticulturii în publicul mare românesc.

Două şcoli practice urmează să mai rămâe la Filaret.

Prima, Şcoala de sericicultură care va funcţiona în casa sătenească, lângă care se vor cultiva şi alte varietăţi de duzi, de cât cei aduşi de noi şi cu deosebire duzii pitici de Italia, cu care se pot face garduri vii.

Şcoala a doua, aceea de apicultură, pentru care am adunat deja o parte din elementele necesare, care va trebui instalată ceva mai jos de cât unde se află acuma şi anume pe locul ocupat de Pavilionul Ungar.

Dacă D. G. Cantacuzino, Preşedintele Consiliului, ar dărui micul său pavilion în acest scop, ar pune în mod hotărât baza acestei şcoli.

Domnul Ministru al Instrucţiunii Publice trebueşte să continue cu acordarea delegaţiunii sale învăţătorului Begnescu de la comuna Petrile, din judeţul Vlaşca, care este foarte bine pregătit pentru aceasta.

N'am nevoie să adaug, Domnule Ministru, că aceste patru creaţiuni şi anume: grădina zoologică, şcoala de horticultură, şcoala de sericicultură şi şcoala de apicultură cad direct în domeniul activităţii D-Voastre.

Cred că aceste instituţiuni, Domnule Ministru, la care cu timpul veţi putea adăoga pe lângă un aquarium permanent şi o mică şcoală de piscicultură, sunt mult aşteptate şi veţi face astfel o faptă aleasă dând educaţiunii practice şi distracţiunilor utile şi sănătoase un îmbold necunoscut încă la noi.

Prin acestea şi prin cele ce urmează veţi face o operă de progres şi de moralizare, schimbând şi mentalitatea noastră, care lasă de dorit din atâtea puncte de vedere.

Tot de Domnia Voastră ca Ministru de Domenii, Industrie, Comerţ şi Agricultură, depind şi următoarele creaţiuni:

Mai întâiu Muzeul de agricultură şi silvicultură; al doilea Muzeul de Industrie şi al treilea, ca corolar al primelor două, Muzeul Comercial.

Construcţiunea Pavilionului-Regal fiind cea mai durabilă din toate, căci va putea rezista cel puţin 15 ani, poate fi întrebuinţată în această direcţiune.

Intr'o aripă se va pune Muzeul Agriculturii conţinând variatăţile ce se cultivă la noi, esenţile ce cresc în pădurile noastre, tabele arătând datele necesare de anatomia şi de fisiologia plantelor ce ne preocupă, date relative la compoziţia chimică, suprafeţele ocupate, rezultatele obţinute prin îngrăşăminte şi aşa mai departe. In aripa opusă va avea loc muzeul industrial, în care vom expune procedeele vechi întrebuinţate la noi şi aparatele cele mai vechi, până la cele mai nouă, întrebuinţate în diferitele noastre industrii, date statistice, rapoarte speciale, studii anumite, precum şi materiile prime ce pot servi sau servesc şi în acest caz toate fasele necesare pentru obţinerea a anumite substanţe.

Aceste două muzee vor servi ca învăţământ teortic şi practic pentru anumite şcoli şi pentru publicul mare.

La etajul superior din ambele aripi se va instala Muzeul Comercial.

In această parte toţi agricultorii, silvicultorii şi industriaşii noştri, mari şi mici, vor expune gratuit, sau pentr'o taxă relativ mică, mostre de ceea ce produc şi pot vinde, cu indicaţiunea esactă a costului şi cantităţii de care dispun.

Acelaşi lucru se va permite, cu o taxă ceva mai ridicată, vânzătorilor străini de producte şi obiecte de cari avem nevoie, iarăşi însoţite de mostre, condiţiunile vânzării şi celelalte, toate în mod lămurit şi în înţelesul unei reclame cinstite şi instructive.

Partea centrală a pavil. regal va fi rezervată pentru birouri, în care persoane competente și absolut în curent cu chestiunile ce interesează publicul nostru, vor putea da toate indicațiunile și la rigoare servi de intermediatori între producător și consumator. Dacă Pav. Regiei credeți că este bine să fie rezervat, ceea ce este până la un punct și părera mea, pentru expozițiuni anuale de diferite naturi, atunci construcțiunea ce-i stă în latură și anume Pav. Industr. Casnice și al Silvicul. și Minelor și Carierelor va putea fi utilizat în acest sens astfel că, unde acum se afla Ind. Casnică se va instala Muz. de. agric. și silvicutură, iar în aripa cealaltă se va instala Muz. industrial cu industria petroleului, care se află și acum reprezentat prin expoziținea „Steiei Române".

Balconul de sus din ambele pavilioane ar fi destinat pentru muzeul comercial respectiv.

Afară de aceste creațiuni, cari depind de D. V. mai este încă una care trebuiește urgent alcătuită și care ar depinde de Min. Instr. Publice și al Cultelor.

E vorba de Muzeul „Trecutul nostru" cu o secțiune, acea a Cultului în construcțiunea Culei și acea militară, etnografică și politică, în cuprinsul Palatului Artelor.

Acolo s'ar vedea costumele Românilor de pretutindeni și tot ce s'a păstrat și se cunoaște din trecutul lor militar, cultural, economic și politic.

Nu am nevoe, D-le Ministru, a vă arătà cât suntem de condamat de a nu fi făcut nimic până în prezent în acest sens.

S'au pierdut obiecte rari și de o împortanță excepțională și în mare parte s'au vândut și se vând regulat peste hotar.

Toți colecționarii din lume, până în America, au cumpărat obiecte din țara noastră dela anumite case sau persoane, care din Oltenia și Dorohoiu și până în Dobrogea cu deosebire, fac un comerț întins având agenți în toate satele.

Muzee mari și vechi, muzee mici și noui, cunosc pe acești samsari dela noi, astfel că dela British Muzeum din Londra și până la Petersburg și Moscova și dela Kiew până la Pesta și Sofia, toate acestea anual pompează din țara noastră obiecte scumpe pentru trecutul nostru și cu care nu o să ne mai întâlnim.

Am căutat prin doi oameni speciali să adun tot ce am putut găsi la îndămână în țară și avem astfel numeroase obiecte, din cari multe de valoare, cu care putem începe Muzeul nostru.

Conform autorizațiunii D-v verbale am cumpărat și multe obiecte de seamă, expuse de frați noștri de peste munte.

Anual s'ar putea aduna cu mici sacrificii, cu deosebire dela populațiunea rurală, ceea ce se mai află încă, dacă li s'ar da în schimb icoane bisericești, făcute în țara noastră, tablouri istorice, medalii de amintiri, cărți de gospodărie sau cu cuprins moral și patriotic, obiecte în definitiv, care nu ar costa pe stat, fiecare în parte mai mult decât 50 bani.

Cu aceste mici cadouri s'ar putea aduna foarte numeroase obiecte de o adevărată valoare.

Până la complectarea Muzeului Nostru și pentru a încurajà pe particulari, cred că este bine a se admite ca în Palatul-Artelor, alături cu colecțiunile Statului să se permită colecționarilor particulari de a expune și ei, în mod gratuit și permanent, obiectele lor.

Acestea ar forma o grupă aparte și ca și în streinătate unde faptul se practică, această dispoziținne ar fi foarte bine apreciată de public.

În acest mod publicul nostru s'ar deprinde a respectà și păstra obiectele vechi iar colecționarii s'ar înmulți.

A încurajà colecțiunile particulare trebuie să fie ținta Statului, căci numai grație acestora, muzeele publice pot să se nască și să înfloriască.

Pentru moment câți-va colecționari vor să expună ceea ce au, de îndată, în Palatul-Artelor, astfel că după părerea mea, cu oarecare bună voință am puteà imediat, cu începerea anului nou, să organizăm muzeul „Trecutul Nostru" și care să fie chiar pus la dispoziținnea, publicului.

Specialiștii ar avea astfel la îndemână material de studiu, iar sărbătorile, publicul bucureștean va găsi o distracțiune instructivă mai mult pe locul ocupat de Expoziținnea ce s'a închis.

Acestea sunt D-le Ministru propunerile ce-mi permit a vă face și care se potrealiza de urgență și cu o mică cheltuială din bugetul țării.

In acest muzeu, d-le Ministru, al Trecutului Nostru, se va cuprinde şi secţiunea militară, pe care avem nevoie să o reconstituim cât mai neîntârziat.

Acolo s'ar aduce şi obiectele adunate la Arsenalul Armatei, unde ar fi mai bine şi mai sistematic clasificate.

Fără îndoială că aceste cheltueli ar fi foarte bine justificate şi de o utilitate excepţional de mare pentru ţară.

La materialul adunat de noi veţi putea alipi, d-le Ministru, şi pe acel ce se află la Minister, rămas dela Expoziţiunea din 1900, de la Paris, precum şi o parte adunat în vederea creării unui muzeu industrial.

Am convingerea, d-le Ministru, că ceea ce vă propun este atât de important, încât realizând aceste creaţiuni, vă veţi lega numele de o operă şi mai mare şi mai durabilă decât însuşi aceea a Expoziţiunii Generale Române, făcută cu ocaziunea Jubileului.

Nu mult după aceasta, având în vedere munca aleasă şi românească a d lui general C. I. Brătianu, în fruntea atâtor ofiţeri ce ne fac cinste, şi pentru a putea ca lucrul să se facă mai curând şi mai complect, am adresat d-lui General Manu, ministrul de pe vreme al departamentului Războiului, la 4 Decembrie, următoarea adresă la No. 6586.

Ea complectează pe precedenta.

„Am onoare a vă aduce la cunoştinţă, că în urma Expoziţiunii vor rămâne mai multe creaţiuni nouă, absolut utile din punctul de vedere cultural şi economic.

Printre acestea se află şi creaţiunea muzeului „Trecutul Nostru" care va avea mai multe secţiuni între cari şi pe cea etnografică, culturală, bisericească, a armatei şi aşă mai departe.

Ar fi momentul, d-le Ministru, ca această secţiune a muzeului-militar să ia o dezvoltare cât mai mare, şi dacă voiţi, să fie chiar şi sub controlul şi directa activitate a unui delegat sau comitet orânduit de D. Voastră.

Obiectele vor fi adunate în o aripă a palatului artelor de pe colina Filaretului unde va fi instalat muzeul „Trecutul nostru".

Mai multe obiecte ce au fost deja adunate de Comisariat şi o parte oferită de particulari servesc deja ca punct de plecare pentru acest muzeu şi ar fi chiar o fericire pentru noi, dacă având deplina d-v. aprobare, veţi ordona să se depue în acelaşi loc şi materialul aflător la Arsenal sau în diferite alte localuri, depinzând tot de adiministraţiunea d-voastre.

Astfel am putea chiar cu începerea anului curent să punem la dispoziţiunea publicului muzeul „Trecutul Nostru" cu toate secţiunile sale şi destul de avut deja pentru ca să intereseze pe cunoscători şi pe amatori.

Odată ce aţi consimţi d-v. de a întra ca prim factor la crearea acestui muzeu, aşi putea face o circulară-apel către toţi acei care păstrează obiectele relative la Trecutul-Nostru şi a complecta astfel colecţiunile noastre militare, dând cu deosebire o desvoltare foarte mare secţiunii războiului indepedenţii, pe care am creat'o cu această ocaziune.

In speranţă, d-le Ministru, că vom putea să ne bizuim şi pe luminatul şi puternicul d-voastră concurs, vă rog să primiţi asigurarea stimei mele celei mai alese

Totul depindea însă de Ministerul de Instrucţiune Publică; storile incepuse să se tragă, unii voiind a'şi ridică singuri bisericuţe şi a face muzee pentru persoana lor şi în interesul lor special, iar nu conduşi de o idee mai altruistă, mai înaltă şi mai ales, mai românească. D-l Tzigara-Samurcaş erà în frunte spre a mă împedica în ceea ce doream a realizà, făcând totul spre a lua obiectele ce adunasem şi pe care, ca mare cunoscător, şi în marea sa modestie şi iubire de adevăr, le declarase de netrebnice şi că la adunarea lor, domnise şi „o totală lipsă de discernământ...,".

Alţii, ca D-l Tocilescu, în întuneric şi profitând de trecerea personală sau politică, pe lângă ministrul zilei, căuta să zădărnicească totul, te-

mându-se să nu-i se compromită situaţia de director, şi ast-fel toţi căutau a-mi pune piedici si chiar a mă insulta personal, prin o broşură necuviincioasă, a D-lui G. Sterian, de care voi vorbi încă în urmă. Ministrul, contra legii învăţământutui căruia mă pronunţasem, în ce priveşte crearea Doctoratului în drept, care nu poate fi nici serios nici practic, trebuind mai întâi să se rădice nivelul studiilor şi licenţei, aşa de jos căzute, îmi plăteà poliţa. D-l Disescu era astfel rău dispus : de altfel toată situaţia politică era nu numai tulbure, dar pe drojdii. Totuşi, continuam, prin vorbiri personale sau prin adrese a cerca tot ce mai puteam face. Dădeam toate soluţiile ce credeam utile şi pe care în mersul normal ar fi trebuit să nu le lasă ministrul instrucţiunii să muceziască în dosare.

Iată adresa ce crezui necesar a face la 18 Ianuarie 1907, No. 6881, D-lui Ministru al Instrucţiunii Publice. Se va vedea dacă ceea ce propuneam nu e o soluţie practică şi singura pentru moment posibilă, faţă cu mijloacele noastre. D-l Tocilescu ţotuşi le încurca mai rău, nedecizându-se, ca totdeauna, la o linie de conduită hotărîtă, leală; iar D-l Tzigara-Samurcaş pândea şi-şi pregătia articolele şi muzeul său.... în serviciul budgetului ţării.

Iată adresa :

Domnule Ministru,

„Cred momentul sosit de a mă adresa D-voastre, ca ministru al instrucţiunii publice şi al cultelor, şi de care depinde şi desvoltarea artelor noastre, precum şi existenţa muzeelor, cu caracter ştiinţific şi cultural.

„Ştiţi bine, Domnule Ministru, că Expoziţiunea noastră s'a închis la 24 Noembire anul trecut, şi că atribuţiunile mele de comisar general, vor înceta cu ziua de 1 Aprilie, la care dată urmează să se lichideze toate afacerile Expoziţiei.

„Nu am nevoe să vă adaog, D-le Ministru, că pentru o ţară, sau naţiune, o Expoziţiune nu este alt-ceva de cât o constatare de fapt, un soiu de examen general sau numai pentru o anume ordine de lucrări. Ca atare, urmează ca expoziţiunile, să fie urmate ca şi un concurs oare care, ce în sine e o operă trecătoare, de fapte durabile şi de îndrumări nouă, pe toate terenurile şi în special pentru noi, pe cel cultural, economic şi naţional.

„Unul din rezultatele cele mai bine făcătoare ce se observă după fie-care Expoziţiune este şi crearea de muzee noui. sau îmbogăţirea celor existente.

„In străinătate, după fie-care Expoziţie, materialul expus servă de regulă pentru îmbogăţirea colecţiunilor existente şi adeseaori o parte din acest material prin însăşi natura sa şi importanţa specială ce a căpătat, la un moment dat, îndrumează chiar la crearea de colecţiuni nouă.

„La noi, prima Expoziţiune mare a fost numai anul trecut şi ar fi trist ca ea să nu deà aceleaşi roade pe cari expoziţiunile le dau pretutindene în străinătate.

„Deja după mica expoziţiune a asociaţiunii generale române din 1903, au rămas numeroase obiecte institutului chimic pentru colecţiunile sale de chimie technologică şi agricolă.

„După Expoziţiunea de astă-vară, obiectele ce ne-au rămas, fie prin donaţiune, fie cumpărate de comisariat sau adunate din ţară prin grija acestuia, constituesc un material foarte important, gata pentru a servi la înfiinţarea a variate muzee şi ar fi o crimă dacă nu s'ar utilisa în acest sens.

„Aceasta D-le Ministru, cu atât mai mult, cu cât putem spune fără înconjur că ţara noastră mai că nu are nici un muzeu în înţelesul adevărat al cuvântului.

„Avem un soi de muzeu, la Iaşi, aşa numitul : „Cabinet de Istorie Naturală al societăţii medicilor şi naturaliştilor", înfiinţat de mai bine de 70 ani, de către oamenii de inimă, ca nemuritorul Gheorghe Asaki, D-r Cihak, D-r Zottu, D-r Cuciureanu şi alţii. Acest muzeu luase o desvoltare foarte mare, acum mai bine de jumătate de secol, îmbogăţit fiind cu tot soiul de colecţiuni ; dar în urmă, colecţiunile în

mare parte s'au stricat, s'au risipit și muzeul se află în complecăt ruină, cu toate că Statul îl subvenționează cu o sumă neînsemnată de altfel, și cu toate că fosta capitală a Moldovei are atâta interes ca acest cabinet de istorie naturală să devie un Muzeu serios.

„Un alt muzeu, cu mult mai avut dar fără o destinație specială, fără un local propriu și fără nici una din condițiunile cerute de aceste institute de cultură, este Muzeul din București.

„Creat încă de acum 70 ani, el s'a separat de „Muzeul de Istorie Naturală" care era cu totul neînsemnat, dar care acum având un local nou și ca director un tânăr cunoscător, cred că va deveni ceea ce se cuvine; iar restul sub denumirea de „Muzeul Național din București", s'a îmbogățit cu deosebire prin obiectele adunate după 1864, când s'au secularizat averile Mănăstirești.

„Cărțile sale și documentele vechi au fost trecute la Academie unde sunt păstrate în bună stare.

„Acest muzeu, prin natura cercetării profesorului de Archeologie, care se ocupă mai în special cu Epigrafia, a devenit cu deosebire un lapidariu și în urma săpăturilor făcute, în anii din urmă, s'a îmbogățit cu obiecte din Epoca romană, găsite în țara noastră.

„Insă, Domnule Ministru, acest Muzeu ar trebui să conție în prima linie epocile clasice ale civilisațiunii ce ne interesează mai de aproape pe noi și anume cea Egipteană, Greacă și Romană.

„Un specialist, fie el cât de activ, totuși nu ar putea să ajungă să studieze în această direcțiune decât o mică parte din imensul material, ce-i stă la dispozițiune.

„Și fără această cercetare amănunțită a Epocii romane din țara noastră, va fi peste putință să ne dăm seama de timpul trecut de la descălicătoarea Romană și până la așa numita dăscălicătoare a primilor voevozi din Moldova și Muntenia.

„Numai din studiul comorilor istorice, aflate din fericire în sânul țării noastre, al acelor ce se află cu siguranță în vechile archive ale Vaticanului și din studiul limbistic al graiului Românesc, se va putea în viitor deslușì rostul acestor perioade, pentru care Academia, publică de 20 ani, fără succes, premii de altfel atât de bogate.

„Mai avem în niște mici sale, fără nici o însușire specială, o colecțiune de tablouri, la Ateneul Român și alta la Iași.

„Ele însă sunt rău îngrijite, fără nici o originalitate, alimentându-se une-ori cu adevărate mâsgălituri, și nimeni nu s'a gândit să adune copii fidele după autorii clasici, și cu deosebire cât mai multe din pânzele pictorilor vechi și în special ale lui Grigorescu.

„Am stăruit mult și grație M. S. Regelui s'a putut înființa Muzeul Aman, pentru care am scris la vreme o brozură specială, dar însuși Ministerul de Instrucțiune, în loc de a face ceva exemplar, în această construcțiune veselă a unui pictor care a fost bun român, care a înființat școala de pictură și care a lăsat atâtea pânze pline din viața noastră, însuși Ministerul zic, prin așà zisà Casa Artelor, în loc de a face ceia ce trebuià, a stricat tot și a pus acolo biurourile cu cancelaria comisiunei însărcinate cu... monumentele istorice !

„Dar, Domnule Ministru, ceia ce ne interesează tot așa de mult pe noi Românii, este cu deosebire trecutul nostru propriu, adică existența noastră din secolul al XIII și până în prezent.

„Din acest punct de vedere, indiferența noastră e culpabilă și ori ce întârziere e dăunătoare și prestigiului țării și demnității noastre naționale.

„Popoare mai mici, mai puțin avute și chiar țări mai nouă ca a noastră, cum sunt Grecia, Serbia și Bulgaria, ne-au apucat înainte din acest punct de vedere.

„Muzeul trecutului nostru, trebue să aibă următoarele secțiuni : a cultului, a culturii, a artelor frumoase, a armatei, etnografiei, economiei ; însă nu avem mai nimic din toate acestea !

„O mică colecțiune de arme se află la arsenal și prin bună înțelegere cu d. general Brătianu și prin buna voință a d-lui general Gheorghe Manu, ministru de războiu, această colecție care exprimă începutul secției militare, atât de importantă pentru trecutul nostru, până inclusiv la răsboiul Independenței, ne va fi pusă la dispoziție.—

„Există încă o mică încercare începută acum 3 ani, așa numitul: «*Muzeu etnografic* român».

„Cu toate că ar fi trebuit ca toate aceste secțiuni ale trecutului nostru să fie la un loc, totuși e bine că s'a gândit chiar astfel să se facă ceva, și să se adune un material care mai târziu va fi greu sau imposibil de găsit.

„Pentru acest «*Muzeu al trecutului nostru*» am făcut mici sacrificii din fondul propriu al Expoziției, pentru a aduna, a fotografia și chiar cumpăra numeroase obiecte.

„Și credeți-mă, Domnule Ministru, că familiile noastre boerești, iubiții noștri moșneni și cei ce posedă obiecte, ce ne interesează, ne-ar oferì mai multe decât credeți dacă ar ști că se află un loc special, o bună îndrumare și cu deosebire siguranță în păstrarea obiectelor; căci nu e român cult, care să nu-și respecte și să-și iubească trecutul său și să nu regrete lipsa unui astfel de muzeu.

„Ideia înființării acestui muzeu, pe lângă altele care privesc pe Ministrul de Domenii, a fost desvolatată chiar din momentul când am publicat primile circulări pentru înființarea Expoziției.

„Ea este împărtășită și susținută cu căldură, cu deosebire, de Iubitul și Înțeleptul nostru Suveran, care a voit să se pue în actul de fundațiune al Expoziției următorul pasagiu: „Iar în acea grădină să se ridice multe și mari clădiri, unele vremelnice iar altele statornice și desăvârșite, în care să se adune și comorile din trecutul neamului românesc, și cele din zilele noastre, și să se arate tuturora, pământeni și streini, rodul muncii și al ostenelilor poporului Român și toate bogățiile cu care Dumnezeiasca Pronie ne-a împărtășit".

„M. Sa dorește cu deosebire ca «Cula»acest giuvaer din timpul expoziției să-și păstreze destinațiunea puind într'ânsa cele mai de seamă obiecte din secțiunea cultului.

„Vă stă în putință, D-le Ministru, să înființați acest muzeu al trecutului nostru cu toate secțiunile, inclusiv aceea a artelor decorative și alături cu secțiunea militară care cred că se va instala în apropriere de pavilionul regal.

„Vă stă la dispoziție Palatul Artelor și «Cula» și chiar clădirea «Restaurantul Român» și construcțiunea provizorie în care a fost pusă secțiunea etnografică, ce coprindea Transilvania, Bucovina, Istria și Bosnia.

„Păstrați Muzeul clasic unde este și duceți tot ce privește celelalte ramuri la Filaret, sau duceți tot la Filaret, sub direcțiunea actualului director al muzeului, căruia însă îi veți da un subdirector, pe d. Mironescu, om priceput, architect și archeolog, bun cunoscător al trecutului nostru, fotograf și aquarelist în același timp.

„Pe lângă această mică cheltuială, trebue să vă adaog. d-le Ministru, că va trebui să alocați în buget o sumă anuală pentru sistematica și constanta culegere de obiecte din țară, pe lângă săpăturile, ce sper că se vor face mai sistematic pe viitor.

„In acest ultim caz, în construcțiunea Restaurantului Român veți instala direcțiunea generală a Muzeului cu tot ce privește cele necesare pentru studii și publicațiuni.

„In pavilionul etnografic se va putea face un admirabil lapidariu care va putea fi cuprins și în aripele provizorii ale Palatului Artelor, care sunt foarte încăpătoare.

„Tot ce privește muzeul clasic va fi pus în etajul de jos, afară de o parte din aripa stângă, destinată colecționarilor noștri, iar aripele și cu etajul de sus vor servi pentru trecutul nostru și secțiunea artelor decorative pe când în «Culă» se va formà Muzeul bisericesc, iar obiectele ce aparțin secțiunii etnografice vor fi trimese muzeului dela șosea.

„Astfel, d-le Ministru, veți realizà o faptă bună, veți scoate la ivială tot trecutul nostru cu o mulțime de obiecte de seamă, care acum stau ascunse și necunoscute și veți pune Muzeul într'un parc, unde publicul va putea să se primble, să citească, și să gândească, respirând în același timp și un aer curat.

„Mai sunt încă 2 cheltueli ce va trebui să faceți :

„1) O mică cheltuială, ce se va putea obține dela consiliul de miniștri, acum, pentru mutarea și instalarea muzeului în localul ce vă propun.

„2) Un credit de maximum 300,000 de lei, ce veți puteà obține relativ ușor din excedentul anului curent, pentru facerea a două mari aripi, în dreapta și în stânga corpului principal al Palatului Artelor, pentru lapidariul definitiv și mărirea localului, anexe, grație căreia muzeul nostru va avea pentru lungă durată de timp și în mod suficient un local propriu.

„Bazat pe cultura și sentimentele d-v. patriotice, vă rog, d-le Ministru, să luați cât mai curând dispoziția ce veți crede mai necesară, pentru ca dela 1 Aprilie în bugetul dv. să se prevadă micile adaose de care vorbesc mai sus, iar de altă parte,

să faceţi ca persoana ce veţi crede de cuviinţă a numi să ia în primire localul şi obiectele, de oarece subsemnatul nu are nici timpul necesar, nici destoinicia cerută ca să se ocupe mai departe cu aceste chestiuni, mulţumindu-se cu satisfacţia de a le fi stârnit şi reuşit ca ele să fie dobândite pentru ţară.

„Am cerut mai sus, d-le Ministru, un mic loc pentru ca particularii să-şi depună tot acolo, după cum au făcut-o deja mai mulţi, colecţiunile lor.

„Aceasta se practică şi în streinătate şi la noi este cu atât mai indîspensabil cu cât vom putea astfel mări numărul cunoscătorilor şi colecţionarilor, cari totdeauna servesc a îmbogăţi colecţiunile publice şi a scăpa în acelaş timp de perzanie numeroase obiecte, care acum se pierd, se distrug sau trec hotarul.

„In aşteptarea grabnicului d-v. răspuns, Vă rog, d-le Ministru, să primiţi asigurarea stimei şi consideraţiunii celei mai alese.

Văzând în acelaş timp şi faptul că chiar Ministrul Domeniilor nu răspunde nimic, crezui neapărat necesar a face o nouă intervenire, cu adresa No. 6892, din 23 Ianuarie 1907.

Iată cele ce cuprinde această adresă.

Domnule Ministru,

Ca urmare la adresa mea cu No. 6476 din 25 Noembrie 1906, referitoare la înfiinţarea mai multor muzee în localurile rămase disponibile în urma închiderii Expoziţiunii, şi cu materialul variat pe care l-am adunat cu această ocaziune, ce vă stă la dispoziţiune, am onoare a vă mai aduce la cunoştinţă următoarele:

„De fapt, Domnule Ministru, hotărârea înfiinţării acestor muzee este coprinsă în următorul pasagiu din „Actul de Fundaţie", redactat de D-Voastră şi iscălit de M. S. Regele şi Regina, cu ocaziunea inaugărării Expoziţiunii şi care sună în modul următor: „Iar în acea grădină să se ridice multe şi mari clădiri, unele vremelnice, *iar altele statornice şi desăvârşite*, în cari să se adune şi comorile din trecutul neamului Românesc şi cele din zilele noastre şi să se arate tutulor, pământeni şi străini, rodul muncii şi al ostenelilor poporului Român, şi toate bogăţiile cu care Dumnezeiasca Pronie ne-a înpărtăşit, atât cele ascunse în ape sau în fundul pământului, cât şi cele de pe munţi şi de pe dealuri şi cele ce cu belşug în fie care an ne dau holdele mănoase şi rodnice ale acestei ţări "

Aceste muzee sunt numeroase prin firea lor şi pe care mi-am permis a vi le semnala prin adresa mea anterioară; unele vor depinde fatal de Ministerul Instrucţiunii publice şi al Cultelor, de care mai depind şi artele frumoase precum şi direcţiunile muzeelor cu caracter ştiinţific şi cultural.

„Pentru a putea să vă daţi seamă de natura acestor muzee şi modul cum cred că urmează a se crea, Vă alătur odată cu aceasta adresa ce am înaintat acelui Minister, cu No. 6881, în ziua de Joi 17 Ianuarie 1907.

Rămâne, Domnule Ministru, să ne ocupăm acum de muzeele ce urmează a depinde de Ministerul D-Voastre, precum şi de alte creaţiuni ce cad tot în resortul acestui Minister.

„Muzeele acestea sunt în număr de 4: „Muzeul de Agricultură" „Muzeul de Silvilcultură", „Muzeul Industrial" şi „Muzeul Comercial".

„Primele trei muzee cad direct sub resortul personalului ce depinde de Ministerul D-Voastră şi asupra importanţei creaţiunii lor; cred că nu mai am nevoe să insist, mai ales câud mă adresez D-Voastre.

„Muzeul de Agricultură" va fi instalat în „Palatul Agriculturii" iar „Muzeul de Silvicultură" ar putea foarte bine să fie instalat în „Pavilionul Regiei Monopolului Statului", de oarece ambele aceste construcţiuni, şi mai ales a doua, pot dura mulţi ani; „Muzeul Industrial" poate fi pus foarte bine, deocamdată, la un loc cu cel „Comercial" în „Palatul Industriei", care fiind aşezat pe un teren umplut cu pământuri şi resturi de la uzină, are şansa de a dura mai mult ca altele.

„I se va alătura „Pavilionul Camerii de Comerciu" care are tot interesul de a se forma aceste două ultime muzee, rămânând Domnule Ministru a vă consulta în

această privință cu Direcțiunea Camerii de comerciu, a școalii superioare de Comerciu, Societatea absolvenților școalelor de comerciu, și cu Asociațiunea meseriașilor români.

Cum activitatea Comisariatului General al Expozițiuni, va înceta în curând și personal nu am nici competința nici timpul ca să mă ocup cu aceste chestiuni, Vă rog, Domnule Ministru, ca să bine-voiți să delegați de urgență, dintre personalul superior al Ministerului ce conduceți, pe acei ce veți bine-voi a-i însărcina cu organizarea și conducerea acestor muzee — specialiști ce cred că vor fi bucuroși a profita de fericita ocaziune ce li se presintă, pentru a putea să dea concursul lor, la o operă ce le va fi utilă în primul grad și grație căreia vor putea aduce servicii reale direcțiunilor ce sunt însărcinați de Stat a le conduce.

„Acestor persoane le voi da în primire atât construcțiunile cât și materialul, variat ce am putut aduna.

„Alipind acestuia ceea ce s'a strâns încă de către aceste servicii la Minister vom putea chiar cu începere dela 1 Aprilie, să arătăm publicului că, în urma acestei expozițiuni, a rămas și la noi ceva trainic și util, care va servi ca o nouă și fericită îndrumare în mersul și desvoltarea noastră economică.

„Nu pot încheia această adresă fără ca din nou să atrag atențiunea D-Voastre aeasemenea, asupra faptului că urmează să însărcinați pe cineva și cu conducerea „Grădinei Zoologice", care trebuește îngrijită de aproape, pentruca să fie reprezentate aici toate animalele din țară și aduse chiar câteva din străinătate, care pot atrage curiositatea copiilor și răspunde și unei educațiuni serioase.

„Acelaşi lucru, vă rog, să-l aveți în vedere și în ce privește școala de horticultură, care are un început atât de fericit, grație personalului de specialiști de care dispuneți.

„Această școală are un rol social și economic foarte important în faza noastră actuală de dezvoltare.

„Pentru instalarea ei mi s'a făgăduit pavilionul Principelui Soutzo și la rigoare ați putea cădea la înțelegere cu Administrația Domeniului Coroanei, al cărei pavilion solid construit, ar fi indicat pentru această destinațiune.

„Nu uit de asemenea, domnule Ministru, cât se așteaptă dela Școala de Apicultură, pentru care avem deja oferit frumosul pavilion al d lui G. Cantacuzino, și care grație d-lui învățător Begnescu — specialist serios — dispune astăzi de un material variat, precum și de școala de sericicultură, la dispoziția căreia se află o casă model și cu duzii plantați anume.

„Rugându-vă, Domnule ministru, în modul cel mai călduros, să-mi faceți cunoscut cât mai curând decisiunile ce veți lua în această privință, vă rog să primiți asigurarea stimei mele cele mai alese.

Iată ce am dorit a face !.

Se vede că această continuă lucrare, spre realizarea unui ideal, și creațiunea unor muzee atât de indispensabile mersului nostru serios înainte și ștergerea petei rușinoase a stărei în care ne aflăm, din acest punct de vedere, nu a plăcut câtorva persoane.

Puțino din fericire, dar care nu'și aleg decât armele, înveninate, nu au nici un scrupul, când e vorba să'și satisfacă micile lor interese.

Se vor vedea acestea din cele ce urmează.

Fac apel însă la oamenii cu judecată, din această țară, să spuie dacă ceea ce urmărisem, era rău conceput, sau dacă aşi fi avut vre-un interes din aceste creațiuni.

(Urmează) **Dr. C. I. Istrati**

Colecţiunea Maria Istrati Capşa. — Modele de lucrări de mână făcute în Mexic în anul 1841.
Ele au cea mai perfectă asemănare, ca desemn, colorit şi technică, cu lucrările populare Române. Oferit de d-na Thomson.

Muzeul Luvru [1)]

caracteristică de căpetenie a vestitului Muzeu parisian este, fără îndoială, varietatea bogatelor sale colecțiuni, și mai ales contrastul pitoresc ce-l alcătuesc unele față de altele.

Intr'adevăr, cine-va e prea plăcut impresionat, când în preumblarea sa domolă prin lumea aceasta a trecutului, ochiul fiind deja deprins cu stilul unui anumit fel de obiecte în cari se resfrâng concepțiunile artistice gusturile, felul de viață ale unui popor, ale unei epoce, se vede de odată în mijlocul unei încăperi de un aspect cu desăvârșire schimbat, unde totul respiră o altă artă.

In ocolul său prin marele număr de săli și coridoare ale muzeului, vizitatorul adeseaori are prilejul să încerce această impresiune. Se oprește, privește, admiră o statuă, un sarcofag, o bijuterie egipteană, dorește să vadă apoi alt-ceva poate mai bine făurit, și înaintează; când, de-odată apar frumoasele forme ale vaselor grecești și elegantele siluete ale statuetelor din Tanagra sau Myrina. O altă artă, un alt gust, altfel de sensațiuni.

Dar de-abia s'a mai obicinuit să observe, să vadă, să simtă frumusețile ceramicei grecești, când, păsind pragul unei uși, înfățișarea sălii din nou se schimbă. Acum 'i se desfășoară înainte tablourile cu minunatul lor colorit, cu savanta dispozițiune a scenelor, cu desăvârșitul studiu al formelor, cu lumea lor de simțiri fixate pentru veacuri. Totul îl atrage, totul îl chiamă. Aici grația și distinsele atitudini ale unor elegante; aici mlădiul și frumosul trup al unei odalisce; colo, poezia unui minunat peisagiu; dincolo, surâsul fin și dulce al unei Gioconde, sau duioșia unei triste scene de înmormântare a Atalei.

Și ceasuri întregi le admiră defilând pe dinaintea lor.

A uitat și de statuetele de Tanagra, a uitat și de elegantele vase corintiene, a uitat și de misterioasa vale a Nilului. Dar pașii îl duc mai departe, și încep acum să i se înfățișeze făurirele acelor vremuri, nu prea depărtate de noi, în cari respectul onoarei, credința în sfânta cruce și dragostea pentru castelane, mișcau toate mințile, însuflețiau toate inimile.

Se oprește dar, privește, se minunează. Avântul curiozității însă, îl mână mai departe. De data aceasta e cel puțin prevestit că s'ar putea schimba decorul. Și în adevăr, străbate o nouă ușă, și se găsește în mijlocul unei lumi prea vechi, care împreună cu Egiptul, își împarte cinstea de a fi măeastra Orientului și a lumii clasice: Chaldeea și Asiria.

* * *

[1)] A se vedea No. 7, 8 și 9

Franței îi revine meritul de a fi dat la lumina zilei resturile acestei prea strălucite civilizațiuni, ale cărei ecouri ne fuseseră transmise prin scrierile autorilor greci, prin documentele egiptene și prin cărțile sfinte ale poporului ebreu.

Sforțările criticei moderne reușiseră, ce-i drept, pe la începutul veacului al XIX-lea să fixeze cu aproximație ordinea și data când au trăit unii din regii asirieni și chaldeeni, menționați de autorii clasici și de Biblie. Savanții erau de acord, a recunoaște că povestirile scriitorului grec Ctesias, care se ocupase cu Chaldeea și Asiria, erau amestecate cu prea mult element legendar; dar ei nu cunoșteau nici limba, nici literatura, nici arta acestor țări. Se știà numai, cam pe unde ar fi poziținea capitalelor lor, a Babilonului și a Ninivei; se mai știà, că există ruine de cetăți vechi pe câmpiile și plaiurile Mesopotamiei, dar nu se cunoșteà nimic despre felul construcțiunilor lor.

Călătorii semnalaseră, ce-i drept, sculpturile ce le-au văzut la fața locului și aduseră chiar desenuri după ele; acestea însă, s'a constatat mai târziu, nu erau exacte, și apoi, nici o reprezentațiune plastică nu fusese transportată în Europa, după care să se formeze o idee de stilul și de arta lor. Muzeele nu posedau decât mici monumente ca, de pildă, fragmente de ceramică, pietre și cărămizi acoperite de inscripțiuni și de unele simbole misterioase, ale căror însemnare nimeni n'o cunoșteà. Cilindrele însă, și conurile de proveniență chaldeo-asiriană, aveau unele inciziuni prea fine, cari învederau că popoarele cari le făuriseră avuseseră artiști iscusiți, putând lucra pietrele cele mai tari.

Invățații se siliau să le studieze, dar nu puteau să rupă vălul misterului și mai ales erau departe de a bănui, că ele aparțin unei școale, care jucase un rol prea însemnat în domeniul artei, și care aveà într'o zi să fie bine cunoscută. Un singur om, celebrul istoric gnrman G. Niebuhr, printr'un fel de intuiție, ghicise descoperirile ce aveau să le vadă generațiunea următoare.

„La Roma, scria acest învățat în 1829, am auzit pe un preot chaldeean, care trăià aproape de ruinile Ninivei, zicând că se găsesc acolo coloși înmormântați sub un morman de dărâmături. Când dânsul era copil, întâmplarea făcù să se dee la iveală una din statuele acestea; Turcii însă, se grăbiră să o sfărâme. Niniva va deveni o mină nesecabilă pentru acei cari vor veni după noi, poate chiar pentru copii noștri. Champolionii nu vor lipsì pentru limba asiriană. Pregătiți calea, voi cari puteți, pentru studiul Zendei, pentru descifrarea inscripțiunilor cuneiforme". [1])

Niebuhr fusese profet. El însă murì înainte de a se începe primele săpături în Mesopotamia.

In adevăr, de-abia în 1843, consulul Franței din Mosul, devenit în urmă celebru, d. Botta, începù să facă săpături la localitatea numită Khorsabad. Aici descoperi dânsul construcțiuni, ce se desfășurau pe o mare întindere și pe cari le-a luat drept ruinile Ninivei. In realitate însă, el nu descoperise decât un fel de Versailles asirian datorit regelui Saryukin, cunoscut mai mult sub numele de Sargon. Era în adevăr aici, un vast palat al acestui mare cuceritor, după cum au învederat săpăturile continuate mai târziu.

Când vestea descoperirilor lui Botta sosì în Europa, fu un adevărat eveniment științific în lumea literară. Toți încep să se intereseze mai de aproape de Chaldeea, de Asiria și de civilizațiunea lor.

In 1846, Franța are cinstea de a poseda întâiele sculpturi asiriene de mare dimensiune.

Anglia în curând se ia la întrecere cu vecina ei, și în 1845 trimite pe unul din fiii săi, pe d. Layard, în Mesopotamia. Acesta începe în adevăr explorațiunile la localitatea Nimrud și în urmă la Kuiundjik. O sumă de obiecte, de o frumusețe și de o valoare deosebită pentru istoria artei, se descoperă. Muzeul britanic capătă și el o colecțiune care devine cu mult mai însemnată decât ceea a Luvrului.

In 1851 Franța se decide să reînceapă săpăturile întrerupte ale lui Botta. Place, noul titular al consulatului din Mosul, este însărcinat să facă noi cercetări la Khorsabad. In adevăr, el se achită cu deplină izbândă de această îndatorire, continuând lucrările până la 1853.

---

1) Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art*, II p. 418.

Un mare număr de obiecte de o neîntrecută însemnătate se strânge și se expediază spre Franța.

Din nenorocire însă, vasele care le transportau se înecă în fluviul Tigru și muzeul Luvrului perde astfel o prea frumoasă colecțiune, care i-ar fi dat poate întâietatea față de rivalul său din capitala Angliei. Pentru știință însă, perderea a fost întru câtva mai mică, căci obiectele expediate fuseseră deja studiate la fața locului de Place și de Thomas.

După explorațiunile lui Loyard și Place, timp de treizeci de ani, agenții englezi cutreeră Mesopotania în toată lungimea ei. Sub supravegherea generalului Rawlinson, rezidentul companiei Indiilor la Bagdat, multe localități fură răscolite de Hormuzd Rassam, colaboratorul lui Loyard și de William Laftus. In sfârșit, George Smith, însărcinat de direcțiunea marelui ziar londonez *Daily Telegraph*, care îi pusese la dispoțiune 26.000 lei, face noi explorațiuni și culege o sumă de obiecte, oferite în urmă de proprietarii ziarului, muzeului britanic. [1])

Din nenorocire toate aceste săpături n'au fost întreprinse cu destul spirit științific, afară de cele ale lui Place și Thomas la Khorsabad. Totuși rezultatele lor au fost de mare însemnătate pentru știință. Pe lângă obiectele trimise muzeelor din Europa, s'au descoperit urmele unor mărețe palate și temple, cari studiate cu deamănuntul de arheologi, au aruncat o vie lumină asupra civilizațiunii chaldeo-asiriene.

Dacă arta asiriană își dezvăluise, în sfârșit, misterele, prin cercetările făcute, cea chaldeană însă, maestra celei dintâiu, rămâneà încă în întuneric.

Ce-i drept, eruditi ca Loftus și Taylor, încurajați de rezultatele obținute în Asiria, au explorat unul după altul, între 1849 și 1855, localitățile multor însemnate orașe antice ale Chaldeei. Ei descoperiră ruinele cetăților Erech, Ur, Eridu, Larsam, etc., și dădură peste un mare număr de construcțiuni; toate acestea însă nu însemnau mai nimic. Resturile arhitecturale descoperite, erau mai însemnate prin masa lor și prin iscusința practică a dispozițiunilor, decât prin eleganța și varietatea formelor. Din ruinele lor se dădură la iveală nume de regi izolate, cărora nu li se putea stabili o dată sigură. Dar nici un fragment de statuă sau bazorelief nu veniă să arate geniul plastic al unei rase atât de active și de inteligente, ca ceea care locuise partea de miază-zi a Mesopotamiei.

De asemenea misiunea franceză din care făcea parte Oppert, trimisă în valea Tigrului și a Eupatului, adună între 1851—1854, prețioase elemente pentru studiul limbistic și pentru topografia Babilonului dar nici ea nu aduce monuomente care să îngăduie studiul definitiv al artelor plastice la Chaldeeni.

Descoperirile ei, cași ale agenților englezi, consistară mai cu seamă în inscripțiuni. Ele fură de mare folos pentru istoria Asiriei și a Chaldeei. Două texte mai ales, prezintară o însemnătate deosebită, căci ele au servit drept bază pentru reconstruirea unei sigure chronologii. Una din ele este inscripțiunea lui Nabonid, prin care aflăm, că doi cuceritori, Sargon cel bătrân și Naram-Sin, suveranii orașului Agade și fundatorii primei unități chaldeene, au trăit cam pe la 3758 ani înaintea erei noastre.[2]) Cealalte, din timpul lui Assour-bani-habal, ne arată că invazia Elamiților, care puse capăt autonomiei primului stat chaldean, [3]) s'a întâmplat pe la 2294 a. ch.

Inscripțiunile descoperite în Chaldeea mai demonstrau existența unei poezii legendare, produsul unei strălucite civilizațiuni. Dacă nu se puteà ca și artele plastice să nu fi avut o deosebită înflorire. Totuși operile lor, monumentele figurate, afară de unele reprezentațiuni de mică dimensiune, gravate pe cilindrele descoperite prin spărturi, nu văzuseră încă lumina zilei. Ele însă n'aveau să întârzie, să cadă în mâna eruditilor. Și în adevăr, o nouă explorațiune datorită tot unui francez, dă științii primele statui chaldeene.

In 1877, d. de Sarzec, vine consul al Franței la Basorah și întreprinde o serie de săpături la localitatea cunoscută de Arabi sub numele de Tello. Aici dă el peste

---

1) Perrot et Chipiez, op. cit. p. 421.

2) *Western Asia Inscriptiones*, pl. 69, col. II, l. 29—32; Pinches în *Society of Biblical Archaeology VIII*, 6 Noembre 1882.

3) Heuzey, *Cataloque des Antiquités chaldéennes*. Paris, 1902, p, 5.

ruinele unei cetăți necunoscute, foarte vechi, care după inscripții se numia Șirpurla, sau după alții Șirgulla. [1])

D. de Sarzec are norocul să descopere o sumă de sculpturi, unice în felul lor, și de o prea mare însemnătate pentru istoria artei. In total, dânsul a găsit nouă statui de diorit, decapitate ce-i drept, dar însoțite de trei capete detașate, cari lasă să se vadă cam cum ar fi fost mutilate. Afară de acestea, s'au mai descoperit și multe statuete de piatră și de metal, fragmente de bazoleliefuri, și mai ales inscripțiuni pe cărămizi și pe tăbliță de lut și de piatră. Toate aceste obiecte fură culese în decursul celor patru campanii de săpături din anii 1877, 1878, 1880 și 1881. Grație lor muzeul Luvru, are cinstea de a primi prima și unica colecțiune de sculpturi chaldeene, care a putut vreodată fi strânsă. [2])

In 1888 și 1889 d. de Sarzec, numit consul la Bagdad, își reîncepe exploatațiunile și descoperă construcțiunile foarte vechi ale regelui Ur-Nina și ale prinților din dinastia acestuia; tot acum dezgroapă o prețioasă colecțiune de sculpturi și de alte obiecte, aparținând aceleași perioade depărtate. [3]) Sub edificiile lui Ur-Nina, săpăturile au dat peste construcțiuni și mai vechi; ele însă n'au putut fi datate, de oarece erau lipsite de inscripțiuni; obiectele găsite acolo erau de o artă cu totul primitivă.

Fig. 1. — Vas de argint pentru libațiuni al regelui chaldean Entemena. (4000 a. Ch.).

Movila artificială unde s'au întreprins aceste săpărturi, pare a fi fost acoperită de construcțiunile unei vile regale, care alcătuește unul din centrele mai vechi ale grupei din Șirpurla.

După o nouă întrerupere, lucrările de excavațiune fură reluate în 1893, 1894 și 1895, în toate punctele atacate mai înainte. Acum se descoperă pe lângă alte obiecte și mai multe depozite, conținând mii de tăbliță de argilă acoperite cu inscripțiuni.

Supravegherea săpăturilor nefiind cu putință să se facă în chip riguros, nu tot ce s'a descoperit a intrat în muzeul Luvru sau în cel al Constantinopolului. Multe din obiecte au fost sustrase, și au fost vândute diferitelor muzee din Europa. In intervalul acesta Turcia a votat și un regulament al antichităților, așă că obiectele descoperite in urmă de Sarzec, au trebuit date muzeului din Constantinopol. Totuși grație generozității sultanului Abdul-Hamid, unele au fost cedate Luvrului. Intre ele figurează piese de primul ordin, ca buzduganul sculptat cu arme al regelui Mesilim, bazoreliefurile genealogice ale lui Ur-Nina „fragmentele" Stelei Vulturilor, celebrul vas de argint al lui Entemena (fig. 1) etc.

Campaniile de săpături continuară mai departe tot sub direcțiunea lui Sarzec în 1898 și 1900; ele dădură la iveală o sumă de obiecte, cari nu sunt încă pe deplin studiate.

Moartea lui Sarzec în 1901, provoacă o nouă întrerupere în explorațiunea regiunei de la Tello. In curând însă ele reîncep.

---

1) Această din urmă denumire o dă Fossey in *Jurnal Asiatique tome XI (1907).* Unii citesc Lagash în loc de Șirpurla. Diferențele provin din faptul, că învățații nu sunt încă de acord asupra valoarei unora din litere. Cei mai mulți, însă numesc localitatea Șirpurla.

2) Heuzey, *Cataloque des Antiquités chaldéennes,* Paris 1902, p. 7.

3) De Sarze et Heuzey, *„Une villa royale chladéenne"* pag. 1 și urm. cf. *Revue d'Asyriologie,* IV p. 87 și urm.

Căpitanul francez Gross întreprinde în adevăr în 1903, o nouă serie de săpături. Multe din movilele unde Sarzec făcuse excavaţiuni, se cercetează din nou, şi se mai sapă şi una nouă, neexplorată până atunci, D. Gros descoperă, pe lângă multe alte obiecte prea interesante şi o mică statue de o jumătate de metru, decapitată ce-i drept, dar al cărei cap fusese de mai înainte găsit de Sarzec şi dată Luvrului.[1]) Astăzi acest muzeu posedă în sfârşit, o statuie chaldeană complectă.[2])

Colecţiunea asiro-chaldeană a muzeului Luvru ocupă patru încăperi: două în corpul Luvrului vechiu, iar cealaltă la aripa stângă a Tuilleriilor, din partea cheiului Senei. Aici sunt espuse mai multe comori, tăbliţe etc. cu inscripţiuni, şi unele sculpturi.[3]) Partea principală a colecţiunii e adăpostită în primele două săli. In încăperea de jos sunt orânduite statuele descoperite de Sarzec la Tello.

Cel ce examinează monumentele expuse în Luvru, ale chaldeenilor şi ale Asirienilor, fiind pregătit cu o prealabilă lectură a chestiunilor, poate uşor descoperi etapele evoluţiunii artistice petrecută în Mesopotamia de sus; ţara Senarului cum e numită în Biblie.[4])

In adevăr, şi la Chaldeo-Asirieni ca în istoria politică şi culturală a ori cărui alt popor, se pot deosebi mai multe perioade.

Cea mai veche trebuie, fără îndoială, căutată la sudul Mesopotamiei, în Chaldeea propriu zisă. In capitolele X şi XI ale *Genezei* ni s'au păstrat cele mai vechi amintiri pe cari rassa semitică le aveà despre vechile ei origine. „Popoarele, se spune acolo, venind din Orient, găsiră pământ în ţara, Senaarului şi locuiră acolo.“ [5])

Ţara Senaarului este, după cum am spus mai sus, numele ebraic al Chaldeei, In adevăr, când scriitorul biblic voeşte să ne arate începuturile societăţii omeneşti, ne transportă în Mesopotamia de miazăzi. Aci se construeşte de către strănepoţii lui Noe. primul mare oraş, Babel, prototipul Babilonului istoric; aici se produce confuzia limbilor; şi din acest centru comun, oamenii se împrăştie pe pământ ca să alcătuiască diferitele naţiuni. Cetăţile cari treceau drept cele mai vechi, cunoscute de redactorul acestor tradiţiuni, erau cele ale Chaldeei, a acelei regiuni vecine cu golful Persic.

„Din Koush născu Nemrod, mai zice Geneza, care începu să fie puternic pe pământ. Şi fu un bun vânător înaintea Domnului. De acolo vine zicătoarea, un bun vânător înaintea Domnului ca Nemrod. Obârşia împărăţiei sale fu Babel, Erech, Accad şi Chalanne în ţara Senaarului. Din această ţară ieşi Assur, care zidi Niniva şi străzile acestui oraş şi Calah; de asemenea Resen, între Niniva şi Calah, care este un mare oraş.“ [6])

---

1) *Journal Asiatique, vol IV, p. 224.*

Pentru studiul adânc al civilizaţiunii asiriochaldeene se pot consultà următoarele opere: Layard *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon*; Layard, *The monuments of Nineveh* (London, 1849); Layard *A second series of The monuments of Nineveh* (1853); Layard, *Nineveh and ist remais* II vol. Loftus, *Traveles and researches în Chaldea and Susiana*, (London, 1857); Taylor, în tomul al XV al *„Journal of the Asiatic Society“* 1855; Rawlinson, *Anciens Monarchies;* 4-ed.*;* Rawlinson, *The five great monarchies;* G. Smith, *Assyrian discoveries,* (London 1876); E. Botta, *Monuments de Ninive V vol.;* Place, *Ninive et l'Assyrie* III col.; *De Sarzec* et Heuzey: *Decouvertes en Chaldée;* Oppert, *Expéditions scientifique de Mésopotamie* II. vol.; Fr. Lenormant, *Manuel d' Histoire ancienne, 2 vol.;* Maspero: *Histoire ancienne* 2 vol. Fr. Menant: *Inscriptions et remarques sur des portaits de rois assyro-chaldèens;* Tiele: *Manuel de l' Histoire des religions,* Paris, 1880, F. Hommel: *Grundrios der Geographie und Geschichte des Alten Orients;* Hilprecht, *Babylonian expedition*; Jensen, *Reilinschriftl Bibliothek;* Menant, *Glyptique orientale* Menant, *Cylindres de la Chaldée;* Hugo Winckler, *Altorientalische Forschungen* M. Iastraw : *Die Religion babyloniens und Assyriens* (giessen 1902). etc.

2). Descoperirile Francezilor n'au rămas fără răsunet în Germania. Actualmente Germanii fac săpături la Babylon. O parte din topografia acestei cetăţi a fost luminată printr'o lucrare recentă a D-lui Weisbach, care a luat parte la săpături, şi care a rezumat rezultatele lor, de până astăzi. Dânsul descrie starea actuală a ruinelor şi corijează multe puncte greşite ale nomenclaturii moderne a regiunii. Examinează apoi zidurile, forturile oraşului, palatele, templele, străzile, canalele, şanţurile etc. Din cele opt porţi enumerate de o inscripţiune păstrată în muzeul din Berlin, una singură a fost regăsită până acum: poarta numită Istar. Din cele 43 temple ale Babylonului, patru au fost descoperite de expediţiunea germană. *(Journal asiatiqud,* tome IX, 1907).

In Mesopotamia au făcut cercetări şi soţii Dieulafay ; studiul lor însă, s'a mărginit mai mult asupra perioadei persane.

3) In săliţele acestea nu sunt expuse numai obiecte asiro-chaldeene, ci multe altele, datorite mai mult noilor achiziţiuni, şi provenite din Persia, America, Siria etc. Unele sunt orânduite aici în chip provizoriu. In sălile vecine se poate vedeà noua colecţie de monumente egiptene; mai ales un *mastaba* sau mormânt egiptean, care nefiind încă publicat, nu e voe să fie fotografiat s'au descris.

4) Genesa, X, 2.

5) Geneza şi bidem.

6) Geneza, X, 8—12.

Aceste mărturii sunt întărite de monumentele descoperite în Mesopotamia. Inscripţiunile cari zilnic ne dezvălue secretele lor, ruinele edificiilor, ale căror dată se stabileşte prin studiul planului, al materialului de construcţiune, al decoraţiunii, cilindrele statuetele şi în sfârşit bazoreliefurile, toate aceste resturi ale marii civilizaţiuni din valea Tigrului şi a Eufratelui, silesc pe eruditi a recunoaşte oraşelor chaldeene dezmormântate, o antichitate foarte mare.

In valea Mesopotamiei au locuit încă din vremurile cele mai vechi, triburi, despre a căror origine nu se prea poate face constatări definitive. Ele au trăit într' una în luptă, şi în relaţiunile lor violente, întrerupte din când în când de perioade de pace, elementele acestea sfârşiră prin a se contopi [1]). Incep să se alcătuiască regate; ele sunt mereu în rivalitate, se luptă, se desfinţează, se alcătuesc centre din ce în ce mai mari, mai largi; ţările vecine sunt supuse şi dominaţiunea se întinde mai departe.

Studiul monumentelor, dintre cari o foarte mare parte sunt adunate în Luvru, îngădue să se urmărească diferitele perioade ale acestor frământări.

O primă epocă este aceea în care se dezvoltă un fel de scriere curbilinie. Ea nu apare, de cât în mijlocul unei societăţi, înzestrată deja de o puternică civilizaţiune. Săpăturile de la Şirpurla, n'au dat dat la iveală ce i drept, vreun monument cu o astfel de scriere curbă. Dar un bazorelief dintr'o epocă apropiată, ne dă dreptul să presupunem aceasta. In adevăr pe acest bazorielef (fig. 2) se vede o inscripţiune, în care unele din litere nu au trăsături rotunde [2].)

Epoca următoare se poate numi după numele suveranului de la Şirpurla, a lui Mesilim. Acum apare prima scriere rectilinie. Din perioada aceasta săpăturile au dat la iveală un număr de monumente, care ne arată ţara, alternativ, independentă şi supusă. D. de Sarzec a găsit şi transportat la Luvru, un bozorielef din timpul regelui Mesilim, care se întitulează suveranul ţării Kish. Dânsul veni de la miază-noapte, supuse Şirpurla şi, în semn de suveranitate, aşează monumentul acesta în cel mai vechiu sanctuar al zeului Ninghirsu. In timpul lui scrierea devine aproape rectilinie. Arta, deşi încă primitivă, posedă deja un caracter propriu, de la care stilul chaldeo-asirian nu se va depărtă. Figurile, cu trăsăturile accentuate la exces, se deosebesc de cele ale epocei următoare prin indicarea convenţională a bărbii şi a părului, în formă de jghiaburi. Acum sculptorii ştiu să lucreze nu numai piatra dar şi metalele: ei cunosc procedeul topirei aramei şi a amestecului ei cu alte metale. Acestei perioade corespund şi începuturile marilor lucrări de canalizare a ţării în zona cultivabilă.[3])

A treia perioadă e cea a scrierii rectilinie în apogeul ei: ea e cunoscută mai mult sub denumirea de epoca lui Ur-Nina. Şirpurla e independentă; arta se dezvoltă foarte mult şi capătă o mare însemnătate. Săpăturile au procurat o mare varietate de obiecte: cărămizi arse şi bombate, marcate cu degetul; pietre ce alcătuiau pragul construcţiunilor; statuete votive de aramă cu tăbliţe corespunzătoare; frumoase capete de lei decorativi, şi mai ales tablouri curioase, în care se înfăţişează regele înconjurat de familia şi de servitorii săi. Execuţia lor este sumară şi naivă, totuşi se observă un stil viguros, care înfluenţează scrierea. [4])

Inscripţiile ne arată perioada următoare a regelui Eannadu, ca una în care acest monarch şi-a întins departe dominaţiunea. In curând însă, un stat de la miază noapte intervine şi Eannadu cade învins. Arta se resimte de aceste evenimente politice. Un monument cunoscut sub numele de „Stella Vulturilor" din Luvru, ne arată pe sculptorii acestei epoci mai îndrăzneţi căutând reprezentaţiuni complicate, pe cari

---

1) Maspero. *Histoire ancienne des peuples de l'Orient*, II, chap. IV. Fr. Henormant, *Manuel d'histoire ancienne de l'Orient*, livr. IV ch. 1. (3-a edition); Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art*, II. p. 17 şi urm.

2) Se ştie că scrierea de mai târziu a Chaldeo-Asirienilor se alcătueşte din litere, ale căror elemente au forma unor cuie din care cauza s'a şi numit *cunei-formă*. Cea curbilinie este proprie unei epoce de tranziţie între o scriere ideografică, în genul ieroglifelor egiptene şi cea cuneiformă. Tot din inscripţia de pe fig. se poate uşor vedea urmele unei scrieri figurative sau ideografice. Lipsa în Chaldea a unor monumente, cu o astfel de scriere, face să se presupună, că ea a fost întrebuinţată de populaţiunile, cari au alcătuit naţiunea chaldeană, într'o altă regiune necunoscută de ştiinţă, de unde apoi au emigrat în Mesopotamia. Când dânsele se stabilesc aici trecerea alfabetului ideografic la unul curbiliniu se petrecuse deja. (Heuzey, *catalogne des antiquités chaldéennes* p. 26–27).

3) Heuzey, *catalogue*, etc. p. 28.

4) Ibidem p. 29.

Fig. 2. — Bazorelief găsit la Tello în Mesopotamia de miază-zi. (4500 a. Ch.).

Fig 3. — O statuă a regelui chaldean Gudea. (3000 a. Ch.)

le execută însă tot cu naivitate. Simbolizmul totuşi este măreţ, şi se vede că se inspiră de la o poezie războinică, şi religioasă.

In Epoca care urmează, a marilor „patesi", ţara este este supusă, deşi luptele pentru independenţă continuă. [1])

Unul din cei mai însemnaţi *patesi* este Entemena. Prinţ războinic, întreprinde lupte în care răpune pe vrăjmaşii lui şi într'o stare prosperă a statului, săvârşeşte mari lucrări. Multă grijă pune el la soliditatea construcţiunilor, întrebuinţând cărămizi arse; palatele şi templele le înconjoară cu plantaţiuni de palmier şi de alţi arbori, cari alcătuesc păduri sacre. Arta şi industria sunt foarte înfloritoare. De la acest rege avem un preţios vas de argint, consacrat templului lui Nin-Ghirsu. E interesantă forma lui precum şi gravurile de pe el; ele reprezintă armele, Şirpurlei doi lei pe care se razămă un vultur cu cap de om sau de leu şi cu aripile întinse. (fig. 1).

Plastica se sileşte a găsi noui procedee, creând materii artificiale, cari s'o ajute a obţine efecte plăcute. Un mic bozorelief de pildă, este lucrat dintr'o pastă bituminoasă, care are aspectul unei frumoase petre negre.

După această perioadă şi după cea următoare, asupra căreia nu prea avem multe relaţiuni, vine una în care regii Agadei sunt stăpânitorii regiunii, cam pe la al XXXVIII secol a. ch. In intervalul epocii obscure amintite, trebue să se fi petrecut mari transformări, după cum probează unele obiecte descoperite. Ele ne dovedesc o situaţiune cu desăvârşire nouă, care presupune scurgerea unui lung timp. Micile state ale Chaldeei se află acuma sub o puternică dominaţiune, care are drept centru un nou oraş, Agade, situat tot în regiunea de miază-noapte.

Inscripţiunile găsite la Şirpurla menţionează că regatul Agadei se întinde dela marea inferioară la cea superioară, adică dela Golful Persic la marea Mediterană.

In această epocă arta atinge apogeul ei. Forma omenească se reprezintă în varietatea atitudinelor ei, şi vestmintele iau sarcina să-i modeleze conturul. Se vede în toate un puternic avânt de naturalism, care învederează o artă stăpână, în sfârşit, pe mijloacele ei, incomparabilă ca iscusinţă. In adevăr, aceasta se observă şi în reprezentarea formelor omeneşti, viguroase pentru tipurile bărbăteşti, graţioase pentru cele femeeşti, şi mai ales, în înfăţişarea animalelor, unde artistul chaldeean este un adevărat maestru. [2])

După această înflorire a artei urmează o perioadă care nu ne-a transmis nici un monument, ceeace arată o stare de frământări şi de lupte lăuntrice. Dar ele nu opresc propăşirea ce şi-a luat de mult avântul ei. Şi de aceea vedem apărând în deplină floare o nouă cetate, Şat-el-haï, în care domneşte un şef naţional, arătat de inscripţiuni ca un mare constructor. [3])

Gradul înaintat al culturii literare sub domnia acestui prinţ, este atestat de frumosul stil al inscripţiunilor. Acum vedem pe deplin desvoltată scrierea cuneiformă. In adevăr, textele ce le posedă muzeul Luvrului dela Ur-Bau, se recunosc uşor prin eleganţă şi claritatea gravurei lor.

O nouă perioadă prea strălucită pentru artă se deschide prin domnia lui Gudea. In timpul său, Şirpurla se bucură de o prosperitate materială neatinsă încă până atunci. Gudea dă o largă dezvoltare artelor. Monumentele sale, mai numeroase decât ale tutulor celorlalţi şefi la olaltă, acoperă tot solul dela Tello. Nici o inscripţie nu ne erată numele tatălui său după cum e cazul altor şefi anteriori lui. El ar fi deci un homo novus, de naştere obscură. Gudea poartă numele de patesi, însoţit de o nouă califiicare, ce n'a fost până acum explicat, este indepedent şi în legături cu ţările cele mai depărtate. Inscripţiunile ne arată relaţiunile sale cu regiunile mărilor, superioară (Mediterana) şi inferioră (golful Persie). [4])

Limbagiul său este al unui stăpân absolut. O îndulcire de moravuri se săvârşise în Chaldea, căci pretutindene Gudea ţine să arate că se îngrijeşte de ordine, de dreptate, de protecţia celor slabi, şi că obsearvă prescripţiunile sacre ale zeilor.

Epoca sa deci răspunde la un moment de linişte şi de echilibru pentru micile state ale Chaldeei de sud, cari îşi menţin hotarele lor reciproce şi profită de pacea în care se găsesc, pentru a se dezvoltă şi progresă în toate direcţiunile.

---

1) Ibidem p. 3.
2) Ibidem pag. 38 şi urm.
3) Ibidem pag. 44.
4) Ibidem p. 48

Gudea trebue să fi trăit nu prea departe de timpul când regele Ur-gur construiă templele cu etaje în orașul Ur, situat pe malul drept al Eufratelui.

Amândoi acești suverani au participat cu strălucire la marea mișcare arhitecturală din sudul Mesopotamiei, care avu loc trei mii de ani înainte de Cristos.

Sculptura mai ales ia un mare avânt. Din această epocă sunt cele nouă statui, cari împodobesc astăzi sala muzeului Luvru, și despre cari ar fi vorba ceva mai departe.

Sub urmașii lui Gudea, Șerpurla cade în stăpânirea regilor din Ur. Monumentele cari aparțin acestei epoci se caracterizează printr'o căutare a amănuntului. [1]) Sclupturi nu prea s'au descoperit; dar sigiliile, gravate cu diferite reprezentațiuni, arată iscusința artiștilor, cari știau să deseneze corect, îngrijindu-se mai ales de amănunt; inventiunea însă devine săracă, și rutina își face aparițiunea. Colțurile vestimentelor se rotunjesc prin curbe sistematice; lungile lor ciucuri se înmulțesc și trec până la umerii scaunelor pe care șed persoanele. Acestea sunt conventiuni cari fac să se presimtească de dreptatea formelor stereotipe ale sclupturii babilonene și asiriene. Grupurile mitologice devin rare; ele sunt înlocuite prin scene destul de monotone ale prezentațiunii religioase a zăului Sin, patron al orașului Ur. [2])

Intre regatul Sumir și Alcad, fondat de regii din Ur și vechea dominațiune a Agadei, trebuește să se facă o deosebire. Micile state ale Chaldeei de jos, se găsesc acum reunite sub unul din prinții lor, în loc de a se supune unui suveran chaldean din grupul septentrional. Egemonia aceasta însă, nu rămâne mereu în puterea aceleeași cetăți; ea este disputată pe rând de mai multe orașe: Erech, Isin, Larsam. Din cauza aceasta e greu a se clasă cronologic diferitele dinastii, menționate de inscripțiuni.

O mare schimbare se face totuși în Chaldeea pe timpul hegemoniei regilor din Larsam.

Poporul Elamiților năvălește în țară sub conducerea cuceritorului Kudur Nakunta. Acesta devastează orașul Erchi,[3]) și îi ia statua divinității principale de aici, Nana, ca s'o transporte la trofeu, la Suza. Aici va rămâne ea timp de 1635 ani, până în ziua când regele Assur-bani-habal, cucerind Suza (pe la 659 a ch.), readuce idolul la vechiul său sanctuar. Invazia, dar, a Elamiților s'a întâmplat pe la 2294 a. chr. [4]).

După aceasta urmează o foarte mare lacună pentru Șirpurla. Berostriu, însă, ne dă posibilitatea să continuăm istoricul statelor chaldeene mai departe. După dinastia elamită succedă o dinastie curat chaldeană, pe la 2047.

Babilonul capătă întâietatea peste cetățile dinprejur, dar în curând va cădea și ea în puterea Asirienilor, după ce fusese vasal al faraonilor. In adevăr cam prin secolul 16-lea Egiptul e suveranul statelor din sudul Mesopotamiei. La Babilon domnesc prinți vasali ai lui Tutmes și ai lui Ramses. Mesopotamia de sus, fiind mai departe de valea Nilului, scapă de jug. Aici se dezvoltă încetul cu încetul un regat cu capitala în cetatea Niniva, și care va deveni în curând stăpânul lumii orientale. Chaldea, în adevăr, e peste puțin, cu desăvârșire supusă de Asirieni, Egiptul părăsind ori ce pretențiune de dominațiune. Babilonul însă, adesea caută să scuture jugul asirian. Și între anii 2060—1020 a. ch. reușește să capete independența; victoriile prinților săi, puseseră sfârșit la ceea ce s'a convenit: să se numiască, întâiul imperiu asirian. Dar după una sau două generațiuni, o nouă familie se urcă pe tronul Asiriei; ea lucrează cu energie, statul septentrional reia ascendentul și Chaldeea cade din nou sub jug.

Asiria biruitoare, își întinde cuceririle în toate părțile. Armatele sale cutreeră în triumf, țările de la golful Persic la marea Caspică, de la platoul Iranului până în munții Armeniei și câmpiile Capadociei, și trec chiar în Siria și în Fenicia. Arta chaldeo-asiriană începe să înrâurească mai puternic asupra popoarelor supuse. Acum trăesc prinții, de la cari și evem numai inscripțiuni, și monumente figurate numeroase, culese în ruinele măreților palate ce le-au zidit ei. Cel mai vechiu dintre toți, este Assurnazirpal, a cărui reședință a fost descoperită de englezi la Nimrud. Se pot vedea la Luvru și mai ales la Britisch Muzeum bazoreliefurile, cari împodobiau locuința acestui prinț, înfățișând faptele lui. [5])

---

1) Ibidem p. 54
2) Ibidem p. 57.
3) Ibidem p. 59.
4) Ibidem p. 60.
5) Perrot et Chiptez, *Histoire de l'art* II, p. 42.

Către începutul veacului al VIII-lea, puterea regilor asirieni începe să decadă. A fost oslăbire şi o decadenţă. Amintirea unor dezastre încercate în vremea aceasta mărită prin imaginaţia populară, a venit până la greci în forma unei povestiri romantice a lui Sardanapal. [1]) In curând însă, Asirienii capătă noi sucese cu Teglat-pat-Asar al II. Sucesorul său Saryukin sau Sargon, devine şeful unei noi dinastii. Sub el se întreprind mari expediţiuni. Siria se supune din nou, afară de Fir, Egipteni fiind zdrobiţi. Asiria din nou e suverana lumii orientale. Sargon îşi înalţă acel minunat palat, dezgropat de Botta şi Place la Khorsabad, acel Dour-Sary-oukin, sau oraşul lui Sargon, de unde atâtea monumente s'au adus spre păstrare în Luvru.

Fiul lui Sargon, Senacherib, menţine la înălţimea sa puterea Asiriei, zdrobind pe revoluţionarii de pretutindeni. Restaurează şi repară Niniva, din care face din nou capitala statului său. Construeşte aici un frumos palat, pe care Layard l-a dezgropat, descoperind în el minunate obiecte, posedate astăzi de muzeul britanic. [2]) Sub Urmaşii săi Asarhadon şi Assurbanipal puterea Asiriei se menţine. Arta e înconrajată prin construţiunele ce să se întreprind. Asarhadon de pildă, se laudă de a fi clădit, atât în Chaldea cât şi în Asiria, zece palate şi treizeci şi şease de temple. Urmele acestor construcţiuni s'au descoperit la Nimrud. Asurbanipal a fost, pe lângă mare războinc şi vănător, şi un mare protector al literilor şi al artelor. [3])

Sub auspicile sale, s'a alcătuit o mare colecţiune de tăbliţe de argilă cu inscripţiuni, un fel de bibliotecă a timpului, ale cărei fragmente au fost culese în palatul său de la Kuiundjik.

Se vede dar din toate acestea cât de infloritor era imperiul asirian. Şi totuşi el era aproape de căderea sa.

Sargonizii ştiau să se bată şi să prade; dar nici odată nu s'au străduit să unească, cu legături strânse de statul asirian, populaţiunile supuse. S'au comparat Asirienii cu Romanii. In privinţa energiei şi a disciplinei militar, paralela e dreaptă. Dar Asiria nici odată n'a avut măcar ideea de a inaugura acea politică abilă a Romanilor de a cuceri şi de a asimilà tot deodată popoarele subjugate.

Asiria va cădeà, în sfârşit, prin loviturile Sciţilor Cimerieni (632 a. ch) şi mai ales prin ale Mezilor, sub care Niniva e distrusă, la 625 a. ch. Pe ruinele sale se ridică în partea de Nord, Media, iar în cea de Sud, un nou imperiu chaldean, care va durà de la 625 la 536. Nabopalasar, noul suveran naţional al Babilonului, întreprinde o operă de reparaţie a patriei, umilită şi distrusă de Asirieni. Urmaşul său Nabuchodonosor va lucra şi mai mult la înălţarea ei. Prosperitatea Babilonului însă, nu durează decât puţin. El cade în partea Perşilor; dar nu dispare ca Niniva. Din contra multă vreme rămâne un oraş renumit în lumea întreagă. Pe vremea lui Alexandru cel Mare însă, este dejà în deplină decadenţă.

Şi toate aceste amintiri se redeşteaptă în mintea vizitatorului, in faţa monumentelor, cari au asistat la evenimentele pomenite mai sus. Sculpturile în limba lor figurată, îţi povestesc faptele glorioase ale armatelor asiriene, cari cutreieraseră întreaga Asia de Apus, răspândind pretutindeni groaza. Vezi tipurile acele de militari energici şi cruzi; figurile reci şi severe ale eunucilor, le vezi portul, le ghiceşti simţirile, gândirile; asişti la impunătoarea defilare a măreţului şi puternicului lor rege; iei, apoi, parte la peripeţiile luptelor, desfăşurate; într'un cuvânt trăeşti în mijlocul lor, în plin trecut.

Şi studiul acesta nu-i lipsit de învăţături. Şi omului politic îi foloseşte, şi istoricului şi artistului; el poate da tuturora destule pilde pentru călăuzirea paşilor lor în întreprinderile vieţii.

* * *

Colecţiunea chaldeană şi asiriană a muzeului.

Cholecţiunea antichităţilor chaldeo-asiriene a Luvrului cuprinde următoarele grupe:

1. Bozoreliefuri;
2. Statui:

1) Ibidem. p. 43,
2) La localitatea numită Kuiundijk
3) Op. cit. p. 45.

a) Corpuri fără cap ;
b) Capete ;
c) fragmente;
3. Reprezentaţiunni de animale.
4. Statuete :
A. de piatră, cari se pot deosebi la rândul lor în :
a) statuete, reprezentând o singură figură ;
b) statuete, înfăţişând grupuri;
c) statuete cu reprezentaţiuni de animale ;
B. Statuete de metal.
5. Sculpturi cu încrustaţiuni ;
6. Figurile de argilă;
7. Gravuri :
a) în piatră,
b) în metal,
c) pe sidef sau pe scoici.

Din timpul anterior epocii lui Ur-Nina, adecă de o vechime mai bine de 4000 de ani înaintea erei noastre este bazorelieful, cunoscut sub numele de „figura cu pene". El se poate socoti ca cel mai vechiu monument sculptural chaldean al muzeului. Pe o placă de calcar gălbui, aproape pătrată se reprezintă în relief foarte puţin ridicat, un personaj în picioare. Execuţia lucrării este naivă, copilărească. Figura s'ar părea a fi a unei femei, judecând după părul, care cade pe spate, fiind susţinut de o cordică, ce-i înconjoară capul, şi mai ales după haina largă, care îi acoperă trupul de la cingătoare în jos. Dar o lungă barbă, care are aspectul unei salbe, arată pe un bărbat. Nasul îi este mare şi coroiat, bărbia fină, gura mică ; ochiul deschis în forma unui rond. Pe cap poartă două pene mari, ceea-ce dovedeşte că avem aface cu un şef. Unele monumente egiptene reprezintă în felul acesta pe şefii asiatici contimporani. Personajul acesta ridică în sus mâna stângă în semn de adoraţiune. Inaintea sa două prăjini sacre, cu două măciuci colosale, indică intrarea vreunui sanctuar. Ceva mai îndărăt, se vede o a treia măciucă, mutilată. Inscripţia pare a coprinde o listă de ofrande ; se observă în forma literilor, linii curbe, cari amintesc încă desenul ideogramelor primitive. Monumentul[1]) a fost găsit la Tello şi are o înălţime de 0.$^{m.}$ 18 şi o lăţime de 0.$^{m.}$ 15.

Din vremurile prinţului Eannadu, şi acesta anterior anului 4000 înaintea erei noastre, muzeul posedă un prea interesant monument, cunoscut sub numele de *„Stella Vulturilor"*. Ea este o adevărată stela de victorie, a lui Eannadu, care se numeşte „rege de Şirpurla", având tot o dată grija de a pomeni şi numele tatălui şi bunicului său. Monumentul, ajuns până la noi, în şase fragmente, are două feţe. Pe una se desfăşoară o serie de reprezentaţiuni, curat istorice ; pe cealaltă, scene cu caracter simbolic şi religios. Prima e împărţită în mai multe registre, suprapuse şi separate prin fâşii în relief. Pe unul din fragmente se vede un stol de vulturi, cari duc în zborul lor, bucăţi de corp, capete, mâini, braţe omeneşti ale celor căzuţi pe câmpul de bătaie. Scena aceasta a dat numele întregului monument. Mai jos, pe câmp se citeşte inscripţiunile explicative. Pe un alt fragment ni se arată urmarea acestei scene: e un morman de morţi, strânşi după sfârşirea luptei, spre a fi îngropaţi. Actul principal al expediţiunii războinice e reprezentat pe alte două fragmente. Regele, merge în fruntea trupelor sale, aşezate într'o perfectă falangă ; ostaşii înaintează călcând pe un strat de cadavre. De desubt se vede o altă defilare, care se petrece, probabil cu prilejul unei alte campanii. Eannadu, care se recunoaşte după inscripţia ce se află lângă el, este urcat pe un car, ai cărui cai lipsesc, fragmentul, ce ne-a parvenit, oprindu-se aici. Războinicii, înarmaţi cu lănci lungi şi cu topoare, urmează dispuşi în două rânduri, pe şeful lor.

Sculptura aceasta, oricât de primitivă ar părea, are totuşi un mare interes pentru istorie şi archeologie. Ea ne arată armele chaldeenilor din aceste vremuri preà depărtate; ne dă o idee de ce era acel vestit vestmânt păros, cu ciucuri ondulaţi,

1) De Sarzec et Heuzey, *Decouvertes en Chaldée,* pl. I bis, fig I a, b p. 164 ; precum şi în *„Une Villa royale chaldéenne* p. 59 ; Cf. şi *Revue d'Assyriologie* vol IV : p. 110; vol V, p. 41, fig 36, precum şi Heuzey, *catalogue de Antiquités chaldéennes* p. 76 şi urm.

ce-l purtau ei, şi pe care scriitorii greci îl numesc *Kaunakes*; ne mai arată obiceiul Chaldeenilor de a-şi rade părul capului; ne face în sfârşit să asistăm la ceremoniile îngropării morţilor, cari consistau în a îngrămădi cadavrele unele peste altele, şi a ridică deasupra lor o mare movilă, cu pământul adus de rude, de amici sau de alte persoane, în nişte coşuri împletite.

Faţă cu reprezentaţiuni mitologice nu e mai puţin înteresantă. Aici vedem pe zăul atlet al Chaldeenilor, pe acel teribil Isduber, care se poate asemui cu Ercule al Grecilor; tot ea ne dă idei, pe lângă celelalte monumente, cari reprezintă acelaşi lucru, despre emblema heroldică a Şirpurlei: un vultur leontocefal, răzămat pe doi lei, dispuşi dos la dos. Mai aflăm apoi, prin ea, cum erau trataţi prinşii din războiu: aruncaţi într'o încăpere strâmtă, închisă din toate părţile printr'un grilaj împletit, se zbăteau acolo, fiind lăsaţi prada foametei şi a frigului.[1])

Un alt bozorelief tot cam din aceiaşi epocă, este acela pe care d. Heuzey, îl numeşte *libation d'une deese*. Scena reprezintă două personagii. Un om cu totul gol, având capul şi faţa rasă, ţine o cană cu gâtul întors. El lasă să cadă din ea un şipot de lichid, cu care udă un buchet de flori sacru, aşezat pe un vas în formă de cornet. Nuditatea oficiantului, pare că ţine de prescripţiunile unui ritual. Mai multe alte reprezentaţiuni ne confirmă aceasta. Din punctul de vedere al artei, trebue să mărturisim, că sculptorul a reuşit prea bine, să ne înfăţişeze o figură goală. Liniile corpului, execuţia sigură a deesenului, arată în destul calităţile acestei şcoale prea vechi. Nu acelaşi lucru se poate spune de zeiţa care face faţă personajului descris. Ea pare diformă. D. Heuzey crede că aceasta provine din neiscusinţa artistului. Lucrul pare îndoelnic. Căci cum se poate admite, că acelaş artist să fie în stare, în aceiaşi bucată, să producă pe de-o parte aproape un cap d'operă, iar pe de altă, talentul său să fie prea slab pentru sfârşirea şi complectarea tabloului ce şi-a propus să facă. Dacă capul zeiţei este exagerat în proporţie cu corpul, aceasta s'ar putea explica mai bine prin însăşi intenţiunea artistului de a reprezentà o astfel de figură. Zeiţa aceasta, care îşi are capul înconjurat de o coroană de frunze, este Aa sau Malka, soţia Soarelui.[2])

Se poate dar ca artistul să fi voit să scoată în relief capul, ca să reprezinte astfel mai bine pe o soţie a soarelui, care ni se înfăţişează sub forma unui cap rotund.

Privind figura ei, fără de voe îţi vine să faci o apropiere de capetele primitive ale Gorgonei Grecilor. Oare nu-i cu putinţă, ca artistul arhaic grec să fi cunoscut figuri analoage cu cea mai sus descrisă, venite din Chaldeea sau Asiria?

Din perioada dominaţiunii regilor Agadei, muzeul posedă între altele, fragmentele unei stele de victorie, divizate ca şi cea a lui Eannadu, în mai multe registre.[3]) Stilul e mult mai înalt, arătând un simţitor progres faţă de cel al stelei vulturilor. Sculptorul în distribuirea figurilor, nu mai are pretenţiunea copilărească de a reprezentà masse de militari în mişcare; el descompune bătălia într'o serie de câte două corpuri; aceasta îi îngădue a varià atitudinele persoanelor. Opera sa câştigă astfel în claritate, perde însă în privinţa pitorescului şi a realităţii istorice. Tot acum se observa o grijă deosebită pentru modelare şi pentru studiul muşculaturii; vestmântul apoi, în loc de a cădeà ţeapăn pe trup, cum se vede la figura 2, urmăreşte de aproape vigurosul contur al membrelor inferioare.[4])

Epoca lui Gudea.

Bazoreliefuri. Statui.

In sfârşit venim la epoca lui Gudea, sub care arta, stăpână pe toate mijloacele sale, se sileşte să execute lucrări de o dimensiune mai mare.

Bazoreliefurile, statuele şi statuetele ce au sosit până la noi, ne dezvălue stilul

---

1) L. Heuzey, *La stèle des voutours în Gazette archéologique*, 1884 p.p. 164—180, 193—203, pl. 24 şi 26. Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art*, II fig. 283—285; Hommel. *Geschichte Babyloniens* p. 288, 289; Maspero, *Histoires des peuples de l'Orient*, I p. 607—7; Heuzey, *Catalogue des Antiquités chaldéennes* p. 101—117 Babelon, *Manuel d'Archéologie Oriental* p. 34—36.

2) Heuzey, *Catalogue des Antiquités chaldéennes* p. 118; *Revue d'Assyriologie* V. p. 55, cf. şi Menaud *Cylindres chaldéens* p. 132 fig. 87.

3) Dulapul No. 1, la dreapta intrării.

4) Heuzey, *Catalogue des Antiquités chaldéennes*, p. 130—137.

epocii. Figurile sunt mai îngrijite, nasul e drept, nu coroiat ca pe monumentele precedente, trăsăturile gurei, ale ochilor sunt mai delicate, mai fine. Mai ales bazorelieful care reprezintă pe zeiţa Nin-Gul [1]) este de o fineţă aleasă. După cum observă foarte bine d. Heuzey, scalpelul a ajuns acum la maximum său de preciziune şi de finețe. Zeiţa aceasta e reprezentată stând pe tron îmbrăcată într'o rochie cu multe caturi. Profilul ei prea frumos, nasul perfect drept, părul care cade pe umeri cu eleganţă, capul legat cu o panglică lată, totul în sfârşit, e lucrat cu măestrie şi respiră o artă prea delicată. Artistul se vede bine că concepe foarte limpede tipul frumuseţii femeeşti. [2])

Aceleaşi calităţi le prezintă şi un fragment de piatră, pe care se află înfăţişat un elegant vas, dela care pornesc la dreapta şi la stânga câte un şipot de apă. Doi peşti lucraţi cu o deosebită finețe, se urcă pe aceste şipote. Acesta este un procedeu naiv al artei Chaldeene de a reprezentà râurile, fluviile, printr'o dâră striată plină de peşti. Artistul fragmentului descris urmează şi el tradiţia, dar simţul său estetic îl conduce să săvârşească ceva prea delicat, prea fin.

Ceeace alcătueşte însă mai mult importanţa acestei epoce, sunt cele opt statui ale lui Gudea şi una puţin mai veche, reprezentând pe un alt patesi de Şerpurla, pe Ur-Bau.

Cea mai mare parte din ele poartă un fel de cartuş cu inscripţiune, care nu face cunoscut cine e persoana reprezentată. Ele alcătuesc o serie prea însemnată prin unitatea tehnicei şi prin stilul lor înaintat.

Înşirate de-alungul sălii, care păstrează monumentele de mare dimensiune, ele provoacă comparaţiunea cu bazoreliefurile asiriane din faţă. Superioritatea lor reală, faţă de acestea din urmă, este învederată. Deşi ele prezintă defecte grave, mai ales o atitudine ţeapănă care le dă un aspect monoton şi hieratic, totuşi oricine poate mărturisi că execuţia lor denotă un stil larg, sobru şi un naturalism puternic, cari, lipseşte celorlalte. De partea lor, mai stă şi meritul de a fi lucrate în ronde basse şi în piatră foarte tare, cum e dioritul.

Examinându-le cu atenţiune, cineva nu poate să nu admire la ele, modelarea nudului, sforţarea aceea sinceră şi puternică a artistului de a înfăţişà forma omenească „Figurile acestea, cu umerii puternici, cu braţele robuste, cu mâinile fine, cu picioarele nervoase, imagina unei populaţiuni primitive, harnice şi intelgente, casă de agriculturi, de păstori, de scribi, de artişti, de geometri şi arhitecţi, care au făcut întâia aplicare a ştiinţelor la trebuinţele reale. Cu toate cele 15 sau 20 de veacuri de distanţă, măreţele decoraţiuni sclupturale ale palatelor din Niniva, nu arată aproape nimic care să nu derive dela modelele create de această veche şcoală a Chaldeei. Muşculatura asiriană desprinsă de corp, nu înfăţişează, decât exagerarea sistematică a calităţilor de adevăr şi de forţă, pe care scluptura chaldeană le-a tras direct de l natură.

Comparată cu arta egipteană, scluptura statuarică chaldeeană porneşte de la un spirit deosebit, adesea opus, care învederează o origină independentă. Ea nu posedă în acelaş grad sentimentul proporţiunilor: figurile sale robuste, sunt de un stil viguros, dar de o formă prea bontoacă; după unele indicii, gâtul trebue să fi fost scurt şi capul prea mare în comparaţie cu trupul.

In schimb, amănuntele părţilor goale, şi mai ales extrimităţile, studiate până la desenul unghiilor şi al falangelor, arată o grije scrupuloasă a naturii, pe care scluptura egipteană n'a cunoscut-o". [3])

Figura 3 înfăţişează una din cele opt statui ale lui Gudea. Ea se deosebeşte mai ales prin eleganţa formelor sale tinereşti [4]) şi prin fineţa lustruirei petrei. Printr'o curioasă excepţiune, picioarele sunt de un desen convenţional. Pe umăr este gravat un cartuş cu inscripţiune, care dă numele lui Gudea, „constructorul templului E-Ninnu. Inainte, pe vestmânt, o altă inscripţiune orânduită în douăzeci şi şapte des-

---

1) Astfel de îmbrăcăminte prezintă şi unele statuete găsite la săpăturile lui Evans de la Knossos în imsula Creta.

2) Heuzey, ibidem p. 146, fig. No. 28.

3) Heuzey, ibidem p. 163—165.

4) Nu toate aceste statui au aceelaş merit artistic. Marele constructor apoi, al Şirpurlei, e înfăţişat în diferite vîrste : tânăr şi bătrân.

părţituri e închinată zeiţei Nin-Harsag,“ Doamna munţilor, protectoarea oraşului [1]) şi mama locuitorilor acestuia. Mâinele le are încrucişate pe piept, în semn de respect şi de adoraţiune.

Statuia aceasta, înaltă de 1.m 10, este lucrată în diorit verde închis. Ea e mult mai mică decât tovarăşele ei.

Nu mai puţin interes prezintă ea, caşi celelalte de altfel, cât priveşte costumul personajiului. Nu se observă nici suprapoziţiunea hainelor, nici complexitatea ciucurilor şi a altor ornamente în relief a sculpturilor asiriene. Tunica nu este întrebuinţată. Îmbrăcămintea regelui consistă dintr'un fel de şal, împodobită cu ciucuri scurţi. Acesta e acel *hlamidion*, pe care Herodot l-a văzut, purtându-se pe vremea lui, în Babilon. Capătul extrem, al acestui vestmânt lasă umărul drept gol şi strânge trupul, nefiind susţinut de nici un fel de agrafă, ca de pildă, la hainele romane. Artistul încearcă să execute şi cutele vestmântului: aceasta constitue o tentativă izolată, care nu se întâlneşte nici în arta egipteană, nici în cea asirieană. Ea denotă un sentiment plastic, pe care numai arta greacă va şti să-l regăsească şi să-l dezvolte. [2])

Fig 4.—O statuetă găsită la Tello în Mesopotania de Miază-zi. (3000 a. Ch.).

Patru din statuele lui Sudea îl reprezintă stând pe tron. Una din aceste se deosebeşte prin mărimea ei, având 1m 58 ca înălţime. Ea e singura, care are dimensiuni mai mari decât realitatea. Prin aspectul ei simplu şi mare, prin soliditatea şi măreţia poeziei sale, produce un efect împunător. Umerii săi largi, peptul care pare că respiră sub vesmânt, ar conveni unui Jupiter grec de stil arhaic. Tronul pe care stă, e interesant de studiat. El pare a fi fost construit din lemn; picioarele sale au forma unui A cu o traversă îndoită. [3])

Două din celelalte statui reprezintă pe Gudea sub înfăţişarea unui arhitect, din care cauză s'au şi numit „arhitecţii“. Gudea, în adevăr, stă pe tron şi ţine pe genunchii săi un fel de planşetă.

Pe ea se află două instrumente, trebuincioase arhitectuiui: o linie gradată şi un „stylum“ pentru tras liniile. Pe una din aceste planşete este chiar gravat planul unei cetăţi cu porţile cu turnurile crenelate, cu forturile ei. [4])

O mică statuă de o jumătate de metru, lucrată tot în diorit, reprezintă pe acelaş Gudea. Capul i-a fost găsit de Sarzec, iar corpul a fost adus de căpitanul Gross. Insemnătatea ei, după cum am zis la începutul acestui articol, constă în aceea că ne arată, cum ar fi fost înainte de mutilarea lor, statuele decapitate descoperite de Sarzec.

Nu mai puţin instructive sunt şi capetele găsite la olaltă cu marile statui ale lui Gudea. Ele ne arată pe de oparte tipul chaldean din această epocă, iar pe de alta iscusinţa sculptorului, care reuşeşte să redeă prea bine trăsăturile feţei, cu toate că are de luptat cu un material foarte dur.

Statuetele.

Acolo unde arta chaldeeană dă dovadă de un deosebit gust, de un adevărat simţ estetic, sunt statuetele de argilă sau de metal. Muzeul Luvrului posedă numeroase piese, care pot proba aceasta. Un bun exemplu îl poate da fragmentul unei sta-

1) Heuzey, ibidem p. 184—187; Perrot et Chipiez, II, pl. VI, Maspero, Histoire des *peuples de l'Orient*, I p. 613.

2) Heuzey. ibidem p. 165.

3) Heuzey, op. cit. p. 169—170; Perrot et Chipiez, II, fig. 228.

4) Heuzey, ibid. p. 171; Cf. *Heuzey, Les fouilles* de Chaldée, în *Revue archéologique*, nouv. sér. vol. XLII, 1881, pl. XX, p. 259. Perrot et Chipiez *Histoire de l'art*, II, fig 286; Maspero, *Histoire* I p. 611.

tuete în diorită, reprezintând o femee cu mâinele încrucişate pe pept, în semn de adoraţiune (fig. 4). Părul ei, peptănat cu îngrijire, alcătueşte ondulaţiuni pe frunte şi pe tâmple, ca statuele arhaice greceşti, şi susţinut de o panglică, ce înconjoară capul, se sfârşeşte la spate printr'un coc. Panglicuţa se aseamănă cu cea ce femeile Greciei antice întrebuinţau sub numele de Kekrifalos.

Ceea ce surprinde mai mult la această figurină, este regularitatea trăsăturilor obrazului, care amintesc tipul grec. Ochii îi sunt mari şi lunguieţi, nasul drept; gura, brăzdată de un delicat surâs; bărbia fermă, gâtul liber, mlădios, înconjurat de o salbă cu cinci rânduri. [1])

Statuetele acestea, din care am ales ca exemplu pe cea descrisă mai sus, prin fineţa execuţiunii, şi prin simţul estetic ce-l degajează, arată că gustul chaldeenilor, atenuând tipul naţional, s'a apropiat de o concepţiune de artă, care crează profiluri, vecine cu cele ale Grecilor. [2])

Torsul nu-i mai puţin însemnat. Din mâinile încrucişate pe pept, n'a rămas decât vârful degetelor; unghiile lor însă, arată o lucrare minuţioasă. Vestmântul ce-l poartă este şalul chaldean, mărginit cu ciucuri, în formă de lanţ. Strâns mai întâiu în mod transversal pe pept şi sub braţe, este încrucişat la spate, şi extremităţile sale aduse pe cei doi umeri cad simetric pe dinainte. Sub dânsul, formele corpului se întrezăresc, ceea ce dă întregului un aspect elegant. Vestmântul are deasupra braţelor cute, în formă de jghiaburi ca la statuele lui Gudea. După stil dar, statueta face parte din epoca acestui monarh.

Fig. 5.— Bazorelief inedit chaldean, reprezentând divinitatea fecundităţii.

O serie, pe cât de interesantă pe atât de curioasă, o alcătuesc figurile, reprezentând o zeitate femenină, goală şi purtând mâinile la sânuri.

Colecţiunea muzeului posedă un mare număr din acestea. Unele sunt adevărate statuete; altele mici bazoreliefuri izolate.

Foarte interesantă este statueta, în care eleganta şi voluptuoasa nuditate a femeei sunt redate foarte bine. (fig. 5).[3]) Faţa are o rotunzime caracteristică, ce constitue, din timpurile cele mai vechi şi până astăzi, tipul frumuseţii la asiatici şi chiar la locuitorii orientului European. Părul este dispus astfel că se ridică îndărăt în forma unui evantail, ceeace indică un caracter simbolic. [4]) Gestul indecent, de a ţine sânurile cu mâinile, are de asemenea o semnificare simbolică. Figurina aceasta în adevăr, lucrată în bazorelief ca şi celelalte tovarăşe ale sale, înfăţişează pe zeiţa nutritoare a universului, pe zeiţa fecundităţii. Această divinitate se găseşte şi în alte ţări; mai ales în Suziana, în Fenicia, în Cipru, şi în Grecia. Ea se poate socoti ca prototipul Afroditei. Se ştie în adevăr, că chiar Grecii aveau sentimentul originei acestei zeiţe, pe care tot deauna au considerat'o venită din Asia. Un mit mai ales, raportat de scriitorul Hygin este caracteristic: un ou, se zice, a căzut adinioară din cer în fluviul Eufrat; peştii l-au adus la mal; nişte porumbei l-au clocit, şi din el ieşi Afrodita. [5]) Zeiţa aceasta corespunde cu divinitatea chaldeo-asiriană, care se cunoaşte sub numirile diferite de Belit, Istar, Zarpanit, Nana. In privinţa aceasta toţi învăţaţii sunt de acord, începând cu Engel în cartea sa Kyprus, Enmann în studiul său Kypros und der Ursprung des Aphrodites Kultus, [6]) Heuzey, E. Curtius, Perrot etc. în lucrările lor respective.

In vremea din urmă, însă, d. Salomon Reinach a publicat un articol contra

---

1) Vitrina No. 3 la st. Inălţimea acestei statuete este de 0 m. 17, iar lărgimea umerilor de 0. 09.
2) Heuzey, op. cit. p. 249.
3) Vitrina No 3, la stânga.
4) Heuzey, Catalogue des Antiquités chaldéennes, p. 306.
5) Perrot et Chipiez, *Histoire de l'Art*, III, p. 200 nota.
6) Publicat în Mémoires de. l'Academie de St. Pétresburg. 1886

acestei teorii. [1]) Dânsul Susţine că tipul unei zeiţe goale este absolut străin artei asiro-babilonene arhaice. Acest tip aparţine artei egeene, adică a populaţiunilor, reunite sub denominaţiunea convenţională de *pelasgi*, cari au domnit între veacurile XXX şi X, înaintea erei noastre, coastele şi insulele mării Egee. Dacă se găsesc astfel de reprezentaţiuni în Mesopotamia, aceasta nu-i decât împrumut al artei egeene.

Teoria, în adevăr, e seducătoare. Totuşi nu-i tocmai prudent să se tragă concluziuni din faptul că monumentele choldeo-asiriene nu ne dau tipuri de zeiţe goale. Mai întâiu, o foarte infimă parte a ajuns până la noi din monumentele artei popoarelor Mesopatamiei; şi deci nu ne prea putem rosti cu siguranţă asupra chestiunii, dacă zeiţele se reprezentau sau nu goale în timpurile cele mai vechi. Asirienii în adevăr aveau oroare, putem zice, de nud; dar nu acelaş lucru se întâmplă cu Chaldeenii, pe ale căror reprezentaţiuni plastice de o vechime foarte mare, adesea vedem nuduri.

Ele înfăţişează bărbaţi, ce-i drept; dar trebue să ţinem seamă că tipul femeesc se reprezintă foarte rar pe monumente. De unde putem şti, dacă nu cumva nu ne-au parvenit, decât monumentele cu reprezentaţiunile unor zeiţe pe cari credinţele le cereau îmbrăcate ? Nu putea oare există şi vre-o divinitate femenină, care să fi fost reprezentată goală ? Se ştie, de altfel, că primii Chaldeeni nu numai că nu prea aveau scrupule ca Asirienii, pentru nuditate, dar chiar unele rituale îi siliau să oficieze sacrificii, fiind pe deplin goi. Şi apoi de ce să se admită pentru zeităţile femenine goale, găsite chiar pe solul chaldeei o origină streină ? Cum se poate explică popularizarea ei în Chaldea, de oarece monumentele descoperite sunt prea numeroase ? Şi să se noteze, că unele exemple au fost gasite de Sarzec într'o regiune vecină cu Tello, pe locul unde erà situată vechea cetate a Erechului. Aceasta e o probă de adânca lor lantichitate, ceea ce de altfel o arată şi stilul lor.

Fig. 6.—Cap de leu inedit. Tello. Veacul XXV? a. Ch. (Mărime naturală).

Deci teoria lui S. Reinach trebue primită cu oarecare rezervă. Monumentului însă descris mai sus, nu i-se poate da o prea mare antichitate. Elganţa, zvelteţa şi mlădierea trupului, rotunjimea şalelor şi dispariţia perilor viril, de un aspect barbar, cum se poate vedea la statuele similare de o vechime mai mare, denotă o artă, în care se resimt influenţele cele greceşti.

O altă serie interesantă de statuete din colecţiunea muzeului o alcătueşte cele ce reprezintă canefore. Nefiind lipsite de unele calităţi estetice, ele merită atenţiune.

Reprezentaţiunile animalelor.

Chaldeenii au fost nişte adevăraţi maeştri cât priveşte făurirea tipurilor de animale. Calitatea aceasta va trece ca o moştenire şi asupra artiştilor Asirieni, cari vor şti la rândul lor, să săvârşească lucrări de o adevărată valoare estetică. In vitrinile sălilor secţiunii asiriene, se pot admirà o sumă de obiecte, îngeneral de mică dimensiune, cari însă respiră o artă puternică, capabilă de a mişcà prin naturalul, prin realizmul şi prin finetea gustului ei.

Două sunt animalele reprezentate cu predilecţiune de artistul asirian: leul şi taurul. Tipurile lor, adevărate creaţiuni, trece în arta tuturor popoarelor occidentale; ele se găsesc în cea promiceniană a insulei Creta, în cea miceniană, în arta feniciană şi în sfârşit în arta greacă propriu zisă.

Din numeroasele exemplare, ce le posedă colecţiunea muzeului Luvru, dăm două. Primul înfăţişează un cap de leu, lucrat într'o bucată de sidef. (fig. 6) [2]) E un adevărat capo d'operă. Ochii îi sunt încrustaţi, alcătuiţi din două mărgele de lapislazzuli. Aceasta dă un rezultat surprinzător. Privirea animalului este scânteetoare, vie. Execuţia lui e de o rară finetă, şi debordă de un simţimânt realistic puternic şi de un gust estetic pronunţat.

Al doilea e statueta unui mic taur de bronz, încrustat cu argint. [3]) Animalul stă pe o bază îngustă, un fel de plintă care puteà fi fixată pe o masă de lemn, căci

1) In *Revue Archéologique* din 1895 p. 370 şi urm.
2) Heuzey, *Cataloque des Antiquités Choldéennes* p. 397.
3) Vitrina No. 3 la stânga.

Fig. 7.—Taur de bronz incrustat cu argiut. Artă chaldeană. Lung. 0 m. 13×0.12.

de desubt are atașat un cuiu; el alcătuià poate un motiv terminal al unei mobile din sanctuarul vreunei divinități. Bronzul, acoperit de o pantină bruă și strălucitoare, poartă încrustațiuni de mărimi diferite, alcătuite din lame de argint: pe umeri, pe flanc, pe gât. Artistul a căutat să reprezinte prin aceasta, un taur pătrat, sau cum îl numesc țăranii noștri, un taur prian. Ochii și fruntea și-au perdut încrustațiunile. Coarnele îi sunt cercuite; coada, ruptă la mijlocul ei, atârnă pe plintă. E în adevăr un obiect frumos, care ar putea împodobi orice masă sau birou modern. Naturalizmul său e învederat: într'o formă elegantă, se reproduc toate caracterele stilului chaldeo-babilonian. [1])

Nu mai puțin interesante sunt diferitele gravuri pe sidef sau scoică ordinară, înfățișând căprioare, lei, cai, scene de vânătoare, executate minunat de bine.

Ființe fantastice.

Arta chaldeo-asiriană a creat de timpuriu tipuri de ființe nexistente, combinând, ca și rivala sa din valea Nilului, elemente eterogene într'un singur tot.

Egiptenii au avut pe sfinxul lor, monstru cu trupul de leu și capul de om; Chaldeenii au creat pe taurul cu capul de om; tipul acesta va fi transmis artei asiriene, care îi va aduce oarecari modificări.

Vitrinile sălii de sus a Luvrului păstrează câteva exemplare de metal ale acestei creațiuni a artei vechi chaldeene. Animalul e reprezintat în poziție de repaus, culcat; figura îi este foarte expresivă. Pe cap poartă un fel de tiară, înconjurată de mai multe rânduri de coarne cercurii, simbol al forței. Părul coboară în două lungi plete, răsucite și sfârșite într'un fel de cârlionț, până pe piept; el încadrează figura și barba lungă, sfârșită și ea în cârlionți, cari spre deosebire de cei ce se observă pe figurile asiriene, imitează perfect natura. Se vede că artistul asirian și în această privință imită pe maestrul său chaldean, dar ca întotdeauna, exagerează ceea ce vede sau ceea ce a învățat.

Fig. 8.—Monstrul rău făcător reprezentând pe demonul vântului de Sud-Est.

Sub influența credințe'or religioase, artiștii chaldeeni au creat și tipuri de monștri, reprezentând divinitățile răufăcătoare ale panteonului chaldean.

Luvrul posedă un foarte caracteristic exemplar din acești monștri. (fig. 8) El reprezintă pe demonul vântului de sud est, cum arată inscripțiunea gravată pe el. Nimic nu poate fi mai hidos și tot odată mai expresiv, de cât capul acesta, în care strălucesc doi ochi îngozitori, fulgerători, decât gura sa deschisă, rânjind bucuroasă de prada care se află prin apropriere. [2])

Poartă patru aripi; fruntea îi este încornorată; degetele picioarelor se sfârșesc cu ghiare ascuțite; iar

1) Monuments Poit, t. VII, pl. I. fig. I; cf. Heuzey, op. clt. p. 324—328,
2) Babelon, *Manuel d'archéologie orientale* p. 142 și 143; Perrot et Chipiez, *Histoire de l'art*, II, p. 495.

cele dela mâini sunt scurte, aproape unite, făcute par'că pentru înnot. Corpul e scurt, bontoc; pulpele picioarelor exagerate, puternice, capabile de a ajută la fugă. Intregul aduce mai mult cu un schelet, în chip de liliac, decât cu un om. Deasupra capului, statueta are un cârlig prin care se puteà atârnà cu un fel de amuletă în sanctuarul vreunei divinităţi; poziţiunea ei obişnuită însă, era pe un obiect oarecare cu o suprafaţă întinsă, după cum probează plinta care susţine figura.

Imaginaţia artistului a creat în adevăr, un tip din cele mai reuşite pentru simbolizarea unui element rău, cum e vântul furtunos de sud-est, care producea ravagii pe câmpurile pline de sămănături ale Mesopotamiei. Creaţiunea lui va trăi peste veacuri continuând să fie transmisă din generaţie în generaţie, dacă nu în chip plastic, cel puţin în povestirile populaţiunilor din vestul Asiei; şi nu-i lipsită de probabilitate, ipoteza, ca arta creştină să fi găsit aici primele elemente pentru conceperea tipului demonului ei.

Din toate acestea se vede că în sudul Mesopotamiei a existat o mare şcoală artistică, care posedă, pe lângă unele defecte, şi calităţi deosebite.

Din nenorocire ea se stinge cu încetul, în mâna cuceritorilor dela Nord.

Perioada Asiriană.

Asirienii erau de mult sub influenţa micilor centre de cultură dela sudul Mesopotamiei. Rasă de munte, viguroasă, deprinsă cu greutaţile unei vieţi mai austre, iau pe seama lor cucerirea regiunilor vecine. Chaldeea cade, dar opera ei culturală are să se desăvârşească şi mai mult prin contactul cu Asiria. Totuşi nu toate tradiţiile ei vor fi în stimă la cuceritori. In adevăr, regii Asirienii credincioşi unui obiceiu care din timpurile cele mai vechi a continuat în Orient până aproape de vremurile noastre, îşi construiau fiecare palate proprii. Ele trebuiau să fie spaţioase, măreţe, împunătoare. Artiştii chemaţi să le execute, au căutat dar, să corespundă acestor cerinţe.

Pentru aceasta, pe lângă iscusinţa arhitectului, se face apel la decorator. Vastele săli de audienţă, ale haremului, a coridoarelor, a sălilor de aşteptare, primesc minunate decoraţiuni. Artiştii se întrec în invenţiuni. Şi scările, uşile intrării în palat, plafondul, pereţii, încăperilor lui, devin câmpuri întinse unde sculptorul şi pictorul îşi aştern compoziţiunile lor. Toate atenţiunele, dar, se îndreaptă în direcţiunea aceasta. Din care pricină, sculptura în ronde basse dispare aproape. In vremurile dominaţiunii asiriene, nu găsim, în adevăr decât bazorelirfuri, şi rare ori statui.

Totuşi tradiţiile chaldeene se păstrează; tipurile create de maeştrii trecutului, sunt cunoscute, dar în mâinele elevilor evoluiază, şi totodată scad în valoarea artistică. La aceasta contribue în mare parte şi faptul, că aproape de Niniva nu erau cariere de marmoră, nici de diorit nici de porfir. Existau însă cariere de alabastru, care e mult mai uşor de lucrat. El e foarte bun pentru bazoreliefuri; nu însă pentru statui. O statue de alabastru în proporţii omeneşti chiar, ar fi de o extremă fragilitate: picioarele, degetele, părţile subţiri, riscând la fie-care moment să se sfărâme. De aceea arta statornică este prea puţin cultivată.

Prea puţine statui ne-au parvenit din epoca aceasta. Muzeul Britanic posedă una din veacul al IX-lea reprezentând pe Assurnazir-pal. [1])

Bazoreliefurile însă, sunt la modă, ca să zicem aşa; pretutindeni ele se întrebuinţează.

Sălile interioare erau înpodobite cu subiecte religioase şi mitologice. Eroi divini, genii înaripate cu corpul de om, cu ghiarele şi ciocul de vultur, lei, tauri înaripaţi la intrarea palatului, sunt reprezentaţi în bazorelief.

Palatele asiriene fiind de dimensiuni vaste, şi încăperile lor de asemenea, se înţelege de la sine că aceste reprezentaţiuni erau la rândul lor de mare dimensiune. Mai ales bazoreliefurile zidurilor exterioare a intrărilor, dat fiind căutarea efectului de a fi împunătoare şi văzute de departe, căpătau proporţii colosale. Aceasta, de altfel, convenia eroilor şi zeilor a tot puternici. Deci pentru exagerarea dimensiunilor acestor reprezentaţiuni în bazorelief, interveneau şi credinţele religioase, şi un motif de perspectivă. [2])

---

1) Babelon, *Manuel d'Archéologie orientale*, p. 96.
2) Babelon, op. cit. p. 103.

Porţile mai ales trebuiau să impună celui ce le străbăteà. Şi în adevăr în această privinţă Asirieni reuşiră pe deplin. Astăzi chiar, o deosebită impresiune pricinuesc vizitatorului, cei patru tauri înaripaţi aşezaţi faţă în faţă, doi câte doi, la cele două ieşiri ale marii săli unde sunt expuse antichităţile chaldeo-asiriene. (Fig. 9)

Ei sunt impunători. Artistul a voit ca printr'un amestec de forme foarte reuşite, să producă o fiinţă în care să se întrunească elementele unor forţe, ce produc admiraţie omului.

„Taurul, leul şi vulturul sunt tipurile forţei fizice, cari n'au acelaş caracter şi nu se manifestă în acelaş chip. Răbdător şi tenace la taur, care trage plugul şi transportă cele mai grele poveri, este impetuos şi violent la leu; iar în vultur, prea puternic prin ciocul şi ghiarele sale, se adaogă iuţimea fulgerului la zbor. Omul, în sfârşit, care este reprezentat în taurul înaripat, prin cap şi prin figură, este forţa inteligenţa, voinţa gânditoare, înaintea căreia se închină şi se supune totul în viaţă".[1])

In fond, gândirea la care s'a inspirat sculptorul asirian, nu prea diferă de aceea care a suggerat sfinxul artistului egiptean. Deosebirea este că în Mesopotamia forma astfel creată, este mai complexă şi mişcarea nu-i aceiaşi. In compoziţiunea sfinxului nu intră decât două elemente: leul şi omul; figura deci, este mai simplă. De asemenea atitudenea sa este firească. Sfinxul stă culcat, ceeace îi dă o poză stabilă, pe care animalul poate să o păstreze la nesfârşit. Nu acelaş lucru se poate presupune şi pentru taurul înaripat asirian, care stă în picioare, sau mai bine zis, înaintează.

Şi totuşi tipul acesta are o nobleţă, o frumuseţă. Cu toate dimensiunele sale colosale, cu toată vigoarea supra naturală a muşchilor săi, care constitue de altfel una din caracteristicele artei asiriere, există în proporţiunile şi în orânduirea figurei, o eleganţă robustă, o măreţie severă. Un deosebit efect fac aripile, întinse îndărăt; ele umple spaţiul ce s'ar fi lăsat gol în dosul animalului, şi tapisează astfel fondul pietrei.

Dar cea ce e mai remarcabil, este capul, cu obrajii acei încadraţi în barba încărlionţată, cu pletele lui lungi lăsate pe spate tot în cărlionţi. Poartă o tiară înaltă, împodobită cu două perechi de coarne, simbolul puterii, şi cu mici rozete.

Corpul şi picioarele sunt de taur; dar buclele coamei sale, amintesc pe leu; aripele, în sfârşit, sunt de vultur. [2]) Expresia feţei este gravă şi mândră; câte o dată surâzătoare; ea se potriveşte de minune fiinţei misterioase şi binefăcătoare, care era menită să păzească în contra spiritelor rele intrarea palatului Şefului naţiunei. [3])

Nu mai puţin interesante sunt bazoreliefurile, cari înfăţişează genii înaripate. Ele alcătuesc un fel de tranziţiune între tipurile în care unele elemente sunt luate de la natura animală, şi între tipurile curat omeneşti.

Colecţiunea muzeului posedă câteva monumente cu astfel de genii. Ele sunt de diferite categorii.

Figura 10 dă unul din ele, a cărui înălţime este de 3 m. 05. E îmbrăcat într'un bogat costum asirian, cu ciucuri şi cu diferite alte podoabe. Braţele sunt înconjurate de brăţări. La brâu poartă o armă; pe spate are două perechi de aripi, cari alcătuesc un cadru în jurul figurii întregi.

Afară de acestea, colecţiunea mai posedă foarte interesante bazoreliefuri cu subiecte istorice. Regii asirieni sunt adesea înfăţişaţi, fie la vânătoare, fie la război. Aceste două îndeletniciri, pare că au fost foarte mult cinstite la curtea asiriană.

Un bazoralief interesant, găsit la Kuiundjik, este cel ce înfăţişează [4]) pe Asurbanipal. Regele stă pe carul său, sculptat cu multe ornamenţiuni; pe cap poartă o înaltă tiară, împodobită cu trei rânduri de ornamente.— Alături de el vizitiul său, mână caii. Puţin mai îndărăt stă un alt personaj, care pare un eununc, de oare ce e ras.

Se ştie în adevăr, că eunucii îşi rădeau barba şi mustăţile. Carul e urmat de aproape de doi servitori, cari fac vânt cu două apărătoare de insecte. Regele e adumbrit de o umbrelă fixată pe car, şi împodobită şi ea de ornamentaţiuni. Alături de roţile carului înaintează în pas cadenţat un ostaş, a cărui îmbrăcăminte e foarte in-

1) Perrot et Chipiez, *Histoire l'Art*, p. 497.
2) Peprot et Chipiez, op. cit. II p. 497—498.
3) De ordinar taurul înaripat era socotit ca păzitorul porţilor templelor şi ale palatelor; câte o dată însă, el devenea protectorul navigaţiunii. Un astfel de rol are într'un bazorelief al lui Sargon. (Botta. *Monument de Ninive* pl. 32)
4) Perrot et Chipiez. Op. cit. II, pl. X.

Fig. 9. Taur înăripat. Găsit la Khorsabad. Arta asiriană.

teresantă de studiat. In dosul său se mai văd alte două personage: un eunuc şi un arcaş.

Un studiu amănunţit al acestui bazorelief, şi al altora de felul său, ar pune pe artist pe calea adevărată, când ar voi să se apropie de realitate, într'un tablou care ar avea subiectul luat din evenimentele povestite de biblie şi petrecute sub Asirieni.

Din examinarea de aproape a acestei arte, vizitatorul poate reţine mai multe puncte:

Mai întâiu absenţa în general a femeei. Chaldeenii, caşi elevii lor Asirieni, au căutat să vadă, cari corpuri s'ar putea potrivi mai bine zeilor, şi au admis superioritatea formei masculine. Ei au renunţat, cel puţin în unele cazuri, de a corija şi a interpola; s'au mulţumit de a copiă în chip sincer natura omenească. In privinţa nudităţii, Chaldeenii, prea adese ori fac întrebuinţare de ea. Asirienii însă, mai pudici, admit numai forma îmbrăcată. Poporul artist de miazăzi a cedat poporului războinic de miază noapte.

Unul din defectele artei chaldeo-asiriene este acela de a căuta să se apropie cât mai mult de natură. Această tendinţă o călăuzeşte la exageraţiuni. Le accentniază adesea ori în mod greoiu amănuntele: ca muşchi, ochi, sprincene, perzându-se din vedere proporţiunile. Artistul observă de pildă, că bazinul femeii este mai pronunţat, decât cel al bărbatului; caută să copieze exact natura, dar cade în exageraţiune.

Fig. 10.— Geniu înaripat. Khorsabad. Arta asiriană.

Arta chaldeană are deci o deosebită înclinare pentru realism; dar acest realism este greoiu, grosolan adesea, — nu însă tot deauna, — lipsit de simţul proporţiunii. Totuşi Chaldeenii reuşesc să redee în operile lor o eleganţă în forma trupului, o delicateţă în chipul figurei. Elevii lor asirieni nu se pot ridică până la ei. De altfel artistul asirian n'are cunoştinţe de structura corpului omenesc. Lucrul e firesc. Mediul în care trăiă el, nu era prielnic la un astfel de studiu. Asirianul n'avea nici o dată prilejul să vadă ca artistul grec sau egiptean, corpuri goale în palestră sau la muncă. Pudicitatea de altfel, era unul din caracterele de căpitenie ale poporului lui Assur. Când sculptorul era chemat să facă portretul regelui sau al curtenilor, întâia sa datorie era să fie fidel. Uşor dar se poate înţelege, că nimic nu putea el distinge din formele trupului, acoperit de nişte haine, greoaie, ţepene, din pricina marii cantităţi de podoabe lucrate în fir şi în mătasă.

Scluptura asiriană, apoi, are un caracter mai mult narativ şi documentar. Tablourile ei nu erau socotite o operă de artă, ci nişte învăţături şi mărturii atât pentru contiporani cât şi pentru urmaşi. De aceea, ele sunt prea adeseori însoţite de lungi inscripţiuni, dintre cari unele acoperă chiar corpul figurilor. Deci, arta asiriană e o artă naţională, inspirată nu atât de simţimântul frumosului, cât de cel al patriotizmului, care cerea să se fixeze pentru toţi cei de faţă sau viitori faptele glorioase ale stăpânului absolut, al marelui rege, fiu al zăului Assur.

Totuşi este un punct, în care şi artistul chaldeean şi cel asirian, posedă într'o măsură, simţul estetic. Când ei sunt chemaţi să raprezinte animalele, se achită în chip minunat de îndatorirea lor. Multe din lucrările lor sunt, în adevăr, nişte capo d'opere. Lucrul de altfel, e firesc. Când avea să reprezinte un animal, privirile lor nu se loviau de nici o faină, care să fi acoperit formele, el se oferia vederilor în nuditatea sa întreagă, în simplicitatea atitudinilor sale. Cu o singură ochire, scluptorul îmbrăţişează formele modelului său, dându-şi seama de întreg şi de amănunt. Vedea tremurăturile pielei; mişcările nervoase ale muşchilor; scânteierea ochilor; expresia

vioaie a feței, mlădirea trupului. El dar se formă la o bună școală, și profită din belșug.

In Luvru, ce-i drept, nu prea sunt piese numeroase cari să ilustreze cele spuse mai sus. Britisch Muzeul însă, posedă adevărate capo d'opere. Acolo între altele, poate cineva vedeà de pildă, bazorelieful care reprezintă fuga onagrului gonit de vânători, sau pe leul rănit, care varsă sânge pe gură, proptindu-se cu picioarele de dinainte, ca să gonească par'că durerea, sau, pe leoaica, străpunsă de trei lănci, răgnâd și târându-și picioarele din dărăt paralizate de lovituri și altele.

Artiștii moderni cu mare greutate ar putea întrece aceste nobile făuriri ale trecutului chaldeo-asirian. Ei vor aveà din potrivă, multe lucruri să învețe dela ele.

Studiul monumentelor chaldeene și asiriene nu trebue să li se pară lipsit de folos. Căci se pot căpătà frumoase învățături mai ales dela motivele decorative ale palatelor asiriene, dela felul execuțiunii bazoreliefului, [1]) dela studiul costumului, al armaturei, al portului părului, al obiceiurilor și celelalte.

Cel ce va cunoaște bine arta egipteană și pe ceea a Chaldeei și a Asiriei, nu va cădea, fără îndoială, în greșelile tuturor artiștilor vechi și noui, săvârșind ridicole anachronisme. Când va fi voaba să făurească un tablou cu subiect biblic, și va voi să rupă cu tradiția, ca să se aproprie de adevăr, va căuta să studieze cu deamănuntul monumentele Egiptului și a Mesopotamiei. Când va avea de pildă, să înfățișeze pe fata Faraonului, care descoperă într'o albie pe Moise la malul Nilului, sau când va voi să reprezinte pe Ebrei în captivitatea din Babilon sau pe profetul Daniel în groapa leilor, cunoștințile lui despre viața publică și privată a celor două popoare ale trecutului îndepărtat, îi vor fi de mare ajutor. Va ști ce costume trebuie să aibă personajele sale, și va înlătură ridicola ignoranță a predecesorilor săi de a îmbrăcà pe un Abraham, pe un Moise sau chiar un David în toga romană!

Paris **O. Tafrali**

---

1) In adevăr, bazorelieful asirian este conceput la fel, ca cel pe care Grecia îl va adoptà mai târziu pentru monumentele ei. Nu se intâlnește aici, ca în Egipt, acel fel de schiță à la pointe, unde figurile înconjurate de un jghiab, nu ies din câmpul fondului; de asemenea nu se văd margini săpate în adânc.

In bazorelieful asirian sau chaldean, figura face, pe fond, o eșitură, care de obiceiu nu-i mai mare de două sau trei milimetri și rare ori ea depășește un centimetru, afară bine înțeles de monumentele de prea mare dimensiune; fondul nu-i adâncit în formă de bazin, ci întregul se ține în acelaș plan. Namai acolo, unde figurile sunt prea mici, alcătuind prin urmare o ieșietură slabă, sculptorul, pentru a le scoate în relief, le-a accentuat conturul, adâncindu-l puțin. Artistul asirian, caci maestrul său chaldean, n'a uitat că „desenul, care se potrivește mai bine bazoreliefului, este în esența sa, curat geometral"(Perrot et Chipiez, op. cit. II, p. 541).

Radul Şerban Basarab şi Matei Basarab.[1]

Schiţe genealogice.

(Cercetări istorice).

Să cercetăm acum ramura din care iese Matei Basarab.

Din documentele principelui Barbu Ştirbeiu tipărite, în Volumul al V-lea din „*Studii şi Documente*“ de d-l profesor Iorga, aflăm[2]) că *Radu-Vodă* (Paisie), care domneşte dela 1534—45, dă cinstitului boierului Domniei Sale, jupânului *Datco Vel Armaş*, hrisov prin care îi întăreşte stăpânirea „peste siliştea *Băileştilor* toată, pentru că „ieste a lui bătrână şi dreaptă moşie de baştină, cumpărată *de moşu-său Harvat Lo-*„*gofătul* încă din zilele răposatului *Radului Voevod-cel-Frumos*. (1462—74)“.

De altă parte, la 3 Noembrie 7066 = 1557, Petraşco Vodă dă lui *Radul Vel Stolnic*, cu fraţii şi fiii lui, hrisov de întărire a stăpânirii peste satul *Băileştii* pe baza cărţilor ce a arătat de la *Radul-cel-Frumos* : „*Satul, zice hrisovul, îl avea dela strămoşii lui: Neagoe* şi *Harvat Logofătul*“.

Nu încape îndoială, că *Harvat Logofătul* din ambele aceste documente este una şi aceiaşi persoană, care trăia pe timpul lui *Radul-cel-Frumos* şi el este tatăl jupânesii *Neacşii* despre care vorbeşte hrisovul din *3 Maiu 7026=1518* al lui Basarab Voevod[3]) (Neagoe Basarab) cu privire la întărirea stăpânirei jupânesei *Neacşii*, soţia lui *Dobrovoe Părcălabul*, peste *Brâncovenii* toţi (pag. 380). Şi este de observat că *Harvat Logofătul*, care se află în divanul din hrisovul sus numit al lui *Neagoe Basarab*, nu se poata confunda cu cellalt care nu a apucat probabil să intre în secolul al XVI-lea.

Despre acest d'al doilea *Logofăt* vom aveà de vorbit mai departe.

I. Nécşa din Brâncovéni.

Jupânésa *Nécşa din Brâncoveni* este soţia lui *Dobrovoe Părcălabul*. Intrebarea este : Fost-a acest *Dobrovoe* „Basarab“ ?

Documentele ne vorbesc despre o jupâneasă *Calé din Brâncoveni*,

---

1) A se vedea numărul din urmă.
2) Pag. 289.
3) *Op. cit.* pag. 168. *Documentele Principelui Basarab Brâncovénu.*

fata jupânesii *Nécşii* şi, deci, şi a lui *Dobrovoe*. Din documente, *ar resultà*, judecând după moşii şi alte împrejurării, cum că jupâneasa *Calé* ar fi avut şi fraţi: pe jupân *Vlăsan din Caracal* şi pe jupân *Matei Banul din Brâncoveni*.

Dar un hrisov[1]) din 1529 dat de *Moise Vodă*, ne vorbeşte despre uă jupânésă *Nécşa* soţia jupânului *Peia Portarul*: „Domnul le întăreşte stă-„pânirea peste moşiă în *Epoteşti*".

Această *Nécşa* şi cu jupân *Peia* au şi ei o fată *Calé*, (ce coincidenţă!).

Hrisovul lui *Moise Vodă* le întăreşte stăpânirea „peste partea din *Epo-„teşti* a lui *Stan Stolnicul*", parte pe care acesta o zălogise „jupânului *Harvat* „*logof.* în zilele răposatului Basarab Voevod pentru a se plăti *(Stan)* de jup. *Preda* „*Banul*" etc.

De altă parte, am văzut mai sus (pag 472) că, *Radul Vodă Călugărul* întăreşte, la 15 Iunie 1543, lui *Détco Armaşul* şi soacrei sale *Nécşii* şi soţii sale *Calé*, stăpânirea peste mai multe sate şi sălaşe de ţigani din ţiganii lui *Şerban Banul* etc.

Apoi, la 10 Februarie 1541 Radu Vodă întăreşte[2]) „jupânului *Détco* „*Vel Armaş* stăpânirea peste *Piscul Voivodă* ce să numeşte tot, şi cu *Buciumişul* tot „din prejurul *Piscului* etc. Pentru că aceste moşii mai sus zise au fost de moştenire „ale răposatului *Harvat logof.* etc". Jupân *Détco Vel Armaş* a cumpărat moşia drept 5000 de bani, însă această cumpărătură ne arată că *Détco* avea *protimisis*: era ori rudă cu jupân *Harvat* logof. ori megiaşi cu ocina. Rudă credem noi. Mai departe:

„ . . . . . şi a căzut *Piscul* într'o năpaste. Deci, pentru această năpaste *Harvat* „*log.* dete acel sat *Părvului Banul* iar jupân *Părvul Banul*, a miluit pe slugile lui „pentru slujbele ce i-au slujit, iar dregătorul Domniei mele mai sus scris *(Détco)* l'a „cumpărat dela *Dragoman* şi încă dete din nepăstuire 500 de bani peste această „moşie, ca să-i fie moştenire etc".

La 13 Octombrie 1573 jupâneasa *Calé din Brâncoveni*, soţia lui *Détco* Vel Armaşul, trăeşte încă; ea are prigoniri înaintea lui *Alexandru Vodă* „cu *Moşul* şi cu ceata lui, şi aşa părau ei că i-au fost săpat un puţ în sat în *Pisc* „încă în zilele răposatului *Radul V. V.* şi nu le-a plătit bani 500, pentru acel puţ' „ci au vrut să-i ţie şi pre dânşii în sat în Piscul".

Domnul cercetează pricina şi judecă cu tot divanul: „şi a văzut Domnia „mea că a luat *Moşul* şi ceata lui lége 12 boieri şi n'au putut să jure nici într'un „chip înaintea Domniei méle la zi şi la soroc; iar, într'acéstea, am văzut Domnia „mea că n'are *Moşul* nici uă împărtăşire cu satul *Piscul*, fiindcă când au cumpărat „*Détco Armaşul* satul Piscul, el au plătit acei 500 bani pentru acel puţu. Apoi Domnia „mea am pus pe *Moşul* şi ceata lui înaintea Domnii méle şi *i-au bătut bine*, pentru „că nu putea să se odihnească jupâneasa *Calé* de dânşii".[3])

Unii cred că jupânésà *Nécşa din Brâncoveni*, soţiă a lui *Dobrovoe Părcălabul*, devine apoi soţia lui *Peia Portarul!* ? Lucrul n'ar fi cu neputinţă, totuşi el nu pare probabil din pricina jupăniţei *Calé*, care se arată şi fata lui *Dobrovoe* şi a lui *Peia*. N'ar putea fi fată *vitregă* a lui *Peia* ? Să cercetăm mai departe.

La 3 Iunie 1577 Alexandru Voevod întăreşte stăpânirea „lui jupân „*Ivaşco Vel Vornic* (Golescul) peste satul *Izvoranii* partea *Vladului* şi partea *Nea-„gului Căpăţână* pentru că a fost de moştenire a lor; iar, într'aceia, când au fost în

1) Iorga. *Studii şi documente.* V, pag. 170.
2) Arhivele Stat. *M-rea Brâncoveni.* Sect. ist. pach. 28, doc. 1. Orig. slav.
3) Arh. Stat. *M-rea Brâncoveni.* Secţ. ist., pach. 28, doc. 2. Orig. hârtie.

„zilele *Radului V. V. Călugărul* iar *Vladul* şi *Neagul* ei au avut această moşie „zălog la jupăniţa *Nécşa* şi la jupăniţa *Calé din Brâncoveni* drept 3500 aspri. Iar „în zilele Domniei mele jupân *Ivaşco Vel Vornic* el a dat şi a răscumpărat această „moşie dela jupâneasa *Calé* şi dela jupâneasa *Nécşa* încă cu voia *Vladului* şi *Né-„gului Căpăţână* dinaintea Domniî mele. Iar după aceia, jupân *Ivaşco Vel Vornic* „el încă a dat *Vladului* şi *Neagului* un sat anume *Rojăştea* ce a fost dintre satele „*Craioveştilor*, pentru că l'au lăsat de au răscumpărat părţile lor din *Izvorani* de „către jupăniţa *Nécşa* şi *Calé*. Şi au vândut jupăniţa *Calé* şi *Nécşa* **şi cu fiii lor** „*Vladul* şi *Neagul* de a lor bună voe". [1])

De acì resultă că jupăniţa *Calé din Brâncoveni* a avut şi ea un fiu: pe *Vladul* sau pe *Neagul Căpăţână*.

Jupăniţa *Nécşa* trebuiă să fie soţia lui jupân *Peia Portarul* şi, deci, vară cu jupăniţa *Calé din Brâncoveni*, căci despre această *Calé* este vorba în hrisov, iar nu despre fata *Nécşii* şi a lui *Peia* Portariul, în care caz ar fi fost o altă glăsuire a hrisovului cu privire la feciorii *Vlad* şi *Négul*.

II. Harvat Vel Logofăt.

Cine este jupân *Harvat Vel logofătul* lui Négoe Basarab?

Până pe la 1500 *Radul Vodă-cel-Mare* are ca Vel Vistier pe jupân *Tudor*; la 30 Maiu 1500 jupân *Vlăsan* îi ia locul [2]) pentru câtva timp. iar în divanul [3]) din 1 Iulie 1501 ne întâmpină jupân *Harvat ca Vel Vistier*, alternând împreună cu jup. *Tudor* în această dregătorie până ce jupân *Calotă* rămâne singur ca Vistier al lui Radul Vodă, iar pe *Harvat* nu-l mai aflăm în nici un divan.

Sub *Mihnea Vodă* jupân *Harvat este Vel Spătar* [4]) dela 16 Iunie 1508, iar la 24 Aprilie 1510 sub *Vlad Vodă* (Vlăduţă) el devine iarăşi Vel Vistier, şi continuă astfel până sub *Basarab Voevod* când îl întâlnim ca Vel logofăt [5]) la 10 Ianuarie 1512, însă pentru puţin timp, după care redevine iarăşi *Vistier*. La 2 Ianuarie 1513 *Harvat* este iarăşi *Vel logofăt* şi rămâne în funcţiune sub Neagoe Basarab care, în hrisovul din 28 Ianuarie 1519, îl numeşte „întâiul sfetnic, *mai vârtos din casa Domnii mele*, jupân *Harvat* „*Vel logofăt* şi cu *feciorul lui* ca să'i fie în *Studina*, din moşia lui *Drăgoslav*, pe ju-„mătate, pentru că o au cumpărat-o jupân *Harvat Vel logofăt* drept 600 de aspri şi „Domnia mea i-am iertat calul" etc.

In acest hrisov jupân *Harvat* Marele logofăt este arătat numai cu *un* fecior, pe când într'un hrisov anterior, din 4 Maiu 1518, Domnul întăreşte stăpânirea lui „jup. *Harvat Vel logof.* şi *feciorilor* lui peste Grozeştii la Jii „toţi, pentru că jumătate este a lui jup. *Harvat logof.* bătrână şi dreaptă moşie de „moştenire; după aceia, au mai ajuns cu dreaptă şi credincioasă slujbă dela cei de „mai nainte Domni, iar altă jumătate a fost a lui jup. *Ivan logof.* etc." (Arh. stat. Mănăstirea Tisména, II, pag. 294).

La 30 Noembrie 7029=1520 Basarab Voevod întăreşte [6]) stăpânirea jupânului *Harvat Vel logof.* şi feciorilor lui peste moşia *Epoteşti* partea lui *Voico Ciungul* în schimb pentru altă moşie.

Sub *Vladislav Voevod* jupân *Harvat* nu se află în divan, locul lui

---

1) Arh. Stat. *M-rea Vieroş* I, pag. 44 bis.
2) Arh. Stat. *M-rea Govora*, I, pag. 51 şi II, pag. 103. Secţ. ist. pach. 4, doc. I. Orig. pe piele.
3) „ „ *Schitul Cotména*, I, pag. 23.
4) „ „ *St. Ion din Bucureşti.* Secţ. ist. pach. 20, doc. 1. Orig. slav.
5) „ „ *Mitropolia Bucureşti.* Secţ. ist. pach. 157, doc. 9. Orig. slav.
6) N. Iorga. *Studii şi Doc.* V, pag. 170.

este ţinut de jupân *Tudor Vel logof.* şi apoi de jupân *Vlăsan*; însă sub Radul-cel-Viteaz, la 4 Aprilie 1523, îl întâlnim ca *biv. Vel logof.* în capul divanului [1]) înaintea *Barbului Banul Craiovei*, fiind că era boier mai bătrân.

De aci încolo, jupân *Harvat biv. Vel logof.* nu mai figurează în divanuri, el pare a se fi stins pe la 1524.

Urmaşii lui Harvat logofătul.

La 10 Septembrie 1527, Radul Vodă-cel-Viteaz (dela Afumaţi) „dă cin-„stitului boierului jupân *Peia Portarul* să'i fie în *Studina* partea lui *Stănimir* toată „pentru că au cumpărat-o jupân *Harvat logofătul* [2]) etc."

Iată-ne în faţa unui moştenitor al jupânului *Harvat.* Acest *Peia Portarul* este el ginere sau fecior? Cu această împrejurare constatăm că jupân *Peia Portarul* era mai tânăr decât *Harvat logofătul* şi, prin urmare, *Peia* nu putea fi bărbatul jupânesei *Nécşii*, fata lui jupân *Harvat logofătul* **cel bătrân.** Această jupâneasă *Nécşa* pare a fi, mai mult de vârsta lui *Harvat logofătul* din timpul lui Basarab Voevod, de nu va fi chiar *soră* cu el, judecând după moşiile ce se află mai târziu în stăpânirea urmaşilor acestr două personagii. Un *Peia* se află şi în pomenicul [3]) *„neamului lui Matei „Basarab Voevod"* înscris între două nume *Détco.*

D. Stoica (Ştefan) Nicolaescu ne arată [4]) pe urmaşii lui *Harvat logofătul*, la care va trebuì să adăugăm ca *fiu* pe jupân *Peia* (de nu va fi ginere) sau ca *fiică* pe jupâneasa *Nécşa* (de nu-i va fi noră). Urmaşii ar fi dar: *Peia* sau *Nécşa* (noi înclinăm spre Nécşa), *Alexandru* (Arh. stat. *Bistriţa* XXIV, 5), *Mara* măritată după *Banul Toma* care, la rându-i, are de urmaş pe *Stanciul* Banul (Acad. Rom., 27/LIX) şi, în fine, *Moţea* care se înfrăţeşte, pe timpul lui *Neagoe Basarab*, cu *Drăghici* scriitorul. *Moţea* n'are urmaşi. (Acad. Rom., doc. 27/LIX).

„In timpi de grea cumpănă, zice d. Nicolaescu, în toamna anului 1521, (*Quellen* „I, p. 357, 371) curând după moartea lui Neagoe, *Harvat logofătul* pribegì la Braşov. „Ca om evlavios Marele logofăt *Harvat* a zidit din temelie, şi a înzestrat cu venituri, „mânăstirea *Motru* dela gura râului cu acelaşi nume (Condica *M-rii Motru*, moşia „Suşiţa, p. 43). Hrisovul care ne păstrează această ştire este dela *Neagoe Basarab* „din 13 Ianuarie 1515 (7023)".

Cine va fi fost soţia lui jup. *Harvat Vel logofătul* nu am putut află. *Neagoe Basarab* îi spune, văzurăm, *„boier din casa Domniei mele"*. Ginere domnesc jup. *Harvat* nu a fost: va fi ţinut vre-uă rudă de ale Doamnei *Despinei*? sau îi va fi zis Domnul că este din *casa lui*, fiindcă îl considera ca pe o rudă din ramura lui *Harvat batrânul* fratele lui *Neagoe din Craiova* tatăl Craioveştilor? şi, deci, ca frate cu Nécşa a lui Dobrovoe? Toate acestea rămân a se *stabilì cu acte* când se vor află.

Urmaşii jupânesii Nécşii din Brâncovéni.

Să revenim la fraţii jupânesii *Calé*, soţia lui *Détco Marele Armaş.* Despre jupân *Matei* atât putem spune că noi nu am aflat prin divanuri, nici un boier cu acest nume, pe când un boier *Vlăsan* sau *Vlăcsan* se în-

1) Art. stat. *Epis. Argeş.* Secţ. ist. pach. 17, doc. 1 Orig. hârtie.
2) „ „ *M-rea Bistriţa.* Secţ. ist. pach. 24. doc. 6, Orig. slav. copie din 1799.
3) Acad. rom. *Pomel. Mitr. Târgovişlei*, Ms. 2101.
4) *Documente Slavo-Române.* p. p. 37 şi 366.

tâlneşte adesea prin diferite divanuri şi anume: la 23 Maiu 1524 (Arh. stat. *M-rea Bistriţa*, III, pag. 109), jupân *Vlăsan* este Vel logof. Acest boier pare a fi avut o vârstă destul de înaintată de oare ce, în divan, ia loc înaintea jupânului *Barbul Vel Ban al Craiovei* (Barbul al 2-lea Craiovescul).

La 19 Iulie 1527 mai întâlnim, în divanul Radului Vodă Viteazul (dela *Afumaţi*) pe un jupân *Vlăcsan* ca Vistier (Arh. stat. *M-rea Căldăruşani*, pach. 51, doc. 4) şi el continuă în această funcţiune sub domnia lui *Radu-Vodă*.

Sub *Moise Vodă*, Vlăsan nu mai figurează în divan, dar îl aflăm în divanul lui *Vlad-Vodă Înnecatul* la 15 Iunie 1530 (Secţ ist. *M-rea Govora*, pach. 30, doc. ....) în funcţiunea de Vel logofăt şi apoi *biv. Vel Logofăt* sub *Vlad Vintilă* la 29 Decembrie 1532 (Secţ. ist. *M-rea Valea*, pach. 16, doc. 2).

Observăm însă că sub *Vlad Vintilă* apare un *Vlăsan* în divan, dar nu ca *Vel logofăt*, funcţiune ţinută de jupân *Tudor*, ci ca simplu *logofăt* (Secţ. ist. *Epis. Buzău*, pach. 69, doc. 2) şi câte uă dată ca *biv. Vel logofăt* (Secţ. ist. *Epis. Buzău*, pach. 38, doc. 5). La 17 Martie 1534 jupân *Tudor* devine biv. Vel logofăt iar *Vlăsan* îi reia locul (Secţ. ist. *Mitrop. Bucureşti* pach. 6, doc. ....). Pe la sfârşitul anului 1534 jupân *Vlăsan* dispare şi îi ia locul ca, *Vel logofăt*, jupân *Vlaicul*. Sub *Radul* Vodă Călugărul jupân *Vlăsan* nu mai apare, încât am putea crede că ar fi încetat din viaţă încă de sub Vlad Vintilă, pe la 1535.

S'ar prea puteà ca primul *Văslan*, cel din 1524, să fie jupân *Vlăsan* din *Caracal*, iar cel d'al doilea, care se sfârşeşte pe la 1537, să fie primul soţ al jupânesii *Margăi* sau *Marii din Caracal*.

Marga din Caracal.

La 15 Septembrie 7064=1555. Pătraşcu voevod, fiul lui Radul voevod, dăruieşte fiicei sale jupânesei *Maria*, satul Şegarcea de pe Jiu, cumpărat de mai nainte vreme de către răposatul său părinte Radul voevod (Călugărul) dela jupâneasa *Marga* şi de la jupâneasa *Velica* pentru 60000 aspri gata de argint.

„Şi după aceia iar când m'a chemat pe domnia mea cinstitul împărat în „ţara turcească şi mi-au rămas Doamna (*Voica*) domniei mele în ţara românească, a„tunci cumnatul domniei mele *Neagoe Spănaciu*, mi-au luat dela Doamna Domniei „mele marha domniei mele, aspri de argint 60000 şi inele de aur 20 şi postavuri cu „fireturi 8 şi încă cu acestea multă marhă mi-a luat domniei mele. Aşa, din vremea în „care iarăşi mă dărui domnul Dumnezeu şi domnul nostru cinstitul împărat cu moşia „părintească a domniei mele Ţara românească, apoi domnia mea pentru aceia marhă, „domnia mea am luat parte de bucate şi sate şi ţigani de la cumnatul domniei mele „*Neagoe Spănaci*. Şi iar am luat mai sus zisele bucate şi le-am dat domnia mea, să „fie dela inimă fiicei domniei mele jupânesei *Mariei*. Şi iar când a fost la nunta fiicei

. . . . . .

„a dăruit de-a lui lui bună voie cu jumătate de sat din Mărăţi pe dela din inima fiica domniei mele jupâneasa *Maria* cu jumătate dintr'acest mai sus zis sat din Mărăţi. Şi întru aceia domnia mea pentru acel dar am miluit domnia mea pe cumnata domniei mele pe jupâneasa *Stanca* cu 15,000 aspri gata.

Divan: jupan *Socol* vel Vornic, jupan *Teodor* vel logofăt, jupan *Stanciul* „vel spatar, *Dragomir* vistier, *Lepădat* paharnic, *Radul* stolnic, *Vladul* comis, *Cer-*

„*nica* vel postelnic. Ispravnic însă-şi cuvântul domniei mele. Şi am scris eu *Stoica* „în cetatea Târgovişteі [1]). Vezi şi *Documente Slavo-române* pag. 295.

La 16 Martie 7076=1568. Petru V.V. feciorul Mircii V.V. dă cinstitului dregătorului Domnii mele jupanului *Oxotie Aga* şi fiilor lui să-i fie satul *Bresniţa* tot pentru că îi este bătrână şi dreaptă moşie de moştenire.

După aceia, *Oxotie Aga* a avut pără înaintea Domnii mele cu *Muica* şi cu ceata lui; şi aşa părăcau ei cum că au avut pâră înaintea răposatului *Pătraşco* V. V. cu socrul lui jup. *Oxotie Aga*, cu *Matei al Margăi*, şi ar fi jurat cu 12 boieri cum (că) satul *Bresniţa* este al lor de moştenire. Domnul judecă şi întreabă pe acei 12 boieri care au jurat în zilele lui *Pătraşco* V. V. Cum s'au jurat ei atunci pentru satul Bresniţa? Şi dat-au ei acest sat să-l ţie aceşti oameni? Sau, cum au găsit cu sufletele lor? Şi ei toţi au strigat cu un glas că au jurat atunci cum că ieste *moşia Craioveasca* şi de moştenire a lui *Matei al Margăi*, socrul boierului domnii mele *Oxotie Aga*, iar oamenii care s'au pârât cu boierul domnii mele adică *Muica* şi *Radul* şi *Badé* şi *Voica* cu cetele lor nici un amestec n'au avut cu satul *Bresniţa* nici ieste a lor moştenire. Domnul „văzând că au umblat rău aceşti oamenii" au dat domnia lui să stăpânească boieriul *Oxotie Aga* toată moşia satului *Bresniţa* etc.

Divan: jup. *Nedelco* Vel. Vorn., *Ivan* Vel log., *Iane* Vist., *Stan* Spăt., *Bărcan* comis, *Pană* stol., *Ionaşco* pah., şi jupan *Ghiorma* Vel. Postel. Şi am scris eu *Coresie* log. în scaunul cetăţei Bucureşti. [2])

La 1 Aprilie 1572 *Alexandru Voevod* întăreşte jupânului *Ivaşco Vel logofăt* şi jupânului *Albul Vel Clucer*, (Goleşti) stăpânirea peste „siliştea „*Bistriţii*, iar din *Balta Bistreţului* a treia parte şi poiana *Urâţilor* până în hotar, „şi apa *Strâmbei* jumătate, pentru că le sânt bătrâne şi drepte moşii şi moşteniri „încă de cumpărătoare. Pentru că această mai sus zisă moşie a fost de moştenire a „jupâniţei *Margăi din Caracăl*, iar când a fost în zilele răposatului *Radul Voevod* „(Călugărul), iar jupâniţa *Marga* ea a avut pe *cinevaşi* din ai săi în Ţara turcească „şi n'a avut banii ca să'i plătească de către Turci, ci a vândut această mai sus zisă „moşie *Radului Voevod* drept 30,000 de aspri gata de a plătit pă *fii săi* cu aceste „mai sus zisele aspre de i-a scos dela Turci; iar după aceia răposatul *Radul Voevod* „a miluit pă *Radul Cluceral* tatăl mai sus zişilor dregători [3]) etc., etc.,"

Cumpărătoarea de mai sus este confirmată prin hrisovul lui Radul Voevod din 17 Noembrie 7047=1538 când Domnul miluieşte „pe boiarul Domniei sale „jupânul *Radul Vistiarul*, pentru slujba ce au slujit cu dreaptă slujbă când au mers „la *Iω*.[4]) *V. V. Basarab* şi cu *Stroe* la *Fântâna Ţiganului* de s'au bătut cu domnia „sa. Şi încă singur i-au dat la tocmeala, când i-au dat pe jupâneasa *Caplé*" etc. [5])

La 25 Iunie 1573 aflăm *Dania* [6]) jupânesii *Maria din Caracal* „şi cu *feciorii miei* jupân *Danciul Postel.* şi jup. *Détco Postel.* şi jup. *Radul Postel-* „*nicul*, scriem Cartea noastră acestui boier jup. *Stepan biv Vel Clucer* (şi apoi Ban) „să-i fie moşie la *Perişor* jumătate de sat însă partea lui *Vlăcsan* toată etc., pentru „slujbele care ne-au slujit nouă şi părinţilor noştri mai de nainte vreme şi prin ţări „streine etc.,"

La 13 Decembrie 1578 Mihnea Voevod întăreşte stăpânirea jupânului *Pârvul Vtori Clucer*, feciorul lui jup. *Stepan biv. Vel Clucer*, peste satul *Perişorul* tot. „Pentru că jumătate din acest sat l'au cumpărat răposatul tatăl „*Pârvului Vtori Clucer*, dela jupâneasa *Stanca* soţia lui *Matei din Caracal* drept

1) Arh.. Stat., Secţia istorică, *Mitropolia Bucureşti*, pach. 4, doc. 2. Orig. slav pe pergam.
2) Acad. Română **M-rea Strehaia** Mss. 500, pag. 35.
3) Arh. stat. *M-rea Vieroş*. I, pag. 101. bis
4) Cuvintele „la Iω V. V. Basar. **cu** Stroe etc. n'are deus de şi copia este fidelă poate „*la* I_{ω}" va fi un cuvânt ?
5) Arh. Stat. idem I, pag. 101 şi II p. 125.
6) Arhivele Stat. *M-rea Bucovăţul* pag. 157.

„8000 de aspri de argint, iar cea-l-altă jumătate de sat din *Perişor* l'au miluit jupâ„neasa lui *Vlăsan* anume *Maria* cu feciorii ei anume *Danciul* şi *Détco* şi *Radul* „Postelnici, pe jupân *Stepan Clucer* pentru slujbele care au slujit lor în ţări streine"[1]

Cine este această jupâneasă *Maria* a lui *Vlăsan* ?

Un testament [2]) din 30 August 1587, glăsueşte astfel:

„ † In numele Tatălui şi al Fiului etc,. Eu dar jupăniţa *Marga*, fiica lui *Matei*, să „se ştie cum că am lăsat averile a fi, după moartea mea, ale sfintei mănăstirea *Glava„cioc*: însă, satul *Drencea* jumătate şi *Caracal* jumătate părţile mele şi cât ţin *fraţii „mei* (pe care nu-i cunosteam încă) din toate părţile mele şi ţiganii jumătate etc., Şi „iarăşi, fiindcă am dat maicii mele, jupăniţii *Stancăi*, satul *Comoştenii* partea mea „toată şi ţiganii jumătate, să se hrănească până când va fi vie, pentru că este bătrână „şi neputincioasă, iar după moartea ei va fi toate la sfânta mănăstire.

„Şi iarăşi am dat *surorii mele*, jupăniţa *Calé* trei sălaşe de ţiganii etc.,

„Şi iarăşi am dat iubitului meu bărbat *Ivan Postelnicul*, un ţigan.

„Şi iarăşi am dat verii mele, jupâneasa *Rada*, un ţigan.

„Şi una soră a mea (Velica) ce o am în Ţara Turcească, de va veni în Ţara „Românească ca să caute satele noastre şi ţiganii şi toate ce vor fi, să le împarţă pe „din două, şi cu partea ei să facă ce va vrea iar partea mea să fie în sfânta Mănă„stire *Glavaciocul* etc., "

Acest testament este confirmat la Septembrie 7096=1587, de către Mihnea Vodă prin hrisovul [3]) ce dă sfintei mănăstiri *Glavaciocul*:

„pentru că au lăsat jupăniţa *Marga* însă-şi cu limba sa încă de când a fost vie etc". De unde deducem că jupâneasa *Marga din Caracal* s'a sfârşit după puţine zile dela facerea testamentului.

Uă carte [4]) a lui *Mihnea Vodă* din 8 Ianuarie, *fără an*, ordonă „voao slugilor ai *Danciului biv. Vel Armaş din Brâncoveni* şi după aceia vă zin „Domnia mea pentru rânduiala sfintei mănăstiri din *Glavacioc*, pentru că aşa spu„(călugării) înaintea Domnii mele. cum că i a dat jupăniţa *Marga* partea ei din *Co„moşteni* şi din *Drenţea* şi din *Caracal* la moartea ei etc., etc., Iar când este acum „voi aţi mers la aceste sate de aţi luat găleţile şi dările de a doaoa oară. Drept aceia „din vreme ce veţi vedeà această carte a Domnii mele iar voi să căutaţi în pace să „lăsaţi aceste sate şi nimic să nu le băntuiţi căci mai mare ruşine de cât voi, nimenea „nu va păţi. Şi veri ce veţi fi luat dela aceste sate tot să întoarceţi înapoi".

La 10 Ianuarie 1582 Mihnè Vodă întăreşte unor moşneni satul *Urzica*,[5]) pentru că a fost de baştină al jupânesii *Calé de la Brâncoveni*, iar *Calé* au fost vândut acest sat numiţilor moşneni drept 25000 aspri gata încă din zilele răposatului părintelui Domnii mele Alexandru V. V. etc.

Cine să fie această jupâneasă *Calé din Brâncoveni*? Ea nu este nici bătrâna *Calé*, soţia lui *Détco Armaşul*, nici jupăniţa *Calé*, fata lui *Peia Portarul*, ci este sora jupăniţei *Maria din Caracal* după cum resultă din următorul hrisov *din 20 Septembrie 1585* prin care Mihnè Voevod dă *Lupului* şi ceata lui şi altora ce au moşii în *Urzica* de la jupâneasa *Maria* şi de la jupâneasa *Calé* şi de la *Danciul Postelnicul* şi de la *Datco* şi de la *Răducanul* etc. drept 25000 de aspri etc. [6]). Aceşti trei bărbaţi, am văzut, sunt fii jupăniţei *Marga din Caracal* (*Maria* de mai sus).

Urmaşii Margăi din Caracal.

La 11 Iulie 1589 Mihnea Vodă, feciorul lui Alexandru V. V. dă *Episcopii Rămnicului* să-i fie satul *Bucinişul* care a fost bătrână şi

1) Arh. Stat. *M-rea Bucovăţul*, Pag. 158
2) Arh. Stat. *M-rea Glavacioc*, I, p. 223 Secţ. ist. pach 29, doc 2. Orig. hârtie.
3) Arh. Stat. *M-rea Glavacioc*, I, p. 224 Secţ .ist. pach. 29, doc 3. orig. piele.
4) „ „ idem, Sect. ist. pach 29 doc..., Orig. hârtie.
5) N. Iorga, *Studii şi documente*, V, pag. 172.
6) idem idem pag. 173.

dreaptă moşie de moştenire a jupânului *Danciului* şi a frate-său *Radului din Brâncoveni*. Iar după aceia ei au miluit pe uă slugă a lor, *Danciul din Mărgăriteşti*, cu acest sat pentru slujba lui ce au slujit lor („părinţilor noştri şi noao") în Ţară streină.

Iar după aceia, *Danciul ot Mărgăriteşti* el au făcut tocmeală cu acest sat şi l'au vândut Domnii mele drept aspri 30000. Domnia mea am adaos şi am miluit cu acest sat sfânta Episcopie a Rămnicului [1]) etc.

Dintre fraţii pomeniţi în „danie" vedem că lipseşte jupân *Détco*. El murise de sigur la acea dată, căci de ar fi trăit nu s'ar fi putut sustrage dela liberalitatea făcută de fraţii săi către o slugă credincioasă a părinţilor lor şi a lor şi ar fi iscălit-o şi el.

La 2 Mai (fără an), probabil din anul 1590 „Danciul biv Vel Armaş şi „jupân *Radu Postelnicul* scriem [2]) prea sfinţii tale arhiepiscopule Kir *Efreme Râmnicene* „cu multă smerenie şi metanie ne închinăm sfinţii tale." Apoi îi dau deslușiri despre dania *Buciunişiului* slugei lor *Danciul* şi continuă: au venit Dom- „nul de au cumpărat de la *Danciul* acest sat şi l'ar fi dat sfintei Episcopii; dar, „Domnia nu ştie că nu are *Danciul* nici uă voie ale noastre a vinde şi nu are nici „uă treabă cu acest sat; iar de au voit şi au cumpărat *Mihné Vodă* acest sat de la „*Danciul* şi l'au dat sfinţi Tale, să scrii şi pe părinţii noştri şi pre noi la poménic. „De această înştiinţez pre sfinţia ta şi Domnul Dumnezeu să-ţi dea să te spăşeşti. Amin Semnează *Danciul* şi *Radul ot Brâncoveni*.

Intre cei morţi, înscrişi pe pomenic, figurează şi *Détco*, fratele donatorilor.

La 22 Iulie 7102 = 1594 Mihail V. V. dă carte slugii Domnii mele „*David Spătarul* să-i fie moşie, însă la *Urzica* [3]) (Romanaţi) pentru că o au cumpărat „de la *Lupul* cu cetaşi lui etc· etc. Aceşti oameni ei încă au cumpărat această moşie „de la jupăneasa *Maria* şi *Calé* de mai nainte vreme şi de la *Danciul Postelnicul* „şi de la *Drăghici* şi de la *Răducanul*. Şi am văzut Domnia mea şi cartea *Mihnii Voevod* de vânzare etc."

Noi am reprodus mai sus cartea Mihnii Vodă din 20 Sept. 1585 la care se referă Mihail Vodă acum, şi am văzut acolo personagiile de mai sus, care, cine ce este, afară de *Drăghici*, care acum este pus în locul lui *Détco* de atunci. Fi-va eroare la scrierea diacului sau este poate traducerea numelui *Détco*? In ori ce caz, nu poate să fie *Drăghici* alt cineva decât *Détco*, căci acest din urmă nume se repetă în toate actele ce avem.

Dar jupân *David Spătarul* cine este? Spre a cumpăra el *Urzica*, trăind încă *Danciul* şi *Răducanul ot Brâncoveni*, trebuiă să fi avut *protimisis*.

Noi credem că *David* aceasta era feciorul lui *Détco* şi că ajuns acum major, fiind orfan de tată, el avea cădere (dacă îi da şi mâna) să poată cumpăra ceia-ce părintele lui vându-se cu 9 ani mai înainte.

Dar să urmărim documentele în ordinea chronologică, căci astfel ne vom ajuta mai bine în aflarea cestiunilor ce, de uă cam dată, ne rămân nesigure.

La 29 August 7102 = 1594 Mihail V. V. [4]) dă carte „ sfintei mănăstiri „*Glavaciocul* să'i fie părţile jupăniţei *Margăi* fiica lui *Matei* Banul din sate şi din „ţigani şi din mori şi din vii, însă din partea tătânesău *Matei Banul* jumătate anume: „din *Caracal* a patra parte şi din *Betejan* a patra parte şi din *Comoşteni* a patra „parte şi cu casele şi cu viile din *Drăncea* a patra parte şi *Corlatele* şi *Potiloţi* şi „*Marmurile* şi *Măceşul-de-sus* şi din *Măceşul-de-jos* şi *Strâhaia* şi *Sadova* şi *Ocolna*

1) Acad. Rom. manuscris 2082 pag. 153
2) Acad. Rom. Condica 2082. *Epis. Rămnic*, pag. 153.
3) Arh. Stat. *M-rea Vieroş*, I, pag. 109 bis şi II, pag. 76.
4) idem *M-rea Glavacioc*, I, pag. 225. Secţia ist. pach. 29, doc. 4. orig.

„şi *Frumuşei* şi *Predeştii* şi *Séca* şi *Bucovăţ* şi *Paia* şi *Pleana* şi *Slătinicul*, „*Sălătrucul, Sparţii, Cuşcodia,* din toate câte a patra parte pentru că sunt bătrâne „şi drepte moşii şi moşteneşti ale jupăniţei *Margăi* de la tată-său *Matei Banul.*

„Iar după aceia, ea a fost dat toate părţile ei din satele ce sânt mai sus scrise „şi de ţigani şi de mori şi de vii sfintei Mănăstiri Glavacioc, încă din zilele lui *Mihné* „*Voevod* Şi acum, în zilele Domnii Mele, aceste sate s'au coprins şi s'au cotropit de „boierii Domnii mele jupân *Danciul biv Vornic din Brâncoveni* şi de jupân *Manta* „*Vel Paharnic.* Apoi, au venit călugării de la Glavacioc înaintea Domnii mele de „s'au pârât cu boierii de mai sus zişi".

Domnul judecă pricina şi constată că jupân *Danciul Vornicul* şi *Manta Paharnicul* „n'au nici un amestec cu părţile jupăniţei *Margăi* şi au rămas „ei de lége şi de judecată."

Divan: jup. *Mitré* Vel Vorn., *Andrei* Vel Log., *Statache* Vel Vist., *Dumitrache* Vel Spăt., *Păne* Vel Comis, *Sărbul* Vel Stoln., *Manta* Vel Pah., *Tudor* Vel Postel. Ispravnic *Andrei* Vel Log., Şi eu *Muşat* scriitorul ce am scris în scăunala cetate Bucureşti.

La 10 Noembrie 7103=1594 Mihail V. V. dă carte [1]) sfiintei mănăstri *Coşuna* „să-i fie satul *Perişorul* tot, pentru că acest sat a fost de moştenire „al lui *Matei fratele* lui *Vlăsan din Caracal.*

„Intr'acéia, au cumpărat jupân *Stepan biv Vel Clucer* jumătate de sat, încă „din zilele lui *Alexandru Voevod*, dela jupânésa *Marga, fata lui Matei,* drept 8000 „de aspri de argint gata şi drept un lighean de Braşov care au fost preţul lui 4000 „aspri şi drept 6 cai albi, preţul lor 3000 de aspri şi o dulamă îmblănită, preţul „ei 4500 aspri".

„Şi iar să fie sfintei mănăstiri şi altă jumătate din satul *Perişorul*, partea „lui *Vlăsan* toată, pentru că au fost cumpărat jupân *Stepan biv Vel Clucer* iar în „zilele lui *Alexandru V. V.* dela *feciorii* lui *Vlăsan*, anume *Danciul* şi *Radul* p: „un *zăbun de zarpa* (haină de brocat, stofă de mătase tesută cu un amestec de dife- „rite colori şi cu aur sau argint, împodobită cu flori şi cu figuri: *Şăineanu)* preţul lui „100 de florinţi şi pe uă *ghiordie* (scurteică) îmblănită cu jder preţul ei 3000 de aspri „şi pe uă *abioară* (?) de sârmă drept 2500 aspri şi un cal bun turcesc, preţul lui 50 „de florinţi. Şi au înfrăţit feciorii lui *Vlăsan, Danciul* şi *Radul* pe jupân *Stepan* „*biv Vel Clucer* pre acea jumătate din sat din *Perişor* dinaintea lui *Alexandru V. V etc,*.

„Iar când au fost în zilele *Mihnii V. V.* iar jupân *Pârvul biv Vel Clucer* fe- „ciorul lui jupân *Stepan biv Vel Clucer*, el au dat şi au închinat acest sat sfintei mănăstiri.

„Acum, în zilele Domnii méle, călugării nu s'au putut odihni de cinstitul „dregatorul Domnii méle jupân *Danciul biv Vel. logofăt* vrând să ia acest sat dela „sfânta mănăstire".

Călugării au adus cartea de danie a jupânesii *Maria* şi a feciorilor ei etc., atunci jupân *Danciul* s'a împăcat cu călugării înscriind în pomé- nic 11 suflete etc..

Divan jup.*Mitré* Vel Vorn., *Andrei* Vel Log., *Pangratie* Vel Vist. *Dumitru* Vel Spăt., *Dragomir* Vel Stoln., *Pană* Vel Comis., *Manta* Vel Pah., *Coce* Vel Postel., Şi ispravnic jup. *Andrei* Vel log.

La 28 Septembrie 7105=1596. † *Eftimie* smeritul Mitropolit „al „Ugro-Vlahiei dă carte [2]) sfintei mănăstiri Glavacioc să-i fie din satele din *Comoştenii* „şi din *Sadova* a patra parte şi *Frumuşeii* toţi şi şase sălaşe de ţigani, pentru că „a avut egumenul din sfânta Mănăstire prigonire înaintea Domnului şi înaintea Vlă- „dicii méle, cu jupăniţa *Stanca* soţia *Danciului Vornicul* şi cu *David Postelnicul* „pentru aceste sate şi ţigani, ce sunt părţi ale jupăniţei *Margăi*; iar pe urmă ei s'au „întocmit de a lor bună voe dinainte-a Domnului Voevod şi dinainté Vlădicii méle etc., „ca să fie ohavnice sfintei mănăstiri din Glavacioc aceste sate mai sus zise etc.,"

---

2) Arh. stat. *M-rea Bucovăţul*, pag. 161,

1) Arh. stat. Secţia ist. *M-rea Glavacioc* pach. 29, doc. 5 Orig. hârtie.

Urmează jurământul în potriva celui ce se va ridică să strice acest aşezământ.

„Iată şi martori s'au aşezat: jupân *Dumitru* Vel Vorn., *Teodosie* Vel log., „*Andronie* Vel Vist., *Radul* Comis, şi (rupt) Stoln., *Şerban* Vel Pah., (viitorul „Domn), *Preda* Vel Postel.

„Aceasta porunceşte Vlădicia mea, într'alt chip să nu fie preste porunca „Vlădicii mele".

Din această carte vedem că *David Postelnicul* (Spătarul de mai sus) este *rudă* cu jupăneasa *Marga* şi cu jupân *Danciul*, că acest jupân *Danciul Vornicul* erà deja mort la 1596 şi că *David Postelnicul* **s'a întocmit** (s'a înţeles) de bună voe cu jupăneasa *Stanca*. Eată cum s'au învoit ei:

La 15 Iunie 7105=1597 „Şase boerii dau un răvaş [1]) pentru tocmeala „sau aşezământul ce au făcut între *David Postelnicul* şi jupăneasa *Stanca din* „*Brâncoveni* preste toată datoria câtă are *Danciul Vornicul* şi frate-său *Radul* „*Postelnicul* împreună. Şi aşà singuri am adevărat noi cum că să întoarcă *David* „*Postelnicul* 70,000 de aspri jupănésii *Stancăi* dintre această datorie ce are aceşti „boeri fraţi amândoi ; iar după acéia *David Postelnicul* să ţie jumătate din sate şi „din mori şi din ţigani şi din vii şi din tot venitul cât va fi să aibă de baştină *Brân-* „*covenii*, pentru că au plătit *David Postel*, aceşti 70,000 aspri gata".

Fiind-că, din documentele ce vor urmà, feciiorii lui *David Postelnicul* numesc pe *Matei Vodă din Brâncoveni* de *unchiu* al lor, şi fiindcă Matei Basarab nu ar putea să le fie unchiu de cât fiind ori frate ori văr primar cu *David Postelnicul*, rezultă că, acest *David* nu poate fi de cât feciorul lui *Deatco* unchiul lui *Matei* şi, cu această hipotesă, care, de altfel, este adevărată, putem dà următoarea *probabilă* explicaţiune.

Murind *Détco*, iar fiul său *David*, fiind copil mic, a rămas sub epitropia unchilor lui *Danciul* şi *Radul*. Aceştia, dispunând de averea părintească şi chivernisind-o, trebuiau neapărat să ţină seamă de partea lui *Détco* spre a o dà fiului său *David* la majorat. Murind unchii pe rând averea va fi rămas încurcată, iar *David* devenit major îşi reclamă dela mătuşa-sa *Stanca* partea lui, care neputându-i-o plăti, va fi fost silită să vândă din moşii şi să facă ieşirea din *indiviziune*, cum am zice noi azi. Şi astfel a rezultat aşezământul făcut de cei 6 boeri.

Danciul Vornicul a murit, ne spune un document [2]) din 30 Iulie 7105=1597, „în Ţara Ungurească iar pre alt pre nimenea n'a avut la moarte ca „să-l caute şi nici de cheltuială n'a avut ca să-i fie de îngropare la moartea lui. „Atuncé *Doamna Stanca* au făcut milă de au căutat pre *Danciul Vorn.* la moartea „lui şi după moarte l'au îngropat la biserică în *Bălgrad* şi multă cheltuială a cheltuit „la moartea lui aspri 20,000". Pentru această cheltuială jupânesa *Stanca Vornicésa* a dat *Doamnei Stancăi* moşia *Piriia* fostă de moştenire a *Danciului Vornicul* etc.

La 6 Iunie 7106=1598, Mihail Vodă dă lui *Calotă biv. Vel Ban* ca să ţie *Coteana* [3]) toată partea lui *Taincoş Crânul* pentru că este a lui bătrână şi dreaptă moşie şi de baştină; pentru că a dat şi au închinat *Taincoş Crânul* toate părţile lui de moşie, însă jumătate de Coteana, jupânului *Deatco Vel Armaş* şi jupânesei lui *Calei* încă din zilele *Radului Voevod Călugărul* (1534—45); pentru că au fost furat *Taincoş* nişte cai etc. şi au vrut să-l spânzure iar el, *Taincoş*, au căzut înainte jupânului *Détco Vel Armaş* ca să'i scoată capul dela moarte şi să'i ţie toată partea lui de moşie etc. etc

1) N. Iorga, Studii şi Doc., V. pag. 174.
2) Arh. Stat. Secţ. ist. *Epis. Râmnic*, pach. 104, doc. 1, copie
3) N. Iorga *Studii şi Doc.*, V, pag. 175.

In zilele lui *Alexandru Voevod* (1569—77) s'au sculat feciorii lui *Taincoş* de s'au pârât cu jupâneasa *Calé* pentru această moşie. Jupâneasa *Calé* a câştigat procesul.

Acuma, în zilele Domnii Méle, feciorii *Danciului Dvornicul* anume *Barbul* şi *Matei* (viitorul Domn) şi cu fata *Radului Postel.*, anume *Maria* ei au vândut acea moşie etc. etc.

La 29 August 7106=1598 „Scris-am noi [1]) jupâneasa *Stanca* şi *David* „*Postel.* sfintei mănăstiri *gura Motrului* (fondată pela 1515, de *Harvat Vel Logof.*) „să'i fie satul *Scăeştii* tot; pentru că au fost miluit boierii pe sfânta mănăstire „iar satul *Buiceşti* el au (fost) pustiit şi s'au spart de n'au rămas nimic în *Buiceşti* „ci au rămas siliştea pustie.

„Ci, am chiămat (pe) egumenul anume *Agapie* şi l'am întrebat: Are mănăstirea „vre un venit sau folos dintr'aceea siliște? El au zis că nu. Deci, am dat la sfânta „mănăstire satul *Scăeşti* că este sat cu rumâni, iar siliştea *Buiceşti* o am vândut *Predii* „*Clucerul* pentru datoria *Danciului* şi a *Radului Postelnicul* de am plătit datoria".

La 13 Ianuarie 7107=1599. Mihail V. V. dă carte [2]) slugii Domnii méle lui *David Postelnicul* să'i fie moşie în *Izvorani*, partea *Danciului biv Vel Vornic* şi a *Radului Postelnicul* toată, pentru că a fost această moşie de moştenirea a *Danciului Vorn.* şi a fratelui său *Radul Postelnicul.* Iar după aceia, ei au fost datori cinstitului dregător al Domnii mele jupân *Preda Vel Postelnic* (Buzescu) 16.000 aspri. Apoi, ei au murit după această lume. Intru acestea, jupâniţa *Stanca Vorniceasa* şi jupâniţa *Maria* fiica *Radului Postelnicul* n'au putut să plătească datoria, ci au dat părţile lor din *Izvorani* jupânului *Predii Vel Postel.* de s'au plătit. Iar după aceia, sluga Domnii mele *David Postelnicul*, soţul jupâniţei *Maria*, nu s'au **lepădat de moştenire**, ci a dat şi'a cumpărat-o de la cinstitul dregător al Domnii méle *Preda Vel Postelnicul* (Buzescul) iarăşi cu 16.000 aspri, din agoniseala sa.

Şi iar să-i fie slugii Domnii méle *David Postel* un ţigan, pentru că a fost de moştenire boierului Domnii mele lui *Şerban Vel Paharnic* (viitorul Domn *Radu Şerban Basarab*) ci, când au fost în zilile lui *Ştefan V. V.* Domnia lui au luat toate averile şi moştenirea lu jupân *Şerban Vel Pah.* iar, întru aceeia, sluga Domnii mele *David Postel* el a vorbit şi l-a împăcat cu *Ştefan V. V.* pentru toate averile şi moştenirea lui. Pentru aceia au dat şi au dăruit *Şerban Pah.* cu acest ţigan, pe *David Postelnicul.*

Divan. jup. *Dumitru* Vel Vorn., *Teodosie* Vel log., *Negre* Spăt. *Stoica* Vist., *Radul* Comis, *Stroe* Stol., *Şerban Pah.*, *Preda Vel Post.* Şi ispravnic. *Teodosie* Vel log., Şi eu *Radul* am scris în cetatea Târgovişteі.

La 13 Aprilie 7109=1601 Simeon Movilă dând uă carte de întărire a stpânirei sfintei Mănăstiri Glavacioc, numeşte pe tatăl jupânesei *Margăi*, *Matei din Brâncoveni* [3]).

La 25 Iunie 7111=1603. Radu Vodă (Şerban) dă dumnealui *David Post.* şi jupânesei lui *Marii* şi *Barbului* şi lui *Matei Post.* şi feciorilor lor, să le fie satul *Băileştii* pe care în zilele lui *Ştefan Voevod* îl dăduse jupânul *Danciul Dvornicul ot Brâncoveni* lui jupân *Iane Vel Ban* din Craiova ca să intervină la *Ştefan Vodă* spre a'i „da cinste şi socotinţă şi „să'i scoată lui dregătorie de la *Ştefan Voevod*". Dar jupân *Danciul* de şi dedese

1) Arh. Stat. *M-rea Délul*, Condica pag. 124.
2) Arh. Stat. *M-rea Vieroş*, I, pag 43 bis.
3) Arh. Stat. *M-rea Glavacioc*, I, pag. 228.

moşia lui *Iane*, în schimb nu primise nici uă cinste şi dregătorie cum fusese vorba. Intre acestea muri jup. *Danciu* şi muri şi jup. *Iane. Mihai Vodă* moşteni pe jupân *Iane* şi, prin urmare, şi moşia *Băileşti.* Acum, *Radu Vodă Şerban* judecă pricina şi reintoarce moşia *Băileşti* dând'o neamurilor lui jup. *Danciu.* etc.

La 26 Iunie 7111=1603. Radul Voevod dă [1]) sfintei mănăstiri din *Gura Motrului* să-i fie satul *Scăieşti* şi satul *Slătinicul* tot cu tot hotarul, pentru că aceste sate le-au dat şi le-au închinat la sfânta mănăstire jupân *Stanciul Postelnicul* şi jupâneasa lui *Calé* ca să le fie vecinică pomenire, şi jupân *Matei* şi *Barbul.* Şi iar au dat jumătate dintru acele sate jupân *David Postel.* şi jupâneasa lui *Maria* ca să le fie pomenire etc.

La 15 Ianuarie 7118=1610. Radu Vodă Mihné judecă procesul dintre *Calé*, fata lui *Danciul Vornicul din Brâncoveni* şi un *Avram Postel.* fiul Logofătului *Borcea. Calé* ţinuse pe *Calotă Banul* care fusese căsătorit întâiu cu mama lui *Avram Post.* Murind *Calotă*, Avram cere la *Calé* zestrea mamei sale [2]).

La 5 Septembrie 7125=1616. Jupân *Ianake* Vel Ban Cralevski, dă [3]) lui *Stoica Postelnicul din Văcăreşti* şi jupânesii *Fimiei* muma jupânesii lui *Elinei*, să le fie lor toate satele, bucatele şi ţiganii jupânesii *Elinii*, jupânésa *Stoicăi Postel*, fata jupânésii *Fimiei* (şi a lui *Tudoran Slugerul* feciorul lui *Ivaşco Vornicul* Golescul) ; pentru că jupânésa *Elina* (moartă la 23 Martie 1616) multă vreme au lăcuit împreună cu bărbatul ei *Stoica Postel* şi Dumnezeu nu le-au dăruit din trupul lor (fii) să trăiască. Deci, acum s'au întâmplat moarte jupânesii *Elinii* şi la moartea ei, pentru numeroase servicii, ea lasă totul bărbatului ei şi mumei sale jupânésii *Fimiei* în doao, şi să dea două sălaşe de ţigani coconilor lui *Ivan Postelnicul.* După moartea lui *Stoica Postel* şi a jupânései *Fimiei* să rămână toate averile la sf. mânăstire Vierăş.

După moartea jupânésii *Elinii* sculatu-se-au asupră'i jupânésa *Stana Postelniceasa din Brâncoveni* căci că au fost (rupt : vară) cu jupânésa *Elina* şi n'au avut nici uă treabă şi amestecătură (rupt) ci numai căci au fost uă jupânésă puternică (soţia lui *Fota Postel*) care făcuse cărţi mincinoase. Şi la divan s'a văzut că nu avea *Stana* dreptate căci „cărţile erau făcute în silă" şi a rămas de lége etc.

La 19 Sept. 7127=1618. Gavriil Movilă dă M-rii *Clocociov*, de lângă Slatina, carte de stăpânire pentru jumătate din *Epoteşti* care jumătate a fost batrână şi dreaptă moşie şi de baştină a lui jup. *Dumitru (Dudescu) biv. Vel Vornic.* Jupân *Dumitru,* în zilele lui Mihai Viteazul şi-a vândut această parte lui *Mihai Vodă* care a făcut-o danie mănăstirii Clocociov făcută de el. In zilele lui *Radu Şerban Basarab* „s'a sculat un „boer puternic [4]) anume *Fota biv. Vel. Post.* carele a fost luat uă jupânésă din Brân„covéni anume *Stana*, sora *Predii Postelnicul*, feciorul lui *David Post.* etc." Ei pretindeau că *David Postel.* a cumpărat Epoteştii dela *Vornicul Dumitru* iar nu Mihai Vodă.

Acum, zicé Gavriil Vodă, egumenul Mihail dela sf. mânăstire au avut

---

1) Arh. Stat. *M-rea Délul* Condica pag. 124 bis.
2) Arh. Stat. *M-rea Brâncoveni* pach 9. doc 8. (orig slav.)
3) Arh. Stat. *M-rea Vieroş*, Condica No. 1, pag. 209.
4) N. Iorga. *Studii şi Doc.*, V, pag. 178.

pârâ dinaintea Domniei mele cu *Preda Postel.* feciorul lui *David Postel. din Brâncoeni* şi cu jupânésa *Stana* sora lui, pentru această jumătate de sat din *Ipoteşti* etc. etc; apoi au rămas *Preda Postel.* şi sora sa jupăneasa *Stana* de lege şi de judecată dinaintea Domniei mele etc. Boerii nu rămaseră mulţumiţi cu judecata şi începură alta la timp oportun, căci *la 20 Iunie 7130=1622*, *Radu-Vodă* dă lui *Matei* Pah. şi *Preda* Post. fiii lui *David Postel. ot Brâncoveani* şi sorei lor jupăniţa *Stana* şi cu fiii lor etc, le dă zic, câştig de cauză în afacerea jumătăţei de moşie din *Ipoteşti.* In Divan *Vintilă* (Corbénul) Vel Dvornic, *Papa* Vel Logofăt, *Hrizé* Vel Vist, *Necola* Vel Spăt., *Vartolomei* Vel Stol., *Furtună* Comis, *Ion* Paharnic, *Trufanda* Vel Post. *Papa* Vel Logof. ispravnic. Scrie *Şerban* (Năsturel) Logofăt în Târgovişte.

La 30 Martie 7157=1649 Zapis (original[1]) al lui *Mateiu Basarab* Voevod şi al *nepotului său Preda Vel Clucer Brâncoveanul*, dat la mâna boierului D-ei sale, jupânului *Socol Cluceriul*,cum să se ştie că, când a fost la leatul 7153, iar Domnia Sa şi cu *nepotul D-ei Sale* făcut-au schimb cu *Socol Cluc.*, dându-i partea lor jumătate din satul *Răzvadul*, pe care se aflau casele şi biserica de piatră a lui *Socol*, iar *Socol* a dat schimb Domniei Sale şi nepotului Domniei Sale satul său *Stiubeiele* ot sudstvo Mehedinţi. Intre mărturii: jupân *Manul* Postelnicul Manoil. Pecetia poartă uă aquilă biceptă şi în exergă „*Manos Manoil*“.

La 31 (sic) Iunie7163=1658 Iω Mihail Radul Arhidux (Mihné grecul) dă jupânului *Preda* Vel Ban *Brâncovénul* şi cu feciorii lui etc să le fie lor jumătate de sat din *Drâncé* ot sud Mehed. cu rumâni etc. şi jumătate de sat din *Comoşteni* şi cu rumâni etc. care sat ieste în jud. Jiului de jos şi jumătate de sat din *Nedéia* den Jiul de jos şi cu rumâni etc. şi iar jumătate de sat din *Betejani* ot sud Rom(anaţi) şi cu rumâni etc. şi iar să'i fie lui silieştea *Brâneţilor* jumătate ot sud Rom(anaţi). Pentru-că aicé înainte Domnii mele la divan, venit-au boierul Domnii mele jupân *Predà Banul* de au spus cum că au fost el mic iar *Matei Vod* când era la casa lui, încă mai denainte vreme, fost-au vândut nişte sate anume *Peréia* preste tot hotarul şi cu toţi rumâni ot sud Mehed, şi satul *Recia* şi satul *Cornăţelul* şi satul *Spinişorul* cu toţi rumânii şi cu morile şi au vândut şi siliştea *Dăeştilor* toată. Iar aceste sate câte scrie mai sus, care le-au vândut *Matei Vod* mai nainte vreme, n'au fost tot ale lui, ci au fost numai pre jumătate iar pre jumătate au fost ale *Predii Banul.* Şi siliştea *Dăeştilor* iar au fost pre jumătate a *Predii Banul.* Intr'aceia Domnia mé am căutat şi am luat seama pre amăruntul etc. Domnul dă dreptate lui *Preda Banul* întărindu-i stăpânirea etc. etc.

Divan. jupân *Barbul* Vel Vorn al ţări de sus, *Nanul* Vel Vorn. al ţări de jos *Costandin* Vel log., *Pârvul* Vel Vist., i . . . . Vel Spăt., *Radul* Vel cluc., *Eustratie* Vel Postel., *Badé* Vel Stoln., *Manta* Vel Comis, *Gheorghe* Vel Pah., *Udrişte Năsturel* Vt. log., S'a scris în cetatea. Bucureşti. Pecete aplicată cu inscripţiunea latină:

† *Ioannes Michaeli Radvlivs. D. G. Princeps et Archidvx Valachia Transalpina.*[2])

La 20 Iunie 7177=1669 Iω Antonie V. V. dă *Barbului* i *Costandin* nepoţii *Predii Vornicul Brâncovénul* ca să fie volnici cu această car-

1) *Acad. Română.* doc. 17 pach. C. I. (Tuducescu)
2) Aşezămintele Brâncoveneşti. *Gâgniova*, doc. 2. Orig. rom. hârtie.

te a domnii mele de s(ă) ia pre niște rumâni ai lor din *Comoșteni* carii s'a scris la slujbă. Pentru că au venit aici la Domnia mea nepoții *Predii Vornicul*, ce scriă mai sus, de s('au) jăluit cum că sânt adevăraț(i) rumâni. Iar când au fost în zilele *Radului Vod* ei au fost venit de s'au scris la slujbă și le-au fost făcut și cărți de slujbă. Dec(i) *Barbul* i *Costandin* ei s'au fost jăluit naintе *Radului* Vod cum că sănt rumâni și le-a fost făcut *Radul* Vod și carte ca să-i ia să'i pue să dé bir cu satul și alalți rumâni. Iar când au fost acum, în zilele domnii mele, ei iar au fost venit pre ascuns și cu înșălăciune de s'au seris iar la slujbă și și-au făcut și cărțile domnii mel(e) de slujbă. Derept acéia i-am dat Domnia mé *Barbului* i *Costandin* ca s(ă) fie volnici cu această carte a domnii mele să'i ia să'i pue să dé bir cu alți rumâni denpreună. Pentru că așa iaste învățătura domnii mele etc.

Pecete cu chinovar roș (inel)[1]).

La 5 Noembrie 7178 = 1669. Iω Antonie V. V. dă acestor coconi anume *Barbul* i *Costandin* nepoții *Predei Vornicul Brâncoveanul* să le fie lor satul *Comoștenii* ot sud. Dolj. tot satul cu toți rumânii etc. Pentru că acest sat ieste a lor de moșie încă mai denainte vreme de la strămoși lor. Dec(i) având și răpos. *Matei* Vod parte acolo într'acel sat și prentr' alte sate care au avut de moșie care împărția tot prendoao cu *Preda Vornicul*, rămas-au toate pre seama acestor coconi a le stăpâni, și tot le au ținut cu bună pace. Iar în zilele *Mihnii Vod* pe vremea ce au omorât *Mihné* Vod pe *Preda Vornicul Brâncoveanul*, iar acești români din *Comoșteni* ei au mers toți la *Mihné* Vod de au căzut ca să'i lase să se răscumpere de rumânie etc. *Mihné* Vod ne căutând a face judecată dreaptă și lăcomind a luà bani, le-au fost dat voe de s'au rescumpărat de rumânie. etc. In zilele lui *Grigore* (Ghica) Vod iar acești coconi *Barbul* i *Costadin* fost-au mers de au fost spus în divan plângându-s-(ă) de mare strâmbătate ce le-au făcut *Mihné* Vod că după ce au omorât pre moșul lor *Preda Vornicul* fără nic(i) uă vină, după aceia le-au răscumpărat și satele de au luat bani de pre la rumânii lor și le-au făcut cărți de judecie. După aceia *Gligorie* Vod le-au fost făcut alte cărți domnești la toate satele răscumpărate de la *Mihné* Vod ca să le fie iar rumâni etc. Acum, în zilele Domnii mele, iar acești rumâni din *Comoșteni* ei s'au ridicat cu pără și au venit de s'au pârât de față în divan naintea Domnii mele cu *Barbul* și cu *Costandin* nepoții *Predii Vornicul* etc.

Săteni cereau să li să recunoască judicia, iar boierii *Barbul* și *Costandin* ziceau: că sunt ai lor rumâni de moșie de la strămoșii lor numai, aruncând *Mihné* Vod urgie de au omorât pre moșul lor *Preda Vornicul*, au judecit multe sate etc. etc.[2])

Domnul dă căștig de cauză coconilor *Barbu* i *Costandin* etc.

Divan jup. *Mareș* Vel Ban, *Radul Popescul* Vel Vorn., *Radul Kretzulescul* Vel Log., *Șerban Cantacuzino* Vel Spăt., *Hrize* Vel Vist., *Ghiiață* Vel Cluc., *Mihai Cantacuzino* Vel Postel., *Gheorghie* Vel Peh., *Paan* Vel Stoln., *Papa* Vel Comis, *Tudoran* Vel Pit., i Ispravnic *Radul Năsturel* Vt. Log. Și am scris eu *Gorgan log Ol(ă)nescul* la București(i).

Pecete aplicată se păstrează.

La 24 Mai 7180=1672. Grigorie Vodă Ghica dă Sf. M-rii a Radului

1) Aşez. Br. *Gângiova*, doc. 3 Orig. rom.
2) Aşez. Br. *Gângiova* doc. 8 Orig. rom.

Schiță genealogică a Basarabilor Craioveşti şi Brâncoveni.

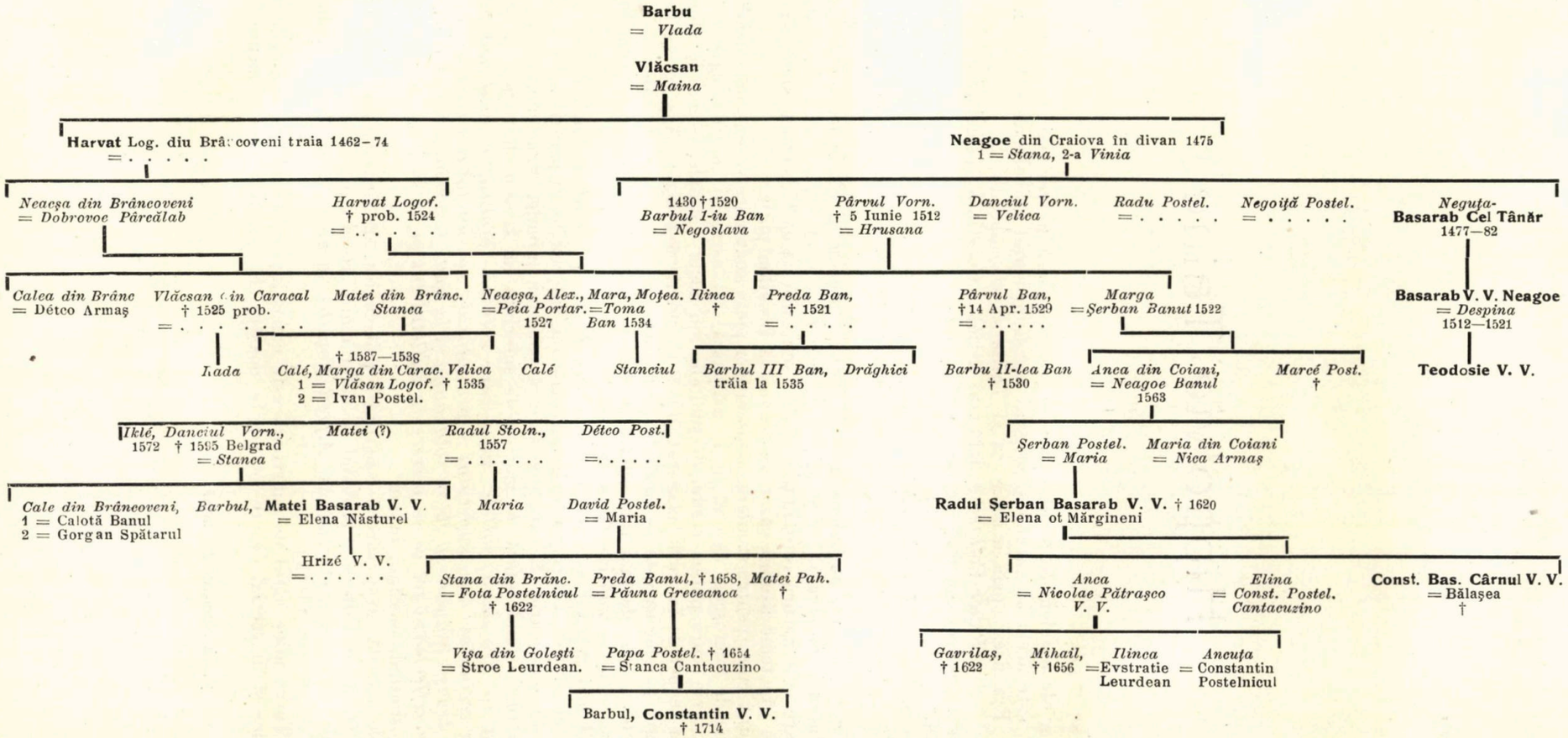

General P. V. Năsturel.

Hippolyte Taine[1])

IV

Un alt problem ce a preocupat şi preocupă încă pe cei mai mari cugetători, este acela al naturii şi originii conştiinţii atât psihologice cât şi morale. Era firesc, prin urmare, ca şi *Taine* să se ocupe de el.

Boyer-Collard o defineşte astfel: „Conştinţa (psihologia) este acea însuşire prin care suntem fără încetare încunoştiinţaţi de cele ce se petrec în noi, în timpul de faţă."

La acelaşi înţeles se reduce şi acea a lui *Victor Cousin,* care spune că „conştiinţa este ca un martor care ne vesteşte fără încetare de tot ce se petrece în adâncul sufletului nostru."

Din nenorocire, amândouă aceste definiţii precum şi altele multe ne expun o stare de lucruri, fără ca să ne-o esplice. Şi adevărul e, că esplicarea nu este uşoară.

Care este natura conştiinţii? Şi cum se manifestă ea? Acestea sunt cele două cestiuni de căpetenie asupra căror va trebui să insistăm puţin.

După cum, pentru studierea deosebitelor piese anatomice şi fenomene fiziologice, avem nevoe de microscop, care să ni le mărească, tot astfel şi în psihologie, cel mai bun mijloc prin care putem studiă deosebitele fenomene normale, este să le observăm întâiu cum se petrec în mod exagerat, adică în stările anormale. Aşa se esplică de ce psihologia patologică este cel mai de preţ ajutor al psihologiei normale.

Pentru a ne da mai bine seamă de natura conştiinţii psihologice, vom luă un caz în care ea ni se înfăţişează în mod exagerat.

Cel mai potrivit este acela al lui *Guy de Maupassant.* Vorbind despre literat în genere, el spune: „Tot cea ce vede, plăcerile lui, suferinţile, disperările, devin pentru el obiecte de observaţie. El analizează, fără voia lui, inimile, fizionomiile, gesturile, modulările vocii. Când suferă, el ia notă de suferinţa lui şi şi-o clasează în memorie. *S'ar părea că are două suflete: unul care notează, esplică, comentează fiecare sensaţie a vecinului său, sufletului supranatural, comun tuturor oamenilor, şi el* [*literatul*] *trăeşte osândit să fie în totdeauna şi în toate împrejurările ca o oglindă în care se reflectează tot ce se petrece în sufletul lui şi în sufletul altor,a* osândit a se privi simţind, lucrând, iubind".

De această exagerare a conştiinţii psihologice, de această *auto-analiză*, a suferit şi *Alphonse Daudet* şi probabil că sufer mulţi literaţi mai ales.

Intr'o scrisoare adresată lui *Alfred Fouillée* în anul 1883, *Taine* spune următoarele despre conştiinţă:

„Pentru mine actul de conştiinţă este cunoştinţa ce avem despre stările noastre lăuntrice şi în special despre sensaţiile noastre. El consistă esenţialmente într'o

1) A se vedeà Numărul din urmă.

repetire, care se operează prin mijlocirea unui organ fiziologic special: celulele cenușii ale păturii corticale a creerului. Porumbielul sau șoarecele căruia i s'a tăiat această porțiune dela suprafață, purcelul de India căruia d. *Vulpian* îi tae cele două peduncule cerebrale în partea de dinainte și de deasupra protuberanței, are sensații intacte, și complecte; dar nu mai are conștiință, vreau să zic că nu-și mai dă seama de ele în momentul când le are, și deci nu și le mai amintește, organele repetitoare ne mai existând sau ne mai repetându-le". [1])

Din cele citate, reese că *Taine* nu admite conștiința de cât la animalele superioare, la acelea al căror creer este ajuns la un grad înalt de dezvoltare.

Aceasta este mai ușor de afirmat, de cât de probat.

Un fenomen care nu poate fi tăgăduit de către nimeni, este că or ce viețuitoare simte, căci reacționează. Ceea ce nu se poate ști, este dacă orce viețuitoare *își dă seama că simte.* Căci conștiința nu constă în a simți; dar în a-ți *da seama că simți.*

De asemenea, admițând că nu orce viețuitoare își dă seama că simte, că este înzestrată cu conștiință, nu se poate determină treapta zoologică la care conștiința și a făcut apariția. Această neputință o recunoaște și *Romanes* în cartea sa, devenită clasică, *Evoluția mintală la animale*, în care el aplică în mod magistral teoria evoluției în psihologie, — și o mai recunoaște și *Haeckel*, când spune că „nu este cu putință a preciză cu exactitate *limita* la care, în gradele inferioare ale vieții animale, apare conștiința ca atare pentru întâia oară." [2])

Mai departe ca toți a mers *Du Bois-Reymond*, care a spus că nu cunoaștem și nici nu vom puteà cunoaște vre o dată natura intimă a conștiinții: „Cea mai înaltă cunoaștere—spune dânsul—ce putem dobândì în privința creerilor, nu ne descopere altceva în ei de cât materie mișcată. Insă prin nici o imaginabilă așezare sau mișcare de părticele materiale nu se poate construì o punte de trecere spre domeniul conștiinții.

„Mișcarea nu poate să producă de cât mișcare, sau să se prefacă înapoi în energie potențială. Energia potențială nu poate de cât să producă mișcare, să menție un echilibru static, să esercite o presiune sau o tracțiune."

„Ce legătură imaginabilă există între certe mișcări a certe atome din creerii mei pe de o parte, și faptele pentru mine primordiale, indefinibile, necontestabile pe de alta:„ eu simt durere, simt plăcere, simt cald, simt rece, gust dulce, miros parfumul de trandafir, aud sunet de clavir, văd roșu" și certitudinea tot așa de imediat rezultând de aici: „prin urmare eu sunt".

„Este și rămâne cu desăvârșire și pentru totdeauna de neînțeles, că unui număr de atome de carbon, hidrogen, azot, oxigen, etc. să nu le fie indiferent, cum sunt așezate și se mișcă, cum au fost așezate și s'au mișcat, cum vor fi așezate și se vor mișcà. In nici un mod nu e de priceput, cum din conlucrarea lor să se poată naște conștiința. Dacă este ca modul așezării lor să nu le fie indiferent, ar trebuì să ni le închipuim pe fie care înzestrat cu conștiință, în felul Monadelor. Dar prin aceasta nici conștiința în genere n'ar fi esplicată, și nici n'am fi câștigat ceva pentru esplicarea conștiinții unitare a individului" [3])

V

Mulți susțin că nu se poate face psihologia unui popor, din cauză că elementele sufletești din care el se compune, sunt prea varieate și prea complexe. Când este atât de greu a face psihologia unui singur om, cum am putea nădăjduì că ne-ar fi cu putință a studià în toate amănuntele psihologia unui popor întreg, compus din milioane și milioane de indivizi, între cari nu poți să găsești măcar doi, cari să se asemene complect.

Cu toată puterea acestei obiecții, totuși psihologia etnică se poate face. Din felul de a gândì, lucrà și simți al unui popor, ale cărui manifestări ni se înfățișează sub forma de fenomene politice, sociale și artistice, care se produc în mijlocul lui, — putem prinde câteva trăsături generale ale sufletului său, trăsături prin care el se aseamănă sau, mai ales, se deosebește de alte popoare.

---

1) Corresp. IV pag. 174—5.

2) Haeckel, *Les énigmes de l'univers.* Paris. pag. 201—202.

3) Emil Du Bois-Reymond, *Limitele cunoașterii naturii.* Trad. de T. L. Maiorescu (*Convorbiri literare* 1891—1892)

Neapărat că multe amănunte, multe nuanțe sufletești ne vor scăpà; dar acelea pe care le vom puteà aflà, ne sânt îndestulătoare pentru a ne forma o convingere într'un fel sau într'altul.

Din observațiile și studiile pe care le-a făcut asupra Francezilor, *Taine* și-a format anumite convingeri, a făcut oare care constatări privitoare la sufletul acestui popor, pe care le găsim într'o scrisoare adresată cunoscutului etnograf *Edmond Demolins*, a cărui moarte timpurie este regretată de toți aceia cari au avut ocazia și au fost în stare să-i constate valoarea.

In nenumărate rânduri *Taine* a spus că „n'a făcut de cât psihologie pură și aplicată," cu alte cuvinte că a studiat deosebitele manifestări ale sufletului omenesc în genere sau ale unui anumit popor în special.

In *De l'Intelligence*, bunăoară, el a căutat să ne arate mecanismul sufletului omenesc; iar în aproape toate celelalte scrieri, atât critice cât și istorice, a căutat să esplice fondul sufletesc al deosebitelor popoare, din analiza amănunțită a formelor sub care s'a manifestat sufletul lor.

Cercetările conștiincioase și studiile foarte adânci asupra documentelor privitoare la marea Revoluție franceză, l'au ajutat foarte mult în formarea unei convingeri privitoare la însușirile sufletești ale poporului francez.

Iată, după credința sa, care este „fondul sufletesc și caracterul Francezului: Nu-i place să-și fixeze atenția și nici să aprofundeze mult. El voește să vadă limpede îndată, chiar cu riscul de a vedeà greșit.

„Ii place să planeze în sfere înalte și chiar în vid. Este lipsit de cantitatea de memorie și de imaginație necesare pentru a puteà observà amănuntele, imprejurările, foarte marea complexitate a realității vii. El este declamator și guraliv. Mai mult, este vanitos și l'ar costà să mărturisească că nu știe sau nu pricepe cevà. Când știe un lucru pe jumătate, i să pare că-l știe pe tot." [1])

Trebue să mărturisim că această psihologie a poporului francez ni se pare prea *subiectivă*. Autorul ei a scos în relief numai părțile rele, fără a spune măcar un cuvânt despre cele bune. El s'a ocupat numai de cusururile poporului francez, fără să aibă în vedere și calitățile lui.

Nu putem ști la ce să atribuim aceste aprețieri așa de puțin favorabile Francezilor; dar ele ne întristează, fără a ne surprinde.

Nu știu cum se face, dar mulți oameni mari n'au văzut cu ochi buni națiunea din care au făcut parte. Astfel a fost *Schopenhauer, Nietzsche, Turghenef*, etc.

Dacă am spune că toate observațiunile lui *Taine* nu sunt adevărate, ne-am înșelà. Comparându-le cu acelea ale celebrului psihiatru și distinsului psiholog francez *Brièrre de Boismont*, și cu acelea ale cunoscutului filosof *Alfred Fouillée*, — vom vedeà că multe dintre ele se aseamănă; ceea ce denotă că sânt esacte.

„Dintre toate popoarele moderne — spune *Brièrre de Boismont* — nu există nici unul la care simțirea generală, trăsătura de unire între lumea faptelor și lumea ideilor, să fie mai dezvoltată ca la Francez. De o fire foarte schimbătoare, căzând dintr'un extrem în celălalt; plăsmuind lucruri uimitoare și dând spectacolul celor mai mărunte nimicuri; înfruntând cele mai mari pericole și ne fiind bun de nimic, când este vorba de propria lui viață și avere; fiind înzestrat cu cel mai mare curaj războinic, și aproape cu totul lipsit de curajul civic; terfelind ceeace cu o zi mai nainte tămâiase, căutând emoțiile cele mai puternice și mai rafinate, desgustându-se în curând de ele atât de mult încât uită, până și numele lucrurilor care l'au impresionat mai viu; glumeț, vesel, generos, apoi obosit de glume, de plăceri, de caritate, voind totul cu ardoare și schimbându-și într'o clipă părerile și voința; fără încetare căzut pradă unui sentiment, — Francezul înfățișează el singur împreunarea a tot ce caracterizează calitățile și defectele simțirii generale". [2])

D. *Alfred Fouillée* se ocupă de psihologia poporului francez, privită din toate punctele de vedere.

„Din punctul de vedere al simțirii, noi am rămas națiunea escitabilă de care vorbea *Strabon*, și Germanii ne reproșează iritabilitatea noastră.

„Suntem înclinați la plăceri și veselie sub toate formele, mai ales spre cele

1) *Corresp.* IV p. 133—134
2) Brièrre de Boismont, *Du Suicide.* Paris. 1865. pag. 8—9.

spontanee şi uşuratice. Am rămas mai capabili de entuziazm, decât de pasiuni concentrate. Înţeleg prin aceasta o exaltare neaşteptată, trecătoare câte odată, sub înrâurirea vre unei idei mari sau a sentimentului pe care îl deşteaptă. Schimbaţi ideia, daţi jucăţii o nouă direcţie prin mijlocirea a noi raţionamente şi orientarea sentimentelor se va schimbà în ecelaş timp; căci ele erau mai mult expresia proprie unei înrâuriri intelectuale mai îndepărtate, de cât aceea a propriului nostru fond sufletesc.

„A doua trăsătură caracteristică a simţirii franceze, este chiar şi astă-zi, direcţia sa centrifugă sau explosivă.

„Voinţa poporului francez şi-a păstrat caracterul său explosiv, centrifug şi rectiliniu pe care-l aveà la Gali....

„In tocmai ca strămoşii noştri, noi mergem cu îndrăzneala până la temeritate, cu iubirea libertăţii până la indisciplină; dar viaţa noastră manifestându-se mai mult prin descărcări neaşteptate, de cât în mod reflectat,—rezultă de aici, că în curând ne obosim de a mai voi şi recădem în făgaşul obişnuit, în rutina zilnică. Un cusur al voinţelor spontanee este, că luăm hotărâri cu totul necugetate. De aici provine adesea această uşurinţă şi zăpăceală, care ni se reproşează atât. In schimb însă, voinţa noastră spontanee şi expansivă prezintă avantajul de a fi sinceră şi a nu umblà pe căi piezişe. *Disimularea necesitează reflecţie, stăpânire de sine, înfrânare a voinţii; calculele vicleniei necesitează o lungă prevedere şi perseverenţă.*

„Francezul, potrivit cu tipul tradiţional, este sincer şi expansiv prin temperament. Numai imaginaţia lui sau dorinţa de a străluci în faţa galeriei, îl fac să altereze în mod mai mult sau mai puţin conştient adevărul: el strică numai pentru plăcerea de a drege; el brodează. La dânsul se observă mai mult exuberanţă de cât calcul. El are în totdeauna ceva din firea Gasconului, chiar şi când este Celt sau Franc...

„Cel mai mare intelectual al nostru dar, este pătrunderea uşoară. Ea prezintă foloasele şi pericolele ei; produce asimilarea repede, dar câte o dată puţin durabilă; din ea rezultă un fel de mlădire care, în mijlocul împrejurărilor schimbătoare, poate deveni nestatornicie. Şi făcându-ne să îmbrăţişăm repede ansamblurile, câte o dată ne împiedică să aprofundăm detaliile. *Saint-Evremont* a zis :„ Nu există nimic pe care inteligenţa Francezului să nu-l poată face; dar numai cu condiţie să vrea din toată inima a-şi da osteneală să reflecteze.“ Această osteneală, el prin firea lui, nu este nici de cum dispus să şi-o dea. Increzător în uşurinţa priceperii sale înăscute, totdeauna grăbit să atingă ţinta, el judecă prea repede. Dacă rar se întâmplă, ca această judecată să fie cu totul greşită, deseori ea este necomplectă, mărginită numai la o singură înfăţişare a lucrurilor. Şi cum partea cea mai uşoară de observat, la prima aruncătură de ochii, este suprafaţa; de ce ne-am mirà că în Franţa, inteligenţa mijlocie ni se înfăţişează ca superficială? Toată scăparea sa este în putinţa ce are, de a îmbrăţişà dintr'o dată, just şi exact o stare de lucruri: calitate ce-l face să vadă mai bine într'o clipă, decât vede o minte greoae într'un ceas.

„In genere, Francezul nu are imaginaţia tocmai puternică. Viziunea sa lăuntrică n'are nici intensitatea halucinatorie, nici fantezia exuberantă a spiritului german şi anglo-saxon; ea este mai mult o vedere intelectuală şi îndepărtată, de cât o reînviere sensitivă, de cât un contact şi o stăpânire nemijlocită a lucrurilor însăşi.

„Noi mai mult raţionăm, de cât ne imaginăm; iar ceea ce ne imaginăm mai bine, nu este lumea de din afară, este lumea lăuntrică a sentimentelor şi mai cu seamă a gândurilor.

„Din iubirea prea mare de a raţionà, rezultă neîngrijirea de a observà mai de aproape. Ceea ce *Mill* zicea despre *A. Comte* s'ar puteà aplicà la mulţi Francezi: „El îşi înlănţueşte atât de bine argumentele, în cât eşti constrâns să socoteşti ca adevăr dovedit înlănţuirea perfectă şi consistenţa logică a sistemului său. Această facultate de a *sistematizà*, de a scoate dintr'un principiu toate urmările, până la cele mai îndepărtate, această limpezime în expunere care nu-l părăseşte de loc,— îmi par calităţile predomnitoare ale tuturor scriitorilor francezi de valoare. Ele se alipesc la defectul lor caracteristic, ce-mi pare că este acesta: ei sunt atât de satisfăcuţi de luciditatea cu care concluziile lor decurg din premize, în cât nu se mai opresc să le compare cu faptele reale.... şi sunt convins că acesta este defectul care face pe *Comte* să dea ideilor sale această forţă sistematică şi *compactă*, prin care ele ni se înfăţişează sub o aparenţă de *ştiinţă pozitivă.*“

„Raţiunea „tinde esenţialmente la unitate“, după cum spune *Platon.* Iubirea

noastră de unitate ne apropie de cei vechi şi mai ales de Romani, cari au desvoltat'o în noi. Ea produce un fel de intoleranţă intectuală faţă de tot ce se depărteaz ă de opinia predomnitoare şi câte o dată chiar de propria noastră opinie, pe care, după cum e firesc, suntem înclinaţi a o găsi că este numai ea raţională. Spiritul nostru este doctrinar prin instinct. Din fericire, dorinţa noastră de a câştigà simpatia altora ne face să admitem atâtea concesii!" [1])

VI.

O discuţie care, după cât ştim, se urmează încă, este aceea a felului în care trebue concepută istoria.

Dacă o concepem ca o simplă înşirare de fapte şi nimic altceva, atunci fără îndoială că nu va puteà nici o dată să devie ştiinţă; căci nici o dată nu se va puteà şti în mod *absolut* exact, cum s'a petrecut un fapt în toate amănuntele lui.

Or şi cine poate face următoarea experienţă şi anume, să ia mărturisirea a două zeci de oameni, de exemplu, asupra unei întâmplări la care au fost de faţă,— şi va vedeà că nu se vor găsi nici măcar două mărturiri care să fie cu totul identice. Esplicarea stă în aceea, că pe de o parte, nu văd toţi în acelaşi fel, ne având toţi acelaşi organism; iar pe de altă parte, că unii chiar dacă ar putea să vadă, au interes să nu spună cum s'a întâmplat. Astfel în cât unii în mod inconştient, alţii în mod conştient alterează adevărul.

Ceva mai mult, nici toţi acei cărora li s'au povestit faptul, nu-l vor transmite în acelaşi fel, ci fiecare potrivit cu mentalitatea sa proprie sau cu interesul pe care-l are.

Dacă însă socotim istoria ca ceva mai mult de cât o înşirare de fapte; atunci lucrurile se schimbă şi însemnătatea ei devine mai mare. In acest caz nu ne vom pierde timpul în cercetarea celor mai mici amănunte, care pe lângă că nu se vor puteà şti, nici odată aproape, cum s'au petrecut, dar chiar dacă s'ar puteà şti, nu prezintă mare însemnătate. Insă vom căutà să cunoaştem un fapt în trăsături generale şi să vedem apoi, ce se poate deduce din constatarea lui. Această concepţie înaltă despre istorie, a avut'o *Taine*.

„In istorie, ca în ori şi ce altă ştiinţă, îmi pare mai întâiu de toate că trebue să descurcăm, să determinăm, să cumpănim pe cât e cu putinţă marile forţe permanente care sunt în joc, şi apoi să adăogăm studiul datelor mai mult sau mai puţin întâmplătoare şi turburătoare. Prin acest procedeu numai, vom puteà determinà efectul întreg şi final, şi prevedeà până la un oare care punct viitorul, privit în trăsături generale. Fără îndoială că eşti expus câte o dată la scăpări din vedere şi la judecăţi greşite; însă peste o jumătate de veac, istoricii pe cari faptele îi vor fi luminat, vor puteà să îndrepteze greşelile noastre şi să ne complecteze lipsurile." [2])

Acest fel de istorie, care s'ar mai puteà numì şi dinamică socială, poate fi practicat numai de către oamenii superiori, înzestraţi de *spiritul analitic* prin care să examineze faptele, şi de *spiritul sintetic* prin mijlocirea căruia să poată trage concluzii din examinarea lor.

Nu este tot aşà cu celălalt fel de istorie, cu *istoria pragmatică*, care se mărgineşte numai la istorisirea faptelor. Pentru aceasta, ţi se cere *memorie* prin care săţi fixezi în minte numeroasele date,nume propriu, ţifre, etc. de care ai nevoe, — şi *discernământ* prin care să poţi deosebì, pe cât omeneşte e cu putinţă, adevărul de minciună.

Aşà se explică de ce şi un spirit cu foarte puţin mai presus de mediocritate, poate fi relativ un bun istoric de acest fel.

In schimb însă, cât de rari sunt aceia în felul lui *Taine*? Câţi au spiritul filozofic? Câţi sunt în stare să îmbrăţişeze o cestiune, un fapt în toată complexitatea lui şi din toate punctele de vedere? Răspunsul e pe buzele fiecărui om inteligent.

Dar ceea ce este curios, fără a fi surprinzător, e, că tocmai cei cu o minte îngustă, cei cari au relativ multă memorie şi puţină inteligenţă, tocmai ei au pentru filosofie un dispreţ suveran; tocmai ei nu pot pronunţa acest cuvânt fără ca să aibă

---

1) A. Fouillée,— *Psychologie du peuple français*. Paris. 1898. Alcan. pag.179—189.
2) *Corresp*, IV. pag. 129.

pe buze un surâs dispreţuitor şi compătimitor în acelaş timp. Să provie aceasta din cauza că nu sunt în stare să-i înţeleagă însemnătatea? Mai mult de cât probabil că da. Lor li se poate aplică versul celui mai mare poet al nostru.

„Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege.“

VII.

La sfârşitul unui foarte interesant articol, în care face bilanţul cercetărilor istorice din veacul trecut,— d. *Ch. V. Langlois*, un distins istoric francez, se ocupă şi despre folosul practic al studiilor istorice şi conchide,— spre suprinderea celor mai mulţi istorici—că istoria nu este de nici un folos.

„In ceea ce priveşte folosul practic al istoriei, pentru viaţă, astăzi nimeni nu şi-l exagerează. „Istoria nu serveşte la nimic,“ spunea *Fustel de Coulanges* care de altfel se felicită pentru aceasta. Şi se pare, că în adevăr istoria nu poate fi socotită nici ca o şcoală şi nici ca un tribunal. In această privinţă sfârşitul veacului trecut ne-a lăsat cu totul deziluzionaţi. Istoricii s'ar simţi încântaţi, dacă ar putea crede că practicarea criticii istorice este un prezervativ sigur în potriva slăbiciunii simţului critic, ce este una dintre boalele cele mai răspândite şi mai supărătoare ale spiritului; dar este un adevăr evident, că filologi eminenţi, când este vorba de cele ce sunt streine de studiile lor, sunt supuşi la aceleaşi greşeli de judecată, ca şi toţi ceilalţi muritori. Cea mai mare parte dintre demonstraţiile criticii istorice nu are decât un interes de curiziotate; acelea care în adevăr ar putea interesa coştiinţa omenească, îndată ce ele ar contrariă un prejudiţiu răspândit, vor fi la început tăgăduite şi apoi supuse la atâtea şi atâtea interpretări subtile şi întortochiate, în cât în cele din urmă ele nu vor mai puteà dovedì nimic. De exemplu, istoricii raţionalişti ai originelor cristianismului, cari la început au fost anatemizaţi, sunt astăzi corectaţi şi mustraţi de oameni la fel cu ei sau cari chiar îi întrec în dibăcia tehnică şi cari nu sunt de o ortodoxie mai puţin aspră. *Critica lui Strauss şi Renan, la urma urmei, n'a fost mai eficace de cât râsul lui Voltaire.* Şi s'ar putea oare crede în mod serios că, în cei o sută de ani din urmă, studiile istorice au contribuit cu ceva la îmbunătăţirea soartei oamenilor? Generaţia franceză dela 1848, în entusiasmul ei tânăr pentru ştiinţă, a nădăjduit că istoria, explicând omenirii trecutul său, o va face să-şi întrevadă viitorul. Dar ce? Insuşi Renan a scris în prefaţa lui din 1891 în *Viitorul ştiinţii*, carte scrisă în 1848, că „felul cum s'a dezvoltat civilizaţia a ajuns să fie acum recunoscut în trăsături generale“, şi totuşi „destinul omenesc a devenit mai greu de pătruns ca în totdeauna.“ [1])

Dacă avem în vedere cele ce a scris lui *Gaston Paris*, cu 7 luni înainte de a muri, putem crede că şi *Taine* ajunsese la aceiaş convingere ca şi d. *Ch. V. Langlois.*

„Probabil că rău am făcut, acum 20 de ani, de a întreprinde această serie de cercetări [privitoare la *Originele Franţei contimporane*]; ele îmi întunecă bătrâneţea, *şi simt din ce în ce mai mult, că din punct de vedere practic nu vor servì la nimic;* un şuvoiu năpraznic şi repede ne târăşte; la ce bun să faci un memoriu asupra adâncimii şi repeziciunii lui?“ [2])

Adevărul e, că dacă judecăm numai din punctul de vedere al vieţii practice, constatăm că foarte puţine dintre ocupaţiile minţii omeneşti sunt de vr'un folos real.

Afară de ştiinţile experimentale, ne-ar fi greu să mai găsim altele. Mulţumită lor, viaţa a devenit mai uşoară. Mijloacele noastre de luptă înpotriva relelor, care ne vin din partea naturii—boale, intemperii, etc.—au devenit mai numeroase şi mai eficace; descoperirea unor legi ale naturii şi priceperea de a le utilizà în profitul nostru, toate acestea şi multe altele care ne scapă din vedere, au făcut şi fac, ca greutăţile vieţii materiale să se micşoreze.

Dacă omul s'ar mulţumi numai cu această viaţă animalică, atunci de bună seamă că trebuinţile lui s'ar restrânge numai la acestea. Insă pe lângă această viaţă— iar la unii, foarte puţini de altfel, mai presus de ea—este *viaţa mintală*, ce are şi dânsa nevoile ei.

Cea mai mare dintre aceste nevoi este aceea de a-şi explică lumea,—chestiune despre care am vorbit dejà. O alta, de care sunt stăpâniţi însă ceva mai puţini oameni,

1) Ch.-V. Langlois, *L'histoirè au XIX-e siecle.* (Revue bleue. 1900. II. pag. 236.)
2) *Corresp* IV. pag. 338.

este *de a-şi cunoaşte trecutul.* Omul este doritor să ştie despre cei cari au trăit înaintea lui, cum au trăit, ce isprăvi au făcut; cu un cuvânt, cele ce s'au petrecut înaintea lui. Istoria răspunde acestei trebuinţe. Că nu o satisface în mod esact şi complect,—aceasta este altă chestie. Destul că ea răspunde unei trebuinţe sufleteşti a omenirii şi deci îşi are însemnătatea sa, dacă o judecăm din acest punct de vedere.

Despre literatură şi celelalte arte se poate spune de asemenea, că răspund unor trebuinţe sufleteşti, pe cari însă le simt şi mai puţini. Câţi din întreaga omenire le cultivă şi câţi le pot pricepe însemnătatea? Unii, cei mai mulţi, sunt cu totul absorbiţi în spinoasa luptă pentru existenţă; alţii, oameni practici, se îndeletnicesc cu ocupaţii mai lucrative.

Pentru ca ele să fie preţuite după cum merită, de către un popor, trebue ca el să fi ajuns la un grad înaintat de civilizaţie şi anume la acel grad în care trebuinţa de a-ţi cultiva mintea şi admirà frumosul să fie cel puţin tot aşa de mare, ca aceea de a-ţi îngriji corpul. Să cultivi ştiinţa pentru ştiinţă, nu numai pentru căpătuială; iar de arte să simţi nevoe ca de o lume, în care să te refugiezi adesea din proza vieţei zilnice.

Dacă avem în vedere aceste din urmă consideraţii, ne vom esplicà de ce în ţările cu o civilizaţie înapoiată artele sunt atât de puţin cultivate şi încurajate, şi de ce oamenii cari locuiesc în ele sunt stăpâniţi atât de mult de spiritul negustoresc. Ei n'au ajuns la acel grad de cultură, în care să fie în stare a preţui ceva dintr'un punct de vedere mai înalt, de cât acela al folosului material.

Cineva părea foarte mirat că un om de valoare este greu de cunoscut şi prin urmare, de apreţiat. Mărturisim că n'am împărtăşit de loc acestă mirare, căci faptul ni se pare destul de firesc. Pentru ca să poţi cunoaşte pe un om de valoare, trebue ca şi tu însu-ţi să ai oare care valoare. Cum ai putea să preţueşti pe un matematic sau pe un astronom mare, dacă tu nu cunoşti de loc matematicile sau astronomia?

Nimic nu e mai dureros de cât să trăeşti într'un mediu, care nu te înţelege şi deci nu te poate preţui. *Taine* n'a avut această nenorocire. El a trăit în mediul cel mai luminat. Ceva mai mult, el a strălucit chiar.

Şi cât de mare trebue să fii, pentru ca să străluceşti chiar şi acolo, unde este atâta lumină!

N. Zaharia.

Colecţiunea Maria Istrati Capşa. — Călindar de perete 46/54 cm. făcut de Gheorghe Asachi şi probabil, şi de fiul său Alexandru la 1856. Exemplarul acesta este colorat în mod special de autori care 'l oferì lui Nicolae Istrati care la rândul său 'l dădù imediat d-lui Ioan Istrati de când se păstrează în colecţiune.

Singur

Se lasă negura pe munți,
Ca grija zilei peste frunți;
Privirea mea nu mai săgeată
De soare zarea fermecată.
Hai gândule, iubit tovarăș,
In casă ne-om închide iarăș;
Afară, frigul s'a întrece,
In lumea noastră, vom petrece!

In sobă, vesel arde focul,
Ca și atunci, când tu norocul
Credeam că mi-ai adus aproape,
Și nu credeam să mi-l îngroape
Așà de repede o vreme,
Iar sufletu-mi, tot să-l mai cheme,
Când vântul jeluirea-și cântă
Și firea toată o frământă.

Pe pat de purpură se joacă
Și 'n fugă-le, în sus tot pleacă
Potop de flăcări roșe-albastre.
Gândesc la dragostele noastre
Și, par'c'aud pasu-ți pe scară...
O, cât de dulce mă 'nfioară
Venirea ta de mine-aproape!
Când șoaptele 'ncep rostul lor
Să-l țeasă rând pe rând în zbor!

Pe clipe, izvor de-alintări
Şi, ploaia 'n picuri, mângâieri,
Imi fac căsuţa fermecată ;
Eu stăpânesc făptura-ţi toată...
Aşa beţie de alint
E fără seamăn pe pământ !
Cocoşii cântă... tu, tresai ?
„Să nu te duci, mai stai, mai stai !“

Un tremur, de pe scaun sar —
Sub duşumea, şoarecul iar
Plimbarea lui, grăbit începe.
Cât l'aş certà de m'ar pricepe !
Din lumea dorului m'a smult,
De-acuma paşii să-i ascult !
Ce viaţă fără căpătâi,
Să plâng nebun, dragostea 'ntâi !

Dar, de pe munţi, mâni, negura
S'a râsâpì şi măgura
Scăldat-o fi de-acelaşi soare ;
Iar tu, te-i mai întoarce oare ?
Vei fi aproape să te-alint ?
Vom toarce firul de argint ?...
S'a stâns şi focul, e târziu,
Şi eu, tot singur şi pustiu !...

A. Podol.

Pastel

La fântâna de pe vale
Stă ciobanu'ntins pe glugă,
Lângă el un câine negru
Credincioasă, veche slugă...

Sus pe coastă'i paște turma
De zburdalnice mioare...
Plin e câmpul de brăndușe
Și e cerul plin de soare...

Și ciobanu'și cântă dorul...
Fermecată'i valea, dealul:
Leneș susură fântâna,
Dulce picură cavalul!...

Triolete

I

Șoapta frunzelor de plop
Mă vrăjește-atât de mult!...
Aș vrea 'n suflet să'mi îngrop
Șoapta frunzelor de plop!..

Toată viața, strop cu strop,
Toată viața s'o ascult!..
Șoapta frunzelor de plop,
Mă vrăjește-atât de mult!..

II

Florile grădinii mele
A'nceput să se usuce...
Mor iubirile... cu ele
Florile grădinii mele...

Și-am să pregătesc o cruce
Și-un mormânt între vălcele:
Florile grădinii mele
A 'nceput să se usuce...

III

Plânsul toamnelor târzii
Risipește-atâta jale,
Și atâtea nostalgii,
Plânsul toamnelor târzii!..

Frunze moarte, arămii
Aşternute stau pe cale...
Plânsul toamnelor târzii
Risipeşte-atâta jale!

IV

Barca bietului pescar
S'a pierdut de mult în larg...
Unde-o merge, 'n ce hotar
Barca bietului pescar?

N'are pânză, nici catarg,
N'are ţintă, n'are far...
Barca bietului pescar
S'a pierdut de mult în larg...

Vasile G. Militaru

Sonete

Tragedianei Floarea Cocea

XIV

Mi se părea că pacea stăpânește,
In văile în care, liniștite
Păduri de brazi, din culmi încărunțite
Coboară. Numai gârla gângurește.

Și mă vedeam muncind! „Cu înnoite
Puteri și visuri harul însuși crește!
Văzduhul înălțimilor prieste
Puterilor în spirit adormite!“

Și mă 'ntrebam: „N'o să mă prindă dorul
De mine, cel de acum, de iubitorul
In fericita stare-a hărniciei?.....“

Și-am colindat iubito, munții, valea,
Ca într'un giulgiu 'nvăluit în jalea
Singurătății și-a statorniciei!

XV

Arare ori, dar totuși sânt minute
In care fără veste, mi se pare
Că nu te mai iubesc. Cu încredințare
Icoanei tale șterse îi spun: „du-te!“

Imi pică 'n suflet limpezi și amare
Gânduri, păreri. Și veștede și mute
Sânt lucrurile până-atunci crezute
Cu înțeles, surâs, înduioșare.

Arare-ori! Dar mai întotdeauna
In zilele cu-apusuri triumfale
In nopțile în care albă luna

Alungă umbra, luciul și'l prăvale,
Ori când e trist și buciumă furtuna
Mă năpădește dorul, plin de jale.

XVI

Sfioasă trece Dragostea prin lume!...
Se îmbulzesc pe drumuri, prin tot locul
Ambiția, Priceperea, Norocul—
Cu vorbe mari și iscusite glume.

Clipind mereu ea își ascunde focul
Privirilor, să n'o cunoști pe nume,
Căci dòmnii gravi, virtuoase mume,
O cred mai rea de cât beția, jocul.

Și ție, nu-i așa? ți ar fi rușine
Să mergi pe străzi alăturea cu mine,
Când ași sclipi de soarele iubirii.

Dar eu zdrobind părerile mulțimii
Vreau până la cer să dau aripă rimii
Și să te 'nalț pe soclul nemuririi!

Demetrius

Inceputurile tipografice românești

Asupra acestei chestiuni s'a scris puțin până acum și ceiace s'a scris de unii s'a criticat de alții. In anul 1903, apare în ediția Academiei Române sub îngrijirea d-lor Bianu și Hodoș, primul tom dintr'un studiu destul de vast relativ la: „Bibliografia românească veche“ (1508—1716). O lucrare pe cât de grea și anevoioasă, pe atât de meritorie și interesantă care ne era absolut necesară pentru a puteà ști ceva despre începuturile noastre culturale. Cum însă această lucrare a d-lor Bianu și Hodoș cuprinde și cărțile tipărite în slavonește și grecește, — căci primele noastre cărți s'au tipărit în aceste limbi — am crezut nimerit să extrag din această bibliografie, cărțile tipărite în limba românească, ce ne poate interesa mai mult, ținând seamă și de unele bibliografii anterioare (Iarcu și V. Popp). Cei ce doresc a avea o idee mai detailată asupra începuturilor tipografice în general, își pot procurà volumul mai sus amintit.

* * *

Prima carte românească (după d-nii Bianu și Hodoș) s'a tipărit în *1544* (?) în Sibiiu: un *Catechism.* [1])

A doua carte românească apare în *1561,* un *Evangheliar,* tipărit de diaconul *Coresi* la Brașov; peste doi ani (1563) tot Coresi în acelaș oraș tipărește *Apostolul.*

In 1564 apar două cărți românești: 1) *Tâlcul evangheliilor* 2) *Molitvenic,* tipărite de Coresi la Brașov.

In 1570, apare Psaltirea lui Coresi (Brașov), din care se mai păstrează câteva file în Biblioteca Academiei Române.

In 1575 (?) apare traducerea *Cazaniei* din slavonește făcută de diaconul Coresi— (Brașov).

Peste doi ani acelaș Coresi tipărește o *Psaltire* slavo-românească. S'a crezut mult timp că această Psaltire e prima carte românească — neștiindu-se data și locul când și unde s'a tipărit. Data de 1577 nu poate fi nici astăzi afirmată cu tărie.

In 1580 apare o *Carte de rugăciuni* scoasă de Crostel Lucatsch în Brașov, precum și un *Omilariu* (?). Tot în acest an la Brașov apare *Evanghelie cu învățături* a diaconului Coresi.

In 1581—2, *Pentateucu* (*Palia*), tipărit de diaconul *Șerban* și *Marien* diacul (?) — în Orăștie — în zilele Mitropolitului *Ghenadie.* Cartea cuprinde două cărți din cele cinci ale lui Moisi. [2]) Peste doi ani apar și cele din urmă trei cărți.

---

1) Prima carte tipărită de Macarie în slavonește fù un *Liturghier* în anul 7016 (1508) la Târgoviște. *Iarcu* crede însă că prima carte românească e *Tetravanghelul* lui Coresi, care apare în 1570 la Brașov.

2) *Iarcu* susține că „Pentateucul“ ar fi fost tipărit de Mich. Teodosie, episc. Transil.

In 1595 (?) apare *Charta Moldaviei* și *Chorografia Moldaviei* (unde?), și cu aceasta se termină imprimeria din secolul al XVI-lea.

După cum vedem, cele mai multe din cărți se tipăresc la Brașov de către diaconul G. Coresi.[1]) La noi nu începuse a se tipări mai nimic, nici chiar în slavonește.

In 1699 (7174) apare în fine prima carte românească în țările de dincoace de Carpați: adecă în a doua jumătatea a sec. XVII-lea.

Pravila cea mică, la Govora[2]) tipărită după cea de la Brașov, de *Meletie Macedoneanu* în zilele lui Matei Basarab și a Mitropolitului Ghenadie.

In *1641*, apare la Bălgrad (Alba-Iulia) *Evanghelia cu învățături*, și peste un an o traducere a *catechismului* calvinesc (Taina botezului și a cumunicăturii) de Racoz în Belgrad, precum și o *cazanie*, traducere din grecește de Egumenul Melhisedec din Câmpu-lung. Se pare că tot în 1642 apare și *Epistolia sinodică* a patriarhului Partenie I, prin care condamnă pe *Ciril*, patriarhul de Constantinopol. (Iași).

Tot în Iași, apare în *1643 Cartea de învățătură* „Carte românească de învățătură dumeánicel preste an și al paznicele împărătești și la svânți (sfinți) mari.— Cu zisa și că toată cheltuiala lui *Vasile Voivodul* și domnul țări Mol(dovii), din multe scripturi tălmăcite, din limba slavonească pre limbă romenească de *Varlamă Mitropolitulă* de țara Moldovei în tipariala domnească. In mănăstirea a trei Steli în Iași de la Hrs. 1643 "—

In *1644*, *Evanghelie învățătoare* (cazanià), la M-rea Dealului cu porunca și cheltuiala lui Matei V. Basarab, și a Mitropolitului Teofil.

Peste un an, *Eustație* logofătul, tipărește în Iași cele *Seapte taine ale bisericei* și *Mitropolitul Vorlam* tipărește *Răspunsuri*, contra catechismului calvinesc.— Tot în Iași, logofătul *Eustație*, scoate în 1646, *Pravila cea Mare*, tradusă din elinește, după porunca domnitorului Vasile Lupu V. V.

In 1648, se tipărește la Belgrad: „*Noul Testament* sau împăcarea, au lege noauă, a lui Is. Hs. Domnului nostru. Izvodită cu marea socotință, din isvoadu grecescu, și slavonescu, pre limba rumânească, cu îndemnarea și porunca deimpreună cu toată cheltuiala A Măriei sale *Gheorghie Racoți* craiolă, Ardealului.— Tipăritu-sau întru a Măriei-Sale tipografie, dentâiu noauă în Ardeal în catatea Bălgradului. Anii de la întruparea domnului și mântuitorului nostru Is. Hs. 1648 luna lui Genariu, 20."

In 1649 din porunca lui Matei Basarab se tipări un *Triod* (?), iar în 1650, se tipări la Târgoviște (unde se tipărise poate și *Tirodul*), *Pogribania Preoților*.

In 1651 se tipărește în Belgrad o traducere a *Psaltirii*, făcută din evreește de Racozi (?), și peste un an la Târgoviște apare: *Indreptarea legii*. (Pravila mare a sf. Apostoli) după cea din 1646. După un an (1653) aparè tot în Târgovște și „*Târnosania* sau *Engenilsmos* sau o *biovlenie*, prepusă dă pre elinește și slavonește pre limba noastră rumânește cu toată tipicula și învățătura ei foarte îndreptată și tocmita bine pe rând. Cu toată osârdia și cheltuiala a prea sfântului Mitropolita Kir. *Stefan*, a toată țara muntenească în *Târgoviște*, întru cinst'ta și sfânta casă a înălțearii domnul nostru Is. Hs. în tipografia lumninatului domn Io. Mateiă V. V."

Intre 1653—59, apar mai multe *Diplome*, date de Principii Transilvaniei preoților români, tipărite din porunca lui Gh. Racoczy în Bălgrad (Alba Iulia).

In 1673.[3]) *Desofteiu*, Mitropolitul Moldovii, tipărește la Uniev, „*Psaltirea în versuri.*— „a sfântului prooroc David pre limbă românească cu zisa și cu toată cheltuiala *prea luminatului* întru Is. Hs. *Ștefan Petră Voevodă* domnul țări Moldovei, în mănăstirea *Unievului*". Tot în acest an Dosoftei tipărește: *Acatistul născătoarei de Dumnezeu* în aceiaș mănăstire: „tălmăcit de pre limbă slovenească pe limbă rumânească cu osteneala și sârguința prea sfințitului domn părinte *Dosofteiu*, Mitropolit Sucevii și a toată țara Moldovii".

In 1678 (?) se tipări în București în zilele lui Șerban Voevod *Cluciu* sau *cheia înțelesului*, de către mitropolitul Varlam — după un an, apare în Iași „*Dum-*

---

1) *Coresi* e originar din Chio. Tatăl său, care era medic venì în România la 1567 când era domn *Mihnea*. Ajunge în curând logofăt. Diaconul, fiul său, om cult, a scris se zice foarte mult atât în slavonește cât și în românește. Diaconul Coresi avu un fiu *Șerban* care tipări la Brașov o leturghie slavonă (1587).

2) Prima carte (slavonească) ce s'a tipărit în România fu un *Molitvenic*, a lui *Timotei Alexandrescu*, din porunca lui Matei Basarab, la Câmp-lung (1636).

3) Iarcu susține că a apărut în 1666.

nezeiască leturghie", scoasă de Dosofteiu Mitropolitul în zilele „prea luminatului domn Duca V. V." (1679).

In anul 1680, apare tot în Iași, scoasă tot de Dosofteiu: „*Psaltirea de'nțeles*" (în slavonește și românește) „a sfântului împărat prorocul David tipărită întru zilele măriei sale prea luminatului întru Is. Hs. Ivan Duca Voevodă" și în București „*Sfânta* și *dumnezeiască leturghie* a lui Sfântu Ioan Zlatoustă, a marelui Vasilie"... scoasă de Mitropolitul *Teodosie*, Arhiepiscopul Ungro-Vlahiei.

Peste un an, Dosoftei tipărește în Iași un *Molitvânic de înțeles*, în zilele lui Duca-Voevod „cu cheltuiala măriei sale, și cu poslujania smereniei noastre *Dosotei* Mitropolitul Suceavei în tiparnița Sântei Mitropolii".—

In București se tipărește în acest an „*Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie*, carea întraceasta chip tocmită dupre orânduiala grecești uglii, acum întâiu sau tipărită den porunca și cu toată cheltuiala prea luminatului și prea înălțatului doamnă și oblăduitoriu a toată țara românească Io. *Șerban* K. Voevod, adevăratul nepot preabunului bătrân Șerban Basarab Voevod — întru folosul și înțelegerea pravoslavnicii rumânești besearici. Ispravnică fiindă prea svințitulă cuv. *Teodosie* Mitropolitul țării zi exarhulă laturiloar-in scaunălă mitropolii Bucureștiloră tipărinduse, la anul de la spesenia lumii 1682."

In 1683, tot *Teodosie*, scoate și un *Apostol*, tradus de dânsul din grecește „pe românește", iar în Iași *Deosofteiu* scoate: *Leturghie și rugăciuni, Octoih* (?), *Parimiile de peste an, Viețile sânților*, iar în Sas-Sebeș, *Popa Ion*, tipărește: „*Sicriulă de aur*, carte de propovedanie, la morți, scoasă din scripturele sânte, cu porunca și îndemnarea măriei sale *Apafi Mihaio*, craiulă Ardealului, tipărită în tipografia noauă în cetatea în Sasă-Sebeș".—

In 1685, se tipări la Bălgrad: *Cărare pe scurt spre fapte bune îndreptătoare* — în zilele lui Mihai Apaf cel tânăr — tot aci apare peste doi ani „*Ceasloviță*, care are întru sine *slujbele* de noapte și de zi scoase pre românie de pre slovenie și tipărite în Mitropolia Bălgradului în zilele prea luminatului domn *Apafi Miha*... craiu ardea... Anii... (1687).

Tot in acest an se tipări aici și: *Rânduiala diaconostrelor* traduse din slavonește, de către Mitropolitul *Varlam* al Bălgradului.

In București apare în 1688 „*Biblia* adică Dumnezeiască scriptură ale cei vechi și ale cei nouă leage, toate care sau tălmăcitără de pe limba elenească spre înțeleagerea limbei românești cu porunca prea bunului creștină și luminatului doamnă Ivană Sârbană, Catacozinno Basarab Voevodă și cu îndemnarea dumnealui Costandin Brâncoveanulă marele logofotă."— Aceasta e prima Biblie ce s'a tipărit la noi în românește; nu se știe dacă ea a fost său nu tradusă de mitropolitul de atunci Teodosie.

In acelaș an apare la *Bălgrad—Molitveanică* (molitivenc) tradus din slavonește; nu se știe cine o fi fiind traducătorul, căci pe cupertă ni se spune numai că s'a tipărit în zilele „prea luminatului și milostivă domn *Mihailă Apaf*, cel mai mare, ... și cu blagoslovenia prea osfințitului părinte Kir *Varlaamă*, în mitropolia *Bălgradului.*"

In 1689, se tipărește în București: „*Invățături creștinești* sau mărgăritarile Sf. Ioaan Ioan Gură de aur [1]), iar în Bălgrad *Poveste la patru-zeci de mucenici*, și după trei ani apare în Buzău: „*Pravoslovnica mărturisire* a săborniceștii și apostoliceștii besearici răsăritului, după grecească den porunca prea luminatului și prea înălțatului domnă Ioan Costandin. B. Basarabă, Voevodă, întoarsă în limba românească de *Radul logofăt Greceanul*".

In 1693, se tipări în București „*Sfănta și dumnezeiasca Evanghelie*" (românește și grecește), în zilele lui Constatin Basarab, mitropolit fiind *Teodosie*, tradusă de *Șărban* II Logofăt.

Peste un an apare: „*Psaltirea* a proorocului și împăratului Davidă"—, sub îngrijirea lui *Antim Ivireanul*—tipografu.l.

Până în 1696, nu mai apare nici o carte în românește (apar destule în grecește); în anul acesta, se tipărește la Sibiiu: *Ceaslovață*, care are întru sine: slujba de noapte și de zi"— sub domnia lui "*Iosifă* Leopold, craiul Budii și țeara ungurească și Ardealului... tipărit în vestita cetate a Sibiiului.— Ani domnul 1696."

1) Se pare că data mai precisă ar fi 1691.

Tot în acest an apare la *Snagov: Orânduiala slujbei sfinților împărați Constantin și Elena*, în zilele lui „Ioan Costandin B. Basarabă Voevodă și în vremea păstoriei prea sfințitului Kir Teodosie—Februarie 1696.

La Snagov se tipări peste un an și *Evanghelia*, „de smeritul între ieromonachi *Antim Ivireanul*".

In 1698 (după Iarcu în 1698). *Dimitre Cantemir*, tipărește în Iași: „*Divanulă* sau gâlceava înțeleptului cu lum(e)a sau giodețul sufletului cu trupul"... (grecește și românește).

In anul acesta se tipări la Buzău: „*Mineiulă*, (luna lui Septembrie) „care acum întâia s'au tipărit cu tiparul și paginiile pe limba rumânească, din poronca și toată cheltuiala prea luminatului domn: Iv Costantin Basarabă Voevodă, oblăduitoriă a toată țara românească, Mitropolitulă fiind a toată țara Kir. *Teodosie* și s'au tipărită în sfânta Episcopie de la Buzău în anul de la zidirea lumii 7206 (1698), episcopulă Buzăului, Kir: Mitrofană fiindă tipografă."

Peste un an se tipări la *Bălgrad* (Alba Iulia): „*Bucoavnă*, ce oare în sine deprinderea învețiaturii copiilor la carte, și sinevolulu credinții creștinești, diece porunci aele legii vechi și ale cei nouă, șiepte taine ale bisericei răsăritului, iproci. Cu voia sfințitului chiru Atanasie mitropolitulu țărei Ardealului. Acum întâiu într'acestu chipu tocmită și tipărită în sfânt'a mitropolie în Belgradu de *Mihaiu Istvanovici* tipografulu. (1699).

Tot în anul acesta se tipări la Sangov: *Carte sau lumină* cu dreapte dovediri din dogmele biseariciі răsăritului asupra dejghinării papistașilor, descoperită și așezata de prea învățatul aeromonah *Maximă Pelponesianulă*," tipărit și tradus de „smeritul între ieromonahi *Antim Ivireanul*".— Iar în Bălgrad apare, *Chiriacodromionulă* sau evanghelie învățătoare, care are întru ea cazanii la toate Duminicile peste an și la praznicile domnești și la sfinții numerați. Tipărit supt biruința prea luminatului și învățatului *Iosifă Leopold*, craiul Budei cu blagoslovenia prea sfințitului Kiră *Atanasie*, Mitropolitul țării „de protopop G. Dianu în tipografia lui Mih. Istvanovici."

Și în fine la Buzeu se tipări un *Molitvenic* (grecește-românește) de către *Mitrofan*, episcopul de Buzeu.

Ajungând în fine la 1700, găsim: „*Invățături creștine*, foarte de foloasă, acuma întâiu scoase de pre limba greacă, pre limba românească și s'au tipărit spre folosul al de obștei, în sfânta mănăstire dela *Snagov* de *Gheorghie Radovici*".— In M-rea Snagovului mai apare în anul acesta și „*Floarea darurilor*, carte foarte frumoasă și de folosul fiește căruia creștin carile va vrea să se împodobească pe sine cu bunătăți. De pe grecie scoasă pe rumanie. In zilele prea luminatului Domn Ivanu Costandin Basarab Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitulu Mitropoplitului Kiră Teodosie. Cu îndemnarea și cu cheltuiala dumninelui *Constandin Pah. Sarachină* shă *Georhgie dohtorulă Criteanulă*. Și s'au tipărit în sfânta mănăstire în *Snagov* de smeritul ieromonach *Antim Ivireanul*,"

La Buzeu apare în acest an: un *Octoihă* ce se zice *Osmoglasniculă* „de către episcopul Mitrofan, și un „*Triodion* ce se zice *Tripeasneță*, tot către Mitrofan".

ă

Cu acesta am terminat activitatea tipografic din cei doi secoli în țările românești. După cum vedem toate cărțile sunt numai bisericești; cronici nu s'au tipărit în acest interval. Firește dela 1700, când numărul tipografiilor se înmulțește și la noi, când lumea e mai doritoare de cultură, cărțile se înmulțesc, și 'ncep a se tipări și alte feluri de scrieri, de cât acele cu conținut religios. De sigur, a mă încercă să enumăr și cărțile apărute în secolul al XVIII, ar fi o muncă prea grea ș'apoi nu s'ar puteà tot sub titlul de „Inceputuri tipografice", căci sunt deja două sute de ani aproape de la aceste „începuturi".—

Ioan Săndulescu

In fața casei

Din învălmășagul norilor negri ce se rostogolesc în sus și 'n jos, vine câte un spic de zăpadă. Suflă vântul rece și zăpada de pe șosea se ridică în sus până se amestecă cu cerul plumburiu. Din susul satului trece o turmă de oi, purtând talanga în șueratul vântului, iar în urmă, un mocan dă zor măgărușului. Biciuie vântul, trosnesc crăcile salcâmilor și fulgii de zăpadă se îndesesc din ce în ce. Dela puțuri femeile fug sgribulite cu donițile pline cu apă; pe marginea șoselei rar de se mai zărește câte un moșneag dus parcă de vijelie. In răspântia drumurilor, la cârciuma Enei, e lumină. Aici la ori ce oră din noapte și din zi trebue să găsești mușterii. In hanul Enei se dau aldămașe, aici se opresc negustorii și geambașii, când se întorc dela târg. Ei intră cu gândul de a se cinsti cu un rachiu, ori cu un vin și acolo rămân până îi apucă ziua albă, până li se golesc buzunarele. Știe Eana cum să se învârtească pe călcâi, cum să clipească din ochi, cum să întrebe pe fie-care ce poftește, ca apoi muștériul să poruncească ocale după ocale. Ea e veche în meseria cârciumii și acolea a crescut, vânzând la tejgheà.

Dar acum, din causa viscolului care începuse cu temei, nu prea erà gloată în cârciumă. In fața tejghelei, doi oameni ghemuiți în ipingele, golesc paharele în cinstea juncanilor ce tremurau afară.

Intr'un colț, lângă un sac cu mălai, la o masă învechită și roasă de vreme, stă un mocan îmbrăcat cu o sarică și cu o căciulă cât toate zilele în cap, trasă peste pletele lungi ce 'i atârnau pe spate. El cerù ceva mâncare și apoi scoase de sub cojoc un codru uscat de turtă. Își mai săltă căciula de pe frunte și începù să mănânce. In cârciumă nu mai erà decât mocanul și cu Eana care scotocește prin rafturi și așează niște cutii cu chibrituri. Ușa hanului se deschide repede și Moș Costea, muștériul de toate zilele, intră înăuntru. Cerù și el vin și se așeză pe-un scaun.

Streinul ce mâncà, își rotește ochii împrejur, prin colțurile afumate și mucigăite privind pe tavanul negru și cam încovoiat la mijloc. Invălue într'o privire tainică pe Eana, și măsoară din tălpi până 'n creștet pe Moș Costea. Mesele, scaunele, rafturile, toate îl fac să-și încrunte sprâncenile și să-i lucească mai mult ochii aprinși.

se ridică și se coboară; apoi se îngroașe și iar se subțiază, încet, încet, până ce piere, se stinge, ca să aprindă mai cu foc dorul în sufletul lui Voicilă. Cei de la masă ciocnesc mereu paharele, și golesc oalele de vin. Moș Costea se scoală în picioare, mai spune câte o snoavă și iarăși răsună „Christos a înviat". Voicilă n'aude nimic din tot ce e în jurul lui; el cântă, cântă de crezi că acum i se sparge cimpoiul în mână. Cântă dorul, cântă dragostea care îl muncește, își plânge chinul care îi săgetează sufletul, durerea care îi rupe inima. Costea se ridică de la masă cu oala în mână!

— Măi nepoate Voicilă! ia dă bărdaca asta peste cap și nu mai fii supărat. Las-o la pârdalnica de meliție. Să fii sănătos și o să scapi tu și de ea.

Voicilă oftează lung și nu vrea să bea. își întoarce ochii afară, hora tot se mai învârtea. In prag Ileana lui Sandu se uita la el galeșă. Ochii ei negri, parcă 'l întrebau lăcrămând: „cum de mă lași singură"?. Flăcăul își plecă fruntea în jos, mâinele îi înlemniră pe găuri și cântecul amuți!.."

Ușa hanului se deschise repede și o fată ca de vre-o cinci-spre-zece ani, buzni cu viscolul înăuntru. Mocanul tresări și deschise ochii mari. Moș Costea tot mai trăgea din lulea învăluit într'un fum gros. Eana tresări după tejghea și'și deschise mari ochii. Fata se uită împrejur, tropăi pantofii încărcați de zăpadă și cu gura aproape înghețată dete bună seara. Moș Costea își luă luleaua de la gură.

— Să crești mare taică! Jupânească Eano! mai trezește-te și vezi ce vrea nepoata Ileana.

Fata scoase de sub haină o sticlă și o puse pe tejghea.

— Să-mi dai, mamă Eano, de doi gologani untdelemn!

Străinul deschise ochii tot mai mari, mai speriosi parcă, și'și deapănă privirea asupra fetei care aștepta—tot schimbând când un picior, când altul—ca să-i pue untdelemn în sticlă. O măsoară de sus până jos... Ce asemănare Doamne! Tot așa de naltă, tot așa de chipeșă ca și ea. Aceiași ochi aceleași sprâncene încondeiate!.. Ileana... întreagă. Și tot așa o cheamă! O! dar e mult de atunci! Și e leită Ileana! Dar cum! Au trecut atâția ani... Nu, Ileana a fi bătrână, dacă s'o mai ține. Poate mai trecută ca mine. Și streinul cu ochii învăluiți într'o poșghiță de lăcrimi își lăsă capul în jos.

Fata plecase. Eanei îi mai trecuse somnul. Mai mări lumina lămpii și de pe pereții întunecoși se ridicară umbre-umbre. Vântul vâjia tot mai tare afară și din când în când se izbeau obloanele de perete. Moș Costea se întinse pe spate și căscă lung.

— Păcat de biata fată asta!....

— De ce Moș Costea, întreabă cârciumăreasa?!

— Păi n'ai văzut cum o ulește toată lumea! Parcă ea 'i de vină dacă așa a ursit-o Sfântul! Să-i poarte păcatele cel care a adu-o pe lume.

— Și e din flori Moș Costea, dete Eana din cap. S'apoi, Ileana lui Sandu ce e ea de vină, săraca, dac' a înșelat-o Voicilă a lui Mândru?

— Ei, jupânească Eano, păcatul când cade pe capul omului, trebue să-l tragă! Și bietul Voicilă, ierta-l-ar Domnul, dacă o mai avea zile.... dar nu crez, cine știe pe unde s'o fi prăpădit. De atunci, sunt cinci-spre-zece ani; de mult i-or fi putrezit oscioarele, c'alt fel venea veste la primărie cum și ce fel. Voicilă sărmanu, că barem îl cunoșteam bine, n'avea inimă atât de neagră inimă ca să facă omor, că-l știu. El n'avea tărie nici să tae

un pui de găină! Ei, dar nu știi că omul la necaz e fiară sălbatecă. Și apoi pe Tudorache al lui Crăciun îl știu ce fel de poamă era. ¦Căci Voicilă se îndrăgostise cu Ileana lui Sandu, ba au și păcătuit amândoi, și ar fi îngrădit rost poate, dacă netrebnicul de fecior al lui Crăciun nu umbla cu momeli și cu minciuni; că numai de asta se ținea el: să strice casele oamenilor!... Săracu Voicilă, pâinea lui Dumnezeu, parcă-l văd cum ne cânta cu cimpoiul la Paște și cum era trist... și noaptea făptui omoru.....

Moș Costea dete din cap și'și propti ochii în tavan pe cimpoiul vechiu și mucigăit.

— Ia uite-l și acum se mai ține!....

— De atunci, uite, stă înfipt acolo, Moș Costea, nimeni de aici din sat nu mai știe să cânte cu cimpoiu.

Mocanul ascultase la bătrân: „Ileana... din flori"... vorbele astea fac să i se întunece fața, i se încrețește fruntea, ochii îi lucesc tot mai mult, întreg trupul îi arde ca într'un cuptor și boabe de sudoare i se împrăștie pe frunte. Il năpădesc iar gândurile: trecutul, Ileana, hora de atunci, Paștele, noaptea când gonia câmpul călare ca să ajungă pe Tudorache și să-l ucidă. Toate, toate le vede acuma scăpărându-i prin fața ochilor. Ș'aducea aminte cum după ce a omorât pe flăcăul lui Crăciun, a fugit peste câmpuri în lume, cum a stat ascuns prin porumburi, prin zăvoaie, cum a colindat prin munți până a intrat la niște mocani la oi și s'a îmbrăcat și el cu sarică și căciulă ca și dânșii lăsându-și chică pe spate. Tot amarul vieții, acum îl apăsa parcă mai mult pe inimă și păcatele îi sugrumă gâtul și-i oprește răsuflarea. Își trece când mâna dreaptă, când stânga peste frunte, își leagănă capul și răsuflă greu, oftează adânc....

Moș Costea, se uită la străin, cum își frământă trupul pe scaun, cum trec ape-ape pe fruntea lui, dar nu-și dă cu gândul ce 'i scormonește sufletul sărmanului mocan. Crede că poate și-a adus și el aminte de casă, de nevastă, dacă o avea, de copilași și de-aceia oftează așa din inimă!...

Trecuse miezul nopții. Mocanul se sculă de pe scaun, își strânse sarica la piept și'și mai trase căciula pe frunte.

S'a pus nemet mare afară! Și se uită pe ochiul geamului.

— E prăpăd tăiculiță! Așa viscol n'a fost de multă vreme, grăi Moș Costea. Și d-ta cum o să te duci pe vremea asta, creștinu lui Dumnezeu? Să mergi la mine să găzduești! Iți odihnești acolo trupul la căldurică. Pe vremea asta umblă jigodii, și... Doamne ferește!

Străinul dete din cap.

— Nu Moșule!... mă duc. Cum o vrea cel de sus. Câte d'astea n'au trecut peste capul meu! Ș'or mai trece poate că's mari păcatele omului!...

Mocanul își pleacă ochii în jos.

— Ei nepoate, grăi Moș Costea, omul e făcut ca să îndure; alt-fel cine ar trage necazurile și nevoile!...

Străinul iar oftă.

— Apoi... eu plec! Să vă las cu Dumnezeu!—și'i pică o lacrimă pe mâneca saricii....

....Crivățul vâjâia tot mai tare și zăpada cădea cu grămada. In sat amuțise totul. La cârciumă se traseră obloanele și lumina pieri. Mocanul se luptă cu nămetu ce'i trece de genunchi, își târăște picioarele cu greu, se poticnește din când în când, îl suflă vântul pe sub sarică, dar înfruntă to-

Biblioteca Bârlădeanu

tul. Simte că un jăratec îi arde tot pieptul și înfruntă bătaia vijeliei. Ține șoseaua dealungul, casele rămân în urmă și pe o parte și pe alta și cu cât se apropie de capul satului, în spre soare răsare, cu atât îl trec mai mult căldueile. Câtă vreme s'a strecurat de când n'au mai călcat picioarele lui prin locurile astea ! S'au schimbat toate casele, ulițile, salcâmii stufoși de altă dată, ș'apoi nemetu de acum, îi îmormântează și mai mult trecutul acestor locuri. Mocanul pășește anevoie ; în spate îl doboară zăpada și'i încovoaie mijlocul. Pe dreapta șoselei, în colț, deabia se deosibește din zăpadă o căscioară cu strașina plecată. Spre ea își saltă străinul capul și un fior îi zgudui mai mult trupul.

Era locuința Ilenei de care fusese îndrăgostit în tinerețe.

Se oprește în dreptul ferestei. La lumina slabă a lămpii, vede chipul fetei ce venise în cârciuma Enei, când el mânca acolo. Fiori reci îi străbate tot corpul, și inima-i bate cu putere. Era fiica lui naturală.

Mocanul stă pironit în loc, își ațintește privirea în pământ ; coprins de groază, își întoarce capul tremurând și, ne mai având curajul să se uite la casa Ilenei, pornește iarăși în lume, frământat de mustrarea conștiinții...

Ioan Chiru Nanov

Cronica literară şi artistică

In colecţiunea Sfetea a apărut zilele acestea o ediţie nouă a dramei **Despot Vodă,** de *V. Alecsandri.*

In privinţa acestei Legende istorice în versuri, iată câteva notiţe pe care le găsim în volumul D-lui N. Petraşcu, despre Alecsandri, şi cari s'ar putea spune relativ la această piesă.

In primele 2 decenii ale vieţii sale publice, (1842—1863), Alecsandri a scris mai mult pentru reînvierea poporului român. Aţintirea şi activitatea lui, fură împărţite între simţimântul frumosului şi între binele neamului său.

De aici înainte, în celelalte 2 decenii (1864—1885) mintea şi condeiul lui se îndreaptă esclusiv asupra poeziei. Prin schimbările făcute în viaţa Românilor, Alecsandri era asigurat de soarta patriei sale. Acum el nu mai ia parte la actele politice şi retras la Mircesti, începe a doua fază a talentului său. In *Pasteluri, Legende, Cântece, ostăşeşti,* cât şi în *Dramă* nemuritorul poet devine mai maestos, mai calm mai profund. Drama, ia un sbor mai semeţ şi devine istorică. In această epocă scrie el *Despot Vodă,* după care urmează *Fântana Blanduziei* şi *Ovidiu.* Sufletul poetului se regenerează, ochii lui văd înţelesul vieţii adevărate, el pare mai înalt, mai stăpân, mai mare.

Poeziile din *Ostaşii noştri,* mai ales *Hora de la Plevna, Peneş Curcanul, Sergentul,* cari au fost ultima eflorescenţă poetică a lui Alecsandri au avut darul de a pătrunde până în straturile adânci ale naţiunii. *Dramele istorice* însă, de şi scrise tot în cei din urmă ani, de şi inspirate tot din acelaş suflu patriotic, de şi în fine aspiraţia din ele e mai înaltă, au rămas totuşi cu mult mai neuzitate.

Cu toate acestea nimic nu lăţeşte ideile mai mult decât puterea ademenitoare a artei. *Dramele istorice* ale lui Alecsandri ar fi putut fi lecţii srălucite de Istorie şi de reânviere naţională. Ele ar fi fost în mai mare, ceeace făcuse poetul cu legendele lui de odinioară. Dar din punctul de vedere al artei, dramele sale sunt mai mult o serie de tablouri istorice, decât nişte drame adevărate. In *Cetatea Neamţului* şi *Despot Vodă* se dau exemple de virtuţile şi eroismului Românilor; cele romane, *Fântâna Blanduizei* şi *Ovidiu* au de scop a ne arăta o epocă însemnată a strămăşilor noştri şi mai ales origina ilustră a Românilor.

Despot Vodă, e despot Eraclidul, un aventurar ambiţios în cugetul căruia se ascunde dorul de a stăpâni în fruntea unui neam, şi de a săvârşi fapte măreţe. Viaţa lui e plină de întâmplări minunate şi de ardoarea ţelului său. Subiectul e tras în parte din *Letopiseţele Moldovei,* unde se pomeneşte de un anume Iacob Basilie Iraclie, de origină grec, care s'ar fi dat ca fiind din neamul lui Despot. Acolo se spune cum acest Iacob, la moartea adevăratului Despot, ar fi pus mâna pe hârtiile ce răposatul avea de la Carol V, şi după ce cutreeră Austria şi Polonia, intră în Moldova unde nevasta lui Alexandru Lăpuşneanu, Domniţa Ruxandra, ca una ce era din fami-

lia despoţilor, veni în ajutorul lui pe sub mână. Iraclie unelti împotriva Domnului fără a izbuti să pue mâna pe tron. Dar gândul nu-l părăsi. El strânse armata în Transilvania şi după ce se prefăcu că a murit, şi aliaţii lui îngropară o bucată de piatră în locu-i spre a tăinui planurile ce-şi pusese în minte, veni în Moldova împreună cu Laschi şi infrânse armata lui Alex. Lăpuşneanu. Nu trecu mult însă şi Alex. Lăpuşneanu se întoarse împotriva lui Iraclie cu 5000 de oameni, dar fu bătut din nou şi fugi împreună cu Doamna la Constantinopole.

Zisul Despot se sui atunci pe tronul Moldovei, înmulţi birurile şi deveni un adevărat tiran. Peste puţin îl înlocui Tomşa şi poate chiar îl ucise. „Spun alţii că nu Tomşa, scrie cronicarul, l'ar fi ucis cu buzduganul, ci un ostaş de gloată, iar alţii un Tătar". Alecsandri părăseşte datele Letopiseţelor şi transfigură figura comun pătimaşă a lu Despot într'o figură măreaţă.

Drama se dădu pentru prima oară la teatrul naţional în seara de 20 Septembrie 1879. Entuziasmul ce provocă piesa fu extraordinar. Criticii timpului şi-au spus cuvintele lor, pentru, şi contra.

Unii lăudară cu fanatism piesa; *Românul* şi *Presa* sub condee severe, îşi arătară observaţiile lor. Aceste critici, şi mai ales altele ce-i negau talentul de poet, vor îndemna pe Alecsandri să pună mai târziu în *Fântâna Blanduziei* şi în *Ovidiu* multe reflexii amare la adresa lor. Zoilii din vremea lui Horaţiu este icoana criticilor contimporani cu el.

Despre unul din criticii săi, care era strein, Alecsandri a şi scris chiar, că „se vede c'a fost supărat, acest străin, de versurile următoare din Despot Vodă:

.....Văzut-am pe la noi
Mulţi pribegi faţarnici, viermi palizi de gunoi
Ce vin şi'n sânul nostru fac cuiburi veninate».

Princesa 'ndepărtată patru acte în versuri de *Edmond Rostand* traducere de *M. Codreanu „Biblioteca pentru toţi"*

Dintre poeţii Franţei contimporane Edmond Rostand a repurtat cele mai mari succese în teatru, şi piesele sale în deosebi *Princesa 'ndepărtată* şi *Cyrano de Berjerac* sunt opere de o reală valoare literară.

Versuri strălucitoare, situaţii dramatice admirabil dezvoltate, o acţiune din cele mai încordate şi mai bine conduse, cuvinte de spirit, finеţe de stil, caracterizează în primul rând admirabilul talent a lui *Edmond Rostand.*

De aceea piesele lui au fost traduse în toate limbile culte şi se numără cu sutele de mii cititorii şi admiratorii săi.

Princesa 'ndepărtată e povestea tragică a unei iubiri ideale, o iubire cum poate nu mai există astăzi. De la primele versuri cititorul trăeşte într'o lume de poezie şi vis.

Versiunea românească e demnă de original. Poetul *M. Codreanu* a redat în versuri clare şi cât se poate de perfecte toate frumuseţile originalului.

Asupra traducerii sale d. Codreanu ne pune în vedere că ea „nu e o traducere în înţelesul strict al cuvântului.

„In unele locuri am păstrat aproape la literă textul francez şi în alte părţi m'am abătut cu totul, cum spre pildă, în romanţa lui Rudel din act. I şi altele.

Ceia ce însă am urmărit cu credinţă este, de la început până la sfârşit, cugetarea poetului francez pe care am căutat s'o redau cât mai limpede chiar acolo unde am fost silit să întrebuinţez imagini şi expresii personale.

Edmond Rostand, unul din cei mai mari virtuoşi ai versului francez, are subtilităţi de expresii anevoios de interpretat în limba română, date fiind şi dicţionarul acesteia şi sintaxa ei; aşa fiind, orice traducere la literă socot că ar fi fost silită, faţă cu firea intimă a limbii româneşti în raport cu cea franceză.

Dacă poetul german Fulda a interpretat aproape textual capo d'opera lui Rostand, „Cyrano de Bergerac", i-a fost uşor s'o facă, întru cât a avut la îndemâna frumosului său talent, bogăţia nemărginită a limbii germane. Nu tot atât de norocoşi sunt interpreţii români, şi mai cu seamă când e vorba de tradus virtuoşi ai versurilor.

„Asupra formei prosodice: N'am păstrat succesiunea rimei, pentru că tonicitatea

accentului în limba română, e cu totul alta de cât în cea franceză; şi deci alternanţa rimelor masculine cu cele femenine, nu duce deloc la evitarea monotoniei, cuvânt pentru care Boileau o recomandă poeţilor francezi.

Din potrivă, succesiunea rimelor, în prosodia română ar putea lesne face versul să cadă în monotonie. De altfel Eminescu, care e un maistru impecabil al formei prosodice, nu păstrează această succesiune, şi poate că face bine!"

Iată un exemplu din traducţia D-lui Codreanu:

Să'ţi stângi e-aşa de lesne dorul
când făr' de trudă 'ţi vezi amorul
împărtăşit!—Dar eu fiorul
mi'l pierd în zări...
în zbor... spre sufletul divinei
lumini din sufletul luminei
privirei pururei Seninei
din depărtări!...

Când îndrăgiţii pe ne vrute
pot urma dragei să'şi sărute,
sărmană inimă, tu, du-te
în depărtări!
E lesne, când se 'ntinde-o mână
ca s'o săruţi, s'o ai stăpână:
dar doru-mi visul şi'l îngână
pierdut în zări.

Căci e-o supremă mulţumire,
iubind, să treci făr' de iubire,
mereu stinghera ta menire
pierzând'o 'n zări!
Cu cât e mai zadarnic visul,
îşi simte mai măreţ abisul.—
de-aceia 'mi caut Paradisul
din depărtări!

Căci visu-i singura tărie
şi viaţa'i făr' de el pustie!—
de-aceia 'n spuma azurie
din depărtări,
cu sete sufletu'mi te cată,
princesa mea îndepărtată,
şi pentru-o clipă fermecată,
se pierde 'n zări!

Tot în editura „*Bibliotecii pentru toţi*" s'a publicat o nouă ediţie din **„Suferinţele tânărului Werther".**

Nevoia ce s'a simţit ca acest roman scris de Goethe la vârsta de 24 ani, să se tipărească în „*Biblioteca pentru toţi*" în a doua ediţie—prima fiind epuizată—dovedeşte că acest roman este încă plăcut şi admirat de cititori.

Asupra romanului de faţă care a devenit celebru, s'a scris destul; opera aceasta nu are soarta multelor scrieri ce apar, ca să fie citite numai la apariţie şi'apoi să dispară în vravurile de cărţi prăfuite şi lăsate acolo cu anii. *Suferinţile tânărului Werther*, se citesc şi acum cu plăcere, şi vor continua să fie gustate de mulţi cititori.

D. Brădescu.

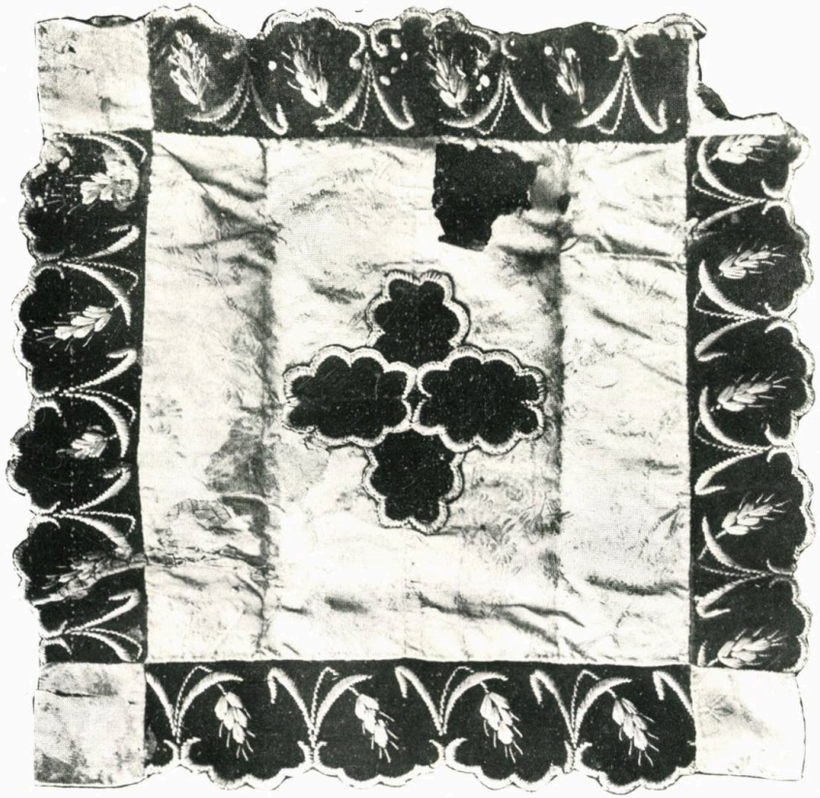

Colecţiunea Maria Istrati Capşa. — Procovăţ adică acoperământul potirului pentru grijanie, găsit de d. Biju în molozul bisericei Sf. Nicolae din Prund cu ocaziunea dărămăturii ce a avut loc la 1900, şi care 'l oferì colecţiunei. Florile galbene cu spicuri cari par făcute în aur, sunt lucrate în pae de grâu.

Colecţiunea Maria Istrati Capşa. — Chivotă în lemn a unei biserici dispărute ce a fost zidită pe timpul sau aproape de epoca lui Ştefan cel Mare. Ea va face dimpreună cu alte chestiuni subiectul unui studiu special ce va apare în această revistă ca urmare la cel comunicat de d-rul Istrati la 1904 Academiei Române despre : Biserica şi podul din Borzeşti precum şi o ochire relativă la bisericile zidite de Ştefan cel Mare.

In momentul de a pune numărul de față sub tipar, aflăm, cu cea mai adâncă întristare, încetarea din viață a prea iubitului nostru

DIMITRIE C. OLLANESCU

Scriitor distins, prozator, poet și autor dramatic, **D. C. Ollanescu** *a fost unul dintre fruntașii făuritori ai limbii românești, căruia revista „***Literatură și Artă Română***“ îi datorește o recunoștință eternă, atât pentru ocrotirea ce nobilul și avântatul său suflet i-a dat, cât și pentru paginile măestre scrise de dânsul în acești din urmă doisprezece ani.*

Depunem dar, cu lacrimile noastre ferbinți, o cunună de flori pe mormântul său, și aducem condoleanțele noastre cele mai sincere mult întristatei sale familii.

Cărţi şi reviste străine

Les Maitres de l'Art. — **Scopas et Praxitèles,** *Maxime Collignon.* Un volum în 8°, cu 31 ilustraţii afară din text. Plon-Nourrit et C-ie.

De oarece, în lipsă de documente şi date precise destul de numeroase, nu se poate scrie asupra maeştrilor din antichitate monografii ca a lui Rembrandt sau Rafael, ideia editorului a fost de a prezentă împreună producţiunea principalilor sculptori şi aceea a epocii lor respective, şi astfel să compună în trei mici volume succesive o istorie sumară dar generală, a întregii sculpturi greceşti. In primul volum, publicat acum câte-va luni, d. *Lechat,* schiţă istoria sculpturii până la sfârşitul secolului al cincilea, luând ca centru pe marele sculptor *Fidias;* al doilea volum — de care vorbesc aici — coprinde prima jumătate a secolului al patrulea; al treilea — ce va apare — va fi consacrat lui Lysip şi sfârşitului sculpturii greceşti.

M. Collignon, ale cărui frumoase lucrări asupra sculpturii vechi sunt foarte cunoscute, şi-a propus să caracterizeze prin trăsături esenţiale, una din perioadele cele mai atrăgătoare ale istoriei artei greceşti, aceea care domină numele ilustru al lui Scopas şi al lui Praxitele. In această epocă sculptura caută — şi găseşte — ceva nou în expresiunea pasiunilor şi sentimentelor. Această epocă corespunde mai mult gusturilor alese ale societăţii elegante şi sceptice din Atena secolului al patrulea, acum domneşte individualismul.

Punând în primul plan pe cei doi artişti, autorul n'a neglijat pe maeştrii de al doilea rang, ca pe nişte colaboratori ai lui Scopas la Mausoleul din Halicarnas: *Leocares, Timoteos, Bryaxis* şi pe acei cari figurează ca independenţi ca *Silanion* începătorul sculpturii portretelor.

M. Collignon ne prezintă cu mare competinţă şi talent, un tablou în care sunt grupaţi maeştrii şi operele cari reprezintă a doua înflorire a artei Greciei independente, înainte de urcarea pe tron a lui Alexandru cel Mare.

Cele treizeci şi una de figuri cari însoţesc textul, înfăţişează sculpturile cele mai caracteristice. Un tablou cronologic pune operele faţă în faţă cu marile evenimente contimporane. Un index alfabetic şi metodic permite să găseşti cu uşurinţă cele coprinse în volum.

Louis Haugmard: **Les Eveils d'Elinor;** „L'Abbaye" 1907.

Pe frontispiciul volumului, într'un arc ce înfrumuseţează zidul unei biserici sau castel, se vede profilul gânditor al unei fetiţe. După îmbrăcăminte, este o franceză de prin secolul XIII sau XIV.

Autorul a încercat să redea în imagini sumare o serie de crize sentimentale.

N'a reuşit în totul, de oarece e captivat chiar de forma ce a adoptat-o şi care se împotriveşte aşa zisei analize psihologice. Dar, cel puţin el a scăpat de banalităţile obişnuite ale poeticei actuale: de la cel ce primeşte sf. cuminicătură, care nu

găsește în Euharistie „.....qu'un peu de pain fade et cendreux", până la tânăra îndrăgostită ce crede în Dumnezeu mai puțin decât în amantul ei, diatanța nu e așa mare și nici drumul tocmai greu.

Mon ancienne ferveur quitte les mots sacrés
Et mon cœur a le goût âcre d'une tourbière;

Așa se plânge Elinor în prada dorinții ce n'o înțelege încă. Apoi ea nu mai dorește să fie decât „un parfum composite de fleurs" și cum ea cunoaște Botanica, gândurile i se duc la fel-de-fel de flori de a căror nume își aduce cu drag aminte. In timp ce gândurile 'i aleargă pretutindeni, ea cere inimii sale:

Dis-moi mon cœur, essaim dont j'ignore la ruche
Qui boira desséché par sa timide ardeur
Dans une rose thé que rosit la pudeur
Une larme, vapeur de mon intime flamme,
Liquide diamant distillé par mon âme.

Iubește mult pe femeile bătrâne, cari n'au cunoscut în viața lor decât lipsuri și dureri și cari s'au obișnuit acum cu ideia morții; dar totuși, ea se înspăimântă când se gândește la corpul închis între scândurile îngrozitoare, și chiar cu prețul suferinții, ea vrea să trăiască.

Elinor nu mai este domnișoara romantică, încadrată în arcul sfărâmat ce împodobește zidul bisericii sau castelului; nici mica fetiță de pension înșelată în speranțele ei, care să nu mai înțeleagă rugăciunile. Dar ea a păstrat din diferite cărți cuvintele care îndeamnă la dragoste și poate cere de la Dumnezeul necunoscut

Le mystère affiné des poets morts jeunes,
La santé réfléchie assise autour d'Amiens,
Des sentiment profonds, qui soient tout à fait miens:
L'émotion vivace et qui rit dans la file
Des peupliers de France au feuillage mobile;

Ea poate să ceară aceste daruri nepotrivite și să rămână femeea frumoasă și încântătoare, de care autorul leagă o înrudire legendară cu princesele de altă dată.

Paul Deschanel: **A l'Institut;** Calmann-Lévy.
Autorul dă o frumoasă definițiune a virtuții:

«La vertu dépasse l'esprit, comme l'esprit dépasse la matière; la matière ne connaît pas l'esprit, et la raison à elle seule ne saurait produire les grandes vérités morales: il ne suffit pas de tout comprendre pour se donner».

Deschanel, după cum se vede, e un mare gânditor, care se exprimă într'o limbă originală, cu imagini noi:

«Notre œuvre serait incomplète, si nous n'allions, à certains jours, par les après sentiers, chercher sur les sommets, parmi la souffrance, la maladie et la mort, les pâles fleurs du sacrifice, pour en faire la couronne de la patrie».

In admirațiunea ce ne-o inspiră talentul lui Deschanel, citim:

«Ah! si vous m'en croyez, contentons-nous de recueillir les ondes pures qui viennent des cîmes, sans chercher à découvrir les sources d'où elles j'aillissent».

Și mai departe:

«La vue du beau qui ne vieillit pas répand l'optimisme engendre de nouvelles beautés; elle développe la bienveillance, et la bienveillance, est partie de la justice».

Deschanel ne dovedește că justiția face parte din spiritul nostru moral, și că binele care este în lume, merge tot crescând.

L'Art et les Artistes. — Decembre.
Camille Mauclair, cunoscutul publicist francez, semnează un articol intitulat „*La Maison d'Anatole France*".

Autorul face o scurtă dare de seamă asupra unor pânze expuse în galeria Chaine și Simonson de către tânărul pictor Pierre Calmettes.

Aceste pânze înfățișează o serie de interioruri, cari reprezintă bogăția și frumusețea vilei „Said" unde lucrează și gândește cel mai mare dintre scriitorii Franței, Anatole France.

Pictorul Calmettes a trăit în această vilă și aici chiar a învățat să picteze.

Interioruri de acestea, artistul le compune ca un fel de peisagiu. El le populează cu aspecte și contraste, cari arată ideile sale; lasă să se vadă aici mărturisiri, preferințe, confidențe și alte ciudățenii.

Găsim acolo luxoasele și strâmtele săli de unde și-a luat sbor bogata imaginație a marelui erudit; sala de cărți pe care o păzește motanul Hamilcar; sala unde-s îngrămădite capo-d'operele; biblioteca impozantă unde sunt strânse documentele relative la Janne d'Arc, etc., etc...

Tot ceeace ne-a mișcat, ne-a cucerit, ne-a mirat în *Thaïs, le Lys rouge, l'Étui de nacre* sau în *l'Orme du Mail*, e concretizat în aceste câte-va pânze expuse.

Calmettes în sfârșit, a reușit să picteze și să redeà și portretul celebrului publicist în mijlocul visurilor sale, și un foarte frumos portret, care parcă trăește și dela care aștepți să auzi vocea vibrătoare a lui Anatole France.

Revue Bleue. — 21 Decembre.

Camille Mauclair publică un studiu *„L'abus de l'esquisse dans l'art moderne"*.

Se observă de un timp încoace că tinerii pictori au început să părăsească, ceeace se numià altă dată compoziția sau tabloul.

Nu mai vedem acuma tablouri, dacă se admite că un tablou este reprezentarea unei idei sau sugestia unui sentiment prin concursul decorurilor, figurilor și obiectelor studiate și asociate în vederea întăririi acestui sentiment sau idee.

Nu vedem decât studii și iar studii. In ultima expoziție de la Salon d'Automne, nu s'a văzut decât o singură lucrare compusă.

In general tinerii pictori lucrează fără a dispune obiectele într'o simetrie oarecare. Singura lor grijă este modul de a picta. Cât pentru subiect, ei n'au nici o preocupare. Grija de a ne redà caracterul — atât de mare la impresioniști, cari ne-au dat admirabile ilustrațiuni ale vieții sociale — a început să slăbească. Studiul amuzează pe amatori și are șansa de a place.

E o greșeală a se crede că impresionismul a fost cauza că studiul compozițiunilor a fost părăsit. Manet, Renoir, Degas au părăsit chiar compoziținea Școalei și au creat o alta după viața contimporană; ei n'au exprimat idei, dar au sugerat sentimente.

La pictorii de astăzi nu se mai vede nimic din ceeace a formulat Paul Adam: „a transformà un obiect prin originalitatea modului de a-l reprezentà, în motiv de gândire".

Gândirea în pictură a fost discreditată de unii, între cari erau și impresioniști.

Oamenii de litere au încurajat pictorii cu mult folos la un fel de inerție morală și mentală; adeseori ei se uită cu ochi nu tocmai buni la picturile perfecte, din cauză că nu pot și ei colaborà la acestea.

Pictorii noi se mulțumesc în liniște cu puțin, caută să se eschiveze de adevăratele greutăți, cred că lucrările lor pot fi scutite de mentalitate și se dedau la o adevărată lenevie. Deși produc un număr de lucrări, dar lenea se observă în fiecare din ele. Obișnuesc de asemenea să se plictisească lesne de un tablou ce-l execută.

Suntem în momentul când se depășesc și se diformează toate noțiunile și când nu se mai admite nimic din cauza unor anumite convenționi.

Este trist să vedem că, cu o egală afluență de tablouri, pictura actuală comparată cu cea de altă dată descrește în forță, în stil și în nobleța încercărilor.

La Revue de l'Art *ancien et moderne.* — Decembre.

Un pastelist englez din sec. XVIII: *Iohn Russell* studiu de *Maurice Tourneux.*

I. Russel s'a născut la 1745 în orașul Guildford dintr'o familie ce avea numeroase generațiuni. La 1768, tatăl observând talentul ce fiul său avea la pictnră, l'a

încredințat maestrului Francis Cotes unul din fondatorii Academiei Regale. De o natură iritabilă și turbulentă în primii săi ani, Russel a fost zdruncinat în tinerețea sa de scrupule religioase cari au dezvoltat în el o tendință la prozelitism, despre care biograful său dă probe picante.

Se crede că intoleranța doctrinelor sale a fost cauza pentru care el a rupt relațiunile cu primul său protector, lordul Montague, proprietarul unui castel strălucitor.

Incendiul întâmplător al castelului a făcut să dispară portretele ce Russel le pictase pentru lordul ce-l protejase. Russel vine apoi și locuește la Londra. In 1769 expune două portrete a unor Eschimoși, cari au fost admirate de toți maeștrii.

In curând el a început să fie rugat de cele mai frumoase modele, să le facă portretul. Cu această ocazie a avut legături intime cu cea mai frumoasă femee din elita societății din Londra. Cu toate succesele sale, criticii timpului n'au primit pe Russel așa după cum ar fi trebuit

In 1770 se căsătorì cu fiica unui tipograf editor. Pentru susținerea sarcinilor căsătoriei, — avea vre-o unsprezece copii — el munceà zilnic de dimineață până seara. Creionul și penelul, i-au fost până la sfârșitul vieții singurul său sprijin. E curios lucru, că Russel cu toate greutățile vieții, s'a ocupat și cu astronomia, știință în care a obținut rezultate admirabile.

El a făcut un dublu planisfer al lunei, și construì un fel de aparat despre care învățații au vorbit mult, aducând elogii lui Russel. Pentru a demonstrà utilitatea practică a instrumentului ce inventase, el a făcut și un memoriu întitulat *Selenografia*, care în urmă, a devenit pe cât de rar, pe atât de prețios.

Este și autorul studiului *Elemente de pictură în creion.*

Spirit curios de toate procedeele noi, el s'a inspirat din metoda stenografului J. Byron, pentru a-și constituì o scriere secretă de care s'a servit spre a nota în jurnalul său intim, diferitele incidente din viața sa zilnică.

In numărul de față al interesantei reviste de care vorbim, e dat numai începutul studiului asupra lui Russel. In No. următor îl vom urmărì.

La Revue. — 1 Decembre.

Frantz Jourdain scrie ceva despre *Arhitectura de mâine.*

Arhitectura, care nu este numai o artă dar și o știință, nu progresează iute; ea urmează o cale mai nehotărâtă și mai obscură decât pictura, sculptura, literatura și muzica.

De când există omul, arhitectura a fost oglinda nevoilor sale materiale și morale. Ea s'a afirmat ca cea mai sinceră și cea mai adevărată istorie a umanității.

Dacă răsfoim istoria omenirii începând de la cavernele preistorice până la construcțiunile luxoase din timpurile noastre, putem fi în măsuă de a prevedeà viitorul, sprijinindu-ne pe cunoștințile asupra trecutului și să punem bază mâine, pe cele ce s'au susținut eri.

Stilul nou va pune stăpânire pe societatea actuală, fără nici o sforțare.

Mai întâiu planul unei clădirì, a unei simple căscioare, se va transforma după nevoi, obiceiuri, climă, după materialul unei țări, etc.

Arhitectura nouă se va insinua printre noi, mai întâiu prin manifestarea industriei contimporane, prin numeroasele detalii de intimitate și prin nenumăratele necesități sociale. Vom merge dela mic la mare, iar nu dela simplu la compus ca altă dată.

Să utilizăm elementele ce le avem la dispoziție, să ne silim a schimbà pe dușmani în prieteni; restul va venì dela sine. Noutatea nu consistă în a face un fel de clasicism pe dos, ori altfel înțeles, căci aceasta ar fi ceva copilăresc și dăunător. Cea mai mare parte dintre arhitecți cari s'au aruncat cu mult curaj în luptă, au avut poate dreptate să răstoarne liniile și formele, fără ca să schimbe vechile greșeli ceea ce este contrariul celor dorite de noi.

Igiena impune din ce în ce legea sa binefăcătoare; cel ignorant începe a se preocupa de ea, iar învățații se gândesc neîntrerupt la dânsa.

Arhitectul de mâine va avea deci datoria de a studià cu deamănuntul aceste chestiuni pasionante. Trebue ca frumusețа să devie sinonimă cu bunătatea. Doctrina egoistă care pretinde că utilul distruge frumosul, nici nu mai trebue discutată.

Arhitectura de mâine va revenì la adevăr și la bunul simț. Ea va renunțà la moda nefolositoare ce dă dovadă de slăbiciune și sterilitate și nu va urmà capriciile trecătoare ale publicului.

Mercure de France. — Noembre.

M. Craïovan se ocupă într'un interesant articol de *B. P. Hasdeu,* poet, istoric, savant și spiritist.

Hasdeu prin înalta sa inteligență se rădică deasupra maximei de înălțime intelectuale de care este susceptibil mediul din Peninsula Balcanică.

Activitatea lui Hasdeu — ori cât de enciclopedică ar fi — se divide după un sistem metodic în: istorie și literatură, psihologie și spiritism. Fiecăreia din aceste trei faze de activitate corespunde o epocă din viață, plină de muncă neobosită, supraomenească.

Cu Hasdeu dispare cea din urmă ramură a uneia dintre cele mai vechi familii boerești — ca și Văcăreștii din Muntenia.

Născut la 1836 la Cristinești în Basarabia, aproape de Hotin, la vârsta de zece ani avea o frumușică bibliotecă.

In 1854 e licențiat în drept. A fost sublocotenent în armata rusă, de unde dizertând își schimbă numele din Tadeu în acela de Bogdan. Rusia îi luă toate drepturile de moștenire. De acum Hasdeu nutrește o ură neîmpăcată contra Rusiei.

In 1859 era profesor de istorie la un liceu din Iași.

Autorul începe a enumerà toate revistele înființate și conduse de Hasdeu la Iași, arătând genul și tonul păstrat de fiecare din ele.

In 1863 pierde catedra dela liceul din Iași; după doi ani se căsătorește la București.

Mai departe M. Craïovan insistă asupra scrierilor lui Hasdeu: Conferințe, Ioan Vodă cel cumplit, Domnița Ruxanda, Femeea, Răsvan și Vidra, Trei Crai dela răsărit, Satirul, etc., etc... lucrări ce ne sunt îndeajuns de cunoscute tutulor.

In 1875 începù la universitatea din București un curs de filologie comparată pe care l'a și publicat.

Autorul se oprește asupra scrierii monumentale *Cuvente den Bătrâni*, în care Hasdeu a dat toată măsura cunoștinților ce avea despre limbile străine; insistă asupra operei neperitoare: *Magnum Etimologicum Romaniae*, cea mai vastă lucrare ce ar fi putut-o concepe vre-o dată un creer omenesc.

In urma atâtor monumente istorice, literare sau filologice, se poate oare admite că lucrările sale asupra spiritismului nu vor fi cel puțin de o egală valoare, sau nu ne vor prezentà aceeași garanție de seriozitate și de profundă sinceritate?

Hasdeu a explicat într'un mod genial inițiarea sa în știința spiritismului.

Autorul analizează scrierea lui Hasdeu: *Sic Cogito*, asupra spiritismului, extrăgând mai multe pasage și scrisori ale Iuliei Hasdeu.

Vorbind pe larg de spiritismul practicat de Hasdeu, precum și despre ideile și convingerile ce avea acesta asupra spiritismului, autorul termină articolul său, arătând că Hasdeu a rădicat la cimitirul Belu o capelă care e un frumos joc de arhitectură și un loc de reculegere fără pereche, fiind inspirat de spiritul Iuliei, până la cele mai mici amununte.

P. Podeanu.

In institutul de editură „Minerva“ a apărut „**Zări Senine**“ primul volum de versuri al cunoscutului poet *A. G. Mândru*, colaboratorul nostru.

Despre acest volum ne vom ocupà într'un număr viitor al acestei reviste.

Cuprinsul

Revistei „Literatură și Artă Română“

pe anul 1907

TEXT

				pagina
Apostolescu I. N.			Cronici: *Tocilescu Gr.*—Catalogul Muzeului Național de Antiquități din București	55
„	„	„	*Șăineanu C.*—Plictiseală, conferință	58
„	„	„	*Mihăileanu M.*—Idei vechi ale unui profesor nou.	60
„	„	„	*General Brătianu I. C.*—Armata la Expoziția-nea Generală Română. (1906)	126
„	„	„	*Mihăileanu-Stempo S.*—Neurastenie, schiță dramatică	127
„	„	„	*Xenopol D. A.*—Sociologia e Storia	128
„	„	„	*Bârseanul Ioan.*—Primele Cânturi	129
„	„	„	*Dela Siriu.*—Sylva-Carmen și Carmen-Sylva .	130
„	„	„	*Pamfilie Tudor, M. Lupescu și Leon Mrejeriu.*—Carte pentru tineretul de la sate	192
„	„	„	*Cioflec Romulus.*—Doamne ajută-ne	193
„	„	„	*Rădulescu-Mostru C.*—Studii filosofice . . .	256
„	„	„	*Antim. St.*—Studii Sociologice	259
„	„	„	*Rapoarte și Analize.*—(Relativ la D-l M. Dragomirescu).	338
„	„	„	*Russo D.*—Studii bizantino-române	423
„	„	„	*Nicolescu St.*—Documente Slavo-Române cu privire la relațiile țării românești cu Ardealul în secolul XV și XVI	427
„	„	„	*Dulfu P.*—Isprăvile lui Păcală, ed. II-a . . .	429
„	„	„	*Roques Mario.*—Recherches sur les conjonctions conditionelles *să*, *de*, *dacă*, en ancien roumain; Evangéliaire roumain de Coresi: Romania .	502

		Pagina
Apostolescu I. N.	Cronici: *Mrejeriu Leon.*—O Şăzătoare ţărănească . .	504
„ „ „	*Moartea D-lui Frédéric Damé*	505
„ „ „ „ „	*N. Vaschide*	504
„ „	Studii: *B. P. Hasdeu*	355
„ „ „	*Sully-Prudhomme*	482
Artist I. C.	*Povestea unui Crai ş'a unui neam de oameni,* versuri	294
Baltag Radu.	*Obidă,* nuvelă	116
„ „	*Păţania dascălului Pavel,* nuvelă.	165
Becescu Florian . . .	*La Waterlo,* versuri.	99
Brădescu D.	*Despot Vodă,* V. Alexandri; *Prinţesa 'ndepărtată,* Edmond Rostand, traducere de M. Codreanu; *Suferinţele tânarului Werther,* de Gœthe.	660
Costi P.	*Duşmanul,* versuri	162
„ „	*De atunci,* „	222
„ „	*Vis,* versuri	317
Creţu Gr.	*Note istorice despre tipografiile, xilografiile, librăriile şi legătoriile de cărţi din oraşul Bârlad,* prefaţă.	75
Cioflec Romulus. . .	*Cea dântâi revoltă,* nuvelă	324
Demetrius V. . . .	*Sonete*	208
„ „ . . .	„	417
„ „ . . .	„	588
Dragomirescu Iuliu .	*Suferinţa pământului,* nuvelă	43
Grigoroviţa Em. . . .	*Zestre peste zestre,* nuvelă.	17
Istrati I. C. Dr. . . .	*Câteva cuvinte relativ la cele ce am voit să fac sau am tăcut pentru muzeele noastre.*	443, 513
Langa Ştefan	*Cărti şi reviste străine.* . . .	63, 131, 195, 262, 348
Livescu I. Ioan . . .	*Teatrul modern,* alături de melodramă şi de tragedia clasică.	151
Mândru A.	*Sihastrul.*—Icoane din străbuni, versuri . . .	23
„ „	*Zbucium,* versuri.	25
Marta A.	*Grazielei,* versuri după Lamartine	148
„ „	*Trecutul,* versuri după Sully Prudhomme . .	421
Militaru G. Vasile . .	*Brăduleţ, brăduţ frumos* versuri	20
„ „ „ . .	*Isvoraşul,* versuri.	49
„ „ „ . .	*Pastel* „	51
„ „ „ . .	*Toamna* „	121
„ „ „ . .	*Dorinţă* „	122
„ „ „ . .	*Pastel noctùrn* „	124
„ „ „ . .	*Struguri negri* „	186
„ „ „ . .	*Scrisoare* „	188
„ „ „ . .	*Isvoraşul* „	319
„ „ „ . .	*Ce mai speri* „	320
„ „ „ . .	*Codrule* „	323
„ „ „ . .	*Când voi muri* „	330
„ „ „ . .	*Scrisoare* „	331
„ „ „ . .	*Spune-le* „	333
„ „ „ . .	*Pastel primăvăratec.*	334

		Pagina
Militaru G. Vasile	*Spre tine* versuri	337
„ „ „	*Un vis* „	397
„ „ „	*Toamna* „	422
„ „ „	*Cântec de toamnă*	460
„ „ „	*Vremuri duse* „	478
„ „ „	*Lumea noastră* „	480
„ „ „	*Pastel* „	585
„ „ „	*Trlolete* „	586
Mincu I.	*Concursul camerei de cnmerț din București.* Palatul Bursei.	304
Moldoveanu Corneliu.	*De unde vii,* versuri	84
Nanov Chiru Ioan	*In fața casei,* nuvelă	594
Năsturel V. P. Gen.	*Radu Şerban Basarab şi Matei Basarab.* Schițe genealogice. (Cercetări istorice). 373, 464,	557
Nicoară A.	*Brumărel,* versuri, după Henri de Régnier	114
„ „	*Ochii,* versuri, după Sully—Prudhomme	405
Nyagara	*Scrisoare,* versuri,	477
Olimp Gr. Ioan	*Note de artă.*—Expoziția D-lui G. Petrașcu	107
„ „ „	*Scrisoare*	347
Olănescu C. D.	*Fecior de bani gata,* nuvelă 271	362
Orna A.	*Confesiile unui egoist,* studiu	103
„ „	*Ceas rău,* dramă într'un act	249
Petrașcu N.	*Statua lui Alecsandri în București*	205
Podol A.	*Râuleț zglobiu,* versuri	370
„ „	*Singur* „	583
Podeanu P.	*Cărți şi reviste străine* 433 506 și	600
Riria (Koralia Gatovski)	*Limiah şi Nicovera,* poem dramatic	87
Rovin El.	*Teatrul Național,* stagiunea 1906—1907	181
Săndulescu	*Inceputurile tipografice românești*	590
Sanzio	*Expoziția „Tinerimii Artistice“*	214
Silver	*George Panu,* studiu	139
„	*Dimitrie Brătianu,* studiu	301
Speranția D. T.	*Curcanii ovreiului,* anectodă	143
Stăncescu T. C.	*D-nei Eufrosina Popescu (Marcolini)* scrisoare	96
Tafrali O.	*Muzeul „Louvre“,* studiu 277, 407 și	533
„ „	*Spre țărmuri depărtate,* nuvelă	497
Teohari Em. E.	*Criticii noştri şi arta*	225
Tutoveanu G.	*Grigorescu,* versuri	13
„ „	*Pastel*	459
Valuță	*Patru veacuri,* versuri.	246
Xenopol D. A.	*Discursurile generalului G, Manu* (1871—1906)	36
Zaharia N.	*Ivan Turghenef,* studiu	29
„ „	*Guy de Moupassant,* studiu.	173
„ „	*Shachespeare,* studiu de literatură dramatică	308
„ „	*Inspirația*: studiu din psihologia oamenilor mari.	385
„ „	*Hippolyte Taine,* studiu. 498 și	574

ILUSTRAŢII:

		Pagina
Basarab I.	*Bătrân*	223
Cuţescu-Kunzer Cecilia	*Portret*	223
Grand N.	*Bătrânul marinar*	237
Loghi Chimon	*Zâna lacului*	247
Luchin St.	*In grădină*	247
Mărculescu G.	*Femee adormită*	223
Mironescu V.	*Actul de fundaţiune al parcului Carol I de la Filaret*	511
Petrascu G.	*Case în Assouan*	223
Späthe Oscar	*Hermes*	237
„ „	*Baso-relief: Evlavie*	257
Steriadi Al. Ioan	*Vânzătoare de trandafiri*	257
Storck Fritz	*Statuetă*	223
„ „	*Bustul pianistului Boscof*	247
Strâmbulescu I.	*Fată brodând*	223
Vermont N.	*Ţigancă*	247
Verona G.	*Mânăstirea Cozia*	257
* * *	*Portretul Generalului G. Manu*	1
	Carmen Sylva în pădurea Sinaei	11
	Din obiectele Muzeului Naţional de Antiquităţi: Cele 12 bucăţi ce compun Tezaurul de la Pietroasa	15
	Neagoe-Vodă şi soţia sa Miliţa	21
	Radu-Vodă şi soţia sa Roxandra	27
	Mircea-Vodă şi fiul său Mihail-Vodă	„
	Stema ţării româneşti pe tunul lui Petru-Vodă-Cercel	„
	Deschizătură de la ferestrele Curţii de Argeş	„
	Bustul unui copil	41
	Bust de marmoră (necunoscut)	„
	Vederi din Rommânia:	
	Drum de fier prin mumţi	47
	La păşune	53
	Din Expoziţia Generală Română (1906):	
	Pavilionul Regal	73
	Cula	85
	Cetatea lui Vlad-Ţepes	97
	Biserica „Cuţitu de Argint“	101
	Pavilionul Domeniilor Coroanei	105
	Vedere din Arenele Romane	119
	Vedere panoramică, 137, 149, 163, 171, 179,	189
	Sala „Tinerimii artistice“ din Palatul artelor	203
	Grupul Lupoaicei	209
	Interior în Palatul Artelor	215
	Casa de la Parodim	219
	Sala Grigorescu, din Palatul Artelor	269
	Parter „ „ „	299

Pagina

Sala Grigorescu „ „ „(altă vedere) 321
Sala Mircea „ „ „ 335
Pavilionul Industriei 371
„ *Agriculturii* 383
„ *Comisiunii Dunărene* 395
„ *Pescăriilor* 403
„ *Universului* 415
Pichetul „Maior Ene“ 415
Palatul Luvru, înfăţişarea da astăzi 278
„ „ „ *din veacul XIV* . 279
Sfincsul din Palatul Luvru 287
Din Muzeul Luvru ; antiquităţi :
Scaun de lemn cu încrustaţiuni de fildeş. . 408
Statuă de lemn din timpul Ramesizilor, reprezentând pe eleganta Nai. 409
Secretar al unui suveran egiptean 410
Ochiul simbolic al lui Horus 411
Lingură p. prepararea dresurilor unei cochete 412
Ornament pectoral la vechii egipteni. . . . 413
Inelul-Sigiliu al faraonului Armais din dinastia XVIII 413
Români de peste hotar la Exp. Gen. Rom. din 1906 431
Antiquităţi din colecţiunea Maria Istrati-Capşa :
Cofiţă încrustată cu argint 441
Furcă încrustată, din Bucovina 441
Hercul, statuetă în bronz găsită în jud. Romanaţi 457
Damă romană, statuetă în bronz, găsită la Romula 457
Venus, idem 457
Diferite vase preistorice găsite în malul Dunării, judeţul Mehedinţi 461
Lame de săbii frânte şi suliţe vechi, găsite în Dolj. 475
Calendar făcut de Gheorghe Asache la 1856. 531
Lucrări mexicane de mână făcute la 1841 . . 539
Acoperământul potirului pentru grijanie . . 553
Chivotă în lemn a unei biserici dispărute . . 553
Vas de argint pentru libaţiuni al regelui chaldean Entemena (4000 a. Ch) 536
Bazorelief găsit la Tollo în Mesopofania . . 581
O statuă a regelui chaldean Gudea 581
O statuă găsită la Tollo în Mesopotania . . 532
Bozorelief inedit chaldean, reprezentând divinitatea fecundităţii. 548
Cap de leu inedit. Tollo, Veacul XXV a. Ch. 549
Taur de bronz incrustat cu argint, artă chal. 550
Monstru rău făcător reprezentând pe demonul vântului de Sud-Est. 550
Taur înaripat găsit la Khorsabad. 603
Geniu înaripat. Khorsabad ; artă asiriană . . 555

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ